

Publiceras med ett skriftligt tillstånd av översättarens, Lauri Mustakallios, arvingar.

Julkaistaan suomentajan, Lauri Mustakallion perikunnan kirjallisella luvalla.

Allt kommerciellt bruk förbjuds. Kaikki kaupallinen käyttö kielletään.
Pajala kommunbibliotek. Pajalan kunnankirjasto.

HULLUINHUONELAINEN – SILMÄYS ARMON JÄRJESTYKSEEN

* * *

Sisällys

- Esipuhe
- A. Lääkärien ja filosofien erilaiset psykologiset näkökannat . .
 - B. Lääkärien fysiologiset psykologian perusteet
 - C. Psykologian filosofiset perusteet
 - D. Lääkärien psykologiset mielipiteet
 - E. Sivistymättömien kansojen käsitys sielusta
 - F. Psykologian filosofiset perusteet aiheuttavat sellaisia vaikeuksia, että filosofi niistä tuskin selviytyy
 - G. Teologien psykologisilla mielipiteillä on suuret vaikeutensa
 - H. Filosofien ja lääkärien psykologiset mielipiteet käytännössä toisiinsa verrattuina
 - I. Yleisen tunteeseen perustuvan kansankäsityksen mukaan sielu on sama kuin elämä. Tämän käsityksen perusteet tarkemmin tutkittuina
 - K. Yhteisen elämänprinsiipin aate edelleen kehitettynä siinä mielessä kuin kansa käsittää, että sielu on ruumiin elämää
 - L. Filosofin järkisielua, sellaisena kuin Petrelli sen esittää, ei ole olemassa
 - M. Elämän synty ja kehitys
 - N. Järkisielun synty
 - O. Sielullinen kehitys

L. L. Læstadius: Hulluinhuonelainen

- P. Ihmisen tajunnat
- Q. Objektiivisten sielunkykyjen suhde sydämeen eli passioihin
- R. Passioitten keskinäiset suhteet
- S. Passioitten ristiriita
- T. Temperamentti
- U. Passioilla on perustansa orgaanisessa elämässä
- V. Passioitten objektiivinen perusta
- W. Objektiivisten sielunkykyjen keskinäinen suhde
- X. Tahdon vapaudesta
- Y. Tahdon positiivinen vapaus
- Z. Tahdon negatiivinen vapaus
- Ä. Tahdon aktiivinen vapaus
- Ö. Tahdon alkuperäisestä vapaudesta eli filosofiset termit indifferentismi ja determinismi
- AA. Kuinka ymmärrys lievittää passioita
- BB. Ymmärrys ei voi välittömästi tarkata tunteita
- CC. Objektivoituja tunteita voidaan tarkata
- DD. Vakaumus eli uskon perusteet
- EE. Ymmärryksen ajatusperusteista
- FF. Järjestä ja ilmoituksesta
- GG. Mitä järki on?
- HH. Järki, ymmärrys, omatunto, tahto ja sydän lähemmin määriteltyinä
- II. Järki aistina tarkasteltuna
- KK. Kuinka ihminen voi käyttää järkeään oikein
- LL. Mitä omatunto on?
- MM. Moraalisen aineksen ilmeneminen ja vaikutus ihmisen eri sielunkykyihin
- NN. Moraalinen aines sydämessä eli sydämeen kirjoitettu laki
- OO. Moraalinen aines omassatunnossa (Syneidesis)
- PP. Tahdossa oleva moraalinen aines
- QQ. Moraalinen aines järjessä
- RR. Moraalinen aines ymmärryksessä käsitteenä
- SS. Synti eli epämoraalinen aines ihmisessä

L. L. Læstadius: Hulluinhuonelainen

- TT. Seitsemän kuolemansyntiä, seitsemän perkelettä eli seitsemän pääpassiota
- UU. Itsekkyys eli belsebub, perkeleiden päämies, tämän maailman ruhtinas
- VV. Kunnianhimo eli kunnian perkele
- WW. Voitonhimo, ahneus
- XX. Viha ja kostonhimo
- YY. Kateus ja mustasukkaisuus
- ZZ. Huoruuden perkele ja aito rakkaus
- ÅÅ. Valheen henki
- ÄÄ. Epämoraalisten passioiden vaikutus sydämeen
- ÖÖ. Passioiden vaikutus omaantuntoon
- AAA. Passioiden eli epämoraalisen aineksen vaikutus tahtoon
- BBB. Epämoraalisen aineksen vaikutus ymmärrykseen, järkeen ja (vapaaseen?) objektiiviseen tahtoon
- CCC. Kuollut usko
- DDD. Kuolleen uskon suhde pietismiin ja lukijaisuuteen
- EEE. Mikä ero on rationalismilla ja pietismillä?
- FFF. Muutamia sanoja ihmisen persoonallisuudesta
- GGG. Sovitus
- HHH. Sovitus, fyysisenä tapahtumana tarkasteltuna
- III. Tunnen sydämeni sovitetuksi (Fides subjektiva)
- KKK. Sovituksen oikea perusta
- LLL. Elävä usko
- MMM. Uudestisyntymisestä
- NNN. Armonvälineistä
- OOO. Luomisesta ja kaitselmuksesta

Esipuhe

Seuraavat sanat olen ajatellut vapaahetkinäni ja merkinnyt muistiin enimmäkseen yölampun äärellä. Moni epäilemättä luokkaantuu ja katkeroituukin niitten terävyydestä, mutta jos suola käy mauttomaksi, millä se saadaan suolaiseksi?

Puhdas totuus on luonnolliselle ihmiselle niin kitkerä ja karvas, että hänen täytyy se heti sylkeä pois. Mutta jos tämä terveellinen lääke saa vaikuttaa, on toivoa terveyden palautumisesta.

Se, joka hiukan tuntee tässä käsiteltävää aihetta, huomaa epäilemättä, ettei totuutta voi turmeltuneen maun mieliksi sekoittaa imelällä ja makealla eikä sirotella sokeria sen päälle, sillä silloin voi käydä niinkuin Ilmestyskirjan näkijälle, jonka käskettiin syödä kirja: se oli minun suussani makea kuin hunaja, mutta sen syötyäni minun vatsaani karvasteli. Asian ääretön paino, käsiteltävänä oleva korkea aihe ja ajatuksen jännittäminen sitä suoritettaessa ovat vaikuttaneet tekijän sekä fyysiseen että henkiseen rakenteeseen: minä tunnen sen rinnassani.

Lukija älköön luulko, että tekijällä olisi jotain pahaa mielessään hänen käyttäessään teräviä ilmaisuja. Tekijä on halunnut esittää maailman sen oikeassa valossa. Ei kukaan voi tietää, miltä näyttää, ennenkuin on katsonut itseään peilistä. Moni tehnee kuitenkin, niinkuin apostoli Jaakob sanoo: Hän katselee itseään, lähtee pois ja unhottaa heti, millainen hän oli. Tekijä tuntee jo itsestään, että hän on harjoittanut järkeä liian paljon sydämen kustannuksella, niin että ne tunteet ja siveelliset passiot* [*Passio merkitsee tavallisesti kiihkoa, intohimoa ja sen tuottamaa kärsimystä ja vaivaa, Læstadiusen terminologiassa sillä on oma, laajempi, myös positiivisempi sisältönsä. Yleensä kaiken inhimillisen toiminnan aiheuttaa L:n mukaan jokin passio. — Suom. huom.], joita tässä tarkataan, eivät ole ainoastaan tekijän omia yksityisiä kokemuksia, vaan arvostelut ja päätelmät perustuvat myös yksinkertaisten kristittyjen

kokemuksiin, mutta sydämeni — ei vallan vieraana näille kokemuksille — hyväksyy ne täysin.

Aikamme sivistys on järjen, epämuodostuma sydämen kustannuksella. Passiot saavat mellastaa vapaasti, ja kun nämä pääsevät valloilleen ihmismassoissa, ne päätyvät verisiin purkauksiin, vallankumouksiin ja verilöylyihin.

Elävälle sydämen kristillisyydelle ovat älyn ylenpalttiset rasitukset vahingollisia. Älyniekasta tulee lopulta niin jäykkä kuin rautakanki ja hänen sydämestään ylenmääräisen mietiskelyn takia jääkellari. Tästä selittyy apostolin sana: »Ei ole monta inhimillisesti viisasta».* [* Alkuosa on kirjoitettu 1844 Hulluinhuonelaisen ensi luonnokseen, jatko on vuodelta 1845 Laestadiusen saatua hankituksi lähdekirjallisuutta. Samanlainen täydentely jatkuu myöhemmin läpi teoksen. Suom. huom.] Tekijän on pitänyt tällä välin hankkia joitakin psykologisia teoksia, ja sitä mukaa kuin nämä ovat tulleet tekijän käsiin, on kirjoitelmaa pitänyt muokata uudelleen, niin että se laitos, joka nyt ilmestyy, on jo viiteen kertaan muokattu. Kuitenkaan tekijä ei ole voinut hankkia enempää kuin uudemmat psykologian käsikirjat, nimittäin seuraavat: Heinroth: Antropologi, Rankenin käännös, Tukholma 1837, Petrelli: Psychologi, Linköping 1845, Descuret: Passionerna, Ekströmin käännös, Norrköping 1847, Combe: Menniskan, käännös, Upsala 1840, Bichat: Om Lifvet och Döden, Wallbergin käännös, Tukholma 1805, Martensen: Moral Philosophiens system, käännös, Tukholma 1841.

Näitä psykologian apuneuvoja tekijä on käyttänyt, ja vaikka tekijä ei ole voinut hyväksyä ketään niitten kirjoittajista, hän on näistä teoksista löytänyt tiettyjä lähtökohtia ja tukea etsiessään oikeata tietoa hengellisissä asioissa. Raamattu on valon lähde ja totuuden kaivo, josta totuutta ja valkeutta janoava sielu voi ammentaa viisautta, ja tämä lähde ei Jumalan kiitos ole vielä samentunut. Mutta tämä viisauden kaivo on loputtoman syvä, ja sillä, joka noutaa vettä tästä viisauden kaivosta, täytyy olla siihen sopiva astia, joka ei vuoda. Tekijä pelkää, että meidän

aikamme luterilaiset ovat ravistuneita ämpäreitä, jotka eivät vettä pidä. Joka aikoo seulalla noutaa vettä viisauden kaivosta, sillä ei ole montakaan pisaraa jäljellä, kun hänen on astuttava iankaikkisuuteen. Ei nuorta viiniä lasketa vanhoihin nahkaleileihin . . . vaan nuori viini lasketaan uusiin leileihin ja niin molemmat säilyvät.

Tämän kirjoitelman ensimmäinen tarkoitus on ollut osoittaa ne psykologiset näkökohdat, joihin tekijän saarnat ovat perustuneet. Näitä on pidetty toisaalta jesuiittamaisina, hurmahenkisinä ja mitä ruokottomimpina, mutta toisaalta niillä on ollut ihmeellinen vaikutus kuulijain sydämiin. Jos tekijä onnistuu tällä tutkielmalla osoittamaan yhdelle tai toiselle sivistyneistössä, että tässä hurmahenkisyydessä on syvempi aate, johdonmukainen systeemi, silloin puolisivistyneet, jotka harvoin vaivautuvat ajattelemaan, saavat mielellään pitää tekijää jesuiittana ja sanoa: »Sinä olet samarialainen ja sinussa on riivaaja.» Tämän arvostelun ovat tekijästä jo useimmat herrasmiehet sanoneetkin, ja se menköön toistaiseksi heidän omaan laskuunsa. Mitään parempaa arvostelua tekijä ei voi maailmalta odottaakaan. Historia osoittaa, että kaikki profeetat, apostolit ja hengelliset opettajat ovat olleet aikalaistensa vihaamia. Vieläpä oppineimmatkin miehet ovat luulleet tekevänsä Jumalalle palveluksen sillä, että ovat panneet toimeen uskonvainoja. Hengellinen viha muuttui heidän tajunnassaan omantunnon velvollisuudeksi hävittää kaikki luulotellut kerettiläiset. Mutta ei kukaan näe tehdä makkarointa kristittyin verestä, ennen kuin on saanut lainata tulta helvetistä. Armoa ja rauhaa toivotetaan kaikille, jotka etsivät oikeata omantunnon rauhaa.

Huomautus: Eräs tekijän ystävistä (Dahlberg, suom. huom.) on lukenut teoksen, ja hänen huomautuksensa ovat asianomaisella paikalla tutkielmassa hänen nimimerkillään varustettuna. Kirjoitettu syyskuussa 1852.

Huomautus: Edellä merkittyihin lähdeteoksiin tulevat lisäksi Carus: *Psyche zur Entwicklungsgeschichte der Seele*, Stuttgart 1851 sekä Spielman: *Diagnostik der Geistes Krankheiten*, Wien 1855.

A. Lääkärien ja filosofien erilaiset psykologiset näkökannat

1. On tunnettua etteivät lääkärit ja filosofit ole sielunopissa samaa mieltä.

Huomautus: Heinroth väittää ehdottomasti, että lääkärit ovat väärässä. Descuret haluaa käydä keskitietä ja sovitella molempien näkökantoja toisiinsa.

2. Se, etteivät lääkärit ja filosofit pääse yksimielisyyteen sieluopissa, johtunee siitä, että he tutkivat tätä tieteenalaa eri näkökannoilta, he perustavat psykologiset järjestelmänsä eri lähtökohtiin.

3. Kummallakaan ei ole välitöntä tietoa sielusta itsestään, kummankin tieto sielusta perustuu väittämiin.

4. Mutta kaikilla ihmisillä, joilla on terve ymmärrys, on tietoisuus sielunkyvyyistä.^{1*} [1. Dahlberg: Voidaan epäillä, onko esim. Afrikan villoilla nimeä mielikuvitukselle. — Læstadius: Voidaan myös epäillä, onko mielikuvitus mikään erillinen sielunkyky.] Kaikki sielunkyvyyt ovat saaneet nimensä kansojen ollessa vielä sivistymättömässä tilassa eli kauan, ennen kuin filosofit aikoivat kohdistaa niihin huomiotaan, mutta sielunkyvyyden rajat ovat erilaisia. Psykologit eivät vielä ole yksimielisiä, mitkä suoritukset kuuluvat minkin sielunkyvyn piiriin.

5. Jos lääkäreiden ja filosofien tieto sielunkyvyydestä olisi sama, pitäisi heidän tietonsa myös sielusta itsestään, olla suunnilleen sama.

6. Mutta filosofien tieto sielunkyvyydestä ei ole samanlainen kuin lääkäreiden.

Huomautus: Lääkärit ja filosofit eivät pääse yhteisymmärrykseen itse sieluntoiminnan perusteista.

7. Filosofien ja lääkäreiden erilainen tieto sielunkyvyyistä johtuu seuraavasta:

8. Filosofit eivät ole opiskelleet anatomiaa eikä fysiologiaa, mutta lääkäri on opiskellut näitä molempia aputieteitä.

Huomautus: Filosofit ottaa huomioon fysiologian tulokset sellaisina kuin hän ne saa lääkäreiltä, mutta hän ei ota huomioon fysiologiaa kokonaisuudessaan, vaan ainoastaan niin paljon kuin hän tarvitsee vahvistaakseen niillä edeltäkäsien, laatimaansa aatetta sielusta, suunnilleen niin kuin rationalisti ottaa todisteita raamatusta vahvistaakseen niillä ennen tekemäänsä systeemiä.

9. Filosofien tieto sielunkyvyyistä perustuu ainoastaan mietteisiin, mutta lääkäri asettaa anatomiset ja fysiologiset totuudet mietteiden pohjaksi.

10. Filosofit eivät tutki niitä elimiä, joiden kautta sielu toimii, mutta lääkäri tutkii nämä elimet.

11. Filosofilla ei ole siis mitään valmistavaa anatomista eikä fysiologista tietoa mietiskelyn alkaessa, mutta lääkäri panee juuri nämä tieteet perustaksi mietiskelylleen.

Huomautus: Jos filosofit lukee kasvitieteellisiä kirjoituksia olematta itse kasvitieteilijä, on hänen tietonsa kasveista jokseenkin keho. Jos hän lukee anatomisia ja fysiologisia kirjoituksia itse olematta anatomisti tai fysiologi, on hänen tietonsa näistä tieteistä jokseenkin keho.

12. Lääkäreiden ja filosofien psykologiset tutkimustulokset tulevat sen tähden niin erilaisiksi, että lääkärin sielu vaikuttaa elinten avulla, mutta filosofin sielu ilman elimiä.

13. Filosofi soveltaa sielunkyvyyt suoraan itse sieluun. Hän tarkastelee sielua sielunkykyjen lähimpänä subjektina, mutta lääkäri tarkastelee sielunelimiä sielunkykyjen lähimpinä subjekteina. [* Dahlberg: Että elimet ovat sielun toimintaväline ja työkalut, sitä ei filosofikaan kieltäne, vaikka hän pitää sielua sisäisenä, itsenäisenä, elimistä riippumattomana elämänprinsiippinä. — Laestadius: Eivätköhän sielu ja sen elämänprinsiippi ole yksi ja sama asia. Eiköhän elämänprinsiippi ole juuri itse sielu? Mutta hermoelämällä, joka tavallisesti sekoitetaan sieluun, ei ole muuta elämänprinsiippiä kuin orgaaninen elämä. Katso tuonnempana tässä tutkielmassa.]

Huomautus: Myös ne lääkärit, jotka eivät ole materialisteja, hyväksyvät ainoastaan kaksi elämän muotoa, nimittäin orgaanisen elämän ja hermoelämän, mutta filosofit hyväksyvät kolme elämänmuotoa eli kolme sielua, nimittäin orgaanisen elämän, hermoelämän ja järkisielun (Petrelli). Näistä kolmesta filosofit ovat lainanneet kaksi lääkäreiltä ja yhden eli järkisielun tehneet itse.

14. Filosofi on siis ohittamalla elimet päätellyt sielunkyvystä suoraan sieluun, mutta lääkäri ei voi tehdä mitään suoraa päätelmää sielunkyvystä itse sieluun, koska elimet, joiden kautta sielu toimii, muodostavat välittävän portaan sielun toiminnoille ajassa ja paikassa.* [* Dahlberg: Eikös siis sielu voi toimia ollenkaan ilman elimiä (Vaikka se tässä elämässä enimmäkseen on sen tapana.) Kuinka silloin voi tarkata itseään — Laestadius: Jos sielulla tarkoitetaan samaa kuin lääkärit hermoelämällä, ei tämä voi toimia ajassa ja paikassa ilman elimiä. Jos sielulla tarkoitetaan orgaanista elämää, niin ei sekään voi toimia ajassa ja paikassa muuten kuin elinten avulla. Mutta filosofin järkisielu ei ole orgaanista elämää eikä hermoelämää eikä elämän prinsiippi, vaan jotakin kokonaan muuta, jokin outo olemus en tiedä mikä — joka on kokonaan irtireväisty organismista. Mutta filosofin on todistettava juuri se, että sellainen vapaasti toimiva olemus on olemassa, olematta hermoelämää tai orgaanista elämää taikka myöskään olematta elämänprinsiippi.]

15. Eikö filosofi jo lie sotkeutunut ristiriitaisuuksiin, kun hän antaa sieluntoimia ilman elimiä?

Huomautus: Petrelli olettaa (§99), että järkisielu toimii ilman ruumiillisia välineitä, antaen kuitenkin (§ 397 ja seur.) sielun toimia sen toiminta-alueen ulkopuolella, johon lääkärit rajoittavat hermoelämän toiminnan, mutta missään Petrelli ei ole osoittanut, minkä välityksellä järkisielu vaikuttaa ruumiiseen. Tavallisesti oletetaan, että sielu vaikuttaa ruumiiseen tahdon kautta, mutta fysiologisesti ja anatomisesti voidaan todistaa, että ellei tahdolla ole elimiä, ei filosofi voi liikuttaa pikkusormeakaan; mutta jos tahdolla, joka kuuluu sieluun, on elimensä, miksei ymmärryksellä ja järjellä ole elimiä samaten kuin tahdolla.

16. Filosofin oppi sielusta näyttää minusta perustuvan todistamattomiin olettamuksiin. Lääkäri voi ainakin käytännössä todistaa osan olettamuksistaan, mutta olettamukset, jotka voidaan todistaa eivät olekaan olettamuksia, vaan todistettuja tai todistettavissa olevia totuuksia, mikäli ylipäänsä mitkään todisteet käyvät todisteista niin suhteellisessa tieteessä kuin psykologia, jossa tärkeimmät totuudet perustuvat kunkin yksilölliseen kokemukseen.* [* Dahlberg: Lääkärit saavat tässä ja muualla tässä kirjoituksessa paremman todistuksen psykologeina kuin filosofit. Mutta kun lääkärit ovat enimmäkseen materialisteja, voidaan kysyä, miksi heitä olisi pidettävä pätevämpinä arvostelemaan henkistä olemustamme? — Laestadius: Koska lääkärit voivat anatomisesti ja fysiologisesti todistaa ainakin osan väitteistään, täytyy heillä olla suurempi uskottavuus kuin filosofeilla, jotka eivät kerta kaikkiaan pysty todistamaan mitään lauselmistaan. Sitä paitsi filosofit puolustavat tahdon aktiivista ja positiivista vapautta, joka sotii Augsburgin tunnustuksen 18. §:ä vastaan, samoin kuin kaikkien kristittyjen kokemusta vastaan. Jos sielun toiminta riippuisi orgaanisista suorituksista, ei filosofin olisi niin helppo todistaa viisastelullaan tahdon aktiivista ja positiivista vapautta, sen tähden hänen täytyy ensiksi olettaa, että sielu on riippumaton kaikista orgaanisista suorituksista.]

B. Lääkärin fysiologiset psykologian perusteet

17. On muutamia kokemukseen perustuvia havaintoja, jotka todistavat, ettei sielu toimi ajassa ja paikassa muutoin kuin elinten välityksellä.

18. Sielunkyvyt ovat siinä määrin riippuvia elinten ja elintoimintojen normaalista tilasta, että elinten ja niiden toimintojen järkkyyessä järkkyvät myös sielunkyvyt.* [* Dahlberg: Järkkyyvätköhän sielunkyvyt kuolemassa? Minusta näyttää todennäköisemmältä, että elinten järkkäminen ei järkytä itse sielunkykyä, vaan ainoastaan niiden käyttöä. — Læstadius: Me emme tiedä, mitä sielunkykyä ihminen tarvitsee ajan ja paikan ulkopuolella. Filosofit Schlegel on väittänyt, että Jumalalta ja enkeleiltä puuttuu järki, jonka vuoksi näyttää siltä, että järki on ihmiselle tarpeellinen ajassa ja paikassa, mutta ajan ja paikan ulkopuolella, missä ei ole järjen laskelmille kohdetta, ei ihminen puhtaana henkenä tarvitse järkeä ja vielä vähemmän hän näyttää tarvitsevan ymmärrystä, jonka matemaattisia laskuja ei toisessa maailmassa tarvita.]

19. Ihminen voi menettää sekä muistin että ymmärryksen 1) ulkonaisen väkivallan kautta, mikä vahingoittaa aivojen normaalia toimintaa, 2) irstailun kautta, mikä veltostuttaa hermoston toimintaa ja 3) kiivaitten passioitten kautta, mitkä aiheuttavat muutoksia tavallisissa elintoiminnoissa.* [* Dahlberg: Yllä mainituissa tapauksissa pitäisi mieluummin sanoa, että on menettänyt järjen käyttämisen, kuin että on menettänyt järjen. Eikö sielu ole herra talossa? Miksi se olisi niin riippuva ulkonaisista sattumuksista? — Læstadius: Filosofille tosin on epämieluisaa, että sielu on niin paljosta riippuvainen, mutta ei auta kiistellä vastaan. Lääkärien todistus on niin vakuuttava, etteivät muutamien filosofien viisastelut voi sitä kaataa.]

Huomautus: Ihminen voi tulla hulluksi mustasukkaisuudesta, vastausta saamattomasta rakkaudesta, kunnianhimosta jne. Juoppohulluus on nykyisin tavallisempaa kuin ennen. On tuskin yhtään passiota, joka ei

saisi aikaan mielenjärkytystä saadessaan yliotteen. Roomalaisten sananparsi on, että viha on lyhyt hulluus. (Katso Descuret'tä passioista.)

20. Gallin kraniologisen järjestelmän mukaan voidaan luonnolliset taipumukset saada selville aivon muodoista, jotka kuvastuvat päänkuoren muodoissa.

Huomautus 1: Aivojen kraniologisen fysiologian perustaja Gall on esittänyt ainoastaan 27 erilaista kykyihin liittyvää elintä. Hänen molempien oppilaittensa Sputzheimin ja Dumoutiersin mukaan niitä lasketaan nykyisin olevan 37. (Descuret, siv. 93. Vrt. esipuheessa mainittuun Combes'in väitöskirjaan ihmisestä.)

Huomautus 2: Heinroth vastustaa Gall'in näkökantaa, mutta hänellä on esitettävänä tätä vastaan pelkkää sofismia. Syy, miksi lääkärit ovat eri mieltä Gall'in kraniologisesta järjestelmästä ja sen käyttökelpoisuudesta, lie se, että he yksipuolisesti tarkkaavat hermoelämän elimiä luonnollisten taipumusten perusteina sivuuttaen orgaanisen elämän elimet, joitten passiot määräävät ihmisen luonnon taipumuksia.

21. Jokin elin voi harjoituksella saada suurempaa voimaa ja notkeuttakuin toinen samanlainen, esim. oikea käsi.

22. Myös muistia ja ymmärrystä voidaan harjoittamalla parantaa. Edellisessä tapauksessa oli oikean käden suurempi voima ja suorituskyky seurausta tämän elimen harjoittamisesta, mutta jälkimmäisessä tapauksessa muistin ja ymmärryksen suorituskyvyn kasvu seurausta itse näitten kykyjen harjoittamisesta eikä siis riippuisi minkään elimen harjoittamisesta. Mutta voiko filosofi todistaa, että henki voi kouliutua, uudistua tai muuttua muutoin kuin elinten kautta? Raamatun opin mukaan abstraktiset, elimistään irroitettut henget pysyvät muuttumattomassa tilassa, ne eivät voi kehittyä eivätkä muuttua. Mihin puu kaatuu, siihen se myös maatuu. Mutta jos henki ei voi kehittyä muutoin kuin elinten avulla, niin se täytyy myös vaikuttaa elinten kautta.

23. On esimerkkejä siitä, että määrätyt aivovauriot aikaansaavat muistin menetyksen, mutta eivät järjen menetystä.

Huomautus. Eräs ranskalainen kapteeni oli saanut osuman päähänsä kanuunan kuulasta ja menettänyt muistinsa. Tässä tilassa hän joutui itävaltalaisten vangiksi. Itävaltalaiset pitivät häntä yksinkertaisena sotilaana ja panivat hänet muuraustöihin. Tätä työtä hän suoritti mielellään, sillä hän ei itse muistanut, minkä arvoinen hän oli tai mistä hän oli tullut. Mutta muuratessaan hän putosi päälleen ja sai kallon murtuman. Lääkärien piti panna toimeen n.s. trepanaatio, heidän piti nostaa ylös sisäänpainunut kalloluu, ja tästä operaatiosta parateessan mies sai muistinsa takaisin. Häntä oli siihen asti puhuteltu lyhyesti sinäksi, mutta eräänä kauniina aamuna hän selitti, että hän on Ranskan armeijan kapteeni eikä häntä kukaan ollut koskaan sinutellut. Tämä on esimerkki, joka osoittaa, kuinka paljon meidän sielunkykymme riippuvat elinten säännönmukaisesta toiminnasta. (Tiedot tekijä on saanut eräältä luotettavalta lääkäriltä.)

24. Tästä näyttäisi seuraavan, että muistin elin on erillään ymmärryksen elimestä ja että jokaisella sielunkyvyllä on vastaava elimensä.

Huomautus: Filosofi, joka ei voi kieltää että sielu vaikuttaa ruumiiseen, olettaa tavallisesti, että tämä tapahtuu tahdon välityksellä. Mutta vastoin anatomia ja fysiologian todistettavia havaintoja hän ei voi väittää, että tahto vaikuttaa ruumiiseen välittömästi. Hänen täytyy tunnustaa, että tahto vaikuttaa elinten kautta, mistä ehdottomasti seuraa, että tahdollakin on elin. Mutta jos tahdolla on elin, miksi ymmärryksellä ja muistilla ei olisi elimiä.

25. Siitä, mitä edellä 21. ja 22 §§:ssä on osoitettu, käynee selville, että sielunkykyjen suoritusvoima johtuu elinten suoritusvoimasta, niin että oikean käden suurempi voima ja näppäryys saa aikaan vastaavan voiman tahdossa, jolloin syntyy halu käyttää oikeaa kättä ennen vasempaa. Samoin täytyy ymmärryksen elimen harjoittamisella ja toimintakyvyllä

olla vastaava ymmärryksen voima, mikä puolestaan vaikuttaa tähän elimeen. Sen tähden ymmärrystä rasittavaa toimintaa sanotaankin aivotyöksi, koska tunnetaan, että ymmärrystä rasittava toiminta kostahtuu aivoihin. Siksi myös ihminen sielunvoimaa rasitettuaan tuntee levon ja virkistymisen tarvetta. Innokkaasta opiskelusta tullaan yhtä väsyneeksi kuin raskaasta ruumiillisesta työstä. Kuinka tämä olisi mahdollista, jos henki toimisi väsyttämättä elimiä? Olisi uskottavampaa, että elin, väsyisi kuin että henki väsyisi, mutta kuinka elin väsyisi, ellei hengen toiminta sitä väsyttäisi?

26. Nämä fysiologiset havainnot osoittavat, että sielunkyvyt toimivat elinten välityksellä, että elimen suorituskyky saa aikaan vastaavan sielun suorituskyvyn tai, jos niin halutaan, sielunkyvyn suoritusvoimalla on vastaava suoritusvoima elimessä, jonka tähden sielunkyvyt ovat myös suhteessa toinen toisiinsa samalla tavoin kuin niitä vastaavat elimetkin.* [*Dahlberg: Pitäisikö tämä myöntää kaikkeen hengen toimintaan nähden, myös yliaistilliseen? — Laestadius: Se olisi myönnettävä, mikäli haluaa olla johdonmukainen. Ei vain paha henki vaikuta ihmisessä elinten kautta — sen vuoksi se asuukin niin mielellään lihassa ja veressä — mutta myös Pyhän Hengen täytyy tehdä työnsä ihmisessä elinten kautta, siksi on kirjoitettu: »Minä poistan teidän ruumiistanne kivisydämen ja annan teille lihasydämen.» Ja apostoli sanoo, että laki, joka on hengellinen, on kirjoitettu sydänten lihatauluihin.]

Huomautus: Jos filosofi myöntäisi, että sielu vaikuttaa elinten kautta, ei hän kuitenkaan myöntäisi, että elimet muovaisivat henkeä, vaan päinvastoin hän halunnee väittää, että hengen toiminta harjoittaa ja muovaa elintä. Vaikka lopputulos ei tulekaan vallan samaksi olettaessamme, että hengen toiminta vaikuttaa elimeen, emme kuitenkaan pyydä alkuun muuta kuin myönnytystä filosofin taholta, että hengen toiminta vaikuttaa elimeen, emme kuitenkaan pyydä alkuun muuta kuin myönnytystä filosofin taholta, että henki eli järkisielu ei toimi

ajassa ja paikassa muutoin kuin elinten kautta eli että sieluntoimintaa vastaa aina elintoiminta.

27. Jos tämä nyt voitaisiin, todistaa, seuraisi siitä, että ihminen tuntee elinten kautta, ajattelee elinten kautta, muistaa elinten avulla jne.

Huomautus 1: Tekijä ei ole ensimmäinen, joka on keksinyt nämä väitteet. Kun Platon pitää ruumista sielun elimenä, seuraa siitä jo, että sielu vaikuttaa elinten kautta. Tämän myöntävät myös nykyiset filosofit, mutta he eivät halua myöntää, että kaikki sieluntoiminnot — siis myös ajattelu ja tahto — tapahtuvat elinten kautta. Thomas Hobbes sanoo, että jokainen tunne, niin myös jokainen sielun suoritus on materian liikettä (Heinroth s. 14.) Eikö tämä ole materialismia, niin ajattelee filosofi, joka kuitenkin on enimmin spiritualisti. Mutta eikö sitten sekin ole materialismia kun tahdon vaikutus ruumiiseen saa materian liikkeeseen?

Huomautus 2. Ranskalainen Chanet oletti aivoissa olevan elimiä erityisiä sielunkykyjä varten. (Heinroth s. 15). Christian Thomasius, saksalainen fysiologi, sanoo: »Ihminen tuntee ainoastaan ajatuksiansa ja ajattelee ainoastaan aivoillansa, joitten ajattellessa tapahtuvat liikkeet ehkä voisimme keksiä, jos elävän ihmisen aivot olisivat tutkittavissa» (Heinroth s. 18).

Huomautus 3: Se, mitä Thomasius vain arvailleen oletti, näyttää saavan vahvistusta seuraavasta havainnosta. Tohtori Pierquin esitti erään Montpellierin sairaalassa näkemänsä tapauksen. Osa potilaan päänkuoresta oli otettu pois, ja kun hän nukkui näkemättä unia, näyttivät aivot liikkumattomilta, mutta niin pian kuin hän uneksi, ne joutuivat liikkeeseen ja näyttivät kuin kuohuvan esiin pääkopasta. Tämä tapahtui vielä voimakkaammin silloin, kun hän uneksi olevansa eloisa ja hilpeä ja voimakkaimpaan liikkeeseen hänen aivonsa joutuivat hänen ollessaan valveilla, varsinkin kun hän ajatteli voimakkaasti tai oli mukana vilkkaassa keskustelussa. Samanlaisia tapauksia kertovat myös Astley, Cooper ja Blumenbach (Combe, s. 67).

28. Filosofi väittää kyllä, että järkisielu toimii ilman välineitä, mutta tämän väitteen todisteet eivät ole vakuuttavia. Väite on siis olettaus. Väittämä, että sielun toiminta ajassa ja paikassa on kaikin puolin elintoinnin välittämää, ei tosin ole vastaansanomattomasti todistettavissa, mutta sitä puoltamassa on niin monta fysiologista todennäköisyysnäkökohtaa, että se voidaan asettaa lähtökohdaksi monille tärkeille johtopäätöksille, jotka siitä voidaan johtaa. Tuonnempana selviää, missä määrin nämä johtopäätökset pitävät yhtä luterilaisen, opinkäsityksen kanssa, jonka kanssa taas filosofien oppi sielusta ei ole sopusoinnussa.

29. Jos oletamme aluksi, ettei selvä huomiokyky ole syynä terävään näköön ja kuuloon, vaan että näkö- ja kuuloelinten täydellisyys on syynä selvään havaintojen tekemiseen, niin täytyy samanlainen suhde olla olemassa myös sisemmissä aisteissa siten, että hyvä muisti perustuu muistielinten hyvään kuntoon, hyvä ymmärrys perustuu ymmärryselimen hyvään kuntoon, hyvä sydän perustuu fyysisen sydämen hyvään kuntoon samalla tavoin kuin näköaistilla on syynä silmässä ja kuuloaistilla korvassa eikä päinvastoin.* [* Dahlberg: Eikö sielulla ole kykyä nähdä, millä perusteella silmä voi toimia? Miksi ei sitten kuolleen silmä näe mitään. — Læstadius: Jos silmäsi on terve, niin koko sinun ruumiisi on valaistu. Mutta jos silmäsi on viallinen, niin koko ruumiisi on pimeä. Ruumis ottaa siis vastaan luonnollisen valon vaikutuksen, samoin sielu näkee hengellisen valon.]

30. Filosofi olettaa kyllä, että on olemassa elimet ulkoisia aisteja varten, mutta sisäisiä aisteja varten ei filosofien mielipiteen mukaan ole mitään elimiä. Mutta jos on elimiä ulkoisia aisteja varten, miksi sisäisiltä aisteilta puuttuisivat elimet?

Huomautus 1: Vanhemmat fysiologit kutsuivat sisäisiksi aisteiksi kaikkia objektiivisia sielunkykyjä, siis myös muistia ja ymmärrystä, mutta pahimmat älyniekat kutsuvat sisäiseksi aistiksi ainoastaan teoreettista älyä. Mutta kun he eivät käsitä älyä vain vastaanottavaksi vaan myös

spontaaniseksi prinssiiksi, joka toimii oma-aloitteisesti, on epäjohdonmukaista kutsua järkeä aistiksi, koska aisti on ainoastaan vastaanottava, ei oma-aloitteinen. Tuonnempana osoitamme, että spontaanisuus ei kuulu objektiivisiin sielunkykyihin vaan subjektiivisiin.

Huomautus 2: Objektiivisiksi sielunkyvyiksi kutsutaan tässä muistia, ymmärrystä, järkeä, tahtoa, mielikuvitusta, joilla kaikilla on elimensä aivojen objektiivisessä osassa. Subjektiivisilla sielunkyvyillä tarkoitetaan sydäntä tai passioita.

Huomautus 3: Petrelli sanoo (§ 95): Sisäinen aisti on kyky aistia sitä, mitä on ja tapahtuu oman sielumme sisällä. Mutta hän ei oleta mitään elintä tälle aistille Heinroth olettaa kuitenkin, että tunteet ovat elinten välittämiä, mutta filosofi ei oleta sitäkään.

31. Kun useimmat lääkärit eivät oleta, että sielu toimisi ajassa ja paikassa ilman elimiä, täytyy heidän tulla psykologiassaan aivan eri tuloksiin kuin filosofien, jotka olettavat, että järkisielu toimii ilman ruumiillisia työkaluja.

32. Täytyy tarkemmin tutkia eroa lääkäreiden ja filosofien psykologisten näkökantojen välillä, jotta sitten voitaisiin tehdä vertailu erilaisten näkökantojen kesken.

C. Psykologian filosofiset perusteet

33. Kun filosofi ei tunne yhteyttä sielunkykyjen ja niitä vastaavien elinten välillä, tekee hän johtopäätöksen sielunkyvyistä suoraan itse sieluun. Hän kuvittelee, että järkisielu toimii ilman ruumiillisia välineitä (Petrelli).

34. Filosofi tekee siis johtopäätöksen toiminnasta syyhyn, mutta johtopäätös ei olekaan välitön vaan välillinen. Hän menee väliasteen — elinten — ohi.

35. Kun ymmärrys siirtää kaiken, mitä ihminen aistii, johonkin mikä sisältää ilmiön perusteen, filosofi etsii perustaa kaikille sielunkyvyilleen subjektista, jota hän kutsuu järkisieluksi.

36. Mutta ennenkuin ihminen alkoi kohdistaa kaiken aistimansa johonkin, joka sisältää syyn ja perusteen aistittavalle, hän oli kohdistanut kaiken ulkoisilla aisteilla havaittavan johonkin olemukseen, jonka uskotaan sisältävän syyn ja perusteen kaikille ulkoa aistittaville ilmiöille.

37. Käsite olemus (essentia) kuuluu alunperin aineeseen. Ymmärrys, joka tahtoo käsittää kaiken syyn, on liittänyt olemuksen käsitteeseen kaksi metafysisistä merkitystä, nimittäin eksistentian ja substantian. Niistä substantia muodosti itse perusaineen (kemiallinen käsite), essentia merkitsi asian sisäisiä, aisteilla havaitsemattomia ominaisuuksia ja eksistentia asian ulkoisia, aistein havaittavissa olevia ominaisuuksia eli sen tapaa toimia ja ottaa vastaan toimintaa.* [* Dahlberg: Essentia = asian sisäinen, eksistentia = sen ulkoinen oleminen.]

38. Kun käsite olemus siirretään koskemaan sielua, saa sielu kerrassaan kolme perusmerkitystä yhteydessään ruumiiseen, nimittäin essentian, eksistentian ja substantian.

39. Filosofi kyllä sanoo, että sielu on ens simplex, olemus, joka ei ole mistään osista koottu, mutta sillä ei sielusta ole vielä tullut ruumiin vastakohtaa, niinkauan kuin perusmääreet sekä ruumiille että sielulle ovat yhteisiä.

40. Sitäpaitsi Heinroth on huomannut, että vaikka sielu ei ole koostunut fyysisistä osista, se ei kuitenkaan ole yksinkertainen niinkuin matemaattinen piste, vaan koostuu metafysisistä osista, sielunkyvyyistä.* [* Dahlberg: Mahtanevatko myös ruumiin voimat ja ruumis olla synonyymejä? Entä kuollut? — Læstadius: Kuolleen ruumiin voimat tai ominaisuudet ovat samat kuin ruumis itse, mikäli oletetaan, että ominaisuudet muodostavat itse olemuksen. Samoin elävän ruumiin

voimat ovat sama kuin ruumis itse, mikäli oletetaan, että voimat tai ominaisuudet muodostavat itse olemuksen. Eri asia on, onko metafyyysisesti oikein sanoa, että asioiden ominaisuudet ovat sama kuin asioiden olemus.]

Huomautus: Vanhat skolastiset teologit ovat väittäneet, että Jumalan ominaisuudet ovat sama kuin Jumala itse ja samaa voitaisiin sanoa myös sielusta, että sielunkyvyt ovat sama kuin itse sielu.

41. Jos sielu on ruumiin vastakohta, ei sillä saa olla samoja määreitä kuin ruumiilla. Jos nimittäin ruumis on olemus, sielun ei pitäisi olla olemus. Jos ruumis on substanssi, ei sielu saisi olla substanssi vaan aksidenssi.* [*Dahlberg: Perusaineeseen ja olemukseen nähden ovat ruumis ja sielu kuitenkin vastakkaisia. — Læstadius: Ne eivät ole puhtaita vastakohtia niin kauan kuin niillä on samoja ominaisuuksia.]

42. Sekä ruumiille että sielulle omistetut metafyyysiset määreet essentia, eksistentia ja substantia ovat aikaansaaneet paljon kiusaa antropologiassa ja teologiassa, missä ens simplex — niin yliaistillinen kuin sen pitikin olla — sielun ja ruumiin välisessä suhteessa, kolmen persoonan keskinäisessä suhteessa ja Kristuksen molempien luontojen välisessä suhteessa tuli niin karkeaksi kuin harmaakivi, josta kemiallinen käsite essentia on vähennetty.

43. Filosofi ei tahdo vieläkään hylätä metafyyysisiä sielun määreitä. Petrelli ei kyllä sano korostetusti, että sekä ruumiilla että sielulla olisi substanssi, mutta kun hän korostetusti omistaa sielulle substanssin, ei hän tätä ominaisuutta ole ottanut korostetusti pois ruumiilta. Hän sanoo nimittäin: »Ruumiillisessa luonnossa on tapana nimittää materiaa, tilaa täyttävää massaa substraatiksi, toisinaan myös substanssiksi» (§ 92).

44. Mutta mitä tärkeintä on lähemmin määritellä nämä peruskäsitteet, sillä jos sekä ruumis että sielu omaavat substanssin, ei voida välttää panpneumatismia, sielun läsnäoloa kaikkialla. Joko sielulla täytyy olla

substanssi ja ruumiilla aksidenssi tai ruumiilla olla substanssi ja sielulla aksidenssi, koska kaksi itsenäistä ja toisilleen vastakkaista olemusta ei voi olla rinnakkain muodostamassa yhtä ainoata elävää olentoa, sellaista kuin ihminen on, vaikka nämä olemukset eivät olekaan samanlaisia, niistä ei kuitenkaan kumpikaan voi olla suoraan toiselle alistettu. Ruumiin ja sielun toiminta pyrkii samaan päämäärään, molempien toimintojen tulos on vain yksi, molempien yhteisissä ja yksimielisissä toiminnoissa täytyy pohjana olla yhden ja saman toiminnan periaate. Mutta jos sekä ruumis että sielu ovat substansseja, ei niiden toimintojen periaate voi olla vain yksi.

45. Kuin kissa kuumaa puuroa Petrelli kiertää vanhojen psykologien yrityksiä määrittellä ruumiin ja sielun keskinäistä suhdetta. Hän olettaa vain, että ne ovat olemassa ja toimivat toistensa rinnalla, mutta koskaan hän ei osoita molempien yhteisolemassolon perusedellytyksiä. Sen vuoksi päättelyssä ei voi välttyä epä johdonmukaisuudelta. Yhdellä kertaa hän tarkoittaa, että sielulla on yksi ainoa perusvoima, toisessa kohdin hän on jo epävarma, ettei vain sielu muodostuisikin kolmesta eri olemuksesta. Yhdenkerran sielu on, yksi ainoa jakamaton henki, joka vaikuttaa kaikkialla ruumiissa, toisen kerran sielun toiminta rajoittuu vain määrättyyn alaan, yhdenkerran sielu on melkein kaikkivaltias ruumiiseen nähden, toisen kerran ruumis miltei kaikessa sielun valtiassa.

Huomautus: Ruumiin ja sielun välinen suhde vaihtuu usein orgaanisen ja hermoelämän väliseksi suhteeksi, mutta ruumis ja henki ovat kuitenkin kokonaan toisessa suhteessa toisiinsa kuin orgaaninen hermoelämään. Ruumis on nimittäin fyysisten voimien vaikutuksen alainen, mitkä ovat aina samanmuotoisia ja samalla tavoin vaikuttavia, esim. painovoima. Ruumiin ja hengen välinen suhde olisi siis samanlainen kuin fyysisten ja elinvoimien välinen suhde. Mutta orgaanisen ja hermoelämän välinen suhde on jotain aivan muuta kuin ruumiin ja sielun välinen suhde.

46. Näiltä vastakohtaisuuksilta olisi välttytty, jos Petrelli olisi ensin määrittellyt perusehdot sielun ja ruumiin keskinäiselle suhteelle. Näihin

perusehtoihin kuuluisi epäilemättä muutamia sielun, ja ruumiin substanssia koskevia metafysisiä määreitä. Jollei näitä metafysiikan peruskäsitteitä voida määritellä ja rajata, voi jokainen talonpoika tehdä itselleen psykologian, joka talonpojan maailmassa on yhtä tosi kuin älyniekan tekemä tämän omassa maailmassa.

47. Raamatussa puhutaan ainoastaan kahdesta elämänmuodosta, nimittäin psyykhestä ja pneumasta, mutta nyt saadaan kuulla, että filosofeilla on kolmea elämää, nimittäin orgaanista eli vegetatiivista elämää, animaalista eli psyykkistä elämää ja järjen elämää eli järkisielu, mutta filosofi ei tiedä, muodostavatko nämä kolme elämää yhden ainoan olemuksen vaiko kolme eri olemusta (Petrelli § 100).* [* Dahlberg: Lew eli kardia (sydän) saa raamatussa rinnalleen termin nefesh eli psyykhe (sielu), eikö lew voisi merkitä animaalista prinssiippiä? — Laestadius: Niinkauan kuin psykologien terminologia on niin epämääräinen, ettei tiedetä, mitä asiaa mikin termi merkitsee, ei voida sanoa, että heprean sana lew vastaisi kreikan sanaa psyykhe, samoin ei myöskään ole pääteltävissä, että heprean sana nefesh vastaisi kreikan sanaa pneuma. Myös suomessa esiintyy sydän usein sielun sijasta, yksi puhuu sydämen tunteista, toinen sielun tunteista, yksi sanoo: minä tunnen sydämessäni, ja kuitenkin sydän ja sielu ovat olemukseltaan erilaisia, sikäli kuin sielulla tarkoitetaan — kuten tavallista on — hermo-slämää.]

48. Filosofien oppi sielusta on pakanallinen, sillä jo vanhat kreikkalaiset filosofit puhuivat kolmesta: psyykhe, pneuma ja nuus (sielu, henki ja järki). Mutta mistä filosofi on saanut tuon järkisielun? Sitä ei tunne lääkäri eikä raamattu. Pelkäänpä melkein, että järkisielu on olemassa pelkästään filosofien mielikuvituksessa. Petrelli tekee tarkan eron kolmen elämänmuodon välillä, kasvisielun (vegetatiivinen elämä), eläinsielun (animaalinen eli psyykkinen elämä) ja järkisielun, hän käsittelee niitä kaikkialla erillisinä elämänmuotoina, mutta sanoo kuitenkin (§ 100): »Tajuntamme puhuu selvästi aistielämän ja järkisielun ykseydestä. Me tiedämme, että se minä, joka kokee aistihavainnon, ei ole toinen minä

kuin se, joka ajattelee». Minkä arvoista sitten on erottaa järkisielu aistihavainnoista, kun itse tajunta jo ilmaisee, että ne ovat yksi ja sama elämisen muoto?

49. Filosofille, jonka päähän perkele on pannut, että hän on meidän Herramme lähinnä mitä tulee älyn terävyyteen, pyhyyteen ja hyveisiin, voi olla samantekevää, onko hänellä yksi vai kymmenen sielua vastattavanaan. Hän voi uhmata saatanaa sillä, ettei hänellä ole yhtäkään niistä sieluista, mitkä hän ylpeydessään on luonut. Mutta yksinkertaisen, joka uskoo ja tuntee, ettei hän voi vastata edes yhdestä, saati sitten kolmesta sielusta, hänen on välttämätöntä tietää, mikä noista kolmesta sielusta oikein on se, jonka Jumalan Poika on lunastanut tai mitä noista kolmesta sielusta sovitus koskee. Filosofi olettaa arvattavasti, että sovitus koskee järkisielua, mutta siitä asiasta on vielä paljon puhumatta.

50. Filosofien oppi sielusta on epäluotettava, mahdoton noudattaa sekä ristiriidassa raamatun kirjoittajien mielipiteiden kanssa.

D. Lääkärien psykologiset mielipiteet

51. Lääkärejä on syytetty materialismista, koska he eivät ole halunneet tunnustaa ihmisen toiminnalle kahta periaatetta. He ovat tarkastelleet ihmistä yhtenä eivätkä kahtena elollisena olentona, he eivät ole siis voineet jakaa ihmistä kahteen, toisistaan riippumattomaan substanssiin.

Huomautus: Kun filosofit olettavat sekä ruumiin että sielun substanssin, seuraa siitä ehdottomasti, että ihminen koostuu kahdesta elävästä olennosta, mikä yleisen arvostelun kannalta kuulostaa mahdottomalta ja loukkavalta, Kun nimittäin ruumis erillään sielusta on »elävä olento» ja sielu itsessään on »toinen elävä olento», on siitä mahdoton tehdä muuta johtopäätöstä, kuin että ihminen koostuu kahdesta elävästä olemuksesta, elävästä ruumiista ja elävästä sielusta. Jos nyt vielä pitäisi paikkansa

perusväite, että ihmisessä on kolme elämää, joilla kullakin on oma elämänprinsiippinsä ja jotka jopa voivat olla kolme eri olemusta (Petrelli), niin koostuu ihminen kolmesta elävästä olemuksesta, kasvisielusta, eläinsielusta ja järkisielusta. Mutta yksinkertainen, joka arvostelee sen mukaan, mitä hän tuntee, pitää ihmistä yhtenä elävänä olemuksena.

52. Filosofien hiustenhalkomista ja rikkiviisautta vastaan ei ole helppoa puolustaa lääkäreitten materialismia, mikä tekee ruumiista substanssin ja sielusta aksidenssin, vaikkakin tämä on tosin yhtäpitävä tunteeseen perustuvan yleisen kansankäsityksen kanssa.

53. Kun näet kysytään tunteelta, havaitaan, että ruumis on kvantiteetti, johon elämä liittyy kvaliteettina. Siihen perustuu kansanomainen käsitys siitä, että elämä on ruumiissa, mutta filosofi tahtoo sanoa, että ruumis on elämässä (Petrelli § 105).

54. Mutta niitä lääkäreitä, jotka tekevät sielusta substanssin ja ruumiista aksidenssin, ei voi syyttää materialismista. He lähtevät oletuksesta, että materia on ens contingens, jotakin, joka voi olla ja olla olematta ja jonka ei välttämättä tarvitse olla, koska se ei sisällä itsessään perustaa olemiseensa. Suhteessaan Jumalaan, ehdottomaan olevaiseen, ei materia voi olla substanssi vaan aksidenssi, koska materiaalilla on perustansa jossakin, joka ei itse ole materiaa.

55. Heinroth pitää luonnossa vaikuttavia voimia substanssina, ja tältä pohjalta hän olettaa, että sielulla on substanssi, koska sielu on ruumiissa vaikuttava voima. Tässä sielulla luonnollisesti tarkoitetaan orgaanista elämää, jota ilman ruumis ei voi olla olemassa elävänä olentona.

56. Vaikka siis lääkärit eivät ole yksimielisiä ruumiin ja sielun substantisuutta koskevissa metafysisissä määrittelyissä, he ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että ihmisellä ei ole enempää kuin kaksi elämänmuotoa, nimittäin kasvisielu, jota kutsutaan myös orgaaniseksi eli vegetatiiviseksi elämäksi, sekä hermoelämä, jota myös kutsutaan

eläimelliseksi, animaaliseksi, psyykkiseksi tai sensitiiviseksi elämäksi. Lähinnä tämä pitää yhtä puhtaasti kristillisten, mielipiteiden kanssa.

Huomautus 1: Uudessa testamentissa esiintyy vain kaksi elämänmuotoa, nimittäin psyykhe ja pneuma, joista psyykhe vastaa lähinnä meidän orgaanista eli vegetatiivista elämäämme, jota vastoin pneuma vastaa hermoelämää. Pneuma merkitsi kuolematonta henkeä. Kaikki neljä evankelistaa sanovat Vapahtajasta: edoke to pneuma (antoi henkensä). Kuitenkaan kansan käsityksessä eivät psyykhe ja pneuma olleet tarkoin määriteltyjä. Apt. 20:10 esiintyy psyykhe pneuman tilalla.

Huomautus 2: Määrittelemättömästä terminologiasta johtuen meidän on pantava latinalaiset ja kreikkalaiset termit sulkeisiin. Oikeastaan animaalinen elämä ei kuulu hermoelämään, koska se, joka ensimmäisenä keksi tämän termin, sijoitti animaalisen elämän maksaan (Descuret). Psyykkistä elämääkään ei saisi sijoittaa hermoelämään, mikäli psyykhe merkitsee orgaanista elämää. Ainoastaan sensitiivinen elämä olisi samaa kuin hermoelämä.

E. Sivistymättömien kansojen käsitys sielusta

57. Tunteettomat filosofit sanovat sielusta, mitä he ajattelevat, mutta eivät pääse oikein yksimielisyyteen sielun ominaisuuksista. Lääkärit sanovat, mitä he näkevät ihmisruumiissa, mutta eivät kuitenkaan pääse yksimielisyyteen sielun oikeasta laadusta.

58. Mutta yksinkertainen sanoo sielusta sen, mitä hän tuntee. Eikö tunne olisi yhtä varma tiedon lähde kuin ymmärrys ja järki, varsinkin sellaisessa asioissa, mitä ei voida käsittää ymmärryksellä eikä järjellä. Sitä, mitä ihminen tuntee itsessään, ei ymmärrys eikä järki voi jäävätä eikä tehdä valheeksi.

59. Heprean »nischmath chaijim» ja »nepesch» merkitsevät alunperin sitä ilmaa, jota ihminen hengittää, mutta heprealaiset eivät voineet sen paremmin kuin muutkaan sivistymättömät kansat käsittää, että ilma olisi joku olento.* [* Dahlberg: Näillä sanoilla, joilla sielua kuvataan, on kyllä ollut ensimmäisenä merkityksenä ilma, jota hengitetään (chaijim), mutta myös itse elämä; Kuitenkin se, että nischamah aikaa myöten käsitettiin sielua merkitseväksi, näkyy mm. Sananl. 20: 27, jossa on kysymys hengellisestä valosta.]

60. Lausetavassa »nischmath chaijim» on nischmath predikaatti ja chaijim subjekti. Chaijim on siis oleellinen eli substanssi, mutta nischmath aksidenssi, elämän olemassaolemisen ehto.* [* Dahlberg: Nischmath on lausetapana minun käsittääkseni substanssi, jota chaijim selventää, niin että näiden sanojen alkuperäinen merkitys olisi »elämän henkäys» (respiratio animarum). Molemmat sanat otetaan muuten samanmerkityksisinä, mutta sanontana näyttää minusta chaijim olevan edellytys ja nischmath sen ilmaus.]

61. Nephes käännetään tavallisesti »sielu», mutta kun tämäkin sana hepreassa liittyy hengityselimiin, on epävarmaa, vastaako nephes heprealaisten käsityksessä sitä, mitä filosofit käsittävät sielulla.* [*Dahlberg: Tämä nephes merkitsee kyllä alunperin henkäystä, Job 41: 13, siitä animaalisena elämänä (psykkhe), joka ilmaisee olemassaolonsa henkäyksellä, 1. Moos. 35: 18, 3. Moos. 17: 11. Mutta että nephes merkitsisi heprealaisilla jo järkevää sielua, tunteiden ja taipumusten tyyssijaa, näkyy monissa paikoin raamattua, 1. Moos. 34: 3 (rakkaus) Ps. 42: 3 (kaipaus), Ps. 19: 8 (hartaus), 1. Sam. 20: 4 (ajatus), Valit. 5: 20 (muisti).]

62. Jos heprealaisilla oli käsitys kolmesta elämän muodosta, ne olivat varmasti aivan toisin rajatut kuin filosofien kolme elämää. Useimmat sielunkyvyt jotka filosofit liittävät järkeen, liittyivät heprealaisilla sydämeen, esim. ajatukset (sydäimestä lähtevät pahat ajatukset). Tunteikkaina heprealaiset perustivat arvostelunsa elämästä tunteeseen.

He pitivät orgaanista elämää perustana sensitiiviselle. Ihmissuvun suurin psykologi antaa myös ajatusten lähteä sydämeistä, siitä voidaan havaita, että raamatun kirjoittajien tieto sielusta ei ollut sama kuin filosofien.*

[*Dahlberg: Tätä pykälää en tahdo ehdottomasti kiistää, heprean *nephes* ja *lew* näyttävät olevan samaa merkitseviä sikäli, että molemmat korostavat sydäntä sielunvoimien keskuksena, minkä Vapahtaja myös osoittaa. Mutta mahtaako se, että sydämeistä lähtevät ajatukset, kaataa kumoon Platonin lausetta »*qvi rationem in capite sicut in arca posuit*»? Kun tätevästoin sydän sijoitetaan rintaan, jonka tekijä haluaa hallituskaupungiksi kaseeratakseen pois päin, on se filosofista hulluinhuonelaiselle sopivaa, filosofi haluaa saada kaiken ensin päähänsä, että se sieltä sitten valuisi sydämeen, niinkuin ruoka suusta mahaan.]

63. Kreikkalaisten kolme elämän muotoa *psyche*, *nuus* ja *pneuma* vastaava roomalaisten käsitteitä *anima*, *animus* ja *mens*, mutta Uuden testamentin tekijä ei tunne käsitettä »*nuus*». Platonin »*logos*» vastaa roomalaisten käsitettä »*ratio*». Uudessa testamentissa ei *logos* merkitse mitään elämän muotoa, Johannes käyttää sitä jumaluudelle kuuluvana määreenä.* [* Dahlberg: *Pneuma* ja *spiritus* ovat lähinnä vastineita *logos*-sanalle proosallisessa mielessä.]

Huomautus: Ruotsinkielessä erotetaan henki, elämä ja sielu, mutta kansan käsityksessä nämä ovat siten rajatut, että elämä liittyy sekä ruumiiseen että sieluun: ruumiin elämä ja sielun elämä. Ruumiin elämä merkitsee selvästi samaa kuin orgaaninen elämä. Sielun elämä muodostuisi filosofien mielestä ajatuksista, himoista ja tunteista. Henki, joka alunperin tarkoittaa sitä ilmaa, jota hengitämme, on kokonaisuudessaan samamerkityksinen sielun kanssa.* [* Dahlberg: Sielun elämää rahvas pitäneenä hengellisenä elämänä uskon valossa.]

64. Yleensä pidetään elämää osaksi sielulle, osaksi ruumiille kuuluvana kvaliteettina. Niin kauan kuin ruumis on elämässä, on elämää ruumiissa, t.s. elämä on silloin kvaliteetti, mutta kun ruumis kuolee, tulee elämästä kvantiteetti, esim. »Hän on nyt paremmassa elämässä», mutta se käsitys

lienee yleinen, että sielu on ruumiin elämä, mistä yksinkertainen päättelee, että sielu on elämä. Jos nyt sielu on ruumiin elämää, ei sielu voi olla substanssi, ei myöskään olento, vaikka elämä yleensä katsottaisiinkin kvaliteetiksi eli ominaisuudeksi. Jopa filosofinkin on vaikea ajatella, että elämä on olento, joka koostuisi jostain aineesta.

Huomautus: Jos sielulla tarkoitetaan kasvisielua eli orgaanista elämää, niin sielu on sama kuin elämä. Mutta tavallisesti sielulla ymmärretään her-moelämää, mikä ei ole aivan samaa kuin orgaaninen elämä, sillä niitä ei voida panna toistensa tilalle.

65. Määrätyissä sivistymättömien kansojen käsityksissä yhtyvät filosofien kaikki kolme elämänmuotoa yhdeksi ainoaksi, niin että esim. suomalaisilla ei ole nimeä sielulle eikä myöskään elämälle, vaan ainoastaan hengelle* [* Laestadius tarkoittanee sitä, että rahvaanomaisessa suomenkielessä käytetään sanaa henki (hengi) merkitsemään sekä sielua että ruumiillista elämää. Vrt: henkinen elämä ja hänessä on vielä henki. — suom. huom.], ja ettei vain tämä käsitystapa olisi yhtä varma kuin filosofien kolme sielua niihin kuuluvine kolmine elämänprinsippeineen tahi ehkä kolmine substansseineenkin. Se, jolla on henki, ei tunne enempää kuin yhden elämänprinsiipin, joka on perustana ruumiin ja sielun yhteiselle toiminnalle.* [* Dahlberg: Mutta onhan kaikilla eläimilläkin elämän prinssiippi, mistä sitten erotetaan se taivaasta tullut elävä henki, jonka Jumala puhalsi Aadamin sieraimiin, eläinten hengestä, jotka myös tuntevat, ymmärtävät jne.? — Laestadius: Descuret väittää, että ihminen on niin ylpeä ja itserakas olio, ettei hän tahdo tunnustaa eläin-sielun substantiaalisuutta. Kuitenkin eläinhahmoja esiintyy henkimaailmassa, kuten kerubeja ja serafeja. Johannes näki hevosia taivasten valtakunnassa. Mutta filosofi on niin ylpeä, ettei hän halua saada hevosia ja koiria seurakseen toiseen maailmaan.]

F. Psykologian filosofiset perusteet aiheuttavat sellaisia vaikeuksia, että filosofi niistä tuskin selviytyy

66. Minkälaisiin vaikeuksiin filosofi on joutunut olettaessaan kaksi toisistaan erillistä olemusta, näkyy muun muassa eri tavoin ajattelevien filosofien peruslausumista eli olettamuksista, joihin heidän on ollut pakko mennä selvittäessään sielun ja ruumiin keskinäistä suhdetta.

67. Kun oletettiin sekä sielun että ruumiin substanssi ja molemmille omistettiin oma elämänprinsiippi, niin on, luonnollista, että oli ryhdyttävä joihinkin toimenpiteisiin sen ristiriidan häivyttämiseksi, mikä sisältyy kahden vastakkaisen perusvoiman yhteistoimintaan. Asian luonnosta johtuu, että sielu ja ruumis, aine ja henki ovat vastakkaisia niinkuin elämä ja kuolema, vaikka filosofi olettamalla molempien substanssin on tahtonut tehdä niistä samanlaatuisia.

68. Mutta jos ruumis ja sielu ovat toisilleen vastakkaisia, niiden täytyy myös vaikuttaa vastakkaisin voimin, jotka kumoavat toisensa, ellei löydetä jotain keskitietä vastakkaisten voimien toimimiseksi yhdessä ainoassa voiman ilmauksessa.

Huomautus: Tekijän on vielä kiinnitettävä huomiota siihen, että psykologien keskuudessa sielun ja ruumiin suhde on vaihdettu orgaanisen ja hermoelämän väliseen suhteeseen. Kun filosofi puhuu ruumiin ja hengen välisestä taistelusta, täytyy sillä ymmärtää taistelua filosofin järjen ja passioitten, välillä.

69. Tämän ovat vanhemmat, jopa voimakkaimmat ajattelijat oivaltaneet, mutta nyt tuskin ollaan tuntevinaan ymmärryksen logiikan vaatimuksia, vaikka sellaista järjen logiikkaa tuskin on olemassakaan, mikä yhdistäisi tai saattaisi ykseyteen tajunnassa sen, mitä järki on särkenyt. Kun filosofin ajatuksenkulku alkaa horjua, silloin kaikki tulee mahdolliseksi, ajatuksenvastaisinkin.* [* Dahlberg: Tässä puhutaan kahdenlaisesta

logiikasta, vaikka sitä on vain yhtä. — Laestadius: Kun nykyajan ajattelijat eivät seuraa ymmärryksen tavallisia ajatuslakeja, voidaan kai sanoa, että heidän logiikkansa on horjuvaa, ilman alkua ja ilman loppua. Päättelyssä ei ole aksiomeja, ei väittämiä eikä määrityksiä, ja todisteet puuttuvat tyystin.]

70. Kun se, joka perustaa arvostelunsa siihen, mitä tuntee, on vakuuttunut siitä, että ihminen on vain yksi elävä olento, mutta taas se, joka perustaa arvostelunsa ajatteluun, on vakuuttunut siitä, että ihminen koostuu kahdesta tai kolmesta elollisesta olenosta terveen järjen logiikka sanoo, että jompikumpi on väärässä. Joko täytyy olla oikeassa sen, joka sanoo, että ihminen on yksi elollinen olento, tai oikeassa on se, joka sanoo, että ihmisessä on kolme elävää olentoa. Sitä, että kolme olisi yksi, ei järki voi käsittää.* [* Dahlberg: Mutta kolminaisuusopissa toki on uskottava, että kolme on yksi. Tuleeko tässä esiin korkeamman järjen logiikka? — Laestadius: Heinroth kyllä sanoo, että usko on kehittymätöntä järkeä, mutta se pitäisi kuitenkin todistaa.]

71. Mitä sitten on tehtävä? Jos on niin, että ihminen koostuu kolmesta elävästä oliosta, järki haluaisi käsittää, miten nämä kolme voivat muodostaa tajunnan yhteyden. Tätä eivät nykyiset filosofit ole välittäneet selvittää.* [* Dahlberg: Olisi ollut toivottavaa, että filosofit olisivat sitä koettaneet ja siinä onnistuneet.]

72. Vanhemmat filosofit pitivät välttämättömänä että tämä suhde (sielun ja ruumiin välillä) tehdään käsitettäväksi, mutta he eivät päässeet yksimielisyyteen selityserusteista. Sen vuoksi esitettiin, kolme olettamusta ruumiin ja sielun keskinäisen suhteen selvittämiseksi. Ensimmäistä olettamusta kutsuttiin nimellä harmonia praestabilita, toista nimellä systema causarum occasionalum ja kolmatta nimellä influxus physicus.

Huomautus: Leibnitz keksi käsitteen harmonia praestabilita. Tämä oppi (monadioppi) merkitsee, että maailmankaikkeus muodostuu

yksinkertaisista substansseista, monadeista, jotka ovat niinkuin pisteitä tai omatoimisuuden siemeniä ja joitten nimenä ruumiiseen yhtyneinä on enthelekeia, s.o. kuvitteleva ja pyrkivä olento, ei yhteydessä tähän ruumiiseen eikä molemminpuolisen vaikutuksen alaisena, vaan ainoastaan harmoniassa, joka kaikkien substanssien, välille on jo ennen määrätty. Tämän opin mukaan ruumis ja sielu voisivat olla toisistaan aivan riippumattomia, sillä ruumis toimii *causas sufficientes* niinkuin mitään sielua ei olisikaan, ja sielu toimii *causas finales* niinkuin mitään ruumista ei olisikaan (Heinroth s. 17). Tämän opin hyväksyvät tosin sellaiset filosofit, jotka olettavat järkisielun toimivan vapaasti ja riippumatta mistään orgaanisista ehdoista, mutta juuri se olisi todistettava.

73. Edellisessä kohdassa mainitut kolme olettamusta eivät kuitenkaan ole todistettavissa. Tämä tilanne osoittaa vain filosofien psykologisten perusteitten epävarmuutta. Kun mitään siitä, mitä filosofi olettaa varmaksi sieluopissaan, ei ole todistettavissa, päädytään siihen, että olettamuksesta voidaan aina tehdä johtopäätös; jos olettamus on tosi, tulee päätelmästä tosi, ellei päättelyä ole tehty virheellisesti. Jos taas olettamus on väärä, on joh topäätös myös väärä.

74. Toinen vaikeus johon filosofi joutuu on siinä, miten hän pystyy selvittämään sielun syntymisen. Kun oletetaan sielu substanssiksi, on luonnollista, että sen synnylle on löydettävä syy. Sielu olemuksena ei voi olla ikuinen, sen on täytynyt jollakin tavoin syntyä, mutta miten, siinäpä vaikeus.

75. Tämän voittamiseksi on noussut myös kolme olettamusta. Sennert'iläinen koulukunta opettaa, että sielu istutetaan vanhemmista lapsiin per traducem, tämän opin perustajat ja kannattajat saivatkin siitä nimen traduciaanit. Näitä vastaan creatiaanit esittivät, että Jumala luo jokaisessa sikiämisessä uuden sielun; induciaanit puolestaan olettavat sielujen ennaltaolon (*prae-eksistenssin*) jossakin taivaallisessa paikassa,

josta ne sitten tulevat sisään syntyvään ihmiseen. Tästä kaikesta Leibnitz teki lopun (Heinroth, s. 17).

76. Kun yksikään näistä olettamuksista ei ole todistettavissa, todistavat nämä olettamukset kuitenkin sen, että psykologian tärkeimmät perusteet eivät ole todistettavia. On selvä totuus, että näiden vaikeuksien perussyy on kaksinkertaisessa (tai kolminkertaisessa) olemuksessa. Jos otat pois joko ruumiin tai sielun substantisuuden, häviävät vaikeudet, joihin filosofit ovat sotkeutuneet.

77. Nykyiset filosofimme ohittavat nämä vaikeudet ottamatta niitä täydestä. He pelkäävät metafysiikkaa tietäen, että metafysiikka puhtaan järjen toimintana ei siedä ajatuksen harhautumia. Ymmärrys vaatii aksiomeja, väittämiä, määrittelyjä, todisteita ja järjestelmän johdonmukaisuutta.

78. Emme suosittele metafysiikkaa antropologiassa käytettäväksi, vielä vähemmän teologiassa, koska metafysiikka on saanut aikaan paljon harmia molemmissa näissä tieteissä. Mutta jos metafysiikka jätetään psykologiassa sivuun, ei siihen jää muuta todistettavaa kuin erinäisiä anatomisia ja fysiologisia totuuksia, jotka ovat totuuksia vain anatomeille ja fysiologeille, sillä filosofi ei usko lääkärien selvittämistä tiedoista enempää kuin haluaa.

Muu on mietiskeltävissä emmekä siinä suhteessa kielläkään filosofin kykyjä, mutta se, mitä mietiskellään, on olemassa enimmäkseen vain filosofin omassa kallossa. Kun filosofi mietiskelee omaa tunteetonta, ruotoista ja raudankovaa olemustaan, hän kuvittelee toistenkin tilan samanlaiseksi. Mutta siitpä se valhe tuleeekin.

Huomautus: Metafysiikka, jota toisinaan kutsutaan myös ontologiaksi, perustuu kokonaisuudessaan objektiiviseen, ja sen viime perus on aineen substanssissa ja niissä johtopäätöksissä, jotka siitä voidaan tehdä.

Subjekttiivinen, nimenomaan tunteet, ei ole objektivoitavissa eikä järjellä mietiskeltävissä eikä sillä siis ole mitään tekemistä metafysiikan kanssa.

G. Teologien psykologisilla mielipiteillä on suuret vaikeutensa

79. Teologit ovat lainanneet enimmäkseen asiat filosofeilta. He ovat panneet teologisten määritelmiensä pohjaksi metafysiikan ja aiheuttaneet sillä mitä suurinta sekavuutta, suurimmat eriseurukset ja puolueet kirkossa. Vanhat kolminaisuusopin taistelut ovat olleet puhtaasti metafysisiä, ne on materialistinen järki saanut aikaan, kun se ei voi käsittää että »kolme» on »yksi». Taistelu Kristuksen kahdesta luonnosta samoinkuin sakramenttitaistelu ovat puhdasta metafysisestä rikkiviisautta.

80. Opissa sielusta teologit ovat olettaneet sekä ruumiin että sielun substanssin. He ovat olettaneet ruumiin elämän, joka sisältää orgaanisen ja hermoelämän sekä sielun elämän, johon kuuluvat ajatukset, tieto ja tahto sisältäen siis nykyisten filosofien järkisielun. Jottei ihminen tulisi kolmiosaiseksi, he ovat joko pitäneet Uuden Testamentin psyykettä ja pneumaa synonymeinä tai alistaneet psyykhen pneuman alaisuuteen.

Huomautus: Ei voida vielä nähdä, miten teologit selviävät siitä, että filo-sofit ovat huomanneet ihmisen koostuvan kolmesta elävästä olemuksesta ja kuolleesta ruumiista.

81. Teologeilla on sama käsitys sielusta kuin filosofeilla. Kahta elämää, orgaanista ja hermoelämää, he pitävät ruumiin elämänä, mutta järkisielua pidetään omana olemuksena, jolla on erillinen elämä. Tätä oppia sielusta sovelletaan myös jumaluuteen, jota on kutsuttu Korkeimmaksi Olennoksi.

82. Jos teologit olisivat jättäneet metafysisen rikkiviisautensa ja sen sijaan pitäytyneet raamatun oppiin sielusta, olisi luultavasti säästetty monta veripisaraa.

Huomautus: Kirkkohistoria osoittaa, miten vanhat kolminaisuusopin riidat johtivat käsikähmään ja verenvuodatukseseen.

83. Niin vaikeaa kuin onkin määritellä Uuden testamentin psyykhen ja pneuman alaa ja sisältöä, on kuitenkin varmaa että nämä molemmat elämän muodot pohjautuvat kansan käsitykseen. Pneuma merkitsi kuolematonta henkeä, mutta tarkoittiko psyykhe henkeä, ei ole läheskään niin varma kuin mitä teologit olettavat. Varmaa on myös, ettei Uusi Testamentti tunne enempää kuin kaksi elämän muotoa, mutta vastaako pneuma filosofien järkisielua, ei ole vielä ratkaistu.

84. Teologit ovat ottaneet järkisielun alan ja sisällön sellaisena kuin filosofit ovat sen määritelleet, mutta samalla he ovat luoneet umpeen sen rajan, mikä Uudessa testamentissa perustellusti on psyykhen ja pneuman välillä, joten lääkärit eivät heiltä saa mitään kannatusta.

85. Psyykhen ja pneuman eron ovat teologit siis poistaneet syyttä suotta sillä kuuluipa psyykhe ruumiiseen tai sieluun, ei niistä kuitenkaan tule samanmerkityksisiä. Psyykhe ei ole sama kuin pneuma. Teologit pelkäävät, että ihmisestä tulee kolmiosainen, jos psyykhe ja pneuma ovat eri elämisen muotoja, mutta tämä pelko on varmaan aivan turha. Teologithan olettavat joka tapauksessa ruumiin elämän, mikä ei ole sama kuin sielu, eikä tälle ruumiin elämälle kukaan teologi ole omistanut substanssia, mutta sielulle kaikki teologit omistavat substanssin.

86. Etteivät teologit vain olisi tehneet dogmaattista erehdystä liittäessään psyykhen pneumaan tai tarkastellessaan molempia samanmerkityksisinä, vaikka evankelistat liittävät kuolemattomuuden pneumaan, jonka siten pitäisi olla se kuolematon henki, jolle katsotaan kuuluvan substanssin.*

[* Dahlberg: Vaikka psyykhe alunperin merkitsee animaalista elämää ja pneuma sielua, tekijä myöntää kuitenkin, että joskus psyykhellä on ollut myös kuolemattoman sielun merkitys. Silloinhan pneuma saa sijan astetta ylempänä ja merkitsee Jumalan henkeä ja hengen armotyötä ihmisen sielussa, mitä pneuma — henki — etymologisesti merkitseekin,

ja silloinhan voivat pneuma ja psyykhe liittyä toisiinsa. — Laestadius: Koska pneuma merkitsee selvästi ihmisen kuolematonta henkeä ja koska Pyhällä Hengellä on Raamatussa toinen nimi, ei käy päinsä panna ihmisen henkeä Pyhän Hengen tilalle.]

87. Ero psyykhen ja pneuman välillä ei dogmaattisesti katsoen olisi kovin painava, elleivät teologit itse olisi sotkeneet oppia sovitukselta. Sovitus näet kuuluu orgaaniseen elämään, jonka keskipiste on sydän. Sovitus ei koske suoranaisesti mitään niistä sielunkyvyyistä, jotka kuuluvat filosofiseen järkisieluun.* [* Dahlberg: Sovitushan koskee sekä ymmärrystä että tahtoa. — Laestadius: Sovitus on sydämen salaisuus, jota järki ei ymmärrä. Sen takia apostoli sanoo: »Ei niin, että olisin sen jo saavuttanut. . . vaan minä riennän sitä kohti, että minä sen omakseni voittaisin» (. . . että minä sen käsittäisin. L:n käyttämässä raamatun käännöksessä. — Suom. huom.) Mitä tahtoon tulee, ei sovituksella ole sen kanssa mitään muuta tekemistä kuin että se sydämen sovituksen kautta tulee jalommaksi.]

88. Teologit ovat antaneet tahdolle sellaisia ominaisuuksia, jotka kuuluvat sydämelle, esim. rakkaus, laupeus jne., mutta tämä on ristiriidassa sekä yleisen terveen kansankäsityksen, että raamatun kirjoittajien käsityksen kanssa. Raamatun kirjoittajat liittävät enimmäkseen moraaliset ominaisuudet sydämeen, millä perusteella teologit liittävät ne tahtoon? Yleinen kansan terve arvostelu sanoo, että sovitus koskee yksin sydäntä, siitä puhetapa: minä tunnen sydämeni sovitetuksi, mutta sensijaan ei koskaan sanota: minä tunnen ymmärrykseni sovitetuksi eikä: minä tunnen järkeni sovitetuksi.

89. Kun teologit rajaavat sielunkyvyyt samalla tavoin kuin filosofit, tulevat he dogmaattisesti niin lähelle rationalismia, että kysymyksen ollessa tahdon suhteesta sydämeen tai passioihin on enää vain hiuskarva heitää erottamassa. Siitä näemme, miten tärkeätä dogmatiikassa on ottaa huomioon ero psyykhen ja pneuman välillä, joka itse kielestä käy selville. Psyykhen ja pneuman välisen eron hävittäminen sotii sekä raamattua

että lääkärien anatomisiin ja fysiologisiin perusteisiin rakentuvaa kokemusta vastaan.

90. Kaikella tällä on syynsä tyhmässä metafysiikassa, jota teologit eivät ole saaneet pois antropologiasta sen paremmin kuin teologiastakaan. Metafysiikka on juurtunut niin sitkeästi teologien ymmärrykseen, etteivät he osaa tehdä muuta kuin pitää kiinni sekä ruumiin että sielun substansseista, vaikka asian luonnosta jo selkenee, että substanssi on metafysinen käsite, mutta materiasta erottettuna se on myös fyysinen, materialistinen käsite. Kuvitellaan, että sielu ruumiin tavalla koostuu aineesta, substantiasta, mutta juuri se olisi todistettava.

H. Filosofien ja lääkärien psykologiset mielipiteet käytännössä toisiinsa verrattuina

91. Kuinka filosofit luottakootkin ajatusvoimaansa, heidän psykologisella rikkiviisaudellaan on kuitenkin käytännössä vain vähän tai ei yhtään merkitystä, olipa kyse ruumiin terveydestä tai sielun siveellisestä jalostamisesta.

92. Kun tulee kyse mielisairaudesta, ei filosofi tiedä mitään, lääkäriltä kysytään neuvoa sekä ruumiin että mielen sairauksissa. Kun on ratkaistava kysymys siitä, onko ihminen murhan tai itsemurhan tehdessään syyntakeinen, on lääkärin annettava lausuntonsa. Jos filosofin tieto sielusta olisi tosi ja yhtäpitävä todellisten olosuhteiden kanssa, pitäisi hänen tietää lääkäriä paremmin parannus mielen sairauksiin.*
[*Dahlberg: Siinä tapauksessa ovat kyllä lääkäritkin heikkoja. »Lääkäri, paranna itsesi» olisi sananlasku, joka olisi monille välttämätön itseensä sovitettavaksi. — Laestadius: Emme puhu tässä hengellisistä mielisairauksista vaan luonnollisista.]

93. Kun taas on kyse ihmisen siveellisestä jalostumisesta, on filosofi siinä yhtä keho kuin muutkin alemmat olennot. Hän ei voi parantaa itseään,

vielä vähemmän toisia. Tosin filosofi lukee hyväkseen suurimman osan aikakautensa siveellisestä edistyksestä, mutta jos uskonnon kannalta arvostellaan ihmissuvun siveellistä luonnetta, niin historia todistaa, että suurimpien mullistusten alku on lähtenyt kokonaan eri miehistä kuin filosoifeista.

94. Poliittisessa mielessä filosofin pitäisi lainsäätäjänä suorittaa jotain hvvää, ellei hän olisi niin erossa kansasta. Mutta harvoin kukaan nimekäs filosofi on esiintynyt lainlaatijana. Luultavasti filosofin lait sotisivat kansan yleistä oikeuden tuntoa vastaan yhtä paljon kuin hänen psykologiansa yleistä tervettä kansan käsitystä vastaan.

95. Kun filosofi pitää ihmisen luonnollista tilaa normaalitilana, tulee hänestä uskonnon vihollinen, missä vain uskonto osoittaa ihmissydäntä uudistavaa voimaansa. Filosofin täytyy pitää kaikkea uskonnon elävyyttä hulluutena, senvuoksi useimmat filosofit ovatkin vapaa-ajattelijoita tai rationalisteja.

Huomautus: Toisella ja kolmannella vuosisadalla tosin siirtyi monta pakanallista filosofia kristinuskoon. Mutta kun he alkoivat mietiskellä uskonnon, asioita, ilmeni erinäisiä oppiriitoja, jotka herättivät kirkossa hajaannusta ja antoivat lopulta aiheita uskon vainoille. Melanchthon itki epätoivosta, kun Augsburgin uskontunnustus oli jätettävä keisarille, mutta Luther rohkaisi häntä ja sanoi: »Teidän filosofianne tuottaa Teille tuskaa, ei Teidän teologianne.»

96. Kun lääkärin psykologia on käyttökelpoinen, voi siitä helposti päätellä, että lääkäri tuntee sielunkykyjen yhteyden elimiin paremmin kuin filosofi, joka kaiken lisäksi kieltää tämän yhteyden. Ei käy kieltäminen, että lääkärin psykologia rakentuu tieteelliselle pohjalle, ja kun, lääkärin psykologia tulee lähemmä raamattua kuin filosofin, emme voi olla ottamatta lääkärin psykologiasta muutamia premissejä pohjaksi niille johtopäätöksille, mitkä niistä on tehtävissä.

I. Yleisen tunteeseen perustuvan kansankäsityksen mukaan sielu on sama kuin elämä. Tämän käsityksen perusteet tarkemmin tulkittuina

97. Aiemmin mainittiin (§ 21), että elin voi yksipuolisella harjoituksella saavuttaa suurempaa voimaa ja näppäryyttä kuin toinen samanlainen elin. Sama koskee sielunkykyjä (§ 22), muistia voi harjoittaa ja järkeä voi myös opiskelemalla harjoittaa, niinkuin kokemus osoittaa.

98. Siitä tosin ei voi välittömästi tehdä sitä johtopäätöstä, että muistin ja järjen harjoittaminen tapahtuu niiden elimiä harjoittamalla, mutta ei ole myöskään todistettavissa, että sielunkykyjä voisi kehittää jollakin muulla tavoin kuin elinten harjoittamisella. Toistaiseksi pidämme tätä väitettä pelkkänä hypoteesina, koska filosofien vastakkaiset väitteetkään eivät ole muuta kuin hypoteeseja.

99. Filosofin mahdollisuudet ovat, kuten tunnettua, ajattelun voimassa, ja otaksumme nyt, että tämä perustuu ymmärryksen elimen yksipuoliseen harjoittamiseen.

100. Niinkuin ihminen, jonka oikea käsi on harjaantunut vasemman kustannuksella, aina haluaa tarttua esineeseen voimakkaammalla ja näppärämmällä kädellä, samoin filosofi on yksipuolisella sivistyksellään saanut helposti selitettävän taipumuksen käsittää kaikki järjellensä.

101. Mutta pian käy selville, ettei järki ole ainoa elin, millä kaikki voidaan käsittää. On sellaisiakin kohteita, joita ei voida ymmärryksellä käsittää, esim. rakkaus, suru, ilo jne.

102. Elämä kuuluu myös niihin kohteisiin, joita järki ei voi käsittää. Me kaikki tiedämme, että elämä on, mutta kukaan ei tiedä, mitä elämä on. Järki ei voi käsittää elämää, koska järki ei ole oikea elin elämän

käsittämiseen. Mitä elämä on, sen voimme paremmin tuntea sydämellämme kuin käsittää järjellämme.

103. Yksinkertainen, joka arvostelee elämää sen mukaan kuin hän tuntee, on havaitsevinaan, että sielu on ruumiin elämää. Eikö tunne ole tietyissä tapauksissa käsitettä varmempi arvosteluperuste? Ainakin kaikkialla, missä on kyse tunteista, järki ei voi käsittää tunteita, mutta ei myöskään kieltää niitä. Me tunnemme surua, iloa, rakkautta jne. mutta emme osaa selittää, mistä nämä passiot muodostuvat. Kaikkein vähimmin filosofi voi selittää passioita, jotka hän on irroittanut elimistä ja liittänyt ne muodottomaan ja aineettomaan sieluun.

104. Filosofi luulee, että se, mitä ajatellaan, on varmempaa kuin se, mitä tunnetaan. Mutta tuonnempänä tässä tutkielmassa osoitetaan, että järjen toiminnot ovat riippuvaisia tunteista, niin että ihmisen on ajateltava kulloinkin vallitsevan passion mukaisesti, sitävastoin tunteet eivät ole järjestä riippuvia.

105. Jos filosofilta puuttuvat tunteet, muodostuu hänen arvostelunsa orgaanisesta elämästä toisenlaiseksi kuin tunnepitoisen arvostelu samasta elämästä.

Huomautus: Älyllisellä alalla filosofi on paremmin kotonaan kuin yksinkertainen. Jos talonpojan olisi kirjoitettava logiikan oppikirja, siitä tulisi huono oppikirja.

106. Filosofi tunnustaa, että sielunelämään eivät kuulu vain tieto, ajattelu ja tahto, vaan myös tunteet. Hän voi myös tunnustaa, että hänen tunteensa ovat harvempia ja elottomampia kuin yksinkertaisen, mutta hän ei halua tunnustaa, että häneltä puuttuvat juuri välttämättömät edellytykset sielun täydelliseen arvosteluun sen vuoksi, että hän yksipuolisen sivistyksensä takia on tunteeton. Sentähden tulee myös hänen arvostelustaan yksipuolinen, eikä se ollenkaan pidä yhtä suuren yleisön arvostelun kanssa.

107. Mutta jos sielu on sama kuin elämä, menettää sielu substantiaalisuu-tensa. Filosofit eivät näet liitä elämään sinänsä substanssia, ja senpätähden hän ei ajattelekaan, että sielu olisi sama kuin elämä. Hän tekee aina eron sielun ja sielunelämän välillä. Filosofin on siis ajateltava, että sielu on olemus, mutta elämä ei ole olemus.

108. Ettei vain filosofin tekemä ero sielun ja sielunelämän välillä olisi ajatusharha, joka on syntynyt samalla tavalla kuin talonpojan käsitys auringon liikkeestä? Ollaan lapsuudesta asti tottuneita ajattelemaan oma minä subjektiksi, johon elämä kuuluu predikaattina. Siitä syntyy se pakollinen ajatuksen kulku, ettei elämää voi olla ilman subjektia eli olemusta.

109. Yleinen käsitys elämästä on kuitenkin sellainen, että se voidaan käsittää kvantiteettina vaikka se onkin kvaliteettia. Sentakia sanotaan kuolleesta: hän on nyt paremmassa elämässä. Tässä arvostelussa elämä on kvantiteettia, mutta filosofin arvostelun mukaan pitäisi sanoa toisinpäin: hänessä on nyt parempi elämä.

110. Kun toinen arvostelee elämää sen mukaan kuin hän tuntee ja toinen sen mukaan kuin hän ajattelee, kumpi sitten on oikeassa? Filosofit arvelee, että yleisö arvostelee elämää yksipuolisesti, mutta itse hän ei voi tunnustaa, että hänenkin arvostelunsa on yksipuolista, koska se perustuu vain ajatukseen.

111. Voisiko olla mahdollista, että totuus olisi molempien yksipuolisuuksien keskivälillä? Jospa aluksi olettaisimme, että filosofin tavalla rajattu järkisielu olisi harhakuvitelma, »koska itse tajunnasta selviää, että se minä, joka kokee aisteilla, ei ole mikään muu kuin se minä, joka ajattelee» (Petrelli). Näin jäisi jäljelle lääkärin kaksi elämän muotoa, jotka sillä tavoin rajattuina, kuin lääkäri ne olettaa, eivät sulkisi pois toisiaan. Ei voida sanoa: sielu (hermoelämä) on ruumiin elämää (organista elämää).

Muistutus: Orgaaninen elämä ja hermoelämä ovat sikäli toisistaan eroavia, ettei toista voi panna toisen paikalle. Ne voivat kumpikin sinänsä olla olemassa niin, että orgaaninen elämä voi olla toiminnassa yksin ja ilman hermoelämää, sikiössä ennen hermoelämän syntyä, pyörtymisessä, valekuolemassa, jopa unessakin. Mutta ilman orgaanista elämää ei voi olla hermoelämää.

112. Ei ole kuitenkaan ajatuksenvastaista, että näillä kahdella elämänmuodolla olisi yhteinen elämänprinsiippi, joka toimii elinten kautta kahteen suuntaan, kuitenkin niin, että elimet voiman johtimina määräävät molemmista elämän alueista. Voimme aluksi olettaa, että molemmille on olemassa yhteinen elämänprinsiippi. Lopputulokset tästä päättelystä osoittavat, onko tämä hypoteesi sopimattomampi kuin monet muut hypoteesit, joitten varaan rakennetaan psykologisia systeemejä.

113. Nimestä »yhteinen eli yleinen elämänprinsiippi» jo seuraa, ettei ole kyse samasta, minkä filosofi arveli järkisieluksi, joka taas ei kelpaa prinsiipiksi kummallekaan elämälle. Järkisielu ei kelpaa elämänprinsiipiksi orgaaniselle elämälle, koska sen toiminta muodostuu ajatuksista, haluista, tunteista jne. Järkisielu ei kelpaa myöskään prinsiipiksi hermoelämälle, koska se toimii ilman ruumiillisia työkaluja (Petrelli). Siis järkisielu on ainoastaan järkielämän prinsiippi. Mutta yhteisen elämänprinsiipin piti olla molempien, sekä orgaanisen elämän että hermoelämän yhteinen prinsiippi.

114. Olettamalla yksi, yhteisen elämänprinsiippi päästään useimmista niistä vaikeuksista, joihin filosofit ovat joutuneet olettamalla sekä sielun että ruumiin substansseiksi. Kun yksi ainoa voima vaikuttaa molemmissa (ruumiin luonnonvoimia lukuunottamatta), ei tarvita mitään kolmesta ruumiin ja sielun oikeaa suhdetta koskevista hypoteeseista, koska yhteinen elämänprinsiippi on pohjana sekä sielulle että ruumiille. Ei tarvita myöskään mitään sielun syntyä koskevista kolmesta hypoteesistä, koska elämänprinsiippi on läsnä sikiössä heti hedelmöityksen tapahduttua. Mutta koska elämänprinsiippi ei ole mikään olemus eikä ole

mitään ainetta, ei siitä voida sanoa, että se istutettaisiin, koska tällainen istuttaminen sisältäisi eroutumisen vanhempain substanssista.

Huomautus: Hypoteesit sielun synnystä osoittavat, että ens simplex'issä oli salainen materialismi kätkössä. Jos ens simplex olisi ajateltu voimana, ei mitään riitaa sielun synnystä olisi tullut, sillä kuinka voimaa voitaisiin istuttaa sukupolvesta toiseen? Voiman istuttaminen tapahtuu saman voiman jatkumisena heti kun voiman eteenpäin viejä on olemassa, nyt pidetään sieluakin voimana, sillä kun sanotaan, että sielulla on »intensiivinen suuruus» (Petrelli), mitä muuta sillä voitaisiin tarkoittaa kuin voimaa, s.o. elämänvoimaa.

115. Olettamalla, että kummallakin elämällä on yhteinen elämänprinsiippi, häviää paljon muutakin sekasotkua antropologista ja teologiasta, joista edellinen on saanut olla enimmäkseen mallina jälkimmäiselle.

Huomautus: Ihminen ei osaa kuvitella Jumalaa muutoin kuin täydellisen ihmisyyden ihanteena. Kun siten päätellään ihmisestä Jumalaan, on mitä tärkeintä tuntea ihminen oikein. Jos tieto ihmisestä on väärä, tulee myös tieto jumaluudesta olemaan väärä, niin kauan kuin ihminen ei osaa kuvitella jumaluutta muussa muodossa kuin täydellisen ihmisen ihanteena.

116. Missä järki ei voi käsittää, että »kolme on yksi», voi se tulla käsitettäväksi sen takia, että kummallakin elämällä on suhteensa yhteiseen elämänprinsiippiin.

Huomautus: Nykyiset psykologit näkevät kai ihmisessä kolmiyhteyden, mutta suhde kolmen välillä ei voi muodostua sellaiseksi, että ne muodostaisivat yhden. Petrelli on löytänyt ihmisestä kolme elämää ja kolme elämänprinsiippiä, mutta hän ei tiedä, muodostavatko ne kolme toistensa ulkopuolella olevia olemuksia vaiko yhden olemuksen. Niin rajattuina kuin hän esittää nuo kolme elämää, ne eivät pysty

muovautumaan tajunnassa yhdeksi, koska jokaiseen elämään liittyy sellaisia määreitä, jotka eivät ole yhdistettävissä. Jos sen, sijaan annetaan kummassakin elämässä vaikuttaa saman elämänprinsiipin, yhtyvät ne kolme tajunnassa yhdeksi yhteydeksi.

117. Jos ajattelee että yhteinen elämänprinsiippi on molempien elämänilmaisujen perustana ajassa ja paikassa, tulee elämänprinsiipistä sielun varsinainen olemus. Siten suuri yleisö on oikeassa, kun se tunteenomaisesti on ollut havaitsevinaan, että sielu on ruumiin elämä.

Huomautus. Osa filosofeja on samaa mieltä, että sielu on ruumiin elämä. Stahl toi esiin käsitteen kasvattavasta elinvoimasta, mutta ymmärsi sillä sielua, jonka hän, antoi alitajuisesti luoda ja ylläpitää ruumista (Heinroth, s. 19).

118. Myönnämme mielellämme, että yhteinen elämänprinsiippi on pelkkä hypoteesi, mutta filosofit lähtevät pelkistä hypoteeseista. Hypoteesien on kuitenkin oltava sellaisia, että niistä tehtävät johtopäätökset eivät joudu ristiriitaan yleisen terveen kansankäsityksen kanssa.

K. Yhteisen elämänprinsiipin aate edelleen kehitettynä siinä mielessä kuin kansa käsittää, että sielu on ruumiin elämää

119. Kun filosofi kuvittelee, että sielu on olemus, on hänen mahdoton kuvitella, että sielu olisi ruumiin elämää, koska hän on rajannut sielun siten, että ruumiilla täytyy olla elämänsä ja sielulla taas oma elämänsä.

Huomautus: Sielunelämän muodostavat ajattelu, tieto, tahto, eivät siis ruoansulatus ja verenkierto, ja kun filosofi käsittää hermoelämän kaikista orgaanisista toiminnoista riippumattomaksi, vapaasti toimivaksi olemukseksi, hän ei voi yhtyä olettamukseen (aivan oikein), että sielu olisi ruumiin elämää. Mutta hän ei voi myöskään heittää järkisielua tajunnastaan ja sen sijalle olettaa, että yhteinen elämänprinsiippi olisi

kummassakin elämässä vaikuttava voima. Siksi hän pitää järkisielunsa ja hylkää yhteisen elämänprinsiipin, joka ei voi olla muuta kuin sokea luonnonvoima.

120. Kukaan filosofi ei ole uskaltanut väittää, että järkisielu olisi aikaansaanut tai ylläpitäisi orgaanista elämää.

Huomautus: Vaikka filosofin vapaa tahto kuuluu hermoelämän piiriin, ei hän kuitenkaan voi vapaalla tahdollaan hallita orgaanista elämää eikä pitää sitä yllä. Hän ei pysty järjellään, eikä tahdollaan estämään sydämen liikkeitä, määräämään ruoansulatusta tai hikoilua tms. Siksi hän ei voi väittää, että järkisielu ylläpitäisi orgaanista elämää.

121. Mikä voima ihmisessä kehittää muotoja ja luo elimiä? Olisiko se sokea luonnonvoima, jonka kautta luonnonfilosofien mielestä maailma on syntynyt?

122. Itsekkäälle filosofille olisi tosin hyvin mukavaa, jos voisi solmia metafysiset ajatuksensa siten, että hänestä tulisi oma luojansa. Mutta kun tämä ei käy päinsä, hänen täytyy solmia ajatuksensa kuitenkin sillä tavoin, että hän — oltuaan voimaton luomaan itseään — kuitenkin lohduttautuu tietoisuudella, että hän, huolimatta jonkinlaisesta riippuvuudesta sokeisiin luonnonvoimiin nähden, jumalallisen järkensä ja vapaan tahtonsa perusteella on paljon yläpuolella kaikkia luonnonvoimia, joita hän myös enemmän kuin kukaan muu pystyy tahtonsa voimalla hallitsemaan. Hänen ei siten tarvitse aina kerjätä tai elää armosta. Hänen ylpeydelleen maksaisi liian paljon, jos hänen olisi tunnustettava riippuvuutensa jonkun toisen tahdosta.

123. Niin mielellään kuin filosofi olisikin oma luojansa ja oma herransa, ei hän kuitenkaan voi kieltää sitä kouriintuntuvaa tosiasiaa, että hänen fyysinen olemassaolonsa ei johdu hänestä itsestään. Vastoin tahtoaan hän on tullut maailmaan, ilman omaa tahtoaan hän on tullut sellaiseksi

miltä hän nyt näyttää ja vastoin tahtoaan hänen on lopulta ryömittävä siihen pimeään koloon, jonka nimenä on hauta, kadotus, helvetti.

124. Tämä sokea luonnonvoima, joka muovaa, luo, irroittaa ja hävittää, on orgaaninen elämä. Olisikohan mahdollista, että sama luonnonvoima panisi käyntiin ajatukset, s.o. että pahat ajatukset lähtevät sydäimestä, eivät tahdosta, niinkuin filosofi kuvittelee. Tosin osa filosofiasta väittää, että järki ajattelee ilman tahdon apua eli että ajatukset eivät ole tahdosta riippuvia.

125. Filosofi kuvittelee, että spontaanisuus eli omatoimisuus johtuu vapaasti toimivasta olemuksesta, järkiselusta, mikä ei ole sama kuin orgaaninen elämä, sokea luonnonvoima, joka toimii tahdosta riippumattomana.

Jos filosofi näet myöntäisi, että tahto on riippuvainen passioista, hän menettäisi rakkaan vapautensa ja joutuisi perkeleen valtaan ja olisi pakotettu tunnustamaan, että Jumala yksin on hyvä.

126. Kuitenkin filosofinkin on tunnustettava, että spontaanisesti toimiva järkikin ajattelee määrättyjen lakien mukaisesti. Järki ei siis ole ilman lakia, mutta ajatuksen lait ovat filosofin mielestä ymmärryksessä, eivät ymmärryksen elimissä, jotka ovat sokeitten luonnonvoimien muovaamia. Jos näet ymmärrys riippuisi orgaanisista toiminnoista, ei se olisikaan spontaaninen, sen vapaus olisi sorrettu ja sellaista väkivaltaa ylpeä filosofi ei voi sietää. Vielä vähemmän hän voi sietää vapaan tahtonsa sortoa tai rajoitusta, sillä silloin hän painuisi synnin orjaksi. Mutta filosofin tulee sanoa juutalaisten tavoin: »Me olemme Aabrahamin jälkeläisiä emmekä ole koskaan olleet kenenkään orjia»* [*Læstadiusuksen käyttämän käännöksen mukaan: Me emme ole olleet kenenkään orjia, me olemme syntyneet vapaina. — Suom. huom.]

127. Olisivatko sielunkykyjen toimintatilat elämän muodostamisessa elimissä? Olisivatko ymmärryksen lait ymmärryksen elimissä? Siihen

filosofi ei myönny, koska hän juuri siksi olettaa järkisielun olevan vapaasti toimiva elin, joka ei ole riippuvuussuhteessa mistään orgaanisesta suorituksesta.* [*Dahlberg: Sielun tulee olla vapaa ja yhä enemmän irrottautua tomusta, sen tulee olla ruumiin herra, ei sen orja, työkalujen tulee palvella eikä sitoa sitä. — Laestadius: Jos sielulla tarkoitetaan yhteistä elämänprinsiippiä, ei sekään ole välttämättä ehdottoman vapaa. Jos sielulla tarkoitetaan orgaanista elämää, on senkin vapaa toiminta määrättyjen lakien mukaista. Jos sielu on hermoelämää, se ei ole positiivisesti vaan ainoastaan negatiivisesti vapaa, se on riippuvainen orgaanisista suorituksista niinkuin orgaaninen elämäkin, se on sitä paitsi riippuvainen orgaanisesta elämästä. Mutta filosofi kieltää kummankin riippuvuussuhteen. Filosofi on näet tullut vapaaksi mietiskelemällä. »Poika» ei ole tehnyt häntä vapaaksi vaan itsekkyyks. Perkele on tehnyt hänet vapaaksi.]

128. On mitä tärkeintä tarkoin määritellä, mitä sielulla tarkoitetaan. Voiko filosofi todistaa, että järkisielu on kaikista orgaanisista suorituksista riippumaton, vapaasti toimiva olemus? Jos sen tilalle panemme yhteisen elämänprinsiipin, on tilanne aivan toinen. Silloin järkisielu sellaisenaan häviää filosofin sille antamine rajoineen. Sen tilalle tulee orgaanisesta elämästä riippuva hermoelämä: hermoelämä on toimintaa aivoelimissä, mutta tämän toiminnan perusteet ovat orgaanisessa elämässä ja tätä elämää tavallinen kansa pitää oikeana sieluna.

Huomautus: Kun yksinkertainen ihminen tavallisesti sanoo: »Sydämeni tuntee» sen sijaan että sanoisi: »Sieluni tuntee», hän pitää sydäntä sielun keskuselimenä eli ihmisessä hallitsevana prinsiippinä. Saman arvostelun sielunkykyjen keskinäisestä suhteesta antaa myös raamattu, esim.: »Poikani, varjele sydämesi, sillä sieltä elämä lähtee.» Mutta sekin, joka sanoo: »Sieluni tuntee», pitää sielua objektina, hän siirtää tunteet sieluun. Mutta tunteeton filosofi, jolla ei ole muuta sielua kuin oma minä, sanoo: »Minä tunnen». Hän ei ole myöskään vastuussa toiminnastaan

kenellekään muulle kuin itselleen, sentähden hän sanoo: »Minä vastaan itse teoistani».

129. Jos sielu on sama kuin elämä, menettää sielu substanssinsa, sillä filosofi ei voi väittää, että elämä olisi olemus, koska hänen mielestään jokaiselle elämälle kuuluu periaate, johon elämä perustuu (Petrelli). Sielunelämällä filosofi tarkoittaa ajattelua, tahtoa, yksinkertaisesti sielun toimintaa, mutta sielun elämä ei ole sama kuin sielu itse eikä tämä sielun elämä ole sielun olemus, vaan sielu itse on olemus. Näin filosofi ajattelee, siksi hän ei voi kuvitella, että elämä olisi olemus.

Huomautus: Miksei filosofi voi ajatella, että elämä olisi olemus? Koskapa käsitteessä olemus on suuri koira haudattuna. Käsitettä olemus seuraa salainen materialismi. Olisi kuviteltava, että olemus koostuu jostain aineesta, mutta näinhän ei elämästä voi ajatella. Ei voi kuvitella, että elämä olisi ainetta. Mutta sielusta on voinut ajatella, että se olisi jotain häviämätöntä ainetta. Ellei näet sielu olisi jotain häviämätöntä ainetta, se menettäisi substanssinsa.

130. Elämä on existentia sine essentia et sine substantia (olemassaolo ilman olemusta tai ainetta). Jos elämä on sama kuin sielu, on, sielu myös existentia sine essentia et sine substantia.

Huomautus: Esitys sielun olemuksesta on harha-ajatus joka on syntynyt siitä lapsellisesta kuvitelmasta, ettei elämää voisi olla olemassa ilman periaate eli perustetta. Ollaan tottuneita lapsuudesta saakka näkemään elämän suhde ruumiiseen samalla tavalla kuin nähdään lämmön suhde lämpöä johtavaan aineeseen. Lämpöä johtavaa kappaletta pidetään silloin lämmön periaateina, koska lämpö koetaan voimaa johtavassa elimessä, vaikka lämpö itse onkin oma periaateensa. Lämmön periaate ei ole mikään muu kuin lämpö itse. Niin myöskään elämän periaate ei ole mikään muu kuin elämä itse. Mutta materialistinen järki ei voi käsittää, että elämänperiaate ja elämä ovat yksi ja sama. Järki haparoi jotakin

joka kuuluu aistimaailmaan, ja juuri tässä on syy siihen, miksi filosofin on mahdoton kuvitella, että sielun elämä ja sielu itse ovat sama asia.

131. Jos ei elämä ole olemus, eivät ruumis ja elämä voi sillätavoin yhdistyä niinkuin kaksi olemusta. Ja jos sielu on sama kuin elämä, eivät sielu ja ruumis voi yhdistyä niinkuin kaksi olemusta. Ihminen ei koostu ruumiillisesta olemuksesta ja hengellisestä olemuksesta, vaan ihminen on vain yksi elävä olemus, ei hän ole kokoonpantu kahdesta, kolmesta tai neljästä olemuksesta.

Huomautus: Kun on puheena »unio essentialis», »unio substantialis» ja »unio mystica», nähdään, miten paljon sekasotkua metafysiikka saa aikaan antropologiassa ja teologiassa. Teologiset kolminaisuusriidat, riidat Kristuksen kahdesta luonnosta samoin kuin sakramenttiriidat ovat pelkkää metafyyssistä rikkiviisautta. Suhde tulee aivan toiseksi, kun olemuksen tai substanssin tilalle pannaan elämä, joka on voima ja vastaa henkimaailmassa aistimaailman luonnonvoimia. Ruumiin fyysiset voimat ovat silloin verrattavissa metafyyssiseen elämän voimaan. Sellaisessa suhteessa ei voi tulla kysymykseen kahden tai useamman olemuksen yhdistäminen, on olemassa vain suhde voiman ja voiman, elämän ja elämän välillä.

132. Lähdettäessä olemuksen ja substanssin materialistisen kaksoiskäsityksen pohjalta olettaamaan sielun sijaitsemista kaikkialla ruumiissa, ei voida välttyä panpneumatismilta. Kokonaan toinen on elämän suhde ruumiiseen, se on panpsykheismiä, ei panpneumatismia.

Huomautus: Petrelli sanoo: »Ei voida sanoa, että sielu on kaikkialla eikä missään». Mutta kun sielu ei ole kvantiteetti, ei se ota mitään tilaa. Fyysisessä mielessä se ei siis ole missään. Toisaalla Petrelli sanoo, että sielu vaikuttaa kaikkialla ruumiissa. Metafyyssisessä mielessä se on siis kaikkialla ruumiissa. Tätä väittämää taas rajottaa se väite, että sielun vaikutus on vain määrättyllä alalla. Missään hän ei ole määritelty tarkemmin, tarkoittavatko nämä oletukset järkisielua vai jotakin muuta

elämänmuotoa. Orgaanisesta elämästä tiedämme, että se vaikuttaa kaikkialla ruumiissa hiuksia ja kynsiä myöten, mutta aistielämän vaikutus rajoittuu määrättyyn piiriin. Järkiselusta emme tiedä, miten tai missä se vaikuttaisi. Kun se vaikuttaa itsessään, ei sen tarvitse vaikuttaa ruumiiseen siitä alkaen, kun se lakkaa vaikuttamasta elimien välityksellä. Se on »opus ad intra» niinkuin skolastikot asian ilmaisivat. Jos järkiselun pitäisi vaikuttaa ruumiiseen, ei filosofi ole antanut meille muuta osviittaa kuin että se tapahtuu tahdon kautta. Filosofi ei tunne järjen elimiä, ymmärryksen elimiä, muistin elimiä tms.

133. Tämän elämännäkemyksen avulla tulee sieluopista todellista psykologiaa. Filosofien oppi sielusta on ontologiaa, niin kauan kuin he pitävät kiinni sielun substanssista. Hengen substanssi ei ole vapaa materialismista, koskapa sielu materian tavoin koostuu aineesta.

134. Filosofin korvia alkaa kuumottaa tällainen sielun ja elämän samastaminen. Hän kadottaa sielun kokonaan tajunnastaan. Ja mikä pahempaa, hän luulee sen olevan yrityksen sielun kuolemattomuuden kumoamiseksi.

135. Mutta mitä siihen tulee, saamme ensiksikin selvittää, että sielun kuolemattomuus on paljon varmempi yleisessä kansan uskossa, joka perustuu tunteeseen. Filosofin todisteet sielun kuolemattomuuden puolesta eivät ole tyydyttäviä. Ne eivät voi vastaansanomattomasti todistaa, että sielu olisi kuolematon, ja siksi se jäisi riippumaan itsekunkin vakaumuksesta. Ne kansat, joiden käsitteissä ei ole lainkaan sielua, vaan ainoastaan elämä, ovat paljon vakuuttuneempia sielun kuolemattomuudesta kuin filosofi.

136. Sielun kuolemattomuus ei saa mitään tukea metafysisestä olemuksen määritelmästä, sillä elämästä ei kukaan voi ajatella, että se kuolee, koska se on, vaikkei se koostu mistään. Mutta kohta kun sielu kuvitellaan aineeksi, josta se muodostuisi, on sen kuolevaisuuskin ajateltavissa.

137. Miksi on mahdollisuuksien rajoissa, että jokainen olemus voi tuhoutua? Siksi, että itse olemuksen käsitteessä on jotain materialistista, jotain äärellistä ja katoavaa, sillä olemuksen käsitteen ihminen on hakenut materiasta. Filosofi on yrittänyt todistaa sielun kuolemattomuutta, mutta todisteet eivät ole vakuuttaneet kaikkia, eivätkä ne vakuuttaisi ketään, ellei yleisessä kansanuskossa olisi perustetta tälle vakaumukselle.

Huomautus: Sielun kuolemattomuutta eivät ole kieltäneet ketkään muut kuin pahimmat vapaa-ajattelijat. Ranskalaisten psykologien materialismi viime vuosisadalla vaikutti vähitellen sivistyneemmissä piireissä sen vakauksen, että usko sielun kuolemattomuuteen kuului ihmissuvun hullutuksiin. Tästä uskosta, joka laillistettiin kansalliskokouksessa, on syy terrorismin inhottavuuteen. Ota pois vastuun pelko, niin ihminen muuttuu tiikeriksi.

138. Edellämainittuja psykologian perusteita vastaan — nimittäin että sielu on elämää — filosofi väittänee, että mikä kerran on pelkästään ruumiin ominaisuus, kuten esim. orgaaninen elämä, se katoaa ruumiillisen olemassaolon lakatessa. Jos sielu on vain ruumiin ominaisuus eikä olemus tai substanssi, täytyisi sielun siis hävitä ruumiin kuollessa. Mutta jos tartumme filosofia sanasta, kun hän puhuu tilasta ajan ja paikan ulkopuolella, josta hän usein heittäytyy transcendenttiseen maailmaan, niin ei mitään kvantiteettia voi olla olemassa muutoinkuin ajassa ja paikassa. Jos sielu ei ole ekstensiivinen vaan pelkästään intensiivinen suure, ts. voima, ei kukaan filosofi ole tähän mennessä pystynyt osoittamaan, että massa ja voima häviäisivät samalla kertaa tai että voiman olisi hävittävä silloin kun massa lakkaa olemasta.

Huomautus. On tosin ajateltavissa, että massan hävitessä fyysinen voima lakkaa tai että massa ja voima lakkaa tai että massa ja voima ovat toisistaan siten riippuvia, ettei toinen voi olla ilman toista, mutta on yhtäläillä ajateltavissa, ettei massan ja voiman tarvitse välttämättä olla yhdessäolemassa (koeksistoida). On mahdollista, että voima voi olla

olemassa ilman massaa. On myös se mahdollisuus, että voima on massan olemus ja substanssi. Mutta kun mitään näistä lauseista ei voida todistaa, on meidän ne jätettävä. Niin paljon on kuitenkin varmaa, että metafyyminen voima (elämä) ei ole sillä tavoin suhteellinen massaan näiden niinkuin fyysinen voima (painovoima). Elämän voima näet voi olla suurin mitä pienimmässä massassa ja pienimmässä tilavuudessa, esim. siemen, muna, sikiö jne.

139. Vaikka elämä ei ole kvantiteetti, se voidaan kuitenkin käsittää kvantiteettina, kun subjektiivinen käsitetään objektiivisesti. Esim. unessa käsitetään subjektiivinen objektiivisesti, tunne, jonka aihe on veressä ja hermoissa, objektivoidaan ja siitä tulee kvantiteetti.* [*3. Dahlberg: On tarpeen todistaa, että sielu on toimeton unitilassa muulloin kuin uneksiessa. — Laestadius: Sielulla tarkoitetaan hermoelämää. Todisteet ovat § 27 huom. 3.

4. Dahlberg: Minusta ei ole tyydyttävästi todistettu, ettei mitään tapahdu sielussa, mikä ei samalla tapahdu myös ruumiissa. — Laestadius: Millään muulla kuin anatomisilla kokeilla ei voida todistaa sitä, että sieluntoiminta on samalla elintoimintaa. Jos se, joka epäilee, haluaa antaa sahata kappaleen pääkopastaan eläessään, silloin toiset epäilijät voivat tarkastella aivon liikkeitä tämän ajattellessa. Tämän tutkielman kirjoittaja on tuntenut jo kauan ennenkuin Combes'in kirjoitus tuli hänelle tutuksi, että ymmärryksen ponnistelut ajateltaessa ovat aivotyötä, ja tekijän arvostelu perustuu välittömään tunteeseen. Tekijä on toisinaan väsyttänyt aivojaan ajattelemalla niin kauan, että ne ovat höyryneet, ja siitä tekijä on tullut vakuuttuneeksi, että kaikki ajattelu ja muistaminen on aivotyötä.

5. Dahlberg: Jos unissa ajattelee joutuneensa Kiinaan, ei kai ruumiin tarvitse vaivautua matkasta. — Laestadius: Aivojen on oltava liikkeellä, että oli tultu Kiinaan. Ilman aivojen liikettä ei ajatus voi inahata paikaltaan.]

Huomautus: On tahdottu todistaa sielun toimimista elimittä mm. unilla, mutta nämä todistavat pikemminkin, että sielu ei voi ajassa ja paikassa toimia elimittä, niinkauan kuin se on yhdistettynä ruumiiseen. Yölliset siemenvuodot ja muut luonnolliset tarpeet tapahtuvat usein unissa mutta siten objektivoituina, että se, jolla on tyhjennystarve, on olevinaan tilassa siinä ja siinä asennossa, tekemisissä tuon tyhjennyksen kanssa tapahtuipa tyhjennys sitten unessa tai ei. Ei voida väittää, että se tapahtuisi pelkästään sielussa, mikä todellisuudessa tapahtuu ruumiissa. Sama pitää paikkansa painajaisen ahdistuksessa tai muissa unissa, jotka johtuvat jostakin epäjärjestyksestä verenkierrossa. Epämiellyttävä tunne koetaan objektiivisesti tai se herättää hermotoimintaa.

Huomautus 2: Kun ihminen ei uneksi, on sielu (aivot) toimettona unessa. (§ 27, huom. 3.) Tämä osoittaa, ettei sielussa tapahdu mitään, mikä ei samalla tapahdu ruumiissa.

L. Filosofin järkieselua, sellaisena kuin Petrelli sen esittää, ei ole olemassa

140. Järkieselun olisi oltava olemus, jolla olisi toiminnan peruste itsessään. Sen pitäisi olla riippumaton kaikista orgaanisista toiminnoista. Se ajattelee ilman elimiä, muistaa ilman elimiä jne.* [* Dahlberg: Sielun toiminnan peruste on kai Jumalassa. — Læstadius: Sikäli kun Jumala luomisessa on antanut ihmiselle luonnollisia ruumiin ja sielun voimia, voidaan sanoa, että sielun toiminnan peruste on Jumalassa. Mutta kun ihminen väärinkäyttää sekä ruumiin että sielun voimia pahoihin ajatuksiin, pahoihin himoihin, pahoihin töihin jne. niin täytyy tätä Dahlbergin huomautusta huomattavasti rajoittaa, niin että ihmisen sielun toiminnan peruste on kokonaan perkeleessä. Mutta myös heränneen syntisen täytyy tunnustaa, että hänen sieluntoimintansa peruste on usein perkeleestä, niin, armoitetunkin täytyy tunnustaa sama asia.]

Lisäys: Dahlbergin huomautuksen johdosta saamme viitata lukijaa katolilaisen Möhlerin symboliikkaan. Tämä juonien punoja on ottanut yhtä ja toista Lutherin ja Melanchthonin luonnollisen ihmisen toimintojen oikeaa motiivia koskevista mielipiteistä, jotka parjaajan suussa voidaan tulkita väärin fatalismiin johtaviksi. Kun mainitut uskonpuhdistajat ovat esittäneet opin, ettei Jumala ainoastaan salli vaan suorastaan edistää pahaan antaakseen syntisen pahan ylivallan takia pysähtyä miettimään, on lähellä vastaväite, että Jumala on synnin syy. Mutta kun myöhemmin esiintyi uskonpuhdistajiin nähden välittävä selitys, että Jumala ainoastaan sallii, mutta ei ollenkaan edistä syntiä, on parjaaja (Möhler) valmis syyttämään heitä järjestelmän epä johdonmukaisuudesta. Mutta kun Möhler on itse tehnyt suuria pukkeja logiikassaan, lakaiskoon ensin puhtaaksi oman porraspäänsä.

141. Monet seikat todistavat, että filosofinen järkisielu on olemassa yksinomaan filosofien kallossa. Se on ajatusharha, jota filosofit eivät voi oikaista niin kauan kuin he hylkäävät lääkärin anatomiset ja fysiologiset kokeet.

142. Filosofi myöntää, että ihminen ajattelee ajassa, koska ajatteluun vaaditaan aikaa, mutta hän ei halua myöntää, että ihminen ajattelee tilassa, t.s. filosofi ei voi kieltää sitä kokemusta, että ajatukset seuraavat toinen toisensa jälkeen (ajatteluun tarvitaan aikaa), mutta ajatuksenkulku ajassa ei tapahtuisi tilassa tapahtuvan materian liikkeen kautta. (Petrelli § 87, Heinroth § 53.)

143. Mutta olikohan tämä johdonmukaisesti ajateltu? Aika ja paikka ovat sellaisessa suhteessa, että mikä tapahtuu ajassa se tapahtuu myös paikassa. Aika on paikan muunnos (Tempus est mutatio loci). Aika ja paikka ovat toisiinsa sillä tavoin kytketyt, että mikä tapahtuu ajassa, se tapahtuu myös paikassa.

Lisäys: »Tempus est mutatio loci» on vanha määritelmä, josta ei käy tinkiminen. Tämä määritelmä on käyttökelpoinen ei vain fysiikassa ja

astronomiassa, vaan myös metafysiikassa, ajatukset kaikkien ajattelijoiden kokemuksen mukaan todella seuraavat toisiaan ajassa. Siten ihminen ajattelee ajassa. Mutta kun aika ei ole muuta kuin tilanmuutos, täytyy myös ajatteluun käytetyn ajan olla tilanmuutos ja siten on aivan väärin, että ihminen ajattelisi ajassa mutta ei paikassa. Ajatuksen elin liikkuu paikassa, myöskin liukkaisten ajatusten on liikuttava paikassa, ja siksi aivojen on nähty olevan liikkeessä ajattelun aikana. Tämä on fysiologian tärkeä totuus, jota ei käy hävittäminen sofismeilla.

144. Voitaisiin tehdä vastaväite, että järkisielu ajattelee ajassa, koska se aistimilla kokee ulkoiset tilanmuutokset. Mutta jos järkisielu olisi kaikista organisista toiminnoista vapautettu, ei tilanmuutoksen pelkkä katseleminen estäisi sitä ajattelemasta vapaasti eli riippumatta materian liikkeistä. Tietoisuus ulkonaisesta ajankulusta ei saisi häiritä ajatuksen juoksua. Ajan kulun sielun ulkopuolella ei pitäisi aiheuttaa ajan kulkua sielun sisäpuolella, jos vain ajatukset eivät tapahtuisi paikassa tapahtuvan materian liikkeen kautta.

145. Se seikka, että sielu ajattelee ajassa, todistaa myös sen, että sielu ajattelee paikassa eli elinten välityksellä, jotka liikkuvat paikassa. Tunteen todistus vahvistaa saman. Tunnetaan, että ajatusvoiman ponnistukset kostautuvat aivoissa, samoin muistin ponnistukset. Elin väsyä ajattelulla ja muistamisella. Jos nyt filosofi on niin parkkiintunut, ettei hän tätä tunne, lienee hän ainoa joka ajattelee väsyttämättä aivojaan.

146. Sielun elinten kautta tapahtuvasta toiminnasta on todisteena mm. se, että aivovauriot aiheuttavat sielunkykyjen toiminnan järkkymistä ja muitakin todisteita, joita mainittiin luvussa B, mihin vielä voisi lisätä karpässien ja alkoholin vaikutuksen mielikuvitusvoimaan jne.

Muistutus: Heinroth ei ole käsittävinään, kuinka verivirrat voisivat herättää ajatuksia ja kuvitelmia mutta ei tarvitse muuta kuin juoda

itsensä humalaan, kun jo saa nähdä silmissä vilisevän. Jos vieraat aineet veressä voivat herättää ajatuksia ja kuvitelmia, totta kai veren omat aineosat voivat sitä aiheuttaa. Miksi muutamat sairaudet aiheuttavat hourailua? Minkätähden irstaalla elämällä voi menettää järkensä? Minkätähden passiot voivat vääntää ajatuksia ja antaa tahdolle uutta suuntaa. Ja miksi muutamia mielisairauksia voidaan parantaa luonnollisilla menetelmillä? Kaikki tämä osoittaa, että järkisielu on riippuvainen orgaanisista toiminnoista.

147. Kun kokoamme kaikki nämä järkisyyt filosofin järkisielua vastaan, pelkäänpä, että se kutistuu kokoon olematontakin pienemmäksi. Järkisielu on ainoastaan voima joka liikuttaa elimiä, ja tätä voimaa ei välttämättä tarvitse etsiä aivoista, sen viime syy voi olla sydämessä, maksassa, pernassa, mahassa tai pikkusuolissa. Järkisielun toiminta ei ole mitään muuta kuin järjen elinten toimintaa, motus agiles in cerebro. Sielunkykyjen lähin prinssiippi, substanssi tai olemus ovat järjen elimet, joita filosofi erehdyksestä ja itserakkaudesta luulee omaksi olemukseksi. Hän erehtyy luulemaan aivoja hengelliseksi olemukseksi. Mutta sitä voimaa, joka liikuttaa elimiä, voi kutsua tahdoksi tai siksi kohdaksi aivoissa, mistä tahtohermot, nervi voluntarii, lähtevät.

Huomautus: Vanhojen fysiologien peruslauselmat kuulostavat tosin materialistisilta, niinkuin esim. että ajatukset ovat »motus agiles in cerebro». Näitä motus agiles olen useamman kuin kerran kuullut filosofien ivaavan, mutta on kuitenkin epävarmaa, voiko filosofi panna tilalle joitakin hengellisiä tai spiritualistisia liikkeitä, jotka eivät haise itsekkyydeltä eivätkä härän sapelta. Ainakin on nähty rohkeimpien mietteiden henkiopissa ajautuvan fyysisiin mahdolluuksiin. Motus agiles in cerebro ovat nyt todellisia liikkeitä, sen jälkeen kun on tullut todistetuksi että aivot ovat liikkeessä ihmisen ajatellessa. Mutta se voima, joka panee ajatukset liikkeeseen, on tahto, tämän viime peruste on sydämessä, joka on ihmisessä hallitseva prinssiippi.

148. Syy, miksi niin kovin hyökkäämme filosofin järkisielua vastaan, on seuraava. Filosofi elää enimmäkseen järkisielussaan ja sen kautta hän elää Jumalassa. Hän nukkuu Jumalan sylissä, hän on Jumalan lähin rintaperillinen. Hänellä on vapaa tahto, jonka kautta hän on hyveellinen ja synnitön kuin enkeli. Toisin sanoen hän ei ole mikään rikollinen, hän ei tarvitse mitään sovitusta.

149. Me toiset viheliäiset, jotka tunnemme joutuneemme mitä syvimpään moraaliseen alennustilaan ja joutunemme synnin takia niin kauas eroon Jumalasta, että näemme usein perkeleen ja kadotuksen edessämme, soisimme filosofille sen korkean moraalisen arvon, jonka hän mielihalulla on itselleen omistanut, ellei koko ihanuus olisi syntynyt samanlaisen harhakuvitelman vallassa kuin järkisielukin.

150. Niinkuin hän erehtyy luulemaan mustassa veressä uivia aivoja järkisieluksi, niin hän erehtyy luulemaan myös mustan veren vaikutusta tajunnan elimessä oikeaksi moraaliseksi alkuaineeksi. Itsekäs tunne, joka syntyy itsekkäitten passioitten vaikutuksesta aivoihin, on hänelle järkeen paistava jumalallinen valosäde. Itsekkyys näyttää hänestä hyväksyttävältä, oikealta, totiselta, kauniilta ja hyvältä. Lyhyesti: itsekkyyks eli oma Minä on korkein hyvä filosofin kallossa, ja kun filosofi katselee omaa kuvaansa itsekkyyden peilistä, niin hän luulee katsovansa itse Jumalaa. Siksi hän jumaloi järkeä, ja kun hän luulee olevansa Jumalan sydänystävä, hän onkin tietämättään perkeleen sydänystävä.

151. Senvuoksi haluamme vetää järkisielun alas sen tyhjyydestä aivoihin ja sieltä sydämeen, maksaan, pernaan ja pikkusuoliin sekä muuhun syntiseen lihaan, että filosofi joutuisi kokemaan, että hänen toinen tahtonsa, joka ei ole hänen omansa, on perkeleen tahto, jota hän luonnollisessa tilassaan seuraa. Kun hän luulee järkisielunsa avulla elävänsä Jumalassa, väitämme, että hän järjettömän sielunsa (lihallisen sielun) kautta elää perkeleen valtakunnassa. Jos hän vapaan ja järkevän tahdon kautta on hyveellinen ja synnitön omissa silmissään, niin hän

sidotun tahdon kautta on syntinen ja viheliäinen Jumalan silmissä ja tarvitsee sovitusta elämänsä alkuunpanijan taholta.

152. Mitä tähän asti on puhuttu elämästä ja sielusta, on osaksi perustunut todistamattomiin väitteisiin eli hypoteeseihin, mutta meidän täytyy tarkemmin määritellä nämä hypoteesit, päästäksemme johonkin tulokseen. Oikeastaan lopputulokset osoittavat sen, ovatko edellytykset olleet tuulesta temmattuja. Annamme filosofin toistaiseksi pitää järkisielunsa, samalla kun käymme lähemmin tutkimaan elämää ja sen toimintoja.

M. Elämän synty ja kehitys

153. Me tunnemme kyllä olevamme olemassa, mutta me emme tiedä tarkoin, miten olemme syntyneet. Mitä kokeneimmatkin lääkärit kertovat sikiämisestä, perustuu enimmäkseen vain todistamattomiin väittämiin. Vanhat fysiologit käsittivät, että miehen siemeneen kätkeytyi homunculus, ihminen pienoiskoossa. Tämä teoria on nyttemmin hylätty ja tilalle on tullut toisia hypoteesejä. Heinroth on esittänyt merkillisen polveutumisprosessin, joka perustuu polarisaatioon, mutta tämä teoria on yhtä vähän todistettavissa kuin muutkin syntyteoriat.

Huomautus: »Ensiksi tarkastelemme sikiämistapahtumaa ensimmäisen luomisen kaltaisena, jolloin luovat voimat tulevat polaariseen vaihtosuhteeseen toisiinsa nähden, isän puolelta kiihokkeen antajana ja äidin puolelta vastavaikutuksena (reaktio). Molemmat luovat voimat kiihokkeen eri pooleina kohtaavat toisensa säteillen tai valuen nesteenä, miehinen luonnetta muodostavana, muotoa antavana voimana, naispuolinen muotoa vastaanottavana, muodostettavana aineena. Naispuolinen neste, joka on muodoltaan juoksevan siemenen kaltainen, saa kiinteän muodon miehisen nesteen jäykistäessä sen munankuoren tai hedelmänkalvon tavoin määrättyyn tilaan. Silloin syntyy ovulum, jonka

kiihokepooli on isänpuolinen vaippa ja reaktiopooli vaipan sisäänsä sitoma äidinpuolinen plastinen pisara» (Heinroth § 30). Kuitenkin hän lisää huomautuksessa: »Näitä asioita ei tosin nähdä silmillä eikä havaita suurennuslasilla, mutta siitä, mitä silmä näkee, järki saa aihetta tutkia edessä olevan suuremman kokonaisuuden ehtoja ja suhteita sekä päätellä kokonaisuudesta osiin, suuremmasta pienempään.» (Heinroth) Tässä meille tulee kuitenkin yksi mutta: jos kukaan ei sitä ole silmin nähnyt, voi koko syntyteoria olla väärä. Tavallisessa munassa valkuainen on hermoelämän aihe ja keltuainen orgaanisen elämän aihe, minkä voi päätellä elinten asteittaisesta kehittämisestä. Valkuainen ja keltuainen kuvaavat kahden elämän elimiä, jotka ovat syntymässä, mutta silti ei voi väittää että valkuainen olisi miespuolista siementä ja keltuainen naispuolista siementä.

154. Jos tarkastelemme sikiämistä kukassa, esim. parnassia palustris (suovilukko) havaitsemme heteen toisensa jälkeen kaartuvan emin päälle. Siitepöly, jonka hede irroittaa, laskeutuu sikiäimeen ja sekoittuu nesteeseen, jota sikiäimessä silloin on. Tämä kahden perusaineen yhtyminen — mies- ja naispuolisen siemenen — muodostaa alun tulevalle siemenelle.

Huomautus: »Hedelmöittymätön siemen eli siemenaihe sisältää kuorensa limasta nestettä, itunestettä (liquor amnii), johon heti hedelmöittymisen tapahduttua ilmestyy pieni piste, ensimmäinen kasviaihe eli ituaihe, tämä aihe on kiinni siemenaiheessa säikeen avulla, joka alkuun on niin ohut, että elinpiste näyttää uivan nesteessä vapaasti.» (Hartm. Ed. 3 § 43.)

155. Ei kuitenkaan tunneta, minkä lakien mukaan tämä yhtyminen tapahtuu. Ei tiedetä, onko se kemiallinen, dynaaminen, keinotekoinen taipumus vai polarisaatio, mutta sitä lakia, jonka mukaan tämä yhtyminen tapahtuu, voitaisiin kutsua vitaaliseksi taipumukseksi.

Huomautus: Kaikki taipumukset ovat luonnonvoimien eri lajeja. Sikäli kun ihmisruumis tai aine voi olla näitten voimien alaisuuteen alistettu, voi fysiologi suuremmalla tai pienemmällä menestyksellä tutkia, mitkä voimat näistä ovat eniten vaikuttamassa sikiämiseen. Mutta hän ei saa unohtaa, että elinvoimat ovat toisen luontoisia kuin ne voimat, jotka vaikuttavat elottomassa luonnossa. Heti kun elämänvoima on syntynyt, voidaan ainetta pitää elävänä. Olisi mitä tärkeintä tutkia, syntykö elinvoima samalla hetkellä kuin sikiäminen tapahtuu vai syntykö se vasta jälkeenpäin.

156. Ei kukaan epäile, että sikiäminen eläinmaailmassa tapahtuu samojen lakien mukaisesti kuin sikiäminen kasvimaailmassakin, nimittäin kahden perusaineen yhdyntän kautta. On raamatun ilmoituksen mukaista, että sekä miehellä että naisella on siemen, onhan 1. Moos. sanottu, että vaimon siemen on rikkipolkeva käärmeen pään. Rationalistit epäilevät Vapahtaja yliluonnollista sikiämistä sen takia, että he pitävät itseänsä jumalina. Joka tapauksessa rationalisti sen paremmin kuin lääkärikään ei pysty käsittämään luonnollista sikiämistä.

157. Siittämishalu on naisella niinkuin eläimilläkin määrättyinä aikoina voimakkaampi, silloin myös hedelmöittyminen tapahtuu varmimmin. Siittämishalun kausittaisesta noususta voi päätellä, että molemmilla sukupuolilla on aine, joka ärsyttää limakalvoja niinkuin mahaneste ärsyttää mahakalvoja, jolloin herää ruokahalu.

158. Fysiologit ovat yksimielisiä siitä, että munalla on heti hedelmöittymisen jälkeen elämä tai elämänprinsiippi. Mutta onko pienellä sikiöllä myös sielu? Sitä ei ole niin helppo ratkaista. Bichat väittää, että sikiössä on sielu heti hedelmöittymisen tapahduttua. Mutta se riippuu siitä, mitä sielulla tarkoitetaan tai kuinka se rajataan. Jos sielulla tarkoitetaan samaa mitä filosofi nimittää järkisieluksi, on helppo käsittää, että sellaista sielua ei sikiössä ole. Jos taas sielulla tarkoitetaan hermoelämää, ei sellaistaakaan sikiössä ole heti hedelmöittymisen jälkeen. Jos sielulla tarkoitetaan orgaanista elämää, on

mahdollista, että sellainen on sikiössä heti hedelmöittymisen jälkeen, mutta aivan ehdottomasti ei tätäkään voida olettaa. Se riippuu siitä, voiko elinvoiman olettaa vaikuttavan kuivassa siemenessä tai hautomattomassa munassa. Mutta jos sielulla tarkoitetaan elämänprinsiippiä, silloin Bichat'in väite pitää yhtä todellisten olosuhteitten kanssa. Mahdollista kuitenkin on, ettei elämänprinsiippi ole toimimassa heti hedelmöittymisen jälkeen.

159. Niin paljon on kuitenkin varmaa, että sikiössä on heti hedelmöittymisen jälkeen elämänprinsiippi, ja jos sielulla tarkoitetaan samaa, on myönnettävä, että sielu on olemassa heti hedelmöittymisen tapahduttua. Mutta mitä tarkoitetaan elämänprinsiipillä? Onko se olemus? Onko sillä substanssi? Me voimme kuvitella, että elämänprinsiippi on metafyyminen voima, jota järki ei voi käsittää. Sitä paitsi luonnossa on monia voimia, joita järki on turhaan yrittänyt käsittää. Tunne kokee elämänprinsiipin toiminnan, mutta itse elämänprinsiippiä tai siihen kätkeytyä elämää ei mikään voi käsittää, ei järki eikä tunne. Kaikki tietomme elämänprinsiipistä riippuu lopputuloksista.

160. Me voimme kuvitella, että elämänprinsiippi on kahden perusaineen vitaalisen yhdyntän tulos. Prinsiippiä ei ole kummassakaan perusaineessa. Siten ei voida sanoa, että elämänprinsiippi istutettaisiin. Sillä jos toinen perusaine puuttuu tai toinen perusaine ei ole hedelmöityskykyinen, ei synny mitään vitaalista yhdyntää eikä myöskään mitään elämänprinsiippiä.

161. Jos puhumme kahden perusaineen yhtymisestä, on meidän käytettävä kemiallisia termejä siitä huolimatta ettei olisikaan kyse kemiallisesta yhtymisestä. Kemiallisissa yhdistyksissä puhutaan kyllästämisestä, jolla tarkoitetaan, että joku määrätty määrä perusaineita yhtyy toisiinsa. Tavallisesti kyllästettävä perusaine ei ota vastaan suurempaa määrää toista perusainetta kuin on tarpeen sen kyllästämiseksi. Mutta ottaen huomioon aineen jakautumisen, jonka muutamat väittävät jatkuvan ad infinitum, alkuaiheisiin saakka, on myös

ajateltavissa, että yhtyminen menee osanen enemmän tai vähemmän, kuin mitä kyllästämiseen tarvitaan.

162. Jos se aine jota kyllästetään ei tule ylikyllästetyksi, vaan jää alikyllästetyksi, silloin kyllästettävä prinssiippi jää hallitsevaksi. Jos taas kyllästettävä perusaine tulee ylikyllästetyksi, täytyy ylikyllästävän aineen tulla hallitsevaksi. Ellei ylikyllästymistä eikä alikyllästymistä tapahdu, silloin ei ylikyllästävä sen paremmin kuin alikyllästäväkään prinssiippi tule hallitsevaksi.

163. Tämä tapa selittää eri sukupuolten syntymistä voi olla yhtä mahdollinen kuin ne monet muutkin mietelmät, joita näiltä tiimoin on esitetty. Muulla tavoin ei voi selittää, miksi muutamat saavat vain poikia, toiset pelkästään tyttöjä, ellei pohjalla olisi miehen ja naisen siemenen suhteellisuus. Kuvittelemme, että naisen siemen on kyllästettävä perusaine, jos tämä perusaine ylikyllästetään, tulee miehinen prinssiippi vallitsevaksi, jos se alikyllästetään, tulee naispuolinen prinssiippi vallitsevaksi. Jos se tulee tasankyllästetyksi, on tuloksena hermafrodiitti.

Huomautus: Olen kuullut kerrottavan göteborgilaisesta lääkäriltä, joka oli kirjoittanut Lontoon tieteelliselle seuralle pyytäen apurahaa voidakseen selvittää eri sukupuolien salaisuuden. Mutta hän sai vastauksen, että ihmisyyden [*menskligheten] tähden hänen pitäisi vaieta siitä salaisuudesta, jos hän sattuisikin sen keksimään. Tosin on arveltu, että naisella olisi jokin munasarja miehisiä ja jokin naispuolisia alkioita varten ja tulos riippuisi siitä, kummalla kyljellä hän makaa yhdynnän aikana, mutta tällaisetkaan arvelut eivät ole saaneet vahvistusta. Voisi myös kuvitella, että syy eri sukupuolen määräytymiseen olisi miehessä, se voisi johtua kivesten erilaisuudesta, mutta kun on olemassa myös todellisia hermafrodiitteja, ei tämäkään selitys kelpaa. Joka tapauksessa tämä salaisuus jäänee salaisuudeksi. Heinroth ei ole lähtenyt minkäänlaisiin selittelyihin sukupuolen syntyä koskevassa asiassa.

164. Suurilla vanhemmilla on enimmäkseen suuria lapsia, koska molemmilta puolilta laatu on suurempaa. Pienemmät vanhemmat saavat pienempiä lapsia, koska molemmilta puolin on pienuus tunnusomaista. Muutamilla vanhemmilla ovat toiset lapset suurempia, toiset pienempiä, koska eri tilanteissa perusaineen kvantiteetti on ollut erilainen. Tältä näkökannalta voidaan myös sekasikiöt parhaiten selvittää. Jos nimittäin perusaineilla on sellainen vitaalinen taipumus, että vitaalinen yhtyminen voi tapahtua, tuloksena on sekasikiö, muutoin ei.

Huomautus: Sekasikiöitä on kasvi- ja eläinkunnassa läheisten sukulaislajien kesken, ne ovat myös perinnöllisiä, on olemassa myös sellaisia sekasikiöitä, jotka eivät voi jatkaa sukua, esim. puoleksi ihminen ja härkä jne.

165. Jos sielu on sama kuin elämänprinsiippi, ei tarvitse kauan mietiskellä sitä, miten ja milloin sielu on syntynyt. Elämänprinsiippi on sikiössä heti sikiämisen jälkeen, se on kahden perusaineen vitaalisen yhdyntän tulos. Elämänprinsiippiä ei ollut kummassakaan perusaineessa itsessään, se syntyi perusaineiden vitaalisen yhdyntän tuloksena.

166. Tästä seuraa, että ruumis ja sielu ovat samanaikuisia. Sielu ei ole muovannut ruumistaan eikä ruumis sieluakaan. Sen, joka tuottaa jotain, täytyy olla olemassa ennen sitä, jonka se tuottaa, sellainen on suhde ajassa ja paikassa. Mutta nyt ei elävä ruumis ole olemassa ennen sielua eikä sielu ennen, elävää ruumista. Kuollut materia on olemassa ennen sielua, nimittäin miehen ja naisen siemen ennen vitaalista yhdyntää.

Muistutus: »On suuri erehdys, että sielu tuottaa ruumiinsa», Heinroth. Se riippuu siitä, mitä sielulla tarkoitetaan. Ne voimat, jotka kuuluvat hermoelämän piiriin, eivät voi saada aikaan mitään ruoansulatusta eivätkä verenkiertoa. Jos taas sielulla tarkoitetaan orgaanista elämää, on ajateltavissa, että tämä sielu on välillisesti apuna elinten muodostumisessa käsillä olevasta aineesta, ainakaan mikään elin ei voi muodostua ilman elimessä asuvaa elinvoimaa, joka kehittää ja muovaa

elimet ennalta olevasta materiasta. Tämä elinvoima on epäilemättä luova voima, vaikka fyysisten voimienkin täytyy olla myötävaikuttamassa, niinkuin voi havaita kananpojan kehittymisessä munasta. Ilman lämpöä ei mitään organismia voi muodostua. Mutta ilman elämänprinsiippiä eivät mitkään luonnon voimat voi kehittyä muuta kuin kuolleiksi muodoiksi.

167. Vaikka sielu ja ruumis ovat samanaikaisia, vaikka kumpikaan ei ole syy toisen olemassaoloon, ei siitä silti seuraa, etteivätkö ne voisi olla toisiaan kohtaan niinkuin kaksi olemusta. Elämänprinsiippi ei näet ole mikään olemus, vaan ainoastaan metafyyminen voima. Ruumis taas on monen fyysisen voiman vaikutuksen alaisena, eikä elinvoima voi niitä tehdä tyhjiksi. Elävä ruumis on kai jonkin verran keveämpi kuin kuollut ruumis, mutta ei liene selvitettävissä, kuinka paljon elinvoima voi kumota painovoimaa. Materia asettuu elinvoimaa vastaan fyysisin voimin. Kun fyysiset voimat saavat ylliotteen, ruumis kuolee. Jos elämän voimat saisivat ylliotteen, tulisi ruumiista kuolematon. Aineen ja hengen välinen taistelu on samalla elämän ja kuoleman välistä taistelua. Fyysiset ja metafyymsiset voimat ovat täällä toisilleen vastakkaisia.

Huomautus: On yleisesti tunnettua, että elinvoima voittaa osan painovoimasta. Mutta lienee vähemmän tunnettua, että se, jolla on hengellistä elämää täydellisemmässä määrin, on keveämpi kuin hengellisesti kuollut. Tämä saattanee kuulostaa epäpyhissä korvissa uskomattomalta, mutta tekijä on sen kokenut kanssakäymisessään heränneitten kanssa. Tästä voi aavistaa jotain Vapahtajan kävelemisestä veden päällä ja Pietarin uskon voimasta, joka kuitenkin horjui.

168. Sikiön orgaaninen elämä on aluksi riippuvainen äidin elämästä. Se ei ole itsenäinen. Mutta mitä enemmän elimet kehittyvät, sitä itsenäisemmäksi se tulee ja lopuksi sillä on elämä itsessään, se voi elää omin päin. Kaikkien raskaitten vaimojen pitäisi ajatella toista elämäänsä. Mutta tämä elämä ei ole niin rakas kohdussa kuin sieltä päässeenä. Heidän pitäisi kuitenkin ajatella, että perkele, joka on ollut alusta alkaen

murhamies, voi tappaa sikiön kohdussa suuttumuksen, murheen tai pelon kautta. Äidin tulee varoa, ettei tärvelisi itseään.

N. Järkisielun synty

169. Edellyttäkäämme, että on olemassa filosofin tavoin rajattu järkisielu. Edellyttäkäämme edelleen, että tämä sielu on itsenäinen olemus, ens simplex, ei siis sama kuin elämän prinssiippi, ja edellyttäkäämme edelleen, että tämä sielu syntyy äkillisesti, in instanti (Völdike). Silloin kysymme, missä vaiheessa sikiön kehityksessä syntyy järkisielu. Siitä ei Petrellillä ole sanaakaan, ei myöskään Heinrothilla.

170. Ensimmäinen merkki, joka toisi ilmi sellaisen substanssin, olisi itsetajunta. Ei ole olemassa sielua, jolla ei ole itsetajuntaa ja joka ei olisi kenenkään muunkaan tajunnassa. Olla olemassa merkitsee samaa kuin toimia tai ottaa vastaan toimintaa. Agere et existere idem est. Mutta sitä, mikä ei toimi eikä ota vastaan toimintaa, ei ole olemassa. Substantia non existit ante existentiam suam. Olemus ei voi olla olemassa, ennenkuin se voi toimia tai ottaa vastaan toimintaa.

171. Filosofit eivät näytä olettavan, että itsetajunta olisi sielun olemus. Mutta kun itsetajunta ei ole sielun olemus, täytyy itsetajunnalla olla perusteensa sielun olemuksessa. Kysymys muodostuu nyt täksi: missä vaiheessa sikiö tulee itsestään tietoiseksi?

Huomautus: Filosofi päättelee, että itsetajunta ei voi olla sielun olemus sen takia, että itsetajunta ei ole mitään ainetta. Mutta itsetajunnalla voi olla perustansa sielun olemuksessa.

172. Fysiologit ja filosofit väittävät yleisesti, ettei lapsella ole itsetajuntaa ennenkuin syntymän jälkeen. Jos sielu ja itsetajunta olisivat samanaikaisia, ei lapsella olisi sielua ennen syntymää. Mutta tämä on

kertakaikkiaan ristiriidassa yleisen kansankäsityksen kanssa, joka olettaa, että lapsella on sielu heti, kun siihen on tullut elämää. Yleinen kansankäsitys pitää sielua ja hermoelämää samanaikaisina.

173. Petrelli sanoo (§ 269), »Elämän ensimmäinen herääminen tietoisuuteen tapahtuu tunteessa.» Hän tekee myös eron itsetajunnan ja itsetunnon välillä. Edelleen Petrelli sanoo (§ 274): »Itsetunnon ensimmäinen sarastus ilmenee tunteena ruumiissa. Ankarasti otettuna tämä ruumiillisuuden tunne ei ole mikään itsetunto, sillä ruumis ei tee vielä ihmistä. Ruumiillisuuden tunne ei olekaan ruumiin vaan sielun tunne». Tämä arviointi menköön vielä toistaiseksi filosofin laskuun. Me voimme tehdä tekijän arvostelusta sen johtopäätöksen, että sielu on jo olemassa silloin kun itsetunto herää, koskapa itsetunto ei kuulu ruumiiseen vaan sieluun. Mutta milloin itsetunto herää?

174. Kansan yleinen uskomus on, että lapsella on sielu heti, kun siinä on elämää. Tässä elämällä tarkoitetaan sensitiivistä eli hermoelämää. Kysymyksellä on dogmaattinen merkityksensä, koska Augustinus väitti, etteivät kastamattomat lapset tule autuaiksi. Kun lapsi voi saada hermoelämän kohta kun siinä on elämää, olisi välttämätöntä tietää, mihin aikaan järkisielu siihen tulee. Jotkut vanhemmat kastavat lapsensa äidin kohtuun, kun synnytys kestää kauan ja vain pää on syntynyt. Psykologien olisi valaistava teologeja siinä, ovatko sielu ja hermoelämä samanaikaisia. Jos sikiöllä on sielu ennenkuin se on alkanut elää, saa kysymys toisen muodon: mikä ero on sielulla ja kasvielämällä? Sekö, että sielulla on substanssi, mutta kasvielämällä ei? Kuitenkin Petrelli näyttää epäilevän, onko orgaanisen elämän periaatteet olemus.

Muistutus: Meidän pitäisi panna metafysiikka vähän tiukemmalle, koska aikamme filosofit ratsastavat järjenlogiikallaan kuin puhvelihärillä, mistä he sitten heilauttavat itsensä transcendenttiseen, tuonpuoleiseen, niinkuin riikinkukot.

175. Näyttää käsitettävältä, että sikiöllä on itsetunto kohta kun siihen on tullut elämää. Kansanomainen sanonta on, että elämä ja tunne seuraavat toisiaan. Mutta fysiologisessa mielessä tunteet syntyvät aivoissa veren herättäminä hermojen reaktioina. On myös merkillepantavaa, että äidin elämä on kaikkein arimmillaan juuri ennenkuin sikiö on alkanut elää. Lapsen elämä riippuu silloin täysin äidin elämästä ja tuossa vaiheessa tapahtuneita keskenmenoja [*missfall] seuraa vaikea verenvuoto.

176. Lapselta ei äidinkohdussa voi puuttua sellaisia tunteita, jotka johtuvat veren kiihokkeista. Sikiöllä täytyy olla tunto äidin passioista, kun yhteys äidin ja sikiön välillä on niin likeinen. Äidin passiot muuttavat verenkierron nopeutta. Myös veren koostumus muuttuu niiden erilaisten aineiden vaikutuksesta, jotka passioelimistä erittyvät passioilassa. Esim. kiihtyneessä tilassa erittyy tavallista enemmän sappea ja imeytyy vereen. On siis fysiologinen totuus, että äidin passiot raskauden aikana vaikuttavat lapsen tulevaan temperamenttiin ja siveelliseen luonteeseen. Mutta tätä perinnöllisyyttä ei filosofi saa päähänsä. Filosofin siveellinen luonne näet johtuu tahdosta eikä tempe ramentista.

Huomautus: Kaikki fysiologit ovat yksimielisiä siitä, että luonteen vika menee perintönä (Descuret s. 38, 39). Ainoastaan kuuluisa tietämättömyys saa aikaan sen, etteivät filosofit yhdy samaan.

177. Edellisestä seuraa, ettei verenkierron nopeus ole aina sama, ei äidillä eikä sikiöllä. Lapsen tunteet mukautuvat siis äidin tunteiden mukaan. Kun Marian tervehdys tuli Elisabetin korviin, täytti viimeksimainitun niin suuri mielihyvän tunne, että sitä seurasi korkea profeetallinen mieliala. Tämä korkea mieliala vaikutti myös lapseen hänen kohdussaan.

Muistutus: Kuningas Jaakko II ei kärsinyt nähdä paljastettua miekkaa, koska hänen äitiänsä oli raskauden aikana sillä peloteltu. Johannes Kastaja täyttyi äidin kohdussa Pyhällä Hengellä. Sethin jälkeläisiä kutsuttiin tämän hurskauden ja jumalanpelon vuoksi Jumalan pojiksi.

Kaikella tällä on luonnollinen perustansa, vaikka raudanjäykkä filosofi ei tahdo sellaista taikauskkoa ottaa todesta. Meillä on se kokemus, että kristillisyyks ei mene perintönä, mutta kylläkin luonnollinen hurskaus.

178. On siis enemmän kuin todennäköistä, että lapsella on äitinsä kohdussa tunteita. Aivan epäilemättä se tuntee kipua. Mutta jos se tuntee kipua, tuntee se varmasti myös sen vastakohtan. Toisin sanoen kun tunteet, jotka heräävät veren virittäminä hermoreaktioina aivoissa, eivät aina ole yhtäläisiä, herää hämärä tietoisuus eri asioista vaikuttamaan tajunnan elimeen, ja siitä seuraa itsenäinen liike kohdussa.

179. Liikkeitä on havaittu myös aivoja vailla olevissa sikiöissä ja siitä on päätelty, että sikiön liikkeillä ei olekaan syy samoissa elimissä kuin täysikasvuisilla. Mutta riippuu siitä, miten kauas ulottuu se elin, josta vapaaehtoinen liike saa alkunsa. Koko aivomassa ei voi olla tahdon elin. Vapaaehtoinen liike voi lähteä pikkuaivoista, vaikka isot aivot puuttuisivatkin. Descuret väittää, että vapaaehtoinen liike johtuu lapsen tarpeesta muuttaa asentoaan.

180. Anatomit ovat panneet merkille, että valtimoverkosto levittäytyy aivojen subjektiiviselle osalle, joka on siten lähinnä tarkoitettu ottamaan vastaan veren ärsykkeet. Tähän aivojen osaan vaikuttaa siis punainen veri sen sijaan, että aivojen objektiiviseen osaan vaikuttaa musta veri. Jos aivoihin voivat vaikuttaa vereen sekottuneet vieraat ainekset, kuten alkoholi, eetteri, puhdas happi jne, niin täytyy siihen vaikuttaa myös punaisen ja mustan veren, ja kummankin vaikutuksen täytyy olla erilainen.

181. Tästä voidaan tehdä se johtopäätös, että punaisen veren vaikutuksen alaisena olevalla aivojen osalla on erilainen aistimus kuin mustan veren vaikutuksen alaisena olevalla. Punaisen veren vaikutuksen alaista aivojen osaa voidaan kutsua subjektiivisen tajunnan elimeksi eli sisäisten tunteiden elimeksi, mutta objektiivista aivojen osaa kutsumme objektiivisen tajunnan elimeksi.

182. Filosofin pitäisi kai myöntää tuntevansa alkoholin, oopiumin yms. vaikutus ja että näiden aiheuttama tunne ilmenee elimissä, jollei hän halua väittää näidenkin humalan tunteiden olevan sielun eikä ruumiin tunteita. Kuitenkaan hän ei halua tunnustaa, että elimet välittäisivät muita tunteita, sellaisia kuin surua, rakkautta, mustasukkaisuutta jne.

183. Minkätähden hän ei halua tunnustaa, että kaikki tunteet ja ajatukset olisivat elinten välittämiä? Sentähden, että hän haluaa mielellään säilyttää itsekkään järkisielunsa, josta hän ei kuitenkaan tiedä, milloin ja miten se on syntynyt.* [* Dahlberg: Filosofi haluaa tavallisesti tehdä eron aistihavainnon ja yliaistillisen välillä, mutta näillä molemmilla lienee läheisempi vuorovaikutus. — Laestadius: Sama minä, joka aistii, on sama minä, joka ajattelee (Petrelli).]

184. Järkisielun syntyyn on olemassa vain kolme mahdollisuutta. Joko järkisielun on oltava samanaikainen elämänprinsiipin kanssa tai orgaanisen elämän tai hermoelämän kanssa. Hiljaisella vaikenemisella ohitamme neljännen vaihtoehdon, että järkisielu voisi tulla syntymän jälkeen.

185. Ensimmäisessä vaihtoehdossa täytyisi sielun ja elämänprinsiipin olla identtisiä, tai sitten filosofin olisi todistettava, missä on ero. Jos järkisielu olisi samanaikainen orgaanisen elämän kanssa, niiden olisi oltava identtisiä, tai filosofin pitäisi todistaa, missä ero on. Jos järkisielu olisi samanaikainen hermoelämän kanssa, niiden olisi oltava identtisiä, tai filosofin pitäisi todistaa, missä ero on. Mutta jos filosofi väittää, että järkisielu tulee lapseen vasta syntymän jälkeen, ei meillä ole siihen mitään huomauttamista. Liittäisimme siihen vain sen pienen reunahuomautuksen, että järkisielun olemus muodostuisi silloin järjen elinten kehittymisestä ja harjoittamisesta, mikä homma saavuttaa suurimman täydellisyytensä filosofin kallossa silloin, kun hän on mietiskelyssään ehtinyt niin pitkälle, että hän pelkästään mietiskelyllään on vapautunut perkeleen vallasta.

Lisäys (*Huomautus*): Vaikka metafysiikka on saanut aikaan mitä suurinta pahennusta antropologiassa ja teologiassa, emme voi kuitenkaan olla kokonaan ilman sitä. On tosin mukavaa mennä eteenpäin keskustellen, mutta siitä ei kukaan tule vakuuttuneeksi, vielä vähemmän vakuuttuneeksi sen totuudesta. Tämän pykälän epäsuorat todisteet tulevat usein eteen systeemissä ja siksi meidän täytyy usein viitata lukijaa tähän pykälään. Olemme tosin Bichat'n kanssa vakuuttuneita siitä, että sielu on elämänprinsiipin nimellä sikiössä jo heti sikiämisen jälkeen, mutta tekijän täydellinen vakaumus on, että sama elämänprinsiippi on mukana orgaanisessa eli vegetatiivisessa elämässä, kasvielämässä eli animaalisessa elämässä tai millä nimellä haluttaneenkin kutsua elimiä muodostavaa voimaa, ja että sama elämänprinsiippi on perustana hermoelämälle eli sensitiiviselle elämälle, mikä on sama kuin järkisielu, vaikka filosofit riitelevät näitä käsityksiä vastaan kaikin voimin. Sillä ensiksikään he eivät voi edellyttää järkisielun olemusta samaksi meidän esittämämme yhteisen elämänprinsiipin kanssa, koska he havittelevat jotain muuta elämänprinsiippiä, joka olisi järkisielun olemus ja sielun kykyjen toiminnan peruste. Toiseksi filosofit eivät voi myöntää, että minä, joka aistii, on sama minä, joka ajattelee (Petrelli), eli että sensitiivinen elämä ja järkisielu olisivat identtisiä. Filosoifeilla on nyt vapaus todistaa psykologian peruslauseensa. Olemme tässä pykälässä esittäneet ainoastaan muutamia epäsuoria todisteita mielipiteillemme ja pitäisimme voittona tieteelle, jos filosofi epäilyjemme johdosta haluaisi todistaa vasta-väitteensä. Kuitenkin sanomme suoraan, ettemme ole vakuuttuneita pelkistä tarinoista, vaan haluamme nähdä loogiset ja metafysiset todisteet, jotka sitovat ajatuksen niin, ettei se enää pääse pitemmälle.

186. Jos järkisielun substanssi on samanaikainen elämänprinsiipin kanssa, ei sillä kuitenkaan ole tajuntaa, ennenkuin se sen saa. Mutta tajunta on kuitenkin välttämätön ehto sen olemassaololle, koska ilman tajuntaa oleva henki ei voi vaikuttaa eikä ottaa vastaan vaikutteita. Suunnilleen näin olen käsittänyt filosofin sielun kuvan. Elämänprinsiippi

ei ole muuta kuin sokea luonnonvoima, mutta sellaiseen sieluun filosofi ei tyydy. Hän haluaa sielun, joka on itsetietoinen, itsenäinen ja vapaa, vieläpä järkeväkin.

187. Jos taas oletamme, että järkisielun olemus on samanaikainen orgaanisen elämän kanssa, mutta että sen tajunta tulee vasta syntymän jälkeen, tulisi olemuksen olla olemassa ennen olemassaoloonsa. Substantia existit ante existentiam suam. Mutta edellä on osoitettu, että substantia non existit ante existentiam suam. Jos oletamme, että järkisielun olemus on samanaikainen hermoelämän kanssa, mutta tajunta tulee vasta syntymän jälkeen, syntyy sama vastakohta, substantia existit ante existentiam suam. Jos oletamme, että järkisielu saa tajuntansa samalla hetkellä kuin hermoelämä syntyy, silloin tulee kaksi elämää (hermoelämä ja järkisielu) ja kaksi tajuntaa (aistillinen ja yliaistillinen) samanaikaisiksi, mikä merkitsee, että ne itse asiassa muodostavat yhden elämän ja yhden tajunnan.

188. Vaikka näyttääkin selvältä, että järkisielu kehittyy vähitellen elämänprinsiipistä niinkuin kasvi kehittyy siemenestä tai lintu munasta, meidän täytyy kuitenkin filosofien takia sekoittaa joukkoon metafysiikkaakin. Filosofi näet olettaa, että järkisielu on olemus, ens simplex, joka ei ole elämänprinsiippi, ei orgaanista elämää eikä hermoelämää, ja että tämä olemus syntyy in instanti, äkillisesti. Siksi meidän on palattava metafysiikkaan ja osoitettava, että filosofin sieluoppi on aivan väärä ja nurinkurinen. Järkisielun ominaisuudet kehittyvät vähitellen syntymän jälkeen. Ei voida sanoa pienellä lapsella olevan järkeä, ymmärrystä eikä tietoisuutta. Sen tahto on vaistomaista, sen muisti epämääräistä. Elinten harjaantumisella syntyvät vähitellen nämä sielunkyvyt, jotka ilmaisevat järkevän olennon olemassaolon. Mutta nykyiset filosofimme pelkäävät metafysiikkaa, he eivät välitä tutkia, miten ja milloin tämä olemus on syntynyt ja kuitenkin he olettavat sellaisen todellakin olevan olemassa.

189. Meidän olisi filosofin laskuun oletettava kaksinkertainen tajunta, aistillinen ja yliaistillinen. Sillä filosofien olettaessa järkisielun olevan jotakin enemmän kuin hermoelämää, siitä on seurauksena kaksoistajunta. Ihminen kokee elimillään kaiken aistihavainnon, mutta se minkä hän kokee ilman elinten apua, ei ole aistihavaintoa. Jos aistihavainto ja yliaistillinen ovat eri asioita, ei niitä saa sekoittaa toisiinsa. Filosofista kaikki aistihavainnot näyttävät olevan myös yliaistillisia, koska hän olettaa tunteiden kuuluvan sieluun, mutta samalla hän myöntää, että se Minä, joka kokee aistimin, ei ole joku toinen Minä kuin se, joka ajattelee (Petrelli). Siis sen Minän, joka aistii, täytyy havaita yliaistillisestikin, mikäli aistisielu (sensitiivinen elämä) ei ole sama kuin järkisielu. Kaikki aistihavainto on siis samalla yliaistillista, mutta lausetta ei voi kääntää päinvastaiseksi, niin että sanottaisiin: kaikki yliaistillinen on samalla aistittavaa. Sellainen näyttää olevan filosofin tarkoitus. Tässä tapauksessa olisi oltava aistillinen (fyysinen) tajunta ja yliaistillinen (metafyysinen) tajunta. Mutta väitteemme on, että lauseet ovat invertoitavia: kaikki aistihavainto on samalla yliaistillista ja kaikki yliaistillinen havainto on samalla aistittavaa. Silloin jää jäljelle vain yksi tajunta ja yksi elämä, t.s. järkisielu on sama kuin hermoelämä. Mikä tapahtuu sielussa, tapahtuu ruumiissakin. On itsestään selvää, että tämä pitää paikkansa niin kauan kuin sielu on yhdistetty ruumiiseen.

190. Emme voi edellyttää, että järkisielun substanssi syntyisi vasta syntymän jälkeen, koska se sotisi vanhojen filosofien käsitystä vastaan että sielu tai henki syntyy in instanti, hetkellisesti. Järjen tajunta ei tule äkillisesti, vaan kehittyy vähitellen. Mutta ajateltakoonpa mitä tahansa edellisistä vaihtoehtoista, joudutaan mahdolltomuuksiin. Filosofit näet olettaa, että itsetajunta perustuu sielunolemukseen eikä päinvastoin. Mutta ilman itsetajuntaa ei sielu ole olemassa, koska vain itsetajunta todistaa järkisielun olemassaolon. Mitään sielunkykyä ei voi olla ilman tajuntaa. Jos itsetajunta tulisi vasta jälkeinpäin, sitten, kun sielun olemus jo on ollut olemassa pitkähkön aikaa, olisi luonnollisesti seurauksena, että sielu olisi olemassa ennen olemassaoloansa, substantia

existit ante existentiam suam. Mutta edellä on todistettu, ettei sielu ole olemassa ennen olemassaoloansa.

191. Ehkä filosofi väittää, että sielun substanssi voi olla olemassa ennen itsetajuntaa, vaikkei se voi ilmaista olemassaoloansa, ennenkuin sen toiminnalle välttämättömät edellytykset ovat kehittyneet. Me puolestamme olemme tahtoneet todistaa juuri sen, ettei järkisielu voi ilmaista olemassaoloaan järkisieluna, ennenkuin sen toiminnalle välttämättömät edellytykset ovat kehittyneet. Mutta nämä ehdot ovat järjen elinten kehitys ja harjoitus.

Huomautus: Tämän niinkuin kaksoistajunnankin takia järjen täytyy saada satikutia tyhmästä metafysiikasta, joka on tullut antropologiasta ja teologiasta. Jos näet edellytetään kaksoisolemus järkisielu ja hermoelämä, on edellytettävä myös kaksoistajunta, vaikka vastaansanomaton kokemus todistaakin, että se minä, joka aistii, on sama minä, joka ajattelee. Toisaalta jos järkisielu on muuta kuin hermoelämää, olisi tämän ilmaistava olemassaolonsa tajuntana, joka ei ole aistitajuntaa. Ei kuitenkaan tiedetä, milloin tämä yliaistillinen eli metafyyminen tajunta herää. Fyysisestä eli aistitajunnasta tiedetään suunnilleen, milloin se herää, mutta metafyysestä itsetajunnasta ei tiedetä muuta, kuin että se syntyy vähitellen harjaannuksen kautta.

192. Siinä on nyt järki suu selällään kaksoistajunnan edessä. Välitön tunne todistaa, että se minä, joka aistii, on sama minä, joka ajattelee. Mutta filosofi ei uskalla uskoa omia tunteitaan, koska hän pelkää seurauksia. Jos sielun toiminta tulisi riippuvaksi orgaanisista suorituksista, saattaisi rakastettu vapaus olla mennyttä. Siksi hän tekee logiikassaan jäniksenhypyn ja sanoo: Cogito, ergo sum (ajattelen, siis olen). Minä ajattelen ja ajatukset ovat vapaita, tahto on vapaa, ne eivät voi olla riippuvia mistään orgaanisista toiminnoista. Itsekkyuden passio näyttölee tässä tärkeää osaa. Perkele syöttää hänelle, että järkisielun on oltava vapaa ja itsenäinen, ei se saa olla riippuva mistään orgaanisista toiminnoista. Rakastettu vapaus menisi sen tien, jos järkisielu ei olisi

itsenäinen ja vapaa. Mutta miten järkisielu on syntynyt? Onko se syntynyt mietiskelemällä? Vai onko se tullut itsestään? Onko se saanut olemassaolonsa silmänräpäyksessä vai onko se kasvanut niinkuin kukka siemenestä? Uskoisimme, että se on kätkettynä jo elämänprinsiippiin, niinkuin kananpoika on kätketty munaan, se kehittyy vähitellen ja kasvaa yhtärintaa elinten kanssa. Sama voima kehittää muodot ja panee ajatukset käyntiin, vaikka meistä näyttäisikin, että sielu ja elämä ovat kaksi eri asiaa. Raamatun opin mukaan ajatukset ja elämä lähtevät yhdestä ja samasta elimestä.

193. Mutta filosofi väittää: aistielämän avulla liikkeelle pantu sielu ei voi toimia ilman sen apua. Vastaus: ehkäpä, erillään näistä elimistä, mutta kuinka sen nyt todistatte, että järkisielu jo tässä ajassa on erillään elimistä? Jos sen pystytte todistamaan, niin toimikoon sitten ilman orgaanisia toimin toja. Suhde tulee aivan toiseksi, jos substanssin ja olemuksen tilalle pannaan elämä tai elämänprinsiippi. Silloin kokemus osoittaa, että elinvoima (itävyys) voi siemenessä säilyä satoja vuosia ilmaisematta näkyvästi toimintaansa. Mutta olisiko meidän silti uskottava, että elinvoima itävässä siemenessä on kuollut tai voimaton? Jos tarkkaa elinvoimaa itämiskelpoisissa sipuleissa tai perunakasvien juurimukuloissa, havaitsee elinvoiman olevan jatkuvasti näkymättömästi toiminnassa, vaikkakin hyvin heikosti. Siemenjyvässä elinvoima on vielä enemmän keskittynyt ja sen toiminta vielä huomaamattomampaa kuin sipuleissa. Mutta silti niissäkin on hienonhienoa toimintaa, heikkoa elämää. Tämä hieno ja heikko elämä siemenjyvässä lakkaa, kun siemen kuolee, ts. siemen antaa elämänsä kasville ja lakkaa olemasta siemen.

Huomautus: Kahdessa kohden raamatussa esiintyy ajatus, että vehnänjyvän täytyy kuolla, ennenkuin se voi tuottaa hedelmää. Tämän kuoleamisen voi selittää kahdella tavalla. Joko kaiken elintoiminnan on siemenessä lakattava, ennenkuin se voi itää. Sipulien suhteen ei kuitenkaan näin käy, niissä jatkuu lakkaamatta hienonhieno elintoiminta. Tai jyvän on kuoltava maassa itämisen tapahduttua, siten se lakkaa

olemasta siemen, vaikka sen massa sisältyykin uuteen kasviin. Siemenen olemus ei siten ole hävinnyt, vaan sen substanssi on läpikäynyt muutoksen ja tullut osaksi uutta kasvia. Ei ole helppoa ratkaista, kumpi tarkoitus vertauksella on pohjanaan, fysiologinenkö, että elintoiminnan jyvässä on lakattava itääkseen, vai sekö, että siemen juuri itäessään kuolee ja sisältyy uuteen kasviin. Kummassani tapauksessa on vertauksella merkityksensä, se kuuluu luonnon salaisuuksiin.

194. Tällaista hienoa ja tiedostamatonta toimintaa ei voida soveltaa järkisieluun, jonka elintoimintoihin pitäisi kuulua tajunnan, ajatusten, tunteitten, toiveitten, himojen ym., koska elinvoiman toiminta sielussa juuri edellyttää että sen on oltava tunnettavaa ja koettavaa. Sillä jos sielu toimisi tietämättä siitä itse, se ei olisi vapaa, se olisi sokea luonnonvoima. Tämä sotii suoraan filosofisia perusteita vastaan. Tahdon vapaus, itsemäärääminen, edellyttää, että tahto määrää omasta toiminnastaan. Se ei voi antaa minkään sokean luonnonvoiman määrätä toimintaansa. Tajutonta ja tahdotonta sielun toimintaa ei saa olla olemassa. Niin filosofi väittää.

Lisäys: Kuuluisa fysiologi Carus Stuttgartissa on opissaan tajuttomasta ja tajuisesta elämästä kehitellyt samoja näkökantoja ja tullut samaan tulokseen kuin tämän teoksen tekijä. Kukaan fysiologi ei kiellä, että on kyse yhdestä ja samasta perusvoimasta, joka vaikuttaa kummassakin elämässä, mutta filosofilla ei ole arvioilleen järkiselusta (ts. tajuisesta elämästä) muuta perustetta kuin pelkkää tuumailua. Mutta heidän on todistettava psykologiset lauselmansa, muutoin heidän hypoteesinsä eivät kelpaa mihinkään.

195. Elämänprinsiippi on vapaa de potentia, voiman puolesta, ei de actu, toiminnan puolesta. Se vaikuttaa vapaasti vaikuttavana voimana, mutta sen toiminnan laki on painettu sen välittäjään. Elinvoiman välittäjä on materia, mutta materiassa ovat vaikuttamassa muutkin voimat, jotka estävät elinvoimaa toimimasta vapaasti.

Huomautus: Heinroth väittää, että muodot syntyvät jonkin elinvoimassa olevan aatteen perusteella. Me emme kuitenkaan voi lisätä elinvoimaan mitään etukäteen laadittua aatetta. Aate on muodostavassa aineessa, ei muodostavassa voimassa. Voiman vaikutus on riippuvainen aineen koostumuksesta ja ainesosasta, elinvoima riippu niistä voimista, jotka vaikuttavat muodostavassa aineessa, sekä muista tilapäisistä voimista, jotka vaikuttavat muodostavaan aineeseen. Elinvoiman toiminta munassa ei riipu vain valkuaisen ja keltuaisen keskinäisestä suhteesta, vaan myös voimasta, jota munassa ei ole, nimittäin lämmöstä.

196. Jos aate olisi muodostavassa elinvoimassa, se voisi luoda mitä muotoja tahansa riippumatta aineen laadusta, mutta linnunmunasta ei voi muodostua ihmisruumista eikä sammakonmädistä imettäväistä. Aatetta, jonka mukaan muodot kehittyvät, ei ole välittömästi elinvoimassa, vaan siinä perusaineessa, jonka elinvoima kehittää.

Huomautus 1: Tosin tunnustamme, että koko luotu luonto on toteutettu aate, mutta mitään välittömästi luotua luontokappaletta ei enää ole sitten kun luominen on tullut suoritetuksi. Mutta ensimmäiseen ihmispariin painettu elinvoima jatkaa toimintaansa koko ihmismassassa määrättyjen lakien mukaan ja elinvoiman toiminnan lait näyttävät olevan muodostavassa aineessa. Ainakin voi hyvin käsittää, että muodostettava aine on ennen muuta yleisten luonnonlakien vaikutuksen alaisena. On myös helppo käsittää, että ihmisen siemenellä on eri ominaisuuksia kuin kasvin siemenellä. Nämä erityiset ominaisuudet ovat siemenessä jo ennen kuin elinvoima tulee vitaalisen yhdyntän kautta. Näitä erityisiä ominaisuuksia on pidettävä lakeina muotojen kehittymiselle silloin, kun elämän voima tulee. Lämpö herättää munassa piilevän elinvoiman, mutta munan ainesosat määräävät, millaisia muotoja elinvoima luo.

Huomautus 2: Jos ihmisen aate olisi elinvoimissa eikä perusaineessa, jotka elinvoima luo muodoiksi, kuuluisi myös synti elämänprinsippeihin, synti kuuluisi elämän olemukseen. Mutta nyt raamatussa sanotaan: »Minä olen synnissä syntynyt» (L:n raamatunkäännöksessä: syntisestä

siemenestä.) Perisyntyn alkuperä on siis siemenessä. Mikä lihasta on syntynyt, on liha, mutta hermoelämä eli sielu tahrautuu tästä syntisestä aineesta passioitten kautta, jotka herättävät sielussa syntisiä ajatuksia ja syntisiä himoja. Siten ei edes järkisielu ole niin synnitön, kuin filosofi mielellään kuvittelee. Filosofi pitää syntiä järkiselulle vieraana, joka ei kuulu substanssille eikä aksidenssille. Samalla perusteella voimme poistaa synnin elämänprinsipiistä ja sanoa: synti ei kuulu elämänprinsippiin vaan lihaan. Itse asiassa passiot eivät kuulu hermoelämän piiriin, ne kuuluvat orgaanisen elämän piiriin, mutta kun passiot vaikuttavat sensitiivisen elämän elimiin, niin syntinen alkuaine saastuttaa kaikki sielunkyvyt. Järjestä, ymmärryksestä ja tahdosta tulee passioitten työkaluja ja silloin ei järkisielu olekaan niin pyhä ja synnitön kuin filosofi kuvittelee.

197. Päästäkseen hankaluuksista järkiselun syntyyn nähden filosofi huomauttane, että on samantekevää, miten järkisielu on syntynyt, on kyllin, että se on olemassa. Mutta juuri se olisi todistettava. Olisi todistettava, että järkisielu on jotakin muuta kuin se, mitä lääkärit kutsuvat hermoelämäksi. Emme voi jättää filosofin järkiselua rauhaan ennenkuin hän on todistanut väitteensä.

198. Antaisimme filosofille mielellämme sen kunnian, että hän saisi pitää järkiselunsa, ellei hän tällä pääsisi kaikkea perkeleen valtaa pakoon. Kuvitellulla järkiselullaan hänellä on ehdoton tahdon vapaus. Sen kautta hän on hyveellinen ja synnitön. Sanalla sanoen, hän ei tarvitse mitään sovitusta niin kauan kuin hänellä on järkisielu hallussaan. Mutta jos hän sen kadottaa, hän on yhtä kurja kuin muutkin viheliäiset oliot, joilla ei ole mitään organismista erotettua järkiselua.

O. Sielunelinten kehitys

199. Fysiologit ovat huomanneet, että elimet kehittyvät säännöllisesti ja tietyssä järjestyksessä. Mutta elinten kehitymisjärjestys ei kaikkialla eläinkunnassa ole samanlainen. Haudotussa munassa erotetaan ensinnä silmät, sitten nokka jne. Linnulla on yleensä tarkempi näkö kuin ihmisellä ja sen hajuaisti on huomattavasti ihmisen hajuaistia kehittyneempi. Sen pääasiallinen vaistonvarainen toiminta on etsiä ruokaa tarkalla näöllä ja hienolla hajuaistilla nokan toimiessa työaseena. Ihmisen päätehtävä on tuntea ja rakastaa Jumalaa hänessä tulisi siten tunteen elimen tulla ensiksi näkyviin. Hänen luonnonherruudellaan, hänen alkuperäisellä hengen vapaudellaan ja vanhurskaudellaan tulisi olla toimintaelin maksassa, mutta syntiinlankeemuksessa hänen luonnonherruutensa muuttui julmuudeksi ja tyranniaksi. Hänen vapaudenhalunsa muuttui lihalliseksi vapaudeksi. Kaikilla näillä passioilla on nyt tyyssijansa maksassa, joka Heinrothin mukaan on ihmiselimistön ensimmäinen näkyvä elin. Bichat'n mukaan voidaan ensimmäisenä elimenä sikiössä erottaa sydän.

200. On fysiologinen havainto, että villipeuran maksa on kiima-aikaan sekä painonsa että tilavuutensa puolesta huomattavampi kuin kiiman jälkeen. Silloin se on myös herkullisempi. Mutta mitä enemmän maksan paino ja tilavuus kasvavat, sitä suuremmiksi tulevat myös elukan itsekkäät passiot. Peurahärkä tahtoo leikeissään olla yksin, herra ja sulttaani. Se ei siedä mitään kilpailijaa. Sen itsekäs passio on selvästi yhteydessä maksaan. Myös ihmisellä maksa on kehittynein miehuusvuosina, silloin ovat myös itsekkäät passiot näkyvimpiä hänellä niinkuin muillakin härillä. Kiima-aikana maksan voimakkaamman toiminnan ansiosta valmistuu myös enemmän sappea, joka vereen erittyneenä aiheuttaa vihaa ja antaa lihalle karvaan maun.

Kaikki härät ovat vihaisia ja mustasukkaisia siksi, kun niiden veressä on liikaa sappea. Huomautus: On selvää että itsekkyyden passio on yhteydessä maksaan mutta filosofi ei ilmankaan halua tunnustaa, tätä

passion ja passioelimen välistä yhteyttä, koska hänen oma maksansa voisi tulla epämiellyttävän tutkimuksen kohteeksi.

201. Heinroth huomauttaa, että maksa on sikiössä muihin elimiin nähden suurempi kuin täysikasvuisessa ihmisessä. Maksa on näet se siivilöivä elin, jossa äidin veri muuttuu lapsen vereksi. Tämä on maksan fyysinen tarkoitus. Moraalisessa suhteessa suuri maksa herättää itsekkäitä passioita, jos aivoissa vain on muita elimiä, joihin itsekkyyden alkuaine voi vaikuttaa. Varsin aikaisin havaitaan kuitenkin lapsessa omaperäisyyttä ja itsekkyyttä. Itsekkyyys tulee esiin puolen vuoden iässä. Tämä passio on ensimmäisenä vaikuttamassa itsetuntoon ja itsesäilytysviettiin ja vielä viimeisenä sitomassa ajallisen elämän rakkauteen. Menköön kuinka tahtoo, mutta minun on elettävä.

202. Sydän, tunteitten elin, on tärkein ihmisen moraalien muotoutumiselle. Jos sydän on kehittymätön tai väärin kehittynyt, ihminen pysyy pakanana koko ikänsä. Filosofi jumaloidessaan järkeä ja liittäessään sydämen omi naisuudet järkeen ja tahtoon ei tule vakuuttuneeksi siitä, että fyysinen sydän olisi moraalisen ja metafysisen sydämen elin, vaikka raamattu liittää useimmat moraaliset ja epämoraaliset ominaisuudet sydämeen, harvoin tahtoon, eikä koskaan järkeen. Yleinen, terve, tunteeseen perustuva kansan käsitys katsoo sydämen olevan sekä hyvän että pahan tyyssijana. Usein puhutaan pahasta sydäimestä tai hyvästä sydäimestä, puhutaan myös pahasta ja hyvästä tahdosta, mutta ei koskaan pahasta tai hyvästä järjestä. Sydän on sekä ruumiillisesti että hengellisesti hallitseva prinssi eli ruumiillisen ja hengellisen elämän vaikutin.

203. Kehitysaikana ilmaantuu sydämen ja maksan jälkeen lähinnä suolisto. Maha ja suolisto ovat ruumiillisesti katsoen ruoansulatuskoneisto, joka ottaa kaiken vastaan saamatta siitä itse mitään pitää. Kaikki vastaanottamansa ruoka mahan täytyy luovuttaa muille jäsenille. Hengellisessä mielessä maha on voitonhimon ja ahneuden elin. Ahneus ilmenee heti syntymisen jälkeen ruoan haluna. Se

halu jatkuu lapsuudessa ja kasvuiässä, mutta miehuusvuosina tulee suuremmaksi halu koota kaikkea tarpeellista. Ahneus ilmenee silloin säästäväisyytenä, iän mukana ahneus kasvaa ja vanhuudessa se ilmenee saituutena. Epäilemättä ahneuden subjektiivinen perus on mahassa ja pikkusuolissa. Siitä vielä tuonnempana.

204. leensä on elinten ja passioitten välistä yhteyttä liian vähän tutkittu, jotta siitä voitaisiin vetää joitakin yleisiä johtopäätöksiä. Mutta niistä fysiologisista havainnoista, jotka jo ovat selvillä, voidaan aavistella sellaista yhteyttä. Tiedetään esim. pernavian aiheuttavan mielentilan, jota kutsutaan hypokondriaksi eli pernataudiksi.* [*alaviite: Oik. luulotauti. - suom. huom.] Sellaiset ovat hyvin arkoja kunniastaan, he epäilevät, että joku ajattelee tai puhuu heistä paha. Kunnianhimoon liittyy usein julmuus. Robespierre oli hyvin kunnianhimoinen ja julma, mutta hän oli tunnetusti myös pernasairas. Näistä fysiologisista perusteista käsin voimme edellyttää, että perna on kunnianhimon elin.

Huomautus: Kuulostanee uskomattomalta tavallisissa korvissa, kun sanotaan, että saatana istuu peräsuolella. Mutta joka tarkemmin tutkii passioitten sijaintia, vakuuttuu pian siitä, että sukupuolihimo asuu sukupuolielimissä, tämä on välittömän tunteen todistus. Niin voi saatanalla olla asuinpaikkansa peräsuolella, niin kamalasti kuin se sorahdaakin hienoissa korvakalvoissa.

205. Väite, että voitonhimo asuu peräsuolella, on yhtä uskomattoman tuntuista, kuin että kunnianhimo on pernassa, itsekkyyks maksassa ja viha sapessa. Kuulostaisikohan säädylisemmältä, kun filosofi väittää näitten passioitten olevan järjen himoja. Samalla perusteella voisi väittää, että nälkä ja jano ovat järjenhimoja, koska järki määrää, miten ne tyydytetään.

206. Ennenkaikkea on epäjohdonmukaista nimittää toisia himoja aistillisiksi, toisia järjelliseksi (Petrelli v. 347), samalla kun kuitenkin myönnetään, että järjen himot eivät voi tähdätä korkeammalle, vaan

tehdä alemmat pyrkimystensä kohteiksi. Ts. järjen toiminnan kohteiksi ei tule ainoastaan nälkä ja jano, vaan myös kunnian, vallan ja rikkauden pyyntö.

207. Emme voi kuvitella muuta kuin että itsekkyydellä, voitonhimolla ja kunnianhimolla on orgaaniset perusteensa, aivan niinkuin sukupuolihimolla, nälällä ja janolla on subjektiiviset syynsä tietyissä orgaanisen elämän piiriin kuuluvissa elimissä. Järjellä ei ole tämän kanssa muuta tekemistä kuin se, että nämä passiot panevat sen toimimaan joko tahdon avulla, minkä elimeen passiot vaikuttavat hermojen aivoreaktioilla, tai veren kiihokkeiden avulla järjen elimeen suunnilleen niinkuin viinahöyry kulkeutuu veren mukana ja herättää miellyttäviä tunteita tai sukkelia ajatuksia. Kuinka filosofi selittää viinahöyryn vaikutuksen ymmärrykseen ja mielikuvitukseen, kun hän väittää, että järki toimii riippumatta mistään orgaanisista toiminnoista?

208. Meidän on pidettävä ihmistä elollisena olentona, jonka organismi on elämän läpikäynnä. Jokaisella elimellä on erityinen tehtävänsä, ja nämä toiminnot käsitetään tajunnassa joko tunteina tai haluina. Mutta pitäisikö silti kuvitella, että tunteet ja halut perustuisivat hermoelämään? Kun passiot vaikuttavat sydämeen tai maksaan, me tajuumme niiden toiminnot aivoissa, koska passiot ilmenevät tunteina, ajatuksina ja haluina. Tästä syystä orgaaninen vika sydämessä voi aiheuttaa hullutuksia ymmärryksessä.

209. Filosofi pitää kunnian- ja voitonhimoa välttämättöminä ihmisen elämän ja toiminnan vapaudelle (Petrelli § 338). Mutta raamatussa kutsutaan sellaisia himoja lihaksi, millä viitataan niiden aistilliseen alkuperään. Itsekkyyks, voitonhimo ja kunnianhimo ovat ne alhaisimmat passiot, jotka maailmaa hallitsevat. Ne motivoivat useimmat ihmisten toiminnoista.

Muistutus: Lihallinen vapaus, jolle kansakunnat uhraavat verensä ja elämänsä, perustuu itsekkyyteen. Hallitsijoitten valtapyytyet perustuvat

itsekkyyteen. Filosofin pyrkimys puolustaa tahdon vapauttaan perustuu itsekkyyteen. Voitonhimo ilmenee luvallisessa krouvarin ammatissa, kauppiaitten nylkemisessä, rahvaan käräjäimisessä. Sama passio ilmenee toisessa muodossa mässäämisenä ja juopotteluna. Ahneus, joka iän mukana kasvaa, on voitonhimon korkeampi aste. Kunnianhimo vaikuttaa toisinpäin. Kuinka moni menettääkään kaikkensa tämän alhaisen passion tyydyttämisessä.

210. Kutsumme kroonisiksi sellaisia passioita, jotka koetaan hermoveikutuksina tai aivoreaktioina ja periodisiksi sellaisia, jotka johtuvat veren tai sen erilaisten ainesosasten ärsytyksestä.

Huomautus: Näлкä, jano, sukupuolihimo jne. ovat puhtaasti aistillisia ja syntyvät hermoreaktioitten kautta. Rakkaus, viha, toivo, pelko, rohkeus, suru jne. syntyvät veren ja sen eri aineosasten ärsytyksestä niinkuin humalutila. Tässä on puhe vain aistihavainnoista. Miten yliaistilliset havainnot tulevat aistihavaintojen rinnalle, sen filosofit selvittäkööt, jos kerran osaavat todistaa, että ihminen on kaksoisolento, ja että hänellä on kaksoistajunta. Olemme jo selvittäneet käsityksemme (§ 189), että kaikki aistihavainto on samalla yliaistillista ja kaikki yliaistillinen samalla aistittavaa.

211. Kroonisilla passioilla on perustansa tietyissä ruumiin elimissä, mutta niiden vaikutus aivoihin voi tapahtua kahdella tavalla, nimittäin joko hermojen reaktiona tai veren välityksellä. Ensimmäistä vaihtoehtoa nimitämme passion aistilliseksi ainekseksi (elementti) ja jälkimmäistä veren kautta tapahtuvaa vaikutusta passion moraaliseksi ainekseksi. Esimerkiksi rakkauden aistillinen aines on karvas neste, joka ärsyttää sukupuolielinten limakalvoja. Sen vaikutus siirtyy aivoihin hermoreaktiona ja herättää aistillisen himon. Mutta rakkauden moraalinen elementti on sama neste vereen sekoittuneena, sen vaikutus aivoihin tapahtuu veren välityksellä. Se herättää sydämessä suloisen tunteen, jota kutsutaan puhtaan rakkauden nautinnoksi. Jos moraalinen elementti tekee voimakkaamman vaikutuksen kuin aistillinen elementti,

jää aistillinen himo alistettuun asemaan. Mutta sillä, joka juoksee huorien perässä, ei voi olla mitään aitoa rakkautta, koska hän hävittää rakkauden aineensa aistillista tietä.

Muistutus: Fysiologit olettavat yleisesti, että siemen liukenee vereen. On yleinen kokemus rakastavaisten keskuudessa, että aito puhdas rakkaus laimentaa jonkin verran aistillista himoa. Yleinen kokemus on myös, että monilla aviopuolisoilla rakkaus häviää kuherruskuukauden jälkeen. Sen luonnollinen selitys on, että he tuhlaavat rakkauden aineen aistillista tietä. Paavali kehottaa aviopuolisoita pidättyvyyteen ja aistillisen rakkauden kohtuulliseen käyttöön. Tältä näkökannalta voidaan rakkauden ilmenemismuodot helpoimmin selittää. Mutta on myös tunnettua, että rakkauden passiot herättävät monia muita passioita ja taas toisia vaimentavat.

212. Toinen esimerkki. Näлкä on tunne, joka johtuu siitä, että mahaneste ärsyttää limakalvoja vatsassa, mikä vaikutelma tiedostuu aivoihin hermojen välityksellä. Kun ihminen on oikein nälkäinen, hän on perso ja ahnas. Se on nälän aistillinen elementti. Mutta muutamilla ihmisillä erittyy mahanestettä vereen enemmän kuin tavallista, silloin tulee ihmisestä niin perso, ettei hän raski syödä. Ahneuden moraalinen elementti voittaa puhtaasti aistillisen vaikutuksen, eli se vaikutus, joka tulee veren kautta, on aistillista voimakkaampi. Siten jokin muu passio, esim. suru, voi viedä ihmiseltä ruokahalun, koska sen passion elementti tekee voimakkaamman vaikutuksen aivoihin kuin aistillinen ruokahalu. Kun mahanesteeseen sekoittuu viinahöyryä, juomari menettää ruokahalunsa.

213. Filosofi irvistelkään näille fysiologisille olettamuksille niin paljon kuin haluaa, toivottavasti fysiologit eivät niitä aivan kokonaan pidä hölynpölynä. Mutta mikäli kaikki aistihavainto on samalla yliaistillista, selvittäkään filosofi järkisielullaan yliaistillisen nälän niin hyvin kuin haluaa ja pystyy. Itsekkyuden moraalinen elementti on mustassa veressä, joka tunkeutuu järjen ja ymmärryksen elimiin niinkuin viina.

Kuinkas viinanhöyry pystyy tunkemaan filosofin järkeen, niin että hänen ajatuksensa tulisi sekavaksi, jos hän ottaa liian paljon terveydekseen? Filosofin järkisielun tulee toki olla niin paljon viinanhöyryn yläpuolella, ettei viinanhöyry pysty tavoittamaan järkisielua, vaikka aivot olisi viinaan upotettu.

214. »Viidennen kuukauden päättyessä, juuri raskauden puolivälissä, huomataan sikiön ensimmäiset liikkeet todisteena siitä, että lihasjärjestelmän kehitys on lopussa» (Heinroth). Tästä seuraa, että hermoelämä alkaa paljon myöhemmin kuin orgaaninen. Vastaansanomattomasti orgaaniset elintoiminnot ovat muovanneet kaikki hermoelämään kuuluvat elimet.

Huomautus: Filosofi itse kuvatkoon, miten hänen järkisielunsa on syntynyt. Me olemme jo ilmaisseet kantamme, että se on syntynyt harjoituksen ja mietiskelyn avulla. Vai onko se syntynyt in instanti? Kansan yleinen uskomus on, että lapsella on sielu heti, kun siinä on elämää. Mahtaisiko se usko olla oikea? Tässä tarkoitetaan sielulla hermoelämää, aistillista, ja järkisielulla yliaistillista.

215. Mutta jos hermoelämä on lähtenyt orgaanisesta, seuraa sitä edelleen, että hermoelämän toiminnot ovat riippuvia orgaanisen elämän funktioista ensiksikin aistillisesti, sikäli kuin orgaaninen elämä vaikuttaa hermoelämän elimiin, ja toiseksi yliaistillisesti, sikäli kuin tahto on passioihin nähden passiivisessa suhteessa.

Huomautus: Missä suhteessa hermoelämä ja orgaaninen elämä ovat toisiinsa, voidaan nähdä hautomattomasta munasta. Siinä ovat orgaanisen elämän ja aistielämän massat toisistaan erillään. Keltuainen edustaa orgaanisen elämän massaa ja valkuainen hermoelämän massaa. Mutta keltuainen on aina valkuaista painavampi. Jos tarkastaa kumpaakin elämää korkeammasta näkökulmasta, havaitsee selvästi, että hermoelämä on muovattu aistimaailmaa varten, mutta orgaaninen elämä on muovattu sisäistä maailmaa varten.

216. Mikäli kaikki aistihavainto on samalla yliaistillista, seuraa siitä, niinkuin tähän mennessä jo on sanottu kummankin elämän keskinäisestä suhteesta, että sielunkyvyt ovat toisiinsa nähden samassa suhteessa kuin vastaavat elimet. Siten tahdon elin on passiivisessa suhteessa passioelimiin nähden, vastaavasti tahto on passiivisessä suhteessa passioihin nähden. Tämä on selvää heti, kun on vakuuttunut siitä, että sama minä, joka aistii, on sama minä, joka ajattelee (Petrelli). Mutta jos filosofi ei luota omaan tuntemiseensa, vaan väittää että se minä, joka aistii, on joku toinen minä kuin se, joka ajattelee, silloin tuosta yliaistillisesta minästä tulee aivan riippumaton kaikkiin orgaanisiin toimintoihin nähden ja filosofista järkisieluun nähden yhtä vapaa ja itsenäinen kuin perkeleestä, joka on pudistanut harteiltaan kaiken riippuvuuden korkeammasta voimasta.

217. Nämä fysiopsykkisen sielunopin perusteet sorahtavat aivan kauheasti filosofin hienoissa korvissa. Ensiksikään hän ei halua tietää mitään siitä lauselmasta, että hermoelämä olisi samaa kuin järkisielu. Toiseksi hän kuvittelee järkisielullaan hallitsevansa kaikkia passioita. Kolmanneksi hän ei siedä kuulla puhuttavan tahdon passiivisesta suhteesta passioihin. Filosofi tulee epätoivoiseksi, jos joku uskaltaa panna kyseenalaiseksi tahdon aktiivisen ja positiivisen vapauden. Sillä jos tahdon vapaus on mennyttä, ei hän voikaan mietiskelyllään tulla hyveelliseksi eikä synnittömäksi eikä viattomaksi. Itsekkyys, joka saa tahdon vapauden nimissä herrastella kuinka tahtoo, joutuukin sidotun tahdon takia alistettuun asemaan.* [* Dahlberg: Sielun on oltava vapaa ja yhä enemmän tultava vapaaksi tomusta. Sen on oltava ruumiin herra, ei sen orja. Työkalut eivät saa sitoa, vaan palvella. — Læstadius: Huomautus kuulostaa ylpeältä ä la filosof. Ettei vain siihen olisi haudattu salaista itsekkyyttä. Mikäli sielulla tarkoitetaan hermoelämää, on se ennen muuta orgaanisista toiminnoista riippuva ja toiseksi se on metafysisessä mielessä orgaanisen elämän alainen. Mutta jos otetaan järkisielu koko sen itsekkäässä laajuudessa, silloinkin Dahlbergin huomautus kuulostaa jumalalliselta filosofin korvissa.]

218. Kuitenkin on fysiopsyykkinen sieluoppi yhtäpitävä uskonpuhdistajien mielipiteiden kanssa. He edellyttävät yleisen rikollisuuden ja siitä johtuvan sovituksen välttämättömyyden. Samat perusajatukset hallitsevat myös raamatussa. Kaikki ovat syntiä tehneet ja ovat Jumalan kirkkautta vailla Sitäpaitsi pidetään sydäntä sinä alkulähteenä, josta kaikki hyvä ja paha pulppuaa. Siten tahto on alistettu voima. Tahto minulla kyllä on, mutta voimaa hyvän toteuttamiseen ei. Mutta filosofin (Martensen) mukaan ei ole mitään muuta hyvää kuin hyvä tahto. Filosofin on siten hyvä hyvän tahtonsa ansiosta, vaikka sydän olisi täynnä perkeleitä. Tässä ilmenee itsekkään filosofin perkeleellinen luonto. Tämän maailman jumala on niin sokaissut uskottomien aistit, että he uskovat valhetta. Suurin valhe, minkä filosofi on keksinyt, on se, että ihminen olisi hyvä, heti kun hänellä on hyvä tahto.

Huomautus: On väärin uskoa, että Jumala katsoo hyvää tahtoa. Eikä se parane siitä, että tätä väärää oppia ilmenee kuolleen uskon kannattajien tekemissä oppikirjoissa. Elämän kirjassa sanotaan, että Jumala katsoo sydämeen, ei tahtoon. Niin kauan kuin sydän on paha, on ihmisen koko luonto paha, vaikka hänellä olisi enkelin tahto. Filosofit ajavat koko voimallaan ihmisen vapaan tahdon asiaa hengellisissä asioissa. Mutta yleinen rikkomus ei ole yhdistettävissä tahdon vapauden kanssa, sillä jos ihmisellä hengellisissä asioissa olisi vapaa tahto, pitäisi hänen olla hyveellinen ja synnitön. Mutta nyt kaikki ovat rikkoneet, tahto ei siis ole vapaa.

219. Myös historia todistaa, että tämä oppi sielusta pitää yhtä langenneen ihmisen luonnon kanssa. Kuka olisi tehnyt oikein oikean tähden, millä filosofi pöyhistelee? Jos tahdotaan tarkkaan tutkistella niiden henkilöiden tekoja, joita on pidetty hyveitten esikuvina, mitä heidän toimenpiteensä olisivat muuta kuin loistavia paheita. Heidän toimintojensa vaikuttimet ovat alhaisissa passioissa, intohimoissa, vieteissä, vaistoissa, mielenkiinnossa, temperamentissa, mutta ei koskaan puhtaassa järjessä. Lutherin opin mukaan usko on se lähde,

josta kaikkien hyvien töiden on lähdettävä, mutta jos usko on kuollut, ei se voi pyhittää toimintaa eikä antaa sille siveellistä arvoa.

220. Ennenkuin menemme eteenpäin sieluopissa, voimme lyhyesti kerrata sen, mitä tähän mennessä on sielusta sanottu. Lähdemme elämänprin-siipistä, joka on läsnä sikiössä heti sikiämisen jälkeen. Elämänprinsiippi on vapaa de potentia, ts. itsessään, mutta yhteistoiminnassa materian fyysisten voimien kanssa sen toimintakyky on siten rajoitettu, että nuo fyysiset voimat estävät elämänprinsiipin vapaan toiminnan. Yhteisen elämänprinsiipin on toimittava niiden lakien mukaan, jotka ovat muodostuvassa massassa, ts. ihmisiemenestä kehittyä ihmismuotoja, kasvin siemenestä kasvimuotoja jne. Elämänprinsiippi ei voi käsillä olevasta aineesta luoda mitä muotoja tahansa.

Huomautus: Mikäli vanhemmissa oleva elämä on muovannut siemenen sellaiseksi, että eivät vain ruumiin viat vaan myös luonteen viat periytyvät, emme voi edellyttää, että elämänprinsiipissä olisi sellaisen luonteen aate. Pahan luonnon lapset perivät vanhemmiltaan, mutta elämää he eivät peri vanhemmiltaan, vaan ovat sen saaneet Luojaltaan vanhempain välittämänä. Elinvoima ei voi muuttaa syntisen siemenen turmeltunutta luontoa niinkuin se ei voi poistaa fyysisiä voimia materiasta.

221. Elinvoima kehittää elimiä niiden lakien mukaan, mitkä muodostuvassa aineessa ovat, ihmisiemenestä ihmismuotoja, kasvin siemenestä kasvimuotoja. Elinten kehityttyä yhteinen elämänprinsiippi eli elinvoima vaikuttaa ensiksi orgaanisena elämänä ja toiseksi hermoelämänä, jolloin pannaan merkille, että hermoelämä on riippuva orgaanisista toiminnoista samoin kuin kasvielämäkin. Mutta hermoelämä on sitäpaitsi riippuva orgaanisesta elämästä niinkuin voima on riippuva toisesta voimasta tai niinkuin toiminta on riippuva aiheuttajastaan tai niinkuin seuraus syystä. Elämänprinsiippi vaikuttaa ajassa ja paikassa kummassakin elämässä, ei vain orgaanisessa vaan myös sensitiivisessä.

Huomautus: Heinroth antaa orgaanisen elämän vaikuttaa paikassa ja hermoelämän ajassa, mutta se ei ole johdonmukaista. Aikaa tarvitaan kasvamiseen, mutta ajattelemiseenkin tarvitaan aikaa. Mutta jos järkisielu toimisi ilman orgaanisia toimintoja, ei ajattelemiseen tarvittaisi mitään aikaa.

222. Passiot kuuluvat orgaaniseen elämään. Ajatukset, ymmärrys, järki, muisti, tahto jne. kuuluvat hermoelämään, mutta hermoelämän toiminta riippuu kasvielämästä, ts. tahto riippuu sydäimestä eli passioista. Passioitten elimet ovat orgaanisen elämän piirissä. Me kutsumme passioita subjektiivisiksi sielunkyvyiksi niiden toiminnan tilaan tai laatuun katsoen, ei sentähden, että ne ovat tahdonalaisia, vaan sentähden, että niiden elimet ovat hermoelämän elimiin nähden alistettuja. Ymmärrystä, järkeä, tahtoa jne. kutsumme objektiivisiksi sielunkyvyiksi vastaavasti kuin objektiiviset aistit vastaanottavat sisäisen maailman vaikutteita enimmäkseen suoraan.

223. Kun kummassakin elämässä toimii sama elämänprinsiippi, ei näiden välillä voi syntyä ristiriitaa, vaikka näyttäisikin siltä, että järjen ja sydämen välillä vallitsee ristiriita, mutta se on harhakuvitelma. Se ristiriita, mikä moraalisessa mielessä ihmisessä tuntuu, on passioitten välinen ristiriita, mitä oikeastaan voitaisiin kutsua ruumiin ja sielun väliseksi ristiriidaksi, se onkin ristiriita elämän ja kuoleman välillä eli fyysisten voimien ja metafyyssisten voimien, elämän, välillä. Kaikki muu ristiriita, mitä itsessämme tunnemme, on passioitten välistä. Tämä ristiriita on vasta silloin tunnettavissa, kun jokin uusi passio herää, niinkuin esim. ristiriita rakkauden ja voitonhimon välillä tai rakkauden ja vihan, mustasukkaisuuden, välillä.

Huomautus: Kun edellä (§ 68) olemme puhuneet ristiriidasta, jonka filosofi tuntee ruumiin ja hengen välillä, olemme sen sanoneet filosofisessa hengessä eli siksi, että ristiriita passioitten kesken ilmenee ristiriitana järjen ja passioitten välillä, mutta se on vain harhakuvitelma.

224. Ristiriita elämän ja kuoleman välillä ilmentyy sairauksissa ja kun se moraalinen elementti on turmeltunut, jonka tehtävänä oli ylläpitää hengellistä kehitystä, tiedämme kaikki, kuinka siinä taistelussa käy. Alituiset ristiriidat uuvuttavat elinvoiman ja sen täytyy väistyä fyysisten voimien tieltä. Alussa ennen syntiinlankeemusta ihminen oli kuolematon, ts. elinvoima oli voimakkaampi kuin luonnonvoimat ja lopulta elinvoima olisivoinut tehdä luonnonvoimat tyhjiksi. Mutta perkele, joka on ollut murhamies alusta alkaen, hävitti tasapainon elämänvoiman ja fyysisten voimien väliltä herättämällä synnin kautta passioita, jotka saavat aikaan järkytyksiä elintoiminnoissa. Descuret on osoittanut, millä tavalla passiot voivat aikaansaada sairauksia ja kuolemaa. Niin uskomattomalta kuin kuulostaakin luonnollisen ihmisen korvissa, että perkele tappaa ihmisen ruumiillisesti, on kuitenkin vastaansanomaton totuus, että enimmät ihmiset kuolevat ennen aikojaan osaksi sen takia, että he eivät ole eläneet luonnon järjestyksen mukaisesti, vaan turmelevat monella tapaa terveytensä, osaksi sen takia, että passiot hävittävät elintoimintojen tasapainon ja aiheuttavat sairautta ja kuolemaa.

Huomautus: Ihminen voi kuolla surusta, ilosta, pelosta, kuvittelusta, vihasta, kunnianhimosta, rakkaudesta jne. Kuinka usein historia osoittaa, että se ja se kenraali joutui epäsuosioon ja kuoli mielipahasta.

225. Elämänprinsiippi eli se elävä henki, jonka Jumala puhalsi Adamiin, ei ole luonnonvoima, vaan metafyyminen voima, joka aluksi vaikuttaa tiedostamattomana, sokeana luonnonvoimana muotoja kehittäen ja lopuksi tulee elinten välityksellä tajuseksi. Tajunnan ja sielunkykyjen synnyn todistaa se, että ihmisillä, joitten elimet ovat kehittymättömiä, on senmukaiset sielunkyvyt.

Huomautus: Elinvoima on alkuperäisen, luomisessa annetun jatkoa, sillä alkuaiheen ruumiiseensa ihminen on saanut vanhemmiltaan, mutta elämän hän on saanut Jumalalta.

226. Tällä on ratkaistu myös teologinen riita synnin periytymisestä. Synti ei kuulu elinvoimaan eli henkeen, se on yllä havaittu. Syntinen elementti on syntisessä siemenessä, eli elinvoimassa. Jos synti olisi osa sielun olemusta tai kuuluisi henkeen, se seuraisi sielun mukana ikuisuuteen. Mutta tätä teologit eivät edellytä. Synti kuuluu siis lihaan, mutta synnin seuraukset seuraavat sovitukselta osatonta sielua ikuisuuteen.

Huomautus: Lutherin kuoleman jälkeen vanha järki alkoi kunniakkaasti hankkia uusia voimia tulevia teologien riitoja varten. Metafysiikka palasi takaisin ponnella sakramenttiriidassa ja kysymyksessä siitä, muodostiko synti osan ihmisen olemusta. Tässä oli tietysti kysymys sielun olemuksesta. Myöhemmin filosofit ovat vapauttaneet järkisielun kaikesta vastuusta, kun heille ensin onnistui mietiskelyillään vapauttaa sielu kaikesta lihan saastutuksesta. Kuinka he siinä onnistuvat tuomiopäivänä, sitä heidän pitäisi miettiä ajoissa.

Huomautus 2: Onko synti itsessään substanssi vai aksidenssi, riippuu vastauksesta kysymykseen, onko perkele substanssi ja todellinen persoonallisuus vai onko perkeleen olemassaolo henkilönä ainoastaan yksinkertaisten ihmisten mielikuvituksessa. Jos näet perkele on todellinen persoonallisuus, joka voi kulkea sisään ja ulos ihmisessä, on hänen filosofisen persoonallisuuskäsitteen mukaan oltava myös substantiaalinen persoonallisuus, ei vain aatteellinen tai kuviteltu persoonallisuus. Mutta jos perkele onkin todellinen persoona, ei hän kuitenkaan voi olla sama persoona kuin ihminen, vaikka moni yksinkertainen ihminen herätyksessä luulee olevansa perkele. Tämä on tietysti harha-ajatus, joka häviää niin pian kuin syntinen tulee armoitetuksi. Silloin syntinen tuntee olevansa kokonaan eri henkilö kuin perkele.

227. Elimet muodostavat hengen ajassa ja paikassa eikä sitä voi ilman elimiä muodostua. Tässä me taas olemme metafysiikan labyrintissä. Kuinka henki voi muodostua, jos se ei ole olemus? Mikä muodostuu, sen on oltava ainetta. Tähän vastaamme: jos luonnonvoimat ovat materian

olemus, niinkuin Heinroth väittää, täytyy aisteilla havaittavan olla aksidenssi. Siinä tapauksessa ruumis on sielun aksidenssi ja sielu on substanssi ja olemus, mutta tämä olemus on käsitettävä aivan toisessa mielessä kuin ruumiillinen olemus, joka on ainetta. Sielu eli elämä on joka tapauksessa *existentia sine essentia et sine substantia* (olemassaolo ilman olemusta ja ainesta). Niinkuin voiman on suuntauduttava sinne, minne voiman johdin sen ohjaa, niin myös sensitiivisen voiman on suuntauduttava sinne, minne sensitiivisen voiman johtimet, aistielimet, sen ohjaavat. Tähän perustuu Gallin kranologia, joka sisältää sen pääväittämän, että aivojen elimet osoittavat ihmisen luonnolliset taipumukset. Jos tämä oppi on tosi, täytyy taipumusten riippua orgaanisista toiminnoista. Mutta orgaaninen elämä on luonut aivo-elimet, siten täytyy orgaanisen elämän alueella olla vastaavia elimiä ja kykyjä. Aivojen elimiä voidaan harjoittaa tahdon voimalla, muistia ja ymmärrystä voidaan terästää harjoittamalla ja tämä harjoitus riippuu tahdostamme. Mutta orgaanisen elämän elimet eivät ole tahdon käskyvallan alla, niitä ei tahtomme siis voi kehittää. Näiden elinten kehittymiseen ja muuttumiseen tarvitaan voima, jota ihmisessä itsessään ei ole. Kuitenkaan ne eivät ole kehittymättä, ja jos elimet kehittyvät, täytyy hengenkin kehittyä sitä mukaa. Tähän perustuu juuri se seikka, että ihmisen on tullava kristityksi armonajassa, sillä sielu ei voi muuttua enää ikuisuudessa, koska mihin paikkaan puu kaatui, siihen se jää.

228. Substantiaalisuus on alunperin fyysinen käsite, erotettu materiasta, joka merkitsee perusainetta, josta joku koostuu ja jota ihminen ei voi hävittää. Kuitenkin siihen sisältyy aina eräs salainen ja hämärä käsitys, nimittäin että se on hävitettävissä. Mutta sielu eli henki ei ole mitään ainetta, ja juuri senvuoksi se ei ole hävitettävissä. Mitä merkitystä sitten on sillä, että siirretään kemiallisfyysinen käsite henkeä koskeväksi ja siten tehdään se häviäväksi.

Huomautus: Ainoastaan materialistinen käsitys ei voi tajuta, että se, mikä ei ole olemus, on kuitenkin olemassa, vaikkei olekaan mitään

ainetta. Elämä on todellista, vaikkei se olekaan substanssi eikä ole mitään ainetta. Jos sielun voidaan tajunnassa osoittaa olevan existentia sine essentia et sine substantia, on sielun kuolemattomuus todistettu. Toivon todistaneeni jo aikaa päiviä raamatulla, ettei elämä ole luonnonvoimien tuote. Jos elämä olisi sokea luonnonvoima, voitaisiin ajatella elämän lakkaavan materian kanssa, mutta kun elämä ei ole sokea luonnonvoima, ei se voi hävitä materian tuhoutuessa silloin, kun luonnonvoimat lakkaavat olemasta.

229. Vaikka sanottiin hengen olevan ens simplex, oli siinä kuitenkin aina salaista materialismia silloin, kun käytettiin sanontoja unio essentialis, unio substantialis ja unio mystica. Pelkät kemialliset ja fysikaaliset käsitykset aiheuttivat paljon sekaannusta sekä antropologiassa että teologiassa. Jos otat substanssin pois jommasta kummasta, katoaa metafysiikka sekä antropologiasta että teologiasta ja sen mukana katoavat kiistat kolminaisuudesta, Kristuksen luonnoista, muuttumisopista jne.

230. Filosofit löytävät nyt ihmisestä kolminaisuuden mutta kuinka ne kolme saadaan yhtymään ykseydeksi, onkin toinen kysymys. Matematiikassa ja aritmetiikassa ei kolmesta tule yhtä. Kemiassa kolme olemusta voivat muodostaa yhden, jos tapahtuu kemiallinen yhtyminen. Optiikassa voi jopa seitsemän väriä muodostaa yhden ainoan värisävyn. Mutta mikään näistä luvuista tai yhteyksistä ei vastaa sitä kolminaisuutta, missä kolme ja yksi olisi samalla kertaa kolme ja yksi. Luonnossa voidaan kolme ja yksi havaita eri aikoina, ts. se, mikä oli kolme, voidaan yhdistää ykseydeksi. Mutta sitä, että kolme on samalla kertaa kolme ja yksi, ei järki voi käsittää. Siksi ei Petrellikään voi ratkaista, muodostavatko ne kolme elämää yhden olemuksen vai muodostavatko ne kolme eri olemusta. En usko minäkään, että kolme eri olemusta voisi muodostaa yhden olemuksen, niin kauan kuin käsite olemus on jäljellä psykologiassa.

231. Jos otamme elämästä pois olemuksen käsitteen, silloin voi olla ajateltavissa, että kolme elämää muodostavat yhden elämän. Emme hävitä ihmisen kolmiyhteyttä olettamalla filosofin järkisielun tilalle elämänprinsiipin. Mutta olettamalla kummallekin elämälle yhteisen elämänprinsiipin tulee pikemminkin mahdolliseksi yhdistää tajunnassa ne kolme yhdeksi. Hermoelämä on orgaanisen elämän välitön tuote, mutta se on elämänprinsiipin välillinen tuote. Siis vain yksi voima toimii kahteen suuntaan. Jos elämänprinsiippi edustaa olemusta, niin orgaanisen elämän olemus on sama olemus hermoelämässä ja sama olemus itsessään. Ne kolme ovat siis sekä erikseen että yhdessä.

Siemenessä olevaa elämänprinsiippiä voi kutsua abstraktiseksi elämäksi. Päättäkätsoen toimettona tämä elämänprinsiippi on myös munassa, ja jos ihminen alkujaan on muna, on tämä elämänprinsiippi myös ihmisen munassa. Toiseksi voidaan elämänprinsiippiä pitää ajassa ja paikassa toimivana. Se on luova ja muovaava elinvoima eli orgaaninen ja yleinen elämä, kaikkialla koko elimistössä läsnäoleva. Kolmanneksi elämänprinsiippiä voidaan pitää ajassa ja paikassa toimivana, mutta ainoastaan määrättyssä piirissä, se on silloin konkreettista elämää, ei luovaa ja muovaavaa, vaan elävää ja koko maassa liikkeellepanevaa, joka nostaa ei-tajuisen voiman tajunnaksi. Tämä on hermoelämän luonne.

232. Nämä kolme elämää voivat kukin olla erillään, niin elämänprinsiippi voi olla ilman kahden muun elämänmuodon mukanaoloa. Esim. siemen munassa, ehkä ihmisen munassakin ennen orgaanisen elämän alkua. Orgaaninen elämä voi olla ilman hermoelämää ja olla hermoelämän rinnalla erillisenä elämän muotona, se on lähtenyt elämänprinsiipistä ja orgaanisesta elämästä. Tässä on siis kolme, jotka ovat olemassa kukin itsessään ja nämä kolme ovat yksi. Ettei vain niiden kolmen persoonan suhde toisiinsa ilmene näissä kolmessa elämässä?

P. Ihmisen tajunnat

233. Metafyysisessä mielessä ihmisellä voi olla kolme tajuntaa vastaten kolmea elämää, mutta hänellä ei voi olla näitä kolmea tajuntaa yhtäaikaan. Kun filosofi erittelee itsensä sekä ruumiista että sielusta, hän voi tarkastella molempia objekteina, jotka eivät ole minän kanssa identtisiä. Tajunta on tällöin abstraktista tajuntaa, sisällöltään suuri, mutta alaltaan olematon. Minä käsittää tässä tapauksessa pelkästään itsensä, ts. itsekkyyks itsensä elää elävänä personoitumana filosofin persoonassa. Itsekkyyks on täten reväisty irti omasta prinssiipistään, olemattoman varassa oleva tyhjyys, joka on oma aurinkonsa ja oma tähtensä ja jolla on kaikki itsellään. Onkin aikamoista elää itsekkyyden alkuaineessa.

Huomautus: Oikeastaan on älyniekalle soveltuvaa keskittää elintoimintansa aivoissa täsmälleen tiettyyn kohtaan, varsinaisen itsetajunnan elimeen, suunnilleen niinkuin taitava viulisti pystyy liikuttamaan pikkusormeaan, niin etteivät muut sormet liiku. Filosofi voi silloin tarkkailla kaikkia sielunkykyjään erikseen, paitsi minää, jota hän ei pysty tarkastelemaan objektina tai toisena minänään, koska filosofikaan ei voi päästä niin pitkälle erittelyssään, että se minä, joka aistii, olisi joku muu kuin se, joka ajattelee. Muutoin on huomattava, että jonkun puhuessa tavallisessa kielenkäytössä sielustaan minän kohteena, tarkoitetaan sielulla orgaanista elämää, joka on erossa hermoelämästä. Tämä sielu on varsinaisesti lunastettu eli sovitettu, sen sielun keskipiste on sydän.

234. Kuulee usein puhuttavan, että Jumalalla on kaikki itsellään eikä hänen tarvitse olla tekemisissä kenenkään kanssa, ikäänkuin todisteena Jumalan ehdottomasta täydellisyydestä, todisteena hänen täydellisestä vapaudestaan. Mutta filosofi näyttää kuvittelevan, että Jumala on yhtä suuri egoisti kuin hän itse. Jos Jumalan ehdottoman täydellisyyden todiste olisi, että hänellä on kaikkea kylliksi, olisivat maailman asiat juuri huonosti. Täydellisen ihmisyyden ihanteena Jumala on ilmoittanut itsensä

itsekkyyden negaationa, vastakohtana. Hänen ehdoton täydellisyytensä on siinä, että hän uhrasi itsensä ja kielsi itsekkyyden etsimällä vain toisten onnea, ei omaansa. Hänen ehdoton vapautensa on ilmestynyt moraalisessa välttämättömyydessä, mikä pakotti hänet uhraamaan itsensä toisten puolesta. Hänen ehdoton suuruutensa ja voimansa on ilmennyt hänen vähäisyydessään ja alennuksessaan. Kaikki ovat sellaisia itsekkyyden vastakohtia, jotka osoittavat, että Jumalalla on kaikkea kylliksi toisten onnessa, mutta itsessään hänellä ei voi olla kaikkea kylliksi.

235. Vaikka filosofi voi irtautua maailmasta, ruumiista ja sielusta ja siten nauttia ehdottomasta vapaudestaan itsekkyydessään, eivät kaikki kuolevaiset pysty samaan. Heidän täytyy pitää kiinni jostakin, joka on heille rakkainta. Kuolevaiseen ruumiiseen ei tajunta voi olla ikuisesti sidottuna. Useimmat ovat senvuoksi joutuneet pakosta sitomaan minän sieluun, ihmisen kuolemattomaan osaan. He tarkoittavat minällä enimmäkseen sielua. Heidän minänsä on konkreettinen tajunta, joka on alaltaan suurempi, mutta sisällöltään pienempi kuin abstraktinen minä.

Huomautus: Mikäli minä käsittää hermoelämän, jota yksinkertainen ihminen ei voi pitää minän objektina, hän tarkoittaa sielulla orgaanista elämää, jonka hän usein sekoittaa sydämeen, orgaanisen elämän keskukseen. Hän sanoo senvuoksi: »Sydämeni tuntee» ja »Minä tunnen sydämässäni».

236. Tunnekylläiset ihmiset, varsinkin lapset, tarkoittavat ininällään koko olemustansa, ei siis pelkästään sielua, vaan myös ruumistaan, missä tapauksessa heidän minänsä on yleistajunta, alaltaan suuri, mutta sisällöltään pieni. Eikö vain tunnekylläinen elämä ole alttiimpi uskonnolle kuin itsekäs, jolla on kyllin kaikkea itsessään. Lapsi on tosin omapäinen, mutta sen tunteet voivat helpommin muuttua katumukseksi.

Huomautus: Dahlberg on monessa kohden ottanut puolustaakseen filosofien itsekkyyttä, mutta tila ei salli selvittää hänen huomautuksiaan. Sitäpaitsi hän ei osaa puolustaa filosofeja niin hyvin kuin he itse.

237. Kaikki, jotka ovat pysytelleet mukana tässä tutkielmassa, voivat helposti oivaltaa, että nämä kolme tajuntaa eivät ole alueeltaan ja sisällöltään ainoastaan mahdollisia vaan myös todellisia. Lapsi, jonka hermoelämä ei ole vielä vakiintunut, elää tunnekylläistä elämää. Se voi yhtäaikaan itkeä ja nauraa. Lapsen tajunta käsittää koko orgaanisen toiminnan alan, sen tajunta on siis yleistajuntaa. Sen minä käsittää koko olemuksen, koska se ei vielä pysty erottamaan sielua ruumiista. Mutta täysikasvuinen ihminen tarkoittaa minällään tavallisesti sielua.

Huomautus: Petrelli sanoo (§ 274): »Itsetunnon ensi sarastus ilmenee ruumiillisuuden tunteena. Tarkasti otettuna tämä ruumiillisuuden tunne ei ole mitään itsetuntoa, sillä ruumis ei tee itse ihmistä.» Tekijä on siis sitä mieltä, että vain sielu tekee itse ihmisen. Mutta jos tekijä käsittää minäänsä vain hermoelämän, se osoittaa, että hänen tajuntansa on konkreettista tajuntaa. Toinen, joka elää enemmän abstraktisessa, voi väittää että tämä »sielullisuus» ei ole mitään itsetuntoa, koska minä voi olla olemassa ilman alaa. Se voi olla pelkkää tajuntaa eikä mitään muuta. Kun on ihmisiä, jotka pystyvät keskittämään hermotoimintansa yhteen ainoaan pisteeseen, mistä syntyy abstraktinen itsetajunta, kuinka tekijä sitten voi todistaa, että tämä itsetajunta, tämä suuri minä, tarvitsisi välttämättä tukikohdan jossakin olemuksessa. Minähän voi olla olemassa ilman kiinnekohtaa. Sitäpaitsi aistivan minän pitäisi olla ruumiillinen elin, joka ottaa vastaan aistihavaintoja. Sillä kuinka se minä, joka on yliaistillinen, metafyyssinen tajunta, voisi ottaa vastaan aistivaikutelmia.

238. Täysikasvuisella ihmisellä on konkreettinen tajunta. Sen minällä on kiinnekohta hermoelämässä, jota yleisesti kutsutaan sieluksi. Tämä tajunta sisältää koko hermoelämän piirin järjen, ymmärryksen, tahdon ym. Yksinkertainen ihminen ei osaa erottaa itseään subjektisielustaan, hän ei pysty keskittämään hermotoimintaansa yhteen ainoaan kohtaan,

hän ei pysty erottamaan itseään sekä ruumiistaan että sielustaan. Mutta filosofi kykenee keskittämään hermotoimintansa yhteen ainoaan kohtaan (itsetajunnan minä) ja asettamaan hermotoimintansa tämän kohdan ulkopuolelle minän kohteeksi. Tämä on käsitettävää, kun edellytetään sielun toiminnan olevan samalla elintoimintaa. Mutta sitä ei filosofi edellytä, vaan arvelee olevan olemassa sieluntoimintaa ilman vastaavaa hermotoimintaa. Sittenpä hän selvittääköön tajunnan ilmiön niinhyvin kuin haluaa ja pystyy.

239. Anatomisessa ja fysiologisessa mielessä on vielä kahdenlaista tajuntaa, joilla on perustansa aivojen kyvyssä ottaa vaikutteita kahdesta maailmasta, ts. ulkoa aistimaailmasta viiden aistin avulla sekä sisältäpäin sisäisestä maailmasta eli orgaanisesta elämästä hermoreaktioiden ja veren ärsykkeiden avulla. Sitä aivojen osaa, joka ottaa vaikutteet ulkoa aistielimistä, kutsutaan suuriksi aivoiksi ja sitä aivojen osaa, joka ottaa vaikutteensa sisältäpäin hermojen ja veren ärsykkeiden kautta, kutsutaan pikkuaivoiksi. Voimme kutsua suuria aivoja objektiivisen tajunnan elimeksi, mutta pikkuaivoja, jotka ottavat vastaan punaisen veren ensi vaikutteet (Bichat), subjektiivisen tajunnan elimeksi, koska niitä vaikutteita, jotka veren ärsykkeet tuovat sydäimestä, kutsutaan sydämen tunteiksi. On fysiologinen totuus, että punainen veri vaikuttaa enemmän pikkuaivoihin.

240. Verisuonijärjestelmä levittäytyy aivojen konvekssi (kuperalle) pinnalle (Bichat.) Siitä voidaan päätellä, että musta veri vaikuttaa enemmän aivojen objektiiviseen osaan. Veri on kulkiessaan alempien osien kautta jakanut osan hapesta elimistölle. Objektiivinen aivojen osa ui jatkuvasti mustassa veressä, minkä vaikutus aivoytimeen on aivan toinen kuin punaisen veren. Ihmisten on annettu hengittää sisään puhdasta happea ja havaittu sen avulla, että hapella on suuri vaikutus tunteisiin ja mielikuvitukseen. Sitäpaitsi voi päätellä viinanhöyryn vaikutuksesta tunteisiin, ymmärrykseen ja mielikuvitukseen, että vieraat vereen sekottuneet ainekset herättävät vieraita tunteita ja vieraita

ajatuksia. Siten on mustalla verellä oltava toinen vaikutus kuin punaisella verellä. Kutsumme suuria aivoja objektiivisen tajunnan elimeksi osaksi sen takia, että tämä osa aivoja ottaa vastaan aistivaikutteet, osaksi sen takia, että musta veri saa siinä aikaan eri kokemuksen, ja osaksi sen takia, että sillä on eri kokoomus ja muoto kuin pikkuaivoilla. Tämä tajunta voi olla myös toimeton unessa, verenhukan takia tai muista syistä, samalla kun subjektiivisen tajunnan elin on täydessä toiminnassa. Tähän perustuvat unissakävely, suggestio, näyt ja ilmestykset.

241. Kun Heinroth ei voi käsittää, miten verivirrat voisivat herättää ajatuksia, vielä vähemmän filosofi käsittänee, kuinka vereen sekoittuneet vie-raat ainesosaset voivat herättää vieraita tunteita ja vieraita ajatuksia. Eikä filosofin silti pitäisi olla vähemmän tietoinen viinahöyryn vaikutuksista, jos hän juo itsensä juovuksiin. Hänen pitäisi tuntea, että suuren verenhukan vuoksi tajunta katoaa. Hänen täytyy hourata kuumeessa veren muutoksen takia. Kaikki tämä todistaa, ettei järkisielu ole itsenäinen eikä vapaa, niinkuin filosofi kyllä mielellään haluaisi. Itsekkyydelle maksaa aivan kirostusti tunnustaa olevansa riippuvainen jostain korkeammasta voimasta. Jos järkisielu on riippuvainen joistakin orgaanisista toiminnoista, ei se olekaan vapaa, ja tätä riippuvuutta korkeammasta voimasta ei filosofi tahdo millään tunnustaa. Hän ei elämäkseen voi tunnustaa, että ymmärryksen, järjen ja tiedon on väistyttävä sen totuuden tieltä, joka lähtee sydäimestä.

242. Nämä kaksi puheenaollutta tajuntaa perustuvat eri elimiin, ei yhden ja saman elimen erilaisiin toimintoihin, niinkuin kolme aikaisempaa. Aikaisemmin mainitut kolme tajuntaa ovat tahdon herättämiä ja riippuvat siten järjen toiminnoista. Mutta subjektiivinen tajunta on oleellisesti eri kuin objektiivinen, koska niillä on eri elimet.

Huomautus 1: Kaikki fysiologit ovat sitä mieltä, ettei lapsella ole tietoisuutta ulkopuolisista asioista ennenkuin syntymänsä jälkeen. Kuitenkin Descuret väittää, että lapsen liikkeet kohdussa johtuvat lapsen tarpeesta muuttaa asentoaan. Bichat väittää, ettei lapsella ole tuntoa.

Eiköhän lapsi kuitenkin tunne tuskaa samoin kuin kaikki muut elolliset oliot. Niitä sisäisiä tunteita, jotka johtuvat veren ärsykkeistä, ei lapselta voi puuttua.

Huomautus 2: Filosofi tekee eron asiatajunnan ja itsetajunnan välillä, mutta kumpikaan näistä ei ole identtinen minkään edellisten kanssa. Asialla filosofi tarkoittaa ei vain ulkoista, vaan myös sisäistä kohdetta, esim. tunnetta. Jos filosofi voi panna vastakkain hermotoiminnan kokonaisuudessaan ja hermotoiminnan tietyssä pisteessä, voi hänen tajuntansa olla aistihavainto juuri siinä aivojen osassa tapahtuvasta hermotoiminnasta, joka on itsetajunnan elin. Asiatajunta syntyy ulkoisten tai sisäisten asioiden tai esineitten vaikutuksesta aivoihin. Ihminen ilman aistejaan olisi yhtä tietämätön ulkomaailmasta kuin lapsi äidin kohdussa. Itsetajunta herää ulkoisten ja sisäisten kohteitten vertailussa. Sisäisten kohteitten vaikutelmat muodostavat itsen, varsinkin ne aistihavainnot, jotka tulevat sisäelimestä hermojen reaktiona keskushermostoon. Itseen kuuluu ennenmuuta itsekkyyys, voitonhimo ja kunnianhimo. Joka voi vapautua näistä passioista, hän kieltää itsensä.

243. Filosofi taistelee kaikin voimin tätä fyysis-psykykkistä sieluoppia vastaan. Hän ei ikänään voi kieltää itseään tunnustamalla olevansa riippuvainen korkeammasta voimasta, joka hallitsee orgaanista elämää. Hän ei voi tunnustaa, että järkisielu olisi riippuva orgaanisista toimunnoista ja että itse tajunta olisi orgaanisen toiminnan välittämä ja että tahto olisi hengellisessä mielessä sidottu. Ennen hän menee itsekkyydessään helvettiin, kuin ottaa kantaakseen heikkouden olla ruumiillisesti ja hengellisesti riippuva korkeammasta voimasta.

244. Mutta miten hän selviää anatomisista ja fysiologisista tosiasioista, jotka kokeneimmat fysiologit panevat hänen eteensä? Aikooko hän sofismillaan sekoittaa heiltä kortit? Tosin osa filosofeja on niin suuriluuloisia, että he eivät välitä mistään, he eivät välitä ollenkaan tuntea fysiologien kokeita. Mutta tämä ilmaan huitominen, tämä puhvelin

mullistelu järjen tuulimylyllä ei pitemmän päälle vetele, sillä kouriintuntuvaa kokemusta vastaan ei auta mikään järjen logiikka.

Huomautus: Näihin kouriintuntuviin kokemuksiin kuuluvat Bichat'n anatomiset ja fysiologiset kokeet, ranskalaisen kapteenin tapaus, jolloin hän sai kalloleikkauksessa muistinsa takaisin (§ 23 edellä). Edelleen naisen tapaus, jonka aivot olivat liikkeessä unessa ja vielä enemmän valveilla (§ 27). Sitäpaitsi alkoholin ja muiden kaasujen vaikutus järkeen ja mielikuvitukseen, kohdussa, sydämessä ja muissa sisäelimissä ilmenneiden orgaanisten vikojen aiheuttama mielenvikaisuus. Nämä ovat kouriintuntuvia kokemuksia, jotka filosofin on välttämättä ensin selvitettävä, ennenkuin hän menee tekstissä eteenpäin väitteeseensä, että järkisielu vaikuttaa, ilman ruumiillisia työkaluja.

245. Jos voidaan todistaa, että sielu eli elämä on riippuva orgaanisista toiminnoista tai että kaikki yliaistillinen kokemus on samalla aistillista tai että sama minä, joka aistii, on sama minä, joka ajattelee (Petrelli), toivon, että sekä spiritualismi että materialismi hajoavat ja perustetaan todellinen psykologia, joka pitää yhtä todellisten olosuhteitten kanssa. Huomautus: Kaikki spiritualistit ovat pitäneet Cartesiuksen mahtisanaa »Cogito, ergo sum» peruslauselmana, mutta nyt tarvitsee todistaa, että ihminen ajattelee ilman elimiä. Toisaalta materialistit ovat väittäneet, että ajatukset eivät ole muuta kuin »motus agiles in ceredro», aivojen hienoja liikkeitä, mutta nyt tarvitsee todistaa, että nämä hienot liikkeet tapahtuvat ilman metafyyssistä liikevoimaa. Spiritualisti saa nyt hetken aikaa pohtia kahta tajuntaa, fyysistä ja metafyyssistä. Materialisti saa hetken aikaa myös pohtiakseen fyysistä ja metafyyssistä liikevoimaa. Luulen, että he lopulta tapaavat toisensa puolitiessä. Spiritualistin on sanottava: »Uskon ihmisen ajattelevan elimillä» ja materialistin on sanottava: »Uskon hienojen aivoliikkeitten tapahtuvan metafyyssisen voiman vaikutuksesta. Se voima on elämää, joka on olemassa, vaikka ei ole ainetta.

246. Havaitusta objektiivisen ja subjektiivisen tajunnan suhteesta seuraa edelleen, että ihmisellä on objektiivisia ja subjektiivisia sielunkykyjä, jotka sekä toiminnaltaan että rajoituksiltaan ovat täydelleen erilaisia. Objektiivisiin sielunkykyihin kuuluvat muisti, ymmärrys, järki, tahto, mielikuvitus ja omatunto, sikäli kun sillä tarkoitetaan harkittua oikeudentuntoa eli oikean ja väärän käsittämistä. Subjektiivisia sielunkykyjä ovat kaikkinaiset tunteet, vaistot, vietit, luonne ja passiot eli sydän sen hengellisessä mielessä.

Huomautus: Objektiiviset sielunkyvut kuuluvat hermoelämään ja subjektiiviset orgaaniseen elämään. Niinkuin nämä kaksi toiminnoissaan täysin erillistä elämää yhtyvät kuitenkin yhteisen elämänprinsiipin avulla tajunnassa yhteen, niin tarkastellaan tässä myös ihmistä elollisena olentona, jossa hallitsee yhteinen elinvoima eli elämänprinsiippi, josta kaikki sielunkyvut voidaan johtaa. Ei ole myöskään todistettavissa, että ihminen koostuisi kahdesta, kolmesta tai neljästä henkiolennosta tai että ihmisessä hallitsisi useampi kuin yksi prinsiippi, vaikkakin materiaan kuuluvia toisia voimia voidaan pitää elämän voiman rinnalla toisina voimina. Joka haluaa pitää kasvielämää, hermoelämää ja järkisielua kolmena eri olemuksena, hän varmasti kadottaa kolmiyhteyden ja elämän.

247. Huolenamme on pitää kiinni elämän aatteesta, kolmiyhteydestä ja ykseydestä tarkastellessamme yllämainittujen sielunkykyjen keskinäisiä suhteita. Tässä tutkielmassa on korkeimpana ja suurimpana silmämääränämme pitää kiinni ilmoituksen korkeimmasta aatteesta, sovituksesta, lunastuksesta eli vanhurskauttamisesta.

Q. Objektiivisten sielunkykyjen suhde sydämeen eli passioihin

248. Korkeaan tuonpuoleiseen maailmaan usein heittäytyvä filosofi luulee olevansa kaikkien passioittensa herra, mutta meidän muiden viheliäisten,

joilla sitä kykyä ei ole, täytyy usein tuntea olevamme korkeamman vallan alaisia, joka hallitsee ja mellastaa sisimmissä sisäelimissämme, vaikka tuo korkeampi voima näyttää olevan melkein vieras tämän maailman viisaille. Filosofi kyllä tunnustaa, että on olemassa korkeampi voima, mutta se korkeampi voima hän haluaa olla itse. Nykyaikaisimmat moraalifilosofit väittävät, ettei ole mitään pahaa prinssiippiä paitsi ihminen itse (Martensen), mutta he eivät tunnusta, että tämä paha prinssiippi, joka on ihmisessä itsessään, on hallitsevana maailmassa, sillä he luulevat itsellään olevan kyllin voimaa sen voittamiseen.

249. Alkuun on samantekevää, miten kutsumme ihmisessä itsessään olevaa paha. Jos kutsumme sitä paha perkeleeksi, se kuulosta aivan liian rumalta Neiti Järjen korvissa, sillä hän luulee olevansa kokonaan vapaa perkeleen vallasta. Neiti Järki tulisi aivan epätoivoiseksi, jos joku hänelle väittäisi, että hän hoivaa perkeleitä rinnassaan. Ollaksemme kohteliaita Neiti Järjelle, haluamme kutsua perkeleitä passioiksi. Muutoin perkeleet kutsuvat itseään leegioiksi, sillä heitä on monta. Perkeleitä on tavallisesti seitsemän ja niitä kutsutaan seitsemäksi kuolemansyynniksi. Näistä seitsemästä perkeleestä Vapahtajan kaikkivalta vapautti Maria Magdaleenan.

250. Näiden seitsemän perkeleen nimet ovat 1. Omavanhurskaus (Itsekkyys), joka ajoi Juudaksen hirttäytymään. Hän on mustin kaikista ja voi helposti muuttua valkeuden enkeliksi. 2. Voitonhimo, joka vei Juudaksen pettämään Vapahtajan. Tämä perkele hallitsee nyt kaikkialla maailmassa, mutta enin kansanjoukoissa. 3. Kunnianhimo, joka sai Juudaksen kieltämään rikolliset hankkeensa, kun toiset opetuslapset halusivat tietää, kuka oli Jeesuksen kavaltaja. Tämä passio hallitsee enimmänsä säätyhenkilöstössä. 4. Viha, joka meni Juudakseen kastetun palan jälkeen. Tämä passio on näkyvä, mutta hengellinen viha on salatumpi, se muuttuu inkvisiittorien tajunnassa omantunnon vaatimukseksi. 5. Huoruudensynti, joka nykyään on luvallista ylhäisten ja alhaisten keskuudessa. Tämä vietti näyttölee tärkeää osaa kaikessa

lemmenkaupassa. 6. Kateus, jolla on monta hahmoa. 7. Valheen henki, joka on niin yleinen maailmassa.

Lisäys: Väite, ettei kukaan olisi voinut tehdä hyvää, ellei olisi ollut paha eli ettei hyvettä olisi voinut olla ellei hyveen vastakohtaa, pahetta, olisi ollut, eli ettei hyve olisi hyve, jollei olisi myös pahetta, on jesuiittojen viisastelua, jonka apostoli Paavali kumoo sanomalla: »Onko meidän pysyttävä synnissä, että armo suureksi tulisi? Pois se!» Mutta lause on jo itsessään aivan väärä. Samalla perusteella voisi näet väittää, ettei valo ole valo ilman pimeyttä, ettei lämpö ole lämpöä ilman pakkasta, ettei elämä ole elämää ilman kuolemaa jne. Martensen ei kuitenkaan ole väittänyt, että lankeemus olisi ollut välttämätön, mutta hänen mainitut sofisminsa Moraalifilosofisissa ovat todellinen salto mortale, kuoleman hyppy, dogmatiikassa, sillä siinä ei ole sen vähemmästä kysymys kuin hyppäämisestä kadotuksen yli järjen väärällä päätelmällä menemällä ohi luterilaisen opin perusteen sovituksen välttämättömyydestä, nimittäin opin ihmisen tahdon sidonnaisuudesta eli kyvyttömyydestä kelvata Jumalalle hyveillä ja hyvillä teoilla. On aivan väärää oppia, että ihmisellä lankeemuksen jälkeen olisi kyky toteuttaa vapauttaan. Meidän täytyy sen vuoksi kumota tuo väärä oppi järkeisoppineen omilla aseilla, meidän on käytettävä sofismia. Ihminen on sidottu oman vapaan pahaan suuntautuneen itsemääräämisensä kautta, ja tämä vapaa itsemäärääminen on tapahtunut Aadamissa. Jos hän nyt tahtoi määrätä itsensä hyvään, olisi hänen joko tehtävä tyhjäksi oma tekonsa, pahaan suuntautunut itsemääräämisensä, tai hänen olisi puolustettava omaa tekoansa ja väitettävä, että hänen pahaan suuntautunut itsemääräämisensä ei ollutkaan mitään paha, tai hänen täytyy sitten katua omaa tekoansa ja antaa sovituksen vaikuttaa. Jos siis Poika tekee teidät vapaiksi, niin te tulette todellisesti vapaiksi.

251. Nämä ovat tärkeimmät, nyt maailmassa hallitsevat alhaiset passiot. Toiset ovat vähemmän paheellisia, kuten rakkaus, suru, ilo, pelko, rohkeus, ystävyys jne. On myös harkittuja passioita, jotka voivat turmella

ihmisen ruumiin ja sielun, esim. juoppous, tanssihimo, pelihimo jne. Kun käymme tarkastelemaan passioitten suhteita objektiivisiin sielunkykyihin voimme ottaa vertailtaviksi joitakin tiettyjä passioita, esim. rakkauden, surun, vihan, mustasukkaisuuden, juoppouden. Silloin kokemus osoittaa, ettei meidän vallassamme ole tehdä tyhjäksi näitä passioita. Tarvitaan ankara taistelu rakkauden voittamiseen. Ja kuinka vaikeaa on juomarin voittaa paloviinan passionsa.

252. Filosofi todellakin luulee voivansa voittaa ne kaikki tahtonsa voimalla. Jos on niin, että hän voi voittaa pahan tahtonsa voimalla, hän on todella Jumalaa lähinnä pyhyydessä ja vanhurskaudessa, ja ihmiskunnan täytyy valittaa, että on niin vähän ihmisiä, joilla on kysynousta järjen temppelein harjalle. Mutta melkeinpä pelkään, että filosofi on viisaudessa ja voimassa seuraava perkeleestä. Kun hän näet ei ole tietoinen alhaisimmista passioistaan eikä anna niille moraalista vivahdetta, hän on vajonnut mitä syvimmälle näitten passioitten kuiluun. Itsekkyys ja kunnianhimo eli omavanhurskaus ovat filosofia hallitsevat alhaisimmat passiot.

253. Kun filosofi on järjen yksipuolisen harjoituksen vuoksi sydämen kustannuksella tullut tunteettomaksi, hän on kyllä vapautunut luonteen vaihtelevasta häilyvyydestä, minkä alaisia muut ihmiset ovat. Hän voi myös toisia paremmin kätkeä passionsa, mutta se ei ole samaa kuin voittaa ne. Kun hän on sen suloisen kuvitelman vallassa, että hän täyttää velvollisuutensa noudattamalla oikeuksiaan, ei hän voi tehdä mitään rikosta. Hän ei voi ilmankaan tulla katumukseen eikä joutua omantunnon tuskaan. Hän voi siis tietoisena hyveellisestä vaelluksestaan ja omavanhurskaus autuutensa perustuksena lähteä näennäisen rauhallisena pitkälle matkalle iankaikkisuuteen.

Huomautus: Muinaiset viisaat näkivät vaivaa päästä hyveen korkeimpaan ihanteeseen, se oli heidän havittelunsa päämäärä. Mutta meidän aikamme viisaat eivät ole koskaan välittäneet panna moraalialikäytäntöön. Heidän pyrkimystensä korkein päämäärä on vain viisaus. He

eivät rakasta hyvettä, vaan kunnianhimoa. He tavoittelevat kuuluisuutta, arvonantoa ja kunniaa verrattomalle älylleen, oppineille teoksilleen, tieteellisille ja poliittisille ansioilleen, ja tällä turhalla maailman kunnialla he luulevat tulevansa autuaiksi.

254. Mitä enemmän filosofi syventyy objektiivisen mietiskelynsä pimeyteen, sitä enemmän hän loitontuu kristinuskon valkeudesta, mikä muodostuu korkeista, autuaallisista tunteista tai moraalisisista nautinnoista. Koskaan hänen ei nähdä itkevän ilosta, koskaan hänen ei nähdä olevan uskonnollinen. Ei hänen sydäntään pakota puhdas, aito rakkaus. Hän on siis vapaa kaikista jaloista tunteista. Hän on mietiskellyt niin kauan, että on tullut kykenemättömäksi tuntemaan ja nauttimaan. Sitäpaitsi hänestä on heikkoutta olla herkkä ja uskonnollinen. Hän väittää, että uskonto on erotettava tunteitten mystillisestä alueesta (Ignell). Sitä vastoin hän on ylpeä, jäykkä, liikkumaton, itsepäinen, itserakas. Hän voi pistää käden tuleen kipua tuntematta. Hän asettuu katupoikien yläpuolelle, kun nämä heittävät hänen päälleen lokaa. Mutta koskepa joku hänen maksaansa tai kaivelee hänen pernaansa, silloin hän on valmis sylkemään ankaran arvostelun sappea. Sellainen on stoalaisuuden luonne, ja vielä tänä päivänä asuu stoalaisuus kaikkien nimekkäiden filosofien aivoissa, vaikka se ilmenee hiukan toisin kuin muinoin.

255. Kun filosofi ei tunne kroonisia passioitaan, itsekkyyttä, voitonhimoa eikä kunnianhimoa, jotka häntä hallitsevat, ei ole ihme, että hän pitää järkeä ihmisessä hallitsevana prinsiippinä ja puolustaa tahdon vapautta viimeiseen saakka. Järjellä hän hallitsee passionsa ja tahdon voimalla hän ne nujertaa. Mutta jos tilanne olisi todella tämä, ei tarvittaisi mitään Vapahtajaa. Mitä se tarvitsee Vapahtajaa, joka pystyy vapahtamaan itse itsensä perkeleen vallasta. Sellainen uskon sankari saattaa milloin tahansa sanoa maailmalle, ettei hänellä ole mitään tekemistä saatanan kanssa. Itse asiassa ei hänellä olekaan mitään tekemistä saatanan kanssa, koska se jumala, jota hän ajatuksilla, sanoilla ja töillä palvelee,

on juuri itse saatana. Se saatana, joka asuu ihmisruumiissa, nimittäin itsekkyyys, voitonhimo ja kunnianhimo, ei voi käydä filosofin kimppuun, koska tällä on kyky tyydyttää kaikki hallitsevat passionsa. Kun saatana saa tahtonsa läpi, kun passio tulee tyydytetyksi, ei hän käy kenenkään kimppuun. Ja kukapa voisi filosofia paremmin tyydyttää alhaiset passionsa. Omavanhurskauden perkele tulee tyydytetyksi sillä, että filosofi täyttää velvollisuutensa pitämällä kiinni oikeuksistaan. Kunnian perkele eli kunnianhimo tulee sillä tyydytetyksi, että hän on loisteliaalla nerollaan hankkinut itselleen kuolemattoman nimen. Ylpeys tulee sillä tyydytetyksi, että hän voi asettua arvostelun ja herjauksen yläpuolelle. Voitonhimo tulee tyydytetyksi sillä, että hänellä on kohtuullinen toimeentulonsa. Siten ei filosofin järjessä tule mitään ristiriitaa näitten passioitten kanssa, koska hänellä on kyky ne tyydyttää. Hän osaa tehdä saatனால் mieliksi.

256. Mutta jos filosofin omatunto heräisi, hän kohta kokisi, ettei järjellä olekaan mitään hallintavaltaa passioihin nähden. Maailma ei näytä siltä, että sitä olisi koskaan järki hallinnut. Historia todistaa joka lehdellä, että passiot ovat hallinneet maailmaa. Vaikka järkeisoppineemme uneksivat tulevasta taivasten valtakunnasta järjen herruudessa, melkeinpä pelkään, että järjen ylistäjät saavat ensimmäisinä panna niskansa vallankumouksen piilukirveen alle. Niin kävi Ranskassa järjen hallitessa ja niin käy missä maassa tahansa, kun järki astuu hallitukseen. Ne filosofit, jotka puolustavat monarkkisia periaatteita, joutuvat ensimmäisinä panemaan niskansa piilukirveen alle, koska eivät pystyneet valamaan osaakaan rojalistisesta järjestään kansanjoukkojen passioihin. Mutta sekin, joka poliittisten puolueriitojen aikana puolustaa tasavaltaa, kuolee tasavaltalaiseen järkeen, koska se vaatii verta. Ainoastaan se, joka ajoissa vetäytyy syrjään maailman myllerryksestä ja elää omaksi huvikseen, voi ehkä säästyä.

257. Ei järki, vaan passiot hallitsevat maailmaa. Tämä psykologinen totuus vahvistuu ensin meidän päivinämme, mutta kaikkina aikoina on.

asia ollut niin. Ei voida näyttää ainutta ihmistä, joka olisi passioista vapaa. Suurimmatkin miehet, joita historia tuntee, ovat olleet passioitten hallitsemia. Tämä johtuu siitä, että orgaaninen elämä on se korkeampi voima, jonka alaisuuteen hermoelämä kuuluu. Objektiiviset sielunkyvyt, ymmärrys, järki ja tahto, ovat jatkuvasti passioitten palveluksessa. Tämä on aivan välttämätöntä, koska hermoelämän elimet ovat passiivisessa suhteessa orgaaniseen elämään. Niin kauan kuin paha prinssiippi on hallitseva orgaanisessa elämässä, on ihminen paha. Hänellä on alhainen luonne, vaikka hänellä olisi enkelin tahto, sillä hyvä tahto ei voi parantaa pahaa sydäntä.

258. Bichat on ainoa uuden ajan psykologeista, joka on uskaltanut sanoa peruslauselman, että passiot määräävät ihmisen moraalisen luonteen. Mutta merkillistä kyllä, sama kirjoittaja on joutunut puhumaan itseään vastaan väittäessään, että tahto on järjen toimintojen tulosta. Jos tällä tarkoitetaan ihmisen objektiivista tahtoa, joka Martensenin mukaan on ihmisen oleellinen tahto, Bichat'n lause on täysin oikeassa siinä, että tahto on järjen toimintojen tulos. Ihmisen harkintaan perustuvaa päätöstä voidaan sikäli kutsua todelliseksi tai oleelliseksi tahdoksi, koska sekä järjen harkinta että päätös ovat tahdon tuotteita. Mutta tämä tahto ei määrää toiminnan moraalialia, vaan tämä panee ajatukset käyntiin ja pakottaa järjen tekemään päätöksen. Tahto, joka määrää ihmisen moraalisen luonteen, on passio.

259. Jos järki olisi ihmisessä hallitseva prinssiippi, se määräisi tahdon ponnisteluista. Mutta silloin tahto ei olisi positiivisesti vapaa. Heinroth väittää, että tahto on vapaa vain seuratessaan järjen ohjausta, mutta tämä ei ole johdonmukaisesti ajateltu. Filosofin vapauden määritelmän mukaan tahdon pitäisi määrätä itsensä joko hyvään tai pahaan. Tahto on siis yhtä vapaa seuratessaan passioitten ohjausta kuin seuratessaan järjen ohjausta. Tahdolla on täysi vapaus seurata järjen ohjeita taikka viettejä. Niin filosofi tuumii. Hän väittää, että ihmisen järjessä oleva moraalinen tahto määrää ihmisen moraalisen luonteen. Mutta tällainen

psykologian peruslause on suuri valhe. Ensiksikään ei tahto ole hengellisessä mielessä vapaa. Ihmisellä ei ole hengellisissä asioissa vapaata tahtoa, liberum arbitrium (Augsburgin tunnustus § 18). Toiseksi ei tahtoa määrää järki, vaan passiot. Kolmanneksi tahto on passioihin nähden passiivisessa asemassa, niin ettei tahdolla ole voimaa tukahduttaa tai hävittää passioita. Tämä todistetaan vielä tuonnempana.

260. Bichat'n peruslauseella, joka on myös näyttämötaiteen ensimmäinen peruslause, on fysiologinen peruste. Aivojen toiminnot riippuvat sydämen toiminnoista eli hermoelämä on orgaanisen elämän seurausta. Jos panemme passiot sydämen tilalle ja objektiiviset sielunkyvvyt aivojen tilalle, tulevat järki, ymmärrys ja tahto olemaan samassa suhteessa passioihin kuin hermo elämä orgaaniseen elämään taikka niinkuin aivot fyysiseen sydämeen.

Huomautus: Descuret'n tutkielma passioista osoittaa, että Bichat'n psykologinen peruslause on oikea. Descuret on tutkinut todellakin passioita niin paljon kuin luonnollisella järjellä pystyy. Hän on todella osoittanut, miten passiot hallitsevat maailmaa. Mutta Bichat'n peruslause on sopusoinnussa myös uskonpuhdistajien mielipiteiden kanssa, vaikka Bichat ei tuntenut Lutherin oppia perkeleen vallasta ihmisessä. Bichat ei näet uskonut, että passiot olisivat pahoja, epämoraalisia ja vahingollisia. Hän ei uskonut, että pahan prinssiippi ihmisessä tulisi näkyviin passioitten kautta, ja siksi hän esitti peruslauseensa ainoastaan fysiologisena ja anatomisena totuutena. Mutta juuri siksi, että fysiologi voi fysiologisesti ja patologisesti ja jopa anatomisestikin todistaa sen, mitä Paavali, Luther ja muut kristityt ovat psyykkisesti kokeneet, pitäisi tämän tilanteen saada filosofi häpeämään tietämättömyyttään ja hengellistä sokeuttaan. Mutta itsekkyyys, ylpeys ja omavanhurskaus eivät salli filosofin laskea aseitaan.

Lisäys: Bichat'n psykologinen peruslause on tärkein, mitä viime aikoina on esitetty. Se pitää täysin yhtä uskonpuhdistajien mielipiteiden kanssa, että ihminen on luonnollisessa tilassaan perkeleen vallassa, ilman

rakkautta Jumalaan, ilman Jumalan pelkoa ja ilman luottamusta häneen. Sillä jos panee passiot perkeleen paikalle, niin Bichat'n peruslausetta ei erota uskonpuhdistajien mielipiteistä muu kuin terminologia. Tästä peruslauseesta seuraa, että kaikilla ihmisillä on alhainen luonne, niin että kristitylläkin Paavalin kokemuksen mukaan (Room. 7.) on alhainen luonne. Hän ei siis voi luottaa hyvään tahtoonsa, ei kerskata pyhistä haluistaan, ei pitää järkevää tahtoaan oleellisena tahtona, hän ei voi Martensenin ja muiden filosofien tavoin väittää, että ihmisen omapäisyys ei ole hänen omaansa. Bichat'n peruslauseesta seuraa myös, ettei ihmisellä ole vapaata tahtoa, liberum arbitrium. Samoin myös samasta peruslauseesta seuraa sovituksen välttämättömyys. Meidän on sentähden usein viitattava tähän pykälään, koska ihmisen vanhurskauttaminen riippuu siitä, että ihminen ei vain luule, vaan tuntee, että hänellä on alhainen luonne, jota hän ei millään omalla voimallaan voi parantaa. Ihmisellä on alhainen luonne, vaikka hänellä olisi enkelin tahto. Tässä eivät auta mitkään viisastelut eivätkä jäniksen loikat, joita Martensen käyttää Moraalifilosofiassaan. Me näytämme vielä, että hän tehdessään tämän jäniksen loikan kadotuksen yli molskahtaa keskelle kadotusta.

261. Passiot määräävät ihmisen moraalisen luonteen. Nämä peruslauseet sorahtavat niin kauheasti filosofin korvissa, että hän tahtoo heti heittää nämä kerettiläisen lehdet kakluuniin. Passiot? Määräävät ihmisen moraalisen luonteen? hän kysyy kulmakarvat rypyssä. Mutta emme me siitä säikähdä. Sillä jos tämä peruslause on luja, että sielunkykyjen toiminnot ovat elintoimintojen välittämiä tai että ihminen tuntee elimillä, ajattelee elimillä, tahtoo elimillä, ei siinä filosofin auta luimistella. Minä, joka aistii, on sama minä, joka ajattelee. Olisikohan filosofi tällä myöntänyt enemmän kuin mitä hän hyvällä omallatunnolla voi puolustaa? Ainakin hänen olisi selvitettävä, millä tavalla aistihavainto tulee järkisieluun asti. Jo siinä on suuri rajoitus järkisielun toiminnalle, että ajattelu vaatii aikaa. Jos näet järkisielu olisi riippumaton kaikista orgaanisista toiminnoista, ei sen toiminta olisi rajoittunut aikaan ja paikkaan. Mutta kaikki fysiologiset seikat osoittavat, että filosofi on

korkeamman voiman alainen fyysisessä, metafysisessä ja hengellisessä mielessä. Tämä korkeampi voima hän haluaa olla itse, kun hän niin itsepäisesti pitää kiinni tahdon aktiivisesta ja positiivisesta vapaudesta.

262. Filosofi kyllä tunnustaa, että minä, joka aistii, on sama minä, joka ajattelee. Mutta hän ei tahdo tunnustaa, että se, mitä hän aistii, on monesti hänen tahtonsa yläpuolella ja välistä hänen tahtoaan vastaan. Hänen täytyy aistia paljon sellaista, mikä ei ole hänen tahtonsa alaisuudessa, vaan on hänen tahtonsa yläpuolella ja usein hänen tahtoaan vastaankin, eikä hän voi työntää luotaan näitä aistihavaintoja eikä estää niitä tahtonsa avulla. Kuinka tässä käy? Hänen täytyy kokea aistillista huoruuden himoa. Ehkä hän joskus kokee aistillista kiihotusta vihaan ja kuitenkin hän sanoo, ettei hänellä ole mitään tekemistä saatanan kanssa. Hän on vapaa saatanan vallasta. Kuitenkin väitetty tahdon vapaus sisältää sen, ettei mikään himo, ei mikään syntinen tunne saa nousta hänen sieluunsa. Mutta filosofi sanoo: »Mitä se minua liikuttaa? Minä olen vapaa passioista enkä ole minkään pahan vallan alainen, joka riehuisi lihassa.»

263. »Terve teille, joka olette niin pyhiä.» Joka tapauksessa luulen puolestani, että filosofi on yhtä täynnä käärmeen mujua kuin muutkin lihalliset junkkarit. Mutta syy hänen tietämättömyyden syntyinsä, peccatum ignorantiae, on hänen suuressa myrkkypussissaan, joka on kiinni mustan veren keskuselimessä maksassa, josta itsekkyyden ja omavanhurskauden alkuaineet tihkuvat. Kun hän katsoo omaa kuvaansa itsekkyyden peilistä, hän näyttää enkeliltä, jossa ei ole ainutta tahraa, vaikka hän hänessä hallitsevien alhaisten passioitten takia on musta kuin perkele, jossa ei ole ainutta valkeaa pilkkua.

R. Passioitten keskinäiset suhteet

264. Kaikki viime aikoina ilmestyneet psykologiset teokset esittävät ihmisen hänen luonnollisessa tilassaan eli sellaisena kuin hän luonnostaan on. Näistä teoksista etsii turhaan sanaa armo ja sovitus. Passio-opissa he ovat ottaneet malleiksi sellaisia henkilöitä, joitten luonnolliset tunteet itselleen elävä sivistys on pilannut. Kun emme löydä sitä, mitä passio-oppiamme varten tarvitsemme, näistä maailman viisaista, jotka tietämättöminä oman sydämensä turmeluksesta syventyvät objektiivisen mietiskelyn pimeyteen, meidän täytyy hylätä heidän passio-oppinsa ja sen sijaan pitäytyä raamatun kirjoittajien mielipiteisiin verraten niitä entisten vapaiden fysiologien kokeisiin ja uskonpuhdistajien oppiin ihmisen turmeltuneesta luonnosta.

265. Kaikkiällä raamatussa synti liitetään lihaan. Mikä lihasta on syntynyt, on liha. Liha himoitsee Henkeä vastaan. Lihan työt luetellaan jne. Mutta mitä synti on muuta kuin lihassa eli orgaanisessa elämässä mellastavia passioita. Jos passiot eivät hallitsisi ihmisessä, hän olisi synnitön. Raamatun kirjoittajien kanssa ovat yhtä mieltä myös ne lääkärit, jotka perustavat arvostelunsa fysiologisiin kokeisiin. Siten Bichat väittää, että passiot kuuluvat orgaaniseen elämään. »Aistit ovat passioitten johtimia», hän sanoo. Voidaan kuitenkin kokea välittömällä tunteella, etteivät passiot kuulu hermoelämään. Järjen himot, joista tietyt filosofit puhuvat, eivät ole syntyneet järjessä vaan tunteissa. Descuret'n jako ei ole myöskään aivan oikea, kun hän puhuu intellektuaalisista passioista. Mitään sellaisia ei alkujaan järjessä ole, jopa tiedonhalukin eli uteliaisuus on orgaaniseen elämään kuuluva vietti.

266. Sitä vastoin kaikki passiot vaikuttavat ymmärrykseen, järkeen ja tahtoon. Ei ole ainutta passiota, joka jättäisi hermoelämän eli sielun koskemattomaksi. Niinkuin aistit ovat passioitten johtimia, niin niistä tulee myös passioitten työkaluja, kun passio vaikuttaa ymmärrykseen, järkeen ja tahtoon. Filosofi älköön siis koskaan kuvitelko, että järkisielu on synnitön. Kaikki objektiiviset sielunkykymme ovat lihasta osaksi

veren, osaksi hermojen kautta nousevan syntisen alkuaineen tahraamia. Filosofi luulee, että järkisielu on ainakin vapaa vastuusta. Hän luulee, ettei ihminen voi olla vastuullinen passioistaan, koska hän ei niitä hallitse, mutta juuri siinä filosofi pettää itsensä. Kun järkisielu ei ole synnitön, se ei voi olla myöskään syytön. Eri juttu on niitten filosofien kanssa, jotka eivät tunnusta, että subjektiivinen tahto on paha. Heille emme mahda mitään, mutta niiden, jotka tunnustavat, että heillä on tahto, joka ei ole heidän omansa, pitäisi vakuuttua siitä, että omapäisyys on heidän oma tahtonsa.

267. Raamatussa pidetään sydäntä lähteenä, josta kumpuaa hyvää ja pahaa. Petollinen on sydän ylitse kaiken ja pahanilkinen; kuka taitaa sen tuntea? Ihmisen sydämen aivoitukset ovat pahat. Sydäimestä lähtevät pahat ajatukset jne. Mutta on myös kirjoitettu: laki on kirjoitettu heidän sydämiinsä. Usko on sydämessä, samoin rakkaus, katumus ym. Kaikki tämä osoittaa, että sydän on ihmisessä hallitseva prinssi eli se elin, joka fyysisessä mielessä hallitsee koko elimistöä, metafysisessä mielessä hallitsee metafysisistä sydäntä, kaikkia sielunkykyjä, ja hengellisessä mielessä on hengellinen elin, josta kaikki paha ja hyvä lähtee. Siten ei järki eikä tahto ole korkein voima ihmisessä, ne ovat sekä fyysisessä, psyykkisessä, metafysisessä että moraalisisessa suhteessa alistettuja voimia, joiden täytyy ojentautua sydämen liikkeiden ja ominaisuuksien mukaan.

268. Tulemme nyt passioihin ja vietteihin, joista toisia pidetään viattomina jopa välttämättöminä ihmisen vapauden tilalle ja toiminnalle. Näitä on esim. omaisuusvietti, joka on voitonhimoa ja jota kutsutaan ahneudeksi, niin myös kunnianvietti eli kunnianhimo. Tämä on saatanan vietti, sillä kuka on antanut kunnian langenneelle olenolle? Vapahtaja sanoo: »Te otatte vastaan kunniaa toinen toisiltanne, ettekä etsi sitä kunniaa, mikä tulee häneltä, joka yksin on Jumala.» Vapauden vietti ilmenee vallankumouksissa ja tottelemattomuutena vanhempia ja esivaltaa kohtaan. Lihan vapaus on aina ollut raa'an kansanjoukon

tunnussana. Vallanhalu on saman järjen pohjalla kuin lihan vapauskin. Sen oikea perus on itsekkyyks. Vallanhalun takia ovat verivirrat saaneet vuotaa. Näitten viettien tyydyttämistä ihminen tavoittelee, nimittäin kunniaa, rikkautta ja valtaa. Niitä kutsutaan vieteiksi, koska ne vaikuttavat jatkuvasti sieluun ja tiedostuvat aivoissa hermojen avulla. Voitonhimo, itsekkyyks ja kunnianhimo ovat kroonisia passioita, jotka jatkuvasti vaikuttavat aivoihin. Näitä alhaisia passioita filosofi pitää viattomina ja välttämättöminä ihmisen vapauden tilalle ja toiminnalle (Petrelli). Mutta Lutherin opin mukaan nämä vietit muodostavat perkeleen vallan ihmisessä ja siksi Vapahtaja kutsuu niitä lihaksi.

269. Kukaan ei kiellä, että puhtaasti aistillisilla himoilla, kuten mässäilyllä, juopottelulla, haureudella on perusteensa tietyissä ruumiin elimissä. Mutta luonnollinen ihminen, joka pitää lihan himoja viattomina, vapaan ja siveellisen järjen elämään tähtäävinä (Petrelli), antaa syntiselle himolle kauniin nimen ja sillä poistaa synniltä sen inhottavan ominaisuuden ja tekee lihan teoista järkeviä. Siten siittämishalua kutsutaan sukuvietiksi (Petrelli). Puhtaasti aistillisesta tulee järjenhalu, jonka tyydyttämisestä tulee velvollisuus ja siten järjen vaatimusten mukainen, vaikka tuo puhtaasti aistillinen himo laskee ihmisen eläimen tasolle ja alentaa hänen järkevää luontoaan.

270. Toisin nähdään tämän vietin tyydyttäminen raamatussa. Herännyt Daavid tunsu sen syntiseksi haluksi, kun hän sanoo: »Katso, minä olen synnissä syntynyt, ja äitini on minut synnissä siittänyt.» Tästä nähdään, ettei siitoshalua voida tyydyttää ilman syntiä silloinkaan, kun se on luvallista, kuten avioliitossa. Se on näet järjenvastaista. Se alentaa järkevän ihmisen luontoa, siksi sen tyydyttämisen on tapahduttava salaa. Se kuuluu pimeyden tekoihin. Epikuurolainen filosofi kyllä sanoo: »Kun ihmisellä kerran on elimet nauttiakseen, totta hänen täytyy nauttia». Ja toinen voi sanoa, että nämä elimelliset vietit ovat Luojan antamia. Mitä varten niitä olisi annettu, ellei tyydytettäväiksi?

271. Nämä järkisyyt ovat niin sitovia, ettei perkelekään voi niille mitään. Mutta mitä varten ihminen luotiin? Nauttimaanko ja tulemaan näitten aistinautintojen kautta ikuisesti onnellisiksi? Niin varmaan ajattelee se, joka löytää korkeimman hyvänsä aistillisista nautinnoista. Aikakautemme on aistillista, kevytmielistä ja tyhjentyvätön aistinautinnoissaan. Ihmisruumiissa ei ole ainutta elintä, joka ei saisi osuuttaan aistillisista nautinnoista. Näyttää miltei siltä, että ihminen on luotu näitä aistinautintoja varten. Hän ei näytä olevan luotu mitään korkeampaa moraalista tai hengellistä autuutta varten, koska kaikki hivelee aistillisuutta.

272. Haureuden synty on eräs maailmassa nyt hallitsevista häpeällisimmistä paheista. Eletään kuin eläimet niin avioliiton sisä- kuin ulkopuolellakin, varsinkin suurissa kaupungeissa, missä sivistyneellä miehellä on rohkeutta halventaa yksinkertaista naista, mutta ei ole rohkeutta naida häntä. Raaka aistillisuus on tyydytettävä, mutta ei vanhimman sydämen vaatimusta. Ilman vanhempain hoitoa jätettyjen lasten täytyy kärsiä vanhempain rikoksen takia.

Huomautus: Roomalaisilla oli parempi valvonta kansan tavoista kuin kristityillä piispoillamme, joista osa ei pysty pitämään kurissa vintiöitänsä. Kuuluisien katiliinalaisten irstailu ei ole ajallamme harvinaista, mutta neuvostossa ei ole ketään Ciceroa, joka rankaisisi paheen. Keisari Augustus yritti panna puomin yleiselle irstaudelle, mutta nyt valtakunnan säädöt myöntävät tukea pääkaupungin lastenkodille. Valtakunnan veroamaksavan rahvaan on elätettävä pääkaupungin huorilapset. Eikö olisi kohtuullisempaa, että valtakunnan säädöt myöntäisivät tukea lukijaissaarnaajille, jotka voisivat herättää kansassa uinuvan uskonnon tunteen.

273. Alhaisten passioitten joukossa juoppouden pahe osoittaa selvimmin ihmisyyden alhaisen tilan. Se ei ole synnynnäinen vaan hankittu passio. Filosofit ei voine väittää, että viinanhimo olisi järjen halu, vaikka juomari

kuvittelee, että tämän himon täyttäminen on välttämätöntä terveyden säilyttämiselle.

Huomautus: Tässä suhteessa sivistyneet luokat ovat yhtä sokeita kuin raaka massa. He eivät voi käsittää, miten viinan kohtuullinen käyttö antaa vauhtia paloviinan perkeleelle kansanjoukoissa. Tämän esimerkin takia, jossa nimekkäät kulkevat joukon edellä, täytyy miljoonien ihmisten auttamattomasti vaipua kadotukseen. He eivät mieti sitä, että kansanjoukon tapain turmelus laskeutuu lopulta raskaana tietävämpien päälle.

274. Pelihimo, tanssihimo ja muut maailmalliset hovit, ovatko ne järjen himoja? Niin filosofi kuvittelee. Mutta ei ole mitään johdonmukaisuutta kutsua toisia himoja aistillisiksi ja toisia järjen himoiksi. Varmaa on, että raamattu kutsuu kaikkia aistillisiä himoja lihan töiksi ja Luther kutsuu niitä perkeleen vallaksi ihmisessä. Niillä on perustansa lihassa, ts. ne kuuluvat orgaaniseen elämään.

Huomautus: Descuret jakaa passiot kolmeen luokaan, ensiksi animaaliset tarpeet, toiseksi yhteiskunnalliset tarpeet ja kolmanneksi intellektuaaliset tarpeet. Mutta tämä jako ei ole oikea. Olemme jo edellä osoittaneet, että kaikki tarpeet, sekä aistilliset että yliaistilliset, sekä ruumiilliset että henlliset tarpeet voivat tulla järjen toimintojen kohteiksi. Mikään passio ei mene järjen ohi. Kun kaikki tarpeet, joilla on perustansa orgaanisessa elämässä, voivat tulla järjen toimintojen kohteiksi, ei ole johdonmukaista eikä loogista, kutsua toisia tarpeita animaalisiksi ja toisia intellektuaalisiksi. Joko ne ovat aistillisiä tai yliaistillisiä tai paremmin molempia, mikäli kaikki aistillinen on samalla yliaistillistä eli metafyyssistä.

275. Vaikka passiot eivät perustu järkeen, ymmärrykseen eivätkä tahtoon, ts. hermoelämään, vaikuttavat kuitenkin passioitten elementit näiden kykyjen elimiin, niin ettei yksikään näistä kyvyistä ole passioitten vaikutuksesta vapaa. Passioitten ärsyttämä tahto haluaa paha eli

passioitten tyydyttämistä luonnollisessa tilassa. Äly ajattelee, miten himo voitaisiin tyydyttää, se miettii keinoja passion tyydyttämiseen. Järki hyväksyy koko toiminnan oivaltaen, että niin on oikein toimia, sillä järki hyväksyy sen, mitä ihminen enimmin tavoittelee ja mitä hän enimmin toivoo, sitä hän on taipuvain uskomaan. Sellainen on tavallisesti tilanne.

Huomautus: Koko maailman historia osoittaa, että sielunkykyjen keskinäinen suhde on sellainen kuin olemme osoittaneet. Virsikirjassa sanotaan: »Soaistu on järkemme, synnin sumu sielun peittää, siis, oi Jeesus, valaise, auta hengelläsi meitä.»

Jos järki olisi ihmisessä hallitseva periaate, niinkuin filosofit kuvittelevat, olisi maailma yhtä täydellisessä pimeydessä ja moraalisisessa sokeudessa, niin kauan kuin järki on sokea.

S. Passioitten ristiriita

276. On tiettyjä ristiriitaisia passioita, jotka molemminpuolin sulkevat toisensa pois. Ne eivät voi olla toistensa rinnalla yhtäaikaan, esim. ilo ja suru, pelko ja rohkeus, rakkaus ja viha, voitonhimo ja anteliaisuus, viinan himo ja inho, ruokahalu ja ruokahaluttomuus.

Huomautus: On tiettyjä henkilöitä, joilla on selittämätön vastenmielisyys joitakin asioita, aineita tai henkilöitä kohtaan. Tämä vastahakoisuus osoittaa, ettei tahto ole vapaa. Jos näet tahto olisi vapaa, pitäisi ihmisen voida voittaa vastenmielisyytensä sellaisia asioita kohtaan, jotka eivät ole vahingollisia, esim. vastenmielisyyden lääkkeisiin.

277. Sitä vastoin on muita ei-ristiriitaisia passioita, jotka pystyvät olemaan toistensa rinnalla yhtä aikaa, esim. pelko ja viha, ahneus ja kateus, itsekkyyys ja kunnianhimo, siittämishalu ja viinanhimo jne. Tästä päättelemme, että keskenään ristiriitaisilla passioilla on perustansa samoissa elimissä, mutta ei-ristiriitaisilla eri elimissä. Siittämishalu ja

viinanhimo eivät kumoa toisiaan, koska niitten peruste on kokonaan eri elimissä, mutta viinanhimo ja ruokahalu poistavat toisensa, koska niillä on peruste samassa elimessä. Juopporatilla ei ole ruokahalua, kun hän on oikein humalassa, mutta kun hän on syönyt hyvin, ei hän välitä paloviinasta.

Huomautus: Sellainen on yleinen kokemus. Parantumattomana ei voida pitää sellaista, joka ottaa ryypyn kalan päälle ja sitten syö kunnolla.

278. Kun ristiriitaiset passiot tulevat todella taisteluun, syntyy siitä suuri vaiva, esim. mustasukkaisuus, joka on rakkauden ja vihan välistä taistelua. Myös ei-ristiriitaiset passiot voivat joutua taisteluun, esim. voitonhimo ja rakkaus, voitonhimo ja kunnianhimo, rakkaus ja kunnianhimo, kunnianhimo ja äidinrakkaus.

Huomautus: Voitonhimo ja rakkaus ovat ristiriidassa usein, kun voitonhimoinen rakastuu köyhään tyttöön. Voitonhimo ja kunnianhimo ovat ristiriidassa, jos maailmanherra vaatii tarjoamaan ryypyt jne. Rakkaus ja kunnianhimo tulevat ristiriitaan, kun korkeasäätyinen mies rakastuu torpantyttöön. Kun passiot tulevat ristiriitaan, on heikomman passion väistyttävä vahvemman tietä. Lapsensurmaajalla äidin tunne joutuu väistymään kunnianhimon tieltä. Ahneella on rakkauden väistyttävä voitonhimon tieltä. Mustasukkaisuudessa joutuu rakkaus painumaan vihan alle.

Huomautus 2: Passiot eivät ole samanlaisia kaikilla ihmisillä. Yhdellä voi sukupuolivietti olla pääpassio, toisella kunnianhimo, kolmannella voitonhimo jne.

279. Näistä kokemuksista voimme tehdä passio-opissa sen sangen tärkeän johtopäätöksen, että yksi passio voi voittaa toisen. Siihen perustuu tunnettu paloviinakuuri.

Huomautus: Pahalla pahan parantaminen on tärkeä peruste homeopatiassa, kuitenkin on monta esimerkkiä taudin uusimisesta.

Samoin voi käydä juomarin kanssa, joka herätyksen kautta on vapautunut juomapaheestaan, ellei moraalinen passio ole jatkuva.

280. Passioitten ristiriita käsitetään subjektiivisessa tajunnassa siten, että vahvempi passio tekee vahvemman vaikutuksen vastaanottavaan elimeen kuin heikompi.

Huomautus: Vastaanottava elin on aivoissa ja sillä on vastaava vastaanottoelin ruumiissa. Voimakkaalla sukupuolivietillä on vastaanottoelimensä sukupuolielimissä, mutta vastaava reseptiivinen elin on aivoissa, minkä kraniologit ovat huomanneet. Kuitenkaan emme voi myöntää, että itse himolla olisi sijaintinsa kraniologien osoittamassa elimessä, mutta mielikuvitusvoimalla tai kuvittelukyvyllä näyttää olevan paikkansa niissä elimissä, jotka ilmaisevat luonnon taipumuksia. Esim. taipumukset matematiikkaan, taipumus musiikkiin, kieliin, järjestyskyky jne. ovat toisilla kehittyneet paremmin kuin toisilla. Missä näillä synnynnäisillä kyvyillä olisi perusteensa, ellei enemmän tai vähemmän kehittyneissä elimissä?

281. Passioitten ristiriidan kautta ihminen saa selvemmän tietoisuuden salaisista passioistaan. Kahden seikan vertailulla käsite selvenee.

Huomautus: Salaiset passiot ovat sellaisia, joita ihminen ei luullut hänellä olevan, mutta joitten olemassaolosta hän vakuuttui, kun jokin uusi passio heräsi. Siihen perustuu oikea synnintunto, joka muodostuu siten, että herätys tuo mukanaan moraalisen passion, joka on ristiriidassa ihmisen luonnollisten passioitten kanssa. Minä en olisi tiennyt himosta, ellei laki olisi sanonut: »Älä himoitse».

T. Temperamentti

282. Temperamentti on ensiksikin seuraus ruumiin rakenteesta, toiseksi se vaikuttaa mielialaan, niin että on olemassa tietty kaikkien fysiologien

hyväksymä suhde luonteenlaadun ja temperamentin välillä, ja kolmanneksi sitä ei kukaan oman tahtonsa voimalla pysty muuttamaan tai hävittämään. Seuraavassa käsittelemme lyhyesti vanhojen ja uusien fysiologiensa temperamenttia koskevia mielipiteitä.

Huomautus: Kun Descuret'illä on kummallinen temperamenttinen luokitus, esitämme tässä temperamentit sellaisina, kuin vanhemmat fysiologit ovat ne kaavailleet, joihin myös Heinroth liittyy. Filosofit ovat varovaisia temperamentin puutteisiin nähden, koska he voivat helposti polttaa näppinsä niihin koskiessaan.

283. Vanhat fysiologit laskevat tavallisesti olevan neljä temperamenttia: sangviininen, melankolinen, koleerinen ja flegmaattinen. Rotujen sekoittuessa nämä temperamentit voivat sekaantuneina muodostaa lukemattomia vivahteita, mutta nuo neljä ovat riittäviä tarkoitustamme varten. Kaikki luonteenpiirteet ovat ihmisessä syntyperäisiä, eivätkä ne muutu tahdon voimasta, vaikka filosofi itsepäisyydessään niin luulee.

284. »Sangviinikko on hyvin avoin kaikille aistillisille tunteille, joutuu äkkiä passion valtaan mutta vain lyhyeksi aikaa ja on kohta toisen passion vaikutuksen alla. Lyhyessä ajassa hän on iloinen ja taas surullinen, paha ja taas hyvä», Hoffman. »Hänellä on iloinen ja seurallinen mieli». Schutser. »Sangviinikolle on ominaista viha, kiivaus ja rohkeus», Bichat. »Sangviinikon mieli on helposti liikuttuva, puhkeaa yhtä helposti itkuun kuin nauruunkin, hän on iloisesti virittynyt nautintoihin, jopa yli määrän, kevytmielisyyteen, vieläpä irstauteen asti. Hän rakastaa meluisia hauskuuksia ja aistillisia huveja. Helposti suuttavana ja helposti sovittavana sangviinikko on hyvä seuraihminen, mutta ei mikään uskollinen ystävä, epävakainen rakkaudessa jne.», Heinroth.

Huomautus: Kaikki mainitut ominaisuudet ovat sangviinikon kotisyntejä.

285. »Melankolinen on yleensä kylmäkiskoinen, hän ei helposti vihastu, mutta jos hän kerran suuttuu, häntä ei ole helppo saada leppymään. Hän on hyvin taipuvainen suruun ja pelkoon ja on sentähden epäluotettava», Hoffman. »Melankoliset ovat lujia, tarmokkaita ja menevät aikomuksissaan pitkälle», Schutser.

286. »Melankolinen luonne on kylmäkiskoinen ulkomaailmaan päin, mutta hänen sisässään on syvä, suljettu maailma. Hänen mielensä on taipuvainen suruun, alakuloisuuteen, tyytymättömyyteen, katkeruuteen. Hänellä on synkkä, uskonnollinen mielenlaatu, taipumus elää omassa tunnemaailmassaan ylimaallista henkimaailmaa. Hänellä on taipumus epäluuloisuuteen, ihmisvihaankin, varovaisuuteen, pelkoon, kitsauteen, tunteettomuuteen toisen hätää kohtaan, mutta myös syvään sisäiseen intohimoisuuteen, joka hänen sisimmässään hehkuu, taipumus itsensä kidutukseen», Heinroth.

Huomautus: Tässä on vain sellaisia kohtia, jotka ovat tekemisissä ihmisen moraalisen luonteen kanssa.

287. »Koleerinen on nopea ja aikaansaapa toimissaan. Hän ei lepää, ennenkuin on saavuttanut päämääränsä. Pieninkin hankaluus synnyttää hänessä kiivaan vihan, minkä hän kuitenkin pian unohtaa», Hoffman. »Koleerikot ovat vaihtelevaisia, he ovat nopeita vaikutelmissaan, mielikuvituksessaan ja passioissaan ja heillä on sangen perusteellinen arvostelu», Schutser. »He ovat taipuvimpia kateuteen ja vihaan», Bichat.

288. »Koleerikon mieli on ärtyisä, mutta ei herkkä. Hän ei välitä pikkuseikoista. Hänellä on voimakkaita passioita ja mielenliikutuksia: kunnia, maine, valta, viha. Rakkaus on tässä temperamentissa tulinen mutta ei aistillinen, ei hetkellinen vaan kestävä. Hän vihaa samalla tavalla kuin rakastaa, syttyy koston ja mustasukkaisuuteen, iloitsee suuresti vapaudesta, orjuus on hänen kuolemansa. Tämä tuntuisi olevan hyvin yhdistettävissä haljitsemishalun kanssa», Heinroth.

Huomautus: Tässä temperamentissa yhtyvät itsekkyyks, kunnianhimo ja lihan himo.

289. »Flegmaatikolla ei ole halua työhön eikä ponnisteluihin. Hän syö, juo ja nukkuu mielellään ja passioilla on häneen vähän valtaa», Hoffman.
»Flegmaatikko on mieleltään pelokas, säikky ja hidas», Schutser.
»Rakenne, jossa lymfaattinen (imusuoni-) järjestelmä on vallalla, antaa mielenliikutuksille hitauden leiman ja muodostuu siten sangviinisen temperamentin vastakohtaksi», Bichat.

Huomautus: Kun fleg, hitaus, on itse passio, joka flegmaatikkaa hallitsee, eivät muut passiot voi hänessä hallita.

290. »Välinpitämättömyys kuuluu flegmaatikon luonteeseen. Hän ei ole taipuvainen eloisein tunteisiin, ei mielenliikutuksiin eikä passioihin, ei iloon eikä murehtimiseen, ei rakkauteen eikä vihaan. Hänen ominaisuutenaan on ylipäänsä kärsivällisyys ja harkitsevuus. Yhtä vähän kuin kevytmielisyyteen ja passioihin hän on taipuvainen paheisiin. (Eikö flegma itse mahda olla pahe, kun siihen kuuluu laiskuus, välinpitämättömyys ainoasta välttämättömästäkin, julmuus sekä kerskailu ja tekopyhyys.) Jos hänessä on kerran herännyt moraalinen mieli, tulee omantunnontarkkuudesta ja tottumuksesta oikeuteen hänelle toinen luonto. Flegmaatikko voi kylmäverisesti olla julma», Heinroth.

291. Tässä nyt on kuvattuna luonnollisen ihmisen tila, mutta ne, jotka ovat huomioineet näitä temperamentin vikoja, eivät ole kuvanneet kaikkia temperamentin kotisyntejä, koska ovat pitäneet temperamentin vikoja hyvinä ominaisuuksina. Niin ovat fysiologit liittäneet flegmaattiseen temperamenttiin joitakin hyviä ominaisuuksia, joita sillä ei ole. He ovat esittäneet temperamentin hyveitä, joita ei tavallisten moraalisten perusteitten mukaan voi kutsua hyveiksi, koska ne ovat temperamentin vaikutusta. Kaikki se hyvä, mikä ei ole järjen tai vapaan tahdon tuotetta, on arvotonta. Niin filosofi väittää, sillä hänen mukaansa moraalinen tahto, ei temperamentti määrää ihmisen moraalisen luonteen.

292. Temperamentin vaikutuksesta mielialaan ovat kaikki fysiologit vakuuttuneita, mutta moraalifilosofi ei voi myöntää, että temperamentti määräisi ihmisen moraalista luonnetta. Heinroth sanoo mm.:

»Temperamentti painaa koko elämään tietyn luonteen, antaa sille sävyn ja värin. Jokainen tuntee, ajattelee ja toimii omassa temperamentissaan ja sen mukaisesti.» Mutta saman tekijän mukaan ihminen on vapaa olento. Hänellä on ehdoton tahdon vapaus, miksi hänen sitten tarvitsee tuntea, ajatella ja toimia temperamenttinsa mukaisesti.

293. Jos temperamentti johtaa vihaan, kiivauteen, laiskuuteen, julmuuteen ja aistillisiin nautintoihin, kuinka sitten on tahdon laita, joka saman kirjoittajan mukaan on vapaa, jos hän seuraa järjen ohjausta, mutta ei muutoin. Tarkoittaako tekijä, että ihmisellä on vapaa tahto, jos hän tuntee, ajattelee ja toimii temperamenttinsa mukaan? Jolla todella on vapaa tahto, ei hänellä saa olla epäjaloja tai epämoraalisia tunteita. Ei hän saa ajatella pahaa, ei temperamentti saa tehdä mitään vaikutusta mielialaan. Ei hän saa tuntea vihaa, kateutta tai mitään muutakaan syntistä tunnetta. Mutta yleinen kokemus ja koko maailman historia osoittavat, että ihminen yleensä tuntee ja ajattelee temperamenttinsa mukaan ja vain aniharvat eivät toimi temperamenttinsa mukaan.

294. Mikäli filosofi ei voi tunnustaa hyväksi mitään muuta kuin hyvän tahdon, niin on kohdallaan, ettei hän tunnusta temperamentin hyviä ominaisuuksia miksikään hyväksi, koska temperamentti ei riipu tahdosta. Mutta hän ei tunnusta temperamentin vikoja miksikään syntiseksikään, siitä sananparsi: en mahda kiivaudelleni mitään. Mille ihminen ei mitään mahda, siitä hän ei voi olla vastuussa. Niin arvelee filosofi.

Temperamentin vikoja ei voi siis lukea hänen viakseen. Mutta temperamentin hyviä ominaisuuksia ei myöskään voi lukea hänen ansiokseen. Joka on luonnostaan hurskas ja hiljainen, hän ei moraalisessa mielessä ole yhtään parempi kuin se, joka luonnostaan on pikavihainen ja kiivas. Mutta joka omasta voimastaan voi saada aikaan

hyvän tahdon, hän on hyvä. »Mikään ei ole hyvää, paitsi hyvä tahto», Martensen. Ja tämän hyvän tahdon filosofi pystyy itse tekemään.

295. Myös hengellisessä mielessä on aivan oikea filosofin väite, ettei luonnollinen hurskaus tee ihmistä hyveelliseksi, mutta ei siinä mielessä kuin hän tarkoittaa, että Jumala katsoo hyvää tahtoa ja pitää hyvänä sitä, jolla on hyvä tahto. Mutta sikäli filosofin lause on tosi, että luonnollista hurskautta ei voida laskea miksikään hyveeksi, koska ei ole olemassa mitään hyvettä, sillä kaikki he ovat syntisiä eikä kellekään ole kerskausta Jumalan edessä. Jumala on sulkenut kaikki synnin alle, silloin ei auta edes hyvä tahtokaan, koska ei mikään ole hyvä, paitsi yksin Jumala. Ihminen ei ole hyveellinen sen takia, että hän pystyy hallitsemaan passionsa. Vasta sitten hän olisi hyveellinen ja synnitön, jos hänellä ei olisi mitään passioita eikä mitään temperamenttia. Olisikohan filosofi ilman temperamenttia?

296. Temperamenttia tarkoittaen Heinroth mainitsee seuraavaa: »Itse uskonto, joka puhtaana ollen olemukseltaan puhdasta rakkautta korkeimpaan (Huom. Puhdasta rakkautta korkeimpaan ei ole maanpäällä olemassa) on kuin valo ilman väriä, saa temperamentin kautta kuitenkin yksilöllisen luonteen, nimittäin sen aiheuttaman sisäisen mielentilan yksilön elämässä aikaansaaman ilmenemismuodon mukaan.» On tosin totta, että uskonto saa väriä temperamentista, niin että luonnostaan tulinen Pietari saattoi uudensyntymisensä jälkeen esittää uskonnon totuuksia läpitukevalla innolla ja vastaansanomattomalla viehätöksellä, jota vastoin Johannes, luonnostaan hurskaana ja hiljaisena, ikäänkuin hengitti pelkkää rakkautta.

297. Osoittaakseen, kuinka uskonto saa väriä temperamentista, Heinroth laatii vertailun kristikunnan tunnettujen päälahkojen välillä ja tämä vertailu saa hänellä sen muodon, että koleerisen temperamentin osaksi tulee protestanttisuus ja fanaattisuus, melankolisen katolisuus ja mystiikka, sangviinisen herrnhutilaisuus ja hurmahenget ja flegmaattisen kveekarit, kvietismi, metodismi, ulkokullatut ja tekopyhät. Jätämme

ratkaisematta, missä määrin nämä lahkot ovat syntyneet eri temperamenteista.

298. Myönnämme kyllä, että uskontokin saa tietyn värin temperamentista. Mutta vertaillessamme uskonnon pääkysymyksiä temperamenttiin huomaamme, että ensi alku Lutherin oppiin perustuu Lutherin melankoliaan, sillä Lutheria vaivasi todella melankolia silloin, kun hän oli lain alla, synnin hädässä. Mutta kohta, kun hän tuli pelastetuksi perkeleen vallasta elävän uskon kautta, koki hänen temperamenttinsa muutoksen, siitä tuli sekoitus kaikkia temperamentteja. Hän oli välistä melankolinen ja sitten palava rukouksissa ja väkevä hengessä (koleerinen), väliin sisäisesti eloisa ja iloinen (sangviininen) ja lopulta rauhallinen (flegmaattinen). Lutherin vastustajat syyttivät häntä yleisesti koleeriseksi ja sangviiniseksi, ts. kiivaaksi ja katkeraksi hyökkäyksissään paavikuntaa vastaan, mutta jos suola käy mauttomaksi, millä se saadaan suolaiseksi?

299. Jokainen temperamentti sisältää sekä pahaa että hyvää. Sangviinikko tulee äkkiä pahaksi ja taas hyväksi, ärsyyntyy helposti ja sovittuu helposti. Juuri sen vuoksi, kun sangviinikolla on ominaisuus lyhyessä ajassa tehdä sekä pahaa että hyvää, on hänen moraalinen temperamenttinsa nollan veroinen. Sama on flegmaatikon laita. Hän on luonnostaan hurskas ja hyvä, mutta laiska ja voi kylmäverisesti olla julma. Mitä silloin hänen luontojumalisuutensa auttaa? Juuri sentähden filosofin mielestä ei ihmisen moraalinen luonne voi johtua hänen temperamentistaan, koska se on niin muutteleva ja ristiriitainen. Paha kumoaa ihmisen temperamentissa olevan hyvän.

300. Mutta uskooko filosofi, että ihmisen tahto on aina hyvä? Hän tosin sanoo, että ihmisen tahto tahtoo aina hyvää ja järkevää, Martensen. Minkätähden hän sitten tekee sitä mikä on kurjaa, alhaista, syntistä ja järjetöntä? Tekeekö hän sitä pahaa vasten tahtoaan? Mutta silloinhan tahto ei olekaan vapaa. Jos ihminen tahtoo hyvää, mutta ajattelee kuitenkin pahaa, ei tahdolla olekaan voimaa estää pahoja ajatuksia.

Kuinka hän sitten olisi vapaa? »Kyllä», filosofi sanoo, »hän on vapaa niin kauan kuin hänen ei ole pakko tahtoa paha, ja tahdosta itsestään riippuu kokonaan se, että hän tahtoo hyvää. Vapaus on mahdollisuus, ja juuri sen vuoksi se tulee todellisuudeksi, jos ihminen jalostaa tahtoaan. Mutta järkeä ei tahto estä ajattelemasta vapaasti, koska järki on itsenäinen kyky.

301. Tutkimme edelleen näitä psykologian peruslauseita. Mainitsemme vain ohimennen, että jokaisessa temperamentissa on kaksi ristiriitaista elementtiä, nimittäin ensiksi moraalinen elementti, joka ihmisen subjektiivisessa tajunnassa ilmenee oikeudentuntona, joka on ihmisen velvollisuuksien perusta, ja toiseksi epämoraalinen elementti, joka subjektiivisessa tajunnassa ilmenee edellisen vastakohtana. Sen moraalin, joka koostuu velvollisuuksista ja velvollisuuksien vastakohtasta — oikeuksista —, täytyy olla temperamentin tuotetta, samoin kuin sen moraalin, jonka olisi oltava järjessä olevan moraalisen tahdon tuotetta, pitäisi olla rajoittamaton hyvässä eikä minkään oikeuksien rajoittama, jotka aina merkitsevät rajoituksia hyvän harjoittamisessa.

302. Sangviinikko ei mahda mitään kiivaudelleen, flegmaatikko ei mahda mitään hurskaudelleen, koleerinen ei mahda mitään kunnianhimolleen ja vihalleen eikä melankoolikko raskasmielisyydelleen. Näitä temperamentin vikoja ei siis voida pitää ihmisen syynä. Muutamat filosofit väittävät, että ihmisellä on subjektiivinen tahto, jota he sanovat omaksitahdoksi, joka on aina paha (Martensen). Mutta tämä omatahto ei ole ihmisen oma tahto (Martensen, Petrelli). Filosofi ei siis ole vastuullinen temperamentin vioistaan eikä passioistaan, jotka muodostavat omantahdon eli subjektiivisen tahdon, ja johdonmukaisesti filosofi on aina hyvää ja järkevää haluavan oleellisen tahtonsa avulla vapaa kaikesta vastuusta, koskapa passiot, subjektiivinen tahto eli omatahto ei ole hänen oma tahtonsa, joten temperamentin vikoja ja passioita ei voi laskea hänen tililleen.

303. Jos tämä psykologian filosofinen peruslause on oikea ja pettämätön, ei ole konstikaan vapautua kaikesta vastuusta. Se voi tapahtua joko mietiskelyllä tai viisastelulla. Filosofi vain sanoo, että omatahto ei ole ihmisen oma tahto ja sillä hän on vapaa kaikesta vastuusta tässä ja tulevassa maailmassa. Mikä armo on silloin tulla autuaaksi? Mutta niin pitkälle nokkeluudessa eivät päässeet Job, Daavid, Luther eikä Paavalikaan. Heidän on pitänyt omistaa omatahto eli paha sydän itselleen ja sillä tunnustaa syyllisyytensä kaikkeen siihen pahaan, mitä heidän pahassa sydämessään tapahtuu. Kun ihmisen on raamatun ja kaikkien heränneitten kokemuksen mukaisesti omistettava itselleen paha tahto omana tahtonaan, silloin ei ole helppoa vapautua kaikesta vastuusta viisastelulla. Vaikka ihminen omistaisi itselleen hyvän tahdonkin pahan tahdon lisäksi ei hän silti vapaudu vastuustaan. Hänen täytyy mennä helvettiin, ellei sovitus tule väliin.

U. Passioilla on perustansa orgaanisessa elämässä

304. Kaikki fysiologit ovat yksimielisiä siitä, että temperamentti perustuu eri rakenteisiin sekä veren kokoomukseen. Sangviinikosta esim. sanotaan, että »hänellä on kevyt veri» (Hoffman,) »tilava rinta ja voimakas suonisto» (Bichat), »voimakkaat suonet mutta säännönmukaiset liikkeissään, valtimo nopea ja kohtuullisen voimakas, suonet avaria» (Schutser). Koleerisella on »kuuma veri» (Hoffman), »erinomainen sappijärjestelmä» (Bichat), »sappi valuu nesteisiin» (Schutser). »Melankolisella on paksu veri» (Hoffman), »voimakas valtimo, heidän nesteensä ovat sitkeitä, suolapitoisia ja karkeita, heidän suoniensa syyt ovat karkeita ja kuivia» (Schutser).

305. Itse kielenkäyttö, joka muovautuu suuren yleisön arvostelujen mukaan, todistaa ihmisen mielialan perustuvan temperamenttiin, jolla on syynsä rakenteessa, esim. »herättää pahaan verta», »olla kuumamaksainen, pernatautinen» jne.

Huomautus: Kun Kustaa IV Aadolfin sydämeen koski, tuli häneltä harmista sapensekaista oksennusta. Olen myös nähnyt äkkiä syntyneen mustasukkaisuuden aiheuttavan sapensekaista oksennusta.

Villipeurahärällä on sapentyhjentyksen suurimittaisia, samoin pukeilla. Siksi niiden lihalla on kiima-aikana karvas maku. On fysiologinen totuus, että passiot muuttavat veren koostumusta ja vaikuttavat mielialaan. Ulkonaiset ärsykkeet herättävät passion, ja tämä saa aikaan muutoksen veren koostumuksessa, ja se muutos vaikuttaa mielialaan.

306. Mikä herättää miellyttävän tunteen humalan aikana? Ja mikä epämiellyttävän tunteen humalan jälkeen? Mahtaisikohan viinanhöyry herättää humalan? Mutta kuinka viinanhöyry vaikuttaa järkisieluun? Jos filosofilla on vapaa tahto, pitäisihän hänen vapaalla tahdollaan estää viinanhöyryä vaikuttamasta järkisieluun. Ovatkohan ne ruumiin vai sielun tunteita, jotka johtuvat henkeen vedetystä eetteristä tai puhtaasta hapesta? Voisimme kuvitella, että kaikki ruumiin tunteet ovat samalla sielun tunteita ja päinvastoin, »sillä se minä, joka aistii, on sama minä, joka ajattelee» (Petrelli). Mutta onko aistiva minä jokin muu minä kuin elävät aivot, joihin veri ja hermot vaikuttavat? Ja ovatko elävät aivot jotain muuta kuin filosofin järkisielu?

307. Filosofi väittää, että järkisielu on elävä olemus ja siten jotain kokonaan muuta kuin elävät aivot tai hermoelämä aivoissa. Mutta kuinka hän sen todistaa? Kun hän myöntää, että se minä, joka aistii, on sama minä, joka ajattelee, hän on jo niin paljon aistielämän tiellä, että hänen on melko vaikea reväistä itseään irti aistillisesta luonnostaan, joka on tomuun sidottu, ja hypätä kuilun yli yliaistilliseen, jota ei mikään sido. Vain logiikan jäniksenhypyllä, ts. viisastelulla hän voi irrottautua aistillisesta ja sanoa, ettei hänen aisti-minänsä ole hänen oma minänsä, vaan että yliaistillinen minä on hänen oleellinen ajatteleva minänsä. Kas sillä tavalla filosofi pystyy tulemaan vapaaksi ja hyväksi tuossa tuokiossa.

308. Filosofi katsoo substanssin kuuluvan ihmissielulle, mutta ei eläinsielulle. Descuret väittää, että tämä ero johtuu filosofin ylpeydestä.

Filosofi ei halua olla samalla tasolla eläinten kanssa. Kuitenkin kokemus osoittaa kaikkien ihmisessä tavattavien sielunkykyjen esiintyvän myös eläimillä, järkeä lukuunottamatta, mikä voi johtua järkevämpien sielunelinten puutteesta eläimillä. On havaittu sieluntoimintojen asettautuvan elinten mukaan niin että puutteellisilla elimillä varustetulla on senmukaiset sielunkyvut. On havaittu myös apinoitten kanssa kasvaneitten metsäihmisten olevan vailla järkeä.

309. Tämä osoittaa ihmisjärjen riippuvan järjen elimistä, jotka voivat sivistyä. Siten järkisielu ei esiinny hermoelämästä erillisenä olemuksena, vaan suurempana kykynä käyttää elimiään ja siten kohottautua eläinkunnan yläpuolelle. Eläimiltä puuttuu järki, koska niillä ei ole järjen elimiä. Järkisielu on sivistämällä hankittu elintoiminto, jonka kuviteltu itsetoiminta, itsenäisyys, vapaus tai spontaanisuus perustuvat yhteiseen elämänprinsiippiin, jota voidaan pitää varsinaisena sieluna eli elämänä kokonaisuudessaan, sekä orgaanisena että hermoelämänä.

310. Passiot kuuluvat oikeastaan orgaaniseen elämään ja perustuvat siihen, mutta hermoelämä havainnoi ne tunteina ja haluina. Ne vaikuttavat eläviin aivoihin veren ärksykkeinä ja hermoreaktioina. Eivät vain veren erilaiset ainesosat, vaan myös sen voimakkaampi tai heikompi ärsyke saa aikaan erilaisia tunteita. Veri painuu aivoihin erilaisella voimalla. Valtimo on nopea tai hidas sen mukaan, minkälaatuinen passio, sairaus tai ruumiinliike on. Bichat huomauttaa, että pitkäkaulaissilla eläimillä sielunkyvut vähenevät. Sama on myös ihmisen laita.

311. »Lapsi, jonka elimet ovat heikkoja, pelkää. Nuorukainen ilmaisee itsensä rohkeudella ja uskaliaisuudella, mikä lisääntyy sitä mukaa kuin keuhkot ja verisuonisto vahvistuvat», Bichat. Nainen, joka on rakenteeltaan miestä heikompi, on luonteeltaan pelokas. Miksi jänis on arka, mutta tunturisopuli rohkea? Olisikohan syy kummankin verenkiertojärjestelmässä? Napoleonista kerrotaan, että hän ei tuntenut

sydämenlyöntejään. Moni on pelkuri sodassa, mutta sankari kotona. Kaikki tämä perustuu eri rakenteisiin.

312. Mikäli temperamentti ja passiot johtuvat eri rakenteista, pitäisi myös aistinautunnoille olla pätevä perus. Tunteen perusteella voi käsittää, että siittämishalu asustaa sukupuolielimissä, viinanhimo mahassa, tupakanhimo suussa jne, mutta mihin elimiin perustuvat kunnianhimo ja ahneus? Filosofi väittää, että ne ovat järjen himoja. Mutta eiköhän kunnianhimo ole tunne, koska sitä kutsutaan kunniantunnoksi. Edellä (§ 204) on jo havaittu, että vika pernassa saa aikaan hypokondriaa, kunnianhimoa.

Huomautus: Filosofi irvistelee, kun puhutaan passion elimistä, mutta hän ei voi todistaa, että ne kuuluisivat muodottomaan ja aineettomaan sieluun, ja kun hän kutsuu toisia aistillisiksi ja toisia järjen himoiksi, hänen pitäisi esittää jokin peruste väitteilleen.

313. On muistettava, mitä edellä on mainittu villipeurahärän itsekkäistä passioista ja suuresta maksasta kiima-aikana. Bichat huomauttaa, että miehelle on tunnusomaista itsetunto, kateus ja juonittelut, koska hänen maksansa ja ruoansulatuselimensä ovat kehittyneimmät. Ahneus lisääntyy iän mukana ja mitä lähemmä hautaa ahne tulee, sitä enemmän hän haluaa koota. Tämä sotii luonnon järjestystä vastaan. Osa vanhuksista on niin ahneita, että tuskin raatsivat syödä. Toiset ovat aina nälkäisiä. He syövät miltei jatkuvasti, mutta mikään ruoka ei vastaa. Tässä on pantava merkille passion aistilliset ja moraaliset piirteet.

314. Kaikelle tälle pitäisi olle pätevä peruste. Fysiologi voi ainakin todistaa, että passiot ovat sairauksien perustana (Descuret) ja aiheuttavat kuolemaa vieläpä äkillisesti. Mutta mitä filosofi voi todistaa? Ei mitään. Kun viha ja mustasukkaisuus voivat aiheuttaa sapenpurkauksia, kun ihminen voi kuolla surusta, pelosta, ilosta, kunnianhimosta jne., tuumiskelee filosofi järjen logiikallaan: ihmisellä on vapaa tahto. Hän voi hallita passionsa tahdon voimalla jos vain haluaa,

on vain heikkouden ilmaus, jos joutuu passioitten valtaan. Ehkä filosofi voi hallita passionsa ja kukistaa perkeleen yhdellä ainoalla tahtonsa otteella, kun toisten raukkojen on pitänyt jäädä perkeleen valtaan, niinkauan kuin Poika ei ole saanut heitä tehdä vapaiksi.

315. Mutta pelkään, että filosofi kukistaa perkeleensä itsekkyydellä ja kunnianhimolla, jotka häntä vallitsevat. Omavanhurskaus muuttuu filosofin mielikuvituksessa valkeuden enkeliksi ja tällä mustalla hengellä hän pitää perkeleensä kurissa. Itsekkyydellä ja kunnianhimolla hän hallitsee pikkuperkeleet ja sitten hän sanoo vapaalla tahdollaan hallitsevansa passioitaan, hyvällä tahdollaan vallitsevansa omaatahtoaan. Lopulta kai näemme, hallitseeko filosofien kallossa Jumala vai perkele.

316. Väitteemme on, että kaikilla passioilla, vaistoilla ja vieteillä on subjektiivinen perustansa orgaanisessa elämässä, ja että jokainen elin on tietyn passion sijaintipaikka. Näitä passioita kutsutaan raamatussa lihaksi, ja jokainen alhainen passio, joka ihmistä hallitsee, on perkele, niinkuin huoruuden perkele, ahneuden perkele, kunnian perkele, omanvanhurskauden perkele jne. Luther kutsuu kaikkia näitä passioita perkeleen vallaksi, josta ihminen ei vapaudu muutoin kuin suuren Sovittajan ja hänen lunastustyönsä kautta.

317. Vaikka passiot perustuvat orgaaniseen elämään, on niillä kuitenkin vaikutuksensa veren ja hermojen kautta hermoelämään, niin ettei ole ainutta passiota, vaistoa eikä viettiä, joka ei vaikuttaisi järkeen, ymmärrykseen ja tahtoon, ensiksikin ruumiillisesti niiden ominaisuuksien elimiin ja sitten, jos niin haluaa, hengellisesti järkeen, ymmärrykseen ja tahtoon eli niihin hengellisiin voimiin, jotka näissä elimissä vaikuttavat. Passion alkuaihe vaikuttaa myös järkeen, ymmärrykseen ja tahtoon, niin että passiot herättävät tahdossa himon, järjessä käsitteen ja ymmärryksessä aatteen kulloinkin vallitsevan passion mukaisesti.

318. Kun passiot herättävät tahdossa himon, on järjen ajateltava hallitsevan passion mukaisesti ja lopulta tehtävä päätös, jota voidaan

kutsua — sikäli kuin se on järjen toimintojen tulosta — järjen haluksi, »voluntas consequens» ei siksi, että se olisi »oleellinen tahto» tai ihmisen »vapaa tahto», joka määräisi itse itsestään, vaan siksi, että järki passion eli todellisen tahdon vaikutuksen alaisena ajattelee yhdenmukaisesti vallitsevan passionkanssa. Juuri tämä »oma tahto» panee ajatukset käyntiin. Tuo omatahto on todella ihmisen oma tahto, sikäli nimittäin kuin ihmisellä on mitään omaa tahtoa, kun ihmistahtoa hallitseva voima on etsittävä sydäimestä eli passioista.

319. Nyt on kysymys siitä, mikä tuo korkeampi voima on, joka sydäntä hallitsee, onko se hyvä vai paha prinssiippi, onko se Jumala vai perkele, sillä myös hyvä eli moraalinen elementti liitetään raamatussa sydämeen, harvoin tahtoon eikä koskaan ymmärrykseen. Filosofi liittää sydämen ominaisuudet osaksi tahtoon, esim. laupeus, rakkaus jne, osaksi ymmärrykseen, esim. lain vaatimukset, hyvä, oikea jne. Siksi hän jumaloi ymmärrystä, vaikka on äkkiä fysiologisesti todistettavissa, että ymmärrys on ihmisessä alistettu, ei itsenäinen voima. Ymmärrys on passioitten nöyryin palvelija.

V. Passioitten objektiivinen perusta

320. Ilman aisteja ei heräisi mitään passioita. Ilman aisteja voisi ihmisessä olla vain vaistoja ja viettejä, mahdollisesti myös sellaisia tunteita, mitä lapsella on äidinkohdussa. Mutta aistien kautta heräävät ihmisen syntyperäiset passiot, kuten viha, kateus, rakkaus, suru, pelko ym. Myös sellaiset passiot, jotka eivät ole syntyperäisiä, kuten tanssihimo ja pelihimo ym. ovat aistien aiheuttamia.

321. Ihminen saadaan vihastumaan, itkemään, nauramaan jne. esitettyjen havaintojen tai herätettyjen mielikuvien kautta. Havainto herättää tai ärsyttää aistillisen halun, esim. maku ja haju viinanhimon, näkö ja tunto siittämishalun. Mutta paljaitten rintojen näkeminen ei

herätä viinanhimoa eikä viinanhaju herätä siittämishalua. Tästä havaitaan, ettei mikä tahansa havainto voi herättää kaikkia passioita. Kuitenkin on vastaansanomaton, että havainnot herättävät passioita, kunhan vain niillä on subjektiivinen perusta olemassa.

322. Sivistys herättää monia epäluonnollisia passioita, joita ei ole vähemmän sivistyneissä piireissä, siksi tapainturmelus on suurin suurissa kaupungeissa. Heinroth huomauttaa, että moraalittomuus seuraa sivistyksen jalanjalkia. Erakon majassa on vielä tallessa kunniallisuus, kainous, vieraanvaraisuus, Jumalan pelko ja tapojen yksinkertaisuus, joita turhaan etsii sivistyneestä maailmasta. Monet terävänäköiset tutkijat ovat huomanneet historian vaiheista, että sivistyneitten keskuudessa havaittavaa loistoa, prameilua, turhamaisuutta, ylpeyttä ja uskonnonhalveksimista on seurannut rahvaan karkein paheellisuus. Ylhäisön irstautta seuraa kansan keskuudessa kurjuus ja köyhyys sekä paheet ja rikokset.

323. Kun havainnot herättävät alhaisia passioita, olisi uskonnollisen ihmisen vältettävä kaikkia oikeudentuntoa loukkaavia havaintoja ja itsessään viattomilta näyttäviä huveja, jotka helposti muuttuvat passioiksi, kuten tanssia, peliä, kohtuullista juopottelua jne. Kaikkiin passioihin nähden pitää paikkansa, että ne oltuaan alkujaan viattomia huveja — niinkuin maailma niitä kutsuu — ovat kehittyneet hallitseviksi passioiksi, jotka ovat vieneet tuhansia ihmisiä tuhoon. Herännyt ihminen, jonka oikeudentunto on kohonnut, ei tunne mitään huvia tanssissa, pelissä tai muissa syntisissä ajanvietteissä.

324. Kristillinen uskonto muodostuu moraalisisista passioista, jotka heräävät aatteiden vaikutuksesta, erityisesti kuvien ja vertauksien muodossa, joitten kautta kristinuskon totuudet tulevat havainnollisiksi yksinkertaiselle ihmiselle, jonka tunteille nämä kuvat voivat antaa elämää. Mutta nämä korkeat tunteet eivät voi elävöittää raudanjäykkää filosofia, jonka sydän on tullut jääkellariksi uskomattoman aivotyön takia. Sitäpaitsi häneltä puuttuvat nämä tunteet täysin, ja siksi hänelle

uskonto jää vieraaksi, mystiseksi, koskapa häntä eivät ne kuvat ja vertaukset voi elähdyttää, minkä kautta uskonto on esitetty. Sen vuoksi jumalallinen uskonnon perustaja sanoo: »Minä ylistän sinua isä, — että olet salannut nämä viisailta ja ymmärtäväsiltä ja ilmoittanut ne lapsenmielisille». Ja Paavali sanoo: »Ei monta inhimillisesti viisasta».

325. Näyttää todennäköiseltä, että havainto vaikuttaa ensiksi aivojen vastaanottavaan (perkeptiiviseen) elimeen, mistä vaikutelma siirtyy ruumiin vastaanottavaan (suskeptiiviseen) elimeen saaden aikaan muutoksen sen elimen toiminnoissa. Tämä muutos välittyy hermореакtioina aivoihin herättää siellä tunteita, haluja ja ajatuksia. Siten on siittämishalun, viinanhimon, vihan surun, mustasukkaisuuden ym. laita. Kertomus puolison tai lapsen odottamattomasta kuolemasta ei tule ensisijaisesti ajatuksen kohteeksi, vaan käy salaman tavoin sydämeen saaden aikaan joko huimausta tai piston sydämessä. Vasta jälkeenpäin tapahtuma tulee mietiskelyn ja harkinnan sekä tahdon toiveitten kohteeksi.

326. Anatomit ratkaiskoot, kulkevatko nämä vaikutteet sydämeen sympateettisten hermojen vai joittenkin muitten johtimien kautta. Vaikutelma ei tule voluntaaristen hermojen kautta, sillä sydän ei ole tahdon alainen. Sitäpaitsi kiivaimmat passiot heräävät vastoin ihmisen tahtoa. Ihminen ei voi tahdon voimallaan herättää eikä tukahduttaa surua, rakkautta, pelkoa, vihaa tms., jos ihminen rakastuu, hänen on oltava rakastunut kunnes rakkaus loppuu. Tämä on peruste Lutherin väitteelle, ettei ihmisellä hengellisissä asioissa ole vapaata tahtoa, liberum arbitrium.

W. Objektiivisten sielunkykyjen keskinäinen suhde

327. Edellä oleva tutkimus antoi ehkä jotain valaisua tahdon ja järjen väliseen suhteeseen. Bichat väittää, että tahto on järjen toimintojen

tulos. Kysymys on dogmatiikan kannalta hyvin painava ja sen vastaus riippuu siitä, onko tahto sellaisessa suhteessa järkeen, että havainto voi herättää halun tahdossa koskettamatta passion elimiä. Vanha sananparsa sanoo: »Ignoti nulla cupido», ts. ei halua ilman tietoa eli että ihminen ei voi tavoitella mitään, jota hän ei ennalta tunne tai tiedä. Siitä seuraa, että havainnon, kuvitelman tai käsitteen on edellettävä halua.

328. Mutta kysymys on tämä: voiko tyhjä havainto, joka ei meitä kiinnosta millään tavalla, herättää halua? Me oletamme nyt, että mielenkiinnolla, vietillä tai passiolla on perusteensa orgaanisessa elämässä eikä järjessä. Jos havainto, mielikuva tai käsite vaikuttaa tahtoon siten, että jokaisen havainnon tai käsitteen olisi välttämättä herätettävä tahdossa halu, ei tahto olisi niin vapaa kuin filosofi haluaisi sen olevan. Sillä filosofi väittää, että järki on tahdosta riippumaton ja tahto on aivan riippumaton järjestä, niin ettei toinen ole toisen seuraus.

329. Tässä on siis jo kaksi itsenäistä voimaa, joista kumpikaan ei ole toisesta riippuva. Tähän tulee kolmantena voimana vielä ymmärrys, joka ei ole kummastakaan riippuva, ja lopulta muisti ja mielikuvitus, joita myös pidetään itsenäisinä voimina hengen valtakunnassa eli sielun alueella. Jos tämä on totta, olisi ihmissielussa oltava neljä tai viisi itsenäistä, toisistaan riippumatonta voimaa (kykyä), jotka siis muodostaisivat jonkinlaisen liittovaltion suunnilleen Sveitsin valaliiton tavalla. Ettei tässä vain ole joku iso koira haudattuna?

330. On tosin totta, että aistit ovat siten toisistaan erillään, että sokea voi kuulla ja kuuro nähdä, jos hänellä on toinen aisti vahingoittumaton, mutta siitä ei seuraa, että järki olisi kokonaan riippumaton tahdosta, vaikka toisinaan ilmenee ajatuksia, jotka näyttävät olevan vastoin sitä tahtoa, jota ihminen silloin pitää varsinaisena ja ominaisena tahtonaan. Näitä vieraita ajatuksia on usein henkilöillä, joita hallitsee hajamieliseksi tekevä passio, esim. rakkaus, mutta se ei todista muuta, kuin että vieraat omaa varsinaista tahtoa vastaan olevat ajatukset ovat riippuvia korkeammasta voimasta ts. passiosta.

331. Mutta jos ihmisruumiissa on vain yksi hallitseva prinssiippi, joka hallitsee muiden elinten suorituksia, ei ihmissielussakaan tarvitse olla useampia toisistaan riippumattomia voimia, jotka kumoaisivat tai hävittäisivät toisiaan, ellei olisi säännöstelijää, joka pitäisi muita kousissa. Luonto on siten varustettu, että jokaisessa taivaankappaleitten järjestelmässä on yksi keskustähti, joka pitää yllä ja lämmittää muita. Niin myös henkimaailmassa on oltava yksi keskusvoima, josta muut ovat riippuvia. Keskusvoimaa ei voi puuttua ihmissielustakaan, joka on voimajärjestelmä sekin. Mutta mistä voimasta sitten muut ovat riippuvia?

332. Filosofit ovat olettaneet, että järki on riippumaton tahdosta niinkuin tahtokin on riippumaton järjestä, mutta se olisi tarpeen todistaa. Samoin filosofit ovat väittäneet, että järki on ihmistä hallitseva prinssiippi eli ihmissielua hallitseva ja ohjaava voima, mutta tätä väitettä ei vahvista historia, joka osoittaa, etteivät maailmaa ole koskaan järkevät prinssiipit hallinneet. Siksi useimpien filosofienkin on myönnettävä, että harvat ihmiset pystyvät käyttämään järkeään oikein. Kuitenkaan en ole päässyt selville filosofien tarkoituksesta, pitäisikö järjen hallita tahtoa vai tahdon ymmärrystä vai pitikö näiden kolmen olla yksi.

333. On ainakin selvää, että järki ei ole tahdosta riippumaton, vaikka loogikot kutsuvat järkeä spontaaniseksi eli itsenäiseksi. Ihminen ajattelee tavallisesti tahtomista ja jos ihminen haluaa jotain asiaa ajatella, hän ajattelee. Mikä muu voima sitten panisi ajatuksen liikkeelle? Jos se olisi jokin muu voima, sitä pitäisi kutsua järjen haluksi. Mikä ero sitten olisi tahdolla ja järjen halulla? Ihmisellä olisi silloin oleellinen tahto ja subjektiivinen tahto ja sitäpaitsi järjen halu. Mutta oikea tilanne kuitenkin on, ettei ihmisellä ole enempää kuin yksi tahto, vaikka tahdossa herääviä haluja voi olla monenlaisia.

334. Kun ihminen voi tahdon voimallaan harjoittaa järkeään ja ajattelulla terästä älyään, se todistaa järjen olevan kokonaisuudessaan tahdosta riippuva. Sitten matemaatikko voi laskea etäisyyden maasta tähtiin milloin hän haluaa. Kuka häntä pakottaisi panemaan toimeen vaikeaa ja

laajakantoista laskentaa, ellei hän haluaisi vaivata järkeään? Yhtä vähän voisi kukaan pakottaa filosofia laatimaan filosofin järjellä moraalisyysteemiä, ellei hän haluaisi vaivata järkeään. On siis selvää, että tahdolla on järkeen nähden ylivalta. Tahto panee myös ajatukset liikkeelle, tahdottiinpa sitä sitten kutsua tahdoksi tai järjen haluksi tai antaa sille jokin muu nimi. Kaiken kaikkiaan, ihminen ajattelee enimmäkseen tahtoen.

335. Mutta kun tulee sellaisia ajatuksia, jotka haluaisi heittää mielestä, se osoittaa vain sen, ettei tahto itse ole vapaa. Herännyt ihminen ei halua ajatella pahaa, ja kuitenkin tulee pahoja ajatuksia. Näyttää siltä, kuin nuo pahat ajatukset tulisivat vastoin hänen tahtoaan, sillä tämä tahto ei ole se, jota filosofi kutsuu ihmisen oleelliseksi tahdoksi, joka aina tahtoo hyvää ja järkevää (Martensen), kun hän ei halua omistaa omaatahtoaan omaksi tahdokseen, ellei omavanhurskaus anna siihen lupaa. Mutta se tahto, jota passiot eli perkele kiihottavat, ei voi olla pahoja ajatuksia vastaan. Tämä filosofin subjektiiviseksi kutsuma tahto panee pahat ajatukset liikkeelle.

336. Mikäli ihminen omistaa hyvän tahdon omakseen, hän voi sanoa apostolin kanssa: »Tahto minulla kyllä on, mutta voimaa hyvän toteuttamiseen ei.» Mutta tätä tahtoa hän ei ollut itse aikaansaanut mietiskelyllään, sillä hän sanoo toisessa paikassa: »Jumala on se, joka teissä vaikuttaa sekä tahtomisen että tekemisen, että hänen hyvä tahtonsa tapahtuisi». Mutta kun kristitty tekee ajatuksillaan paha vastoin parempaa tahtoaan, sanoo sama apostoli: »Te ette tee sitä, mitä tahdotte». Toisin sanoen kristitty ei halua ajatella muuta kuin hyvää ja kuitenkin hän ajattelee usein paha. Mistä nämä pahat ajatukset tulevat vastoin hänen tahtoaan? Ne tulevat sydäimestä, passioista, jotka muodostavat pahan tahdon.

337. Kysymyksellä objektiivisten sielunkykyjen keskinäisestä suhteesta on dogmaattisesti suuri merkitys, koska teologit seuraavat sielunopissaan sydämettämiä filosofeja. Filosofit ovat aikaa sitten hävittäneet luterilaisen

opinkäsityksen tahdon kyvyttömyydestä hengellisissä asioissa ja teologit ovat hyvän matkaa samalla tiellä. Kun esim. Völdike panee kaksi kolmannesta uskosta järjen tilille ja yhden kolmasosan tahdon tilille, on ensiksi ratkaistava kysymys siitä, ovatko tahto ja järki riippumattomia toisistaan. Jos ne ovat toisistaan riippumattomia, voi helposti käydä, että järjessä oleva osa uskoa on riippumaton tahdossa olevasta uskosta ja päinvastoin.

338. Yksinkertaisella talonpoikaistytöllä voisi olla autuaaksitekevä usko, vaikka ei hänellä olisikaan mitään erinomaisia järjenlahjoja, koska autuaaksi tekevän uskon (fiducia) edellytetään olevan tahdossa. Toisaalta voisi korkeasti oppineelta tohtorilta puuttua autuaaksitekevä usko, vaikka hänellä onkin laaja järjen tieto. Kuinka tämä lyö yksiin? Eikö korkeasti oppineen tohtorin pitäisi tuntea Jumalaa paremmin kuin yksinkertaisen talonpoikaistytön? Kaikki, joilla on kuollut auktoriteettiusko peruukissaan, uskovat, että korkeasti oppinut tohtori tuntee Jumalaa paremmin kuin yksinkertainen, ja johdonmukaisesti hänen pitäisi paremmin kuin kenenkään muun tietää, miten ihminen tulee autuaaksi. Mutta jos tohtori on vapaa-ajattelija, joka uskoo aivan toista kuin mitä hän saarnaa, kuinka hän osaa näyttää syntiselle tietä taivaaseen? Jos tohtorilla itsellään ei ole autuaaksitekevää uskoa, kuinka hän voi toisille saarnata autuaaksitekevää uskoa?

339. Väärästä opista voidaan tehdä sellaisia johtopäätöksiä, että järki ja tahto ovat toisistaan riippumattomia. Mutta olettakaamme nyt, että järki on tahdosta riippuvainen, mikä ilmenee siitäkin, että ihminen voi opiskelamalla hankkia taitoja ja viisautta, samoin täytyy teologisen opinkin riippua itse kunkin tahdosta, niinkuin ihminen voi hankkia itselleen kuuluisuutta, neroutta, taitoja ja kykyjä, jos ei yhdellä, niin kuitenkin toisella alalla, johon hänellä on luonnonlahjat ja taipumukset. Jos autuaaksitekevä usko riippuu ihmisen tahdosta, voi kuka tahansa tulla autuaaksi, kunhan vain tahtoo. Filosofi voi tulla autuaaksi mietiskelyllään, juopporatti voi tulla autuaaksi elämällä alituisessa

humalassa. Huorapukki voi tulla autuaaksi, kun hän saa elää hekumassa jne.

340. Mielikuvitus on enimmin tahdosta riippuva, sillä mielikuvitus on kuvitelma, jonka kukin itse tekee, ja minkä joku tekee itse, sen hän tekee tieteen tahtoen. Kuitenkaan mielikuvitus ei aina ole tahdon tuote, jonka asianomainen pitäisi tajunnassa omanaan. Mielikuvitus riippuu useimmin passiosta, jota ihminen ei itse voi aikaansaada. Pimeää pelkäävän mielessä pelko voi aiheuttaa mielikuvan, että mörkö on hänen kantapäillään. Mustasukkaisuus voi monessa herättää mielikuvan että puoliso on uskoton jne. Siinä tapauksessa mielikuvitus riippuu hallitsevasta passiosta. Mutta muussa tapauksessa mielikuvitus riippuu tahdosta, kuten runoudessa, piirustustaiteessa ja muissa kaunotaiteissa.

341. Muisti on myös enimmäkseen tahdosta riippuva, niin että muistetaan parhaiten se, mitä halutaan muistaa. Tässä on myös mielenkiinnolla tärkeä osuus. Mikä ensin kiinnostaa, se muistetaan niinkauan kuin eletään. Välistä kuitenkin tapahtuu, että haluaisi saada mieleensä jonkun nimen, mutta sillä kertaa turhaan. Ja toisinaan täytyy muistaa asioita, joita ei haluaisi. Tällöin taas passio pitää yllä muistia. Jos ihminen voisi unohtaa rakkauden kohteensa, hän olisi onnellinen, mutta hän ei voi, niin kauan kuin passio kestää. Näistä kokemuksista on siis tehtävä johtopäätös, että passioilla on suuri vaikutus objektiivisiin sielunkykyihin.

342. On tunnettua, että sekä muisti että järki terästyvät harjoittelemalla. Mutta muistin ja järjen harjoittaminen riippuu kokonaan ihmisen tahdosta. Siis sekä muistin että järjen toiminnot ovat tahdosta riippuvia niitä poikkeuksia lukuunottamatta, jolloin passio pitää yllä muistia ja panee ajatukset liikkeelle. Tästä voidaan tehdä tärkeä johtopäätös, että järki, muisti ja mielikuvitus eivät toimi spontaanisesti, koska niiden toiminta riippuu tahdosta ja passioista. Muistin ja järjen terästäminen harjoituksella osoittaa, että se tapahtuu elintoiminnan avulla. Elin saavuttaa harjoituksella suurempaa valmiutta. Tähän perustuu ihmisen

kyky olla kasvatettavana ja opetettavana. Eläinkin voidaan koulita ja kesyttää.

343. Jos olisi mahdollista, että järki voisi ajatella omasta vaatimuksestaan, ilman tahdon vaikutusta, olisi sellainen järki spontaanisesti toimiva. Ja tahtoa, joka ilman passioitten vaikutusta olisi järjen käskettävänä, voitaisiin kutsua »objektiiviseksi tahdoksi» ja siinä tapauksessa voitaisiin sanoa, että tahto on järjen toiminnan tulos. Mutta missä on sellainen tahto, jota järki määräisi toimimaan? Ehkäpä filosofin kallossa. Mutta hänkin väittää, että tahto määrää itseään. Hän ei anna minkään ihmisen itsensä ulko- tai sisäpuolella olevan voiman määrätä itseään. Sellainen on filosofin oppi vapaasta tahdosta.

X. Tahdon vapaudesta

344. Saadakseen tahdon ehdottoman vapaaksi filosofi on koonnut viettejä, vaistoja ja passioita tahdon alaisuuteen, joka ei olisi ihmisen oma. Petrelli sanoo korostetusti, että ihmisellä on tahto, joka ei ole hänen omansa. Ja Martensen kutsuu tätä tahtoa ihmisen omaksitahdoksi, joka ei ole hänen oma tahtonsa. Toisin sanoen omatahto ei olisi ihmisen järkevä tai moraalinen tahto. Mutta kenen tahto on sitten »omatahto» eli paha, subjektiivinen tahto? Ja millä filosofi todistaa, että omatahto ei ole ihmisen oma tahto?

345. Filosofi ei tunnusta mitään perkelettä tai mitään paha, ihmisen ulkopuolella olevaa prinssiippiä. Mutta kun hän tunnustaa, että subjektiivinen eli omatahto on paha, hänen pitäisi myös todistaa, että ihmisen omatahto ei ole ihmisen oma tahto. Sillä ei kukaan järkevä ihminen tule siitä vakuuttuneeksi, että filosofi syyttää tai todistuksitta sanoo, että omatahto ei ole ihmisen oma tahto. Jos filosofi omanvanhurskauden vaikutuksesta omistaa itselleen oleellisen eli

järkevän tahdon omaksi tahdokseen, pitäisi hänen todistaa, millä perusteella hän ei voi omistaa itselleen subjektiivista, paha tahtoa.

346. Tässä omavanhurskaus on näppärällä tavalla vapauttanut filosofin moraalista vastuusta. Sillä jos voitaisiin todistaa, että omatahto ei ole ihmisen oma tahto, olisi hän samalla vapautettu kaikesta pahan tahdon vastuusta. Ihminen ei voi olla vastuussa pahasta tahdosta, joka ei ole hänen. Tämä tapa vapautua kaikesta pahan tahdon aiheuttamasta vastuusta on kaikkein näppärin tapa nousta taivasten valtakuntaan. Mutta onneksi ei kukaan johdonmukainen ajattelija ole tyytyväinen viisasteluun, joka on logiikan jäniksenloikka ja samalla epätoivoinen loikkaus kuilun yli, jota ei kukaan muu kuin epätoivoinen järkeisoppinut uskalla tehdä. Suosiollinen herra, niin helppoa ei ole hypätä kuilun yli, joka on rikkaan miehen ja Lasaruksen välillä!

347. Olisi pitänyt esittää jokin todiste väitteelle, että omatahto ei ole ihmisen oma tahto, esim. minän, itsen tai persoonallisuuden alue olisi ollut rajoitettava. Filosofin olisi pitänyt todistaa, että persoonallisuuteen eli minään ei kuulu muuta kuin moraalinen, järjessä oleva tahto. Siten persoonallisuudesta olisi pitänyt eristää ei vain sydän, joka on jo nuoruudesta asti paha, vaan myös omatunto, joka monella onkin paatunut, ja myös järki, josta pahat ajatukset voivat hiipiä sisään. Sitten filosofi olisi voinut tehdä päätelmän ja sanoa, ettei hänen omatahtonsa ole hänen, koska hänen minäänsä ei kuulu mitään muuta kuin järjessä oleva moraalinen tahto, joten hän ei ole millään tavalla vastuussa pahasta omastatahdostaan. Oleellisen, aina hyvää ja järkevää tahtovan tahdon kautta hän on positiivisesti hyvä.

348. Jos järkeisoppinut voi sofismillaan vapauttaa itsensä kaikesta omastatahdossa olevan pahan vastuusta, voi hän yhtä helposti todistaa, että ihminen on positiivisesti hyvä (Petrelli) ja että hänellä on positiivinen tahdon vapaus (Martensen). Ensiksi hän todistaa, että ihminen on langennut omasta, ts. vapauden aatteestaan, senjälkeen hän todistaa, että ihminen voi vapauttaa jälleen itsensä, ei Pojan kautta, joka tekee

vapaaksi, vaan mietiskelyn kautta. Ihmisen on toteutettava olemuksensa vapautta, mutta siihen tarvitaan, ei fyysistä, vaan metafyyssistä ja moraalista välttämättömyyttä (Martensen). Riippuu siis ihmisestä itsestään, että hän toteuttaa vapauttaan. Metafyyssinen ja moraalinen välttämättömyys, joka panee ihmisen toteuttamaan vapauttaan, ei toki ole mikään välitön korkeamman voiman aikaansaannos, sillä sama tekijä sanoo toisessa kohdassa: »Koska ihmisen vapaata tahtoa ei voida ajatella absoluuttisesti edellytyksettömäksi, vaan se edellyttää sisimmäksi määräämisperusteekseen Jumalan luomistahdon, syntyy uusi vastakkaisuus ihmisen Jumalasta riippumattomuuden ja sen ehdottoman itsemääräämisen välillä. Mutta tätä riippuvuutta voidaan tarkastella niinkuin itse vapautta. Kos ihmisen tahto määräytyy oleellisesti Luojan tahdon mukaan, se voi tätä toteuttaa. Mutta kun se tässä on määrätty määräämään itseään, se on määrätty absoluuttisesti vapaaksi.»

349. Tässä tekijä on taas logiikan jäniksenloikalla hypännyt rikkaan miehen ja Lasaruksen välillä olevan kuilun yli. Hän pitää ihmistä yhä siinä tilassa olevana, jolloin vapaa itsemäärääminen vielä oli mahdollista. Mutta kun ihminen nyt on langennut vapauden aatteestaan, kuinka hänellä sitten olisi vapaa itsemäärääminen? Tekijän pitäisi osoittaa, miten vapauden aatteesta lankeaminen eli vapaa itsemäärääminen pahaan voi käydä yksiin vapaan itsemääräämisen kanssa hyvään. Tekijähän ei edellytä, että ihminen voisi joka hetki toimia toisin kuin hän toimii. Vapaa itsemäärääminen näyttäisi siten olevan mahdottomuuden rajoittama, toimia joka hetki toisin kuin toimii. Jos hän siis vapaalla itsemääräämisellään on määrännyt itsensä hyvään, ei hän voi joka hetki toimia toisin. Jos hän taas vapaalla itsemääräämisellään on määrännyt itsensä pahan puolelle, ei hän voi joka hetki toimia toisin. Tämä kaikki Martensenin omien moraalin peruslauseitten mukaan.

350. Kun ihminen ei joka hetki voi toimia toisin, hänen tulee toimia siten, kuin hän kerran vapaan itsemääräämisen perusteella on päättänyt toimia. Hän on nyt oman itsemääräämisensä sitoma. Ellei hän olisi alussa

määrän nyt itseään lankeemukseen omasta, ts. vapauden aatteesta, olisi hänellä ollut määräämismomentti tulevaisuudessakin. Mutta kun hän on jo määrännyt itsensä lankeemukseen eikä hän voi joka hetki toimia toisin, hän on nyt itsemääräämisensä sitoma, ja me toivomme, että hän pysyy sanoissaan. Jos ihminen on kerran määrännyt itsensä lankeamaan vapauden aatteesta, ei hän voi tätä vapaata toimenpidettä kieltää eikä tehdä tyhjäksi, kun se tapahtui hänen oman, vapaan itsemääräämisensä seurauksena. Hänellä ei ole muuta mahdollisuutta kuin katua omaa työtänsä, koska hän ei halua puolustaa tätä toimintaansa (lankeemusta) eikä väittää, että se ei ollut paha eikä vahingollinen. Niin ainakin osa järkeisoppineita väittää, ettei synnissä ole mitään pahaa, koska ihmiselle olisi ollut mahdotonta tehdä hyvää, ellei olisi olemassa pahaa. Kuinka oikeata tämä logiikka on, jätämme tällä kertaa sanomatta.

351. Mutta mikäli ihminen ei lankeemuksensa jälkeen voi joka hetki toimia toisin kuin toimii, koska häntä sitoo hänen oma vapaa itsemääräämisensä vapauden aatteesta lankeamiseen, ei hän voi omasta voimastaan toteuttaa kadonnutta vapauden aatetta. Sitä varten hänen olisi ensin tehtävä tyhjäksi vapaa itsemääräämisensä lankeemukseen pois vapauden aatteesta. Mutta kun hän on jo määrännyt itsensä tähän lankeamiseen, on hän nyt oman itsemääräämisensä sitoma eikä voi toimia toisin. Jollei tuota itsemääräämistä olisi koskaan tapahtunut, olisi hän vielä vapaa itsemääräämiseen. Mutta juuri siksi, että hän on jo määrännyt itsensä, ei hän voi tehdä tuota vapaata toimintaansa olemattomaksi, senvuoksi hän ei voi joka hetki toimia toisin kuin hän toimii, sillä hän on itse määrännyt itsensä lankeemukseen vapauden aatteesta ja tämä koskee koko ihmissukua. Jos näet Adam ei olisi määrännyt itseään, olisi vapaus itsensä määräämiseen vielä jäljellä, mutta kun Adam on määrännyt itsensä lankeamaan vapauden aatteesta, ei tätä itsemääräämistä voida tehdä tyhjäksi. Meidän on tässä käytettävä rationalistin omia aseita, sillä kun hän viisastelullaan vapauttaa itsensä pahan kaikesta vastuusta, voimme mekin hävittää hänen myrkyllisen käärmeenviekkautensa vaikutuksen, vaikkei kukaan tulekaan

vakuuttuneeksi totuudesta. Ei mikään muu kuin omavanhurskaus pakota järkeisoppinutta hävittämään luterilaista opinkäsitystä ihmisen tahdon kyvyttömyydestä ja alkamaan ja päättämään omaa parannustaan. Sen vuoksi hän pakenee viisasteluun ja tekee sellaisia logiikan jäniksenloikkia, ettei niitä missään muussa tieteessä voitaisi hyväksyä. Sillä syyttä suotta väittää, että ihmisellä on tahto, joka ei ole hänen tai että omatahto ei ole ihmisen oma tahto, on kokonaan terveen moraalin ja logiikan halveksimista.

353. Kun filosofi ei voi hyväksyä ihmisessä olevaa pahaan pelkästään siitä syystä, että hän ei halua ottaa tuon pahan vastuuta, hän osoittaa itse tällä teolla, että omatahto on hänen oleellinen tahtonsa, jota hän on niin pahoin pakotettu seuraamaan. Juuri siinä ilmenee omanvanhurskauden kauhea voima, että se hallitsee ja vallitsee suuria ajattelijoita ja neroja, joitten kautta se voi vakuuttaa maailmalle, etteivät maailman asiat ole niin huonosti kuin uskonpuhdistajat ovat kuvanneet. Näiden oppi suuresta turmeluksesta tulee yhä vanhanaikaisemmaksi ja lopulta kokonaan unohtuu. Oppi ihmisen tahdosta on tärkein kohta antropologiassa ja teologiassa, sen opin kanssa Kristuksen risti seisoo tai kaatuu.

354. Meidän on nyt tarkemmin tutkittava tahdon suhdetta passioihin saadaksemme selville filosofien varkaankujeet psykologiassa ja moraalissa, minkä avulla he johtavat maailmaa harhaan siihen hulluun ajatukseen, että järjessä oleva moraalinen tahto määräisi ihmisen moraalisen luonteen. Tässä on kyse tahdon vapaudesta, jota filosofit puolustavat kaikin voimin koska juutalaisilla oli sama käsitys vapaudesta kuin meidän nykyaikaisilla filosofeillamme: me emme ole koskaan olleet kenenkään orjia, me olemme vapaina syntyneet. Niin järkeisoppineen täytyy kaikin voimin puolustaa omavanhurskasta vapauttansa, ettei hänen olisi pakko rukoilla Poikaa tekemään synninorjaa vapaaksi. Jos siis Poika tekee teidät vapaiksi, niin te tulette todellisesti vapaiksi.

355. Tahto on läheisessä tai kaukaisessa suhteessa kaikkiin sielunkykyihin, mutta se ei suinkaan ole yksinvaltiassaan niihin nähden. Tahdon vapaus on rajoitettu tietyssä määrin jo suhteessa järkeen ja muistiin, kuten yllä on osoitettu. Vielä suuremman vapauden rajoituksen tuottavat passiot. Tahdon vallassa ei ole tehdä passioita tyhjiksi. Ihminen ei voi tehdä itseään rakastuneeksi, hän ei voi tehdä itseään surulliseksi, mutta kun nämä passiot heräävät, ei hän voi niitä hävittää millään tahdon voimalla. Tämä suhde osoittaa, ettei tahdolla ole valtaa passioihin nähden. Mutta ihminen ei voi tehdä itseään rakastuneeksi, hän ei voi tehdä itseään surulliseksi, mutta kun nämä passiot heräävät, ei hän voi niitä hävittää millään tahdon voimalla. Tämä suhde osoittaa, ettei tahdolla ole valtaa passioihin nähden. Mutta ihminen ei ole sen vähemmän vastuullinen tunteistaan, ajatuksistaan, himoistaan, vieteistään ja vaistoistaan, koska hän alusta alkaen on väärinkäyttänyt vapautensa ja vapaaehtoisella itsemääräämisellä määrännyt itsensä luopumukseen elämänsä alkulähteestä, jonka kautta perisynti, passioitten mahdollisuus eli hengellinen orjuus, joka on perkeleen valtaa ihmisessä, pääsi nousemaan hänen sydämeensä.

356. Kun tarkoin tutkimme kaikkia suhteita, mihin tahto voi tulla muihin sielunkykyihin ja passioihin nähden, ilmenee ainakin neljä suhdetta, joita kutsumme yleisen vapauden käsitteen lajeiksi. Nämä vapauden lajit ovat 1) positiivinen vapaus, 2) negatiivinen vapaus, 3) aktiivinen vapaus ja 4) passiivinen vapaus, joita kutakin voidaan tarkastella erikseen. Ne merkitsevät oikeastaan tiettyä voimaa tahdossa tai tiettyä astetta kyvyssä hallita ruumiin ja sielun kykyjä. Tässä huomautetaan etukäteen, että subjektiivisella tahdolla eli omallatahdolla käsitetään kaikenlaisia viettejä, vaistoja tai passioita, jotka kuuluvat orgaanisen elämän alalle. Ja se tahto, jota tässä tarkastellaan, on keskipiste eli keskusvoima hermoelämän alalla, siis samanselitteinen filosofien oleellisen eli järkevän tahdon kanssa.

Y. Tahdon positiivinen vapaus

357. Kaikissa välittömästi tahdon alaisissa elimissä ja sielunkyvyissä tahto hallitsee rajoittamattomasti, ei ole ainutta jäsentä ihmisruumiissa, jonka ei olisi liikuttava tahdon viittausten mukaan. Tämä tahdon valta ei kuitenkaan ulotu hermoelämän alaa kauemmaksi, ja sikäli kun sieluntoiminnat ovat samalla orgaanista toimintaa, ovat myös järjelenimet alistetut tahdolle aiemmin mainituin poikkeuksin. Tahdon valta ei ole rajaton järkeen ja muistiin nähden, ei myöskään mielikuvitukseen nähden.

358. Mikäli tahto hallitsee kaikkia hermoelämän piirissä olevia elimiä, voidaan tätä tahdon kykyä kutsua positiiviseksi vapaudeksi, mutta tahdossa itsessään nouseviin haluihin ja taipumuksiin ei tahdolla ole valtaa, koska näillä haluilla on perustansa orgaanisen elämän alueella. Samoin ei tahdolla ole valtaa estää järjessämme tahdon vastaisesti nousevia pahoja ajatuksia. Tahto ei näet pysty estämään verta ja hermoja vaikuttamasta järjen elimiin. Kuitenkin tahto panee liikkeelle ajatukset silloin, kun ajatellaan tahtoen.

359. Ns. moraalinen eli järkevä tahto, jonka järkeisoppineet omistavat omaksi tahdokseen, on samassa suhteessa subjektiiviseen tahtoon kuin hermoelämä orgaaniseen elämään. Kun passiot hyökkäävät tahtoon, nousevat himot itse tahdossa eikä moraalinen tahto pysty estämään näitä himoja nousemasta. Mutta kun passiot ovat laantuneet, nousevat tahdossa halut, jotka perustuvat oikeuden tuntoon, joka passioitten aikana oli tukahdutettu. Passioitten laannuttua tahdossa nousevat hyvät taipumukset voivat perustua myös omaantuntoon, joka tuomitsee epämoraaliset passiot, taikka ymmärrykseen, joka sisältää aatteen paremmasta, minkä pitäisi olla ihmisen tahdossa. Järkikin voi käsittää, että passiotila on vaarallinen. Mutta mihin hyvään moraalinen tahto pyrkineekin passioitten lakattua siihen vaikuttamasta, ei se voi kuitenkaan kieltää passioita eikä estää niitä herättämästä taipumuksia, himoja ja toiveita, jotka ovat ristiriidassa hyvien taipumusten kanssa.

360. Jos moraalinen tahto olisi positiivisesti vapaa, ei siinä pitäisi nousta mitään pahoja taipumuksia, sen pitäisi aina tahtoa hyvää ja järkevää, niin kuin järkeisoppinut väittää. Mutta kuinka hän tämän todistaa? Voiko hän todistaa, että ihmisellä on yhtäaikaan kaksi tahtoa? Me kuvittelisimme, että tahto on olemukseltaan vain yksi, mutta ominaisuudet, jotka liitetään tahtoon predikaatteina, eivät kuulu tahdon olemukseen. Ihmisellä ei voi olla samalla kertaa hyvää ja paha tahtoa, koska nämä kumoavat toisensa. Paha ja hyvä vaihtelevat tahdossa, niin että paha tahto voi kokea muutoksen ja muuttua hyväksi. Tämä vaihtosuhte hyvän ja pahan välillä tahdossa osoittaa, ettei kumpikaan niistä kuulu tahdon olemukseen.

361. Mutta järkeisoppinut haluaa väittää, että hyvä kuuluu järkevän tahdon olemukseen ja tämän hyvän hän on aikaansaanut itse eli luonut vapaalla toiminnallaan ja itsemääräämisellään. Siinä tapauksessa paha kuuluisi subjektiivisen tahdon olemukseen, ja ihmisellä olisi silloin kaksi oleellista tahtoa. Mutta kumpi näistä on määrännyt itsensä luopumaan vapauden aatteesta? Subjektiivinenko? Mutta subjektiivinenhan on paha. Ennen lankeemusta se ei voinut olla paha, koska se oli silloin vapaa. Ennen lankeemusta se ei ollut luopunut vapauden aatteesta ja paha oli seuraus tästä lankeemisesta. Mutta jos subjektiivinen tahto oli ennen lankeemusta vapaa ja hyvä niinkuin moraalinen tahto, eihän niiden välillä silloin ollut mitään eroa. Ehkä ne siihen aikaan muodostivatkin yhden tahdon? Vai voiko rationalisti todistaa, että ennen lankeemusta olisi todella ollut kaksi vapaata ja hyvää tahtoa?

362. Mikäli järkeisoppinut ei voi todistaa, että ennen lankeemusta ihmisellä olisi ollut kaksi oleellista, vapaata ja hyvää tahtoa, mikä olisikin ollut tarkoituksetonta, niin oletamme, että ihmisellä ennen lankeemusta oli vain yksi ainoa oleellinen tahto, joka itsemääräämisensä kautta on langennut pois vapauden aatteesta ja tämän saman itsemääräämisen takia on tahdosta tullut sidottu, koska se on oman, pahaan suuntautuneen itsemääräämisensä sitoma. Johdonmukaisesti ei ihmisen

oleellinen tahto voi olla positiivisesti vapaa muutoin kuin hermoelämän alalla.

363. Filosofi ei voi koskaan tosissaan väittää, että ihmisellä olisi kaksi oleellista tahtoa. Mutta joutuu helposti sanaleikkeihin, kun filosofi itse esittää sellaisia aivan hulluja aatteita, niinkuin ennen mainitut Martensenin ja Petrellin lauseet, että ihmisellä on tahto, joka ei ole hänen omansa ja että ihmisen omatahto ei ole hänen oma tahtonsa, joilla he ovat luulleet voivansa todistaa, että ihmisen tahto on vielä vapaa.

364. Itse asiassa ihmisellä on yksi oleellinen tahto, jolla on positiivinen vapautensa hermoelämän alalla. Mutta tämä tahto ei ole hyvä eikä paha, ts. hyvä ei kuulu sen olemukseen eikä myöskään paha, koska nämä ominaisuudet lasketaan tahdolle yleensä, ts. tahto on muutoksen alainen, hyvä tahto voi muuttua pahaksi ja paha tahto voi muuttua hyväksi. Mutta siinä rationalisti on pahasti erehtynyt, että hän on luullut voivansa itse luoda itselleen tahdon, mikä on täysin luterilaista opinkäsitystä vastaan. Sellainen kyky ihmisen tahdosta puuttuu tyystin.

Z. Tahdon negatiivinen vapaus

365. Tahdon positiivista vapautta hermoelämän alalla voi kutsua negatiiviseksi orgaanisen elämän alalla, sikäli kuin se pystyy kieltämään passiot eli estämään ne puhkeamasta ilmi. Oletamme passion, esim. paloviinan passion ja annamme passionalaiselle viinalasin eteen. Silloin nousee kysymys, onko juomari pakotettu ottamaan lasin käteensä, onko hän pakotettu nostamaan sen suunsa eteen. Jos hänellä on kyky liikuttaa kättä, on hänellä myös kyky olla sitä liikuttamatta ja siten todellakin jättää lasi viemättä suun eteen. Mutta himoa eli passiota hän ei voi kieltää eikä hävittää, koska tuolla himolla on perustansa sellaisissa elimissä, jotka eivät ole hänen tahtonsa alaisia.

366. Mikäli ihmisellä on valta kaikkiin jäseniinsä hermoelämän alalla, pitäisi hänen voida kieltää kaikki alhaiset passionsa eli taistella pahoja haluja ja himoja vastaan, etteivät ne tulisi tyydytetyiksi. Mutta se, ettei hän niin tee, johtuu siitä, että hän käyttää vapauttaan väärin ja vapaaehtoisesti määrää itsensä pahan puolelle. Hän määrää itsensä lankeemukseen vapauden aatteesta. Juopporatilla on todella mahdollisuus antaa olla tai ryypätä hän voi valita ryyppäämisen ja ei-ryypäämisen välillä. Tätä valinnanvapautta kutsumme negatiiviseksi vapaudeksi eli passion kieltokyvyksi, mutta kykyä hävittää himoan hänellä ei ole. Hänellä ei ole valinnanvapautta himon ja ei-himon välillä. Sillä vaikka viinanhimo voikin vähitellen hävitä pitkäaikaisen raittiuden seurauksena, koska on kyseessä hankittu passio, on kuitenkin monia muita passioita, joita ei saa ennen kuolemaa häviämään.

367. Sama suhde kuin viinanpassiolla on muillakin passioilla, ihmisellä on kyky olla tyydyttämättä olemassaolevaa passiota. Mutta passiota itseään ei ihminen voi silmänräpäyksessä hävittää. Jos otamme esim. rakkauden passion, kysymme, kuka voi hävittää rakkauden? Kuka voi pakottaa ihmistä rakastamaan tai olemaan rakastamatta? Ei kukaan! Miksei rakkautta voi häivyttää? Koska rakkaus on sydämessä, joka ei ole tahdon vallassa. Mutta on sellaisia tilanteita, missä ei uskalla ilmaista rakkauttaan. Ja passio voi vähitellen lakata, kun se ei koskaan tule tyydytetyksi. Tätä juuri Luther tarkoitti, kun hän sanoi ihmiseltä puuttuvan hengellisessä mielessä vapaan tahdon. Passion alaisella ei ole valinnanvapautta passion ja ei-passion välillä.

368. Oikeastaan tämä negatiivinen vapaus ei perustu tahtoon, vaikka voisi kuvitella, että positiivinen vapaus kuuluu hermoelämän ja negatiivinen vapaus orgaanisen elämän piiriin. Mutta tahdolla ei ole orgaanisessa elämässä mitään valtaa, ja passiot perustuvat orgaaniseen elämään.

Huomautus: Kun ihminen tyydyttää sellaisen himon, joka sisältää jotain paha, hän tekee tahallisen synnin, tapahtuipa se harkiten tai äkkipikaisesti.

sesti, koska ihmisellä hermoelämän alalla vallitsevan positiivisen tahdon perusteella on valta jäseniinsä, joita hänen ei ole lupa jättää vääryyden palvelukseen. Mutta sydämen liikkeisiin hänellä ei ole mitään valtaa, sentähden ei ole kykyjemme rajoissa parantaa hyvän tahdon voimalla pahaa sydäntä. On suuri erehdys, että teologit filosofien tavoin pitävät tahtoa ja sydäntä samana sielunkykynä. Tahdolla on elin päässä, mutta sydän on rinnassa.

Lisäys: Toiset pitävät tahtoa ja sydäntä identtisinä. Heinrothin mieli* [* Heinrothin käyttämä saksan Gemüth on ruotsalaisessa käännöksessä hug, suomennoksessa käytetään sanaa mieli (-håg), käsite tarkoittaa sielunelämän ydintä. — suom.huom.] on sama kuin Martensenin subjektiivinen tahto. Nämä kirjoittajat ovat siten tehneet eron tahdon ja sydämen välillä. Kun toiset filosofit puhuvat järjen halusta, tarkoitetaan sillä objektiivista tahtoa eli sitä tahtoa, josta vanhat skolastikot käyttivät sanaa voluntas consequens. Toiset eivät ole tienneet mistään subjektiivisesta tahdosta taikka tunteneet mitään sydäntä. Bruhn alistaa sydämen tahdon alaisuuteen ja kuvittelee, että sydän on tahdon alainen tai että tahto hallitsee sydäntä. Petrelli ei puhu koskaan sydäimestä, mutta hänen tahtonsa on objektiivinen tahto. Uskonpuhdistajat tarkoittiivat tahdolla objektiivista tahtoa. Tahto oli heillä erillään sydäimestä eli passioista. Völdike vaihtaa sydämen ja tahdon paikkaa, esim. »fiducia in voluntate» (usko tahdossa) pitäisi olla »in corde» (sydämessä). Muuten on merkillistä, kuinka toiset tosissaan voivat väittää, että sydän ja tahto muodostavat yhden ja saman sielunkyvyn.

369. Tahdon negatiivinen vapaus on useimmiten perustunut passioon, joka on ristiriidassa hallitsevan passion kanssa. Juomarilla voi voitonhimo, kunnianhimo tai kuolemanpelko olla syynä raittiuteen. Nämä passiot ovat silloin ristiriidassa viinanhimoa vastaan, harvemmin omantunnon soimaukset kykenevät saamaan juomaria lopettamaan, paitsi siinä tapauksessa, että todellinen heräys on kyseessä. Juomarilla on usein huono omatunto pitkäaikaisen hummaamisen jälkeen. Huono

omatunto tosin merkitsee omantunnon soimauksia, mutta ei kestä kauan, ennenkuin juomari lohduttaa itseään uudella humalalla.

Å. Tahdon aktiivinen vapaus

370. Juomari on juriidisessa mielessä raitis, kun hän lakkaa ryyppäämästä, mutta hengellisessä mielessä hän ei ole raitis, niin kauan kuin onneton passio tai himo on jäljellä. Mutta jos taitava lääkäri antaa hänen käydä läpi tunnetun paloviinakuurin, silloin juomari saa inhon kaikkea alkoholia kohtaan. Silloin on herännyt uusi passio, joka on ristiriidassa viinanpassiota vastaan. Vasta silloin juomari on saanut tahdon aktiivisen vapauden eli aktiivisen kyvyn vastustaa viinan himoa. Juomari on näet viinakuurillaan saanut inhon tuohon pahaan. Niinkauan kuin himo oli jäljellä, oli juomarilla ainoastaan negatiivinen tahdon vapaus, mutta kun hän sai inhon viinaa kohtaan, sai hän aktiivisen vapauden. Mutta positiivista vapautta hän ei koskaan saa, koska se sisältää tahdon kyvyn hallita orgaanisen elämän toimintoja.

371. Juomari on kyllä paloviinakuurilla vapautunut viinan himosta, mutta uusi passio voi heiketä tai lakata, ellei sitä tueta kaikilla sekä fyysisillä että metafysisillä keinoilla, joita mahdollisesti luonnossa on. Mutta niin kauan kuin tahdon moraalinen voima puuttuu, juomari ei voi olla varma, etteikö hän uudelleen lankea uudesta vapauden aatteesta. Moraalista tahdon voimaa ei voi herätä juomarin järjessä, jonka aatteet raittiuden sisältämästä hyvästä voivat hämärtyä tahtoon vaikuttavien aistillisten himojen toimesta, jotka voivat herättää järjessä aatteen siitä hyvästä, mitä uusi humala voi saada aikaan terveydelle tai ruumiilliselle hyvänolon tunteelle. Tavallisesti useimmat lankeemukset tapahtuvat viekkaan kiusaajan tai vanhan juomaveikon kautta, joka on osannut vedota juomarin kunniantuntoon: »Sinä olet narri, joka uskot raittiuden ystävien haurauksiin. Sinä olet raukka, kun et voi ottaa ryyppyä. Sinä teet suuren synnin, kun halveksit Jumalan lahjoja». Näillä ja

samankaltaisilla kavalilla hyökkäyksillä raittiin juomarin kunniaa vastaan on monen viettelijän onnistunut johtaa raittiuteen taipunut juomari taas lankeamaan raittiuden aatteesta ja monen viettelijän on nähty harmistuvan, jos hän ei ole saanut johdetuksi raittiuden ystävää lankeemukseen. »Kun he sen kuulivat, viilsi se heidän sydäntään», Apt. 5. Siitä nähdään, miten kauheasti perkele raivoaa, josta se ei saa tahtoaan läpi.

372. Epämoraalisia passioita vastaan sotiva moraalinen passio herättää tahdon moraalisia voimia; siitä koetaan, että perusteellinen heräys on ollut paras viinakuuri. Tahdon moraalisella voimalla on aina perustansa yhdessä tai useammassa muita passioita vastaan sotivassa passiossa ja vasta silloin tahto on tullut aktiivisesti vapaaksi, kun se on saanut perustaakseen moraalisen passion. Nyt on selvää, ettei ollut juomarin oma ansio, että hän pelastui viinan passion vallasta. Jos hänellä olisi itsellään ollut voimaa tehdä passio tyhjäksi, olisi hän itse voinut alkaa ja täyttää parannuksen, mutta häneltä puuttui sellainen voima tyystin. Kaikki, mitä hän voi tehdä omaksi parannukseksi, oli *pium desiderium* (hurskas toive), toive tai kaipaus tulla siirretyksi parempaan tilaan.

373. Mutta tämä kaipauskaan ei perustunut tahtoon, vaan se oli seuraus joko katkerasta kokemuksesta viinan vahingollisuudesta terveydelle ja elämälle tai raittiuden ystävien kehoituksista tai uskonnon antamista vaikutteista. Lyhyesti itse toive eli kaipaus johonkin parempaan ei perustunut järkeen, joka ei viinan houressa voinut nähdä mitään vaarallista, eikä ymmärrykseen, joka passion eksyttämänä ei voi nähdä siinä mitään väärää, eikä tahtoonkaan, joka pani järjen ajattelemaan: »Kohtuullinen ryypääminen ei vahingoita terveyttä, eikä ketään liikuta, kuinka elän, minä vastaan itse omista teoistani.» Hän ei voinut ajatella niin pitkälle, että kohtuullinen ryypääminen kiihottaa himoa enemmän ja enemmän, vielä vähemmän hän ajatteli, miten suuri vastuu hänellä on harteillaan huonon esimerkin vuoksi.

374. Ensimmäinen aihe juomarin parannukseen on etsittävä jostakin passiosta, joka on ristiriidassa viinan passion kanssa. Joko tulee kyseeseen kunnianhimo, jolla on tapana herätä huomattavassa asemassa olevissa juomareissa, tai voittohimo, joka ilmaisee sen kurimuksen, johon hän on syöksymässä. Huomattavassa asemassa oleva juomari ei halua menettää kunniallisen kansan arvonantoa, mikä tapahtuu silloin, jos hän käyttäytyy kuin sika. Voittohimoinen juomari ei halua tulla rutiköyhäksi. Nämä raittiuden motiivit ovat tavallisen raittiuspuhujan apuvälineitä, kun hän yrittää hyökätä viinanperkelettä vastaan kunnianperkeleen ja ahneuden perkeleen avulla, eikä käy kieltäminen, etteikö tällainen juoni olisi usein onnistunutkin. On kuitenkin itsepäisiä juomareita, jotka eivät kykene lopettamaan, koska aistillinen nautinto on heille rakkain. Mutta yhtä vähän kuin juopottelun motiivit ovat löydettävissä järjen, ymmärryksen tai tahdon alalta, yhtä vähän raittiuden motiiveja on löydettävissä näiden sielunkykyjen aloilta.

375. Otettakoonpa esimerkiksi mikä passio tahansa, tulos on täsmälleen sama. Luvattoman rakkauden motiivi ei ole järjessä eikä ymmärryksessä eikä tahdossa. Ymmärrys ei voi vakuuttua siitä, että se on väärin, koska oikeuden tunto on passion tukahduttama. Oikeana pidetään tavallisesti sitä, mihin ollaan taipuvia. Vaikka omatunto tuomitsisi toiminnan, vaikka ymmärrys olisi pahetta vastaan, kuitenkin passio panee heidät toimimaan vastoin kaikkia järkisyitä, vastoin parempaa tietoa ja omaatuntoa. Mutta annas mustasukkaisuuden tulla väliin tai anna ilmitulemisen pelon nostaa kunnianhimoa tai anna omantunnon herätä, niin rakkauden toiminta lakkaa. Miksei järki voi tehdä tyhjäksi näitä alhaisia passioita? Koska passio tekee ihmisen sokeaksi ja kuuroksi kaikille järkeville käsityksille.

376. Heräys, alhaisia passioita vastaan taisteleva moraalinen passio, saa aikaan ihmisen tahdossa aktiivisen vapauden. Tietenkään paloviinakuuri ei ole mikään heräys, vaan esimerkki siitä, miten vastakkaiset passiot kumoavat toisiaan. Esimerkki osoittaa myös, että juomari saa paloviinakuurilla inhon viinaa kohtaan. Tämä inho pahaa kohtaan

muodostaa sen moraalisen voiman, jota kutsumme aktiiviseksi tahdon vapaudeksi. Luonnollinen hyve ei sisällä mitään inhoa pahaan kohtaan, koska se perustuu älylliseen laskelmointiin, mitä filosofien raamattukielessä kutsutaan peruslauseiksi. Luonnollisessa hyveessä on enemmän itsekkyyttä, kunnianhimoa ja itserakkautta kuin pahan inhoamista. Niinkuin luonnostaan raitis ei tunne inhoa viinaa kohtaan, jos hänellä ei ole siihen mitään erityistä haluakaan, niin ei luonnostaan hyveellinen inhoa paheellisen irstautta eikä tunne mitään suurta himoa pahaan. Kunnianhimo hallitsee hyveellistä huoraa ja tämä passio eli kunnian perkele varjelee häntä huoruuden synniltä.

377. Roomalaiskirjeen 7. luku käsittelee tahdon aktiivista vapautta. Esim. »sitä hyvää, mitä minä tahdon, minä en tee, vaan sitä pahaan, mitä minä en tahdo, minä teen». Jos järkevä tahto haluaa hyvää ja järkevää, niin arvelemme filosofin omistavan hyvän tahdon itselleen omaksi oleelliseksi tahdokseen ja sanovan: »Ei mikään ole hyvä, paitsi hyvä tahto». Siten hän livahtaa vastuusta siitä, mitä hän tekee pahaan ajatuksilla ja himoilla. Mutta oliko nyt apostolin tarkoitus, että hänen tekemäänsä pahaan ei laskettaisi hänen syykseen, koska se tapahtui vastoin hänen tahtoaan? Niin filosofi näyttää asian käsittäneen. Mutta tässä on mitä tärkeintä käsittää apostolin tarkoitus oikein. Sillä filosofi on oikeassa, jos apostoli ei nähnyt olevansa vastuussa siitä pahasta, jota hän teki vastoin tahtoaan. Muutamissa uskonnon kirjoituksissa näkee lauseen: »Jumala katsoo hyvää tahtoa». Siinä on loukku, jonka omanvanhurskauden perkele on pannut omanvanhurskauden kulkureitille sieluja saalistaakseen. Jumala varjelkoon itse kutakin tarttumasta siihen loukkuun.

378. Näyttää todellakin siltä, että myös suuri apostoli olisi halunnut päästä vastaamasta siitä pahasta, jota hän teki ajatuksilla ja himoilla, kun hän sanoo Room. 7.: »Niin en nyt enää tee sitä minä, vaan synti, joka minussa asuu». Näillä sanoilla hän näyttää sysänneen syyllisyyden niskoiltaan. Mutta joka lukee koko luvun, hän huomaa, ettei apostoli

pystynyt pääsemään pahoilla ajatuksilla ja himoilla aiheuttamastaan moraalisesta vastuusta, vaikka kuinka mielellään olisi halunnut, sillä omavanhurskaus ei säästänyt apostoliakaan kaikille kristityille tutusta kiusauksesta saavuttaa ehdoton synnittömyys ja pyhyys.

Omanvanhurskauden perkele ei pidä sanoista: »Tyydy minun armooni». Mutta ei ole lainkaan osoitettavissa, että apostoli olisi livahtanut vastaamasta moraalisesti siitä pahasta, mitä hän vastoin tahtoaan teki ajatuksissaan ja taipumuksissaan. Päinvastoin koko yhteydestä käy ilmi, että hänen oli omistettava omakseen ihmisluonnossa asuva paha yhtäläillä kuin hyvä tahtokin. Vaikka toisaalta omanvanhurs-kauden perkele kiusasi häntä panemaan syyllisyyden synnin ja perkeleen niskoille, oli hän toisaalta niin vaatimaton, että hän ei voinut omistaa omakseen oleellista tahtoaan, kun hän sanoo: »Jumala on se, joka teissä vaikuttaa sekä tahtomisen että tekemisen, että hänen hyvä tahtonsa tapahtuisi.).

379. Gerlachin kommentaattori Vensjoe on selityksessään Room. 7 tahtonut tehdä armoitetun ihmisen synnittömäksi, kun hän väittää, että apostoli mainitussa luvussa jakeeseen 24 asti kuvaa lain alla olevaa ihmistä huolimatta siitä, että Augustinus, Luther ja Calvin ovat sitä meiltä, että kuvaus sopii yhtä hyvin armoitettuun. Tosin lain alla olevalla, vielä armoituksesta osattomalla ihmisellä on ankarampi kamppailu perkeleen kanssa, niin kauan kuin hän joutuu taistelemaan ikäänkuin itseksensä. Mutta jos armoitettu kristitty ei tunne perkeleen kiusauksia, on hän tulemassa synnittömäksi, niinkuin Erik Jansan joukko, joista kerrotaan, että he pitävät itseään armon kautta synnittöminä. Heidän kanssaan ovat yhtä mieltä myös kuolleen uskon kannattajat, jotka väittävät, että ihminen kasteen armon perusteella voi pitää lain, ei vain kirjaimellisesti, vaan myös hengellisesti.

380. Näin korkealle ei kukaan tosi kristitty voi tulla. Kun apostoli sanoo: »Sitä hyvää, mitä minä tahdon, minä en tee» hän omistaa itselleen puutteen, jota hyvä tahto ei voi korvata. Hän on osoittanut, että ihminen

ei ole hyvä, koska hän ei tee sitä hyvää, jota hän haluaisi. Ja kun hän sanoo: »Sitä paha, mitä en tahdo, minä teen», hän on osoittanut, ettei hän hyvällä tahdollaan voi korvata sitä paha, jota hän tekee. Mutta omavanhurskaus harhauttaa helposti ihmisen omistamaan hyvän tahdon omakseen ja sysäämään syrjään pahan tahdon, niinkuin se ei olisikaan ihmisen oma. Joko hänen täytyy omistaa itselleen sekä hyvä että paha tahto ja pitää molempia ominaan, jolloin tahdossa (ihmisluonnossa) aina paha voittaa hyvän, tai hänen täytyy tunnustaa pahan tahdon olevan perkeleen työtä ja hyvän tahdon (missä sitä on) olevan Jumalan hengen työtä ja ettei ihmisen tahdossa ole mitään muuta voimaa kuin taipumus kaikkeen pahaan ja kykenemättömyys kaikkeen hyvään.

381. Juuri tämän on seurattava apostolin sanasta: »Sitä hyvää, mitä minä tahdon, minä en tee». Tämä on jo puute, jota hyvä tahto ei voi korvata. Ei auta sanoa: »Ei ole mitään hyvää, paitsi hyvä tahto» (Martensen). Eikä: »Jumala katsoo hyvään tahtoon» Eikä: »Jumala katsoo hyvän tahdon hyväksi teoksi». Mistäs sen tiedät, suosiollinen omanvanhurskauden perkeleeni? Raamatussahan sanotaan, että Jumala katsoo sydämeen. Jos sinulla on hyvä tahto ja paha sydän, Jumala katsoo pahaan sydämeen, josta pahat ajatukset ja pahat halut lähtevät, sillä sydäimestä lähtevät pahat ajatukset, murhat, aviorikokset, jumalanpilkkaukset. Ja mistä tiedät, että hyvä tahto on sinun? Oletkos tehnyt hyvän tahdon itse? Apostoli sanoo, että Jumala vaikuttaa hyvän tahdon, se ei siis ole sinun ansiosi. Mutta omavanhurskaus omistaa itselleen hyvän tahdon ja sanoo: »Jumala on määrännyt minun tahtoni itseään määrääväksi ja vapaan itsemääräämisen kautta olen määrännyt itseni hyvään. Vapaa itsemäärääminen on hyvä työ, jonka pitää kelvata Jumalalle». Suunnilleen noin järkeisoppinut tarkoittaa. Mutta kuinka silloin käy vapaan itsemääräämisen lankeemukseen vapauden aatteesta, mikä tapahtui jo Aadamin aikana? Sinähän olet jo Aadamin aikana määrännyt itsesi vapaalla itsemääräämisellä lankeemukseen vapauden aatteesta, kuinkas nyt voit määrätä itsesi johonkin muuhun, kuin mihin alussa olet itsesi määrännyt? Etkö huomaa, että olet oman

itseääräämisesi sitoma? Ja sitä, mikä on kerran tapahtunut, ei saada enää tyhjäksi. Jos olet kerran määrännyt itsesi lankeemukseen vapauden aatteesta, on sinun joko tehtävä vapaa toiminta olemattomaksi ja väitettävä, ettet koskaan ole määrännyt itseäsi lankeemukseen vapauden aatteesta (Adamissa), sinun on todistettava, ettet koskaan ole antanut pois itseääräämistäsi, sinun on osoitettava, ettet ole koskaan synnin alle myyty. (Laki on hengellinen, mutta minä olen lihallinen, myyty synnin alaisuuteen, Paavali). Tai sinun on osoitettava, ettei sinun vapaa itseääräämisesi lankeemukseen sisällä mitään pahaa, koska sinä juuri sen kautta tulit oikein vapaaksi ja riippumattomaksi kaikesta korkeammasta voimasta. Tai sinun on kaduttava omia tekojasi ja tunnustettava, että sinä olet synnin alle myyty ja siten vapaan itseääräämisen kautta menettänyt vapautesi ja ettei kukaan muu kuin Poika voi tehdä sinua vapaaksi.

382. Kun järkeisoppinut haluaa tehdä tiliä Jumalan ja omantuntonsa kanssa, hän ottaa perkeleen (omanvanhurskauden) valtuutukseen ja sanoo: »Jumala on määrännyt ihmisen tahdon itseään määrääväksi». Tämä lause kuulostaisi siltä, kuin itseääräämiskyky, liberum arbitrium, olisi vielä hänen hallussaan. Mutta nyt on ihminen kerran tapahtuneen itseääräämisen kautta lankeemukseen vapauden aatteesta tullut myydyksi synnin alle. Ja nyt perkele tahtoo järkeisoppineen suuren ymmärryksen avulla todistaa, että synnin orja on tullut vapaaksi hyvän tahdon avulla, jonka hän vapaalla itseääräämisellään hyvään on itse tehnyt. Tässä ei järkeisoppinut mieti, että kerran vapautensa myynyt ei voi voittaa takaisin vapauttaan muutoin kuin tulemalla lunastetuksi orjuuden ikeestä. Millä nyt orja maksaa lunastushinnan? »Jo vain», sanoo järkeisoppinut, »hyvällä tahdollani voin vapauttaa itseni orjuudesta». Vai niin! Hyvällä tahdollako? Mutta milloin olet saanut hyvän tahdon? — Apostoli oli saanut hyvän tahdon, kun hänet oli lunastettu, tunnettavan sovituksen kautta, mikäli hän ei Room. 7 kuvaa lain alla olevaa ihmistä.

383. Tässä on kysymys raamatun oikeasta tulkitsemisesta. Gerlach — Vensjoe väittää, että apostoli kuvaa Room. 7 ihmistä, joka on lain alla. Luther, Augustinus ja Galvin väittävät, että kuvaus sopii yhtähyvin armoitettuun kristittyyn. Jos Gerlachin ajatus olisi oikea, olisivat apostolin sanat »Sitä paha, jota minä en tahdo, minä teen» sanonut lain alaisesta ihmisestä. Siitä seuraisi, ettei armoitettu kristitty voisi olla sen laatuinen. Miksi apostoli sitten kirjoittaa kristityille Gal. 5:17 »Te ette tee sitä, mitä tahdotte», ellei apostolin oma kokemus olisi ollut sellainen? Meidän on pidettävä kiinni Lutherin, Augustinuksen ja Calvinin käsityksestä, että Room. 7 kuvattu sieluntila todellakin on yhtäpitävä armoitetun kristityn kokemusten kanssa, eikä rationalistilla, joka itselleen uskollisella hyvällä tahdollaan tahtoo paeta perkelettä, ole mitään muuta tukea väitteilleen kuin omavanhurskautensa, joka tällä tavoin hyvällä tahdolla haluaa vapauttaa hänet vastaamasta pahasta, subjektiivisesta tahdostaan.

384. Mutta synnin orjalle ei käy palveluksesta karkaaminen niin helposti kuin järkeisoppinut kuvittelee. Omavanhurskaus voi kyllä häntä luulottaa, että hän kuvitellulla hyvällä tahdollaan on vapaa kaikesta vastuusta, varsinkin jos hän syyllisyydestä päästäkseen olettaa tahdossa olevan vapaan itsemääräämiskyvyn. Hän näet väittää, ettei mitään syntiä luettaisi hänelle jollei tahto olisi vapaa. Mutta siinä hänellä juuri on omavanhurskaus oppimestarina, sillä omavanhurskaus ajattelee näin: Jos tahto ei olisi vapaa, ei mitään syntiä voisi lukea hänelle, mutta ei myöskään mitään hyvää. Kas tässä meillä on omanvanhurskauden ajatuskulun salaisuus. Voidakseen jotain ansaita hyvällä tahdollaan, hänen täytyy edellyttää tahdon vapaus hengellisissä asioissa, ja tämän hän tekee näennäisesti hyvässä tarkoituksessa, ettei ihminen tahdon sidonnaisuuden vuoksi voisi saada tilaisuutta välttyä vastuusta. Mutta kuinka järkeisoppinut on pystynyt vetäytymään pahan tahtonsa vastuusta ja omistamaan itselleen hyvän ansiot? Kyllä, siten että hän on ajatuksissaan omistanut itselleen hyvän tahdon omakseen mutta paha tahtoa hän ei ole omistanut itselleen. Kunniansa takia ja säilyttääkseen omanvanhurskautensa hän on antanut pahan tahtonsa jollekin toiselle.

Omanvanhurskaus ei salli järkeisoppineen tunnustaa, että hänellä olisi paha tahto. Järkeisoppineelle maksaisi ylen paljon joutua tunnustamaan, että hänellä on paha tahto ja että tämä paha tahto vielä kuuluu hänen persoonallisuuteensa. Järkeisoppinut on niin taitava lakimies, kun hän saa omanvanhurskauden perkeleen oikeusavustajakseen, että hän viisastelulla pystyy todistamaan, että rikollinen on viaton ja orja on vapaa.

385. Mutta jonkinlainen todiste hänen olisi ollut esitettävä, miksei hän voi ottaa kantaakseen sitä rikosta, josta hän on syytteessä, nimittäin paha tahto. Ja kun hän vapaalla itsemääräämisellään on myynyt vapautensa omenasta, pitäisi hänen todistaa, kuinka hän on saanut vapautensa takaisin. Hänen pitäisi osoittaa, ettei hän ole koskaan ollut myyty synnin alle. Nyt hän on epätoivoisella loikalla syvyyden kuilun yli paennut vanhalta isännältään ja kuvittelee, ettei perkele tiedä, missä hän on. Perkele on siis tullut petetyksi. Mutta on pelättävissä, että omanvanhurskauden perkele on pettänyt järkeisoppinutta, kun tämä etukäteen vapautti hänet kaikesta vastuusta hänessä asuvaan pahaan tahtoon nähden, joka ei ole hänen omansa. Juuri siinä on juoni, ettei omanvanhurskaus salli järkeisoppineen ottaa vastuuta pahasta tahdosta. Kun järkeisoppinut noin kädenkäänteessä on selviytynyt pahasta tahdostaan, suunnilleen niinkuin varas heittää kädenkäänteessä menemään varastetun avaimen, yhtä helppoa on hänen todistaa, ettei mikään ole hyvää, paitsi hyvä tahto (Martensen), ja että ihminen on positiivisesti hyvä (Petrelli).

386. Sovitusopin kannalta on mitä tärkeintä saada selvitetyiksi kaikki ihmisen tahtoa koskevat näkökohdat. Sovituksen mahdollisuus perustuu näet siihen, että ihminen tuntee syntisyytensä pituuden ja leveyden, syvyyden ja korkeuden. Siksi meidän täytyy asettua voimakkaaseen oppositioon ylivoimaiseen rationalismiin nähden, joka tahtoo lyödä itsensä läpi luterilaisessa kirkossa. Sisäinen moraalinen välttämättömyys kehoittaa meitä rakkaudesta puhdasta luterilaista oppia kohtaan

asettumaan oppositioon järkeisoppiin nähden. Meidän on syytettävä sitä rikoksesta Jumalallista Majesteettia vastaan ja tuo rikos on juuri pahassa tahdossa, joka määrää hänen moraalisen luonteensa ja tekee hänet positiivisesti pahaksi. Mutta ei ole helppoa saada järkeisoppinutta vakuuttuneeksi pahasta tahdosta, kun hän esiintyy perkele oikeusavustajana syyttämässä Jumalan lapsia lahkolaisuudesta, hurmahenkisyydestä ja pietismistä väittämällä, että nämä häiritsevät varman joukon omantunnon rauhaa. Ja tässä väitteessään he ottavat koko maailman todistajaksi. Sitäpaitsi järkeisoppinut yrittää omanvanhurskauden avustamana karistaa päältänsä kaiken pahan, mitä ihmisluonnossa on ja omistaa itselleen kaiken sen hyvän, mitä uskonnossa on. Yhdellä ainoalla vapaan tahtonsa otteella hän karkottaa pois pahan tahdon ja omistaa itselleen hyvän tahdon. Mutta nyt väitämme, että rationalistin on todistettava, että hänellä on tahto, joka ei ole hänen omansa; hänen on osoitettava, että omatahto ei ole hänen oma tahtonsa. Hänen on osoitettava, että hänellä on vapaa tahto ja hyvä tahto sekä että hän hyvän tahtonsa kautta on positiivisesti hyvä.

387. Kun apostoli Room. 7 sanoo: »Tahto minulla on», voisi hän kyllä omistaa itselleen hyvän tahdon Jumalan Hengen aikaansaannoksena. (Ei hyvään itsensä määräämisen kautta, sillä hän oli korkeamman voiman pakottamana ottanut vastaan kristillisyyden.) Mutta kun hän tunsu itseltään puuttuvan kykyä hyvän tekemiseen, ei hän voinut luottaa hyvään tahtoon. Hän ei voinut ajatella, että Jumala katsoo hyvään tahtoon eikä hän vaadi kykyä hyvän tekemiseen. »Minä näen jäsenissäni toisen lain, joka sotii minun mieleni lakia vastaan ja pitää minut vangittuna synnin laissa». Tässä on hyvä tahto sotimassa pahaa vastaan, mutta sanat »pitää minua vangittuna synnin laissa» osoittavat, että hän tunsu pahoihin ajatuksiin ja haluihin nähden olevansa vanki, sidottu. Vaikka hän tunsu syntiin inhoa, mikä merkitsee tahdon aktiivista vapautta, ei hän kuitenkaan voinut estää pahoja ajatuksia ja taipumuksia tunteesta, ja juuri siinä ilmenee tahdon sidonnaisuus, ettei hän voi

hallita ajatuksia eikä taipumuksia. Ja kuitenkin apostoli kuvaa tässä armoitettua sieluntilaa.

388. Armo ei sisällä synnittömyyttä, vaan vapautta velasta. Jumala ei voi tuomita armoitettua sisällä asuvan synnin takia, joka tapahtuu vastoin armoitetun tahtoa, mutta synti itse, syntiset ajatukset, syntiset himot uudistisyntynyt tuntee itsessään yhdellä lailla kuin herännyt, lain alainen ihminen, joka ei vielä ole armoitettu. Näiden kiusausten vuoksi on armoitetunkin jokapäiväisessä katumuksessa ajatuksissa ja himoissa tapahtuneiden syntien, vikojen ja puutosten vuoksi oltava jatkuvasti armon kerjäläinen.

Huomautus: Kerrotaan tosin Erik Jansan lahkoon tulleen armosta synnittömiksi, mutta ehkä tämä kertomus on samalta epävarmalta taholta lähtöisin kuin muutkin mainitusta lahkosta kerrotut. Härnösandin tuomiokapituli on väittänyt, että ihmisellä on kasteen armon voimasta kyky täyttää lakia ei vain kirjaimellisesti, vaan myös hengellisesti! Olisikohan tämä väärää oppia? Täyttää lakia hengellisesti edellyttää positiivista tahtoa ei vain hermoelämän alalla, vaan myös orgaanisen elämän alalla. Se merkitsee molemmilla aloilla synnittömyyttä. Paavali sanoo: »Laki on hengellinen, mutta minä olen lihallinen, myyty synnin alaisuuteen». Tämä minä käsittää molemmat alueet, sekä hermoelämän että orgaanisen elämän, sekä objektiivisen että subjektiivisen tahdon.

389. Kuolleen uskon kannattajat menevät vielä pitemmälle sokeudessaan kuin järkeisoppineet. Jälkimmäiset ovat ainakin tunnustaneet, että subjektiivinen tahto on paha, ja päästäkseen tämän pahan tahdon aiheuttamasta vastuusta ovat sysänneet sen luotaan ja antaneet jollekin toiselle henkilölle, en tiedä kenelle. Mutta kuollut usko on mennyt niin pitkälle hengellisessä sokeudessaan, että se on alistanut rakkauden ja laupeuden objektiivisen tahdon alaisuuteen, vaikka rakkaus ei ole tahdossa vaan sydämessä, he siis edellyttävät molemmilla aloilla objektiivisen tahdon positiivista vapautta, ja tämä on suurin pukki psykologiassa, mitä kukaan koskaan on keksinyt. Pienikin kokemus

armon järjestyksestä vahvistaa kaikkien rakastajien tuntemaan ja tunnustaman totuuden, että rakkaus ei riipu ihmisen tahdosta. Siitä huolimatta se on uudessa käsikirjassa tullut riippuvaksi ihmisen tahdosta ja sitä pidetään ihmisen velvollisuutena, johon ihminen voidaan sitoa. Niin pitkälle en usko järkeisoppineidenkaan menevän, sillä he ainakin tunnustavat, että subjektiivinen tahto on paha ja sentähden työntävät sen luotaan pois, koskapa he tuntevat, ettei se ole heidän objektiivisen, järkevän tahtonsa alainen, ts. sydän ja passiot eivät ole tahdon alaisia. Mutta kuolleen uskon kannattajat eivät ole kokeneet, että rakkaus kuuluu sydämeen eikä se ole tahdon alainen ja että ihmistä ei voida sitoa fyysillisiin mahdottomuuksiin. Tästä enemmän tuonnempana.

Ä. Tahdon passiivinen vapaus

390. Filosofi, joka pitää itseään täydellisen ihmisyyden korkeimpana ihanteena, on omistanut tahdolle positiivisen vapauden, ilmankin siinä tarkoituksessa, että hän tekisi ihmisestä hyveellisen ja hyveitten kautta jumalallisen. Mutta meidän täytyy tarkastella ihmistä sellaisena kuin historia ja yleinen elämä hänet esittää — ei niinkuin filosofi esittää rakastettavassa persoonassaan. Me olemme jo yleisesti havainneet, että suuri osa ihmissukua ei ole saavuttanut suurempaa tahdon kykyä kuin passiivisen vapauden eli kyvyn moraalisisessa suhteessa olla luonnollisten taipumustensa orja. Tämä on kuitenkin negatiivisen vapauden väärinkäyttöä, joka jokaisella ihmisellä on myös luonnollisessa tilassaan.

391. Taipumukset ovat luonnollisessakin tilassa monenlaiset. Yksi etsii ainoastaan kunniaa, toinen haluaa saada valtaa, kolmas haluaa tulla rikkaaksi, neljäs haluaa elää herkullisesti, viides haluaa tyydyttää viinanhimoaan, kuudes juoksee huorien perässä, seitsemäs haluaa elää ja kuolla vapauden puolesta. Kaikkia näitä vaistoja, viettejä, haluja ja passioita ihminen yrittää täyttää luonnollisessa tilassaan, ja on kysymys vain siitä, mikä vietti tai mikä mielenkiinto vaikuttaa tahtoon

voimakkaimmin. Kun useammat passiot joutuvat keskenään ristiriitaan, esim. rakkaus ja kunnianhimo, voittaa voimakkaampi passio, jonka vaikutteita tahto seuraa.

392. Historia todistaa kaikkialla, että tahto on passiivisiin nähden passiivisessa suhteessa. Toiset filosofit väittävät, että järki ja ymmärrys määräävät tahdon toimimaan eli että tahto on järjen toiminnan tulos, mutta todellisuudessa passiot määräävät tahdon pyrkimyksiä ja tahto panee ajatukset liikkeelle. Tällä sielunkykyjen keskinäisellä suhteella on perustansa kummassakin elämässä, jotka aiemmin on rajattu.

Hermostelämän elimet ovat jatkuvasti passiivisessa suhteessa orgaanisen elämän elimiin. Aivojen toiminta riippuu sydäimestä, koska sydän on aivojen luonnollinen kiihoke (Bichat). Mutta aivot eivät voi samassa suhteessa vaikuttaa sydämeen, vaikka mielikuvat herättävätkin passioita, kuitenkin ihminen ei voi tahdollaan määrätä sydämen liikkeitä taikka estää verenkiertoa. Koko orgaaninen elämä, johon passiot perustuvat, on riippumaton tahdosta. Verenkierto, ruoansulatus ja erityisesti tapahtuvat ilman tahdon apua.

393. Siitä vasta nousee fysiologinen peruslauselma, että hermostelämä on orgaanisesta elämästä riippuva, ja kun kaikki sieluntoiminta on orgaanisen toiminnan välittämää, täytyy sielunkykyjen olla samassa suhteessa toisiinsa kuin vastaavien elinten. Kun itse tahdon elimet ottavat vastaan veren ja hermojen antamia vaikutteita ilman että tahto voi sellaista estää, on selvää, että tahdon elimet ovat passiivisessa suhteessa orgaaniseen elämään. Tämä puhtaasti fysiologinen tosiasia on perustana tahdon passiivisuudelle.

Huomautus: Lutherilla on sama tahdon passiivisuutta koskeva havainto, kun hän kirjoittaa, että tahto toimii kääntymisessä puhtaasti passiivisena, pure passive. Tämä Lutherin kokemus perustui ainoastaan välittömään tunteeseen, sillä Luther ei tuntenut orgaanisen ja hermostelämän välistä suhdetta eikä fyysisten ja metafyyssisten voimien keskinäistä suhdetta.

394. Jos kuvittelemme, että hermoelämä ja orgaaninen elämä ovat toisiinsa samassa suhteessa kuin valkuainen ja keltuainen munassa, missä valkuainen vastaa hermoelämän elinten massaa ja keltuainen orgaanisen elämän elinten massaa, ei ensimmäisen massan pitäisi vaikuttaa toiseen, jos molemmat massat olisivat samanlaisia. Ei myöskään positiivinen vapaus hermoelämän alalla heikennä positiivista vapautta orgaanisen elämän alalla. Siksi molemmat voimat vaikuttaisivat toisiinsa pelkästään negatiivisesti, ellei orgaanisen elämän massa olisi ensiksi fyysisesti ja toiseksi metafysisesti suurempi kuin hermoelämän. Tämä orgaanisen elämän plus aikaansaa hermoelämässä miinuksen, niin että tahto suhtautuu passioihin pure passive, puhtaasti passiivisesti, ts. se ei voi herättää moraalista passiota, mutta milloin sellainen on herännyt, sen täytyy ottaa vastaan sen vaikutus. Siksi on tunnustuskirjoissa seuraavaa:

395. Samoin se, mitä tri Luther on kirjoittanut ihmisen tahdon pysymisestä aivan passiivisena kääntymyksessä, toisin sanoen, että se ei kerrassaan mitään toimi, on ymmärrettävä oikein, nimittäin, että se tarkoittaa Jumalan armon toimintaa uusia sielunliikkeitä synnyttävänä, siis sitä, että Jumalan Henki kuullun sanan kautta tai sakramenttejä käytettäessä tarttuu ihmisen tahtoon sekä vaikuttaa kääntymyksen ja uudestisyntymisen. Vasta sen jälkeen näet, kun Pyhä Henki muuttaa ja uudistaa ihmisen tahdon pelkällä jumalallisella voimallaan ja vaikutuksellaan — vasta silloin todella ihmisen uusi tahto on Jumalan Pyhän Hengen välikappale ja ase. Silloin se ei ainoastaan omaksu armoa, vaan myös vaikuttaa seuraavissa teoissa yhdessä Pyhän Hengen kanssa.*
[* Sovinnonkaava 11:9, Matti Sainion suomennos.]

396. Mikäli tahto suhtautuu pure passive moraaliseen passioon, jonka Pyhä Henki herättää, niin että sen täytyy ilman mitään myötävaikutusta tai itsemääräämistä vain ottaa vastaan Pyhän Hengen armon vaikutuksia, seuraa siitä, että se suhtautuu myös pahan hengen töihin pure passive, niin ettei tahdossa itsessään ole mitään voimaa vastustaa alhaisten

passioitten vaikutusta, ja tämä johtuu siitä, että tahdon elin on passiivisessa suhteessa passion elementteihin. Mutta kun omistamme tahdolle ei vain passiviteettia vaan myös negativiteetin pahassa, on meidän tehtävä sama myös hyvässä, ja siten ihminen voi myös vastustaa Pyhän Hengen vaikutuksia sikäli, että moraalinen passio ei pääse vaikuttamaan toiminnassa. Senvuoksi Stefanus sanoi: »Te seisotte aina Pyhää Henkeä vastaan».

397. Tätä vastaan seisomisen voimaa ei tahdossa itsessään ole. Voitaisiin tosin kuvitella, että positiivinen vapaus hermoelämän piirissä on samalla negatiivista vapautta orgaanisen elämän piirissä aivan kuin massa, joka positiivisella voimalla liikkuu maan keskipistettä kohden, vastustaa yhtä suurella voimalla ylös taivaalle nostavaa voimaa. Mutta siinä tapauksessa on ensin määriteltävä, onko voima massassa vai massan ulkopuolella, ts. putoaako kivi omasta voimastaan vaiko sen tähden, että maa vetää sitä puoleensa. Samoin on tahdon laita. Jos hermoelämän alalla vaikuttava positiivinen kyky on tahdon oma voima tai koko hermoelämän massan vetovoimaa, kummassakin tapauksessa tahdon voima orgaanisen elämän alalla on nolla. Ts. negatiivinen voima on nolla ja passiivinen on aina miinus. Ihminen voi siis moraalisessa suhteessa olla nollapisteessä saavuttaessaan hyveen ihanteen, mutta kun ei ole osoitettavissa, että kukaan ihminen koskaan olisi saavuttanut hyveen ihannetta, on kaikilla laskuissansa miinus. Millä perusteella uuden katekismuksen kirjoittaja on voinut kirjoittaa, että hyve palkitsee itsensä ja tulee vieläkin palkituksi?

398. Kaikki se vastapaino, jota havaitsemme itsessämme passioita vastaan, johtuu siitä, että heikompi passio käsitetään tajunnassamme tahdoksi, joka ei ole ihmisen oma, jota vastoin kulloinkin vallitseva passio käsitetään tajunnassamme ihmisen omaksi oleelliseksi tahdoksi. Sillä tavoin kunnian perkele varjelee kunniallista varasta, sievää huoraa ja raitista juomaria synnistä ja nukkuva omatunto hyväksyy nämä työt hyväksi. Koska kunnian himo on sivistyneellä ihmisellä suurempi kuin rahvaan keskuudessa, on se todellakin varjellut monia karkeista paheista

ja rikoksista ja senvuoksi he voivat sanoa: »Minä kiitän sinua, Jumala, etten ole niinkuin muut ihmiset jne.» Mutta kaksintaisteluista, koreilusta ja loistosta tai hengellisestä vihasta ei kunnian perkele voi heitä varjella.

399. Kun krooniset passiot vaikuttavat jatkuvasti ja lakkaamatta tahtoon, käsitetään nämä luonnollisen ihmisen tajunnassa omana tahtona, minkä tähden myös itsekkyyks, kunnian- ja voitonhimo aina hallitsevat luonnollisen ihmisen tahdossa, mihin hän sitten ryhtyykin. Mutta periodisia passioita, jotka vain aika-ajoin tekevät voimakkaamman vaikutuksen tahtoon, esim. vihastus, juopottelu, pelko, viha, järjetön rakkaus ym. ei ihminen voi omistaa itselleen. Ja kun joku kroonisista passioista muodostaa filosofin oleellisen tahdon, esim. itsekkyyks, omavanhurskaus, kunnianhimo ja itserakkaus, ei hän voi omistaa vihaa ja muita kiivaita passioita omakseen, vaan hänen täytyy sanoa näistä passioista, että ihmisellä on tahto, joka ei ole hänen omansa.

400. Kuitenkin huomataan, että rakkaus ja viha voivat joksikin aikaa muodostaa ihmisen oman tahdon, kun ne tekevät pitkäaikaisen ja voimakkaan vaikutuksen tahtoon. Rakkaus hävittää rakastavista voitonhimon, niin että he voivat olla ilman paljoa vain saadakseen tyydyttää tätä passiotansa. Rakkaus heikentää itsekkyyttä, niin että ylpeä mies voi nöyryä vaimonsa alaiseksi niin kauan kuin rakkautta kestää. Rakkaus vastustaa myös kunnianhimoa, niin että rakastavaiset voivat sietää paljon maailman ivaa rakkautensa tähden. Siinä tapauksessa on rakkaudesta tullut rakastavaisten yhteinen tahto. Rakkaus on nielaissut kummankin oman tahdon.

401. Mutta myös viha voi askarruttaa ihmisen ajatuksia kauan, niin että hän voi tehdä suuria uhrauksia suloisen koston vuoksi, niinkuin historia osoittaa. Ja kuitenkin viha ei ole oma tahto, eikä viha määrää tahdon pyrkimyksiä kauempaa kuin kosto on toteutettu ja kostonhalu tyydytetty. Mutta itsekkyyks, joka luonnollisessa tilassa ilmenee vallanhaluna ja vapauden haluna ja heränneessä tilassa omanavanhurskautena, on mustin kaikista perkeleistä, koska se voi muuttua valkeuden enkeliksi ja

estää ihmistä tulemasta sovitetuksi. Tämä passio muodostaa ihmisen luonnollisen tahdon ensimmäisen osatekijän, sitä lähinnä on kunnianhimo, jonka vuoksi niin monet säätyhenkilöt tuhoavat itsensä ja joka on suurin sotilaitten keskuudessa ja pienin talonpoikien parissa. Sekin passio voi muuttua valkeuden enkeliksi, se on saanut moraalisen silauksen ja sitä pidetään yleisesti jonain hyvänä, mutta itse asiassa se on perkele, joka on syössyt tuhoon monta suurta miestä. Kolmas osatekijä ihmisen luonnollisessa tahdossa on voitonhimo, joka on suurin rahvaan keskuudessa.

402. Nämä passiot vaikuttavat tahtoon jatkuvasti ja hitaasti, mutta ne eivät suinkaan perustu järkeen eivätkä ymmärrykseen, vaan orgaaniseen elämään. Mutta kun ne vaikuttavat jatkuvasti ja lakkaamatta tahtoon ja määräävät sen pyrkimyksiä molempien elementtiensä kautta, voidaan niitä yhdessä pitää luonnollisen ihmisen omana tahtona vastakohtaksi periodisille passioille, jotka vaikuttavat tahtoon aika-ajoin, kuten vihastuminen, viha, pelko järjetön rakkaus eli passionaalinen rakkaus, viinan himo, tanssihimo, pelihimo jne. Näiden passioiden vaikutusta ei luonnollinenkaan ihminen pidä omana oleellisena tahtonaan, koska näiden passioiden tyydyttäminen usein tuottaa luonnolliselle ihmiselle silminnähtävää vahinkoa ja johtaa hänet kauas pois hyveen ihanteesta paheitten ja hekuman tielle. Filosofin olisi siis pidettävä tajunnassaan ns. moraalista eli järkevää tahtoa omana oleellisena tahtona, jota hänen tulee totella, vaikka tämä ns. moraalinen tahto enimmäkseen muodostuukin itsekkyydestä, voitonhimosta ja kunnianhimosta.

403. Kun herää moraalinen passio, joka tekee voimakkaamman vaikutuksen kuin edellämainitut, syntyy hirvittävä taistelu ihmisen sisimmässä. Jos moraalinen passio jatkaa vaikutustaan tahtoon, alkaa ihminen tuntea, että hänellä on toinen tahto kuin ennen. Vasta silloin hän saa tajuntaansa moraalisen tahdon, joka on lihallista tahtoa vastaan ristiriidassa. Ennen heräystä oli lihallinen tahto hänen oma tahtonsa, mutta heräyksen kautta ihminen saa sen valaistuksen, että tämä

omatahto on paha ja Jumalan lain vastainen. Siten kuulee heränneitten puhuvan omasta tahdosta, joka on vihamielinen Jumalaan nähden. Mitä enemmän moraalinen passio pääsee vakiintumaan, sitä enemmän ihminen alkaa käsittää sen tajunnassaan omaksi tahdokseen, jota vastoin aikaisempi omatahto muuttuu lihalliseksi tahdoksi, laiksi minun jäsenissäni, joka sotii minun mieleni lakia vastaan. Kun ihminen on edistynyt kääntymisessään niin pitkälle, että hän alkaa vaihtaa tahtoja, niin että entistä omaatahtoa ei enää tunnusteta omaksi, vaan vieraan voiman tahdoksi, joka hallitsee lihassa, silloin ihminen on saanut tahdon aktiivisen vapauden, ei niin ymmärtäen, että tämä voima kuuluisi tahtoon, vaan voima tulee moraalista passiosta, jota raamattu kutsuu Pyhän Hengen armovaikutukseksi.

404. Tämä metamorfoosi eli tahdon muodonmuutos, jonka vain heränneet voivat kokea, osoittaa paremmin kuin mikään muu, että tahto on passiivisessa suhteessa passioihin nähden. Kuinka näet voisi se, mikä on ennen ollut ihmisen oma tahto, heräyksen ja kääntymisen aikana muuttua perkeleen tahdoksi, elleivät passiot muodostaisi tahdon elementtiä, joka voi muuttua tahdon olemuksen eli substanssin pysyessä muuttumattomana. Siksi Lutherilla on ollut se kokemus, että tahto kääntymisessä toimii pure passive, mutta filosofi, jonka itsekäs tahto on aina ollut vihamielinen Jumalaa kohtaan, ei voi kuolemakseen menettää vapauttaan, sillä jos hän sen menettää, hän menettää hyveen, hän menettää suuren minänsä, ja se suuri minä tahdon passiivisine vapauksineen kutistuisi olemattomiin.

Huomautus: Emme niin ankarasti hyökkäisi rakastetun vapauden kimppuun, elleivät filosofit tahdon vapaudellaan valaisi opiskelevan nuorison rintaan myrkkyä, joka on tappavaa kaikille uskonnoille, kaikille hallituksille ja kaikille kansankerroksille. Petrelli väittää, että ihmisen tahdon on oltava vapaa voidakseen uudestisyntyä. Kuinka tämä soveltuu Lutherin väitteeseen, että ihmisen tahto suhtautuu kääntymiseen pure passive? Mar-tensen puolustaa tahdon vapautta aina absoluuttiseen

vapauteen asti, koska ihminen muutoin ei voisi pukeutua toimintansa moraaliseen vastuuseen, ellei tahto olisi absoluuttisesti vapaa. Olisikohan filosofi tässä erehtynyt pahanpäiväisesti? Joka pukee itsensä moraaliseen vastuuseen, hän saa myös itse vastata toiminnastaan, hänen ei tarvitse luottaa mihinkään välittäjään tai puolustajaan, mutta joka tuntee heikkoutensa ja kyvyttömyytensä vastata toiminnastaan pyhän ja vanhurskaan Jumalan edessä, hänen täytyy luottaa Välittäjään ja Sovittajaan, joka on pukeutunut moraaliseen vastuuseen eksyneiden, mutta katuvaisten ja kaipaavaisten lastensa edestä.

405. Siitä, mitä nyt on sanottu tahdon passiivisuudesta, seuraa aiemmin esitetty moraalinen peruslauselma, että passiot (subjektiivinen tahto) määräävät ihmisen moraalisen luonteen. Mutta tätä moraalisen peruslauselmaa vastaan nousevat filosofin koirankarvat niinkuin sianharja. Filosofista ei ole mahdollista, että passiot määräisivät ihmisen moraalisen luonteen. Moraalisen luonteenhan pitäisi määräytyä järjessä olevasta moraalista tahdosta. Mutta pian osoitamme, että kääntymättömällä ja uudestisyntymättömällä ihmisellä ei ole moraalista tahtoa omana ja oleellisena ja että uudestisyntyneenkin ihmisen moraalinen tahto riippuu korkeammasta voimasta, nimittäin moraalista passioista orgaanisen elämän alueella.

Ö. Tahdon alkuperäisestä vapaudesta eli filosofiset termit indifferentismi ja determinismi

406. Indifferentismillä ymmärretään filosofiassa tahdon positiivista kykyä toimia joka tilanteessa toisin kuin toimii. Vastakohta tälle olisi, ettei ihminen voi missään tilanteessa toimia toisin kuin toimii. Kun kuitenkin indifferentismin vastustajat lisäävät tahtoon kyvyn määrätä itseään, jolloin determinaatian periaateksi olisi oltava itsessään tahdossa, kumoavat kummatkin luterilaisen opinkäsityksen siinä, että determinaatian periaateksi väitetään olevan tahdossa, jolla näin olisi positiivinen kyky,

mitä tahdolla ei kuitenkaan ole. Lutherin väite tahdon toiminnasta kääntymisessä pure passive ei sisällä indifferentismia siinä mielessä, että ihminen voisi joka tilanteessa toimia toisin kuin toimii, eikä passiviteetti sisällä mitään itsemääräämiskykyä (*determinatio propria*), vaan pikemminkin kyvyn olla korkeamman voiman määrättävänä (*determinatio aliena*), ja tuo korkeampi voima voi olla joko Jumala tai perkele. Passiiviteetti ihmisen tahdossa on sama kuin *vis inertiae*, eli voimattomuus ruumiillisissa asioissa. Jumalan Hengen herättämät hyvät liikutukset sydämessä vaikuttavat tahtoon, ja perkeleen herättämät pahat liikutukset vaikuttavat myös tahtoon. Tämän tapahtuessa ei tahdolla itsellään ole voimaa määrätä itseään positiivisesti kummankaan puolelle, vaan vain sikäli kuin hänen tajuntansa on hyvän tai pahan vaikuttamana hän voi määrätä itseään negatiivisesti, ts. hän voi estää moraalisen tai epämoraalisen passion pääsyn toiminnaksi asti. Toisin sanoen hän voi hermoelämän alalla seistä Jumalan Henkeä vastaan tai vastaavasti paha henkeä vastaan, mutta orgaanisen elämän alalla hän ei voi vastustaa kumpaakaan, hän on pakotettu ottamaan vastaan hyvän ja pahan vaikuttamaa toimintaa. Juuri siinä on hänen moraalinen välttämättömyytensä, ettei hän voi omalla voimallaan vapauttaa itseään kummastakaan.

407. Tätä korkeammasta voimasta riippuvuutta järkeisoppinut ei voi sietää, hän haluaa olla itse kaikessa. Itsekkyys pakottaa hänet luomaan pois kaikki siteet. Hän ei halua kiittää vapaudestaan Poikaa, vaan itsekkyyttä. Hän tunnustaa kyllä korkeamman voiman, mutta se voima hän haluaa olla itse. Vaikka ihminen on riippuva korkeammasta voimasta fyysisesti eli ruumiillisesti (orgaaninen elinvoima) ja myös metafysisesti (sielunkyvyt riippuvia orgaanisista toiminnoista), pitäisi ihmisen silti moraalisisessa suhteessa (hengellisesti) olla riippumaton korkeammasta voimasta. Martensen ei voi hyväksyä determinismia eli Augustinuksen oppia ihmisen tahdosta, jota myös Luther seurasi, koska tuo oppi kieltää valinnanvapauden (tarkoittanee itsemääräämistä) ja koska sen perimmäisenä edellytyksenä on fatalismi.

408. Miten determinismin (jolla ymmärretään ihmisen riippuvuutta korkeammasta voimasta fyysisessä, metafysisessä ja moraalisessa suhteessa) perimmäisenä edellytyksenä on fatalismi, Martensen yrittää todistella seuraavaan tapaan: »Principium rationis sufficientis* [*Alistetun järjen periaatti.] ei ole toteutettavissa ylittämättä luonnonyhteyksiä ja äärellistä syyuhdetta ja nousematta itse luonnonyhteyden kaiken määrittävään syyhyn ja perusteeseen, jumaluuteen. Kun jumaluus ajatellaan absoluuttisena voimana (L.: miksei tämän maailman ensimmäisenä?), minkä alle ihmisen tahdon itsenäisyys häviää (L.: fyysinen välttämättömyys pitäisi rationalistin tunnustaa), ilmenee tämä jumalallinen voima ja välttämättömyys kohtalona (fatum).»

Huomautus: Kohtalo on sokea jumala, joka toimii ilman motiiveja ja ilman päämäärää, mutta luonnon välttämättömyys ei ole sokea luonnonvoima, koska se on perusteissaan absoluuttisesti vapaan olennon määräämä ja samaa mitä Martensen sanoo tahdosta voimme sanoa luonnonvoimasta eli elämästä: Jumalan luomistahto on luonut orgaanisen elämän, mutta kun se on määrätty vapaasti vaikuttavaksi voimaksi, on se absoluuttisesti vapaa. Kuinka rationalisesti pääsee kohtalosta olla ruumiillisesti riippuva korkeammasta voimasta?

409. »Determinismi lähtee kosmologiselta ja antropologiselta, fatalismi mytologiselta ja teologiselta pohjalta.»

Huomautus: Kosmologinen determinismi muodostuisi siitä, että ihmisluonne on ulkoisen ympäristön ja historiallisten syiden tuote, Martensen. Fysiologit ovat kuitenkin yksimielisiä siitä, että eri kansallisuuksien luonteet ja luonnolliset taipumukset ovat riippuvia rakenteesta ja temperamentista, viimeksi mainittu taas riippuu eri ilmastoista, ravintoaineista, luonnonolosuhteista samoinkuin eri ihmisrodut osoittavat eri luonteenpiirteitä. Kasvatus ja sivistys auttaa myös, missä voi, fatalistisena voimana herättämään passioita, osin aivan luonnottomiakin, ja siten tuokin fatalistinen voima auttaa luonnollisten

luonteenpiirteiden muodostumista, mutta rationalisti ei halua tunnustaa enempää kuin yhden korkeamman voiman, ja se voima hän haluaa olla itse. Vain se, joka tekee ja tuottaa itse, on jumalallinen ja yleispätevä. Mitä taas tulee antropologiseen determinismiin, se tarkoittaa kehittyneempää determinismia, joka ei katso luonnetta vain ulkoisten vaikutteiden tuloksena, vaan ihmisen oman, hengellisen organismin luonnostaan välttämättömänä kehityksenä ja näkee ihmisen toimintojen sarjan yksilöllisyyden välttämättömänä itsekehityksenä.

410. Tosin myös hengellinen eli metafyyminen yksilöllisyys on fatalistinen voima, mikäli korkeampi voima määrää näiden sielun kykyjen keskinäisiä suhteita. Järkeisoppinut näyttää kuitenkin uskovan, että kaikki ihmisen sielunkyvut riippuvat ihmisen tahdosta, mutta se hänen olisi todistettava. »Fatalismi sisältää jumalatajunnan ja uskon, vaikka sen jumala onkin vain demoninen voima ja sen usko taikauskoa» (Martensen).

Huomautus: Jos fatalismin jumala on persoonallinen Jumala, jolla on tahto ja järki, niin luonnollisen ihmisen kohtaloita määräävä kohtalo voi varmasti olla demoninen välttä. Mutta filosofin vapaata tahtoa määräävä itsekkyyks näyttää minusta vielä pahemmalta kuin yleinen usko sokeaan kohtaloon. Väistämättömään kohtaloon uskova tunnustaa olevansa riippuva korkeammasta voimasta ja on helposti johdettavissa tuntemattoman Jumalan luo. Mutta rationalisti, joka eniten luottaa omaan itseensä ja maan viisauteensa, ei mielellään tunnusta riippuvuuttaan korkeammasta voimasta. »Välittömässä uskonnon muodossaan fatalismi hyppää kaikkien empiiristen tosiseikkojen yli ja liittää maailman tapahtumat ja inhimilliset toiminnot jumaluuden vastustamattomaan vaikutukseen» (Martensen).

411. Sikäli kuin pyhä henki hallitsee tottelemattomuuden lapsissa (Paavali) — ja tämä on puhtaasti kristillinen näkökanta, vaikka Martensen kutsuukin sellaista uskoa pessimismiksi —, on hengellisessä mielessä aivan samantekevää, onko joku fatalisti, toinen deterministi, kolmas indifferentisti, niin kauan kuin paha heissä hallitsee ja näin tapahtuu, niin

kauan kuin ihminen on vielä kääntymätön ja uudestisyntymätön. Kuitenkin on aina parempi tunnustaa riippuvuutensa korkeammasta voimasta, vaikkapa se korkeampi voima olisi paha henki, kuin luottaa omaan voimaansa ja siten asettaa itse itselleen jumalaksi, mikä on epäuskon korkein aste. Sellaiseen itsekkyyteen eli itsensä jumalointiin järkeisoppinut helpommin päätyy, mikäli hän edellyttää tahdolla olevan positiivisen, jopa absoluuttisen vapauden, millä keinolla hän voi tulla positiivisesti hyväksi ja siten kuvittelee olevansa lähinnä Jumalaa pyhydessä ja vanhurskaudessa, vaikka hän itse asiassa on lähinnä perkelettä itsekkyydessä. Mitä enemmän hän tahtonsa kuvitellulla vapaudella rakentaa itseluottamustaan, sen kauemmas hän erottaa itsensä sovitukselta, joka edellyttää yleistä syntisyyttä, siveellisyyden aatteen eli hyveen ihanteen kieltämistä, joka on vain tyhjä kuvitelma, jota kukaan syntiinlankeemuksen jälkeen ei pysty saavuttamaan. Hyveellisinkin maan päällä on kuitenkin suuri syntinen, jonka elämän perustarpeena on sovitus. Mutta tahdon vapaus ei lyö yksin yleisen rikollisuuden kanssa. Tämä on Lutherin ja kaikkien kristittyjen välitön kokemus.

412. Tärkeämpää kuin etsiä determinatioprinsiippiä ihmisten oman persoonallisuuden ulkopuolella olevista vieraista voimista, näyttäisi olevan tutkimus siitä, olisiko determinatioprinsiippiä eli ihmisen toiminnan motiiveja tahdossa itsessään tai jossain muussa sielunkyvyyssä. Neljä tahdon suhdetta passioihin, positiivinen, negatiivinen, aktiivinen ja passiivinen vapaus merkitsevät, että nämä yhdeksi käsitteeksi koottuina eivät enää olisi mitään näistä ja lopputulos olisi nolla.

Tahdon positiivista vapautta hermoelämän alalla voidaan pitää negatiivisena vapautena orgaanisen elämän alalla, mikäli massat olisivat yhtä suuria ja toisistaan erossa niinkuin munan valkuainen ja keltuainen. Mutta nyt hermoelämän elimet ovat riippuvia orgaanisesta elämästä, ja tähän perustuva tahdon passiivisuus. Aivojen on otettava vastaan veren ja hermojen vaikutteet, ei siis auta vastustaa tätä korkeampaa voimaa.

Senvuoksi mie-luimmin oletamme, että negatiivisen vapauden peruste on yhdessä tai useammassa passiossa, esim. itsekkyydessä, kunnian- tai voitonhimossa, jotka jatkuvasti vaikuttavat tahdon elimeen ja ilmenevät siellä järkevänä tahtona, joka vastustaa kiivaitten passioitten läpimurtoa. Suunnilleen sillä tavoin on oleellisen tahdon laita ihmisen luonnollisessa tilassa. Herätyksessä tulee tahtoon uusi voima, jota kutsumme aktiiviseksi vapaudeksi ja joka perustuu moraaliseen passioon orgaanisen elämän alalla.

413. Negatiivista vapauttamme vastaavaa valinnan vapautta ei siis ole tahdossa itsessään, vaan sitä on etsittävä jostakin passiosta, joka vaikuttaa tahtoon. Tahdolla ei orgaanisen elämän alalla ole valinnan vapautta. Hän ei voi valita passion ja ei-passion välillä, ei myöskään halun ja haluttomuuden välillä, mutta passion tai halun tyydyttämisen ja tyydyttämättömyyden välillä hän voi valita. Hän voi lakata ryyppäämästä, hän voi lakata huoraamasta, hän voi lakata tappelemasta jne. Miksi hän voi lakata? Koska hänellä on valta jäseniinsä. Mutta sydämeen hänellä ei ole valtaa, siksi hänen on otettava vastaan kaikki mitä sieltä tulee, nimittäin viha, rakkaus, pelko, suru, mustasukkaisuus; viinanhimo hänen on otettava vatsasta ja huoraamishalu sukupuolielimistä.

414. Mutta kun ihminen päättää tyydyttää himoaan, olisiko silloin determinaatioprintsiippiä tahdossa? Tai kun hän päättää olla tyydyttämättä himoaan, mahtaisiko silloin determinaatioprintsiippi olla tahdossa? Tässä olisi esitettävä ihmisen toiminnan oikeat motiivit. Tämä on sitä tärkeämpää, kun moraalifilosofit väittävät yleisesti, että motiivi määrää toiminnan moraalisuuden. Motiivia voidaan etsiä joko tahdosta itsestään, tai ymmärryksestä, joka sisältää oikean, hyvän, jalon, kauniin ja täydellisen ihanteet, tai järjestä, joka määrää onko toiminta hyödyllinen vai vahingollinen, tai mielikuvituksesta, joka suurentaa toiminnan hyödyn tai vahingon, nautinnon tai vaaran, tai omastatunnosta, joka hyväksyy tai tuomitsee toiminnan, tai passiosta, sellaisista kuin vihastuminen, pelko, viha, rakkaus, tai vieteistä, kuten

sukuvietti, ravitsemusvietti, yhteiskuntavietti, tai vaistoista, kuten aavistus jne. Kaikissa näissä voimissa ja kyvyissä voi olla ihmisen toiminnan motiiveja, ja kun motiivi määrää toiminnan moraalisuuden, on tärkeätä tuntea toiminnan oikea motiivi niin hyvin juriidisessa kuin moraalisisessa ja uskonnollisessa suhteessa, näyttäkönpä toiminta ulospäin sitten hyvältä tai pahalta.

415. Esimerkiksi yksi antaa tarvitsevalle rakkaudesta, toinen säälistä, kolmas hyvästä tahdostaan, neljäs omantunnon vaatimuksesta, viides kunnian tähden, kuudes pelosta joutua ahneiden kirjoihin, seitsemäs kateudesta toista naapuriaan kohtaan, ja kahdeksas voi antaa köyhälle siinä tarkoituksessa, että hän sitten saisi toteuttaa jonkun alhaisen himonsa ikäänkuin palkaksi tästä hyvästä työstään. Tässä on nyt esitetty useita hyvältä näyttävän työn motiiveja, mikä näistä kahdeksasta näyttäisi täyttäneen Jumalan lain? Ensimmäinen on tehnyt hyvän teon, koska rakkaus on lain täyttymys, mutta viimeksimainittu on toiminut kuin roisto, koska on tehnyt hyvää lähimmäisen vahingoittamisen tarkoituksella. Missä nyt on determinaation periaate?

416. Determinaatioperiaatteita eli ihmisen toimintojen motiiveja emme löydä tahdosta, koska ensiksikään tahdossa ei voi herätä välittömästi mitään haluja ilman edelläkäypää tietoa tahdon pyrkimyksen kohteesta eikä toisekseen hyvä eikä paha kuulu tahdon olemukseen, koska nämä tahdon ominaisuudet voivat muuttua tahdon olemuksen pysyessä muuttumattomana. Filosofin käsityksen mukaan vapaus eli itsemäärääminen kuuluu tahdon olemukseen, mutta Lutherin mukaan ei itsemäärääminen kuulu tahtoon, koska se kääntymisessä toimii pure passive. Hänellä ei siis ole kykyä määrätä itsestään pahaan eikä hyvään. Ainoa tahdossa oleva voima on passiivisuus eli kyky olla korkeamman voiman määrättävänä.

417. Mutta filosofi väittää: jos passiivisuus on ainoa tahdossa oleva kyky (tässä on kyse orgaanisen elämän piirissä olevasta tahdon voimasta), kuinka ihminen voi olla vastuussa toiminnoistaan? Ihmisestä tulee

passiivisen tahdon kanssa eläintä pahempi! Heti kun hän on tahdon ulkopuolella olevan voiman määrättävänä, temperamentin, vaistojen ja viettien sekä kaikenlaisten joka hetki vaihtuvien tunteiden ja passioiden häilyvyys ajaa häntä sinne tänne. Eikö tämä merkitse ihmisarvon alentamista eläinten alapuolelle? Vastaus: hän on nykyisessä luonnollisessa tilassaan eläin, sillä jokainen eläin täyttää ihmistä paremmin olemassaolon tarkoituksensa kuin ihminen.

418. Mitä vastuuseen tulee, on merkille pantava, että ihmisen koko persoonallisuus eikä vain persoonallisuudenosa, esim. järki tai hermoelämä, on vastuussa kaikista hänen toiminnoistaan. Mutta tätä ihmisen persoonallisuuden määrittystä ja rajoitusta ei filosofi halua edellyttää, koska hän joutuisi silloin omistamaan pahan omantahdon omaksi tahdokseen. Siksi hänen täytyy erottaa persoonallisuudestaan koko orgaanisen elämän alue, missä synnillä eli pahalla on tyyssijansa.

419. Mutta nyt filosofin on todistettava, että minälle eli persoonallisuudelle kuuluu vain järkisielu (eli hermoelämä). Hänen on todistettava, että hermoelämä ja orgaaninen elämä eivät muodosta yhtä, vaan kaksi eri olemusta. Tässä tulemme juuri metafysiikkaan, joka on niin ruotoinen, etteivät nykyaikaiset filosofimme halua siinä seurata vanhempia ajattelijoita. Jos hermoelämä eli järkisielu muodostaa erillisen olemuksen ja jos orgaaninen elämä on eri olemus, silloin voisi joltakin kuulostaa filosofin väite, että järkisielu ei ole vastuullinen siitä, mitä tapahtuu orgaanisen elämän alalla. Mutta juuri se olisi todistettava, että hermoelämä ja orgaaninen elämä ovat eri olemuksia. Olemme edellä kohdassa N. yrittäneet todistaa, että hermoelämä ja orgaaninen elämä ovat sisäisen elämänprinsiipin erilaisia ilmenemismuotoja ja että ne kolme muodostavat yhden. Kun nuo kolme muodostavat yhden ainoan olemuksen, on koko ihmisen eikä vain hänen yhden osansa muodostettava minä eli persoonallisuus. Siten tulee koko ihminen eikä vain persoonallisuuden osa vastuulliseksi kaikista toiminnoistaan.

420. Filosofinen peruslause »Motiivi määrää toiminnan moraalin» johtaa meidät tarkastelemaan, mistä sielunkyvystä ihmisen toiminnan motiivi tavallisesti olisi löydettävissä. Jos jokaisen toiminnan motiivi on tahdossa, myönnämme, että tahto on vapaa ja että ihmisellä on itsemääräämiskyky. Tahdon pyrkimyksiä määrävän tahdon on silloin oltava tahdossa itsessään. Mutta Lutherin oppi tahdon passiivisuudesta osoittaa, ettei ihminen voi tehdä itseään hyväksi, sillä silloin hän ei tarvitsisi mitään Vapahtajaa. On oltava tahtoon vaikuttava voima, joka on tahdon ulkopuolella ja jokamäärää hänet hyvään, jolloin tahto on vain korkeamman voiman määrättävänä. Tätä tahdon kykyä olla korkeamman voiman määrättävänä kutsumme passiivisuudeksi eli indifferentismiksi ahtaammassa merkityksessä. Passiivisuus ei merkitse tahdon positiivista tai aktiivista kykyä määrätä itseään niin tai näin, vaan ainoastaan kykyä olla määrättävänä.

421. »Niinkuin ei kuollut ihminen voi herättää itseään elämään, ei myöskään hengellisesti kuollut ihminen voi herättää itseään hengelliseen elämään.» Sellainen on Lutherin oppi ihmisen kyvyistä hengellisissä asioissa. Tästä seuraa ehdottomasti, että ihmisen toimintojen motiivia ei ole tahdossa.

Huomautus: Ei mikään muu kuin omavanhurskaus aja filosofia puolustamaan tahdon vapautta hengellisissä asioissa. Hän haluaa itse olla vastuussa kaikista toimistaan, ja siksi hän väittää tahdon olevan vapaan. Hän siis väittää, ettei ihminen voi olla vastuussa teoistaan, jos tahto ei ole vapaa. Mutta filosofin vastuullisuus ulottuu yleensä vain hermoelämän alalle, sillä hän ei ota vastatakseen pahasta omastatahdostaan (tunteista, passioista, vaistoista, vieteistä ja temperamentista), koska paha omatahto ei ole hänen omansa. Kenen sitten on paha tahto? Perkeleenkö? Mutta filosofihan ei tunnusta mitään persoonallista perkelettä eikä mitään pahan prinssiippiä ihmisen ulkopuolella. Filosofin oman opin mukaan olisi ihmisen ollut itse herättävä, tuotettava, luotava tai hankittava paha tahto lankeamalla omasta

vapauden aatteestaan (Martensen). Kun se oli vapaa toimi, vapaa itsemäärääminen pahaan, täytyi ihmisen välttämättä olla vastuussa siitä toiminnasta ja sen seurauksista. Hänen on siis oltava vastuussa pahasta omastatahdostaan ja kaikesta hermoelämän ja orgaanisen elämän piirissä tapahtuvasta pahasta. Hänen ei ole oltava vastuussa ainoastaan ajatuksista ja haluista, jotka ilmenevät hermoelämän alalla, vaan myös tunteista, vieteistä, vaistoista, temperamentista.

Lisäys. Huom. 2: Katolilainen Möhler pelaa hienosti mielikuvituksellaan vanhurskauttamisopissa, kun hän väittää (siv. 74, 75), että uskonpuhdistajat ovat vaihtuneet vanhurskauttamisen objektisuuden ja subjektisuuden. Hän myöntää, että ihminen objektiivisessa mielessä on kokonaan passiivinen, ts. hänellä ei ole voimaa itsensä vanhurskauttamiseen, mutta subjektiivisessa mielessä hänellä on Möhlerin mielestä kyky ottaa vastaan Jumalan Hengen armotyötä, ja tämän toiminnan hän sanoo edellyttävän tahdon aktiivista vapautta. Meidän on tunnustettava, että jos ihmisellä on kyky toisaalta ottaa vastaan ja toisaalta vastustaa Jumalan Hengen armotyötä, se edellyttää tahdolta kykyä, jota kutsumme nimellä liberum arbitrium, vapaa tahto. Mutta hengellisesti kuollut ei voi sitä tehdä. Jos ihminen hengellisessä mielessä on kuolleen kaltainen, joka puhetapa esiintyy usein raamatussa, on kumoamaton totuus, ettei kuollut voi ottaa mitään vastaan. Mutta jos Pyhä Henki puhaltaa elämää kuolleisiin luihin, niin että kuolleista tulee eläviä, silloin hän voi ottaa armolahjan vastaan. Hänestä tulee silloin kerjäläisen herätessään hengelliseen elämään. Mutta katolilaisen itsepetos on siinä, että hän katsoo ihmistä elävänä ennenkuin tämä on saanut elämää, ja kun lähtökohta on väärä, on myös lopputulos väärä. Koko kirkkohistoria osoittaa, että ihminen luonnollisessa tilassaan on kuollut, ettei ihmisellä itsellään ole mitään kykyä herättää itseään hengelliseen elämään. Siten uskonpuhdistajat ovat oikein edellyttäneet, ettei ihmisellä luonnollisessa tilassaan ole vapaata tahtoa hengellisissä asioissa.

422. Nämä johtopäätökset syntyvät välttämättömyydellä filosofin omasta ihmisen vapaan tahdon opista. Jos näet filosofi olisi tunnustanut, että kauan ennen lankeemusta jo oli pahan prinssiippi eli perkele ihmisen persoonallisuuden ulkopuolella, jos hän olisi edellyttänyt pahan olemassaolon ennen lankeemusta, hän olisi voinut jonkinlaisella näennäisellä oikeudella väittää, että on olemassa tahto, joka ei ole ihmisen oma tahto, vaan perkeleen, josta ei ihminen voi olla vastuussa, ellei hän sitä seuraa. Mutta filosofi on nyt moraalisen vastuun takia tahtonut osoittaa, että ihminen on itse alkusyy pahaan, joka oli eräs seuraus hänen vapauden aatteesta luopumisestaan. Ja nyt on myöhäistä tehdä tyhjäksi tätä vapaata toimintaa.

423. Kuinka hän sitten osoittaa, että ihminen ei ole vastuussa pahasta omasta tahdostaan tai kuinka hän voi osoittaa, että omatahto ei ole ihmisen oma tahto, kun hän edellä on osoittanut ihmisen olevan itse syynä omaantahtoonsa. Mutta asian laita on, ettei filosofi halua enää tunnustaa omakseen omaantahtoaan, koska se sotisi hänen järkevää tahtoaan vastaan, joka aina tahtoo hyvää ja järkevää. Ei auta, että filosofi vetoaa täydelliseen syyttömyytensä tuntoon. Hänen on todistettava, että paha omatahto ei ole hänen oma oleellinen tahtonsa.

Huomautus: Että tämä on raskas lause todistettavaksi, näkyy jo siitä, että Martensenin — joka kuitenkin oli suuri ajattelija — täytyi turvautua sofismiin pyyhkäistessään yhdellä ainoalla kynän vedolla pois itseltään pahan omantahdon, mikä oli todellinen salto mortale, kuoleman hyppy logiikassa ja metafysiikassa. Sillä hän luulee hypänneensä rikkaasta miestä ja Lasarusta erottaneen kuilun yli. Mutta varohan, hyvä herra! Sen kuilun yli ei ole niinkään hyvä hypätä. Juuri siitä näet riippuu sovituksen välttämättömyys, voidaanko todistaa, että paha omatahto on ihmisen oma, todellinen ja oleellinen tahto. Mutta ensiksi haluaisimme nähdä todisteen siitä, että ihmisen paha omatahto ei ole ihmisen oleellinen tahto. Tällaiseksi todisteeksi ei kelpaa järjen logiikka, vaan todistajan on käytävä syvemmälle metafysiikkaan osoittaakseen, ettei ihmisen

persoonallisuus ulotu kauemmas kuin hermoelämän alalle (järkisielu) tai niihin osiin (voimiin, kykyihin), jotka ovat tahdon alaisia ja joita tahto voi täysin hallita, nimittäin järkevää tahtoaan, jota filosofi pitää tajunnassaan omana oleellisena tahtonaan. Kaikki ajattelevat lääkärit ovat tulleet Lutherin kanssa samaan tulokseen, vaikka filosofien kenkävoide on pettänyt muutamia lääkäreitä, esim. Heinrothin. Kuuluisa lääkäri, tohtori Carus osoittaa, että tajuinen sielunelämä ja tajuton sielunelämä ovat sama perusvoima, sama olemus, sama substanssi, sama sielu. Mutta siitä seuraa, että ihmispersoonallisuus käsittää molemmat elinmuodot ja molemmat tahdot, subjektiivisen ja järkevän.

424. Sitten me psykologian avulla osoitamme, että paha omatahto on ihmisen oma, oleellinen tahto, josta hän on vastuussa, ei sen vuoksi, että hän itse olisi luonut oman pahan luontonsa, mikä sotii ilmoitusta vastaan, vaan sen tähden, että hän on käyttänyt väärin vapaata tahtoaan ja antanut perkeleen johtaa itseään harhaan. Tunnustamme näet, että ihmisellä oli alunperin hengellisissä asioissa vapaa tahto, mutta ei vain sitä järkevää (objektiivista) tahtoa, joka kuuluu hermoelämän piiriin ja jota filosofit tarkoittivat, vaan myös subjektiivinen tahto, joka kuuluu orgaanisen elämän piiriin ja joka siis myös oli alunperin positiivisesti vapaa.

425. Emme siis kiellä järkevän tahdon olevan vapaa positiivisesti vielä tänä päivänä, samoin kuin subjektiivinen tahto on positiivisesti vapaa inhemisvaerio inferiori, ts. fyysisesti, metafysisesti ja myös psyykkisesti, muttei non vero moraliter ts. hengellisessä suhteessa sen paremmin kuin objektiivinenkaan, sillä pahan ihminen voi jättää tekemättä ruumiin jäsenillään, mutta ei ajatuksillaan eikä sydämellään eikä tahdollaan. Ihminen ei voi estää pahoja ajatuksia nousemasta mieleensä, hän ei voi estää pahoja haluja nousemasta tahtoonsa, hän ei voi estää viettejä, vaistoja, passioita ei temperamenttiaan vaikuttamasta vapaasti orgaaniseen elämään. Hengellisessä mielessä ei siis järkitahto eikä subjektiivinen tahto ole vapaa. Muttafyysisesti, metafysisesti ja

psykkisesti on järkitahto vapaa hermoelämän alalla ja subjektiivinen tahto orgaanisen elämän alalla, ei kuitenkaan absoluuttisesti vapaa; mikäli näet ajatukset ja halut kuuluvat hermoelämän alaan, ei järkitahto voi hallita kaikkia ajatuksia, vaikka ajatukset ovatkin tahdosta riippuvia, kuten jo aiemmin osoitimme. Mitä himoihin tulee, ei ihminen voi estää niitä nousemasta tahtoon, vaikka ne sotisivatkin järkevää tahtoa vastaan, jota filosofit pitävät tajunnassaan oleellisena tahtonaan. Tahto ei siis ole absoluuttisesti vapaa hermoelämän alalla.

Huomautus: Kun anatomi ei pysty aivoista löytämään kuin vain yhden elimen, josta tahtohermot lähtevät, emme voi tunnustaa hänellä olevan enempää kuin yhden tahdon, joka voi muuttua muodoltaan, mutta ei olemukseltaan. Mutta kun Martensen puhuu tosissaan subjektiivisesta ja järkevästä tahdosta, voimme kuvitella, että ihmisellä on kaksi tahtoa, nimittäin subjektiivinen, joka ei ole hänen omansa, ja järkevä, joka on hänen oleellinen tahtonsa. Kuvittelemme, että ihmisellä on kaksi tahtoa. Kun vapaus kuuluu tahdon olemukseen, on kummallakin tahdolla oltava vapautensa. Mutta kun toinen tahto on paha ja toinen hyvä, ihminen on, molempien tahtojen ollessa yhtä voimakkaita, moraalisessa suhteessa nollapisteessä. Ihminen ei ole silloin hyvä eikä paha, vaan jokin siltä — taivaan ja helvetin — väliltä. Mutta jos paha tahto on voimakkaampi, hän on paha. Kun Paavali ja Luther ovat kokeneet, että ihminen on positiivisesti paha, mutta Petrelli on kokenut, että ihminen on positiivisesti hyvä, on todistettava, kumpi on oikeassa. Mutta sitä osoittamaan ei tarvita vain historian todistus, vaan myös metafyyminen, joka selvittäisi, että järkitahto on voimakkaampi kuin subjektiivinen tahto. Tämä vie meidät metafysiikan syvimpiin onkaloihin. Se riippuu näet sielun kykyjen keskinäisen suhteen tutkimisesta, ja siihen filosofit ovat tähän mennessä hyvin vähän tutustuneet. Väitämme, että sielun kykyjen metafyyminen koostumus ei lankeemuksessa ole muuttunut, ts. tahdon olemus on yhä samassa suhteessa järkeen, ymmärrykseen, omaantuntoon ja passioihin. Mutta passiot ovat nyt perkeleellistyneet.

426. Vastaavasti subjektiivinen tahto ei myöskään ole vapaa orgaanisen elämän alueella. Vaikka näet vietti, vaisto, passio ja temperamentti toimivat vapaasti vaikuttavina voimina, ne kuitenkin kohtaavat aina joitakin esteitä elimissä, jotka myös ovat fyysisen voiman vaikutuksen alaisia. Veri ei siten ehdi kiertää niin nopeasti, kuin suuttumus valtaa mielen. Juomari ei tule humalaan heti, kun hän on ryypyn nielaissut. Haluan tai passion tyydyttämiseen tarvitaan aina aikaa. Perkelekään ei siis ole absoluuttisesti vapaa, vaikka se sitä kuvittelee. Paitsi sitä, että perkele on epämoraalisen välttämättömyyden sitoma tahtomaan vain pahaa, sen vapaata toimintaa estää myös sen fyysinen välttämättömyys, että sen on toimittava fyysisen pakon alle alistettujen elinten kautta.

427. Meidän olisi lähemmin määriteltävä Lutherin oppi tahdon passiivisuudesta, joka täydelleen hävittää filosofien sille omistaman aktiivisen vapauden. Olemme edellä (kappaleet X, Y, Z. Å ja Ä) yrittäneet osoittaa, mitä tarkoitetaan tahdon positiivisella, negatiivisella, aktiivisella ja passiivisella vapaudella. Kun Luther on väittänyt tahdon suhtautuvan kääntymykseen pure passive, hän on tahtonut sillä osoittaa, ettei tahdolla ole voimaa parantaa ihmistä eikä pahaa sydäntä. Jos näet hyvä tahto voisi parantaa pahan sydämen, sillä olisi positiivinen vapaus, ja jos tahto voisi itse olla hyvä, vaikka sydän on paha, sillä olisi aktiivinen vapaus. Jos tahto voisi aina estää alhaisten passioitten puhkeamista toimintaan, sillä olisi negatiivinen vapaus. Mutta mitään tästä ei ole jäljellä ihmisen luonnollisessa tilassa.

428. Tosin olemme myöntäneet, että ihmisellä on nykyisessä alennustilassaan negatiivinen kyky vastustaa passioitten puhkeamista eli kyky olla tyydyttämättä pahoja halujaan. Mutta ihminen väärinkäyttää tätäkin vapaata tahtoa eli tahdon kykyä, niin ettei ole enää ainuttakaan täysikasvuista ihmistä, joka ei jossakin tilanteessa olisi antanut pahan tahtonsa puhjeta toimintaan. Ihmisellä on siis jäljellä ainoastaan passiivisuus eli kyky jäädä halunsa hallittavaksi. Siitä seuraa, että

negatiivisetkin hyveet ovat meidän päivinämme harvinaisia, vaikkakin mahdollisia.

429. Vaikka jossakin maailman kolkassa olisikin negatiivinen hyve jäljellä, tahdon aktiivista vapautta edellyttävää aktiivista hyvettä ei ole missään ja vielä vähemmän tahdon positiivista vapautta edellyttävää positiivista hyvettä. Jumalan edessä ei siis kukaan elävä ole vanhurskas. He ovat kaikki syntisiä, eikä kenelläkään ole kerskausta Jumalan edessä.

Huomautus: Syy siihen, miksi modernit moraalifilosofit ja romaanikirjailijat pitävät hyveitä mahdollisina, on salaisessa omassavanhurskaudessa, joka harhauttaa heitä omistamaan itselleen hyvän tahdon, jota heillä ei kuitenkaan ole. Sitäpaitsi he eivät käsitä, että omavanhurskaus ja kunnianhimo varjelevat ihmisiä irstailulta.

430. Tätä tahdon suhdetta sydämeen ja passioihin uskonpuhdistajat ilmaisivat sanalla pure passive, joka merkitsee tahdon kykyä ottaa vastaan passioitten vaikutuksia, joko Pyhän Hengen armotyön herättämien moraalisten passioitten tai perkeleen, oman lihan ja maailman herättämien alhaisten passioitten. Tämä tahdon passiivisuus kuuluu sen olemukseen, ja sitä kutsutaan myös indifferentismiksi eli ei-itsemääräämiseksi, jotavastoin filosofien tahtoon lisäämää itsemääräämistä kutsutaan determinismiksi.

431. Tämän Lutherin tahdon passiivisuutta koskevan opin mukaisesti ei ihmisellä itsellään ole kykyä määrätä itseään hyvään, vaan ainoastaan olla korkeamman voiman määrättävänä joko hyvään tai pahaan. Mutta tämä määrättävänä olemisen kyky ei sisällä mitään aktiivista tai positiivista tahdon voimaa, vaan ainoastaan passiivisen; sen mukaan ihmisellä on luonnostaan taipumus pahaan, mikä sisältää enemmän kuin pelkän indifferentismin, ja kyvyttömyys kaikkeen hyvään, minkä Paavalikin tunnustaa itsestään: tahto minulla on, mutta ei voimaa hyvän tekemiseen.

432. Luonnollisessa tilassa olevaa ihmistä vaivaa taipumus kaikkeen pahaan. Tämä johtuu siitä, että ihminen luonnollisessa tilassaan on kokonaan perkeleen vallassa. Tässä tilassa hän on positiivisesti paha, hänellä ei ole mitään halua tehdä Jumalan vaatimaa hyvää. Hän on myös, niinkuin uskonpuhdistajat sanovat, ilman Jumalan pelkoa ja ilman rakkautta Jumalaan. Mutta kun Paavali sanoo: »Tahto minulla on hyvän tekemiseen», siitä seuraa, että kääntyneellä ja uudestisyntyneellä kristityllä on tahto hyvään, mutta siitä ei vielä johdu filosofin väittämä positiivinen hyvä kristityn elämässä, koska häneltä puuttuu kyky hyvän tekemiseen, hänellä ei ole kykyä parantaa paha sydäntään. Kristitynkin on siis tunnustettava olevansa paha. Ei kukaan ole hyvä, paitsi Jumala.

433. Kun opilla ihmisen tahdosta on suuri merkitys sekä moraalifilosofiassa että teologiassa, on meidän tarkemmin tutkittava ja lähemmin määritettävä käsitteet determinismi ja indifferentismi, joista suurimmatkin filosofit ja ajattelijat ovat riidelleet. Sikäli kuin olemme päässeet selville filosofin oikeasta tarkoituksesta, hän tarkoittaa determinismillä tahdon kykyä määrätä itseään. Se voi tapahtua kahdella tavoin. Joko tahto määrää itseään sisäisestä vietistä ilman motiivia ja päämäärää tai se määrää itseään niiden motiivien mukaan, joita tahdossa itsessään ei ole, vaan jotka ovat jossakin sielunkyvyyssä, esim. järjessä tai ymmärryksessä tai sydämessä tai omassatunnossa tai jossakin passiossa. Edellisessä tapauksessa itsemääräämiskyky olisi absoluuttinen ja ehdoton, ts. motiivi olisi tahdossa itsessään eikä sen ulkopuolella. Sellainen tahto on vietti ja vaisto, jotka toimivat sokeasti ilman motiivia tai päämäärää, esim. itesäilytys-, sukupuoli-, ravitsemusvietti jne.

434. Jälkimmäisessä tapauksessa, jos siis determinaatian periaattia (määräämisperustetta) ei ole tahdossa, vaan joko järjessä tai ymmärryksessä tai omassatunnossa tai sydämessä tai jossakin vietissä tai vaistossa tai passiossa tai jossakin muussa voimassa, jota alunperin ei tahdossa ole, syntyy toinen suhde eli toinen determinismin laji, jota tavallisesti kutsutaan valinnan vapaudeksi eli kyvyksi valita eri kohteista

mikä tahansa. Sellaista tahdon kykyä ei kuitenkaan voi nimittää ehdottomaksi eikä absoluuttiseksi vapaudeksi, koska tahdon valinta on ehtojen määräämä, esim. hyvän ja pahan tietämisen tahti mielikuvan. Jos näet tahto pyrkisi hyvään olematta tietoinen hyvästä ja pahasta, se olisi absoluuttisesti vapaa ja riippumaton järjestä, ymmärryksestä, omastatunnosta ja mistä tahansa korkeammasta voimasta.

435. Mutta filosofi ei voi olla tyytyväinen tahtoon, joka toimii sokeasti, ilman päämäärää. Vietti ja vaisto ovat kuitenkin sellainen tahto. Mutta vielä on tutkittava, onko determinaatian periaattia todella tahdossa, niinkuin filosofi sen haluaisi olevan. Huolimatta myönnöstyksensä, että tieto kohteesta käy välttämättä ennen vapaata valintaa, hän ei kuitenkaan myönnä, että tahdon ulkopuolella olisi motiivia tai determinaatian periaattia. Meidän on sen vuoksi tarkemmin määriteltävä sielunkykyjen keskinäiset suhteet osoittaaksemme järkisyin, että tahto ei määrää itseään hyvään, vaan on korkeamman voiman siihen määrättävänä.

436. Tässä tutkielmassa on aiemmin osoitettu, että elämän periaatti on sielun varsinainen olemus, että se on vapaa toimivana voimana ja että elin voima ei ole riippuva ihmisen tahdosta. Sitten olemme myös osoittaneet, että orgaaninen elämä on ollut olemassa ennen hermoelämää ja järkisielua, että hermoelämä on lähtöisin orgaanisesta elämästä ja perustuu siihen ja että hermoelämän toiminta riippuu orgaanisista toiminnoista, niin että ihminen ajattelee elimillä, tahtoo elimillä jne.

437. Olemme myös useassa kohdissa osoittaneet, että hermoelämän elimet ovat passiivisessa suhteessa orgaaniseen elämään, niin että aivojen on otettava vastaan veren ja hermojen tuomat vaikutteet, minkä vuoksi myös sielunkykyjen on oltava samassa suhteessa toisiinsa kuin niiden vastaavien elinten. Sen vuoksi myös hermoelämä on samassa suhteessa orgaaniseen elämään, niin että aivojen on otettava vastaan veren ja hermojen tuomat vaikutteet, minkä vuoksi myös sielunkykyjen on oltava

samassa suhteessa toisiinsa kuin niiden vastaavien elinten. Sen vuoksi myös hermoelämä on samassa suhteessa orgaaniseen elämään kuin aivot ovat sydämeen, ja koska aivot ovat fyysisesti aina passiivisessa suhteessa sydämeen, on myös metafyyssisten aivojen — hermoelämän eli järkisielun — oltava passiivisessa suhteessa metafyyssiseen sydämeen, ts. objektiivisten sielunkykyjen, järjen, ymmärryksen, tahdon, omantunnon, muistin ja mielikuvituksen on oltava passiivisessa suhteessa passioihin.

438. Tähän perustuu tahdon passiivisuus. Mutta nämä todisteet ovat pelkästään fysiologisia, eivätkä ne sido filosofia, joka vaatii matemaattisia, loogisia ja metafyyssisiä todisteita. Tosin filosofin on lähdettävä itsensäkin puhtaasti empiirisistä, kokemusperäisistä selviöistä ja olettamuksista, hänenkin on vedottava tunteeseen ja tajuntaan. Hän ei voi todistaa, että se minä, joka aistii, olisi eri minä kuin se, joka ajattelee. Juuri tässä järkeisoppinut kadottaa konseptinsa, kun hän ei voi todistaa, että aistillinen eläinsielu, hermoelämä, olisi jotain muuta kuin järkisielu. Jos hän vain voisi todistaa, että se minä, joka aistii, on eri minä kuin se, joka ajattelee, silloin hän olisi kerralla vapaa kaikista orgaanisista toiminnoista, silloin hän voisi heilua niin lavealti transkendenttisessä maailmassa, ettei perkelekään saisi häntä kiinni.

439. Olemme täysin vakuuttuneita siitä, että järkeisoppinut on perkeleen riivaama opettaessaan väärää oppia ihmisen tahdosta. Ei mikään muu kuin omavanhurskaus pane häntä ensin ottamaan vapaan tahtonsa avulla moraalista vastuuta ja sitten heittämään sen vastuun menemään viisastellen väittäessään, että paha omatahto ei olekaan hänen oma tahtonsa, minkä hän kuitenkin jättää todistamatta.

Tässä hän taas vetoaa välittömään tunteeseen ja täydelliseen itsetajuntaan. Hän tuntee nimittäin, että omatahto ei ole hänen oma tahtonsa, ja tähän tunteeseen hän perustaa arvostelunsa. Mutta mistä hän tietää, että tämä tunne on Pyhän Hengen vaikuttama? Lutherin ja kaikkien heränneitten kokemus perustuu myös raamattuun, vaikka

Paavali, joka taisteli ajatuksissaan omaavanhurskautta vastaan, omistikin itselleen hyvän tahdon suuremmalla syyllä kuin järkeisoppinut, jonka luonnollinen tahto ei ole kokenut mitään merkittävää muutosta.

440. Apostoli ei ole missään ottanut itselleen ansiota hyvästä tahdostaan, hän ei ole missään väittänyt, että ihminen omista vaikuttimistaan käsin voisi jalostaa tahtoaan ja toteuttaa vapauttaan. Siinä juuri on kirous, että järkeisoppinut omistaa itselleen kyvyn jalostaa tahtoaan ja toteuttaa vapauttaan. Hän ei voi tunnustaa, että korkeampi mahti muovaisi hänen tahtoaan. Sanoessaan: »Ihmisen on toteutettava oleellista vapauttaan, mutta häntä ei voi siihen vaatia fyysisellä, vaan metafysisellä ja moraalisella välttämättömyydellä» hän mitätöi tämän moraalisen välttämättömyyden sanomalla, että Luoja on määrännyt ihmisen tahdon itseään määrääväksi. Moraalisen välttämättömyyden ei siis tarvitse määrätä häntä hyvään. Hän määrää itse itsensä. Olisikohan tuo moraalinen välttämättömyys tahto itse? Miksi hän asettaa moraalisen välttämättömyyden tahdon ulkopuolella olevaksi korkeammaksi voimaksi? Senköhän tähden, että minä tai itse on se korkeampi voima, joka vaatii tahtoa toteuttamaan vapauttaan. Moraalinen välttämättömyys on omavanhurskaus, joka vaatii järkeisoppinutta toteuttamaan vapauttaan. Poika ei tee häntä vapaaksi.

441. Kun järkeisoppinut on tehnyt järkiselusta vapaasti toimivan olion, joka on riippumaton mistään orgaanisista toiminnoista, ei ole helppoa todistaa järkiselun riippuvuutta korkeammasta voimasta orgaanisen elämän alalla. Vain järkeisoppineen systeemissä olevia ristiriitaisuuksia voidaan käyttää todisteina hänen antropologiassa ja teologiassa olevia vääriä oppejaan vastaan. Väliin nämä ristiriitaisuudet eivät näytä vähääkään loukkaavan loogista johdonmukaisuutta, jonka mukaan siveellisyyden aatteen rinnalle oletetaan sovituksen tai vanhurskauttamisen välttämättömyys, ellei järkeisoppinut sovituksen käsitteellä tarkoittaisi sovitusta itsensä kanssa omanvanhurskauden avulla. Martensenin moraalijärjestelmän mukaan hänellä näyttää

omavanhurskaus olevan autuuden perustana. Sillä jokaisella, joka rakentaa itseään siveellisyyden aatteen tai hyveen varaan, ja jokaisella, joka luulee voivansa saavuttaa hyveen korkean ihanteen, on omavanhurskaus autuutensa perustuksena. Hän ei tunne moraalista alennustansa, hän ei tunne sovitustyötä.

442. Vanhat filosofit olivat tässä kohdin johdonmukaisia, kun he ottivat siveellisyyden aatteen ja hyveen yksin autuuden perustukseksi, koska he eivät tunteneet sovitustyötä. Mutta kansoilla on kaikkina aikoina ollut hämärä aavistus sovituksen välttämättömyydestä. Sekä juutalaisten että pakanain uhrin tähtäsivät johonkin sellaiseen. Vain filosofit eivät tarvinneet mitään sovitushuria syntiensä edestä. Olisikohan tämä todiste siitä, että filosofi on synnitön omanvanhurskauden perusteella? Vielä nytkin moraalit filosofit pitävät hyvettä mahdollisena, mutta rahvas ei rohkene puhua hyveistä. Miksi? Koska yksinkertainen ihminen hämärästi tajuaa rikollisuutensa ja voi siksi herätä katumukseen, kun lakia oikein saarnataan, mutta filosofi ei koskaan, hän on hyveellinen ja synnitön.

443. Ei ole varsin pieni ristiriita siinä, että filosofi varjellakseen moraalisesta vastuunsa olettaa tahdon pystyvän itsensä määräämiseen ja kuitenkin viisastelulla mitätöi tuon moraalisesta vastuun työntämällä luotaan pahan omantahdon. Looginen johdonmukaisuus vaatii ehdottomasti, että hänen on oltava vastuussa kaikesta, mitä hänen persoonallisuutensa alueella tapahtuu. Mutta järkeisoppinut ei halua ottaa vastuuta pahasta omastatahdosta ja siksi hän sen työntää luotaan. Miksi? Koska omanvanhurskauden pyhyiden ja synnittömyyden vaatimus ei anna järkeisoppineelle lupaa omistaa itselleen pahaa omaatahtoa. Tämä on sitä hienointa käärmeen myrkkyä.

444. Näistä loogisen johdonmukaisuuden selvistä virheistä järkeisoppineen olisi oivallettava, että hän on takertunut omanvanhurskauden hienoon verkkoon. Olisi paljon parempi, että hän kokonaan kieltäisi sovituksen välttämättömyyden, niinkuin vapaa-ajattelijat ovat tehneet, ja panisi tilalle siveellisyyden aatteen, hyveen

korkeine ihanteineen ja tahdon absoluuttisen vapauden sen saavuttamisen ehdoksi ja lopulta vanhurskauttamisen omanvanhurskauden kautta.

445. Oivallamme varsin hyvin vaikeuden löytää loogisia todisteita, jotka olisivat kyllin sitovia muuttamaan filosofin käsityksiä. Kuitenkin meidän olisi määriteltävä tätä varten käsitteet determinismi ja indifferentismi. Determinismi on tahdon kyky määrätä itsensä hyvään ilman ulkoista vaikutusta. Tiedämme hyvin, että Martensen tarkoittaa determinismillä aivan muuta, nimittäin fatalismia eli uskoa väistämättömään kohtaloon. Mutta me emme usko sokeaan kohtaloon, vaan Jumalan välittömään kaitselmukseen, joka sanan kautta välittömästi vetää ja houkuttelee ihmisiä parannukseen. Fataalinen voima on perkele, joka synnin kautta on saanut vallan ihmisessä ja hallitsee hänessä välittömästi passioissa siihen saakka, kunnes hän sovituksen ja vanhurskauttamisen osallisuudessa vapautuu perkeleen vallasta. Indifferentismillä taas tarkoitamme tahdon passiivista ominaisuutta eli passivitettä, joka on itsemääräämisen vastakohta.

446. Sana indifferentismi ei sovi sille vapauden muodolle, jota Martensen tällä nimikkeellä kuvaa. Hän näet sanoo, että indifferentismissä tahto leijuu ilman mielenkiintoa kaikkien motiivien yläpuolella. Mutta tämä on juuri determinismin eli motivoimattoman itsemääräämisen korkein muoto. Mitä tulee indifferentismin toiseen tuntomerkkiin, termi soveltuu huonosti kuvaamaan tahdon suhtautumistapaa. Hän sanoo näet: »Indifferentismille tahdon vapaus on sen rajattomassa valinnan kyvyssä ja mielivaltaisuudessa eli siinä, että voi joka hetki toimia toisin.» Emme usko, että ihminen voi joka hetki toimia toisin, koska häntä hallitseva korkeampi voima, passio, pakottaa hänet toimimaan niinkuin hän toimii. Mutta emme myöskään usko, että tahtoa voidaan sanoa vapaaksi, ellei se joka hetki voi toimia toisin. Ainakin siitä hetkestä, jolloin ihminen luopui vapauden aatteestaan, saa sen käsityksen tahdon vapaudesta, että se olisi voinut sillä hetkellä toimia toisinkin.

Huomautus: Martensen, jolla opissa syntiinlankeemuksesta on melko laajakantoiset todisteet vapaa-ajatteliijoita vastaan, nämä kun edellyttävät pahan välttämättömyyden, haihattelee kuitenkin itse vapauden aatteissaan sanoessaan (§ 82): »Vapauden ensimmäisen kohdistamisen käsitteessä ei ole tunnotonta mielivaltaa, mutta kylläkin mahdollisuus määrätä itseään vastoin omaatuntoa. »Eiköhän tunnoton mielivalta jo sinänsä ole rikos lakiin sidottua vapautta kohtaan, jota Martensen pitää vapautena, vaikka tässä tapauksessa tahto onkin omantunnon sitoma eikä siis vapaa. Tahto, joka on omantunnon lain alainen, ei itse asiassa ole vapaa. Tekijä on Moraalifilosofiassaan sanonut, että tahto määrää itseään aatteensa mukaisesti. Ettei vain tämä tahto olisi aatteen vallan alainen? Jos ollaan johdonmukaisia opissa tahdon vapaudesta, ei se saa olla riippuva mistään vieraasta voimasta. Ymmärrys, omatunto, passio, vaisto, vietti ja temperamentti saavat vaikuttaa tahtoon niin paljon kuin voivat, mutta tahdon ei tarvitse alistua minkään näiden komentoon, silloin hän vasta on todella vapaa. Sellainen vapauden tila tosin on mielivaltaa ja indifferentismiä mitä suurimmassa määrin, mutta samalla determinismiä sanan varsinaisimmassa mielessä. Silloin tahdolla on vapaus määrätä itseään minkä tahansa kohteen puolesta tai vastaan. Silloin hän voi joka hetki toimia toisin kuin toimii.

447. Vielä tänä päivänä kuuluu negatiivisen vapauden aatteeseen voida toimia joka hetki toisin. Juomari voi joka hetki toimia toisin kuin toimii. Hän voi nostaa lasin huulilleen tai hän voi panna lasin pois. Mutta kun hän ei toimi toisin kuin toimii, se johtuu siitä, että hän on käyttänyt vapauttaan väärin. Hän on määrännyt itsensä luopumaan vapauden aatteestaan, ja tällä luopumisella hän on kadottanut itsemääräämiskyvyn. Kun synnistä on tullut tapa, hänestä on tullut synnin orja, eikä hän voi omasta voimastaan toteuttaa vapauden aatettaan. Tämä on yleinen kokemus. Mutta tahdon voima, jolla hän joka hetki voi toimia toisin kuin toimii, sisältää positiivisen kyvyn, se ei ole passiivisuutta eikä indifferentismiä sanan varsinaisimmassa

merkityksessä. Oikea indifferentismi on olla ollenkaan määräämättä itseään ja olla tahtoon itseensä sisältymättömän voiman määrättävänä.

448. Juuri tämä passiivisuus on tahdon olemus. Mutta kuinka hän voi sitten olla vastuussa toiminnoistaan? Kyllä, syyntakeisuuden vuoksi, joka ulottuu koko persoonallisuuteen eikä vain hermoelämään tai järkisieluun. Hän on ennen kaikkea vastuullinen synnistä, joka tapahtuu ruumiin jäsenten kautta. Hän on vastuullinen ajatuksista, taipumuksista, himoista, vieteistä ja vaistoista, tunteista ja temperamentista sen takia, että hän on Adamissa väärinkäyttänyt positiivisen vapauden ja itsessään negatiivisen vapauden. Positiivista vapautta hän ei voi koskaan enää saada takaisin tässä ajassa, mutta negatiivinen vapaus hänellä on jäljellä. Aktiivisen vapauden hän saa heräämisen, kääntymisen ja uuden syntymisen kautta.

Huomautus: Passiivisuus hermoelämän alalla sisältää sen, ettei tahto voi sulkea luotaan kaikkia himoja, hän ei voi vapauttaa järkeä kaikista pahoista ajatuksista eikä mielikuvista. Passiivisuus orgaanisen elämän alalla merkitsee, ettei tahto voi hävittää passioita, viettejä eikä vaistoja eikä temperamentin vikoja, jotka hallitsevat orgaanisessa elämässä. Nyt olemme edellyttäneet, ettei sielunkykyjen metafyyssinen koostumus eikä keskinäinen suhde ole häiriintynyt lankeemuksessa. Meidän on siis oletettava tahdon passiivisuus myös ennen lankeemusta. Mutta ennen lankeemusta ei häneen ollut Saatana vielä mennyt. Hänen passionsa olivat silloin moraalisia passioita, jotka muodostavat tahdon aktiivisen vapauden. Lankeemus oli siis siinä, että nainen käärmeen viekkaiden uskottelujen ja hengellisen viisauden lupauksen harhaan johtamana käytti väärin tahdon positiivista vapautta hermoelämän alalla ja katsoi houkuttelevaa hedelmää. Tämän katselemisen kautta hänessä heräsi himo, passio, vastustamaton ja voittamaton halu maistaa kiellettyä hedelmää. Tämä hengellisen viisauden halu jo oli lankeemus. Huomaa tarkoin! Itse halu oli jo lankeemus, joka tuli yhä syvemmäksi sen takia, että halu oli jo lankeemus, joka tuli yhä syvemmäksi sen takia, että halu

tyydytettiin. Kun vaimo ojensi kätensä kiellettyä hedelmää kohti, silloin hän luovutti jäsenensä synnin palvelukseen. Aadamilla ei ollut sellaista polttavaa maistamishalua kuin Eevalla, mutta hän oli niin tuiki rakastunut tähän, että halusi jakaa ilot ja surut tämän kanssa. Hän halusi ottaa osaa hänen onnettomuuteensa, vaikka hän uskoi kuoleman tulevan.

449. Tämä oppi tahdosta kuulostaa järkeisoppineen korvissa raa'alta kerettiläisyydeltä, sillä hän ei tahdo ottaa vastuulleen mitään muuta kuin mitä tapahtuu vapaata, järkevää objektiivista tahtoa tottelevassa hermoelämässä. Subjektiivisen tahdon alle kuuluvista vieteistä, vaistoista, temperamentista ja passioista hän ei halua ottaa vastuuta, koska hän ei niille mitään voi. Kuitenkin tiedetään kaikkien profeettojen ottaneen pahan sydämen omalle vastuulleen. Vaikka Paavali koettikin vapautua pahan moraalisesta vastuusta, kun hän tuli Room. 7 sanoneeksi kahdessa kohdassa muutamia salaisen omanvanhurskauden sanoja — »en kuitenkaan minä, vaan synti, joka minussa asuu» — kuitenkin koko Roomalaiskirjeen ajatus osoittaa, ettei hän voinut työntää harteiltaan vastuuta siitä pahasta, jota hän i sessään tunsu. Ainoastaan tällä tavoin voidaan tahdon sidonnaisuus ja sovituksen välttämättömyys todistaa, sillä nimittäin, että ihminen omistaa pahan tahdon omaksi oleelliseksi tahdokseen.

450. Mutta sitä järkeisoppinut ei voi tehdä. Hän ei voi omistaa paha omaatahtoa omaksi oleelliseksi tahdokseen, ja siksi hän livahtaa moraalisesta vastuusta pahaan omaantahtoonsa nähden. Mutta nyt hänen on todistettava, ettei paha tahto ole hänen tahtonsa. Tässä ei auta vedota välittömään tunteeseen, joka voi olla mitä hienoimman omanvanhurskauden herättämä. Ei auta vedota itsetajuntaan, joka ei ole yleispätevä, niin kauan kuin on monia muita ihmisiä, joilla on toinen tunne, toinen tajunta, toinen arvostelu ja toinen vakaumus kuin järkeisoppineella.

451. Todistaakseen, että paha omatahto ei ole ihmisen oma tahto, järkeisoppineen on käytävä syvemmälle fysiologiaan, psykologiaan ja

metafysiikkaan. Hänen on tarkemmin rajattava kaikki persoonallisuuden alaan kuuluvat osat. Hänen on lähdettävä aksiomeista ja postulaateista eli yleispätevistä totuuksista ja perustettava sille todistelunsa. Emme voi hyväksyä dialektiikkaa, joka vain juttelee eikä todista mitään.

Järkeisoppineen on siis todistettava, että vain hermoelämä kuuluu persoonallisuuden alaan, että järkisielu on ehdottoman vapaa ja riippumaton orgaanisesta elämästä, että tahto yksin hallitsee järkisielussa, sillä muutoin ei järkeisoppinutta saa vastuuseen ajatuksista, taipumuksista ja himoista.

452. Mutta omastavanhurskaudesta on vastenmielistä ottaa vastuuta kaikista vieteistään ja vaistoistaan, passioistaan ja temperamentistaan. Kun jopa apostoli Paavalikin halusi päästä tuntemansa pahan moraalisesta vastuusta, ei ole ihme, että järkeisoppinut työntää pahan tahdon luotaan tyystin ja pitää sitä toisen tahtona. Tähän järjen toimintaan ajaa häntä omavanhurskaus. Hän ei voi päästä eroon pahasta luonnostaan muutoin kuin viisastelulla.

453. Lutherin oppi tahdon passiivisuudesta on ainoa oikea, mutta sitä ei järkeisoppinut voi käsittää, kun hänellä on omavanhurskaus autuuden perustuksena. Oppi passiivisesta tahdosta on likeisessä yhteydessä sovitusopin kanssa. Tahdon ollessa passiivinen ei kukaan voi tulla autuaaksi omallavanhurskaudella, kun ei edes kristityllä oleva aktiivinen tahtokaan voi tyydyttää omavanhurskauden vaatimuksia, niinkuin Paavalin kokemus todistaa

454. Tahdon alkuperäinen vapaus orgaanisen elämän alalla on nollan arvoinen. Tahdolla ei ole mitään valinnan vapautta orgaanisen elämän alalla. Hän ei voi valita passion ja ei-passion välillä. Passiot herättävät tahdon haluja ja näitä haluja tahto ei voi estää. Hän ei voi olla kokonaan vapaa taipumuksista eikä himoista, hänellä ei ole voimaa vapauttaa itseään kaikista haluista. Hänen on otettava vastaan passioitten vaikutuksia. Hän ei voi ensinkään mitätöidä passioita orgaanisen elämän alalla, mutta hän ei voi estää passioita herättämästä himoja, hän ei voi

väistää passioitten vaikutusta itseensä. Tahdon passiivisuus merkitsee, ettei hän voi välttää eikä tehdä kädenkäänteessä tyhjäksi passion herättämää pahaa himoa.

455. Kun tahto suhtautuu kääntymiseen pure passive ja sen on otettava vastaan Pyhän Hengen sydämessä herättämän passion vaikutuksia, se suhtautuu myös pahaan päin kääntymiseen pure passive, sillä ei ole positiivista voimaa vastustaa pahaa eikä työntää luotaan alhaisten passioitten vaikutuksia, vielä vähemmän se voi tehdä pahan tyhjäksi jäsenissään. Hän ei voi tehdä tyhjäksi viinan himoa, siittämishimoa, ruoan himoa, koston himoa eikä kunnian tai rikkauden himoa. Kuitenkin himot kuuluvat hermoelämän alalle, ne ovat filosofisen persoonallisuuden rajojen sisäpuolella.

456. Tämä tilanne osoittaa, ettei tahto ole vapaa himoista. Jos se olisi vapaa pahoista himoista, se olisi todella vapaa. Alunperin ei himoitsemiskyky kuulunut tahtoon. (Ignoti nulla cupido) Himon peruste on jossakin passiossa, joka kiihottaa tahtoa ja herättää halun. Tahto ei pysty itsestään herättämään mitään pahoja taipumuksiaan, mutta ei hän silti ole sen vähemmän niistä vastuussa, koska hän on alunperin langennut vapauden aatteesta määräämällä itsensä vapaaehtoisesti pahaan. Mutta hän ei myöskään hallitse hyviä taipumuksiaan, jos hänellä sellaisia on, koska hänellä ei ole itsellään kykyä herättää hyviä taipumuksia itsessään. Hän ei pysty alkamaan eikä täyttämään parannusta.

457. Sellainen on uskonpuhdistajien oppi ihmisen tahdosta. Tämä oppi riistää ihmiseltä kaiken pelastusmahdollisuuden omanvanhurskauden kautta. Sillä jos ihmisen tahto käyttäytyy kääntymisessä pure passive, ei ihminen voi millään tavoin sisäisesti kääntyä eikä parantaa itseään. Se on kaikki Pyhän Hengen työtä. Mutta ulkopuolisesti hän voi tehdä omaa parannusta, jos hän seuraa heränneen omantunnon vaatimuksia. Sen tähden on sanottu: Jumalan valtakunta on tullut lähelle, tehkää siis parannus. Tässä on epäilemättä kyse ulkonaisesta parannuksesta, jota

ihminen voi tehdä itse tahdon positiivisen vapauden ansiosta hermoelämän alalla. Hän voi siis olla ryyppäämättä viinaa, jos tahtoo, hän voi olla huoraamatta, hän voi olla varastamatta, hän voi olla kiroilematta jne. Tämä ulkopuolinen parannus on aivan välttämätöntä, koska ilman sitä Pyhä Henki ei voi alkaa, vielä vähemmän täyttää armotyötään sydämessä.

458. Positiivista vapautta hermoelämän alalla voidaan pitää negatiivisena orgaanisen elämän alalla, jos nimittäin molempien massa ja voima olisivat yhtä suuret. Mutta kun orgaanisen elämän massa (fyysinen) ja voima (metafyysinen) ovat suurempia kuin hermoelämän massa ja voima, joutuvat aina hermoelämän voimat alistumaan orgaanisen elämän korkeampaan voimaan nähden. Tahdon taipuminen pahaan ja kyvyttömyys hyvään perustuvat orgaanisen elämän ylivoimaan hermoelämään nähden. Ja kun orgaaninen elämä on perin juurin lihaan ja vereen ankkuroituneen pahan turmelema, tahraa pahan olemus myös hermoelämän ja järkisielun. Fyysisessä ja metafyysisessä mielessä eivät hermoelämän voimat ole pohjimmaltaan turmeltuneita. Järkeä ja muistia voidaan tahdon voimalla harjoittaa suorastaan täydellisyyden asteelle. Mutta sydäntä ei tahdon voima voi sivistää. Tahdon täytyy jäädä pahan alaisuuteen ja siksi ihmisen tahto on aina luonnollisessa tilassaan paha.

459. Hyvä ja paha eivät kuulu tahdon olemukseen, koska nämä ominaisuudet voivat muuttua tahdon olemuksen pysyessä muuttumattomana. Järkeisoppinut ei pysty todistamaan, että hyvä kuuluisi tahdon olemukseen. Jos hyvä kuuluisi tahdon olemukseen, ei mitään pahaa siihen pääsisi. Väite, että oleellinen tahto haluaa pelkästään hyvää ja järkevää, on itsepetosta. Ei hän pysty todistamaan, että ihmisessä olisi kahta tahtoa. Asian laita on pikemminkin niin, että tahto on olemukseltaan vain yksi, mutta tämä yksi tahto voi läpikäydä muutoksen, se on luonnostaan paha, mutta voi tulla armon kautta hyväksi, ei kuitenkaan koskaan positiivisesti, vaan ainoastaan aktiivisesti, negatiivisesti ja passiivisesti.

460. Kun Martensen Moraalifilosofian systeemissään pitää kiinni itsepäisesti vapauden aatteesta ja oppi vapaasta tahdosta ehdottomasti kumoaa Lutherin opin tahdon passiivisuudesta, on meidän hiukan tarkemmin tutkittava, onko Luoja määrännyt tahdon itseään määrääväksi. Uskomme pikemminkin, että Luoja on määrännyt ihmisen tahdon kuuliaisuuteen ja nöyryyteen Luojan tahtoa kohtaan. Martensen väittää, että ihminen täyttäessään oleellista tahtoa täyttää Luojan tahtoa. Mutta ensin olisi todistettava, että ihmisen oleellinen tahto on yhdenmukainen Luojan tahdon kanssa. Tiedämme varmasti, että omavanhurskaus tahtoo olla omavarhurskas eli vanhurskas omien voimiensa perusteella ja sen tähden hän työntää luotaan sen pahan, mikä häneen kuuluu, ja omistaa itselleen sen hyvän mikä ei hänelle kuulu.

Huomautus: Dogmatiikassaan ei Martensen ole niin vapaa kuin Moraalifilosofian systeemissä, mutta opissa Jumalan kaitselmuksesta hän taas seisoo samalla väärän vapauden pohjalla. Hän sanoo esim. (§ 116): »Ehdoton edeltätietämys hävittää kieltämättä luotujen olentojen vapauden.» Hän tahtoo siis tällä väittää, että tahto ja ymmärrys ovat Jumalan persoonassa yhtä eli että kaikki ennaltatietämys riippuu hänen tahdostaan, hänen kaikkivallastaan. Mutta kun tahdon ja järjen välinen suhde ei ole selvä ajattelijalle itselleenkään, ei hän pysty määrittelemään mitään Jumalan tahdon ja järjen välisestä suhteesta. Martensen edellyttää absoluuttisen vapauden Jumalan tahdossa, hän ei voi kuvitella, että tätä absoluuttista vapautta rajoittaisi Jumalan omassa persoonallisuudessa oleva moraalinen välttämättömyys. Hän ei voi käsittää, että Jumalan täytyy olla ja toimia olemuksensa luonteen mukaan. Ihmisen edeltätietämisestä seuraa tahdon toiminto, joka pyrkii estämään tapahtumia, tai ellei hän voi estää niitä, hän kuitenkin koettaa ohjata tapahtumien kulkua niin, että ne päättyisivät hyvin. Emme tiedä, missä suhteessa Jumalan edeltätietämys on hänen tahtoonsa, sen vuoksi meidän on ajateltava Jumalasta niin lapsellisesti, että hän viisaassa kaitselmuksessaan johtaa pahan mellastelua niin, että se koituu niiden parhaaksi, jotka häneen turvaavat.

461. Kun ihminen ei ole luonut itseään, on hänen aina oltava korkeammasta voimasta riippuvainen. Mutta se korkeampi voima järkeisoppinut haluaa olla itse. Siksi hän haluaa itse määrätä kohtalonsa. Hän haluaa saada kiittää itseään autuudestaan, koska hän uskoo itsessänsä hänellä olevan kaikkea kylliksi. Mutta ei vain historia, vaan myös ilmoituksen sana osoittaa, että maailmaa hallitsee pahan prinssiippi, perkele. Tämä korkeampi voima ei tosin ole sokea kohtalo tai sattuma. Se on paha henki, jolla on tahdon ja järjen lahja. Meidän ei tarvitse etsiä häntä ihmisen oman persoonallisuuden ulkopuolelta.

Huomautus: Historia osoittaa, että tietyssä mielessä paha voima hallitsee kaikkia ihmisiä, jotka eivät ole Jumalan Hengen johdatuksen alla. Monet ihmettelevät, miksi Jumala antaa perkeleen hallita, kun hän ihmisen käsityksen mukaan Jumalan kaikkivaltiudesta voisi hetkessä tuhota perkeleen. Mutta vaikka meistä on aivan käsittämätöntä, että Jumala antaa pahan tapahtua, vaikka sen pitäisi olla hänen tahtoaan vastaan, on joka tapauksessa väärä johtopäätös, että Jumala suosisi pahaa, koska hän ei sitä estä. Niin myös on väärä järjen päätelmä, että ihminen ilman vapaata tahtoa tulisi ilman omaa syytään ikuisesti onnettomaksi. Hänellähän oli alussa vapaa tahto, ja jos hän ei tyydy siihen, että Kristus on ottanut kantaakseen vastuun hänen sielustaan, hän on itse syyppää onnettomuuteensa.

462. Paha henki ei voi toimia ajassa ja paikassa muutoin kuin elinten avulla, siksi se meni sikolaumaan, kun ei saanut olla ihmisessä. Tosin emme voi tarkoin todistaa, että sellainen paha olio olisi olemassa, koska hän niin harvoin näyttäytyy ulkoisille aisteillemme, mutta vetoamme tässä kohdin ilmoituksen sanaan ja omaan tunteeseemme, varsinkin täydelliseen pahan olemassaolon ja todellisuuden tajuntaamme. Tämä tajunta todistaa, että paha tahtoo hallita ihmisluonnossa, ja mistä tuo paha olisi tullut, ellei alunperin ihmisen ulkopuolella olleesta korkeammasta voimasta.

463. Emme näet voi hyväksyä Martensenin oppia, että ihminen itse olisi pahan alkusyy. »Ilmoitususkonto johtaa pahan luodun hengen subjektiivisesta tahdosta». Tosin paha kuvataan käärmeenä, joka on tunkeutunut luonnollisessa muodossaan ihmisen paratiisiin, mutta uskonnollinen esitys sisältää sen, että käärme oli vain hahmo, jonka paha henki oli ottanut päälleen, ja luonnollinen oli siis tahdon elin, Martensen § 22. Sikäli kun voimme käsittää tekijän tarkoitusta, käärme esittää tässä ihmisen omaa subjektiivista tahtoa. Mutta jopa olisi todella pahoin ihmisen laita, jos hän itse olisi pahan alkusyy.

464. Olemme jo monissa kohdin panneet merkille, että järkeisoppinut solmii itsensä viisasteluillaan. Jos ihminen itsekkyydessään on tehnyt itsestään perkeleen, hänen täytyy pysyä perkeleenä iankaikkisesti. Hän voi tosin näennäisesti muuttua valkeuden enkeliksi ja omavanhurskaus luulee todella olevansa pyhä ja synnitön, mutta silti hän on perkele. Tästä itsekkyyden ja omanvanhurskauden päätöksestä olla koskaan tunnustamatta riippuvuuttaan korkeammasta voimasta voimme tehdä seuraavan päätelmän: joka on vapaalla itsensä määräämisellä määrännyt itsensä toimintaan, hän on oman itsemääräämisensä sitoma eikä voi tehdä tyhjäksi toimintaansa kieltämättä itseään. Jos ihminen nyt on kerran syyttä suotta määrännyt itsensä luopumaan vapauden aatteesta, ei hän voi tehdä tätä vapaata toimintaansa tyhjäksi. Jos hän on kerran määrännyt itsensä pahaan, hän on oman itsemääräämisensä sitoma. Suunnilleen näin on nyt perkeleen laita, se on oman itsemääräämisensä sitoma. Ja järkeisoppinut pyrkii pääsemään samalle riippumattomuuden ja vapauden tasolle.

465. Ihminen ei itse ole pahan alkusyy, hän ei ole määrännyt itseään ilman syytä tai viettinsä varassa pahaan. Eevalla oli sen vuoksi puolustelunsa: käärme petti minut. Silti hän ei ollut syytön. Tästä käy ilmi, että ihmisen tahto oli pahan hengen elin. Mutta järkeisoppinut väittää, että luonnollinen (paha, joka esiintyy ihmiselle käärmeen hahmossa) oli ihmisen tahdon elin. Kuinka hän voi tulla psykologiassaan

sellaiseen tulokseen? Meillä on sensijaan se kokemus, että ihmisen tahto on pahan hengen elin, jonka kautta se voi toteuttaa tarkoituksensa. Mutta juuri tätä korkeampaa voimaa järkeisoppinut ei voi tunnustaa, sillä tämä korkeampi voima hän haluaa olla itse.

466. Jokaisen heränneen ihmisen on tunnustettava riippuvuutensa korkeammasta voimasta. Hän tuntee selvästi, miten paha mellastaa hänen sisällänsä. Se vaivaa häntä niin, että ihmisen täytyy huokaillen odottaa Jumalanlasten vapautta. Kun herännyt ihminen tuntee perkeleen julman tyranniuden, hän alkaa kaivata vapautta, ei niinkuin järkeisoppinut vapaan itsemääräämisen avulla hyvään, vaan Pojan kautta, joka tekee synnin orjanvapaaksi. Jos nyt herännyt tuntee tahdossaan taipumusta hyvään, hänen onpidettävä tätä hyvään taipumusta Jumalan Hengen työnä. Tämänkin takia ihmisen tahto toimii kääntymisessä pure passive. Ihmisen tahto on kääntymisessä hyvän hengen elin, aivan niinkuin se pahaan kääntymisessä on pahan hengen elin. Tämä oppi tosin hävittää ihmisen itsenäisyyden, ja hänen vapautensa on mennyttä. Mutta voi, kuinka onnellisia olisimmekaan, jos tyystin menettäisimme sen itsenäisyyden ja vapauden, jonka omavanhurskaus on meille antamassa. Silloin antaisimme Jumalan Hengen käsitellä meitä lapsina.

467. Mistä nyt etsisimme itsemääräämistä eli determinaatian periaatetta? Etsisimmekö sitä sellaisesta tahdosta, joka leijailee ilman päämäärää kaikkien vaikuttimien yläpuolella? Vai etsisimmekö sellaisesta tahdosta, joka on oma vaikuttimensa ja päämääränsä? Sellainen tahto on itsekkyyttä. Vai etsisimmekö determinaatian periaatetta ymmärryksestä, joka näyttää oikean ja hyvän, vai järjettä, joka osoittaa toiminnan hyödyn ja haitan. Tosin järjen ja ymmärryksen on oltava mukana kaikissa toiminnoissamme, sillä ignoti nulla cupido, tuntematonta ei haluta. Mutta kun järki ja ymmärrys ovat passioitten alaisia ja sitäpaitsi välittömästi tahdon alaisia, on näitä kykyjä pidettävä pelkästään passioitten työkaluina emmekä siksi voi niistä etsiä determinaatian viime perustaa.

Sitävastoin persoonallisuuden alueella on muita, hallitsevia, korkeampia voimia. Ihmisen luonnollisessa tilassa ne ovat itsekkyyks, kunnianhimo, voitonhimo, kateus, viha, sukupuolihimo ja valhe. Yhteensä seitsemän perkelettä, jotka voivat ottaa mukaansa seitsemän muuta seitsemän kertaa pahempaa perkelettä. Nämä tahtovat hallita, nämä haluavat tulla tyydytetyiksi. Jostakin näistä vieteistä, vaistoista tai passioista on determinaaation periaate eli luonnollisen ihmisen toiminnan peruste etsittävä.

468. Hengellisen ihmisen toiminnan vaikuttimet on sitä vastoin etsittävässä jostakin niistä seitsemästä hengestä, jotka Johannes näki ilmestyksessään eli seitsemästä passiosta, jotka ovat seitsemän perkeleen vastakohtia. Esim. itsekkyyden vastakohta on itsekieltämys, kunnianhimon vastakohta on olla kunnianttomana maailmassa, voitonhimon vastakohta on etsiä toisten hyötyä, niin että edistää lähimmäisen ajallista ja iankaikkista hyvää, vihastumisen vastakohta on palava rakkaus, vihan vastakohta veljellinen rakkaus, sukupuolihimon vastakohta on puhtaus. Hengellisen ihmisen toiminnan vaikuttimet eli determinaaation periaate on löydettävässä näistä taipumuksista. Mutta kun harvat näistä hyvistä ominaisuuksista voivat kohota passioiksi, on tyydyttävä Jumalan antamiin armoneuvoihin, nimittäin kristinuskon pääasioihin: heräämiseen eli oikeuden tunnon nousuun, synnin katumukseen, uskoon ja rakkauteen, missä se vain voi syttyä.

469. Luther ja hänen jälkeensä useimmat heränneet ja armoitetut kristityt eivät ole toiminnan vaikuttimissaan päässeet uskoa korkeammalle. He ovat siten opettaneet, että usko on se lähde, josta hyvien tekojen on kummuttava. Tämä johtuu siitä kokemuksesta, että rakkaus, jonka muutoin olisi oltava kristityn toiminnan vaikutin eli determinaaation periaate, on harvoin niin tunnettava, että se varmuudella käsitettäisiin ihmisen tajunnassa hänen toimintansa vaikuttimeksi. On näet koettu, että omavanhurskaus voi pettää monta tajunnassa olevalla rakkaudella, joka itse asiassa on pelkästään tajunnassa, mutta ei

sydämessä. Rakkaudesta tulee silloin tyhjä mielikuva, itsepetosta. Pietari ei ollut ainoa, jonka hänen oma sydämensä petti. Tosin rakkauden pitäisi olla ihmisen moraalisen toiminnan oikea vaikutin, mutta missä sellaista rakkautta on?

470. Järkeisoppinut tahtoo etsiä ihmisen moraalisen toiminnan vaikutinta ymmärryksestä tai ymmärryksessä olevasta moraalisesta tahdosta. Mutta olemme jo useassa kohdin osoittaneet, ettei ymmärryksessä pysty olemaan mitään ihmisen toiminnan vaikutinta, koska se on ihmispersoonallisuudessa alistettu voima, jota passiot voivat sokaista ja pimentää. Sen vuoksi virsikirjassamme sanotaan: »Soaistu on järkemme, synnin sumu sielun peittää». Ymmärrys eksyy usein oikeasta sellaisilla ihmisillä, jotka jumaloivat ymmärrystä. Kantin »puhdas järki» on suuri eksytys. Järki ei ole koskaan ollut puhdas vieraista aineksista. Usein järki on pitänyt oikeana sellaista, joka jälkeenpäin, passion lakattua vaikuttamasta, on osoittautunut mitä suurimmassa määrin vääräksi. Esim. Ranskan vallankumouksen aikana 1789—93, jolloin järkeä jumaloitiin ja luultiin tultavan onnellisiksi järjen valtakunnassa, kas siellä voitiin nähdä järjen urotekoja sen oikeassa loistossa.

471. Etsimme siis determinaaation prinssiippiä turhaan järjestä, koska järki on jatkuvasti passion palveluksessa. Usein järki sanoo, että oikeinta on se, mihin järki-ihminen on taipuvaisin. Sitä paitsi tuhannen joukossa ei ole edes yhtä, joka seuraa sitä, minkä järki pitää oikeana. Vapaa-ajattelijankin on myönnettävä, että kovin harva on käsittänyt järjen oikean käytön. (Ajatuksia Jumalan, luonnon ja ihmisen oikeasta suhteesta katso kpl AA.) Mitä silloin hyödyttää väittää, että tahto on vain silloin vapaa, kun se seuraa järjen ohjausta (Heinroth). Tai että tahto määrää itseään oman aatteensa mukaisesti (Martensen). Kun passiot pimentävät järjen, se on huono opastaja, ja kun aate on väärä, joutuu myös tahto harhaan, jos se määrää itseään oman aatteensa mukaan. Ihmisen vapauteen kuuluu olla positiivisesti vapaa. Mitä se tahtoo sanoa? Petrelli on lausunut nämä suuret ja ylpeät vapaa-ajattelijan sanat. Mutta

uskonpuhdistajat ovat havainneet, että ihminen on nykyisessä tilassaan positiivisesti paha, ja sen opin raamattu vahvistaa. Mutta järkeisoppinut kuvittelee olevansa positiivisesti hyvä hapuillessaan pimeydessä ja itsepetoksessa. Hän luulee katselevansa Jumalaa, kun hän katselee itseään itsekkyyden ja omanvanhurskauden peilistä. Kun omavanhurskaus muuttuu järkeisoppineen jumalallisessa järjessä valkeuden enkeliksi, silloin hänestä tulee positiivisesti hyvä.

472. Kun tarkemmin tarkastelemme täydellisen ihmisyyden ihannetta sellaisena, kuin Jumala on ilmoittanut itsensä maan päällä, huomaamme hänen absoluuttisen vapautensa muodostuvan moraalisesta välttämättömyydestä. Hänen moraalinen kärsimyksensä Getsemanessa oli moraalinen välttämättömyys. Yleensäkin on jokainen ihmisen osaksi tuleva moraalinen kärsimys moraalinen välttämättömyys. Miksei jokainen ihminen voi milloin tahansa pudistaa päältään surua, pelkoa, rakkautta, mustasukkaisuutta tai vihaa? Siksi, että nämä passiot ovat moraalinen välttämättömyys. Tahdolla ei ole valtaa passioihin nähden. Ei ole valinnan varaa passion ja ei-passion välillä. Kun ihminen on luonnostaan paha eli alhaisten passioitten hallitsema, ei hänellä luonnollisessa tilassaan ole valinnan vapautta hyvän ja pahan välillä. Hänen on oltava paha siksi kunnes hänestä tulee hyvä. Mutta järkeisoppinut vapauttaa itsensä pahasta luonnostaan viisastelulla. Hän sanoo aivan yksinkertaisesti: paha tahto ei ole minun tahtoni, sillä selvä!

473. Determinaation prinssiippiä ei voi olla ymmärryksessä, järjessä eikä tahdossa, vaan sydämessä eli passiossa. Tämä oppi pitää yhtä raamatun kirjoittajien kanssa, jotka liittävät kaiken hyvän ja pahan sydämeen, harvoin tahtoon eivätkä koskaan järkeen. Se pitää myös yhtä uskonpuhdistajien ja kaikkien kääntyneiden kristittyjen kokemuksen kanssa, että tahto toimii kääntymisessä pure passive, sillä ei siis ole kykyä määrätä itseään hyvään. Mikä raamatussa näyttää vapaalta valinnalta (5. Moos. 11, Jer. 21, Siir. 15 ja 1. Kor. 7.) tarkoittaa negatiivista vapautta, joka on hermoelämän alalla positiivinen. Mutta

järkeisoppinut ei voi käsittää, että orgaaninen elämä muodostaa ihmisen persoonallisuuden merkittävimmän osan. Hän ei voi uskoa, että hermoelämä määrää yksilöllisyyttä ja orgaaninen elämä persoonallisuutta. Siksi hän pitää hermoelämän positiivista vapautta oleellisena vapautena ja hylkää moraalisen välttämättömyyden, joka hallitsisi orgaanisen elämän alalla.

474. Muutamat filosofit ottavat huomioon tunteet määritellessään ihmisen moraalista luonnetta, mutta ne, jotka elävät oikein abstraktisessa maailmassa, katsovat viettien, vaistojen, tunteitten, passioitten ja temperamentin kuuluvan ihmisen eläimelliseen luontoon, jonka he kokonaan erottavat ihmisen järkevästä luonnosta. Mutta kuka heille on antanut luvan tähän erottamiseen? Omavanhurskauspa tietysti. Ylpeälle filosofille on liian vastenmielistä tunnustaa järkevän luontonsa rinnalle eläimellinen luonto. Ja tällä ajatuksissa tapahtuvalla erottamisella filosofi luulee olevansa vapaa kaikesta, mikä kuuluu hänen eläimelliseen luontoonsa. Mutta hyvä herra, otahan ja pue päällesi vastuu koko persoonallisuudestasi ja katsotaan sitten, oletko positiivisesti hyvä.

475. Uskonpuhdistajat oivalsivat sangen hyvin, kuinka tärkeä on oppi tahdon passiivisuudesta (sidonnaisuudesta hengellisissä asioissa) sovitustyölle, sillä tahdon vapauden hyväksymisellä kaadetaan Kristuksen risti. Ihminen voi tahdon vapaudellaan tehdä itsensä hyväksi, tahdon vapaudella hän voi rakastaa ja peljätä Jumalaa. Ilman katumusta hän tulee sovitetuksi Jumalan kanssa omalla parannuksellaan (Ignell). Sanalla sanoen, hän voi täyttää Jumalan tahtoa täyttäessään oleellista tahtoaan. (Martensen) Mutta sidotulla tahdolla ei ole hyveisiin mahdollisuutta. Siveellisyyden aate ei ole mahdollinen ilman tahdon vapautta (Martensen). Juuri siihen meidänkin todistelumme tähtää, että siveellisyyden aate tulisi mahdottomaksi, niin ettei kukaan, olkoonpa sitten kuka tahansa, voisi kuvitella voivansa saavuttaa hyveen korkeaa ihannetta, sillä juuri näin ihmiseltä riistetään kaikki pelastustiet, jotka

perustuvat omaanvanhurskauteen. Se on herätykseen tulleen ihmisen ankarin vihollinen, mitä maailmasta löytyy.

476. Tahdon sidonnaisuuden kautta väärä hyve häviää. Tahdon sidonnaisuuden kautta ihminen on rikollinen, olkoonpa sitten vaikka pyhimys. Niin, tahdon sidonnaisuuden takia on hyvekin rikos, koska hyve eli oikeammin omavanhurskaus estää surutonta syntistä tuntemasta syntiään. Se, jolla on hyve peruukissa, ei saa sitä vakaumusta, että hän olisi rikollinen, ilman rakkautta Jumalaan, ilman Jumalan pelkoa, ilman uskoa ja ilman uskontoa. Tahdon sidonnaisuuden kautta uusisyntyminen ja uskosta vanhurskauttaminen tulevat yksin välttämättömiksi omantunnon rauhan saavuttamiseksi.

477. Järkeisoppineen ajatukset uudesta syntymisestä ovat aivan toisenlaisia. Hän väittää, että ihmisellä on uudesti syntyäkseen oltava taivaallinen alkuperä ja Jumalan kuvan turmeltumaton tahto. Petrelli sanoo: »Hänen oleellinen vapautensa on niin sanoakseni hänen häiriytyvän aateluutensa sinetti, jota ilman uusi syntyminen olisi mahdoton.» Sellaista kirjoittajaa pidetään nykyään hyvänä luterilaisena, vaikka hän raastaa jatkuvasti rikki luterilaista oppia ja panee tilalle sokeentuneen järjen saippuakuplia. Väitämme, että tahdon sidonnaisuus tekee uuden syntymisen mahdolliseksi, mutta tahdon vapaus tekee sen mahdottomaksi.

478. Jos ihminen olisi vapaa ja pelkästään paha, niinkuin hän on paha, olisi uusi syntyminen hänelle mahdoton. Mutta juuri sen takia, että hänen tahtonsa on sidottu, ts. ei voi hallita itseään, hänelle on mahdollista läpikäydä se muutos, jonka Pyhän Hengen armotyö sydämessä saa aikaan. Juuri sen takia, että tahto on sydämen alainen, jota sovitus koskee, voi tahto kokea muutoksen ja vaihtua pahasta hyväksi tahdoksi. Mutta järkeisoppinut tarkoittaa uudella syntymisellä jotain aivan muuta kuin mitä Kristus, Paavali ja Luther tarkoittavat. Hän tarkoittaa tahdon muutosta, jonka tahto itse saa aikaan. Hänen kääntymisensä lähtee oman ansion pohjalta.

479. Mitä järkeisoppinut on sanonut ihmisen vapaasta tahdosta, sopii parhaiten perkeleeseen, esim.: » — että hän on positiivisesti vapaa, että vapaus kuuluu hänen olemukseensa, että hän vapaana olentona hankkii itselleen olemuksensa todellisuuden vasta tahdollaan, että hänen oleellinen vapautensa on hänen taivaallisen alkuperänsä sinetti, että vapaus ei olisi vapautta, ellei sitä toteutettaisi vapaan määräämisen kautta jne.» (Petrelli). Kaikki sellaisia ominaisuuksia, jotka todellisuudessa kuuluvat perkeleelle siksi sekin on pudistanut päältänsä kaikki siteet, se on tehnyt itsensä riippumattomaksi korkeammasta voimasta, se tahtoo itse olla korkein voima. Mutta juuri tuon vapautensa takia se on tullut sidotuksi pimeyden kahleilla, se on epämoraalisen välttämättömyyden sitoma, vapaan pahan valitsemisen sitoma, niin ettei sen tahto voi kokea mitään muutosta, ja järkeisoppinut seuraa uskollisesti herransa jäljessä.

480. Tämän vapaudenko filosofi nyt haluaisi lahjoittaa maailmalle? Siltä näyttää. Sellainen vapaus tahtoo vapautua kaikista siteistä myös moraalisisista ja uskonnollisista, koska se tahtoo toimia vapaasti ja määrätä itse itsestään. Järkeisoppinut on saarnannut vapauden oppia. Ja on jo nähty, millaisia hedelmiä vapaus on tuottanut Euroopassa. Vapaus on kukistumattoman itsekkyyden ilmaus. Se on tehnyt maailmasta suuren porttolan, suuren teurastamon ja suuren varasliigan. Kun vapaus pääsee passioksi, on itse filosofinkin ryömittävä tomussa katupoikien edessä ja sanottava: »Hyvää päivää, kansalaiset!» Kun vapaus pääsee oikein vauhtiin, se panee järjen nurinniskoin, ja vapaa tahto, jonka piti vapauttaa maailma tyranneista, pystyttää hirsipuita, giljotiineja ja mestauspölkkyjä vapauden nimessä.

481. Mutta mitä merkitsevät sanat: »jokainen, joka tekee syntiä, on synnin orja»? Olisikohan synnin laki ottanut tahdon kiinni? Mutta jos Poika tekee teidät vapaiksi, olette todella vapaita. Eivätkö nämä sanat osoita, ettei ihminen voi vapauttaa itseään vapaalla itsemääräämisellään hyvään? Vain Poika voi hänet vapauttaa synnin laista. Vapauteen me

olemme kutsutut. Mistä vapaudesta tässä oli kysymys? Vapaudesta synnin syyllisyydestä ja rangaistuksesta, vapaudesta synnin herruudesta, vapaudesta perkeleen vallasta. Tämän vapauden on päästävä ensin sydämestä tahtoon. Pyhä Henki herättää sydämessä moraalisen välttämättömyyden ja pakottaa sitten tahdon hyvään. Pakottava armo eli Kristus hallitsee pakanoita rautapiiskalla.

482. Edellisten tutkimusten tulos on, että tahto suhtautuu passiivisesti passioihin. Tahdon positiivinen vapaus hermoelämän alalla on negatiivista orgaanisen elämän alalla. Tahdon aktiivinen vapaus saavutetaan herätyksellä, joka sisältää moraalisen passion. Tahdolla ei ole orgaanisen elämän alalla mitään valinnan vapautta, valinnan vapaus on olemassa vain hermoelämän alalla. Moraalinen vastuu ulottuu koko persoonallisuuteen. Tahto on menettänyt itsemääräämiskykynsä määräämällä itsensä vapaaehtoisesti pahaan. Ihmisen toimintojen vaikutinta eli determinaaation periaatetta ei ole tahdossa, vaan passioissa. Synnin syyllisyydestä ja rangaistuksesta ei ole pelastusta omavanhurskauden kautta, vaan ainoastaan sovituksen kautta Jumalan kanssa Kristuksessa armon kautta.

AA. Kuinka ymmärrys lievittää passioita

483. Edellä on osoitettu, että passioitten perus on orgaanisessa elämässä. Mutta ilman ymmärrystä passio olisi sokea. Ilman ymmärrystä ihminen toimisi vaistonomaisesti. Ymmärryksen toiminnasta siis johtuu, miten jokin passio tyydytetään. Kun passiot tulvivat tahtoon, ajatukset saavat vauhtia. Ulkoiset aistit herättävät ja kiihottavat passioita, mutta ymmärrys määrää, miten jokin passio tyydytetään. Sen sijaan ymmärryksessä ei ole voimaa passion tukahduttamiseen. Päinvastoin ymmärrys riippuu passioista. Sen on ajateltava olemassaolevan passion mukaisesti. Joka on rakastunut, hänellä on naimisajatuksia, jolla on viha sydämessään, hän hautoo kostoja jne.

484. Kun passio on syntynyt, esim. varastamishalu, syntyy kysymys miten tuo passio olisi tyydytettävä. Keskellä valoisaa päivää se ei käy, koska toiset passiot, nim. rangaistuksen ja kunniattomuuden pelko estävät varkauden halun purkautumasta toiminnaksi. Silloin ymmärrys määrää keinon, ajan, paikan ja tavan, miten halun voisi tyydyttää pienimmällä kunnian menettämisen vaaralla. Kun halu on sitten tyydytetty, on varas tehnyt mielestään hyvän kaappauksen. Hän tuntuu olevan tyytyväinen pahantekoonsa.

485. Mutta jos varas varastamisen sijaan pettää kansaa, lainaa sieltä ja täältä välittämättä huolehtia maksusta tai nylkee ja kiskoo toisen omaisuutta lain ja oikeuden varjolla, on se saman passion lieventymistä. Moraalisessa mielessä hän on yhtäläillä rikollinen, jos hän ottaa väkivallalla, varastaa, pettää tai voittaa lain varjolla toisen omaisuutta. Toiminnan vaikutin on sama, nim. voitonpyynti.

486. Kun jokin toinen passio on syntynyt, esim. sukupuolivietti, nousee kysymys, miten tuo halu voitaisiin tyydyttää. Kaikkien nähden se ei käy, koska sen käy kunnialle. Siksi valitaan yö tai pimeä, sillä se kuuluu pimeyden töihin. Olisi häpeällistä joutua kiinni itse teossa. Eräs mahdollisuus sukupuolivietin luvalliseen tyydyttämiseen olisi mennä naimisiin, mutta silloin joutuu voitonhimo ristiriitaan rakkauden kanssa ja sanoo: »Jos nait, sinusta tulee köyhä, ei sinulla ole varaa elättää vaimoa ja lapsia.» Järki sanoo: »Teet paremman kaupan, kun pysyt huorien parissa.» Niin tapahtuu suuressa maailmassa. Tätä kutsutaan passion lievittämiseksi.

487. Toisenlaista passion lievittämistä on, kun paloviinan ja ginin sijasta juo portviiniä ja madeiraa, kun lakkaa polttamasta ja alkaa nuuskata, kun ei kosta korvapuustia samalla mitalla, vaan haastaa korvapuustin antajan vastaamaan lain edessä. Tämä on passion lievittämistä. Mutta vaikka passiota kuinka lievitettäisiin, ei sivistyksen ihomaalilla maailman edessä lievitettyä toimintaa voi arvostella toisin niin kauan kuin toiminnan vaikutin pysyy samana, ts. kun vaikutin määrää toiminnan moraalin, on

jokainen salaisesta, alhaiseen passioon kätkeytyneestä vaikuttimesta lähtenyt toiminta moraaliton.

488. Niinkuin ymmärrys voi lievittää epämoraalisia passioita, samoin ymmärrys voi lievittää myös moraalisia passioita. Usein kuitenkin tapahtuu, että voimakas herätys rahvaan keskuudessa, jolla ei ole ymmärryksen voimaa lievittää passioita, johtaa sydämen täytyessä yli määrän tajuttomuuteen, jota taitava johtaja voi lievittää ja palauttaa kristilliseen selvyyteen, jos hänellä vain on potilaittensa luottamus. Kaikki tämä osoittaa, että passio määrää tahdon pyrkimyksen eli suunnan, mutta ymmärrys määrää, miten halu tyydytetään. Tässä tarpeeksi passioitten lievittämisestä.

BB. Ymmärrys ei voi välittömästi tarkata tunteita

489. Missä suhtessa ymmärrys onkin sydämeen eli tunteisiin nähden, on ainakin varmaa, ettei ymmärrys voi niitä tarkata välittömästi. Surua, rakkautta, pelkoa, vihaa tai muuta passiota ei voida määritellä, koska näitä tunteita ei voi tarkata eikä tehdä käsitteellisesti selviksi. Jos tunnen rinnassani kuvotusta, en kuitenkaan käsitä, mikä siellä kuvottaa. Minun on kysyttävä neuvoa lääkäriltä. Mitä on sanottu fyysisestä tuskasta, pätee myös kaikkiin sisäisiin tunteisiin. Minä tunnen näiden passioiden olevan, mutta en voi käsittää mitä ne ovat.

490. Sama koskee myös tunteita tai vaikutteita, joita ihminen saa ns. subjektiivisten aistien kautta, maku- ja hajuaistin. Ei voida tarkata happamen, karvaan, mädänneen tai äitelän aiheuttamaa tunnetta. Ymmärrys ei voi tarkata edes värejä, joita kuitenkin välittää mitä hienoin objektiivinen aisti. Ei voida kuvata toiselle, mitä on valkea ja musta, ellei toinen tiedä niitä ennakolta. Kun kaikille tunteille on yhteistä, ettei niitä voida tarkata, määritellä eikä saada selviksi käsitteiksi, on elävää uskontoa, joka oikeastaan muodostuu elävistä tunteista, pidetty

mystiikkana, hurmahenkisyytenä ja fanaattisuutena, koska filosofi ja itsessään tunteeton, kylmä järki-ihminen ei kykene käsittämään, mitä nämä tunteet oikeastaan ovat. Filosofi ei mielellään tunnusta todeksi eikä yleispäteväksi muuta kuin sen, mitä hän suurella järjellään pystyy käsittämään. Hän ei voi käsittää tunteenomaista, passionaalista rakkautta, vaan ainoastaan järkevää rakkautta, joka perustuu laskelmointiin. Uskonnon hän haluaa saada pois tunteitten mystilliseltä alueelta (Ignell). Hän haluaa perustaa järjen uskonnon.

491. Tunteettomasta siis sydämen rakkaus ja sydämen uskonto tuntuu mystiikalta, hurmahenkisyydeltä ja fanaattisuudelta. Suuren ajattelijan mielestä kristinusko oli mira superstitio, kauhistuttava hurmaus. Kristinuskoa pidettiin mitä vaarallisimpana valtion olemassaololle. Vielä tänä päivänä kaikki järkeisoppineet ja kuolleen uskon kannattajat pelkäävät elävää kristillisyyttä kuin mörköä; kuolemakaan ei voi sietää vastustajaansa. Sovitus, kristinuskon korkein aate, on siinä määrin mystillinen ja käsittämätön järjelle, että apostoli Paavalinkin on siitä tunnustettava: »Ei niin, että jo olisin sen käsittänyt, vaan minä riennän sitä kohti, että minä sen käsittäisin».

CC. Objektivoituja tunteita voidaan tarkata

492. Ymmärrys ei voi tarkata subjektiivisiä tunteita, mutta ulkonaisten toimintojen välityksellä objektivoituja tunteita voidaan tarkata ja selvittää käsitteellisesti. Tarkastelemalla tunteen purkautumista toiminnaksi voidaan saada toiminnan perustana olevasta tunteesta tai passiosta selvä käsitys. Kun nähdään sureva ihminen, saadaan mielikuva surusta jne.

493. Tunteetonkin voi saada näiden havaintojen nojalla mielikuvan rakkaudesta, esim. äidinrakkaudesta, vaikkei itsellä olisikaan mitään kokemusta mainitusta passiosta. Tunteeton filosofi voi tarkata toisten tunteita, kunhan ne objetivoituvat elävässä toiminnassa. Mutta pelkkä

elämän toiminnoissa objektivoituvien toisten henkilöiden tunteiden havainnoiminen ei ole riittävä peruste täydelliseen arvosteluun.

Romaanikirjailija, joka ei koskaan ole rakastunut, voi tosin mielikuvituksensa voimalla kirjoittaa romaaneja, mutta ne eivät pidä yhtä rakastuneiden kokemusten kanssa. Rakastuneet eivät hyväksy sellaisia romaaneja. Filosofin romaani sisältää väärän opin rakkaudesta. Jos tunteeton filosofi ryhtyy kuvaamaan äidin sydämen hellyyttä, tulee tästä passion arvostelusta epätäydellinen. Vain äiti itse pystyy antamaan täydellisen arvostelun äidin sydäimestä. Vain se, jolla on kokemusta rakkaudesta, voi kirjoittaa tosi kertomuksen, jonka rakastavaisetkin hyväksyvät.

494. Tästä seuraa, että jos joku mieli arvostella toisten tunteita, hänen on ensin koettava jotain samanlaista itsekin. Toisin sanoen hengellisten asioiden täydellisessä arvostelussa tarvitaan sekä objektiivista että subjektiivista perustetta. Kuitenkin sekä luonnolliset että uskonnolliset tunteet pysyvät sikäli mystillisinä, ettei niistä saada selvää ymmärrystä. Ei voida kuvata toiselle, miltä suola maistuu, miltä viinan höyry haisee, miltä rakkaus tuntuu, minkälaisuista suru on, miten sovitus koetaan tai mistä koituu elävä usko. Uskonnon totuuksia ei voi koskaan saada siihen selvyyteen ja pätevyyteen, millä matemaatikko todistaa jonkin probleeman.

495. Tässä on syy eri uskonnon järjestelmiin. Jos uskonnon totuudet olisivat matemaattisesti todistettavissa, ei koskaan syntyisi mitään riitaa uskonnon asioista. Mutta voi sitä, joka luulee pystyvänsä todistamaan aidon rakkauden matemaattisen tai loogisen päättelyn avulla; ei hänestä siihen ole. Kuitenkin on vain yhtä aitoa rakkautta; puhdasta, aitoa rakkautta ei ole yhtä, kahta, kolmea tai neljää lajia. Samoin mustasukkaisuus on jokseenkin samanlaista kaikissa tämän passion hallitsemisissa ihmisissä. Ei ole olemassa kahta, kolmea tai neljää mustasukkaisuutta. Siten ei ole olemassa enempää kuin yksi aito

uskonto. Kaikki muut uskonnot ovat vääriä, aivan niinkuin aito rakkaus on aito ja jokainen rakkaus, joka ei ole aito, on epäaito.

496. Ne, joilla on sama uskonto sydämessä, tulevat pian yksimielisiksi pääasiallisissa opinkappaleissa; ne taas, joilla ei ole mitään uskontoa sydämessä, vaan ainoastaan peruukissa, tulevat myös oikein hyvin toimeen keskenään siinä, ettei kumpikaan tuomitse toistaan. Nyt katolilainen, luterilainen ja reformoitu voivat juoda veljen maljoja turkkilaisen ja pakanan kanssa eikä kukaan näistä juomaveikoista kysele, mitä uskontoa toinen on tai millainen usko tällä on. Mutta niinkuin rakkaudella on terävä silmä havaitsemaan rakkautta toisessa, niin myös todellisella uskonnolla on terävä silmä, kun tulee kyse toisen uskon koettelemisesta. Teeskennelty rakkaus ja teeskennelty jumalisuus paljastuvat pian.

497. Saman passion hallitsevat ihmiset eivät näe toistensa vikoja, koska passio sokaisee heidät. Rakastaja ei näe rakastamansa naisen vikoja, koska rakkaus peittää kaiken. Mutta kun rakkaus lakkaa olemasta passio, nähdään heti toisen moraaliset viat paremmin kuin omat. Henkilöt, joilla on ristiriitaisia intressejä ja passioita, suurentelevat toistensa vikoja. Siitä voidaan päätellä, että jokainen toisen moraalisen luonteen arvostelu on väärä, koska arvostelu perustuu passioon. Se on väärä rakastavaisten välillä, koska he eivät näe toistensa vikoja. Se on väärä vihamiesten kesken, koska he katsovat virheitä vihan suurennuslasilla. Ja yleensä nähdään toisten viat paremmin kuin omat.

498. Ristiriitaiset passiot aikaansaavat ristiriitaisia arvosteluja, yhdenmukaiset passiot saavat aikaan yhdenmukaisia arvosteluja. Historia todistaa kaikkialla tämän totuuden. Yksi poliittinen puolue antaa aina toisesta kieron arvostelun. Yksi uskonlahko tuomitsee toisen. Tähän perustuvat poliittiset ja uskonnolliset vainot.

Huomautus: Ei voida välttää erilaisia ajatuksia uskonnon asioissa, koskapa pakanatkin pitävät uskontoansa oikeana. Mutta uskonvainoja ei

voida olla tuomitsematta, koska ne johtuvat hengellisestä vihasta toisiin ajattelevia kohtaan. Todellisella uskonnolla ei ole koskaan ollut vainon henkeä, mutta kyllä käännyttämistä.

499. Historian arvostelu on varmin kauimpana menneisyydessä tapahtuneista maailman tapahtumista, mikäli historian kirjoittaja itse on erossa poliittisista puolueriidoista, mikä ei aina ole asian laita. Siten puolueeton historia on aina tuominut uskonnon vainot, mutta ne, jotka panevat toimeen uskonnon vainoja, eivät pelkää historian tuomiota, joka lopulta koituu heidän omaksi omantunnon tuomiokseen.

DD. Vakaumus eli uskon perusteet

500. Muudan järjen viisautta täynnä oleva kirjailija on lausunut seuraavaa: »Aiheellisesti voidaan kysyä, voiko kukaan ihminen, joka on saanut tavallisenkaan osan täydellisestä järjestä ja joka sitä jalostaen oikein käyttää, pakottaa itseään hyväksymään muita uskon perusteita kuin niitä, jotka pitävät yhtä hänen horjumattomalle perustalle rakentuneen vakaumuksensa kanssa? Ei, se on aivan mahdotonta. Sillä ei ihminen itse eivätkä luonnon yhtyneet voimat voi häntä pakottaa hyväksymään tai vastaanottamaan jotain, mikä on vastoin hänen sisäistä vakaumustaan» (Ajatuksia todellisesta suhteesta Jumalan, luonnon ja ihmisen välillä, kirj. A. A. Tukholma 1831).

501. Tällä lausunnolla tosin on täysi oikeutuksensa ja jos ne, jotka väkivalloin pakottavat toisia, olisivat oivaltaneet kymmenennen osankaan tästä totuudesta, olisi uskonnon vainoissa vuotanut verta 9/10 vähemmän. Mainitulla kirjailijalla näyttää olevan kokemus, että ihmisen vakaumus on tahdosta riippumaton. Matemaatikon on oltava vakuuttunut todistetusta totuudesta, samoin fyysikon on oltava vakuuttunut fyysisistä totuuksista, perustuivatpa ne sitten aisteihin tai vakaumukseen. Kopernikus lausui käsityksensä maasta: »Se pyörii sittenkin».

502. Vaikka ihmisen vakaumus voi olla järkkymätön ja luja kuin vuori, saattaa se siitä huolimatta olla väärä, jos ne järkkymättömät perusteet, joilla vakaumus lepää, ovat vääriä. Vakaumusta pidetään yleensä ymmärryksen toimintojen tuloksena, ja mikäli tämän vakaumuksen perusteet ovat järjenmukaisia tai puhtaasti ymmärryksen tuotetta, on oikeutettua sanoa, että vakaumus lepää pettämättömillä perusteilla. Kuitenkin on nähty näiden vakaumuksen perusteiden hajoavan maahan abstraktisimmissa tieteissä, esim. tähtitieteessä.

503. Vakaumuksen pettämättömät perusteet voivat olla osaksi objektiivisia, esim. matemaattiset totuudet, jotka lepäävät kokonaan objektiivisella perustalla, osaksi subjektiivisia, jotka ovat riippuvia sydämen tunteista, esim. rakkaus, suru, mustasukkaisuus jne. Nämä molemmat vakaumuksen perusteet voivat olla laillaan pettämättömiä, niin että yhtä vähän kuin ihminen voi epäillä objektiivisia aistejaan hän voi yhtä vähän epäillä subjektiivisia aistejaan. Jos hän ei voi epäillä todistettua matemaattista totuutta, hän ei voi myöskään epäillä tunteitaan, hän ei voi epäillä rakkautta, surua, mustasukkaisuutta, vihaa tai muita passioita. Järki ei voi kieltää tunteita.

504. Vaikka nämä molemmat perusteet ovat pettämättömiä, ei niitä kuitenkaan voida panna toistensa tilalle. Jos joku haluaisi todistaa rakkautta matemaattisilla tai loogisilla päättelyillä, ei siitä tulisi mitään. Yhtä mahdotonta olisi todistaa matemaattisia ja loogisia totuuksia rakkaudella. Mutta jos vakaumuksen perusteet järkkyvät, vakaumuksesta tulee horjuva. Esim. talonpojan vakaumus auringon kulusta perustuu pettämättömille perusteille, hän luottaa siihen, mitä hän näkee ja hän voi antaa päänsä pantiksi vakaumuksestaan, että maa seisoo ja aurinko kiertää. Mutta jos talonpoika saa opiskella tähtitiedettä, voi hän lopulta tulla vakuuttuneeksi erehdyksestään.

505. On tiettyjä järki-ihmisiä, jotka pitävät rakkautta hulluutena. Jos rakastavat tahtoisivat todistaa rakkautensa todellisuuden matemaattisilla ja loogisilla päättelyillä, heitä pidettäisiin löylynlyöminä. Sen, joka ei

usko rakkauden vaikutuksiin, on ensin päästävä tilaan, jossa järkisyyt painavat. Omien kokemusten olisi johdettava hänet rakkauden mysteerioihin, hänen olisi itsensä rakastuttava. Silloin häneltä voidaan kysyä, uskooko hän rakkauden mysteeriin, ja hän vastaa: »Kyllä!»

506. Samalla tavoin olisi meneteltävä, kun halutaan todistaa uskonnon perustotuuksia. Ne olisi todistettava a posteriori, jälkikäteen, mutta nykyaikaiset teologit eivät tunne sellaista todistustapaa. He ovat ryhtyneet todistamaan ilmoitusta järkisyyllä, mutta siitä eivät edes oppineet vapaa-ajattelijat ole tulleet vakuuttuneiksi, vielä vähemmän oppimattomat voivat tulla vakuuttuneiksi ilmoituksen todellisuudesta sellaisen todistustavan avulla. Edellämainittu esimerkki talonpojan tähtitieteellisestä vakaumuksesta ja rakkauden luonnosta osoittaa kuitenkin, että monella on olevinaan vakaumuksen pettämätön perusta ja siitä huolimatta tuo pettämätön perusta voi olla väärä, ts. kaikki on itsepetosta tai näköharhaa. Sellaisen itsepetoksen vallassa Pietari oli ennen lankeemustaan.

507. Näin on eritoten kuolleen uskon kannattajien laita, jotka kuollut usko peruukissa huitovat oikeaan ja vasempaan, vapaa-ajattelihoita ja pietistejä, voimatta järkyttää kummankaan vakaumusta. Kuollut usko näyttää välistä olevan vuorenluja, mutta kohta, kun tulee kyse uskon osoittamisesta teoissa, se alkaa horjua. Kuollut usko ei koskaan tule täysin varmaksi omasta autuudestaan, vaikka se perustaa toivonsa ilmoitukseen ja annettuihin armon lupauksiin, mutta uskon subjektiivinen perus ja elävät tunteet puuttuvat tyystin.

508. Rakkaudessa ja uskonnossa vaaditaan vakaumukselle kaksinkertainen perus, sekä subjektiivinen että objektiivinen. Rakastavan vakaumukselle että häntä rakastetaan, ei ole kylliksi tämän objektiivinen peruste. Nainen ei tyydy rakkauden tunnustuksiin, hän odottaa miehen rakkauden selvää osoitusta. Turhaan uskoton yrittää pettää häntä todella rakastavaa puolisoa vilpillisillä hyväilyillä. Rakkauden katse on terävä ja selkeä.

509. Mutta pelkkä subjektiivinen peruste ei riitä. Rakastunut tosin huomaa jo kauan ennen saamaansa rakkauden tunnustusta, että toinen rakastaa häntä, mutta hän ei voi luottaa omaan tunteeseensa, ellei hän saa siitä tunnustusta. On helposti todistettavissa, että moraalisisella vakaumuksella on kaksoisperuste. Turhaan joku yrittää teeskentelyllä voittaa toisen ihmisen arvonantoa. Vakaumuksellemme toisten ihmisten moraalisisesta luonteesta tarvitaan aina subjektiivista perustetta.

510. Kevytmielisten ihmisten parissa tapahtuu usein, että joku pettää itsensä. Kevytmielinen nainen kuvittelee, että häntä rakastetaan, kun nuoret miehet liehrittelevät häntä. Hän kuvittelee, ettei hän ole rikkonut kihlattuaan vastaan, vaikka antaakin vieraiden puserrella rintojaan. Luterilainen kirkko on sellainen nainen. Juhlallisella lupauksella se on luvannut kätensä ja sydämensä, mutta sen kevytmielinen sydän viettelee sen, niin että egyptiläiset huorimiehet saavat puserrella sen rintoja, niinkuin profeetta sanoo Herralle kihlatusta morsiamesta Israelista. Baabelin portto kuvittelee, että hänen rakkautensa on puhdasta, ja hän tulee vallan epätoivoiseksi, jos joku kutsuu häntä huoraksi. Vaikka epäusko, uskonnon halveksunta ja tapainturmelus on ilmeistä, hän uskoo kuitenkin olevansa valittu. Voidaan kysyä, millä vankkumattomilla perusteilla sellainen vakaumus lepää.

511. Sen objektiivinen perustus on Jumalan ilmoituksessa ja dogmeissa. Mutta missä on sen uskon subjektiivinen perus? Ehkäpä huoran rinnoissa, joita se kutsuu hyveellisiksi rinnoiksi ja joita se antaa egyptiläisten huorimpiesten puserrella. Tai liukastelevassa suussa, jonka se ojentaa suudellakseen Baalia. Luterilaisesta kirkosta voidaan nyt sanoa, ettei se ole vain rationalismin turmelema vaan myös hävytön ja julkea elämässään; se ei osaa edes peittää häpeäänsä.

512. On olemassa tiettyjä haaskioeläimiä, jotka imevät omia nisiään. Eräs sellainen haaskioeläin on kuollut usko. Se imee omia nisiään (omavanhurskautta) ja tätä häpeämättä tehdessään se kuvittelee lepäävänsä Jeesuksen rinnoilla. Se on imenyt omia nisiään jo vuosisatoja,

se on imenyt niin kauan, että veri tulee nisistä, eikä sittenkään saa päähänsä, että on haaska ja mätänevä raato, josta ei ole muuta kuin kotkien syötäväksi. »Missä raato on, sinne kotkat kokoontuvat».

513. Näitä kotkia ovat järkeisoppineet, jotka kaukaa tuntevat kuolleen uskon raadon hajun. Ne ovat jo imeneet haisevasta raadosta sydänveren kirjoituksillaan, joita sivistyneet ja puolisivistyneet mielellään lukevat. Näiden piireihin he vuodattavat hienoa myrkkyä: uskonnon halveksumista, penseyttä ja välinpitämättömyyttä pyhiä toimituksia kohtaan, yleisen ja yksityisen jumalanpalveluksen laiminlyömistä. Nyt järkeisuskon kannattajilla on jäljellä enää viimeinen toimenpide vetää risti tunnustuskirjojen yli ja perustaa järjen uskonto, joka parhaiten olisi sopusoinnussa luonnollisen ihmisen sisäisten toiveiden, mielialan ja toimintojen kanssa.

514. Kun tapainturmelus ja uskonnon halveksunta on saanut ylivallan, kohdistetaan lopulta halveksunta itse oppiin ja niihin, jotka sitä oppia julistavat, ja silloin on järkeisoppineille ylen helppoa rakentaa Baabelin torniaan kristinuskon sorakasalle, perustuksena järjen uskonto, rakennusaineina vallankumoukset ja liima-aineena ihmisveri. Luterilaisen kirkon uneliaisuuden ja penseyden takia elävästä uskosta on tullut kuollutta uskoa. Siten uskonnon halveksunta on päässyt sivistyneiden ja puolisivistyneiden piireihin; kansan joukot ovat jääneet luonnolliseen raakuuteensa ja hengelliseen sokeuteensa, siitä on seurauksena lisääntyvä tapainturmelus kansanjoukoissa.

EE. Ymmärryksen ajatusperusteista

515. Logiikassa on syntynyt sanonta, että kaikella, mitä ajatellaan, on riittävästi perustetta. Tämäkään sanonta ei ole aivan vailla perusteita. Mitä ymmärrys ajatteleekin, se seuraa ajattelussaan aina tiettyjä lakeja, mutta ajattelun aines tai sen kohde on joko jotain viiden aistin ulkoa

välittämää tai jotain mielikuvituksen luomaa tai jotakin, mitä olemme tunteneet ja kokeneet itsessämme.

516. Mikäli nämä viisi aistia eivät meitä petä, ts. mikäli nämä aistit esittävät asiat meille niinkuin ne ovat, ymmärryksellä on niissä varma ajattelun perusta ja kaikkeen, mitä ymmärrys tällä pohjalla rakentaa, sisältyy aina suhteellinen totuus, ts. jos se, mitä me kuulemme ja näemme, on totta, on tietomme ulkoisilla aisteilla kokemistamme asioista suhteellisesti totta. Kuitenkin esimerkki talonpojan erehtymisestä tähtitieteessä osoittaa, ettei ihminen saa luottaa liian paljon aisteihinsa, sillä paljon siitä, mitä näemme voi olla näköharhaa.

517. Ihmisen aistit ovat huonompia kuin eläinten aistit, mikä johtuu siitä, ettei ihminen elä luonnon järjestyksen mukaisesti. Kotkalla uskotaan olevan tarkin näkö, jäniksellä hienoin kuulo, ketulla hienoin hajuaisti. Karja osaa maun ja hajun perusteella erottaa myrkylliset kasvit, mutta ihmisen aistit ovat luonnonvastaisen elämän veltostuttamia. Ihminen kokee usein harha-aistimuksia ja harhakuvitelmia varsinkin tietyissä sairauksissa, ja siksi hänen tietonsa ulkonaisista asioista on ainoastaan suhteellista. Jos hänen aistinsa olisivat toisella tavoin muovautuneita, hänen tietonsa maailmasta olisi kokonaan toinen.

518. Totuuden mukaisista lähtökohdista voidaan tehdä vääriä johtopäätöksiä ajattelun joko tahallisilla tai tahattomilla konnankoukuilla. Päätelyssä tehty hyppäys saa tarkoitukselle kokonaan eri käänteen ja niin ei yksi filosofi pääse yksimielisyyteen toisen kanssa yhdessä ja samassa tieteessä. On myös nähty, että abstraktisimmissa tieteissä ymmärryksellä voi olla kokonaan toinen tausta, niin että mitä muutama vuosisata sitten pidettiin ehdottomana totuutena, on jälkeenpäin havaittu vääräksi, niinkuin nähdään tähtitieteellisten, kemiallisten, luonnonhistoriallisten ja filosofisten järjestelmien historiasta.

519. Sellaisia muutoksia tapahtuu abstraktisissa tieteissä niin kauan kuin maailma seisoo. Yksi järjestelmä ei kestä kauan, ennen kuin sen kumoaa

toinen, joka on olevinaan edellistä viisaampi. Mutta mistä uusi ajattelun peruste on tullut, kun ajatellaan juuri päinvastoin kuin mitä samasta asiasta on ajateltu? Se on tullut aikaisemmin tuntemattomista, mutta myöhemmin keksityistä luonnonolosuhteista, jotka sitten on pantu ajatuksen kehittelyn pohjaksi. Uusista lähtökohdista on tultu aivan uusiin tuloksiin. On siis saatu uusi valaistus asioista, joista ei ennen tiedetty.

520. Jos uusi löytö tähtitaivaalla voi antaa uutta valaisua meille ennen tuntemattomiin luonnonolosuhteisiin, ei ole varmaan uskomatonta, että uusi löytö ihmissydämessä voisi antaa uuden ajatuspohjan kaikelle, mikä koskee sisäisiä, hengellisiä tai moraalisia suhteitamme. Mitä uudet löydöt aistimaailmassa ovat objektiiviselle tajunnalle, sitä ennen tuntemattomat passiot ovat subjektiiviselle tajunnalle. Jokainen uusi passio ihmissydämessä on uusi ajatusperusta, joka antaa ymmärryksen toiminnalle uuden suunnan. Passio kiertää ajatuksia ympäri ja pakottaa ihmisen ajattelemaan päinvastoin kuin mitä hän ennen on ajatellut.

520. Luonnollinen rakkaus antaa erään sellaisen ajatuspohjan. Sillä, joka on rakastunut, on naimisajatuksia; ei auta riidellä rakkautta vastaan. Samoin se, jota mustasukkaisuus tai jokin muu passio vaivaa, ei voi ajatella passion vaikutteita vastaan. Ihminen ei voi saada ajattelemalla pois passiotansa, ei myöskään tukahduttaa sitä tahtonsa voimalla. Passio pakottaa ymmärryksen ajattelemaan suorastaan vastoin sitä, mitä ennen on ajatellut. Mitä kylmä järki-ihminen sanoo saadessaan nähdä passionaalista rakkautta? Jo vain, hän sanoo: »Frithjof, hulluuttasi en koskaan anteeksi anna, vaikerrusta ja itkua yhden naisen tähden» jne.

521. Kuinka usein kylmä järki-ihminen pitää rakkautta hulluutena, kun ei itse ole koskaan tuntenut rakkauden rautaista iestä. Mutta kumpi kaikenkaikkiaan on onnellisempi, rakastunut vaiko filosofi, joka seuraa pelkästään ymmärryksen kylmiä laskelmia? Filosofi pitää itseään maailman onnellisimpana ihmisenä, koskei mikään rakkaus ole saanut häneen otetta. Mutta rakastunut ei suinkaan tahtoisi vaihtaa hänen kanssaan sydäntään, — ei edes pääkoppaa.

522. Aivan uuden passion antamaa uutta ajatusperustetta nimitetään Raamatun kielessä Pyhän Hengen valaisuksi. Moraalinen valaisu on perustana ymmärryksen toiminnoille. Pyhän Hengen työ herättää sydämessä moraalisen passion ja siitä tulee ymmärrys valaistuksi. Mutta sellainen passio näyttää hullutukselta luonnollisen ihmisen silmissä. Järkevä Festus huusi: »Sinä olet hullu, Paavali, suuri oppi hulluttaa sinut».

523. Yhtä vähän kuin rakastunut voi olla yhtä mieltä filosofin kanssa siinä, mikä koskee rakkautta, yhtä vähän kristitty voi olla yhtä mieltä luonnollisen ihmisen kanssa uskontoa koskevissa kappaleissa. Luonnollinen ihminen joutuu pitämään elävää kristillisyyttä hulluutena, hurmahenkisyytenä, mystisisminä ja kiihkomielisyytenä. Luonnollista maailman ihmistä hallitsevat alhaiset passiot joutuvat hirvittävään myllerrykseen, kun tämä joutuu tekemisiin elävän kristillisyyden kanssa. Veressä alkaa kiehua. Käärmeen myrky suihkuu suusta ja sieraimista. Juutalaiset kiristelivät hampaitaan vihasta Stefanusta kohtaan. Hengellinen viha vaikuttaa inkvisiittoreissa omantunnon vaatimuksena hävittää kerettiläiset maasta.

524. Voimme ottaa esimerkin kristinuskon ensimmäisistä vaikutuksista maailman joukkoon. Oppineimmat miehet eivät voineet muuta käsittää, kuin että kristinusko oli kauhistuttava hurmahenki. Kristittyjen uskottiin olevan pahojen henkien riivaamia. Heitä pidettiin saatanan joukkiona, joka oli hävitettävä tulella ja miekalla. Mistä juutalaiset ja pakanat saivat valkeuden, että kristinusko oli kauhistuttava hurmaus? Eikö tämän arvostelun takana ollut saatanan, helvetillinen passio, hengellinen viha? Mutta kun Jumalan Henki tarttui kiinni Paavaliin, hän sai aivan uuden ajatuspohjan ja siten kokonaan toiset ajatukset kristinuskosta. Eikö tämä ole uusi todiste siitä, että passio on ajatusten ja arvostelujen pohjana?

525. Valaistaksemme suhdetta kristinuskoon otamme esimerkin passionaalisisesta rakkaudesta. Jos filosofi ryhtyisi kirjoittamaan romaania, passion valtaaman rakastuneen olisi mahdotonta hyväksyä sitä. Miksi?

Siksi, että filosofi arvostelee rakkautta niinkuin sokea värejä. Hän arvostelee sen mukaan kuin ajattelee, mutta rakastunut sen mukaan kuin tuntee. Kumpi on sitten oikeassa? Filosofi arvelee, ettei ihmisen todellista luontoa voida käsittää vietin ja tunteen muodossa, vaan ajatuksen muodossa (Martensen). Tämä järkeisoppineen arvostelma koskeeseen ajattelijaa niin hyvin kuin pystyy. Mutta rakastuneesta kyseen ollessa se ei päde. Sitäpaitsi vietti ja tunne ovat kaikkien toimintojemme vaikuttimia, ei ajatus eikä tahto.

526. Filosofi — tuo kylmä järjen ihminen, jolla ei ole rakkautta ja joka ei tiedä, mitä rakkaus on — haluaa järkevää rakkautta. Hän haluaa rakkautta, joka perustuu järjen laskelmiin, ja sanoo niinkuin eräs Björn: »Maailmahan on naisia täynnä, jos yhden menetät, tuhat on vielä jäljellä». Kas siinä meille on nyt filosofinen romaani valmiina! Syntyperä, kauneus ja etenkin rikkaus ne jotain ovat. Kunhan teet vain niinkuin ylpeät, kunnian himoiset ja itsekkäät vanhemmat käskivät, nait vielä onnellisesti.

527. Sydän ei kuitenkaan aina allekirjoita sellaista rakkauden kauppaa. Sydän ei ollutkaan luotu järjeksi eikä järki sydämeksi. Kun kylmä järki-ihminen seuraa niitä ajatusperusteita, joita itsekkyyys, voitonpyynti ja kunnianhimo viitoittavat, päästään järkevään rakkauteen; sellainen rakkaus on käytössä suuressa maailmassa: naidaan rahojen tähden, mutta muuten värkätään huorien kanssa. Tätä voidaan kutsua järkeväksi rakkaudeksi.

FF. Järjestä ja ilmoituksesta

528. Miksi fariseuksemme ja kirjanoppineemme sanovat, että ilmoitus on järjen vastaista, ellei siihen sisältyisi mahdollisuus, että se voidaan käsittää järjellä. Tämä on rationalistien käsitys järjestä ja ilmoituksesta. Mutta ne, jotka tahtovat olla suurta järkeä kohtaan oikein kohteliaita,

väittävät, ettei ilmoitus ole järjen vastaista, vaan järjen yli käypää. Siksi järki on otettava vangiksi uskon kuuliaisuuteen.

Huomautus: Järjen käytöstä teologiassa katso Schmidin Dogmatiikkaa (5 §.), jossa teologien arvostelu järjestä on lyhyesti esitetty. Yleensä nämä eivät anna arvoa Kantin määrittelylle, että järki on aatteiden kyky, ja siten järki ja ymmärrys vaihtelevat keskenään teologien kirjoituksissa. Tavallisesti ymmärryksen kehittyneimmät toiminnot pannaan järjen tilille. Ne teologit, jotka olettavat, ettei ilmoitus sodi järkeä vastaan, ts. että se käy yli järjen käsityskyvyn, eivät ole ajatelleet, että järki on organon leptikon eli pelkkä aisti, joka voi ottaa vastaan sekä hyviä että pahoja vaikutteita. Kun passiot hallitsevat sekä järkeä että ymmärrystä, on selvää, että järkeä hallitsevien passioitten ollessa epämoraalisia järki on perkeleen työase ja sen on perkeleellistyneenä taisteltava ilmoitusta vastaan. Mutta jos moraaliset passiot hallitsevat järkeä, ts. Pyhä Henki hallitsee sitä, järki ei voi olla ristiriidassa ilmoituksen kanssa. Luonnollisen ja uudestisyntyneen järjen välinen ero on siis melko suuri, sen Schmid on oikein huomannut. Mutta kun järki — oikeastaan ymmärrys — ei pysty tarkkaamaan tunteita, ei rakastava voi käsittää, mitä rakkaus on tai mistä se muodostuu, ts. rakkaus käy yli hänen ymmärryksensä. Samoin kuin uskonto muodostuu tunteista (Pyhän Hengen vaikutuksesta ihmissydämeen), uudestisyntyneen järki ei pysty käsittämään, mistä nämä taivaalliset tunteet muodostuvat, ts. ilmoitus käy yli ymmärryksen. Romaaninkirjoittaja voi tosin kuvata rakkauden vaikutusta, jos hänellä itsellään on kokemusta rakastumisesta, mutta hän ei pysty määrittelemään itse rakkautta. Niin myös kokenut kristitty voi kirjoittaa uskonnon vaikutuksista sydämeen (teologiaa), muttei koskaan kuvata itse uskontoa, sovitusta ja vanhurskauttamista, niin selvästi, että luonnollinen ihminen voisi käsittää tai tajuta, miten asia on. Eikä kirjoittaja itsekään voi sitä käsittää, koska sovitus on sellainen teko, jota enkelitkin himoitsisivat nähdä. Sen tähden Paavalinkin täytyy tunnustaa: »Ei niin että jo olisin sen käsittänyt, mutta minä riennän sitä kohti, että

minä sen käsittäisin». Siten ilmoitus sotii kokonaan luonnollisen ihmisen järkeä vastaan ja käy yli uudestisyntyneen ihmisen järjen.

529. Tämähän kuulostaa jo hyvältä. Mutta jos panemme ilmoituksen paikalle romaanin ja kysymme, sotiiko rakkauden ilmoitus järkeä vastaan, vastaus olisi suunnilleen tällainen: sikäli kun järki seuraa vanhoja latujaan, ts. antaa arvoa sille, mille vanhemmat, sukulaiset ja ystävät tavallisesti antavat, nim. syntyperälle, rikkaudelle, kasvatukselle jne., rakkaus ei vain käy yli asianomaisten järjen vaan suorastaan sotii sitä vastaan silloin, kun kreivi rakastuu torpan tyttöön. Asianomaiset pitävät sellaista rakkautta hulluutena. Ikimuistettava vanha järki ei voi hyväksyä eikä käsittää rakkauden tunnustuskirjoja. Vanha järki ei voi sellaista tapahtumaa ollenkaan hyväksyä. Se sotii kerta kaikkiaan korkeitten vanhempien ja sukulaisten järkeä, ymmärrystä ja tahtoa vastaan.

530. Vieläpä nuoren kreivin oma järkikin sotii sellaista rakkautta vastaan niin kauan kuin rakkaudesta ei ole tullut passiota. Mutta kunhan rakkauden henki valaisee itse järjen, saat nähdä, että syntyperä, rikkaus, lahjakkuus ja sivistys tipahtavat kuin pisara rakkauden mereen. Vanhempain tyytymättömyys, sukulaisten viha ja kiroukset eivät merkitse mitään rakastetun suudelman rinnalla, niin vähäarvoinen ja halveksittu kuin hän onkin. Sellaisesta rakkaudesta voi joka tapauksessa sanoa: Äly, järki ja ymmärrys, kaikki ovat tyhjää vain, tässä totuus vie voiton. Järki peittyy passion alle.

531. Jos tarkastelemme tällaista rakkautta aidon rakkauden valossa, on kreivi toiminut oikein löytäessään torpan tytön persoonallisuudesta rakkauden arvoisia piirteitä. Ehkä hän rakastikin vain sydämen ominaisuuksia. Silloin rakkaus ei perustunut laskelmiin. Kokemus on tuhansia kertoja osoittanut, ettei avioliiton onni ja autuus riipu syntyperästä, rikkaudesta eikä lahjakkuudesta, vaan ainoastaan persoonallisesta rakkaudesta.

532. Rakkauden henki on antanut sen valkeuden rakastavan järkeen, että aito rakkaus on ainoa totuus elämän unessa, koskapa hän tavoittaa onnensa ja autuutensa rakkauden nautinnossa. Mikäli aidossa rakkaudessa ei ole mitään pahaa eikä syntistä, on se myös tavoittelemisen arvoista, koskapa rakkaus on ainoa luonnollinen passio, joka jossain määrin hillitsee alhaisia passioita, itsekkyyttä, kunnianhimoa ja voitonhimoa, ja samalla vastustaa kiivastumista ja vihaa. Mutta korkeat vanhemmat, joita syntyperän ylpeys, voitonhimo ja kunnianhimo hallitsevat, asettuvat kaikin voimin sellaista rakkautta vastaan, koska se sotii heidän järkeään vastaan.

533. Filosofin lie myönnettävä, että tietyissä tapauksissa passio sokaisee ihmisen siinä määrin, ettei hän pysty käyttämään järkeään oikein. Mutta jos arvohenkilö passioitten huumassa alentuu siinä määrin, että hänen rakkautensa kohdistuu hänelle arvottomaan kohteeseen, ei siitä ole tehtävä yleissääntöä inhimilliseen yhteiselämään. Sellaisten esimerkkien on pelästytettävä kutakin passioitten villistä huumasta eroon ja opetettava ihmistä hallitsemaan passioitansa. Sellaista kieltä on puhuttava sille, joka tahtoo perustaa onnellisen avioliiton järkeville laskelmille. Mutta kun nämä järjen laskelmat perustuvat tiettyihin alhaisiin passioihin, jotka aitoon, puhtaaseen rakkauteen verrattuina ovat nokea mustempia, emme voi hyväksyä filosofisia romaaneja, koska ne sisältävät väärän opin rakkauden järjestyksestä.

534. Rakkaus on monta kertaa niin sokea, että se halveksii kaikkia järkeviä toimeentulon laskelmia. Mutta mitä elämä on ilman rakkautta? Epäilemättä tyhjää ja sisällyksetöntä. Luonnollinen rakkaus on ainakin neutraali passio, joka näyttää olevan Luojan antama. Ihminen ei ole luotu itsekkyyttä, kunnianhimoa eikä voitonhimoa varten, joille järkevät laskelmat perustuvat, vaan hän on luotu rakastamaan, koskapa tämä vietti on kaikilla elävillä olennoilla. Siksi rakkautta ei sinänsä voi pitää minään pahana, sillä ihmisellä on sama moraalinen luonne olipa hän rakastunut tai ei.

535. Mutta passionomainen rakkaus on vahingollinen, mikäli se sokaisee ihmisen ymmärryksen, järjen ja kaikki aistit, niin ettei tämä välitä siitä, mitä hänen rauhaansa tulee, ei ruumiillisessa eikä hengellisessä suhteessa. Rakkaus toisaalta masentaa itsekkyyttä siinä määrin, että ylpeän miehen on taivuttava tomuun rakastajattarensa edessä, mutta toisaalta itsekyys nousee, niinkuin nähdään villipeuran ja muiden härkien suhteen. Rakkaus masentaa kunnianhimoa, niin että rakastavat saavat kärsiä paljon pilkkaa rakkautensa tähden, mutta toisaalta kunnanhimo nousee, niin ettei rakastunut voi sietää, että joku kutsuisi häntä tai hänen rakastettuaan huoraksi. Rakkaus lannistaa voitonhimoa siinä määrin, että rakastuneet tulevat toimeen vailla monia mukavuuksia voidakseen tyydyttää vallitsevaa passiota. Mutta toisaalta voitonhimo nousee, kun monet maailman murheet seuraavat rakkautta.

536. Ymmärryksellä ei ole tässä mitään voimaa tukahduttaa passiota. Joka on rakastunut, sillä on naimisajatukset, rakkaus vääntää ajatukset ympäri ja antaa ymmärrykselle kokonaan uuden ajattelupohjan. Tämä osoittaa, ettei ymmärryksellä ole sitä itsenäisyyttä, mitä filosofi kuvittelee. Järki ei myöskään ole, niinkuin filosofi luulee, ihmistä hallitseva prinssiippi, koskapa rakkaus voi sen sokaista. Mutta jos rakkaus voi sen sokaista, varmasti muutkin passiot voivat sen sokaista, esim. viinanhimo, joka on aivan järjetön. Omavanhurskaus voi sokaista filosofin järjen, mutta jos epämoraaliset passiot voivat sokaista järkeä, varmasti moraaliset passiot voivat sitä valaista.

537. Jos ilmoitus pannaan rakkauden paikalle, suhde pysyy samana sillä erolla, että raamatun kirjoittajien ajatuksen on vääntänyt ympäri toinen passio kuin rakkaus. Ja joka mieli ymmärtää ilmoitusta oikein, häntä pitää hallita samojen passioiden kuin profeetoilla, evankelistoilla ja apostoleilla oli, ts. hänen pitää olla Pyhän Hengen valaisema. Mutta kuinka monella nyt on Pyhän Hengen valkeus? Moraalisen passion valtaamaa pidetään hurmahenkenä, villihenkenä. Mutta perkeleellisten

passioitten hallitsema on viisas ja ymmärtäväinen, hän pystyy olemaan aito luterilainen.

538. Luther sanoo: »Kaikki uskonkappaleemme ovat niin korkeita, ettei yksikään ihminen voi niitä käsittää ilman Pyhän Hengen armoa ja neuvoa. Puhun siitä niinkuin se, joka on jotain kokenut, ja jos haluat siitä varmistua, niin ota joku uskonkappale, minkä haluat, Kristuksen ihmiseksi tulosta, ylösnousemisesta jne. Jos haluat sen käsittää järjelläsi, et saa siitä mitään irti.» Luther puhuu tässä luonnollisesta järjestä, joka haluaa käsittää kaikki objektiivisesti, koska se ei voi käsittää ilmoitusta subjektiivisesti. Luonnossa on monta salaisuutta, mitkä ihmisen on uskottava voimatta niitä käsittää, esim luonnollinen sikiäminen, jota kaikki fysiologit ovat koettaneet tutkia ja selittää, mutta toistaiseksi turhaan. Mutta järkeisoppinut tahtoo hylätä yliluonnollisen sikiämisen, koska hänen on mahdoton sitä käsittää järjellään. Kuinka hän voi uskoa edes luonnolliseen sikiämiseen, kun hän ei voi sitä käsittää.

539. Jos ihminen haluaa käsittää ilmoituksen objektiivisesti, ts. ymmärryksellä, järjellä ja tahdolla, ei hän saa siitä mitään irti. Mutta jos hän haluaa käsittää ilmoitusta, hänen on käsitettävä se ensin sydämellä ja sitten koetettava, voiko hän sen käsittää ymmärryksellä. Ennenkuin rakkautta voi ymmärryksellä käsittää, se on käsitettävä sydämellä. Sama on ilmoituksen laita. Mutta sellaista ilmoituksen käsittämistä varten pitäisi ihmisellä olla aisti tai elin. Se, joka juoksee huorien perässä, ei voi käsittää aitoa rakkautta, eikä aito rakkaus häntä tavoita, koska hän hävittää rakkaudenaineensa aistillista tietä.

540. Tästä syystä sivistyneessä maailmassa halveksitaan avioliittoa. Huorien perässä juoksevan sydän sulkeutuu täysin aidolle rakkaudelle. Hän vastustaa rakkauden vaikutuksia. Hän paaduttaa sydämensä rakkauden hengelle. Hän asettuu niin alhaiseen asemaan, ettei mikään aito rakkaus pysty häneen.

541. Samoin on asian laita järjen ja ilmoituksen kanssa. Joka seuraa luonnollisen järjen neuvoja, se huoraa maailman kanssa eikä siis voi käsittää sitä korkeata nautintoa, jonka ilmoitus hänelle tarjoaa. Hän asettuu sellaiseen paatumuksen tilaan, ettei hän voi käsittää ilmoitusta subjektiivisesti. Siksi hän haluaa sen käsittää objektiivisesti. Järkeisoppinut luulee sen vuoksi, että kaikki on käsitettävä järjellä. Mutta siitä tulee valhetta.

542. Ihminen on saanut viisi aistia, joilla hän kokee eri näkökulmista luonnon ilmiöitä. Olisiko hän saanut vain yhden henkisen maailman ilmiöiden käsittämiseksi? Mutta jos joku harjoittaa yhtä aistia yksipuolisesti ja antaa toisten aistien rappeutua harjoituksen puutteessa, silloin hän haluaa harjaantuneella elimellä käsittää ja kokea kaiken, minkä kokemiseen kaikki aistit oli tarkoitettu. Jos hän esim. harjoittaa yksinomaan näköaistia, hän haluaisi nähdä, miltä ääni kuuluu, miltä ruoka maistaa, miltä viinanhöyry tuoksuu, miltä tuuli tuntuu.

543. Kas niin! sillä tavoin järkeisoppinut haluaa käsittää ilmoituksen yhdellä ainoalla sisäisellä aistilla, jota hän kouluajoista lähtien on harjoittanut. Hän haluaa käsittää sydämen tunteet objektiivisesti, koska hänellä ei ole mitään elintä, millä ne voisi käsittää subjektiivisesti. Ja kun se ei onnistu, hän heittää kaiken sikseen ja sanoo niinkuin järki-ihminen rakkaudesta, hulluutta, lorua, mielettömyyttä, tai että sellainen on vain hurmahenkisyyttä, taikauskoa, fanaattisuutta jne.

544. Katsokaammepa, miten järkeisoppinut menettelee Raamattua tutkiessaan. Kas! Ensiksi hän pureskelee, maiskuttelee ja sitten jauhaa rikki jok'ainoan jyvän järjen käsimylyssä. Hän vertailee, selittelee, soveltaa. Kaiken, mitä hän ei voi käsittää jäykän sokealla järjellään, hän seuloa pois kelvottomana ja loput hän yrittää vihdoin nielaista, mutta kuitenkin se ei mene alas. Miksi? Koska hän ei voi käsittää ilmoitusta subjektiivisesti, s.o. sydämellä, hän yrittää käsittää sitä ymmärryksellä, ja kun hän tuntee, että se on liian kova purtavaksi, hän sylkäisee kaiken

ulos ja sanoo: »Tämä ei ole Matin ruokaa. Se voi sopia räätälille, mutta ei suutarille.»

545. Valistuneena aikanamme ei ole tarvis käsittää ilmoitusta niinkuin uskonpuhdistajat sen tekivät. Heidän raamatunselitystapansa saattoi sopia sen ajan barbaareille. Nyt on saatu tyystin toinen maailmankatsomus, nouseva valistus on saanut aikaan uudet yhteiskunnalliset olot, niin että ajan vaatimuksena on uusi uskonpuhdistus. Nyt ei enää eletä noita viattomuuden aikoja, jolloin otettiin kaikki pappien valheet todesta. Valistus ja sivistys on se koni, jolla järki ratsastaa. Mutta on melkein myöhäistä tulla esiin järjen uskontoineen, kun maailma on ollut kristitty kohta kaksituhatta vuotta.

546. Niistä ilmoituksen jätteistä, jotka ovat jääneet jäljelle sen kuljettua järjen tuulimyllyn kautta, voi päätellä, että ilmoituksesta tulee myytti silloin, kun se käsitetään objektiivisesti eli luonnollisen järjen avulla. Ole hyvä, herra Rationalisti, ja käännä viskin toisin päin! Yritä ensin käsittää ilmoitus sydämellä, niin se tulee sitten jalostettuna ymmärrykseen, järkeen ja tahtoon. Mutta jos itsepäisesti haluatte käsittää ilmoituksen järjellä, se ei koskaan pääse sydämeen, ei koskaan, ei tässä eikä tulevassa maailmassa.

547. Olisi parasta, jos nykyajan pietistiset järkeisoppineet riisuisivat naamionsa, eikä mahtane juuri kauan kestääkään, ennen kuin he antavat naamioden pudota. Sillä heidän tarkoituksensa ei suinkaan ole uudistaa vanhaa uskoa Raamatun perusteella, josta he tämän tästä ottavat todisteita järkeisoppisia lauseitansa varten. Heidän tarkoituksensa on perustaa aivan uusi järjen uskonto saadakseen papit pois sekaantumasta valtion asioihin. Tämä oli Ruotsissa Straussin lausunnon päämääränä.

548. Siinä tapauksessa tahtoisin antaa hyvän neuvon Sinulle, suosiollinen liittokumppanini. Revi alas risti, polta Raamattu, rakenna järjen temppeli, vihmo järjen alttari kaikkien kuninkaitten, pappien ja jalosukuisten verellä, juo sitten järjen ja vapauden uhriveren malja ja huuda

vertatippuvalle joukkiole: »Maljanne, hyvät herrat! Malja järjelle ja vapaudelle!» Kas niin, suosiollinen herrani, sillä tavalla saatte nopeimmin tahtonne lävitse, ts. virkistää janoista kurkkuanne ihmisen verellä saadaksenne sitten hallita kansan ja vapauden nimissä. Mutta varokaa, hyvä herra, giljotiinia! Muistakaa, kuinka vapauden sankareille kävi järjen valtakunnassa!

549. Kaiken tämän kestäessä Siionin muurin vartijat vaikenivat kuin mykät koirat. He eivät näytä ollenkaan tietävän, mikä aika on menossa. Sillä aikaa kun vapaussankarit sylkevät sappea uskontoa kohtaan ja vuodattavat käärmeen myrkkyä kansan sydämeen, nämä ihrapurkit seisovat saarnastuolissa ja kakistelevat ontoista kurkuistaan skolastisen opin ja raamatunlauseiden keltaisenvihreää sotkua. He pusertelevat talonpoikaisvaimojen kyynelrauhasia niinkuin viinimarjoja puserretaan peukalon ja etusormen välissä. He koettavat pehmittää luonnollisia tunteita ja panna vanhan Aatamin haaleaan kylpyyn. He lypsävät hyvin kätevästi luonnollisten tunneutareiden nännejä saadakseen esille kyyneleen, ja tällä lypsämisellä he kuvittelevat täyttäneensä kaiken vanhurskauden.

550. Mutta tavallisella saarnatavalla ei saada aikaan muuta kuin koiran uskontoa. Moni on herkkä itkemään, kun pappi saarnaa kauniisti, mutta siitä ei seuraa mitään omantunnon herätystä eikä mitään sydämen muutosta. Itketään kirkossa ja nauretaan kirkon takana, ollaan jumalasia kirkossa ja jumalattomia krouvissa. Lauletaan virsiä kirkossa ja huoralauluja kirkon takana. Ollaan katuvaisia kirkossa ja huorataan kirkon takana. Kaiken kaikkiaan nykyinen koiran uskonto on pahempi kuin harmaa pakanaisuus. Meidän isämme olivat näet paljon meistä edellä tapojen yksinkertaisuudessa.

551. Kuitenkin kristinuskon olisi pitänyt moraalisisessa mielessä uudistaa maailma. Mitä pakanamaailma sai siitä, että se tuli kristityksi? Inkvisition, uskon sodat, autodafeen. Eikö ilmoituksen pitänyt valaista

maailmaa ja sen hulluutta? Tosin, mutta ilmoitusta ei käsitetty sydämellä vaan järjellä, ja niin siitä tuli ensin paavikunta ja sitten myytti.

552. Kohta kun uskonnosta tuli kuollut kirjain, se lakkasi olemasta sitä, mitä se alun alkaen oli ollut, nimittäin moraalinen passio, ja samalla maailma joutui vielä kurjempaan tilaan kuin se oli ollut ennen kristinuskoa. Sivistykseen yhtynyt järjen uskonto ei suinkaan voi korvata elävää kristillisyyttä. Historia on jo osoittanut, mitä järjen uskonto voi saada aikaan sivistyneessä maassa ja tulee esittämään vielä useampia kokeita ennen kuin maailman suuri draama on näytelty loppuun.

553. Nykyinen uskonnon halveksunta johtuu paljolta siitä yksipuolisesta sivistyksestä, jota kasvatuslaitoksissamme jaetaan. Niissä on kyse muistin ja ymmärryksen kehittämisestä, mutta sydämen kehittämistä varten ei ole olemassa ainuttakaan kasvatuslaitosta. Kirkko oli alunperin laitos sydämen sivistystä varten, mutta nyt se näyttää olevan paremminkin vatsan kasvattamislaitos. Kun sillä tavoin harjoitetaan ymmärrystä ja muistia ja laiminlyödään sydämen sivistys, ei ole ihme, että ilmoitus, joka on sydämen asia, on vastoin järkeä ja että siitä lopulta tulee myytti.

GG. Mitä järki on?

554. Filosofi pitää järkeä parhaimpana sielunkykynä mitä ihmisellä on, ei vain itsenäisenä kykynä, vaan hallitsevana prinsiippinä, jonka on hallittava ihmistä, joskin vain harvat ihmiset osaavat sitä oikein käyttää. Meillä ei kuitenkaan ole velvoitusta ottaa järjen sisältöä ja laajuutta niin laveana eikä liittää siihen sellaisia ominaisuuksia tai toimintoja kuin filosofi käsittää.

555. Filosofin kallossa järki voi merkitä paljonkin. Se voi olla vastaanottoelin, sekä määräävä että alistettu. Se voi olla jumalalliselle avoin aisti, itse jumalallinen tai ihmisen jumalallinen prinsiippi. Petrelli ei

tosin uskalla lausua julki salaista aavistustaan, että järki on identtinen itse jumalallisen kanssa. Mutta hän ei ole kaukana sen jumalallisen luonnon tunnustamisesta esittäessään § 247 seuraavaa:

556. »Järki on aatteiden kyky, mutta ei ainoastaan vastaanottava, joka käsittää ei-aistilliset prinssiipit, aatteet, joista kaikki luonnossa aistillisesti koettava oleminen ja vitaliteetti lähtee, vaan se on näiden prinssiippien sukulaisvoima, jossa itsessään nämä prinssiipit, ideat ovat vaikuttamassa». (Järki on siis jumalallista sukua oleva voima.)

557. »Järjen avulla olemme kaikkialla, sisällymme kaikkeen, sidottuina siihen vapaalla rakkaudella, käsitämme kaiken sen täyteydessä, tutustumme ja häviämme yleiseen.»

Huomautus: Petrellin terminologiassa kaikkiallinen (universaali) ja yleinen merkitsevät samaa kuin jumalallinen. Hän on siis sitä mieltä, että me järjen avulla olemme jumalallisia ja vapaan rakkauden kautta siihen sidottuja. Vaikka kirjoittaja yrittää peittää sisäisen vakaumuksensa sanakäänteisiin, jotka eivät kuulostaisi niin loukkaavilta, hänen salainen itsekkyytensä on kuitenkin niin läpinäkyvä, että koko yhdeydestä voi huomata, kuinka hän järkensä avulla katsoo olevansa — ellei juuri Jumala itse — kuitenkin likinnä Jumalaa, sanalla sanoen jumalallinen.

558. Osoittaakseen, että ihminen järjen avulla on jumalallinen, hän voisi hyvin esittää muitakin Raamatun lauseita, esim. »Te olette jumalia», Joh. 10: 34. »Me olemme Jumalan sukua», Apt. 17: 28. »Te tulisitte jumalallisesta luonnosta osallisiksi», 2. Piet. 1: 4. Tämä kaikki tietysti järjen avulla, mikä saa vahvistusta 1. Piet. 2: 2, missä to logikon gala on käännetty järjen maitoa. Oikeastaan to logikon gala olisi käännettävä Jumalan sanan maitoa, sillä logos Uudessa testamentissa merkitsee sanaa.* [* Vanhassa ruotsalaisessa raamatunkäännöksessä on kohta: åstunder förnuftenes mjölk, halatkaa järjen maitoa. Suomalaisessa raamatunkäännöksessä oli jo L:n aikana käännos: halaitkaat sitä terveellistä sanan rieskaa. — Suom. huom.]

559. Järki on filosofin pääkopassa jumalallinen tiedon lähde, josta tämän maailman viisas voi ammentaa totuutta samalla erehtymättömyydellä kuin yksinkertainen Raamatusta. Mutta onneksi järjestä ei ole yleisessä mielipiteessä vielä tullut jumalallista tiedon lähdeä. Yksinkertaisen on pidettävä järkeä sellaisena kuin se on yleisessä elämässä. Filosofi nostakoon järjen jumalalliseen arvoonsa, kunniaan ja maineeseen, hän tehköön järjestä jumalallisen tiedon lähteen, sekä aistillisen että yliaistillisen tiedon periaatteen. Meidän on tarkasteltava järkeä historian meille antamalla mittapuulla. Meidän on tarkasteltava järjen suuruuden tuloksia yleisessä elämässä, poliittisessa lainlaadinnassa, sen suhteessa kristinuskoon, niin sanotussa terveessä moraalissa ja elämän tärkeimmissä hetkissä.

560. Silloin järki osoittautuu ensiksi parantumattomaksi, toiseksi muuttuvaksi, kolmanneksi vihamieliseksi, neljänneksi vääräksi ja viidenneksi käyttökelvottomaksi. Historia osoittaa, että passiot määräävät useimpia ihmisiä toimimaan vastoin järjen vaatimuksia. Järki, jota pidetään ihmisessä olevana jumalallisena periaatteena, ei voi estää lisääntyvää tapainturmelusta, vielä vähemmän tehdä sitä tyhjäksi. Tämä tapainturmelus on suurin nyt, kun ensin ylistetään järjen jumalallista luontoa: juuri kun kumarretaan maahan palvomaan suurta epäjumalankuvaa, silloin tapainturmelus osoittaa sivistyksen pilakuvaksi.

561. Eikö järjen pitänyt hävittää kaikki siveettömyys ja perustaa taivasten valtakunta maan päälle? Järkeisoppineet uneksivat taivasten valtakunnasta maan päällä, ja se on järjen herruus. Mutta tästä taivasten valtakunnasta ei näytä koskaan tulleen todellisuutta, niinkuin taivasten valtakunnan aate järjen herruudesta ei ole tullut todellisuudeksi filosofin aivoissa. Vanhat filosofit yrittivät ainakin toteuttaa moraalilla, mutta uuden ajan suurten ajattelijain keskuudessa ei ole kuultu puhuttavan kenestäkään käytäntöä harjoittavasta moraalifilosofista, joka olisi yrittänyt saavuttaa hyveen korkeata ihannetta tai täyttää moraalisia määräyksiänsä.

562. Millaisen suurteon järki on suorittanut poliittisessa lainlaadinnassa? 3000 vuoden ajan järki on säätänyt lakia, joka tekisi yhteiselämän siinä määrin siedettäväksi, ettei kuka tyranni tahansa voisi tallata lakia jalkoihinsa, ettei jokainen pojannulikka voisi kiertää lakia. Mutta kuinka lain laatimisen on käynyt? Me olemme vielä samassa pisteessä kuin Solon, niin, olemme sillä tiellä vielä alempana kuin Solon, joka oli pakana. Solonin lait ainakin ovat olleet hyvin pysyviä. Solonin jälkeen kaikilla lain laatijoilla on ollut huono onni siinä, että heidän lakinsa ovat tulleet käyttökelvottomiksi vuosisadan tai parin perästä. Mitä lähemmä suuresti ylistettyä sivistystä tulemme, sitä lyhemmän aikaa säädetty laki kestää.

Huomautus: Solonin laeilla on ollut suurta kestävyyttä sen takia, että ne perustuvat puhtaaseen luonnon oikeuden tuntoon, jota intressit ja passiot eivät paljon sekoittaneet. Miksi keskiajan lainsäädäntö oli barbaarista? Koska lainlaadintaan vaikuttivat paavillisten pappien omat intressit. Kanonisen lain katsottiin kuitenkin olevan oikeudenmukaisempi kuin barbaaristen lakien, joita vallassa olevat ruhtinaat säätivät. Heidän omat intressinsä ja vallassaolevien vasallien tisekkyys hallitsivat lainsäädäntöä, rajoittivat monarkkien vallanhalua, mutta jättivät kansan oikeudet huomioonottamatta. Vain papeilla ja aatelilla oli erioikeutensa. Meidän aikanamme lainlaadinta muuttelee samalla lailla kuin mielipiteitten puuskat.

563. Lakikokoelma kasvaa yhtä rintaa lainrikkomusten kanssa, ja yhäti kiistellään inhimillisen yhteiselämän ensi ehdoista. Eikö järjen pitänyt perustaa kaikkina aikoina pätevä elinyhteisö, jossa jokainen järkevä jäsen saisi luonnolliset oikeutensa turvatuiksi ja jossa hänen luonnolliset velvollisuutensa viitoitettaisiin? Kauniistipa järki on turvannut yhteissovun. Se näkyy siitäkkin, että järki on ollut passioitten talutushihnassa. Päivällä puhaltanut mielipiteen tuuli on saanut kelvata lainlaadinnan oikeusperusteeksi. Mihin järki sitten kelpaa, kun se ei pysty varjelemaan valtakuntia sodalta eikä yksilöitä vääryyden tekijöiltä?

564. Tarvitsee mennä vain muurahaispesälle oppiakseen, miten yhteiskunnan pitäisi olla järjestetty. Nuo mitättömät oliot, joita me kutsumme järjettömiksi, elävät jatkuvasti naapurisovussa: ne tekevät työtä ja raatavat kasvattaakseen toistensa poikasia, mutta ihmiset, jotka ovat järkeviä mukamas, purevat, riitelevät, ovat tukkanuottasilla, tappelevat ja teurastavat toisiansa kuin elukat. Ihmisen järki näyttää vajonneen mahaan ja pikkusuoliin.

565. Filosofi väittää, ettei ole järjen vika, että poliittinen lainlaadinta on epätäydellistä ja virheellistä, vaan vika on ymmärryksen, joka ei kykene käsittämään järjen jumalallista sisältöä, sekä intressien, jotka eivät salli järjen olla vallitsevana yleisessä lainsäädännössä. Mutta silloin kysyn: mikä se sellainen jumalallinen prinssiippi on, joka ei pysty toteuttamaan itseään, vaikka vis vocis (sanan voima) edellyttää sellaista kykyä? Ja mitä sellainen jumalallisuus on, jonka on vähimmästä suurimpaan alistuttava intressien alaiseksi? Jos intressit hallitsevat maailmaa — ja siitä historia todistaa —, niiden on oltava kaiken inhimillisen toiminnan prinssiippi. Järjen, joka on jumalallinen, mutta voimaton tukahduttamaan ja hävittämään passioita, on seisoa töllisteltävä voimatta suorittaa mitään ihmiskunnan edistymiseksi tässä tai tulevassa maailmassa.

566. Ja millä kohtaa luonnollinen järki on suhteessa kristinuskoon? Järjen olisi epäilemättä omistettava itselleen kaikki se hyvä, mitä uskonnossa on, varsinkin nyt kun järkeisoppineet esiintyvät uskonnon puolustajina pappeja vastaan, jotka tahtovat kahlita järkeä, ettei se saisi ajatella vapaasti. Järki ei ole vain pyhyiden elin, vaan myös sen prinssiippi. Se on jumalallisena prinssiippinä sinänsä väkevä, ja aatteiden kykynä se on myös uskonnollisten aatteiden prinssiippi eli se kirkas lähde, josta ihminen saa tyydyttää uskonnolliset tarpeensa.

567. Moni järkeisoppinut on sanonut, että järki levittää kirkkaampaa valoa kaikkiin ihmissuhteisiin kuin Raamattu, joka on mystinen. Yleensäkin ilmoituksen sanassa ei ole mitään, mitä järki ei olisi jo aikoja sitten oivaltanut ja käsittänyt, kunhan ilmoitus vain selitetään

järjen vaatimuksia vastaavasti. Mutta pahinta on, että oleellisin uskonnossa, esim. koettava sovitus, on järjeltä niin salassa, ettei sanaa »sovitus» esiinny koskaan järkeisoppineiden kirjoituksissa. Yhtä vähän totinen katumus ja parannus kuuluu uskon olemukseen, kun kaikkialla hyveen katsotaan riittävän ihmisen moraaliseksi jalostamiseksi.

568. Järkeisoppineet eivät tunne alennustansa. He eivät voi myöntää, että järki on sokeutunut. Synti ei tavoita heidän järkeään, paha ei voi sitä saastuttaa. He väittävät, että moraalisen tahdon avulla järkisielu on ilman syntiä, sillä moraalinen tahto haluaa hyvää ja järkevää.

Järkeisoppinut omistaa itselleen kaiken hyvän, mitä on kristinuskossa, mutta työntää luotaan kaiken pahan, mitä on ihmisluonnossa. Järki-ihminen on olevinaan lähinnä Jumalaa pyhydessä ja hyveissä. Rakkaus, pyhyys ja hyve ovat hänen omaa työtänsä, mutta synti, rikos ja pahe ei kuulu hänelle. Hän on siis pyhä ja synnitön.

569. Mutta historia osoittaa, että järki on ollut ja on alhaisten passioiden sokaisema, passioiden, jotka tekevät tästä sokeasta järjestä elävän kristillisyyden vihollisen. Ketkä olisivat olleet kiukkuisempia ilmoitususkontoa vastaan kuin rationalistit, naturalistit ja deistit 16. tai 17. ja 18. vuosisadoilla? Ketkä olisivat tehneet enemmän kaivaakseen kaiken uskonnon sivistyneiden luokkien sydämistä kuin juuri nämä rationalistit, joiden kautta maailman tyrannit ovat valuttaneet kansojen sydämiin käärmeen myrkkyä?

570. Mutta 19. vuosisadan vapaa-ajattelijat ovat jopa pietistismielisiä. He ottavat lukijaiset ja pietistit suojelukseensa inkvisitiota vastaan, he vaativat yleistä suvaitsevaisuutta. He vaativat Ruotsissa konventtikkeliplakaatin kumoamista, niinkuin olemme jossakin tilanteessa nähneet Aftonbladetissa. Olemme kuitenkin vakuuttuneita siitä, että he puhuvat sairaan äitinsä (rationalismin) puolesta suvaitsevaisuutta vaatiessaan; meidän vakaumuksemme on kuitenkin, että järjen pitää saada ajatella vapaasti rationalismissa samoinkun sydämen pitää saada liikkua vapaasti pietismissä.

571. Mutta tietäisivätpä, miten vaarallinen vastustaja pietismi on rationalismille, aavistaisivatpa järkeisoppineet, että pietismi nostaa ihmisen kaikkien maisten intressien yläpuolelle, kuvittelisivatpa vain, että pietismi kaivaa maata luonnollisen ihmisen pyhien intressien alta ja halveksii lihallista vapautta, jonka puolesta järkeisoppineet ovat valmiit uhraamaan henkensä ja verensä, silloin saataisiin nähdä, kuinka kauheasti he irvistäisivät pietisteille. Silloin saataisiin nähdä, kuinka jumalallinen järjen sappi suihkuaisi sekä suusta että sieraimista. Käärmeen myrkky kiehuu heidän suonissaan ja tihkuu heidän hampaittensa välistä, kun he näitä lehtiä lukevat.

572. Mutta yleisessä terveessä moraalissa pitää toki järjen jumalallinen oikeus tunnustaa. Tässä järki osoittautuu kaiken jalon ja hyvän periaateksi. Moraalinen elementti kuuluu yksinomaan järkeen ja ilmenee siellä aatteiden muodossa, nimittäin aatteena todesta, aatteena hyvästä, aatteena kauniista ja aatteena täydellisestä (Petrelli § 202). Järki on niin täynnä toden, kauniin, hyvän ja täydellisen aatteita, ettei ymmärrys voi sitä tyhjentää, se voi tästä jumalallisesta tiedonlähteestä hakea mitä ihanimpia aineksia terveelle moraalille.

Huomautus: Prof. Boström myöntää, että »kaikki meidän oikeutemme ovat intressejä». Mahtaisiko intresseissä olla myös perus sille lainsäädännölle, jonka olisi tarkoitus turvata jokaisen oikeus? Lainsäädäntö kuuluu järjen käyttöön, jonka on haettava lainsäädäntöön tarvittava aines teoreettisesta järjestä (oikean ja väärän aatteet). Mutta jos teoreettiseen järkeen sisältyy vääriä aatteita oikeasta, ei käytännöllinen järki voi oikaista näitä vääriä aatteita, vaan sen on laadittava lakeja oikeudenmukaisuuden aatteen mukaisesti, t.s. yhdenmukaisesti passion eli lainsäätäjän persoonallisuutta hallitsevan »intressin» kanssa. Tämän voi päätellä Boströmin monarkisen valtion opista.

573. Moraalifilosofia tuntuu meistä kuitenkin jokseenkin köyhältä, kun se asettaa oikeuden jokaista velvollisuutta vastaan, niin että moraalista

tulee nolla. Jos myönnämme, että velvollisuudet perustuvat yleiseen oikeudentuntoon, on kuitenkin selvää, että oikeudet pohjautuvat itsekkyyteen, voitonhimoon ja kunnianhimoon, koska luonnonoikeuteen perustuva yleinen laki katsoo kunnian tai kunnianhimon oikeudeksi, jonka ihminen saa velkoa toiselta lain voimalla.

574. Velvollisuuksiin ja oikeuksiin perustuvan luonnon oikeuden eli jus talionis mukaan eivät vain valtioiden väliset sodat ole oikeutettuja, moralistien luonnonoikeuteen perustuen, vaan luonnonoikeus tekee oikeutetuksi myös uskonsodat ja vallankumoukset, koska luonnonoikeuden mukaan ihmisellä on oikeuksia, kuten puolustautuminen, vaikka toisen hengen kustannuksella. Tässä omavanhurskaus on inspiroinut järkeä, ja tätä järjen valoa pakanallinen luonnonoikeus on muokannut.

575. Pakanoille, joilta ilmoitus puuttuu, voi velvollisuuksille ja oikeuksille perustuva moraalilla olla sovelias, vaikka sellainen moraalilla selvästi osoittautuukin nollan arvoiseksi. Jos joku voisikin elää moralistien luonnollisen järjen valossa säätämän lain mukaan, olisi sellainen lain pitäminen kuitenkin vain negatiivinen hyve, koska tahdon vapaus luonnollisessa tilassa on, niinkuin edellä olemme osoittaneet, ainoastaan negatiivista. Mutta kristinuskon valkeudessa lain pitäminen osoittautuu mahdottomaksi, koska kristitty moraalilla on esitettävä sellaisena, että Jumala on sulkenut kaikki synnin alle, niin ettei kukaan voi saavuttaa hyveen korkeata ihannetta, etteivät ihmisen velvollisuudet määräydy vain joidenkin oikeuksien perusteella, että tahto on sidottu hengellisissä asioissa ja että vain armo voi tehdä ihmisen syyttömäksi.

576. Jos tarkastelemme luonnollista järkeä kristillisyyden valkeudessa, huomaamme sen olevan passioiden pimentämän ja sokaiseman, niin ettei sillä ole mitään tosi tietoa Jumalasta eikä hengellisistä asioista. Teoreettiseen järkeen ei sisälly puhtaita aatteita ihmisen pahasta luonnosta, koska sitä inspiroi omavanhurskaus, joka on kaikkia filosofeja hallitseva passio. Se on antanut kaikille moralisteille aineksia oppiin

ihmisen velvollisuuksista ja oikeuksista, minkä vuoksi heidän moraalinsa on tullut nollan arvoiseksi.

577. Mitä ihania etuja järjellä on luvattuna ihmiselle tämän elämän viime hetkinä? Epäilemättä samoja ihania etuja huipentuneina, joita luonnollinen järki pitää suurina, ihanina ja kauniina jo tässä elämässä, niinkuin kunniaa, itsenäisyyttä, vapautta, hyvettä, viisautta, pyhyyttä jne. Jos kullekin näistä ihanista eduista annetaan niiden oikea nimi, ymmärretään kunnialla kunnianhimon tyydyttämistä, jossa suhteessa kaikkia maailman ns. suuria miehiä voidaan pitää autuaimpina henkinä ikuisuudessa.

Huomautus: On ollut pakanoita, jotka ovat käyneet kuolemaan mieli lujana ja sielu täysin rauhassa, ja soisimme mielellämme sekä Sokrateelle, Titukselle että Lucretialle paikan taivasten valtakunnassa, jos vain olisi mahdollista ajatella autuutta ilman sovitus Jumalan kanssa. Piispa Franzenista on sääli, jos pakanoiden on jouduttava kadotukseen sen tähden, että heillä ei ilman omaa syytään ole tietoa kristinuskosta, ja piispa Martensen menee säälässään niin pitkälle, että hän väittää dogmatiikassaan §111, ettei pakanoita voida tuomita siitä, ettei heillä ilman omaa syytään ole tietoa kristinuskosta. Kaikki kastetut pakanat ovat taipuvia puolustamaan uskon sukulaisiaan, mutta apostoli Paavali osoittaa, ettei pakanoita tuomita siitä, ettei heillä ilman omaa syytään ole tietoa kristinuskosta, vaan sen takia, etteivät he ole totelleet omantunnon ääntä eivätkä eläneet sen tiedon mukaan, mikä heillä on tai olisi voinut olla Jumalasta ja hengellisistä asioista; Room. 2: 14-15 edellyttää omantunnon lain olevan tunnetun pakanoille, vertaa Room. 2: 13 ja Room. 2: 12, jonka mukaan kaikki, jotka ilman lakia, ts. ilman tietoa ilmoituksesta ovat tehneet syntiä, kadotetaan. Jos näet pakanat olisivat uurastaneet omantunnon lain noudattamisessa, olisivat he Sokrateen lailla tulleet siihen tulokseen, ettei ihminen voi täyttää lain vaatimuksia ja ettei ihminen ilman taivaasta lähetettyä neuvonantajaa pysty rukoilemaan oikein. Katso Sokrateen puhetta rukouksesta

Alkibiadeksen kanssa. Apostolien teoissa mainittu Kornelius oli itsensä tutkistelussa tullut niin pitkälle, että häneltä puuttui vain tieto Kristuksen sovituksista. Korneliuksessa oli jo herännyt suuri huoli sielunsa autuudesta, hän oli juuri sillä kohtaa heräämisessään, missä ihminen tuntee, ettei hän voi omalla vanhurskaudellaan saavuttaa omantunnon rauhaa. Hän rukoili innokkaasti ja hänen rukouksensa tuli jo sikäli kuulluksi, että enkeli kertoi hänelle miehestä, joka voisi saarnata hänelle uskoa Kristukseen. Miksei enkeli sitä saarnannut? Eikö siksi, että sovitus on salaisuus, johon enkelitkin halajaisivat katsahtaa?

578. Esimerkiksi: Aleksanteri Suuri, Caesar, Napoleon, silloisen maailman suuret runoilijat, joita jälkimaailmakin vielä ylistää, kuten Homeros, Virgilius, Goethe, Tegnér ym. Edelleen maailman suuret ajattelijat, jotka ovat valtavasti vaikuttaneet maailman kehitykseen, kuten Platon, Aristoteles, Kant, Leibniz, Hegel ym. Edelleen kaikki vapaussankarit, jotka ovat vapauttaneet maailmaa tyranneista ja sorrosta, kuten Brutus, Marat, Robespierre. Ja lopuksi kaikki hyveen esikuvat, jotka ovat antaneet omalle ajalleen ja jälkipolville esimerkin tahrattomasta vaelluksesta, kuten Sokrates, Titus ja Lucretia. Sanalla sanoen, kaikki suuret persoonallisuudet, jotka ovat esiintyneet maailman teatterissa sankareina, runoilijoina, ajattelijoina, taiteilijoina, kansanpuhujina, laulajattarina, silmäkääntäjinä, tanssijattarina jne, joille jälkimaailma on pystyttänyt muistopatsaita ja jotka tavalla tai toisella ovat edistäneet ihmiskunnan maallista hyvinvointia, olisivat nyt järjen laskelmien mukaan autuaimpia henkiä ikuisuudessa. Sillä mitä hyötyä maallisesta suuruudesta olisi, ellei saisi kokea todeksi sitä vakaumustaan, että kaiken, mikä on suurta ja ihanaa maailmassa, on oltava vielä suurempaa ja ihanampaa iankaikkisuudessa.

Huomautus: Mitä meidän on sanottava niistä, jotka kuolevat näennäisesti rauhallisina tietoisina täytetyistä velvollisuuksistaan? He sanovat tavallisesti, ettei heidän omatuntonsa heitä syytä. He ovat tehneet jokaiselle oikein, ja kun he ovat jokaiselle tehneet oikein, ei heidän

tarvitse pelätä jälkiselvittelyjä. »Jos Jumala minut tuomitsee, hän on väärä». »Kun ihminen tekee kaikkensa parantaakseen itseään, Jumala on vastuussa hänen sielustaan, jos hän ei tule autuaaksi.» Sellaisia ydinlauseita saa kuulla vielä tänä päivänä, varsinkin sivistyneistön taholta. Samoin: »Jos se mies ei tullut autuaaksi, ei sitten kukaan. Hän ei ole vain tehnyt oikeutta, vaan myös paljon hyvää köyhille». Nämä jälkimaailman arvostelut manalle menneestä maailman orjasta kuulostavat erinomaisilta, ja niitä vahvistavat monesti lainatut järkeisoppineen sanat (AA.): »Kun ihminen täyttää velvollisuutensa vertaisiaan ja eläinkuntaa kohtaan, ei hänen tarvitse tuntea muita lakeja eikä sovitustekoa». Mutta jos näissä ylpeissä vapaa-ajattelijan sanoissa on totuus, silloin ei todellakaan tarvita mitään tietoa sovitusteosta. Jos omavanhurskaus kelpaisi autuuden perustaksi, silloin ei todellakaan tarvittaisi mitään Vapahtajaa, ei mitään satisfactio vicaria, ei mitään katumusta, ei parannusta, ei sovitusta. Omavanhurskaus voi mennä niin pitkälle, että se todella antaa kannattajilleen omantunnon rauhan ja näennäisen rauhallisuuden. Mutta on merkillinen ristiriita siinä, että ensiksi hyväksytään lauselma, että Jumala on vanhurskas, ja sitten väitetään, että hän on väärä, jos hän tuomitsee omanvanhurskauden. Hänen täytyy silloin valittaa vääryyttä ja sanoa: »Herra ei tee oikein minua kohtaan». Tätä juuri perkele väittää, että hänet on väärin tuomittu, sillä häntä ei voida osoittaa syylliseksi mihinkään rikokseen. Hänen on oltava Jumalan lasten syyttäjä yötä päivää. (Katso Jobin kirjaa.)

579. »Kuoleman ei tarvitse olla ihmiselle häviö, vaan siirtyminen, metamorfoosi, josta korkeampi elämä lähtee kulkemaan kirkastumista kohti» (Petrelli). Filosofi ei voi käsittää, että siirtyminen toiseen elämään voi olla sellainen metamorfoosi, joka tuo inhimillisen suuruuden alhaisuuden täyteen päivänvaloon. — Petrelli sanoo: »Helpossakin kuolemassa ilmenee sitä edeltävä, läpinäkyvä koetus, tietty hengellistä laatua oleva tuska ja murhe». Mitä sellainen koetus on? Eikö valistunut järki voi esittää sellaista koetusta, joka todistaa, että luonnollisen

ihmisen vakaumus paremmasta elämästä ei olekaan niin hyvin perusteltu.

Huomautus: Petrelli ei pelkää kuolemaa, mutta Martensen maalaa kuoleman mustilla väreillä väittäen, että kuolema on persoonalliselle ihmiselle luonnossa oleva luonnottomuus, jota ihmisen kuoleman edessä tuntema kauhu vahvistaa. Hänestä Vanhan testamentin uskovaisilla oli vain hämärä aavistus murheellisesta olotilasta tuonelassa ja hän lainaa Psalmia 6: 6 »Sillä kuolemassa ei sinua muisteta; kuka ylistää sinua tuonelassa?» Ei ole ihme, että Martensen, joka ei ollut ollut helvetissä eikä taivaassa, lainaa tulta kadotuksesta selvittääkseen sanaa omaksi edukseen umpisokean järjen valossa niin, että se sopii hänen omaan systeemiinsä, (Dogmatiikka § 111.) Kun Daavid parannuskamppailussaan oli itse helvetissä, ts. omantunnontuskassa, hän tunsu selvästi, ettei hän helvetissä voi ajatella Jumalan armoa eikä kiittää Jumalaa hänen armostaan, mutta siitä ei seuraa, että Daavid armoitetussa tilassa tunsu samoja ajatuksia tuonelassa olostu. Yleinen kansan uskomus on saanut ilmaisunsa ja selityksensä monin paikoin Vanhassa testamentissa, kun Daavidista ja muista uskovaisista sanotaan, että heidät koottiin isiensä tykö. Vapahtaja sanoi sen: »Enkelit veivät hänet Abrahamin helmaan» ts. autuaitten majoihin. On tottu, että Aabraham ja rikas mies olivat molemmat Hadeksessa (tuonelassa) ja että Samuel sanoi Saulille: »Huomenna sinä olet minun luonani She'olissa», ts. kuolleitten valtakunnassa. Mutta siitä ei seuraa, että uskovaiset olisivat surullisessa She'olissa, onnettomassa tilassa pimeydessä ja tuntematta Jumalaa ja Kristuksen sovitusta tai että he olisivat epäuskossa ja epätoivossa. Nikodemuksen evankeliumin mukaan vain Enos ja Elias olivat paratiisissa ennen Kristuksen kuolemaa. Tuo evankeliumi paljastaa enemmän kuin tavallista kuoleman jälkeisen tilan tietouttu. Ehkäpä tuon romaanin kirjoittaja onkin joku henkinäkijä, svedenborgilainen, joka itse katseli henkien maailmaa. Eihän voida kieltää, että eikö Svedenborg ollut henkinäkijä, mutta siitä ei seuraa, että Svedenborgin tai Nikodemuksen

evankeliumi olisi jumalallista ilmoitusta, sillä on kirjoitettu: »Koetelkaa henget, ovatko ne Jumalasta».

580. Vai kuuluuko sellainen koetus vain poikkeuksiin, josta mainitaan §488 seuraavin sanoin: »Voi olla muutamia ihmisiä, jotka eivät elä rakkauden elämää, jotka hylkäävät uskon Jumalaan ja kuolemattomuuteen ym. ja jotka pitävät tietoa yliaistillisesta harhakuvitelmana»? Tämä kuvaus koskee vain muutamia harvoja pahimpia epäilijöitä, jotka onneksi kuuluvat poikkeustapauksiin.

Huomautus: * [* Alkuosa huomautuksesta turmeltunut mahdottomaksi lukea, lienee kuitenkin huomautus kohtaan 580. — Suom. huom.]
Martensen ei ole siis koskaan tuntenut, että ruumiillisuus olisi esteenä sielun vapaudelle. Hänellä ei ole mitään selvää tietoa erosta idean, aatteen vapauden ja substanssin, sielunolemuksen vapauden välillä. Idea realis non substantialis (Katso FFF) on tosin vapaampi kuin idea substantialis, ja jos idea pannaan substanssin tilalle, tuntuu kuin idea olisi täydellinen vapaa ja organismista riippumaton, vaikka onkin mielikuvitusta, että idea ei olisi riippuvainen prinssiipistään. Mutta kuolema ei repäise ideaa prinssiipistään sielusta, eikä se siis tule kuolemassa sen vapaammaksi. Mutta se, että sielu itse tai substanssi tulisi vapaammaksi irtautuessaan ruumiillisuuden kahleista, on ajateltavissa olevaa. Katso osasto FFF, jossa käsitellään oppia idean suhteesta prinssiippiinsä. Yleensä teologit ja filosofit ovat hypänneet tämän metafysiikan kohdan yli ja siksi he hapuilevat tietämättöminä vapauden syystä ja perusteista. He eivät tee mitään eroa idean itsensä ja idean perusteen eli sen prinssiipin välillä. Jos näet idea on riippumaton prinssiipistään, se on vapaa. Mutta jos idea on riippuvainen prinssiipistään, ts. ainoastaan elämän ilmaus tai vaikutus, idea ei ole vapaa, vaan sen prinssiippi on vapaa. Sitä tarkoittaa spiritualistien väite, että sielu tai henki on vapaa.

581. Mutta miten on suuren vapaa-ajattelijajoukon laita, joka luottaa yveeseensä tai tieteellisiin ja poliittisiin ansioihinsa? Omavanhurskaus on

aikkien näiden autuuden perustuksena. Ja miten on suuren ksinkertaisten oukon laita, jotka luottavat kuolleeseen uskoonsa? Eikö edellämainittu oettelemus kuoleman hetkellä merkitse, etteivät he ole sovitettuja Jumalan kanssa? Kaikkine hyveineen, kaikkien sielunvoimineen, kaikkine viisauksineen he eivät voi kohdata kuolemaa ilman kauhua. Ja olemme nähneet, että totinen kristitty käy kuolemaa vastaan iloiten sanomattoman ylevällä mielellä.

582. utta moraalinen sokeus on niin suuri, että mitä hyveellisin, maailmassa mitä arvostetuin henkilö on osoittautunut kristinuskon pahimmaksi astustajaksi, esim. kuulu keisari Trajanus, jota historia ylistää hallitsijain alliesimerkiksi, mutta joka kuitenkin oli kristinuskon vihollinen. Niinkauan kuin kristinuskon on kuollut kirjain, luonnollinen järki voi jotenkin setää sen kalmanhajua, mutta kohta kun kristillisyyden osoittaa elämisen erkkejä, järki ei voi sitä sietää, koska se ilmenee järjelle hurmahenkisyytenä ja fanaattisuutena.

583. Jos joku julkeaa syyttää suurta filosofia omavanhurskaudesta ja hengellisestä ylpeydestä, jumalallinen järki alkaa silloin purskua tulta ja liekkiä, käärmeen myrkkä kihisee sen suonissa, se vaatii silloin verta, polttorovioita ja maastakarkoituksia kerettiläisille, jotka häirisevät omantunnonrauhaa. Silloin vasta saa nähdä, että itseään jumaloiva järki on tiikerin kaltainen ja juuri silloin, kun se on perkeleellisin, se katsoo olevansa lähinnä Jumalaa pyhydessä ja vanhurskaudessa.

584. Olemme nähneet järjen suuruuden piirtyvän verestä, sodista, vallankumouksista, helvetillisistä julmuuksista, tyranniasta ja orjuudesta joka maailman kolkassa Aabelin verestä lähtien terrorismin ryöppyäviin verivirtoihin asti. Ja kaikilla niillä, jotka ovat tätä tehneet, on ollut Luojan lahjana järki ja vapaa tahto. Mutta nämä ihmisjärjen ansiot eivät oikeuta järkeä tulemaan jumaloiduksi, kaikkein vähimmin aikana, jolloin tapainturmelus kansanjoukkojen keskuudessa filosofien ajatuksia voimakkaammin todistaa järjen kykenemättömyydestä auttaa maailmaa

sen moraalisesta rappiotilasta. Älä uneksi mistään autuudesta järjen valtakunnassa!

585. Filosofi väittää luultavasti, ettei järjellä ole mitään osaa niihin paheisiin ja rikoksiin, jotka vaivaavat ihmiskuntaa. Ihmisten passioita ei saa panna järjen laskuun. Sillä, joka oikein käyttää järkeä tai on kuuliainen sen käskyille, on voima tehdä passiot tyhjäksi. Mutta kysymme, miksi niin harvat ihmiset osaavat käyttää järkeä oikein? Kun maailma näyttää sellaiselta kuin se näyttää, filosofi lienee ainoa, joka voi puolustautua järjen tuomioistuimen edessä. Hän yksin voinee pitää kiinni etevämmyydestään järjen valtakunnassa.

586. Jos järki on todella kaiken maailmassa olevan suuren, kauniin ja jalon prinssiippi, mikseivät filosofit voi kehittää tätä prinssiippiä ihmisjoukossa? Maailma ei tyydy muutamiin harvoihin kalloihin, joissa teoreettinen järki tunkee läpi koko aivoytimen. Maailma tarvitseisi käytännön järkeä, joka turvaisi valtioita ja yhteiskuntaa passioitten villiä läpimurtoa vastaan. Mutta missä tätä käytännön järkeä on? Niin kauan kuin filosofi ei pysty todistamaan, että maailmaa olisivat järkevät prisiinpit hallinneet, olemme oikeutetut väittämään, että filosofien juttu järjen jumalallisesta luonnosta on vain hölyn pölyä, tyhjää kerskumista ja itsepetosta, joka perustuu omaanvanhurskauteen. Kun filosofi katselee itseään itsekkyyden peilistä, silloin järki näyttää jumalalliselta.

587. Vaikka järjen aikaansaannokset maailmassa osoittavat, ettei järki ole moraalisessa, uskonnollisessa eikä poliittisessa suhteessa sitä, mitä filosofit kuvittelevat sen olevan: kaiken hyvän, suuren, kauniin ja jalon prinssiippi maailmassa, emme kuitenkaan voi jättää tutkimatta tarkemmin perusteita filosofien väitteelle, että järki olisi ainoa totinen tiedon lähde kaikessa siinä, mikä koskee ihmisen suhdetta Luojaan.

588. Kun filosofi väittää, että järki on yliaistillisten prinssiippien sukulaisvoima, joka sisällyttää itseensä ja liikuttaa näitä prinssiippejä, on selvää, ettei hän tarkastele järkeä pelkästään aistina eikä kykynä ottaa

vastaan joitakin vaikutteita, järjen ulkopuolella olevasta yliaistillisesta tai hengellisestä, vaan hän tarkoittaa, että järkeen sisältyy yliaistillinen, moraalinen tai hengellinen voima, minkä vahvistavat sanat: järjen avulla olemme universaalisia ts. jumalallisia; mutta en löydä tälle väitteelle yhtään todistetta. Se on vain viisastelua, jonka saa uskoa, joka haluaa.

589. Toisessa kohdin (§ 79) Petrelli väittää: »Järjessä tulee esiin yleispätevä yleispätevässä vaatimuksessa olla kaikessa yksilöä hallitseva. Tämä vaatimus on välttämättömyys, joka toteutuakseen mielialassa ja teoissa vaatii jotain enemmän, kuin ihminen itsessään voi.» Jos Petrelli tässä tarkoittaa totta, hän edellyttää ilmoituksen välttämättömäksi. Mutta jos järjen olisi haettava valaisua ilmoituksesta, siitä seuraa, ettei järki ole mikään tiedon lähde, vaan ainoastaan eräs aisti joka voi ottaa vastaan järjen ulkopuolella olevia joko aisti- tai yliaistillisiä vaikutuksia.

590. Pieneltä osin ihminen kyllä tietää, miten pitäisi olla, mutta hän ei tiedä, miten tuo »pitäisi» olisi täytettävä. Olemme kokeneet, ettei kukaan filosofi oma-aloitteisesti eli pelkästään järjen valossa ole oivaltanut, että langenneelle ihmiselle olisi välttämätöntä sovitus, vanhurskauttaminen uskon kautta ilman tekoja tai satisfactio vicaria. Päinvastoin kaikki ajattelijat ja filosofit ovat Kristuksen ristin salaisia vihollisia, ennenkaikkeaa vapaan tahdon opin takia, joka ei ole yhdistettävissä sovitusoppiin, koska on selvää, etteivät vapaa tahto ja yleinen rikollisuus ole yhdistettävissä. Siten filosofi tietää, että ihmisen pitäisi olla hyvä, hyveellinen, pyhä ja synnitön, mutta hän ei tiedä, että ihmisen on mahdotonta saavuttaa sellainen tila.

591. Jos ihminen tietää, millainen hänen tulisi olla, mutta ei kuitenkaan sitä ole, on järjen jumalallinen, ihmistä uudesti luova voima tyhjänveroinen. Järki on osoittautunut voimattomaksi pelastamaan ihmisen kadotuksesta. Toiseksi, kun filosofi väittää järjen olevan ei ainoastaan aisti, vaan myös itsenäinen sinänsä vaikuttava voima, hän on siinä tehnyt suuren psykologisen virheen. Sillä järki on pelkästään aisti, johon sekä paha että hyvä voivat vaikuttaa. Järki voi siis vastaanottaa

hyvän, oikean, kauniin ja täydellisen ideoita, mutta ei voi luoda näitä, vaan niiden on tultava järkeen jostakin muualta.

592. Ihminen ei siis enää tiedä kuin osittain, mikä on oikein, koska passiot ovat pimentäneet ja sokaisseet järjen. Usein luonnollinen järki erehtyy oikeasta, niin että jopa moraalifilosofitkin vastustavat ja kritisoivat toisiaan. Mistä pakanat ovat saaneet korkeamman olennon aatteen? Filosofit väittävät, että korkeamman olennon aate ihmisellä on synnynnäinen. Mutta mahtaisiko ihmisellä ilman ulkoisten aistien aparaattia ja siis ilman tietoisuutta asiasta olla aatetta jonkun syystä, jota ei ole hänen tajunnassaan? Paavali on sitä mieltä, että tieto korkeammasta olennoista on seurausta maailmankatsomuksesta. Vanhemmat teologit käyttävät termiä *via causalitatis, eminentiae et negationis*.

593. Ihminen on köyhä uskontoa koskevista järjen aatteista. Ei ole olemassa mitään järjen aatetta ihmisen alennustilasta. Ei yksikään ajattelija ole omin voiminensa havainnut, että ihminen on luonnostaan positiivisesti paha. Ei ole olemassa mitään järjen aatetta sovituksen välttämättömyydestä. Filosofit ei voikaan saada mitään järjen aatetta sovituksen välttämättömyydestä, koska hänellä on mielestään kyllin järjen valoa ja tahdon voimaa nostaa itsensä ylös alennustilastansa vapaalla ja siveellisellä järjen elämällä.

594. Rakas herra Filosofit! Pelkäänpä, että Te uiskentelette itsepetoksen usvassa. Pelkäänpä, että Teidän suuri järkenne on joutunut perkeleen valtaan. Pelkäänpä, että järki voi olla samea lähde, josta Te noudatte infernaalisia liekkejä elämän veden sijasta. Voi helposti käydä, että Te infernaalisen harhakuvan vallassa pidätte kadotuksesta lentänyttä kipinää järjen jumalallisena säteenä. Ette voi epäillä erehtyneenne niin karkeasti, että se, mitä maailma pitää suurena, kauniina ja ihanana, voisi olla alhaista ja kirottua Jumalan edessä. Voi näet helposti käydä, että se, mitä filosofit pitää jumalallisen sukuisena voimana, onkin osa siitä, mitä Luther nimittää perkeleen vallaksi.

595. Kun järki fyysisessä, psyykkisessä ja metafysisessä mielessä on aisti, johon sekä paha että hyvä voivat vaikuttaa, järki voi yhtäältä olla suurin ja jaloin elin ja toisaalta alhaisen ja iljettävän elin. Se voi ottaa väärää valaisua siitä tulesta, mikä palaa kadotuksessa, mutta se voi saada valaisua myös siitä tulesta, jota Vapahtaja tuli sytyttämään. Historia on vahvistanut järjen ominaisuuden tulla alhaisten passioiden pimentämäksi ja moraalisten passioiden valaisemaksi. Sitä voivat inspiroida sekä Jumala että perkele.

HH. Järki, ymmärrys, omatunto, tahto ja sydän lähemmin määriteltyinä

596. Heinroth ei rajaa järkeä erityisen hyvin. Hän omistaa sille toisinaan sellaisia ominaisuuksia, jotka kuuluvat sydämelle, kuten esim. uskon. Toisessa kohden järki on osa älykkyyttä. Toisinaan sanotaan, että vain ymmärrys ajattelee, toisinaan järkikin saa ajattelukyvyn. Kun Heinroth hyväksyy täysin Kantin määritelmän, että järki on aatteiden kyky, ja samalla innostuu järkeisoppineiden suosikkiaatteeseen, että järki on aisti tai elin, jolla ihminen ottaa vastaan moraalisia totuuksia, on hän tahtomattaan antanut järkeisoppineiden käsiin mitä vaarallisimmat aseet, joita nämä eivät jätä käyttämättä hyökätäkseen puhdasoppisuuden puolustajia vastaan.

579. Niin sanotut ortodoksit ovat puolustaneet aina suurella johdonmukaisuudella oppia, että järki on alistettava uskon kuuliaisuuteen, millä he ilmaisevat sen vakaumuksen, että järki on alistussuhteessa ilmoitukseen nähden. Ihmisen on uskottava myös sellaista, mitä hän ei pysty käsittämään Tämä ei itse asiassa ole mitään yliluonnollista oppia, sillä luonnossa on vielä paljon sellaisia salaisuuksia, joita järki ei voi käsittää, mutta jotka kuitenkin on uskottava. Jos hyväksytään Heinrothin esittämä mielipide, että järki on ainoa elin, jolla ihminen kokee yliaistillisen, moraalisen ja hengellisen, järkeisoppineet

saavat vettä myllyynsä, sillä kukaan ei voi kieltää heiltä oikeutta selittää ilmoitusta järjen ennakkoaatteiden mukaisesti, varsinkin kun nykyajan järkeisoppineet esiintyvät ilmoituksen innokkaimpina puolustajina, eikä myöskään kieltää väitettä, että ilmoitus on selitettävä niin, että ihminen pystyy käsittämään sen järjellään. Heidän mielestään ilmoitus tällä tavoin käsiteltynä vastaa järjen vaatimuksia.

598. Heinroth puolustaa juuri samaa oppia, että järki on ainoa elin, jolla ihminen käsittää totuuden. Muutoin hän myöntää, että olemassa oleva ilmoitus sisältää kaikki jumalallisen ilmoituksen kriteeriot. Ihminen voi siis järjellään kokeilla, onko — ja missä määrin — ilmoitus jumalallista ilmoitusta. Moni kuitenkin epäilee, voiko Raamattu sisältää jumalallista ilmoitusta, kun se ei kaikessa käy yksiin järjen vaatimusten kanssa.

599. Järkeisoppineiden suosikkiaate on aina ollut, että järjen on koeteltava, onko olemassa oleva ilmoitus — ja missä määrin — Jumalasta, mutta tähän tutkimisoikeuteen sisältyy myös oikeus hylätä Raamattu ja tunnustuskirjat niiltä osin, missä ne eivät vastaa luonnollisen järjen vaatimuksia. Mikä sitten erottaa Heinrothin järkeisoppineista? Toisaalta hän hyväksyy syntiturmeluksen yleisyyden, sovituksen välttämättömyyden, uskon ehdottomuuden, ilmoituksen auktoriteetin jne. Toisaalta hän hyväksyy samalla tahdon vapauden ja järjen kyvyn hengellisissä asioissa.

600. Meistä tuntuu käsittämättömältä, kuinka hän voi yhdistää näin ristiriitaisia perusteita, jotka toisaalta tyydyttävät pietismiä, mutta toisaalta täyttävät rationalismin rohkeimmatkin toiveet. Huolimatta uskonnollisesta hengestä, joka on läpikäyvä Heinrothin teoksessa, hän uneksii yhtäläillä ihmissuvun autuudesta järjen herruudessa. Olisikohan käsitteiden sekaannus sielunkykyjen keskinäisestä suhteesta johtanut hänet sellaisiin harhapäätelmiin?

601. Näyttää, että Heinroth on sekoittanut järjen käsitteeseen kaksi erilaista kykyä. Hän ei ole missään koko teoksessaan puhunut sydäimestä

persoonallisuuden alueella vaikuttavana itsenäisenä voimana. Hän on omistanut järjelle sellaisia ominaisuuksia, jotka kuuluvat ehdottomasti sydämelle, esim. uskon, jota hän kutsuu kehittymättömäksi järjeksi. Mutta aiemmin hän on kuitenkin väittänyt, että uskolla on perustansa mielessä (sydämessä). Hän vaihtaa vakaumuksen objektiiviset ja subjektiiviset perusteet. Edelleen hän väittää, että järki on elin, jolla ihminen käsittää sovituksen (?). Jopa rakkaus näyttää olevan järjestä riippuva.

602. Heinroth on mitä merkillisin väittäessään, että järki joutuu ristiriitaan ymmärryksen kanssa, mitä kukaan ajattelija ei ole voinut havaita itsessään. Tämä on uusi todiste siitä, että hän sekoittaa sydämen ja järjen ominaisuudet. Sydän joutuu usein ristiriitaan järjen kanssa jopa luonnollisessa rakkaudessa, mutta järjen ja ymmärryksen välillä ei voi syntyä mitään ristiriitaa, koska ne ovat niin lähellä toisiaan, että voidaan kysyä, eivätkö ne pohjimmiltaan ole yksi ja sama kyky. Hän omistaa järjelle myös ajatuskyvyn, vaikka hän nimenomaan väittää, että ymmärrys ajattelee.

603. Näiltä epäjohdonmukaisuuksilta olisi hänen systeemissään välttytty, jos tekijä olisi ottanut fysiologisen tarkastelunsa perustaksi eikä antanut valtaa sydämettömille filosofeille, joiden ajatuksen voima rajoittuu pelkästään itsekkään ymmärryksen piiriin, niinkuin hän monessa kohdin on huomauttanut. Heinrothin pääasiallinen virhe on loogisessa epäjohdonmukaisuudessa, joka ehkä olisi voitu välttää, jos tekijä olisi kyennyt rajaamaan käsitteensä. Hän on tehnyt saman virheen kuin muutkin psykologit, nimittäin tarkastellut eri sielunkykyjä erillisinä, toisistaan riippumattomina. Hän on filosofien tavoin perustanut persoonallisuuden alueelle tasavallan.

604. Tahto on siten saavuttanut ehdottoman vapauden. Mutta järki on myös riippumaton tahdosta; jos tahto seuraa järjen ohjausta, se on vapaa, mutta jos se seuraa aistillisten himojen vaikutteita, se ei ole vapaa. Tämä ei ole loogisesti oikein sanottu, sillä tahdon vapaus on juuri

siinä, että se pystyy määräytymään edellisen tai jälkimmäisen mukaan. Mutta jos se ei ole vapaa määräytyessään pahan mukaan, se ei myöskään ole vapaa määräytyessään hyvän mukaan. Mikäli järki ja aistillisuus ovat kaksi eri voimaa, jotka vaikuttavat tahtoon, on tahto vapaa juuri määräämishetkellä, jolloin se voi valita toisen tai toisen, mutta sitten kun se on määräytynyt, se ei enää ole vapaa, koska se on oman itsemääräyksensä sitoma.

605. Vaikka tahdon ehdoton vapaus on välttämätön edellytys hyveen harjoittamiselle, mitä myös Heinroth — mikäli voin ymmärtää — pitää mahdollisena, joskin hän toisaalta tekee hyveen mahdottomaksi antaessaan yleisen rikkomuksen koskea kaikkia, hyveellisintäkin, on kuitenkin eri kysymys, omaako tahto tai jokin objektiivisista sielunkyvvyistä sen itsenäisyyden ja riippumattomuuden, jonka Heinroth näyttää niille omistavan. Fysiologiselta pohjalta olemme yrittäneet tehdä selväksi, että niinkuin jokaisella ulkoisella aistilla on perusteensa vastaavissa elimissä, samoin sisäisilläkin aisteilla on perustansa elimissään ja näiden elinten säännönmukaisissa funktioissa.

606. Siitä seuraa, että jos ymmärrys on eri kyky kuin järki, on ymmärryksen elimen oltava eri kuin järjen elimen samalla tavoin kuin näköaistin elin on eri kuin kuuloaistin. Nämä elimet ovat sikäli erillään toisistaan, että kuuro voi nähdä ja sokea kuulla, samoin on käytännössä koettu, että ihmisellä, joka on menettänyt ymmärryksensä, voi olla muisti tallella, mistä seuraa, että muisti ja ymmärrys ovat toisistaan riippumattomia sen takia, että muistin elin ei ole sama kuin ymmärryksen elin.

607. Mutta vaikka nämä ulkoiset ja sisäiset aistit ovat tavallaan itsenäisiä vastaavien elinten erilaisen rakenteen johdosta, ei siitä kuitenkaan seuraa, että nämä olisivat yhtä riippumattomia sydämen liikkeistä ja verestä. Jo aiemmin tässä tutkielmassa on havaittu, että passio ei ainostaan kiihota sielunkyvkyjen toimintaa, vaan myös panee ajatukset uusille urille ja antaa tahdolle uuden suunnan tai herättää tahdossa

halun, joka on vallitsevan passion mukainen. Tämä osoittaa, että sielunkyvyt ovat sikäli riippumattomia toisistaan, kuin niillä on eri elimet, mutta absoluuttisesti vapaita ne eivät ole, koska ne riippuvat sydämen liikkeistä ja veren ominaisuuksista.

608. Ihminen on siten altis hallusinaatioille, kun hänen aistielimensä ovat alttiita epätavallisille veren aineksille, kuten esim. kuumeessa.

Aistielinten normaalia vaikutteiden vastaanottokykyä ei määrää yksin näkö- tai kuulohieron vahingoittumattomuus vaan myös veren kokoomus. Muutoin ei voisi käsittää, miksi vereen sekottuneet vieraat ainekset saavat aikaan aistihäiriöitä, ellei aisti riippuisi elimestä. Siitä seuraa, että sielunkykyjen toiminta riippuu suuresti veren ominaisuuksista. Aistihäiriöt tietyissä kuumetiloissa, alkoholin vaikutus mielikuvitusvoimaan, rakkauden, surun, vihan, mustasukkaisuuden ja muiden passioiden vaikutus ymmärrykseen ovat todisteita tästä riippuvuussuhteesta.

609. Tämä perustuu kokemukseen eikä kaipaa todistuksia, kun se voidaan tuntea. Mutta jos passio, olkoonpa paloviinan tai rakkauden passio, voi kääntää ajatukset ja kiihottaa mielikuvitusta, lienee selvää, että ihmisen objektiiviset sielunkyvyt ovat itsenäisiä de potentia non vero de actu (voimaltaan, ei toiminnaltaan). Sinänsä ne ovat itsenäisiä, mutta riippuvat kuitenkin aina voimasta, jota itse elimessä ei ole. Niiden toiminnan objektiivinen peruste riippuu elinten rakenteesta, mutta subjektiivinen peruste riippuu verestä.

610. Ihmisen vallassa ei ole tehdä järjellään tai tahdollaan tyhjäksi olemassa olevaa passiota. Ihminen ei voi tehdä tyhjäksi surua, rakkautta, mustasukkaisuutta tai muuta passiota; jos ihminen on paha, hänen on oltava paha, kunnes tulee hyväksi; jos hän on rakastunut, hänen on oltava rakastunut, siksi kun rakkaus loppuu. Yleinen kokemus vahvistaa tämän. Jos ihmisellä on suruja, hänen täytyy surra, kunnes suru lakkaa. Jos ihminen voisi hetkessä tehdä tyhjäksi passionsa, voitaisiin sanoa, että hänellä on vapaa tahto hengellisissä asioissa.

611. Mutta kokemus osoittaa, että sekä ymmärrys, järki että tahto jäävät passion alaisuuteen. Siitä seuraa, ettei järki ole itsenäinen elin tai jokin kaikista passioista riippumaton voima. Sen elin on aivoissa, ei sydämessä. Se on siten vastaanottoelin, aisti, johon sekä moraaliset että epämoraaliset ainekset voivat vaikuttaa; alhaiset passiot voivat sen pimentää, moraaliset passiot voivat sitä valaista.

612. Järki ei voi herättää passioita, se ei voi niitä myöskään tukahduttaa, mutta aistina se voi ottaa vastaan sekä moraalisten että epämoraalisten ainesten vaikutuksia. Jos passio on epämoraalinen, on koko vaikutus epämoraalinen, ja silloin järki perkeleellistyy. Jos järki on aatteiden kyky, ovat aatteet epämoraalisia, ihmistä hallitsevat silloin epämoraaliset passiot, kaikki hänen sielunkykynsä ovat epämoraalisia. Toisin sanoen, kun järki ei ole itsenäinen sielunkyky, sen on oltava itsenäiselle voimalle (passiolle) alamainen, ja jos siis tuo itsenäinen voima on paha, jos myös tahto, ymmärrys ja järki ovat pahoja, on järjen, ymmärryksen ja tahdon oltava tuon itsenäisen voiman työkaluja.

613. Eikö historia täysin osoita, kuinka järki on vuodattanut verivirtoja siinä täydellisessä vakaumuksessa, että tämä mitä kauhein julmuus on ollut pyhä velvollisuus. Tosin pitkän ajan perästä on saatu vakaumus, että kaikki poliittiset ja uskon vainot ovat olleet järjen vastaisia. Mutta mistä tämä vakaumus nyt on saatu, kun niillä, jotka panivat toimeen noita murhatekoja, oli vakaumuksena, että kerettiläisten hävittäminen oli pyhä velvollisuus. Uskonintoilijat eivät voineet huomata, että Pärttylin veriyö soti järkeä, ymmärrystä ja omaatuntoa vastaan. He eivät voineet huomata, että tämä epäinhimillinen julmuus perustui pyhään vihaan puhdasoppisessa sapessa.

614. Mutta voivatko alhaiset passiot sokaista järjen siinä määrin, että valhe käy totuudesta ja paha hyvästä? Tosin Jumalan henki voi sitä myös valaista, jos moraalinen passio hallitsee ihmistä. Valaistussa tilassa järkikin on aisti, jolla ihminen ottaa vastaan moraalisia totuuksia. Mutta jos Jumalan henki ei valaise järkeä, se on perkeleen inspiroima, alhainen

passio hallitsee ja sokaisee sitä; tämä tulee vasta silloin oikein päivän valoon, kun ihminen joutuu tekemisiin elävän kristillisyyden kanssa.

615. Niinkuin silmä on se elin, jolla ihminen kokee sekä valon että pimeyden, niin myös järki on elin valoa ja pimeyttä varten. Mutta luonnollinen ihminen ei ole koskaan nähnyt hengellistä valkeutta, eikä hänellä ole mitään selvää kuvaa valkeudesta. Hän kuvittelee luonnollisen järjen valon olevan oikeata valoa. Jos sellainen ihminen saisi nähdä oikean valon, hän tulisi sokeaksi, niinkuin kala tuohustulella.

Kristillisyyden valkeus näyttää kadotuksesta tulleelta kipinältä, joka on kristittyjen verellä sammutettava.

616. Uskon vainojen historia vahvistaa tämän totuuden kaikkina aikoina. Juutalaisilla, pakanoilla ja paaveilla oli väärä uskonto, mutta kuitenkin heillä oli vakaumus, että heidän uskontonsa oli oikeata jumalanpalvelusta. Elävän kristillisyyden valkeus tuntui heistä helvetilliseltä kajastukselta, se oli heidän mielestään inhottavaa hurmahenkisyyttä, joka oli hävitettävä tulella ja miekalla. Niinkuin kala säikkyy tulenkajoa ja kiittää takaisin rakastamaansa pimeyteen, luonnollinen ihminen kaihtaa elävää kristillisyyttä, ja kun luonnollinen ihminen pitää luonnollista tilaa kristillisyytenä, on hänen pidettävä elävää kristillisyyttä kerettiläisyytenä ja hurmauksena.

617. Kun luonnollisen ihmisen tilaa tarkastellaan kristinuskon valkeudessa, näkyy se tila pimeytenä, koska luonnollinen ihminen on tietämätön kristinuskon vaatimuksista. Luonnollista ihmistä hallitsevat luonnolliset passiot, varsinkin itsekkyyden, kunnianhimo ja voittonhimo sokaisevat järjen, ne pimenevät ymmärryksen ja muodostavat osan ihmisen luonnollista tahtoa. Kristillisuus eli moraalinen passio joutuu ristiriitaan näiden passioiden kanssa. Juuri siksi luonnollisen ihmisen on vihattava kristillisyyden valkeutta. Passioiden palveluksessa jatkuvasti oleva järki on saanut oikean ja väärän aatteensa omavanhurskauden ja kunnian perkeleeltä, joka varjelee luonnollista ihmistä raskailta rikoksilta.

Luonnollinen järki on saanut inspiraationsa näiltä perkeleiltä, jotka tekevät itsensä valkeuden enkeleiksi.

618. Heinroth on fysiologisin perustein osoittanut, että itsekkyyden on ymmärryksen moraalinen elementti, koska ymmärryksen elin jatkuvasti ui mustassa veressä. Mahtaneeko järki olla niin vapaa itsekkyydestä kuin Heinroth kuvittelee? Moraalifilosofit luulottelevat, että moraalinen elementti kuuluu yksin järkeen. He kuvittelevat, että järki on sammumaton lähde, josta ymmärrys saa terveen moraalin ainekset. Tämän mukaan laki olisi siis kirjoitettuna järkeen. Mutta raamatun mukaan laki on kirjoitettu ihmisen sydämeen. Apostoli Paavali sanoo: »Laki on kirjoitettu sydänten lihatauluihin».

619. Tämä viittaa aikaisemmin olettamaamme peruslauselmaan, että fyysinen sydän on moraalisen sydämen elin. Moraalisella ja epämoraalisella elementillä on perustansa sydämessä, sydän on lähde, josta kumpuaa sekä paha että hyvä. Järki sinänsä ei ole paha eikä hyvä. Ei voida sanoa: hyvä järki, eikä: paha järki. Mutta järki voi saada vaikutteita, joko paha sydän pimentää sen tai hyvä sydän valaisee sen. Moraalinen elementti voi tulla sydäimestä aatteena järkeen ja ymmärrykseen oikean ja väärän käsitteenä. Järjen aatteiden ja ymmärryksen käsitteiden on aina ojentauduttava vallitsevien passioiden mukaan.

620. Niinkuin passiot voivat pimentää ymmärryksen, sokaista järjen ja tehdä tahdon pahaksi, niin ne voivat myös paaduttaa omantunnon ja pimentää oikeudentunnon ja silloin ei järki saa turtuneelta oikeudentunnon oikeata aatetta eikä ymmärrys oikeata käsitystä oikeasta ja väärästä. Kun oikeudentunto luonnollisessa tilassa on enemmän tai vähemmän turtunut, ei omaan vanhurskauteen perustuva filosofin moraalipiidi yhti heränneen ihmisen oikeuskäsityksen kanssa, koska hyve, vapaa tahto samoin kuin hyvän aate ym. häviää heränneen ihmisen tietoisuudesta. Kaikki sellainen on väärää oppia.

621. Moralisti perustaa moraalisysteeminsä omavanhurskauden vaatimukseen, joka luonnollisessa tilassa vaatii ainoastaan hyvää tahtoa, mutta heränneessä tilassa se menee niin pitkälle, että vaatii puhdasta sydäntä. Kun herännyt tuntee, ettei hän voi saada sydäntään puhtaaksi, katoaa mielestä aate hyvän ja hyveen saavuttamisesta. Mutta kohta kun hyve katoaa näköpiiristä, ei heränneelle jää muuta mahdollisuutta kuin joko kantaa moraalista masennustansa iankaikkisesti tai etsiä sovitusta.

622. Kun sydän on ainoa elin, joka voi ottaa sovituksen vastaan, on myös selvää, että sydän on se lähde, josta sekä hyvä että paha kuohuu esiin. Sydän on se hyvän ja pahan säiliö, josta sama elementti sitten leviää muihin sielunkykyihin. Sydän, joka on sekä hyvän että pahan prinssiippi, on myös ihmistä hallitseva prinssiippi. Jos sydän on paha, koko ihminen on paha. Jos sydän on hyvä, koko ihminen on hyvä. Jos sydän on sovitettu, koko ihminen on sovitettu.

623. Heinroth on muiden filosofien tavoin liittännyt sydämen ominaisuuksia järkeen, mikä on täysin ristiriidassa raamatun kirjoittajien näkemysten kanssa. Nämä ovat tunteen todisteen perusteella liittäneet moraalisen elementin sydämeen, harvoin tahtoon, järkeen ei koskaan. Fysiologian tarkempi tutkimus ehkä tulevaisuudessa osoittaa, että raamatun kirjoittajat ovat käsittäneet oikein sielunkykyjen keskinäiset suhteet.

624. Filosofi ehkä väittää, että on samantekevää, missä suhteessa sielunkyvyt ovat toisiinsa. Mutta siitä valhetta tulee. Lutherin väittely paavilaisten kanssa osoittaa, kuinka tärkeä oppi sielunkykyjen keskinäisestä suhteesta on. Kun kaikki järkeisoppineet puolustavat tahdon vapautta hengellisissä asioissa, Lutherin taas kieltäessä tahdolta sen kyvyn, jonka järkeisoppineet sille antavat, nähdään selvästi, miten tärkeä kohta autuuden järjestyksessä on oppi ihmisen tahdosta. Samoin myös oppi järjestä ja sydäimestä, omastatunnosta jne.

II. Järki aistina tarkasteltuna

625. Filosofit rajatessaan järjen siten, että järki on aatteiden kyky ja ymmärrys on ajattelukyky, ovat tosin vetäneet tietyn rajan ymmärryksen ja järjen välille; jos he näet johdonmukaisesti seuraavat tätä määrittelyä, vain ymmärrys ajattelee; tätä vahvistaa sekin seikka, että ei ole olemassa mitään järjen logiikkaa, vaikka logiikan eräs osa on saanut nimekseen järjen päätelmät. Heinroth on kuitenkin sekoittanut järjen ja ymmärryksen, kun hän muutamain paikoin omistaa järjelle ajattelukyvyn. Tavallisesti ymmärryksen kehittyneimmät toiminnot on pantu järjen tiliin. Tämä osoittaa vain sitä, että järki ja ymmärrys ovat hyvin lähellä toisiaan.

626. Mutta jos on saatava tietty raja järjen ja ymmärryksen välille, on kai oletettava, että ainoastaan ymmärrys ajattelee, ts. että ajatuskyky kuuluu pelkästään ymmärrykselle. Tällä tavoin järki tulee pari tuumaa lähemmä sydäntä, mutta niin lähelle se ei tule, että sille voisi omistaa sydämen ominaisuuksia. Sillä jos filosofin sydän on järjessä, ei olekaan niin helppoa, kuin filosofi luulee, saada ihmisiä uskomaan, että järki ja sydän ovat yksi ja sama sielun kyky. Tosin filosofit tekevät kaikkensa saadakseen ihmisten sydämet jääkellareiksi. Mutta niin kylmäksi ja jäykäksi, niin tunteettomaksi ei ihmisten sydän ole tullut, että he yhdistäisivät kaikki sydämen tunteet järkeen. Ihmisille on kerta kaikkiaan mahdotonta ajatella, että usko ja rakkaus asuisivat järjessä.

627. Subjektiivisia tunteita vastaanottava elin ei ole mikään muu kuin subjektiivinen tajunta, jonka elin aivojen subjektiivisessa osassa on lähinnä punaisen veren vaikutuspiirissä. Jos järjen elin olisi sama kuin subjektiivisen tajunnan elin, järki voisi olla tunteiden elin. Mutta subjektiivinen tajunta on pelkkä aisti, joka ottaa vastaan sydämen vaikutteita, sen on otettava vastaan sekä suloista että ilkeää, sekä pahaä että hyvää, siihen vaikuttavat sekä moraaliset että epämoraaliset tekijät, se on sekä hyvän että pahan aisti, sekä totuuden että valheen, se on

sisäinen silmä, joka näkee sekä valoa että pimeää, sitä innoittaa sekä Jumalan henki että pimeyden henki, sillä ei ole itsessään valoa.

628. Mutta filosofi ei tyydy sellaiseen järkeen, joka suhtautuu passioihin passiivisesti. Hän haluaa saada itsenäisen järjen, mutta sellaista järkeä fysiologi ei pysty saamaan aikaan, koska hermoelämän alalla ei ole positiivista, itsenäistä eikä vapaata olemassakaan. Ei ole ainuttakaan ulkoista eikä sisäistä aistia, joka toimisi itsenäisesti, omasta voimastaan. Aistielinten toiminnan subjektiivinen perus on sydämessä. Subjektiivinen peruste itsekkyydelle, jolla filosofi katselee itsenäisyyttään ja vapauttaan on maksassa, joka on mustan veren elin.

629. Lähtien siitä fysiologisesta peruslauseesta, että sieluntoimintaa välittää elintoiminta, on meidän etsittävä järjen elintä siitä aivojen osasta, joka sijaitsee objektiivisen ja subjektiivisen tajunnan elinten välillä, siis isojen ja pienten aivojen välimailta. Järjen elin on ehkä siinä aivojen osassa, joka antoi eräälle Uppsalan professorille aiheen erottaa ihminen eläinkunnasta. Järjen elimen on oltava suurten aivojen pohjakerroksessa, ajatuskyvyn alimmassa osassa. Tämä sijainti täsmää filosofien käsitykseen järjestä aatteiden kykynä, se ei ole ajatuskyky, ei myöskään tunnekyky, vaan jotakin, joka on tunteen ja ajatuksen välimailta.

630. Eläimillä tosin on myös tunteita, niinkuin äitiyden tunne, kainouden tunne, kiintymys, uskollisuus, kiitollisuus, hellyys, ystävyys, rakkaus sekä muita passioita, kuten viha, mustasukkaisuus, itserakkaus, ylpeys, kunnianhimo jne. Mutta kukaan ei ole katsonut niillä olevan järkeä, vaikka ne eivät ole varsin vailla ymmärrystä. Sanotaan siis oikeutetusti, että eläimiltä puuttuu järki. Mutta ei voi kieltää niillä olevan ymmärrystä, vaikka niiden ymmärrystä ei voida harjoittaa puhekyvyn puutteessa.

631. Luonnollisella järjellä on tosin jonkin korkeamman aatteita, hyvän ja pahan aatteita, oikean ja väärän aatteita, mutta nämä passioihin perustuvat aatteet ovat ihmisen jalompien tunteiden johdannaisia, eivät

puhtaita aatteita, koska itse oikeuden tuntokin luonnollisessa tilassaan on syntisten tunteiden samentama, niin että luonnollisen järjen aatteet Jumalasta, uskonnosta ja muista yliaistillisista tai moraalisisista kohteista eivät ole tyydyttäviä, vielä vähemmän yhtäpitäviä jumalallisen totuuden kanssa.

632. Ihmisellä ei ole käsitystä hengellisestä valkeudesta, kun hän ei koskaan ole nähnyt valkeutta. Luonnollinen järki paistattelee päivää pimeässä eli luonnollisessa tilassaan. Se ei voi käsittää valkeutta, siksi on kirjoitettu, että valkeus loistaa pimeydessä, ja pimeys ei sitä käsittänyt. Kohta kun luonnollinen, vaikkakin jalostunut järki saa nähdä pilkahduksen hengellisestä valkeudesta, se saa heti vatsan väänteitä. Hengellinen valkeus vaikuttaa ärsyttävästi pimeässä kasvaneen järjen mustaan verkkokalvoon. Se vaikuttaa ärsyttävästi sydänekudoksiin, maksassa itsekkyyden elimeen, pernassa kunnianhimon elimeen, sisälmyksissä voitonhimon elimiin, munuaisissa ja sukupuolielimissä sukupuolivietin elimiin.

632. [sama §-numero kahdesti myös ruotsinkielisessä lähdeoteoksessa] Kaikesta tästä johtuu, että jäykkä, sokea järki tiirailee silmillään vallan kauheasti, mutta ei näe missään uskonnollisessa herätyksessä muuta kuin hurmausta, mystiikkaa ja fanaattisuutta. Kuinka jäykän sokea järki voisi sietää hengellistä valkeutta, kun se on lapsuudestaan tottunut pitämään pimeyttä valkeutena? Pimeyden henkien on kirottava jokainen valon säde, joka saavuttaa jäykän sokean järjen mustan verkkokalvon. Olkoon järki mitä haluaa, aatteiden kyky, jumalallisen valkeuden elin, älkäämme unohtako, että se on myös mustan pimeyden elin, valheen elin ja pyhän vihan elin. Ihmisen luonnollisessa tilassa järki on tiikerin kaltainen, se janoaa kristityn verta.

633. Näin katsottuna järki on valkeuden ja pimeyden elin, valheen ja totuuden elin, jaloimman itsensä uhraamisen, mutta myös mustimman alennuksen elin. Sellainen on kertomus järjen valtuuksista. Vielä kertaamme sen peruslauseen, että järki ei ole itsenäinen sielunkyky, joka

ei olisi riippuvainen sydäimestä. Siksi totuuden valon olisi ensiksi vaikutettava sydämeen: jos siis silmäsi on terve, niin koko sinun ruumiisi on valaistu, mutta jos silmäsi on viallinen, niin koko ruumis on pimeä.

634. Järjen ja ilmoituksen välinen ristiriita on ollut niin usein esillä, että sen pitäisi olla jo aikaa päiviä sitten selvitetty. Mutta rationalismi on viime aikoina tunkeutunut niin voimakkaasti kristinuskon alueelle, että papitkin, jotka ovat tehneet valan tunnustuskirjoihin melkein ilman ulkonaista tai sisällistä tutkimista, pitävät arvossa rationalistisia käsityksiä ilmoitususkonnosta. Rationalismi ei esiinny meidän päivinämme ilmoitususkonnon julkisena vihollisena, vaan se toimii julkisuudessa ilmoituksen innokkaimpana puolustajana, ja juuri silloin perkele on vaarallinen, kun se muuttuu valkeuden enkeliksi. Mutta vartijat Siionin muureilla eivät huomaa, mikä aika on menossa.

635. Emme puhuisi enää ainuttakaan sanaa järjestä, ellei tuo kummitus olisi se tamma, jolla rationalismin kannattajat ratsastavat. Lääkärit pitävät nykyään Heinrothia parhaana psykologina, siksi meidän on tarkemmin tutkittava, onko hän oikein puhdasoppinen eli täsmääkö hänen oppinsa sielusta raamatun ja tunnustuskirjojen kanssa. Ensiksikin hän olettaa, että järki on ainoa elin, jolla ihminen käsittää pyhän yliaistillisen. Mutta olettaessaan, että luonnonoikeus on ymmärryksen tuote, hän on samalla myöntänyt, että myös ymmärrys voi käsittää moraalisia kohteita. Kaikki protestantit kuitenkin myöntävät, että Jumalan henki voi valaista ymmärryksen.

636. Mutta Jumalan hengen pitäisi valaista myös Heinrothin järkeä, jotta se olisi yliaistillisen elin, sillä järjen elin on kuitenkin ymmärryksen elin, organon leptikon. Se voi ottaa vastaan sekä pahan että hyvän vaikutteita. Ymmärrys voi ajatella sekä hyvää että paha. Mutta ajatukset eivät lähde välittömästi ymmärryksestä, vaan niillä on perusteensa sydämessä, niinkuin Vapahtaja sanoo: »Sydäimestä lähtevät pahat ajatukset». Niin eivät myöskään hyvän, oikean, pyhän ja täydellisen aatteet ole syntyneet järjessä, vaan niiden perus on sydämessä.

637. Jos Pyhä Henki siis vaikuttaa sydämeen, järki tosin on aisti, johon P. Hengen työ sydämessä vaikuttaa ja jonka kautta herää aate korkeimmasta voimasta, pyhästä, Jumalan vanhurskaudesta tunteen todistuksen seurauksena. Mutta tunne ei ole syntynyt järjessä, vaan sydämessä, eikä ilman edelläkäypää tunnetta olisi syntynyt mitään muuta aatetta kuin se, joka syntyy ulkoisten aistien tai ulkoisen tarkastelun kautta. Siten aatteet äidin sydämen hellyydestä, rakkaudesta tai surusta eivät ole ihmisellä syntyperäisiä. Sellaisten asioiden aate saadaan vain oman tai toisten kokemuksen perusteella.

638. Tämä näkemys sielunkyvyistä on tosin ristiriidassa filosofien mielipiteiden kanssa, mutta se on kuitenkin yhtäpitävä Raamatun kanssa, jossa sekä paha että hyvä liitetään sydämeen. Kun toisaalta on sanottu, että sydän on paha hamasta nuoruudesta lähtien ja että sydäimestä lähtevät pahat ajatukset ym., on toisaalla sanottu, että laki on kirjoitettu sydämeen, että usko ja rakkaus asuvat sydämessä jne. Katumuksen ja synnin surun on lähdeittävä sydäimestä, rukouksen on lähdeittävä sydäimestä. Sydän on siis ensimmäinen elin, josta sekä paha että hyvä saavat alkunsa. Tätä vahvistaa vielä enemmän profeetan sana: Herra on ottava pois kivisydämen ja antava teille lihasydämen, ts. herkemmän sydämen, hellemmän sydämen, särjetyn sydämen.

639. Mutta kivisydämisestä filosofista tämä käsitys elimellisistä työkaluista tuntuu mitä karkeimmalta kerettiläisyydeltä tai mitä raaimmalta materialismilta, sillä hän ei voi eikä halua myöntää, että kaikki sieluntoiminta on samalla elimellistä toimintaa ja että vaikuttava voima on elinten kanssa yhteydessä. Vaikuttava hengellinen voima on sielunkyky, ja jokaiseen elimeen on yhdistetty tietty hengellinen tai metafyyssinen toimintakyky.

640. Toinen asia on, onko Heinrothin tarkoittamaa tulosta silmälläpitäen edes soveliasta kiskoa järkeä alas siitä korkeasta asemasta, jonne filosofi sen on sijoittanut ja siirtää sitä subjektiivisten sielunkykyjen joukkoon tai tehdä siitä tunteen elin, jota se ei itse asiassa ole. Sillä ensiksikään ei

voida todistaa, että järki on sama kuin sydän; vaikka filosofin sydän onkin järjessä, on kuitenkin epävarmaa, onko tavallisen ihmisen sydän järjessä.

641. Heinroth sanoo, että sydämetön filosofi arvostelee uskontoa niinkuin sokea värejä. Häneltä puuttuvat välttämättömät premissit uskonnon täysipainoiseen arvostelemiseen, koska häneltä puuttuvat tunteet. Hän arvostelee sen mukaan kuin hän ajattelee, tavallinen ihminen arvostelee sen mukaan kuin hän tuntee. Jos filosofi perustaa järjen uskonnon, hänen on myös todistettava, että tämä käsittää koko persoonallisuuden tai että koko persoonallisuus sisältyy tahtoon ja intelligenssiin. Hänen on todistettava, että sydän ja passiot eivät kuulu persoonallisuuteen, ts. sydän, passiot, tunteet, vietit, vaistot ja temperamentti eivät kuulu minään, että ne eivät muodosta mitään persoonallisuuden osaa.

642. Kun filosofi ei voi perustaa arvosteluaan tunteisiin, joita hän ei ole kokenut, hänen on samalla tunnustettava niinkuin toiset avoimesti vaativatkin, että uskonto on saatava pois tunteiden mystiseltä alueelta (Ignell). Ts. uskonnosta on tehtävä järjen uskonto. Tällä tavoin on vedetty tarkka raja rationalismin ja pietismin välille ja me tiedämme silloin, millä kohdalla meillä on rationalismi.

643. Silloin ei ole kysymys siitä, onko ilmoitus alistettava järjelle tai onko järki ainoa elin, jolla ihminen käsittää totuuden, sillä järkeisoppinut pitää kaiken tämän selvänä; sen mukaan järjen on koeteltava, onko — ja missä määrin — jo annettu ilmoitus Jumalasta lähtöisin. Tässä tulee kyse siitä, käsittääkö ihmisen persoonallisuus pelkästään tahdon ja älykkyyden. Toinen kysymys on, määrääkö järjessä oleva moraalinen tahto ihmisen moraalisen luonteen vai määräävätkö passiot sen luonteen. Sanalla sanoen kysymys on siitä, kuuluuko subjektiivinen paha tahto ihmisen persoonallisuuteen vai ei.

644. Kysymyksessä ihmisen persoonallisuudesta Heinroth on ollut epämääräinen ja horjuva. Hän on tuonut hermoelämän alueelle

kolminaisuuden, joka muodostuu mielestä, tahdosta ja älykkyydestä, mutta ei ole pystynyt selvittämään, missä suhteessa nämä kolme ovat toisiinsa. Muutamissa kohdin hänen antropologiassaan nämä kolme esiintyvät itsenäisinä, toisistaan riippumattomina voimina. Tahto ei ole pakotettu seuraamaan järjen ohjausta. Järki, joka useimmissa kohdin esitetään älykkyyden osaksi, ei ole tahdosta riippuvainen. Mieli ei ole riippuvaisuussuhteessa kumpaankaan. Järki on toisinaan mieli, toisinaan älykkyys. Joskus usko on kehittymätöntä järkeä, joskus usko on mielessä olevaa, toisinaan hän omistaa järjelle sellaisia ominaisuuksia, jotka kuuluvat sydämelle, esim. usko, sovitus jne.

645. Tämä loogisen johdonmukaisuuden epämääräisyys tekee rationalistin epätietoiseksi siitä, mistä hän järkeä etsisi. Heinroth on antanut järjelle koko joukon muita merkityksiä, kuin mitä tämä termi on sisältänyt ikimuistoisista ajoista lähtien, ja aiheuttanut sillä epäselvyyttä itse terminologiaan, mikä voi aiheuttaa väärinkäsitystä vanhempia filosofisia teoksia luettaessa. Rationalistit eivät tule koskaan vakuuttuneiksi siitä, että järki on tunteiden elin, eikä fysiologi pääse koskaan perille sellaisesta elinten muutoksesta, missä järjestä tulisi sekä aisti, älykkyys että mieli, sekä ajatuskyky että tunnekyky; sellaisia ominaisuuksia Heinroth on toisin paikoin antanut järjelle.

646. Luulen uskonnon ystäville olevan paljon hyödyllisempää antaa rationalistien pitää vanha järkensä Kantin sille antamin rajoituksin. Niin saamme tutkimuksillemme varman lähtökohdan. Tiedämme, että rationalistit ovat spiritualisteja, että he lähtevät muutamista itse ottamistaan olettamuksista, joilta puuttuu kaikki fysiologinen pohja, että he kehittävät ristiriitaisuuksia, että muutamista rationalistisista lauselmista joudutaan sellaisiin loppupäätelmiin, jotka päättyvät mahdottomuuksiin, niinkuin esim. oppi harmonia praestabilita, oppi sielun substanssista, oppi vapaasta tahdosta jne.

647. Annahan järjen olla aatteiden kyky, kaiken hyvän, suuren, ja jalon periaate, annahan järjen olla jumalallisen tiedon lähde, jonka

jumalallista sisältöä ymmärrys ei pysty tyhjentämään, annahan edelleen ymmärryksen yrittäessä selvittää järjen jumalallisia hyvän, toden, oikean ja täydellisen aatteita kiepauttaa itsensä transkendenssin puolelle, abstraktisen ajattelun alueelle, jossa se on ilman subjektia, ilman objektia, suuri minä tajunnan täyttävänä ja itsekyys taustalla.

648. Silloin nousee kysymys: mistä saa kiinni voiman, joka pitäisi yllä minää (suurta tyhjyyttä)? Kas, tämä voima on minässä, ei tarvita aurinkoa, ei tähteä, joka pitäisi yllä ei minkään päällä lepäävää tyhjyyttä. Minä on oma aurinkonsa, oma tähtensä, oma lämpönsä, oma voimansa. Järjen jumalallinen säde on minän aurinko, ja tämä säde, jota mikään sumu ei pimennä, taittuu sateenkaaren väreiksi korkeissa aatteissa. Moraalinen tahto, jolla myös on perustansa järjessä (AA), on se voima, joka luotsaa koko purtilon tuntemattomia maita kohden. Kun ihminen tekee oikein oikean tähden, ajattelemta mitään etujaan, ei hänen tarvitse pelätä jälkiseurauksia. Ja minä näytän Jumalalle päin naamaa, että pystyn seisomaan jaloillani ja elämään hyveellisesti.

649. Mutta mihin passiot sitten häipyvät, nuo, jotka pakottavat syntisen joukkion alhaisiin tekoihin? Mihin häipyvät vietit, jotka saavat aikaan niin paljon hälyä tavallisten ihmisten jäsenissä? Niitä ei saa olla älyniekan aivoissa, hän on hävittänyt ne kaikki tahdonvoimallaan, hänen suurin minänsä on haudannut ne kaikki materian pimeyteen ja upottanut ne unohduksen virtaan. Filosofilla ei ole mitään sukupuoliviettiä, ei ravitsemusviettiä, ei itsekkyyttä eikä kunnianhimoa. Hän asettuu kaiken herjauksen ja ylistyksen yläpuolelle, hänen rakkautensa on järkevää rakkautta. Eikä tässä kaikessa ole hitustakaan itsekkyyttä, ei kunnianhimoa, ei voiton pyyntöä, hänen puhtaassa veressään ei ole vähääkään sappea, hän on puhdas kuin enkeli, eikä hänen tarvitse kursailla Jumalan eikä ihmisten edessä.

650. Tämän järjen uskonnon loppuväite on: hyve palkitsee itsensä ja tulee vieläkin palkituksi. Niin vähän kuin filosofi välittääkään joistakin palkitsemisista hänen ihmiskunnan hyväksi tekemiensä uhrauksien

vuoksi hänantaa kuitenkin tämän sivuseikan vaivihkaa hiipiä sisään, rohkaisuna hyveelliselle, mutta kun hyve on hänen oma tekonsa, eräs moraalisen tahdon tuote, ei palkkionkaan tarvitse tulla muualta kuin häneltä itseltään. Hänen ei tarvitse asettaa sanojaan niin, että Jumala palkitsee hyveen, sillä silloin hänen olisi luonnollisesti oltava riippuvainen jostakin korkeammasta voimasta ja siksi sanat sovitetaan niin, että hyve palkitsee itsensä ja tulee vieläkin palkituksi.

651. Tämä hyveoppi on hiipinyt uuteen katekismukseemme. Sitä eivät hyväksy vain rationalistit, vaan myös yksinkertainen kansa, jonka omatunto ei koskaan ole herännyt, pitää pakanoiden hyveopista, sillä pakanallinen se on siitä alkaen kun pakanat tuntematta sovitustyötä näkivät vaivaa saavuttaakseen hyveen korkean ihanteen. Mutta merkillisempää on, että uuden katekismuksen tekijä ei ole pitänyt huolta loogisesta johdonmukaisuudesta, kun hyvettä ei tällä kohdin pidetä vain negatiivisena, ulkonaista kunniallista vaellusta koskevana, vaan myös positiivisena, jonakin hyvänä, jolla ihminen ansaitsee autuutta, samalla kun samassa oppikirjassa tämän rinnalla hyväksytään yleinen rikollisuus eli hyveen puute. Kuinka hyve voi palkita itsensä, kun mitään hyvettä ei ole olemassa?

652. Kuitenkin tämä on moraalin ihana järjestelmä. Kun hyve riippuu ihmisestä itsestään, riippuu myös koko palkkio hänestä itsestään. Toiminta lähtee minästä, minästä lähtee myös palkitseminen. Jo vain! Joka vain voisi olla niin hyveellinen kuin filosofi, hänen ei tarvitsisi pelätä jälkiselvittelyjä toisessa maailmassa. Mutta sellaisessa uskonopissa ei koskaan voi tulla kysymykseen vieras ansio eli satisfactio vicaria. Mitä sen tarvitsee kauhistua, joka ei koskaan ole tehnyt mitään rikosta? Sellaisella hyve on autuuden perustana.

KK. Kuinka ihminen voi käyttää järkeään oikein

653. Vaikka historia osoittaa, etteivät maailmaa ole koskaan hallinneet järkevät periaatteet, rationalistit kuitenkin uneksivat ikuisesta autuudesta

järjen valtakunnassa. Heidän on kuitenkin myönnettävä, että harvat ihmiset osaavat käyttää järkeään oikein. Muudan vapaa-ajattelija (AA) on sanonut: »On viljeltävä järkeä ja jalostettava tahtoa». Sen mukaan järkeä voidaan viljellä ja tahtoa jalostaa. Mutta edellisestä ei jälkimmäinen ole seurauksena.

654. Olemme tosin myöntäneet, että järkeä tai oikeammin ymmärrystä voidaan viljellä tahdon voimalla. Ihminen voi opiskelemalla harjoittaa sekä muistia että ymmärrystä, mutta se ei tapahdu ilman vaivaa ja ponnisteluja ja sitä paitsi maksaa rahaa, ennenkuin opiskelemalla voi päästä käyttämään järkeään oikein. Siihen tarvitaan jotain enemmän kuin kansakoulu. Tullakseen itsenäiseksi ajattelijaksi on uhrattava parhaat työvuotensa, eikä sittenkään monille onnistu päästä siihen mittaan järjen viljelyssä, mitä vaaditaan voidakseen oivaltaa moraalisten totuuksien perus, että hyve palkitsee itsensä ja tulee vieläkin palkituksi.

655. Mutta niiden joukossa, jotka ovat käyttäneet parhaat nuoruusvuotensa opintoihin ja järjen viljelyyn, ei ole kuitenkaan monta, jotka filosofin mielestä olisivat oppineet käyttämään järkeään oikein. Oppineimpienkaan miesten, esim. pappien ei katsota oppineen käyttämään järkeään oikein niin kauan kuin he kahlitsevat järkeä niin, ettei se saa ajatella vapaasti, vaikkei järkeisopilla meidän päivinämme ole sanottavaa vastustusta pyrkimyksissään perustaa järjen uskonto. Mutta kun sellaisia oppineita miehiä, joilla on viljelty järki, ei saada vakuuttuneiksi siitä, että he hapuilevat pimeydessä ja tuntematta totuutta, koska heitä hallitsee voitonhimo (AA), millä keinoin filosofi sitten kohottaisi raa'an massan käyttämään oikein järkeään?

656. Vapaamieliset rationalistit vaativat, että pappien on valistettava kansanjoukkoja näiden ihmisoikeuksiin nähden. On kerrottava heidän korkeasta ihmisarvostaan, koskaan ei saa puhua heidän moraalisesta alennuksestaan, on poistettava pelko vastuusta toisessa maailmassa ja annettava ikuisen autuuden toivo niille, jotka kuolevat kunnialla vapauden pyhän asian edestä. Toiset filosofit, jotka suosivat monarkkisia

periaatteita, pyrkivät joukon yläpuolelle abstraktisen ajattelun alueilla ja vähät välittävät kansan oikeuksista ja valistuksesta.

657. Rationalismin pyrkimys on perustaa järjen uskonto, ja jos vain olisi mahdollista saada kansanjoukoissa aikaan sen verran järjen viljelyä, mitä vaaditaan järjen oikeaan käyttämiseen tai moraalisten totuuksien oivaltamiseen, jonka päälle järjen uskonnon olisi perustuttava, ei meillä olisi mitään sitä vastaan, että tälle maailmalle perustettaisiin järjen uskonto, ts. riittävä poliittinen päämäärä, eikä vain tyydyttäisi tavallisiin laskelmiin.

658. Jos sivistys nyt olisi ainoa keino onnen saavuttamiseen, täytyisi valittaa, että suurimmalla osalla ihmisukua ei ole tilaisuutta hankkia sitä sivistystä, mitä järki vaatii ehtona autuuden saavuttamiseen. Mutta onneksi sivistynyt ihminen ei ole sen onnellisempi kuin sivistymätön. Usein on puutteellisessa asunnossa suurempi ilo, rauha ja elämänilo sekä vähemmän huolia kuin linnassa. Sivistys herättää monia passioita, joita ei voida tyydyttää, kuten esim. kunnianhimoa, jota ei voi tyydyttää ilman vastaavaa keinoa. Sivistys antaa aiheutta loistoon, prameiluun, turhamaisuuteen, kunnianhimoon ja aistinautintoihin, joita kaikki eivät pysty nauttimaan.

659. Aistinautinnot ovat luonnostaan täyttymättömiä, aistillinen nautinnonhimo on ihmisellä rajaton. Mitä enemmän luonnollinen ihminen saa nauttia, sitä enemmän hän haluaa, ja kohta kun keinot halun tyydyttämiseksi ehtyvät, hänestä tulee murheellinen ja alakuloinen, hän on silloin onneton. Siksi Heinrothkin huomauttaa, että sivistyksen jäljissä kulkee aina moraalinen rappeutuminen, ei siksi, että moraalisen rappeutumisen pitäisi välttämättömästi olla sivistyksen seurauksena, vaan sen tähden, että sivistys pääasiassa koostuu objektiivisten kykyjen harjoittamisesta samalla kun sydämen sivistys melkein tyystin laiminlyödään. Sydän on jää sivistymättömäksi, niin kauan kuin siellä luonnolliset passiot hallitsevat, ne, jotka ihminen on saanut myötäsyttyisinä tähän maailmaan.

660. On myös yleinen kokemus, että moraalinen rappio on suurin suurissa kaupungeissa, joissa sivistys on suurin. Kaukaisissa saloseuduissa, missä ei ole mitään sivistystä, tavataan vielä kunniallisuutta, siveyttä, vieraanvaraisuutta, yksinkertaisuutta ja vaatimattomuutta, mutta suurista kaupungeista etsii turhaan entistä tapojen yksinkertaisuutta. Yleinen kokemus on myös, että esimerkki vaikuttaa. Luonnostaan hyvä ja hurskas ihminen voi turmeltua pohjiaan myöten joutuessaan huonoon seuraan. Millä tavoin ihminen sitten oppinee oikein käyttämään järkeään? Tokkohan järjen viljelyllä?

661. On usein nähty, että se, jolla luonnostaan on taipumuksia konnankoukkuihin, tulee kasvattamalla ja sivistämällä hienostuneeksi konnaksi. Ymmärryksen viljelyllä hän saa paremman kyvyn käyttää terävyyttään parhaiden keinojen löytämiseksi voidakseen tyydyttää passioitansa; hän pystyy antamaan alhaisille passioillensa moraalisen silauksen ja sitä helpommin hän pystyy viettelemään viattoman. Joka haluaa nähdä paholaisen kuvan, kuvitelkoon miehen, jolla on mitä nopein äly ja mitä pahin sydän. Juuri sellaiselta piru näyttää. Sellaisia piintyneiden konnien malleja historia voi näyttää sadoittain. Kuitenkin sellaiset ovat tulleet maailmassa nimekkäiksi; mitä suurempi konna mahtava ja nerokas mies on ollut, sitä suuremman arvonannon ja maineen hän on saanut.

662. Bichat on oivaltanut, ettei kasvatus ja sivistys voi muuttaa ihmisen passioita. Maailmanhistoria vahvistaa tämän fysiologisen totuuden ja uskonpuhdistajatkin ovat oivaltaneet, ettei oppi voi uudistaa ihmisen moraalista luonnetta. Sillä oppineisuuden, älyn, taidon ja lahjakkuuden ihminen voi saada aikaan tahdon voimallaan, mutta tahdon jalostumista hän ei saa aikaan, vaikka rationalisti kuvittelee, että tämäkin on ihmisen vallassa. Ennenkuin rationalisti siis perustaa järjen uskonnon, hänen on ensin todistettava, että hän pystyy jalostamaan tahtoansa tai muovaamaan moraalista luonnettaan.

663. On vapaa-ajattelijoita, jotka väittävät, ettei synti tai paha sisällä mitään pahaa, koska hyvettä ei voisi kutsua hyveeksi, ellei sen vastakohtaa syntiä tai pahaa olisi ollut olemassa. Tässä väitteessään he saavat varmasti perkeleen kannatuksen, sillä omaavanhurskautta ei voi millään muulla tavalla tyydyttää. Ei näet olisi ollut mikään ansio olla hyveellinen, ellei pahetta olisi ollut olemassa. Mutta niin pitkälle eivät päässeet entiset fariseukset eivätkä stooalaiset. Kuitenkin vapaa-ajattelijan on todistettava, ettei hyve olisi hyve, jollei sen vastakohtaa, pahetta, olisi ollut olemassa. Me emme näet tyydy pelkkään viisasteluun ja perusteettomiin olettamuksiin.

664. Tämän hyveen ja sen vastakohtan opin mukaan olisi pahan oltava ikuinen, ja mikäli hyvä ja paha eivät ole pelkkiä abstraktisia käsitteitä, vaan persoonallisuuksille kuuluvia ominaisuuksia, pahan persoonallisuuden täytyy olla yhtä ikuinen kuin hyvä, koska kerran hyvä ei voi olla olemassa ilman vastakohtaansa. Siitä seuraa, että ellei ole perkelettä, ei ole myöskään Jumalaa, ja että perkele ja Jumala ovat kumpikin ikuisia. Sellaisia johtopäätöksiä voidaan tehdä premisseistä: ilman pahetta ei ole hyvettä tai: hyve ei olisi mahdollinen, ellei pahaa olisi olemassa. Silloin voitaisiin sanoa: ilman pakkasta ei ole lämmintä, tahi: ellei olisi varkaita, ei kukaan olisi rehellinen, ellei olisi yhtään juopporattia, ei kukaan olisi raitis. Ei kukaan muu kuin epätoivoinen vapaa-ajattelijä voi näin pillastua logiikan piiristä pois.

665. Kun yksi vapaa-ajattelijä todistaa, ettei hyvettä voi olla olemassa ilman pahetta, niin toinen vapaa-ajattelijä tulee todistelemaan, että hyveen tai hyvän vastakohta on pelkästään näennäinen, ts. paha ei ole todellista, ei ole olemassa mitään persoonallista perkelettä, vaan pelkästään hyvä tahto ja paha tahto yhdessä ja samassa persoonallisuudessa. Mutta paha tahto ei ole ihmisen oleellinen tahto, eikä sillä ole siis mitään substanssia. Sitä paitsi paha tahto ei ole ihmisen oma tahto. Mutta on vielä kolmaskin pääsytie selviytyä pahasta spekuloidulla, nimittäin väite, ettei synnissä sinänsä ole mitään pahaa.

Ihminen ei voi solvata Luojaa taikka tehdä syntiä henkilökohtaisesti Jumalaa vastaan, koska Jumala on kaiken solvauksen ja kiitoksen yläpuolella, mutta Jumalan täytyy pitää lakinsa voimassa tai tehdä lakinsa päteväksi ikäänkuin ylläpitääkseen arvoaan ja siksi hänen täytyy rangaista lain rikkojaa.

666. Tässä Luoja on nyt samassa suhteessa ihmiseen kuin ihminen tunturisopuliin: tuo pikku otus ei voi loukata ihmistä haukkumisellaan, koska ihminen voi asettua tunturisopulin solvausten yläpuolelle. Mutta kuinka Jumala nyt voi asettua tuon pienen tunturisopulin, filosofin tai vapaaajattelijan solvausten yläpuolelle, kun tämä jumalallisella järjellään ja vapaalla tahdolla on lähinnä Jumalaa pyhydessä ja vanhurskaudessa? On tosin mahdollista, että filosofi voi asettua metsänperkeleen soimausten yläpuolelle, aivan kuin hän asettuu katupoikien yläpuolelle, jotka heittävät lokaa hänen päällensä, koska nuo oliot ovat järjettömiä eikä niillä ole sen parempaa ymmärrystä.

667. Mutta on epävarmaa, voiko hän asettua omien lastensa solvausten yläpuolelle, vaikka nämä ovatkin niin pieniä ja merkityksettömiä olioita. He ovat näet moraalisia persoonallisuuksia, järjellä ja vapaalla tahdolla varustettuja. Hänen ja lasten välillä on psyykinen sukulaisuus, ne ovat hänen omaa tekoansa. Kuvittelen, että filosofin, niin kova ja teräksinen kuin hän onkin, täytyy tuntea itsensä lasten solvausten haavoittamaksi. Historiasta ainakin näemme, että kuninkaat ja ruhtinaat ovat ilman armoa ja laupeutta rankaisseet lapsiaan ankarasti majesteettirikoksesta. Vaikka filosofi yrittääkin liikkua transkendenttisellä alueella, hän ei voi kuitenkaan vapauttaa itseään kaikista solvauksista, kun hänen omat lapsensa hyökkäävät hänen persoonallisuutensa kimppuun tai kun ne, jotka ovat häntä lähinnä, haavoittavat hänen parhaimpia passioitansa, itsekkyyttä ja kunnianhimoa.

668. Vanhempien on kuultu sanovan tottelemattomista lapsistaan, joutousevat vanhempiaan vastaan: »Sinä lyöt ensimmäisen naulan ruumisarkkuuni». Vanha Israel sanoi lapsilleen: »Te saatte minun

harmaat hapseni vaipumaan tuskalla tuonelaan». Tässä eivät auta mitkään mietiskelyt, ei mikään viisastelu, tässä moraalinen välttämättömyys tulee vapaan tahdon paikalle. Filosofin itsensä täytyy tehdä lapsensa perinnöttömiksi, ei vain hänen persoonaansa kohdistuvan rikoksen tähden, vaan myös sellaisten rikosten tähden, jotka koskevat hänen kunniaansa, esim, jos tyttärestä tulee huora. Lapsen alennus yleisessä mielipiteessä loukkaa isän korkeaa kunniaa. Tämä juuri osoittaa, että vanhimman sydän voi haavoittua, että filosofi ei voi asettua kaikkien solvausten yläpuolelle, kun se tulee hänen omien lastensa taholta.

669. Sikäli kuin filosofin Jumala on suuri filosofi, jolla on samat ominaisuudet suurissa puitteissa, mitkä filosofilla on pienissä, hänen pitäisi voida kuvitella, että niinkuin filosofin kunniaa loukkaa hänen lastensa alennustila yleisessä mielipiteessä, myös Jumalan kunnia voi tulla lastensa alennustilan vuoksi loukatuksi, ja edelleen kun suuri filosofi, joka on lähinnä Jumalaa kunniaassa, korkeudessa ja vallassa ilman armoa ja laupeutta rankaisee lapsiaan majesteettirikoksesta, jos hänellä on korkein valta, tai tekee heidät perinnöttömiksi, jos hänellä ei ole valtaa rangaista heitä, niin myös Jumala tuomitsee lapsensa kuolemaan tai tekee heidät perinnöttömiksi majesteettirikoksesta, koska lasten yleisessä mielipiteessä tapahtunut alennustila on loukannut Jumalan korkeaa kunniaa, tämä kaikki niiden korkeiden ominaisuuksien johdosta, jotka filosofi omistaa Jumalalle.

670. Mutta jos filosofi voi todistaa, että ihminen on Luojaansa samassa suhteessa kuin tunturisopuli ihmiseen, silloin voi varmaan olla mahdollista, että Luoja on niin korkealla kaiken pilkan ja kiitoksen yläpuolella, ettei hänen korkea kunniansa voi tulla loukatuksi lasten yleisestä alennuksesta, silloin häntä ei tunturisopulin haukunta voi vihastuttaa tai haavoittaa eikä ihminen siinä tapauksessa voi nousta kapinaan ylempäänsä vastaan eikä häntä voida syyttää majesteettirikoksesta persoonallista Jumalaa kohtaan. Häntä ei voida

myöskään syyttää vanhimman murhasta, niinkuin tuota jumalatonta olentoa, joka oli aiheuttanut Luojalleen murhetta (1. Moos. 6) ja ajanut hänen harmaat hapsensa murheella hautaan.

671. Järjen käyttämisen oikea tapa syntyy siis siitä, että maailman suuret ajattelijat ja filosofit vapautuvat ensiksi spekulatiivien avulla moraalisesta vastuusta, spekulatiivien avulla he vapautuvat riippuvuudesta korkeammasta voimasta, ja niin he voivat pelotta astua Jumalan tuomioistuimen eteen. Sofismilla he pystyvät vapahtamaan itsensä pahasta sikäli, että he eivät omista itselleen pahaa tahtoa omaksi tahdokseen tai siten, että he kieltävät pahan todellisuuden, tai siten, että he tekevät pahasta välttämättömän ehdon hyväälle, jolloin paha, vaikkakin hyvän vastakohtana, tulee jonkinlaiseksi hyväksi, koskapa hyvä voi olla olemassa ainoastaan pahan avulla, tahi hyvä voi vain pahan kautta tulla todellisuudeksi.

672. Kun filosofi on siten vapauttanut itsensä spekulatiivilla kaikesta pahasta ja vahingollisesta ja vapauttanut itsensä perkeleen vallasta, niin että hän on tullut aivan riippumattomaksi tuosta korkeammasta voimasta, niin ei ole enää mikään konsti vapautua spekulatiivilla kaikesta korkeammasta voimasta, ja tähän täydelliseen riippumattomuuteen ajaa luonnollista ihmistä aina itsekkyyks, joka filosofin aivoissa saavuttaa täydellisyytensä. Ristiriita ihmisen tahdon ehdottoman vapauden ja sen Jumalan luomistahdosta riippuvuuden välillä häipyä sillä, että Luoja on määrännyt ihmisen tahdon itseään määrääväksi. Siten ihminen on ehdottomasti vapaa ja riippumaton mistään korkeammasta voimasta.

673. Tämä filosofin loogisilla päättelyillä osoittama riippumattomuus on todella saavuttanut korkeimman kulminaatiokohtansa sen jälkeen, kun maailma on tullut tuntemaan jumalallisen luontonsa, ja se voi nyt ilman omantunnon tuskia pudistaa päältään kaikki politiikan ja uskonnon kahleet ja oppia järjen oikeata käyttöä vallankumousten ja tyrannian avulla. Täysin tietoisina historian kulusta voidaan vakuuttaa, että itsekkyyks, voitonhimo ja kunnianhimo ovat vapauden puun ydin, filosofia

on vapauden puun kukka ja vallankumoukset niitä seuraavine tyrannioineen ovat sen hedelmiä. Silloin vasta maailma on oppinut järjen oikean käytön, kun se joukkona saavuttaa hyveen korkean ihanteen järjen valtakunnassa. Ranskan terrorismi ja absoluuttisten valtioiden tyrannia todistavat, että maailma on nykypäivinä ehtinyt oppia järjen oikeaa käyttöä.

LL. Mitä omatunto on?

673: a »Tietoisuus, joka syyttää pahasta ja hyväksyy hyvän teoissamme», Tämä omantunnon kuvaus ei sovi mihinkään tiettyyn kohteeseen. Se ei sovi heränneeseen omaantuntoon, joka ei voi hyväksyä mitään hyvää toiminnoistamme, koska luonnollisessa tilassa ei ole tehty mitään hyvää. Kuvaus ei sovi nukkuvaan omaantuntoon, joka ei moiti mistään pahasta teoissamme, koska nukkuvalle tunnolla oleva ihminen ei tiedä tehneensä mitään pahaa. Kuvaus ei sovi hyvään omaantuntoon, joka ei syytä eikä puolusta, se ei sovi myöskään pahaan omaantuntoon, joka sekä syyttää että puolustaa pahaa.

674. Luonnollisella ihmisellä, jonka autuuden perustuksena on hyve eli omavanhurskaus, on tosin sellainen omatunto, joka tuomitsee karkeat paheet ja rikokset, niinkuin huoruuden, murhan, väärän valan, varkauden, kiroukset, tappelut, juopottelun ynnä muut ilmeiset paheet, jotka sotivat kunnian ja omanvanhurskauden vaatimuksia vastaan. Sellaisen ihmisen omatunto hyväksyy kaiken sen hyvän, mitä hän luulee tekevänsä, esim. hyveellinen huora, jolla on saastainen himo, sotii kuitenkin viettelijää vastaan, ja hänen omatuntonsa hyväksyy tämän hänen voittonsa pahasta, mutta jos hän lankeaa kiusaukseen, hänen omatuntonsa syyttää häntä ja hän häpeää heikkouttaan. Sellainen omatunto on kuvattuna uudessa katekismuksessa, se on luonnollisen hyveen eli kunnian perkeleen ja omanvanhurskauden perkeleen

omatunto. Siihen ei sisälly mitään inhoa himoon nähden, mutta kylläkin himon tyydyttämisten nähden.

675. Sellainen omatunto voi olla pakanoillakin, koska Paavali puhuu Room. 2:15 pakanoiden omastatunnosta. Hän osoittaa samassa kohdin, että luonnollinen laki eli omantunnon laki ilmenee pakanoiden tietoisuudessa kolmella tavalla, nimittäin ensiksi heidän sydämiinsä kirjoitettuna lakina, so. oikeuden tuntona, toiseksi sama laki ilmenee omastatunnossa omantunnon lakina ja lopulta se ilmenee ymmärryksessä oikean ja väärän ajatuksina ja käsitteinä.

676. Tästä havaitaan, että laki ilmenee ensiksi sydämessä oikean ja väärän tunteena ja tulee sieltä omaantuntoon, jolla on elimensä subjektiivisessa tajunnassa, syneidesis, josta se tulee ymmärrykseen ajatusten tai käsitteiden muodossa. Se, että tämä järjestys moraalisen aineksen noususta sydäimestä ymmärrykseen perustuu elinten rakenteeseen ja sijaintiin, oivalletaan helposti, heti kun ollaan vakuuttuneita siitä, että jokaisella sielunkyvillä on vastaava elinruumiissa.

677. Mutta tämä oppi on täysin ristiriidassa filosofin käsityksen kanssa järkiselun riippumattomuudesta kaikista orgaanisista vaikutteista. Hän kuvittelee, että järkiselun voimat vaikuttavat aivan elimistä riippumattomina, vaikka Paavali sanoo, että laki on kirjoitettu sydänten lihatauluihin. Paavali pitää siis fyysistä sydäntä metafyyssisen sydämen elimenä. Metafyyssinen sydän ei ole mitään muuta kuin se hengellinen voima, joka vaikuttaa itse elimessä, niin kuin ymmärrys ei ole muuta kuin se voima, joka vaikuttaa ymmärryksen elimissä. Juuri sen vuoksi vika elimessä voi saada aikaan puutteen tai järkkymisen sielunkyvyyssä, niinkuin edellä olemme osoittaneet. Kun sanotaan, että laki on kirjoitettu sydämen lihatauluihin, se tahtoo sanoa, että laki vaikuttaa muutoksen verenkierrossa jne.

678. Petrelli sanoo: »Moraaliset tunteet (niihin lasketaan omatuntokin) seuraavat hyvän aatetta». Näin ei aina ole asian laita, sillä sydämen tulee olla herkkätunteinen, ennen kuin siihen katsomus tai aate voi vaikuttaa. On monia kovasydämissä ihmisiä, jotka voivat katsella mitä liikuttavimpia näytelmiä liikuttumatta siitä. Toisaalta on herkkäsydämissä ja hempeitä ihmisiä, jotka hyvin helposti liikuttuvat kyyneliin, osanottoon, rakkauteen, suruun, pelkoon ja muihin passioihin. Siten vastaava tunne seuraa aatetta vain sellaisilla henkilöillä, joilla on hempeä ja tunneherkkä sydän.

679. Siten filosofillakin voi olla mitä ihanimmat aatteet aidosta rakkaudesta, äidin sydämen hellyydestä jne. Mutta näitä aatteita hän ei ole saanut omasta kovasta ja tunteettomasta sydämestään, vaan hän on hankkinut nämä kauniit aatteet ulkoisen näkemisen perusteella. Mutta mitä häntä auttaa se, että hänellä on hyviä aatteita äidin sydämen hellyydestä, kun hänellä ei ole äidin sydäntä? Mitä häntä auttaa puhtaan, aidon rakkauden aate; kun rakkaus ei pure hänen teräksellä kyllästettyä sydäntään, hän ei voi rakastua hän ei voi kokea rakkauden autuaallista nautintoa.

680. Niin on myös uskonnon laita. Suurella kelmillä voi olla aika hyviä aatteita hyvästä, mutta se ei auta häntä vähääkään; kun häneltä puuttuu vastaava tunne, hänellä ei ole mitään oikeuden tuntoa. Hänellä voi olla hyviä ja ihania aatteita uskosta, rakkaudesta jne, mutta kun häneltä puuttuvat vastaavat tunteet, on hänellä vain kuollut usko peruukissa, joka ei tee autuaaksi, ja järkevä rakkaus, joka ei ollenkaan tunnu sydämessä. Kuitenkin havaitaan, etteivät rakastavaiset voi hyväksyä tunteettoman tai rakkaudettoman filosofin romaania, koska tältä puuttuu rakastamisen kokemus. Samoin lukijaiset eivät voi hyväksyä uusia kirjoja, koska uusien kirjojen tekijöillä ei ole ollut mitään omaa kokemusta armonjärjestyksestä.

681. Meidän on kuitenkin epäiltävä, ovatko ns. järjen aatteet ihmisellä synnynnäisiä. Varmaa on, että äitiyden tunne oli olemassa ennen äidin

sydämen hellyyden aatetta. Niin myös oikeuden tunne oli olemassa ennen oikean aatetta ja rakkaus oli olemassa ennen kuin yhtään romaania kirjoitettiin, samoin suru on ollut olemassa ennen kuin mitään surun aatetta oli. Tästä päätellään oikeutetusti, että tunne on ollut alunperin ennen aatetta. Mutta kokemus osoittaa, että aatteet syntyvät katselemalla ja näitä aatteita voivat seurata vastaavat tunteet niillä ehdoin, mitkä aiemmin mainittiin. Monella voi olla hyvä kristinuskon tieto ja on kuitenkin pakana.

682. Mitä omaantuntoon tulee, apostoli osoittaa, että laki on ensiksi kirjoitettu pakanoiden sydämiin, josta se sitten ilmenee oikean ja väärän tunteena. Sieltä on moraalinen aines tullut omaantuntoon eli subjektiiviseen tajuntaan (syneidesis) ja lopulta ajatuksiin (logismoi). Katekismuksen tekijä on pannut viimeisen kohdan määrittelynsä perusteeksi. Mutta tämä määrittely sopii ainoastaan luonnollisen ihmisen omaantuntoon, jolla on hyve eli omavanhurskaus autuuden perustuksena.

683. Herännyt omatunto ei voi hyväksyä mitään teoistamme, sen on tuomittava kaikki, mitä ihminen on tehnyt ja tekee alhaisessa, sovittamattomassa tilassaan. Moralisti sanoo, että motiivi määrää toiminnan moraalisuuden. Oikea motiivi ihmisen hyvälle töille on rakkaus, koska rakkaus on lain täyttymys. Mutta Luther tunsi, että syntiinlankeemuksen jälkeen rakkaus on armossa olevillakin niin vähäistä ja kestämatöntä, ettei se enää kelpaa autuuden perustaksi. Puhumme nyt tässä sydämen rakkaudesta, jonka tulee olla tunnettavaa, niinkuin luonnollinen rakkauskin on tunnettevaa. Järjessä ja tahdossa pysyttelevä rakkaus on suurta itsepetosta.

684. Kun rakkaus on niin vähäinen ja heikko, Luther pitää uskoa lähteenä, josta kaikki hyvät työt kumpuavat. Mutta ennen heräämistään ei luonnollisella ihmisellä ole ollut mitään oikeata oikeuden tuntoa, vielä vähemmän elävää uskoa, joka saattaa olla kaukana heränneestäkin, kun hän ei vielä ole armoitettu.

685. Mitään hyvää tekoa ei vielä merkitse se, että luonnollinen ihminen, jonka autuuden perustana on hyve, toimii parhaan tietonsa ja omantuntonsa mukaan, koskapa herännyt, joka toimii vielä tunnontarkemmin, tuntee, ettei laki tule tunnontarkalla toiminnalla täytetyksi, sillä omatunto ei sisällä ihmisen toiminnan jaloimpia motiiveja. Jos esim. joku auttaa hätääkärsivää lähimmäistään puhtaasta rakkaudesta, toinen hyvästä tahdosta, kolmas omantunnon vaatimuksesta, neljäs luonnollisesta säälistä ja laupeudesta, viides siitä pelosta, että häntä pidettäisiin liian saitana, jos hän ei auttaisi, kuudes kunnian tähden tai maallisen voiton tähden, kuten esim. Aristides, seitsemäs auttaa esim. köyhää tyttöä voidakseen sitä helpommin hänet vietellä. Nyt huomataan, että vain se, joka auttoi pelkästä rakkaudesta, on täyttänyt lain.

686. Herännyt ihminen ei siis voi hyväksyä mitään siitä, mitä hän tekee, koska hän tuntee, että oikea motiivi, rakkaus, puuttuu. Se, että Luther pitää elävää uskoa kristityn toiminnan parhaana motiivina, johtuu siitä, ettei Luther keksinyt mitään parempaa motiivia, koska rakkaus, jonka pitäisi olla ihmisen toimintojen oikea motiivi, on niin olematon ja mitätön syntiinlankeemuksen jälkeen, ettei siitä ole enää motiiviksi sen jälkeen kun itserakkaus sai yliotteen. Kun ihmisellä ei luonnollisessa tilassaan ole oikeata uskoa, kuinka hän sitten voisi tehdä hyviä tekoja? Moralisti kyllä sanoo, että motiivi määrää toiminnan moraalisuuden, mutta moralistin motiivi ei ole uskossa, vaan joko järjessä, jossa ovat ideat siitä, miten pitäisi olla, tai moraalisisessa tahdossa.

687. Mutta sellainen omatunto, jollainen luonnollinen järki on, on väärä ja täynnä valhetta, se hyväksyy monia ihmisen toimintoja, joita herännyt ihminen ei voi hyväksyä. Moralistin mielestä moraalisen aineksen pitäisi järjessä olla täydellisesti puhtaan, korkeitten aatteitten väärentämättömiä, sen pitäisi antaa oikeaa valaisua siihen, miten pitäisi olla, mutta kuitenkin järki on pimentynyt, niinkuin itsekkyyys ja

kunnianhimo paaduttavat luonnollisen ihmisen omantunnon, niin että se usein erehtyy.

688. Uuden katekismuksen tekijä on laatinut määritelmän, joka sopii luonnollisen ihmisen omaantuntoon. Sellainen omatunto ei ole ollenkaan herännyt, koska herännyt omatunto syyttää pahasta, mutta ei voi hyväksyä hyviäkään töitämme siitä yksinkertaisesta syystä, ettei mitään hyvää ole tullut tehdyksi. Mutta jolla hyve on autuuden perusteena, hän katsoo tehneensä hyvän työn jo siinä, että hän on tehnyt velvollisuutensa oikeuksiaan vaatiessaan, välittämättä siitä, että hänen tekonsa motiivi on voinut olla huono, esim. kunniantunto tai kunnianhimo, joka maailman silmissä on saanut moraalista luonnetta.

689. Luonnollinen hyve perustuu lähinnä omaanvanhurskauteen ja kunnianhimoon. Nämä kunnialliset perkeleet voivat varjella monia häpeällisistä töistä, jotka käyvät kunnialle, ne ovat varjelleet monia huoruudelta, varkauksilta, petoksista, juopumuksesta, väärästä valasta jne. Jos joku rikkoo kunnian lakeja vastaan ja tekee jonkun häpeällisen teon, hänen omatuntonsa, ts. hänen kunniansa syyttää häntä jälkeinpäin, varsinkin, jos teko on tullut ilmi. Omavanhuskaus syyttää myös omavanhurskasta ihmistä, jos hän lankeaa julkisiin paheisiin ja rikoksiin. Sellaisen ihmisen omatunto on heränneen ja nukkuvan välimailloilla, koska se syyttää pahasta ja hyväksyy hyvän tekemisen. Sellainen omatunto on kaikilla sekä kastetuilla että kastamattomilla pakanoilla, joiden autuuden perustana on hyve eli omavanhurskaus.

690. Nukkuva omatunto on aivan välinpitämätön. Se ei tuomitse pahaa, koska paha sellaisen ihmisen tajunnassa ilmenee jonakin hyvänä. Sellaisen ihmisen korkein hyvä on aistinautintojen tyydyttäminen. Murhamiehen tajunnassa viha ilmenee kostonhaluna kärsityn vääryyden vuoksi, eikä tämä passio syytä murhamiestä heti teon jälkeen. Varas on myös hyvin tyytyväinen kaappaukseensa, joka onnistui, sillä omatunto ei tuomitse häntä niin kauan kuin passio turruttaa omantunnon äänen.

Huora nukkuu myös makeasti tekonsa jälkeen, sillä hänen omatuntonsa ei syytä häntä, kun omaatuntoa turruttava passio on tyydytettävissä.

691. Nukkuvalla omallatunnolla olevia ihmisiä ei voi kutsua paatuneiksi niin kauan kuin he eivät toimi vastoin sisäistä vakaumustaan tai vastoin sitä omaatuntoa, joka heillä on. Omatunto on näet hallitsevien passioiden lopputulos. Jos hengellinen viha on hallitseva, tämä viha ilmenee ihmisten subjektiivisessa tajunnassa omantunnon vaatimuksena hävittää kerettiläiset. Viha muuttuu valkeuden enkeliksi ja muuttuu inkvisiition tajunnassa pyhäksi velvollisuudeksi. Ne, jotka tappavat Kristuksen opetuslapsia, luulevat tekevänsä sillä Jumalalle palveluksen.

692. Tästä havaitsemme, ettei omatunto ole mikään itsenäinen voima tai muuttumaton kyky ihmisellä, se ei vain voi tulla passioiden tukahduttamaksi, vaan se voi saada jopa sellaisia ominaisuuksia, jotka sisältävät sen alkuperäisten ominaisuuksien vastakohtan. Perkele voi muuttaa sen sellaiseksi, että se hyväksyy pahan ja tuomitsee hyvän. Moni, joka vihastuksissaan lyö heikompaa vihollistaan, katuu jälkeensä, ettei antanut tälle paremmin selkään. Viha syyttää häntä lempeydestä. Sellaisia esimerkkejä ilmaantuu usein.

693. Paha omatunto syyttää ja puolustaa yhdellä kertaa. Aadamilla ja Eevalla oli paha omatunto heti lankeemuksen jälkeen. He eivät voineet hyväksyä toimintaansa, mutta eivät voineet ottaa päälleen myöskään koko syytä, koska Aadam syytti Eevaa ja Eeva käärmettä. Juopporatilla on usein humalan jälkeen paha omatunto. Mutta hän panee onnettomuutensa syyn toisten niskoille ja ottaa vain pienimmän osan siitä kantaakseen. Paha omatunto tosin tuomitsee toiminnan, mutta se samalla myös puolustaa. Pahalla omallatunnolla oleva ihminen etsii kaikenlaisia puolusteluja pahalle työlleen.

694. Paatuneeksi kutsutaan sitä, joka toimii omaatuntoaan vastaan, vastoin parempaa tietoaan, vastoin sisäistä vakaumustaan. Kun murhamies, varas, huora tai krouvari ja juopporatti kieltää teon, josta

häntä syytetään, hänen sanotaan olevan paatunut. Tässä tapauksessa voimakkaampi passio, esim. rangaistuksen pelko ja väärä kunnia johtavat rikollisen paatumukseen. Mitä enemmän syntinen toimii vakaumustaan vastaan, sitä paatuneemmaksi hän tulee. Kaikista parannuksen vaatimuksista piittaamaton hengellinen paatumus on samanlaista kuin oikeuden edessä paatuminen, toimintaa vastoin omaatuntoa. Paatumus oikeastaan koskee sydäntä, useimmin sanotaan: hänellä on paatunut sydän, harvemmin: omatunto on paatunut.

695. Hyväksi omaksitunnoksi kutsutaan sellaista, joka ei syytä eikä puolustele, ei pidä kuitenkaan sekoittaa toisiinsa hyvää ja nukkuvaa omaatuntoa. Varmalle syntiselle nukkuva omatunto on kuin hyvä omatunto, koska se ei syytä häntä mistään synnistä. Ainoastaan armoitetulla kristityllä voi olla hyvä omatunto. Hyvää omaatuntoa kutsutaan puhtaaksi, saastattomaksi, koska kaikki tapahtunut vääryys on sovitettu. Omatunnon puhdistaminen on, sikäli kuin se voi tapahtua oma-aloitteisesti, sovituksen etsimistä kaikkien ihmisten kanssa, joita vastaan on rikkonut. Lopullinen puhdistus tapahtuu sovituksen kautta Jumalan kanssa Jeesuksen verellä. Katso Jumalan karitsa, joka ottaa pois maailman synnin.

696. Sikäli kun ihmisen persoonallisuus ei käsitä vain hermoelämän alaa, vaan myös orgaanisen elämän alan, on meidän tarkasteltava ihmisen moraalista ainesta meille koettavissa muodoissa, sydäimestä ymmärrykseen asti. Apostoli on kuvannut moraalisen aineksen, lain, kolmessa muodossa, tunteena, omanatuntona ja käsitteenä. Mutta moraalinen aines kuuluu kaikkiin sielunkykyihin, se vaikuttaa sydämeen, omaantuntoon, tahtoon, järkeen ja ymmärrykseen.

MM. Moraalisen aineksen ilmeneminen ja vaikutus ihmisen eri sielunkykyihin

697. Tarkastellessamme sydäntä hallitsevana prinssiippinä eli keskeisenä voimana, josta muut sielunkyvut ovat enemmän tai vähemmän riippuvia, sydän osoittautuu myös elimeksi, josta moraalinen voima lähtee. Niinkuin veri lähtee sydäimestä ruumiin kaikkiin osiin, samoin sekä ruumiillinen että hengellinen elämä lähtee sydäimestä. Poikani! Varjele sydämesi, sillä sieltä elämä lähtee. Tästä elimestä olisi myös moraalisen jalostumisen alettava, niinkuin synnillä ja pahalla on myös sisin juurensa samassa elimessä. Sydäimestä lähtevät pahat ajatukset, huorinteot, murhat jne.

698. Näihin fyysis-psykkisiin mielipiteisiin ei yhdy filosofi, jolla on aivan nurinkurinen käsitys järkisielun suhteesta ruumiiseen. Hän pitää järkeä ruumiissa hallitsevana prinssiippinä, vaikka hän olettaakin, että kaikki sielun kyvyt ovat itsenäisiä ja toisistaan riippumattomia, kuitenkin hän pitää järkeä parhaimpana ja väittää, että moraalisen jalostumisen on alettava järjestä.

699. Järjestä, joka sisältää moraaliset aatteet oikeasta, hyvästä, kauniista ja täydellisestä, moraalisen jalostumisen on sitten tultava tahtoon, joka hänen mielestään on itsenäinen ja vapaa. Hän ei tunne sydäntä tai sitten hän antaa sen voimien yhtyä tahtoon. Sydän on filosofin kylmässä rinnassa kuolleenä lihamöhkäleenä, jolla ei ole mitään yhteyttä järkisieluun, vaikka Petrelli väittääkin, että ruumiillisuuden tantomme kuuluu sieluun, ja vaikka Heinroth nimittää mieltä kolmanneksi voimaksi järkisielussa, Martensen väittää silti, että ihmisen todellista luontoa ei voida käsittää vietin eikä tunteen vaan ajatuksen muodossa.

700. Tämä väite irrottaa filosofin koko olemuksestaan. Hän luulee sillä tulevansa ehdottomasti vapaaksi kaikesta korkeammasta voimasta ja pitäytyy yksilöllisyyteen, joka kuuluu hermoelämän alueelle. Kuitenkin mainittu Martensenin väitekin on vain olettamus, joka olisi todistettava.

Väitämme, että ihmisen todellista luontoa ei voi käsittää ajatuksen vaan vietin ja tunteen muodossa.

701. Bichat tulee paljon lähemmä psykologista totuutta, kun hän fysiologiselta ja anatomiselta perustalta lähtien asettaa peruslauseen, että passiot määräävät ihmisen moraalisen luonteen, ts. jolla on paha sydän, hän on alhainen ihminen ja hänellä on keho luonne, vaikka hänen tahtonsa olisi hyvä kuin enkelin tahto. Raamatussa ei missään sanota, että Jumala katsoo hyvään tahtoon, mutta sitä useammin, että Jumala katsoo sydämeen. Mitä hyödyttää järkeisoppinutta, että hän omistaa itselleen hyvän tahdon ja väittää, ettei mikään muu ole hyvää kuin hyvä tahto, kun Jumala katsoo sydämeen, joka on passioiden keskeinen elin. Hyvällä tahdollaan hän ei pääse pitkälle, niin kauan kuin häneltä puuttuu kyky hyvän tekemiseen (Room. 7).

702. Samoin Bichat on lähinnä ilmoitusta passio-opissaan sanoessaan, että kasvatus, joka niin merkittäväällä tavalla muovaa animaalisesta elämän toimintoja, ei kykene muuttamaan ihmisen fyysistä temperamenttia eikä moraalista luonnetta. Luther on lausunut tämän totuuden jo kauan sitten, vaikka toisilla sanoilla: ihminen ei voi muuttaa sydäntään tai tehdä itseään hyväksi, kun hän on luonnostaan paha. Bichat on tullut tälle psykologian alueelle vain pitkäaikaisen tutkimisen kautta. Kuinka järkeisoppinut voi kaataa nurin fysiologiset ja anatomiset totuudet edes häpeämättä omaa tyhmyyttään. Mikä fysiologisesti ja anatomisesti on todistettu, sitä eivät mitkään tyhjät spekulatiot kaada.

703. Edelleen Bichat sanoo, että yhtä mahdotonta kuin on tahdon viitteellä saada sydämen liikkeitä pysähtymään, yhtä mahdotonta on, että tahto kasvattamalla muuttaa luonnetta, tukahduttaa tai herättää eloon passioita, joiden tulkki luonne on, tai että tahto laajentaa tai rajoittaa passioiden alaa. Tästä seuraa ehdottomasti, että ihminen ei tule koskaan niin oppineeksi, että hän voisi muuttaa moraalista luonnettaan. Hän ei voi hyvällä tahdollaan tehdä tyhjäksi epämoraalisia passioita eikä herättää moraalisia.

704. Kun ihminen ei voi muuttaa sydäntään eikä uudistaa moraalista luonnettaan, täytyy voiman, jota ei ihmisessä itsessään ole, saada aikaan sellainen muutos ihmisen moraalisisessa luonteessa, että tuo luonnostaan paha muuttuu ja uudistuu. Tämä ei voi tapahtua muutoin kuin Pyhän Hengen armotyön avulla eli moraalisten passioiden heräämisen kautta, jolloin epämoraaliset passiot tukahtuvat ja tulevat alistetuiksi, vaikkeivät kokonaan tuhoudu.

705. Filosofian koirankarvat nousevat näitä psykologian peruslauseita vastaan kuin sian harjas. Se särisee aivan kauheasti heidän hienoissa tärykalvoissaan. Ensiksikin termi moraalinen passio kuulostaa barbaariselta termiltä, josta filosofi ei koskaan ole kuullut puhuttavan, vaikka termi kyllä esiintyy Ranskassa, jossa kaikenlaisia passioita on tarkkailtavissa. Jos olisi sanottu: paloviinan passio tai pelaamisen passio tai vapauden passio, olisi se kuulostanut siedettävämmältä, mutta moraalinen passio kuulostaa aivan kauhealta.

706. Mutta emme pelästy sitä, että rationalismin kannattajat luimistelevat korviaan ja irvistelevät jokaiselle moraaliselle passiolle, joka tähän mennessä on herännyt kansan keskuudessa. Me voimme vain vakuuttaa ennakolta rationalismin kannattajille, että jos moraalisia passioita voitaisiin herättää kansanjoukoissa samalla tavoin kuin valitettavasti monille politiikan kannun valajille on onnistunut herättää poliittisia passioita, joita kuitenkin tähän mennessä ei ole pystytty tyydyttämään, silloin ainakin vähemmän verta vuotaisi kaduilla.

707. Sen sijaan rahvasta tähän asti kiihottaneet skorpionit saisivat kuulla talonpoikien ja työläisten saarnaavan kaduilla parannusta ja uutta syntymistä. Mutta — kohta käy pyhä väristys prelaattien, pappien, aatelisten porvarien ja muuten korkeasti Valistuneiden ihmisten lävitse. Jumala meitä varjelkoon sellaisilta saarnaajilta! Mieluummin annamme päämme vallankumouksen mestauskirveen alle kuin kuulisimme puhuttavan kaduilla parannuksesta ja uudesta syntymisestä. Jos me kuolemme vapauden puolesta, tiedämme kuolevamme kunnialla. Jos

kuolemme tyrannian tähden, kuolemme kunnialla. Mutta kuolla hurmahenkenä ja pietistinä — sen täytyy olla jotain aivan hirvittävää.

708. Kuitenkin, kun tarkastelemme kirkkohistoriaa, tulemme pian vakuuttuneiksi siitä, että kristinusko ei alkuunsa ollut muuta kuin hirvittävää hurmahenkeä, — niin Tacitus kirjoittaa. Se oli moraalista passiota, jonka pelkkä nimi saa nykyisissä suukristityissä kylmät väreet aikaan. Voiko ajatella mitään hirvittävämpää kuin se fanaattinen into, jolla nuo taikauskoiset barbaarit menivät kuolemaan vapisematta. Moraalinen passio oli siinä määrin lisännyt sielun voimia, että he tuskin tunsivat liekkejä.

709. Kaikki huutavat yhteen ääneen, etteivät he halua tulla osallisiksi sellaisesta passiosta, joka tekee ihmisen hulluksi. Papit, aateliset, porvarit, talonpojat, oppineet, taiteilijat, hovinarrit, laulajattaret ja tanssijattaret niin huutavat. Mieluummin vallankumous ja tyrannia kuin sellainen passio, joka tekee ihmisestä pietistin, hurmahengen tai lukijaissaarnaajan. No, tehkää niinkuin haluatte, mutta jompikumpi teidän on valittava, joko poliittinen kiihko tai hurmaus, jollainen kristinusko alkuunsa oli. Sillä maailma on nyt tullut niin pitkälle, ettei se tällaisenaan pysy koossa. Joko meidän täytyy käydä omantunnon tuskan ja sydämen katumuksen kautta etsimään elämän tietä tai on oltava mukana maailmassa, että kumu kuuluu.

710. Rationalisti inhoaa sanoja moraalinen passio, mutta moraalinen, järjessä oleva tahto kuulostaa meidän korvissamme väärältä opilta. On jokseenkin väärää, että tämä moraalinen tahto määräisi ihmisen moraalisuuden luonteen, koska sellaista tahtoa ei ole koko sivistyneessä maailmassa. Se voi sitä vähemmän määrätä ihmisen moraalisuutta, kun se ulottuu vain hermoelämän alalle, joka muodostaa vain osan persoonallisuudesta.

711. Tätä kaikkea ei voi tosin matemaattisesti todistaa, mutta niin ei voida myöskään todistaa sitä, että pelkästään järkiluonto muodostaisi

ihmisen persoonallisuuden. Hermoelämä on selvästi muovattu tätä maailmaa varten, ja sitä olisi pikemminkin nimitettävä yksilöllisyydeksi kuin persoonallisuudeksi, mutta orgaaninen elämä on muovattu täällä ajassa sisäistä maailmaa varten ja korkeampaa maailmaa varten ikuisuudessa. Kun ajatteleva fysiologi tulee psykologiassa samaan tulokseen kuin raamatun kirjoittajat ja uskon puhdistajat, pitäisi filosofin, joka on pelkästään spekuloimalla saanut toisen tiedon ihmissielusta kuin äsken mainitut, hävetä omaa hulluuttansa ja tunnustaa, ettei hänellä ole arvostelemaansa varten mitään aksiomeja eikä postulaatteja, vaan ainoastaan todistamattomia hypoteeseja.

712. Room. 2: 15 johdolla, missä laki eli moraalinen aines esitetään kolmessa muodossa eri elimiin nähden, meidän on tarkasteltava moraalisen aineksen vaikutusta eri elimiin. Kun sydän on ihmisen elimistön ensimmäinen elin, mistä sekä paha että hyvä Raamatun todistuksen mukaan kumpuaa, tarkastelemme moraalista ainesta ihmisessä 1. tunteena eli moraalisen passiona, 2. omanatuntona eli passioiden vaikutuksena ihmisen subjektiiviseen tajuntaan, 3. passion vaikutuksena tahtoon, 4. passion vaikutuksena järkeen, 5. passion vaikutuksena ymmärrykseen eli toisin sanoen 1. tunnetta eli passiota, 2. omaatuntoa eli oikean ja väärän tajuntaa, 3. himoa eli tahtoa, 4. järjen aatetta, 5. käsitettä.

713. Sielunkykyjen keskinäisestä suhteesta seuraa luonnollisesti, että pahan kehitys seuraa samaa järjestystä kuin hyvän. Paha syntyy sydämessä, josta se ensiksi leviää subjektiiviseen tajuntaan, omaantuntoon, jonka epämoraaliset passiot turruttavat, edelleen tahtoon, josta tulee paha, ja lopulta järkeen ja ymmärrykseen, joka sen vaikutuksesta pimenee. Passiot muuttelvat järjen aatteita hyvästä sekä oikean ja väärän käsitteitä, koskapa se, mikä yhdessä valtiossa katsotaan oikeaksi, toisessa valtiossa katsotaan vääräksi ja suurimmat moralistit kritisoivat toisiaan. Ryövärivaltiossa on velvollisuutena ryövätä ja rosvota. Samassa valtiossakin perustuslait muuttuvat samassa suhteessa

kuin poliittiset suhdanteet, joiden perustana ovat esiin heränneet poliittiset tai itsekkään vapauden passiot. Mitä kerran pidettiin valtiolle oikeana ja hyödyllisenä, sitä pidetään toisessa tilanteessa mitä väärimpänä ja vahingollisimpana, aina sen mukaan, mikä poliittinen puolue saa yllötteen. Tämä oikean ja väärän käsitteen muuttuminen perustuu erilaisiin passioihin. Oikeuskäsitettä ei voida määrittää niin kauan kuin eri passiot voivat tukahduttaa tai elvyttää oikeuden tuntoa.

714. Tämä oikeuskäsitteen muuttuvaisuus on antanut muutamalle kirjailija Ignellille aiheen pitää oikeuden perustetta muuttuvana, jonka vuoksi hän ei hyväksy Melanchthonin katsomusta, että omantunnon laki — oikeuskäsite — olisi kaikkina aikoina ollut sama. Tosin abstraktisen luonnonoikeuden pitäisi aina olla sama, niin kauan kuin ihmisluonto pysyy muuttumattomana. Mutta kun suurimmatkin moralistit, joilla kuitenkin on ymmärryksessä samat ajatuksen lait, ovat päätyneet eri käsitteisiin oikeasta ja väärästä, täytyy syyn tähän oikeuspohjan horjuvuuteen olla erilaisissa järjen aatteissa, jotka taas perustuvat erilaisiin passioihin, jotka ovat erilaisia eriyksilöillä, eri kansanluokilla ja eri tilanteissa aina sen mukaan kuin poliittiset suhteet muuttuvat. Mutta siitä ei seuraa, että ikuinen oikeudenperuste, Jumalan vanhurskaus, olisi muuttuva.

NN. Moraalinen aines sydämässä eli sydämeen kirjoitettu laki

715. Kun sanotaan, että ihmisellä on huono pää, mutta hyvä sydän, on se yleisen terveen arvostelun ilmaus, joka perustuu tunteeseen. Huonolla päällä tarkoitetaan ymmärryksen puutetta ja muistin puutetta, mutta tämä puute ei sisällä mitään moraalista vikaa eikä huonoa luonnetta, vaan huonon käsityskyvyn, huonon muistin, rajoitetun ymmärryksen jne. Mutta hyvä sydän viittaa moraaliseen luonteeseen.

716. Kun toisesta ihmisestä sanotaan, että hänellä on hyvä pää, mutta paha sydän, on se samalla tavoin yleisen arvostelun ilmaus, jonka mukaan ihmisellä on hyvä ymmärrys, hyvä muisti, hyvä käsityskyky jne. Mutta paha sydän viittaa moraaliseen luonteeseen, paha sydän tarkoittaa huonoa luonnetta.

717. Nämä ihmisen moraalista luonteesta annetut arvostelut osoittavat, että sydän, ei ymmärrys, ei järki eikä muisti, määrää ihmisen moraalisen luonteen. Historia kuitenkin osoittaa, että maailma ylistää ja ihailee suurta neroa eikä hyvää sydäntä. Maailman hyveen esikuvat on pian laskettu, mutta maailman suurmiehiä on paljon. Tämä totuus pitää paikkansa vielä meidän päivinämme. Meidän päivinämme väheksytään hyvettä, mutta neroutta, taitoa, lahjakkuutta ihaillaan ja kunnioitetaan.

718. Mutta nyt on monia, joilla on luonnostaan hyvä sydän, ilman että he silti olisivat kristittyjä. Kaiken kaikkiaan, määrääkö moraalisen luonteemme yksin se sydän, jota tavallisessa merkityksessä kutsutaan sydämeksi, vaiko siihen laskettuna kaikki luonnolliset ja luonnottomat passiot, joita laajemmassa merkityksessä myös kutsutaan sydämeksi. Kaikki orgaaniseen elämään perustuvat passiot kulkevat sydämen kautta passioiden moraalisen aineksen kautta, ja kun sydän on passioiden keskuselin, sydämen laatu määrää moraalisen luonteen.

719. Tämän vuoksi ihminen, jolla on luonnollisen hyvä sydän, voi olla julma, siveetön, ahne jne, koska julmuuden oikea motiivi on sapessa ja siveettömyyden motiivi sukupuolielimissä, mutta kun sapensekainen veri vaikuttaa sydänekudoksiin ja herättää vihaa, samoin vereen sekoittunut siemen vaikuttaessaan sydänekudoksiin herättää rakkautta. Tämä on fyysinen puoli, jota kutsumme passioiden ainekseksi. Siten kauhea Danton saattoi sulaa kyyneliin vaimonsa rinnoilla, mutta oli kuitenkin tiikeri saapuessaan konventtiin. Hänellä oli siis luonnostaan hyvä sydän, mutta kunnianhimo, joka oli hänen pääpassionsa, johti hänet julmuuteen. Nerolla ei myöskään ollut luonnostaan paha sydän, mutta aistillisuus Messalinan seurassa karkoitti hänen hyvän sydämensä.

720. Emme voi väittää että sydän yksin olisi jalompien tunteiden elin. Äitiyden tunne, joka on vahvin kaikista jaloista tunteista, ei lähde suoraan sydäimestä, vaan kohdusta, jossa synnytystuskat tunnetaan. Miehellä ei ole kohtua, siksi hän ei voi myöskään tuntea mitään äidin sydäntä. Äidin sydän on tyhjentyvätön rakkauden meri, se tuo sekä autuutta että tuskaa. Luonnollisella rakkaudella ei myöskään ole perus sydämessä vaan sukupuolielimissä. Kuohilaista sanotaan, että heillä on mielikuvitusvoiman takia himo jäljellä, mutta he eivät voi rakastaa. Selittäköön nyt filosofi luonnollisen rakkauden.

721. Tunteeton ihminen ei ole onnellinen eikä onneton. Filosofi voi olla rauhallinen ja tyyni, mutta hän ei suinkaan ole onnellisin. Ei yksikään äiti halua vaihtaa sydäntään filosofin kanssa, ei myöskään kukaan rakastaja. Kristillinen usko herättää eloon kaikki jalommat tunteet, jotka ihmistä voivat hallita ja painaa alas alhaiset passiot, joista sydän on kärsinyt, elävä usko tuo sydämeen autuaallisia tunteita eli moraalisia nautintoja, ja siitä muodostuu autuaaksi tekevä usko. Rationalisti väittää kuitenkin, että tunteet eivät kuulu uskontoon, vaan että uskonto pitää eristää tunteiden mystiseltä alueelta.

722. Kun väitämme, että kristinusko muodostuu autuaista tunteista ja moraalisista nautinnoista, emme tarkoita luonnollisia tunteita, joita kaunis ja liikuttava saarna kyllä herättää; kun saarnaaja kuvaa puolisoitten välisiä suhteita tai lasten ja vanhempien välisiä, hän voi saada monen sulamaan kyyneliin, mutta sillä ei kokonaisuuden kannalta ole mitään voitettu, koska nämä luonnolliset tunteet ovat äkillisiä ja pian häipyviä. Tosin rakkauteen liittyy tietty autuuden tunne, joka irroittaa ihmisen maallisesta elämästä, niin että moni vastanainut on tai tuntee olevansa valmis täältä lähtöön.

723. Mutta nämä rakkauden hurmaukset eivät kestä kauan. Kun rakastavaiset ovat saaneet tyydyttää suloista passiotansa, tulevat tämän elämän huolet, jotka katkeroittavat elämän, ja silloin on autuus lopussa. Luonnollisten tunteiden herättämisellä ei siis voiteta mitään suuren

päämäärän kannalta, joka on tehdä ihminen onnelliseksi ajassa ja iäisyydessä. Kuuluisimpien hengellisten puhujiemme pyrkimys on tosin herättää luonnollisia tunteita, panna vanha aatami haaleaan kylpyyn, mutta sillä ei saada aikaan muuta kuin koiran uskontoa.

724. Uskonnon opettajan ensimmäisenä huolen tulisi olla herättää tukahtunut oikeuden tunto, joka on ihmisen sydämeen kirjoitettu laki. Ihmiset tulisi sen kautta herätä katumukseen, kun hän oikein oppii tuntemaan syvän alennuksensa, kun hän saa maistaa hengellisen kuoleman katkeruutta, vaivoja ja omantunnon tuskaa. Vasta silloin herää sovituksen kaipausta, ja sellaisille katuvoisille, parannukseen taipuville, epätoivoisille sieluille on saarnattava evankeliumia Jumalan armosta ja syntien anteeksiantamuksesta. Mutta ensimmäistä kohtaa armon järjestyksessä — tarkoitan synnin katumusta — ei savuteta ummistamalla silmiään ihmisten vioille ja virheille, mitään ei voiteta itkun tihrustelulla eikä nahjustelulla saarnastuolissa. Ei vanhaa aatamia saa hyväillä eikä rosoista ihmissydäntä painaa villaisella. Sillä ei saa aikaan mitään perusteellista heräystä, vaan laki on kaiverrettava teräspiikillä.

725. Pyhä Henki kuvaa ihmissydämen kivisydämeksi, joka on kovempi kuin timantti, se on rautainen ja teräksinen sydän, siksi se on murennettava lain vasaralla. Se on täynnä märkäpaiseita ja haisevia sudenluolia, ne on puhkaistava totuuden okaalla, sillä vanhan aatamin sitkeään nahkaan ei pysty muu kuin kaksiteräinen miekka, sydän on ensin ympärileikattava Sipporan terävillä kivillä, sitä täytyy raapia ja rouhia, ruhjoa ja murentaa, ennen kuin siitä tulee särjetty ja se niin valmistuu ottamaan vastaan armoa ja sovitusta.

726. Tätä tarkoittavat apostolin sanat: lain kautta tulee synnin tunto ja: käskysana herätti minussa kaikkinaisia himoja. Se tahtoo sanoa: kun lain henki herättää oikeuden tunnon ja kehittää siitä moraalisen passion, joka sotii epämoraalisia passioita vastaan, vasta silloin ihminen saa selvän kuvan omasta alennustilastaan. Looginen totuus näet on, että käsite selkenee vertailemalla kahta kohdetta. Niin kauan kun passiot olivat

kapaloissaan kuolleen uskon pumpuliin käärittyinä, ei ihminen tuntenut rikkomustensa laajuutta eikä perkeleen hirvittävää mahtia. Hän oli kuin viattomuuden tilassa eikä voinut erottaa hyvää pahasta.

727. Mutta kun käskysana herätti kaikkinaisia himoja, silloin vasta hän sai tuntea passioiden voimaa ja perkeleen kauheata valtaa. Ilman lakia synti on kuollut, mutta kun käskysana tuli, niin synti virkosi. Moraalisen passion mukana heräsivät myös epämoraaliset, ts. perkele suuttui, kun ei saanut olla rauhassa pesässään. Moraaliset passiot herättävät passioita toimintaan, koska niiden herruus on uhanalainen. Ei niin, etteivätkö nämä passiot ennen heräystä olisi olleet toiminnassa. Ne hallitsevat luonnollista ihmistä osin tietoisesti kuten viha, siveettömyys, ahneus, kateus jne, vaikka ne ilmenevät luonnollisen ihmisen tajunnassa viattomina, osa niistä hallitsee ihmistä tämän tietämättä, niinkuin kunnianhimo ja omavanhurskaus, joilla on moraalinen silaus, ts. ne muuttavat itsensä valkeuden enkeleiksi.

728. Käskysana, joka oli oleva minulle elämäksi, olikin minulle kuolemaksi. Moraalisen lain piti saada aikaan moraalista jalostumista, ihmisestä piti lain täyttämällä tai noudattamisella tulla hyveellinen ja Jumalalle otollinen, mutta se herättikin sen sijaan epätoivoa, koska synti otti käskysanasta aiheen ja kuoletti minut käskysanan kautta, ts. synti herätti omantunnon tuskan, kun se tuli ristiriitaan lain kanssa. Syntyi passioitten välinen ristiriita, ja tämä ristiriita herättää aina tuskaa. Tästä ristiriidasta syntyvä sydämen hätä sisältyy todellakin fyysisen sydämen kudoksiin. Vasta silloin saa tuntea perkeleen kauheaa vaivaamista.

729. On huomattava, että tyydyttävissä olevat passiot eivät aiheuta tuskaa, vaan pikemminkin tyytyväisyyden ja mielihyvän tunnetta. Varas on hyvin tyytyväinen, kun hänen onnistui varastaa, hän on mielestään tehnyt kaappauksen. Huora nukkuu makeasti asiansa päälle. Hänellä ei ole mitään omantunnon syytöksiä ennen kuin omatunto herää. Mutta kun passio ei voi tulla tyydytetyksi, esim. rakkaus, siitä syntyy surua, murhetta, tyytymättömyyttä. Elämä tulee raskaaksi, sietämättömäksi.

Nyt laki eli herännyt oikeuden tunto merkitsee estettä alhaisten passioiden tyydyttämiselle, ja se herättää surua. Siten vastausta saamaton rakkaus aiheuttaa murhetta. Mutta jos siihen liittyy vielä viha, kuten mustasukkaisuudessa, tuska tulee sietämättömäksi. Samoin on heräämisen laita. Omalletunnolle on jo murheellista se, ettei passiota voi noudattaa, mutta jos siihen vielä liittyy omantunnon syytöksiä tai Jumalan vihaa, silloin syntyy tunnon tuska ja sydämenhäätä.

730. Moraalinen passio eli herännyt omatunto ei voi koskaan painaa alas alhaisia passioita eikä tehdä niitä tyhjiksi, sillä perkeleen tuliset nuolet haavoittavat alati nousevaa oikeuden tuntoa. Nämä nuolet tuntuvat sydämessä ja ilmenevät tahdossa pahoina haluina sekä ymmärryksessä pahoina ajatuksina, joita herännyt ei voi välttää, vaikka hän tahdon negatiivisen vapauden perusteella ei niitä tyydytäkään ja tahdon aktiivisella vapaudella inhoaa niitä. Mutta taistelu moraalisen ja epämoraalisen passion välillä saa aikaan riitaa ja eripuraisuutta itse elimessä. Sitä kutsutaan sydämen tuskaksi, siksi apostoli sanoo: synti otti käskysanasta aiheen. . . ja kuoletti minut. Se sai aikaan omantunnon tuskaa ja sydämen ahdistusta.

731. Synti, että se synniksi nähtäisiin, on hyvän kautta tuottanut minulle kuoleman. Luonnollisessa tilassa ei se, mikä todella oli synti, näyttänyt olevan syntiä. Ennenkuin käskysana tuli, ts. ennen heräämistä, apostoli ei tuntenut himoa synniksi, ja kun syntisiä himoja ei tunnettu synniksi, vielä vähemmän tunnettiin synniksi epäjalot tunteet, varsinkin kun uinuvaa passiota tuskin huomattiinkaan tajunnassa. Lukuunottamatta vihaa, jonka luonnollinen ihminenkin tuntee, ja siveettömyyttä, toiset passiot ovat enimmäkseen kätkössä luonnolliselta ihmiseltä, hän ei tunne itsekkyyttä, kunnianhimoa eikä voiton himoa, ne ovat häneltä salassa.

732. Että synti synniksi nähtäisiin, että ihminen saisi paremman selvyuden turmeltuneesta luonnostaan eikä painuisi sokean pukin lailla syvyyteen, laki herätti kaikkinaisen himon. Tämä oli tosin jotakin hyvää, että laki eli moraalinen passio herätti epämoraaliset passiot, sillä sen

kautta hän tuli tuntemaan niiden iljettävyiden ja perkeleen kauhean vallan. Hengellinen viha, joka ennen ilmeni apostolin tajunnassa pyhänä velvollisuutena hävittää Jeesus Nasaretilaisen kerettiläispuolue, ilmeni heräämisen jälkeen hänen tajunnassaan hirveäksi synniksi, joka vielä armoituksen jälkeenkin oli raskaana painona hänen tunnollaan. Ellei laki, herääminen eli moraalinen passio olisi tullut väliin, hän olisi mennyt kuin sokea pukki helvettiin tietämättä mitään kauheasta synnistään.

733. Laki oli nyt jotakin hyvää, koska se ilmaisi hänelle kauhean ja inhottavan hänen teoistaan, mutta juuri tämän hyvän johdosta synti vaikutti kuoleman, ts. omavanhurskaus, jonka laki herätti toimimaan, sai aikaan epätoivoa, se aiheutti omantunnon tuskaa ja sydämen ahdistusta, että synti tulisi ylenmäärin synnilliseksi käskysanan kautta, ts. synti eli epämoraaliset passiot tulisivat käskysanan kautta kauheiksi, inhottaviksi, iljettäviksi käskysanaan verrattuina, että hän sai maistaa kuoleman ja helvetin tuskaa ja tulla nöyryytetyksi Herran edessä. Vasta silloin ihminen saa tuntea alennustilansa, kun laki herättää hänessä kaikkinaisen himon.

734. Laki on hengellinen, mutta minä olen lihallinen, myyty synnin alaisuuteen. Laki, moraalinen passio, vaatii ehdotonta synnittömyyttä, mutta minä olen himojeni orja, nimittäin hengellisessä mielessä, ei niin ymmärrettynä, että apostoli olisi antanut ruumiinsa jäsenet syntisten himojen palvelukseen, sillä silloin ei olisi mitään eroa kristityn eikä synnin orjan välillä. Hänellä oli tosin voimaa negatiivisen ja aktiivisen tahdon vapauden perusteella vastustaa passioiden valtaan pääsyä, mutta hän ei voinut tehdä tyhjäksi passioitaan orgaanisen elämän alalla eikä himojaan hermoelämän alalla, ja siinä mielessä hän oli synnin alle myyty.

735. Nykyiset Raamatun tulkitsijat väittävät, että apostoli Roomalaiskirjeen 7. luvussa aina 24. jakeeseen saakka esittää lain alaista tilaa. He eivät voi kuvitella, että armoitettu kristitty on niin syntinen kuin siinä kuvataan. Mutta Augustinus ja Luther ovat havainneet, että tämä tila sopii myös armoitettuun kristittyyn. Olemme myös vakuuttuneita

siitä, että apostoli Room. 7. kuvaa omaa tilaansa sellaisena kuin se oli hänen kirjoittaessaan Roomalaiskirjettä. Mutta kuolleen uskon kannattajat ovat ilmeisesti armon kautta vapautuneet synnistä, Erik Jansan joukosta kerrotaan, että he ovat tulleet synnittömiksi armon kautta, emme kyllä tiedä, kuinka oikein tämä on meille kerrottu, sillä Erik Jansan joukosta on levinnyt niin paljon valhetta, ettemme voi tietää, mitä heidän uskonsa oikein on.

736. Oikeuden tunto ei voi tukahduttaa, saati sitten hävittää aistillisia himoja, koska niiden perus on kokonaan eri elimissä. Omatunto ei näin ollen voi lannistaa siveettömyyttä, ahneutta, kunnianhimoa, itsekkyyttä tai omaavanhurskautta niin, ettei noita passioita olisi enää tunnettavissa. Mutta herääminen voi tukahduttaa paloviinan passion, koska tuo passio ei ole synnynnäinen vaan hankittu. Aikansa kuitenkin vaatii, ennenkuin vatsan elimet läpikäyvät muutoksen ja palautuvat luonnolliseen tilaansa. Vasta silloin himo häviää.

737. Herännyt juomari ei selviä heti heräyksensä jälkeen onnettomasta passiostaan, ennenkuin viinan elimet ovat läpikäyneet puhdistusprosessin, mutta herätyksen kautta juomari sai inhon syntiinsä. Hänelle tuli selväksi passion inhottavuus, sillä ennen heräystä hänellä ei ollut mitään selvää käsitystä paloviinan vahingollisuudesta. Ennen heräystään hän ei voinut koskaan vakuuttua siitä, että kohtuullinenkin ryyppääminen olisi synti. Mutta heräyksen jälkeen hän sai sen vakaumuksen, ettei voi päästä kokonaan vapaaksi himosta, ellei lopeta kokonaan viinan käyttöä.

738. On tunnettua, että jokainen passioiden välinen ristiriita on vaiva, esim. rakkauden ja vihan välillä, ts. mustasukkaisuus. Kuinka moni riistääkään itseltään hengen tämän passion takia. Pitkäaikainen mustasukkaisuus tekee elämän sietämättömäksi. Mutta ei vain ristiriita, vaan myös mahdottomuus tyydyttää passiota tuo moraalista kärsimystä, esim. vastausta saamaton rakkaus. Kuinka moni on tämän passion takia lopettanut elämänsä? Myöskin kunnianhimo eli kunnian perkele vaivaa

ihmistä aivan kauheasti, kun se ei tule tyydytetyksi. Historia osoittaa sadoittain suuria kenraaleja ja hovimiehiä, jotka ovat joutuneet epäsuosioon ja kuolleet mielipahasta.

739. Molempia näitä merkitsee heräys, eli se, että laki on kirjoitettu ihmisen sydämeen. Se sisältää taistelun perkeleiden kanssa, ja tämä taistelu on jo sinänsä tuskaa. Mutta taistelu saa aikaan myös sen onnettoman tilanteen, ettei kumpikaan ristiriitaisista passioista voi tulla tyydytetyksi. Alhaisia passioita ei voi tyydyttää, koska laki eli moraalinen passio sen estää. Mutta moraalista passiota, lakia, ei voi myöskään tyydyttää, niin kauan kuin lakia ei pystytä pitämään eikä täyttämään, sillä laki vaatii sydämen täydellistä puhtautta. Heräys on siten todellinen tuska, se saa aikaan omantunnonvaivaa ja sydämen ahdistusta ja niin kauan kuin ihminen on lain alla, hän on todella lain kirouksen painama, sillä laki saa aikaan vihaa. Juuri tätä tilaa järkeisopin ja kuolleen uskon kannattajat pitävät hurmahenkisyytenä.

740. Siksi he kysyvät katkerina, onko tämän tutkielman tarkoituksena herättää lukijoissa omantunnon tuskaa ja sydämen ahdistusta. Silloin meidän on suuresti valitettava kurjia sieluja, jotka ovat yhden jesuiitan harhaan johdettavissa vetämään ylleen omantunnon tuskia, sellainen voi sopia roistoille ja ryöväreille, mutta ei kunnialliselle kansalle. Syöttäköön sellaista vasikoille, mutta ei kunnialliselle kansalle, että myöskin hyveellisten ja kunniallisten ihmisten olisi tultava sellaiseen katumukseen voidakseen tulla sovitetuiksi Jumalan kanssa.

741. Näin puhuu rationalisti: »Ihmisen on lakkaamatta pyrittävä aateloimaan järkeänsä, säilyttämään tahtonsa jalouden ja välittämättä joistakin eduista, mitä laatua ne lienevätkin, käyttämään puolueettomasti sitä jumalallista sädettä, joka hänelle on suotu (tarkoittaa jumalallista sädettä järjessä) siinä täydellisessä vakaumuksessa, että Jumala ei ole muuta lakia antanut kuin sen, minkä hän pani järkeen. Jo vain! Jos maailman matkaaja Antajan tarkoituksen mukaan oikein käyttää näitä jumalallisia ominaisuuksia, ei hän koskaan väisty siltä kaidalta tieltä,

joka hänen kuljettavanaan on tässä aistillisuuden maailmassa. Silloin hän voi muita lakeja tai sovitustyötä tuntematta suorittaa velvollisuutensa vertaisiaan ja eläimiä kohtaan (?), sanalla sanoen, arvollisesti täyttää sen renkaan, mikä hänellä on osanaan luonnon ketjussa rauhan ja yksimielisyyden saavuttamiseksi. Ja kun ihminen tämän tekee, hän voi olla täysin vakuuttunut siitä, että hän on tehnyt velvollisuutensa Alkusyötä kohtaan. Sillä me emme voi suurta oikeudenmukaisuutta muulla tavalla palvoa tai kunnioittaa kuin hyvällä ja rehellisellä suhteellamme vertaisiamme ja eläimiä kohtaan.»

742. Tässä on rationalisti (AA) vaarassa sotkeutua stoalaisuuteen ja omaanvanhurskauteen. Kuolleen uskon korvia alkaa kuumottaa, kun se saa kuulla puhuttavan omantunnontuskasta ja sydämen ahdistuksesta, ja ilmaisee ajatuksensa tähän tapaan: Ihmisellä on varmaan sairaaloinen mielikuvitus ja huono luonne, kun hän vaatii, että kaikilla ihmisillä pitäisi olla omantunnon tuskaa ja sydämen ahdistusta. Tosin Raamattu puhuu katumuksesta ja parannuksesta, ja meidänkin tunnustuksemme vaatii sellaista niiltä, jotka ovat rikkoneet kasteensa liiton, mutta omantunnon tuska ei kai yleensä koske muita kuin suuria rikollisia. Kun ihminen kasteensa armon perusteella voi täyttää lain ei vain kirjaimellisesti vaan myös hengellisesti (? Härnösandin tuomiokapituli), olisi kohtuutonta panna hyveellisiä omantunnon tuskiin, koskapa hyve palkitsee itsensä ja tulee vieläkin palkituksi; Lindblomin katekismus.

743. Sitäpaitsi, mitä hyvää omantunnon tuskasta olisi? Eihän ihminen voi tunnontuskallaan sovittaa rikkomustaan. Kirkkomme opettaa, että ihminen rikottuaan kasteensa liiton saa syntinsä anteeksi uskon kautta Kristuksen ansioon. Mitä hyvää tunnontuskasta olisi? Sehän vähentäisi Kristuksen ansiota ja täyttämistä, se merkitsisi Kristuksen vapaan armon halveksimista, jos joku kuvittelisi, ettei ihminen voi saada syntejään anteeksi ilman sivuansioita tms. Tässä on armon varkaalla vaara hukkuu Kristuksen haavoihin.

OO. Moraalinen aines omassatunnossa (Syneidesis)

744. Lukija muistane, että sydän on organon leptikon eli susceptiivinen elin, ts. sellainen elin, joka tuottaa tai synnyttää, se on pelto, jossa sekä vehnä että rikkaruoho ensinnä itävät, se on hyvän ja pahan, oikean ja väärän, valon ja pimeyden prinssiippi, subjektiivinen tajunta sen sijaan on vain reseptiivinen elin, joka saa vaikutteensa sydäimestä virtaavasta punaisesta verestä. Subjektiivinen tajunta on ensi sijassa moraalisten ja epämoraalisten aineiden vastaanottoelin, mutta nämä ainekset eivät synny subjektiivisessa tajunnassa, vaan sydämessä, josta sekä hyvä että paha kuohuu ja leviää muihin elimiin.

745. Sydämen tunteet ilmenevät subjektiivisessa tajunnassa tietona, syneidesis, eli hyvän ja pahan tajuntana. Syneidesis johtuu kreikkalaisesta sanasta eido, joka oikeastaan merkitsee näkemistä, mutta niinkuin sanaa näkeminen käytetään sekä ulkoista että sisäistä näkemistä koskevana, sanaa eido on käytetty molemmissa merkityksissä. Se tarkoittaa »nähdä», kun puhutaan sisäisestä näkemisestä tai sen kokemisesta, mitä meidän sisässämme tapahtuu. Heinroth samoin kuin Petrelli ovat vaihtaneet subjektiivisen tajunnan järkeen. Petrelli sanoo, että järki on se sisäinen aisti, jolla ihminen tajuaa sen, mitä hänen omassa sielussaan tapahtuu, mutta ei järki, vaan ensisijaisesti subjektiivinen tajunta ottaa vastaan veren ja hermojen vaikutteet.

Huomautus: Martensenin tuumailu dogmatiikkansa 8. §:ssä on, niinkuin tavallista, omanvanhurskauden tuote. Ei uskonnon tieto tee ihmistä vapaaksi Jumalan edessä, vaan Poika tekee ihmisen vapaaksi. Mitä taas uskonnon tietoon tulee, muistutamme lukijaa siitä, että tieto rakkaudesta on jotakin muuta kuin rakkaus itse, vaikka romaanin kirjoittaja itse olisikin ollut rakastunut, jolloin hänen voidaan sanoa tietävän rakkaudesta, silti tämä tieto rakkaudesta on jotakin muuta kuin itse rakkaus. Hänen tietonsa rakkaudesta on tosin todellista tietoa, kun hänen tietämisensä perustuu omaan kokemukseen rakkaudessa, sikäli kuin hänellä on kyky tarkata tunteitaan. Tämä rakkauden tieto on kuitenkin

jotakin aivan muuta kuin rakkaus itse, koska tieto kuuluu hermoelämän piiriin, mutta rakkaus on passio, joka kuuluu orgaanisen elämän piiriin. Sama suhde on uskonnon tiedon ja itse uskonnon välillä. Usko ja tietäminen eivät siis ole läheskään identtisiä juuri siksi, että ne kuuluvat eri elimille. Hegel, Martensen ja muut rationalistit saavat sanoa mitä haluavat uskonnollisesta tietämisestä; ei pidä paikkaansa, että se olisi välitöntä tietämistä, koska tämä tietäminen silloinkin kun se perustuu välittömään tuntemiseen edellyttää harkintaa, joka tapahtuu ymmärryksessä tahdon voimasta. Mutta filosofin välitön tietäminen merkitsee, kuten tunnettua, jumalallista sädettä järjessä, aatetta, jonka katsotaan olevan välittömästi saatavissa tai synnynnäinen eikä siis syntynyt minkään harkinnan kautta, joka edellyttäisi ymmärryksen toimintaa, joka puolestaan olisi tahdosta riippuva toiminta. Muuten tässä tutkielmassa on jo osoitettu, että välittömät järjen aatteet ovat suuri metafysiikan virhe. Koskaan ei näet voida todistaa, että olisi joitakin järjen aatteita, jotka eivät pohjaudu tunteisiin eivätkä harkintaan.

467. Osa ihmisistä liittää tunteet sieluun. Ne, jotka liittävät tunteet sieluun (hermoelämä), puhuvat sielun tunteista, sielu tuntee, minun sieluni tuntee, minä tunnen sielussani jne. Toiset taas liittävät tunteet sydämeen, he puhuvat sydämen tunteista, sydämeni tuntee, minä tunnen sydämessäni. Molemmat puhuvat ovat käytössä suomessa. Filosofi, joka arvostelee kaikkea sen mukaan kuin hän ajattelee, liittää kaikki tunteet sieluun. Hän väittää, että ruumiillinen tunne tai ruumiillisuuden tunne kuuluu sielulle, mutta rahvas, joka perustaa arvostelunsa tunteeseen, liittää tunteet sydämeen.

747. Luulemme, että molemmat arvostelevat yksipuolisesti. Kun näet kaikki sieluntoiminta on samalla elintoimintaa, kuuluvat tunteet sekä ruumiille että sielulle, ne kuuluvat sekä orgaaniseen että hermoelämään, ei vain sielu, vaan koko ihminen tuntee. Tunteet saavat lähtönsä orgaanisesta elämästä, mutta vaikuttavat hermoelämään. Siitä seuraa, että sama minä, joka aistii, on sama minä, joka ajattelee.

748. Mutta kun filosofi lisäksi olettaa järkisielun, joka pitäisi olla toinen minä kuin aistimina, ja tämän minän, järkisielun, olisi toimittava ilman yhteyttä elimiin, voimme filosofin laskuun olettaa myös fyysisen tunteen, joka koetaan elimillä, sekä metafyyssisen tunteen, joka koetaan ilman elimiä. Itse asiassa fyysinen tunne ja metafyyssinen tunne ovat yksi ja sama tunne, niinkuin fyysinen ja metafyyssinen tajunta ovat yksi ja sama tajunta.

749. Fyysinen tunne muodostuu veren impulsseista ja hermojen reaktioista aivoissa, missä tapauksessa koemme veren eri aineosasten muovaavan tunteita. Siten viinanhumalan tunne on hiukan erilainen kuin tupakkahumalan. Samoin rakkaus koetaan toisin kuin mustasukkaisuus, ja suru tuntuu toisenlaiselta kuin ilo jne.

750. Filosofi ei voi myöntää, että kaikki nämä tunteet olisivat samalla kertaa aistillisia ja yliaistillisia; kaikki fysiologit ovat kuitenkin yksimielisiä siitä, että tunteet todellakin saavat aikaan elinten liikkeitä, jokainen voi nähdä omilla silmillään, että tietyt tunteet kiirehtivät verenkiertoa, esim. viha, rakkaus, kunnianhimo, joita sen vuoksi voidaan kutsua eksentrisiksi, epäkeskisiksi, jota vastoin muutamat tunteet estävät veren kiertoa, esim. pelko, suru, kateus ym., joita sen vuoksi kutsutaan konsentrisiksi, samankeskisiksi, koska ne aiheuttavat veren tukkeutumista sisäelimiin.

751. Jos kaikki tunteet ovat samalla kertaa fyysisiä ja metafyyssisiä, täytyy myös moraalisten tunteiden olla samalla kertaa fyysisiä ja metafyyssisiä, mutta filosofi ei voi millään siihen myöntyä, hänelle on olemassa vain aistillinen tunne, jonka hän aisteillaan tuntee, kuten kylmä, lämmin, ruumiillinen tuska jne. Mutta kaikkien moraalisten tunteiden hän katsoo olevan metafyyssisiä. Kuitenkin nähdään selvästi, että moraaliset tunteet vaikuttavat yhtä voimakkaasti elimistöön kuin luonnolliset silloin kun ne kehittyvät passioiksi.

752. Jos ihmisellä on orgaaninen elämä ja hermoelämä, meidän on ensin erotettava toisistaan orgaaniset tunteet ja aistilliset tunteet; on olemassa ero itse orgaaniseen elämään kuuluvan passion ja passion aistielimeen tekemän vaikutuksen välillä. Viimemainittua pidetään yleensä sieluna ja se vastaa filosofin järkisielua, vaikka yleensä pidetään sydäntä varsinaisena sielun elimenä, mutta kun filosofi tekee oleellisen eron hermoelämän ja järkisielun välillä, vaikka tämä ero olisi todistettava, ennenkuin tulemme siitä vakuuttuneiksi, voimme filosofin laskuun kuitenkin olettaa järkevän sielun, joka on ens simplex, eli olento, jonka olisi oltava jotakin kokonaan muuta kuin hermoelämää. Suunnilleen tällä tavoin filosofi ajattelee.

Muistutus: Muistutamme lukijaa siitä, mitä tässä tutkielmassa on jo sielusta esitetty. Materialistinen lääkäri pitää materiaa substanssina ja sielua aksidenssina eli materian ominaisuutena, jonka täytyy lakata olemasta silloin, kun materia lakkaa olemasta. Mutta spiritualistit väittävät, että materia on aksidenssi (ens contingens), jota vastoin materian voimat (esim. painovoima) muodostavat materian substanssin. Filosofit olettavat tavallisesti sekä sielun että ruumiin substanssin, ts. sekä materia että materian voimat ovat substansseja. Me olemme olettaneet yhden elämänprinsiipin, jolla ei metafysisessä mielessä ole substanssia, mutta kylläkin psyykisessä mielessä ollen eksistentia sine essentia et sine substantia. Tätä elämänprinsiippiä me pidämme varsinaisena sieluna. Mutta filosofit eivät pidä yhteistä elämänprinsiippiä sieluna, vaan sitä, mitä lääkärit nimittävät hermoelämäksi, filosofi pitää varsinaisena järkisieluna. Kuitenkaan lääkärin hermoelämä ja filosofin järkisielu eivät ole identtisiä. Filosofi näet pitää järkisielua oliona (ens simplex). Mutta hermoelämä ei ole olio, siinä juuri on harhakuvitelma, että filosofinen järkisielu ei ole elämän prinsiippi eikä hermoelämä. Siksi meidän täytyy filosofin laskuun olettaa metafyyminen persoonallisuus, joten se minä, joka aistii, ei ole sama minä, joka ajattelee. Meidän oma vakaumuksemme on, että se minä, joka aistii, on sama minä, joka ajattelee, eli että aistihavainto on samalla yliaistillinen.

753. Mutta niiden fyysis-psykkisten perusteiden mukaan, joita tämän tutkielman alussa olemme kehittäneet ja selvittäneet, järkisielu ei yksin muodosta ihmisen persoonallisuutta, vaan koko sielu, eli metafyyminen sielu, muodostaa kokonaisuudessaan ihmisen persoonallisuuden. Tämä sielu ei käsitä vain hermoelämää vaan myös orgaanisen elämän ja elämän periaatteita. Elimissä vaikuttava metafyyminen voima muodostaa sielunkyvyt, niin että fyysinen sydän on metafyymsen sydämen elin, subjektiivinen tajunta on omantunnon elin, fyysinen tahto on metafyymsen tahdon elin, ja ymmärryselimet ovat ymmärryksen elimiä.

754. Tästä selviää, että sielunkykyjen välinen eroavuus perustuu elinten erilaisuuteen ja juuri tämän elinten erilaisuuden johdosta ja näiden elinten erilaisen toiminnan takia ihminen on tullut tietoiseksi sielunkyvystään, joita elimet pystyvät paikallistamaan. Väitämme siis, että moraalinen aines pystyy vaikuttamaan elinten toimintaan samalla tavoin kuin epämoraalinen aines pystyy vaikuttamaan elimiin ja aiheuttamaan siellä sairautta ja kuolemaa. Moraalinen tunne syntyy ensiksi sydämessä ja tulee sieltä subjektiiviseen tajuntaan, jonka vuoksi sitä kutsutaan omaksitunnoksi (ruots. samvete = kanssatietäminen, -suom. huom.).

755. Omatunto on siis aisti, jonka on otettava sydäimestä vastaan sekä hyvää että pahaa. Katsokaa juomaria, joka on elänyt pitkän aikaa humalassa, kun hän lopulta herää humalastaan, hän on pahalla päällä; väliin hän kiroaa krouvaria ja juomaveikkoja, jotka taas saivat hänet ryyppäämään ja hävittämään rahojaan; väliin hän kiroaa paloviinan, ikäänkuin se olisi syyppää hänen onnettomuuteensa; väliin hän syyttää vaimoaan ja kotiväkeään, joka ei pitänyt hänestä parempaa huolta, mutta vähemmän syyn hän ottaa itse päälleen. Juuri sellaiselta näyttää mies, jolla on paha omatunto. Mutta paha omatunto ei ole vielä herännyt.

756. Moni juomari voi maata vuoteessa monta päivää pitkäaikaisen humalan jälkeen, häntä kai vaivaa hänen paha omatuntonsa, mutta se ei kuitenkaan herää, koska hän jatkuvasti sysää syyn toisten harteille.

Sellainen omatunto oli Aadamilla ja Eevalla lankeemuksen jälkeen. Adam syytti Eevaa ja Eeva käärmettä. Tämä on pahan omantunnon oikea tuntomerkki, että rikollinen panee syyn toisten päälle, kun hän ei voi tyystin kieltää toimintaansa. Usein joku äsken herännyt panee syyn onnettomuuteensa vanhempiansa niskoille, jotka ovat antaneet huonon esimerkin tai toisinaan opettajan niskoille, joka on antanut hänen varoituksetta rientää kadotustaan kohti.

757. Tämä on varoitus kaikille vanhemmille ja opettajille, se osoittaa jo täällä, mitä voi tapahtua tulevassa maailmassa, kun syntinen havahtuu tajuamaan onnettoman tilansa, silloin lapset tulevat vuodattamaan kirouksia vanhempiansa päälle, jotka olivat heille huonona esimerkkinä, kuulijat syyttävät katkerasti opettajaansa, vietelty kiroaa viettelijänsä, juomari kiroaa krouvarin, petetty pettäjän jne.

758. Mutta sivistynyt maailma kutsuu tällaista tarpeettomaksi mietiskelyksi ja hurmahenkisyydeksi. Valistuneen maailman kansalaisen mielestä ei ihmisen tarvitse olla tekemisissä muiden kuin Luojan kanssa. Hänen moraaliselle olemassaololleen on kylliksi, että hän täyttää velvollisuutensa sillä, että hän ottaa vaarin oikeuksistaan. Älköön pappi, piispa taikka lukijaissaarnaaja sekaantuko ihmisten arkiseen elämään. Ei meidän tarvitse ripittäytyä kennellekään, sillä ei ketään liikuta se, miten minä elän. Itse minä vastaan teoistani. Jokaisella on kyllin huolta itsestään eikä ole tarpeen sekaantua toisten asioihin. Niin puhuu sivistynyt maailman kansalainen.

759.utta tämän ylpeän puheen lopputarkoitus on: ikuisuudessa on jokaisella kylliksi aikaa mietiskellä, miten on täyttänyt moraalisen tehtävänsä. Täällä hänen on täytettävä tehtävänsä isänä ja kansalaisena, eikä siihen tarvita tarpeettomia mietiskelyjä. Jos Luther on mietiskellyt, hän on tehnyt sen omaan laskuunsa, mutta meitä se ei koske. Kun omatuntomme antaa meille todistuksen, että olemme toimineet oikein ja kunniallisesti Jumalan ja ihmisten edessä, silloin toivomme voivamme

myös selvitä kunnialla Jumalan ja ihmisten edessä. Tässä kuuluvat stoalaisuuden ylpeät ja suuret sanat, siinä puhuu itse omavanhurskaus.

760. Meidän täytyy jättää ylpeät ja rohkeat omavanhurskaat miettimään ikuisuudessa ja palata heränneiden tykö, jotka miettivät jo täällä elämässä. Kohta kun ihminen on herännyt, hän alkaa todellakin mietiskellä, mutta hänen mietiskelynsä ei tarkoita sitä, onko hän ja missä määrin voinut täyttää moraalisen tarkoituksensa, vaan hän miettii ja pohtii sitä, kuinka hän voisi tulla sovitetuksi Jumalan kanssa ja löytää omantunnon rauhan.

761. Herännyt omatunto eroaa pahasta omastatunnosta siinä, että herännyt tuntee olevansa syyllinen Jumalan ja ihmisten edessä. Herännyt ei voi panna syytä kenenkään muun päälle kuin itsensä. Mutta hänessä on paljon omaavanhurskautta, jota hän ei heti huomaa. Hän tekee työtä kaikin voimin oman parannuksensa päälle. Hän häpeää paljastaa sydämensä tilaa jollekin kokeneelle kristitylle, kunnianhimo eli kunnian perkele pitää häntä niin lujilla, ettei hän uskalla keventää sydäntään avoimella tunnustuksella. Näin on tavallisesti vastaheränneiden laita.

762. On oikein hävetä moraalista alennustansa, mutta ei ole oikein häpeän tähden olla uskaltamatta paljastaa sydämensä salaisuuksia jollekin toiselle. Herännyt pelkää, että maailman joukko pilkkaa häntä, jos hän paljastaa sydämensä tilan. Mutta kun se huoli, joka hänellä on sisimmässään, on Jumalan mielen mukaista murhetta, ei hänen tarvitsisi hävetä sitä, että Herra on alkanut työnsä hänessä, ja kuitenkin hän häpeää, huomaamatta, että se on suuri synti.

763. Mutta eniten omavanhurskaus vaivaa herännyttä ja estää hänet sovituksen osallisuudesta. Kun herännyt tuntee olevansa suuri syntinen, tulee aina hänen ensimmäiseksi huolekseen parantaa elämäänsä. Tämä voi osaksi onnistuakin, mitä ulkonaiseen elämään tulee. Mutta kun hän sitten haluaa parantaa sydämensä, silloin hän joutuu ymmälle. Hän huomaa itsessään kiusauksia, viettelyksiä, pahoja ajatuksia ja himoja,

joita hän ei pysty lannistamaan eikä hävittämään. Ja omavanhurskaus antaa hänelle sen väärän vakaumuksen, ettei hän voi tulla sovitetuksi Jumalan kanssa, ennenkuin hän on tullut paremmaksi.

764. Kun hänellä luonnollisessa tilassaan on hyve ollut autuuden perustana tai hän on luottanut Jumalan armoon ilman katumusta ja parannusta, ei hän voi luonnollisessa tilassaan kuvitella, että hän on niin pohjiaan myöten turmeltunut. Mutta heränneessä tilassa hänen on mahdoton kuvitella, että niin suuri syntinen voisi saada armon. Kun hänen omatuntonsa nukkui, ei hän nähnyt sydämensä turmelusta, kun omatunto heräsi, hän sai huomata, että hänen sydämensä oli täynnä ahneutta, kateutta, vihaa, siveettömyyttä ja valhetta. Mutta hän ei voi nähdä suurimmaksi synniksi sovittajaansa vastaan omaavanhurskautta, joka ajaa häntä epäuskoon, koska tuo musta henki muuttaa itsensä valkeuden enkeliksi ja esiintyy totuuden tulkkina.

765. Jumalan laki vaatii sydämen täydellistä puhtautta. Hän tuntee sen, mutta hän ei käsitä, että omavanhurskaus vaatii samaa, ja kun hänen sydämensä ei koskaan tule puhtaaksi, vaikka hän kuinka tekee työtä ja ponnistelee, hän joutuu lopulta epätoivoon ja sanoo: Minulle ei ole enää armoa, minä olen iankaikkisesti hukassa. Tähän tulee vielä se väärä oppi, joka on jo itänyt hänen sydämessään ja joka sanoo: Hyve palkitsee itsensä ja tulee vieläkin palkituksi. Nyt herännyt tuntee, ettei hän voi millään olla hyveellinen; hän tuntee, ettei hän voi koskaan tavoittaa hyveen korkeaa ihannetta eikä sillä tiellä saavuttaa omantunnon rauhaa. Silloin omavan hurskaus tekee äkkikäännöksen ja sanoo: kuinka sinä voisit saada armon? Eihän sinulla ole todellista katumustakaan.

766. Omavanhurskaus asettuu ensiksi oikealle puolelle ja sanoo: sinulla täytyy olla puhdas sydän, ennenkuin pääset sovintoon Jumalan kanssa. Kun se on kauan ja tarkoin vaivannut katuvaista, armoa kaipaavaa sielua omalla parannuksella, se kiertää vasemmalle puolelle ja ajaa epätoivoista sielua yhä syvempään katumukseen, suurempaan omantunnon tuskaan, koska se haluaa ansaita armon tällä kiusaamisella. Mutta mitä enemmän

omavanhurskaus kiusaa, sitä pahemmaksi heränneen tila tulee ja lopulta hän lankeaa epätoivoon.

767. Mutta jolla on nukkuva omatunto, hän ei ole kokenut tästä mitään, hänellä ei ole kiusauksia, ei perkeleen päällekkarkauksia, ei pahoja ajatuksia, ei syntisiä himoja, sillä laki ei ole hänessä herättänyt mitään himoa, ja siksi tuo suruton joukko ei koskaan epäile autuuttaan. Ilman lakia synti on kuollut. Passiot ovat uinumassa, perkele makaa sydänkuopassa kuurupiilosilla, se ei kiusaa ketään, joka uskollisesti häntä palvelee ajatuksilla, sanoilla ja töillä. Kun kaikki luonnolliset passiot ovat tyydytettävissä, syntinen on tyytyväinen asemaansa, hän ei koskaan epäile autuudestaan.

768. Kun hän ei tunne perkeleitä sydämessään, kun hänellä ei ole tietoisuutta syvästä turmeluksestaan, hän elää jatkuvasti siinä suloisessa kuvitelmassa, ettei hänellä ole mitään syntiä omallatunnollaan. Jumala ei voi tuomita niin hyveellistä ja kunniallista ihmistä. Hänen nukkuva omatuntonsa antaa hänelle todistuksen siitä, että hän on toiminut rehellisesti ja kunniallisesti ja sillä hän uskoo kestävänsä Jumalan ja ihmisten edessä. Hän ei voi koskaan kuvitella, että hyve (omavanhurskaus) on rikos sovittajaa kohtaan ja että Vapahtaja on turhaan kärsinyt omanvanhurskauden tähden.

769. Väite, että hyve on rikos sovittajaa kohtaan, on aivan vastoin luonnollista järkeä. Järki-ihminen hämmästyttää ihmetyksestä sitä röyhkeyttä, joka uskaltaa koskettaa omanvanhurskauden pyhäkköä. Myöskin kuollut usko, jolla kaikessa hiljaisuudessa, itse sitä huomaamatta, on hyve autuuden perustana, vaikka uskookin Kristuksen ansioon, joutuu hämilleen sellaisesta väitteestä ja sanoo: kuinka tämä sopii yhteen? Onko hyvekin rikos Sovittajaa vastaan? Sen täytyy varmasti olla kerettiläisyyttä.

770. Mutta jos panemme psykologian tutkimustemme perustaksi, kerettiläisyys taitaa häipyä savuna ilmaan. Kaikkien moraalifilosofien

mukaan hyve on moraalisen tahdon tuote. Mutta sovitus on Vapahtajan kärsimysten tuote ja elävän uskon, joka ei voi syntyä ilman edellä käypää katumusta. Kaikki tämä koskee vain sydäntä, ei järkeä eikä tahtoa; katumus, usko, sovitus lähtevät sydäimestä ja tunnetaan siellä. Kellä peruukki on täynnä puuterimaista hyvettä, hän ei voi tulla totiseen katumukseen ja vastaavasti hän ei voi tulla sovitetuksi Jumalan kanssa, hän halveksii Kristuksen kallista sovitustyötä ja polkee Vapahtajan veren jalkojensa alle. Siten jokainen voi käsittää, että hyve on rikos sovittajaa kohtaan, koska hyveellinen ei voi tulla tuntemaan rikollisuuttaan eikä moraalista rappeutumistaan.

771. Jos ihmisen persoonallisuus käsittäisi vain hermoelämän alan tai vain sen osan ihmistä, jota tahto hallitsee, voisi olla mahdollista, että hyvällä tahdolla voitaisiin hyveen ihanne saavuttaa, kun filosofi vain ensiksi todistaisi, että ihmisellä on hyvä tahto. Mutta nyt ei voida todistaa, että persoonallisuus käsittää vain hermoelämän alan, joka koostuu muistista, ymmärryksestä, järjestä, tahdosta ja omastatunnosta, vaan että persoonallisuus, varsinkin moraalinen luonne, on sydämen ja passioiden määrättävissä, ja vaikkakin filosofi pudistaa päältään pahan tahdon, joka on passioiden tuote, ei kukaan tule ilman todistusta vakuuttuneeksi siitä, että subjektiivinen tahto ei kuuluisi sieluun.

772. Psykologian avulla voidaan pikemminkin todistaa, että subjektiivinen tahto tai passiot määräävät ihmisen moraalisen luonteen ja muodostavat hänen persoonallisuutensa. Kun tältä näkökannalta tarkastellaan ihmistä, ihmisestä tulee positiivisesti paha, jokaisella ihmisellä on alhainen luonne, sillä ihmisen sydän on paha hamasta nuoruudesta saakka; sydän on paha ja ilkeä, kuka sitä voi tutkia; sydäimestä lähtevät pahat ajatukset jne. Vaikka ihmisellä olisikin hyvä tahto ja hän tällä hyvällä tahdolla pystyisi saavuttamaan hermoelämän alalla hyveen korkean ihanteen, niin ettei yksikään synti himmentäisi hänen omaatuntoaan, ei yksikään paha himo nousisi hänen tahtoonsa, ei yksikään väärä aate hiipisi hänen järkeensä, ei yksikään väärä käsite

nousisi hänen ymmärrykseensä, hän olisi silti rikollinen niin kauan kuin hänen persoonallisuutensa toinen puoli, sydän, on perkeleitä täynnä. Mutta kun ihminen on tällaiseksi luotu, on hänen järkisielunsakin synnin saastuttama pahojen ajatusten ja himojen kautta, ja joka oikein tuntee itsensä, hänen on tunnustettava, että ihminen on rikollinen myös hermoelämän alalla, sillä vain Jumala on hyvä eikä hänen edessään mikään elävä ole vanhurskas. Kaikki he ovat syntisiä eikä kenelläkään ole, mistä kerskata Jumalan edessä.

773. Tätä oppia vastaan omavanhurskaus sotii kauheasti. Se nousee terävän ajattelijan järjellä Kristuksen ristiä vastaan ja sanoo: moraalinen vastuu ei ole mahdollinen, ellei tahto ole vapaa (Martensen). Ihminen ei voi olla missään moraalisisessa vastuussa pahasta tahdostaan, joka ei ole hänen omansa. Mutta todistahan, hyvä herra, että paha tahto ei ole ihmisen oma tahto. Silloin teidän on syvennyttävä enemmän psykologiaan, teidän on tarkemmin rajattava ihmisen persoonallisuus sekä sisällön että alan puolesta, teidän on todistettava, että paha tahto ei kuulu ihmisen persoonallisuuteen fyysisesti eikä metafysisesti, ei psyykisesti eikä moraalisesti. Ne järkeisoppineet, jotka eivät tunnusta pahaa tahtoa olemassa olevankaan, keskustelkoot siitä saatanan kanssa.

774. Nyt joko moraalit laskee nolliin, jos molemmat tahdot kuuluvat ihmisen persoonallisuuteen ja ovat saman arvoisia, niin ettei kumpikaan saa yliotetta, tai sitten toinen tahto hävittää ja tuhoaa toisen, jos jompikumpi tahdoista tulisi hallitsevaksi. Raamatun kirjoittajien, uskonpuhdistajien ja kaikkien kristittyjen kokemus kuitenkin on, ettei perisyntiä pystytä hävittämään niin kauan kuin ihminen elää, ja tämän kokemuksen mukaan kukaan ei pysty tulemaan synnittömäksi, elipä niin hyveellisesti kuin tahtoi. Kellä on nukkuva omatunto, hän kuvittelee todella voivansa tulla pyhityksellä sekä synnittömäksi että syyttömäksi; kellä on kuollut usko peruukissa, hän kuvittelee myös tulevansa sekä synnittömäksi että syyttömäksi armon kautta, mutta kellä on herännyt omatunto, hän ei voi tulla koskaan synnittömäksi, ei pyhityksen eikä

armon kautta, sillä armo takaa ainoastaan syyttömyyden, ei synnittömyyttä, niinkuin vielä tulemme huomaamaan.

775. Ihminen on samassa suhteessa Luojaan kuin lapset vanhempinsa. Mutta mikään ei tee niin kipeää vanhimman sydämessä kuin langenneen lapsen yritys peittää ja kieltää rikkomustaan. Lasta pidetään silloin paatuneena, ja tätä tietä hän ei koskaan tule sovintoon, vaikka hän yrittäisi tehdä itsensä viattomaksi vanhempain silmissä. Kerskuva viattomuus, tekopyhyys ja teeskentely vain lisäävät hänen rikostaan sen sijaan että sitä vähentäisivät.

776. Jos rikollinen on niin tyhmä, ettei hänellä ole mitään tajua rikollisuudestaan, silloin hän on idiootti, jota vanhemmat pitävät onnettomimpana oliona maan päällä, häntä tarkataan mielipahalla, kammolla, inholla, niinkuin jotakin ihmisen ja eläimen välimailloa olevaa, ja toivotaan, ettei hän olisi koskaan syntynytäkään maailmaan (1. Moos. 6:6). Niin Herra katui tehneensä ihmisen maan päälle. Juuri sellainen on Luojan silmissä ihminen, joka ei ole tietoinen rikollisuudestaan eikä moraalista rappiostaan.

777. Kun tältä näkökannalta katsotaan omavanhurskasta filosofia, ei hän ole suinkaan parempi kuin idiootti vanhempain silmissä, kun hän ei tajua rikollisuuttaan, vaan jatkuvasti väittää olevansa hyvän tahtonsa perusteella viaton. Filosofi on syyllinen isänmurhaan sen surun tähden, mitä hän on Luojalleen tuottanut, hän on syyppää majesteettirikokseen sen tähden, että hänen sydämensä on noussut kapinaan taivaallista kuningasta vastaan, mutta kuitenkin hän puhuu hyvästä tahdostaan ja väittää täyttäneensä Luojan tahdon silloin, kun hän on täyttänyt omaa oleellista tahtoaan. Sellainen ei ole muuta kuin Jumalan pilkkaa, pilan tekoa vanhimman sydämen herkimmistä tunteista, se on vanhimman sydämen herkintä haavoittamista.

778. Vähemmän rikollinen ei ole armon varas, joka kyllä tunnustaa rikoksensa, mutta samalla nauraa omalle onnettomuudelleen tai osoittaa

kevytmielisyyttä, josta vanhimman sydän ei näe mitään synnin katumusta, sellaisella lapsella ei ole mitään häpeää, ei rikollisuutensa tajua eikä mitään parannuksen aikomusta. Sellainen lutka voi laittautua huoraamaan suoraan vanhempien silmäin edessä. Kuinka kauan vanhempien on kestettävä sellaista pilkan tekoa? Epäilemättä he ajavat sellaisen huoran pois talosta ja tekevät hänet perinnöttömäksi. Nyt armon varas on samassa suhteessa Luojaan kuin huora vanhempiinsa. Tarkoitin sitä häpeämätöntä huoraa, jolla ei ole malttia hävetä alennustilaansa. Mikään ei haavoita vanhimman sydäntä niinkuin häpeämättömän huoran kevytmielisyyys.

779. Nyt pitäisi olla selvää jokaiselle, joka ei ole aivan paatunut, millä tavoin väärä hyve, omavanhurskas, on rikos Sovittajaa kohtaan. Mutta niin syvälle on omavanhurskaus juurtunut ihmisluontoon, ettei järkeisoppinut ainoastaan luule täyttävänsä Luojan tahtoa täyttäessään omaa oleellista tahtoaan, vaan myös herätetty syntinen saa kauan ja perusteellisesti tehdä työtä omavanhurskauden kanssa, ennenkuin hän nöyrytyy kaikkivaltiaan edessä ja antautuu tälle, kävi kuinka kävi. Tavallinen ihminen kuitenkin pääsee sen verran irti omavanhurskauden hirvittävästä vallasta, että hän ryömii armoistuimen tykö ja löytää armon ja sovituksen, mutta filosofi ei koskaan.

780. Farisealaisuudella ja stoalaisuudella on perustansa samassa passiossa, joka nyt johtaa järkeisoppineita harhaan olettamaan tahdon vapauden ja työntämään luotaan pahan tahdon, sillä he eivät tunne Jumalan vanhurskautta, vaan koettavat pystyttää omaa vanhurskauttaan (Paavali). Fariseukset eivät käsittäneet, että oli suuri synti Jumalaa vastaan koettaa lain teoilla voittaa vanhurskautta. Yhtä vähän oivaltavat aikamme rationalistit, että on suuri synti Jumalaa kohtaan tavoittaa vanhurskautta tai synnittömyyttä ja syyttömyyttä hyvällä tahdolla, joka on tyhjää kuvittelua; hyvä tahto on itsepetosta.

781. Syy heränneen ihmisen pyrkimykseen tulla enkeliksi, vaikka tunteekin olevansa perkele, on salaisessa omassavanhurskaudessa, joka

ilmenee heränneen tajunnassa itse totuutena. Omanvanhurskauden elin on maksassa, joka vaikuttaa aivoihin itsekkyyden molempien ainesten kautta, nimittäin toisaalta hermoreaktiona aivoissa ja toisaalta mustan veren kautta, joka leviää ymmärryksen elimiin ja herättää siellä sen itsekkään tunteen, että ihminen itse haluaa olla kaikki. Moraalisessa suhteessa itsekkyyks ilmenee omanavanhurskautena, jonka pyrkimyksenä on ansio.

782. Sydämen lihatauluihin kirjoitettu laki vaikuttaa sydämessä supistumisen, puristumisen, jonka johdosta sillä ei ole voimaa ajaa verta aivoihin siinä määrin kuin ennen herätystä. Sen vuoksi musta veri saa ylivallan aivoissa, josta syystä lain alla olevat heränneet ovat kasvoiltaan tummia. Voimakas lainsaarna saa toisinaan sydämen niin veltoksi, että aivoihin estynyt veri saa aikaan huimausta. Se ei ole kuitenkaan niin vaarallista miltä näyttää.

783. Moraalinen puhdistuminen, joka tapahtuu parannuskamppailussa, vaikuttaa syvälle ihmisen organismiin johtuen siitä läheisestä suhteesta, mikä on ruumiin ja sielun, hermoelämän ja orgaanisen elämän, fyysisen ja metafysisen elämän välillä. Kun näet terävät lainsaarnat ovat ainoa keino, joka vaikuttaa suruttomaan joukkoon, eivät saarnaajat saa muutamien heränneiden tähden heittää lakia pois ja saarnata vain evankeliumia, koska suruttomaan joukkoon vuodatettu armo saa aikaan vain syvempää suruttomuutta, jota vastoin laki herättää synnin unesta, niinkuin apostoli osoittaa Roomalaiskirjeessä.

784. On kuitenkin havaittu, ettei sydämen ensi liikuntoja seuraa heti omantunnon herätys. On henkilöitä, joita useamman kerran on sydämen ahdistus vaivannut ilman että siitä olisi seurannut omantunnon tuskaa tai tunnon nuhteita. Sellaisilla henkilöillä ei ole ollut myöskään oikeata synnin tuntoa eikä myöskään synnin inhoa. He eivät ole voineet muistaa, miten ja missä he olisivat rikkoneet Jumalan kymmentä käskyä vastaan. Mutta koska tarvitaan oikea, selvään synnintuntoon perustuva synnin katumus, ennen kuin ihminen voi tulla sovituksen osallisuuteen, ts.

ihmisen tulee ensin olla vakuuttunut rikoksestaan, ennenkuin omatunto voi hänet tuomita, ei se johtaja, jonka puoleen nämä hengelliset potilaat kääntyvät, saa olla aivan kiireinen lohduttamaan, ennenkuin vanhat ja väärät autuuden perustukset ovat tulleet pois raivatuiksi.

785. Näitä väriä autuuden perustuksia on ennenmuuta hyve eli omavanhurskaus, joka ilmenee omassa parannuksessa sekä joskus hyvän tahdon omistamisessa, niinkuin filosofi sen tekee, joskus se ilmenee myös rakkauden itselleen omistamisessa, joka kuitenkin on kaukana lain alla olevasta heränneestä syntisestä. Omavanhurskaus ei tahdo tulla esiin alastomuudessaan Jumalan eteen, se ainakin yrittää peittää häpeäänsä viikunan lehdillä. Ja juuri silloin se on vaarallisin, kun se tarjoaa syntiselle jotakin hyvää.

786. Sama omanvanhurskauden perkele esiintyy tosin Ilmestyskirjassa sellaisena, joka yötä päivää syytti Jumalan lapsia. Mutta tässä muodossa se on vaarattomampi, sillä vaikka se syyttäjän ominaisuudessa on hirmu ankara pyhitysvaatimuksissaan, — se esim. vaatii syntiseltä puhdasta sydäntä, ennenkuin antaa tämän kelvata Jumalalle — ei se kuitenkaan nimismiehen ja viskaalin ominaisuudessa ole niin vaarallinen kuin muuttuessaan valkeuden enkeliksi, joka esiintyy totuuden tulkkina omantunnon syyttävää ääntä vastaan.

787. Se asettuu silloin kutsumattomana asiamiehenä syntisen rinnalle ja antaa tämän ensin kuvitella, ettei tämä ole suurin syntisten joukossa; se esiintyy kaikenlaisin puolusteluin syyttävää omaatuntoa vastaan, se antaa tämän kuvitella, että hän on rakastanut Jumalaa (esim. uudessa käsikirjassa), että hän on elänyt hyveellisesti (esim. uudessa katekismuksessa), että hänellä on hyvä tahto (esim. Martensenin Moraalissa). Kaikki mitä näissä kirjoissa esitetään jumalallisen totuuden muodossa, esiintyy myös heränneiden keskuudessa, vaikka hiukan toisin ilmaistuna ja muotoiltuna. Kaikki nämä väärät autuuden perusteet olisi raivattava, ennenkuin ihminen on tullut riisutuksi kaikesta omasta ansiosta. Siten on riisuttava hyve, rakkaus, hyvä tahto syntisen

tajunnasta, ennenkuin hän on sovelias pelastukseen pelkän armon eli Kristuksen ansion perusteella eli niinkuin uskonpuhdistajat sen ilmaisivat, yksin uskon kautta ilman lain tekoja.

788. Toiseksi tulee kuollut usko, eli väärä luottamus Jumalan armoon ilman katumusta ja parannusta. Kuollut usko on luterilaisessa kirkossa yleinen autuuden perustus. Ja se on syynä luterilaisessa kirkossa yliotteen saavaan tapain turmelukseen. Kuollut usko peruukissa voi olla varas, huora, juopporatti, krouvari, pettäjä, vanhoja ja kuitenkin olla aito luterilainen. Tässä on perusteellisesti käytetty väärin Lutherin oppia uskosta ilman tekoja. Oppi uskosta ilman tekoja on sinänsä aivan oikea, kun puhutaan sovitustapahtumasta eli vanhurskauttamisesta, mutta toisaalta on myös teroitettava sitä totuutta, että usko ilman tekoja on kuollut.

789. Tähän armon järjestyksen kohtaan luterilainen kirkko on pannut vähemmän painoa kuin Luther itse, joka oli ankara pyhitysvaatimuksissaan. Kun esim. Spener näki sen jumalattomuuden, joka yleisesti vallitsi luterilaisessa kirkossa ja vaati sen johdosta totista parannusta, papit asettuivat sitä vastaan ja saarnasivat uskoa ilman tekoja. He eivät siis vaatineet mitään katumusta, ei mitään parannusta, ei mitään kääntymystä, ei mitään uutta syntymistä, ei mitään pyhitystä, vaan ainoastaan: usko, niin tulet autuaaksi. Mutta ei Lutherin tarkoitus suinkaan ollut, että se kuollut usko, joka nyt on yleisesti vaikuttava, olisi autuaaksitekevä. Päinvastoin juuri Lutherin tarkoitus oli, että kristityn tulee osoittaa usko teoillansa.

790. Kuollut usko on tosin suruttoman joukon rakkain autuuden perustus, koska vanhalle aatamille on niin hauskaa uskoa ja huorata, uskoa ja varastaa, usko ja ryypätä. Vanha aatami on hyvin taipuvainen uskomaan, kun omatunto ei sitä syytä mistään synnistä. Mutta kun omatunto alkaa häntä syyttää ei vain hänen jumalattomasta elämästään, vaan myös hänen jumalattomista ajatuksistaan, hänen pahoista himoistaan, hänen syntisistä tunteistaan, silloin vanhalle aatamille tulee vaikeammaksi

uskoa. Kun ihminen on tullut parannuksessa ja synnin katumuksessa niin pitkälle, että omavanhurskaus ajaa häntä epätoivoon, silloin kuollut usko alkaa loppua, silloin hän ei enää voi omistaa itselleen Jumalan armoa ja syntien anteeksiantamusta ilman katumusta ja parannusta.

791. Muut väärät autuuden perusteet ovat vähemmän yleisiä. Kuitenkin on lukuisia köyhiä, joiden autuuden perustuksena on köyhyys. Nämä sanovat usein: »Köyhän on usein turvaututtava Jumalan apuun, mitä rikkaan ei tarvitse tehdä.» Ja vielä: »Koska Jumala on tehnyt minusta köyhän täällä ajassa, varmaan hän tekee minusta rikkaan iankaikkisuudessa.» »Muista köyhää Lasarusta, joka pääsi Aabrahamin helmaan.» Yhden ja toisen varakkaampien parissa kuulee rakentavan toivoaan epävarman rikkauden päälle. Nämä sanovat: »Kun Jumala on minua runsaasti siunannut työssäni, varmaan hän rakastaa minua, mutta jos hän minua rakastaa, varmaan hän tekee minut autuaaksi iankaikkisuudessa.»

792. Siten yksi voi rakentaa hyveelle, toinen kuolleelle uskolle, kolmas köyhyydelle, neljäs rikkaudelle jne. Me emme nyt puhu niistä oppineista, jotka rakentavat toivonsa tieteellisille ja poliittisille ansioillensa tai selvittävät päässänsä laskunsa Herran kanssa tuntematta persoonallisuuden toista puolta, nimittäin sydäntä tai passioita, jotka määräävät ihmisen moraalisen luonteen. Siihen liittyy vielä kysymys siitä, muodostaako ja missä määrin pelkkä hermoelämä ihmisen persoonallisuuden, ts. kuuluvatko ihmisen persoonallisuuteen pelkästään muisti, ymmärrys, järki, tahto ja omatunto vai myös tunne, vietti, vaisto, temperamentti ja passio, jotka olisi otettava huomioon ihmisen moraalista luonnetta määriteltäessä.

793. Kun tunto herää, ihminen saa paremman muistin aikaisempaan elämäänsä nähden. Hän voi silloin muistaa kaikki pahantekonsa varhaisimmasta lapsuudestaan saakka, aina kolme-neljävuotisesta lähtien, sellaisetkin pienet ilkityöt, jotka jo aikaa päiviä sitten oli haudattu unohduksen virtaan, tulevat selvinä hänen tajuntaansa.

Kuitenkaan kaikki synnit eivät tule esiin yhdellä kertaa, vaan synnit tulevat ilmoille vähitellen, yksi toisensa jälkeen, ja samalla syntyy sisällinen kaipaus saada sopia asioista kaikkien ihmisten kanssa. Kuitenkin ahneus ja kunnianhimo ovat hirvittävän vastahakoisia tässä hommassa.

794. Jos omatunto vaatii, että kaikki vääryydellä saatu tavara olisi maksettava, joutuu ahneus ristiriitaan omantunnon vaatimusten kanssa, jos omatunto vaatii, että kaikki vääryys on oikaistava, joutuu kunnianperkele ristiriitaan omantunnon vaatimusten kanssa. On tapahtunut, että omantunnon tuska on pakottanut monet tunnustamaan heränneille häpeällisimmätkin tekonsa, tuomaan julki varkautensa ja muut lähimmäistä kohtaan tehdyt vääryydet, ja jos joku on tullut niin pitkälle, että on voinut tunnustaa pahat tekonsa, hän on ne myöskin maksanut, mutta joka ei ole kyennyt tunnustamaan tekemiään vääryyksiä, hän ei ole myöskään pystynyt niitä selvittämään. Siitä on havaittu, että kunnia on pahempi kuin voitonhimo, moni on tehnyt parannusta kunniaan ja voitonhimoon asti, mutta siihen se on pysähtynyt.

795. Suruton joukko pitää aivan tarpeettomana tunnustaa syntejään ja pyytää anteeksiantamusta, ja kuitenkin se vaatii, että sen, jolla on herännyt tunto, on sovittava lähimmäisensä kanssa, ja siinä se on oikeassa. Moni pitää tarpeettomana tunnustaa syntejään maailmalle, mutta siihen he eivät ole saaneet omantunnon tukea, sillä omatunto vaatii rehellisyyttä ja totuutta. Vieläpä perkelekin vaatii kristityltä totuutta, vaikka itse onkin valehtelija. Jos kristitty sanoo perkeleelle: »Minun ei tarvitse sinulle ripittäytyä, sillä minä en ole sinulle mitään totuutta velkaa», perkele voi syyttää häntä itsekkyydestä ja sanoa: »Sinä olet yhtä ylpeä kuin perkele, kuinka sinä syytät minua itsekkyydestä, kun olet itse samanlainen?»

796. Herätyksen alussa sydän tuntuu olevan kova, kylmä, paisunut tai arka ja raskas kantaa, sitä seuraa usein kuoleman pelko, salaiset

väristykset käyvät läpi koko elimistön. Välistä saarnan kestäessä tulee kiivas puistatus, kun joku lain sana sattui vanhan aatamin arkaan kohtaan. Muutamat valittavat, että sydän nousee kurkkuun. Jonkun ajan perästä alkaa tuntua, kuin sydäntä polttaisi todellinen kuumeen hehku. Tämä kausi merkitsee armon merkkien lähestymistä. Saadaan kokea nälkää, joka ei tyynny ruuasta, ja janoa, joka ei sammuu muualla kuin elämän vedellä. Mutta tällöin suuri järki saa taas kurkun kipuja, käärmeen myrkkyy alkaa kiehua sydänkuopassa kaikilla niillä, joilla on hyve tai kuollut usko autuuden perustuksena. »Onko mahdollista, että joku, joka on saanut tavallisen osan terveestä järjestä, voi uskoa tuollaista hulluutta?» Ja nyt kaikki huutavat yhdestä suusta: »Hurmahenget helvettiin!»

797. Meidän on kuitenkin huomattava, että tätä hurmausta, jonka kautta monet aviopuolisot ovat löytäneet sovituksen, joka on monista juopporateista tehnyt raittiita, jonka tähden moni hyveellinen on tuonut julki häpeälliset tekonsa, jonka vuoksi monet kiroukset ja tappelut ovat lakanneet, monet ihmiset pyytäneet lähimmäisiltänsä anteeksi, tätä hurmausta, sanon, maailma pitää fanaattisuutena ja jesuiittamaisuutena huolimatta siitä, että sen vaikutusta kansan tapoihin ei voida kieltää. Todista nyt maailma, että suruttoman maailman usko ja elämä on oikeata kristinuskoa, tai että nykyajan aidot luterilaiset ovat totisia kristittyjä. Silloin luonnollinen järki nousee vastarintaan ja sanoo, ettei moni ole oppinut oikein käyttämään järkeänsä. Järkikin vaatii luterilaiselta kirkolta parannusta, mutta ei sellaisen herätyksen kautta, mitä tässä on kuvattu.

PP. Tahdossa oleva moraalinen aines

798. Yhtä vähän kuin luonnollinen rakkaus alunperin kuuluu tahtoon, yhtä vähän tahdon vapaa toiminta voi synnyttää moraalista ainesta sillä, että tahto toteuttaa vapauttaan ja siten tekee itsensä hyväksi. Tosin

filosofinen todistelu tähtää siihen, että niinkuin tahto voi tehdä omalla voimallaan itsensä pahaksi, se voi tehdä myös omalla voimallaan itsensä hyväksi, mutta tällainen todistelu osoittaa liian paljon, koska tahtoa sitoo sen oma itsemäärääminen pahaan (§ 464).

799. Paha tai hyvä eivät kuulu tahdon olemukseen, koska tahto voi muuttua joutumatta silti tuhotuksi. Ja kun on todistettu, ettei tahto voi tehdä itseään hyväksi eikä luoda hyvää itsessään, täytyy hyvän tulla tahtoon jostakin ulkoapäin. Hyvä ei voi tulla pahasta tahdosta, sen on tultava jostakin muualta, joko sydäimestä tai omastatunnosta tai järjestä.

800. Filosofit kuvittelee, että hyvä tulee tahtoon järjestä siten, että tahto määräytyy aatteensa mukaisesti, Martensen. Hyvän aatteella, joka ihmisellä on synnynnäisenä, on tyyssijansa järjessä, ja se on järjessä syntynyt. Tämä aate ei ole tullut tahdosta, ei myöskään omastatunnosta, ei sydäimestä, vaan suoraan Luojalta, se on se jumalallinen säde, jonka Luoja on pannut järkeen, ja tämän aatteen mukaan tahto määräytyy hyvään. Suunnilleen näin filosofi tuumailee.

801. Olemme tässä tutkielmassa monin kohdin osoittaneet, ettei paha sen paremmin kuin hyväkään ole syntynyt järjessä, vaan sydämessä, josta kaikki paha ja hyvä kumpuaa, sieltä moraalinen aines tulee omaantuntoon, tahtoon, järkeen, ymmärrykseen ja muihin sielunkykyihin. Tämä moraalisen aineksen leviämisympäristö perustuu sielunkykyjen keskinäiseen suhteeseen. Systemin keskus on näet sydän, josta elämä virtaa. Poikani, varjele sydämesi, sillä sieltä elämä lähtee, Salomo, Siirak.

802. Nykyajan teologit ovat lähteneet siitä näkökohdasta, että tahto on ymmärryksen toimintojen tulos (voluntas consequens-päätelmä). Tällöin ymmärryksen valistuksen olisi edellettävä tahdon jalostumista, mutta meillä on kokemus, että Pyhän Hengen on ensin vaikutettava sanan kautta sydämeen, ennenkuin ymmärrys voi saada mitään valaisua ja tahto jalostua. Se valistus, mitä ymmärrys saa tavallisimmissa

kouluissamme annetusta opetuksesta, on vain kuollutta tietoa, joka ei vaikuta mitään muutosta ei sydämessä, ei tahdossa eikä omassatunnossa. Tätä kuollutta ymmärryksen tietoa seuraa kuollut usko, ilman subjektiivista pohjaa oleva vakaumus.

803. Niinkuin luonnollinen rakkaus syttyy sydämessä tietyn kohteen katselemisesta, mistä se sitten siirtyy ymmärrykseen ja saa siellä aikaa naimisajatuksia ja vaikuttaa passiona niin voimakkaasti tahtoon, ettei lopulta ole mitään valinnan vapautta rakkauden ja ei-rakkauden välillä, niin myöskin moraalinen aines voi passiona tehdä voimakkaan vaikutuksen tahtoon, kunnes lopulta ei ole jäljellä mitään valintaa pahan ja hyvän välillä.

804. Toisin sanoen, kun oikeuden tunto on kasvanut passioksi eli kun ihminen on todellisesti herännyt, ei hän tahtonsa voimalla voi tukahduttaa näitä liikkeitä eikä palata takaisin entiseen suruttomuuteensa, ellei paha alhaisten passioiden avulla saa tilaisuutta voittaa moraalisia passioita ja siten ottaa taas yliotetta tahdossa, joka on pahan hengen elin silloin, kun ihminen on perkeleen vallassa, samoin kun se on hyvän hengen elin silloin, kun ihminen on Jumalan hengen johdatuksessa.

805. Tahto saa siis voiman hyvään sydäimestä ja omastatunnosta, ja siihen on fyysiset syynsä. Ihmisen tahdon elin sijaitsee näet siinä kohdin aivoja, mistä tahtohermot, nervi voluntarii, lähtevät. Tämä tahdon elin ottaa vaikutteita sinne tulevista hermoista kaikista ruumiin osista, ja nämä vaikutteet synnyttävät ärsykyksiä tahdon elimessä, herättävät tahdossa haluja, niinkuin ruokahalun, eroottisen himon ym., joita ei varmastikaan tunnettaisi, jos yhteys ruumiin elinten ja aivojen väliltä katkaistaisiin.

806. Tähän olisi verrattava sitä, mitä ennen tässä tutkielmassa on puhuttu passioiden moraalisesta aineksesta, joka seuraa veren mukana sydäimestä aivoihin ja vaikuttaa sielunelimiin toisella tavalla kuin

aistillinen aines, esim. aistillinen rakkaus ja aito rakkaus. Aistillinen rakkaus vaikuttaa tahdon elimeen hermojen välityksellä ja aito rakkaus veren välityksellä. Filosofi tosin hylkää nämä anatomiset ja fysiologiset tutkimukset ja irrottaa oletetun järkisielun kaikista orgaanisista toiminnoista, mutta siinä hän ei saa tukea lääkäreiltä, jotka tuntevat nämä sielun voimien toiminnan orgaaniset ehdot.

807. Mitä nyt on sanottu moraalisesta aineksesta tahdossa, se koskee oikeastaan subjektiivista tahtoa, joka on lähinnä tarkoitettu passioiden vaikutusalueeksi ja joka panee ihmisen toimimaan. Niinkuin luonnollinen ihminen tyydyttää epämoraalisia passioitaan, viettejä, vaistoja tai temperamenttia, niin myös hengellinen ihminen haluaa tyydyttää moraalisia passioitaan, jonka vuoksi heränneen esiintyminen tulee aivan erilaiseksi kuin ennen.

808. Mitä tulee objektiiviseen tahtoon, jota filosofi pitää tajunnassaan omana oleellisena tahtonaan, olemme jo osoittaneet, että omavanhurskaus ja kunnianhimo ilmenevät filosofin tajunnassa alempia, eläimellisiä passioita vastaan sotivana tahtona, jota hän kutsuu järjeksi tai moraaliseksi tahdoksi, koska mainitut passiot, omavanhurskaus ja maailmankunnia saavat moraalisen silauksen ja järki pitää niitä sen vuoksi todellisina moraalisisina aineksina. Ja jos nämä krooniset passiot vaikuttavat jatkuvasti ja keskeytyksettä tahdon elimeen molempien aineksiensa avulla, siitä aiheutuva kokemus koetaan jollakin tavoin moraalisisena verrattaessa niitä alempiin eläimellisiin vietteihin, jotka tuntuvat olevan ristiriidassa ihmisen järkeväen luonnon kanssa.

809. Omanvanhurskauden ja kunnian vaikutusta tahtoon voidaan kutsua järkeväksi tahdoksi, kun näiden passioiden vaatimukset käyvät enimmäkseen yksiin luonnollisen järjen vaatimusten kanssa ja ns. järjen aatteiden kanssa, jotka heräävät juuri näiden passioiden vaikuttaessa järjen elimeen. Tähän voi vielä liittää pakanallisten filosofien moraalin, joka lähtee hyveestä ja omasta ansiosta, niin että pakanat tekivät luonnostaan sitä, mitä laki sisältää, mikä osoittaa lain tekojen olevan

kirjoitettuina heidän sydämiinsä, Room. 2: 14, 15. Tämä paikka ilmaisee mm., että lain teot (moraalinen aines) olivat alunperin sydämessä, ei siis järjessä; moraalinen aines siis tulee sydäimestä omaantuntoon ja ajatuksiin, mutta ei päinvastoin. Sydäimestä oli myös moraalisesta aineksen tultava tahtoon, ei päinvastoin.

810. Mutta pakanoiden sydämiin kirjoitettu lain teko ei voi saada aikaan sitä vanhurskautta, joka kelpaa Jumalan edessä, sen sijaan tämä lain teko voi saada aikaan omaavanhurskautta, jonka pakanoiden nukkuva omatunto hyväksyy, se on vanhurskautta, joka voi hankkia sekä kastetuille että kastamattomille pakanoille väärän omantunnon rauhan. Mutta pakanoiden sydämiin kirjoitettu laki ei voi saada aikaan sitä vanhurskautta, joka Jumalan edessä kelpaa. Siksi pääasiallisin osa pakanoiden moraalisesta tahdosta on omaavanhurskautta, ja sitä kaikki moraalifilosofit pitävät omana oleellisena tahtonaan, jonka eräs tuote on hyve, ja tämä moraalinen tahto moralistien väitteen mukaan määrää ihmisen moraalisesta luonteesta.

811. Emme voi kuvitella, että moralistit täydellä todella olettaisivat ihmisellä olevan kahta tahtoa, vaikka näyttääkin siltä; joillakin filosofeilla todella on se hullu vakaumus, että ihmisellä on kaksi tahtoa, koska he puhuvat subjektiivisesta tahdosta, joka ei ole ihmisen oma tahto, ja järkevästä tahdosta, joka heidän mielestään on ihmisen varsinainen tahto eli se, minkä filosofi tajunnassaan pitää omana tahtonaan. Ainakaan tarkimmat anatomit eivät ole havainneet merkkejä kahdesta tahdon elimestä, ellei katsota, että näkyvä tahdon elin kuuluu eläinsielulle (hermoelämälle eli sensitiiviselle elämälle), ja edellytetä, että järkiselällä ei ole mitään elintä. Mutta kuinka se sitten voi vaikuttaa elimistöön, jos ei sillä ole mitään aistielintä?

812. Emme voi myöskään kuvitella, että filosofi tarkastelisi objektiivista tahtoa (voluntas consequens) eli ymmärryksen toimintojen tulosta eri tahtona kuin sitä voimaa, joka panee ajatukset liikkeelle. Olemme edellä osoittaneet, että ymmärryksen toiminnat ovat tahdosta riippuvia ja että

ymmärryksen tahdon vaikutuksesta tekemät päätökset ovat tosin ymmärryksen toimintoja, joiden päätöksistä käytetään nimeä *voluntas consequens* (ymmärryksen määräämä tahto) edellyttäen, että *voluntas antecedens* on vielä määräämätön ja ilman pyrkimyksensä päämäärää leijuva.

813. Mutta nämä ymmärryksen himot, jos niin saa sanoa, voivat vielä vähemmän olla ristiriidassa määräämätöntä tahtoa vastaan, koska ne muodostavat saman tahdon ilmauksen, joka määräytyy ymmärryksen välittävän aseman johdosta. Vanhojen ajattelijoiden *voluntas antecedens* ja *voluntas consequens*, joita sovellettiin myös jumaluuteen, olivat siis yksi ja sama tahto, vaikka edellinen oli määrittelemätön ja jälkimmäinen ymmärryksen avulla määritelty. Esim. jos miehellä on halu mennä naimisiin, mutta hän, ei vielä tiedä, kenen kanssa, hänen tahtonsa on vielä määrittelemätön. Mutta sitten naimistauti panee hänet luottamaan ymmärrykseen, jolla hän vertailee monia ehdokkaita ja lopulta hän tekee päätöksensä, ja silloin hänen tahtonsa on ymmärryksen avulla määritetty.

814. Historia muuten osoittaa, että ymmärryksellä ja järjellä ei ole voimaa jalostaa tahtoa eikä määrätä sitä hyvään. Tässä pitää paikkansa tunnettu sananlasku: *Video meliora proboque, deteriora sequor.** [* Näen parempia asioita ja hyväksyn ne, mutta noudatan huonompia.] Tahto ei ole siinä suhteessa ymmärrykseen, eikä se voisi määrätä tahdon toimintaa, koska tahto hallitsee ymmärrystä, tahto panee ajatukset käyntiin eli pakottaa ymmärryksen ajattelemaan. Suhteessaan tahtoon järki on kyllä sikäli itsenäinen, ettei tahto voi hävittää järjen aatteita oikeasta, mutta järki ei voi myöskään pakottaa tahtoa hyvään, ei sen suuntaan eikä toimintaan nähden, ja siinä mielessä myös pätee vanha sananlasku: *Video meliora proboque, deteriora sequor.*

815. Siten ei järki eikä ymmärrys voi jalostaa tahtoa, josta seuraa, että moraalinen aines ei lähde järjestä tahtoon, ja kun on myös jo todistettu, ettei tahto pysty jalostamaan itseään eikä tekemään itseään hyväksi,

täytyy tahdon jalostumisen tulla korkeamman voiman taholta, Pyhän Hengen vaikutuksesta sydämeen, niinkuin tahdon turmeltuneisuus eli tahdossa asuva paha on korkeamman voiman, nimittäin pahan hengen passioiden, aikaansaannosta sydämessä.

816. Edellä on jo todettu, ettei ihminen hyvällä tahdollaan voi uudistaa pahaa sydäntään, samoinkuin se, että lause: Jumala katsoo hyvään tahtoon on väärä. Raamatussa näet sanotaan, että Jumala katsoo sydämeen, ei, että katsoisi tahtoon, siitä seuraa myös, että järkeen perustuva moraalinen tahto ei voi määrätä ihmisen moraalista luonnetta.

817. Toinen kysymys on, missä suhteessa tahto on heränneeseen omaantuntoon. Lindblomin katekismuksessa on tosin, että ihmisen tulee totella omantunnon ääntä, mutta on eri asia, voiko tahto totella omantunnon ääntä. Omatunto ei ole tahdosta riippuva, tahto ei siis voi kokonaan vaientaa omaatuntoa, mutta tahto ei ole myöskään yksinomaan omastatunnosta riippuva, sillä ihminen voi toimia vastoin omantunnon varoituksia. Kuitenkin omallatunnolla on tahtoon nähden suurempi voima kuin tahdolla omaantuntoon nähden, koskapa heräys eli omantunnon laki antaa tahdolle eri suunnan kuin sillä oli ennen.

818. Mutta mitä auttaa, että herännyt omatunto vaikuttaa tahdon muutokseen, kun tahdon voimattomuus tai kyvyttömyys panee apostolin valittamaan: tahto minulla kyllä on, mutta voimaa hyvän tekemiseen ei. Omatunto kyllä sanoo: sinun ei pitäisi ajatella pahoin, ja kuitenkin pahat ajatukset tulevat. Omatunto sanoo: sinulla ei saisi olla pahoja himoja, ja kuitenkin pahat himot tulevat. Sitä pahaa, jota minä en tahdo, sitä minä teen. Omatunto sanoo edelleen: sinun tulee ajatella lähimmäisestäsi pelkkää hyvää, sinun tulee rakastaa lähimmäistäsi, ja rakkaus on kuitenkin tipotiessään, ts. sitä hyvää, mitä minä tahdon, minä en tee. On siis mahdotonta hengellisessä suhteessa totella omantunnon ääntä.

819. Mitä siis sydämeen tulee, ei ihminen voi totella omantunnon ääntä, mutta mitä tahtoon tulee, hän voi totella omaatuntoa formalier, ei

realiter, passive mutta ei active, legaliter, mutta ei moraliter, koska omatunto vaikuttaa fyysisesti, psyykkisesti ja metafysisesti tahtoon, mutta ei päinvastoin. Omantunnon elin on näet ennen tahtoa; omantunnon on herättävä, ennenkuin tahto voi muuttua. Moraalinen aines tulee sydäimestä omaantuntoon ja sieltä tahtoon.

820. Se taas, että ihminen siitä huolimatta voi toimia vastoin omaantuntoaan, johtuu siitä, että tahto on passiivisessa suhteessa ei vain sydämeen ja omaantuntoon nähden, vaan myös aistillisuuteen, joka vaikuttaa tahtoon voimakkaammin kuin edellämainitut moraaliset voimat, esim. sukupuolivietti, joka on puhtaasti aistillinen, vaikuttaa tahtoon voimakkaammin kuin omatunto silloin, kun se ei ole kunnolla herännyt eli noussut passioksi. Silloin aistillinen vietti, joka vaikuttaa tahtoon hermojen välityksellä, saa suuremman voiman omaantuntoon nähden kuin tahto, aistihimo tulee voimakkaammaksi kuin synnin inho. Silloin paha eli synti on moraalisesti eli hengellisesti tapahtunut: joka katsoo naista himoiten, on jo tehnyt sydämessään huorin hänen kanssaan.

821. Siinä tapauksessa himo on siittänyt ja synnyttänyt synnin, kun ihminen ei enää sodi tätä himoa vastaan, vaan on samaa mieltä; sisäinen, aiottu synti on jo tapahtunut, syntinen aie on tapahtunut vastoin omantunnon käskyä. Jos sitä seuraa teko, on synti tullut täytetyksi. Edellämainitussa tapauksessa on ihminen jo tehnyt huorin sydämessään, ellei ruumiillisesti niin kuitenkin hengellisesti.

822. On olemassa neljää astetta syntisyyttä, ensiksi viettämys, joka on varsinainen perisynti sellaisena kuin esim. pikkulapsella, toiseksi syntinen tunne eli passio, joka tapahtuu sydämessä, kolmanneksi ajatukset ja himot, jotka tapahtuvat ymmärryksessä ja tahdossa, sekä neljänneksi itse teko, joka tapahtuu ruumiin jäsenissä. Näitä neljää syntisyyden astetta vastaa neljä synnittömyyden astetta, nimittäin ensiksi Jumalan laki vaatii sydämen täydellistä puhtautta, mikä edellyttää tahdon positiivista vapautta, toiseksi tahdon pyhyyttä ja synnin inhoa, joka edellyttää aktiivista vapautta, kolmanneksi tahtoon jo nousseitten

synnillisten himojen hallitsemista ja taistelemista pahoja ajatuksia vastaan, jotka jo ovat nousseet ymmärrykseen, silti inhoamatta niitä, mikä edellyttää negatiivista vapautta, ja neljänneksi ulkonaista kunniallisuutta samalla kun himot ja halut mellastelevat vapaasti, mikä sisältää positiivisen vapauden, jos passiot ovat vallanneet tahdon, jolla ei enää ole voimaa taistella himoja vastaan.

823. Viimeinen synnittömyyden aste sisältää jo aiotun synnin, kun ihminen siinä tilassa rakastaa syntiä ja antaa sen hallita ymmärryksessä ja tahdossa, vaikkei ruumiin jäsenissä. Teemme eron toiminnan ja teon välillä siinä, että himot ja ajatukset ovat toimintaa, joita ihminen säätelee, koska hänellä on voima ja kyky taistella pahoja himojaan vastaan. Teko taas on sitä, mitä ihminen tekee ruumiinsa jäsenillä, jotka ovat tahdon alaisia. Olemme jo aiemmin osoittaneet, että ihmisen tahdolla on hermoelämän alalla positiivinen vapaus, koska enimmäkseen tahdolle alistetut ajatukset formaliter kuuluvat hermoelämän piiriin ja niitä on siis pidettävä vapaaehtoisena toimintana, kun ihminen antaa niille toimintatilaa. Realiter ja essentialiter ajatukset kuuluvat orgaanisen elämän alueelle. Sydäimestä lähtevät pahat ajatukset jne.

824. Tässä luvussa tahto ei ole saanut sen suurempaa voimaa kuin edellisissäkään luvuissa. Tutkimustemme tulos on nyt niin kuin ennenkin tahdon passiivisuus. Se ei voi välttää pahoja himoja, jotka heränneessä ja armoitetussakin tilassa ovat moninaisempia ja voimakkaampia kuin hyvät himot (laki herättää kaikkinaisen himon, Paavali). Mutta katsoen tahdon positiiviseen vapauteen hermoelämän alalla ja sen valtaan ymmärryksessä ihmisellä on kyky taistella näitä himoja vastaan ja estää pajojen ajatusten risteily. Summa: oikea moraalinen aines tulee sydäimestä omaantuntoon, omastatunnosta tahtoon ja siitä edelleen järkeen. Mutta moraalinen aines järjessä ei leviä tahtoon ja niin moraalinen tahto järjessä on suuri psykologinen virhe.

825. Positiivisen vapauden puolustajat voivat tehdä vastaväitteen tahdon passiivisuuden oppia vastaan. Kun Raamattu osoittaa, että ihminen voi

seistä Pyhän Hengen vaikutuksia vastaan, pitäisi hänen voida seistä myös pahan hengen työtä vastaan ja siten hänellä pitäisi olla aktiivinen ja positiivinen tahdon kyky toimia joka hetki toisin. Vastaus: voima, jolla ihminen vastustaa pyhää Henkeä, ei ole alunperin tahdossa, vaan niissä alhaisissa passioissa (subjektiivisessä tahdossa), jonka kautta ihminen on tullut positiiviseksi pahaksi.

826. Jos moraaliset passiot, katumus, usko ja rakkaus Pyhän Hengen vaikutuksesta kasvaisivat siinä määrin, että epämoraaliset passiot tulisivat täydellisesti alistetuiksi, silloin tahto saisi saman voiman vastustaa pahan hengen työtä kuin mitä sillä luonnollisessa tilassaan on vastustaa Pyhää Henkeä, ja silloin voitaisiin ihmisen sanoa olevan positiivisesti hyvä. Mutta sellaista voimaa ei kellään kristityllä ole, vaan heidän on pysyttävä positiivisesti pahoina ja sellaisina eletävä armosta ja uskottava, että Kristuksen ansio ja vanhurskaus merkitsevät Jumalan edessä enemmän kuin hänen pahuutensa ja syntisyytensä.

827. Rationalisti taas, joka on pudistanut päältään pahan luonnon ja omistanut itselleen hyvän tahdon, on omallavanhurskaudellaan tullut positiivisesti hyväksi eikä tarvitse sen vuoksi mitään armoa, koska hän itse on tehnyt itsensä hyväksi positiivisella tahdon vapaudellaan ja omallavanhurskaudellaan. Sitäpaitsi hän on ilman psykologista perustetta eristänyt oman persoonallisuutensa orgaanisen elämän piiristä ja ottanut päälleen vastuun vain siitä persoonallisuuden osasta, mikä on hermoelämän alalla, koska tahdolla on positiivinen vapaus. Hänen täydellisyydestään ei puutu muuta kuin todistus lauselmalle, että orgaaninen elämä ja subjektiivinen tahto eivät kuulu ihmisen persoonallisuuteen.

QQ. Moraalinen aines järjessä

828. Kukaan filosofi ei voi sanoa: paha järki, hyvä järki, moraalinen järki, pyhä järki tai herännyt järki. Siitä voidaan päätellä, ettei mitkään niistä moraalisisista aineksista, joita on sydämessä, omassatunnossa ja tahdossa, voida antaa järjelle, ja siitä on pääteltävä, että moraalista ainesta ei järjessä ole muussa muodossa kuin aatteena. Ainoat ominaisuudet, joiden katsotaan kuuluvan järjelle, valistus ja kehitys, liitetään myös ymmärrykseen, mikä osoittaa, että ymmärrys ja järki ovat hyvin lähellä toisiaan. Kuitenkaan kaikkia ymmärryksen ominaisuuksia ei voida antaa järjelle, esim. terävä-älyisyyttä.

829. Mitä virressä sanotaan järjestä: soaistu on järkemme, synnin sumu sielun peittää, voidaan yhtä hyvin sanoa ymmärryksestä. Samoin paljon muuta, mikä pannaan järjen tilille, olisi pantava ymmärryksen tilille, joka muokkaa annetut järjen aatteet. Sitäpaitsi edellytetään, että järjen aatteet ovat ihmisellä synnynnäisiä. Sitä voidaan kuitenkin epäillä, kun järjen aatteetkin voivat kokea muutoksen, esim. väärät järjen aatteet voivat hävitä todellisen valistuksen avulla.

830. Kuitenkin voimme myöntää, että moraalinen aines on järjessä todellisten aatteiden muodossa samalla tavoin kuin epämoraalinen aines voi olla järjessä väärin aatteiden muodossa. Todelliset aatteet Jumalasta, uskonnosta ja hyvästä ovat osa hengellisestä valkeudesta, mutta väärät ovat osa hengellisestä pimeydestä, koska valkeus ja pimeys kuuluvat yhtä paljon ymmärrykselle, joka vääristä järjen aatteista saa väärän käsitteen.

831. Mutta kysymme, mistä filosofi on saanut nämä jumalallisen järjen aatteet? Hän kyllä väittää, että jumalallinen säde, järki, on tullut suoraan taivaasta, mutta anteeksi, hyvä herra, että minun on pakko epäillä sitä ilmoitusta. Kun sekä vanha muinaiskreikkalainen että uusi filosofia ovat köyhiä ihmisen positiivisen pahan ja sovituksen välttämättömyyden ihanteista, voi asettaa kysymyksen, etteikö vain valkeus, jota filosofi

pitää jumallisena järjen säteenä, olekin pikemmin säkene kadotuksesta. Järki on ainakin synnyttänyt kadotuksen liekkejä kaikkialla, minne se on maailmassa levinnyt, ja juuri tällä hetkellä (1848) maailma on sen helvetin palon valoisissa liekeissä, jonka järjen ylistäjät ovat synnyttäneet poliittisessa kuivassa ruishalmeessa.

832. Filosofi rypistää nyt mustia ja tuuheita kulmakarvojaan: kuinka te kristityt koirat uskallatte pitää sellaista takapuhetta ja häpäistä jumalallista järkeä? Mies, mitä te sanotte? Onko järjen jumalallinen säde kipinä kadotuksesta? Sitä sanaa saatte vielä muistaa! Tiedättekö, kristityt koirat, että minä olen herra pellolla? Minulla on valta sinut ristiinnaulita ja valta sinut päästää. Niin juuri järki puhuu silloin, kun se on perkeleellistynyt. Ja historia on useammin kuin kerran osoittanut, että suuri järki on tiikerinkaltainen. Se janoaa kristittyjen verta, mutta kristitty koira, niinkuin turkkilainen sanoo, ei voi olla haukkumatta sellaisia kerjäläisiä, jotka kulkevat rääsyissä (so. sellaisia filosofeja, jotka kulkevat omavanhurskauden rääsyissä). Etteivät muistuttaisi niitä mykkiä koiria, jotka nyt on pantu vartioiksi Siionin muureille, kaikkien kristittyjen koirien täytyy haukkua nähdessään armon varkaan tulevan. Jos näet nämä mykät koirat olisivat ajoissa haukkuneet, vähemmän verta olisi vuotanut kaduilla ja mestauslavoilla.

833. Myönnämme, että järjellä on aatteita kauniista, hyvästä, oikeasta, täydellisestä ja yleispätevästä. Mutta mistä filosofi on saanut nämä aatteensa? Omasta sydämestään hän ei ole niitä voinut saada, koska hänen sydämensä on kylmä kuin jääkellari. Omastatunnostaan hän ei ole myöskään voinut niitä saada, koska hänen omatuntonsa nukkuu. Olisikohan filosofi saanut nämä aatteensa toisilta ihmisiltä?

834. Mistä filosofi esim. on saanut äidin sydämen hellyyden aatteen? Sen hän on varastanut naarailta. Mistä hän on saanut korkeimman olennon aatteen? Sen hän on ottanut auringosta, kuusta ja tähdistä. Hyveen aatteen hän on ottanut toisilta ihmisiltä, jotka ovat hyveellisempiä kuin hän. Tunteettomalle ihmiselle täytyy äidin sydämen hellyyden, rakkauden

ja kaikkien jalojen tunteiden aatteiden tulla joko tarkkailemalla tai mielikuvituksen avulla.

835. On ollut ja on vieläkin moralisteja, jotka ovat elämässään suuria roistoja, vaikka heidän moraalinsa on erinomainen. Kuulostaa erinomaiselta, kun filosofi käsittelee avioliitto-oppia. Kuitenkin tapahtuu usein, että lakitieteen professori lyö vaimoaan ja taloustieteen professori on rahapulassa. Mistä on saanut rakkauden aatteen sellainen, jolla ei ole rakkautta? Ehkäpä romaaneja lukemalla? Hän puhuu äidin sydämen rakkaudesta, mutta käsittelee omia lapsiaan kuin barbaari. Hän puhuu paljon raittiudesta, mutta on itse juopporatti. Hän puhuu voiton himon alhaisuudesta ja ottaa lahjuksia.

836. Eikö tämä todista moralistin omasta rappiosta? Mutta hänellä itsellään on niin vähän aatteita ihmiskunnan moraalista rappiosta, että hän vihaa niitä, jotka tahtovat herättää ihmiset tuntemaan tämän rappeutumisensa. Miksi filosofeilla on niin vähän järjen aatteita sovituksesta? Epäilemättä sen vuoksi, ettei hän tunne moraalista rappiotaan. Omavanhurskaus on pimentänyt heidän järkensä, kun he hamuilivat hyveen korkeata ihannetta.

837. Myöhemmän ajan filosofian historiassa kuullaan harvoin kenestäkään, joka olisi käytännössä harjoittanut moraalia. Myöhemmän ajan suurten ajattelijoiden ei ole kuultu toteuttavan omia periaatteitaan. Entisen ajan filosofit ainakin yrittivät harjoittaa moraalia käytännössä. Solon meni vapaaehtoisesti maanpakoon, että olisi saanut lakinsa hyväksytyiksi. Sokrates yritti harjoittaa kärsivällisyyttä Xantippansa kanssa. Hänestä voi todella sanoa, että on käsittämätöntä, miten paljon ihminen sietää. Phocion antoi hyvin kauniita kehoituksia pojalleen käydessään itse kuolemaan.

838. Aristideen oikeamielisyydestä ei voi juuri muuta sanoa, kuin että hänen perusteenaan oli kunnianhimo. Platon ja Aristoteles muistuttivat enemmän myöhempiä puhvelihärkiä, heitä hallitsi itsekkyyys ja

kunnianhimo. Cicero hyväksyi Caesarin murhan, niin moralisti kuin olikin. Cato oli tosi puhvelihärkä. Hänellä ei ollut rohkeutta jäädä roomalaisen vapauden jälkeen eloon, ja siksi hän pisti itseään sydämeen voidakseen sitä pikemmin perustaa tasavallan maan alle, kun ei saanut elää tasavaltalaisena maan päällä.

839. Moni tosin nykyään pitää Caton itsemurhaa sankaritekona, sillä vapauden puolesta kuoleminen on maailman sokeiden pukkien silmissä jotakin suurta. Mutta voi surkeita itikoita! He eivät tunne muuta vapautta kuin lihallisen. On kuitenkin epävarmaa, onko maan povessa sellaista vapautta, siellä kun ei ole lihaa vaan pelkkiä päakalloja ja luita, ja heidän tekonsa seuraavat heitä.

840. Jos itsemurhan saisi laskea tasavaltalaiseksi hyveeksi, saisi jopa tyranni Robespierre paikan pyhimysten joukossa. Kauheasta Dantonista kerrotaan, että hän meni vapain mielin kuolemaan. Mutta hänen paras lohdutuksensa oli, että hänen vihollisensa Robespierre seurasi häntä pian sinne. On sekin lohdutus onnettomuudessa, että saa toivoa vihamiehelleen pahaa ja toivoa näkevänsä tämän pian kadotuksessa. Marat'n murhaaja Charlotta Corday meni riemumielin kuolemaan, kun hän luuli tehneensä hyvän työn raivatessaan tyrannin pois tieltä. Kun vielä mainitsemme Tituksen, Antonius Piuksen ja Lucretian, niin olemmekin jo luetelleet enimmät muinaisen ajan hyveen esikuvat. Eikä kukaan voi meitä innokkaammin toivoa heille rauhaa ikuisuudessa. Mutta meidän on myös muistettava, että Augustinus kutsui pakanoiden hyveitä loistaviksi paheiksi.

841. Myöhempien aikojen moralistien ja ajattelijoiden joukossa ei ole koskaan kuultu puhuttavan ainoastakaan jalosta piirteestä, joka heidät olisi erottanut muusta joukosta. Heidän suunnitelmiinsa ei ole sen paremmin kuulunut koskaan harjoittaa moraalia käytännössä, heistä voi sen vuoksi sanoa niinkuin joku vanhus sanoi kreikkalaisista: »Jumala olkoon minulle kurjalle armollinen, sillä kaikki kreikkalaiset tietävät oikeuden, mutta vain lakedaimonilaiset tekevät sen.» Nyt katsotaan sen

saavuttaneen hyveen korkeimman ihanteen, jonka vaellusta maailma ei voi valittaa. Mutta kuinka toisenlainen olikaan entisajan hyve! Silloin moni saattoi sietää vääryyttä harmistumatta.

842. Puhutaan ihmisarvosta, puhutaan arvonannosta, johon ihminen on velvollinen itseään kohtaan, mutta en löydä mitään ihmisarvoa rapeutuneesta oliosta, joka jo aikaa päiviä sitten on menettänyt kunniansa. Vain kunnianhimoa tai väärää kunniaa kutsutaan nykyisin arvonannoksi omaa persoonaa kohtaan. Puhutaan hyveestä, mutta missä sitä on? Pakanoilla ehkä, jotka eivät tunne moraalista rappiotaan. Hyve on ihanne, jota kukaan kuolevainen ei tavoita. Olen lukenut kirjan Familje vännen, jonka pitäisi olla valikoima parhaita moralistien teoksia, mutta minun on sanottava, että tuo järjen rintamaidon kerma maistui kovin äitelältä.

843. Filosofi väittää, että hyve on järjessä olevan moraalisen tahdon tuote, mutta olemme edellä osoittaneet, että järkevä tahto on psykologinen erehdys, kun taas oikea moraalinen tahto on moraalisten passioiden tulos, jotka Pyhä Henki herättää, ja siten filosofinen hyve on pelkästään negatiivinen. Negatiivinen hyve muodostuu siitä, että ihminen ei tyydytä alhaisia passioitaan taikka sotii pahoja himojaan vastaan, niin että ne eivät pääse purkautumaan toimintaan, ja tämä hyve on kuitenkin mahdollinen ihmisen luonnollisessa tilassa, jos hänellä vain on selvät aatteet ja tosi käsite alhaisista passioistaan.

844. Kun suurimmillakaan ajattelijoilla ei ole mitään selvää järjen aatetta omavanhurskauden ja ei-omavanhurskauden välisestä erosta, emme voi odottaa, että ihmisillä yleensä olisi mitään oikeata itsensä tuntoa. Pahan vaikutukset ovat täysin pimentäneet luonnollisen järjen, niin että se on saanut vääriä synnin ja pahan aatteita, samoin kuin se on saanut vääriä todella hyvän aatteita, ja siksi se erehtyy oikeasta aivan liian usein. Sitä paitsi ei yksi tuhannesta elä näiden hämärien järjen aatteiden mukaan, jotka vielä ovat jäljellä luonnollisessa järjessä. Kuinka luonnollinen ihminen voisi saavuttaa hyveen korkeaa ihannetta, kun hieno

omavanhurskaus ilmenee hänen järjessään todellisen vanhurskauden aatteena?

845. Niinkuin negatiivinen vapaus orgaanisen elämän alalla on positiivinen hermoelämän alalla, niin voi negatiivinen hyve orgaanisen elämän alalla olla positiivinen hermoelämän alalla, jos näet ihminen todella käyttää sitä positiivista vapauttaan, mikä hänellä vielä on jäljellä hermoelämän alalla. Mutta kun tämä positiivinen hyve on negatiivinen orgaanisen elämän alalla, laskee hyve kokonaisuudessaan nolnaan, ja hermoelämässäkin jää aina joku miinus laskuihin ajatusten ja himojen vuoksi. Mutta omavanhurskaus on johtanut filosofin harhaan pitämään positiivista vapautta ihmisen koko persoonallisuutena, eli oikeammin omavanhurskaus on johtanut hänet harhaan pitämään hermoelämää ihmisen koko persoonallisuutta muodostavana, ja sen kautta positiivinen hyve on hänelle tullut myös mahdolliseksi. Tämä on näiden väärien aatteiden seurausta, joita omavanhurskaus on vuodattanut järkeen.

846. Jos myöntäisimme, että negatiivinen hyve (orgaanisessa elämässä) on järjen ja vapaan tahdon tuote tai järjessä olevan moraalisen tahdon tuote, ei sillä silti ole sanottu, että myös positiivinen hyve olisi järjen ja vapaan tahdon tuote. Positiivinen hyve näet koostuu sydämen täydellisestä puhtaudesta, absoluuttisesta synnittömyydestä, mutta kuinka löytää puhtaan sieltä, missä mitään puhdasta ei ole? Järjellä ja tahdolla ei ole mitään valtaa pahaan sydämeen. Ihmisen täytyy olla sydämessään rikollinen, vaikka hänen tahtonsa olisi kuinka pyhä ja synnitön, vaikka hänellä olisi mitä ihanimmat aatteet järjessä. Mitä hyvää sitten on filosofisesta hyveestä? Siitä ei ole mihinkään muuhun kuin tekemään ihmisestä ilman sovitusta hyveellisen ja synnittömän.

847. Mistä moraaliton moralisti tai jumalaton siveysopettaja ovat saaneet hyveen ja paheen, väärän ja oikean aatteensa? Kuvittelen, että hän on ne varastanut toisilta, todella hyveellisiltä ihmisiltä ja ottanut sitten avuksi mielikuvituksen kirjoittaakseen romaania, osaksi myös omaltavanhurskau-delta, joka on hänen hyveen oppinsa paras peruste.

Mutta kun moraalittoman moralistin oma oikeudentaju on tukahtunut, hänen ihanteensa eli hyveen esikuvansa tulee esittämään kunniallista varasta, hyveellistä huoraa. Pitemmälle ei kukaan moralisti eikä romaanin kirjoittaja ole päässyt hyveen harjoittamisessa.

848. Romaanin kirjoittaja voi itse olla kuitenkin paheen mallikuva, moralisti voi itse olla puleerattu konna, siitä huolimatta, että hänen järkensä voi olla ahdettu täyteen hyvän, oikean, kauniin, yleispätevän, pyhän ja täydellisen mitä ihanimpia aatteita. Siten perkele Lutherin mukaan voi saarnata paremmin evankeliumia kuin papit ja suurin konna voi kirjoittaa erinomaisen kirjan, mutta mitä auttavat ihanat aatteet, kun ne eivät voi taivuttaa tahtoa hyvään? Historia osoittaa parhaiten, missä suhteessa järki on tahtoon. Järjellä nimittäin ei ole valtaa tahtoon nähden, eikä se siis voi pelastaa ihmistä pahasta. Siksi sattuu, että oikeustieteen professori lyö vaimoan ja taloustieteen professori on rahapulassa.

849. Tästä järjen ja tahdon välisestä suhteesta selviää syy siihen, miksi sivilisaatio ja demoralisaatio yhtyvät yhdessä ja samassa henkilössä. Järkeä eli paremminkin ymmärrystä voi kasvattaa ja sivistää tahdon voimalla, mutta tahto ei voi jalostua omalla voimallaan eikä kasvatuksella tai sivistyksellä. Siksi on selvää, että ymmärrys ja järki kuuluvat objektiivisiin sielunkykyihin. Ainakin ymmärrys on toiminnassaan enimmäkseen riippuvainen tahdosta. Muuten ei voisi käsittää, miksi nopein nero ja pahin sydän voivat yhtyä yhdessä samassa henkilössä. Maailma kehuu ja ylistää neroutta, mutta Jumala katsoo sydämeen.

Huomautus: Kun tahto ei pysty hävittämään järjen aatteita, ei järki näytä myöskään synnyttävän tai muovaavan niitä, sitä vähemmän, kun useimmat filosofit väittävät, etteivät vain taipumukset, vaan myös itse järjen aatteet ovat ihmisellä synnynnäisiä, mikä väite on kuitenkin suuresti epäiltävä. Järjen aatteet näet syntyvät osaksi havainnoista, joko ulkoisista tai sisäisistä, osaksi järjen päätelmistä, jotka ovat eräs logiikan

osa, osaksi passioiden vaikutuksesta järkeen. Esim. omavanhurskaus, joka on passio ja jonka subjektiivinen perusta on orgaanisessa elämässä, herättää järjessä oikean aatteen, aatteen hyveen korkeimmasta ihanteesta, joka on korkeinta, mitä luonnollinen järki on pystynyt itselleen rakentamaan. Kysymystä siitä, edeltääkö aate tunnetta ja herättääkö se tunteen vai käykö tunne edellä ja herättää aatteen, ei voida ratkaista ilman hienon tarkkailun apua, joka ainakin moraalisisessa suhteessa osoittaa, että tunne lähtee sydäimestä ja on ennen aatetta. Mutta kun aate voi syntyä myös ulkoisesta havainnosta, jää sellainen aate useimmiten toteutumatta, ts. ilman vastaavia tunteita, jota vastoin tunteesta aina seuraa aate.

850. On yleisesti tunnettua, että Voltaire oli sekä nokkela että nerokas. Mutta millainen olikaan tuon miehen sydän? Hänen alhainen luonteensa kuvastuu hänen pääkallostaan, hänen muotokuvansa esittää pahansuisista lurjusta, hän näytti marakatilta ja kuitenkin hän oli mitä nokkelin nero, vaikka hän kielsi ilmoituksen ja vuodatti myrkkyä puolisivistyneiden luokkien sydämiin leikkivällä kynällään. Mutta viimeisen sairautensa aikana (niin historia kertoo) hän kirjoitti kuuluisalle lääkärille ja pyysi tätä pidentämään elämänsä muutamalla kuukaudella, jos vain pystyisi. Tämä osoittaa, että hän kuoleman lähestyessä sai hämärän aavistuksen sydämen turmeltuneesta tilasta, mutta se oli liian myöhäistä.

851. Nimekäs runoilija Goethe on saanut verrattomalla nerollaan kuolemattoman nimen, mutta miten oli miehen sydämen laita? Historia kertoo, että hän oli salaa taipuvainen pakanalliseen uskontoon ja lienee heittänyt pelkurin tavoin hyvästi tälle maailmalle. Muutoin aikamme elämänkerran kirjoittajat varovat kuvaamasta suurten nerojen viimeistä matkaa. Ruotsin nimekäs runoilija Tegnér oli salamoiva nero, mutta kuinka oli miehen sydämen laita? Hänestä kuului vaimea huhu, ettei hän pystynyt hallitsemaan itseään, ja ainakin oli yleisesti tunnettua, että hän joi kuin hevonen. Mutta juuri sellaisia neroja maailma ihailee. Heitä

pidetään maailman valkeutena, koska kadotuksen kipinät ovat sytyttäneet sydämen palamaan.

852. Tulenpunaisena ja silmät kuparikattiloina järki suihkuttaa tulta ja liekkiä jokaista kohtaan, joka uskaltaa koskea Jumalallisen Järjen hyveelliseen rintaan. Kuinka te, kiroitut kerettiläiset, uskallatte kurkistaa Jumalan salaiseen aarrekkammioon ja langettaa niin katkeria tuomioita kuolleista autuaista hengistä? Mitä maailma pitää suurena, kauniina ja ihanana, te sen leimaatte myrkyllisillä herjauksilla. — Jo vain! Uskallan tallata jalkoihini maailman pyhimpiä intressejä niin kauan kuin maailma on sokea, vaikka luulee näkevänsä. Hankkikoon maailma silmävoidetta siitä ihmisverestä, jota sivistynyt järki on juonut vapauden maljasta. Kun sekoitetaan toisiinsa ihmisen arvoa ja ihmisen verta, silloin maailma saa maistaa vapauden jaloa mehua: se maistuu hyvältä ja kaikki kunnon isänmaan ystävät juovat tätä mehua pyhässä innossa ja huutavat: vapauden malja! ja kehittynyt järki hyväksyy tämän vapauden teon, koska se pitää yhtä todellisen vapauden järjen aatteiden kanssa.

RR. Moraalinen aines ymmärryksessä käsitteenä

853. Filosofin käsityksen mukaan jumalallinen säde järjessä eli hyvän, oikean ym. korkeat aatteet olisivat ihmisellä synnynnäisiä, ja nämä aatteet olisivat se viisauden kaivo, josta ymmärrys noutaa terveen moraalin ihanimmat ainekset. Mutta jos lähde on samea, on myös sieltä noudettava vesi epäpuhdasta. Moraalinen aines on tullut sydäimestä omaantuntoon, mutta jos omatunto on nukkuva tai turtunut, ei järki voi siitä lähteestä saada oikean ja väärän puhtaita aatteita. Jos ymmärrys nyt noutaa ajatusmateriaalinsa järjestä, ihminen saa väärän käsityksen oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta.

Huomautus: Turtuneesta oikeuden tunteesta syntyy väärä aate ja väärästä aatteesta väärä käsite. Kun ihminen herää, hän saa kokonaan

eri aatteet ja eri käsitteet oikeasta ja väärästä. Ryövärivaltiot ovat esimerkkejä oikeusopin vääristä aatteista.

854. Vaikka järjen katsotaan olevan niin täynnä aatteiden sisällystä, ettei ymmärrys pysty sitä tyhjentämään, on kuitenkin edellisessä kappaleessa esitetyn aateopin perusteella selvää, että eivät kaikki filosofin tarkastelemat aatteet, jotka hän on muovannut oikeusopin käsitteiksi, ole välittömästi hänen järjessään syntyneitä. Monet aatteet hän on saanut ulkoisilla havainnoilla, hän tarkkailee toisten ihmisten oikeustajua, sitten kun se on objektivoitunut elämän toiminnoissa. Tällä tavoin filosofi on saanut aatteet äidin sydämen hellyydestä, rakkaudesta ym. Mutta samoin kuin filosofi aatteissaan korkeammasta olennosta sekoittaa mukaan joitakin omia aatteitaan, niin hän myös sekoittaa omia aatteitaan hyveen ja paheen käsityksiin.

855. Korkeamman olennon käsityksiin muinaiset viisaat sekoittivat omia heikkouksiaan. Jupiter oli uskoton avioliitossaan ja hänen puolisonsa oli mustasukkainen. Kaunein jumalatar Venus oli naimisissa rumimman jumalan kanssa. Kreikkalainen jumaluustarusto antaa kaikenlaisten inhimillisten heikkouksien hallita heidän jumaliaan, niinkuin kateuden, kostonhimon, rikollisen rakkauden, mustasukkaisuuden ym. passioiden.

856. Myöhempien aikojen viisaat ovat tosin erottaneet inhimilliset heikkoudet jumalallisen olennon kuvitelmastaan, mutta he ovat samalla antaneet jumaluudelle sellaisia ominaisuuksia, jotka filosofeilla ovat erityisesti kehittyneitä, jonka vuoksi filosofien jumalasta on tullut hirvittävän suuri filosofi, joka asettuu kaiken solvauksen ja ylistyksen yläpuolelle. Filosofin jumalasta on tullut myös suuri egoisti, jolla on kaikki itsellään, joka ei voi kokea mitään moraalista kärsimystä (katso alloiosis-oppia). Hänen absoluuttinen vapautensa ei ole minkään moraalisen välttämättömyyden sitoma.

857. Sitäpaitsi filosofi on psykologisessa mielessä omistanut jumaluudelle vain kaksi sielunkykyä, nimittäin tahdon ja ymmärryksen, jotka filosofilla

ovat kehittyneimmät. Kun filosofin tahto ei ole passioiden tulos (subjektiivinen tahto), vaan pikemminkin järjen toimintojen tulos, ovat ihmisen ja sitten myös jumaluuden kaikki sydämen ominaisuudet alistettu tahdolle ja tulleet tahdosta riippuviksi, niin että Jumalalta on riistetty sekä järki että sydän. Jumala on siis sydämetön olio ja kauhistuttavan suuri filosofi, jolla on suuressa mittakaavassa kaikki ne ominaisuudet, jotka filosofilla on pienessä mitassa.

Huomautus: Filosofi Schlegel on yrittänyt todistaa, että Jumalalla ja enkeleillä ei ole mitään järkeä. Sekin on yksi aate.

858. On tosin totta, ettei ihminen voi kuvitella Jumalaa muutoin kuin täydellisen inhimillisyyden ihanteena, mutta filosofi pitää itseään täydellisen ihmisyyden ihanteena, ja siten hän vetää johtopäätökset jumaluuteen omasta rautaisesta luonnostaan. Kaikki ne ominaisuudet, jotka filosofissa ovat pienessä koossa, ovat suurina Jumalassa. Kun filosofi yksipuolisesta sivistyksestä johtuen on tunteeton, täytyy myös Jumalan olla tunteeton. Kun filosofin rakkaus ja laupeus ovat — väärän järjenpäätelmän takia — riippuvaisia hänen tahdostaan, täytyy myös Jumalan rakkauden ja laupeuden olla riippuvia hänen tahdostaan.

859. Nyt filosofin Jumalalla ei ole järkeä, ei omaatuntoa, ei isänsydäntä, vaan ainoastaan tahto ja ymmärrys. Ihminen on nyt jumaluuteen samassa suhteessa kuin tunturisopuli ihmiseen. Jos kaksijalkainen tunturisopuli haukkuu Luojaansa, ei tämän isänsydän siitä haavoitu. Synti ei ole mikään majesteettirikos Jumalaa vastaan henkilökohtaisesti, vaan ainoastaan lakia vastaan. Jumala ei rankaise syntiä sinänsä, mutta kun synti on rikos lakia kohtaan, täytyy Jumalan lainsäätäjänä pitää lakia voimassa, niinkuin tuomari, joka on täysin vieras rikolliselle, tuomitsee rikollisen elinkautiseen lain tähden mutta ei itsensä tähden.

860. Tämän filosofisen jumalakäsitteen mukaisesti ihmisellä on velvollisuuksia Jumalaa, itseään ja lähimmäisiään kohtaan, mutta näiden velvollisuuksien täyttäminen ei merkitse mitään ansiota, jos niiden

motiivi on tahdon ulkopuolella. Niiden olisi lähdettävä vapaasta tahdosta, joka määrää itse itsensä toimintaan. Jos siis järki sanoisi, että sinun on rakastettava Jumalaa ja toteltava hänen käskyjänsä, ei ihminen olisi siihen korkeamman voiman sitoma, ellei hän itse siihen sitoudu vapaan itsemääräämisen kautta. »Kun ihminen toteuttaa omaa oleellista tahtoaan, hän noudattaa Jumalan tahtoa», Martensen.

Huomautus: Tämä Martensenin oppi on varmasti suuri psykologinen virhe. Hieno omavanhurskaus on johtanut häntä itsemääräämisessä aina siihen saakka, että järkikin on väistynyt tahdon tieltä, joka Martensenille näyttää muodostavan persoonallisuuden suurimman voiman. Toiset ajattelijat ovat kuitenkin antaneet järjen pitää ensimmäisen sijan ihmispersoonallisuuden kolminaisuudessa eli triumviraatissa: mieli, älykkyys ja tahto. Mutta Martensenilla vain tahto on itsenäinen. Hänellä järjen itsenäisyys häviää tahdon alaisuuteen. Martensenin tahto on sekä aate, himo, laki että vapaus.

861. Toiset ajattelijat ovat toki havainneet tietyn eron aatteen ja himon välillä ja näiden välillä vapaus on korkeampana lakina, jolle molempien on oltava alamaisia. Näin ovat filosofit asian suunnilleen käsittäneet. Martensen sanoo kyllä, että tahto määräytyy aatteensa mukaisesti, mutta hän ei selitä missään, onko tämä tahdon aate tahdosta lähtöisin ja siis tahdon alainen vai onko se tahdosta riippumaton. Mutta sikäli kuin pystymme käsittämään hänen tarkoitustaan, hän näyttäisi oletttavan, että tahto itse luo hyvän, oikean, toden, yleispätevän, jumalallisen ym. aatteen.

862. Tämän näkökannan mukaan vapaan tahdon tulisi olla ihmisen persoonallisuuden korkein voima, tahdon tulisi hallita järkeä, omaatuntoa, taipumuksia ja himoja. Järjessä tahdon olisi herätettävä hyviä aatteita, omassatunnossa tahdon olisi säädettävä lakeja, himoissa tahdon olisi herätettävä hyviä taipumuksia. Tämän kaiken sisältää tahdon positiivinen vapaus, sillä ellei tahdolla olisi valtaa järkeen, omaantuntoon, himoihin, ei hän olisi positiivisesti vapaa, vaan ainoastaan negatiivisesti,

kun hänen olisi tunnustettava itsessään tiettyjä itsenäisiä voimia, joita hän ei voi hallita, vaan ainoastaan määrätä itseään annetun järjen aatteen, annetun omantunnon lain tai tietyn himon mukaan jne. Siinä tapauksessa tahdon positiivisesta vapaudesta tulisi ainoastaan negatiivista vapautta eli valinnan vapautta, ts. kykyä määräytyä toisen tai toisen mukaan annetuista kohteista.

863. Martensenin tarkoitus on tosin, että ihminen valinnan vapaudellaan, joka hänellä vielä on käytettävissään, toteuttaa positiivista vapauttaan, mutta se on fyysisessä ja metafysisessä mielessä aivan mahdotonta. Järjellä ja omallatunnolla on omat tahdosta erotetut elimensä, ja ne ovat siis riippumattomia objektiivisesta tahdosta. Samoin sydän, eli passiot jotka herättävät tahdossa himoja, ei myöskään ole tahdon komennon alainen. Tämä passioiden riippumattomuus objektiivisesta (järkevästä) tahdosta on pannut Martensenin, Petrellin ym. pitämään subjektiivista tahtoa vieraan voiman tahtona, joka ei olisi ihmisen oma. Mutta tuo väite olisi todistettava, sillä lause ei suinkaan ole mikään aksioma eikä mikään yleispätevä totuus.

864. Järjen havaintojen kautta syntyvät aatteet, joita ei voida jättää huomioimatta, ovat epäilemättä tahdosta riippuvia toiminnoissaan, mutta aatteet, jotka syntyvät järjen väärin päätelmien perusteella, eivät suinkaan ole tahdosta riippumattomia, koska järki on toiminnoissaan riippuvainen tahdosta. Yleisiä järjen aatteita ovat aate korkeimmasta olennosta, hyvän ja pahan aate, oikean ja väärän aate jne. Kuitenkaan nämä eivät ole fiksi-ideoita eli sellaisia, joita mikään muutos ei koskisi, sillä väärillä järjen päätelmillä nämä aatteet voidaan hajoittaa, niinkuin vapaa-ajattelun historia osoittaa. Siten persoonallisen Jumalan aate voi muuttua persoonattoman Jumalan aatteeksi tietyllä ajatuksen kääntötempulla: aate rikoksesta henkilökohtaisesti Jumalaa vastaan muuttuu pelkän lainrikkomuksen aatteeksi, hyveen ja paheen aate voi muuttua päivittäin niin, että se, mitä yhdessä valtiossa pidetään luvallisena, pidetään toisessa valtiossa luvattomana jne. Mutta itse aate,

että on olemassa korkeampi olento, että on olemassa ero hyvän ja pahan välillä, ei ole hävitettävissä. Siinä mielessä järki on tahdosta riippumaton.

865. Paitsi hyvän ja pahan välistä eroa osoittavaa aatetta filosofit ovat lisänneet järkeen velvollisuudentunnon, lain, joka káskee ja sanoo: sinun tulee, mutta tämä pitäminen on jotakin positiivista, káskevää, joka esiintyy ihmisen tajunnassa jonakin ehdottomana, sellaisena, joka ei riipu tahdosta ja jota ymmärrys ei pysty poistamaan tai hävittämään. Tämä sinun tulee, sinä olet velvollinen toimimaan niin eikä toisin, on epäilemättä Jumalan ääni omassatunnossa, joka ei suinkaan huuda järjessä, koska Jumalan ääni heränneessä omassatunnossa vaikuttaa tahtoon, niin että herää halu hyvään. Minulla on sisäisen ihmisen puolesta halu Jumalan lakiin, Paavali. Sellaisen halun voi tahdossa herättää omatunto, joka on tunne, passio, mutta järki ei herätä tahdossa mitään haluja. Olemme näet aiemmin osoittaneet, että ilman mielenkiintoa tapahtunut tarkkailu ei herätä mitään haluja. Kukaan filosofi ei ole myöskään väittänyt, että järki herättäisi tahdossa haluja, vaan ainoastaan, — se on filosofin tarkoitus — että haluton tahto määräytyy aatteensa mukaisesti. Sanon haluton, sillä tahto ei olisi vapaa, jos halu sitä määräisi, olkoonpa se sitten hyvä taikka paha.

866. Jos järki pystyisi herättämään haluja tahdossa, voitaisiin niitä kutsua järjen haluiksi, yhtä hyvin kuin ymmärryksen halu olisi sellainen halu, jonka ymmärrys herättää. Mutta edellä olemme osoittaneet, että ymmärryksen halu ei ole mitään muuta kuin päätös, jonka joku on tehnyt ymmärryksen välityksellä, jolloin määräämättömästä tahdosta, voluntas antecedens tulee ymmärryksen avulla määrätty tahto, voluntas consequens. Jos järki pystyisi herättämään tahdossa haluja, nämä järjen halut ilmenisivät samalla tavalla kuin ymmärryksen halutkin. Kun yksikään ajattelija ei ole puhunut järjen haluista, voimme tehdä sen johtopäätöksen, ettei mitään järjen haluja ole olemassakaan.

867. Sitä vastoin on todellakin olemassa omantunnon haluja, ts. sellaisia haluja, joita herännyt omatunto herättää tahdossa, vaikka filosofi ei

tunnusta muita pyhiä haluja omakseen kuin ne, jotka hän itse on tahdossaan herättänyt. Omatunto on todella sellaisessa suhteessa tahtoon, että se voi herättää tahdossa haluja, kun se on noussut moraaliseksi passioksi. Mutta luonnollisella ihmisellä ei ole tätä halua Jumalan lakiin eikä tämä voi sellaista halua herättää tahdossaan, Room. 8: 7.

868. Jumalan ääni omassatunnossa: »Sinun tulee» ei voisi moraalisella välttämättömyydellä esiintyä niin positiivisesti kuuliaisuutta vaatien, ellei itse tämä aate voisi toteutua tahdossa pyhän halun herätessä. Tästä omantunnon vaatimuksen vaikutuksesta tahtoon on löydettävissä oikea pohja velvollisuuden tunnolle, sillä vaikka filosofi pitää tätä moraalista välttämättömyyttä tahdon vapauden hävittäjänä, kun omavanhurskaus ei voi mitään ansaita pakotetulla alistumisella Jumalan lain alle, tämä tahdon pakko kuitenkin osoittaa, kuinka todellisuudessa on vapauden laita syntiinlankeemuksen jälkeen. Tällä on tahdon passiivisuus todettu. Jokaisen moralistin täytyy tunnustaa, että pyhä halu tahdossa on jotakin positiivista ja siten enemmän kuin vapaa, ilman halua oleva itsemäärääminen; vapaa itsemäärääminen ei itse asiassa ole mitään muuta kuin pelkkää samanvertaisuutta. Mutta pyhä halu on jo täyttymistä, joka ei kuitenkaan ulotu hermoelämää kauemmaksi.

Huomautus: Omatunto vaatii sydämen täydellistä puhtautta. Mutta sitä tahto ei pysty aikaan saamaan. Siksi pyhä halu tahdossa ei vielä ole koko persoonallisuutta koskeva lain täyttymys.

869. Tästä selviää, että omantunnon laki on moraalinen välttämättömyys, joka vaatii ehdotonta kuuliaisuutta sekä tahdossa, haluissa että toiminnoissa, eikä omanvanhurskauden auta ollenkaan tinkiä moraalisesta välttämättömyydestä pidättämällä itselleen tahdon itsemääräämiseen sillä verukkeella, että pakotettu alistuminen sotii sitä itsenäisyyttä ja vapautta vastaan, jonka Luoja on pannut ihmisluontoon. Pakotettu lain kuuliaisuus ei olisi muka lain täyttämistä, jota vastoin pakottamaton alistuminen olisi oikeata lain kuuliaisuutta. Mutta

omavanhurskaus ei ajattele, että Kristus hallitsee pakanoita rautavitsalla; heidän uppiniskaisuutensa tähden Luojaansa kohtaan moraalisen välttämättömyyden täytyy pakottaa pakanoita kuuliaisuuteen, kun pakoton alistuminen Jumalan lakiin on tullut vapauden menettämisen vuoksi mahdottomaksi. Tahto sitoo nyt oma itsemääräämisensä pahaan.

870. Kun sielun kykyjen keskinäinen suhde on määritelty, voimme psykologian avulla oivaltaa moralistin etiikan perusteet eli sen luonnon oikeuden, jolle poliittinen lainsäädäntö rakentuu. Moralistien mielestä ihmisellä on velvollisuuksia Jumalaa, itseään, vertaisiaan ja eläimiä (?) kohtaan, mutta nämä velvollisuudet eivät perustu moraalisen välttämättömyyteen, niitä eivät motivoi moraaliset passiot, jotka ilmenevät orgaanisen elämän alueella, vaan pikemminkin näyttää yhteyttä näiden velvollisuuksien täyttämiseen pitävän etsiä järjen heräämisestä (Petrelli), joka ilmenee ihmisen tajunnassa »pitämisenä», ja kaikki, mistä järki sanoo: »Sinun tulee tehdä», tahto myös pystyy toteuttamaan. Nämä velvollisuudet Jumalaa kohtaan ihminen pystyy täyttämään, jos hän vain tottelee järjen vaatimuksia.

871. Olemme jo osoittaneet, että tämä moraalioppi on väärä. Järki sisältää vain aatteen siitä, mitä olisi tehtävä, mutta ei sisällä mitään tahtoa sitovaa voimaa. Sitä vastoin Jumalan ääni sydämessä, joka sanoo »Sinun tulee» vaatien tahtoa kuuliaisuuteen, voi tämän ehdottoman ja positiivisen käskyn toteuttaa hermoelämän alalla kohta, kun oikeuden tunto eli omatunto nousee passioksi silloin, kun laki on kirjoitettu sydämen lihatauluihin. Moraalinen passio herättää tahdossa pyhän halun, jota ilman ei mikään lain täyttäminen ole mahdollista.

872. Niinkuin alhaiset passiot herättävät tahdossa pahoja haluja, niin myös moraaliset passiot voivat herättää tahdossa pyhiä haluja, mutta niinkuin paha halu on pahempi ja syntisempi kuin pahaan taipunut tahto, niin myös pyhä halu on jotakin enemmän kuin tahdon itsemäärääminen hyvään, mikäli sellainen itsemääräämiskyky olisi olemassa.

Vapaaehtoinen itsemäärääminen ilman pyhää halua on pelkkää

yhdenvertaisuutta, ei lain täyttämistä. Mutta pyhää halua ei tahto pysty itsessään herättämään, siksi korkeamman voiman, moraalisen passion, on herätettävä halu, ja tämän kääntymisen tapahtuessa tahto toimii pure passive. Lyhyesti: järki ei voi taivuttaa tahtoa hyvään, mutta omatunto voi taivuttaa tahdon, kun se herää eli kohoaa passioksi.

873. Tavallisessa luonnon oikeudessa ihmisellä on velvollisuuksia vertaisiaan kohtaan, mutta nämä velvollisuudet ovat sillä tavoin rajattuja, että oikeus pannaan jokaista velvollisuutta vastaan, jolloin moraalit jää nollaksi. Filosofi tosin väittää, että sekä velvoitukset että oikeudet perustuvat järkeen, mutta haluaisimme kysyä nöyryydestä, mistä huora on saanut oikeuden tulla kutsutuksi neitsyeksi. Luulisimme melkein, että tämä oikeus perustuu kunnianhimoon. Ihminen vaatii loukatun kunniansa korjaamista, mikä riippuu täysin toisten ihmisten arvostelusta. Joka on yleisessä mielipiteessä menettänyt kunniansa, ei voi sitä saada takaisin muutoin kuin siten, että yleinen mielipide muuttuu toiseksi, ts. antaa hyvän arvostelun asianomaisen henkilön moraalista luonteesta; mutta kun laki tuomitsee toisen menettämään kunniansa ja toiselle antaa korvauksen loukatusta kunnianloukkauksesta, se merkitsee, että laki ottaa itselleen oikeuden tuomita yleistä mielipidettä kuulematta, jopa toisinaan sitä vastaan. Tällä tavoin voi viaton väärin todisteiden pohjalla lain edessä menettää kunniansa ja huippuluokan konna saada korvauksen kärsimästään kunnianloukkauksesta, vaikkakin yleinen mielipide oikeutetusti tuomitsisi toisin. Tässä tapauksessa lain tuomio sisältää fyysisen mahdottomuuden.

874. Eräs todiste kunnianhimon eli porvarillisen kunnian epävakaisuudesta on siinä, että kirkkokuria, varsinkin julkista kirkkokuria, pidetään mitä suurimpana kunnianttomuutena, mutta alkuseurakunta piti suurena Jumalan armon osoituksena sitä, että rikkonut jälleen otettiin seurakunnan yhteyteen. Silloin rikollinen tuli syyttömäksi, ja seurakunta käytti tässä armon osoituksessa jumalallista oikeutta antamalla synnit anteeksi omasta ja Jumalan puolesta.

Rikollinen sai siinä toimituksessa kunniansa takaisin. Tässä porvarillinen laki on ristiriidassa kirkkolain kanssa. Kun porvarillinen laki tuomitsee rikollisen menettämään kunniansa, kirkkolaki tuomitsee saman rikollisen saamaan kunniansa takaisin. Kun näet rikollinen otetaan takaisin seurakunnan yhteyteen, on edellytettävä, että seurakunta on muuttanut arvostelunsa tämän henkilön moraalisisesta luonteesta. Porvarillinen laki tuomitsee ansioiden mukaan, mutta kirkkolaki tuomitsee armon mukaan.

Huomautus: Itse asiassa jokainen ihminen on Jumalan edessä kunniaton, eikä hänellä ole menetettävänä mitään. Mutta maallisessa lainsäädännössä kunnia on tullut oikeus, joka voidaan antaa tai ottaa. Mistä ihminen on tämän oikeuden saanut? Lieköhän omavanhurskaus ja itserakkaus oikea syy tähän lain laadintaan. Tämän lain sovellutuksessa ei ole mitään johdonmukaisuutta. Tietyissä tapauksissa näet rikollinen tuomitaan menettämään kunniansa, ja samalla kertaa hänet tuomitaan alistumaan julkiseen kirkkokuriin, jonka kautta hän saa hengelliseltä tuomioistuimelta kunniansa takaisin. Toisaalta kukaan ei saa moittia kirkkoon otettua huoraa hänen aiemmista harha-askeleistaan, hän saa todistaa ja nauttia kaikkia yhteiskunnallisia oikeuksia, mutta varas ei saa. Tässä kohdin ei lainsäädännössä ole johdonmukaisuutta.

875. Mutta niinkuin oikeus saada loukattu kunniansa korjatuksi usein sisältää fyysisen mahdottomuuden ja perustuu kunnianhimoon, niin myös ihmisen muut passiot perustuvat tiettyihin passioihin, joiden tyydyttämistä vailla ihminen ei voi olla. Kun filosofi tuntee, ettei hän voi tulla toimeen ilman itsekkyyttä, kunnianhimoa tai voitonhimoa, hänen täytyy panna ne vastakkain omantunnon vaatimuksen kanssa, joka sisältää perustan velvollisuuksiin, ja liittää ajatuksensa niin, että jokaista velvollisuutta vastaa vastaava oikeus, jonka kautta moraali laskee nolleen. Sitä velvollisuutta, jota vastaava oikeus rajoittaa, järjen ja omantunnon vaatimus täyttää vain puoleksi. Se nimittäin vaatii silmän silmästä ja hampaan hampaasta. Se vaatii korjauksen loukattuun kunniaansa, se vaatii vahingon korvausta jne. Sen sijaan

rajoittamattoman velvollisuuden vaatimus sisältää seuraavaa: Jos joku ottaa sinulta viitan, anna hänelle ihokkaasikin, jos joku lyö sinua oikealle poskelle, käännä hänelle myös vasen.

876. Tästä selviää, että ihmisen alhaiset passiot valetaan uudelleen oikeuksiksi järjen tislauksessa. Luonnollinen järki kyllä sisältää oikean aatteita, mutta ne aatteet eivät ole puhtaita. Kun filosofi harjaantuneella ymmärryksellään muokkaa luonnonoikeutta, johon järjen aatteet antavat materiaalia, tulee tuo luonnonoikeus sikäli epätäydelliseksi, että se sisältää sekä moraalisia että epämoraalisia aineksia. Se on moraalisten ja epämoraalisten passioiden tuote, luonnonoikeus ei sisällä itsekkyyden, kunnianhimon eikä voitonhimon lannistamista, vaan ainoastaan näiden alhaisten passioiden rajoittamista tietyssä määrin, jota vastoin kristinuskon vaatimuksia ja velvollisuuksia eivät rajoita mitkään oikeudet. Tämä on selvää edellä esitetystä Raamatun kielestä. Luonnonoikeus vaatii: silmä silmästä, hammas hampaasta, mutta kristinuskon vaatimus on: jos joku lyö sinua oikealle poskelle, käännä hänelle myös vasen. Tämä on enemmän kuin luonnollinen järki vaatii luonnonoikeudessa.

877. Olkoon tämä nyt todistuksena siitä, miten alhaiset passiot valetaan uudelleen oikeuksiksi järjen tuulimyllyssä. Itse asiassa ei ole olemassa mitään oikeuksia, jotka eivät perustuisi johonkin passioon. Mutta järki on jakanut nämä oikeudet sillä tavoin, että kaikki saisivat yhtä oikein, ihminen saa siis tyydyttää maallisia tarpeitaan, ei kuitenkaan toisten kustannuksella. Ihminen saa syödä, mutta hän ei saa syödä toisilta kaikkea ruokaa, hän saa pukeutua, mutta hän ei saa riistää vaatteita toiselta, hän saa pitää yhteiskunnallisen kunnian, mutta hän ei saa riistää kunniaa toiselta jne.

Huomautus: Tätä oikeuden tasaista jakamista sanotaan laiksi, ja se sisältyy tunnettuihin sanoihin; kaikki, mitä haluatte ihmisten teille tekävän, se tehkää heille. Mutta pahinta on, että ihminen ei tyydy tähän jakoon. Hän haluaa saada vatsansa täyteen eikä välitä vähääkään toisten nälkäisistä vatsista. Ei tunneta myöskään lainsäädäntöä, joka olisi aivan

johdonmukainen itse kunkin oikeuksien ja velvollisuuksien jakamisessa. Kaikkina aikoina on ollut arvo- ja etuoikeuksia, joita luonnollinen järki ei ole voinut hyväksyä. Ja tätä epäoikeudenmukaisuutta on ollut kaikkina aikoina. Voi maailmaa viettelysten tähden. Viettelysten tosin täytyy tulla, mutta voi sitä ihmistä, jonka kautta ne tulevat.

878. Luonnonoikeudelle perustana olevat järjen aatteet ovat hämäriä, mutta ymmärryksen toiminnalla ne aatteet olisi selvennettävä ja annettava niille tietty muoto. Oikeastaan ymmärrys tarkkailee mystisiä tunteita ja hämäriä aatteita, ymmärrys vetää ikuisen oikeuden, hyvän, toden ja täydellisen alas aikaan ja paikkaan, jonka tähden tulee mahdolliseksi jakaa oikeutta määrän, mitan ja painon mukaan tai markoittain ja kiloittain. Rikos pannaan toiseen vaakakuppiin ja velvollisuus toiseen. Jos tämä on juridisessa mielessä välttämätöntä, on eri kysymys, miten synti, joka on painona omallatunnolla, voidaan maksaa toiseen vaakakuppiin pannulla painolla. Mutta kun itse luonnonoikeus, jota filosofit muovaavat, on samaa kuin savivelli, ei voi odottaa, että poliittinen lainlaadinta ottaisi jotenkin huomioon rikollisten parannuksen, sillä kaikki rikosten tutkiminen tarkoittaa todistamista ja rangaistusta, ei vankien parannusta.

Huomautus: Vuoden 1854 aikana muutamat naisihmiset Tukholmassa alkoivat pitää sunnuntai-iltapäivisin uskonnollisia esitelmiä vangeille, mutta saivat vankilan saarnaajan vastaansa, koska tämä pelkäsi, että sellainen ylimääräinen sielunhoito voisi johtaa luopumiseen puhtaasta evankelisesta opista ja aikaansaada hurmahenkisyyttä. Haluttaisi nähdä, kuinka monta vankia on parannettu vankilasaarnaajan omilla uskonnollisilla esitelmillä.

879. Olemme edellä huomanneet, että järjen aatteet ihmisellä eivät ole synnynnäisiä, vaan hankittuja joko havaintojen kautta tai kertomuksista hyveellisten ihmisten elämästä, kertomuksista suurista ja jaloista teoista, jotka kertomukset saavat aikaan sen, että moraalitonkin moralisti voi luoda itselleen kuvitelman hyveestä ja paheesta ja saa siten hyvän,

oikean, jalon, toden, kauniin ja täydellisen hyvät ja korkeat aatteet. Mutta nämä korkeat ja kauniit aatteet ovat kuitenkin samaa lähde, niin kauan kuin moralistin omatunto ei ole herännyt, sillä omanvanhurskauden pyhyiden ja synnittömyyden vaatimukset menevät niin pitkälle, ettei yksikään paha ajatus saa syntyä ymmärryksessä, yksikään syntinen halu ei saa tulla tahtoon, yhtään paha taipumusta tai epäjaloa tunnetta ei saa olla sydämessä. Sellaiselta omavanhurskaalta moralistilta ei puutu hyviä ja kauniita aatteita, mutta jos hän tahtoo näiden aatteiden mukaisesti laatia moraalijärjestelmän, siitä tulee moraalisysteemi enkeleitä, ei ihmisiä varten. Jos hän haluaa soveltaa tätä systeemiä ihmisiin, hänen on paettava sofismiinkin, hänen on logiikan ja psykologian alalla esitettävä todistamattomia hypoteeseja, jotka loogikko ja psykologi lähemmin tarkasteltuaan joutuvat hylkäämään.

880. Martensen on laatinut sellaisen moraalisysteemin; siitä puuttuu loogista johdonmukaisuutta, hänen lauseilleen ei ole mitään todisteita, hänen näet olisi todistettava, että ihmisen omatahto ei ole ihmisen oma tahto. Niin myös lause: ei mikään ole hyvää, paitsi hyvä tahto vaatisi samoin todisteita, samoin olisi todistettava lause: ihmisellä on vapaa tahto sekä aktiivisesti että positiivisesti sekä vielä: ihmisen oleellinen tahto tahtoo aina hyvää ja järkevää. Tämä kaikki vaatii todisteita, ennenkuin se käy yleispätevästä totuudesta.

881. Kaikkien kristillisten moraalisysteemien pitäisi pyrkiä todistamaan ensiksi ihmisen turmeltu luonto ja toiseksi sovituksen välttämättömyys, näiden kahden kohdan pitäisi olla kristillisen moraalin pääkohdat. Filosofien luonnonoikeus ei pyri osoittamaan siveellisyyden aatteen toteuttamisen mahdottomuutta eikä kykenemättömyyttä saavuttaa hyveen korkeata aatetta, vaan pikemminkin lain opettaja haluaa opettaa, että siveellisyyden ihanne voidaan toteuttaa vapaalla tahdolla (Martensen). Mutta sellainen oppi sotii ei ainoastaan hyväksymäämme valtion uskontoa vastaan, vaan myös koko ilmoitusta vastaan, jossa edellytetään yleinen syntisyys. Kaikki ovat syntisiä. Jumala on sulkenut

kaikki synnin alle. Mitä puhdasta löytää sieltä, missä ei mitään puhdasta ole? Nekään raamatun kohdat, jotka voisivat antaa päinvastaisen kuvan ihmisen kyvystä toteuttaa siveellisyyden aatetta, eivät hävitä yleisen syntisyyden aatetta, esim.: olkaa pyhät, niinkuin Jumala on pyhä. Olkaa täydelliset, niinkuin teidän taivaallinen isänne on täydellinen. Tässä ei voi olla kyse sellaisesta pyhyydestä, joka sisältäisi synnittömyyden, ei myöskään voi olla kyse siitä, että joku ihminen voisi tulla Jumalan edessä täysin vanhurskaaksi, vaan tässä pyhyydellä ja täydellisyydellä tarkoitetaan samaa, mitä teologit kutsuvat pyhitykseksi, jolla taas tarkoitetaan armon tapahtumaa, *actus gratiae*, joka on armon työ eli voima, jota ihmisessä ei itsessään ole. Jumala vaikuttaa teissä sekä tahtomisen että tekemisen oman mielisuosionsa mukaan. Mutta se hyvä, jonka Jumalan henki vaikuttaa, ei ole ihmisen omaa työtä.

882. Tahdon vapautta ei käy yhdistäminen yleiseen syntisyyteen, sillä kaikki ovat syntisiä eikä kukaan ole synnitön. Lause: hyve palkitsee itsensä ja tulee vieläkin palkituksi on omanvanhurskauden tuote. Myönnämme, että negatiivinen hyve on mahdollista, ja se hyve palkitsee itsensä sikäli, että se antaa harjoittajalleen väärän omantunnon rauhan, mutta mitään todellista omantunnon rauhaa ei omavanhurskaus pysty antamaan. On myös kuultu lause: ihmisen tulee tehdä oikein oikean itsensä tähden katsomatta palkkaa. Se on myös omanvanhurskauden lause, joka sisältää uhmaa ja ylimielisyyttä. Tahto leijuu kaikkien motiivien yläpuolella. Ihmistä ajavan omanvanhurskauden kaikkein korkein aste on rientää vaistonomaisesti eteenpäin ilman päämäärää niinkuin tunturisopuli. Kristityillä täytyy aina olla korkea päämäärä pyrkimyksilleen, hän ei voi huitoa ilmaan, niinkuin ylpeä ja omavanhurskas filosofi. Joka toimii ilman motiivia ja ilman päämäärää, hän toimii vaistonomaisesti, moraalinen välttämättömyys hävittää tahdon vapauden. Sokea vietti tekee vapauden tyhjäksi.

883. Yleensä filosofi ei voi tunnustaa mitään moraalista välttämättömyyttä, vaikka Martensen myöntää, että on olemassa

moraalinen välttämättömyys, mutta hän ei ole osoittanut, kuuluuko tämä moraalinen välttämättömyys tahdolle vai jollekin muulle sielun kyvyille. Sen, joka puolustaa tahdon vapautta, täyttyy välttämättömästi sijoittaa moraalinen välttämättömyys tahdon ulkopuolelle, sillä jos tahto olisi moraalisen välttämättömyyden alainen tai jos tahto itse olisi se moraalinen välttämättömyys, ei tahto olisi vapaa. Moraalisen välttämättömyyden on siis oltava tahdon ulkopuolella, joko järjessä järjen heräämisensä, joka ilmenee ehdottoman käskynä »tulee» (Petrelli), tai moraalinen välttämättömyys on omassatunnossa, jossa Jumalan ääni puhuu yhtä ehdottomasti käskien; sinun tulee. Emme usko, että järjessä on moraalista välttämättömyyttä, koska se on vain aatteiden kyky, mutta omassatunnossa se on ja sieltä se vaikuttaa tahtoon, joka ei kuitenkaan ole pakotettu tottelemaan omantunnon ääntä, niin kauan kuin sen on pakko kuulla itsekkyyden ja omanvanhurskauden ääntä, joka sanoo Sinun on tehtävä oikein oikean itsensä tähden ajattelematta etuja, olivatpa ne minkälaatuisia tahansa. Tässä meillä nyt on välttämättömyys, joka ei jätä mitään valinnan mahdollisuutta jäljelle. Tässä itsekkyyks niin sitoo tahdon, että se leijuu ilman mielenkiintoa kaikkien motiivien yläpuolella, mikä Martensenin mukaan on indifferentismin tuntomerkki, mutta mikä pikemminkin on taipumattoman itsekkyyden tuntomerkki, joka ei voi tunnustaa mitään korkeampaa valtaa itsensä lisäksi.

Huomautus: Katolilainen Möhler panee sovitusopissaan turhaan likoon kaiken terävyytensä kumotakseen Lutherin perisyntiopin (katso Möhlerin Dogmatiikka 11 §). Katolinen oppi vapaasta tahdosta, liberum arbitrium, johtaa hänet väärään käsitykseen sielunkykyjen keskinäisestä suhteesta. Möhler väittää, että Luther on poistanut ihmiseltä kaiken uskonnollisuuden ja moraalisuuden elimen. Kuitenkaan hän ei esitä, mikä tuo elin olisi ollut, oliko se järki, ymmärrys, tahto, omatunto vai sydän. Raamatun kirjoittajat liittävät sekä pahan että hyvän sydämeen. Kun sekä paha että hyvä lähtevät sydäimestä, siitä seuraa, että sydän on sekä hyvän että pahan, sekä uskon että epäuskon, sekä rakkauden että vihan, sekä moraalisten että epämoraalisten passioiden elin. Mutta Lutherin oppi

tahdon passiivisuudesta ei merkitse, että elin olisi hävitetty, päinvastoin ihmisellä on kaikki elimensä jäljellä, siis myös moraalisen ja epämoraalisen elin. On vain kysymys siitä, mitkä passiot hallitsevat sydämessä, millä fyysisessä, psyykkisessä ja metafysisessä mielessä on korkein valta koko persoonallisuudessa. Väärä käsitys sielunkykyjen keskinäisestä suhteesta johtaa katolilaiset ja filosofit harhaan psykologiassa, ja siitä johtuvat väärät opit perisyynnistä, tahdon vapaudesta, sovituksista jne. He eivät myöskään voi todistaa, mikä elin ihmisessä sisältäisi Jumalan kuvan, jumalallisen prinssiin tai voiman muovata itseään, vaikka filosofit väittävät, että tämä prinssiippi on järjessä ja tahdon vapaudessa. Mutta noiden väitteiden todisteet eivät ole sitovia, sitten kun tässä tutkielmassa on osoitettu, että sekä jumalallisten että perkeleellisten prinssiippien elin on sydän, josta sekä paha että hyvä kuohuu.

884. Kristillisessä moraalissa tahto ei leiju ilman mielenkiintoa kaikkien motiivien yläpuolella, se ei huido ilmaan. Se ei juokse tunturisopulin tavoin vaistonvaraisesti ilman päämäärää, mutta se ei voi myöskään tunnustaa, että hyve palkitsisi itsensä ja tulisi vieläkin palkituksi. Päinvastoin kristityn moralistin täytyy kieltää kaikki hyve, kaikki omavanhurskaus, kaikki oma ansio ja sen sijalle asettaa Kristuksen vanhurskaus ja Kristuksen ansio. Kristillisessä moraalissa ei siveellisyyden aatetta pystytä toteuttamaan, hyveen korkeaa aatetta ei kukaan kuolevainen pysty saavuttamaan. Lain täytyy tässä tulla kuolemaksi, vaikka se oli annettu elämäksi, koska se herättää kaikkinaiset himot sen sijaan, että se tappaisi ne. Laki ei herätä pyhiä haluja tahdossa, vaan syntisiä haluja, sanoo apostoli Room. 7. Rationalisti panee tätä vastaan saman apostolin toisen sanan: Minulla on sisällisen ihmisen puolesta halu Jumalan lakiin, sen mukaan lain pitäisi herättää pyhiä haluja eikä vain syntisiä haluja. Vastaus: Laki herättää sekä pahoja että hyviä haluja tahdossa, mutta syntiset halut ovat aina voimakkaampia, saman apostolin kokemuksen mukaan. Minä tunnen jäsenissäni lain, joka sotii minun mieleni lakia vastaan, ja pitää minut

vangittuna synnin lakiin. Synnin laki tekee siis voimakkaamman vaikutuksen tahtoon kuin hengen laki.

885. Vaikka luonnollisen järjen korvissa kuulostaa ihmeelliseltä, että Jumalan laki omassatunnossa herättäisi syntisiä himoja tahdossa, on kuitenkin vastaansanomaton totuus, että laki herättää heränneessä ihmisessä kaikkinaisen himon siten, että laki herättää alhaiset passiot toimintaan, mutta suruttoman ihmisen sydämessä, jonka autuuden perustana on omavanhurskaus, ei laki herätä mitään himoja — niinkuin Paavalilla ennen kääntymis-tään — koska suruttoman ihmisen tahtoa hallitsevat himot ilmenevät pyhinä haluina, niinkuin Paavalilla haluna vainota kristittyjä. Tämä into Paavalin tajunnassa oli pyhä into, sillä hän luuli sillä tekevänsä Jumalalle palveluksen. Omanvanhurskauden laki vaikutti Paavalissa tämän väärän intomielen. Ei tiedetä, oliko Paavali ennen kääntymistään elänyt suuremmissa paheissa, niinkuin juoppoudessa, epäsiiveellisyydessä, riidanhalussa; luultavasti omavanhurskaus oli varjellut häntä karkeilta paheilta ja rikoksilta. Muutamilla ihmisillä on pienempi annos omaavanhurskautta, eivätkä he tunne syntitottumuksiensa olevan ristiriidassa Jumalan lain kanssa. Vallitsevat passiot sekoittavat siinä määrin käsitteet pahasta ja hyvästä, että kauheimmat murhateotkin tulevat oikeudenmukaisiksi. Niin esim. vallankumoukset, murhat ja ryöstöt ryövärivaltioissa, sota ja vaino, joita maailman mahtavat panevat toimeen tyydyttääkseen kunnianhimoaan, puhumattakaan irstaudesta, juopottelusta, siiveettömyydestä, jopa ryöstöistä ja varkauksista, jotka syntisen paatuneessa tajunnassa tuntuvat luvallisilta eivätkä ollenkaan syntisiltä. Lasse Maija* [* Eräs tuona aikana kuuluisa varas, jolla oli tapana esiintyä naisten vaatteissa. — suom. huom.] varasti rikkailta ja jakoi köyhille almuja ja piti siinä tehneensä oikein.

886. Oikeastaan perkele eli passiot herättävät kaikkinaisen himon tahdossa, mutta laki herättää passiot toimimaan. Jumalan rankaiseva henki herättää nukkuvan perkeleen, se käy silloin ympäri kuin kiljuva

jalopeura, ts. alhaiset passiot joutuvat ristiriitaan moraalisten passioiden kanssa. Paavali tuntee jäsenissään lain, joka sotii Hengen lakia vastaan. Hän tuntee pistimen lihassaan, saatanan enkelin, joka rusikoi häntä; häntä rusikoi aivan tietty saatana, luultavasti viha, sillä Paavalilla oli koleerinen temperamentti. Paavalilla oli kyllä sama temperamentti ja samat passiot ennen kääntymistään, mutta hän ei tuntenut niiden voimaa, hän ei tuntenut perkeleen hirveätä valtaa. Kuinka hän olisikaan voinut sitä mahtia tuntea kun pääpassiot, omavanhurskaus ja kristittyjen viha ilmenivät hänen tajunnassaan valkeuden enkelinä, totuuden tulkkina. Vasta heräämisensä jälkeen hän sai tuntea perkeleen hirveätä voimaa, ts. passioiden voimaa.

887. Luther valitti paljon saatanan hyökkäyksiä. Samaa täytyy jokaisen todella heränneen ihmisen kokea. Mutta luonnollisella ihmisellä, omanvan-hurskauden palvelijalla ja armon varkaalla, ei ole mitään tietoa saatanan ahdistuksista. Omavanhurskaus ja kunnianhimo ilmenevät suruttoman ihmisen tajunnassa valkeuden enkeleinä, ja kaikkia vallitsevia passioita pidetään synnittöminä, ne eivät haavoita turtunutta omaatuntoa. Perkele ei kiusaa niitä, jotka palvelevat sitä ajatuksilla, sanoilla ja töillä. Kun passio on tyydytetty, ei se aiheuta minkäänlaista vaivaa. Mutta jos se ei ole tullut tyydytetyksi, silloin se saa aikaan vaivaa. Tämä on yleinen kokemus kaikista passioista, joita ei voida tyydyttää.

SS. Synti eli epämoraalinen aines ihmisessä

888. Filosofit liittävät moraalisen aineksen järkeen ja moraaliseen tahtoon. Mutta synti on heille vieras. En ole huomannut yhdenkään filosofin voivan määritellä, missä elimessä synnillä olisi tyysijansa. Kun kaikki filosofit elävät siinä miellyttävässä harhakuvitelmassa, että syntinen aines ei ole saastuttanut järkisielua, ei heidän syntiopissaan voi tulla kysymykseen perkeleen sokaisema järki eikä myöskään pahan

pimentämä ymmärrys. Sanat: soaistu on järkemme, synnin sumu sielun peittää herättävät hymyilyä, ja sanat: järki, ymmärrys ja tieto joutuvat kaikki tyynni väistymään, kun totuus voittaa, herättävät itsekkäässä filosofissa ihmetystä, sillä hänen mielestään järki on ainoa elin, jolla ihminen käsittää totuuden, piispa Almquist. Filosofi tulee epätoivoiseksi, jos joku uskaltaa väittää, että järki on perkeleellistynyt. Itsekkäältä filosofista täytyy Lutherin sanojen tuntua hulluudelta, kun tämä väittää, että järjeltä on väännettävä niskat nurin ja siltä hirviöltä on silmät puhkaistava.

889. Filosofista on mahdotonta uskoa, että järkeen perustuva moraalinen tahto tai oleellinen tahto, joka aina tahtoo hyvää ja järkevää, Martensen, voisi tuntea pahoja taipumuksia ja syntyviä himoja. Ödmanin myöntöväisyys uudessa virsikirjassa: tahdostamme syntyy pelkää paha on arvattavasti ymmärrettävä subjektiivista eli paha omaatahtoa koskevana, Martensen. Mutta se tahto ei olekaan ihmisen oma. Filosofin omatunto ei voi olla nukkuva eikä passioiden turruttama. Sydäntä, joka olisi paha hamasta nuoruudesta saakka, ei filosofi saa millään mahtumaan persoonallisuuden piiriin. Filosofin koko järkisielu on siis saastumaton ja puhdas kuin kulta.

Huomautus: Persoonallisuuteen eli minään kuuluu ainoastaan ihmisen järkevä osa, mikä käsittää järjen, ymmärryksen, muistin, omantunnon, tahdon ja tunnekyvyn. Mutta omavanhurskaan filosofin mielestä siihen ei voi kuulua eläimellinen osa, paha luonto. Me taas väitämme, että filosofin on todistettava, että vain hermoelämä muodostaa ihmisen persoonallisuuden. Ennenkuin se voidaan todistaa, on metafysiikka ensin otettava mitä tarkimman kritiikin alaiseksi. Mutta metafysiikkaa puhtaan ymmärryksen työnä, mitä terävimpien ajattelijoiden aikaansaannoksena, ei ole varsin helppo kumota.

890. Raamatussa synti liitetään lihaan: mikä lihasta on syntynyt on liha, mutta lihalla tarkoitetaan koko ihmistä, sellaisena kuin hän luonnostaan on, ei pelkästään eläimellistä luontoa, vaan myös järkevää luontoa.

Raamatussa synti liitetään ennen muuta sydämeen, joka on orgaanisen elämän keskuselin. Mutta myös moraalinen aines eli sydämen lihatauluihin kirjoitettu laki liitetään sydämeen, niinkuin kaikki, mikä kuuluu kristinuskoon, kuten katumus, usko, rakkaus, jolla on elimensä sydämessä. Siitä voimme tehdä sen johtopäätöksen, että moraaliset ja epämoraaliset ainekset lähtevät sydäimestä, josta nämä molemmat ainekset leviävät sekä ruumiiseen että sieluun.

891. Vaikka passioiden moraalisen aineksen on aina käytävä sydämen kautta, ei silti ole sanottu, että kaikilla passioilla olisi orgaaninen perustansa sydämessä. Tiedämme varmuudella, että sukupuolivietin puhtaasti aistillinen aines on sukupuolielimissä, viinan himon aistillinen aines on vatsassa, niinkuin mieliala fysiologien havaintojen mukaan riippuu temperamentista, rakenteesta ja tiettyjen elinten orgaanisista kärsimyksistä. Olemme siksi edellä osoittaneet fysiologisin perustein, että jokaisella passiolla on vastaava elimensä, esim. itsekkyyden elin on maksassa, kunnianhimon pernassa, vihan elin sapessa, sukupuolivietin elin sukupuolielimissä. Koetella sydämet ja tutkia munaskuut ei ole vain Raamatun allegorista puhetyyliä, vaan tarkoittaa niitä elinvoimia, passioita, joiden luonnollinen perusta on noissa elimissä.

892. Jos asetamme epämoraaliset passiot synnin tilalle, on helppo oivaltaa ne eri asteet syntisyydestä, jotka koskevat ihmistä. Huomaamme silloin 1) synnillisen taipumuksen eli perisyynnin, 2) orgaanisen elämän piirissä olevan passion, 3) hermoelämän alalla olevat ajatukset ja himot, 4) passion puhkeamisen tekoon, tahallisen synnin. Syntisen taipumuksen eli varsinaisen perisyynnin voi havaita sikiössä kohta sikiämisen jälkeen, kauan ennen kuin mikään elin on muodostunut. Minä olen synnissä syntynyt ja synnissä minun äitini on minut siittänyt. Jos nyt oletamme, että elämänprinsiippi on sikiössä kohta sikiämisen jälkeen ja että on ajanjakso, ennenkuin orgaaninen elämä alkaa, on meillä tässä pelkässä taipumuksessa ensimmäinen syntisyyden aste. Toinen syntisyyden aste alkaa orgaanisen elämän kanssa, joka sisältää toimintaa, materian

liikettä, siis jotakin, joka ei vain ole, vaan myös tapahtuu. On kysymys syntisestä toiminnosta, joka on enemmän kuin pelkkä taipumus. Syntinen toiminto on tosin sikiön toisen vaiheen aikana tiedoton, kuitenkin siinä vaiheessa muodostuvat sekä ruumiin että sielun viat.

Huomautus: Perisyntiopissa Martensen yrittää kumota filosofien väärät perisyntiopit, joista toinen kuulostaa toistaan ihmeellisemmältä.

Rousseau väitti, että ihminen on luonnostaan hyvä, hänestä on tullut paha kierolla kasvatuksella ja hän etsii hyvää luonnontilasta. *Retournos á la nature*. Schelling ja Steffens selvittävät synnynnäisen syntisyyden seuraukseksi älyllisestä mystisestä aktista, johon yksilö on ryhtynyt jo ennenkuin hän tuli todelliseen kokemusten maailmaan. Niin kauas taaksepäin ulottuu filosofin tajunnassa vastuun laki — aina sielujen *prae-*eksistenssiin saakka! Mutta oliko tuo vapauden mystinen akti silloin vapaaehtoinen vai pakollinen toiminto? Siitä historia ei anna mitään valaisua. Järjen korkealta näkökannalta nämä filosofit katselevat ylpeästi halveksien fysiologeja, joiden teoksille he eivät anna edes yhden silmäyksen arvoa. Martensen itse ei näytä koskaan katsoneenkaan fysiologiaa. Kuitenkin perisynti voidaan selvimmin selittää fysiologian avulla, jos välttämättä halutaan selvittää, miten syntyperäinen paha on tullut ja mistä se muodostuu. Mutta Martensen tekee taas kunnan jäniksen loikan logiikassa, kun hän ensiksi edellyttää perisyntin yleisyyden ja kuitenkin väittää, että mainitut kirjailijat Kant, Schelling, Steffens ym. ovat jättäneet huomioonottamatta eron hyvän ja pahan luonnon välillä. Voi teitä, te suuret ajattelijat, jotka ette voi käsittää, että keskenään ristiriitaiset aatteet, joista toinen kumoaa toisen, voidaan kuitenkin sofismilla yhdistää yhdeksi tajunnassa. Ei ole todistettu — Martensen sanoo —, että luonnon käsitteessä olisi välttämätöntä himoita henkeä vastaan (mitä henkeä?) tai että hengen käsitteeseen välttämättä kuuluisi olla toiminnassa vain selvän tajunnan muodossa, niin ettei se voisi toimia siveellisen luonnonhengen muodossa. Jopa vainkin! Sitä henkeäkö tarkoitettiin! Siveellistä luonnonhenkeä. Mutta miten sitten käy sen vapaan itsemääräämisen, jota tekijä kaikinvoimin ajaa? Eikö

vapaa itsemäärääminen, jonka oli tapahduttava selvän itsetietoisuuden muodossa, heitä kuperkeikkaa koko siveellisen luonnonhengen kanssa, joka on sokea vaisto? Huomaa kyllä, että Martensen keskusteleavassa järjen logiikassa ei kaihda seurata ajatuslakeja. Siellä täällä hän esiintyy loogisella epäjohdonmukaisuudella ja sofismilla, ja juuri noissa sofismeissaan Martensen onkin mestari. Mutta mistä hyvä luonto muodostuu, jos saan luvan kysyä. Kun toisaalta hyvän prinssiippi on läsnä ihmisluonnossa eikä se välttä toimimasta syntiä vastaan, on siinä se mahdollisuus, että ihmisluonnolle tulee mahdolliseksi vapautua. Aatteissa langenneella ihmissuvulla on vielä vapauden ihanuutensa. Esimerkki aatteen vapaudesta, katso kpl. FFF.

893. Tämä osoittaa, että perkeleen valta sikiön kuolevaisessa ruumiissa on suuri jo elintenmuodostumiskautena, vaikka sikiö on silloin vailla tunnetta ja vailla elämää ja myös vailla syytä, mutta kun äidin passiot tahraavat sikiön ja antavat tuossa vaiheessa aiheen sekä moraalisiin että orgaanisiin vikoihin, on selvää, että lapsi saa tässä kärsiä äitinsä syntien tähden. Sikiön kehittymisen kolmannessa vaiheessa lapsi saa elämää, itsetunnon ja ehkä myös hämärän itsetajunnan. Silloin syntinen aines jo tunkee hermoelämän alalle ja herättää tunteita, ehkä kuvitelmiakin jos uskomme Descureta, joka väittää että vapaaehtoiset liikkeet johtuvat lapsen tarpeesta saada vaihtaa asentoa. Tämä ei edellytä vain itsetuntoa, vaan myös tahtoa, josta vapaaehtoiset liikkeet lähtevät. Toisten psykologien mielestä lapsella ei ole vielä tahtoa äidin kohdussa, vaan ainoastaan itsetunto. Liikkeet eivät olisi vapaaehtoisia vaan mekaanisia. Emme pysty ratkaisemaan, ovatko liikkeet tietoisia vai tiedottomia tahdon ilmauksia, se vain on pidettävä varmana, että lapsi hermoelämän synnyttyä tuntee kipua ja ehkä myös passioiden erilaisia vaikutuksia subjektiivisen tajunnan elimeen. Sen, että lapsen passiot kohdussa mukautuvat äidin passioiden mukaan, osoittaa todeksi Johannes Kastajan esimerkki, kun hän täyttyi Pyhällä Hengellä äidin kohdussa. Jos passiot sisältävät todellista materian liikettä, on se jo jotakin, joka tapahtuu

ajassa ja paikassa. Se on orgaanisen elämän piirissä tapahtuvaa toimintaa.

894. Tavallisesti edellytetään, ettei lapsi tee mitään tahallista syntiä, ennenkuin hän on saanut täyden tajunnan, niin että hän voi tehdä eron hyvän ja pahan välillä. Luther olettaa, ettei lapsi voi rikkoa kasteensa liittoa ennenkuin seitsemännellä ikävuodellaan. Tämä riippunee kuitenkin lasten erilaisista sielun lahjoista. Muutamilla lapsilla on luonnostaan tylsä ymmärrys ja toisilla aikaisin kehittyneet ymmärryksen lahjat. Lapsillakin huomaa jo toisella ja kolmannella vuodella vanhan aatamin omapäisyyttä, tottelemattomuutta, näpistelyä, ja kirotta ne osaavat heti kun oppivat puhumaan. Lapset voivat opetuksella saada kyllä varhain tietoisuuden hyvästä ja pahasta, mutta valitettavasti lasten opetus ei pyri herättämään lapsissa hyvän ja pahan tajua. Lasten annetaan enimmäkseen kasvaa jonkinlaisessa viattomuuden tilassa, vaikka huonot tavat kyllä ilmenevät hyvin aikaisin syntisissä teoissa. Toisaalta muutamat vanhemmat ovat järjettömiä ja kurittavat lasta kovuudella, ennenkuin lapsi on tullut tietoiseksi hyvästä ja pahasta.

895. On tuskin tarpeellista todistaa, että temperamentin viat kulkevat perintönä, vaikka jotkut filosofit sen kieltävät. Itse kielenkäyttö jo osoittaa, että rahvaalla on tässä suhteessa parempi arvioimiskyky kuin filosoifeilla, jotka enimmäkseen haluaisivat karsia itsestään sekä perisyynnin että tekosynnin. Suomessa esim. sanotaan, että hän tulee isäänsä, hän tulee äitiinsä, hän tulee sukuunsa. Tämä puhetapa sanoo vain sen, että hänellä on sama mieliala kuin isällään tai äidillään. Lääkäreiden keskuudessa on yleisesti tunnettua, että vanhempien passionaalinen tila juuri ennen sikiämistä ja varsinkin äidin raskauden aikainen tila vaikuttavat sikiön tulevaan temperamenttiin ja moraaliseen luonteeseen. Muutoin ei voisikaan olla, koska ihminen on saanut ensi alkunsa verestä siivilöidyistä perusaineista, mutta filosofin kaltainen härän kallo ei usko enempää kuin haluaa fysiologien fysiologisista ja anatomisista kokeista.

896. Juridisessa mielessä ei rikollista rangaistaessa oteta huomioon perinnöllistä vikaa. Tuomari ei kysy taipumuksia, ei temperamenttia, ei rakennetta tai enemmän tai vähemmän luonnollista taipumusta rikollisuuteen voidakseen lieventää tai koventaa rangaistusta sen mukaan, millainen toiminnan motiivi on voinut olla luonteeltaan. Mutta moraalisessa mielessä kohtaa moraalinen vastuu vanhempia siinä, ovatko he aiheuttaneet lapsilleen syntisen taipumuksen, esim. tulisen temperamentin, varastelevaisuuden, taipumuksen juoppouteen jne. Sellaisessa tapauksessa pitäisi myös osan juridisesta vastuusta kuulua vanhemmille, jotka eivät vain ole aiheuttaneet lasten syntistä taipumusta, vaan ovat myös olleet heille huonoina esimerkkeinä ja monesti katsoneet sormien läpi heidän huonoja tapojaan, puhumattakaan siitä, että monet vanhemmat opettavat lapsiaan ryyppäämään, näpistämään, valehtelemaan, pettämään, kiroamaan, puhumaan takanapäin jne. On kirjoitettu, että Jumala rankaisee lapsia kolmanteen ja neljänteen polveen asti, ts. lasten on kärsittävä niistä perintövioista, jotka vanhemmat ovat heille aiheuttaneet.

897. Luonnollisen järjen oikean ja väärän käsityksen mukaan on mitä oikeudettominta, että juridinen vastuu kohtaa lapsia, mutta vielä epäoikeudenmukaisempaa näyttää olevan, että moraalinen vastuu kohtaa vanhempia, mistä meillä on monta esimerkkiä Raamatussa, mm. Israel ja Daavid. Tämä suhde vanhempien ja lasten välillä osoittaa meille, miten Aadamia voidaan pitää jälkeläisiinsä nähden edustavana päämiehenä, caput representativum. Varmaa on, että lasten rikokset painavat raskaina vanhempien omillatunnoilla. Moraalinen vastuu kohtaa ensi sijassa Aadamia, joka hankkii jälkeläisilleen syntisen taipumuksen, mutta juridinen vastuu, kuolema ja kärsimys koskevat lapsia sekä heidän omien että kantaisän syntien tähden.

898. Kun perisyntiä tutkitaan tietyltä kannalta, näyttää teologien kiista siitä, onko Room. 5: 12 oleva partikkeli *et hoc* käännettävä *in quo* vai *quia*, olevan vähäpätöinen perisyntiin nähden, koska suhde vanhempien

ja lasten välillä on sellainen, että moraalinen vastuu koskee vanhempia ja juridinen vastuu lapsia. Tällä vanhempain ja lasten välisellä suhteella on psyykkinen ja fyysinen peruste. Fyysinen peruste on siinä, että syntinen aines on tullut vanhemmilta, se on seurannut lihaa. Siinä suhteessa syy on vanhempien, mutta lapset kantavat rangaistuksen. Psyykkinen peruste on siinä läheisessä sukulaisuudessa, mikä on vanhempain ja lasten välillä. Tämän lain mukaan, jota kutsutaan verisiteeksi tai verisukulaisuudeksi, rangaistus kohtaa vanhempia ja syy on lasten päällä, mikäli vanhemmat ovat syyttömiä, niinkuin esim. Israel ja Daavid. Tämä suhde voidaan ilmaista näin: Peccatuni Adami imputatur posteris eius iudice sed peccatum posterorum imputatur moraliter Adamo.* [* Aadamin synty lasketaan juridisesti hänen jälkeläisilleen, mutta jälkeläisten synnit lasketaan moraalisesti Aadamille.]

899. Ei ollut mikään parannus, vaan huononnus, että uudessa käsikirjassa jätettiin synnintunnustuksesta pois syntinen sikiäminen. Vanhempain taholta siittäminen sisältää aistillisen himon tyydyttämisen. Tämä himo on vietti, joka ihmisillä on yhteinen eläinten kanssa, eikä itse himon tyydyttäminen voi tapahtua ilman syntiä. Järkeä ei voi hyväksyä siittämistä muutoin kuin suvun jatkamisen välineenä. Mutta silloin pitäisi paikkansa jesuiittojen lause: tarkoitus pyhittää keinot. Paavali kysyy: Onko meidän tehtävä paha, että siitä tulisi hyvää? pois se! ja kuitenkin se tapahtuu siittämisessä. Siinä tehdään paha hyvän päämäärän saavuttamiseksi. Luther väittää, että siittäminen olisi käynyt päinsä viattomuuden tilassa ilman syntiä ja että eräs avioliiton tarkoitus on estää suurempaa paha, nimittäin huoruuden syntiä. Suurempi paha on siis parannettava pienemmällä pahalla. Katsottakoon siittämistä moraaliselta näkökannalta kuinka haluttaa, se jää joka tapauksessa epämoraaliseksi ja järjenvastaiseksi toiminnaksi ja kuuluu pimeyden tekoihin, ja siksi se tapahtuu kahden kesken.

900. Toiminnan epämoraalisuus ei ole vain siinä, että toiminta sinänsä on syntinen, jonka vuoksi moraalinen ja juridinen vastuu kohtaa niitä, jotka

siihen osallistuvat. Mutta kun teon seuraukset koskevat henkilöä, joka ei ole osallinen tähän toimintaan, silloin teko saa vielä moninaisemman merkityksen, ja oikean ja väärän käsite tulee entistä monimutkaisemmaksi. Järki sanoo, että kahden henkilön tehdessä jonkin teon, josta kolmas henkilö joutuu kärsimään, tuomitaan kaksi ensimmäistä henkilöä lailliseen vastuuseen. Tässä on juuri sellainen tapaus, että viaton joutuu kärsimään viallisen tähden, mikä on mitä suurimmassa määrin väärin. Vanhempain on kannettava syy, ja lapsia rangaistaan vanhempain huoruuden synneistä. Peccatum Adami imputatur posteris eius. Se on väärä, johon perkele neuvoo, mutta sitä ei nyt enää voi auttaa.

901. Ihmisen salaperäinen syntyminen sikiämisessä on mysteeri, jota ymmärrys ei voi käsittää, vaan joka on uskottava. Vähemmän käsittämätön ei suinkaan ole fyysinen sukulaisuus, joka heittää järjen kanssa kuperkeikkaa oikeusopissa, kun viattoman on kärsittävä viallisen edestä, se sotii täysin järjen oikeuskäsitystä vastaan. Siitä huolimatta fyysisen sukulaisuuden suhde on sellainen, että syyttömän on kärsittävä syyllisen edestä. Moni oikeusoppinut on väittänyt, ettei Aadamin syntiä voi lukea hänen jälkeläisilleen, ja kuitenkin on vastaansanomaton tosiasia, että peccatum Adami imputatur posteris eius. Moni ajattelija on myös väittänyt, ettei vierasta ansiota voida lukea ihmisen hyväksi, ja kuitenkin sellainen hyväksi lukeminen tapahtuu sovituksessa eli vanhurskauttamisessa. Sellainen Kristuksen vanhurskauden lukeminen tuntuu omastavanhurskaudesta aivan väärältä ja sotii kokonaan järjen oikeuskäsitystä vastaan.

902. Ns. uuden käsikirjan tekijä on vastoin Jobin ja Daavidin kokemusta jättänyt syntisen sikiämisen pois synnintunnuksesta ja säilyttänyt syntymisen, joka merkitsee aistillisuutta masentavaa toimintaa. Kukaan ei halua olla todistajana siittämisessä, mutta synnyttämisessä voi kuka tahansa olla häpeämättä paikalla. Yleinen kunniantunto sanoo, että siittäminen on häpeällinen teko, mutta synnyttäminen on toiminto, joka

tarjoaa kunnioitusta, sääliä ja toivoa, että se tapahtuisi hyvin ja sekä äiti että lapsi säilyttäisivät henkensä. Vain rikollinen lapsen isä ei halua olla läsnä lapsensa syntyessä, ja se, jolla on jäniksen sydän, pakenee sellaista tilaisuutta, koska hän tuntee sydämessään, ettei hänellä ole voimia olla mukana tuskissa todistajana.

903. Syntistä sikiämistä ei siis pitäisi poistaa synnintunnustuksesta. Mutta sen, joka on itse hyveellinen, ei tarvitse hävetä moraalista rappiotansa. Hän jättää mielellään pois synnintunnustuksesta sekä sikiämisen että syntymän ja lukee sensijaan synnintunnustustaan näin: Minä vaivainen, hyveellinen ihminen, joka olen syntynyt kunnon vanhemmista, olen kaikkina elämäni päivinä moninaisilla tavoilla hyvettä harjoittanut, tunnustan sinulle kaikesta sydämestäni jne. — että olen rakastanut sinua yli kaiken ja lähimmäistäni niinkuin itseäni. Sinua ja sinun pyhiä käskyjäsi vastaan en ole koskaan rikkonut, en ajatuksilla, sanoilla enkä töillä ja tiedän sen vuoksi ansainneeni iankaikkisen elämän, jos sinä minua niin tuomitset, kuin minun hyvät työni ovat ansainneet. — Sellainen synnintunnustus soisi epäilemättä erinomaiselta nykyaikaisen maun korvissa, se ainakin olisi sopusoinnussa ajan valistuksen ja maun kanssa ja vahvistaisi suruttoman joukon käsityksiä korkeasta ihmisarvostamme. Oletamme, että nykyinen käsikirja (1811) tulee pian loppuun kuluneeksi ja vanhanaikaiseksi, jonka jälkeen kaikkein uusimman käsikirjan tekijän (1854) pitäisi kysyä uuden ajan henkeä ja makua, että Ruotsin kirkko saisi käsikirjan, joka pitää yhtä järjen vaatimusten kanssa.

Huomautus: Uusin käsikirja on ollut tarkastettavana v. 1854 valtiopäivillä, mutta ei liene saanut monenkaan hyväksymistä. Se on tarkistettu valtiopäivillä v. 1856 ja monissa kohdin uudistettu.

TT. Seitsemän kuolemansyntiä, seitsemän perkelettä eli seitsemän pääpassiota

904. Seitsenluvulla, josta Vanhassa testamentissa niin usein puhutaan on epäilemättä vastaava tyyppinsä henkimaailmassa. Seitsemää enkeliä, jotka seisovat Jumalan valtaistuimen edessä, vastaa seitsemän perkelettä, jotka Vapahtaja ajoi kaikkivallallaan Maria Magdaleenasta. Nämä seitsemän perkelettä on nimetty kappaleessa Q 250. Ne ovat seitsemän maailmassa hallitsevaa passiota. Niillä tiedoilla, mitä meillä nyt on psykologiasta, voimme tarkemmin määritellä näiden seitsemän perkeleen sijainnin, toiminnan ja ominaisuudet. Voidaan melko suurella luotettavuudella määritellä, kuinka kävi Juudas Iskariotin, josta evankelistat kertovat, että saatana meni häneen. Juutalaisten henkioppi on minulle tuntematon. Evankelistat seuraavat luonnollisesti yleistä kansan uskomusta, joka siihen aikaan oli vallitsevana emmekä voi kuvitella, että Vapahtaja olisi antanut opetuslasten elää erehdyksessä, taikauskossa ja harhaluulossa, jos kansan uskomus olisi ollut mielikuvituksen tuote. Korkeasti hyveellisellä filosofilla ei tietenkään ole mitään tekemistä perkeleen kanssa eikä hän voi uskoa olevan mitään sellaista pahaa henkeä ihmisen oman hengen lisäksi (Martensen).

Huomautus: Kun puhumme perkeleestä, kiinnitämme lukijan huomiota siihen, että ne vapaa-ajattelijat, jotka kieltävät perkeleen persoonallisen olemassaolon, tunnustavat kuitenkin, että passiot ovat olemassa, vaikka he eivät voi sanoa, mitä ja millaisia ne ovat; he eivät pysty sanomaan, onko passio substanssi vai aksidenssi. Martensen kieltää perkeleen persoonallisen olemassaolon moraalifilosofian systeemissä, missä käärmeen katsotaan olevan ihmisen oma subjektiivinen henki, mikä meidän systeemissämme vastaisi orgaanista elämää; mutta dogmatiikassaan Martensenin on pitänyt tunnustaa perkeleen persoonallinen olemassaolo, ei kuitenkaan ihmisen persoonallisuuden sisäpuolella olevana substanssina, vaan sen ulkopuolella olevana fatalistisena voimana. Katolilainen Möhler syyttää Lutheria siitä, että

tämä on poistanut osan ihmisen olemuksesta, kun hän kielsi ihmisen vapaan tahdon, liberum arbitrium, sekä siitä, että Luther edellyttää perisyntin essentiaalisuuden. Myönnämme kyllä, ettei Luther ollut niin kotonaan metafysiikassa kuin myöhempien aikojen älyniekat, mutta Möhler itse tekee vielä suurempia virheitä metafysiikassa, kun hän väittää vapauden muodostavan osan ihmisen olemuksesta. Kun tahto kuuluu persoonallisuuteen välttämättömänä tekijänä sen alueella, kun persoonallisuus ilman tahtoa ei ole ajateltavissa, ei siitä seuraa, että tahto olisi persoonallisuuden substanssi. Mutta Möhler ei näytä käsittävän eroa essentian ja substantian välillä, hän sekoittaa nuo käsitteet, niin vahva kuin hän kuvittelee olevansa metafysiikassa. Kun Luther väittää, että perisynti kuuluu ihmisen olemuksen, esse de essentia hominis, pitäisi tämän ilmaisun osoittaa sen mukaan, mikä ero essentiaalla ja substantiaalla on, että perisynti kuuluu ihmisen persoonallisuuteen, mutta ei hänen substanssiinsa. Möhler väittää siv. 38, että Mathias Flacius esiintyi väittäen, että perisynti on langenneen ihmisen substanssi; — tosin Möhler ei esitä mitään sitaattia tämän väitteensä tueksi — tämän Flaciuksen maininnan voi panna hänen tietämättömyytensä tilille metafysiikan alalla. Jos passiot kuuluvat ihmisen persoonallisuuteen, on selvää, että passioiden juuri, perisynti, myös kuuluu ihmisen persoonallisuuteen: esse de essentia hominis. Möhler ja muut vapaa-ajattelijat saavat ensiksi todistaa, että tunteet (Heinrothilla mieli ja Martensenilla tahto) eivät kuulu ihmisen persoonallisuuteen, ennenkuin näyttävät Lutherille lohikäärmeen hampaita. Katolilainen voi yhtä vähän kuin rationalistikaan edellyttää, että perisynti olisi persoonallinen perkele, joka asuu ihmisessä. Martensen on osoittanut, ettei syntiä voida ajatella muutoin kuin yhteydessä tahtoon. Paha tahtoa ei voi myöskään ajatella ilman yhteyttä persoonallisuuteen. Möhlerin mielestä on mahdotonta tehdä pahasta mitään, jolla olisi olemus, mutta Martensen on osoittanut, ettei sitä voida ajatella ilman olemusta, jolla on tahto ja johon paha liittyy predikaattina. Jos nyt tämä olemus on ihmisen oma persoonallisuus, täytyisi pahan olla oleellinen osa ihmisen olemuksesta,

de essentia hominis. Jos taas pahan olemus on joku muu persoonallisuus kuin ihmisen, silloin paha ei ole osa ihmisen olemuksesta. Mutta Möhler ei voi tunnustaa, että pahan prinssiipi asuisi ihmisessä persoonallisesti, pahan prinssiipin täytyy siis olla ihmisen oma tahto, joka on osa ihmisen persoonallisuudesta. Kumpi nyt on katolilaisesta parempi tunnustaa, sekö, että perkele asuu persoonallisesti ihmisessä, vaiko se, että ihminen on itse perkele? Edellisessä tapauksessa perisynti kuuluu perkeleen olemukseen, jälkimmäisessä tapauksessa ihmisen olemukseen.

905. Ensimmäinen perkele, mikä Juudas Iskariotiin meni, oli ahneus, joka oli hänen pääpassionsa. Juudaksella oli sama käsitys messiaanisesta valtakunnasta kuin juutalaisilla ja muilla opetuslapsilla. Hän todella uskoi, että Jeesus oli Kristus, profeettojen lupaama Messias, joka perustaisi uudelleen Israelin valtakunnan ja nousisi Israelin kuninkaaksi perustaakseen universaalisen kuningaskunnan maan päälle. Mutta hänestä Kristuksen alennustila oli aivan liian murheellinen ja pitkäaikainen. Siksi hän halusi kiirehtiä suurta katastrofia. Hän oli monta kertaa nähnyt Vapahtajan jumalallisen voiman koetuksia ja nyt hän kuvitteli, että hänen olisi pakko lyödä vihollisensa, kun nämä suurella voimalla tulisivat hänen kimppuunsa. Sellainen oli Juudaksen laskelma, ja ne 30 hopearahaa olivat vain tekosyy, jolla hän tahtoi varmistua siitä, että ylipapit todella uskoisivat hänen pettävän Jeesuksen ilman meteliä.

906. Juudas toivoi pian pääsevänsä rahaministeriksi messiaanisessa valtakunnassa, mutta kun pääpassio on päässyt sisään, seuraavat toiset kohta perässä. Juudaksen täytyi ehtoollispöydässä kieltää paha aikomuksensa, hänen täytyi teeskentelyllä kääntää pois toisten opetuslasten epäluulot. Kunnianhimo vaikutti hänessä teeskentelyyn, kerskailun ja valheen. Hän halusi näyttää yhtä hyvältä kristityltä kuin toisetkin. Mutta kastetun palan jälkeen meni kolmas perkele häneen, viha. Juudas vihastui, kun hän luuli tulleensa paljastetuksi kastetun palan välityksellä. Tämä ajatuksenkulku on niin luonnollinen, ettei kukaan voi kieltää mitään siitä, mikä tässä koskee Juudasta. Kun Juudas näki, että

hänen laskelmansa olivat vääriä, vasta silloin hän tuli katuvaiseksi. Silloin hän antoi itsensä neljännelle perkeleelle, omalle vanhurskaudelle, joka sai vallan hänessä.

907. Tämän ensi vaikutelman perusteella henkiopista voimme jatkaa tutkimuksiamme Maria Magdaleenan kanssa, jolla oli seitsemän perkelettä. Tällä naisella oli ollut vallitsevana passiona huoruuden perkele, vaikka nykyiset Raamatun tulkitsijat väittävät, ettei Maria Magdaleena ollut se syntinen nainen, joka itki Jeesuksen jaloissa, vaan että syntinen nainen oli toinen nainen, jonka nimeä evankelistat eivät ole maininneet. Emme ymmärrä, miksi Maria Magdaleena olisi ollut toinen nainen kuin mainittu syntinen nainen, varsinkin kun vanhoilla Raamatun tulkitsijoilla on ollut sama oletamus. Gerlach-Vensjoen mielestä evankelistat hienotunteisuudesta eivät maininneet syntisen naisen nimeä ikään kuin säästääkseen häntä. Ei myöskään mainita, milloin ne seitsemän perkelettä oli ajettu pois Maria Magdaleenasta. Mutta joka tapauksessa, vaikka syntinen nainen ei olisikaan ollut Maria, voimme kuitenkin seitsenluvun perusteella tutkia, mitkä ne seitsemän perkelettä olivat, sillä epäilemättä samat seitsemän perkelettä ovat kaikissa luonnollisissa ihmisissä.

908. Nainen, jonka pääpassio on huoruuden perkele, joutuu valehtelemaan, ettei häntä pidettäisi sinä, mitä hän on. Hänen on puettava itsensä koreasti, tehdäkseen miellyttävän vaikutuksen, tämän kaiken saa aikaan huoruuden perkele yhdessä kunnian perkeleen kanssa. Vihakaan ei ole kaukana sellaisesta naisesta. Tässä meillä jo onkin neljä perkelettä nimettyinä. Ahneus eli voitonhimo ilmenee siinä, että sellaiset naiset ovat kaupan rahan edestä tai panttia vastaan; siinä meillä on viides perkele. Kateus ja mustasukkaisuus eivät ole kaukana sellaisesta naisesta, siinä on kuudes perkele ja lopulta omavanhurskaus, joka toimii voimakkaimmin omantunnon herätessä. Vaikka yleinen huora ei voi pitää itseään hyveellisenä, hän kuitenkin pitää pahettaan pienempänä kuin se on. Näin meillä on tässä seitsemän perkelettä eli seitsemän passiota,

jotka ilmenevät eri tavalla eri ihmisillä. Yhdellä voi hallitsevana olla omavanhurskaus ja kunnianhimo, toisella ahneus, kolmannella huoruuden halu, neljännellä kateus, viidennellä viha, mutta oli mikä tahansa näistä seitsemästä ihmisen pääpassio, toiset seuraavat mukana.

909. Seitsemän kuoleman syntiä eli pääpassiota ovat seuraavat: 1. itsekkyyks, 2. kunnianhimo, 3. voitonhimo, 4. huoruuden perkele, 5. viha, 6. kateus, 7. valheen henki. Näistä itsekkyyks, kunnianhimo ja voitonhimo ovat ensi luokan perkeleitä, koska ne perkeleen nimellä hallitsevat ihmistä elämän alusta sen loppuun asti. Viha, kateus ja valhe ovat toisen luokan perkeleitä, koska ne ovat edellisten palvelushenkiä. Huoruuden perkele on passio sinänsä, mutta se vähenee iän mukana. Näiden passioiden elimiin nähden viittaamme lukijaa edelliseen, etenkin kappaleeseen QQ, jossa fysiologisin perustein olemme osoittaneet, että maksa on itsekkyyden elin, perna kunnianhimon elin, vatsa voitonhimon elin, sukupuolielimet huoruuden elin jne.

910. Tehdäksemme passioiden vaikutuksen elimiin ymmärrettävämmäksi, esitämme tässä esimerkin, jonka kuka tahansa voi tuntea ja tunteen todistuksen perusteella myös uskoa. Kun raittiiseen mahaan ottaa ryypyn paloviinaa, se polttaa mahassa ja lämmittää sydäntä. Tämä voidaan tuntea välittömästi eli aistia, mutta viinanhöyry vaikuttaa kaikkiin elimiin sekä orgaanisessa että sensitiivisessä elämässä. Sydämessä viinan höyry vaikuttaa sen, että ihmisestä tulee avosydäminen. Moni paljastaa päissään salaisuuksia, mistä hän selvin päin olisi vaiennut. Siksi sanotaan, että viinissä on totuus. Kun viina lämmittää sydäntä, vanhasta aatamista tulee laupias. Kun krouvari haluaa ostaa lappalaiselta poroja, ei tämä selvin päin mielellään luovu poroistansa, mutta kun pirtu on tehnyt hänet iloiseksi, hän myy poronsa alihintaan. Jos joku haluaa lainata rahaa visukintulta, hänen täytyy ensin kestitä tätä ja pyytää häntä kellariin.

911. Mitä alkoholi vaikuttaa ymmärrykseen? Päihtyneestä itsestään tuntuu, että hänen ymmärryksensä tuli teräväksi, hän saa valkeutta

päähänsä. Mutta raitis katselija pitää häntä tyhmeliininä. Viina vaikuttaa myös sappeen. Moni tuntee salaista vihaa lähimmäistään kohtaan tullessaan humalaan. Useimmat tappelut ja tapot tapahtuvat humalassa. Pahinta on, että viina turruttaa omantunnon, se ottaa pois sen murheen, joka on Jumalan mielen mukaista. Viinalla on kuitenkin erilainen vaikutus erilaisiin rakenteisiin. Yhdellä on hyvä olutmieli, toisella paha. Toisesta tulee herkkä ja jumalinen humalassa, toisesta jumalaton. Toinen on humalassa hiljainen, hurskas ja hyvä, toinen taas villi ja epäsäännöllinen. Nuorukainen rakastelee, tulee rohkeaksi ja lähentelee, köyhästä tulee rikas, heikosta vahva, tyhmästä Jussista tulee äkkiä suuri ajattelija ja filosofi. Niin eri tavoin viina vaikuttaa eri rakenteisiin.

912. Epäilemättä erilainen olutmieli riippuu erilaisesta rakenteesta, ehkä myös erilaisista passioista, jotka tilapäisesti vallitsevat. Mutta viinan höyryn vaikutus ymmärrykseen, mielikuvitukseen ja muihin sielunkykyihin osoittaa, että vereen sekoittuneet vieraat ainekset vaikuttavat hermoihin ja hermoelämään, niin että vieläpä filosofinen järkisielukin hämmentyy viinan höyryn vaikutuksesta. Tämä osoittaa, ettei järkisielu suinkaan ole niin korkealla materian yläpuolella eikä niin itsenäinen eikä vapaa, ettei viinan höyry sitä saavuttaisi tai muut höyryt, jotka nousevat passioelimistä. Fysiologit pystyvät nähtävästi todistamaan, että passiot saavat aikaan muutoksen veren aineksissa erilaisten aineitten kautta, jotka siivilöityvät passion elimistä, niin että koleerisella on veressä paljon sappea, sillä joka on rakastunut, on veressä paljon spermaa, siten ymmärrämme, että viinan höyry voi vaikuttaa sydämeen ja ymmärrykseen eri tavalla kuin sapensekainen veri ja se taas eri tavalla kuin spermaattinen veri. Mustalla verellä taas on eri vaikutus aivoihin kuin punaisella verellä jne. Meidän on suorastaan myönnettävä, että anatomiset ja fysiologiset totuudet voivat vääntää järjeltä niskat nurin ja puhkaista hirviön silmät, ellei spiritualistinen filosofi halua ottaa tutkivan lääkärin esittämiä järkisyitä varteen.

913. Jos passiot ovat todellisia mahteja ja voimia orgaanisessa elämässä, jotka voivat olla sairauksien perustana ja aiheuttaa kuolemaa (Descuret), emme voi halveksia perkeleen valtaa ihmisessä, vaan pikemminkin pelätä sitä fatalistisena voimana, joka voi saada aikaan maailmassa niin suuria muutoksia. Helvetillinen passio, joka asuu ihmisen lihassa ja veressä, tuntuu kyllä ensi vaikutukselta olevan sokea voima, joka esiintyy viettinä, vaistona, temperamenttina, passiona, johon ei tunnu luontuvan yhdistää käsitettä persoonallinen perkele, jolla olisi tahto ja ymmärrys. Kaukana siitä, että kuvittelisimme Martensenin kanssa, että henki on tahdon elin, meidän on edellytettävä, että ihmisen tahto on pahan hengen elin (465), jolloin passiosta tulee persoonallinen tahto ja perkeleestä ihmisen lihassa ja veressä persoonallinen perkele. Sokeasti vaikuttava voima, vietti, vaisto, temperamentti ja passio muodostavat ihmisen tahdon avulla persoonallisuuden.

914. Jos kutsumme näitä valtoja ja voimia olennoiksi, jotka puhuvat riivatun miehen suulla, jotka lähtivät ulos ihmisestä ja menivät sikolaumaan, jotka heittivät ihmisen milloin tuleen, milloin veteen, jotka vaivasivat kananealaisen vaimon tytärtä ja jotka lähtivät Maria Magdaleenasta, joudumme jälleen metafysiikkaan ja ontologiaan, joka on niin ruotoinen, että myöhemmän ajan ajattelijoiden on pitänyt sitä kiertää kuin kissa kuumaa puuroa. Meidänkään tarkoituksemme ei ole määritellä näiden henkien substantiaalisuutta, vaan oletamme ainoastaan niiden eksistenssin, niinkuin elinvoima eli elämänprinsiippi on *existentia sine essentia et sine substantia* (kpl. N.), ja kun tällä tavoin edellytämme näiden henkien eksistenssin yleispätevänä totuutena, meillä on varma pohja pitää näitä voimia todellisina. Silloin voimme tunteen todistuksen avulla tutkia passioiden vaikutuksia elävään ihmiseen.

Huomautus: Martensen on opissaan perkeleistä käsittämätön. Niinkuin hän karkaa logiikan aisoista, samalla tavoin hän karkaa myös metafysiikan aisoista. Opissa persoonallisuudesta (FFF) osoitamme, että aate ei ole ehdottomasti edellytyksetön, että aatteen on oltava

riippuvuussuhteessa prinssiipiinsä. Johdonmukaisesti aatteen olisi aina perustuttava johonkin, joka ei ole aate itse, ja tätä jotakin, johon aate perustuu, kutsutaan tavallisesti henkielämäksi. Mutta elämää ei voi kutsua substanssiksi eikä olemukseksi, vaikka useimmat filosofit väittävät, että hengellä (= järkisielu) on substanssi. Kun jo useammassa kohdin tässä tutkimuksessa olemme osoittaneet, että elämä ja järkisielu eli henki muodostavat yhden ainoan perusvoiman, niin myös henki kadottaa substanssinsa, mutta kun elämä ei silti ole vähemmän todellista, täytyy hengenkin olla jotakin todellisuutta, *existentia sine essentia et sine substantia*, josta seuraa, että kaikki henget ovat todellisia eksistenssejä, ja tässä mielessä voimme sanoa, että passiot ovat todellisia eksistenssejä eli eläviä henkiä. Tätä eksistenssisuhdetta on sovellettava myös perkeleeseen, joka on jotain todellista, elämää, *existentia sine essentia et sine substantia*. Mutta jos se on elämää tai jotain elävää, niin se ei enää ole jokin pelkkä aate eikä tyhjä käsite, vaan elämää, johon aate voidaan liittää predikaattina, ja se on idea *vitalis* ja siten persoonallisuus, jota kosminen prinssiippi ei ole. Martensen puhuu kosmisesta prinssiipistä jonain määrittelemättömänä, jonka vasta ihminen muuttaa persoonallisuudeksi, joka vasta ihmisessä saa olemassaolonsa. Sellainen väite on suorastaan vastakkainen Raamatun kirjoittajien ja uskonpuhdistajien sekä johdonmukaisten ajattelijoiden metafyyysisille käsitteille persoonallisesta perkeleestä, jolla on itsetajunta ja elämä myös ihmisen ulkopuolella. Metafyysinen eksistenssisuhde, idea *vitalis*, ei näet ole mikään tyhjä käsite, joka toteutuisi vain materiaalisessa maailmassa. Sellainen oppi voi helposti johtaa jonkinlaiseen panteismiin, joka väittää Jumalan olleen alkuun sokea luonnon voima, joka vain ihmisen kautta voi tulla itsetajuiseksi. Mutta Martensenia ei perkele ole koskaan vaivannut, hän ei ole koskaan tuntenut, että passiot ovat valtoja ja voimia, joilta ei puutu perustaa eikä elämää. Eikä ihmisen henki voi luoda vierasta henkeä eikä saada aikaan elämää, joka on sen oman elämän sisäpuolella. Joka kieltää pahan hengen persoonallisen olemassaolon, ihmisen ulkopuolella, hänen on lopulta edellytettävä, että syntiinlankeemuksessa

ihmisen oma henki on tahdon elimenä eli oikeammin, että perkele oli ihmisen oma henki. Tämä identifikaatio esiintyy silloin tällöin heränneiden tajunnassa, he ovat tuntevinaan, että ihminen itse on perkele. Mutta metafysiikka panee meidät sanomaan: seis! Vaikka onkin sanottu: pitäkää vaarin hengestänne, emme silti voi uskoa, että ihmisen oma henki olisi paha henki, samoin kuin meidän on kiellettävä sekin lause, että perisynti on osa ihmisen substanssia. Mutta emme myöskään voi edellyttää, että paha on pelkkä ihmisen ominaisuus. Sanotaan, että saatana meni Juudakseen, että Legio lähti ihmisestä. Tämä oli metafyyminen käsite, kuva jostakin todellisesta, joka ei voinut olla pelkkää laatua vaan myös todellista eksistenssiä, todellinen henki. Tähän metafyymiseen käsitteeseen meidän on pitädyttävä. Jos kiellämme todellisen henkimaailman olemassaolon, joudumme pian kieltämään ihmisen oman hengenkin metafyymsisenä eksistenssinä. Meidän ei tarvitse silti edellyttää pandemonismia eli perkeleen kaikkialla oloa, sillä niinkuin jokaisella lapsella on enkelinsä, niin jokaisella ihmisellä on myös perkeleensä. Perkeleitä riittää kyllä sekä ihmisille että sikoihin; jos se ajetaan jostakin ihmisestä ulos, se kyllä löytää tiensä johonkin hengelliseen sikaan. Martensenin väite, että ihminen antaa perkeleelle sen olemassaolon, on täysin epämetafyyminen, eikä asiaa auta se, että perkele on yli-inhimillinen prinssiippi, jota ihminen auttaa eksistenssiinsä. Siitä tulee vain sekasotkua, metafysiikan taikatemppu, jota kukaan johdonmukainen ajattelija ei uskalla tehdä. Sellainen silmäkääntötempu käsitteillä esse ja non esse sotii täydelleen apostolien henkimaailman metafyymsistä käsitettä vastaan.

UU. Itsekkyys eli belsebub, perkeleiden päämies, tämän maailman ruhtinas

915. Itsekkyys ilmenee ihmisessä itsesäilytysvietin nimellä, se herää itsetunnon kanssa ennen ravitsemusviettiä äidin kohdussa ja säilyttää vähentymättömän voimansa aina elämän loppuun saakka. Itsekkyys on

suurin härillä ja se on yhteydessä maksaan, joka villipeuran härillä paisuu ennen kiima-aikaa. Maksa on myös ihmisellä ensimmäinen näkyvä elin. Itsekkyys on suurin miehuusiässä (Bichat). Viettinä se vaikuttaa jatkuvasti tahtoon, jossa se ilmenee omanatahtona, se vaikuttaa ymmärrykseen, ja silloin sitä sanotaan omapäisyydeksi. Sydämessä vaikuttaa itserakkaus, ylpeys, omassatunnossa omavanhurskaus, mielikuvituksessa omahyväisyys. Järjessä itsekkyys herättää vääriä aatteita oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta.

916. Sitäpaitsi itsekkyteen perustuu hallitsijoiden vallanhimo ja kansan vapaudenhalu. Lihan vapaus haluaa karistaa kaikki siteet, se vihaa kaikkea pakkoa, myöskin moraalista ja uskonnollista pakkoa. Itsekkyys herättää filosofin järjessä tahdonvapauden aatteen ja tahdossa riippumattomuuden ja vapauden halun. Kun luotu henki, jonka eksistenssi ja oleminen riippuu korkeammasta voimasta, haluaa tulla tuosta korkeammasta voimasta riippumattomaksi, silloin syntyy sellainen syyn ja seurauksen suhde, mikä hävittää niiden alkuperäisen keskinäisen suhteen. Teko haluaa olla ilman syytään ja seuraus ilman perustettaan. Joka ei voi olla riippumaton korkeammasta voimasta, se haluaa olla riippumaton korkeammasta voimasta. Sellainen on itsekkyys, jonka alkuperä on meille käsittämätön, emme näet voi ajatella itsekkyiden perustaksi itsekkyiden vastakohtaa. Emme voi ajatella, että moraalinen välttämättömyys olisi syynä epämoraaliseen välttämättömyyteen.

917. Itsekkyys ilmenee lapsilla taipumuksena olla itsensä. Kuitenkaan itsekkyys lapsilla ei ole välttämättä sidottu hermoelämään eikä itsetajuntaan, esim. sen sijaan että lapsi sanoo: tahdon ruokaa, hän sanoo: lida tahtoo ruokaa. Se ilmenee omapäisyydessä, tottelemattomuudessa, itseluottamuksessa, luottamisessa omiin voimiinsa, esim. lapsi haluaa syödä itse, vaikkei vielä erota oikeaa kättä vasemmasta, hän haluaa kiivetä pöydälle ja tuoleille eikä tahdo antaa kenenkään nostaa häntä sieltä pois, hän haluaa leikkiä tulen kanssa, haluaa teräviä veitsiä, haluaa läiskytellä vettä, mutta ei halua, että

vanhemmat pitäisivät häntä loitolla näistä hengenvaarallisista asioista. Tämä luottaminen omiin voimiin ilman omia voimia on samaa itsekkyyttä, joka ilmenee filosofin stoalaisuudessa ja taipumuksessa tulla riippumattomaksi kaikesta korkeammasta voimasta, joka hän mielellään olisi itse. Vaikka hänen fyysinen olemassaolonsa riippuu täysin korkeammasta voimasta orgaanisen elämän alueella, hän haluaa kuitenkin moraalisen ja metafysisen eksistenssinsä olevan riippumaton korkeammasta voimasta, hermoelämän alalla hän haluaa olla aivan riippumaton metafysisestä välttämättömyydestä ja moraalisessa suhteessa hän haluaa olla täysin riippumaton moraalista välttämättömyydestä. Hän haluaa omallavanhurskaudellaan toteuttaa vapauttaan.

918. Kun itsekkyyys ilmenee ihmisessä ensiksi itsetuntona ja itsesäilytysviettinä, on tosin mahdollista, että Luoja on antanut sen kokonaan toista tarkoitusta varten, kuin mihin se nyt syntiin liittyneenä on ihmistä ajamassa. Itsesäilytysvietti ajaa nyt ihmistä pitämään yllä maallista elämäänsä hengellisen elämän kustannuksella. Saatana tiesi sen varsin hyvin, kun se sanoi: nahka nahasta, ja kaiken, mitä ihmisellä on, hän antaa elämänsä tähden. Mutta se ei tiennyt, että uskovainen Job saattoi uhrata elämänsä hengellisen elämänsä puolesta. Joka rakastaa elämäänsä, hän kadottaa sen. Luoja oli pannut alunperin itsesäilytysvietin ihmisen luontoon, ja tämän vietin piti suojella hänen hengellistä elämäänsä. Kun itsekkyyys kääntyy tälle taholle, vasta silloin ihmisestä tulee hengessään suuri, hän tulee itsepäiseksi vakaumuksessaan ja lujaksi perusteissaan, hänestä tulee itsepäinen ja jäykkä perkelettä ja maailmaa kohtaan, hänestä tulee röyhkeä ja uppiniskainen kaikkea perkeleen valtaa vastaan, joka tahtois riistää hänen hengellisen elämänsä. Mitä te lähditte erämaahan katsomaan? Ruokoako, jota tuuli huojuttaa? Mutta samalla hänestä tulee maassa ryömivä Jumalallisen Majesteetin edessä, nöyrä kaikkien edessä, jotka ovat hengellisessä kokemuksessa häntä edellä, lempeä ja alentuvainen kaikkia hengellisesti köyhiä kohtaan, ja hän sulaa kyyneliin

orjantappuroilla kruunatun Kuninkaan jalkojen juureen. Sanalla sanoen, kaikki ne tavattomuudet, jotka leimasivat luonnollista itsekkyyttä, ovat löydettävissä myös hengellisessä itsekkyydessä, vain sillä erotuksella, että edellinen on kääntynyt maata kohden, jälkimmäinen taivasta.

919. Niinkuin itsekkyyks on ensimmäinen passio, joka ihmisessä herää itsesäilytysvietin ja itsetunnon muodossa, sama passio on myös vaikein voittaa. Heränneessä tilassa tämä perkele muuttuu valkeuden enkeliksi, ja sitä kutsutaan silloin omaksivanhurskaudeksi, tämä musta henki ajaa herännyttä ihmistä oman parannuksen tielle. Omavanhurskaus sanoo: voittaakseen taivaan on ihmisen tultava enkeleiden kaltaiseksi. Kun laki on herättänyt ihmisen kaikki himot, kuinka hän silloin voi tulla enkelien kaltaiseksi, hän tuntee olevansa perkele, mutta omavanhurskaus koettaa tehdä hänestä enkeliä. Hän haluaa tulla pyhäksi ja synnittömäksi, ennenkuin uskaltaa lähestyä Vapahtajaa. Mutta juuri tämän itsevalitun pyhyiden takia hän menettää sovituksen. Jumalan laki vaatii sydämen täydellistä puhtautta, mutta omavanhurskaus vaatii samaa. Laki on kurittaja Kristuksen luo, mutta omavanhurskaus on kurittaja Kristuksen luota pois.

920. Itsekkyyden vaikutus on erilainen elinten laadun mukaan. Se vaikuttaa eri tavalla sydämeen, eri tavoin tahtoon, eri tavoin ymmärrykseen. Ensiksi on pantava merkille passioiden moraaliset ja aistilliset ainekset (211, 212). Sydämessä itsekkyyks ilmenee itserakkautena, ja mikäli rohkeus liitetään sydämeen (hänellä on rohkeutta rinnassa), itsekkyyks vaikuttaa ylpeyttä, kopeutta, se tekee ihmisestä laupeudettoman ja kovasydämisen. Omassatunnossa se herättää itsekkäitä passioita, omaavanhurskautta eli taipumuksen olla vanhurskas, hyveellinen, pyhä ja synnitön omin voimin. Omavanhurskaus on itsekkyyden moraalinen aines, ja kun omatunto on ihmisessä vanhurskauden elin, sanomme oikeutetusti, että omantunnon vaatimus itsekkyyteen yhtyneenä muuttuu omaksivanhurskaudeksi, jonka johdosta ihminen haluaa itse olla vanhurskas ja vastata teoistaan. Tämä pyrkimys

olla vanhurskas on itsekkyyden vaikutusta tahtoon, yhtyneenä omantunnon vaatimuksen vaikutukseen tahdossa. Omantunnon vaikutus on pyhää halua, mutta itsekkyyden vaikutus on omaatahtoa. Itsekkyyden ja omantunnon vaikutuksen summa saa aikaan taipumuksen, pyrkimyksen ja halun olla omavanhurskas, itsessään pyhä ja hyvä, ja tätä vanhurskauden ja pyhyiden halua ei pakanallinen moraalifilosofi voi pitää minään pahana, koska se ilmenee tajunnassa itsenään hyvänä tahtona, joka aina tahtoo hyvää ja järkevää, Martensen.

921. Mutta juuri tämä pyrkimys omaanvanhurskauteen ja itsetehtyyn pyhyyteen on syntiinlankeemuksen jälkeen suurin rikos Sovittajaa ja Vanhurskauttajaa vastaan, joka haluaa vanhurskauttaa väärän ja pyhittää epäpyhän, puhdistaa saastaisen, tehdä rikollisen syyttömäksi, ei rikollisen oman pyhyiden tai omaanvanhurskauden takia, vaan oman laupeutensa ja vanhurskautensa mukaan. Joka pyrkii täydellisyyteen omassavanhurskaudessa ja omassa pyhityksessä, hän pyrkii juuri Sovittajan tahtoa vastaan ja hänen sovitustarkoitustaan vastaan. Rikollinen haluaa silloin itse sovittaa rikoksensa; syntinen haluaa itse poistaa syntivelkansa ts. hän ei tarvitse mitään armoa. Jos varas tai huora sanoo vanhemmilleen: En tarvitse teiltä mitään armoa, minä vastaan itse teoistani, vanhemman sydän haavoittuu tästä omastavanhurskaudesta ja hengellisestä ylpeydestä enemmän kuin itse rikoksesta, eikä varkaan tai huoran järki kuitenkaan käsitä, kuinka ja millä tavalla hän olisi rikkonut vanhempiaan vastaan. Sillä varas tai huora ajattelee näin: häpeä, joka minua kohtaa, ei voi kohdata vanhempiani, heillähän ei ole mitään osaa rikokseeni. Ja kuitenkin jokapäiväinen kokemus osoittaa meille, että lasten häpeä koskee eniten vanhempia, koska lapset eivät osaa hävetä lankeemustaan. Omavanhurskaus on siis suurin synti Sovittajaa kohtaan.

922. Niinkuin itsekkyyden herättää tahdossa omaatahtoa, niin se herättää aisteissa omapäisyyttä ja ymmärryksessä itsepäisyyttä. Vallanhimo on eräs itsekkyyden seuraus, tuo halu ilmenee tahdossa, varsinkin niillä,

joilla on valtaa, ja historia osoittaa, että itsekkyyks vallanhimona ei kaihda rikostakaan tuon passion tyydyttämisen välineenä. Verisukulaisuus on suurinta vanhempien ja lasten välillä, mutta vallan tavoittelussa lapset ovat tappaneet vanhempansa ja vanhemmat lapsensa, siksi Raamattu kuvaa poliittisia valtoja tuulina tai puskevina vuohipukkeina, tai niitä esitetään kadotuksesta nousevien kummallisten eläinten kuvilla.

Itsekkyys ilmeni suurimpana Nebukadnesarissa, Aleksanteri Suuressa, Rooman keisareissa Nerossa, Caligulassa ym. Paavikunnassa itsekkyyks on näyttänyt julmia lohikäärmeen hampaitaan sekä poliittisena että hengellisenä valtana, sanalla sanoen, itsekkyyks on julmin kaikista perkeleistä, ilmenipä se sitten tyranniana, paavikuntana tai vallankumouksena, ja on vaikea sanoa, missä hahmossa itsekkyyks eli Belsebub olisi julmimpana ilmestynyt.

923. Oppilaiden keskuudessa itsekkyyks on ilmennyt vääränä järjen käsitteenä ja vääränä oikean ja väärän, hyvän ja pahan käsitteenä ymmärryksessä. Ei vain valtakunnan oikeudessa vaan myös luonnonoikeudessa itsekkyyks muodostaa osan ihmisen oikeuksista. Kun itsekkyyks molemmilla aineksillaan vaikuttaa aivoihin, sekä hermореaktioina että mustan veren välityksellä, niin tämän alhaisen passion täytyy pimittää ja sokaista sekä ymmärrys että järki. Itsekkyys ei ole ilmennyt vain stoalaisuudessa ja farisealaisuudessa, vaan myös uskonpuhdistuksen jälkeen syntyneissä filosofisissa järjestelmissä itsekkyyks esiintyy pääpassiona. Nebukadnesarin, Aleksanteri Suuren ja Rooman keisareiden itsejumalointi saattoi johtua todellisen Jumalan tuntemuksen puutteesta. Se, että paavi esiintyi Kristuksen sijaisena maan päällä, ei kai ollut paavin todellinen vakaumus. Mutta se, että suurimmatkin ajattelijat, sellaiset kuin Hegel, voivat jumaloida ihmisyyttä ja sanoa: ihmisyyks on Kristus, osoittaa enemmän kuin kaikki muu, että järki on perkeleellistynyt.

924. Lutherin sanonta: minä olen Kristus on ymmärrettävä itsensä kieltämisenä eikä itsensä jumaloimisena. Kun apostoli sanoo: Kristus on

minussa, on sekin itsensä kieltämistä vaikka Martensen väittää että itsensäkieltäminen ei saa ulottua niin pitkälle, että ihmisen itsenäisyys häviäisi Jumalatajuntaan. Ei saa siis sanoa: praeter Deum nihil* [*Ennen Jumalaa ei ole ollut mitään] (Spinoza). Tässä ilmaisussa: Jumala on kaikki ja ihminen ei mitään, itsekieltäminen näyttää kyllä olevan täydellinen, mutta vapaa-ajattelija ja kaiken uskonnon kieltäjä (Spinoza) ei tällä näennäisellä kieltämisellä ole kieltänyt itseään. Sanoilla praeter Deum nihil hän ei ole hävittänyt sen paremmin substantiaalisuuttaan (ei fyysistä eikä metafyyistä) kuin persoonallisuuttaankaan. Minä voi pian tulla itse Jumalaksi älyniekan mielikuvituksessa ja silloin sanotaan: praeter me nihil* [* Ennen minua ei ole ollut mitään] (Leibniz), ts. minä olen kaikki eikä minun ulkopuolellani ole mitään. Tämä kuulostaa siltä, että yksi vapaa-ajattelija on tehnyt itsensä olemattomaksi ja toinen kaikeksi. Mutta vapaa-ajattelijan kallossa itsekkyydellä on vielä monta keinoa luoda tyhjästä kaikki, tietyllä ajatusnäppäryydellä vapaa-ajattelija voi tulla olemattomuudesta kaikeksi.

Huomautus: Nokkela laskija halusi todistaa, että 2×2 oli 5, ja oli osoittanut matemaattisessa päättelyssään sellaista ajatusnäppäryyttä, että matematiikan professorin täytyi tehdä työtä kolme päivää, ennenkuin hän löysi virheen. Jos sellaiset koukut ovat mahdollisia matematiikassa, jossa ymmärryksen on ajateltava johdonmukaisesti matematiikan lakien mukaan, voi loogisessa päättelyssä olla moni koukku ja sofismi mahdollinen, koska ymmärrystä ei voida sitoa matemaattisilla todisteilla.

VV. Kunnianhimo eli kunnian perkele

925. Kunnianhimo, jonka orgaaninen perusta on pernassa (204), ilmenee eläimillä kilpailuviettinä, hevosilla ja porsailla se ilmenee kilpajuoksuna, ja lintujen parissa tämä vietti on erityisen suuri. Sama vietti ilmenee lapsilla jo varhain esim. kilpajuoksussa, kilpahypyssä ja painissa, jolla

monet jo lapsina turmelevat terveytensä. Nuorison parissa tämä vietti on hyvinkin voimakas. Moni nuorukainen rasittaa itseään vain kehuakseen ja tältä järjettömällä kilpailulla menettää terveytensä jo keski-iässä. Kilpailu tanssissa, koreudessa ja pukeutumisessa kuuluu enemmän naisväelle samoin kuin kilpailu kauneudessa ja miellyttämisessä, jota vastoin miehillä kilpailuvietti ilmenee rakennuksissa, ulkonaisessa loistossa ja komeudessa, työnteossa, kilpa-ajoissa, painiskelussa, kilpajuoksussa jne. Kilpailu tieteissä ja taiteissa, sotaisissa urotöissä ovat saman vietin ilmenemismuotoja. Syödään kilpaa, juodaan kilpaa. Moni on tällä kilpasyömisellä ja juomisella joutunut äkkikuolemaan. Siitäkin selviää, että kunnian perkele on murhamies.

926. Kuulostaa tosin uskomattomalta, että perkele tappaa ihmisen välittömästi ilman ulkoista välinettä, mutta historia kertoo usein sellaisista tapauksista, esim. se ja se kenraali joutui epäsuosioon ja kuoli pelkästä mieliharmista, ts. kunnianhimo eli kunnian perkele tappoi hänet. Fysiologi voi anatomian ja fysiologian avulla todistaa, että passio aiheutti elinten tukkeutumisen, se oli sairaus, jota ei mikään muu aiheuttanut kuin perkele. Siitä voidaan päätellä, että perkele on jotakin todellista, todellinen voima, joka tarttuu syväälle orgaaniseen elämään. Kun perkele ei saa tahtoaan läpi, se vaivaa ihmisen kuoliaaksi.

Huomautus: On vastaansanomaton totuus, että ihminen voi kuolla pelkästä kunnianhimosta. Paitsi historiallisia todisteita meillä on monia anatomisia ja fysiologisia todisteita (katso Descureta passioista). On myös esimerkkejä siitä, että kunnianhimo voi tappaa eläimen. Katso Nilssonin Faunasta kertomusta satakielestä, joka kuoli kunnianhimosta.

927. Kunnianhimo on saanut tietyn moraalisen vivahteen. Sitä kutsutaan kunniaksi, kunniantunnoksi, maineeksi, arvonannoksi, arvoksi jne. Mutta kuinka kunniallinen kunnianhimo lieneekään, on kyseenalaista, voiko yhtä saatanaa pitää kunnianarvoisempana kuin toista. Se ei kelpaa ihmiselle jaloksi, moraaliseksi motiiviksi. Moraalifilosofit väittävät melkein yleisesti, ettei kunnianhimo ole mikään ihmisen toiminnan jalo

motiivi, vaikka se varjeleekin monta hyveellistä huoraa huoruuden synnistä. Vielä vähemmän kunniantunnolla on merkitystä Jumalan edessä, joka vaatii rakkautta, tottelevaisuutta ja uskoa. Kuinka te voitte antaa Jumalalle kunniaa, jotka otatte kunniaa toinen toiseltanne? Raamatun opin mukaan ainoa oikea motiivi ihmisen toimintoihin on rakkaus ja sitä lähinnä kunnioitus Jumalaa kohtaan, jumalanpelko, mutta kun alhaiset passiot ovat tukahduttaneet näitä syntiinlankeemuksen kautta, Luther asetti uskon ihmisen toiminnan motiiviksi. Kunnianhimo ei siis kelpaa ihmisen toimintojen motiiviksi.

928. Kunnianhimo on suurin sotilaiden keskuudessa ja pienin talonpojilla. Se on syönyt monen suuren miehen tuohon. Elämän rakkaus on yleensä syvään juurtunut ihmisluontoon, mutta senkin tunteen voittaa kunnianhimo, joka heittää ihmisen silminnähävään hengenvaaraan, esim. kaksintaisteluissa. Kunnian takia kuoleminen on kaikkina aikoina arvostettu joksikin suureksi ja jaloksi, mutta mahtaneeko moraalisisessa suhteessa se, joka kuolee kunnian tähden, olla parempi kuin ahne, joka kuolee kultakimpaleen takia? Kuinka monen tuo passio tekeekään raunioiksi! Halutaan olla kunniallisia ja elää oman säädyn mukaisesti, ts. yli varojen. Sitä tyydyttääkseen on monen ollut lainattava rahaa voimatta kuitenkaan maksaa. Kunnianhimo on vietti, joka ajaa monia mitä alhaisimpiin tekoihin, murhaan, valheeseen, petoksiin, itsemurhaan. Moni nylkee köyhän paljaaksi voidakseen saamansa hyödyn ryypätä yhdessä ystäväinsä kanssa.

929. Kunnianhimo panee ihmisen tappamaan oman lapsensa. On tuskin mitään niin alhaista tekoa, johon kunnianhimo ei pakottaisi sitä, jota se hallitsee. Kuitenkin tuo infernaalinen passio on pystynyt muuttamaan itsensä valkeuden enkeliksi. Kunnianhimon moraalista elementtiä kutsutaan kunniaksi, arvonannoksi, ihailuksi, jota tunnetaan kunnian miestä kohtaan, huomattua ja kunnioitettua miestä kohtaan. Se on arvostelu toisen moraalisisesta luonteesta. Mutta kun ihmisen moraalinen arvo on nolla ja Kaikkitietävän edessä hänellä ei ole mitään arvoa,

Vapahtaja sanoo: Kuinka te voitte antaa Jumalalle kunnian, jotka otatte kunniaa toinen toisiltanne? Kuinka te voitte tuntea arvonantoa, kunnioitusta ja ihailua ainoata kunnianarvoista kohtaan, kun te itse vaaditte itsellenne sitä arvonantoa, joka kuuluu yksin Jumalalle?

930. Tiedämme sangen hyvin, mitä maailman kunnia on ja mille maailma antaa arvoa, kunnioitusta ja ihailua. Ei oikeastaan huomioida ja kunnioiteta varsinaisten suurten miesten moraalista luonnetta, vaan neroutta, lahjakkuutta, taitoa, oppineisuutta, urheutta jne. Sillä tavoin voi huora tai arkkikonna saavuttaa sokean joukon arvonannon, jos hän vain ymmärtää peittää alhaisen luonteensa tai antaa sille moraalisen silauksen.

931. Vaikka kunnianhimon moraalinen aines, arvonanto, kunnioitus ja kiintymys jossakin määrin rajoittavat aistillisuutta, kuten kunnianhimoa, turhamaisuutta, koreilua, syntyperä-, sääty- ja luokkaeroavuuksia ym., niin että arvostettu talonpoika saattaa olla yhtä kunniallinen ja arvokas kuin turhamainen kreivitär, kunnianhimo kuitenkin osoittautuu kaikissa kunniallisissa ja moraalisisissa muodoissaankin todellisen kristillisyyden viholliseksi. Kunnianhimo herättää tahdossa halun tulla arvostetuksi vanhurskaana eikä halua tulla arvostetuksi rikollisena. Tämä perkele siis panee rikollisen kieltämään rikoksensa, vaikka totuuden henki vaatisi rehellisen synnintunnustuksen. Omavanhurskaus herättää tahdossa halun olla vanhurskas, esse quam videri bonus maluit, mutta kunnianhimo herättää tahdossa halun näyttää vanhurskaalta, videri bonus maluit quam esse. Tämä väärän kunnian pyyntö on eräs suurimmista kristillisyyden esteistä. Tarvitaan voimakasta totuuden hengen kuritusta, ennenkuin syntinen kykenee rehelliseen synnintunnustukseen.

932. Luther poisti tosin korvaripin, mutta se on kuitenkin jäljellä kirkkolaissa salaisen synnintunnustamisen nimellä, jota paitsi maallinen laki vaatii rikolliselta julkista synnintunnustusta. Tuomarin pyrkimyksenä juuri on saada rikollinen rehellisesti tunnustamaan. Miksi sitten kunnian perkeleelle on kirkkolaissa jätetty suurempia oikeuksia, niin että

syntisellä on jopa oikeus ottaa vastaan syntien anteeksiantamuksen vakuutus salaisen tunnustuksen päälle, vaikka hän vielä onkin perkeleen vallassa ja elää tahalliseksi synnissä? Hän ei varmaankaan ole sanoutunut irti perkeleestä ja sen joukkokunnasta, kun hän ei halua tunnustaa syntejään julkisesti, vaan salaa papille, jonka on henkensä uhallalla käsketty salaamaan rikos, vaikka totuus vaatisi, että rikos tulisi julki armon ajassa, kun se joka tapauksessa tulee julki ikuisuudessa. Yleinen laki on tässä lähempänä ikuisen lain vaatimuksia, kun se säätää, että joka salaa toisen rikoksen, on itse siihen syypää. Mutta kirkkolain mukaan pappi on pantu salaamaan toisen rikos. Tässä kohden ei lainsäädäntö ole johdonmukainen.

933. Kunnian perkele ei halua peittää vain omia rikoksiaan vaan myös toisten, niin että kristityillä on suuri taistelu niin sanotun kunniantuntonsa kanssa, ennenkuin totuuden henki saa hänet tunnustamaan totuuden. Maailman mielestä jokainen kristitty on velvollinen peittämään toisten vikoja, mutta se oppi sotii profeettojen, Johannes Kastajan, Vapahtajan ja apostolien menettelyä vastaan, mikä pyrki rankaisemaan maailmaa synnin tähden, Jes. 58: 1, Johannes Kastaja vaatii kastettavilta julkista synnin tunnustamista, Matt. 3: 6., vapaasti ja avoimesti lausuttua synnintunnustusta, Fjellstedtin raamatunselitys. Se ei siis ollut mikään salainen tunnustus tai korvarippi, vaan julkinen synnintunnustus, jossa kukin julkisesti tunnusti ne synnit, joita hän oli tehnyt. Vapahtaja paljasti fariseusten helmasynnit. Miksei hän niitä peittänyt? Kunnian perkelehän vaatii, että kristityn pitää peittää toisten syntejä ja säästää lähimmäistensä kunniaa ajattelemalla ja puhumalla heistä hyvää. Niin tekevät varkaat, jotka ovat kumppanuksia, ja niin tekevät huorat ja huorapukit, jotka ovat osallisia samaan huoruuden syntiin, he peittävät toistensa vikoja, mutta totuus vaatii, että syntien on tultava julki eikä rikosta saa peittää.

934. Heränneelle kyllä käy päinsä tulla kunnianttomaksi Jumalan ja omantuntonsa edessä, kun Jumalan silmät ovat niinkuin tulenliekit,

joiden läpätunkevalta katseelta ei mikään ole salassa, mutta tulla kunnianttomaksi maailman ja kaikkien perkeleiden edessä maksaa vanhalle aatamille aivan kauheasti; siitä huomaamme, miten kauhistuttava on perkeleen mahti ihmisessä. On tuskin yhtään herännyttä ihmistä, joka uskaltaisi paljastaa kaikki sydämensä salaisuudet jollekin, mutta kohta kun herännyt on saanut maistaa pisaran armoa ja sovitusta, hän kadottaa kaiken kunniansa ja kaiken itsensä arvostamisen. Hän levittää sydämensä niinkuin liinan ja antaa jokaisen, joka haluaa, lukea hänen salaisuuksiaan. Silloin ei ujo neitsyt häpeä tulla kutsutuksi hyveelliseksi huoraksi, koska hän armon kautta on saanut takaisin oikean kunniansa. Kristuksen pilkka on silloin hänen kunniansa. Voi ihme, huusi eräs armoitettu nainen taivaallisen ihastuksen hetkellä, perkeleen huorasta on tullut Kristuksen morsian.

935. Kun maailma puhuu väärästä kunnianhimosta, se tarkoittaa tavallisesti ulkonaista halua osoittaa maailmalle kunniallisuuttaan ja säädylisyyttään tarjouksissa, korkeudessa ja ylellisessä pukeutumisessa, mikä hulluus yhä enemmän lisääntyy rahvaan keskuudessa, joka haluaa matkia säätyhenkilöiden hulluuksia, minkä kautta moni joutuu rappiolle. Mutta maailma ei voi käsittää, että väärä kunnianhimo ulottuu korvarippiin ja salaiseen synnintunnustukseen asti, joka on tullut kirkkolakiin. Rappeutuneella oliolla ei oikeastaan ole mitään kunniaa menetettävänä, jos hän muutoin tuntee, kuinka syvälle hän on langennut. Mutta omavanhurskaus ja väärä kunnianhimo herättävät järjessä väärän aatteen ja ymmärryksessä väärän käsitteen korkeasta ihmisarvostamme, joka Jumalan edessä ei ole muuta kuin tyhjää kuvittelua. Huora, joka ei osaa hävetä alennustansa, pilkkaa vanhimman sydämen herkimpiä tunteita. Jos vanhemmilla on se vakaumus, että hän on menettänyt kunniansa, mutta huoralla on se vakaumus, että hänellä on vielä kunniansa tallella, täytyy vanhempien suuresti valittaa sellaisen olennon hengellistä sokeutta, joka ei edes ole tietoinen alennustilastaan. Juuri niin on nyt kunnianttoman ihmiskunnan laita, joka kuvittelee vielä, että sillä on ihmisarvo, vaikka se on ihmisarvonsa menettänyt jo aikoja

päiviä sitten syntiinlankeemuksessa. Niin, koko ihmiskunta on paheiden ja rikosten kautta menettänyt ihmisarvonsa. Ihmisestä on jo kauan sitten tullut kunniaton Jumalan edessä ja jumalallisen lain edessä, ja sen kunnian, minkä filosofi vielä haluaa omistaa ihmiselle maailman edessä, sen väärän kunnianhimon hän on saanut saatanalta.

WW. Voitonhimo, ahneus

936. Ahneus on kolmas luonnollista ihmistä hallitsevista ensi luokan perkeleistä. Se ilmenee lapsella heti syntymän jälkeen ruoan haluna ja sen kehityksen ensimmäistä astetta kutsutaankin ravitsemisvietiksi. Olemme jo fysiologiselta pohjalta tulleet tulokseen, että tämän vietin perusta on ruoansulatuselimistössä (205), vaikka filosofi ei voi hyväksyä, että vieteillä olisi perustansa orgaanisessa elämässä. Ravitsemisvietti on koko eläinkunnassa; maamyyrillä ja muutamilla muilla samaan eläinluokkaan kuuluvilla lajeilla se herättää halun koota varastoja tulevaisuutta varten. Tämä halu on suurin ihmisellä. Nuoruudessa kuitenkin muut passiot vähentävät osaksi ahneutta, mutta miehuusvuosina se esiintyy säästäväisyyden nimellä, josta se sellaisilla henkilöillä, joilla ahneuden moraalinen aines on voitolla, kehittyy saituudeksi ja ahneudeksi. Muutamilla sama vietti ilmenee mässäilyinä, ylensyömisinä ja juopotteluna sekä herkutteluna ym. Sellaisilla henkilöillä ahneuden aistillinen aines on saanut ylivallan (212).

937. Ahneus lisääntyy ihmisellä iän mukana, mikä ilman muuta perustuu ruoansulatuselimiin. Saituri (ruots: gerigbuk) on sana, joka ilmaisee, että ahneus (ruots. gerighet) lähtee vatsasta (buk). Tosin ei voida vastaansanomattomasti todistaa, että ahneudella olisi subjektiivinen perustansa mahassa ja pikkusuolissa, sillä emme voi sitä tarkoin tuntea, niinkuin tunnemme, että viha lähtee sydäimestä, mutta ei voida myöskään todistaa, että ahneus olisi mikään ymmärryksen halu, sillä saiturilla, joka seisoo jo haudan partaalla, pitäisi olla ymmärrystä ryhtyä

kokoamaan katoamattomia aarteita rajatonta tulevaisuutta varten, kun hän aivan hyvin tietää, ettei hän voi käyttää ajallisia aarteita ikuisuudessa. Ja kuitenkin hän kokoaa näitä maallisia aarteita niinkuin ajattelisi elää tuhat vuotta. Moni vanha kitupiikki on niin saita, ettei raski edes syödäkään, vaikkei ole ketään perillisiäkään.

938. Sellainen ahneus menee yli tavallisen järjen ja osoittaa, että tämä vietti ei ollenkaan perustu järkeen, vaikka vietti herättää tahdossa haluja ja järjessä fiksi-ideoita ja ymmärryksessä laskelmia, jotka panevat kokoamaan enemmän ja enemmän ilman tarkoitusta ja päämäärää. Tämä vietti on siis vanhalla kitupiikillä sokea ja tyhmä saatana, jolla ei ole mitään tiettyä pyrkimystä; hän on ahne ahneuden tähden ja tässä tahto taas leijuu ilman päämäärää kaikkien motiivien yllä. Psykkisessä mielessä ei sellaista sokeaa ja päämäärätöntä viettiä pysty selittämään, mutta jos otamme fysiologian avuksi, voimme jotenkin selvästi käsittää, miksi muutamat vanhat henkilöt syövät alinomaa, ilman että mikään ruoka vastaa, kun he ovat aina nälkäisiä, toiset taas ovat niin saitoja, etteivät raski syödäkään. Edellinen tulee siitä, että ahneuden aistillisella aineksella on ylivoima, mutta jälkimmäisellä on vallalla ahneuden moraalinen aines. Ahneus on hengellisessä mielessä sama kuin vatsa ruumiillisessa mielessä. Niinkuin maha kokoaa kaiken ruoan eikä voi siitä kuitenkaan mitään pidättää itselleen, niin ahne kokoaa kaikkea eikä voi eikä saa siitä kuitenkaan mitään itse pitää.

939. Ei ole tosin todistettavissa fysiologisesti, että osalla vanhoja ihmisiä mahaneste sekoittuisi vereen ja aiheuttaisi heidän liiallisen ahneutensa, niin joku orgaaninen peruste täytyy olla muutamien mittaamattomaan nälkään. Varmasti on myös päinvastaiselle olemassa orgaaninen syy, eikä vanhojen tahdosta eikä ymmärryksestä pysty mitään muuta sopivaa syytä löytämään. Voidaan kyllä ymmärtää, että nuorilla voimakkaampi sukuvietti vastustaa ahneutta ja että miehuusvuosina itsekkyyys ja kunnianhimo saavat aikaan saman, mutta vietin erilainen ilmeneminen eri tavoin samanikäisillä ihmisillä ei selity muusta kuin orgaanisen

perusta olettamisesta, aivan niinkuin erilainen olutmieli eri ihmisillä epäilemättä riippuu eri rakenteista eikä tahdosta ja ymmärryksestä. Descuret'n moraalinen ahneuden lähde on oikeastaan metafyyssinen, joka olisi etsittävä järjestä, ymmärryksestä tai tahdosta, mutta sellaista metafyyssistä ahneuden syytä ei ole olemassakaan. Niinkuin sukuvietillä on orgaaninen eikä suinkaan metafyyssinen syynsä, niin kaikilla passioilla on orgaaninen syynsä, jonka vaikutukset sitten tulevat järkeen ja tahtoon. Vain tällä tavoin voimme saada selvän kuvan ihmisen olemuksesta.

940. Ellemme kovin pahoin petä itseämme, myös varastamishalun subjektiivinen perusta on ruoansulatuselimissä. Se on voitonhimon eräs laji. Varas alkaa lapsena varastaa ruokapalan tai sokeripalan tai jotain muuta suuhun pantavaa, joka maistuu makealta, sitten otetaan lantti, jolla nuori varas ostaa itselleen piparkakun tms. Tästä näemme, miksi köyhyys tuottaa monia varkaita. Rikkaiden lapsien ei tarvitse varastaa. Siksi rikkaiden joukossa on suhteellisesti vähemmän varkaita. Säätyhenkilöillä on sitäpaitsi niin suuri kunnianhimo, että heidän täytyy kaikin mokomin varottaa lapsiaan siitä paheesta. Tartuffe, Lasse Maija ja muutamat muut kuuluisat suurvarkaat tekevät tässä poikkeuksen, sellaisilla yksilöillä varastamisvietti on saanut kehittyneet elimensä jo äidin kohdussa.

941. Vaikka etsimmekin varastamishalun perustetta ruoansulatuselimistä, emme silti tahdo sotia Gallenin aivoista löytämiä varastamiselimiä vastaan. Kun nimittäin orgaaninen elämä on luonut hermoelämän elimet, täytyy olla tietty suhde ruumiin suskeptioelimen ja aivojen rekeptioelimen välillä. Jokaista juurikuitua vastaa oksa rungossa, pitkiä luita vastaa pitkä kaula, ja jolla on voimakas sukuvietti, hänellä on myös voima sen tyydyttämiseen, suursyömärillä on myös kyky sulattaa ruokaa. Anatomia luultavasti tulee vahvistamaan tämän suhteellisuuden aivojen perkeptioelimen ja ruumiin suskeptioelimen välillä. Aivojen varastamiselin on tarkastelua varten, se herättää orgaanisen elämän

passion, ja tämä herättää tahdon halun, mikäli pelkkä kohteen vaikutus varastamiselimien ei vaikuttane välittömästi tahtoon, jossa tapauksessa meidän olisi pakko olettaa objektiivinen tahto, ts. aatteen olisi välttämättä herätettävä tahdossa halu ilman intressiä, ilman passiota. Mutta olemme jo edellä osoittaneet, että passio herättää halun, aatteen ja käsitteen sitten, kun havainto on herättänyt passion. Mutta myöskin mielikuvitus on havainto, joka voi herättää passioelimet toimintaan.

942. Vaikka olemmekin olettaneet sellaisen ravitsemisvietin, joka ilmenee tahdossa varastamishaluna, perustuvan ruoansulatuselimiin, emme silti voi tarkoin määrittää, onko mahalaukku se elin, vaiko mahdollisesti ohutsuoli tai paksusuoli. Emme tunne kaikkia ruoansulatus tapahtuman eri asteita, jotka tapahtuvat sisäelimissämme, mutta oivallamme hyvin, että jos voisimme tuntea, miten ruoka sulaa kussakin eri elimessä, olisi se tunne erilainen mahalaukussa, erilainen paksussa suolessa jne. Mutta vaikka emme ole tottuneet erottamaan näitä tunteita, voi silti herätä erilaisia haluja sen mukaan, mitkä elimet ovat milläkin tavoin eri henkilöillä kehittyneet. Sanalla sanoen: Kun jokaisella passiolla on oltava orgaaninen perustansa orgaanisen elämän alueella ja perkeptioelimensä hermoelämän alueella, emme voi kieltää, etteivätkö varastamiselimet olisi aivoissa ja niiden vastaavat suskeptioelimet mahassa, koska varastelevaisuus on ravitsemisvietti, mikä lapsilla ilmenee haluna pistää kaikki suuhunsa.

943. Pahempi on filosofin etsiä varastamiselintä järkiselusta. Olisikohan varastamishalu ymmärryksen halu? Moni varas työskentelee ymmärryksellään päästäkseen pois putkasta, samoin hän miettii ymmärryksellään, kuinka voisi panna ryöstön toimeen. Ehkäpä filosofi tarkoittaa, ettei varastamishalu määrää varkaan luonnetta, jos varkaalla on moraalinen tahto, joka määrää itsensä rehellisyyteen. Siinä tapauksessa hän on kunniallinen varas. Silloin on vain kysymys siitä, mikä puoli varkaan persoonallisuudesta muodostaa varkaan todellisen persoonallisuuden. Me oletamme näet, ettei varas omanvanhurskauden

takia omista itselleen omaatahtoaan omaksi oleelliseksi tahdokseen. Mutta silloin varkaan pitää myös osoittaa, ettei varastamistahto ole hänen tahtonsa. Me väitämme, että varas on varas, niinkauan kuin hänellä on varastamistahto eli halu varastaa.

944. Varastelevaisuus ilmenee jo pieninä varkaiden lapsissa. Heidän näköpiirissään ei ole kunniallisia ihmisiä, heissä havaitsee tiettyä karsastamista, mikä on luonteenomaista jokaiselle varkaalle, tuo karsastus on tietoisuutta heidän omasta kaksinaisuudestaan, kun ollaan ulospäin kunniallisia mutta sisäisesti kunniantomia. Kunnianhimo tekee varkaan maailmalle kunnialliseksi. Kunnianhimo herättää vihaa, jos joku moittii häntä varkaaksi, sillä hän on hyvin arka hyvästä nimestään ja maineestaan niinkuin hyveellinen huorakin. Sekä varkaan että huoran on nähty itkevän katkeria kyyneliä loukatun kunniansa takia, mutta ne ovat olleet krokotiilin kyyneliä.

945. Kunniallinen varas tekee oikein kaikille kaikessa, mihin ryhtyy, mutta ottaa kunnan maksun kaikista vaivoistaan ja tavaroistaan. Kaikki, mitä hän voi ottaa lähimmäiseltään lain ja oikeuden varjolla, on hänelle luvallista eikä syntiä. Mutta hän ei halua olla mikään pettäjä, sillä omavanhurskaus ja kunnianhimo ovat niin suuria, ettei hän halua vain tulla arvostetuksi kunniallisena miehenä, vaan hän haluaa myös olla kunniallinen mies. Mutta kun hän ottaa köyhältä oikeuksiaan ankaruudella, hän ei huomaa, että ahneus on tehnyt hänen omantuntonsa kuuroksi ja tappanut laupeuden. Muutamat ovat varastamatta, kun kunnia siitä kieltää, mutta sen sijaan lainaavat tai ottavat velaksi maksamatta, pettävät siellä, missä vain pystyvät. Kaiken tämän saa ahneus aikaan. Ahneus ei ole pienin pistin lihassa, silloin kun se joutuu ristiriitaan moraalisen passion kanssa. Pian huomataan, että ahneus on kaikissa yhteiskuntaluokissa vallitseva passio, mutta erittäin talonpoikien keskuudessa, joilla ei ole kunniaa menetettävänä. Myöskin valtio-oikeudessa voitonhimolla on merkityksensä, vaikka eri kansakunnat osoittautuvat siinä suhteessa eri luontoisiksi. Itsekkyys

näyttää olevan suurin Venäjällä, voitonhimo Englannissa ja kunnianhimo Ranskassa. Kun nämä perkeleet joutuvat sotaan toistensa kanssa, silloin muiden perkeleiden on viisainta ryömiä piiloon.

947. Olemme saaneet aavistuksen siitä, että ravitsemisviettiä ei ole annettu vain vatsan täyttämistä varten, vaan paljon korkeampaa päämäärää varten. On havaittu, että heränneillä on vanhurskauden ja sen Jumalan sanan maidon nälkä ja jano, josta Vapahtajamme sanoo: ei ihminen elä ainoastaan leivästä, vaan jokaisesta sanasta, joka Jumalan suusta lähtee. Tämä tunne on luonnolliselle ihmiselle hyvin merkillinen ja aivan selittämätön, ehkäpä uskomatonkin, mutta on koettu totuus, että hengellinen nälkä on hiuka, jota mikään luonnollinen ravinto ei pysty poistamaan. Elleivät viettimme olisi niin turmeltuneet, hengellinen nälkä olisi vastapainona ruumiilliselle, minkä monet heränneet ovat saaneetkin kokea.

XX. Viha ja kostonhimo

948. Niinkuin sappi on mustan veren ydinaines, niin on viha itsekkyyden ydinaines. Villipeurahärällä ja muilla härillä itsekkyyden elin, maksa, on kookkaampi kiiman aikana kuin muulloin, minkä asian fysiologit selvittäkööt. Itsekkyyden elimen suurempi toiminta on läheisessä yhteydessä itsekkyyden passioon, minkä voi havaita villipeurahärillä ja muilla härillä, jotka ovat itsekkyyden tyyppejä. Pukit, porohärät ja muut härät, joiden kiima-aika osuu tiettyyn aikaan vuodesta, on teurastettava ennen kiimaa, koska niiden liha saa kiima-aikana karvaan maun paljosta sapesta, jonka veri valuttaa ja imettää. Samasta syystä äitejä ja imettäjiä on kielletty imettämästä heti vihan puuskan jälkeen, koska sappi on myrkyä, jota tuollaisessa puuskassa vuotaa suuria määriä ja myrkyttää sekä veren että äidin maidon.

949. Tunteen todistuksen perusteella, jonka myös fysiologiset havainnot vahvistavat, on sappea pidettävä vihan elimenä. Kun ihminen suuttuu, vuotaa suurempi määrä sappea vatsaan, ja siitä on olemassa monia todisteita. Kun Kustaa IV Aadolf kiivastui, hän oksensi harmista sapensekaista oksennusta. Olemme nähneet miehen, joka äkillisen mustasukkaisuuden yllättäessä sai sapensekaista oksennusta. Jos mahaan valunut sappi ei tule pian oksennuksina pois, se imeytyy vereen ja vaikuttaa ärsyttävästi sydänkudoksiin. Sitä seuraa raukeus, haluttomuus tai herpautuminen hermosysteemissä vihanpuuskan jälkeen, siitä johtuu puhetapa »herättää pahaa verta» ja »kuvottaa harmista». Se, mitä Bichat on pannut merkille aisteista passioiden johtajina, soveltuu täysin siihen, että ärsyttävä havainto herättää pahan veren mahdollisesti sympaattisen hermoston välityksellä. Tämän ylikiihottumisen jälkeen syntyy todellinen vaiva ja sydämen tuska tai paha omatunto subjektiivisen tajunnan elimessä.

950. Kun kaikki passiot liittyvät itsekkyyteen, joka on perkeleiden päämies, josta toiset perkeleet ovat enemmän tai vähemmän riippuvia, niin myös vihaa voidaan pitää palvelushenkenä, joka riippuu tosin lähinnä itsekkyydestä — esim. vihaista härkää ei olisi niin helppo ärsyttää, ellei se olisi niin suuri egoisti, ja villipeurahärkä osoittaa paljon vihaa kiima-aikana, vaikkei muuten. Mutta vihan voi herättää myös kunnianhimo, voitonhimo, huoruuden perkele jne. Viha on siis palvelushenki toisille perkeleille, ja sitä voidaan siten pitää toisen luokan perkeleenä, koska se ei ole ensi luokan perkeleiden tavoin jatkuvasti toiminnassa; se on periodinen passio, joka vaikuttaa veren kautta sydämeen ja aivoihin, ja on vaikea sanoa, vaikuttaako tämä passio hermojen kautta aivoihin. Muutoin se riippuu temperamentista ja rakenteesta, tai paremminkin viha muodostaa erään temperamenttia määräävän voiman (kpl T).

951. Ei ole hauskaa eikä miellyttävää suuttua, sillä suuttumustilassa ihminen tekee sellaisia töitä, joita hän saa katkerasti katua. Luonnollinen ihminen kyllä sanoo: en voi mitään tulisuukselleni; mutta sen, että

ihminen on todella vastuullinen tulisuudestaan, todistaa hermosysteemin herpautuminen tai murhe ja paha omatunto, joka tavallisesti seuraa sellaista ylikiihottumista. On ihmisiä, jotka vihanpuuskan jälkeen tuntevat pahoinvointia, toisten täytyy valittaa omantunnon vaivoja ja sydämentuskaa, jotka syntyvät luonnottomasta kiihtymyksestä. Kun ihmisellä on negatiivinen tahdonvapaus, joka on positiivinen hermoelämän alueella, ei kukaan voi sanoa, ettei hän voi mitään tulisuudelleen silloin, kun passio purkautuu teoksi; millään psyykkisellä, metafysisellä tai moraalisella perusteella ei voida pikaistuksissa tehtyä murhaa pitää vähemmän rangaistavana kuin sitä, mikä ei ole tapahtunut pikaistuksissa.

952. Luultavasti on lähdetty siitä motivoimattomasta vakaumuksesta, että ihminen kiihtyneessä tilassa ei ole itsensä herra, ei pysty käyttämään järkeään oikein. Mutta jos hänellä ei olekaan aikaa harkita tuona kiihtymyksen hetkenä, on hänellä kuitenkin hyvää aikaa edeltä päin ajatella, mitä vihollista hänen olisi eniten pelättävä ja mikä perkele useimmin hyökkää hänen kimppuunsa. Descuret on osoittanut, miten ihminen kuoleman pelosta voi vastustaa ja voittaa tulisuuttaan, mutta se ei käynyt päinsä pelkästään tahdon voimalla, vaan apuun tuli toinen passio, kuoleman pelko. Kun ihminen tietää, mitä perkelettä hänen on eniten pelättävä, niin on oma vikansa, jos hän heittäytyy tuon vihollisen käsivarsille perkeleellisen passion purkautuessa toiminnaksi ja teoiksi.

953. Viha ei ole mikään salainen passio, suruttominkin voi tuntea vihaa. Mutta joka tuntee helposti kiihtyvänsä eikä ajoissa ota siitä vaaria omaksi sielunrauhakseen, hän on todella rikollisempi kuin se, jota salainen passio hallitsee, niin että passio panee hänet tekemään paha ilman että hän tietää sitä itsekään. Mutta luonnollinen ihminen ei tunne, että viha on vihollinen, jota pitäisi pelätä, jottei tuo vihollinen yllättäisi häntä. Kun hän tulistuksissaan tekee jotakin hullua, hän katuu vasta jälkeen päin, mutta silloin se on myöhäistä. Kun luonnollinen ihminen ei valvo eikä sodi hengellisiä vihollisiaan vastaan, hänen täytyy toisinaan kärsiä

syyttömästi tulisuudestaan, mutta tuo perkele ottaa yhtä vähän syytä päälleen kuin muutkaan perkeleet. Vaikka itserakkaus narraa tulistuvaa puolustamaan itseään sanomalla: en voi tulisuudelleni mitään, omatunto kuitenkin sanoo: sinussa itsessäsi on syy, sillä perkele on sellainen henkilö, jolla ei ole tahtoa eikä ymmärrystä (rationalistin demoniopin mukaan).

954. Viha on kiivastuva perkele. Kun se muuttuu valkeuden enkeliksi, se ilmestyy totuuden tulkkina alistumisen ja tottelevaisuuden vaatimuksin, jota se vaatii kaikilta, eikä lähde pois hakullakaan. Kun viha muuttaa veljesmurhaajan ihonvärin, ei synti voi olla salassa. Se on ollut murhamies alusta alkaen, mutta jättää usein paljon katumusta ja murhetta jälkeensä koska tekee tulistuksissaan monta tyhmyyttä. Mutta kun se jättää jälkeensä katumusta ja omantunnon tuskaa, se ei ole pahin kaikista perkeleistä, vaikka sitä monet veren viat tahraavatkin.

Jälkeenpäin kunnianhimo, omavanhurskaus ja voitonhimo rankaisevat vihaa, koska se on pettänyt monia toimimaan vihastuksissa, ja siitä nuo toiset perkeleet eivät pidä, mutta tämän omanvanhurskauden ja kunnianhimon rankaisun kautta saa myös Jumalan henki tilaisuuden vaikuttaa totista katumusta monessa, joka juuri sen kautta on herännyt.

955. Salaviha on eräs vihan laji, ja sitä pidetään alhaisempana kuin julkista vihastumista, näin ainakin maailma arvostelee näitä passioita uskotellen, ettei ihminen voi vihastumiselleen mitään, mutta pitkäaikaiseen vihaan hänellä on itsellä syynsä. Emme usko, että kumpikaan näistä perkeleistä tottelisi ihmisen tahtoa, mutta niin paljon oivallamme, että jos Kain olisi totellut Jumalan ääntä sydämessään ja alkanut sotia syntiä vastaan, ei mitään veljesmurhaa olisi tapahtunut. Viha on vihastumisen alempi aste, sapsen salainen siivilöityminen, ja vaikka salaviha samoin kuin vihastuminenkin on periodinen passio, se voi olla pitkäaikainenkin. Se voi kestää koko ihmisiän eikä itse kuolemakaan voi sammuttaa kuolettavaa vihaa, ellei väliin tule sovitusta tai passio tule muulla tavoin tyydytytyksi. Mutta niinkuin ärsytys vihastumiseen ei ole

ihmisen estettävissä, ei ihminen voi luonnollisessa tilassaan voittaa vihaa tahtonsa voimalla, vaan viha kestää siihen asti, kunnes joku seikka laukaisee tämän passion.

956. Hengellinen viha on myös eräs vihan laji, joka on omanvanhurskauden palveluksessa ja saa siitä kauniin värinsä. Hengellinen viha ilmenee ylimmäisissä papeissa, kirjanoppineissa ja fariseuksissa omantunnon vaatimuksen tajuntana, pyhänä velvollisuutena hävittää Jeesus Nasaretilaisen puolue hengellisen ja maallisen lain voimalla. Tämä on kolmas perkele, joka pystyy muuttumaan valkeuden enkeliksi (huom!) maailman silmissä. Voisi luulla, että itse oikeudenmukaisuus istuu inkvisition tuomioistuimella, mutta itse asiassa on kyseessä vain hengellinen viha kristillisyyttä kohtaan, joka viha Lutherin tajunnassa ilmeni vihollisuutena Jumalaa kohtaan. Tämä vihollisuus Jumalaa kohtaan on maailmalle kokonaan salattu, mutta se, jolla on herännyt omatunto, saa kyllin usein nähdä vihollisuutensa Jumalaa kohtaan ja hengellisen vihansa kristityltä kohtaan, vaikka kuollut usko väittää, ettei ihminen pohjimmaltaan voi olla niin turmeltunut, että hän tuntisi vihaa Luojaansa kohtaan, ja kuitenkin moni on Lutherin tavoin sen kokenut. Paavalilla oli kääntymyksensä jälkeen sen ymmärrys, että hän kääntymättömässä tilassaan oli ollut Jumalan vihollinen, 1. Tim. 1: 13.

957. Hengellinen viha on näyttänyt lohikäärmeen hampaitaan uskonnon vainoissa ensimmäisestä suurinkvisiittori Kainista alkaen viimeisiin asti. Juutalaiset, pakanat ja paavit vainosivat profeettoja ja kristityitä, ja protestanttinen kirkko on myös jättänyt jäljet lohikäärmeen hampaista Englannissa, Saksassa ja erikoisesti Ruotsissa. Puhdasoppisen saven vaikutus järjessä on siinä määrin sokaissut oppineiden inkvisiittoreiden järjen, että mitä julmimmista murhateoista tuli heille pyhä velvollisuus hävittää kerettiläiset, he luulivat sillä tekevänsä Jumalalle palveluksen. Terve järki ei kyllä sisällä ainuttakaan aatetta autodafeesta tai muista julmuuksista eri tavalla uskonnosta ajattelevia kohtaan, jotka eivät

millään tavoin loukkaa tavallisen luonnonoikeuden pyykittämiä oikeuksia. Rikos, josta vainottuja tavallisesti syytetään, on ollut se, että he ovat häirinneet omantunnon rauhaa; puolueeton historia on kuitenkin sen lukenut vainoojien viaksi eikä vainottujen. Kristityt ovat tosin häirinneet suruttoman joukon väärää omantunnonrauhaa, jota perkele ja hänen aseenkantajansa pitävät kallisarvoisimpana oikeutenaan. Jus talionis-lain mukaan pitäisi niidenkin, joita puhdasoppisen saven aivoihin tekemä vaikutus ohjaa lain ja oikeuden varjolla tappamaan, antaa toisille kuulua saman oikeuden, ts. jos omantunnonrauha on oikeutetusti kallisarvoisin ihmisen oikeuksista, ei inkvisiittorien pitäisi myöskään häiritä toisten ihmisten omantunnonrauhaa maallisen lain voimalla, vaan antaa kunkin pitää häiriintymättä omantunnonrauhansa. Mutta kun infernaaliset passiot pirullistavat järjen, silloin kuninkaallinen huora ei saa omantunnonrauhaa ennenkuin Johannes Kastajan pää tuodaan vadilla.

958. Nämä infernaaliset passiot, nimittäin kuninkaallisen huoran viha ja inkvisition viha, ovat kuolettavaa vihaa ja vaativat verta, ja syy tähän on omassa vanhurskaudessa, joka sokaisee sekä järjen, ymmärryksen että omantunnon. Mutta näiden infernaalisten passioiden aistillisen ja moraalisen aineksen selvittäminen ei ole mikään helppo asia. Voimme kyllä kuvitella, että vihan aistillinen aines on julmuus, joka ilman mitään asiallista syytä herättää halun kiusata syyttömiä olentoja, jotavastoin vihan moraalinen aines, sapensekainen veri, herättää kostonhalua. Heinrothin mukaan julmuus esiintyy flegmaattisilla henkilöillä, jotka voivat olla kylmäverisesti julmia. Tämä infernaalinen passio, julmuus eli kiusanhenki, on ollut tietyillä historian henkilöillä, joissa ei ole voitu havaita vihastumista eikä salavihaa. Salaviha, joka ilmenee kostonhimossa, voi sammua ja siten tulla tyydytetyksi. Mutta julmuus, joka ilmenee kroonisena passiona, on muiden aistillisten passioiden tavoin tyydyttämätön, mistä voidaan päätellä, että julmuus on vihan aistillinen aines, kostonhimo vihan moraalinen aines.

959. Eri asia on, minkä moraalisten passioiden olisi vastattava näitä infernaalisia eli millä tavoin vihastuminen ja salaviha olisivat ilmenneet ihmisen viattomuuden tilassa. Asia ei ole niin helposti selvitettävissä, mutta jos otamme avuksi ne kokemukset, joita elävä kristillisyys voi osoittaa, huomaamme, että kristityn viha ilmenee totuuden intona. Kiivaus sinun huoneesi puolesta kuluttaa minut. Se on vastakohta sille väärälle innolle, joka ilmenee omanvanhurskauden hengellisenä vihana, johon yhdistyy verenhimoisuus ja julmuus. Heillä on kiivaus Jumalan puolesta, mutta ei taidon jälkeen. He inhoavat kaikkea, mikä on heidän hengellisen itsekkyytensä ja hengellisen kunnianhimon tiellä (918). Vapahtajan hengellinen viha ilmeni muutaman kerran siinä, kun hän ajoi karjan pois temppelistä, kun hän katsoi fariseuksia vihastuen ja kun hän sanoi Pietarille: väisty taokseni, saatana, Jumalan viha on todellinen passio, jota kutsutaan Jumalan ankaraksi vanhurskaudeksi. Se ilmeni Mooseksen aikana Israelin lapsia kohtaan ja juutalaisia kohtaan Vanhan testamentin aikoina aina Jerusalemin viimeiseen hävitykseen saakka. Mutta Vapahtajan persoonassa tämä pyhä into oli muuttunut pyhäksi innoksi julistaa evankeliumia, mikä oli myös apostoleilla hallitsevana intona. Yhden ainoan kerran Jumalan hengen pyhä into ilmeni rankaisevana vihana Ananiasta ja hänen vaimoan kohtaan.

960. Kristityn julmuus on siinä, että hän pistää totuuden puukon vanhan aatamin sydämeen, mitä suurimmalla julmuudella haavoittaa vanhan aatamin herkkää omaatuntoa, armotta repii auki vanhat omantunnon haavat, jotka on peitetty suruttomuuden salvalla, jota hengelliset puoskarit ovat panneet sen päälle. Mitä suurimmalla kylmäverisyydellä hän katselee vanhan aatamin omantunnon tuskaa ja sydämen hätää. Kristityn kostonhimo on siinä, että hän rukoilee vihamiestensä puolesta, että hän antaa heille heidän julmuutensa anteeksi ja että hän kokoaa tulisi hiiliä heidän päänsä päälle. Sitäpaitsi hän halveksii vihamiehiään hengellisellä ylimielisyydellä siten, että hän antaa näiden kiusata häntä vihalla, katkeruudella ja vainolla, hän pakottaa heidät taipumaan tomuun moraalisen välttämättämyyden alla ja hän ruuskii heitä kristillisen

rakkauden rautaruoskalla. Mutta tätä hillitöntä itsekkyyttä on pidetty itsepäisyytenä ja uppiniskaisuutena vallitsevaa valtionuskontoa kohtaan, tätä sietämätöntä ylpeyttä pidettiin hengellisenä ylpeytenä, tätä maailman jumalien halveksimista pidettiin jumalattomuutena ja uskonnonhalveksumisena. Kristittyjen suurta rohkeutta kuoleman hetkellä pidettiin villinä fanaattisuutena aikana, jolloin kristinusko oli elävää. En tiedä, kuinka mahtanee nyt olla.

961. Mutta juuri tämä itsekkyyks, tämä hengellinen ylpeys ja tämä hengellinen viha ensimmäisissä kristityissä ja tämä maailman jumalien halveksiminen muuttui paavikunnassa infernaaliseksi passioksi, pyhäksi vihaksi totisia kristityitä vastaan, vihaksi, joka vuotaa puhdasoppisesta sapesta, jonka vaikutuksia olemme nähneet vuodesta 30 nykyaikaan asti. Puhdasoppisesta sapesta vuotava pyhä viha ilmenee nyt verenhimoisuutena, julmuutena ja vaivoina, kun kristillinen viha vuotaa kuiviin inkvisitiokirveen alla, kristillinen viha pystyttää polttorovioita kerettiläisille, se vaatii verta, sakkoja tai maastakarkotusta epäillyille hurmahengille, jotka häiritsevät omantunnon rauhaa, ja kun kristillinen viha vaatii katumusta, parannusta ja omantunnontuskaa katumattomalta syntiseltä, hengellinen viha vaatii ruumiin tuskaa: inkvisiittorien on kidutettava ruumista, kun eivät yllä sieluun. Hengellinen viha lähtee puhdasoppisesta sapesta ja herättää pyhän innon hävittää kaikki epäillyt kerettiläiset. Niiden, jotka panevat toimeen uskonnon vainoja, on pestävä sielunsa puhtaiksi kerettiläisten veressä, koskapa he eivät ole tulleet tarpeeksi puhtaiksi lohikäärmeen veressä. Niin tekivät juutalaiset, niin tekivät pakanat, niin tekee paavi, ja niin tekevät luterilaisen kirkon prelaatit; saa nähdä, kuinka puhdas heidän sydämensä on, kun he ovat pesseet itsensä puhtaaksi kristittyjen veressä. Pelkään, että ne veritahrat, jotka ovat pisaroineet heidän vaatteilleen, eivät lähde puhtaiksi omanvanhurskauden infernaalisella saippuavaahdolla.

YY. Kateus ja mustasukkaisuus

962. Kateus on myös eräs näistä itsekkäistä passioista, jotka ovat läheistä sukua vihan kanssa ja joiden orgaaninen perusta on maksassa, itsekkyyden elimessä, mutta kateus ei ole itsekkyyden tavoin edellytyksetön, ilman aiheita. Ensiksi herää itsekkyyden jo äidin kohdussa itsetunnon nimellä, sitten herää ravitsemusvietti ruoan haluna, Descuret'n mukaan kateus voi herätä jo puolen vuoden ikäisellä lapsella, siis ennen kunnianhimoa. Itsekkyyden, kunnianhimo ja voitonhimo herättävät kateuden toimimaan, ja se on siis palvelushenki, jonka on oltava toisille perkeleille alamainen. Kateus vaikuttaa verenkiertoon estävästi, aiheuttaa sisäelimissä tukkeutumia, josta johtuu maksan sairaaloinen ja epänormaali toiminta, joka Descuret'n mukaan tosin erittää sapetta tavallista enemmän, mutta kun tavallinen sappi vereen sekoittuneena jouduttaa verenkiertoa, täytyy sapsen, joka estää verenkiertoa, olla sairaaloinen ja epänormaali, koska siltä puuttuvat ne ominaisuudet, jotka vaikuttavat kiihdyttävästi sydänsäikeisiin. Siitä johtuu huomattava kalpeus niillä, joita tuo musta henki vaivaa. Viittaamme lukijaa Descuret'n tutkielmaan kateudesta.

963. Kateus oli epäilemättä se kadotuksen henki, joka kadehti ihmisten onnea paratiisissa. Kun itsekkyydellä on kaikkea kyllin itsessään, se ei voi kadehtia toisten onnea niin kauan kuin se itse on onnellisin, mutta sillä hetkellä kun se huomaa olevansa vailla onnea, jota toisella taas on, samalla hetkellä siinä herää kateus, sillä se ei voi sietää, että joku toinen olisi sitä onnellisempi. Kateus oli luultavasti herännyt samalla hetkellä, kun itsekkyyden tunsi olevansa riippuvainen korkeammasta voimasta, mutta kun itsekkyyden ei pystynyt karistamaan päältänsä tämän korkeamman voiman moraalista välttämättömyyttä, joka oli itsekkyyden täydellinen vastakohta ja negatio eli itsensäkieltäminen, niin sen täytyi kostaa tälle korkeammalle voimalle sillä tavoin, että se teki tämän nuorimman lapsen onnettomaksi. Itsekkyyden eli kadotuksen ruhtinas tiesi kyllä, ettei se ylety Jumalaan henkilökohtaisesti, mutta kun Jumala oli

antanut elämän yhdelle olenolle, joka oli hyvin likeisenä hänen sydämellään, itsekkyyks keksi kostaa sillä tavoin, että haavoitti vanhimman sydäntä mitä verisimmin lapsen alennustilan avulla.

Huomautus: Itsekkyyks on passiona ihmisessä aivan ilman edellytyksiä. Ei voida sanoa, että Jumala on luonut itsekkyyden. Tässä on kyse ensimmäisestä ihmisestä, sillä nyt tuo synty siirtyy sukupolvesta toiseen. Mutta ensimmäisessä ihmisessä itsekkyydellä ei ollut mitään perustetta. Sitä paitsi ei riippumattomuuden ja vapauden halu herännyt ensimmäisenä ihmisten tietoisuudessa, vaan tiedon halu. Aate, että on kaikkea itsellä kyllin, ei voinut myöskään olla ensimmäinen aate ihmisen järjessä. Sellainen aate edellyttää itsetietoisuutta omasta mahdollisesta itsenäolemisesta. Sellainen riippumattomuuden aate voi olla vain sillä, joka tuntee voivansa olla olemassa omin voimin ja ilman muiden apua. Tämä itsekäs aate edellyttää siis tietoisuutta itsenäolemisen mahdollisuudesta. Olla olemassa oman voimansa varassa, ts. olla itse oma luojansa, olla itse korkein, olla tunnustamatta mitään korkeampaa yläpuolellansa, se ei ole vielä koskaan tullut kenenkään mieleen, eipä itse Nebukadnesarilla voinut olla sellaista aatetta. Sanalla sanoen: ihmisten keskuudessa ei ole vielä ollut sellaista itsekkyyttä, jolla kaikki olisi itsellään. Sen on täytynyt näin ollen syntyä eksistenssissä, jossa tunnettiin, että on voimaa olla olemassa ilman toisen apua. Niin lähellä absoluuttista itseolemista on sen eksistenssin täytynyt olla, joka saattoi tuntea sellaisen ajatuksen itsessään, että hän voi eksistoida ja subsistoida omin voimineen ja siis omata kaikkea kyllin itsessänsä.

963 b. Kun tätä itsekkyyden korkeinta astetta, joka asettaa itsensä Jumalaksi, ei tähän asti ollut olemassa ihmiskunnan piirissä, — emme tiedä, kuinka pitkälle itsekkyyks tämän jälkeen menee — pidämme loogisesti todistettuina, ettei itsekkyyks voinut syntyä itsestään ensimmäisissä ihmisissä, ja siksi se oli ihmisen persoonallisuuden alueella kokonaan edellyksetön. Mutta persoonallisuuden korkeammalla tasolla on itsekkyyks ajateltavissa, niinkuin yllä on osoitettu. Kuitenkin

itsekkyyks on nyt ensimmäinen ihmisessä heräävä passio, koska kaikki muut passiot liittyvät itsekkyyteen aikaisemmin olevana, eikä tämä ole vain pelkkä olettamus, vaan on loogisesti todistettavissa, että itsekkyyden on ollut oltava olemassa ennen kunnianhimoa, ennen kateutta jne. Siitä seuraa, että itsekkyyks oli järjestyksessä ensimmäinen, joka voi herätä persoonallisuuden alueella, missä se ei ollut täysin edellytyksetön. Kun siis itsekkyyks oli syntynyt riippumattoman itse-eksistenssin aatteen kautta, mikä ei todellistunut vastoin Luciferin tahtoa — tässä järjestyksessä heräävät ihmisen passiot —, ja aihe tähän aatteeseen saattoi olla Jumalan itse-eksistenssin katseleminen, silloin heräsi kateus Luciferin persoonallisuuden alueella, koska sen täydellisen itse-eksistenssi-suhteen aate ei täysin toteutunut. Se katkoi kaikki kahleet ja tuli tahdossaan moraalisesti täysin vapaaksi ja kaikesta korkeammasta voimasta riippumattomaksi, mutta metafysisesti se oli vielä sidottu ja korkeammasta voimasta riippumaton, se ei voinut tehdä tyhjäksi Jumalan kaikkivaltiutta, se ei voinut tehdä tyhjäksi sitä korkeampaa voimaa, joka sen oli luonut. Tämä eksistentiaalisuhde Luojaan tuli suurelle egoistille vaivalloiseksi, sillä ei voinut olla itsessään kylliksi niin kauan kuin sen oli tunnustettava, että on olemassa korkeampi voima.

964. Tämä metafyyksinen riippuvaisuus tuli suurelle egoistille vaivaksi. Silloin oli aivan järjestyksen mukaista, että kateus heräsi ensiksi Jumalaa kohtaan, jota se ei voinut kuitenkaan saavuttaa muutoin kuin pelottamalla pois Jumalan luoman teon, mutta ennen muuta sillä tavoin, että se vietteli Jumalan nuorimman lapsen, joka aina on likinnä vanhimman sydäntä. Vasta silloin suuresta egoistista tuli Diabolos, kun se sai kateuden avukseen. Kateus on kiusan henki, joka on oma kiduttajansa, toisten onni sitä kiduttaa. Ainoa lievitys sen vaivoissa on vahingonilo, mitään muuta autuutta kateus ei pysty saamaan.

Huomautus: Mitä edellisissä kohdissa on sanottu, voidaan verrata Martensenin oppiin syntiinlankeemuksesta, jossa on esitetty muutamia

olettamuksia pahan prinssiipistä, mutta ilman todistettavaa pohjaa. Näissä olettamuksissa on metafysiikka sivuutettu kokonaan. Ei ole välitetty määritellä itse pahan käsitettä, ei ole määritelty, onko pahan prinssiippi substanssi vai akkidenssi. Väitämme, ettei paha voida ajatella ilman yhteyttä tiettyyn henkilöön. Koska synti eli paha on anomia, laittomuus, 1. Joh. 3: 4 tai aberratio a lege, lain rikkomus (Völdike) nousee ensiksi kysymys: quis legem tult, Deus? ja toinen kysymys: onko Jumalalla oikeus laatia lakeja kaikkia alaisiaan varten? Kyllä, jos lait ovat oikeudenmukaisuuden vaatimusten mukaisia, sillä epäoikeudenmukaiset lait eivät sisällä velvollisuutta niiden tottelemiseen, sanoo suuri juristi. Mutta kuka sitten määrittelee, mitkä lait ovat oikeuden mukaisia, mitkä eivät? Ehkä kansa, alamaiset tai ne, jotka saavat olemassaolostaan kiittää suurta lainsäätäjää, joiden esse ja non esse riippuu vain hänestä. Tarkoitan, että itse perkeleenkin on myönnettävä, että sen metafyyminen eksistenssi riippuu täysin korkeammasta voimasta, ja niin kauan kuin se sen myöntää, on sen myöskin myönnettävä, että sillä korkeammalla voimalla, joka on sen luonut, on myöskin oikeus se tappa, mutta juuri tätä herruutta tuo kapinannostaja nimittää epäoikeudenmukaisuudeksi. Huomataan siis, että pahan käsite on jotakin suhteellista, jotakin määrittelemätöntä. Vaikka näet onkin metafyyminen totuus, että sillä, jolla on oikeus elämän ja kuoleman yli, on myöskin oikeus vaatia ehdotonta kuuliaisuutta luomiltaan olennoilta, kuitenkin perkele ja sen aseenkantajat kumartaen kiittävät vapaudesta, jonka sanovat saaneensa Jumalalta, vaikka tuo vapaus voi olla yhtähyvin itseotettu, koska ei voida todistaa, että tuo vapaus, joka ei ole mitään muuta kuin itsekkyyden tuote, kuuluisi ihmisen olemukseen (katolilainen Möhler). Se vain on varmaa, että jos synti eli paha on anomia, täytyy pahan prinssiippiä etsiä persoonallisuudesta, josta tuli ensimmäinen lainrikkoja ja kapinannostaja. Silloin ei hyödytä mitään keskustella pahan välttämättömyydestä tai väitteestä, että hyvää ei voi olla olemassa ilman paha tai että hyve ei olisi hyve, ellei sen vastakohtaa, pahetta olisi olemassa, että Jumalan saavuttaakseen luomakuntansa päämäärän piti kutsua esiin paha

voidakseen harjoittaa hyvää, ettei Jumalan laupeutta olisi voitu tyydyttää, ellei olisi ollut syntiinlankeemusta jne.

Kaikki nämä sofismit perustuvat vääriin premisseihin, joilla ei ole mitään vastaavuutta inhimillisessä elämässä. Kukaan ei vielä ole voinut todistaa pahan substantiaalisuutta. (Vain Flacius väitti, että perisynti kuului ihmisen olemukseen). Siitä seuraa, että paha on akkidenssi, joka on saanut sijansa ensiksi korkeammassa persoonallisuuksissa, joissa itsekkyyks on kääntynyt Luojaan vastaan; tätä itsekkyyttä kutsutaan nyt vapaudeksi, joka perustuu filosofien omaanvanhurskauteen. Filosofit ja katolilaiset väittävät, ettei ihminen voi olla vastuussa toiminnoistaan, jos hän menettää vapautensa. Mutta tämä väärä järjen päätelmä perustuu siihen väärään premissiin, että ihminen on yhä vastuussa teoistaan senkin jälkeen, kun Luoja itse tai Kristus on ottanut vastuun kantaakseen. Mutta on ikuinen totuus, että se, joka ottaa vastuun itse kantaakseen, hän saa vastata koko persoonallisuudellaan iankaikkisesta iankaikkiseen.

Huomautus 2. Martensenin opissa syntiinlankeemuksesta (§ 80 ja seur.) on otettu kumottavaksi muutamia ajattelijoiden oppeja pahan välttämättömyydestä. Hegel, Leibniz, Fichte, Schelling ovat halunneet todistaa pahan välttämättömyyden. Mutta samalla on metafysiikka jäänyt kokonaan pois näköpiiristä. Enin muodostuu hypoteeseista ja sofismeista. Esim. hyvä ei ole hyvää ilman paha; hyve ei olisi hyve, ellei olisi pahetta. Yhtä hyvin voitaisiin sanoa: valo ei ole valoa ilman pimeyttä, lämmin ei ole lämmintä ilman kylmää. Jumala ei olisi Jumala, ellei olisi perkelettä. Tai: valkea ei olisi valkea, ellei olisi mustaa. Tämä dualismi ei ole loogista. Jos näet sovelletaan nämä vastakohtat metafysiikkaan, voidaan pian todistaa, että perkele oli ennen Jumalaa ja paha oli ennen hyvettä. Jos edellytetään, että pimeys oli ennen valoa, on myöskin oletettava, että hengellinen pimeys oli ennen hengellistä valkeutta. Perkele on hengellisen pimeyden alkusyy, siis perkeleen on ollut oltava ennen Jumalaa! Mikä oli todistettava. Tällainen järjen logiikka, joka ei voi

todistaa mitään positiivista totuutta, vaan sen vastakohtan, negaation, johtaa johdonmukaisesti mahdottomuuksiin, kun jokainen positiivinen totuus tulee tyhjäksi vastakohtansa tähden. Tällä logiikalla voitaisiin todistaa, että Jumala on pahan alkusyy. Jotta hyvä tulisi hyväksi, pitäisi Jumalan kutsua esiin paha. Ja että hyve olisi hyve, olisi Jumalan kutsuttava esiin pahe. Siis Jumala on pahan alkusyy.

Todistaakseen laupeuttansa Jumalan pitäisi kutsua esiin rikollisuutta. Kannattaisi ainakin kumota se lause, millä paha johdetaan itsensä vapauden käsitteestä, vaikka Martensen ei ole ottanut tätä väitettä kumotakseen. Kaikki ajattelijat olettavat, että vapaus on tahdossa oleva positiivinen voima. Voidaan siis syystä kysyä, millä tavoin tuo tahdon positiivinen voima hävitettiin. Ihmisen oma henki oli tahdon elin (Martensenin Moraalifilosofia). Mutta ihmisen henki on tahdon alainen (Martensenin mukaan). Tahdolla on valta henkeen nähden. Nyt ennen lankeemusta ei ollut kiusaajaa (Martensen). Mistä tuli sitten vastustava voima, joka oli niin voimakas, että se voitti tahdon positiivisen voiman? Tulisiko naisten himo kohdusta? Monilla vaimoilla on raskauden aikana polttava halu maistaa yhtä tai toista, joka heidän makuunsa on. Ehkä Eeva oli raskaana ja hänet yllätti tuo vastustamaton maistamishalu. Mutta ei, Eeva ei ollut raskaana, ja sitä paitsi hän tiesi, että hedelmä oli kielletty, ja hänellä oli tahdossaan voima sotia himoa vastaan. Mistä tuo vastustamaton halu sitten tuli ja mihin joutui tahdossa oleva voima? Se kaipaa pientä selitystä niiltä, jotka olettavat tahdon positiivisen vapauden. Ellei näet kielletä, että naisella on väliin polttava maistamishalu, joka perustuu kohtuun, ei siitä seuraa, että positiivinen vapaus tahdossa tuhoutuisi hetkessä. Mitä Aadamiin tulee, hän oli niin rakastunut Eevaansa, ettei tahtonut olla yksin onnellinen, jos hän ehkä ajatteli myös kuolemaa, kun Eeva tarjosi hänelle hedelmän. Sillä tavoin voidaan syntiinlankeemus selittää fysiologiselta kannalta. Mutta sillä ei ole syntiinlankeemuksen mysteeriksi selvitetty.

965. Puhtaasti metafyyysisessä eksistenssisuhteessa voi olla mahdollista, että kateus herää kohta itsekkyyden jälkeen; kun sama passio vaivaa imeväistä jo puolen vuoden iässä, ei ole ihme, että sama musta henki vaivaa vanhaa ihmistä. Köyhässä voitonhimo herättää kateutta rikasta kohtaan, välistä kunnian himo herättää kateutta rikkaiden kesken. Descuret väittää, että tämä passio vaivaa eniten taiteilijoita, kirjailijoita ja käsityöläisiä sekä lääkäreitä ja tiedemiehiä, samoin kaunottaria ja korkea-arvoisia virkamiehiä, jotka kilpailevat arvoasemasta ja monarkin suosioista. Yleensä kateus herää kaikkialla, missä jotain kilpailua tapahtuu, siksi on tullut sananlaskuksi, että kateus seuraa kunniaa niinkuin varjo valkeutta. Mutta köyhätkin voivat kadehtia toistensa almuja.

966. Kristityn kunniaa ei kukaan voi kadehtia. Vaikka kristityllä olisi kristillisessä seurakunnassa suurin kunnia, niin kuin Pietarilla ja Johanneksella, ei maailma voi heiltä sitä kunniaa kadehtia, koska kristityn kunnia on maailman silmissä suurta kunniattomuutta. Ei yksikään hallitsija, ei edes kadotuksen ruhtinas ole voinut kadehtia Vapahtajan orjantappurakruunua, joka totisen kristityn silmissä on kunniankruunu, kirkkaampi kultaa ja jalokiviä. Kukaan ei myöskään kadehdi marttyyrikruunua, vaikka kristityt kilpailivat siitä kunniaa, ja jos kristittyä pilkataan, vihataan ja halveksitaan maailmassa, ei kukaan kadehdi tätä hänen kunniaansa, koska kristityn suurin kunnia on maailman suurin kunniattomuus.

967. Kristityn kunnian laita on samalla tavoin kuin hänen itsekkyytensä ja voitonhimonsa. Kristitty ei ole varsin vapaa näistä passioista, päinvastoin on tarkoitus, että kristikunnassa näitä passioita herätettäisiin ja kiihotettaisiin vain sillä erolla, että sitä, mitä maailma pitää suurena, kauniina ja ihanana, kristitty pitää alhaisena, ja päinvastoin, mitä kristitty pitää suurena, kauniina ja ihanana, sitä maailma pitää alhaisena, kuten orjantappurakruunua ja marttyyrikruunua.

968. Maailma ei oikeastaan ylistä eikä ihaile hyvettä, hyve oli toki vanhassa Kreikassa ja Roomassa suuremmissa arvossa kuin nykyään, jolloin jopa negatiivistakin hyvettä katsotaan hymyillen ja halveksien. Mitä nyt sitten maailma pitää suurena, kauniina ja ihanana? Ei niinkään suuria ja jaloja toimintoja, jotka ennen pantiin suureen arvoon, vaan neroutta, taitoa, lahjakkuutta ja tieteitä maailma nyt eniten ylistää ja arvostaa. Sanalla sanoen: nyt pidetään jonakin suurena ja ihanana kaikkea sitä, mitä itsekkyyks, kunnianhimo ja voitonhimo aikaansaavat. Kaikki, mitä ihminen voi tehdä itse, on suurta ja ihanaa. Mutta kaikkea, mitä Jumalan henki vaikuttaa, kuten pietismiä, uskonnontunnetta ja kristillisyyttä, sanan oikeassa tarkoituksessa, maailma vihaa. Yleinen huora voi nykyään saavuttaa joukkojen ihailun, jos hänellä on jonkinlainenkaan ulkonäkö ja jos hän laulaa hyvin tai tanssii kuin Herodiaan tytär tai soittaa fortepianoa jne. Kunnianhimoinen roisto voi saavuttaa kunniaa, valtaa ja rikkautta, kun hän vain kutittaa joukkojen itsekkäitä passioita jne, mutta kukaan ei ylistä kristillisyyttä eikä hyvettä.

969. Kun kateus on fyysisessä ja metafysisessä suhteessa toisten onnen vihollinen, ts. kun jo täällä kadehditaan valtaa, rikkautta, kunniaa, kauneutta, syntyperää ja lahjakkuutta, mikä usein on maailman turhamaiselle ihmiselle onnettomuus, täytyy onnettomuuden tulla vielä suuremmaksi, kun saadaan nähdä toisen maailman todellista autuutta. Silloin vaiva tulee sitä suuremmaksi, kun ei saada edes vahingon iloa Jumalan lasten lankeemuksesta. Täällä perkeleellinen kateus sai ihmisen lankeemuksesta vahingoniloa, mutta silloin ei voida saada mitään vahingoniloa, silloin tuota passiota ei voida tyydyttää, silloin jää ainoaksi nautinnoksi kiusata onnettomia. Näyttää siltä, että silloin kateus saa ainoan mahdollisen tyydytyksensä onnettomien valituksesta. On ihmisiä, jotka nauttivat kaikkien elävien, sekä ihmisten että eläinten kiusaamisesta. Heidän helvetillisestä julmuudestaan voi saada heikon kuvan siitä kiusanhengestä, joka hallitsee kadotettujen asunnoissa. Kateus tekee ihmisen laihaksi, kalpeaksi, rauhattomaksi, sidotuksi, se

suorastaan näännyttää ihmisen, joka sen käsiin on joutunut. Katso Descureta.

970. Jos kysytään, millaista kateus olisi viattomuuden tilassa, on ensin tutkittava, millaisena se ilmeni apostolien kesken helluntaipäivän jälkeen. Näyttää todella olleen kilpailu heidän välillään; kun Paavali vertaa työtään kuuluisimpien apostolien Pietarin, Jaakobin ja Johanneksen kanssa kristillisyyden levittämistyössä, ei Paavali tahdo antaa heille etusijaa, näin erityisesti hänen omiin seurakuntiinsa, varsinkin Korinttoon nähden, missä kristityt olivat alkaneet halventaa Paavalia. Mutta Paavalin oma kehu ei kuitenkaan perustu kateuteen, vaan hän haluaa vain seurakuntien itsensä tähden vahvistaa arvonantoansa apostolina. Mikään arvojärjestys ei tässä voinut tulla kysymykseen, sillä Pietari puhuu Paavalista kiittäen ja kunnioituksella. Sitä suuremmaksi tuli arvovaltakiista piispojen kesken kristinuskon rappeutumisen jälkeen.

971. Siitä, mitä tähän mennessä on sanottu passioista, on huomattava, että itsekkyyden vastakohta on itsensä kieltäminen ja itsensä uhraaminen, jotka ovat nähtävissä Vapahtajan persoonassa, kunnianhimon vastakohta on maailman pilkka, jota Kristus kantoi kärsivällisyydellä, vihan vastakohta on Jumalan vanhurskaus, kateuden vastakohta on ilo toisten onnesta, vihan vastakohta on rakkaus jne. Sanalla sanoen: kun meillä on parempi mahdollisuus oppia tuntemaan perkeleen epämoraalisia ominaisuuksia kuin Jumalan moraalisia ja pyhiä, on meidän opittava tuntemaan Jumala perkeleen vastakohtana. Kun siis tämän maailman viisaat pitävät Jumalaa suurena egoistina, jolla on kaikkea kyllin itsellensä, sopii tämä kuvaus paremmin tämän maailman Jumalaan kuin taivaan Jumalaan, joka on itsensäuhraava ja kieltävä, jolla on kaikkea kylliksi toisten onnessa.

972. Mustasukkaisuus on passio, joka vaivaa rakastavaisia, se seuraa luonnollista rakkautta niinkuin kateus seuraa kunniaa. Emme voi sanoa, että tämä passio olisi kokonaan erossa kateudesta, koska niillä on sama elin, mutta muodoiltaan ne ovat kuitenkin erilaisia, koska

mustasukkaisuutta on vain rakastavaisilla, ja se on kauhea vaiva niillä, joita se vaivaa, perustuipa se sitten perusteettomiin tai aiheellisiin epäilyksiin. Kateus vaivaa sitä, joka ei ole rakastunut, esim. jos joku ei soisi toiselle hänen morsiantaan tai sulhastaan, ts. ei soisi toiselle hänen maallista onneaan olematta silti rakastunut henkilöön. Mutta joka on rakastunut henkilöön, joka rakastaa toista, häntä kiusaa mustasukkaisuus. Tätä kateutta ei herätä itsekkyyt eikä voitonhimo eikä kunnianhimo, vaan huoruuden perkele, jolla on elimensä sukupuolielimissä.

973. Tosin itsekkyyden ja kunnianhimon herättämä kateus herättää myös hyvin voimakkaasti vahingonteon halua ja on usein johtanut ihmisiä murhiin ja murhapolttoihin. Mutta mustasukkaisuus on osoittautunut vielä voimakkaammaksi johtamaan ihmistä murhaan. Kun mustasukkainen mies tahtoo kostaa, hän kostaa tavallisesti kilpailijalleen. Joskus kosto kohtaa uskotonta rakastajataria, mutta harvoin hän tappaa itsensä. Mustasukkainen nainen ottaa hengen enimmäkseen itseltään kostakseen sillä uskottomalle puolisolleen, välistä hän tappaa uskottoman rakastajan, mutta harvoin hän kostaa kilpailijalleen. Johtuisiko se siitä, että hänen kilpailijansa on tavallaan syytön, uskonon rakastaja näet ensiksi alkaa Liehitellä toisia.

974. Kateutta ja pahansuopuutta on myös eläinten keskuudessa, mutta vielä suurempi on mustasukkaisuus niiden keskuudessa, jotka elävät yksiavioisuudessa. Katso esim. prof. Nilssonin Faunasta kertomusta kotkasta, joka repi kappaleiksi puolisonsa tämän uskottomuuden tähden. Naaraskotka oli seurustellut haukan kanssa, mutta peseytyi lähteessä jokaisen haukan käynnin jälkeen hävittääkseen vieraan hajun. Mutta havaintojen tekijä tukki lähteen ja otti naaraskotkalta mahdollisuuden puhdistautua, ja heti koiras palattuaan takaisin pesäänsä tunsi, että vieras uros oli käynyt hänen naaraansa luona vieraisilla. Tässä nähdään naisen viekkaus ja miehen mustasukkaisuus. Muutoin kaikki koiraat tappelevat naaraasta.

ZZ. Huoruuden perkele ja aito rakkaus

975. Tämä passio on voimakkain nuorison parissa, ja sen orgaaninen perusta on sukupuolielimissä, ja sitä kutsutaan siitosvietiksi, sukupuolivietiksi tai sukuvietiksi, joka ehkä viattomuuden tilassa on ollut ilman syntiä, koska Luther raamatunselityksessään väittää, että ihminen mainitussa tilassaan olisi voinut täyttää aviollisia velvollisuuksiaan ihmisten nähden(?) kainostelematta. Tämä näyttää viittaavan puhtaaseen luonnon tilaan, status pure naturalis, joka ilmenee lähinnä eläimillä, vaikka eräs anatomian professori Uppsalassa sanoi ylioppilaille: Naturalia non sunt turpia, modo occulte fiant.* [* Luonnolliset eivät ole häpeällisiä, kunhan vain tapahtuvat salassa.] Sivistyneiden ihmisten keskuudessa sellainen toiminta ihmisten nähden olisi mitä suurinta häpeämättömyyttä ja haavoittaisi kainouden tunnetta mitä suurimmassa määrin. Mutta tuo hyve, kainous, ei aina ole sivistyksen seuraus; missä raakaa aistillisuutta eli ihmisten eläimellistä luontoa harjoitetaan, siellä häpeämättömyys voittaa kainouden. Katso Absalommin tapausta sekä kertomusta paavi Aleksanteri VI:sta, joka antoi 50 alastoman huoran tanssia julkisesti. Siellä vietettiin Karitsan häitä kokonaan eri motiiveista kuin väärästä uskonnon tunteesta, joka joskus on harhautunut hurmahenkisyydeksi. Mutta maailman arvostelut paavin ilveistä ja muutamien lukijaisten eksytyksistä päätyvät aina eri tavoin.

976. Rakkauden aistillisista ja moraalisisista aineksista katso § 211. Villipeurahärällä maksa paisuu spermaattisen veren vaikutuksesta, mistä itsekäs passio herää. Epäilemättä sukupuolivietti on yhteydessä maksaan, koska itsekkyyks on suurin kiiman aikana; rakkauden aistillinen aines vaikuttaa ilmeisesti maksaan (§ 200) ja herättää itsekkäitä passioita kuten mustasukkaisuutta, vihastumista ja salavihaa. Naisella on sekä mustasukkaisuus että salaviha suurempi kuin miehellä. Descuret kertoo tapauksen, joka osoittaa, miten hirvittävänä naisen viha kohtaa niitä, jotka asettuvat tämän huoruusviettiä vastaan. Muudan paimen Espanjassa halusi naida paimentytön, jonka isä asettui itsepäisesti

naimiskauppaa vastaan. Tästä vastustuksesta tyttö kiihtyi niin, että hän tappoi isänsä ja paistoi tämän sydämen palavilla hiilillä ja söi paistetun isän sydämen; siitä nähdään, miten katkeran vihan vauhdissaan estynyt huoruuden perkele herättää. Kuninkaallinen huora ei saa omantunnon rauhaa, ennenkuin Kastajan pää tuodaan vadilla. Sellainen viha tuskin olisi ajateltavissa, ellei huoruuden aine vaikuttaisi maksaan.

977. Rakkauden moraalinen aines on spermaattinen veri, joka vaikuttaa sydämen kudoksiin sen jälkeen, kun se on maksassa kokenut muutoksen. Tämä spermahepaattinen veri vaikuttaa sydämen kudoksiin (vrt. alkoholin vaikutusta sydämeen) ja herättää miellyttävän tunteen, jota kutsutaan puhtaan rakkauden nautinnoksi. Tämä tunne on välistä niin voimakas, että se voittaa kaikki muut tunteet; rakkauden moraalinen aines (spermahepaattinen veri) tekee voimakkaamman vaikutuksen aivoihin kuin aistillinen aines, niin että rakastavaiset voivat olla vailla aistillista nautintoa (§ 211). Miehen itsekkyyks lannistuu niin, että ylpeä mies vaipuu rahjuksena rakastajattarensa jalkoihin. Rakkaus masentaa kunnianhimoa niin, että rakastavaiset voivat sietää monenlaista häpäisyä rakkautensa tähden. Voitonhimonkin täytyy alistua rakkauden edessä, niin että rakastavaiset ovat vailla monia herkkuja ja mukavuuksia rakkautensa takia. Monet uhraavat henkensä rakkautensa vuoksi ja muutamat ovat niin juovuksissa rakkauden huumasta, että he tuntevat olevansa irti maasta ja valmistuneita kuolemaan, ja ettei mikään onnettomuus voisi häiritä heidän autuuttansa.

978. Puhdas, aito rakkaus oli tosin tarkoitettu perustamaan taivasten valtakunta maan päälle, mutta avioliiton perkeleen silmäkääntötempulla moni avioliitto muuttui maanpäälliseksi helvetiksi. Siihen on monta syytä. Ensiksikin luonnolliselta ihmiseltä puuttuu uskonnon tunne, joka on rakkauden puoliso. Rakkauden liekki on yhtä häälyväinen kuin etelätuuli, ellei sillä ole uskontoa puolisona. Ilman uskontoa ei rakkauden kyyhkystä saa pidetyksi häkissä. Monesti rakkaus loppuu kuherruskuukauden jälkeen. Tämä johtuu siitä, että puoliset tuhlaavat rakkauden aineen

aistillista tietä. Voitonhimo on myös suuri rakkauden vihollinen. Niin kauan kuin rakkaus on hehkuva, voitonhimon täytyy pysytellä pohjalla; ei ole kysymystä minun ja sinun omasta aviopuolisoiden kesken: he elävät kommunismin onnellisessa paratiisissa.

979. Mutta kohta kun rakkauden liekki sammuu, he alkavat nykiä kuolaimista. Toinen sanoo: Sinulla ei ollut mitään, kun tulit minun talooni. Toinen vastaa: Kuinka vain, hyvä ystävä, mutta kaappi seisoo tässä. Vaimo nalkuttaa, mies alkaa ryypätä lohduttaakseen itseään suuressa murheessa; kun hän ei saa kotirauhaa vaimon nalkuttamiselta, hän menee krouviin ja ottaa ryypyn, ja niin on naapurisopu lopussa. Missä avioliiton perkele on piilossa? Ei ole totta, että se olisi sängyn alla, vaan se on vatsassa ja pikkusuolissa.

980. Ihmisen turmeltumattomassa tilassa hänen passionsa olivat ehkä niin turmeltumattomia, että moraalinen aines aina hillitsi aistillista. Niin on asian laita ainakin moraalisen ja aistillisen elämän suhteen rakkaudessa: aito rakkaus pyhittää puhtaasti eläimellisen vietin. Aito rakkaus laillisessa avioliitossa ei ole mitään syntiä, se ei haavoita oikeudentuntoa, ei sodi omaatuntoa vastaan, ei myöskään järkeä vastaan, mutta koiran rakkaus eli puhtaasti aistillinen, eläimellinen vietti on säädytön ja järjenvastainen; kun ihminen tuntee mieletöntä kiimaa (Luther), lihallisen nautinnon halun polttavaa himoa, avioliitto on syntiinlankeemuksen jälkeen tullut vianalaiselle luonnolle parannusvälineeksi (Luther). Parempi on naida kuin palaa (Paavali). Kun suuri paha on parannettava pienellä pahalla, kun mitään parempaa ei ole olemassa, niin pitäisi myös avioliiton estää yleistä huoruutta, mikä on niin yleistä suuressa maailmassa. Mutta mitä enemmän maailma kerskuu valistuksesta ja sivistyksestä, sitä vähemmän tunnontarkaksi se tulee. Avioliittoa halveksitaan ja vanhanpojan tai oikeammin huorimiehen elämää ylistetään.

981. Juoppouden jälkeen ei mikään synnin laatu ole niin turmiollista ihmissuvulle kuin yhä enemmän lisääntyvä huoruus, joka tekee niin

monia naisia ja lapsia onnettomiksi jo tässä ajassa. Veneeriset taudit tulevat myös yhä yleisimmiksi kaupungeissa ja maaseudulla. Huorilapset kasvavat ilman vanhempain hoitoa ja tulevat vitsaukseksi yhteiskunnalle. Köyhyys lisääntyy yleisen juoppouden ja huoruuden takia. Ja merkillistä kyllä tämä vietti ei vähene, vaikka ihmissuku huonontuu yhä enemmän epäluonnollisen elämän takia. Todisteena ihmissuvun jatkuvasta rappeutumisesta on, että uudet sairaudet, uudet paheet ja rikokset lisääntyvät korkeasti ylistetyn valistuksen ja sivistyksen mukana. Vähemmän sivistyneiden kansojen keskuudessa, missä vietetään ankarampaa elintapaa, esiintyy hyvin harvoin aviottomia lapsia.

982. »Huonoja tapoja, joita Onan ei kuitenkaan ole keksinyt, on toisinaan kutsuttu onaniaksi, keiromaniaksi, masturbaatioksi ja mastupraatioksi (manustupratio).» Descuret, siv. 332. Tämä häpeällinen pahe eli itsesaastutus on hyvin yleistä molempia sukupuolia olevan nuorison keskuudessa. Seuraava Descuret'n ajatus kannattaa esittää: Tuskin maailma oli alkanut, kun Jumala suunnittelee hävittää sen estääkseen yleistä tapojen turmelusta. Kun ihmiset vedenpaisumuksen jälkeen hajaantuivat, he levittivät pelkkää turmelusta; jopa valittu kansakin antautui hillittömästi siveettömyyteen. Turhaan taivaan tuli syöksyi Sodoman ja Gomorran ylle, turhaan Herran viha osoitti uusia rangaistuksia. Siveettömyyden hävitystyö ei estynyt, ja Moolokia palveltiin jatkuvasti. — Sodomia levisi yli koko Kreikan. Filosofien kouluista tuli irstailun pesäpaikkoja. Kun Rooman hallitsijat kyllästyivät tavallisiin nautintoihin, he etsivät alhaisempia välineitä raa'an eläimellisyytensä tyydyttämiseen. — Meidän on tähän vain lisättävä, että sodomia on vähemmän tavallista sivistymättömämpien kansojen keskuudessa.

983. Sama Descuret esittää siveettömyyden syyksi: perinnöllisyyden, lämpimän ilmaston, kiihottumisen, liian ylellisen ruoan, kevään vaikutuksen, puberteettivaiheen molemmilla sukupuolilla, — cerebrogenitaalisysteemin ylivallan, hermostuneilla ja sangviinikoilla

verenkierrototoiminnan ylikiihottumisen, — uskonnon puutteen, esimerkin saastuttavan voiman, laiskuuden, Descuret, siv. 333. Tähän lisäämme vain, että tapainturmelus on aina suurempi kaupungeissa kuin maaseudulla. Tietyissä Ruotsin syrjäisillä metsäseuduilla esiintyy harvoin aviottomia lapsia, vaikka ns. yhdessämakaamiset ovat tavallisia kaikkialla; kunniantunto ja omavanhurskaus varjelevat heitä; mutta kohta kun talonpoikaistyttö tulee kaupunkiin palvelukseen, hänen hyveensä on mennyttä.

984. Meidän ei pidä jättää huomaamatta, että naisen ensimmäinen viettelys tulee miessukupuolen taholta, jossa moni pettää herkkäuskoista naista avioliittolupauksin, mikä on suurinta petosta, mitä kukaan kelmi voi tehdä. Tuhannet naiset tulevat tämän petoksen takia onnettomiksi sekä ajassa että iäisyudessa. Sivistyneellä miehellä on rohkeutta alentaa yksinkertaista naista, mutta ei ole rohkeutta ottaa häntä puolisoiksi. Tämä ei suinkaan todista sitä, että kasvatus ja sivistys voisivat jalostaa ihmisen tahtoa tai muuttaa ihmisen moraalista luonnetta. Historia osoittaa, että tapainturmelus leviää sivistyneistä ja puolisivistyneistä yksinkertaisen kansan keskuuteen.

ÅÅ. Valheen henki

985. Valhe on parhaasta päästä kunnianhimon palvelushenki; ihmisen täytyy valehdella, ettei häntä pidettäisi sinä, mitä hän on. Kunnianhimo herättää tahdossa halun näyttää siltä, mitä ei ole. Mutta kun valhe on kaikkien perkeleiden palvelushenki, on vaikeaa määritellä sen elintä. Kateus käyttää valhetta enimmäkseen toisten mustaamiseen. Voitonhimo käyttää valhetta tarkoituksensa saavuttamiseksi. Huoruuden perkelekin käyttää valhetta päämääränsä saavuttamiseksi. Sanalla sanoen: valhe on kaikkien perkeleiden palvelushenki eikä se joudu ristiriitaan minkään perkeleen kanssa eikä se myöskään voi muuttaa

itseään valheen enkeliksi [sv. Ijusens engel = valon t. valkeuden enkeliksi]. Ei siis tiedetä, missä sen elin olisi.

986. Perkele on valheen isä, ja kun se puhuu omiansa, se puhuu valhetta. Mutta sitä ei voi koskaan saada kiinni, sillä sen sanojen kaksimielisyydellä on aina kaksi puolta. Kun se väitti, että ihmisen silmä aukenisi kielletyn hedelmän avulla, niin että tämä juuri siten oppisi erottamaan hyvän ja pahan, se oli tosin suuri valhe, sillä ihminen ei vielä kukaan oikein tunne hyvän ja pahan, oikean ja väärän välistä eroa. Moralistit eivät tule yksimielisyyteen kaikista oikeuskysymyksistä eivätkä juristit niiden sovelluttamisesta; todiste siitä, ettei oikea ja väärä ole heillekään selvinnyt. Tämä koskee ennen muuta uskonnon kysymyksiä; perkele on kuitenkin sikäli oikeassa väitteessään, että heidän silmänsä tulisivat erottamaan hyvän ja pahan siinä määrin kuin heräämätön omatunto sen pystyy erottamaan.

987. Kun saatana uskotteli Jobille, että tämä siunaisi Herraa vasten kasvoja, se oli kaksimielistä sikäli, että se saattoi sisältää sekä siunauksen että kirouksen. Ja kun Job ei herjannut Jumalaa, vaan siunasi, ei silti kukaan voi syyttää saatanaa valheesta. Kun saatana lainasi Raamatun sanaa ja lupasi Vapahtajalle koko maailman, ei saatanaa voi saada kiinni valheesta, sillä saatamalla on hengellisessä mielessä valta yli koko maailman, koska kaikkien ihmisten, jotka eivät ole sen vallasta pelastetut, on palveltava saatanaa ajatuksilla, sanoilla ja töillä ja koska sellainen mies, mikä Jeesus Nasaretilainen oli, olisi helposti saanut valtaansa koko maailman, jos olisi halunnut käyttää jumalallista valtaansa ja viisauttansa valloittaakseen poliittisesti koko silloin tunnetun maailman. Saatanaa ei siis voi missään oikein syyttää valheistaan.

988. Kun saatana panee Nebukadnesarin ja Rooman keisarit kuvittelemaan olevansa jumalia, se löytää siihen todisteeksi Raamatusta lauseen: Minä sanoin: te olette jumalia, vaikka tuo on sanottu Jumalan hengen valaisemista tuomareista eikä tyranneista. Ja kun saatanaa itseään

kutsutaan tämän maailman jumalaksi ja tämän maailman ruhtinaaksi, jolla on tuulessa valta (vanha käänös, — suom. huom.), ei sitä voi syyttää valehtelijaksi, koska se vääntää ja kääntää Jumalan sanaa niin, että pystyy Raamatun lauseilla todistamaan, ettei ole mikään synti hypätä temppelin harjalta alas, ts. kunnianhimoiselle ihmiselle ei ole synti heittäytyä ilmeiseen vaaraan saadakseen valtaa ja arvonantoa ja vaikuttaakseen toisten vakaumukseen. Jos omanvanhurskauden perkele saa tämän maailman viisaan kuvittelemaan, että ihmisellä on vapaa tahto, että omatahto ei ole ihmisen oma tahto, ettei mikään ole hyvää paitsi hyvä tahto jne., ei sitä silti voi syyttää valehtelijaksi, sillä se voi kyllä todistaa, että ihmisellä alussa oli jokin omatahto, että hänellä oli vapaa tahto ja hyvä tahto ja siksi hänellä pitäisi olla hyvä tahto vielä tänä päivänä.

989. Hienoimmalla valheella on aina totuuden ulkonäkö; siinä juuri on perkeleen kavaluus, että ihminen pettää itsensä, että hän ottaa valheen todesta ja totuuden valheesta kaikkein sisimmässä Jumala-suhteessa. Jos rikollinen oikeuden edessä seistessään valehtelee, siitä ei kukaan tule petetyksi, mutta jos rikollinen (ihminen) saa sen vakaumuksen, että hän on synnitön hyvän tahtonsa kautta, siitä moni tulee petetyksi; hieno omavanhurskaus sokaisee ihmisen järjen ja vaikuttaa hänessä väärän vakaumuksen hänen tärkeimmistä asioistaan. Kun oppineella miehellä on vakaumus, että ihminen on positiivisesti hyvä, vaikka hän on positiivisesti paha, että ihminen voi toteuttaa vapauttaan ja tehdä itsensä hyväksi vapaalla tahdollaan, kun kuitenkin vain Poika tekee vapaaksi, on päivän selvää, että nämä ja vastaavanlaiset väärät opit, jotka perustuvat omaanvanhurskauteen, ovat turmeltuneen ajan hengen työtä, mikä vie ihmissuvun yhä lähemmäs suurta päämäärää, hajoamisen ja tuhoutumisen aikakautta kohden.

990. Suuri sisäinen valhe ilmaantuu myös siinä, että ihmissuvun todistettavasti huonontuessa sukupolvesta toiseen lisääntyy demoralisoituminen ja passioiden kiima, mikä sisältää siemenen 19.

vuosisadalla useammin kuin koskaan ennen puhjenneisiin itsekkyyden kraattereihin vallankumouksen tulivuorissa. Aikakauden sankarit, poliittiset kannunvalajat kerskaavat valistuksesta ja sivistyksestä, niinkuin tuo väärä valistus (upplysning) voisi estää yleistä hajoamista (upplösning), joka on eräs uskonnollisen lahoamisen merkki koko kristikunnassa. Filosofien käsitys ihmiskunnan moraalisesta vapaudesta on suuri valhe, kun historia osoittaa, että henkinen orjuus tulee joka sukupolvi vain suuremmaksi. Ei voida kieltää, että paheet ja rikokset lisääntyvät sukupolvi sukupolvelta ja että itse ihmisrotu on myös fyysisesti huonontunut. Jos jumalattomuus jossakin tulee niin silmiin pistäväksi, että yksinkertainen rahvaskin näkee hengellisen turmionsa, silloin syntyy toinen suuri valhe kirkossa, joka ei tahdo vain puolustaa väärää oppiansa uusissa kirjoissaan, vaan myös maallisen lain avulla käyttää väkivaltaa ihmisten omiatuntoja kohtaan.

991. Kun valhe psykologiassa, moraalissa, uskonnossa ja politiikassa perustuu pohjimmaltaan itsekkyyteen, johon myös kaikki muut passiot palautuvat alkusyynään, voimme oikeutetusti tehdä sen johtopäätöksen passio-opista, että valheen elin, jota emme ole pystyneet lähemmin määrittelemään, on sellainen elin, jonka toiminta riippuu toisista elimistä. Olemme näet passio-opissa ensiksi tutkineet passioelimiä ja huomanneet, että itsekkyyden elin on ensimmäinen, joka tulee ihmisen kehityksessä näkyviin. Jos siihen verrataan sitä, mitä yllä § 963 on esitetty itsekkyydestä ensimmäisenä passiona, joka syntyy ehkä korkeammassa eksistenssisuhteessa, koska muita passioita ei voi ajatella mahdollisiksi ilman edeltävää itsekkyyttä, on kyllä merkillistä, kuinka passioiden synnyn fyysinen ja psyykinen järjestys soveltuvat yksiin. Passion, joka on ensimmäinen ja muiden perus, täytyy myös ensimmäisenä herätä alkuelimistössä.

992. Psyykkisessä mielessä kateus herää itsekkyyden jälkeen, heti kun egoisti tulee tietoiseksi riippuvuudestaan korkeammasta voimasta, joka on sitä onnellisempi. Vaikka itsekkyyks olisikin korkeammasta voimasta

riippumaton, ei se kuitenkaan voisi olla ilman kateutta onnellisemman olennon rinnalla, jota egoisti ei voisi hävittää, olkoon, että tuo onnellinen olento olisi merkityksetön maanmato, niinkuin esim. ihminen. Sitä kauheammin kateus vaivaa egoistia, kun hän, joka haluaa olla absoluuttisesti vapaa, tuntee olevansa korkeammasta voimasta riippuvainen. Mutta fyysisessä mielessä kateus ei voi olla herännyt ennen ravitsemisviettiä, koska itsesäilytysvaisto lapsella liittyy ruumiilliseen elämään, jota ravitsemisella pidetään yllä. Tämä vietti, joka on läheisessä yhteydessä maalliseen minään, herättää kateuden lapsessa sangen varhain.

993. Psyykkisessä suhteessa pitäisi hengellisen vihan seurata kohta kateutta, koska suuri egoisti ei saa rajattomasti hallita henkimaailmassa, ja sen jälkeen kunnianhimo, koska sen korkeaa kunniaa loukkaa hänen yleisessä mielipiteessä tapahtunut arvonlaskunsa. Itsekäs filosofi tosin väittää, että Jumala on niin paljon korkeammalla kaikkea herjausta ja kiitosta, ettei häntä voi haavoittaa; Jos tällä suhteella olisikin sijansa vieraisiin henkilöihin nähden, joihin Jumalalla ei olisi minkään kaltaista sukulaisuussuhdetta, jumalallinen vanhimmansydän kokee kuitenkin syvää tuskaa lapsen onnettomuuden takia; sitä vastoin suuren egoistin, perkeleen, pitäisi olla kaiken herjauksen yläpuolella, niin ettei häntä pitäisi herjausten haavoittaa, mutta sen aseenkantajat korkeimmasta alhaisimpaan saakka ovat niin arkoja kunniastaan, etteivät he siedä sanaakaan vastaansa, ennenkuin he kostavat. Sanotaan, että käärme on niin kostonhimoinen tultuaan haavoitetuksi, että se pyrkii kostamaan sitä loukanneelle ja antaa tälle kuoliniskun unessa.

994. Puhtaasti psyykkisiä passioita ovat siis itsekkyyks, kateus, vihamieli, kunnianhimo ja valhe, jotka esiintyvät henkimaailmassa, ja epäilemättä aistillisilla himoilla, voitohimolla ja huoruudella on jotakin vastaavanlaista henkimaailmassa, vaikkei sitä ole voitu tarkoin määrittää. Huoruudenhimo on aistillisin kaikista passioistamme, mutta Vapahtajan oppi henkien ominaisuuksista näyttää sisältävän, että sieluilta

puuttuu siitosvietti. Tuo vietti myös häviää hyvin vanhoilta ihmisiltä, mutta ahneudella, joka lisääntyy iän mukana, lienee vastaavaisuutta henkimaailmassa: missä aarteenne on, siellä on myös teidän sydämenne.

ÄÄ. Epämoraalisten passioiden vaikutus sydämeen

995. Tarkastelemme tässä epämoraalista ainesta aineena, josta synti muodostuu. Synti ei ole sielun eikä ruumiin substanssi vaan akkidenssi; se on alunperin voinut olla aate tai havainto, joka on toteutunut orgaanisessa elämässä, niinkuin epämoraaliset havainnot todella herättävät passioita, esim. kauniin naisen näkeminen voi herättää rakkautta, actus venereuksen näkeminen herättää uinuvan siitosvietin, punaisen viinin näkeminen herättää juomarissa himon jne. Siten järjen aate voi toteutua orgaanisen elämän alueella ja muodostua passioksi. Että havainnot todella herättävät passioita, siitä ovat kaikki fysiologit yksimielisiä, eikä itse filosofikaan voi kokonaan kieltää tätä tosiasiaa. Vertaa Petrellin *Psykologian* § 275 ja varsinkin § 138, jossa esiintyy seuraava huomautus:

996. »Muutamit mystikot ovat sympateettisesti vajoamalla Kristuksen kärsimysten tarkasteluun ja elämällä mielikuvituksissaan läpi kärsimyshistoria ilman mitään ulkonaista vaikutusta saaneet ruumiiseensa Kristuksen haavoja vastaavat merkit, stigmat.» Emme luonnollisestikaan voi seurata filosofia tämän pitemmälle, sillä kun hän haluaa selittää, miten nämä merkit ovat syntyneet, hän sanoo aivan tyynesti: Sielu on plastillisesti painanut ruumiiseen sisäisen tilansa leiman. Tästä selityksestä ei tule sen viisaammaksi. Jos otamme asian sen fysiologiselta kannalta, huomaamme, että havainnot herättävät passioita, passiot muuttavat veren aineosasia, ja kun nyt veri on se plastinen aines, josta elimet muodostuvat, voidaan oivaltaa, että havainto tai aate voi toteutua orgaanisessa elämässä; tällä tavoin ovat syntymämerkit selvitettävissä, samoin stigmat, missä ne todella syntyvät

ruumiissa. Silloin on käsitettävissä, miten ihminen voi kuolla surusta, ilosta, mielipahasta, mustasukkaisuudesta, harmista ja epätoivosta.

997. Pahojen havaintojen kautta syntyvät siis epämoraaliset passiot, tältä näkökannalta synti on syy kuolemaan. Kun pahat havainnot voivat turmella nesteet mitä terveimmissä elimissä, ei tarvitse välttämättä ajatella, että kuolettava myrkky oli omenassa, vaikka fyysisestä tapainturmeluksesta saattaa seurata moraalinen tapainturmelus, minkä havaitsee viinan vaikutuksesta ihmisen moraaliseen tilaan, mutta moraalista tapainturmeluksesta saattaa seurata myös fyysinen tapainturmelus. Kun pahat havainnot voivat nyt toteutua orgaanisessa elämässä, älköön kukaan loukkaantuko siihen, että tässä tarkastelemme moraalista ja epämoraalista aineksina eli henkinä, jotka vaikuttavat vastaaviin elimiin ja saavat siten aikaan fyysisen ja moraalisen tapainturmeluksen.

998. Emme voi kuitenkaan todistaa, että nämä henget olisivat substansseja, mutta kylläkin sen, että ne ovat todella olemassa olevia ja vaikuttavia voimia, joiden eksistenssi on kiistämätön, tarkastelimme niitä sokeina eksistensseinä, jotka ihmisen tahdon välityksellä — joka on hengen elin — muodostuvat pahaksi tahdoksi ja ihmisen ymmärryksen avulla pyrkivät tarkoitukseensa, niinkuin elämä tahdon ja ymmärryksen avulla tulee ajattelevaksi ja tahtovaksi hengeksi. Mutta yhtä vähän kuin elämällä on substanssia, yhtä vähän pahalla hengellä tai synnillä on substanssia, mutta ei voida kieltää, etteikö paha ole olemassa, existit ja vaikuta, agit, vaikka sen essentia ja substantia olisivatkin problemaattisia. Elinten avulla paha henki toimii ajassa ja paikassa.

999. Itsekkyuden vaikutuksesta sydämeen § 920, kunnianhimon § 927. Ne hyvät ominaisuudet, jotka on pantava kunnianhimon tilille, niinkuin arvonanto ja kunnioitus, ovat tämän passion moraalisen aineksen ja sen sydämeen kohdistuneen vaikutuksen tuotteita. Vähemmän arvosteltava on kunniantunto, joka ilmenee kiitoksen ja imartelun rakkautena, loiston ja koreilun rakkautena; moni rakastaa valhetta ja vihaa totuutta, sekin

kunnianhimon tuotetta. Tuntea arvonantoa omaa rakastettavaa persoonaansa kohtaan on filosofinen fraasi, joka kaipaa selvitystä. Jos tässä persoonallisuudella tarkoitettaisiin omaatuntoa, ajatus voisi kuulostaa joltakin. Mutta filosofin erinomaisin persoonallisuus on järki, ymmärrys ja tahto sekä se omavanhurskaus, joka hallitsee hänen sydämessään ja omassatunnossaan; tämä omavanhurskaus ei ansaitse mitään kunnioitusta. Meidän on oletettava, että kaikki jaksottainen [ruots. periodiskt] kunnianhimossa vaikuttaa sydämeen, esim. puna neidon poskilla on pidetty hyveen värinä, mutta se on yhtä vähän hyveen väri kuin puna miehen poskilla, kun hänet tavataan häpeällisestä teosta. Sellainen punastuminen johtuu kunnianhimosta, joka tarttuu sydämeen ja ajaa veren nopeammin päähän päin niinkuin vihakin. Häpeä ajaa veren kasvoihin, punastuminen ei ole hyveen väri, vaan rikollisuuden.

1000. Olisi kuitenkin hiukan tarkemmin selvitettävä, miten kunnianhimo herättää sydämessä ärsykeitä. On tunnettua, että huora, joka on, niinkuin sanotaan, purrut hävyltä pään pois, ei punastu, ei myöskään vanha akka, jolta jo puuttuu kaikki saastainen halu, koskapa huoruuden perkele on tullut vanhaksi ja itse siitosvietti lakannut toimimasta. Häpeämättömällä huoralla kunnianhimo tai kunniantunto on kokonaan kadonnut ja sen mukana häveliäisyys, jota pidetään naisella hyveenä, mutta hyveellisellä huoralla on häveliäisyys ja kunniantunto tallella. Kuitenkin hänellä on tajunta epäsiveellisestä halustaan tahdossa. Tuhma sana herättää havainnon, joka sen yhteyden kautta, joka vallitsee havainnoimiselimien ja sydämen välillä (nervus sympatheticus?), herättää sydämessä tietyn liikkeen, joka ajaa veren nopeasti päätä kohti. Mutta häpeämättömän huoran sydämen on huoruuden aines jo veltostuttanut ja turmellut niin, että hänen sydäimestään puuttuu jänteveyttä ja kimmoisuutta, ja siksi hän ei punastu. Hänen omatuntonsa on myös turtunut, niin ettei sillä ole voimaa rangaista häntä hänen syntinsä takia, joka on tavaksi tulleen tullut luvalliseksi. Ei siis ole mitään ristiriitaa syntisen himon ja ujouden välillä, joka muodostaa osan oikeudentuntoa. Vanhan akan tahdossa ei ole enää epäsiveellistä himoa, koska siitos-halu

on lakannut, ja siksi hän ei punastu tuhmasta sanasta, mutta jos joku kutsuu häntä vanhaksi huoraksi, silloin kyllä saa nähdä, että kunnianhimo herättää vihaa, jolla kyllä on voimaa ajaa verta päähän.

1001. Ahneus herättää sydämessä rakkautta rahaan ja tavaraan. Siitä, että saituri todella rakastaa kultakimpaletta, todistaa hänen suuri surunsa, kun hän menettää omaisuutensa. Mutta Lutherin mukaan se, mitä ihminen eniten rakastaa, on hänen jumalansa, olkoonpa se sitten kultaa, rahaa, vaatteita, hevosia, kirjoja, koiria, kissoja tms. Moni ylhäinen nainen rakastaa sylikoiraansa enemmän kuin elämänsä, moni herrasmies rakastaa ajokoiraansa enemmän kuin Jumalaa, josta hän ei tiedä enempää kuin mitä hän lapsena kuuli isoäidiltään. Mutta puhukaamme suoraan: jos ahne rakastaa mammonaa, myös kerjäläinen rakastaa rääsyjään. Tästä esityksestä huomaamme, että kroonisten passioiden moraaliset ainekset vaikuttavat sydämeen temperamentin tavoin. Säästäväisyyttä pidetään hyveenä, kun se esiintyy tuhlaavaisuuden vastakohtana, mutta se riippuu tämän säästäväisyyden motiiveista ja päämäärästä. Jos joku säästää voidakseen auttaa hädässäolevaa tai edistääkseen hyvää tarkoitusta, ei voida sanoa mitään sitä vastaan. Mutta enimmäkseen säästävät vain säästääkseen, ikään kuin aikoisivat ottaa säästönsä mukaan hautaan.

1002. On tarkoin tiedossa, millaisia vaikutuksia vihastuminen ja salaviha saavat aikaan sydämessä. Huomaamme tässä, että viha herää niinkuin muutkin passiot aistimien välityksellä, jotka ovat passioiden johtimia (Bichat). Kiihottava havainto, pistosana tai muu sopimaton teko vaikuttaa ärsyttävästi sydänkudoksiin (nervus sympatheticusten välityksellä?) Sydän lyö nopeammin ja ajaa veren päähän, kiihtynyt tulee kasvoiltaan punaiseksi: miksi sinun katsantosi muuttuu? Suuri määrä sappea valuu varsinkin, jos itsekkyyks herättää vihaa. Sapelia sekoittunut veri vaikuttaa kiihdyttävästi sydänkudoksiin. Viha voi aiheuttaa sydämentykytystä, vapinaa, huimausta, jopa nopean kuoleman. Viha, kunnianhimo, ilo ja rakkaus ovat eksentrisiä passioita, ne jouduttavat verenkiertoa, mutta

pelko, kateus, salaviha, ahneus ja itsekkyyt ovat konsentrisia passioita, ne estävät verenkiertoa ja aiheuttavat tukkeutumisia sisäelimissä. Viha aiheuttaa kiihotuksen jälkeen veltostumista ja jättää jälkeensä tuskaa ja sydämenahdistusta. Huoruuden vaikutuksesta sydämeen katso § 977.

ÖÖ. Passioiden vaikutus omaantuntoon

1003. Viinan vaikutus omaantuntoon on turruttava (§ 911), itsekkyyt herättää omassatunnossa omaavanhurskautta (§ 921), kunnianhimo turruttaa omaantuntoa. Kun omatunto vaatii totuutta, taistelee kunnianperkele sitä vastaan. Kun omatunto vaatii avointa synnintunnustusta, kunnian perkele sotii sitä vastaan. Kun omatunto vaatii, että ihmisen on rangaistava maailmaa synnin tähden, kunnian perkele sotii sitä vastaan. Ihmisen luonnollisessa tilassa ei omallatunnolla ole mitään puhumista niissä asioissa, jotka koskevat ihmisen kunniaa. Kunnianhimo voittaa omantunnon.

1004. Sitä vastoin kunnianhimon vaikutus omassatunnossa ilmenee toisten kunnioituksen vaatimuksena. Tämä väärä oikeudentunnon arvonannon vaatimus on antanut järjelle väärän aatteen ihmisen loukatusta kunniaa. Ymmärrys on saanut tästä aatteesta väärän oikeuskäsityksen, joka ei perustu omaantuntoon eikä eksyneeseen järkeen vaan kunnianhimoon, nimittäin oikeuden vaatia korjausta loukatulle kunnialleen. Tämä oikeus on sitten tullut lainsäädäntöön, ikäänkuin tässä olisi kyse todellisesta vahingosta, jonka on toiselle aiheuttanut. Se, että järki tunnustaa ihmiselle elämisen oikeuden, perustuu siihen, että ihminen on saanut elämänsä korkeammalta voimalta, joka ei ole järjen tuomioistuimen alainen. Se, että järki ja ymmärrys tunnustaa ihmiselle oikeuden pitää yllä elämää kaikilla niillä välineillä, joita Jumala on suonut, kuten vaatteilla, ruoalla, talolla ja kodilla ym., perustuu Luojan hyvyyteen, joka on suonut itsekullekin näitä lahjoja elämän ylläpitämiseksi. Mitä Luoja on suonut, sitä ei toinen

ihminen saa toiselta viedä. Mutta kunnian on ihminen jo kauan sitten menettänyt.

1005. Sen arvonannon ja kunnian, josta alhainen ihminen tekee vaatimuksiaan, hän on saanut perkeleeltä. Ihminen ei ansaitse mitään arvonantoa, niin kauan kuin hän on varas ja huora Jumalan edessä. Olisi eri asia, jos hän olisi sekä synnitön että syytön. Mutta nyt hän on menettänyt kunniansa eikä hänellä ole mitään menettämistä. Sitäpaitsi ihmisen kunnia riippuu toisten ihmisten hänen moraalisesta luonteestaan antamasta arvostelusta. Tätä arvostelua ei laki voi muuttaa, sillä jos laki tuomitsee syyttömän menettämään kunniansa tai jos laki tuomitsee varkaan saamaan kunniansa takaisin, kun ei voida todistaa, että hän olisi varas, ei laki voi kummassakaan tapauksessa pakottaa toisia ihmisiä muuttamaan arvosteluansa.

1006. Tätä vastaan kunnianhimoinen joukko väittää: Älä sano väärää todistusta lähimmäisestäsi. Tässä Jumala kieltää loukkaamista toisen kunniaa. Vastaus: Väärällä todistuksella lähimmäinen joutuu kärsimään vahinkoa elämän tai omaisuuden suhteen; sellainen väärä vala on kielletty kahdeksannessa käskyssä. Vastaväite: Luther selittää kahdeksannen käskyn näin: Meidän tulee peljätä ja rakastaa Jumalaa niin, ettemme valehtele lähimmäisestämme emmekä häntä petä, panettele taikka saata pahaan huutoon. Vastaus: Tässä kohdin velvoitus on annettu ja rajoittamaton, mutta siitä ei seuraa oikeus; velvollisuus perustuu omaantuntoon, mutta oikeus perustuu kunnianhimoon. Vastaväite: Vapahtaja sanoo: Joka sanoo veljelleen: sinä tyhjämpäiväinen, on ansainnut suuren neuvoston tuomion ja joka sanoo: Sinä hullu, on ansainnut helvetin tulen. Vastaus: Kaikki haukkumasanat, jotka lähtevät pahasta sydäimestä, vihasta, ilkeydestä, ovat kiellettyjä, ne ovat huonon motiivinsa takia suuri synti. Mutta maailma pystyy helpommin antamaan anteeksi sellaiset haukkumasanat, jotka lähtevät pahasta ja ilkeämielisestä sydäimestä, kuin totuuden, joka lähtee profeetan suusta. Profeettojen, Johannes Kastajan ja Vapahtajan

lausumia totuuksia ei maailma ole voinut antaa anteeksi; maailman loukattua kunniaa ei ole vähempi voinut sovittaa kuin profeettojen veri. Tässä nähdään, millaista arvonantoa maailma vaatii kristityiltä.

1007. Kun omatunto vaatii arvonantoa sille, mikä todella on arvoa vastaavaa, kunnianhimo vaikuttaa omaantuntoon vaatimalla toisilta arvonantoa. Tämän johdosta järki on säätänyt lain kunnianhimon hyväksi, mikä laki monessa tapauksessa sisältää fyysisen mahdottomuuden, koska ketään ei ulkonainen pakko pysty pakottamaan kunnioittamaan toisia. Kunnia riippuu täysin ihmisten antamasta arvostelusta, mitä ei pystytä pakottamaan, mutta lopulta on aivan väärin, että suuri nero, jolla on mitä pahin sydän, voi vaatia itselleen maailman arvonantoa ja ihailua, samalla kuin todellista kristittyä arvostellaan väärin, halveksitaan, pilkataan, vihataan, viedään lakitupaan ja mestataan totuuden tähden. Eikö ole totta, että puhdasoppinen sappi pakahtuu totuuden karvassuolasta? Tuo sappi roiskuu heidän sisäelimiinsä ja kiehuu heidän suonissaan käärmeen myrkkynä, mikä vaikuttaa sydänkudoksissa ärsyttävästi, ilmenee siellä pyhänä vihana, omassatunnossa pyhänä vaatimuksena, intona ja velvollisuutena puhdistaa sielujansa kerettiläisten veressä. Niin on käynyt läpi koko kirkkohistorian. Mitä järki sanoo tästä asiasta? Se vaikenee ja on samaa mieltä. Se auttaa vihollistaan imemään verta kristittyjen suonista, sillä järki sanoo: sinä herjaat myös meitä samalla.

1008. Saddukeuksilla (vapaa-ajattelijat) ja fariseuksilla (kuollut usko) on aina ollut riidan kaunaa keskenään. Mutta kohta kun tulee kyse elävän kristillisyyden poisjuurittamisesta, se kun maistuu heistä molemmista karvaalta, silloin he ovat yhtä mieltä: sekä fariseukset että saddukeukset — papit ja vapaa-ajattelijat — auttavat hävittämään vihattavaa kristittyä hurmahenkeä. Muutamat vapaa-ajattelijat ovat väittäneet, että maailma olisi paljon onnellisempi, ellei kristillistä hurmahenkeä olisi koskaan tullut maailmaan. Muutamat vapaa-ajattelijat ovat saaneet aiheen hirmuisista uskonnonvainoista käydä itse kristillisen uskonnon perusteiden

kimppuun. Sed abusus non tollit usum.* [* Mutta väärinkäyttö ei kumoa oikeaa käyttöä.] Ruotsissa rationalistit tuomitsevat konventikkeliplakaattia ja sakramenttilakia, mutta myös lukijaiset saavat melko iskuja järjen piiskasta (katso Aftonbladetia).

1009. Ahneus ilmenee omassatunnossa velvollisuutena hankkia kokoon oikein ja väärin, väkivallalla ja kavaluudella, tekemällä työtä yöstä päivää. Ahneus ilmenee omassatunnossa oikeutena vaatia oikeuksia köyhältä, ja jos omatunto sanoo: Sinun pitää auttaa köyhää, sinun ei pidä olla liian ankara ja kova tarvitsevaa kohtaan, ahneus vastaa: Jokaisen on saatava omansa. Omantunnon ääntä eli Jumalan ääntä omassatunnossa ei kuule, kun ahneus huutaa: Sinun on otettava oikeutesi, sinä et suinkaan ole velvollinen antamaan periksi. Sanotaan, että jokainen on itseään lähinnä. Monesti täytyy herkempituntoisen vaimon auttaa hätääkärsivää salaa, niin ettei ahne ja tunnoton mies saa siitä tietää. Harvemmin vaimo on ahneempi kuin mies.

1010. Viha turruttaa hetkessä omantunnon, siksi omatunto tulee jälkeinpäin nuhtelemaan. Omallatunnolla ei ole mitään sanomista, kun tulviva passio valtaa sen. Viha sanoo: Sinun on kostettava, sinun on lyötävä vihollistasi. Mutta omatunto sanoo: Sinä et saa kostaa, sillä kosto on minun, sanoo Herra, eikä miehen viha tee sitä, mikä on oikein; joka vihaa veljeään, on murhamies. Kaikesta, mitä ihminen tekee vihastuksissaan, omatunto tuomitsee jälkeinpäin, mutta vihan hetkellä omatunto menettää kaiken voimansa tuomita. Fyysisessä mielessä viha on sapelia sekoitetun veren vaikutusta pikkuaivoihin; kudosaarsytyksen takia sydämässä veri ajautuu suurella voimalla pikkuaivoihin, joka on omantunnon elin. Passion aines yllättää silloin omantunnon, ja tulviva passio voittaa silloin sekä omantunnon että tahdon, niin että kiihtynyt toimii sekä tunnottomasti että tahdottomasti. Salavihalla on sama vaikutus omaantuntoon, mutta se jättää miettimisaikaa, niin että vihainen toimii miettien ja harkiten, kun taas kiihtynyt toimii ylinopeasti.

Siinä mielessä kiivastuksissa tehty murha voi olla puolustettavampi kuin se, mikä tapahtuu vakain tuumin.

1011. Kokemus osoittaa, että kateudella on sama turruttava vaikutus omaantuntoon kuin vihalla. Epäsiveellisyys turruttaa omantunnon sikäli, että aistillisen aineksen vaikutus tahdon elimeen, mikä tapahtuu hermoreaktion avulla, herättää tahdossa aistillisen himon, jota omatunto ei pysty voittamaan. Kainouden tunne on osa oikeudentunnosta, joka taistelee häpeällistä viettiä vastaan samoin kuin omavanhurskaus sotii häpeällistä viettiä vastaan, niinkuin jokainen nainen ennen ensimmäistä lankeemustaan sotii raakaa miestä vastaan, joka tottelee vain eläimellistä viettiään: naisen vastustus perustuu kainouteen, kunniantuntoon, omantunnon vaatimukseen, omaanvanhurskauteen, häpeällisen teon seurausten pelkoon jne. Tässä on puhe naisesta, joka ei ole herännyt. Siksi hän vaatii mieheltä aviolupauksen, ennenkuin antautuu tälle. Mutta ensimmäisen lankeemuksensa jälkeen vapauden aatteesta vaimolla ei ole enää voimaa vastustaa miehen uusia hyökkäyksiä; synnistä on tullut tottumus, alitajunta sanoo hänelle, että hän on menettänyt kunniansa ja impeytensä. Kuitenkin langennut nainen tuntee salaista omantunnon syytöstä, etenkin ensimmäisen lankeemuksensa jälkeen, mutta hänellä ei ole rohkeutta nousta viettelijäänsä vastaan.

1012. Naisen ensimmäinen lankeemus, kuva syntiinlankeemuksesta, ilmaisee meille, ettei tahdossa sinänsä ole vastustusvoimaa kiusausta vastaan, vaan se on muissa tahtoon vaikuttavissa voimissa. Väitetään naisella olevan voimakkaamman aistillisen himon kuin miehellä; jos saa päätellä karjaeläimistä, on ainakin tiettyjä aikoja, jolloin naisen siitoshalu on kiihottunut. Ei siis halun puute estä häntä antautumasta himolleen, vaan muut seikat asettautuvat kiusausta vastaan, esim. seurauksien pelko, häpeän pelko, jos tulee raskaaksi; mutta jonkin pahan pelko on passio, joka vaikuttaa tahtoon ja herättää halun, joka on aistillista himoa vastaan. Olen nähnyt talonpoikaistyttöjen sellaisissa

maalaisseurakunnissa, joissa on suuri häpeä olla huora, voittoaisti puolustavan kaikkia heidän kunniaansa kohdistuneita hyökkäyksiä, vaikka ns. yhdessämakaamiset ovat heille luvallisia, mutta kohta kun he tulevat kaupunkiin, missä häpeä on pienempi tai jakaantunut useammalle, silloin esimerkki tai makuukumppaneiden häpeämättömyyden näkeminen vaikuttaa, ja niin on heidän hyveensä mennyttä. Suunnilleen näin on suruttoman naisen hyveen laita. Toisin on heränneen naisen laita, hänellä vastustusvoima on omassatunnossa, joka vaikuttaa tahtoon ja herättää synnin inhon. Älä mene sinne, viettelijä, joudut häpeällisesti nuhdeltavaksi ja pois ajetuksi.

AAA. Passioiden eli epämoraalisen aineksen vaikutus tahtoon.

1013. Itsekkyiden vaikutus tahdossa on omatahto, joka vastustaa Jumalan lakia (§ 920). Tämä omatahto haluaa toimia itse, se ei anna kenenkään toisen tahdon sitä taivuttaa eikä alistaa. Omatahto ilmenee varhain lapsilla vanhempien tahtoa vastaan riitelemisenä, siitä seuraa tottelemattomuus vanhempia kohtaan, uppiniskaisuus isäntäväkeä ja esivaltaa kohtaan. Omatahto on kaikkien vallitsevien passioiden yhdistelmä. Edellä on osoitettu, että omatahto määrää ihmisen moraalisen luonteen (§§ 257, 258, 261 ym.). Filosofi sen sijaan väittää, että järjessä oleva moraalinen tahto määrää ihmisen moraalisen luonteen (259). Petrelli sanoo: »Luonne on tahdon kiinteyttä, määräytymistä tiettyjen peruslauseiden seuraamiseen, se on tahdon pysyvä habitus, mutta sellainen, jonka tahto on itse itselleen antanut ja josta ihminen on vastuussa,» Petrelli § 370. Tässä filosofi on vaarassa tukehtua pelkkään itsekkyteen. Syystä on kysyttävä, mille korkeammalle auktoriteetille ihminen on vastuussa siitä luonteesta, jonka hän itse on itselleen antanut? Epäilemättä sille, joka on tuon pysyvän habituksen antanut, ja se on tahto itse. Tämä on itsekkyttä! Jos näet Luoja olisi hänelle antanut tämän pysyvän habituksen, olisi ihminen hänelle vastuussa moraalista luonteestaan, mutta nyt ihmisen ei

tarvitse kiittää Luojaa moraalisesta luonteestaan, vaan ihminen saa kiittää omaa tekoansa. Tässä itsekkyyks on ylittänyt itsensä.

1014. On ensinnäkin suuri psykologinen virhe tarkkailla tahtoa itsenäisenä voimana koko persoonallisuuden kentässä. Tahto on itsenäinen ja vapaa ainoastaan hermoelämän alueella. Tahdon itselleen antama pysyvä habitus eli luonne voi koskea vain hermoelämän alaa eli niitä toimintoja ja tekoja, jotka riippuvat tahdosta, mutta orgaanisen elämän alalla ei tahto pysty suorittamaan mitään, se ei pysty hävittämään yhtään passiota, se ei voi estää pahoja ajatuksia hiipimästä ymmärrykseen, se ei voi itse olla vapaa pahoista himoista, jotka nousevat tahtoon, vai syntyvätköhän nuo syntiset himot vain siinä tahdossa, joka ei ole ihmisen oma? Silloin Petrel-in ja hänen uskonsukulaistensa on todistettava, että ihmisellä on tahto, joka ei ole hänen omansa. Tässä ei auta vedota täydelliseen itsetajuntaan, joka voi olla väärä. Niin kauan kuin on ihmisiä, joiden täytyy omistaa paha tahto omaksi oleelliseksi tahdokseen, esim. Luther, eivät Petrellin tai Martensenin lauseet päde aksiomeina vaan lause vaatii todistelua.

1015. Lihallinen vapaus, jolle kansakunnat uhraavat henkiä ja verta, ei ole muuta kuin itsekkyyden vaikutusta tahtoon, ja tuota vapautta, joka ostetaan sokean ryövärijoukon verellä, pidetään oikeutena, jonka tulee ihmiselle olla elämää rakkaampi. Kun rakastetun vapauden puolesta uhreina kaatuneiden ruumiita haudataan hyvin prameasti ja uhkeasti, on juuri tarkoitus ohjata itsekkyyden perkeleellistä passiota elävissä ruumiissa ja antaa maailman kuvitella, että nämä vapauden marttyyrit ovat voittaneet marttyyrikruunun. Olemme lopulta päässeet niin pitkälle hengellisen pimeyden yössä, että itsekkyydestä on tullut maailman vapahtaja, jonka edestä on vaivan arvoista uhrata henkensä ja elämänsä. Suuri egoisti, jota kaikki maan villieläimet palvelevat ja rukoilevat, ajaa villiä kansanjoukkoa raivoon, se ajaa hengellisiä sikoja edellään niinkuin Legio ajoi sikalaumaa Gadarean kallioilla eivätkä elukkaraukat tienneet, mikä infernaalinen voima ne pakotti syöksymään syvyyteen.

1016. Ihminen ei pysty tuntemaan omaatahtoa oikein pelkän järjen valossa. Mitä filosofi kutsuu omaksitahdoksi, se on vain alhaisten eläimellisten viettien ja kuohuvien passioiden yhdistelmä, joita ei omavanhurskaus eikä kunnianhimo hyväksy. Sitä vastoin filosofin moraalinen eli järkevä tahto on omanvanhurskauden ja kunnianhimon sekä voitonhimon yhdistelmä, jotka passiot lähinnä muodostavat moraalifilosofin oman oleellisen tahdon. Näiden passioiden aistilliset ainekset vaikuttavat jatkuvasti tahdon elimeen ja ilmenevät tajunnassa tiettyinä tahtona. Tämä tietty ja itsepäinen ja taipumaton tahto on stoalaisuudessa, farisealaisuudessa, filosofeilla, sankareilla, paaveilla ja valtiomiehillä, joita leimaa oma tietty luonteensa, oma tiettyyn päämäärään ohjattu tahdon suunta, mutta sen sijaan, että tahto itse olisi antanut niille tämän luonteen kiinteyden, on päinvastoin korkeampi voima, itsekkyyden ja kunnianhimo tullut heissä sisäiseksi laiksi, periaatteeksi, josta he eivät mielellään poikkea. Mutta vaikka sellaista jo pakanoilla esiintyvää luonteen kiinteyttä pidetään jonakin suurena verrattuna temperamentin alituisen vaihtelevuuteen, joka on toisille tavallisille ihmisille ominaista, niin kuitenkin tuo luonteen kiinteyden ja taipumaton tahto muistuttaa tiettyä vaistonomaista ja vietinmukaista omaa tahtoa itsekkyyden eläintyypeissä, härässä ja tunturisopulissa, jotka juoksevat suoraan eteenpäin väistymättä vähääkään, vaikka veisi hiiteen. Oikeaa oikean tähden kuulostaa suurelta, mahtavalta, mutta kun ympäri käydään, tuo moraalinen suuruus osoittautuukin omanvanhurskauden tuotteeksi.

1017. Paavalin kokemus ei anna mitään tukea filosofin moraalille tahdolle, jonka tämä omistaa itselleen. Sitä hyvää, mitä minä tahdon, minä en tee, mutta sitä pahaa, mitä minä en tahdo, minä teen. Martensen sanoo, ettei mikään ole hyvää, paitsi hyvä tahto. Tässä hyvää tahtoa pidetään jo toteutuneena tekona. Mutta tuo lause olisi myös todistettava. Jos hyvä tahto yksin muodostaisi koko ihmisen, koko hänen persoonallisuutensa, tuo lause kuulostaisi joltakin. Mutta juuri se olisi todistettava, että tahto yksin käsittää koko persoonallisuuden.

Hermostelämän alalla oleva hyvä tahto ei voi tehdä tyhjäksi orgaanisen elämän alalla vaikuttavaa pahaa tahtoa. Paavalin piti omistaa itselleen paha luontonsa hyvän rinnalla. Hän ei voinut vakuuttua siitä, että pelkästään hyvä tahto olisi lain täyttämys. Hyvä tahto on vain yhdensuuntaisuutta lain kanssa, ei laintäyttämystä. Jos apostoli olisi sanonut: Sitä hyvää, mitä minä tahdon, minä teen, silloin olisi sellainen tahto ollut lain täyttämistä. Mutta omavanhurskaus etsii vielä itselleen jonkin piilopaikan ja sanoo: Jumala katsoo hyvään tahtoon. Jo vain, missähän se on kirjoitettu? Raamatussa kaikkialla on, että Jumala katsoo sydämeen. Jos omavanhurskaus nyt väittäisi, että tahto ja sydän ovat sama asia, tulee asia vielä hullummaksi, sillä sanotaan, että ihmisen sydämen aivoitukset ovat pahat aina nuoruudesta saakka. Sydän on pahanilkinen kappale, kuka sen voi tutkia? Sydäimestä lähtevät pahat ajatukset jne.

1018. Kaikki riippuu nyt siitä, pystyykö filosofi todistamaan, että tahto yksin muodostaa ihmisen koko persoonallisuuden, nimittäin se moraalinen tahto, jonka hän itselleen omistaa. Paavalin piti mahduttaa persoonallisuuteen enemmän kuin tahto, nimittäin sen tekeminen, mikä myöskin kuului minään. Kyky hyvän tekemiseen kuului myös hänen persoonallisuuteensa, mutta se kyky häneltä puuttui; voiko filosofi nyt todistaa, että hänen moraallinen tahtonsa sisältää myös kyvyn hyvän tekemiseen? Paavalilla oli yhtä hyvin kuin filosofillakin hyvä tahto, jota hän täytti hermostelämän alalla. Mutta se oli pelkästään yhdensuuntaisuutta lain kanssa, ei lain täyttämistä. Emme puhuisi niin paljon hyvästä tahdosta, ellei filosofilla olisi käsissään niin monta konstia sekoittaa pois kortit ja siten tehdä väärä oppinsa uskottavaksi. Paavalin kokemus todistaa, että hänen persoonallisuuteensa kuului myös kyky tehdä hyvää, mutta kun juuri se puuttui, hän ei voinut täyttää lakia. Laki on hengellinen, mutta minä olen lihallinen, synnin alle myyty. Paavalin täytyi olla lainriikkoja: Sitä pahaa, mitä minä en tahdo, minä teen. Tämän kokemuksen mukaan kaikki ihmiset ovat syntisiä, lainriikkoja, ja heillä on siis alhainen luonne.

1018 b. Kunnianhimo ilmenee tahdossa kunnian ja arvonannon tavoitteluna. Ihminen haluaa olla sitä, mitä hän ei ole, kun hän ei voi näyttäytyä maailmalle kaikessa alastomuudessaan tai sellaisena kuin hän on. Jos hän on jumalaton, hän haluaa esiintyä jumalisena, huora haluaa esiintyä impenä, varas haluaa esiintyä kunniallisena, juomari raittiina jne. Ihminen haluaa moraalisisessa suhteessa esiintyä hyveellisenä, hurskaana, hyvänä, kunniallisena, kuuluisana, myös kerskuri haluaa tulla pidetyksi kristittynä ja Jumalan lapsena. Mutta Jumalan lapseksi ei ihminen voi itse tulla. Siihen tarvitaan ehdottomasti Jumalan hengen työtä. Kuolleen uskon kannattajat väittävät, ettei yksikään ihminen nyttemmin voi olla varma armon tilastaan eikä siis kukaan kuolevainen tunne, onko hän uudestisyntynyt ja sovitettu Jumalan kanssa. Sekä vanhassa että uudessa katekismuksessa selitetään sanat »pyhien yhteys» siten, että sen muodostavat totiset kristityt, jotka Jumala yksin näkee ja tuntee. Kuitenkin kunnianhimo on johtanut monet harhaan pitämään kaikkia kastettuja pakanoita uudestisyntyneinä kasteessa, jolloin siis jokainen kastettu ihminen on tullut kristityksi.

1019. Jos näin olisi asianlaita, silloinhan jokainen tietäisi, kuka on oikea kristitty. Silloin tarvitsisi vain katsoa kastekirjasta, kuka on kastettu. Vielä kai vaaditaan, että ihmisen tulee uudistaa kasteensa liitto, minkä katsotaan tapahtuvan ensimmäisellä ehtoollisella käynnillä, ja kuitenkin myös uusi katekismus vaatii sydämen ja mielen uudistumista, jonka olisi oltava havaittava ja koettava, ja siten ihmisen pitäisi todella tietää, milloin sellainen mielenmuutos on tapahtunut; mutta niin suuri on kunnianhimo, että kuolleen uskon kannattajan täytyy turvautua kasteeseen ja ensimmäiseen ehtoollisella käyntiin välttyäkseen siltä vastuulta, jonka aiheuttaa laiminlyöty katumus, parannus, kääntyminen ja uusisyntyminen. Vaikka luonnollinen ihminen ei voi tuntea totista kristittyä, hän voi jo luonnollisessa tilassaan tuntea, että hän ei ole sovitettu Jumalan kanssa. Mutta kunnianhimo ilmenee myös silloin hänen tahdossaan haluna peittää kurja tilansa. Hän pelkää totisia kristittyjä, jotka haluavat tutkia hänen sielunsa tilaa.

1020. Voitonhimo ilmenee tahdossa rikkauksien himona, joka on aivan täyttymätön. Emme voi kutsua ahneeksi sitä, joka kokoaa tuhlataksaan, hänellä on kunnianhimo hallitsevin passio. Sekään ei ole ahne, joka kerää saadakseen sitten ryypätä kaiken ansionsa. Sellainen haluaa nauttia itse ja antaa ansaitsemiensa rahojen mennä. Mutta se on ahne, joka kokoaa säästääkseen, tietämättä mitä varten. Ahneus kohtaa yhtäläillä köyhää kuin rikastakin. Moni köyhä kerjää kokoon rahasumman ja kuolee nälkään aarteensa vieressä. Rikas saituri kiskoo korkoa, ottaa hyvän maksun tavaroistaan jne. Kumpikaan ei anna omantunnon määrätä hintaa.

1021. Viha herättää tahdossa kostonhimon. Tämän koston järki tosin antaa maallisen lain tehtäväksi, ellei kiihtynyt itse kosta. Millaisen vaikutuksen sukupuolihimo vaikuttaa tahtoon, on jo mainittu. Ovatko munuaiset passioelin, ei voida ratkaista, mutta etteivät nämä siivilöimiselimet ole aivan vailla vaikutusta muuhun elimistöön, käy ilmi Daavidin sanoista: Herra koettelee sydämet ja tutkii munaskuut. Tämä ei ole, niinkuin monet kuvittelevat, merkityksetön kuva. On ainakin havaittu, että sydämen lihatauluihin kirjoitettu laki vaikuttaa voimakkaasti virtsaamiseen.

1022. Kun tarkastelemme passioelimiä fysiologisesti, havaitsemme näiden ainesten siivilöityvän passioelimistä vatsassa, maksassa, pernassa, munuaisissa ja sukupuolielimissä. Nämä passioaineet sekoittuneina vereen vaikuttavat ensiksi sydämeen, joka on ihmistä hallitseva prinssiippi. Sydäimestä passioaineet seuraavat veren mukana aivoihin ja herättävät siellä tuntemiamme tunteita ja haluja. Niinkuin esim. viinanhöyryllä on eri vaikutus sydämeen ja eri ymmärrykseen, niin myös spermaattisella verellä on oma vaikutuksensa maksaan ja toinen vaikutus sydämeen. Samoin sapensekaisella verellä on kiihdyttävä vaikutus sydänekudoksiin jne. Niin myös vereen sekoittunut mahaneste vaikuttaa sydämeen ja aivoihin. Joskin tämä tapa käsitellä moraalialla haaskahtaa pahalta filosofin nenässä, on sillä ainakin se etu, että ihmisen

fyysinen, psyykkinen ja moraalinen luonto tulee järjellä käsitettäväksi. Siinä kohdin meitä ei voi syyttää mystiikasta. Me oivallamme syyn, miksi vanha akka ei punastu ja miksi hän ei rakastu jne.

BBB. Epämoraalisen aineksen vaikutus ymmärrykseen, järkeen ja (vapaaseen?) objektiiviseen tahtoon

1023. Itsekkyys ilmenee järjessä abstraktisen minän eli itsen, ei minkään päällä ilman objektia ja subjektia lepäävän tyhjyyden aatteena. Tämä suuri minä on filosofin järjessä muuttunut suureksi valaskalaksi, joka siivilöi hyönteisiä mutta nielee kameleja. Järjessä minä esiintyy yleispätevyydessään: minä tulee järjen avulla jumalalliseksi. Järjen avulla minä on oma aurinkonsa, oma tähtensä. Jumalallinen säde järjessä on minän aurinko tai se kiintotähti, jonka ympärille minä kaareutuu. Edelleen minästä tulee järjen avulla vapaasti toimiva olio, joka on riippumaton ulkonaisista tai sisäisistä luonnonvoimista. Ja vapaan tahdon avulla minä saa myös itsemääräämisen. Tätä kaikkea muokkaa edelleen ymmärrys, jonka elin jatkuvasti uiskentelee itsekkyiden aineessa.

1024. Mitäpä meitä nyt auttaa pieni, merkityksetön nöyrimmästi esitetty huomautus, että minä — mitä sen fyysiseen eksistenssiin tulee — ei riipu itsestään, vaan korkeammasta voimasta, orgaanisesta elämästä, jonka ylitse filosofi asettautuu kun ei pysty todistamaan, että tämä elämä on syntynyt minän oman tahdon avulla. Minä antaa suolien myllertää ja sydämen lyödä, minä antaa maksan erittää sappea järjen laskuun, minä antaa pernan erittää kunnianhimon ainetta järjen laskuun, minä antaa erittää huoruuden ainetta minän huviksi. Kaiken tämän minä tekee kyselemättä, mutta minä ei välitä mitään tästä rettelöstä, jolle ihminen ei kuitenkaan mitään voi.

1025. Edelleen itsekkyys ilmenee järjessä aatteena minän itsenäisyydestä ja positiivisesta vapaudesta, jota aatetta ymmärrys

edelleen muokkaa, ja tämä vapaus esiintyy lopulta tahdon vapaana itsemääräämisenä hyvään yleispätevyydessään vallakumousten ja poliittisten verilöylyjen avulla. Me emme ole kenenkään orjia olleet, sillä me olemme vapaina syntyneet. On häpeällistä, että miljoonien vapaiden olentojen täytyy olla maan tyrannien orjia. Niin puhuu kiihkoilija päästyään kolmanteen neljänneksi. Mutta lihallisen vapauden taistelijat eivät tunne hengellistä vapautta eivätkä ole harmissaan siitä, että lähes 900 miljoonan ihmisen täytyy olla perkeleen orjia. Näyttää asialliselta, että kyykäärmeiden sikiöillä pitää olla käärme hallitsijana.

1026. Edelleen itsekkyyks ilmenee järjessä ihmisen oikeuksien nimellä, mikä on itsekkyyden, kunnianhimon ja voitonhimon yhteistyötä. Vaikka järki asettaa velvollisuuden jokaista oikeutta vastaan, eivät ne kuitenkaan vastaa toisiaan. Oikeus näet voi joittenkin traskendettisten heilahdusten kautta muuttua velvollisuudeksi, ja niin ei synny vain pelkkä oikeus, vaan jopa velvollisuus etsiä oikaisua loukatulle kunnialleen. Kuinka tämä käy päinsä, sen on Ruotsissa eräs Ekdahl-niminen pappi todistanut oikeudenkäynnissä Söndagsbladetin kanssa. Hän pystyi näet loogisella johdonmukaisuudella osoittamaan, ettei Söndagsbladet ollut loukannut persoonallisesti häntä vaan koko pappisviran arvoa, ja siksi hänen velvollisuudekseen tuli korjata pappisviran arvoa. Niin, Baal, sinä olet suuri jumala eikä sinussa ole mitään petosta!

1027. Tämän saa aikaan kunnianhimo, joka ilmenee järjessä ihmisen korkean moraalisen arvon aatteena, joka samoin järjen toimintojen avulla esiintyy yleispätevänä. Ihmisellä on arvo 1. järjellisenä ja vapaana olentona, 2. suurena maallisena valtaherrana, 3. moraalisenä, hyveellisenä, jalona ja synnittömänä ja 4. kristittynä. Tokkohan? Mitähän nyt auttaa yksinkertainen huomautus, että ihminen järkevänä ei osaa käyttää järkeään oikein, onhan suuria ajattelijoita, jotka väittävät vain äärimmäisen harvojen ihmisten oppineen käyttämään järkeään oikein.

Eikö historiakin osoita samaa? Nimittäin sitä, että passiot eikä Kantin puhdas järki määräävät maailmahistorian luonteen.

1028. Mitä vapauteen tulee, kohtaa meitä siinä se suuri vaikeus, että ihminen hermoelämän alalla vapaana on orgaanisen elämän alalla moraalista välttämättömyydestä riippuva. Hänellä on orgaanisen elämän alalla paha sydän, vaikka hän kuvittelisikin omistavansa hyvän tahdon hermoelämän alalla. Tätä korkeasti hyveellinen sukukunta ei tahdo tunnustaa, ja ne, jotka eivät kokonaan voi kieltää tätä kokemusta, selviävät pahasta sydäimestään sillä, että rajoittavat ihmisen persoonallisuuden hermoelämän alalle ja väittävät, että paha omatahto ei ole ihmisen oma tahto. Mutta juuri se olisi todistettava. Mitä kristityn nimeen tulee, on huomattava, että kääntymätön ja uudestisyntymätön on kastettu pakana niin kauan kuin hän on armon tilan ulkopuolella. Ja mitä tulee ihmisen korkeaan ihmisarvoon, meidän on huomautettava, että Jumalan vihollinen antaa epäilemättä suuren arvon sellaiselle oliolle, joka sylkee Luojaansa päin kasvoja.

1029. Nyt järki panee silmälasit paikoilleen ja rypistää tuuheita kulmakarvojaan: Kuinka te kirottu kerettiläinen uskallatte häpäistä Luojaa ihmisyydessä? Ettekö tiedä, että ihmisyyys on Kristus (Hegel)? Joka häpäisee ihmisyyttä, se häpäisee Luojaa. »Huolimatta ihmisen turmeluksesta emme voi Luojaa häpäisemättä kieltää, että myös paljon hyvää on ihmisluonnossa,» Aftonbladet N:o 228/1849. Luoja tulee siis häväistyksi, kun apostoli Paavali väittää kaikkien ihmisten tulleen suljetuksi synnin alle. Aftonbladetin käsityksen mukaan hyvä ihmisluonnossa vastaa pahaa, ja siten pitää laskumme Herramme kanssa kuitata tasoihin, niin ettei kumpikaan ole toiseltaan vaatimassa, ja tässä itsepetoksessa kaikki moralistit hapuilevat ja heidän moraalisensa on yhtä tyhjän kanssa. Nyt järki kääntyy kuolleen uskon puoleen ja sanoo: Te kuulitte hänen pilkkaavan! Miten teistä on? Eikö ole sietämätöntä hengellistä ylpeyttä kutsua itseään Jumalan Pojaksi ja muita kyykäärmeiden sikiöiksi. On kirottua, että sellainen kristitty koira saa

haukkua kunniallista väkeä ja tahrata ihmisyyttä myrkyllisillä herjauksillaan. Sellaista koiran haukuntaa emme kauempaa kestä.

1030. Ymmärtää kyllä, että kaikki maailman marakatit tuntevat itsensä syvästi haavoitetuiksi sellaisista myrkyllisistä herjauksista, joita Johannes Kastaja ja Kristus kohdistivat juutalaisiin, sillä jos osoittaa sormella vanhaa koiraa, se murisee. Luonnollinen ihminen on hyvin arka Luojan kunniaa, kun hänen oma kunniansa on vaarassa hävitä. Sen näki juutalaisista. He eivät voineet nähdä mitään sen suurempaa rikosta kuin Vapahtajan tunnustus, että hän oli Jumalan Poika. Vielä tänä päivänä moni kunniallinen varas ja hyveellinen huora täyttyy kauhusta ja ihmetyksestä, jos joku kristitty uskaltaa kutsua itseään Jumalan lapseksi.

1031. Historia todistaa, että maailma moraalisisessa suhteessa on marakatti. Mutta järki ei voi käsittää, miten moraalisesti rappeutuneelta ihmiseltä puuttuisi ihmisarvo. Järki näet asettaa orgaanisen elämän moraalista tai paremminkin epämoraalista välttämättömyyttä vastaan hermoelämän vapaan tahdon, ja orgaanisen elämän pahaa sydäntä vastaan järki asettaa hermoelämän hyvän tahdon. Ihmisellä on valistunut ymmärrys ja vapaa tahto. Jos hän oikein käyttää Luojan hänen järkeensä antamaa jumalallista sädettä, hän ei voi erehtyä. Pelkällä järjen valolla hän pystyy täyttämään tarkoituksensa. Järki johtotähtenään hän ei hapuile pimeässä eikä tietämättömänä oikeasta. Sillä kaiken, mistä järki sanoo: sinun tulee, tahto myöskin pystyy täyttämään.

1032. Ihminen pystyy siis täyttämään moraalisen tarkoituksensa, jos vain haluaa. Järki antaa hänelle oikean valaisun siitä mikä on oikeaa, ja vapaalla tahdollaan hän pystyy tekemään oikein, ja kun hän niin tekee, hänen ei tarvitse pelätä vastuuta eikä jälkiselvittelyjä toisessa maailmassa; hyve. palkitsee itsensä ja tulee vieläkin palkituksi. Tällä tavoin ihminen saa korkean moraalisen arvon omissa silmissään, ja tätä väärää arvoa ei mikään kuolevainen mahti pysty häneltä riistämään. Hyveellinen osaa asettua myrkyllisten herjausten yläpuolelle jne. Näiden pakanallisten lauselmien tulos on sellainen, minkä luonnollinen ihminen

haluaakin. »Joka oikein viljelee järkeään ja jalostaa tahtoaan, pystyy täyttämään moraalisen tarkoituksensa tuntematta muita lakeja kuin sen, minkä Luoja on hänen järkeensä antanut ja tuntematta sovitustyötä» (AA). Saamme myös kuulla, että järjessä oleva moraalinen tahto määrää ihmisen moraalisen luonteen, eikä siis paha ja Jumalan lakia vastaan sotiva subjektiivinen tahto. Mikä hätä on autuaaksi tullessa. Kun ihmisellä on hyvä tahto, hänellä on myös hyvä luonne. Kuka häneltä veisi hänen moraalista arvoaan? Ei kukaan muu kuin perkele, joka ei voi tunnustaa, että joku muu olisi hyvä, kun ei se itsekään ole hyvä.

1033. Niin, katsos perkelettä. Kukapa uskoo perkeleeseen? Muitten pappien valheitten joukossa on keksitty myös pelottaa raakaa ja tietämätöntä rahvasta kaikenlaisilla kertomuksilla perkeleestä ja sen joukkokunnasta, mutta kukaan muu kuin raaka ja taikauskoinen rahvas ei voi uskoa sellaisia hullutuksia. Rahvasta pidetään pimeässä ja tietämättömyydessä ihmisen moraalisesta arvosta, jotta sitä voitaisiin pitää paremmin aisoissa. Kaikkea sellaista ja vielä paljon muuta olemme nähneet liberaalisten sanomalehtien palstoilta heinäkuun vallankumouksesta 1830 lähtien tähän päivään asti, vaikka nykyisen Aftonbladetin toimitus tuntuu olevan vähemmän vihamielinen suhteessaan lukijaisuuteen ja pietismiin. — Tämä kirjoitettiin heinäkuussa 1855.

1034. Vaikkei nykyaikainen maailma uskokaan mihinkään perkeleeseen, hän on kuitenkin se kunnan mies, joka maailmaa hallitsee, hän se antaa moraalisen arvon kunnialliselle varkaalle, hyveelliselle huoralle ja raittiille juoppolallille. Perkele suo mielellään edun tai kunnian olla järkevä ja vapaa; ihminen voi olla jopa hyveellinen törmäämättä yhteen perkeleen kanssa, sillä perkele itse on hyveen ihanne. Hän ei varmastikaan tahdo säikäyttää uskollisia palvelijoitaan joillakin kauhukuvilla tai epäinhimillisillä kuvitelmillä omantunnontuskasta ja sydämen hädestä toisessa maailmassa, takuulla ei. Hän on niin kunniallinen, että jopa rohkaisee hyveellistä maailman kansalaista kunnian, rauhan ja autuuden

toivolla toisessa elämässä. Varsinkin se, joka kuolee kunnialla vapauden puolesta, saa laskea osakseen kansalaisten arvonnannon ja kiitollisuuden paremmassa maailmassa.

1035. Ei ole ihmettelemistä siinä, että perkele on niin erinomainen hyveen opettaja ja moralisti, mutta että se Lutherin väitteen mukaan osaa saarnata evankeliumia yhtä hyvin kuin papit, se kuulostaa uskomattomalta, ellemme olisi sitä nähneet omin silmin. Ihminen on näet saanut kristinuskon kautta lisää moraalista arvoa. Luonnollisella ihmisellä ei ole vain hyveellisenä ja hurskaana korkeata moraalista arvoa omissa silmissään. Vielä enemmän kristittynä ja Kristuksen kirkon jäsenenä on ihmisellä suurempi arvo — omissa silmissään, sillä kukapa haluaisi tulla pidetyksi pakanana. Ei kukaan. Jos luonnollisen ihmisen hyveestä jotakin puuttuisi, paikataan se reikä varastetulla armolla. Sen vuoksi mennään juhlallisesti ehtoolliselle osoittamaan, kuinka suurta arvoa annetaan kristinuskolle. Mutta tämän ulkonaisen jumalanpalveluksen aikana, joka ei ole mitään muuta kuin teeskentelyä, on sydän rinnassa kuin timantti. Ei mitään katumusta, ei parannusta seuraa, ei mielenmuutosta, jatketaan vanhaa elämää. Niinkuin ryssä, joka tekee ristinmerkin ja kumartaa krusifiksin ääressä joka aamu, ja kun tämä ulkonainen jumalanpalvelus on tehty, alkaa kirota ja pettää kansaa. Suunnilleen samalla tavoin tekevät aidot luterilaiset nykyään: he menevät ehtoollispöydästä krouvitiskin tykö.

1036. Kun itsekkyyks, kunnianhimo ja voittohimo ehtivät järjen alueelle, itsekkyyks muuttuu riippumattomuudeksi, itsenäisyydeksi ja vapaudeksi, kunnianhimo muuttuu ihmisarvoksi, kunniaksi, arvonnannoksi, maineeksi jne. Voittohimo esiintyy järjessä oikeuden tai oikeuksien omistajana, joista raaka-aineista ymmärrys sitten muokkaa opin ihmisen oikeuksista. Olemme jo edellä maininneet, etteivät oikeudet rajoita velvollisuutta, kun moralisti panee oikeuden jokaista velvollisuutta vastaan, jolloin moraali menee nolnaan. On näin selvää, että ihmisen oikeudet perustuvat itsekkyyteen, kunnianhimoon ja voittohimoon, siksi jokainen ihminen

tuntee oikeutensa eikä tarvitse käydä koulussa oppimassa oikeuksiansa. Mutta velvollisuutta ei ihminen tunne, nimittäin velvollisuutta koko laajuudessaan, ennen kuin Pyhä Henki häntä opettaa. Lain täytyy tulla kirjoitetuksi sydänten lihatauluihin, ennenkuin ihminen voi kokea, että laki on hengellinen ja että Jumalan laki vaatii sydämen puhtautta jne.

1037. Vaikka moralisti opissaan ihmisen oikeuksista jakaa oikeudet niin, että jokainen saa yhtä oikein, edellyttäen että jokaisella on yhtä suuri vatsa, ovat kuitenkin kaikki ne, joilla on tyhjä vatsa, tahtoneet selvittää opin ihmisten oikeuksista kommunistiselta näkökannalta, jota vastoin muutamissa maissa on tullut vahvemman oikeudeksi ostaa ja myydä ihmisiä kuin eläimiä. Muutamissa valtakunnissa pidetään oikeana raivata tyranni pois tieltä. Tyrannivaltioissa pidetään oikeana mestata ihmisiä merkityksettömän majesteettia vastaan kohdistetun sanan takia. Oikeuksia ja velvollisuuksia siis sovelletaan aivan eri tavoin eri valtioissa. Olisikohan syy tähän puhtaassa järjessä? Se ei näytä uskottavalta. Eriäinen sovellutus perustuu itsekkäisiin passioihin, jotka järki on pimentänyt ja sokaissut, niin ettei heillä ole kykyä eroittaa oikeaa väärästä. Järjen suurteot historiassa ovat mustia ja verisiä.

1038. Kommunistit väittävät, että kaikilla ihmisillä on samat oikeudet, eikä tätä oppia voi pitää vääränä, jos ihmiset vain olisivat luonnostaan samanlaisia; päivittäin kuitenkin näkee, että toisella on suurempi maha kuin toisella ja toinen tarvitsee siis enemmän syömistä. Jos rikas jakaisi omaisuutensa köyhän kanssa, jonkin ajan perästä köyhän vatsa olisi yhtä tyhjä kuin ennenkin. Ja mistä hän silloin saisi vatsan täytettä? Minun mielestäni sekä rikas että köyhä saisivat syödä tuhkapuuroa, että suolet kureutuisivat ja ruokaa riittäisi molemmille. Jos rikas saisi hengellistä hiukkaa, silmäin himo hänellä vähenisi. Silloin hän söisi vähemmän herkullisesti, joisi vähemmän viiniä, pukeutuisi vähemmän koreasti, esiintyisi vähemmällä loistolla, silloin voisi häneltä riittää jättää osa liiastaan köyhälle.

1039. Jos köyhä saisi hengellistä hiukkaa, hänellä olisi suurempi vanhurskauden nälkä ja jano, silloin hän olisi vailla osaa kuvitelluista oikeuksistaan, hän ryyppäisi vähemmän viinaa ja olisi matkimatta herrasväen hullutuksia, hän yleensä säästäisi ansionsa tulevia tarpeitaan varten. Mutta hän ei osaa säästää niin kauan kuin hänellä on vatsa jumalanaan. Yleensä melko harvat ihmiset ovat luonnostaan niin huono-osaisia, etteivät pystyisi huolehtimaan itsestään, mutta ihmisen sisäelimissä mellastava perkele tekee muutamia köyhiksi juopottelulla, epäsiiveellisyydellä, laiskuudella, kerskumisella, ylpeydellä ja koreilulla. Muutamat se taas tekee rikkaiksi ahneudella, kitsaudella, saituudella ja pettämisellä. Jumala ei mahda mitään sille kurjuudelle, mitä näemme päivittäin silmissämme. Me näemme kyllä, missä vika on, mutta emme pysty auttamaan asiaa.

1040. Vika on vatsassa ja pikkusuolissa, maksassa, pernassa, sukupuolielimissä, sieltä pahat höyryt tulevat ensin sydämeen ja sieltä omaantuntoon, edelleen tahtoon sekä ymmärrykseen ja järkeen. Sillä aikaa kun perkele mellastaa ihmisen sisuksissa, filosofi pöyhistelee itsenäisyydellään, vapaudellaan ja ihmisarvollaan, oikeuksillaan, hyveellään, moraalisella luonteellaan ym. Tiedä huutia, nulikka, olin vähällä sanoa, ja pysy alallasi; pane silmälasit nenällesi ja lue raamattua ja muista ensimmäistä suurta sanaa: to gnoti seauton, tunne itsesi.

CCC. Kuollut usko

1041. Kun Luther oli omantunnontuskassa ja sydämenhädässä, hän ei voinut koskaan kuvitella, että elävä usko, joka hänessä syttyi omantunnontuskan jälkeen, muuttuisi protestanttien sydämissä kuolleeksi uskoksi. Jo silloin usko oli kuollut, kun protestantit alkoivat puolustaa uskoaan tulella ja miekalla. Jos tavallisilla sodilla on huonot motiivit, ovat uskonsotien alkusyyt vielä huonompia. Järki sanoo kyllä, että ihmisellä on oikeus puolustaa pyhimpiä intressejään, ja mikäpä olisi

pyhempää kuin hänen uskontonsa. Mutta juuri siksi, kun uskonto on pyhää, sitä ei pitäisi tahrata verellä. Vapahtajan morsiamella ei saisi olla verisiä tahroja lumivalkealla otsallaan eikä myöskään puhtaaksi pestyissä käsissään. Siksi oli myös Lutherin innokkain toive ja rukous, ettei syntyisi mitään uskonsotaa, mutta toisin kävi.

1042. Protestanttien olisi pitänyt miettiä Vapahtajan sanaa: Pistä miekkasi tuppeen, sillä joka miekkaan tarttuu, se miekkaan hukkuu. Yhtä vähän kuin uskonnon totuutta voidaan todistaa lapioilla tai rautakangilla, yhtä vähän sitä voidaan puolustaa tulella ja miekalla. Vain Hengen miekalla voidaan uskoa levittää ja puolustaa. Ensimmäiset kristityt ovat sinetöineet uskonsa verellään, mutta eivät vihollisen verellä. Luterilaista oppia puolustettiin tulella ja miekalla, ja siitä jäi paavikunta keskelle luterilaisuutta, vastoin Lutherin tarkoitusta ja tahtoa inkvisitio jäi luterilaiseen kirkkoon. Luterilaisen kirkon inkvisiittorit vainoaisivat vaikka Lutheria itseään, jos tämä saisi elämänsä uudelleen. Kun näet ihmisellä ei ole mitään hengellistä elämää, hänen täytyy puolustaa ruumiillista elämäänsä. Se joka kadottaa elämänsä, pelastaa sen, mutta joka pelastaa elämänsä (ruumiillisen) hän kadottaa sen (hengellisen). Niin on nyt käynyt luterilaisessa kirkossa.

1043. Ei ole niin helppo selvittää, mikä oli aiheena siihen, että usko, joka Lutherilla itsellään oli elävä, muuttui niin pian kuolleeksi uskoksi luterilaisessa kirkossa. Luther itse näyttää unohtaneen sen kivun ja säryn, minkä alaisena hän oli ennen uutta syntymistään. Johdumme tähän päätelmään siitä, mitä on tapahtunut yhdelle ja toiselle pietistille myöhempinä aikoina, nimittäin että he ovat unohtaneet kivun ja säryn sen ilon tähden, että uusi ihminen on syntynyt. Sellainen unohdus näyttää kohdanneen »Pietismi ja kristinusko»-nimisen kirjan kirjoittajaa.* [* F. G. Hedberg: Pietism och Christendom. Umeå 1845.] Paitsi uskoa, jota tuon pienen kirjasen tekijä kaikin voimin vaatii, tekijä näyttää unohtaneen, miten uusi ihminen syntyi. Hän näyttää unohtaneen, miten uutta ihmistä säilytetään elämässä semminkin, kun

tekijä sinä aikana, jolloin hän Suomen inkvisiittorien hurmahengeksi tuomitsemana oli karkoitettu Oulun vankilaan, vaikutti siellä paljon hyvää vankilan saarnaajana, mutta kun hän sai Suomesta hyvän pastoraatin, hänen sanotaan tulleen elämältään maailman kaltaiseksi. Hänen vihollisensa kutsuvat hänen oppinsa kannattajia hedbergiläisiksi.

1044. On tosin totta, että lapsen synnyttävä unohtaa kivun ja säryn sen ilon tähden, että uusi ihminen on syntynyt maailmaan, mutta hedelmätön eli hengellinen huora ottaa aiheen tästä oikean lapsen synnyttäjän unohduksesta ja tukkii vatsansa pönkölleen hengellisillä rääsyillä, ja kun tuo huora (kuollut usko) on maailmassa hallitseva kuningatar, hän uskottelee kaikille marakateille ja hovinarreille, että hän on siunatussa tilassa ja antaa lukea kaikissa kirkoissa esirukouksia hänen topatun vatsansa puolesta, mutta kun kaikki on käyty ympäri, hän antaa kätkeä vaatteittensa alle huoripojan ja uskottelee kaikille sokeille ja kuuroille maalaismuoreille, että hänestä (valtiokirkosta) on tullut prinssin äiti, prinssin, joka on hallitseva maailmaa rautaruoskalla, se on inkvisitiolla ja julmuudella.

1045. Juuri sellainen huora on vallitseva valtiokirkko, josta profeetat ovat puhuneet. Se väittää olevansa Herran valittu morsian, ja kuitenkin se antaa egyptiläisten huorimpiesten (maailman) puserrella rintojaan. Kuinka usein kuvataankaan tätä valtiokirkon tilaa jo Vanhassa testamentissa. Mutta yksikään valtiokirkko ei ole tahtonut ottaa vastaan sellaista syytöstä. Neuvon jokaista oikeata lapsen synnyttäjää, etteivät koskaan kokonaan unohtaisi sitä kipua ja särkyä, joka on äidin sydämen hellyyden oikea perusta. Moni neito tekee mitä pyhimpiä lupauksia lapsen synnyttäjän vuoteen ääressä, ettei ikinä ota miestä, kun hän näkee lapsen synnyttäjän kivun ja säryn. Sellainen kipu ja särky aivan pelottaa hänet suunniltaan. Mutta hän ei ajattele, että kipu ja särky unohtuvat pian, jota vastoin ilo uuden ihmisen syntymästä kestää iankaikkisesti, jos uusi ihminen säilyy hengissä. Mutta ehtona uuden ihmisen syntymiselle on sitä edeltävä kipu ja särky, jota ilman ei mitään uutta syntymistä

pysty tapahtumaan, ja tämä ehto on osoitettava jokaiselle, joka haluaa maistaa uuden syntymisen iloa.

1046. Luther oli tuntenut kivun ja säryn, hänellä on ollut omantunnon tuska ja sydämen hätä, ennenkuin elävä usko hänet siitä päästi, mutta hän tuntee unohtaneen kivun ja säryn, jota hänen kirjoituksissaan on vähemmän käsitelty. Hän ei ole kyllin todesti pitänyt esillä totuutta, että ilman tuskaa ja särkyä ei voi uusi ihminen syntyä. Sitä vastoin hän on suurella rohkeudella pitänyt esillä uskoa, jonka kaikki kastetut pakanat käsittävät halulla ilman edellä käypää katumusta ja parannusta, koskapa luterilaisen kirkon pylväs Spenerin aikana tahtoi syyttää tuota vakavasti mieltävää miestä siitä, että tämä tahtoi harhauttaa luterilaisen uskon tunnustajat uskosta tekoihin, kun hän — Spener — vaati totista katumusta ja parannusta, joka olisi elävää uskoa valmistava ehto. Hänen vastustajansa syyttivät Speneriä lainopettajaksi ja tekopyhäksi. Lohdullista sanaa: »Älä mitään mietiskele, vaan usko», kuolleen uskon kannattajat käyttivät aseenaan Speneriä vastaan. Mutta milloin Spener olisi väittänyt, että ihminen katumuksellaan ja parannuksellaan ansaitsisi autuutta?

1047. Kun Luther piti esillä peruslausetta, että ihminen tulee vanhurskaaksi yksistään uskosta ilman lain tekoja, ei hänen tarkoituksensa suinkaan ollut, että kristitty eläisi pakanan tavoin; päinvastoin hän vaatii monissa kohdin, että tekojen tulee olla uskon seurausta. Tietyt rationalistit taas väittävät, että usko on parannuksen seuraus (Ignell). Mutta kuolleen uskon kannattajat ovat käsittäneet asian niin, ettei ihmisen tarvitse läpikäydä mitään totista katumusta, niinkuin totinen synninkatumus olisi syntisen oma teko. On kyllä totta, ettei ihminen voi ansaita mitään armoa, ei katumuksellaan eikä parannuksellaan, mutta toisaalta on myös ikuisesti totta, että kun vaimo synnyttää, on hänellä murhe, eikä kukaan voi ilman tätä hengellistä murhetta syntyä uudesti. Totisella katumuksella ja parannuksella on sydämen valmistuttava ottamaan vastaan elävä usko. Siksi vanhalla

ihmisellä on oltava murhe ja ahdistus, ennenkuin uusi ihminen voi syntyä. Tätä väitettä eivät tue ainoastaan Daavidin ja Pietarin sekä syntisen naisen katumus, vaan myös Lutherin oma kokemus, vaikka järkeisoppineet ovat pitäneet pilkkanaan Lutherin mietiskelyä. Mutta väitämme, ettei kukaan saa elävää uskoa ilman katumusta ja parannusta. Epäileville on pidettävä esillä lausetta: »Älä mietiskele, vaan usko», mutta ei niille, jotka itse tekevät itselleen uskon.

1048. Jumalan hengen herättämä ja valaisema Spener oivalsi selkeästi luterilaisen kirkon syvän tapainturmeluksen, joka aiheutui kuolleesta uskosta. Hän yritti puhaltaa uutta elämää kuolleisiin luihin, mutta sai — niinkuin tavallista — aidoilta luterilaisilta kerettiläisen nimen. Kun Spener vaati heräämistä, katumusta, parannusta, uuttasyntymistä ja pyhitystä, luterilaisen kirkon pylväät väittivät, että pietistit olivat tekopyhiä ja puolustautuivat sillä, että ihminen tulee autuaaksi uskon kautta ilman lain tekoja, mikä onkin ikuinen totuus, kunhan se esitetään oikeassa järjestyksessä. Pietismin viholliset kuitenkin väittivät, että Spener on poikennut luterilaisesta vanhurskauttamisopin muodosta. Nämä uskon sankarit saarnasivat pelkkää uskoa ilman tekoja välittämättä ollenkaan autuaaksitekevän uskon välttämättömistä ehdoista, synnin unesta heräämisestä, totisesta parannuksesta, katumuksesta, kääntymisestä ja uudesta syntymisestä. Sellaisesta ilman tekoja olevan uskon saarnaamisesta syntyy epäilemättä epävarmuutta kansanjoukkojen keskuudessa. Kuollut usko ympäröi sydäntä pumpulin tavoin. Tosin ei julkisesti esitetty lausetta »Tee vapaasti syntiä, kunhan uskot», josta eksytyksestä on tahdottu syyttää lukijaisia, mutta niin kuitenkin salaa ymmärrettiin, sillä eikö sellaisella, joka ryyppää ja uskoo, tappelee ja uskoo, huoraa ja uskoo, kiroaa ja uskoo, että hän sillä menollaan tulee autuaaksi, ole salainen vakaumus: tee vapaasti syntiä, kunhan uskot.

1049. Kirjasen Pietismi ja kristinusko tekijä näyttää, niinkuin sanottu, unohtaneen autuaaksi tekevän uskon välttämättömät edelläkäyvät ehdot, ja se, jolla jo entuudestaan on kuollut usko, voi saada tuosta tutkielmasta

paljon. Kuollut usko muistuttaa elävää uskoa yhtä paljon kuin kuollut ruumis elävää ihmistä, ja kuitenkin niiden välillä on yhtä suuri ero kuin elämällä ja kuolemalla. Mainittu kirjailija on tahtonut panna Spenerin varjoon sillä tekosyyllä, että hän on poikennut vanhurskauttamisopissa luterilaisesta puhdasoppisuudesta. Jos Spener sanoo: »Tähän asti on saarnattu kylliksi uskosta», se on ymmärrettävä samalla tavoin kuin Paavalin ja Jaakobin näennäinen ero opissa uskosta. Paavalihan puhuu elävästä uskosta, mutta Jaakob kuolleesta. Luther puhuu elävästä uskosta, jota on aina ja kaikkialla saarnattava niille, jotka epäilevät autuudestaan. Spener puhuu kuolleesta uskosta, jota ei pitäisi saarnata kenellekään. Ei käy päinsä panna Lutheria ja Speneriä tukkanuottasille, niinkuin mainitun kirjaseen tekijä on tahtonut tehdä, sillä on varmaa, että he olisivat olleet yhtä mieltä, jos he olisivat eläneet samaan aikaan.

1050. Kuollut usko on väärää luottamista Jumalan armoon, se on vakaumus, jonka ihminen voi saada aikaan itse, tai sellainen vakaumus, jonka perkele saa aikaan, ts. sellainen vakaumus, jonka subjektiivinen perusta on vallitsevissa alhaisissa passioissa. Ihminen kuvittelee, että hän on sovitettu Jumalan kanssa, vaikka häntä inspiroi perkele. Kuvitellaan, että rakastetaan Jumalaa, kun rakastetaan itseään ja maailmaa. Tätä itsepetosta sai Pietari kokea. Ennen lankeemustaan hänen täydellinen ja todellinen vakaumuksensa oli, että hän oli uskon sankari, joka rakasti Vapahtajaa niin paljon, että pystyi antamaan henkensä ja verensä hänen puolestaan. Mutta kuinka kävi? Kaikki oli vain itsepetosta. Ja tässä itsepetoksessa hoipertelee vielä suruton joukko, varsinkin maalaisrahvas, joka on vielä tuntevinaan jonkinlaista kunnioitusta pyhää kohtaan.

1051. Suurten kaupunkien rahvas tuntuu olevan yleensä niin välinpitämätöntä, ettei se välitä taivaasta eikä helvetistä. Emme halua puhua sivistyneistöstä, joka osoittaa julkista halveksumistaan pyhää kohtaan. Heille on aistillinen nautinto suurin autuus maan päällä. Bachus ja Venus ovat heidän jumaliaan. He uskovat täyttäneensä kaiken

vanhurskauden, kun he antavat kastaa lapsensa, ja katsovat täyttäneensä kaikki kristinuskon vaatimukset, kun he näön vuoksi kerran tai pari vuodessa käyvät Herran ehtoollisella, mutta muutoin he elävät humussa ja sumussa niinkuin pakanat. Kun kuolema heidät yllättää, he syventyvät sävyisästi ja ajattelevat niinkuin renki, joka tuntiessaan velliin olevan liian ohutta, käänsi lusikan ja sanoi: »Tulkoon mukana, joka haluaa».

1052. Mutta yksinkertainenkin, joka ei tunne hänellä olevan tarpeeksi ymmärryksen voimaa hävittääkseen kaikki jälkiselvitykset, tuntee uskonsa pettävän elämän tärkeimmällä hetkellä, kun häneltä puuttuu subjektiivinen perusta vakaumukselleen. Hän etsii kyllä voimaa uskolleen sakramentista, mutta tuo väline pelkästään objektiivisena ei ole riittävä vaientamaan omaatuntoa. Kun hän näet ei ole käynyt läpi armonjärjestystä, häneltä puuttuu vakaumuksensa objektiivinen perusta, Pyhän Hengen todistus lapseudesta. Kun ihminen omistaa itselleen sovitusarmon ilman edelläkäypää katumusta, parannusta, kääntymystä, uuttasyntymistä jne., tulee siitä vain pelkkää kuollutta ja sokeaa auktoriteettiä. Se on kuollut, koska se Jaakobin todistuksen mukaan on ilman töitä, sitä ei seuraa mielenmuutos eikä se uudista sydäntä. Se on sokea, sillä siitä puuttuu elävä tunne, armo ei ole tunnettava, Pyhän Hengen todistus puuttuu tyystin. Sanalla sanoen: sellainen usko, joka on pelkkää arvelua, kuvittelua, luulottelua ilman riittävää perustetta, jättää kurjan ihmisen ratkaisevalla hetkellä epätoivoon.

1053. Filosofin, joka tuntee ymmärryksen vaatimat vakaumuksen perusteet, tekee tilinsä Luojan kanssa läpiajatellun systeeminsä avulla, hänen hengellisistä asioista saamaansa vakaumusta eivät muodosta moraaliset passiot, niin kuin katumus, herääminen, kääntyminen, uusisyntyminen tai koettu sovitus, joka kaikki on hänelle mystiikkaa ja fanaattisuutta. Sen sijaan hän rakentaa systeemin tietyille ihmisen hengellisen luonnon etukäteen laadituille aatteille, jossa järki ja vapaa moraalinen tahto ovat vakaumuksen perustana. Hän ei luota muuhun

auktoriteettiin kuin omaan näkemykseensä, ja siksi hän hylkää auktoriteettiuskon. Mitä Daavid, Pietari ja Luther ovat kokeneet, sitä hän ei voi pitää yleispätevänä, koska se ei pidä yhtä hänen oman kokemuksensa kanssa. Filosofin armon järjestystä koskevien kokemusten tulos muodostuu lopulta seuraavaksi: »Ihmisen on kehitettävä järkeään ja jalostettava tahtoaan ja täytettävä velvollisuutensa vertaisiaan ja eläimiä kohtaan», AA. »Kun ihminen sen tekee, hän voi täyttää tehtävänsä järjellisenä olentona tuntematta muita lakeja kuin sen, minkä Luoja on järkeen antanut». Suunnilleen tällä tavoin filosofi tekee tiliään Herransa kanssa. Sellaisessa itsekoetuksessa ei tule kyse katumuksesta, parannuksesta, kääntymisestä eikä sovituksista. Tässä on hyveen oltava oikeana autuuden perusteena.

1054. Kuollut usko luottaa toisten auktoriteettiin ja uskoo niinkuin toiset ovat uskoneet. Elävä usko ojentautuu ilmoituksen ja omien tunteiden mukaan, mutta kun sana herättää nämä tunteet, eivät ne voi olla ristiriidassa ilmoituksen kanssa. Nämä tunteet, nämä moraaliset passiot muodostavat Pyhän Hengen työn sydämessä ja muodostavat elävän uskon subjektiivisen perustan. Kuolleella uskolla on siis vain objektiivinen perusta, mutta elävällä uskolla on sekä objektiivinen että subjektiivinen perusta, ja siten vakaumus on täydellinen. Oikeastaan passio määrää tahdon pyrkimyksen. Luonnolliset passiot määräävät luonnollisen ihmisen tahdon toimintaa, luonnollisen ihmisen elämä sotii omantunnon vaatimuksia vastaan, esim. irstaus, näpistely, kiroukset; se sotii kaikkia järjen syitä vastaan, esim. juoppous; se sotii peruukissa olevaa kuollutta uskoa vastaan, esim. ulkonaisen jumalanpalveluksen laiminlyöminen.

1055. Kuolleen uskon elämässä ja uskonnon harjoituksissa on aina vastakohtaisuutta: ollaan olevinaan hartaita kirkossa, mutta huvipaikassa ollaan kevytmielisiä, itketään kirkossa, mutta nauretaan kirkon takana, ollaan jumalisia kirkossa ja jumalattomia krouvissa, ollaan olevinaan katuvaaisia alttaripöydän luona ja tapellaan krouvipöydän luona, siunataan kirkossa ja kirotaan kirkon takana, ollaan siveellisiä kirkossa ja huorataan

kirkon takana. Sanalla sanoen: jolla on kuollut usko peruukissa, voi olla samana päivänä jumalaton ja jumalinen, hän on yhdessä paikassa kunniallinen ja toisessa hunsvotti, hän siunaa ja kiroaa, pitää rukouksia ja noituu samana päivänä. Vanhalle aatamille on arvattavasti vaivalloista olla alinomaa jumalinen. Siksi hän katsoo tehneensä tarpeeksi Jumalan kunniaksi palvellessaan Jumalaa tunnin pari viikossa, mutta muutoin hän palvelee perkelettä ja maailmaa koko viikon ja kaikkein eniten sunnuntaisin, joka on perustettu Jumalan nimen kunniaksi. Tuo päivä näyttää paremminkin olevan juomapäivä, tanssi- ja kortinpeluupäivä, mässäyspäivä, jolloin palvellaan vatsaa.

1056. Vaikka se, jolla on kuollut usko peruukissa, elää pahemmin kuin turkkilainen ja pakana, hän luulee kuitenkin olevansa jatkuvasti kristitty. Hän elää siinä suloisessa kuvittelussa, että hänellä armosta ja Kristuksen ansioon luottaen on synnit anteeksi. Tämän uskon on pappi saanut hänessä aikaan jo lapsesta, että ihminen ilman katumusta ja murhetta, ilman omantunnon tuskaa ja sydämen ahdistusta saa omistaa itselleen Kristuksen ansion. Milloin näet papin arvostelu olisi tähdännyt oikean synnin surun tai hengellisen murheen ja ahdistuksen herättämiseen, mikä kuitenkin on uudensyntymisen edellytys? Eikö pappi kevytmielisellä elämällään ja sokealla lukijaisiin kohdistuneella innollaan ole ollut apuna vahvistamassa sokean joukon käsitystä siitä, että totinen kristillisyyden on vain hurmausta ja eksytystä? Eikö pappi ole usuttanut kruununvirkamiehiä jokaista sielua vastaan, joka pyrkii yksissä neuvoin toisten samalla tavoin ajattelevien kanssa rakentamaan Jumalan sanan tutkistelussa ja yhteisessä rukouksessa? Niin sanotun lukijaisuuden hävittäminen on tähän asti ollut likimpänä pappien sydäntä, toisella sijalla ovat olleet heidän tulonsa.

1057. Kuulusimpien hengellisten puhujiemme pyrkimyksenä ei ole repiä, leikata, raapia eikä löylyttää vanhaa aatamia lain vasaralla ja totuuden paljastetulla miekalla. He eivät uskalla pistää reikää vanhan aatamin myrkkypussiin totuuden terällä. Heillä ei ole rohkeutta leikata

partaveitsellä syntisen haisevia paiseita. Heillä ei ole myöskään rohkeutta leikata pois omantunnon kuollutta lihaa, ettei vanhan ihmisen herkän omantunnon tarvitsisi vuotaa verta eikä kirveliä ennenkuin iankaikkisuudessa. Sen sijaan että pistäisivät reiän märkäpaiseeseen, nämä hengelliset puoskarit panevat pehmeää puuroa syntisen haiseville paiseille; sen sijaan, että leikkaisivat kuolleen lihan omaltatunnon, he panevat pirunpaskaa omantunnon haavoihin; sen sijaan että raapisivat, leikkaisivat ja löylyttäisivät kivikovaa ihmissydäntä, he painavat kaikkea villaisella ja tekevät maljan ulkoapäin puhtaaksi.

1058. Hengellisten puhujiemme pyrkimys on enimmäkseen tehdä vaikutus ja pehmittää luonnollisia tunteita. Vaikuttaakseen tunteellisiin saarnamies itkee itse, vaikkei kukaan muu itkisi. Välistä hän määkyy saarnastuolissa mitä suloisimmalla pukin äänellä koskettaakseen tunteikkaiden hermoja. Välistä hän pehmittää luonnollisia tunteita ja panee vanhan aatamin lämpimään kylpyyn. Välillä hän lypsää tunteellisten utareita saadakseen niistä kyyneleitä. Hän pusertelee maalaismuorien pehmeitä rintoja ja pusertelee kyynelrauhasia. Välistä hän saa koko kiulullisen kyyneleitä, mutta nuo kyyneleet on turhaan tuhlattu Herran temppelissä, mikäli niistä ei seuraa mitään parannusta. Toisinaan hän panee toimeen hirmuisen pommituksen maalaisukkojen rumpukalvoja vastaan; on niinkuin kivet vierisivät kirkon katolla. Mutta kaikki tämä romina ei auta pappia eikä seurakuntaa, mikäli mitään parannuksen hedelmää ei seurakunnassa ilmaannu.

1059. Sellaisesta melusta ja määkimisestä ei synny muuta kuin koiran uskontoa, koskapa seurakunta välistä luulee olevansa kolmannessa taivaassa siitä huolimatta, että sen jokapäiväinen elämä osoittaa sekä papin että seurakunnan olevan lähempänä helvettiä kuin taivasten valtakuntaa. Kuvitellaan että ollaan kristittyjä, vaikka passiot myrskyävät alakerrassa pauhaavina aaltoina. Luullaan oltavan uudestisyntyneitä ilman murhetta ja ahdistusta. Luullaan päästyn taivasten valtakuntaan käymättä ahtaan portin läpi. Vanha aatami ryömii arkiseen elämään

karvoineen kaikkineen. Kiroillaan, ryypätään, tapellaan ja huorataan kirkon takana ja kuitenkin ollaan itkuisia alttaripöydän luona. Vanhasta aatamista maistuu hyvältä olla juoppolalli ja kristitty, lihalle on mieluisaa huorata ja levätä Vapahtajan rinnoilla. Se olisi hyvä kauppa kenelle vain tulla taivasten valtakuntaan. Tähän uskoon auttoi Nikodemus. Pappi kaataa armoa töllistelevän syntipukin kurkkuun. Suruton joukko nielee armoa kulauksittain.

1060. Yleisen tervehtymisen ensi ehto on, että syntinen tulee selvästi tietoiseksi syntivelastaan. Mutta kuinka hän tulee tietoiseksi alennustilastaan, jos saarnaaja puuteri häntä hyveellä, ennenkuin hän on herännyt synninunesta, ja sivelee kaikki sydämen epätasaisuudet väärillä laskuilla. Väärä huoneenhaltija sanoo herransa velalliselle: Ota velkakirjasi, istu ja kirjoita pian viisikymmentä, ts. pappi sanoo yhdelle ja toiselle, joka tunnustaa syntivelkansa: »Et suinkaan ole suurin syntinen, toki sinä saat anteeksi». Syntinen voi olla äsken herännyt, mutta ei vielä tunne kurjuutensa syvyyttä, ja silloin väärä huoneenhaltija tulee ja kysyy: Paljonko sinä olet velkaa minun herralleni, ts. mitä syntejä sinulla on omallatunnollasi? Ja kun herännyt syntinen vastaa: sata tynnyriä nisuja, silloin tuo väärä huoneenhaltija sanoo: tässä on velkakirjasi, kirjoita kahdeksankymmentä, ts. et sinä ole suurin syntinen, ei sinun tarvitse sitä asiaa mietiskellä, kyllä sinä tulet vähemmälläkin mietiskelemisellä autuaaksi. Tämän papin ymmärtämättömän toimintatavan takia on moni syntynyt ennen aikojaan ja tullut armon varkaaksi.

1061. Ei voida odottaa, että pappi, jolta itseltään puuttuu kokemus armon järjestyksestä, voisi opastaa syntistä ahtaan portin läpi. Voiko sokea sokeaa taluttaa, eivätkö he molemmat putoa kuoppaan? Joka on itse uudestisyntynyt ilman murhetta ja ahdistusta, ei hän voi toisilta vaatia sellaista murhetta ja ahdistusta, että tie elämään tulisi kaidaksi ja portti ahtaaksi. Joka itse on armon varas, opettaa toisia kirjoittamaan viisikymmentä sadan sijasta. Nykyisin Siionin muureille asetetut vartijat

ovat enimmäkseen mykkiä koiria, jotka eivät hauku, vaikka kirkko on täynnä armon varkaita, paitsi rationalisteja eli vapaa-ajattelijoita, jotka eivät tarvitse mitään armoa, koska ovat hyveellisiä ja synnittömiä; he muodostavat korkeasti hyveellisen sukukunnan.

DDD. Kuolleen uskon suhde pietismiin ja lukijaisuuteen

1062. Edellytämme tunnetuksi, että toisaalta pappien ja toisaalta muutamien lukijaislahkojen välisessä riidassa on pääasiallisena oppina ollut pyhitys eli lain oikea käyttö sekä erityisesti uudet kirjat, joita papit ovat tahtoneet puolustaa lukijaisten niistä tekemistä huomautuksista huolimatta. Katso esim. tohtori Grapen tutkimusta Skellefteån lukijaisuudesta. Siellä vaaditaan ennen kaikkea pyhitystä, samalla kun lukijaiset vaativat heräämistä, katumusta, parannusta, uuttasyntymistä, uskoa ja pyhitystä. Ei tiedä, miksi Norrbottenin ja Vesterbottenin papit liittävät lukijaisuuteen niin innokkaasti pyhitysoopin, vaikka nämä eivät papiston ajatusten mukaan ollenkaan välitä pyhityksestä. Jos pappien oman pyhityksen saa ottaa malliksi, ei tuo pyhitys tunnu vaativan suuria uhrauksia sellaisista oikeuksista, joita papit itse ovat itselleen anastaneet, katsoipa sitten heidän tapaansa esiintyä valtiopäivillä, jossa heidän ajalliset etunsa ovat aina olleet likempänä heidän sydäntään kuin sielun autuus.

1063. Jos tarkastellaan heidän tapaansa saalistaa suurimpia pastoraatteja ennen paremmin tarvitsevia, jossa hommassa ei säästetä juonittelujakaan, samoin kuin heidän tapaansa koota kymmenyksiä, näyttää olevan yhtä ja toista huomautettavaa heidän arveltua pyhitystään vastaan, mikäli pyhitykseen ei kuulu se, että pappi käy kärejiä kuulijain kanssa kymmenyksistä. Se, että pelaa korttia nihtien ja veijareiden kanssa, että juo juomareiden kanssa ja ryyppää ryyppäjien kanssa, kaikki se kuuluu arvattavastikin pyhitykseen, koska pappi ilmankin on siinä vakaumuksessa, että puhtaalle on kaikki puhdasta.

Lukuunottamatta tätä maailmanmukaisuutta, tätä intoa valvoa oikeuksiaan, papit osoittavat yhtä aitoa intoa lukijaisuuden hävittämiseen. Se näet heidän käsityksensä mukaan on ristiriidassa puhtaan evankelisen opin kanssa, mutta tätä päämäärää he eivät tavoittele vakaumuksen tietä, vaan maallisen miekan avulla. Olisikohan se todisteena pappien suvaitsevaisuudesta?

1064. Mutta mitään erityistä intoa tehdä maailmasta käännyttäisiä ei ole ollut havaittavissa näillä totuuden todistajilla. Heillä näyttää olevan se käsitys, että suuri joukko on jo käänntynyt ja uudestisyntynyt ja vain lukijaiset ovat villihenkiä. Jos nyt kaikki tämä kuuluu pyhitykseen, jota papit niin innolla vaativat lukijaisilta, ei tunnu olevan suurikaan taito tulla autuaaksi. Tarvitsee vain olla pappi ja teologian tohtori ollakseen kristitty. Mutta itse asiassa ei tuo pyhitys tunnu olevan yliammuttu. Tässä ei näet ole kysymys kieltämyksistä eikä elämän mukavuuksien uhraamisesta; tässä ei ole kysymys vainoista ja kärsimyksistä Kristuksen tähden. Tässä on kysymys ajallisista oikeuksista, joita on ajettava, eduista, jotka on saavutettava, tässä on kyse tuottoisista pastoraateista, tähdistä ja huomionosoituksista, säätyetuoikeuksista ja intresseistä, kaikki sellaisia asioita, jotka näyttävät sisältävän itsekkyyttä, voitonhimoa ja kunnianhimoa.

1065. Mutta meistä tuntuu kummalliselta, että papit, jotka puhuvat niin innokkaasti pyhityksestä, saarnaavat niin vähän katumuksesta, parannuksesta, käänntymisestä ja uudestisyntymisestä. Pelkäänpä, ettei papeilla itsellään — muutamaa poikkeusta lukuunottamatta — ole mitään kokemusta armon järjestyksestä. Heidän pyhityssaarnansa osoitetaan käänntyneille ja uudestisyntyneille. Tietänevätkö he sitten, kuinka moni kuulijoista on käänntynyt ja uudestisyntynyt, kun he eivät voi lukijaisia tunnustaa muuta kuin villihengiksi. Pyhityksen saarnaaminen suruttomille on samaa kuin juomamaljan ulkopuolinen peseminen, siinä tehdään ihmisestä kristitty ilman sovitusta, ilman vanhurskauttamista. Heidän koko pyhitysoppinsa on kallellaan siihen suuntaan, että ihmisestä on

tultava ensiksi pyhä ja sitten vanhurskautettu. Eiköhän sellaisen opin harjoittaja ole langennut puhtaasta evankelisesta opista?

1066. Pyhityssaarnaajan on edellytettävä, että hänen kuulijansa ovat kääntyneitä ja uudestisyntyneitä. Mutta jos hän ryhtyy saarnaamaan pyhitystä suruttomalle joukolle, pelkäänpä, että hän alkaa väärästä päästä. Hänen pitäisi ensiksi lain kirouksilla herättää surutonta joukkoa synnin unesta, ja sitten kun muutamia on herännyt, saarnata heille yksin uskoa ilman tekoja ja lopulta vaatia pyhitystä. Sellainen järjestys oli apostoleilla käytössä esityksissään. Eri tavoin Paavali saarnasi pakanoille Ateenassa, eri tavoin niille, jotka oli kastettu Johanneksen kasteella ja eri tavoin taas armoitetuille kristityille. Eivätkö papit ole panneet merkille tätä eroa esityksessään kuulijain eri tilan mukaan?

1067. Lukijaisten ja pappien välisessä taistelussa papeista on tullut lukijaisten takia marttyyreja. Lukijaiset ovat vainonneet pappeja, ja tämä vaino on ollut siinä, että lukijaiset ovat tuominneet sekä pappeja että kirjoja. Samoin pappi on monesti tahtonut puolustaa oppiaan kouriintuntuvasti nyrkeillään, kun ei ole muutoin voinut vaikuttaa heidän vakaumukseensa. Jos joku lukija on tullut papin luo keskustelemaan hengellisistä asioista, pappi on suuttunut ja ajanut lukijan ulos väittäen, ettei lukija ole tullut pyytämään neuvoa eikä lohdutusta, vaan solmimaan papin nenäkkäillä kysymyksillään saadakseen sitten tuomita papin hänen kokemattomuutensa takia armon järjestyksestä.

1068. Mutta jos opettajalla — niinkuin useimmin asianlaita on — ei ole muuta kokemusta armon järjestyksestä kuin se, minkä hän on hakenut dogmatiikastaan, hän osoittaa oman kykenemättömyytensä johdattaa eksyneitä. Mihin dogmatiikka perustuu? Perustuuko se sellaisten ihmisten kokemukseen, jotka ovat itse käyneet läpi armon järjestyksen? Todella kääntyneetkö ja uudestisyntyneet miehet ovat kirjoittaneet dogmatiikan oppikirjamme? Vexsjön tuomiokapituli näyttää käsittäneen asian näin, kun se antaa lukijaissaarnaajille neuvon opiskella paremmin dogmatiikkaa. Todellakin, erinomainen lääkeaine saarnatautia vastaan.

1069. Mutta mitä sanoo käytännön lääkäri tästä lääkkeestä? Lääkäri suosittelee dogmatiikan sijasta sydänalaa varten englannin suolaa ja espanjan karpäsiä. Saarnatauti on lääkärin mielestä tarttuva tauti, joka on parannettava samalla tavoin kuin muutkin tarttuvat taudit; sen vuoksi myös lääninhallitus lääkärin (tri Sondenin) raportin perusteella antoi julkaista yleisen kuulutuksen, jonka mukaan kaikkien oli vältettävä kaikkinaista kanssakäymistä saarnatautisten kanssa 6 taalarin 32 shillingin sakon uhalla. Tuo oli todella merkillinen karanteeni.

Huomautus: Tämä tapahtui Smålannissa 1843, ja Aftonbladet sai siitä aiheen pilkata lääninhallituksen yksinkertaisuutta. Kuitenkin nähdään, että tuomiokapitulilla ja lääninhallituksella oli erilainen käsitys luullun sairauden parantamistavasta.

1070. Näitä karanteenilaitoksia ei ole käytetty Norrlannissa lukijaisia vastaan. Sen sijaan on turvauduttu rovastinkäräjiin ja piispantarkastuksiin. Kun lukijaiset häiritsivät suruttoman joukon rauhaa, piti pappien pyytää tarkastuksia rauhoittaakseen omiatuntojaan ja pudistaakseen yltään syytöksen vääräoppisuudesta. Samassa yhteydessä lukijaisuuden vuoksi oli konventikkeliplakaatti uudistettava ja kovennettava. Tuo kuolleen uskon epäsikiö, joka nyt on vallinnut valtiokirkossa useita satoja vuosia, oli alun alkaen suunnattu Ruotsissa pietismiä vastaan, nyt se oli uudelleen tuotava esille pysyvänä todisteena Ruotsin kirkon suvaitsevaisuudesta.

1071. Näiden inkvisiittorien omiatuntoja ei huolestuta se, että historia muutamien vuosisatojen päästä tulee leimaamaan konventikkeliplakaatin synnyn ja aikaansaajat samalla tavoin kuin juutalaisten, pakanoiden ja paavien uskonnonvainot. Heidän on ostettava itselleen omantunnonrauha, vaikka se maksaisi kristittyjen verta. He eivät ajattele, että historian puolueeton tuomio tulee ikuisesti olemaan heidän omantunnontuomionaan. Saadaksean omantunnonrauhaa tässä ajassa on näiden sokeiden verenimijäin pestävä sielunsa puhtaiksi kristittyjen veressä, koska ne eivät tarpeeksi puhdistuneet lohikäärmeen veressä.

Nyt olemme jo ehtineet niin pitkälle hengellisen pimeyden yössä, että räyhääjä uhkaa hirttää viimeisen kuninkaan viimeisen papin suoliin. Kun roskajoukko, jota pappien oikeaoppinen into estää hengellisestä räyhäämisestä, lopulta lyöttäytyy poliittisiin räyhääjiin, silloin Ruotsin arkkipiispa alkaa tehdä tiliä omantuntonsa kanssa, mutta ei löydä siitä ainuttakaan likaista tahraa, joka oikeuttaisi kristillisen rahvaan vaatimaan kirkon ensimmäiseltä mieheltä kosta hengellisestä pimeydestä, johon arkkipiispa ja muut prelaatit ovat antaneet kansan vajota. Kun raaka kansanjoukko alkoi heittää kiviä ylimmäisen pappinsa päälle, silloin hän ryhtyy tekemään tiliä omantuntonsa kanssa, mutta ei löydä siitä tahraa. Ei edes tuo kansanjoukon viileys voinut herättää häntä miettimään, miten huonosti on meidän maassamme kristinuskon laita. Pyhä into, jolla Ruotsin kirkon prelaatit vastaanottivat pastori Scottin, tulee väistämättömästi kostetuksi, niinkuin Perttulin veriyö Ranskassa on tullut kostetuksi vallankumousten ja verilöylyjen välityksellä. Kun pastori Scott oli puhaltamassa elämää hengelliseen raatoon, silloin oikeaoppinen sappi alkoi Ruotsin kirkon pylväillä kuohua yli. He tekivät työtä käsillä ja jaloilla saadakseen pois tuon metodistisen hurmahengen, joka häiritsti omantunnonrauhaa. Ei tarvitse olla profeetta voidakseen ennustaa Jumalan oikeudenmukaista tuomiota kansalle, jonka papit ovat täynnä verenvikoja. Mitä enemmän kansa saa inkvisitorisilla toimenpiteillä vaipua hengelliseen raakuuteen ja moraaliseen sokeuteen jokaisen hengellisen elämän merkin ilmestyessä, sitä aikaisemmin poliittiset räyhääjät voivat ne kiihottaa levottomuuksiin.

1072. Kun papit vainoavat ja vihaavat jokaista, joka yrittää puhaltaa elämää hengelliseen raatoon, kun raaka ihmisjoukko jätetään luonnolliseen tilaansa, kun kansassa ei ole mitään korkeampaa eikä pyhempää intressiä kuin poliittinen lörpöttely, joka lähtee vatsasta, silloin on kenellä tahansa kunnianhimoisella lurjuksella tilaisuus puhaltaa käärmeenmyrkkyyään käärmeen pistämiin ihmisjoukkoihin. Tulee aika, että Euroopassa vielä kerran pystytetään järjen valtakunta, silloin kuullaan villiintyneen roskaväen huutavan kaduilla: »Hirttäkää viimeinen

kuningas viimeisen papin suoliin». Eikö historia ole osoittanut, millaiseen hurjasteluun raaka kansanjoukko voidaan kiihottaa, kun se jää vaille hengellistä johtoa. Kun villiintynyt roskajoukko huutaa kaduilla: »Helvettiin kaikki piispat ja papit», silloin arkkipiispa ja muut prelaatit alkavat tehdä tiliä omantuntonsa kanssa löytämättä siitä ainuttakaan tahraa, ei edes pientä hengellisen pimeyden nokihiukkasta.

1073. Saisinko auttaa kirjanpidossa? Kun ihmisen omatunto nukkuu, hänellä on huono muisti. Voimme alkaa konventikkeliplakaatilla. Mistä syystä konventikkeliplakaatti syntyi? Siksi, kun sen ajan prelaatit vihasivat pietismiä. Miksi pietismiä vihattiin? Koska se paljasti hengellisten isien tekopyhyiden ja uskottomuuden Kristusta kohtaan. Mistä syystä jälkeinpäin konventikkeliplakaatti on herätetty henkiin ja kovennettu? Koska myöhemmän ajan prelaatit pelkäsivät lukijaisuutta. Miksi lukijaisuutta pelättiin? Koska lukijaiset häiritsivät suruttoman joukon omantunnonrauhaa. Prelaatit pelkäsivät, että lukijaisuudesta olisi vaarallisia seurauksia kirkolle ja valtiolle. He ajattelivat niin kuin ylimmäiset papit: Jos annamme hänen näin olla, niin kaikki uskovat häneen, ja roomalaiset tulevat ja ottavat meiltä sekä maan että kansan. Eikö ole ollut kysymystä konventikkeliplakaatin kumoamisesta? Kyllä, monillakin valtiopäivillä. Miksei konventikkeliplakaatin kumoamista voitu päättää valtiopäivillä? Koska papit asettuivat vastaan. Saako kokoontua ryyppäämään, tanssimaan ja pelaamaan korttia? Kyllä! Saako kokoontua lukemaan ja pitämään rukouksia? Ei. Kumpi puolue muodostuu aidoista luterilaisista? Ne, jotka ryyppäävät, pelaavat korttia ja tanssivat, mutta ne, jotka lukevat Jumalan sanaa, laulavat ja pitävät rukouksia kirkon muurien ulkopuolella, ovat kerettiläisiä, hurmahenkiä ja villihenkiä, jopa saatanan joukkio, joka on hävitettävä tulella ja miekalla.

1074. Kun papit ovat olleet panemassa alkuun konventikkeliplakaattia, kun he ovat estäneet sen kumoamista, kun he ovat olleet pietismin pahimpia vihollisia, niin he saavat syyttää itseään, jos raaka rahvas, jonka luonnollisia passioita he ovat saarnastuoleista mielistelleet, maksaa

heille heidän hengelliset mielistelynsä rautakangilla ja kivisateella. Jos papit olisivat antaneet pietismin olla, ei poliittinen hurmahenkisyys olisi saanut sillä tavoin pesiä kansan sydämeen. Jonakin kauniina päivänä voi käydä, että heidän päänsä kannetaan sanskulottien keihäissä. Siinä on palkka inkvisitiosta.

1074. Ruotsin kirkko ummistaa silmänsä kasvavalle tapainturmelukselle kansan keskuudessa, eräälle uskonvainojen seuraukselle. Papisto on sitä mieltä, ettei tapainturmelus ole heidän vastuullaan, vaikka Vanhan testamentin profeetat ja myös Vapahtaja panevat suurimman syyn pappien niskoille, joiden pitäisi olla kansan johtajia ja valvoa kansan tapoja. Järkikin sanoo, että laiminlyöty kasvatusta on raskaana vanhinten ja hengellisten isien päällä. Mitä auttaa se sivistys, jota kansakoulumme antavat, kun kaikki sivistyslaitoksemme perustuvat muistin ja ymmärryksen harjoittamiselle sydämen kustannuksella. Korkeasti ylistetty sivistys, jota järkeisoppineet ylistävät, ei voi estää tapainturmelusta, koska historia osoittaa, että demoralisaatio seuraa sivilisaation jäljissä (Heinroth). Samoin kokemuskin osoittaa, että tapainturmelus on suurin kaupungeissa, missä sivistys on yleistä ylemmissä kansanluokissa. Syy tähän ei oikeastaan ole ymmärryksen sivistyksessä, jonka sivistyneet luokat ovat saaneet, vaan oikea syy suureen tapainturmelukseen on sivistyneiden luokkien omassa tapainturmeluksessa, sillä raaka massa seuraa esimerkkiä.

1075. Meillä on monta muistin ja ymmärryksen sivistämislaitosta, mutta ei yhtään sydäntä varten. Kirkko, jonka pitäisi olla sydämen sivistyslaitos on muuttunut vatsan kasvattamislaitokseksi. Syödään, juodaan, tanssitaan ja pelataan korttia sunnuntaisin, kun arkipäivinä ei jää aikaa omistautua joutavuuksille. Sunnuntainen epikuurolainen elintapa on niin yleisesti tunnettu, ettei kukaan voi sitä vastaan sanoa. Miksi papit eivät pidä raamatun selityksiä ja uskonnollisia kokouksia sunnuntai-iltapäivisin? Ainakin osaksi sen takia, että heillä on monta maallista hommaa suoritettavana pyhisin, niinkuin pitäjänkokouksia ym., osaksi

sen takia, että he ovat itse mukavuutta rakastavia ja mieltyneet korttipeliin, shakkipeliin tai tammipeliin tai muihin turhiin ajankulukkeisiin. Mutta eniten sen vuoksi, että he pelkäävät esimiehiään, jotka eivät siedä mitään ylimääräisiä uskonnonharjoituksia, he pelkäävät valkeutta, koska he vihaavat valkeutta. Kansa on pidettävä pimeydessä ja tietämättömänä moraalisesta tarkoituksestaan, koska kansan hengellisestä valistuksesta voisi seurata lukijaisuutta ja hurmahenkisyyttä; se saattaisi paljastaa papitkin kansan nuhdeltaviksi. Vihattu lukijaissaarnaajan nimi pitää useimmat nuoret papit loitolla pyhäkouluista ja raamatunselityksistä. Niin täytyy sivistymättömän kansanjoukon ilman hengellistä askaroimista sunnuntai-iltapäivisin kokoontua krouviin ja viettää pyhäpäiväänsä humussa ja sumussa.

1076. Haluaisin neuvoa pääkaupungin suurpappeja ja muittenkin kaupunkien pappeja, että antaisivat lukijaissaarnaajien saarnata kaduilla parannusta ja uuttasyntyä, kun papeilla itsellä ei ole siihen aikaa huvitustensa ja maailmallisten tehtäviensä vuoksi. Jos Erik Jansson tai joku muu lukijaissaarnaaja saisi saarnata parannusta ja uuttasyntymistä kadulla, siitä voisi olla seurauksena, että pappien makea iltapäiväuni häiriintyisi kauheasta parannushuudosta: Tehkää parannus, sillä taivasten valtakunta on tullut lähelle. Mutta siitä voisi seurata myöskin, että joku alkaisi kuunnella parannushuutoa ja alkaisi tunnustaa syntejään. Ankaran lainsaarnaajan parannussaarna herättäisi katkeruutta fariseusten sydämissä ja mielissä, ja he alkaisivat pian sanoa: hänellä on perkele. Niin on näet käynyt kaikkina aikoina, missä todellinen heräys on tapahtunut kansan keskuudessa, siellä on myös hengellinen viha leimahtanut ylimmäisten pappien ja fariseusten sydämissä, sillä tämä — Marian poika — on pantu lankeemukseksi ja nousemiseksi monille Israelissa. Niin on käynyt kaikkina aikoina kaikkialla, missä Jumalan sana on saarnattu, että missä Pyhä Henki on alkanut vaikuttaa totista ja elävää kristillisyyttä, siellä paha henki on vaikuttanut kovettumista, katkeroitumista ja raivoa epäuskoisten sydämissä.

1077. Mutta ennenkuin arkkipiispa ja muut prelaatit kärsivät kuulla sellaista parannushuutoa kaduilla, ennen hän antaa sokean joukon kivittää itsensä kuoliaaksi, sillä kun hän tekee tiliä omassatunnossaan, hän ei havaitse tuossa puhtaassa omassatunnossa minkäänlaista syytä siihen hengelliseen pimeyteen eikä sokeuteen, joka nyt vallitsee Ruotsin kirkossa. Hänen on mahdoton käsittää, että sellainen kansanjoukko olisi hengellisen valistuksen puutteessa saanut kasvaa hengellisessä raakuudessaan ja että Legio, joka on mennyt hengelliseen sikalaumaan, olisi ajanut kansaa turmioon, niinkuin Legio ajoi sikalauman Gadaran kallioiden yli. Se on luonnollinen seuraus suurinkvisiittorien julmista toimenpiteistä lukijaisia ja pietistejä kohtaan.

Huomautus: Arkkipiispa Vingård oli tulla Tukholmassa kansan kivittämäksi valtiopäivien aikana heinäkuussa 1838, koska hänen luultiin olevan niiden joukossa, jotka olivat myötävaikuttaneet sokerin tullien alentamiseen, mistä sokeritehtaan patruunat katkeroituivat. Nämä olivat — niinkuin aikoinaan luultiin — panneet liikkeelle moniaita, jotka pääkaupungissa järjestivät mielenosoituksia herroja Hartmansdorfia, Vingårdia ym. vastaan, vaikkei tuomioistuin pystynyt asiaa koskaan täysin selvittämään. Sen verran muistan tuon ajan tapahtumista, että kansa sai vapaan tarjoilun krouveissa kivitystä edeltäneenä iltana. Esimerkki osoittaa, miten helposti kansanjoukko voidaan kiihottaa mitä karkeimpaan ilkivaltaan, ja voi mitä suurimmalla syyllä kysyä, miten opettajat ovat opettaneet sellaista kansaa, joka ryypystä tai parista on ylipuhuttavissa murhaan ja kivitykseen tai ryöstöön. Tämä tuore esimerkki opettanee jokaiselle, miten huonosti on kristinuskon laita maassamme.

1078. Kaikkien pappien pitäisi tietää, että Lutherilla oli omantunnon tuska ja sydämen ahdistus, he tietänevät kyllä, että Luther valitti saatanan hyökkäyksiä, he tietänevät, että Luther oli aikansa lain alle alistettu, he tietävät, että Luther muisti sen päivän, jolloin elävä usko syttyi hänen sydämessään. He tietävät kaiken tämän, mutta he eivät

usko, että on yhtä välttämätöntä jokaiselle aidolle luterilaiselle käydä läpi tämä armon järjestys henkilökohtaisesti eikä vain paperilla. Nykyaikaiset teologimme ovat käyneet läpi tämän armonjärjestyksen paperilla, ja se on heillä peruukissa, muttei sydämessä. Näyttää siltä, kuin luterilaiset pitäisivät Lutherin mietiskelyä tarpeettomana mietiskelynä, niinkuin Luther olisi täyttänyt kaiken heidän puolestansa. Lutherilla on ollut omantunnon tuska ja sydämen ahdistus kaikkien puolesta, Luther on taistellut saatanan päällekkarkauksia vastaan kaikkien puolesta. Hänellä on ollut totinen katumus, parannus ja uusisyntyminen kaikkien edestä. Hänellä on ollut elävä usko kaikkien puolesta. Meidän ei tarvitse enää muuta kuin uskoa, että Luther on henkilökohtaisesti käynyt läpi armon järjestyksen kaikkien puolesta, ja se lienee riittävää meille autuutta varten.

1079. Arkkipiispan ei siis tarvitse kysellä pappiskandidaatilta, joka on valmistumassa näyttämään syntiselle tietä elämään, onko tämä kokenut samaa kuin Luther. Hänen ei tarvitse kysyä, milloin tämä on herännyt tai kuinka kauan tämä on ollut lain alla tai milloin tämä on sovitettu tai vanhurskautettu. Hänen ei tarvitse kysyä pappiskandidaatilta, kuinka monta naista tämä on vietellyt, kuinka monesti tämä on ollut hengellisenä sikana humalassa. Jos hän näet tekisi sellaisia kysymyksiä pappiskandidaateille, kaikki sanomalehdet hänet likaisivat heti paikalla. (Arkkipiispa Vingård oli vähällä tulla pyhän intonsa marttyyriksi, kun hän kielsi tanssaiset, jotka ylioppilaat olivat järjestäneet toiseksi helluntaipäiväksi.) Sanomalehdet likaisivat hänet — sanon —, jos hän panisi kandidaattinsa sellaiseen kuulusteluun, siinä määrin, ettei hän uskaltautuisi enää valtiopäiville.

1080. Mutta jos arkkipiispa kysyisi pappiskandidaateiltaan, mitä herrat arvelevat kansanedustuslaitoksen muutoksesta tai painovapaudesta tai elinkeinovapaudesta, mitä mieltä herrat ovat ns. tunnustuskirjoista, olisiko ne poistettava jne, silloin hänen arvon kolleegansa terästäisivät korviaan ja lukisivat pöytäkirjoja. — Mutta palaamme lukijaisten pariin,

joiden tähden suruttoman joukon omantunnonrauha on häiritty. Suruton joukko, joka tietenkin koostuu totisista kristityistä ja aidoista luterilaisista, on monin paikoin osoittanut uskonsa teoillaan, kivityksillä ja muulla sopimattomuudella lukijaisten kokoontumishuoneissa tai on muulla tavoin häirinnyt kotirauhaa. (Vertaa pastori Sefströmin kertomusta Helsinglannin lukijaisista ja prof. Ödmanin muistiinpanoja Delsbon lukijaisista.) Toisin paikoin suruton joukko on esittänyt surkeita valituksia lukijaisten sopimattomuuksista ja siten antanut aiheen kirkon pylväille pyytää tarkastuksia, tutkimuksia ja oikeudenkäyntejä, joiden avulla papit ja suruton joukko ovat osoittaneet uskonsa teoillaan.

1081. Varsinkin papit ovat näillä oikeauskoisilla toimenpiteillään vahvistaneet suruttomassa joukossa sitä horjumatonta vakaumusta, että kaikki lukijaiset ovat hurmahenkiä ja villiläisiä, josta välttämättä seuraa, että kaikki muut ovat tosi kristittyjä, ainakin ne, jotka elävät ulkonaisesti jotenkin säädyllisesti. Kun papit pyhän evankelisen opin ylläpitämisen ajamina masentavat lukijaisuutta tarkastuksilla, vankeudella ja sakoilla puhdistettuaan ensin omantuntonsa kristittyjen verellä, he ovat lopulta saaneet raa'an kansanjoukon pitämään itseään mustana saatanana tai iilimatona, joka imee kansakunnan mehun ja ytimen. Rahvas on nyt monin paikoin siinä suhteessa pappiin, että kymmenyksiä pidetään pakollisena maksuna, jonka useimmat jättäisivät maksamatta, jos maallinen laki ei pakottaisi rahvasta siihen.

1082. Pyhät isät ovat niin umpisokeita, etteivät he huomaa, mikä aika on kulumassa. Ei totisesti tarvita edes tunnin istuntoa tulevassa valtiopäiväkokouksessa kaikkien heidän erioikeuksiensa kumoamiseen, ja heidät pakotetaan hyväksymään järjen uskonto, jonka rationalistinen eduskunta heille sanelee; heidän on juhlallisesti sanouduttava irti luterilaisesta opista, niinkuin Ranskan papisto sanoutui irti katolisesta opista. Rationalismin saarnaajat ovat jo etukäteen siitä vakuuttuneita, että papiston on sanouduttava irti siitä opista, mihin he ovat sitoutuneet, ja että luterilainen papisto yhtä vähän kuin katolinenkaan tulee

kärsimään omantunnon vaivoja tuosta irti sanoutumisesta, siitä voi olla vakuuttunut jo etukäteen.

1083. Kun ihmisen korkeimmat ja pyhimät intressit ovat vatsassa ja pikkusuolissa, ei pappi sen enempää kuin porvari tai talonpoikakaan voi tehdä omantunnonkysymystä sielun murhasta. Papit ovat helposti vakuuttuneita siitä, että luterilainen oppi saattoi sopia sen ajan barbaarisuudelle, mutta ei meidän valistuneelle ajellemme, ja että rationalistien saarnaama järjen uskonto on oikeata evankelista uskoa. Tämän vakaumuksen objektiivinen perusta on jo pappien valistuneessa ymmärryksessä, sillä järki on aina mukana heti, kun subjektiivinen perusta on hallitsevissa passioissa, jotka mellastavat lihassa.

1084. Historia on kaikkina aikoina osoittanut, kuinka Herra kostaa ne verenviat, jotka kuollut auktoriteetti-usko on aiheuttanut elävän kristillisyyden edistäjille. Juutalaisten into puolustaa puhdasta Mooseksen oppia kristillistä kerettiläisyyttä vastaan puhkesi villiin fanaattisuuteen Kristusta ja hänen apostolejansa kohtaan. Tämä villi viha kristittyjä kohtaan muuttui ennen pitkää poliittiseksi fanaattisuudeksi. He taistelivat poliittisen vapautensa puolesta ja kaatuivat vapauden uhreina. Itsekäs passio sokaisi heidät, he eivät voineet väistyä hiuskarvan vertaa ylivoiman edessä. Jos he olisivat ottaneet vastaan kristinuskon, ei heidän mieleensä olisi johtanut nousta roomalaista ylivaltaa vastaan. Mutta kun ihminen on sokea, hän syöksyy sokeasti turmioonsa.

1085. Pakanain vihalla kristittyjä kohtaan oli seurauksena yleinen uskonnon halveksunta, yleinen moraalinen rappeutuminen kansanjoukkojen keskuudessa. Epikuroksen oppi nautinnoista tuli vähitellen ylemmän luokan uskonnoksi, ja heidän esimerkkinsä vajotti kansan syvään tapain turmelukseen. Ankarien roomalaisten tapojen mukana katosi myös moraalinen voima. Kun sivistys oli elänyt ohi oman aikansa, eivät roomalaiset pystyneet puolustautumaan sitä raakaa luonnon voimaa vastaan, joka tuli pohjoisesta. Kuinka monta kertaa ovatkaan ranskalaiset itse saaneet rangaistuksen Perttulin yöstä. Kun

kansanjoukko saa kasvaa hengellisessä pimeydessä, tulee politiikasta sen pyhin intressi. Kansan, jolla ei haudan takana ole mitään hyvää odotettavana, on etsittävä autuuttansa aistillisista nautinnoista, eikä niitä kunnianhimoisia lurjuksia puutu, jotka lupaavat kansalle maallista onnea ja autuutta tyrannien raivaamisesta. Vallankumousten ja verilöylyjen avulla kansa saavuttaa onnensa ja autuutensa.

1086. Saa nähdä, onko kaikilla verenimijöillä, jotka ovat imeneet itsensä pulleiksi kristittyjen verestä, mahdollisuus lohduttaa itseään samoilla viisasteluilla iankaikkisuudessa kuin Alban herttuan verituomarilla, joka rauhoitti omaatuntoaan huomattuaan erehdyksessä mestauttaneensa aitoja katolisia yhdessä protestanttien kanssa: »Jos he olivat syyttömiä, he ovat nyt autuaita; jos he olivat syyllisiä, ovat he saaneet oikean tuomion». Suuren järjen kaunis anteeksipyyntö. Eiköhän luterilaisen kirkon inkvisiittoreillakin ole hallussaan samanlaisia puolusteluja, kun heidän on kerran tuomiopäivänä puhdistauduttava kaikista niistä veren vioista, jotka he ovat vetäneet päälleen pietisminvihallaan. Nyt kansanjoukko on päässyt niin pitkälle kristillisyydessään, että pyhä kansa ampuu rikki Pariisin arkkipiispar suolet ja kivittää Uppsalan arkkipiispaa, ja silloin jälkimmäinen, joka säilytti henkensä, alkaa tehdä tiliä omassatunnossaan, mutta ei löydä sieltä mitään tahraa, joka oikeuttaisi kansan heittämään kiviä.

1087. Olisikohan parempi, että arkkipiispa alkaisi itsetutkistelunsa muistelemalla, miten hän ja hänen alaisensa käyttäytyivät Erik Janssonia kohtaan, kuinka Erik Jansson joukkoineen pakotettiin muuttamaan Amerikkaan inkvisitiota pakoon. Olisi ollut edullisempaa, jos arkkipiispa olisi kehoittanut Erik Janssonia saarnaamaan Tukholman kaduilla parannusta rahvaalle. Mutta ennemmin pappi antautuu vaaraan tulla hengelliseen pimeyteen jätetyn villiintyneen roskajoukon kivittämäksi kuin antaa lukijaissaarnaajan esiintyä julkisesti. Kun kansalla ei ole mitään muuta korkeampaa intressiä kuin luonnollisen ihmisen vatsasta lähtevä lörpöttely, silloin voi kuka tahansa kunnianhimoinen lurjus ajaa

hengellistä sikolaumaa niin, että se repii koko papiston rääsyiksi, ja silloin vasta palkkapaimenet alkavat tehdä tiliä omantuntonsa kanssa huomaamatta itseään syylliseksi siihen hengelliseen pimeyteen, jossa kansa on saanut kasvaa raa'aksi massaksi.

1088. Papit eivät suo lukijaisille heidän vanhoja kirjojaan. Tässä kristillisessä toimenpiteessä Norrbottenin ja Vesterbottenin suurpapit ovat pahimpia. Heille pitäisi olla tunnettua, että tämä kysymys on lukijaisille omantunnon asia. Mutta mitä he perustavat toisten omistatunnoista! Kun heidän oma omantuntonsa on paksu kuin härän vuota, eivät he voi kuvitella, että jonkun omatunto olisi herkempi, mutta papeille ja muulle joukolle uudet kirjat eivät suinkaan ole tulleet omantunnon asiaksi. Heille on samantekevää, lukevatko he: »Minä vaivainen syntinen ihminen» vaiko: »Minä vaivainen hyveellinen ihminen». Heille on samantekevää luopuvatko he perkeleestä vai rakastavatko he Jumalaa yli kaiken. Onko tahto vapaa vai sidottu, onko järki valaistu vai pienentynyt, se on yhdentekevää, sillä suuri joukko lupaa punnitsematta sanoja. Lukijaisille ei ole niin. Niin kuin muinoin yksi ainoa kirjain jumala-opissa muutti koko asian, niin voi nyt opin muutos johtaa harhaan niitä, jotka tosissaan etsivät totuutta. Opin muutos aiheuttaa herkissä omistatunnoissa huolestumista ja epäilyä. Mutta nykyajan papit eivät välitä herkistä omistatunnoista, he valittavat vain sitä, että lukijaiset häiritsevät omantunnonrauhaa. Siitä he eivät tee itselleen omaatuntoa, että he vaivaavat herkkiä omiatuntoja uusilla kirjoillaan.

1089. Mutta näen jo mustien pilvien kerääntyvän pappien päiden päälle. Aika on ankara ja vakava. Irtipäästetty lohikäärme näyttelee jo verisiä hampaitaan. Kun papit ovat tehneet kaiken voitavansa tukahduttaakseen kaiken uskonnollisen liikkeen maasta, on myös suruton joukko vajonnut moraaliseen turtumukseen. Se voidaan milloin tahansa kiihottaa poliittiseen mielettömyyteen, eikä pappia varmastikaan säästetä järjen valtakunnassa. Mutta niin sokeita ovat nämä vartijat Siionin muureilla, etteivät tiedä, mikä aika on menossa. He pelkäävät lukijaisuutta, mutta

eivät pelkää seitsemää vihan maljaa, joita nyt aletaan vuodattaa maan päälle. Ensiksi meillä on yleiseurooppalainen sota niskassamme. Toiseksi meitä odottavat suuret vallankumoukset. Kolmanneksi Ruotsi on joutunut kahden tulen väliin, länsivaltojen ja Venäjän. Herra antakoon kaikkien armoa kaipaavien sielujen päästä lepoon, ennenkuin suuri, kauhistuttava Herran päivä tulee.

EEE. Mikä ero on rationalismilla ja pietismillä?

1090. Kun uusimman ajan rationalistit usein hakevat todisteita Raamatusta, on selvää, että he tunnustavat ilmoituksen arvoallan, mutta kun he samalla tahtovat uudistaa tai suorastaan hylätä tunnustuskirjat, siitä seuraa, että rationalistien käsitys ilmoituksen sisällöstä on ristiriidassa uskonpuhdistajien vastaavan käsityksen kanssa. Tässä on siis kyse sanan oikeasta ymmärtämisestä. Tämä on ollut riitakysymyksenä kaikkien lahkojen välillä. Kun he näet tunnustavat Raamatun arvoallan uskonasioissa, mutta tulevat sen sovellutuksessa erilaisiin tuloksiin, on selvää, että he käsittävät ilmoituksen pääopit eri näkökannoilta. On kysymys siitä, onko Raamatun kieli sen laatuista, että mikä tahansa selitys on tekijän mielipiteen mukainen. Siinä tapauksessa ei olisi mitään oleellista eroa katolisuuden ja luterilaisuuden välillä.

1091. Jos on Raamatun kirjoittajien tarkoituksen kanssa yhtäpitävää tulkita heidän sanansa millä tavoin tahansa, ilman että ne menettäisivät voimaansa ja merkitystensä, ts. että ne olisivat siitä huolimatta tekijän mielipiteen mukaisia, eivät vain kaikki uskonnolliset puolueet vaan myös poliittiset puolueet hakisivat silloin todisteita Raamatusta ja sanoisivat: »Näin minä ymmärrän Raamatun sanan». Mutta näillä ehdoilla ei yksikään puolue tulisi mukaan. Kun jokainen puolue sanoo: »Minä olen oikeassa», on tietysti eri kysymys, kuka ratkaisee riidan. On selvää, että jokainen tulkitsee Raamattua oman mielentilansa mukaan, hän soveltaa Raamatun opin omaan systeemiinsä. Perkele tulkitsee Raamattua oman

systeminsä mukaan, rationalisti oman systeminsä mukaan, paavi oman systeminsä mukaan jne. Jos kaikki olisivat oikeassa, ei kukaan olisi väärässä, ja kaikki uskonnon systemit olisivat yhtä päteviä.

1092. Kun esimerkiksi mellakoitsija ottaa tulkittavakseen Raamatun sanat: Kaikki laaksot korotettakoon, kaikki vuoret ja kukkulat alennettakoon; koleikot tulkoot tasangoksi, väittäen niiden merkitsevän: kaikki kuninkaat on erotettava, kaikki talonpojat, torpparit ja palvelusväki nostettava valtaan, ja kaikki säätyerot on hävitettävä, tämä raamatuntulkinta vastaa mellakoitsijan toivomuksia. Mutta oliko sitten profeetan todellinen tarkoitus, että kaikki kuninkaat olisi erotettava ja kaikki säätyerot kumottava, eikö profeetan todellinen tarkoitus ollut, että kristinuskon piirissä olisi saatava aikaan hengellinen tasavertaisuus, niin ettei kuningas pidä itseään parempana kristittynä kuin torpparia taivasten valtakunnassa?

1093. Kun Hegel sanoo, että ihmisyyys on Kristus, tuo oppi soveltuu yksiin suuren filosofin toivomusten kanssa, jonka mukaan hän täydellisen ihmisyyden täydellisimpänä ihanteena asettuu Kristuksen sijalle, niinkuin paavi asemansa huipulla katsoo olevansa Kristuksen sijainen ja soveltaa Vapahtajan sanat taivasten valtakunnan avaimista itseensä. Onko nyt ihmisyyys Kristus, ja paavi Kristuksen sijainen? Toinen rationalisti (Ignell) tulkitsee Raamatun opin Kristuksen jumaluudesta siten, että Kristus oli varustettu suuremmalla ymmärryksellä kuin muut ihmiset ja siksi häntä kutsuttiin Jumalan Pojaksi. Mutta itse asiassa hän ei ollut mikään Jumala. Kun Ignell haluaa todistaa, että parannus eli mielenmuutos on sovituksen perusta, hän lainaa Johanneksen sanaa 1. Joh. 1:9. Jos me tunnustamme syntimme, on Jumala uskollinen ja vanhurskas, niin että hän antaa meille synnit anteeksi. Tästä sanasta kirjoittaja tekee johtopäätöksen, että Jumala olisi väärä, ellei hän antaisi syntejä anteeksi jokaiselle, joka tunnustaa syntinsä. Mutta olisiko Jumala todella väärä, jos hän ei antaisi syntejä anteeksi? Ignell on sitä mieltä, mutta oikeuden vaatimusten mukaan rangaistuksen tulee soveltua rikoksen mukaan. Oikeus vaatii,

että jokaisen, joka tekee syntiä, on kärsittävä rangaistuksensa, tunnustipa hän sitten syntinsä tai ei. Mutta kun alkutekstin dikaios on käännettävä latinan sanalla aequus, silloin tarkoitus saa eri käänteeseen.

1094. Ei vaadi taitoa muodostaa systeemiä, joka on yhdenmukainen sen mielentilan kanssa, joka vallitsee, ja sitten lainata raamatunlauseita todistaakseen niillä väitteensä. Kun perkele tahtoi todistaa, ettei ollut mikään synti hypätä temppelin harjalta, se otti esille Raamatun sanan. Mutta oliko sitten Daavidin tarkoitus, että enkelit suojelisivat sitä, joka itse heittäytyy vaaraan? Kun tehty järjestelmä luonnollisesti soveltuu tekijän toivomuksiin, saadaan Raamatun oppi soveltumaan mihin systeemiin tahansa. Mutta kun tämä todistelutapa ei vie meitä päämäärään, koskapa kaikki väittävät ymmärtäneensä Raamatun oikein aiempien aatteidensa mukaan, meidän on verrattava Raamatun kirjoittajan innoitettua tilaa Raamatun tulkitsijan tilaan ja sanottava, että jos perkele innoittaa Raamatun tulkitsijaa, hän tulkitsee Raamatun tavoin, mutta jos hän on Jumalan hengen innoittama, me voimme uskoa hänen sanansa, emme muutoin.

1095. Olemme jo useissa kohdin tässä tutkielmassa osoittaneet, että ihminen ajattelee ja toimii vallitsevien passioiden mukaisesti. Suuri osa ei tunne toimintansa oikeaa motiivia ja on siksi vakuuttunut siitä, että toimii oikein, kun infernaalinen passio ajaa esim. toimeenpanemaan uskonnonvainoja. Tyrannikaan ei tunne toimintansa oikeata motiivia, kun infernaaliset passiot julmuus, viha ja kunnianhimo ajavat hänet teurastamaan kansaa. Yhtä vähän kapinallinen kansanjoukko tuntee toimintansa todellista motiivia, kun passio riistää siltä kaiken terveen arvostelukyvyn. Kun rationalistit haluavat perustaa järjen uskonnon, ovat itsekkäät passiot aina heidän toimintojensa pohjalla, vaikka he harhailevat pimeydessä ja tietämättä oikeaa motiivia toimintoihinsa, koskapa motiivi ilmenee heidän tajunnassaan jalona motiivina, esim. kun he esiintyvät pappeja vastaan, jotka heidän mielestään ovat kaikki järjestään ulkokullattuja, koska he panevat kahleita järjelle, niin ettei se

saa ajatella vapaasti. Rationalistit esiintyvät jumalallisen totuuden tulkkeina puolustaessaan jumalallisia oikeuksiaan pappeja vastaan, joiden he arvelevat ottaneen järjen vangiksi.

1096. Niiden makupalojen joukosta, joita meillä on ollut tilaisuus maistella järkeisopin sokeritehtaalta, voimme ottaa kokeeksi esille erään Aftonbladetin artikkelin ensimmäiseltä syyskuuta 1846. Tästä artikkelista käy parhaiten selville, mikä henki on haudattu tämän rationalistisen pietismin alle, mitä Ruotsin liberaaliset lehdet ylen usein tarjoilevat lukijoilleen tehdäkseen itsensä lukijain silmissä jumalisiksi. Aftonbladetin artikkeli on Englannista ja kuuluu näin: »Dagligt Allehanda on äskettäin kolmessa numerossa julkaissut Westminster Review'sta käännetyn artikkelin nimellä Channing tuomittu Englannissa, jota mitä suurimmassa määrin voi suositella varsinkin papistolle, koska se sisältää elintärkeitä kohtia uskonnon opetuksestamme ja sisältää siinä suhteessa täysin maamme oloihin sovellettavaa. Emme voi sen vuoksi kieltää lukijoiltamme huvia Dagligt Allehandan muistoksi julkaista paria kohtaa tästä artikkelista».

1097. Näin Aftonbladet alkajaisiksi. Sitten seuraa Dagligt Allehandan omaa roskaa: »Aikana, jolloin kirkon asiat ovat meillä alkaneet saavuttaa mielenkiintoa, ei seuraava Westminster Review'ssa 1830 julkaistu, erään äskettäin Amerikan mantereella kuolleen uskonnonopettajan esitys ole vaillo mielenkiintoa. Tämä opettaja on tullut ruotsalaiselle lukijakunnalle tutuksi viime vuonna julkaistuissa W. E. Channingin uskontopuheissa. Sitä edeltää muutama johdattava tutkistelu, joka on jätetty pois siksi, että se ei suorastaan sovellu Ruotsin oloihin. Artikkeli kuuluu seuraavasti.» Tässä nyt tulee molempien mielipidettä muodostavien sanomalehtien ylistämä englantilainen artikkeli.

1098. »Monien vielä vähän käsiteltyjen aiheiden joukossa on eräs, joka on terävimmän kynän arvoinen ja jonka käsittely vapaassa ja filosofisessa hengessä toisi suuren voiton maailmalle yleensä, mutta erityisesti sen kahdelle sangen merkittävälle luokalle, nimittäin hurskaille

sekä sivistyneille epäilijöille; tarkoitamme selkeää ja kokoavaa kristinuskon työn ja tarkoituksen esitystä. Vähän tai melkein ei ollenkaan on tähän asti tehty sen voiman selvittämiseksi, joka nostaa, herättää ja jalostaa henkeämme ja joka on raamatussa; olisi tuotava päivänvaloon sen vaikutus menneisiin polviin, osoitettava ja siten myös johdettava ja kiirehdittävä niitä vaikutuksia, joita se luonteensa mukaisesti saa aikaan kaikissa yhteiskunnallisissa oloissa ja erityisesti verrattoman nopeassa edistymisessä omana aikanamme.»

1099. Jos meidän sallitaan puuttua oppineen kommentaattorin puheeseen, niin esittäisin ensiksi kysymyksen, missä suhteessa aikamme on osoittanut nopeaa edistymistä. Sille, joka puolueettomasti ja avoimin silmin katselee ajan edistymistä moraalisisessa ja uskonnollisessa suhteessa, nousee itsestään kysymys, eikö Rooman kehitys kulje taaksepäin. Mitä enemmän ihmissuku luulee edistyneensä sievistelyssä ja sivistyksessä, mitä enemmän taidoilla ja uusilla keksinnöillä saa voimaa luonnon hallitsemiseen, sitä ylopeämmäksi ja paisuneemmaksi ihminen tulee. Itsekkyys lisääntyy jokaisen uuden keksinnön mukana. Maksa paisuu jokaisen tähtitaivaalla tehdyn uuden löydön jälkeen. Mitä enemmän ihminen luulee käsittävänsä luonnon töitä, sitä jumalallisemmaksi hän tulee; lopuksi hän tulee niin suureksi ja vahvaksi ja viisaaksi, että hänen ei tarvitse enää ryömiä Luojan edessä, hän tulee oikein hyvin toimeen ilman Jumalaa, ja se korkeampi voima, jonka ihminen tunnustaa, hän haluaa olla itse. Sellaisen suuren, viisaan ja mahtavan valtiaan ei tarvitse taipua alas tomuun jumalallisen Majesteetin edessä. Hän pystyy silloin loogisella esityksellä todistamaan, että Jumala voi vain ihmisen välityksellä tulla tajuseksi itsestään.

1100. Siten ihmeellisin tähtitaivaalla suoritettu löytö palvelee vapaa-ajattelua. Paavi aavisteli pahaa, kun munkki Copernicus keksi maan liikkeen auringon ympäri; mutta vapaa-ajattelun historia osoittaa, että paavilla oli aavistus tämän premissin johtopäätöksestä hänen pannaan munkin tyrmään. Nyt ajateltiin näet, että jos maa olisi vain piste

luomakunnassa, kuinka olisi mahdollista, että Jumala olisi tullut alas valtansa voimasta ja antanut juutalaisten tappaa itsensä. Tässä filosofi teki jälleen päätelmän omasta rakastettavasta persoonastaan jumaluuteen. Niin kuin ylpeä mies tallaa tomussa kiemurtelevan kurjan maan matosen, niin jumalallinen Majesteetti tallaa kurjaa maan matosta, ihmistä. Filosofi ei ajattele, että vanhimman sydämellä on suurin huoli kurjimmasta ja hennoimmasta lapsestaan.

1101. Silloin kun maa oli luomakunnan keskipiste, ei kukaan astronomi uskaltanut kirkon piirissä epäillä Kristuksen jumaluutta; mutta kun maasta tuli vain piste luomakunnassa, alettiin tehdä jumaluudesta suhteellista käsitettä. Jumala tuli olemaan ihmiseen nähden samassa suhteessa kuin suuri universum maaksi kutsuttuun pisteeseen. Mutta sen sijaan, että filosofinen maailman tarkastelija olisi tuntenut oman vähäisyytensä tämän vertauskohdan edessä, hän loitontui yhä enemmän Luojusta. Ihminen ei ollut enää Luojan erityisen huolenpidon kohde, vaan pikemminkin kone, joka oli syntynyt sokean luonnon voiman vaikutuksesta. Luonnonfilosofi ei katsele maailmaa toteutuneena aatteena, vaan pikemminkin sokean ja tiedottoman luonnonvoiman (natura naturans) tuotteena, joka vain ihmisen avulla voi tulla tietoiseksi olemassaolostaan (katso Martensenin Dogmatiikkaa).

1102. Silloin tuli kysymys monadeista, atomeista, molekyyleistä, sukulaisuudesta, luonnonvoimasta, elinvoimasta, ensiksi maa alkoi tuottaa hometta ja liejua, sitten täydellisempiä kasvi- ja eläinmuotoja ja lopuksi syntyi (huom!) ihminen kaiken kruunuksi. Luominen ei ollut Luojan kaikkivallan välitöntä työtä, vaan tilapäisten luonnonvoimien vaihtelevien vaikutusten tuote. Tämän luonnonfilosofisen näkemyksen mukaan ihmisestä tuli toisaalta kaiken kruunu, ts. suuri mahti maan päälle, mutta toisaalta hänestä tuli kosmopoliittisessa suhteessa monadi, atomi, osanen, josta Luojalla ei ollut mitään huolta. Maailma pystyi hyvin olemaan ilman Luojaansa; se ei tarvinnut mitään muuta edellytystä kuin oman itsensä. Näin ihmisestä tuli sekä makrokosmos että mikrokosmos

samalla kertaa, ja jos jokin Jumala yleensä oli olemassa, ei hänellä ainakaan ollut mitään tekemistä ihmisen kanssa. Ihmisestä tuli näin absoluuttisesti vapaa ja riippumaton kaikesta korkeammasta vallasta, sillä tuo korkeampi valta hän haluaa olla itse.

1103. Kaiken kruununa ihminen oli suhteessa maapisteeseen suuri valtias tahi kaunein ja mahtavin olento maan päällä. Moraalisessa suhteessa hänellä oli sekä tahto että ymmärrys, niin että hän pystyi täyttämään moraalisen tehtävänsä. Metafyysisessä suhteessa hän oli itsenäinen ja vapaa. Kun nämä kaikki suuruudet yhdistetään, ei hänen tarvitse kursailla minkään korkeamman voiman edessä. Filosofinen maailmantarkastelija ei siis voi tulla samaan tulokseen kuin Daavid, joka maailmaa tarkastellessaan tuli tietoiseksi siitä, että Luoja oli kaikki ja hän itse ei mitään. Maailman tarkastelu sai hänet tunnustamaan oman arvottomuutensa olla Jumalan hellän huolenpidon kohteena. Pyhällä kunnioituksella ja innolla hän huudahtaa Ps. 8:5: Mikä on ihminen, että sinä häntä muistat, tai ihmislapsi, että pidät hänestä huolen?

1104. Filosofi ei voi ajatella niinkuin herännyt nainen, jonka mielestä hänen kävellessään metsässä kaikki puut itkivät hänen alennustilaansa, jokaisessa kastepisarassa hän näki Jumalan Pojan kyyneleet kurjan Jerusalemin tähden. Jokaisessa Sphaeria sanguinea'ssa hän näki verivettä. Näitä korkeita tunteita ei filosofi pysty käsittämään. Hän pitää sellaista hurmahenkisyytenä ja fanaattisuutena. Ja todellakin, jos tämän maailman jumala olisi kristittyjen Jumala, olisi katuvaisten, parannukseen taipuvan ja nöyryytetyn ihmisen oltava ilman pelastumisen toivoa. Mutta Jumalan kiitos ilmoitus osoittaa meille Jumalan, joka on armahtavainen, laupias, pitkämielinen ja sävyisä, Jumalan, joka itkee kurjia eksyneitä, Jumalan, joka hikoilee verta orjuutettujen vapauden tähden, Jumalan, joka antaa henkensä lammasten edestä ja uhraa itsensä lastensa puolesta. Sellainen Jumala ei voi olla kova eikä laupeudeton Jumala. Hän ei voi olla filosofi, keisari, valtiomies, kenraali eikä pyöveli. Hänen täytyy

olla juuri vastakohta sille, mitä maailma pitää suurena, kauniina ja ihanana, hänen tulee olla itsensä uhraava.

1105. Mitä enemmän filosofi luulee käsittäneensä luonnon synnystä ja tapahtumista, sitä ylpeämmäksi hän tulee mielessään, sitä korkeammalle hän kipuaa viisaudessa ja voimassa. Hänen kunniansa kasvaa jokaisen uuden teoksen mukana, jonka hän julkaisee ja jossa hän antaa maailman ihailta hänen verratonta neroaan. Mutta mitä korkeammalle hänen kunniansa maailmassa nousee, sitä kauemmas hän loittonee siitä suuresta päämäärästä, joka on sovituksessa. Lopulta hän tulee niin suureksi mielessään, että hän uskaltaa ottaa mittaa Luojansa kanssa, ja tällä tavoin ihmisyydestä tulee Kristus (Hegel) ja Nebukadnesarista Jumala. Yksinkertainen on kuulevinaan ukkosessa Jumalan äänen, mutta oppinut kokeiden tekijä sanoo, ettei ukkonen ole mikään taito, hän pystyy sitä jäljittelemään pienoiskoossa. Siinä nähdään, miten maallinen viisaus tekee ihmisestä kohokuorisen. Filosofi ei voi ajatella maan madosta, että tuo kurja olento olisi täyttänyt tehtävänsä, mutta ihminen ei ole siihen pystynyt.

1106. Jos otamme nämä totuudet pohjaksi arvostellullemme ajan nopeasta edistymisestä, pelkäänpä melkein, että ajan kehitys kulkee takaperin tai lähestyy loppuaan. Sivistyneiden luokkien itsekkyyttä, kunnianhimo ja voitonhimo levittää myrkyllistä höyryä kansanjoukkojen keskuuteen. Rikollisuuden lisääntyminen, yleinen massojen demoralisoituminen, sodat, vallankumoukset, köyhyys, juoppous, huoruus, heikentynyt fyysinen kunto, sielunvoimien tai sydämen ärsyyntyminen, mielen rauhattomuus, eri luokkien ja kansojen välinen jännitys, kaikki se, mitä aikamme pystyy näyttämään, ei ole todistus nopeasta edistymisestä, vaan pikemminkin todiste siitä, että ihmiskunta fyysisessä, psyykkisessä ja moraalisisessa suhteessa kulkee tuhoansa kohden. Ellei pian tule jotain suurta hengellistä uskonpuhdistusta, ei maailma enää pysty kauempaa olemaan koossa.

1107. Mutta kuulkaamme edelleen oppineen rationalistin ajatuksia uskonnosta. »Tämä ei ole mikään aihe kutsumusteologeille. Yleisesti ottaen he ovat kaikkien vähimmän taitavia sellaiseen tehtävään. Monilla heistä on raaka ja taikauskoinen pelko filosofiaa kohtaan niinkuin siinä olisi menneiden aikojen pakanuutta ja myöhempien aikojen vallankumouksellisuutta. Jopa jaloimpia heidän joukossaan kahlitsee suuremmassa tai pienemmässä määrässä heidän kasvatuksensa kirkkopuolueen ahtausten sisäpuolella.» Emme tiedä, millainen pappien kasvatus Englannissa lie ollut. Mutta tiedämme, että Ruotsissa papit ovat saaneet enemmän filosofisen kuin teologisen kasvatuksen. Enin tähtää muistin ja ymmärryksen kehittämiseen, mutta sydämen sivistämistä varten ei minun tietääkseni ole yhtään laitosta. Filosofimme eivät väheksy myöskään prebendapastoraatteja, joiden saamiseksi he antavat vihkiä itsensä papiksi, vaikka he pappistehtävistään selviävät hyvin usein isä meidällä.

1108. En siis usko, että Ruotsin papit ovat filosofian vihaajia. Päinvastoin nykyään osa papeista ei ole vain filosofeja vaan jopa vapaa-ajattelijoina, vaikka he eivät uskalla julkisesti lausua sisäistä vakaumustaan sen takia, että ovat tehneet valan valtionuskonnolle. Ellen pahoin petä itseäni, monet professorit Uppsalassa ovat hegeliläisiä ja tulevat papit ovat boströmiläisiä, ainakaan ei ole koskaan tullut korviini, että kukaan teologian professori tai piispa olisi Ruotsissa moittinut Hegeliä tai olisi pitänyt hegeliläisyyttä kristinuskolle vahingollisena. Ruotsin papeilla on sitä vähemmän syytä pelätä filosofiaa, koska filosofinen oppi takaa heille suurimmat pastoraatit. Heidän rakkautensa filosofiaan ei loista vain teologisissa oppikirjoissamme, jotka enimmäkseen ovat yhteenvetoja saksalaisten teologioiden teoksista, vaan myös niistä merkityksettömistä arvosteluista, joita Ignell sai Tukholman konsistorilta monissa lehdissä ylistetystä teoksestaan.

1109. Jos tuolla teoksella näet olisi ollut jonkinlainen pietismin tai lukijaisuuden pintasilaus, silloin olisi nähty oikeaoppisen saven kuohuvan

yli samalla tavoin kuin Scott sai kokea sen katkeruutta. Hänelle he antoivat sapella sekoitettua etikkaa. Mutta Ignellin teos luterilaisen kirkon dogmeista oli filosofinen, siksi se sai käydä läpi kiirastulen saaden vain heikkoa vastustusta Tukholman konsistorissa, joka yritti hänet jättää erään ehdotuksen ulkopuolelle. Englantilainen rationalisti sanoo: »Omalaatuiset ja avarat näkemykset olisivat esteenä vain niille, jotka saarnaavat miellyttääkseen kuulijainsa joukkoa.» — Aivan oikein, mutta pane merkille kehittelyn pyrkimys. — »On myös myönnettävä, että muovattaisiin artikkeleita, joilta puuttuu kysyntää, tai että sellaisissa olosuhteissa ei hankittaisi mitään erityistä taitavuutta. Koko uskonnon opetus muodostuu siksi uskonlauselmien kertaamisesta, saarna- ja katekismuskuulustelutermeistä, raamatunlauseiden esittämisestä ja muutamasta tusinasta oppeja ja velvollisuuksia, jotka heidän esi-isiensä viisaus on laatinut lopulliseksi järjestelmäksi.»

1110. Näyttää merkilliseltä, että filosofit, jotka katsovat papistoa ylpeydellä ja sääliillä, tekevät niin vähän kansanjoukkojen valistamiseksi. Talonpoikien on nähty jättävän maallinen elinkeinonsa ja antautuvan raskaisiin vainoihin kulkeakseen ympäri saarnaamassa. Eikö filosofi rakkaudesta kadonneita lampaita kohtaan tekisi pienen ajallisten etujensa uhrauksen ja sen sijaan että kirjoittaisi oppineita tutkielmiaan, joiden julkaiseminen ei ole vaivan arvoista, alentuisi kansan käsityskyvyn tasolle ja pitäisi kansantajuisia filosofian luentoja? Mutta näyttää siltä, kuin filosofi olisi spekuloinut liian kauan, niin että hän on tullut kyvyttömäksi tekemään itseään käsitettäväksi suurelle yleisölle, ja tämä lienee todellinen syy siihen, miksi hänen oppineet tutkielmansa eivät saavuta menekkiä. Mutta kuulkaamme vielä filosofista viisautta.

1111. »Uskonnollinen maailma on tehnyt raskaan erehdyksen erottautuessaan filosofisesta. Pappi on johtanut ihmisen harhaan uskomaan, että uskon ja järjen välillä on ikuinen vihollisuus.» Tämä on ilmeisesti pappien vahingoksi esitetty suuri valhe. Aikamme papisto ei ole missään asettanut järjen tutkimisoikeutta kyseenalaiseksi. Mutta he ovat

kyllä asettuneet vastustamaan filosofien pilantekoa ilmoituksen kustannuksella. Se oli pilantekoa, jolla he tahtoivat kaivaa maata uskonnon perustotuuksien alta, ja kun se on epäonnistunut, kun he eivät saaneet ilmoitusta pappien valheeksi, he ovat asettuneet kristinuskon puolustajiksi antaakseen maailmalle kuvan, että lihallisen vapauden puolustajat ovat samalla kristinuskon ystäviä. Ei ole kauaa siitä, kun Aftonbladetin toimitus julkaisi Straussia saadakseen papit pois valtiopäiviltä. Mutta kun Straussilla ei ollut suuria sympatioita Ruotsia kohtaan, Aftonbladet lyöttäytyi pietismin puolelle, niinkuin saa havaita monista pietistishenkisistä artikkeleista, hyökätäkseen siltä puolen pappien kimppuun. Pietismin kannattajat eivät kuitenkaan ole lammasten vaatteisiin pukeutuneen suden petettävissä.

1112. Mitä tulee taisteluun järjen ja uskon välillä, on tällä taistelulla nykyisin pohjansa — ei siinä vakaumuksessa, että tällainen ristiriita todella olisi olemassa, vaan niiden ajallisten etujen ajamisessa, jotka valtionuskonto on yhdistänyt tähän uskoon. Nähdään jo alkeita järjen ja ilmoituksen väliseen ikuiseen rauhaan. Mitään muuta ei enää puutu kuin molempien osapuolten allekirjoitukset, kunhan on ehditty vetää risti tunnustuskirjojen yli. Ja mikäpä olisi maailman nykytilanteessa parempaa kuin tuon järjen ja ymmärryksen välisen rauhan solmiminen. Hyvin yksinkertaisesti todistetaan, että järki on ihmistä hallitseva prinssiippi ja että tuo prinssiippi määrää tahdon pyrkimyksiä. Silloin myös usko, olkoonpa se objektiivinen tai subjektiivinen, riippuu täysin järjestä. Kun se on selvitetty, ts. kun on osoitettu, että usko riippuu järjestä eli että ihminen ei saa eikä voi uskoa muuta kuin mitä hän voi järjellään käsittää, silloin lakkaa taistelu järjen ja ilmoituksen, tiedon ja uskon väliltä.

1113. Oli arvattavasti pappien keksimä runo kansan pitämiseksi pimeydessä ja hengellisessä orjuudessa, kun Luther väitti, että järjeltä olisi väännettävä niskat nurin ja puhkaistava silmät tuolta hirviöltä. Mutta polttakaa pappien valheet — tunnustuskirjat — ja antakaa järjelle sen

synnynnäiset oikeudet, ja maailma saa uutta elämää, sellaista kuin perkele haluaa. Maailma tulee niin järkeväksi, että se saa seistä ja töllistellä ihmetyksestä niitä hullutuksia, jotka ovat tehneet ihmiset hulluiksi Mooseksen ajoista lähtien. Mutta pahinta on, että filosofien ilmoituksen mukaan niin harvat ihmiset oppivat käyttämään järkeään oikein. Jos fysiologi väittää, että passiot määräävät ihmisen moraalisen luonteen, filosofi nostaa nokkaansa ja sanoo: »Ei voida todistaa». Jos Luther kiistää ihmiseltä vapaan tahdon, liberum arbitrium, filosofi vastaa: »Luther oli hullu, kun tahtoi tallata järjen jalkoihinsa». Jos historia todistaa, että passiot — perkele — hallitsevat, filosofi vastaa: »Ei se johdu järjestä, vaan papeista, jotka ovat kahlinneet järjen.» Jos järki olisi saanut hallita, ei mitään sellaista olisi tapahtunut.» Mutta mikä esti järkeä ajattelemasta vapaasti? Papitpa tietysti, jotka itsekkäistä syistä pitivät järkeä vankina.

1114. Mitä näistä perusteluista nyt olisi sanottava? Papit, pankaa käsi suunne eteen ja vaietkaa. Te olette pitäneet maailmaa hengellisessä orjuudessa, mutta nyt on koston hetki lyönyt. Järki, jota te olette pitäneet vankeudessa monta tuhatta vuotta, repii nyt rikki kahleitaan, ja jos ette heittäydy maahan ja kumarra suurta järkeä, teidät heitetään vallankumouksen palavaan pätsiin. Mutta ennenkuin papit jättävät lihavan leipäpalasensa, ennemmin he lankeavat maahan ja rukoilevat kuvatusta ottamalla vastaan järjen uskonnon. He voivat joka tapauksessa lohduttaa omaatuntoaan sillä, että rationalistien yleiseen käyttöön suosittelema järjen uskonto on yhtäpitävä puhtaan evankelisen uskon kanssa, ja niin ei nytkään ole tultu väärän valan tekijöiksi.

1115. »Metodistipapilla ja piispalla on kummallakin mielenkiintoa pitää kansan hengellisiä voimavaroja niin vähän liikkeellä kuin suinkin, koska tämä on heille mukavinta ja parhaiten turvaa heidän vaikutusvaltaansa. Jos aina ei voi olla ilman ajattelua ja jos sitä ei aina voi estää saamasta ilmaa, on heidän mielestään parasta toimittaa se pois heidän temppeleistään ja antaa sen vapaasti leikkiä avaruudessa tai — jos niin

haluttaa — tunkeutua maan keskipisteeseen, kunhan se ei koske kirkkoon eikä pyhäkköön eikä kärvennä heidän hiuksiaan eikä hiippojaan. Tässä heillä on tähän asti ollut onnettomuudeksi aivan liian hyvä menestys, ja tuo hävytön menestys on kimmautanut heidän omaan päähänsä.»

1116. On tosin valitettavaa, että papeilla on ollut aivan liian suuri menestys järjen kahlitsemisessa ja joukkojen pitämisessä pimeydessä ja hengellisessä orjuudessa. Mutta tiedättekö, missä on vika? Se on siinä, että papit, vaikka ovat saaneet filosofisen koulutuksen, eivät ole olleet kuuliaisia järjen äänelle, vaan ovat enemmän kuunnelleet vatsan ja pikkusuolten vaimeaa murinaa, jota he eivät ole tunteneet kykenevänsä vaientamaan filosofian avulla. He ovat siten pitäneet välttämättömänä asettautua saarnoissaan kansan passioiden puolelle. He ovat pitäneet aiheellisena mielistellä kansan luonnollisia passioita ja pehmittää heidän luonnollisia tunteitaan saadakseen heidät tällä tavalla mukautuvammiksi maksamaan kymmenyksiä. Mutta kas sitä keinoa ei filosofi osaa. Kun filosofi haluaa opettaa ihmisiä ajattelemaan ja spekuloidaan, hän käärii ajatuksensa pilviin, niin että joukkojen on ihmetyksestä töllisteltävä käsittämättömän viisauden edessä, joka juoksee järjen aitasta. Jos haluatte vapauttaa kansan pappien vallasta, on teidän alennuttava kansan käsityskyvyn tasolle ja kiihotettava sen passioita. Teidän olisi kiihotettava sen kunnian- ja voitonhimoa ja osoitettava heille, kuinka onnellisiksi he tulisivat, jos he hirttäisivät kaikki papit ja aateliset. Sillä tavoin saisitte helpoimmin tahtonne läpi.

1117. Mutta kuulkaamme vielä suurta viisautta. »Pappien olisi hengellä ja oppinsa voimalla pitänyt herättää maailma», — juuri niin olikin aikomuksemme — »mutta heidän pääpyrkimyksenään onkin ollut veltostuttaa henkeä vaikuttavilla ja kauhistavilla pelotuksilla.» — Synnittömät ja hyveelliset filosofit eivät pelkää helvettiä, jonka papit ovat keksineet pelotellakseen herkkäuskoisia. — »Ja kun se on tuomittu epäonnistumaan, he ovat leikanneet pois uskonnollisen elimen», —

mahtoikohan se uskonnollinen elin olla juuri aivoissa — »jättäen sille ainoastaan tyhjän kunnioituksen, jota he voisivat ohjata mielensä mukaan, ja tukahduttamalla kaiken ajatuksen ja spekulaaation toisista he ovat menettäneet oman henkensä harjoittamisen motiivit juuri sillä alalla, johon heidän kutsumuksensa olisi heitä kaikkein yleisimmin ohjannut.»

1118. Ettei vain filosofi tässä huitonut ilmaan? Sikäli kun tiedetään, vapaa-ajatteliijoilla on ollut vapain ajattelu protestanttisessa kirkossa, ilman että papit olisivat heitä sen vuoksi vainonneet. Mutta ehkä filosofin ajatus oli, että pappien olisi pitänyt vaieta ja olla yhtä mieltä kaikessa, mitä naturalistit, rationalistit ja deistit rehentelevät ilmoitusta vastaan. Siinä tapauksessa papit ovat olleet sekä tyhmiä että lyhytnäköisiä, kun he eivät ole voineet käsittää, että se on hienoa käärmeen myrkkyä, joka on vuotanut rationalistien kynästä ja jota puolisivistyneet mielellään ryystävät sisäänsä, ja nämä puolisivistyneet innolla ottavat varteen jokaisen mahdollisuuden pudistaa päältänsä kaikki siteet, myöskin moraalisen ja uskonnollisen pakon, joka on ollut niin vaivalloista rajoittamattomalle itsekkyydelle. Papit ovat yleensä käyttäytyneet järkeisoppineita kohtaan säädylisemmin kuin pietistejä kohtaan. Sekä Englannilla että Saksalla ja Ruotsilla on esitettävänä joukko pietistisiä marttyyreja, mutta kuinka monta rationalistia oikeastaan papit ovat vainonneet? Koko vaino heitä kohtaan on rajoittunut kynäso-taan, jolla heitä ei ole pystytty vastustamaan eikä hiljentämään.

1119. Vapaa-ajattelijatkaan eivät ole koskaan voineet tulla marttyyreiksi, koska heille on elämä aina ollut rakkaampi kuin se totuus, jota he ovat puolustaneet. Pakottavassa tapauksessa he ovat siis peruuttaneet lausumansa ja siten tehneet sisäisen vakaumuksensa valheeksi. Samalla tavoin he voisivat tehdä vieläkin, jos joku tarttuisi heidän vääriin oppeihinsa. He vetäisivät hännän koipien väliin niinkuin häpeissään olevat koirat. »Pahinta kaikista», englantilainen vapaa-ajattelijä sanoo, »on se, että sokeat johtajat ja sokeat johdatettavat ovat molemmat

jääneet vieraiksi kristinuskon voimalle, kauneudelle ja kyvyille.» — Tässä rationalisti puhuu kuin lukija, mahtaako hän sen tähden ollakin lukija? — »Ilmoitukselta riistetään tällä tavoin sen ihanuus, ja ainoastaan merkityksetön, kalpea kajastus leviää kansaan, jota se oli kuitenkin tarkoitettu valaisemaan ja joka kerran olisi iloitseva sen valossa, kun saastuttavasta suosta nouseva usva on hälvennyt.»

1120. Näyttää mitä merkillisimmältä, että filosofi, joka kolmen ensimmäisen vuosisadan aikana asennoitui vihamielisesti kristinuskoon ja joka uskonpuhdistuksen jälkeen esiintyi ilmoituksen vihollisena, esiintyy nyt ilmoituksen ja kristinuskon innokkaimpana puolustajana. Onkohan tässä koira haudattuna? Englantilaisen rationalistin kaltaisia kristinuskon puolustajia olivat epäilemättä Hegel, Strauss, Paulus ym. Jopa määräävimmit sanomalehdetkin täällä Ruotsissa esiintyvät nyt vanhoina kristittyinä, samalla kun lukijaiset siellä täällä saavat ottaa vastaan järjen piiskan lujia lyöntejä. Jos ei tuntisi heidän poliittisia tarkoitusperiään, voisi olla pian kiusaus pitää heitä lukijaisina. Aftonbladet on mennyt niin pitkälle uskonnollisessa innossaan, että on antanut pietististen kirjoitusten vaikuttaa palstoillaan. Oi voi, että pietismi onkin saanut sellaisen vaikutusvallan Aftonbladetissa. (Katso Aftonbladetia 22/8 1846.)

1121. Mutta huomaa, lukija! Vaikka rationalismi ja pietismi tulevat tietyissä kosketuskohdissa niin lähelle toisiaan, että näyttää enää vain hiuskarva erottavan ne toisistaan, tuo hiuskarva on mittaamaton kuilu, joka erottaa ikuisesti pietismin ja rationalismin, mikä ilmenee englantilaisen rationalistin sanoista: »Tähän vastattaneen, että kristinuskolla on korkeampi tarkoitus kuin järjenomaisen terävyyden kehittäminen ja että se on tähän asti niellyt hurskaitten kaiken huomion. Mutta ei liene olemassa mitään syytä, miksi sielun pelastus sulkisi pois hengen viljelyn». Tämä kuulostaa siltä, niinkuin sielu olisi jotain muuta kuin henki. Mahdettaneeko tässä sielulla tarkoittaa psyykheä ja hengellä pneumaa? Mutta miksei hän koskaan puhu sydäimestä eli siitä

sielunkyvystä, jota sovitus koskee? Jos nyt asetamme sydämen sielun tilalle ja ymmärryksen hengen tilalle, kuulostaisi edellä esitetty lause tällaiselta: Ei ole olemassa mitään syytä, minkä vuoksi sydämen moraalinen jalostaminen sulkisi pois ymmärryksen harjoittamisen.

1122. Vaikka tämä ajatus näyttää viattomalta, ei se rationalistin suussa ole kuitenkaan mitään muuta kuin hämähäkin verkko, jolla hän vangitsee sieluja. Rationalisti ei näet pidä ymmärryksen ja järjen valistusta pelkästään keinona puolustaa kristinuskkoa oppineen maailman silmissä ja siten vakuuttaa oppineelle epäilijälle sen totuutta ja voimaa, jossa mielessä kristinuskolla oli kolmen ensimmäisen vuosisadan aikana oppineita puolustajia, vaan englantilainen rationalisti näyttää pitävän filosofista spekulatiota kristinuskon päämääränä, minkä saa kuulla seuraavasta: »Se — kristinuskko — ei koskaan ole pyrkinyt sulkemaan pois vähemmän merkityksellisiä asioita. Sitäpaitsi inhimillisen intelligenssin valistus, kohoaminen ja harjoitus ovat juuri eräs pääkohta siitä, mitä uskonnon on tarkoitus toteuttaa. Ilmeisesti tämä on sen varsinainen tehtävä. Tämän ilmoituksen päämäärän sivuun heittäminen merkitsee pysähtymistä alentavaan käsitykseen sen luonnosta, sen luonnon väärään arvostamiseen.»

1123. Kuulemme siis, että älykkyyden kasvattaminen, ts. filosofia tahi spekulatio on merkittävä osa kristinuskon päämäärästä. Mutta tämä ei ole todistettavissa. Jo kristinuskon ensi vuosisatoina pidettiin kristinuskon taakkana sitä, että kristityt olivat tyhmää, taikauskoista ja raakamaista kansaa, ja todisteena koko opin kelvottomuudesta oli, että pakanalliset filosofit eivät voineet sitä hyväksyä. Sama peruste oli jo ylipapeilla samoin kuin fariseuksilla ja kirjanoppineilla Jeesus Nasaretilaista vastaan, ettei kukaan ylimmäisistä ole uskonut häneen. Kun oppineilla on sellainen itserakkaus, että he pitävät itseään täydellisen ihmisyyden ihanteena, ei meistä tunnu niin ihmeelliseltä, jos myös muut oppineet kuin rationalistit pitävät korkeimpana tehtävänään spekuloida, mihin tyhmä joukko ei yllä; alhainen joukko ei pysty liikkumaan

tuonpuoleisessa niinkuin filosofi, se ei pysty kiipeämään järjen temppelin harjalle ja katselemaan sieltä halveksivasti yleistä kansaa. Mutta filosofin on pantava myös merkille apostoli Paavalin sana: tieto paisuttaa. Joka luulee tietävänsä enemmän kuin muut ihmiset, katsoo olevansa yhtä viisas kuin Isä Jumala, mutta tulee kopeutensa ja hengellisen ylpeytensä takia niin ylpeäksi mielessään, ettei hänen tarvitse paljon kursailla korkeimman voiman edessä. Ei vain tämä hengellinen sokeus ole syynä siihen, että filosofia loitontaa harjoittajansa kristinuskon päämäärästä, vaan myös se fyysinen syy, johon olemme jo monessa kohdin viitanneet, että paljosta aivotyöstä älyniekan sydän muuttuu jääkellariksi.

1124. Filosofista perustelua vastaan Origenes, joka itse oli taipuvainen platonilaiseen filosofiaan, esittää sellaisia syitä, että itse terävän Leibnizin oli se hyväksyttävä. Näin Origenes sanoi: »Jos olisi mahdollista, että kaikki ihmiset voisivat heittää syrjään kaikki maalliset hommansa (ruumiillisen työn) ja yleisesti paneutua opiskeluun ja syventymiseen, ei tarvittaisi muuta tietä johdattamaan ihmisiä kristinuskon vastaanottamiseen». Hän ei siis hylkää ymmärryksen harjoitusta välineenä kristinuskon puolustuksessa, mutta meidän on kuitenkin tähän liitettävä eräs huomautus. Ymmärryksen kasvattamisesta ei seuraa kristinuskoa, sillä koko kirkon historia osoittaa, että oppimattomat ottavat vastaan kristinuskon innokkaammin kuin oppineet. Voipa sanoa, että oppineet muutamaa poikkeusta lukuunottamatta pitävät elävää kristillisyyttä hurmahenkenä ja hulluutena. Oppineet pappimme voivat yleensä sietää kuollutta uskoa ja jäsenyä hierarkiiseen laitokseen, koska heillä on siitä maallisia etuja, mutta miksi melkein kaikki uskonnon vainot ovat lähteneet papeista? Miksi papit vihaavat lukijaisuutta ja pietismiä? Eiköhän tämä suhde koko kirkkohistoriassa todista, että kuolleen uskon saarnaajat ovat olleet itse asiassa kristillisyyden kiivaimpia vihollisia; eivät kuitenkaan siitä syystä, mistä rationalismi luulee, että he vihaisivat vapaa-ajatteliijoita ja tahtoisivat kahlita järkeen vuoksi, etteivät nämä saisi ajatella vapaasti. Sen sijaan he vihaavat

kristinuskoa, koska se sotii pappien infernaalisia passioita, itsekkyyttä, voitonhimoa ja kunnianhimoa vastaan.

1125. Origenes esittää edelleen: »Jättääkseni kaikki muut uskonnot arvoonsa vakuutan kuitenkin, että uskonnossamme on myös kaikkea yhtä oikein kuin missä muussa tahansa, johtukoonpa tämä näiden oppien varsinaisesta tutkimisesta ja profeettojen hämärien puhetapojen valaisemisesta tai evankelistoilla esiintyvien vertausten tulkinnasta tai lukemattomista muista asioista, jotka on esitetty tai uskottu kuvauksin. Mutta kun tämän elämän tarpeiden takia ja inhimillisen heikkouden vuoksi vain pienellä ihmisjoukolla on mahdollisuus uhrata aikaansa tutkimuksiin, mitä muuta parempaa keinoa voisi keksiä silloin muiden parhaaksi maailmassa kuin sen, mitä Kristus itse on käskenyt tehdä kansojen kääntymiseksi. Katsottakoon vain sitä suurta uskovaisten joukkoa, joka tämän — yksinkertaisen uskon — kautta on autettu paheiden mudasta, johon he ennen olivat vajonneet, ja sanottakoon sitten, missä he olisivat tehneet paremmin, siinäkö, että he lakkaamatta tarkoin tutkittuaan olisivat selvittäneet itselleen, että synti tuo mukanaan rangaistuksen ja hyvät työt palkinnon, vaiko siinä, että he pitkittämättä tuohon saakka kääntymistään olisivat uskoneet sen selvittämättä ja tutkimatta totuuden perusteita. Jos valitsisi tuon tutkimisen tien, varmaan hyvin harvat pääsisivät siihen, mihin yksinkertainen usko aivan helposti johtaa heidät, vaan sensijaan useimmat jäisivät edelleen turmioonsa.»

1126. Tästä näkee, että Origenes tarkastelee oppia sangen vakavalta näkökannalta. Hän pitää fyysisenä mahdottomuutena sitä, että ihmisjoukot voisivat saavuttaa sen ymmärryksen kasvutason, joka vaadittaisiin kristillisen totuuden perusteiden tutkimiseen ja todisteluun. Kuinka silloin filosofia voi olla uskonnon päämäärä ja tehtävä? Mutta filosofi näyttää unohtaneen, miten suurella vaivalla, ponnistuksella ja ajan hukalla oppi hankitaan. Hän näyttää unohtaneen, että hän ja muut filosofit saavat tilaisuuden opiskella työtätekevän luokan kustannuksella.

Jo niiden valmistavien tietojen hankkimiseen, jotka ovat aivan välttämättömiä voidakseen ymmärtää filosofista teosta, tarvitaan tusinanverran vuosia. Painetussa sanassa tuskin saa nähdä tyhmempää väitettä kuin se, että filosofia on uskonnon tarkoitus. Vaikka Origenes myöntää järjelle luonnollisen arvon uskon totuuden todistamisvälineenä oppineille epäilijöille, hän kuitenkin osoittaa, miten harvat ihmiset tulisivat osallisiksi kristinuskon siunausrikkaasta vaikutuksesta sydämeen, jos kristinuskon saaminen riippuisi opista. Nämä Origeneen sanat ovat niin puhuttelevia, että kaikkien oppineiden pedanttien olisi hävettävä silmät päästään, jos heillä vain olisi mitään kunniaa menetettävänä.

1127. Vaikka kuolleen uskonkin kannattajat vaativat tiettyä taidon ja ymmärryksen kehityksen määrää seurakunnan ulkonaisten etujen osallisuuden ehtona, kristinuskon oma luonne kuitenkin osoittaa, ettei hyvänä kristittynä olemiseen vaadita mitään suurta ymmärryksen harjaannusta. Yksinkertainen maalaistytö voi olla parempi kristitty kuin oppinein teologian professori. Joku voinee mahdollisesti sen hyväksyä, mutta koskaan ei kukaan tohtori myöntäne, että yksinkertaisella maalaistytöllä voi olla parempi oivallus armon järjestyksessä kuin teologian tohtorilla. Filosofin koirankarvat nousevat kuin sianharjas tätä mystistä opin käsitystä vastaan. Filosofista, joka väittää filosofian olevan kristinuskon päämäärän, täytyy tuntua aivan sopimattomalta, että yksinkertaisella maalaistytöllä olisi armon järjestyksestä ja kristinuskon olemuksesta parempi näkemys kuin suurimmalla ajattelijalla ja teologilla. Jopa Aftonbladetinkin sydän pakahtuu ajatuksesta, että joku yksinkertainen maalaistytö sanoisi hänelle suoraan, että hän ja kaikki hänen puolueeseensa kuuluvat ovat täysiä pakanoita ilman pienintäkään käsitystä kristinuskon olemuksesta. Kuitenkin käsitys siitä, että yksinkertaisella kristityllä on parempi tieto kristinuskon olemuksesta kuin korkeastioppineella teologian tohtorilla, on ollut vallitseva kristillisyyden alkuajoista alkaen.

1128. Tätä Vapahtaja tarkoitti sanoessaan, että Isä on salannut nämä viisailta ja ymmärtäväsiltä ja ilmoittanut ne lapsenmielisille. Apostolit puhuvat maallisesta viisaudesta hulluutena Jumalalle. On ikuisesti voimassa, mitä apostoli kirjoitti Korintton kristityille: Ei monta viisasta. Apostolit valittiin oppimattomista, koska he tulivat helpommin vakuuttuneiksi kristinuskon totuuksista kuin oppineet. Yllämainituista fysiologisista syistä väitämme, että tämän maailman viisaat tulevat erittäin harvoin elävään ja totiseen kritillisyyteen, vaikkei filosofi voi käsittää, että hänen sydämensä ylenmääräisen aivotyön takia on tullut kylmäksi, kankeaksi, kuolleeksi ja tunteettomaksi, sanalla sanoen jääkellariksi. Siksi Ignell vaatii, että kristinuskko olisi tuotava pois tunteiden mystiseltä alueelta, mikä merkitsee kristillisen elämän elävyyden ja tunteikkuuden täyttä vastakohtaa. Elävä kristillisuus muodostuu elävistä tunteista, kokemuksista, vaikutteista ja moraalisisista passioista, ja nämä moraaliset passiot ovat jotakin aivan muuta kuin järjen mietiskelyjä. Mutta mitä enemmän ihminen filosofoi ja spekuloi, sitä tunteettomammaksi hän tulee ymmärryksen elimen yksipuolisesta harjoittamisesta sydämen kustannuksella. Siinä on fyysinen peruste filosofin kylmäkiskoisuuteen uskonnossa, se on hänen hengellinen kuolemansa.

1129. Filosofia kuuluu kokonaan hermoelämän piiriin, mutta kristillisuus kuuluu orgaanisen elämän piiriin. Siksi suuri filosofi saattaa olla suuri huijari; ellei hän olisi ulkonaisesti roisto, on hän kuitenkin suuri egoisti, mikä tekee hänelle mahdottomaksi taipua moraalisen välttämättömyyden alaiseksi. Juuri suuren aivotyön vuoksi, joka seuraa spekulatiota, musta veri huuhtelee aivoydintä, ja tämä itsekkyyden aines riivaa hänen ymmärryksensä, järkensä ja tietonsa ja käärii ne objektiivisen spekulatiion pimeyteen, ja samalla hänen sydämensä tulee vieraaksi kaikille jaloille tunteille. Sellaisen puhvelihärän, jolle elävä kristillisuus on mira superstitio, kauhistuttava hurmaus, tai mystiikkaa ja fanaattisuutta, olisi nyt kuvattava kristinuskon vaikutuksia ihmissydämeen. Sama olisi panna pukki kaalimaan vartijaksi. Minusta filosofin olisi ensin

puhdistettava sisuksensa itsekkyyden ja kunnianhimon aineksista ja sitten katsottava, miten hän voi toisia oppineita epäilijöitä ohjata oikealle tielle. Ensimmäinen taistelu kaikkien vapaa-ajattelijoiden kanssa olisi käytävä siitä, mikä ihmisen persoonallisuuden alue määrää hänen moraalisen luonteensa. Filosofia on hermotoiminnan ylitoimintaa, se on todellista aivotyötä ja sellaisena sillä on oma vaikutuksensa sydämeen ja muihin elimiin, vaikkei filosofi halua tunnustaa sitä, mikä fysiologille on näin tullut tietyksi.

1130. Kristinusko sitävastoin muodostuu elävistä tunteista ja vaikuttaa sillä tavoin sydämeen, se kuuluu siis ihmisen persoonallisuuden toiseen alueeseen, jota filosofi itsekkyyden vaikutuksesta ei halua sisällyttää ollenkaan persoonallisuutensa piiriin. Ihmisen todellista luontoa ei voida määritellä tunteen, vaan ajatuksen muodossa, Martensen. Tämä filosofinen lause ei kuitenkaan ole mikään aksioma, vaan se vaatii todisteita. Siihen asti kunnes filosofi todistaa itsekkäät psykologiset väitteensä, olemme oikeutettuja pitämään ihmisluontoon kuuluvana ihmisen koko persoonallisuuden aluetta ajatuksen, himon, kyvyn ja tunteen muodossa, jolloin voidaan fysiologisesti todistaa ja vahvistaa Raamatulla, että tunne on perustana ja määrääjänä sekä tahdon että ajatuksen suunnalle. Tältä pohjalta voimme myös pitää fysiologisena totuutena, että suuren aivotyön tunteettomaksi tekemä filosofi ei ole pätevä arvostelemaan hengellisiä asioita, sikäli kuin ne ovat tunteiden tuotteita. Filosofilla ei siten ole mitään muuta uskontoa kuin se, minkä hän itse pystyy saamaan aikaan, ts. järjenuskonto. Mutta uskonto, jonka ihminen voi tehdä itse, ei tarvitse minkään ilmoituksen tukea. Sen ovat jo kauan sitten 17. ja 18. vuosisadan vapaa-ajattelijat todistaneet. He ovat todistaneet, että ihminen voi täyttää moraalisen tehtävänsä seuraamalla järjen ohjausta. Miksi sitten 19. vuosisadan vapaa-ajattelijoiden tarvitsee saada Raamatun tukea rationalistisille lauseilleen?

1131. Mutta 19. vuosisadan vapaa-ajattelijat sanovat, etteivät halua kieltää ilmoituksen arvovaltaa, vaan he tahtovat vain puhdistaa sille

rakentuvan uskonopin niistä pappien valheista, jotka ovat tulleet siihen lisää viime aikoina. Ahaa! Ymmärrän. Haluatte panna viralta tunnustuskirjat, jotka näyttävät olevan ristiriidassa vallankumouksellisten suunnitelmienne kanssa. Vai niin! Niinkö se olikin. Silloin teidän täytyy väitellä Lutherin ja Spenerin ja muiden pietismin kannattajien kanssa, jotka vielä haluavat puolustaa tunnustuskirjoja. Teidän täytyy antautua kiistaan lukijaisten kanssa, joiden itsepäisyyttä ja jäykkäniskaisuutta papit surkeasti valittavat väittäen, etteivät lukijaiset ota huomioon syitä eivätkä perusteita. Mutta ennenkuin ryhdytte kynäsotaan lukijaisten kanssa, heittäkää koko asia sikseen, perustakaa aivan yksinkertaisesti järjen uskonto, ja papit, joiden esitelmät ovat pohjimmiltaan rationalistisia, ovat ilman suurta vaivaa yksimielisiä siitä, että järjen uskonnolla on sama merkitys kuin puhtaalla evankelisella opillakin. Sitten tuon artikkelin jatkossa seuraa muutamia vapaa-ajattelija Lessingin kauniita fraaseja, jotka osaksi sivuutamme. Otamme esille vain seuraavan rationalismille ominaisen ajatuksen: »Kristinuskon moraali ei muodostu joistakin mielivaltaisista säännöistä tai erityisistä ohjeista, vaan ainoastaan suurista yleisistä periaatteista, jotka on sovellettava ajan vaatimusten mukaan ja jotka on annettu meidän sovellettavaksemme aikamme vaatimusten mukaisiksi.» Huomaa, että »suuriin yleisiin periaatteisiin» asti olimme kutakuinkin yhtämieltä, mutta yleisten periaatteiden soveltamisesta muistan, että toinen rationalisti (Ignell) on sanonut, että kristinuskon yleiset periaatteet ovat kaikkien aikojen oloja koskevia ja että ellei filosofi halua joutua loogisiin epäjohdonmukaisuuksiin, olisi parasta erityiskysymysten karsimisen jälkeen koota kristinuskon suuret yleiset periaatteet johdonmukaiseksi systeemiksi ja sanoa sen olevan kristinuskon summa, joka on voimassa kaikkina aikoina kaikissa kansakunnissa ja kaikkien kansanheimojen keskuudessa, niin kauan kuin ihmisluonto on jatkuvasti sama.

1133. Uskonpuhdistajat yrittivät saada aikaan juuri sellaisen kristinuskon totuuksien systeemin. Jos tuo systeemi perustuu väärille premisseille, on rationalistin osoitettava, missä virhe on, kuitenkin sillä edellytyksellä,

että rationalisti on ensiksi asetettava siihen mielentilaan, missä uskonpuhdistajat olivat, ja hänen on käytävä läpi samat kokemukset, jotka Luther koki, sillä hengellisissä asioissa arvostelun on käytävä yksiin vallitsevien passioiden kanssa, mikäli kirjoittaja haluaa olla rehellinen ja lausua sisäisen vakaumuksensa. Jos rationalisti pystyy todistamaan, että Luther ei ole käsittänyt ilmoituksen sisältöä oikein Raamatun kirjoittajien oikean tarkoituksen mukaisesti, silloin rationalistilla on vapaus perustaa itseään ja kaltaisiaan varten järjen uskonto ja kaikki mahdollisin keinoin, kuitenkin ilman väkivaltaa koettaa tehdä järjenuskonnolleen niin monta käännynnäistä kuin kykenee. Mutta toisaalta kaikki aidot luterilaiset anovat armoa saada pitää uskonsa koskemattomana sekä lupaa vakaumuksen avulla tehdä niin paljon käännynnäisiä kuin pystyvät ja lopuksi sitä, ettei valtiovallan taholta ketään loukattaisi eikä vainottaisi uskossaan. Viimeiseen ehtoon ei valtiovalta ilmeisestikään suostu, koska kuolleen uskon kannattajat käyvät kuin tulisilla hiilillä, kun oikeaoppinen sappi alkaa kuohua yli ja sekoittaa heidän verensä. Nämä vaativat, että tunnustuskirjat on niitä näkemättä valalla vahvistettava.

1134. Yleisten periaatteiden soveltaminen aikamme tarpeisiin ja olosuhteisiin merkitsee, niinkuin jokainen voi käsittää, luonnollisen järjen oikeutta filosofoida pois kaikki sellaiset dogmit, jotka eivät sovellu luonnollisen järjen vaatimukseen tai joita se ei voi käsittää. Siten pitäisi 1. kaikki mysteerit poistaa tai selittää, 2. kaikki sellaiset dogmit poistaa, jotka ovat ristiriidassa luonnollisen ihmisen toiveiden ja maailmankatsomusten kanssa, esim. oppi ikuisesta rangaistuksesta, oppi tunnettavasta sovituksesta, oppi persoonallisesta perkeleestä, oppi kolminaisuudesta, oppi perisyntistä, oppi sidotusta ratkaisuvallasta, oppi yleisestä rikollisuudesta, oppi Kristuksen ansiosta ja kaiken täyttämisestä eli *satisfactio vicaria*.

1135. Oikeus soveltaa kristinuskon yleisiä periaatteita aikamme tarpeiden mukaan johtaisi meidät »sen aiheen varsinaiselle ovelle, jota ei voi toivoa arvollisesti käsiteltävän, ennenkuin teologeista on tullut enemmän

filosofeja tai filosofeista enemmän teologeja ja ennenkuin maailma on enemmän valmistautunut oivaltamaan, nauttimaan ja saamaan voittoa teologian ja filosofian ikuisesta yhtymisestä.» Tässä rationalisti puhuu hellästi, valittavasti ja armahtavasti sairaasta äidistään murheissaan ja epätoivoissaan siitä, etteivät kaikki teologit hyväksy hänen rakastamaansa järjen uskontoa, mikä saattaa olla syynä siihen, että teologia ja filosofia eivät mahdu samaan kalloon. Niin, syy on siinä, että filosofia on ymmärryksen aikaansaannos, mutta teologian pitäisi kuulua sydämeen, jos Pyhä Henki liikuttaisi teologien sydämiä. Mutta sellaisena, miltä teologia nyt näyttää, se on enimmäkseen peruukissa.

1136. Mitä muuten filosofian ja teologian ikuisen yhtymiseen tulee, se kyllä käy päinsä sitten, kun kaikki teologit ovat tulleet rationalisteiksi tai kaikki rationalistit tulleet pietisteiksi. Ikuinen vihollisuus järjen ja ilmoituksen välillä lakkaa kohta, kun ihminen on kääntynyt ja uudestisyntynyt, mutta niin kauan kuin ihminen on pakana, hänen järkensä on ristiriidassa ilmoituksen kanssa. Tämä lause kaikuu rationalistin korvissa niin hyvältä, että hän on valmis ojentamaan kätensä sovintoon, mutta kuinka noloksi aiottu uskonsukulainen tuleekaan, kun hän saa kuulla, että tämän taistelun päättymisen syy on järjen täydellinen voimattomuus tehdä vastarintaa. Nyt hän todella vetää kätensä pois, sillä hän kuvitteli, että järki lähtisi tästä taistelusta voittajana tai että rauha järjen ja ilmoituksen välillä saataisiin aikaan tinkimällä. Rationalisti olisi näet halunnut tehdä sen ehdon järjen puolesta, että karsittuaan kaikki mysteerit ilmoituksesta ja tehtyään rationalistisilla selityksillä ilmoituksen täysin luonnollisella järjellä käsitettäväksi hän olisi saanut itselleen ilmoituksen auktoriteetin ja sillä vahvistanut rakastettua järjen uskontoa.

1137. Mutta kun rationalisti saa kuulla, että järjen ja ilmoituksen välinen rauha tapahtuu sillä tavoin, että järki tunnustamalla täydellisen voimattomuutensa ja kykenemättömyytensä ilmoituksen käsittämiseen joutuu kumartumaan maahan uskon kuuliaisuuteen, ts. usko, sydämen

tunteet eli moraalinen passio, joka heräsi vastoin kaikkia järjen syitä, pakottaa järjen tunnustamaan näiden tunteiden voiman, koska järki ei voi kieltää eikä tehdä tyhjäksi näitä tunteita, jotka Pyhän Hengen armotyö on herättänyt; silloin rationalisti alkaa ottaa huomioon rakastettavaa persoonaansa ja sanoo: »En halua tulla miksikään hurmahengeksi, en halua tunnustaa, että tunteet voisivat hallita järkeä.» Ja kuitenkin tunteet hallitsevat rationalistinkin elämää. Mutta mitkä tunteet ja mitkä passiot häntä hallitsevat? Hänen luonnolliset, syntyperäiset passionsa, ennenkaikkea omavanhurskaus, itsekkyyks ja kunnianhimo. Itsekkyyks kieltää Kristuksen jumaluuden, itsekkyyks (omavanhurskaus) kieltää sovituksen, itsekkyyks tekee järkeisoppineesta niin ylpeän, ettei hän voi tunnustaa moraalista alennustilaansa.

1138. Siihen tulee lisäksi materialistinen ymmärrys, joka aina uiskentelee itsekkyyden mustassa lohikäärmeen veressä ja haluaa kaikkeen tarttua kynsillään. Ymmärrys ei voi käsittää, että kolme on yksi, siitä johtuu kolminaisuusriita. Ymmärrys ei voi käsittää, että yksi olemus on toinen olemus, siitä johtuu sakramenttiriita. Silloin tulee itsekkyyks sanomaan: »Ihminen ei ole velvollinen uskomaan sitä, mitä hän ei käsitä.» Ja kuitenkin luonnossa on niin monta ilmiötä, joita hän ei pysty käsittämään, esim. sikiäminen, painovoima, magnetismi, rakkaus jne. Hänen on vain uskottava, että sellaistaakin on olemassa. Mutta kuinka paljon hän niistä käsittää? Ehkä yhtä paljon kuin hän käsittää kolminaisuudesta (Katso Martensenin Krist. dogmatiikkaa). Kun hän haluaa tehdä kolminaisuuden käsitettäväksi, hänen täytyy ottaa hypoteesinsa ilmasta todistaakseen, ettei minua voi ajatella ilman sinua, joka on toinen minä, johon hän tulee kieliopin lakien mukaan kolmantena persoonana. Tämä tapa kolminaisuuden todistamiseen on tosin kieliopillinen ja looginen, mutta sellaisella todistelutavalla voi tulla helposti myös persoonien monikkomuotoihin, me, te, he, jotka sitten vielä ovat erikseen maskuliinissa, feminiinissä ja neutrissa. Kieliopilliset ja loogiset persoonat voidaan ilman paljoa aivotyötä yhdistää tajuttavaksi ykseydeksi, mutta ontologisia persoonia on vaikeampi yhdistää.

1139. Tässä näemme Eeva-äitimme vanhan heikkoudensynnin, uteliaisuuden, ts. tiedonhalun, joka johti hänet maistamaan hedelmää, joka antaisi ymmärrystä. Niinkuin kärpänen ei tyydy surisemaan tulen ympärillä, vaan lentää heti tulenliekkiin ja polttaa siipensä, niin ei myöskään utelias siivekäs — ihminen — tyydy vain sytytetyn tulen loisteeseen, ilmoitukseen, vaan tahtoo heti lentää pyhään tulenliekkiin polttaakseen vielä kerran siipensä. Hän ei tyydy uskomaan tietämättä, vaan hän tahtoo tietää, onko se totta, mitä hän uskoo. Hän ei tyydy tunteeseen, vaan hän haluaa tietää, onko se totta, mitä hän tuntee. Mutta juuri huolehdittaessa tietämisestä ja käsittämisestä tunne katoaa. Ajattele, jos voittamaton uteliaisuus valtaisi naisen kesken rakkauden nautintoa ja hän alkaisi kesken kaiken spekuloida ymmärryksellään, mistä rakkauden suloiset tunteet koostuvat, eikö koko hänen autuutensa häviäisi tyhjiin spekulatioihin. Niin käy rationalistin, kun hän haluaa ensin tietää ja sitten uskoa.

1140. Eevan ensimmäinen kuolettava synti, uteliaisuus, tahtoo vielä riippua kiinni järkeisoppineessa. Hän ojentaa syntiset järjenkyntensä hyvän ja pahan tiedon puuta kohti, hän haluaa ymmärtää ensin ja uskoa sitten, mutta juuri siinä, että hän tahtoo käsittää ilmoituksen järjellään ennenkuin hän on käsittänyt sen sydämellään, hän kadottaa myös sovituksen. Hänen käy niinkuin kärpäsen, hän polttaa siipensä, saa sitten potkun selkäänsä ja valittaa turhaan infernaalisessa kiimassa. Mutta koko järjen ja ilmoituksen, tietämisen ja uskon välinen riita johtuu harhautuneesta käsityksestä sielunkykyjen keskinäisestä suhteesta. Kun teologit tavallisesti seuraavat psykologiassa sydämettömien filosofien oppia, he eivät voi leikata siipiä uteliaalta siivekkäältä, järjeltä, vaan he seuraavat opissa uskosta ja tietämisestä rationalistista ajattelutapaa niin pitkälle kuin kuollut usko myöten antaa. Yksi prelaatti väittää, että järki on ainoa elin, jolla ihminen voi käsittää totuuden, piispa Almquist. Toinen väittää, että sen, joka ei usko inspiroituun kirkkoon, on uskottava kehittyvään tieteeseen jumala-opissa, Tegnér. Kolmas väittää, että usko, joka perustuu eläviin tunteisiin, on mielikuvitusta, Bruhn.

1141. Nämä uskonnon peruslauselmat ovat sikäli rationalismin makuun, ettei järkeisoppinut tarvitse sen parempia premissejä järjen uskonnon perustamiseksi. Jos siihen vielä lisää piispa Martensenin opin tahdosta: Ihmisen omatahto ei ole ihmisen oma tahto, ei tarvita enää parempaa pohjaa järjen uskonnolle, joka väärällä Raamatun tulkinnalla voi vakuuttaa raamatullisuuttaan. Järjen uskonnon pitäisi kuitenkin perustua yleispäteviin totuuksiin, sen pitäisi pohjautua aksiomiin, määrittelyihin ja postulaatteihin eikä vain olettamuksiin, sofismeihin ja väittelyihin, joilla ei ole mitään ehdotonta varmuutta. Järjen uskonnolla pitäisi olla matemaattinen todistelu, voidakseen olla kaikkia vakuuttava. Looginen päättely ei yksin kestä ankaramman kritiikin edessä, koska systeemi toisensa jälkeen luhistuu ja uusia systeemejä nousee vanhojen raunioille, niinkuin filosofian historia osoittaa.

1142. Väitämme, että ihmisellä täytyy olla luja perusta uskonvakaumukselleen, ja tämä luja pohja on oltava sellaisessa elimessä, joka ei ole riippuvainen ihmisen persoonallisuuden muista elimistä. Sen on oltava elin, joka hallitsee muita elimiä, elin, joka on ihmisessä hallitseva prinssiippi, elin, jolla on korkein valta persoonallisuuden alueella; ja olemme fysiologiselta, psykologiselta ja metafysiseltä kannalta osoittaneet, että korkein voima persoonallisuuden alueella on sydämellä, koskapa ihmisen hengellisistä asioista saaman vakaumuksen subjektiivinen perusta on aina sydämessä, ei siis järjessä, ymmärryksessä eikä tahdossa, jotka ovat riippuvaisia sydämessä hallitsevista prinssiipeistä. Siten ihmisen on ensin tunnettava ja sitten uskottava. Ihmisen on käsitettävä ilmoitus ensin sydämellä ja sitten ymmärryksellä.

1143. Mutta kun suhde sydämen ja ymmärryksen välillä on sellainen, ettei ymmärrys pysty tarkkaamaan tunteita eikä saattamaan niitä käsitteiksi ennenkuin tunteet ovat objektivoituneet (BB ja CC), tulee elävä kristillisyyys aina sisältämään jotain mystistä eli ajatukselle käsittämätöntä, koska kaikkia tunteita ei voi objektivoida, niinkuin

suuren apostolin täytyi sanoa sovitukselta: Ei niin, että jo olisin sen käsittänyt, vaan minä pyrin sitä kohden, että minä sen käsittäisin. Usko ja tieto eivät siis ole koskaan identtisiä, eivät myöskään adekvaattisia, niin että ihminen voisi käsittää kaiken, minkä hän tuntee. Uskoa ja tietoa ei voida panna vastakkaisiksi, ei myöskään vaihtoehtoiksi, niin että uskosta tulisi tietämistä ja tietämisestä uskomista. Uskon ja tiedon välillä on aina oltava yhtä suuri ero kuin tunteen ja käsitteen välillä, ja syy tähän eroon on tietysti erilaisissa elimissä.

1144. Matematiikassa vakaumus on todistelun tulos, usko on tiedon seuraus, mutta teologiassa usko on tuntemisen seuraus; matematiikassakaan eivät usko ja tieto ole vaihtokäsitteitä, matemaattinen usko lepää objektiivisella ja pettämättömällä perustalla, mutta matemaattisen uskon ja tiedon välillä on aina sama ero kuin toiminnan ja syyn välillä eli syyn ja seurauksen välillä. Siten vakaumuksen, joka lepää täysin subjektiivisella perustalla (tunteissa), täytyy olla luja ja järkkymätön, esim. usko rakkauden onnelliseksi tekevään voimaan. Huom! Luonnollisella rakkaudella on näytettävänä monta marttyyria, mutta munkki Copernicuksen, joka oli tulemaisillaan marttyyriksi, täytyi peruuttaa sanansa ja tehdä siten sisäinen vakaumuksensa valheeksi. Täten on selvää, että ihmisen vakaumukselle hengellisissä asioissa subjektiivinen pohja on yhtä välttämätön kuin todiste sille, joka epäilee matemaattista totuutta.

1145. Mutta niinkuin astronomi ei voi vakuuttaa talonpoikaa maan kiertoliikkeestä auringon ympäri, ennenkuin talonpoika on saanut tarvittavat tiedot ja niin tullut vihityksi astronomian mysteereihin, niin ei rakkauden vihaaja voi vakuuttua rakkauden voimasta aviollisen yhteiselämän sulostuttajana, ennenkuin rakkauden vihaaja itse on rakastunut; yhtä mahdotonta on järkeisoppineelle vakuuttua erehdyksestään uskonnon suhteen, ennenkuin hän on vihkiytynyt uskonnon mysteereihin perusteellisen heräyksen välityksellä, joka muuttaa hänen vakaumuksena subjektiivisen perustan. Niinkuin järkevä

rakkaus perustuu voitonhimoisiin laskelmiin, niin rationalistin järjen uskonto perustuu omaanvanhurskauteen, joka on hänen vakaumuksensa perustana, eikä tätä väärää autuuden perustusta voi mikään muu hävittää kuin perusteellinen heräys. Mutta millä tavoin rationalisti voi herätä? Hän ei voi tulla vakuuttuneeksi rikollisuudestaan. Hyvä tahto on toteuttanut hänen suuressa järjessään siveellisyyden aatetta. Hän on saavuttanut hermoelämän alalla hyveen korkean ihanteen, ja mitään muuta osaa hän ei tunnusta kuuluvan persoonallisuutensa kuin sen, mikä on hänen tahtonsa hallinnassa. Kuinka sellainen hyveellinen ja pyhä henkilö voi vakuuttua rikollisuudestaan ja moraalisesta rappiostaan?

1146. Katsopas, hyvä liittolaiseni, millainen kuilu tässä aukeaa rationalismin ja pietismin välille. Se on kadotuksen kuilu, jonka yli ei mikään filosofia voi hypätä ilman siltaa. Kyllähän armoitettu kristittykin voi olla ajattelija ja filosofi, mutta hänen ajatuksensa pohjautuu moraalisiin passioihin, mitä rationalisti pitää hurmahenkisyytenä, mystiikkana ja fanaattisuutena. Järkeisoppineen ajatuspohja on omavanhurskaus, joka on alhainen passio ja juurtunut syvälle ihmisluontoon, niin ettei yksikään ajattelija, ei yksikään filosofi muinoinkaan ole päätenyt järjen aatteeseen sovituksen välttämättömyydestä. Moni filosofi on vielä nytkin vakuuttunut siitä, että ihminen pystyy täyttämään moraalisen tarkoituksensa tuntematta sovitustyötä (A.A., aiemmin siteerattu kirjoittaja). Pappien täytyy hylätä tämä järkeisopin peruslause tehtyään valan valtionuskonnon peruslauseille, heidän täytyy sikäli pysyä kirjaimellisessa opin puhtaudessa, ettei kukaan voi tulla autuaaksi ilman sovitusta, vanhurskauttamista, satisfactio vicaria. Tästä syystä vapaa-ajattelijat ja teologit eivät koskaan ole päässeet oikein yhteisymmärrykseen, mutta tuo rakkaudenkina ei ole koskaan kehittynyt veriseksi vainoiksi, ellei terrorismin aikoma, jolloin pappeja vainottiin järjen valtakunnassa enemmän poliittisten kuin uskonnollisten mielipiteidensä vuoksi. Voltaire ajettiin maanpakoon karkeiden eksytystensä vuoksi, mutta muutoin ei tiedetä, että papit olisivat vainonneet materialisteja, naturalisteja,

panteisteja tai deistejä paitsi Ruotsissa, jossa Straussin julkaisija Geijer ja muutamat muut saivat syytteen. Rykmentin pastori Almquist ja Ignell pääsivät muistutuksilla tuomiokapitulista.

1147. Mutta katsokaapa valdolaisia, lollardeja, hussilaisia, protestantteja, hugenotteja, lukijoita ja pietistejä, kuinka suuren marttyyrijoukon historia pystyykään esittämään! Mistä johtuu, että vapaa-ajatteliijoita on kohdeltu vähemmän katkerasti ja julmasti kuin muita? Epäilemättä siitä, että nuo ns. hurmahenget ovat käyneet perkeleen hengen päälle. Vaikka vapaa-ajattelijat sekä Ruotsissa että muualla ovat morkanneet pappeja ja syyttäneet heitä jesuiittamaisuudesta, hierarkiasta, tekopyhyydestä ja voitonhimosta, ei se ole herättänyt papeissa mitään hengellistä vihaa vapaa-ajatteliijoita kohtaan, vielä vähemmän kuin karkeampia vapaa-ajatteliijoita, materialisteja, naturalisteja ja panteistejä pidettiin vaarattomina, koska he eivät saavuttaneet mitään kannatusta, jota vastoin hienoimmilla vapaa-ajatteliijoilla, joita kutsutaan rationalisteiksi ei pohjimmaltaan ole mitään eroa pappien kanssa, esim. Semler, Schleiermacher ja Martensen teologeista ja Kant, Fichte ja Leibniz filosofeista, kun jopa Goethe ja Hegelkin ovat käyneet aidoista luterilaisista. Mutta pietistit ja lukijat, jotka eivät tietoisesti ole poikenneet luterilaisesta puhtasoppisuudesta, velvoitetaan maanpakoon, vankeuteen ja sakkoihin vakaumuksensa takia.

1148. Itse asiassa papit ja rationalistit ovat olleet läpi kirkon historian aina uskonpuhdistuksesta lähtien Lutherin kuoleman jälkeen yksimielisiä pietismin vainoamisesta, vaikka on myönnettävä, että rationalistit ovat olleet suvaitsevampia kuin papit ensiksi siitä syystä, että he eivät ole koskaan tulleet niin läheiseen kosketukseen lukijaisten kanssa kuin papit, ja toiseksi siitä syystä, että rationalistit eivät ole koskaan hyväksyneet uskonvainoja, koska he itse ovat olleet — vaikkakin lievässä määrin — saman kohtalon alaisia. Tästä voidaan päätellä, että filosofien ja teologien välinen taistelu on ollut samaa kuin fariseusten ja saddukeusten välinen, jotka kävivät kyllä tukkanuottasille keskenään, kun Paavali yhdisti

kyyhkysen viattomuuden käärmeen viekkauteen, mutta kokonaisuutena ottaen he olivat molemmat kristinuskon vimmatuimpia vastustajia. Muunlainen suhde ei ole mahdollinen rationalismin ja pietisminkään välillä, ne ovat ikuisesti erossa toisistaan. Rationalismi on itse asiassa pakanallisella pohjalla. Se ei pysty pääsemään pitemmälle autuuden tiedossaan kuin siihen, mihin muinaisajan hyveen esikuvat ovat pysähtyneet.

1149. Järkeisopin sisin periaate autuuden opissa on: Kun ihminen tekee kaiken voitavansa parantaakseen itseään, Jumala olisi väärä tuomitessaan hänet kadotukseen. Tämä lause soi niin kauniisti hänen korvissaan, ettei itse perkelekään saisi häntä uskomaan mitään pahaa tästä lauseesta. Suurella järkeisoppineella on näet monta syytä syyttää Luojaa epäoikeudenmukaisuudesta. Ensiksikään häntä ei voi todistaa rikolliseksi, vielä vähemmän häntä saa siitä vakuuttuneeksi. Toiseksi on oikeudenmukaisuuden käsitteen aivan soveltumatonta perustaa onnensa vieraan ansion varaan, vieläpä toisen kärsimyksen varaan. Kolmanneksi suuri rationalisti ei voi tunnustaa, että hän olisi tuomittu oikeudenmukaisesti. Kaikki nämä sofismit ja omavanhurskaat tekosyyt yhdessä tekevät uskottavaksi, että Luojan täytyy olla vastuussa rationalistin sielusta, jos hänet tuomitaan rikollisena, ennenkuin hän tulee vakuuttuneeksi rikollisuudestaan, ja kuitenkin järkeisoppinut ei usko, että Luoja on vastuussa hänen sielustaan, koskapa hän tahtoo itse vastata teoistaan. Juuri siinä on kirous, että järkeisoppinut syyttää Luojaa epäoikeudenmukaisuudesta, jos hän — järkeisoppinut — tuomitaan rikollisena, ennenkuin hän tulee vakuuttuneeksi rikollisuudestaan, mutta hän ei kuitenkaan usko, että Luoja olisi ottanut hänen rikostaan vastatakseen. Minkä Kristus on kärsinyt, hän on kärsinyt esimerkin vuoksi mutta ei rationalistin vuoksi.

1150. On kuultu jopa teologien pitävän epäoikeudenmukaisena ja vääränä, jos hyveellisiä pakanoita tuomittaisiin samalla tavoin paheellisten kanssa vain sen takia, että he eivät ole tunteneet

sovitustyötä, Franzén. Todisteena pakanoiden otollisuudesta Jumalalle on esitetty Kornelius, joka oli Jumalalle sovelias ennen kuin hänet kastettiin ja ennenkuin hän tunsu sovitustyötä, Ignell. Mutta tämä esimerkki ei riitä rationalisteille, jotka tahtovat avata taivasten valtakunnan portit kaikille hyveellisille pakanoille. Kornelius oli ennen Pietarin tuloa hyvä katolilainen, joka perusti autuutensa paastolle, almuille ja rukouksille, mutta hän kaipasi sovitusta Jumalan kanssa, kun hänen jumalaisuutensa ei riittänyt hankkimaan hänelle omantunnon rauhaa. Hän yritti päästä syntitaakastaan katumusharjoituksilla, mikä kaikki meni omaan laskuun. (Mutta rationalistin ei tarvitse paastota, hänen ei tarvitse rukoilla, hänen ei tarvitse antaa almuja, hänen ei tarvitse edes ansaita Jumalan armoa, sillä hänellä on kyllin hyvässä tahdossaan, täytetyissä velvollisuuksissaan ja passiivisessa omassavanhurskaudessa.) Mutta Kornelius oli kuitenkin armoa etsivä sielu ja siksi hän sai viittauksen haettaa Pietarin, joka vapautti hänet epäilyksistä saarnaamalla vieraasta ansiosta, ja vasta silloin hän sai Pyhän Hengen ja sen mukana elävän uskon. Tämä on juuri vastakohta rationalistin autuuden järjestykselle.

1151. Järkeisoppinut ei voi koskaan käsittää ilmoitusta subjektiivisesti, hän käsittää sen objektiivisesti, ts. ymmärryksellä, mutta juuri sen takia hän jää vaille sovitusta. Sellainen rautatanko, joka on itsekkyyden sivistänyt täydelleen omaksivanhurskaudeksi, tulee nyt ja esittää ikuista rauhaa järjen ja ilmoituksen, filosofian ja teologian välillä. Mutta jo päämäärästä kuulee, ettei sellainen kaksimielinen olio ole lammas, vaan susi lammasten vaatteissa. Väitetään, että filosofia on nyt eri suhteessa kristinuskoon kuin uskonpuhdistuksen aikakaudella. Mutta ei kai ihmisluonto ole aikamme valistuksen takia läpikäynyt sellaista muutosta, että se, mikä siihen aikaan oli sydän, olisi nyt tullut järjeksi. Tosin filosofin sydän on järjessä, mutta rahvaalla on jäljellä se vakaumus, että sydän on vielä samalla paikalla ihmisruumiissa kuin Lutherin aikana.

1152. Jos kristinuskosta on tullut kuollutta uskoa tai järjen uskontoa, on filosofia tosiaan tullut eri suhteeseen kristinuskoon nähden. Mutta voiko

järkeisoppinut osoittaa, että kristinuskolla on sama vaikutus järkeen kuin sillä oli ennen sydämeen? Voiko hän todistaa, että järki on ihmistä hallitseva prinssiippi tai hänen persoonallisuutensa korkein voima ja että valaistusta ymmärryksestä seuraa sydämen moraalinen jalostuminen. Meillä on historian todistus siitä, että nokkelin nero voi olla yhteydessä pahaan sydämeen ja että suuri ymmärrys on yhteydessä pahan tahdon kanssa. Mutta melkein pä pelkään, että rationalistilla on aivan väärä käsitys todellisesta kristinuskosta. Jos siis filosofi ryhtyisi vaivaan kuvata kristinuskon vaikutusta ihmissydämeen, hänen kanssaan kävisi samoin kuin romaanikirjoittajan, joka ryhtyisi kuvaamaan rakkauden vaikutusta ihmissydämessä ilman vähäistäkään kokemusta rakkausasioissa. Hänen arvostelunsa muodostuisi samanlaiseksi kuin sokean arvostelu väreistä. Vaikka hän ottaisi koko mielikuvituksensa avuksi ja parhaat romaanit esikuviksi, rakastunut sanoisi, ettei tämä ole kokenut koskaan mitään siitä, mitä hän kirjoittaa rakkaudesta.

1153. Jos uskonnon pyhä tuli tarttuksi järkeisoppineeseen, silloin hän olisi pätevä arvostelemaan hengellisiä asioita. Filosofille ominaisella havaintokyvyllä hän voisi tavallista paremmin kuvata kristinuskon vaikutusta ihmissydämeen, ja siinä tapauksessa hän olisi väline Jumalan kädessä häivyttämään joitakin epäilyjä sivistyneistä epäilijöistä ja sillä tavoin vaikuttamaan kuuluisan maailman uskonnonhalveksumiseen. Mutta sellainen rationalisti eli paremminkin cordialisti (cor = sydän) saisi pian koko muun filosofisen koiralauman kimppuunsa. He käyttäisivät kaikki mahdolliset keinot, jotka maallisen lain vallassa ovat, saadakseen sellaisen filosofisen hurmahengen raivatuksi tieltä. Voi helposti kuvitella miten kauhea veren kiehumisen siitä aiheutuisi, jos joku suuri ja nimekäs filosofi alkaisi esiintyä aikansa syyttäjänä demoralisaatiota, uskonnonhalveksuntaa ja moraalista sokeutta vastaan. Kaikki poliittiset ja uskonnolliset puolueet yhtyisivät painamaan maahan sellaista miestä.

1154. Mutta miksi hänen olisi esiinnyttävä ihmisvihaajan mielessä aikansa syyttäjänä? Miksi hänen olisi haavoitettava heikkoa

ihmissydäntä? Miksi hänen pitäisi myrkyttää elämää myrkyllisillä herjauksissa? Miksi tallattava jalkoihin kaikkea, mikä on ihmiselle rakkainta? Miksi hänen olisi herätettävä epäilyä, rauhattomuutta ja hajaannusta perheissä? Miksi hänen pitäisi haavoittaa herkkiä sydämiä omantunnon tuskalla ja epätoivolla? Kaikkia näitä vastaväitteitä lukijaisuutta vastaan saa lukea kaikista taistelukirjoituksista, jotka koskevat lukijaisuutta, ensisijaisesti Tegnérin kirkkopuheista, joissa kirjoittaja näyttää lohikäärmeen hampaitaan lukijaisille ja pietisteille ja uhkaa ankarilla toimenpiteillä, elleivät lukijaiset tee parannusta. Mutta kysyisimme nöyrimmästi, miksi lisätä kansanjoukon paheita ja rikoksia aikana, jolloin papit näyttävät lohikäärmeen hampaitaan lukijaisia ja pietistejä kohtaan? Miksi täyttää lastenkoteja huorilapsilla, vankiloita pidätetyillä, linnoja elinkautisvangeilla, sairaaloita veneerisesti saastuneilla ja alkoholisteilla, jotka näkevät piruja seinänraoissa? Miksi fyysinen voima laskee kansan moraalisen voiman kanssa, niin että lähes neljännes asevelvollisista nuorukaisista on karsittava? Miksi irstaus lisääntyy vuosi vuodelta sekä pääkaupungissa että maaseudulla? Kaiken tämän kestäessä valtiokirkko näyttää lohikäärmeen hampaitaan kaikkia uskonnollisia liikkeitä kohtaan ja käyttää inkvisitorisia toimenpiteitä lukijoita ja pietistejä kohtaan. Konventikkeliplakaatti säilytetään, sakramenttilakia valmistellaan ja tällä suvaitsemattomuudella on varsinainen polttopisteensä pappissäädystä.

1155. Eiköhän tämä kurjuus perustu siihen, että uskonnon hoitajat antavat kansanjoukkojen kasvaa luonnollisessa raakuudessaan ja moraalisisessa sokeudessaan, samalla kun he kaikin voimin koettavat tukahduttaa kaikki hengelliset liikkeet, jotka voisivat puhalttaa elämää hengelliseen raatoon, joka uhkaa hajoittaa koko yhteiskuntaruumiin. Eräs rationalistimme (Ignell) väittää, että ihminen olisi houkuteltava rakkaudella ja sävyisyydellä parannukseen eikä pelotettava lain kirouksilla ja Jumalan ankaralla vanhurskaudella. Siinä järkeisoppinut on yhtä mieltä ajan turmeltuneen maun kanssa, joka vaatii imelää ja makeisia saadakseen mustat hampaat, joilla aika puree omia lapsiaan.

Sen sijaan kokemus osoittaa, millainen vaikutus on höllällä kasvattamisella pahantapaisiin lapsiin; voi sitä äitiä ja isää, joka ummistaa silmänsä lastensa vioille, he saavat siitä koota hedelmää vanhuu-dessaan! Myös Ruotsin kirkko saanee pian koota hedelmää lastensa höllästä kasvattamisesta. Ilman aihetta, ilman kirkkokuria se näyttää lohikäärmeen hampaitaan lukijoille ja pietisteille, jotka häiritsevät suruttoman joukon omantunnon rauhaa, mutta antaa omien huorilastensa kasvaa vallattomuudessa ja uskonnon halveksimisessa. Pian saa nähdä, mitä sellainen kasvatusmenetelmä aiheuttaa kirkolle ja valtiolle.

1156. Herkän ihmissydämen haavoittaminen kiihottaa vain vastustukseen. Niin puhuu se, joka on itse höllästi kasvatettu, niin ajattelee armonvaras, joka ei koskaan ole kulkenut ahtaan portin kautta, jolla ei koskaan ole ollut kipua eikä ahdistusta uudensyntymisen takia. Miksi profeetat esiintyivät aikansa jumalattomuuden ja uskonnon halveksumisen syyttäjinä? Miksi Johannes Kastaja esiintyi samalla ankaruudella aikanaan, huolimatta siitä, että juutalaisten tavat olivat vähemmän karkeita kuin profeettojen aikana? Miksi ei Vapahtajakaan säästänyt aikansa pyhimpiä intressejä eikä ennakkoluuloja? Oliko heidän tarkoituksensa haavoittaa arkaa sydäntä omantunnon tuskalla ja epäilyllä? Oliko tarkoitus syöstä kansa epätoivoon ja sokealla uskonnonkiivaudella vetää päälleen aikansa viha ja kiroukset? Tosin näillä kovilla rankaisusaarnoilla oli sellainen vaikutus juutalaisten arkoihin sydämiin, että ne kovettuivat ja vain muutamat harvat sydämet särkyivät Pietarin parannussaarnasta helluntaipäivänä. On ikuinen totuus, että näin on käynyt, ja niiden, jotka puhuvat Vapahtajan lempeästä opista, ei pitäisi unohtaa hänen kovia parannussaarnojaan kirjanoppineille ja fariseuksille; vertauksetkin sisältävät enemmän lakia kuin evankeliumia.

1157. Epäilemättä järkeisoppinut ajattelee samoin kuin armonvaraskin, jonka sydän on niin äärettömän herkkä kovasta puheesta, että ajat ja

olosuhteet ovat niin muuttuneet, että sellainen uskonnon opettamisen tapa koituu ihmisille enemmän pahennukseksi kuin rakennukseksi, ja tähän arvosteluun yhtyvät varmasti nykyaikaisen maailman puhujat, joiden hengelliset esitelmät ovat tarkoitettut mielistelemään kansan alhaisia passioita; ne pehmentävät ihmisten luonnollisia tunteita, panevat vanhan aatamin haaleaan kylpyyn, mutta katsovat sormien läpi kansan paheita, ja seurauksena saarnatuolissa määkimisestä on koiranuskonto. Kuinka pappi uskaltaisi haavoittaa perkelettä ja sen kannattajia, kun hän tietää, että puhdas totuus on karvassuolaa, joka kirvelee tihrusilmissä. Totuudesta tulee herjausta, kun sitä puhutaan peittelemättä. Papin pitäisi mielistellä kansan passioita, että saisi heidät myötämielisemmiksi kymmenysten suhteen. Sitä paitsi pappeja — muutamaa poikkeusta lukuunottamatta — hallitsevat samat passiot kuin sokeaa joukkoakin. Kuinka he voivat rangaista kansan kotisyntejä? Kun pappi rakastaa ruokaryypyyään ja totilasiaan, kuinka hän voisi rangaista krouvaria, joka tarjoaa, ja isäntää, joka maksaa?

1158. Kun he eivät koskaan ole kokeneet sisällään mitään vallankumousta, on heidän nyt eletävä verinen vallankumous ulkopuolellaan. Kun he eivät koskaan ole esiintyneet aikansa syyttäjinä jumalattomuutta ja uskonnon halveksuntaa vastaan, nykyaika esiintyy syyttäjänä heitä vastaan ja vaatii veristä kosta näille hengellisille imartelijoille ja hovinarreille, jotka ovat antaneet ihmisten kasvaa pimeydessä ja hengellisessä sokeudessa. Eivätkä rationalistit, jotka likaisista motiiveista löylyttävät pappeja, suinkaan välttä kuoleman enkelin tervehdystä; kun kello lyö kaksitoista yöllä, murhan enkeli käy jokaisessa talossa, jonka pihtipielet eivät ole ulkoa ja sisältä sivellyt pääsiäislampaan verellä. Myöhempien aikojen vapaa-ajattelijat puhuvat vapaudesta ja tasa-arvoisuudesta, he kiihottavat kansanjoukon itsekkäitä passioita ja vuodattavat hengellistä myrkkyä puolisivistyneiden sydämiin järjen uskonnolla, joka on valmistettu rationalismin sokeritehtaassa, ja tämä uskonto maistuu makealta heidän suussaan, mutta jälkeenpäin se

repii heidän vatsassaan, sillä jos ei pappeja säästetä järjen valtakunnassa, ei säästetä myöskään vapaa-ajatteliijoita.

1159. Järki törmää usein yhteen sokean ja kuolleen auktoriteettiuskon kanssa, koska järki ei hyväksy kaikkea, mitä toisen arvovaltaan perustettu vakaumus tuo käsiin. Eihän rationalisti voi saada muuta vakaumusta kuin sen, minkä järki hänelle suo. Mutta kun järki — oikeastaan ymmärrys — ajattelee aina yhdenmukaisesti vallitsevan passion kanssa, hänen järjen päätelmänsä premissi on aina omassavanhurskaudessa. Ja kun järkeisoppineen usko on järjen toiminnan tuote tai tulos, ei hänen uskonsa voi joutua ristiriitaan hänen järkensä kanssa. Miksi? Siksi, että järki (ymmärrys) on saanut aikaan tuon uskon. Kuinka järki voisi joutua ristiriitaan oman tekonsa kanssa? Ilmoituksesta hän hyväksyy vain sen, mikä soveltuu hänen mielipiteisiinsä ja maailmankatsomukseensa, ja muusta hän ei välitä tietääkään. Tällä tavoin ei tule mitään ristiriitaa hänen järkensä ja uskonsa välillä. Se on selvää heti, kun oivalletaan, mitä edellä on esitetty uskon objektiivisista ja subjektiivisista perusteista. Kysymyksessä järjestä seuraamme vanhempaa kielen käyttöä, joka järjen nimikkeellä käsittää myös ymmärryksen kehittyneimmät toiminnot. Oikeastaanhan vain ymmärrys ajattelee.

1160. Tämä on nyt oikea peruste, minkä vuoksi rationalistin järki ei voi joutua ristiriitaan hänen uskonsa kanssa. Mutta Lutherin vanhan järjen laita oli aivan toinen. Hänen piti näet vääntää niskat nurin järjeltä ja pistää silmät puhki siltä hirviöltä, kun se tahtoi tehdä väkivaltaa hänen vakaumukselleen, joka perustui moraaliseen passioon. Kun omavanhurskaus nousee järjen alueelle ja vaikuttaa siellä Jumalan armon epäilyä, joutuu kristitty kyllin usein tuntemaan ristiriitaa järjen ja subjektiivisen uskon välillä, varsinkin kun korkeat tunteet, armon tuntemiset eli Pyhän Hengen todistus, puuttuu. Perkele ampuu silloin tulisia nuoliaan sydäntä kohden, joka siitä haavoittuu ja tulee kipeäksi, jonka jälkeen omavanhurskaus nousee järkeen syyttäen Jumalan lapsia

päivät ja yöt ja sanoo: »Sinulle ei ole mitään armoa; sinä olet saatana ja perkele; sinun sydämesi on täynnä huoruutta, murhaa ja herjausta.» Nämä ja sen kaltaiset kiusaukset ovat rationalistille ja armon varkaalle täysin vieraita. Mutta juuri näinä ahdistuksen hetkinä järki joutuu ristiriitaan uskon kanssa kristityllä, ja silloin hänen on väännettävä niskat nurin järjeltä ja puhkaistava silmät siltä hirviöltä. Hänen on temmattava Jumalan valtakunta itselleen väkivalloin tekemällä sisäiset väärät omanvanhurskauden vakuutukset valheiksi ja sanomalla: »Minä uskon väkisinkin ja pirulle kiusaksi.» Ei ole taitokaan uskoa, kun armo virtaa ja perkele nukkuu; mutta kun se ampuu tulsia nuoliaan, silloin on taito uskoa. Tästä sisäisestä ristiriidasta, jonka vain todellinen kristitty voi tuntea, on taistelu järjen ja uskon välillä tullut tietoiseksi ja teologien käyttämäksi vanhaksi termiksi, jonka teologit ovat lainanneet Lutherilta, mutta tuo termi merkitsee nyt, kun usko on kuollut, jotakin aivan muuta kuin sitä, mitä Luther tarkoitti.

1161. Luther tarkoitti taistelua järjen ja elävän uskon (fides subjektiva) välillä. Mutta myöhempien aikojen teologit tarkoittivat tällä termillä taistelua järjen ja kuolleen uskon (fides objektiva) välillä, ja tämä tekee niin valtavan suuren eron itse asiaan nähden, jota merkitään yhdellä ja samalla termillä. Luther oli joutua epätoivoon, kun oli kyse tästä järjen ja uskon välisestä taistelusta, koska järki näytti riistävän häneltä autuaaksitekevän uskon, vaikkei Kantin puhdas eli sisällyksetön järki sitä sellaisenaan vaikutakaan, vaan omavanhurskaus, joka on krooninen passio, perkele, jonka tyyssija on maksassa; se on itsekkyyys, joka on saanut nimensä sydämen itserakkaudesta ja jota kutsutaan omaksivanhurskaudeksi vanhurskauden elimessä omassatunnossa, omaksitahdoksi tahdon elimessä, jossa se herättää halun olla vanhurskas ja synnitön. Järjessä sama passio herättää aatteen ja ymmärryksessä käsitteen vanhurskaudesta ja synnittömyydestä, jonka kuollut usko luulee sillä todella olevan, mutta jota elävä usko ei tunne omakseen, koska perkeleen tuliset nuolet, niinkuin viha, huoruuden halu, kostonhimo, kateus, varastamishimo jne. ilmenevät heränneen ihmisen

tajunnassa merkillisen elinvoimaisina kaiken omanvanhurskauden vastustamattomana ja vastaansanomattomana kieltämisenä, joka häviää sydämessä ja tahdossa tunnettavan ja koettavan vääryyden ja syntisyyden ansiosta.

1162. Juuri tällä kriittisellä hetkellä syntyy hirveä taistelu järjen ja uskon välillä. Perkele kulkee ympäri kuin kiljuva jalopeura etsien, kenet voisi niellä, se merkitsee, että omavanhurskaus nousee järkeen syyttämään Jumalan lapsia yötä päivää ja herättää epäilyksiä sen vastakohtaisuuden takia, mikä vastaansanomattomasti sisältyy käsitteisiin syy ja syyttömyys. Järjen on mahdotonta yhdistää yhteen kahta vastakkaista käsitettä, joista toinen kumoaa toisen. On valittava vain toinen, joko syy tai syyttömyys. Jos toisen panee predikaatiksi minä-subjektille, on toisen väistyttävä, järki ja ymmärrys eivät voi vastoin ajatuksen lakeja yhdistää samalla kertaa samaan minään syyllinen ja syytön predikaatteja. Culpatus est inculpatus, iniustus est iustus, nocens est innocens, ovat sellaisia lauseita, joita tajunnassa ei voida yhdistää yhteen. Tästä nähdään, kuinka ja millä tavoin järki eli paremminkin ymmärrys ovat esteeksi uskonasioissa. Järjen avulla omallavanhurskaudella on kauhistava valtansa riistää ihmiseltä usko. Rationalisti tuntee ymmärryksessä olevat ajatuslait, joiden mukaan kahta vastakkaista käsitettä ei voida tajunnassa yhdistää ykseydeksi. Siksi järkeisoppinut sanoo, että hänen on epätoivoisella jäniksen hypyllä hypättävä logiikan kuilun yli. Tämän hän sanoo siinä, että hän omanvanhurskauden hienon alitajuisen vaiston vaikutuksesta työntää päältään synn ja ottaa kantaakseen syyttömyyden sanomalla, että paha omatahto ei ole ihmisen oma tahto, Martensen. Niin, herraseni, voitte helposti päästä sekä syystä että rangaistuksesta tekemällä itsenne syyttömäksi epätoivoisella logiikan jäniksen loikalla, ja kaupan päällisiksi sai järkenne vielä omaltavanhurskaudelta ihmeellisen voiman, mutta pelkäänpä, suosiollinen herrani, että te tällä epätoivoisella loikalla loiskahdatte keskelle kadotusta.

1163. Kuolleen uskon on hyvin helppo päästä syyllisyydestä peruukissa olevalla kuolleella uskolla. Kun hänen sydämensä on kuin kuollut lihamöhkäle rinnassa, ei hän voi tuntea sen pahoja liikkeitä. Perkeleen palavat nuolet kilpistyvät tästä tunteettomasta sydäimestä, jonka infernaaliset passiot ovat kyllästäneet teräksellä, passiot, joilla sen sisällä on vapaa elintila, vaikkei omistaja sitä huomaa, ja kun sellainen armon varas ei tunne hengellistä vihaansa Jumalaa kohtaan, ei tunne vihaansa totisia kristittyjä kohtaan, ei tunne paha tahtoaan, ei tunne epäuskoa, ei tunne syntivelkaansa, ei tunne sitä infernaalista kiimaa, joka on hengellisen Sodoman ja Gomarran tuhkan alla, ei hänen sydämensä voi häntä tuomita, koska se on hänen rinnassaan kuolleen lihamöykkynä. Sellainen ihminen ei ole tietoinen pahasta sydämestään, ja tämä tiedottomuus tekee hänet kykenemättömäksi tuntemaan velkaansa. Kuinka hän voisi tuntea velkaa, kun hänen tunnollaan ei ole mitään syntejä. Pahat ajatukset eivät häntä vaivaa, syntiset himot eivät häntä kiusaa. Hänen omatuntonsa on puhdas kuin kulta, ja hänen tahdollaan on pyhiä haluja. Sellaisen ihmisen järjessä ei voi syntyä mitään vastakohtaa syyllisyyden ja syyttömyyden välillä.

1164. Kun syyllisyys on haudattuna tunteettomaan sydämeen niinkuin sontatunkioon, ei armon varkaalla ole mitään välitöntä tietoisuutta syntivelastaan; hänen subjektiivinen tajuntansa on siinä tapauksessa syytön. Se syy, jonka hän omaksuu itselleen, on irtonaisesti ladottu hänen objektiiviseen tajuntaansa muodottomana massana, jonka hän on hankkinut uskonnollisista kirjoista, Raamatusta tai katekismuksesta. Hän luulee olevansa syntinen, mutta omasta kokemuksestaan hän ei sitä tiedä. Ja kun hän luulee olevansa syntinen, hän luulee myös, että kaikki on anteeksi, koskapa se on Raamatussa niinkuin tuo edellinenkin. Siellä on kirjoitettu, että hän on syntinen, ja siellä on myös, että synti on annettu anteeksi. Kas sitä voi sanoa oikeaksi uskoksi, jossa sekä syyllisyys että syyttömyys riippuu toisten kokemuksesta. Nyt on päivän selvää, ettei armon varkaan järjessä voi syntyä mitään syyllisyyden ja syyttömyyden vastakohtaa, koska hänen oma syyllisyytensä ei ole hänen

omaa syyllisyyttään, Jumala on näet pannut hänen päälleen syyn profeettojen, evankelistojen ja apostolien välityksellä; sama on myös samoilla keinoin ottanut pois syyn. Hän on siis itse asiassa, ts. sydämessään ja omassatunnossaan syytön sekä ennen että jälkeen kastetta.

1165. Sellaisen ihmisen uskon ja järjen välinen taistelu voi tulla mahdollisesti tunnettavaksi vain silloin, kun joku noista hengellisesti ylpeistä kerettiläisistä tahtoo panna hänen päälleen syyn, jota hän ei tunnusta omakseen, esim. kun kiertävä lukijaissaarnaaja Jeesus Nasaretilainen sälytti häneen uskovien juutalaisten päälle syntivelan, jota he eivät tieneet heillä olevankaan, Joh. 8. He tiesivät itsestään, että he olivat vapaina syntyneet, mutta Jeesus Nasaretilainen väitti, että he olivat synnin orjia. He luulivat, että Jumala on heidän isänsä, mutta hän väitti, että he ovat isästä perkeleestä syntyneet. Silloin käärmeen myrkky alkoi kuohua heidän suonissaan. Omavanhurskaus alkoi silloin irvistellä rumasti ja sylkeä päin suunnilleen niinkuin kissa, kun joku on sen kuonoa voidellut tupakkaöljyllä. Eikö ollut säälimätöntä vaivata tällä tavoin herkkiä omiatuntoja ja syöstä heidät epätoivoon. Näillä juutalaisilla oli toki uskoa, sitä ei voi kieltää. Mikseivät he saaneet pitää uskoaan häiriintymättä? Mikseivät he saaneet elää siinä suloisessa kuvittelussa, että Jumala oli heidän isänsä? Yhtä sydämetöntä oli, että arkkikerettiläinen Luther tahtoi tuomita paavikunnan ja tehdä paavista antikristuksen, vaikka tämä oli niin nöyrä hengeltään, että kutsui itseään Jumalan palvelijain palvelijaksi. Eiköhän rationalistikin irvistelisi kuin marakatti, jos joku arkkikerettiläismestari ymmärtäisi sälyttää hänen päälleen paha tahtoa, ikäänkuin se olisi hänen todellinen ja oleellinen tahtonsa. Hänhän menettäisi sillä tavoin hyvän tahtonsa, jonka omavanhurskaus on hänelle antanut.

1166. Nykyisten teologiin taistelu järjen ja uskon välillä ei ilmene missään sisäisessä hengellisessä taistelussa perkeleen kanssa, ei myöskään missään epätoivossa autuuden suhteen, ei myöskään

tarpeettomissa mietiskelyissä, joita Lutherilla oli, vaan taistelu heidän järkensä ja uskonsa välillä ilmenee vain siinä, ettei heidän järkensä pysty mahduttamaan itseensä kaikkea, mitä uskonpuhdistajat ovat kokeneet. Siitä tulee taistelu teologien järjen ja tunnustuskirjojen välillä. Mutta kun teologit yhä enemmän lähestyvät uuden ajan ns. valistusta, Luther on tullut vanhanaikaiseksi, ja tunnustuskirjat jätetään omaan arvoonsa. Kuka aikamme teologeista saa sielunravintoa Raamatusta ja Lutherin kirjoista? Itse asiassa hyvin harvan papin järki meidän aikanamme ei törmää vastakkain Lutherin kokemusten kanssa. Tämä juuri todistaa, että he eivät ole kokeneet samaa, mitä Luther koki. Usein juuri tärkeimmissä kohdin jumaluusopissa, esim. 1. Moos. 6: 6, psykologiassa (esim. vääntää niskat nurin järjeltä ym.), vapaan tahdon opista (katso Martensenia) sekä armon järjestyksessä (esim. sovitusoppi) uudet teologit poikkeavat luterilaisesta opinkäsityksestä; myöskin erinäisiä rationalistisia lausemia on tullut uusiin kirjoihin.

1167. Muutoin elämme erittäin kevytmielistä aikaa. Vapaa-ajattelu on noussut hämmästyttävän korkealle. Ei haluta tyydyttää omaavanhurskautta, vaan yleisesti palvellaan jumalina Venusta, Bacchusta ja Merkuriusta. Jos omavanhurskaus olisi ajan hallitseva passio, ilmenisi ainakin ulkonainen säädyllisyys ajatuksissa, sanoissa ja teoissa. Silloin olisi stoalaisia, joilla hyve on autuuden perustana. Silloin olisi Lucretian naisjärjestö, joka tekisi työtä nostaakseen naisen aseman häpeällisestä aistillisuuden orjuudesta. Silloin olisi Tituksen ja Antonius Piuksen järjestö, Solonin järjestö, Sokrateen järjestö jne. Sen sijaan on olemassa järjestään kaikenlaisia poliittisia järjestöjä, on tiedeakatemiaita, Ruotsin Akatemia, seuroja musiikkia, maalareita, kuvanveistäjiä, näyttelijöitä, tanssikouluja, miekkailukouluja yms. varten. Mutta kansan tapojen hoitamista varten on vain muutamia köyhiä raittiusseuroja ja hengellisen työn seuroja, raamattuseura, lähetysseura. Konventikkelit ovat kiellettyjä, mutta peliseurat, juomaseurat ja krouvit eivät ole kiellettyjä. Tästä huomaa, mitkä passiot ovat vallitsevimpia. Itsekkyys ilmenee poliittisena fanaattisuutena, pyrkimyksenä lihan vapauteen.

Kunnianhimo ilmenee loistona, turhamaisuutena, ylellisyytenä, mahtavuutena, koreutena. Voitonhimo osoittaa hirmuisen voimansa saituudessa, nylkemisessä ja koron kiskonnassa. Viha ilmenee murhissa, tappeluissa, haukkumasanoissa, kostonhimossa ym. Kateus ilmenee sosialismissa; huoruus ilmenee huorilasten suuressa joukossa ja veneerisissä taudeissa. Lisäksi on hankittuja passioita, kuten juoppous, joka on levinnyt voimakkaasti ja joka on myös fyysisessä mielessä mitä vahingollisin pahe, pelitauti, tanssitauti ym. Tässä ovat nyt maailmassa vallitsevat passiot.

1168. Jos tarkastelet tätä syntistä joukkoa moraaliselta ja uskonnolliselta näkökannalta, saat havaita, että suurin osa ihmiskuntaa on perkeleen vallassa. Maailma näyttää suurelta krouvilta, suurelta teurastamolta, suurelta ilotalolta, suurelta varasliigalta. Missä on suuri järki, jota järkeisoppinut kiittää ja ylistää? Luulenpa, että rationalistin on myönnettävä, että harvat ihmiset ovat oppineet käyttämään järkeään oikein. Missä on vapaa tahto, joka rationalistin mukaan pitäisi olla kaikilla ihmisillä? Ehkä vapaa tahto on vajonnut alas vatsaan, pikkusuoliin, sappeen, sukupuolielimiin. Nämä eläimelliset vietit, vaistot, temperamentit ja passiot ovat niitä pahoja voimia eli henkiä, jotka heittävät ihmisjoukkoja milloin tuleen, milloin veteen, äärimmäisyydestä toiseen. Ellei apua taivaasta pian tule, on koko ihmissuku auttamattomasti kadotettu. Mutta kaikki, jotka odottavat Israelin pelastusta, ovat vihattuja, halveksittuja, häväistyjä, pilkattuja ja vainottuja maailmassa. Eikä toisin voi ollakaan, niin on ollut maailman alusta asti.

FFF. Muutamia sanoja ihmisen persoonallisuudesta

1169. Ennenkuin menemme tekstissä eteenpäin, on meidän tarkemmin määriteltävä, mikä oikeastaan kuuluu ihmisen persoonallisuuteen, vaikka tämä kappale ei ole tässä oikealla paikallaan, sen olisi pitänyt olla

ihmisen tajunnan yhteydessä. Mutta kun filosofi karsii itsensä pois omasta persoonallisuudestaan ja haluaa päästä sillä tavoin tavoittamattomiin persoonallisuuden alueen alemmista piireistä tulevilta vaikutteilta, täytyy meidän, kun emme ole missään havainneet persoonallisuutta rajattavan tai määriteltävän kaikilta osin, rohjeta ryhtyä määrittelemään persoonan horjuvaa käsitettä. Tämä näyttää nyt sitäkin tarpeellisemmalta, kun ne ajattelun horjumiset, jotka seuraavat filosofin nyt käytössä olevaa järjen logiikkaa ja jotka muodostuvat enimmäkseen keskusteluista, joihin ei liity aksiomeja, ei määritelmiä eikä järjen todisteita, voivat johtaa oppineen maailman oman yksilöllisyytensä ja persoonallisuutensa ulkopuolelle.

1170. Meillä ei ole mitään välitöntä tietoa Jumalan persoonallisuudesta, samoin kuin tietomme hengistä on yleensä keinoa ja epätäydellistä ja näiden puhtaiden henkien persoonallisuus enimmäkseen johdettu loppupäätelmänä omasta persoonallisuudestamme. Kun filosofi karsii itsensä eron omasta persoonallisuudesta, jää jäljelle ainoastaan minä eli itse, ts. abstraktinen tajunta. Tätä suurisisältöistä ja pienialaista itsetajuntaa hän ei pysty abstrahoimaan menettämättä itseään. Jos vain tämä abstraktinen tajunta muodostaisi hänen koko persoonallisuutensa, olisi kaikki se, mitä hän voi tarkata objektiivisesti, hänen persoonallisuutensa alueen ulkopuolella. Jopa tahtoa ja ymmärrystäkin hän voi tarkastella objekteina, josta syystä hänen persoonallisuutensa muuttuu sinä hetkenä, jolloin hän tarkastelee tahtoa ja ymmärrystä minästä erillään olevina objekteina, pelkäksi itsetajunnaksi eikä miksikään muuksi. Jos ihmisen persoonallisuus olisi nyt vain pelkkää itsetajuntaa eikä mitään muuta, hän tosin olisi riippumaton kaikesta ympäristönsä asiaankuulumattomasta vastuksesta ja vapaa kaikesta taakasta, joka muuten helposti riippuu kiinni minässä. Mutta onnettomuudeksi tuo suuri minä olisi liian tyhjä ja alaston, ellei sillä olisi muita ominaisuuksia kuin pelkkä itsetajunta. Siksi filosofin on otettava persoonallisuutensa piiriin myöskin tahto ja ajatuskyky, joita ilman hän ei voi olla, jos hän haluaa olla enemmän kuin pelkkää olemista.

1171. Pelkkään olemiseen ei filosofi pitemmän päälle voi tyytyä, koska existentia sine essentia et sine substantia ei ole määrätty sen paremmin määrältään kuin laadultaankaan. Se on rajoittamaton, eikä sillä ole mitään suhteita. Jotta eksistenssiä voitaisiin määritellä, siihen on liitettävä essentia ja substantia, sikäli kuin existentia filosofin olemisen käsitteenä perustuu essentiaan ja substantiaan, ts. essentia ja substantia ovat olemassaolon perusta. Edelleen on filosofin täydentääkseen persoonallisuuden aatetta liitettävä määritelmiin existentia, essentia ja substantia tahto ja ymmärrys, joita ominaisuuksia ei voi olla elottomissa olioissa, jolloin myös elämän on oltava välttämätön tekijä persoonallisuudessa. Persoonallisuuden aatteeseen kuuluvat siis filosofin määrittelyn mukaan existentia, essentia, substantia, vita, voluntas, intellectus, jotka kuitenkin syyhyn ja seuraukseen nähden olisi pantava seuraavaan järjestykseen: 1. substantia, 2. essentia, 3. existentia, 4. vita, 5. voluntas, 6. intellectus, 7. conscientia eli itsetajunta. Nämä seitsemän ovat aivan välttämättömiä persoonallisuuden osia. Mitä järkeen tulee, osa filosofiista ei ole pitänyt sitä aivan välttämättömänä kaikille persoonallisuuksille. Niin esim. Schlegel on väittänyt, että Jumalalta ja enkeleiltä puuttuu järki, niin myös Bruhn laskee Jumalan sielunkykyihin kuuluvaksi vain tahdon ja ymmärryksen ja alistaa sydämen ominaisuudet tahdon alaisuuteen.

1172. Olemme tämän tutkielmamme alussa osoittaneet, että elämä on existentia sine essentia et sine substantia ja että filosofin järkisielu on erityinen elämän muoto, jota lääkärit kutsuvat hermoelämäksi, ja että vaikka orgaanista ja hermoelämää ei voida asettaa vastakkaisiksi, ei niitä voida tarkata kahtena eri olemuksena, vaan ne ovat vain yhden ja saman elämän prinssiipin haarautumia, jolloin myöskään persoonallisuuden aatteeseen eivät välttämättä kuulu metafysiset määreet essentia ja substantia, jotka ovat enemmän fyysisiä kuin metafysisiä. Näihin määrittelyihin nähden viittamme lukijaa kappaleihin K, L, M ja N ja huomautamme vain, että tahto ja ymmärrys ovat filosofien psykologisissa oppikirjoissa vielä selvittämättömissä suhteissa toisiinsa ja minään. Kun

filosofi ottaa nämä perusmääreet persoonallisuuteensa, pitäisi hänen myös osoittaa, missä suhteissa ne ovat minään eli itsetajuntaan. Jos minä ajattelee ja minä tahtoo, on minä korkeampi voima, joka panee ajatukset liikkeelle ja määrää tahdon liikkeet. Minä tulee silloin vastuulliseksi sekä ajatuksista että tahdosta. Jos tahto on jotain muuta kuin minä, mutta riippuvainen minästä, ei tahto ole vapaa, vapaus ei ole silloin tahdossa vaan minässä. Mutta jos tahto ei ole minästä riippuvainen, ei minä ole vastuussa tahdon ilmauksista. Kun minun tietääkseni ei kukaan ajattelija ole selvitellyt tahdon ja ymmärryksen suhdetta minään, emme voi omantunnon tähden tarkoin sanoa, onko filosofin persoonallisuuteen välttämättömästi kuuluva tahto ja ymmärrys. Ts. jos filosofi voi ottaa omalle vastuulleen kaikki ajatuksena ja kaikki tahdonilmauksensa, pitäisi hänen tehdä tahto ja ymmärrys täydelleen riippuviksi minästä, ja siinä tapauksessa vapaus kuuluisi vain minälle. Tämä suhde näyttäisi olevan luonnollisin filosofin alalla, joka haluaa olla vastuussa kaikista toiminnoistaan, kaikista ajatuksistaan, kaikista tahdon ilmauksistaan eli haluistaan.

1173. Filosofi voi tosin tietyissä tapauksissa abstrahoida itsensä erilleen tahdosta ja ymmärryksestä. Hän voi tietyillä tempuilla tarkastella niitä minästä erotettuina objekteina, hän voi noina syvällisinä hetkinä tarkata näitä objekteja minästä riippumattomina, minkä vuoksi useimmat ajattelijat omistavat tahdolle rajoittamattoman vapauden ja ymmärryksen spontaanisuuden; mutta on selvää, ettei minä sellaisessa suhteessa tahtoon ja ymmärrykseen voi olla vastuussa siitä, mitä nämä omin päin tekevät. Sen vuoksi minä, jos mielihii olla herra talossa, joko sulkee tahdon ja ymmärryksen pois itsestään, persoonallisuutensa alueelta ja antaa tahdon olla vapaa ja ymmärryksen spontaaninen tai olisi minän otettava sekä tahto että ymmärrys vastuulleen sillä edellytyksellä, että tahto ja ymmärrys ovat kaikissa liikkeissään minälle alistettuja ja minästä täysin riippuvia, jolloin minä vastaa kaikista ajatuksistaan, kaikista tunteistaan, kaikista vaistoistaan, kaikista vieteistään, kaikista

temperamentinvioistaan, kaikista järjenaatteistaan, sikäli että minä omistaa nämä omikseen eli ottaa ne persoonallisuutensa alueelle.

1174. Mutta olemme havainneet, että muutamat filosofit eivät uskalla ottaa persoonallisuutensa alueelle enempää, kuin luulevat voivansa tahtonsa voimalla hallita. Siten Martensen sulkee subjektiivisen tahdon persoonallisuutensa alueelta ja jättää sille vain oleellisen tahtonsa, joskin hän jättää määrittelemättä, missä suhteessa oleellinen tahto on minään. Vaikka ei suinkaan ole todistettu, että ihmisellä olisi kaksi tahtoa, subjektiivinen ja oleellinen tahto, mikä sisältäisi kaksi persoonallisuutta, kysymme nyt vain, millä oikeudella Martensen, Petrelli ym. työntävät päältään pahan tahdon ja omaksuvat vain hyvän? Jos se johtuu vain omaksumisesta, väitämme silloin, että Kristuksen ansion omaksuminen on aivan yhtä oikein ja hyväksyttävää kuin hyvän tahdon omaksuminen. Olemme monissa kohdin huomauttaneet, että filosofin on todistettava, ei vain, että on moraalisesti oikein omaksua itselleen asia, joka ei kuulu minälle, vaan myös se, että hyvä tahto on metafyyysisessä mielessä minästä erottamaton eli että minä ei voi olla olemassa ilman tätä tahtoa. Otaksumme, että filosofi tahtoo ensin todistaa, että hyvä tahto on minän luomus eli että minä on tuottanut hyvän tahdon. Filosofin todistelu tosin suuntautuu siihen, että minällä eli itsellä, ts. filosofin persoonassa eläväksi personifioituneella itsekkyydellä on valta ilman minkään korkeamman voiman apua toteuttaa vapauttaan, Martensen ja jalostaa tahtoaan, A.A. Jos näet moraalinen välttämättömyys vaatii ihmistä siihen, ei vielä tiedetä, mikä moraalinen välttämättömyys ei ole identtinen minän kanssa. Jos moraalinen välttämättömyys olisi jotain muuta kuin minä (itsekkyyks), on vielä epävarmaa, voiko sellainen voima sisältyä filosofin persoonallisuuden alueelle. Moraalinen välttämättömyyshän voi olla sellainen korkeampi voima, joka tekee minän herruuden kiistanalaiseksi ja rajoittaa minän riippumattomuutta tai jopa tekee väkivaltaa minän absoluuttiselle riippumattomuudelle, jos minä pitää sellaista vierasta talossaan.

1175. Jos siis minä haluaa säilyttää itsenäisyytensä, ei se voi sisällyttää itseensä muuta kuin mikä on välttämätöntä minän itse-eksistenssille, ja vain sen, mitä minä hallitsee, se sisällyttää persoonallisuuteen. Minä ei voi olla vastuullinen tahdosta, joka ei ole minälle alamainen, minä ei voi myöskään vastata ymmärryksestä, joka ajattelee toisin kuin minä haluaa. Sanalla sanoen, jos minä sisällyttää itseensä tahdon, sen on oltava minästä lähtevä tahto. Ja jos minä ottaa ymmärryksen persoonallisuuteensa, sen on oltava sellainen ymmärrys, joka ei ajattele toisin kuin minä tahtoo. Ymmärrys ei siis saa olla spontaani. Tämä suhde minän ja kahden sielunkyvyn, tahdon ja ymmärryksen, välillä vastaa lähinnä minän eli itsekkyyden vaatimuksia. Tästä teemme sen johtopäätöksen, että itsekkyyden on filosofin persoonallisuudessa suurin voima ja että sen työkalut tahto ja ymmärrys sisältyvät välttämättöminä minän olemukseen ja toimintaan.

1176. Tätä psykologian pilakuvaa filosofi irvistelee vallan kauheasti ja ulvoo vihassaan: »Miksi ihmisellä on itsetajunta? Miksi ihminen on saanut tahdon ja ymmärryksen, jos ne kaikki olisivat vain itsekkyyden työkaluja? Tehän olette sanonut, että itsekkyyden on perkeleestä.» — Jo vain. Se on totta. Mutta jos saan luvan kysyä, keneltä ihminen on saanut subjektiivisen tahdon, jonka te, herra Ego, työnnätte luotanne? Te olette spekuloinut niin kauan, että lopulta olette voinut todistaa, että subjektiivinen tahto on alunperin ihmisen omaa tekoa. Subjektiivinen tahtohan on tullut siten, että ihminen on langennut omasta, ts. vapauden aatteestaan, Martensen. Jos subjektiivisesta tahdosta tässä lankeemuksessa tuli paha, on ihminen itse vastuussa pahasta tahdostaan, se on ihmisen omaa työtä. Kuinka voitte sitten työntää sen luotanne ja sanoa, ettei ihmisen omatahto ole hänen oma tahtonsa. Juuri siinä paljastuu omanvanhurskauden ja itsekkyyden olemus, ettei se halua tunnustaa omaa työtään, silloin kun se on paha, mutta sitävastoin omistaa itselleen sen hyvän, joka ei ole sen omaa työtä. Voimme nyt varmuudella väittää, ettei ihmisellä luonnollisessa tilassaan ole mitään

hyvää tahtoa, kaikkein vähiten sellaista tahtoa, jonka hän olisi itse valmistanut. Ihmisen luonnollinen tahto on omanvanhurskauden tuote.

1177. Metafyysisessä mielessä on aivan päin seiniä sisällyttää persoonallisuuden alueelle vain hyvä, itsetehty eli järkevä tahto ja jättää subjektiivinen tahto ulkopuolelle. Kun ihminen ei ole tehnyt itseään, hänen on toki tunnustettava kaikki jäsenensä omikseen sekä fyysisessä että metafyysisessä mielessä; hänen on yksilöllisyyteensä sisällytettävä ei vain päätä ja ruumista, vaan myös raajansa, ainakin hänen on yksilöllisyytensä piiriin sisällytettävä kaikki, mikä on välttämätöntä hänen fyysistä elämänsä varten. Hän ei siis voi sanoa, että hänen koko yksilöllisyytensä olisi koottu päähän ja ettei hän fyysistä olemassaoloaan varten tarvitsisi muuta kuin päätä. Hän ei voi sanoa, että pää pitää yllä ruumiin elämää, vaan yhtä tarpeellinen kuin pää on ruumiille, yhtä välttämätön ruumis on päälle.

1178. Sama on suhde myös metafyysisessä mielessä. Yhtä välttämätöntä kuin hermoelämä on orgaaniselle elämälle, yhtä välttämätöntä orgaaninen elämä on hermoelämälle. Kuitenkin olemme edellä osoittaneet, että orgaaninen elämä oli ennen hermoelämää, sen vuoksi täysikasvuisellakin ihmisellä orgaanista elämää voi olla lyhyen aikaa ilman hermoelämää, esim. huimauksissa. Jätämme sivuun filosofin järkisielun, jonka olemassaolo filosofin pitäisi todistaa; hänen olisi todistettava, että järkisielu on jotakin muuta kuin se, mitä lääkärit kutsuvat hermoelämäksi. Psykologisesti ei voida todistaa muuta kuin se, minkä olemme kappaleissa K, L, M ja N muutamilla epäsuorilla päätelmillä osoittaneet, nimittäin että sikiössä on elämänprinsiippi heti sikiämisen jälkeen, että orgaaninen elämä kehittyy tästä elämänprinsiipistä ja että hermoelämä syntyy orgaanisesta elämästä sekä että nämä kolme muodostavat yhden. Näiden kolmen olemassaolon puolesta on kokemuksia, jotka ovat kaikkien ulottuvilla, se on yleispätevä totuus, mutta filosofin järkisielun olemassaolo vaatii loogisia ja metafyysisiä todisteita. Olisi todistettava 1. sen eksistenssi niillä

rajoituksilla ja määreillä, jotka filosofi on sille antanut, ja 2. että existentia sine essentia et sine substantia non existit. Tähän asti ei ole koskaan kysytty, onko olemassa jotakin, jolla ei olisi perustaa olemuksessa, mutta elämästä ei tiedetä, onko se substanssi vai akkidenssi, tiedetään vain se, että se eksistoi.

1179. Materian akkidenssi eli ominaisuus se ei voi olla, koska elämänprinsiippi ei ole yleinen kaikessa materiassa, ellei haluta pitää kuolleen materian perusvoimia materian elämänä. Mutta elämä ei voi olla substanssikaan, sillä silloin filosofin järki joutuisi hirvittävään puristukseen logiikan ja metafysiikan väliin. Ajattele, jos elämä olisi substanssi ja sielu toinen substanssi ja ruumis kolmas substanssi, silloin ihminen koostuisi kolmesta substanssista eli ihminen muodostuisi kolmesta eri olemuksesta. Ja jos ruumiin elämä olisi olemus eli substanssi niin olemuksen käsite siirtyisi lopulta sielun elämään, jolloin ruumis olisi yksi olemus, ruumiin elämä toinen olemus, sielu kolmas olemus ja sielun elämä neljäs olemus eli Petrellin jaotuksen mukaan: kasvielämä yksi olemus, hermoelämä toinen olemus, järkisielu kolmas olemus, sielunelämä neljäs olemus, ruumis viides olemus; kuinka sitten kävisi teologien, joitten on mahdoton päästä kahta pitemmälle, nimittäin ruumiin ja sielun eroon. Filosofien olemusten monilukuisuus toisi vallan muurahaisia teologien päähän. Kuitenkaan metafysiikka ei anna pilailia kanssaan, kun se saa logiikan apuun. Vanhoista kolminaisuusriidoista huomaa, että metafysiikka ja logiikka ovat panneet muurahaisia useamman kuin yhden teologin päähän.

1180. Jos jätämme metafysiikan kaikkine olemuksineen sivuun ja tarkkaamme psyykkistä eksistenssisuhdetta, on meillä taustalla existentia sine essentia et sine substantia. Saadaksemme tuon määrittelemättömän eksistenssin persoonallisuudeksi, meidän on yhdistettävä eksistenssiin itsetajunta, jolloin syntyy itsestään tajuinen eksistenssi. Mutta pelkkä itsetajunta ei vielä täytä persoonallisuuden aatetta. Itsetajunta ilman asiatajuntaa olisi filosofien mielestä yhtä

hämärä kuin toukan tai sikiön tajunta äidin kohdussa. Ihminen ilman ulkoisten aistien järjestelmää olisi yksilö, ei persoona. Eläimestä ei sanota, että se olisi persoona, olkoon sitten kettu tai elefantti. Ihmistä ei myöskään pidetä persoonana, ennenkuin kaikki hänen taipumuksensa ovat kehittyneet. Olettakaamme, että itsetajuinen eksistenssi ei vastaa persoonallisuuden aatetta sittenkään, vaikka olemme liittäneet itsetajuntaan asiatajunnan.

1181. Asiatajunnan avulla itsetajunta tulee selvemmäksi. Mutta miksei itsetajuinen elämä voi olla persoona? Filosofihan elää suureksi huvikseen abstraktisessa olemisessa, kun hän abstrahoi itsensä omasta subjektistaan, itsetajunnan perustasta tarkastelemalla sekä ruumista että sielua, jopa tahtoa ja ymmärrystäkin objekteina; hän on silloin tahdoton ja ajatukseton itsetajunta ja kaiken perkeleen vallan tavoittamattomissa; ainoastaan suurta minää hän ei voi välttää, koska hän ei halua menettää itseään. Mutta juuri se, ettei hän tahdo menettää itseään eli tuhoutua, osoittaa hänellä vielä olevan tahtoa ja itserakkautta, ja sen, että hän tässäkin abstraktisessa itsetajunnan tilassa ajattelee, osoittaa parhaiten se seikka, ettei hän voi eikä tahdo olla tahdoton ja ajatukseton tajunta; sama minän tila osoittaa myös, missä suhteessa tahto ja ymmärrys ovat minään: minä ajattelee, minä tahtoo. Tahto on minästä riippuva ja ymmärrys on minästä riippuva, siis minä on itsenäinen ja vapaa, ei tahto eikä ymmärrys. Minä on korkein mahti persoonallisuuden alueella. Mutta kun täydellisesti hiljaa toimeettomana oleva tajunta ei vastaa persoonallisuuden aatetta, täytyy tahto ja ymmärrys ottaa persoonallisuuden piiriin minän itseolemisen ja toiminnan välttämättöminä työvälineinä.

1182. Tällä kolminaisuudella, itsetajunnalla, tahdolla ja ymmärryksellä olemme saaneet aikaan aatteellisen persoonallisuuden, mutta jos minä haluaa olla jotain enemmän kuin ei minkään päällä lepäävä tyhjiys, on myös oletettava subjekti, perusta, jonka päällä se lepää. Tätä perustetta ei kukaan filosofi voi välttää. Emme voi sanoa varmasti, että tämä

subjekti on aksioma, sillä ei ole mahdotonta ajatella, että pelkkä aate voisi olla ilman subjektia. Kun filosofi pystyy, ei ainoastaan abstrahoimaan itseään subjektistaan tai sielun olemuksestaan, omasta substantiaalisuudestaan, vaan myös tarkkaamaan aatetta substantisena, ei todellakaan tarvita mitään substanssia tai olemusta aatteen subjektiksi. Siinä tapauksessa voimme tyytyä aatteelliseen persoonallisuuteen. Kuitenkin kaikkien spiritualistien kirjoituksissa esiintyy välttämätön, vaikka hämärä käsitys sielunolemuksesta, johon aate perustuu. Mutta persoonallisuuden aatteen täydentämiseksi ei aate sielunolemuksesta ole ehdottoman välttämätön, voimme oikein hyvin tulla toimeen aatteellisella persoonallisuudella. Meillä ei tarvitse välttämättä olla psyykkistä, metafysisistä eikä ontologista persoonallisuutta. Aatteellinen persoonallisuus on näet vapain kaikista persoonallisuuksista. Irroitettuna omasta subjektistaan minä on riippumaton jopa metafysisestä välttämättömydestäkin. Sen ei tarvitse olla kiinni omassa olemuksessaan. Jos minä vapautuisi vielä loogisesta välttämättömydestäkin, silloin vasta minä olisi kaikkein vapain.

1183. Jos nyt tarkastelemme aatteellista persoonallisuutta reaalisenä, vaikkei substantisena, ja asetumme siihen abstraktiseen tilaan, jossa älyniekka liikkuu transkendenttisellä alueella, emme tarvitsisi tämän vapaana persoonana toimimista varten muuta kuin tahdon ja ymmärryksen sekä itsetajunnan tai vaikka vain pelkän tajunnan, koska itse näyttää subjektilta, johon tajunta liittyy. Niin, pelkkä tieto (vetande) eli aate voisi olla kylliksi absoluuttisesti vapaalle persoonallisuudelle, jos sanayhdistys med — vetande (tajunta) näyttäisi jostakusta hankalalta. Näin siis aate, tahto ja ymmärrys ovat kolminaisuus, joka vastaa aatteellista persoonallisuutta. Kun siihen vielä lisätään yllä vaadittu ehto, että minä on aivan riippumaton tahdosta ja ymmärryksestä eli että sillä on aina korkein mahti persoonallisuuden alueella, niin on tämä aatteellinen persoonallisuus valmis. Minä voi omaksua lopusta niin paljon kuin miellyttää; se voi sisällyttää persoonallisuutensa piiriin järjen, jos niin haluttaa; se voi halutessaan ottaa myös omantunnon

ersonallisuuteensa; se voi alistaa myös tunteet tahdon alaisuuteen, jos minä niitä tarvitsee. Mutta kun minä on persoonallisuuden korkein voima, ei persoonallisuuden alalle saa sisällyttää mitään muuta, kuin mitä minä pystyy täysin hallitsemaan. Juuri sellainen persoonallisuus on filosofin Jumala, todella suuri filosofi, mutta myös hirvittävän suuri egoisti, jolla on kaikkea itsellään.

1184. Mutta onko tämä nyt täydellisen ihmisyyden täydellisin aate? Tässä persoonallisuudessa ei ole mitään moraalista välttämättömyyttä, ei mitään ihmisen vanhimman sydäntä vastaavaa, ei mitään omaatuntoa vastaavaa. Tässä persoonallisuudessa kaikki riippuu minästä. Vanhurskaus, rakkaus, laupeus riippuvat tässä persoonallisuudessa minästä. Sellaisessa persoonallisuudessa, jossa itsekkyyks on kaikkivaltias, ei voida tunnustaa mitään moraalisia passioita, jotka voisivat saada sen näyttämään hurma-henkisyydeltä. Ellei täydellisen ihmisyyden täydellinen ihanne olisi ilmestynyt itsekkyyden puhtaimpana vastakohtana, olisimme kaikki olleet ikuisesti kadotettuja. Mutta Jumalan kiitos! Jumala ei ole yhteen pisteeseen keskittynyt itsekkyyks, vaan itsekkyyden puhtain vastakohta. Me näemme hänen 1. Moos. 6: 6 olevan moraalisen välttämättömyyden alainen. Vielä kirkkaammin tämä loistaa Jumalan Pojan kärsimisestä Getsemanessa. Tosin raamatun tulkitsijat 1. Moos. 6: 6 tahtovat vapauttaa Jumalan persoonallisesti moraalisesta kärsimisestä esittäen, että vain Jumalan henki tuli murheelliseksi (Fjellstedt) ihmisessä (Luther). Mutta tässä metafysiikka taas joutuu ahtaalle. Ensiksikään ei tiedetä tarkoin, mikä ero on ihmisen itsensä ja ihmisen hengen välillä, ja toiseksi ei tiedetä, tarkoitetaanko Hengellä Jumalan kolmatta persoonaa vai jotakin muuta persoonallisuudesta irti-reväistyä henkeä. Kristuksen moraalisen kärsimyksen Getsemanessa selittää Völdike: humana natura passa est, et Divina addit pretium ja Gerlach: Hän tunsu tuolla hetkellä itsensä jumalallisen luontonsa hylkäämäksi. Kaikki tämä johtuu filosofien kuvittelemasta itsekkäästä Jumalasta, joka olisi jotain menettänyt absoluuttisesta täydellisyydestään, jos hän olisi alistunut moraaliseen kärsimykseen

langenneiden lastensa tähden. Se olisi ollut hänen absoluuttisen onnensa rajoitusta.

1185. Martensen väittää, että ihmisellä on oikeus omasta luonnostaan tehdä johtopäätös jumaluuteen, mutta sikäli kuin olen tutkinut hänen Kristillistä Dogmatiikkaansa, en ole missään havainnut hänen kieltävän Jumalan kuvaa ihmisessä sellaisena kuin hän nyt luonnostaan on. Jos niin olisi, että ihmisessä vielä olisi moraalisisessa suhteessa jäljellä Jumalan kuva, saattaisi päätelmä ihmisen omasta luonnosta jumaluuteen olla jonkin arvoinen. Mutta kun ihminen luonnollisessa tilassaan on kadottanut Jumalan kuvan ja tullut yhä enemmän perkeleen kaltaiseksi, on hänen tarkoin katsottava, ettei se päätelmä, jonka hän tekee omasta luonnostaan, sovi paremmin tämän maailman jumalaan, joka on suuri egoisti, kuin oikeaan Jumalaan, joka on itsekkyyden negatio. Jos otamme avuksi psykologian määräämään ihmisen persoonallisuutta, emme voi pitää kiinni aatteellisen persoonallisuuden aatteesta, joka voitaisiin valaa tai muovata mihin aatemuotoon tahansa. Aatteellinen persoonallisuus on riippumaton kaikesta muusta paitsi itsekkyydestä, se ei voi kadottaa itseään. Itsekkäälle filosofille ei aatteellinen persoonallisuus voi olla muuta kuin mitä rakastettavinta ja miellyttävintä.

Huomautus: Jos Jumalan kuvalla tarkoitetaan metafyyssistä Jumalan kaltaisuutta, on perkeleelläkin tämä kuva, nim. itsetajunta, tahto ja ymmärrys. Voimme lisätä siihen, että ihmisellä on hallussaan samat sielunkyvyt kuin ennen lankeemustakin, nim. järki, ymmärrys, muisti, tahto, omatunto ja sydän. Näiden sielunkykyjen metafyyssinen keskinäissuhde on myös sama ennen lankeemusta ja sen jälkeen, niin että tahto on nyt samassa suhteessa passioihin kuin ennen lankeemusta, nimittäin passiivisessa suhteessa. Mutta ennen lankeemusta oli sydämessä vain moraalisia passioita, jotka hallitsivat tahtoa ja ymmärrystä, jota vastoin lankeemuksen jälkeen epämoraaliset passiot hallitsevat tahtoa ja järkeä. Moraalisen Jumalan kaltaisuuden ihminen on kokonaan kadottanut lankeemuksen jälkeen. Se merkitsee, että hänen

moraalinen luonteensa muistuttaa enemmän perkeleen moraalista luonnetta kuin Jumalan. Kun nyt epämoraaliset passiot eivät vain herätä pahoja taipumuksia ja himoja tahdossa vaan saavat myös aikaan vääriä järjen aatteita ja vääriä käsityksiä Jumalasta, ei ihmisellä ole luonnollisessa tilassaan kerrassaan mitään jäljellä Jumalan kuvasta katsoipa sitten totista ymmärryksen viisautta tai tahdon pyhyyttä: Vaikka uskonpuhdistajat oikeutetusti olivat katsoneet, että Jumalan kuva ilmeni Jumalan pelkona (ts. kunnioituksena tai jumalanpelkona sanan oikeassa merkityksessä) samoin kuin kykynä rakastaa Jumalaa, ei se merkinnyt mitään tahdon pyhyyttä, niinkuin katoliset ja rationalistit väittävät. Pyhyys ei sisällä lapsellista viattomuutta, joka ihmisillä oli viattomuuden tilassa, eikä vanhurskautta (*iustitia originalis*), joka olisi liitettävä omaantuntoon (Aadamilla oli puhdas, hyvä omatunto, herännyt omatunto, tahraton omatunto, ts. hänellä ei ollut syntejä tunnollaan, siinä oli hänen *iustitia originaliksensa* samoin kuin hänen täydellisessä alistumisessaan Jumalan tahtoon), vaan tahdon pyhyys edellyttää positiivista vapautta, voimaa, jota ihmisellä ei ole koskaan ollut itsessään, vaan ainoastaan viettien antamana lainana, esim. pyhyiden vietin; jos Aadamilla sellainen vietti oli, se oli samalla tavoin luotu kuin toisetkin vietit eikä suinkaan mikään *donum superradditum*. Contra papistosi Mutta luultavasti Aadamilla oli vain vanhurskauden vietti, koska omavanhurskaus on nyt viettinä.

1186. Mutta psyykkisessä persoonallisuudessa on minä jo alistettu tiettyjen olemassaolonsa ehtojen alle. Minällä täytyy sellaisessa persoonallisuudessa olla subjekti, johon minä perustuu. Vaikkei tuo subjekti olisi enempää kuin elämänprinsiippi, olisi minä kuitenkin kiinnitetty tuohon prinsiippiin, joka ei ole minän oma teko, vaan jotain *a priori*, joka oli ennen minää, jotain, josta minä on siinä määrin riippuvainen, ettei se pysty olemaan ilman tuota subjektia. Tämä on jo suuri rajoitus minän riippumattomuudelle. Jos minä tuntee olevansa kiinni ehdossa, jota ilman se ei voi olla, on tämä ehto jo korkeampi voima, jonka minän on tunnustettava olleen ennen itseään ja

riippumaton itsestään, jota vastoin minän on tunnustettava riippuvuutensa tästä ehdosta. Jos olisikin ajateltavissa, että Jumala on aatteellinen persoonallisuus, jonka minä on ilman subjektia, siis idea realis, joka ei tarvitse mitään ehtoja minän eksistenssille, tämä ei ole kuitenkaan ajateltavissa sellaisista oloista, joiden on tunnustettava minän perusedellytys, nimittäin subjekti, jolla minä lepää, joka oli ennen minää ja jota minä ei ole tuottanut. Filosofi tosin voi aikansa olla ilman tällaista subjektia silloin, kun hän abstrahoi itsensä omasta subjektistaan ja on tuon abstraktion kuluessa aatteellinen persoonallisuus, tahtova ja ajatteleva aate eli idea realis ilman substantista perustaa. Kuinka sellainen abstraktio voi olla mahdollista, olemme aiemmin esittäneet (Kpl P § 233).

1187. Tiedämme varmuudella, että ihmisen ensi alku ei ole aate, vaikka Heinroth väittää, että aate piilee elinvoimassa. Meidän on alettava elämänprinsiipistä ja siitä noustava aatteeseen, minään ja persoonallisuuteen. Tämä luonnon järjestys ei oikeuta meitä repäisemään minää irti subjektistaan, omasta prinsiipistään. Meidän on tunnustettava, että minällä on pohja subjektissa eli siinä prinsiipissä, joka kannattelee suurta tyhjyyttä. Mutta juuri tämä totuus johtaa meidät inhimillisen persoonallisuuden perusedellytyksiin, sillä jos on totta, että minällä on olemassaolollensa välttämätön peruste, ei minällä ole oikeutta tempaista itseään irti omasta prinsiipistään silloinkaan, kun se mielikuvituksissaan pystyisi abstrahoimaan itsensä siitä. Perusedellytys minän olemassaololle on siis minän prinsiipissä eli siinä, mitä ilman minä ei voi olla olemassa eikä toimia. Eri asia on, millä oikeudella filosofi työntää luotaan osan persoonallisuuttaan, kun hän persoonallisuutensa alueelle sisällyttää vain sen verran, mitä pystyy hallitsemaan. Kun hän ei voi olla ilman tahtoa, hän sisällyttää persoonallisuuteensa vain osan tahtoa, jonka minä pystyy jalostamaan, mutta subjektiivisen tahdon hän työntää luotaan siitä syystä, ettei minä pysty hallitsemaan subjektiivista tahtoa. Miksei hän hylkää myöskin ymmärryksensä pahoja ajatuksia subjektiivisen

ymmärryksen nimellä ja anna jonkun hämärän persoonallisuuden vastata subjektiivisesta tahdosta ja subjektiivisesta ymmärryksestä?

1188. Meille on tarkoin tuttua, ettei filosofi mahduta persoonallisuutensa alueelle enempää kuin hermoelämän ja siitäkin vain sen verran, mitä minä pystyy hallitsemaan. Jos hän tuntee, ettei hän pysty tukahduttamaan eikä tekemään tyhjäksi kaikkia passioitansa, hän heittää ne perkeleen haltuun ja sanoo: »En mahda mitään tulisuuksilleni. En ota temperamenttia vastuulleni. Se ei kuulu minun persoonallisuuteeni.» Muutamat filosofit ovat rohkeampia, he ottavat tämän kaiken vastuulleen sillä rohkealla edellytyksellä, että sielu hallitsee koko orgaanista elämää. Nämä olettavat minätahdolla olevan voiman hallita kaikkia taipumuksiaan. Niiden filosofien, jotka eivät sisällytä persoonallisuuteensa enempää kuin mitä voivat minätahdollaan hallita, pitäisi kuitenkin todistaa, onko joku muu kuin perkele antanut heille oikeuden irrottautua toisesta luonnostaan. He tunnustavat järkevän luonnon omakseen, mutta eläimellistä luontoa he eivät tunnusta. Tämä on sinänsä rikos Luojaa kohtaan, joka on luonut ihmisen järkeväksi eläimeksi, ja sillä, joka ei tunnusta eläimellistä luontoa omakseen, ei ole oikeutta tunnustaa myöskään järkevää luontoaan.

1189. Joka tunnustaa olevansa psyykinen persoonallisuus, hänen pitäisi samalla tunnustaa riippuvuutensa psyykkisestä välttämättömyydestä, hänen olisi tunnustettava psyykinen kehityslaki, nimittäin se, että minä on syntynyt geneettisesti elämänprinsiipin kehittyessä ensiksi orgaaniseksi elämäksi, sitten hermoelämäksi ja ettei persoonallisuus ihmisellä ole suinkaan itsetehtyä, vaan että se perustuu orgaaniseen elämään. Filosofin mielestä hänen persoonallisuutensa on itse muovattu, mutta tässä ei ole kysymys sivistyksestä, joka tapahtuu minätahdon voimalla, vaan kysymys on niistä sielunkyvyyistä, joiden oikeuden mukaan pitää kuulua persoonallisuuden alueelle. Jos filosofi ei halua sisällyttää persoonallisuutensa alueelle enempää kuin, mitä minä pystyy hallitsemaan, ei sillä ole sanottu, ettei mitään muita ominaisuuksia

oikeuden mukaan kuuluisi persoonallisuuteen kuin ne, jotka filosofi siihen mahduttaa. Kun hän minällä tarkoittaa vain hermoelämän alaa, tulee kysymys kuulumaan: Onko oikein sulkea orgaaninen elämä pois persoonallisuudesta? Onko todistettavissa, että subjektiivinen tahto ei ole ihmisen oma tahto?

1190. Niiden hypoteesien lisäksi, jotka filosofi on itse pinonnut, pitäisi pystyä loogisesti todistamaan, että luopumalla itse vapauden aatteesta ihmisen on syyllisenä subjektiivisen tahtonsa syntyyn oltava myös vastuussa tästä tahdostaan; ts. jos minä tuo esiin pahan tahdon, on minän siitä myös vastattava, jos minä manaa esiin perkeleen, on minän myös vastattava kaikesta pahasta, mitä perkele tekee, tämä kaikki vastuun lain mukaan, jonka filosofi on ottanut ohjenuorakseen saavuttaakseen siveellisyyden aatteen. Tämän mukaan minän olisi vastattava persoonallisuutensa koko alasta. Minän olisi vastattava tahdostaan (Petrelli) ja luonteesta, jonka itse tahto muodostaa. Mutta jos minä luopuu vapauden aatteesta ja siten kutsuu esiin pahan tahdon, on minän korkeimpana voimana persoonallisuuden alueella oltava vastuussa pahasta tahdosta. Tämä on looginen todistus ihmisen vastuullisuudesta.

1191. Jos taas filosofi myöntäisi, että vieras persoona — perkele — on kutsunut pahan tahdon esiin, silloin tuo henkilö saman vastuulain mukaan olisi vastuullinen pahasta tahdosta, ja silloin filosofi saattaisi jollakin oikeudenmukaisuuden tapaisella sanoa, ettei paha tahto ole hänen tahtonsa. Mutta nyt filosofi ei ole koskaan voinut myöntää, että sellaista henkilöä on olemassakaan, jolla olisi sellainen voima ihmisen tahtoon, sillä sanotaan, että henki on tahdon elin, Martensen. Mikä henki? Epäilemättä ihmisen oma henki. Pitäkää vaarin hengestänne.

1191 b. On tosin murheellista, että psykologiamme seisoo vielä niin heikoilla jaloilla, ettei mitään pystytä ehdottomasti todistamaan. Mutta jos tässä hengellä tarkoitetaan orgaanista elämää, psyykheä, voi jokainen koulupoikakin todistaa kokemuksellaan, että tämä henki ei ole koskaan ollut eikä koskaan tule olemaan tahdon elin. Päin vastoin voidaan

fysiologian avulla osoittaa, että tahto on tämän hengen elin (§ 465). Mutta jos hengellä tarkoitetaan hermoelämää, pneumaa, myönnetään, että tämä henki tietyssä määrin on tahdon elin, niin että tahto voi fyysisesti ja metafysisesti muttei absoluuttisesti hallita ymmärrystä, ts. minätahto panee ajatukset käyntiin, vaikka useimmat filosofit olettavatkin tahdon spontaaniseksi, mikä eksytys johtuu siitä, etteivät he ole tutkineet tahdon ja ymmärryksen oikeata suhdetta. Jos näet ymmärrys olisi spontaani, se ei voisi olla tahdon elin. Minä ei voisi olla vastuussa ajatuksista, jos ne olisivat riippumattomia minätahdosta. Olemme edellä osoittaneet, kuinka on ajatusten laita, ne ovat tahdosta riippuvia, mutta eivät vain siitä tahdosta, jonka filosofi tunnustaa tajunnassaan omaksi tahdokseen, vaan myös siitä subjektiivisesta tahdosta, jota filosofi ei tahdo tunnustaa tahdokseen (Vrt. kpl. W).

1192. Psykkisen vastuun todistus koko persoonallisuudesta riippuu siitä, mahduttaako filosofi persoonallisuutensa alueelle kaikki kyvyt, jotka psykkisen kehityslain mukaan luonnollisesti ja geneettisesti kuuluvat persoonallisuuden alueelle. Fysiologian avulla tosin voidaan todistaa, että elämänprinsiippi, joka vastaa filosofista sielunolemusta tai metafysisistä substanssia, on suhteessa minään niinkuin syy seuraukseen tai niinkuin peruste vaikutukseen, jonka vuoksi minä ei voi olla ilman subjektia, ts. ilman omaa prinsiippiään. Mutta jos minä kuvittelee olevansa ilman tätä korkeampaa voimaa, ei se voi olla vastuussa elämänprinsiipin vaikutuksista. Se ei voi olla vastuussa siitä, mitä elämänprinsiippi tekee ja vaikuttaa, minkä vuoksi myöskään aatteellisella persoonallisuudella ei ole mitään subjektiivista vastuuta ennenkuin minä itse pukeutuu substanssiin ja tulee substantiseksi persoonallisuudeksi. Vaikka näet filosofi tavallisesti ottaa huomioon sielun substanssin, hän voi kuitenkin tietyissä vaiheissa irtautua omasta substanssistaan ja päästä siten entistä vapaammin heilumaan transkendenttisellä alueella pelkkänä aatteellisena persoonallisuutena. Siellä minä on temmattu irti omasta prinsiipistään. Mutta koskaan ei tässä maailmassa voida todistaa, että ihminen on aatteellinen persoonallisuus, vielä vähemmän, kun yksikään ajattelija ei

ole tähän mennessä välttänyt substanssia tai sielun-olemusta. Filosofisen persoonallisuuden on siis oltava substanttinen persoonallisuus, ja sellaisena hänen on oltava vastuussa koko substanssista.

1193. Kuinka suuri on substanssin ala? Heinroth sanoo, että sielu ei ole matemaattinen piste, se sisältää metafysisiä osia eli kykyjä, niinkuin ruumis käsittää jäseniä, ja nämä sielun jäsenet eivät ole kovinkaan riippumattomassa suhteessa toisiinsa, ne riippuvat keskenään toisistaan, ja mikäli tämä riippuvuus ei ole vain tilapäistä vaan välttämätöntä, täytyy myös olla korkeampi voima, joka pitää niitä yhdessä. Mikä on tämä sielun olemuksen korkeampi voima? Filosofi sanoo, että tällä alueella on minällä suurin valta. Todistahan se, hyvä herra! Jos minä on substanssi, on minäsubstanssin oltava vastuussa koko minäsubstanssin alasta; minäsubstanssin on oltava vastuussa koko sisällöstään ja laajuudestaan. Mutta jos minä on aksidenssi, ei minä voi olla vastuussa siitä, mitä korkeampi voima eli substanssi tekee, päinvastoin aksidenssin on oltava substanssille alamainen eli aksidenssin on oltava riippuvainen substanssista. Minän on ojentauduttava sen mukaan, miten sielu vapaana olemuksena toimii, jos minä on aksidenssi. Mutta silloin minä ei tule vastuulliseksi toiminnoistaan, vaan minän päämies, substanssi, tulee vastuulliseksi minän toiminnoista. Mutta tätä ei egoisti voi millään sietää, hän haluaa vastata itse kaikista toimistaan, ja kun ei voida todistaa, että minä olisi oma voima pelkkänä aatteellisena persoonallisuutena, ei ole muuta pääsytieta kuin se, että minä ottaa kantaakseen substanssin vastuun ja tulee substanttiseksi persoonallisuudeksi, s.o. idea substantiaalinen. Tässä lauseessa minä on sielun olemus eli konkreettinen tajunta.

Huomautus: Katolilainen Möhler syyttää Lutheria taitamattomuudesta metafysiikassa, kun hän Symboliikassaan perisyntiopissa siv. 76 väittää, että Luther on poistanut yhden osan ihmisen sielusta. Möhler sanoo: »On suorastaan mahdotonta ajatella, miten ihmisen hengen organismista voidaan ottaa pois yksi jäsen ja hävittää se ja miten kyky, jolla on yhtenäinen olemus ja joka ei ole monista osista kokoonpantu, vaan jonka

eri kykyjä vain tiede pitää kutakin erillisenä, vaikka ne itse asiassa ovat yksi kaikissa ja kaikki yhdessä, miten kyky voitaisiin irrottaa toisista ja hävittää. Kuitenkaan ei tällä vielä ole tyhjennetty käsittämätöntä luterilaisesta perisyntikäsitteestä.» Meistä näyttää merkillisemmältä, että Möhler, jonka ei pitänyt olla niin tietämätön suurimpien ajattelijoiden metafyyssistä systeemeistä, uskaltaa väittää, että vain tiede pitää sielunkykyjä erillään ja että yksi on kaikissa ja kaikki yhdessä. Ihmisellä ei siis itse asiassa ole mitään sielunkykyjä, koska vain tiede ne erottaa. Emme ole vielä koskaan kenenkään metafyyssikon kuulleet uskaltavan väittää, että vain tiede tekee eron eri sielunkykyjen välillä, jotka jokainen talonpoika erottaa vedoten tässä välittömään tunteeseen. Metafysiikka tulisi Möhlerin väitteen mukaan aivan mielikuvitukselliseksi. Järki, ymmärrys, tahto, omatunto, nekö olisivat yksi ja sama? Vain tiede ne erottaa toisistaan. Ihmisen sielussa ei olisi mitään ominaisuutta eikä kykyä, jota tiede kutsuu ymmärrykseksi. Ei olisi mitään todellista kohdetta sille, mitä tiede kutsuu järjeksi. Sellainen väite on todellinen metafysiikan taikatemppu. Jos Luther oli huono metafyyssikko, olkoon, mutta niin tyhmä hän ei ollut, ettei olisi osannut tehdä eroa käsitteissä esse ja non esse. Mitään oleellista ihmisen olemuksen osaa ei Luther ottanut pois eikä hävittänyt väittäessään, että iustitia originalis oli ihmisellä luomisesta aivan niinkuin perisynti on ihmisellä synnynnäinen. Jos ei ole todistettavissa, että perisynti muodostaa osan ihmisen olemuksesta, on kuitenkin helposti osoitettavissa, että synti ei ole akkidenssi vaan substanssi. Jos panemme synnin tilalle pahat henget, joiden riivaamia ihmiset enemmän tai vähemmän ovat, saamme pian nähdä, erottaako vain tiede toisistaan ne seitsemän perkelettä, jotka Vapahtaja ajoi ulos Maria Magdaleenasta, vai olivatko ne henkiä, substansseja, joita fysiologiassa kutsutaan passioiksi ja teologiassa seitse-mäksi kuolemansynniksi. Selvitä, hyvä herra, olitpa katolilainen tai protestantti, miten passiot voivat tappaa ihmisen, esim. viha, kateus, ahneus, kunnianhimo, mustasukkaisuus, vastausta saamaton rakkaus, pelko, suru, ilo jne. Kun passiot tarttuvat elimiin ja aikaansaavat

tukoksen maksassa, verisuonen katkeaman, ruoansulatushäiriön ym., on niitä varmaan pidettävä voimina, olemuksina, substansseina tai henkinä. Kun Luther sanoo olevansa vapautettu perkeleen vallasta, se ilmaistaan toisilla sanoilla: synnin rangaistuksesta ja herruudesta.

1194. Tällä metafyyysisellä sofismilla itsekkyyks voi helposti joutua kiipeliin, sen on joko vielä kerran reväistävä itsensä irti metafyyysisestä välttämättömyydestä ja oltava siten olevinaan herra pelkkänä aatteellisena persoonallisuutena tai sen on alistuttava metafyyyiseen välttämättömyyteen ja otettava vastuulleen kaikki, mitä hän substantisena persoonallisuutena tekee. Edellisessä tapauksessa hän törmää siihen mahdottomuuteen, ettei hän kuitenkaan luotuna olentona ole tehnyt itseään, minkä pohjalla on salainen ja hämärä tajunta, ettei minä ole ilman prinssiippiä eli olemassaolonsa perustetta ja että aatteellinen persoonallisuus ei pysty olemaan olemassa sinänsä, vaan sen olemuksen on oltava toisen alainen. Toisaalla hänet kohtaa metafyyysinen välttämättömyys, joka sanoo olevansa peruste tämän olemiselle, substanssi, jota ilman aatteellinen persoonallisuus ei voi tehdä mitään; abstraktinen aate voi vain aatteellisesti ts. mielikuvituksessa irtautua prinssiipistään toimiakseen omin päin, mutta perusajatus tulee uudella voimalla todistaen, että aatteella on sisin perustansa sielunolemuksessa, jonka substanssi oli ennen aatetta.

1195. Tosin on olemassa toinenkin metafyyysinen mahdottomuus, joka sanoo: substantia non existit ante existentiam suam, jonka vuoksi muutamat filosofit väittävät hengen tulevan in instanti, mistä seuraisi, että substanssi ja aate ovat samanaikaisia. Se ajatus ei kuitenkaan tietääkseni koskaan ole esiintynyt filosofiassa, että aate olisi luonut oman substanssinsa. Aina on ollut yleisenä ajatuksena, että aksioma, aate, ts. minä perustuu subjektiinsa, sielun olemuksen substanssiin ja ettei aatetta pysty olemaan ilman tätä substanssia. Toisaalta eivät aate eli minä ja substanssi voi olla vaihtokäsitteitä; on aina hiuksenhieno ero itsetajunnan ja sielunolemuksen välillä ja tämä hiuksenhieno ero

aiheuttaa itsekkyydelle mitä suurinta päänvaivaa. Kun itsekkyyys näet haluaisi toisaalta olla aivan vapaa ja riippumaton substanssista, se ei toisaalta voi olla substanssistaan riippumaton. Itsekkyyys tahtoo olla aatteellinen persoonallisuus, mutta sen täytyykin olla substantinen persoonallisuus. Juuri tässä on juoni saada itsekkyyys otetuksi metafyyssisen välttämättömyyden vangiksi, että itsekkyyden pyrkiessä irtautumaan omasta periaateestaan se kuitenkin aina huomaa olevansa kiinni periaateissaan, substantisuudessa, jota ilman se ei voi eksistoida eikä subsistoida. Jos tässä spiritualismissa on annos materialismia, se ei muuta asiaa.

1196. Minä-substanssi on siis minä, mutta se on myös ei-minä, sillä minä ei ole itse sielunolemus, vaan olemuksen tuote, substanssin geneettisesti tuottama, mikä fysiologian avulla voidaan todistaa. Elämänperiaate oli ihmisessä ennen aatetta, mutta elämänperiaate ei ollut aatteen tekoa, vaan päinvastoin. Sellainen on minän ja minän subjektin suhde luodussa olemuksessa. Mutta siitä ei pystytä päättämään ihmisestä jumaluuteen. Me tiedämme vain, että ihmisellä on elämä ennen itsetajuntaa, ja jos sielu on elämää, johon käsitettä olemus ei mielellään sovelleta, on elämä kuitenkin välttämättä yhdistetty minään, niin ettei minää ilman elämää voida ajatella. Niinkuin edellä on esitetty, persoonallisuuden käsitteeseen kuuluu itsetajunnan lisäksi asiatajunta, jonka vuoksi äidin kohdussa olevaa lasta ei pidetä persoonana, jopa syntymän jälkeenkään ei lasta pidetä persoonana, ennen kuin se on tullut täysin tajuikeksi.

Huomautus: Oikea syy, miksi substanssi = sielunolemus = elämänperiaate ei ole sama kuin minä, on siinä, että minä rajoitetummissa mielessä on konkreettinen tajunta, joka käsittää järkisielun eli hermoelämän, jota vastoin toinen minä, orgaaninen elämä, jota tunteikkaat ihmiset, esim. heprealaiset käsittivät tajunnassaan oikeaksi sielun olemukseksi, todellisuudessa toimintansa muodon tai laadun puolesta on erillään lähimmästä minästä, hermoelämästä. Mutta kun älyniekka voi abstrahoida itsensä myös hermoelämästä kokonaan ja

pitää kiinni pelkästä itsetajunnasta, on tuo itsetajunta abstraktista tajuntaa. Olemuksestaan irroitettu minä ja pelkkä mahdollisuuskin, että sellainen ilman substanssia oleva minä voisi olla olemassa vaikkapa vain mielikuvituksessa, todistaa, ettei minä-substanssi ole minä eli että elämänprinsiippi ja aate eivät ole identtisiä. Ihmisellä ne eivät edes ole samanaikaisia; on oletettava, että sikiöllä heti sikiämisen jälkeen ei ole mitään itsetajuntaa; ovatko itsetajunta ja hermoelämä samanaikaisia, riippuu siitä, pystyvätkö metafysikot sellaista olettamaan. Kuitenkin on nyt selvää, että abstraktinen minä on omatekoinen, ja jos siitä tahtoo tehdä johtopäätöksen korkeimpaan persoonallisuuteen, voi tosin olettaa mahdollisuuden, että hänen minänsä on itsetehty: idea realis non substantialis. Vaikka spiritualistit mielellään ottaisivat idealismin päälinnoitukseksi oman mukavuutensa vuoksi, eivät he kuitenkaan pääse irti olemuksestaan, jonka vuoksi heidän on oletettava ens simplex eli sielun substantisuus, mistä seuraa, että Jumala on persona substantialis non tantum idealis. Jos idealismin kannattajat voisivat osoittaa, että idea itse on substanssi eikä vain substanssin aikaansaannos, olisi idealismi pätevä jumalaopissa. Jumalasta tulisi silloin persona idealis substantialis. Mutta raudankovan metafysiikan vuoksi hänen on nyt oltava persona substantialis eikä vain persona idealis, ei vain persona realis non substantialis, vaan persona idealis, realis, substantialis. Kysymys siitä, onko Jumala omatekoinen persoonallisuus, syntyy samalla tavoin kuin filosofin persona abstracta, joka on riippumaton omasta elämänprinsiipistä, riippumaton kaikesta psyykkisestä, metafysisestä ja moraalisesta välttämättömyydestä, ens liberrimum sed indeterminatissimum. Sen kysymyksen jätämme ratkaisemattomaksi, samoin kuin sen, ovatko aate ja elämänprinsiippi Jumalassa identtisiä. Vain sitä on pidettävä todistettuna, että aate ja elämänprinsiippi ihmisessä eivät ole identtisiä. (Tässä elämänprinsiipillä tarkoitetaan sielunolemusta.) Näiden tutkimusten tulokseksi tulee: Minä-substanssi on minä, mutta se ei ole minä, koska elämänprinsiippi ja aate eivät ole identtisiä ainakaan ihmisessä. Idealismin kannattajien vapaasti

todistettavana on, onko olemassa joku idea substantialis. Idea realis non substantialis on olemassa älyniekan abstraktisessa tajunnassa.

1197. Substantinen persoonallisuus ei ole itsetehty, niinkuin aatteellinen, ts. mitä substanssiin eli sielunolemukseen tulee, ei minä voi sanoa: »Minä olen luonut tahdon. Minä olen luonut ymmärryksen.» Minään on otettava tajuseksi herätessään nämä kyvyt sellaisina kuin ne ovat: minä ei pysty fyysisessä, psyykkisessä eikä metafysisessä mielessä uudistamaan tahdon olemusta, minä ei pysty myöskään kumoamaan ajatuslakeja. Meidän on otettava nämä yleispätevinä eli metafysisinä aksiomeina. Mutta jos minä ei pysty kumoamaan ajatuslakeja, törmää tämä minä jo siinä metafyyssiseen mahdottomuuteen. Minä voi tahdon voimalla panna ajatukset liikkeelle, mutta se ei voi pakottaa ymmärrystä ajattelemaan muutoin kuin yhdenmukaisesti ennakoita olevien ajatuslakien kanssa. Jos loogikot ymmärryksen spontaanisuudella tarkoittavat ajatuslakien muuttumattomuutta, on sillä tosin oikeutuksensa. Mutta jos he ymmärryksen spontaanisuudella tarkoittavat ymmärryksen riippumattomuutta tahdosta, on se ilmeisestikin väärin. Nyt filosofi väittää, että vaikka minä ei voi muuttaa tahdon olemusta, se voi kuitenkin muuttaa sen muotoa ja antaa tahdolle sen pysyvän habituksen, jota kutsumme luonteeksi. Jo vain, jos tahdolla ymmärretään vain sitä tahdon puolta, joka tottelee minää. Mutta nyt tulee metafyyssinen todistus minän vastuusta, joka ulottuu koko persoonallisuuteen.

1198. Minä ei ole aatteellinen vaan substantinen persoonallisuus, joka riippuu omasta periaatistaan, mutta tuo periaatti käsittää sekä hermoelämän että orgaanisen elämän. Hermoelämä yksin ei ole minän periaatti, koska hermoelämän peruste on orgaanisessa elämässä, hermoelämä ei siis ole itsenäinen (Katso kpl. K, L, M ja N). Hermoelämän on saatava voimansa orgaaniselta eläimeltä. Juuri tätä vastaan filosofi tappelee kaikin voimin, sillä tässä itsekkyyks joutuu hirvittävään myrskyyn tahtoessaan kaikin voimin puolustaa sielun itsenäisyyttä ja vapautta. Itsekkyyks voisi mahdollisesti alistua metafyyssiseen välttämättömyyteen

tahdossa ja ymmärryksessä, niin vaikeata ja raskasta kuin onkin joutua tunnustamaan tuo korkeampi voima. Mutta siihen hän ei rupea, että psyykkinen välttämättömyys pakottaisi hänet ottamaan persoonallisuutensa alueelle kokonaan hänelle vieraan voiman. Kuitenkin juuri tässä on fyysisten todisteiden voima koeteltava. Jos filosofi haluaa todistaa, että subjektiivinen tahto ei kuulu filosofiseen olemukseen, järkisieluun, hänen on ensin kumottava fyysiset, psyykkiset ja metafysiset todisteet, joilla olemme todistaneet järkisielun identiteettiä hermoelämän kanssa. Mikäli järkisielu ei ole itsessään koossapysyvä substanssi tai olemus, vaan koko organismissa asuva elämänprinsiipin tuote, niin on koko kolminaisuuden, elämänprinsiipin, orgaanisen elämän ja hermoelämän, muodostettava substantinen persoonallisuus, josta siis minän olisi vastattava, mikäli se tahtoo subsistoida ja eksistoida omana prinsiippinään. On jo täysin pätevästi todistettu, ettei minä pysty eksistoimaan eikä subsistoimaan ilman subjektia, prinsiippiä, perustetta, olemusta eikä substantisuutta.

1199. Mutta fyysisestä, psyykkisestä ja metafysisestä välttämättömyydestä seuraa myös moraalinen välttämättömyys, vaikka filosofit eivät ole mitään maininneet tahdon suhteesta omaantuntoon, niin kuin tahdon suhde järkeenkään ei ole oikein kirkkaasti esitetty. On selvää, että aatteellisessa persoonallisuudessa minä on korkein voima, joka hallitsee sekä ymmärrystä että järkeä, tahtoa, omaantuntoa, sydäntä, tunteita, viettejä, vaistoja, temperamenttia jne. Minä eli itsekkyyshän ei voi tunnustaa muuta kuin yhden korkeamman voiman, ja tuo voima hän haluaa olla itse. Mutta substantisessa persoonallisuudessa on minän ensiksi tunnustettava metafyyksinen välttämättömyys, joka on olemisen perusta. Psyykkisen välttämättömyyden alta itsekkyyks tahtoo luikertaa pois, ja moraalista välttämättömyydestä itsekkyyks ei halua tietää mitään. Jos moraalinen välttämättömyys — Martensenin mukaan — kehottaa ihmistä toteuttamaan vapauttaan, ei hän ole selittänyt, onko tuo moraalinen välttämättömyys persoonallisuuden alueen ulko- vai sisäpuolella. Hän ei ole osoittanut, oliko moraalinen välttämättömyys

järjessä vai omassatunnossa vai oliko se identtinen itsekkyyden kanssa. Tosin omavanhurskaus ilmenee filosofin pääkopassa moraalisen välttämättömyytenä, mutta olemme edellä osoittaneet, että itsekkyyks ilmenee omassatunnossa omanavanhurskautena (UU). Oivaltaaksemme oikein moraalisen välttämättömyyden olemuksen meidän on tarkemmin tutkittava omantunnon suhdetta tahtoon. Olemme monissa kohdin osoittaneet, ettei omatunto ole tahdon määräysvallan alla, ja sen filosofikin myöntäneet. Mutta omatunto vaikuttaa tahtoon, ei ainoana korkeampana voimana koska muutkin tunteet kuin oikeudentunne ovat voimassa ja lähtevät samasta lähteestä, nimittäin sydäimestä. Omatunto voi taivuttaa tahtoa vain silloin, kun se on herännyt, kun oikeudentunnosta on tullut passio, joka painaa alas muita passioita. Omastatunnosta pitäisi löytyä moraalisen välttämättömyyden, joka kehoittaa ihmistä toteuttamaan vapauttaan, mutta itse tarkoituksesta ja sanojen asettelusta filosofisessa lauseessa kuulemme, että itsekkyydellä on sormensa pelissä. Tässä ei näet tarkasteta moraalista välttämättömyyttä tahtoon välittömästi vaikuttavana voimana, vaan se kehottaa minää toteuttamaan vapauttaan. Tätä kehotusta minä voi seurata, jos haluaa. Todellisuudessa minä on tässä mielessä korkein voima.

1200. Jos minä — ts. itsekkyyks — tunnustaa moraalisen välttämättömyyden itsensä ulkopuolella olevaksi korkeammaksi voimaksi, tapahtuu se vain sen tähden, että ihmisen luontoon syvälle juurtunut aate iustitia originalis ei ole kokonaan sammunut. Mutta muutoin omavanhurskaus on vaikuttavana luonnollisen ihmisen omassatunnossa ja herättää myös järjessä aatteen siitä, miten olisi oltava. Tämän moraalisen välttämättömyyden filosofi hyväksyy mielellään, koska se on hänen omaa työtään. Sillä juuri hän itse omanavanhurskauden avulla toteuttaa vapauttaan, jalostaa tahtoaan ja tekee tahtonsa hyväksi. Tähän ei tarvita mitään armoa, ei mitään sellaista moraalista välttämättömyyttä, joka esiintyisi tuomitsevana ja rankaisevana omantunnon tuskalla ja sydämen hädällä. Sellainen moraalinen

välttämättömyys on sydämen lihatauluihin kirjoitettu laki. Filosofi ei voi mahduttaa persoonallisuuteensa sellaista korkeampaa voimaa, sellaista välttämättömyyttä, joka jopa kumoaisi tahdon aktiivisen ja positiivisen vapauden ja jättäisi hänelle vain passiivisen vapauden. Jos näet joku tulee tekemään väkivaltaa hänen vapaudelleen, hän sanoo hyvin yksinkertaisesti, että Jumala on määrännyt ihmisen tahdon määräämään itseään eikä tätä vapautta mikään moraalinen välttämättömyys voi häneltä viedä.

1201. On myös kovin vaikeaa saada filosofia moraalista tietä vakuuttamaan hänelle moraalisenä henkilönä kuuluvan vastuun laajuudesta. Pikemmin hän tunnustautuu metafyyssiseen välttämättömyyteen, joka tekee mahdottomaksi kumota ajatuslakeja tai muuttaa tahdon olemusta. Pidämme siten metafyyssistä todistusta voimakkaimpana sitomaan filosofin vapaasyntyistä järkeä eli absoluuttista vapautta. Looginen todistus minän vastuun laajuudesta on myös jonkinmoinen, mutta psyykkisen todistelun alta filosofi yrittää luikerrella sofismeilla, vaikka filosofin järkisielun pitäisi muutamien paikoin joutua kiikkiin korkeamman logiikan käsissä, mikä tietää välittömän tunteen todistusta, esim. Petrellin tunnettu lausunto: tajuntamme puhuu selvästi sen puolesta, että sama minä, joka aistii, on sama minä, joka ajattelee. Mutta kas nyt filosofi ei usko, mitä hän tuntee, sillä tunteen todiste voi olla illuusio, ja siksi sama asia olisi loogisesti todistettava ja se tuntuu kyllä vaikealta, kun lauseen perusteet olisi haettava fysiologiasta. Kuitenkin filosofi tulisi pian vakuuttuneeksi persoonallisen vastuunsa avaruudesta ja laajuudesta, jos hänen omatuntonsa heräisi. Mutta siihen tarvitaan muita kuin loogisia ja metafyyssisiä todisteita. Yleensä joudumme epäilemään filosofin heräämisen mahdollisuutta, sillä apostoli Paavali sanoo kutsutuista: Ei monta viisasta.

1202. Aatteellisessa persoonallisuudessa, joka on vapain kaikista persoonallisuuksista, ei minä ole minkäänlaisen fyysisen, psyykkisen eikä metafyyssisen välttämättömyyden sitoma. Sellainen olisi nyt filosofin

Jumala, ensliberrimum. Mutta tätä absoluuttista vapautta rajoittaa se, että filosofi liittää jumaluuteen metafyyysiset määreet essentia ja substantia, jonka takia hänen Jumalansa on alistettu metafyyysisen välttämättömyyden alaiseksi, mikä on suuri absoluuttisen vapauden rajoitus. Kun filosofinen jumala on näet substantinen persoonallisuus, häntä sitoo metafyyysinen välttämättömyys. Hänen on oltava ja toimittava olemuksensa luonnon mukaan, hän ei ole vapautettu omasta subjektistaan, Hän ei voi muuttaa olemustaan. Hän ei siis metafyyysisessä suhteessa voi toimia toisin kuin toimii. Vaikka metafyyysiset määreet ovatkin Jumalan muuttumattomuuden aatteen perustana, en kuitenkaan tiedä, onko aivan välttämätöntä siirtää luodun olennon metafyyysistä välttämättömyyttä Luojaan. Filosofilla on itsellään suuri taipumus idealismin ilmaviin muotoihin, ja hän elää abstraktisessa tajunnassaan aivan ideaalisena henkilönä, vaikka hän siinäkin tilassaan on tietämättään metafyyysisen välttämättömyyden sitoma, mitä tulee ajatteluun ja tahtoon. Mutta pelkkä mahdollisuus sellaiseen abstraktioon, joka on idea realis filosofin aivoissa, antakoon hänelle aihetta ajatella aatteellisen persoonallisuuden edellytyksiä, missä minää ei mikään metafyyysinen välttämättömyys sido.

1203. Aatteellista persoonallisuutta kutsutaan oikeutetusti nimellä ens liberrimum, mutta ei substantista persoonallisuutta, jonka eksistenssiä määräävät essentia ja substantia. Metafyyysinen välttämättömyys sitoo sikäli substantista persoonallisuutta, ettei se pääse eroon omasta olemuksestaan, sen on toimittava ja oltava oman olemuksensa luonnon mukaisesti. Ainoastaan aatteellista persoonallisuutta ei metafyyysinen välttämättömyys sido. Mutta kun looginen välttämättömyys — ajatuslait — on yhtä taipumaton kuin metafyyysinen välttämättömyyskin, ei aatteellinen persoonallisuus saa mitään kiinnekohtaa filosofin ymmärryksestä, koska ajatuslait perustuvat metafyyysiseen välttämättömyyteen. Metafyyysinen välttämättömyys sitoo filosofin siten, että hänen on ajateltava olemuksensa luonnon mukaisesti, siksi hän ei voi muuttaa ajatuslakeja eikä päästä irti loogisesta pakosta. Tämä on

oikea syy siihen, miksei aatteellisesta persoonallisuudesta voi tulla fixi ideaa, välttämätöntä ajatusta, vaikka aate on olemassa abstraktisessa tajunnassa. Aatteellinen persoonallisuus on mahdollisuus. Mutta kuinka sen voi saada todellisuudeksi, kun aate ei voi eksistoida ilman substanssia, ilman perustetta? Minä ei voi olla ilman subjektia, ilman prinssiippiä. Existensia sine essentia et sine substantia non existit.

1204. Emme myöskään suosittelen aatteellista persoonallisuutta yleiseen käyttöön, sillä vaikka aate olisikin aatteellisessa persoonallisuudessa substanssi ja olemus, olisi se kuitenkin toisaalta liian ilmanomainen, eteerinen ja määrittämätön, eikä se toisaalta olisi substanssista ja olemuksesta vapaa. Jos substantisen persoonallisuuden on oltava ja toimittava olemuksensa luonnon mukaisesti, aatteellinen persoonallisuus toimii liian mielivaltaisesti. Sillä ei ole mitään luonnetta. Minä on aatteellisessa persoonallisuudessa ens liberrimum sed indeterminatissimum, sillä ei ole attribuutteja, ei tiettyjä ominaisuuksia, ei lakeja, siinä olisi vain epäjohdonmukaisuutta ja oikkuja. Jos itsekkyyden irrotettaisiin omasta prinssiipistä, se olisi kuitenkin määriteltävissä itsekkyydeksi, sillä olisi tietty luonne. Mutta idealismi irrotettuna prinssiipistä olisi aivan määrittämätön, se olisi vailla luonnetta.

1205. Meillä on vain yksi tie valittavana aatteellisen ja substantisen persoonallisuuden väliltä. Jos näet seuraamme luonnon omaa osviittaa muodostaessamme ihmispersonallisuutta, huomaamme elämänprinssiipin siemenessä, munassa, sikiössä kohta sikiämisen jälkeen. Tämä elämänprinssiippi on tosin hämärä, käsittämätön, selittämätön ja mahdoton ajatuksen tajuta. Voimme mahdollisesti käsittää, mitä elämä on, mutta meidän on uskottava, että elämä on. Meidän on uskottava, että meidän alkumme on tästä hämärästä luontoperusteesta. Mutta elämä ei ole ilman lakia, se on syntymisessään ja toimimisessaan säännönmukaista, ehkä siksi, että sitä sitoo fyysinen välttämättömyys. Olemme kappaleissa K, L, M ja N osoittaneet ainoan mahdollisen ja määriteltävissä olevan psyykkisen persoonallisuuden ja pitäydymme nyt

siihen, että psyykhe ja pneuma ovat saman elämänprinsiipin harhautumia. Jos nyt panemme elämänprinsiipin sielunlille, on meillä tässä elämänprinsiipissä peruste eli subjekti itsetajunnallemme, mutta kun tätä elämänprinsiippiä ei tähän mennessä kukaan ajattelijana ole määrittänyt olemukseksi tai substanssiksi, olemme psykologiassa vapaat metafysisestä välttämättömyydestä ja voimme siten liikkua hiukan vapaammin subjektiivisen persoonallisuuden alueella tunnustamalla loogisen välttämättömyyden objektiivisen persoonallisuuden alueella. Toisin sanoen, tunnustamme tahdon olemuksen ja ajatuslakien muuttumattomuuden, mutta emme tunnusta loogista välttämättömyyttä metafysisen välttämättömyyden seuraukseksi, vaan fyysisen välttämättömyyden seuraukseksi, jonka vuoksi ihmisen ajatuslait eivät ole välttämättömiä kaikille persoonallisuuksille. Minun ajatukseni eivät ole teidän ajatuksianne, sanoo Herra.

1206. Kun elämänprinsiippi on meidät vapauttanut antologiasta ja metafysiikasta, tarvitsee meidän vain seurata annettua yleispätevää aksiomaa, elämää sen toiminnoissa, saadaksemme selville ne osapuolet, jotka kuuluvat persoonallisuuden alueelle. Olemme tällä logiikan keinolla päässeet aate-olemuksesta aate-elämään, substantisuudesta vitaalisuuteen, ajatukselle mahdottomasta idea substantialiksesta paremmin käsitettävään idea vitalikseen. Ja vaikkei aate olisikaan elämänprinsiippi, niinkuin Heinroth arvelee, on tämä kuitenkin muodostuvassa elämässä. Tulemme vain kokemuksen avulla elämänprinsiipistä aatteettomaan, orgaaniseen elämään, aatteettomasta tulemme saman kokemuksen avulla aatteelliseen elämään. Juuri siksi, että filosofi ei voi kieltää näitä kumpaakaan elämän muotoa, joista kuitenkin on uskottava, että ne ovat, vaikkakin todistamatta sitä, että ne olisivat substansseja (Petrelli), voimme kömpiä eteenpäin elävään persoonallisuuteen, jossa minän on persoonallisuuden keskipisteenä tunnustettava riippuvuutensa psyykkisestä välttämättömyydestä ja riippumattomuutensa metafysisestä välttämättömyydestä. Minä on riippumaton hermoelämän alalla, niin että se pystyy komentamaan

jäseniään, tahtoa, ymmärrystä, muistia ja mielikuvitusta; mutta koska minä on orgaanisen ja hermoelämän välillä, joista edellinen on korkeampi voima, joka on tuottanut myös minän, ja jälkimmäinen eli hermoelämä puolestaan minälle alistettu, ei minä pysty hallitsemaan tahtoa ja ymmärrystä sillä tavoin, ettei mitään himoja pääsisi hiipimään tahtoon eikä mitään ajatuksia ymmärrykseen, jotka eivät olisi minästä lähtöisin. Päivittäinen kokemus näet osoittaa, että pahat himot todellakin hiipivät tahtoon minän voimatta niitä estää samoin kuin vieraat ajatukset hiipivät ymmärrykseen minän voimatta niitä siinä hetkessä ajaa ulos.

1207. Näitä pahoja himoja, jotka hiipivät tahtoon, filosofi kutsuu subjektiiviseksi tahdoksi. Koko persoonallisuuden koostumuksesta selviää, että tahdolla on vain yksi olemus ja että koko tahto on subjektiivinen, koska minä hallitsee tahtoa, mutta filosofi ei halua tunnustaa subjektiivista minää (subjektiivista tajuntaa) eli subjektiivista persoonallisuutta, jolla on ylivalta persoonallisuuden alueella. Subjektiivisesta minästä himot tulevat tahtoon ja vieraat ajatukset ymmärrykseen. Subjektiivinen tajunta on varsinainen minä eli ihmisen toinen minä, jonka itsekkyyks tahtoo työntää luotaan, koska se ei ole objektiiviselle minälle alamainen. Anatomian ja fysiologian avulla on pikemmin todistettavissa objektiivinen ja subjektiivinen tajunta kuin filosofin järkisielun olemassaolo. On monta todistetta siitä, että subjektiivinen tajunta voi olla toiminnassa samalla aikaa kun objektiivinen tajunta on toimeton, esim. unissakäyminen, hypnotismi, näyt ja ilmestykset ym. Moni valekuollut, joka on saatu henkiin, on kertonut, että heillä oli meren pohjassa täysi tajunta ja kun heidät saatiin ylös, he kuulivat, mitä ympärillä olevat puhuivat, mutta eivät voineet liikauttaa pientä sormeaa eivätkä avata silmiään. Tämä osoittaa, että objektiivinen tajunta on ollut toimimatta estyneen verenkierron tai pienen verenkierron aivoihin tuoman ilman puutteen takia. Filosofi järkisieluineen ei hievahda paikaltaan, kun hänen pitäisi selittää sellaisia ilmiöitä.

1208. Petrelli horjuu panpsykeismin ja panpneumatismien välillä. Mutta kun molemmat elämät eivät ole vastakohtaista, on selvää, että ne luonnoltaan ovat siten määrättyjä, etteivät ne voi olla vaihtokäsitteinä. Panpneumatismia ei ole olemassa, koska hermoelämä on vain tietyllä alueella, ts. ei levittäydy yli koko ruumiin. Panpsykeismi sen sijaan on olemassa, koska orgaaninen elämä ulottuu aina hiuksiin ja kynsiin saakka. Emme väitä, että ihmisen persoonallisuus ulottuu niin kauas. Väitämme vain, että panpsykeismi täyttää ihmisen persoonallisuuden koko alan yhteisymmärryksessä universaalisen tajunnan kanssa, joka on ihmisen yleisminä. Tämä minä on alueeltaan suuri käsittäen sekä ruumiin että sielun. Panpsykeismi on siis todellinen persoonallisuus, sellaisena kuin Luoja on sen antanut; ei auta, että keskittynyt itsekkyyttä tahtoo irroittaa itsensä subjektistaan, perustustaan, olemuksestaan, ts. elämästään, joka tässä esittää olemusta, sillä tässäkin pitää paikkansa metafyyssinen välttämättömyys: jokaisen on oltava ja toimittava olemuksensa luonteen mukaisesti. Tämä on yleinen laki koko luonnossa, ihminen on sen lain alainen fyysisessä, psyykkisessä ja metafyyssisessä suhteessa. Häntä sitoo fyysinen, psyykinen ja metafyyssinen välttämättömyys.

1209. Mutta henki on vapaa, niin huutavat kaikki, jotka rakastavat vapautta, ja tämä huuto on aikakauden tunnus. Keskittynyt itsekkyyttä tekee kuitenkin tästä huudosta hätähuudon. Jos hengellä tarkoitetaan aatetta, se tosin näyttää olevan vapaa. Tässä ei aatteella tarkoiteta järjen aatteita, sillä niitä taas luonteensa mukaisesti sitoo moraalinen välttämättömyys. Aate siitä, miten pitäisi olla, on pikemminkin fixi idea, kuin leijuva ja liehuva aate, joka lentää kuin lintu, räpyttelee kuin perhonen, pörisee kuin kärpänen ja menee kuin salama idästä länteen ja pohjoisesta etelään. Mutta juuri tämä häilyvä aate ei voi olla ilman kiinnekohtaa, ei ilman subjektia, ei ilman olemassaolonsa perustetta. Kaikkien spiritualistien välttämätön aatehan on ollut, ettei aate voi subsistoida ilman olemusta, ilman substanssia. Heille on ollut täysin mahdotonta irtautua metafysiikasta. Samalla hetkellä kun eteerinen aate

yhdistyy subjektiinsa, hän on kiinni tuossa onnettomassa olemuksessa niinkuin piikki paltussa tai niinkuin täi tervassa tai kärpänen kermassa, se kyllä liikkuu, mutta ei pääse paikaltaan. Materialistit taas jättivät jäähyväiset metafysiikalle harmaalla paperilla ja iskivät itsensä kiinni materiaan, joka pysyisi horjumatta niin kauan kuin maailma seisoo. Heissä itsekkyyks tuli aivan epätoivoiseksi joutuessaan menettämään ikuisuuden, mutta mässäsi siitä edestä tässä ajassa, ettei menettäisi vallan kaikkea onneaan.

1210. Jos henki nyt on olemus, ei se voi olla absoluuttisesti vapaa, sen täytyy olla ja toimia oman olemuksensa luonnon mukaisesti. Ihminen ei voi olla perhonen eikä mesilintu, joka imisi onnea ikuisuuden kukkasista, vaan hänen on oltava ihminen ja toimittava ihmisenä, hänellä on oltava ihmisen ajatukset ja ihmisen tunteet. Juuri tämän sisältää metafyyminen välttämättömyys, juuri sen, että ihmisen on fyysisessä, psyykkisessä ja metafyyksisessä suhteessa oltava sellainen kuin on eikä toisin voi olla, se on välttämättömyys, necessarium, fatum. Ja tästä välttämättömästä voimasta hän ei pysty pääsemään eroon. Mutta tähän välttämättömään voimaan hänen on myös tunnustauduttava. Ei auta, että itsekkyyks tappelee fyysistä, psyykkistä ja metafyyksistä välttämättömyyttä vastaan. Jos aattellinen persoonallisuus olisikin ajateltavissa, on kuitenkin mahdotonta toteuttaa sitä in statu quo. Niinkuin hänen fyysisessä mielessä on ollut tunnustauduttava koko yksilöllisyyteensä, niin hänen on psyykkisessä mielessä tunnustauduttava koko persoonallisuuteensa. Jos hän leikkaa yhdenkään jäsenen tästä hengellisestä ruumiista, tulee sitä kirvelemään iankaikkisesti. Hengellisen ihmisen laita on sama kuin ruumiillisen, joka valittaa, että amputoitua ja poisheitettyä jäsentä särkee. Niin käy sen, joka heittää pois subjektiivisen tahdon, infernaalinen kiima tulee aiheuttamaan kipua ja särkyä tuossa amputoidussa ja poisheitetyssä jäsenessä.

1211. Tajuntamme puhuu selvästi sen psyykkisen totuuden puolesta, että se minä, joka tuntee, on sama minä, joka ajattelee. Mutta tunteva minä

on juuri subjektiivinen tajunta, joka on luonnollinen ja todellinen eikä vain ajateltu. Abstraktinen tajunta on vain ajateltu, ei itsetehty. Vaikka filosofista onkin hauskaa elää abstraktisessa, on toki paljon hauskempaa lapsella, joka elää universaalisessa, koko olemuksensa täyteyden tajussa. Jos filosofi mieltyykin elämään itsekkyyden vankikopissa, jossa hän tuntee olevansa oikein vapaa ja irti maailmasta, hän on kuitenkin kaiken kaikkiaan onneton, kun hänellä ei ole ketään muita kuin hän itse, jota hän voisi kiittää onnestaan. Hän imee omia tyhjiä nisiään, mutta lapsi imee äitinsä nisiä ja tuntee olonsa siinä autuaaksi. Jos lapsi helposti itkee, on hänen myös yhtä helppo nauraa. Ja yleensä lapsella ilo on voittopuolella. Jos filosofi lausuu totisen ja rehdin vakaumuksensa, hänen on tunnustettava, että onnellisin hän oli lapsena.

1212. Tunteva minä on myös ajatteleva minä. Mutta tunteva minä on passiivinen minä, se on minä, joka ottaa vastaan mitä saa korkeammalta voimalta. Se ei voi sanoa tunteille: »En tunne teitä.» Tämä minän suhde tunteisiin on se psyykkinen välttämättömyys, joka pakottaa minän ottamaan vastaan sydäimestä sekä hyvää että pahaa, suloista ja katkeraa, rakkautta ja vihaa, surua ja iloa. Jos minä yrittää vapauttaa itsensä vastakkaisesta, onnettomasta, haavoittavasta, vastustavasta aineesta, käy hänelle niinkuin talonpojalle, joka ajoi takaperin ylämäkeen ja takaperin alamäkeen ja se kävi kehnosti. Itsekkyys kyllä koettaa puhdistaa päältään tomun, lian, epäsiisteyden, mutta hänen käy niinkuin härän, joka puskee multaa tai muurahaispesää: mitä enemmän se pudistaa päältään, sitä enemmän se saa päälleen. Muuten ei voi ollakaan, kun hän on itsekkyydessään heittänyt päälleen sen loan, jota hän sitten yrittää ravistaa pois päältään. Nyt on myöhäistä ravistaa pölyjä päältään, kun alkuperäinen itsekkyys on ryvettänyt itsensä saastassa. Psyykkinen välttämättömyys on korkeampi voima, joka on ihmisluonnossa kiinni. Tästä välttämättömästä voimasta ei kukaan voi itseään vapauttaa, Minän täytyy nyt tunnustaa tunteet, passiot, vietit, vaistot, temperamentti jne.

1213. Vaikka nämä vietit olivat alkuun viattomia tarkoittaen vapaata ja siveellistä järjen elämän kehitystä, niinkuin Petrelli asian ilmaisee, eivät ne enää ole viattomia, vaikka mainittu kirjailija väittää, että vietit ovat syyttömiä vielä lankeemuksen jälkeenkin. Tämä juuri on Petrellin psykologian proton pseudos, ensimmäinen valhe. Toisilla ajattelihoilla on toki ollut sen verran tajua hyvästä ja pahasta, että heidän on ollut pakko suojautua pahoja himoja vastaan tahdon vapauden taakse, jonka vuoksi he ovat kirjoittaneetkin minän portille: Mikään paha älköön tulko tästä sisään. Mutta mistähän portista isäntä itse pääsee sisään? Minä on nimittäin isäntä hermoelämän alalla, sikäli kun metafyyminen välttämättömyys antaa minän olla isäntänä, mutta orgaanisen elämän alalla minä on sekä fyysisesti että psyykkisesti tunteiden, vaistojen, viettien ja temperamentin nöyrin palvelija. Minän on taivuttava ylivoiman edessä, mikäli minä ei halua olla suuri tyhjiys, sisältö ilman aluetta, aate ilman subjektia, sen on tartuttava kiinni kiinnekohtaan, joka psykologiassa on elämänprinsiippi, metafysiikassa hengellinen olemus, ens simplex. Jos minä haluaa saada kiinnekohdan tältä subjektiiviselta tähtitaivaalta, elämästä, on sen pidettävä hyvänään kaikki, mitä elämä antaa tai tekee, sen on pidettävä hyvänään kaikki, mihin elämä kykenee, ja elämä kykenee todella paljon enempään kuin minä, sillä minä ei pysty luomaan edes täitä, saati sitten ihmistä mutta elämä luo minän ja siksi minän on otettava lusikka kauniiseen käteen ja kumarrettava kiitokseksi elämästä.

1214. Jos minä sanoisi: »En tarvitse elämää, minä voin olla ilman tuota elämää,» kas silloin voisimme sanoa: »Oletpas mies, jos voit olla ilman elämää.» Mutta olemme huomanneet, ettei filosofi pysty olemaan ilman olemusta, vielä vähemmän hän voi olla ilman elämää. Mutta kun elämä on korkeampi voima ihmisen persoonallisuudesta, minän täytyy olla tuolle korkealle voimalle alamainen, ja kun elämällä on itsessään psyykinen välttämättömyys, täytyy myös moraalisen välttämättömyyden seurata elämää, sillä moraalinen välttämättömyys perustuu psyykkiseen. Omatuntokin kuuluu tunteisiin oikeudentunnon

nimellä. Mutta jos moraalinen välttämättömyys kuuluu tunteisiin, niin täytyy myös epämoraalisen välttämättömyyden kuulua tunteisiin, ja tunteena epämoraalinen välttämättömyys vaikuttaa minään (subjektiiviseen tajuntaan) ja pitää minää vangittuna synnin laissa. Kuuletko sitä, herra Filosofi? Epämoraalinen välttämättömyys pitää sinun minääsi vangittuna synnin laissa, sillä minä on synnin alle myyty. Ei tässä auta, että omavanhurskaus pyristelee vastaan. Mutta omallevanhurskaudelle kustantaa aivan hirvittävästi olla vangittuna synnin laissa, olla myytynä synnin alle, sillä omavanhurskaus sanoo: Onko minun oltava himojeni orja? Ei, minä vapautan itseni, minä irrotan itseni synnin inhottavista siteistä.

1215. Millä tavalla sitten vapaudutte perkeleestä? Epätoivoisella hypyllä kadotuksen yli. Tämä tapahtuu nerokkaalla järjen logiikalla, joka sanoo: Minun omatahtoni ei ole minun oma tahtoni. Kuulitteko, kuinka helposti kävi kadotuksen yli hyppääminen? Mutta suosiollinen herra, juuri tällä epätoivoisella loikalla te pulahdatte keskelle kadotusta. Ellette olisi antanut omanvanhurskauden yllyttää teitä ottamaan niin helvetillistä vauhtia tähän epätoivoiseen hyppyyn, jos olisitte antanut ennättävän armon hillitä teitä pysähtymään kadotuksen partaalle, jos olisitte pitänyt kiinni luodusta taivaanvahvuudesta ja tunnustanut kyvyttömyytenne hypätä kadotuksen yli sofismin avulla, olisi teidän pitänyt tunnustaa omatahtonne omaksi tahdoksi ja silloin teidän olisi pitänyt huutaa Pietarin kanssa: Herra, auta, me hukumme. Mutta nyt te olette vaarassa tukehtua itsekkyyteenne ja jos on niin, että tällä epätoivoisella hypyllä olette vapautunut omastatahdosta, ts. perkeleen vallasta, on teidän tästä vapautumisesta kiitettävä perkelettä.

1216. Nyt pitäisi olla päivänselvää, ettei ihminen pääse irtautumaan omasta pahasta luonnostaan sofismin avulla eikä epätoivoisella hypyllä kadotuksen yli. Vaikkei voidakaan täysin sitovasti todistaa, ts. niin, että suuren filosofin suuri järki tulisi sen omilla siteillä, logiikalla sidotuksi, täytynee olla jokseenkin vakuuttavaa jokaiselle, jolla on muistissaan

looginen johdonmukaisuus: tunteva minä on samalla ajatteleva minä, että ajattelevaa minää ei voida sofismilla irrottaa tuntevasta minästä. Johdonmukaisesti on tunteva minä sama persoona kuin ajatteleva minä. Mutta nyt tunteva minä on vangittu synnin laissa ja myyty synnin alle. Samalla ajatteleva minä tahtoo irrottautua toisesta minästään, ettei syntinen minä sitä saastuttaisi, koska omavanhurskaus huomaa sen olevan kaikenlaisten syntisten halujen ja himojen saastuttaman. Ajattelevassa minässä omavanhurskaus on logiikan avulla keskittynyt yhteen ainoaan pisteeseen. Siveellisyyden aatteesta on tullut fixi idea. Tätä fixi ideaa on vaikea saada pois ajattelevasta minästä. Siveellisyyden aate oli fixi idea juutalaisuudessa ja pakanuudessa ja kuitenkin kristinusko osoitti, että siveellisyyden aate jää aatteeksi, jota ei voida toteuttaa. Kun näet sovitus eli vanhurskauttaminen sisältää ainoastaan syyttömyyden eikä synnittömyyttä, on päivänselvää, ettei kristinusko voi toteuttaa siveellisyyden aatetta. Vaikka ajatteleva minä pystyisi repäisemään itsensä irti synnin tahraamasta puoliskostaan, ei se kuitenkaan pystyisi toteuttamaan siveellisyyden ihannetta koko persoonallisuutensa alueella. Jos kävisikin päinsä käden käänteessä selviytyä subjektiivisesta tahdosta — vaikka tuo sofismi on suorastaan luonnonvastaista, kaikkia psykologian todistuksia vastaan sotivaa — on kuitenkin ymmärrys vielä jäljellä, ja sitä vailla ei ajatteleva minä pysty olemaan. Kuinka siveellisyyden aate nyt toteutuu ymmärryksessä, kun sinnekin syntiset ajatukset hiipivät? Olisiko sekin repäistävä kahtia ja heitettävä pois se osa, joka sisältää syntiset ajatukset? Ei varmastikaan. Järkeä ei käy jakaminen kahteen osaan. Niin kuin on yritetty hajottaa rikki tahtoa, on tänä päivänä kuitenkin jäljellä vain yksi tahto, mutta vaikutelmat ovat monenlaisia.

1217. Näet nyt, hyvä herra, ettei siveellisyyden aatetta käy toteuttaminen jakamalla tahtoa tai ymmärrystä. On parasta, että annat omanvanhurskauden joutua häviölle, sillä on tullut aika, josta näkijä näki Ilmestyskirjan 12: 9-10: Ja suuri lohikäärme, se vanha käärme, jota perkeleeksi ja saatanaksi kutsutaan, koko maanpiirin villitsijä, heitettiin

maan päälle, ja hänen enkelinsä heitettiin hänen kanssansa. Ja minä kuulin suuren äänen taivaassa sanovan: »Nyt on tullut pelastus ja voima ja meidän Jumalamme valtakunta ja hänen Voideltunsa valta, sillä meidän veljiemme syyttäjä, joka yöt päivät syytti heitä meidän Jumalamme edessä, on heitetty ulos.» Ts. omavanhurskaus, joka on muuttanut itsensä valkeuden enkeliksi, syyttää herännyttä sielua sekä sisäisesti fixi ideana tahdon pyhydestä, jota se ei koskaan pysty saavuttamaan, että ulkonaisesti omanvanhurskauden palvelijoiden välityksellä, jotka syyttävät kristittyjä pyhityksen puutteesta. Kun tämä saatana heitetään ulos hengelliseltä alueelta, silloin vasta kuullaan voiton virsi taivaassa: armoitetut iloitsevat heränneiden vapautumisesta syyttävästä omastavanhurskaudesta, joka heitä oli pitänyt vankeina pitkän aikaa. Väisty nyt pois saatana ja mene helvettiin paha perkele, joka syytät murheellisia ja katuvaisia jopa armoitettujakin maan päällä!

1218. Kun olemme saaneet omanvanhurskauden fixi idean pois ajattelevasta minästä, kun olemme voineet osoittaa, että ihminen, jolla on enkelin tahto, mutta perkeleen sydän, ei voi saada tunnon rauhaa muutoin kuin vanhurskauttamisen kautta, voimme täydentää inhimillisen persoonallisuuden aatetta psykologian avulla. Asettaessamme panpsykeismin minän subjektiksi, tulee ymmärrettäväksi, että tämä panpsykeismi käsittää kummankin elämän ja kaksinkertaisen minän, joka on myös fyysisesti koossapysyvä ja vaikuttaa universaalisen tajunnan kautta yhteen ainoaan persoonallisuuteen, joka käsittää sekä tunteen, tahdon että ajatuksen. Kun näillä pääkyvyillä on subjektiivinen perustansa sydämessä (sydämestä lähtevät pahat ajatukset), on meillä siinä perusta kahden elämänmuodon ykseydelle elämänprinsiipissä. Vaikka kummankin elämän toiminta ilmenee kaksoistajunnassa — objektiivisessä ja subjektiivisessä — kahtena persoonallisuutena kaksine tahtoineen, ovat kuitenkin jakamaton ymmärrys hermoelämän alueella ja jakamaton sydän orgaanisen elämän alalla se välttämätön yhtymispiste, se ykseyspiste, jota ei edes matemaattinen ymmärrys voi jakaa. Jos ihminen näet olisi kaksoispersonallisuus, joka voitaisiin jakaa kahteen

persoonaan, pitäisi tällä olla kahden tahdon lisäksi myös kaksi ymmärrystä. Jos hänellä olisi kaksi ruumista, pitäisi hänellä myös olla kaksi päätä voidakseen muodostaa kaksi yksilöä. Tämä on niin havainnollista, ettei sitä vastaan voida mitään sanoa.

1219. Ihminen on siis ajatteleva, tunteva ja tahtova olento, joka on varustettu itsetajunnalla Järjellä, omallatunnolla, muistilla ja mielikuvituksella. Nämä sielunkyvyt eivät ole itsetehtyjä vaan Luojan muotoa antavalla orgaanisella elämällä muovaamia, joka elämä kehittyy materiassa olevasta elämänprinsiipistä. Kun mainitut sielunkykyjen toiminnat riippuvat vastaavista elimistä, kohtaa hänet toiminnoissaan 1. fyysinen välttämättömyys, joka pakottaa hänet pysyttelemään maan päällä, 2. metafyyssinen välttämättömyys hermoelämän alalla, joka pakottaa hänet ajattelemaan tiettyjen ajatuslakien mukaan, joita hän ei suinkaan ole itse säätänyt, 3. psyykkinen välttämättömyys orgaanisen elämän alalla, joka pakottaa hänet tuntemaan sekä pahaa että hyvää, sekä iloa että surua, sekä huvia että ikävystymistä, sekä autuutta että kurjuutta; hän ei näinollen ole fyysisessä, metafyyssisessä eikä psyykkisessä suhteessa suinkaan niin vapaa, kuin hän mielellään toivoisi olevansa. Näitä välttämättömyyksiä seuraa vielä moraalinen ja epämoraalinen välttämättömyys, joka panee hänet tuntemaan moraalisisessa mielessä pahaa ja hyvää, panee hänet himoitsemaan enemmän pahaa kuin hyvää, panee hänet ajattelemaan enemmän pahaa kuin hyvää. Paljonko hänellä on silloin vapautta jäljellä?

1220. Juuri itsekkyyys tahtoo olla riippumaton ja vapaa. Juuri itsekkyyys haluaa irtautua omasta prinsiipistään, kiinnekohdastaan, eikä kuitenkaan voi olla ilman kiinnekohtaa, perustaansa. Sen on kiinnittäytyttävä lähimpään, mistä se saa kiinnekohdan. Mikä se kiinnekohta on? Materia oli ensimmäinen kiinnekohta, josta itsekkyyys otti kiinni, siitä syntyi materialismi. Toinen kiinnekohta, josta itsekkyyys sai kiinni, oli häviämätön sielun olemus, ens simplex. Ollakseen oikein vapaa repäisi itsekkyyys olemuksensa irti sidotusta materiasta, koko organismista ja

orgaanisesta elämästä. Mutta tuliko hän sillä vapaammaksi? Ei, hänen oli silti oltava sidottuna omaan olemukseensa ja siten oltava ja toimittava olemuksensa luonnon mukaan. Hän ei päässyt irti metafysiikasta. Kun itsekkyyys vihaa kaikkea pakkoa, myöskin moraalista ja uskonnollista, se repäisi itsensä irti moraalisesta välttämättömyydestä ja kiinnittyi omaanvanhurskauteen. Siinä hän sitten on niin kuin kärpänen kerma-astiassa, mutta väittää kuitenkin, että henki on vapaa.

1221. Kun tahto ja ymmärrys ovat kehittyneimpiä filosofilla, joka pääättelee omasta rakastettavasta persoonastaan jumaluuteen, olemme teologiassakin saaneet kauhean suuren filosofin Jumalaksi, olemme saaneet tunteettoman Jumalan, jolla on vain tahto ja ymmärrys. Filosofin täytynee olla kuitenkin hyvin itserakas, kun hän kuvittelee olevansa täydellisen ihmisyyden täydellinen ihanne. Tästä itsetehdystä ihanteesta hän pääättelee rohkeasti jumaluuteen. Kaikki ne ominaisuudet, jotka filosofilla on pienessä mittakaavassa, Jumalalla on suuressa, itse itsekkyyttä lukuunottamatta. Filosofin on tunteeton, hänen Jumalansa on myös tunteeton. Filosofin ei tunne mitään moraalista välttämättömyyttä, ei myöskään hänen Jumalansa. Filosofilla on kaikki sydämen ominaisuudet tahdossa, sama koskee hänen Jumalansaakin. Jos tarkastelemme tätä kauhean suurta filosofiaa, ts. filosofin Jumalaa, tohdimme tuskin häntä lähestyä, niin hirvittävältä hän näyttää. Hän on ensiksikin metafyyssinen olemus ja hänen on siis toimittava olemuksensa luonnon mukaan. Moraalinen välttämättömyys ei estä häntä toimimasta toisin kuin hän toimii, vaan häntä sitoo metafyyssinen välttämättömyys. Tämä ei olisi niin pelottavaa, jos tuntisimme hänen oikean luontonsa. Mutta filosofin Jumala on nyt tunteeton Jumala. Häntä eivät liikuta katuvaisten huokaukset eivätkä kyynelvet. Jos joku katuvaisten ja parannusta aikova syntinen tulee hänen luokseen, tämä voi pian tulla hurmahenkenä ulosajetuksi.

1222. Kun sydämen ominaisuudet on alistettu tahdon alaisuuteen, leijuu tahto kaikkien motiivien yläpuolella; vain hänen tahdostaan johtuu,

haluaako hän armahtaa. Tahdolle ei ole mitään välttämätöntä motiivia, minkä vuoksi hänen pitäisi armahtaa ja pelastaa. Jos kaikki ovat syntisiä, ei hän oikeudenmukaisuuden vaatimusten mukaan voi armahtaa muita kuin sitä, joka oman parannuksen avulla saavuttaa hyveen korkean ihanteen. Jumala on pyhä ja vanhurskas ja oikeudenmukainen, kaikki nämä motiivit ovat riittäviä taivuttamaan tahtoa tuomitsemaan. Missä olisi motiiveja tahdon taivuttamiseksi säästämään? Kun nämä motiivit ovat tahdosta riippumattomia, tahto leijuu toisaalta motiiviansa yläpuolella, samalla kun oikeudenmukaisuuden vaatimukset toisaalta eivät ole tahdon alapuolella, vaan yläpuolella muuttumattomaan jumaluuden olemukseen perustuneina. Sellaisessa suhteessa toisiinsa ovat filosofin tajunnassa oikeudenmukaisuus ja laupeus, niin että oikeudenmukaisuuden laki on järkähtämätön fixi idea, mutta laupeus riippuu kokonaan tahdosta. Jumala ei voi muuttaa ikuista oikeudenmukaisuuttaan, mutta laupeutensa hän voi ottaa tai antaa. Tässä on siis asetettu metafyyssinen välttämättömyys, mutta psyykinen otettu pois. Miksi metafyyssinen välttämättömyys tuli välttämättä järkkymättömäksi filosofin Jumalassa?

1223. Filosofi itse tuntee olevansa riippuvainen metafyyssisestä välttämättömyydestä, mutta tunteettomana hän ei ollenkaan tunne fyysistä välttämättömyyttä. Hänen muovaamansa käsitteet riippuvat ajatuslaeista, mutta ajatuslait taas riippuvat hänen olemuksensa luonnosta. Hänen on moraalissa niinkuin kaikessa muussakin ajateltava olemuksensa luonnon mukaisesti, ja siksi oikeudenmukaisuuden käsite on hänelle fixi idea, mutta laupeus ehdollinen. Oikeudenmukaisuus on filosofille velvollisuus, mutta laupeus ei. Maan korkeimmalla tuomarilla on peräänantamaton velvollisuus olla oikeudenmukainen, mutta hänellä ei ole mitään moraalista velvollisuutta armahtaa rikollista. Laupeus riippuu siis hänen tahdostaan, mutta oikeudenmukaisuus ei, koska se on velvollisuus. Yhteen pisteeseen keskittynyt omavanhurskauden vaatimus on aina moraalinen välttämättömyys, joka on tahdon yläpuolella korkeampana voimana, joka ei riipu tahdosta. On siis päivänselvää, että

oikeudenmukaisuuden laki on ehdoton, mutta laupeuden laki on ehdollinen; oikeudenmukaisuus on velvollisuus, mutta laupeuteen ei ole mitään ehdotonta velvoitetta.

1224. Siksi oikeudenmukaisuus maallisessa laissa käy ennen armoa ja armon yläpuolella. Tuomari ei saa olla laupias, mutta oikeudenmukainen hänen on oltava säilyttääkseen arvonantonsa tuomarina. Ei paljonkaan katsota tuomarin omaa pyhyttä ja vanhurskautta, mutta hänen oikeudenmukaisuutensa suhteen on suuria vaatimuksia. Tässä johtuvat mieleen kuuluisan Areiopagin tuomarit, jotka pitivät istuntonsa pimeässä, ettei mikään säälin tunne olisi häirinnyt oikeuden jakamista, säälin, jonka rikollisen tuskan näkeminen olisi voinut aiheuttaa. He siis ahkerivat tukahduttaa kaikki jalot tunteet rinnastaan, kun kunnianhimo velvoitti heitä ankarasti seuraamaan oikeudenmukaisuutta. Heille oli moraalinen välttämättömyys pitää yllä arvonantoaan tuomareina. Tämä johtuu filosofisesta yksipuolisuudesta, joka hermoelämän alalla tunnustaa metafysisen välttämättömyyden, mutta ei tiedä mitään orgaanisen elämän alalla olevasta psyykkisestä välttämättömyydestä.

1225. Jos tarkkaamme Korkeimman Tuomarin toimintatapaa ihmisten suhteen, havaitsemme laupeuden käyvän ennen oikeudenmukaisuutta hänen suhteessaan lankeileviin lapsiinsa. Tosin Jumalan ankara vanhurskaus ilmeni hänen suhteessaan Israelin lapsiin. Mooseksen aikana hän jo tahtoi hävittää tuon nurjan sukukunnan, ja todella, jos Jumala olisi ollut maallinen hallitsija, ankara ja oikeudenmukainen kuningas, ei hän olisi taipunut Mooseksen esirukouksiin eikä säästänyt kansaa, sillä oikeudenmukaisuuden vaatimus oli ilmeisesti tässä tapauksessa pyhä velvollisuus hävittää kerettiläiset ja puhtaasta opista luopuneet. Mutta laupeus kulki tässäkin ennen oikeudenmukaisuutta. Mikä olisi velvoittanut Jumalaa säästämään nurjaa ja jumalatonta sukukuntaa, joka aikoja sitten oli tullut kuolemaan vikapääksi. Senkö tähden, että hän tarvitsi heitä saavuttaakseen luomisensa päämäärän? Mutta melkein kaikki filosofit väittävät, ettei Jumala tarvitse ihmiskuntaa, koska hänellä

on kaikkea itsessään kylliksi. Mikä moraalinen velvollisuus hänellä sitten olisi säästää ihmissukua? Mitä filosofi sanoo? Onko Jumala velvollinen säästämään ihmissukua? Onko Korkein Tuomari velvollinen olemaan laupias pahantekijälle, joka on tullut kuolemaan vikapääksi? Ei varmastikaan.

1226. Miksi hän sitten antaa armon käydä oikeuden edellä hallituksessaan? Siksi, että hänen persoonallisuudessaan on psyykkiseen välttämättömyyteen perustuva moraalinen välttämättömyys. Filosofin moraalinen välttämättömyys taas perustuu metafyyssiseen välttämättömyyteen. Jumala on armollinen ja laupias sen tähden, että hänellä on äidinsydän, mutta sellaista sydäntä ei ole filosofilla. Tämä koko rakkauden syvyyden käsittävä äidinsydän on myös moraalinen välttämättömyys, joka on paljon korkeammalla tahdon yläpuolella kuin filosofin järjessä oleva välttämättömyys. Mutta juuri tämän äidinsydämen on filosofi ryöstänyt Jumalalta, koska filosofi on itse tunteeton olio, rautakanki, joka ei tunne muuta kuin tulisen pätsin kuumuutta. Hän tuntee moraalisen välttämättömyyden järjessä, mutta sydämessä olevaa moraalista välttämättömyyttä hän ei tunne. Ajattelija! Filosofi! Et ole vapaa, niin kauan kun metafyyssinen välttämättömyys sinua sitoo. Sinun täytyy olla ja ajatella oman olemuksesi luonnon mukaisesti. Mutta riistä itsesi irti metafyyssisistä siteistä, jos voit, tule idealistiseksi persoonallisuudeksi, jossa minällä on korkein voima ja jossa minä on riippumaton kaikista fyysisistä, metafyyssisistä, psyykkisistä ja moraalista välttämättömyyksistä.

1227. Mutta kun aatteellinen persoonallisuus ilmenee tajunnassamme ainoastaan hypermetafyyssisenä mahdollisuutena abstraktisissa aatteissa, joilla ei ole kestävyyttä filosofiassa eikä teologiassa, jonka vuoksi nämä abstraktiset aatteet tuntuvat katoavilta meteoreilta hypermetafyyssisessä maailmassa, ei edes filosofi uskalla tehdä itsestään idealistista persoonaa tai idea realista, jolle kaikki mahdollisuudet olisivat todellisia ja kaikki mahdottomuudet mahdollisia Meistä on mahdotonta ajatella, että Jumala

tekisi hyvän pahaksi tai oikean vääräksi, sillä silloin itse perkelekin olisi Jumala, koska perkele usein tekee oikean vääräksi ja hyvän pahaksi, esim. uskonnonvainoissa. Meidän ajatuksemme ei pysty nousemaan psykologiaa ja metafysiikkaa korkeammalle. Me emme siis voi ajatella, että Jumala voisi muuttaa perkeleen olemuksen ja tehdä tästä metafyyisistä tietä enkeliä; mahdottomalta näyttää sekin, että Jumala voisi kääntää perkeleen tahdon, joka kuitenkin ihmiseen nähden on mahdollista fyysistä tietä. Kaikki nämä mahdottomuudet tekevät todennäköiseksi, ettei Jumala ole pelkästään idealistinen persoonallisuus, vaikka sellainen persoona ei olisikaan aivan mahdoton ajatella.

1228. Yhtä vähän voimme yhtyä materialisteihin tai karkeampiin panteisteihin, jotka väittävät Jumalan alussa olleen aatteettoman ja tahdottoman luonnonvoiman, joka vain ihmisen kautta voi tulla tajuikeksi. Pelkäämme itsekkyyden tässä haaksirikkoutuvan kovaan loogiseen välttämättömyyteen. Tosin vanha käärme on tehnyt monta konnankoukkuu saadakseen maailman kuvittelemaan, että se on oikea Jumala, mutta panteismin alueella sen tuskin onnistuisi tehdä itsestään Jumalaa. Tosin on totta, että ihmisen alku on sokea luonnonvoima, elämänprinsiippi, joka kehittyy vähitellen itsetajunnaksi, mutta ihminen ei ole edellytyksetön; hänellä on alku ja hänen on aina tunnustettava yläpuolellaan oleva korkeampi voima, hän ei ole itse tehnyt itseään. Joskin elämänprinsiippi itse olisi aate — niinkuin Heinroth ajattelee — ei sekään aate olisi edellytyksetön, koska on yhtä mahdotonta todistaa, että olemus voisi syntyä itsestään. Niin kauan kuin metafyyisinen ja looginen välttämättömyys pakottaa meidät pysymään äärellisen rajojen sisällä, emme voi todistaa, että substantia existit ante existentiam suam, emme myöskään voi todistaa, että existentia existit ante substantiam suam. Myöskään emme voi todistaa, että existentia est idem quae substantia.

1229. Olemme tosin huomanneet, että nämä metafyyiset määreet ovat enemmän fyysisiä kuin metafyyisisiä, sen jälkeen kun olemme ottaneet kiinni elämänprinsiipistä, joka on existentia sine essentia et sine

substantia. Mutta jos elämänprinsiippi olisi aate, silloin ei vain varis vaan myös toukka ja ruohonkorsi maassa olisivat persoonia. Mutta niin pitkälle personifioimisessa ei materialismi eikä panteismi mahtane tulla. Meidän on siis pysyttävä ihmiselle mahdollisessa: aate ja elämänprinsiippi eivät ole identtisiä. Minä ei ole subjekti, vaan predikaatti. Minällä on peruste olemiseensa, ja tämä peruste ei ole minä. Existentia non est substantia. Kun elämä ihmisessä on samanaikainen ruumiin kanssa, voisimme ehkä tavallisten ajatuslakien mukaan tehdä päätelmän, että elämä ja substanssi Jumalassa ovat samanaikaisia. Mutta tämän ensimmäisen aatteen synnystä emme voi tehdä vähäisintäkään käsittelyä. Me emme voi sanoa, että idea realis olisi ennen idea substantialista, varsinkaan, kun idea substantialis on ajatukselle mahdoton. Idea vitalis on mahdollisempi, koska idea ei voi olla ilman elämää; mutta tässäkin meitä kohtaa luonnossa oleva vastakkaisuus: elämä ja aate eivät ole vaihtokäsitteitä, niitä ei voida panna toistensa paikalle.

1230. Toisaalta ei voida panna toistensa paikalle myöskään käsitteitä idea realis ja idea realisata. Abstraktinen aate on tosin idea realis, sikäli kuin se ei ole vain mahdollinen, vaan myös todellinen, mutta se ei ole todellinen, ennenkuin se on todellistettu. Emme voi ajatella muutoin kuin että luomakunta, luonto, on toteutunut aate. Mutta tämä suhde osoittaa vain sen, että aate oli ennen materiaa, jopa ennen sitä kaikkea, mitä kutsutaan todellistetuksi aatteeksi. Mutta juuri tässä on nyt looginen solmu: koska aate kaiken inhimillisen kokemuksen mukaan ei itse voi olla edellytyksetön siten, että se olisi ajateltavissa pelkkänä paljaana aatteena, ei edes korkeimmassa persoonallisuudessa, joka oli perustana sille minälle, joka yllä esitetyn mukaan ei voi olla pelkästään persona idealis, määrittelemätön ja luonteeton persoona, täytyy sen siis olla persona realis, jolla on luonne, joka toimii tiettyjen perusaatteiden mukaan ja joka ei voi toimia vastoin omaa luontoaan. Tämän arvoituksen Jumala yksin pystynee ratkaisemaan.

Huomautus: Siltä matalalta näkökannalta, missä nyt olemme, voimme kuvitella, että Jumalan luomisaate oli ikuinen ja että tämä aate todellistui ajassa. Mutta toisaalta meidän on kuviteltava, että Jumalan luomisaate on jo ikuisuudessa todellistunut Jumalan tajunnassa; kuitenkin Martensen väittää dogmatiikassaan, että Jumala alistuu historian ehtoihin, että hän siis alistuu meidän lapsellisiin ajan ja paikan kuvitteluihimme; silloin nousee kysymys, toimiiko Jumala mielivaltaisesti vai toimiiko hän olemuksensa luonnon mukaan, niin ettei hän voi toimia toisin. Meidän rajoittunut järkemme ei pysty käsittämään, miksei Jumala voinut estää syntiinlankeemusta. Oliko hän jo ikuisuudessa päättänyt, että ihmisen on langettava, vai oliko hän ainoastaan edellyttänyt lankeemuksen joksikin sellaiseksi, jota hän ei voisi estää. Edellisessä tapauksessa Jumala olisi pahan prima causa, alkusyy. Jälkimmäisessä tapauksessa hän ei olisi kaikkivaltias, koska hän ei voinut estää lankeemusta. Jos on totta, että Jumala on määrännyt ihmisen tahdon olemaan itseään määräävä, Martensen, nousee kysymys, miksi hänen piti tehdä ihmisestä sellainen, että tämän piti itse määrätä kohtalonsa. Kaikki tämä on järjellemme käsittämätöntä. Mutta jos voidaan sanoa, että ihminen itse on syypää onnettomuuteensa, kun hänellä silloin vielä oli vapautensa, ei siitä seuraa, että hän sidottuna määräisi kohtalostaan sen jälkeen kun hän on menettänyt vapaan tahtonsa, liberum arbitrium. Hänen on nyt oltava synnin orja, kunnes Poika tekee hänet vapaaksi. Jumala ei nyt määrää historian kulkua, vaan perkele hallitsee nyt maailmaa. Kun Jumala ei meille käsittämättömistä syistä estänyt syntiinlankeemusta, hän ei estä myöskään perkelettä hallitsemasta maailmaa. Niinkuin Jumala ikuisuudessa näki ennalta syntiinlankeemuksen, niin hän on myös nähnyt edeltä, että Kristus tapettaisiin ja Juudaksesta tulisi kavaltaja. Mutta kaikki tämä on tapahtunut vastoin Jumalan tahtoa, ja syy siihen, miksei Jumala ole estänyt tämän maailman ruhtinasta väkivalloin, perustuu moraalisen välttämättömyyteen Jumalan omassa persoonallisuudessa. Jumalan täytyy olla ja toimia oman olemuksensa luonnon mukaisesti. Samoin perkeleen on toimittava oman olemuksensa mukaisesti. Sama

metafyysinen lause pätee myöskin ihmisestä, mutta tätäpä eivät Martensen ja muut rationalistit pidä mahdollisena myöntää, koska vapaus katoaa sen tien. Mutta ihmisen luonto voi kokea sovituksessa muutoksen. Tämä muutos ei riipu ollenkaan hänen tahdostaan. Jumalan metafyysisen ja siitä riippuvan moraalisen välttämättömyyden takia Jumalan persoonallisuudessa hajoaa kysymys supralapsaarisen ja infralapsaarisen riidan välillä kokonaan ja samoin häviää kysymys siitä, alistuuko Jumala historian ehtoihin, sillä kun Jumalan on oltava ja toimittava olemuksensa luonnon mukaisesti, häviävät kaikki mielivaltaiset ehdot sekä historiasta että henkimaailmasta. Perkele ei voi toimia toisin kuin toimii maailmassa. Jumala ei voi väkisin vääntää niskoja nurin siltä hirviöltä.

1231. Meille syntisille riittää tietää, että meillä on armollinen ja laupias Jumala. Mutta kun apostoli sanoo, etteivät he välitä Jumalan tunnosta, on välttämätöntä ei ainoastaan tietää, vaan myös tuntea Jumalan armo. Juuri se, että on Jumalan tuntoa, on jotain enemmän kuin pelkkää tietoa. Kristittyjen Jumala ei ole suinkaan hirvittävän suuri tunteeton filosofi. Suurelle filosofille ei mikään muu merkitse mitään oikeudentunnon rinnalla. Kun hänellä ei ole äidinsydäntä, hän ei tunne äidinsydämen hellyyttä. Hän ei tunne äidinsydämen sisältämää moraalista välttämättömyyttä. Hän tuntee vain järjessä asustavan moraalisen välttämättömyyden. Tuo moraalinen välttämättömyys ilmenee fixi ideana lainsäädännössä, vaikka yksi moralisti kritikoi toista, niin ettei käsite oikeasta ja väärästä ole koskaan ehdoton.

1232. Järjessä oikeuden ja oikeudenmukaisuuden nimellä esiintyvä moraalinen välttämättömyys on ilmeisesti eri kuin hellässä äidinsydämessä oleva moraalinen välttämättömyys. On olemassa eri laki kuin järjessä oleva oikeudenmukaisuuden laki. Jos filosofin Jumala on vanhurskas ja oikeudenmukainen Jumala, ei hän ole kuitenkaan todellinen armon, rakkauden ja laupeuden Jumala, koska rikollisen armahtamisesta ei ole tullut velvollisuutta, moraalista välttämättömyyttä. Jos siis tunnustamme järjessä olevan moraalisen välttämättömyyden,

joka perustuu sydämessä olevaan metafyyssiseen ja loogiseen välttämättömyyteen, mikä välttämättömyys taas perustuu psyykkiseen välttämättömyyteen, ts. jos sovellamme nämä välttämättömyydet jumaluuteen, on meillä hänessä enemmän kuin metafyyssinen persoona, jonka minän on toimittava olemuksensa luonnon, oikeudenmukaisuuden, johdonmukaisuuden ja luonteensa mukaisesti.

1233. Tämän lisäksi Jumala on myös psyykkinen persoona, jonka minän täytyy toimia olemuksensa luonnon mukaan oikeuden mukaisesti, johdonmukaisesti moraalisen luonteensa mukaan. Mutta tässä meidät kohtaa kysymys: mikä mahti ihmisessä määrää hänen moraalisen luonteensa? Filosofi sanoo, että se on tahto. Mutta vieläkö hän voi todistaa, että tahto on persoonallisuuden alueen korkein voima? Eikö minä ole korkeampi kuin tahto idealistisen persoonallisuuden alueella? Missä minä hallitsee tahtoa ja ymmärrystä, siellä minä määrää omaa luonnettaan. Itsekkyuden perimmäinen tarkoitus onkin määrätä omaa luonnettaan. Mutta persoonallisuudessa, jossa minällä ei ole korkeinta valtaa, siellä täytyy olla korkeampi voima, joka määrää luonnetta fyysisessä, psyykkisessä, metafyyssisessä ja moraalisisessa suhteessa. Minä ei määrää ihmisen fyysistä luonnetta, yksilöllisyyttä. Minä ei määrää metafyyssistä luonnetta, korkeammat lait määräävät ajatuslakeja, samoin sielunkykyjä ja niiden keskinäisiä suhteita. Kaikki tämä pitäisi filosofin tunnustaa. Samoin se voima, joka määrää fyysisen luonteen, on jotain muuta kuin minä, (vietit, vaistot, tunteet, temperamentti). Kun edellisessä luvussa on todistettu fyysisesti, psyykkisesti ja loogisesti, että subjektiivinen tahtokin kuuluu persoonallisuuteen, täytyy minän eli hermoelämän alalla vallitsevan minä-tahdon luonteen pysyä orgaanisen elämän alalla olevan minä-tahdon luonteen mukaisena, ja kun minä-tahdon luonne — Martensenin mukaan — on hermoelämän alalla hyvä, mutta orgaanisen elämän alalla oleva minä-tahdon luonne paha, kumoavat luonteet toisensa, ts. ihminen on sekä paha että hyvä ja hänen moraalinen luonteensa on nolla. Mutta omavanhurskaus ei ole siihen tyytyväinen, se haluaisi saada ainakin pienen plussan laskuihinsa.

1234. Jos näet Jumala ei voi vaatia mitään siltä, joka ei ole mitään velkaa, ei velattomalla omavanhurskaudellakaan ole mitään vaadittavana Jumalalta, vaan se maksettuna kuitataan ja sillä omavanhurskaus on selvinnyt kaikesta tilinpidosta Jumalan kanssa. Mutta onko hän sitten onnellinen, kun hänellä ei ole mitään vaatimuksia eikä velkoja? Jo vain, ainakin hän on riippumaton ja vapaa kaikista jälkiselvittelyistä. Kas siinä meillä on itsekkyyks, riippumaton ja vapaa, sen ei tarvitse kursailla korkeamman voiman edessä. Jos tämä olisikin ihmisen todellinen suhde Jumalaan, ei hänen asemansa olisi aivan epätoivoinen. Hänhän voisi silloin käyttää hyväkseen kaikkea, mihin itsekkyyks pystyy. Mutta nyt ei omavanhurskaus ole oikein tyytyväinen tähän asemaan. Hän kuvittelee, että hänellä on koko joukko vaateita Herraltamme. Hän väittää olevansa positiivisesti hyvä, Petrelli. Ja vaikkei Martensen dogmatiikassaan väitäkään samaa, seuraa sama positiivinen hyvyys hänen moraalisytemistään, jossa omatahto suljetaan pois persoonallisuudesta ja jäljelle jää vain hyvä tahto minä-tahtona. Sellaisella henkilöllä, jolla on hyvä tahto, on odotettavissa jonkinlainen palkinto, puhumattakaan siitä, että häntä ei tuomita, sillä hyve palkitsee itsensä ja tulee vieläkin palkituksi. Mutta kuinka omavanhurskaus joutuukaan nolostumaan. Hänhän saa kuulla, että ihminen on positiivisesti paha, sen vuoksi, että hänen omatahtonsa on hänen oma oleellinen tahtonsa ja ettei hänellä olekaan mitään hyvää tahtoa, josta kerskaisi, ei ainakaan sellaista, minkä minä olisi valmistanut tai tehnyt. Tämä selviää siitä, että yllämainitut välttämättömyydet ovat sitoneet ihmisen, niin ettei itsekkyyks ole itsenäistä ainakaan ihmisessä, vaan hän ainoastaan kuvittelee olevana vapaa abstraktisessa aatteessa, ikäänkuin hän olisi aatteellinen persoonallisuus, vaikkei hän voikaan olla ilman metafyyisistä välttämättömyyttä taikka ilman olemusta ja substanssia. Hän ei voi olla ilman substanssia, ja siinä juuri on kirous.

1235. Voinette helposti käsittää, hyvä herra, että joka on kiinni substanssissa, hän ei ole vapaa, hänen on toimittava olemuksensa luonnon mukaisesti. Tämä olemus sisältää perustan kaikkiin

välttämättömyyksiin. Jos meillä siis on substantinen persoonallisuus, on meidän myös alistuttava kaikkiin substanssin ehtoihin olemisessamme. Eksistenssi riippuu essentiasta ja substantiasta, ei päinvastoin. Ihmisen persoona näet muistuttaa elukkaa näkinkuoressa, jonka on kannettava taloan mukanaan, koska se ei voi olla ilman tuota kiinnekohtaa. Jos näkinkuori katoaa, on elukkakin tuomittu tuhoon. Niin on siis minän laita, kun se ei pysty olemaan ilman olemustaan. Ehkä oli parhaiksi itsekkyydelle, että se sai sellaisen olemuksen, joka estää sitä pakenemasta. Ehkä itsekyys metafyyssisen olemuksensa substanssin takia lopulta joutuu vangituksi synnin lakiin. Silloin hänen täytyisi tunnustaa olevansa positiivisesti paha, ja sellaisena hän tarvitsisi Vapahtajaa.

1236. Todistelumme tähtää siihen, että ihminen psyykkisellä välttämättömyydellä on alistettu moraaliseen välttämättömyyteen, niinkuin epämoraalinen välttämättömyyskin seuraa häntä, ja koska juuri epämoraalinen välttämättömyys on vallitseva hänen luonnollisessa tilassaan, hän on positiivisesti paha. Itsekyys on Jumalan vihollinen, koska Jumala on itsekkyyden vastakohta ja negaatio. Jumala on riippuvainen moraalisesta välttämättömyydestä, ja tämä moraalinen välttämättömyys pakottaa hänet olemaan laupias. Filosofi on niinkuin Venäjän keisari, jonka on moraalisen välttämättömyyden takia oltava ankara ja oikeudenmukainen. Hänen velvollisuutensa on olla oikeudenmukainen, mutta mikään velvollisuus ei ole olla laupias, koskapa filosofin moraalinen välttämättömyys asustaa järjessä fixi ideana, mutta hän ei tunne äidin sydämen hellyyttä. Jos siis kuvittelisimme täydellisen ihmisyyden parhaan ihanteen, ei ainakaan tunteeton filosofi vastaisi sitä ihannetta. Pikemminkin ihannettamme vastaisi hellä kristitty äiti, sillä hänen persoonassaan ovat ymmärryksessä asuva oikeudenmukaisuuden laki ja sydämessä asuva rakkauden laki sellaisessa suhteessa toisiinsa, että armo käy oikeuden edellä. Hänelle on velvollisuus rangaista tottelemattomia ja tuhmia lapsia, mutta vielä suurempi velvollisuus on uhrata itsensä onnettomien puolesta. Tämä moraalinen välttämättömyys

on syvällä koko elävässä luonnossa. Katsohan koppeloä, kun sen poikaset ovat vasta kuoriutuneet, kuinka suuri onkaan siinä äidin rakkaus. Sitä saa vetää kaulasta, ennenkuin sen saa pois munien päältä, joissa poikaset piipittävät. Siinä on äidin tunne niin voimakas, että se kumoaa elämän rakkauden. Se menee kuolemaan pelastaakseen lapsensa. Siihen ei mikään järjessä asuva moraalinen välttämättömyys ketään pakota, olkoon kuinka suuri moralisti tahansa. Mutta sydämessä asuva moraalinen välttämättömyys voi pakottaa tahtoa ja ymmärrystä, se voi pakottaa itseään itsekkyyttäkin kieltämään itsensä.

1239. Tämän itsekkyyden negaation täytyy olla peruspiirteenä itsensä uhraavan persoonallisuuden luonteessa, eikä Luoja, joka on antanut elolliselle olenolle sellaisen moraalisen välttämättömyyden, voi itse olla vailla perikuvaa siitä, minkä mukaan moraalinen välttämättömyys on elollisessa oiossa muovattu. Meillä on oikeus tehdä elollisen luonnon todistuksesta se johtopäätös, ettei luojalta puutu vanhimman sydämen hellyyttä. Mutta juuri tuota hellyyttä puuttuu filosofilta ja juuri siksi hän on täydellisen ihmisyyden huono ihanne. Häneltä puuttuvat juuri ihmisluonteen jaloimmat piirteet, nimittäin itsensä uhraaminen, joka on itsekkyyden negaatio.

1240. Järjen oikeudenmukaisuus ei voi korvata äidinsydämen hellyyttä. Oikeudenmukaisuus näet on kyllä velvollisuus, johon ihminen tuntee olevansa sidottu. Mutta tahtoa ei sido moraalinen välttämättömyys, sillä ihminen voi olla epäoikeudenmukainen. Niin kyllä, filosofi sanoo, hän voi olla kova ja laupeudetonkin, ja siksi tahto onkin vapaa, mikään moraalinen välttämättömyys ei voi häntä pakottaa. Aivan oikein, hyvä herra, mutta se on myös todiste tahdon sidonnaisuudesta, sillä juuri silloin epämoraalinen välttämättömyys pakottaa sitä olemaan tottelematta järjen tai omantunnon ääntä. Juuri silloin infernaalinen passio on vahvin, kun tahto eli minä on vangittu synnin lakiin. Mutta filosofi ei voi käsittää tätä kristillistä kokemusta, että se otti minut kiinni synnin laissa. Se ei voi käsittää, että itse minä-tahto on vangittu synnin

laissa, koska omavanhurskaus — ainoa hyvä, mitä ihminen voi tehdä — on järjen toiminnan takia tullut fixi ideaksi ja ilmenee järjessä todellisena hyvänä, joka täältä käsin pyrkii tahtoon. Mutta juuri tämä omavanhurskaus on suurin synti Sovittajaa kohtaan, koska se on epäuskon perustana.

1241. Loogisesti on aivan oikein, että filosofi omistaa omanvanhurskauden omaksi työkseen, sillä tuon vanhurskauden saa minä aikaan tahdon ja ymmärryksen avulla. Minällä on näet hämärä aavistus iustitia originaliksesta, joka osoittaa, miten ihmisen olisi oltava. Tätä aatetta filosofi yrittää toteuttaa ajattelemalla ymmärryksellään tätä aatetta, jonka avulla oikean ja oikeudenmukaisuuden käsitteet muovautuvat oikeuskäsitteiksi eli yleisiksi moraalin ja luonnonoikeuden peruslauselmiksi. Kun ihminen aina pitää omasta aikaansaannoksestaan, itserakkaus ja omavanhurskaus herättävät tahdossa halun pyrkiä tämän hyveen ihanteeseen; mutta kun filosofi tuntee, ettei hän kaikessa pysty saavuttamaan tätä täydellisyyden ihannetta, hän jättää tämän aatteen toteuttamisen sikseen ja sanoo, ettei mikään ole hyvää, paitsi hyvä tahto, Martensen. Niin kuin tahto yksin muodostaisi koko persoonallisuuden! Miksei hän sitten sano, ettei mikään ole hyvä, paitsi minä?

1242. Mutta tuo psykologinen lause on havaittu aivan vääräksi, kun useissa kohdin tässä tutkielmassa olemme osoittaneet, että fyysiset, psyykkiset, metafysiset ja moraaliset välttämättömyydet sitovat tahtoa. Filosofi on itsekin vaikuttanut tahdon sidonnaisuuteen siten, että hän tarttui kiinni metafysiseseen välttämättömyyteen, hän ei siis pysty olemaan persona idealis, vaan hänen on oltava persona substantialis, josta yllä on riittävästi puhuttu. Edellä on jo kyllin puhuttu käsitteiden persona idealis, realis ja substantialis välisestä erosta.

1243. Kun edellä mainitsimme, että lasta ei katsota persoonaksi, ennenkuin kaikki sen taipumukset ovat kehittyneet, siitä seuraa, että myös psyykkisten ja moraalisten taipumusten eikä vain fyysisten ja

metafyysisten, on kehityttävä, ennenkuin persoonallisuuden luonteen voi sanoa täysin muodostuneen. Persoonallisuuden aate ei ole sillä toteutunut, että ihminen on oppinut käyttämään järkeään oikein, sillä järki ei ole korkein voima persoonallisuuden alueella. Filosofi katsoo persoonallisen luonteen olevan valmis, kun moraalinen tahto on järjessä. Mutta olemme useissa kohdin osoittaneet, että passiot määräävät ihmisen moraalisen luonteen, jonka vuoksi järjessä oleva moraalinen tahto ei voi määrätä ihmisen moraalista luonnetta, koska tuo tahto on positiivisesti, mutta ei absoluuttisesti vapaa, ainoastaan hermoelämän, mutta ei orgaanisen elämän alalla. Siksi sanomme, että ihminen, jolla on hyvä pää, mutta paha sydän, on hyvin kaksimerkityksinen henkilö, ja mitä tulee siihen, että Jumala katsoisi hyvään tahtoon, olemme edellä osoittaneet, että Jumala katsoo sydämeen, ei tahtoon.

1244. Panpsykeismistä seuraa, että ihmisen moraalinen luonne ei riipu ihmisen omasta tahdosta, vaan korkeammasta voimasta, joka hallitsee panpsykeismissä, ts. passiot hallitsevat orgaanisen elämän alueella ja käsittävät myös hermoelämän ja tahraavat myös järkisielun, niinkuin edellä on osoitettu. Filosofi ei voi myöskään todistaa panpneumatismia, sillä hänen on tunnustettava, että järkisielun vaikutukset lankeavat vain tietylle alueelle, Petrelli. Panpneumatismilla tarkoitetaan järkisielun eli hermoelämän ulottumista toimimaan kaikkialla koko ihmisessä eli järkisielun mukanaoloa koko organismissa. Panpsykeismillä taas tarkoitetaan orgaanisen elämän mukanaoloa koko organismissa. Koko ihmisen persoonallisuuden alueella vaikuttavan voiman on oltava sen voiman yläpuolella, joka vaikuttaa tietyllä alueella, ts. minä-tahto ei voi määrätä sydämen liikkeitä. Mutta sydämen tunteet minän on otettava vastaan korkeamman voiman vaikutuksina.

1245. Niinkuin naisvihaaja ei tunne rakkauden voimaa, niin ei lapseton tunne kasvattavan rakkauden voimaa, hän ei tunne vanhimman sydämen hyvyyttä, ja juuri siinä on kirous, ettei tunteettomalla filosofilla ole vähintäkään aavistusta hellästä äidinsydäimestä, siksi hän ei voi

myöskään kuvitella, että Jumala olisi sellainen persoona, jolla olisi tahdon ja ymmärryksen lisäksi myös äidinsydän, jonka vuoksi armo käy oikeuden edellä. Filosofin järjessä oikeus käy aina armon edellä, siksi hän voi olla kova ja laupeudeton myös omia lapsiaan kohtaan, vaikka nämä osoittaisivatkin katumusta harha-askeltensa takia. Daavidilla oli herkkä sydän, siksi hän oli valmis kuolemaan jumalattoman poikansa puolesta, mutta muut kuninkaat ovat kylmäsydämisesti tuominneet lapsensa kuolemaan paljon pienemmästäkin rikoksesta kuin mitä Absalom oli aikeissa tehdä, esim. Herodes Suuri, Espanjan Filip II ym.

1246. Jos Jumala olisi sellainen kuningas kuin maan tyrannit, voi, kuinka onneton silloin ihminen olisikaan! Silloin ei olisi mitään armoa odotettavissa majesteettirikoksesta. Mutta Jumalan kiitos! Jumala ei ole vain oikeamielinen kuningas, vaan hän on lempeä, laupias ja armollinen kuningas. Jumalan hallitessa yleisesti langennutta sukukuntaa on armo aina käynyt oikeuden edellä, kuitenkin sanotaan oikeutetusti, ettei Jumala anna itseään pilkata. Mutta Jumala ei ole sellainen filosofi, joka asettuisi kaiken herjauksen ja kiitoksen yläpuolelle. Vanhimman sydän voi haavoittua, mutta se voi tulla myös sovitetuksi. Tästä riippuu nyt oppi sovitukselta, jonka olemme siirtäneet aina vain kauemmas siinä toivossa, että itse asia tulisi selvemmäksi, sed fugit, fugit irreparabile tempus, — pakenee, pakenee takaisin palaamaton aika. Meidän on sanottava apostolin kanssa: Ei niin, että olisin sen ja käsittänyt, mutta minä pyrin sitä kohti, että minä sen käsittäisin. Kymmenennestä tammikuuta 1844 seitsemänteen elokuuta 1855 on kirjoittaja hirvittävässä taistelussa perkelettä, maailmaa ja lihaa vastaan mietiskellyt tätä suurta salaisuutta, johon enkelitkin halajaisivat katsahtaa, saadakseen, jos mahdollista olisi, selvemmän näkemyksen tästä suuresta totuudesta, sed fugit fugit irreparabile tempus: tänään, elokuun 7. päivänä 1855 minun täytyy ryhtyä työhön 56:lla ikävuodellani.

GGG. Sovitus

1247. Maailmassa ei ole yhtään kansanheimoa, jolla ei olisi enemmän tai vähemmän hämää käsitystä sovinnosta Jumalan kanssa; mutta siitä ei ole oltu yksimielisiä, millä tavoin jumaluus olisi sovittava. Osa pakanakansoja yritti lepyttää loukattua [sv. förtörnade Guden] jumalaa lahjoilla. Toiset kuvittelivat, että Jumala vaatii verisiä uhreja.

Ensinmainitussa tapauksessa jumala kuviteltiin voitonhimoiseksi tyranniksi, joka halusi lahjoja lauhtuakseen. Jälkimmäisessä tapauksessa jumala kuviteltiin verenhimoiseksi tyranniksi, jota ei mikään muu kuin veri lauhduta. Mutta se, joka tuntee sovituksen tarvetta, on enemmän tai vähemmän tietoinen rikollisuudestaan.

Huomautus: Kaikki vapaa-ajattelijat kieltävät sovituksen välttämättömyyden, koska he kieltävät sekä luomisen että lankeemuksen, niinkuin Martensen huomauttaa dogmatiikassaan niistä vapaa-ajatteliijoista, jotka tahtovat tehdä ilmoituksesta myytin. He luulevat, että ihminen voi täyttää tehtävänsä tuntematta sovitystyötä. Tavallisella ihmisellä on kaikkina aikoina ollut enemmän tai vähemmän hämää aavistus sovituksen tarpeesta, koska hänellä on ollut enemmän tai vähemmän hämää aavistus rikollisuudestaan. Vapaa-ajattelijalta taas puuttuu rikollisuutensa tunto, ja sen vuoksi hän ei voi tuntea mitään sovituksen tarvetta. Hänen ei tarvitse myöskään tuoda mitään sovitusuhria lepyttääkseen vihastuneen Jumalan. Martensen yrittää dogmatiikassaan (§ 128) todistaa tyhjäksi uusimpien vapaa-ajattelijoiden väitteen, että aatteen ja todellisuuden välinen sovitus voi tapahtua pelkästään ajatuksissa ja kuvitelmissa, mutta ei todellisuudessa. Mutta tämä väite perustuu anteeksiantamattomaan psykologian tuntemattomuuteen. Useissa kohdin olemme osoittaneet, että aate ja elämänprinsiippi eivät ole identtisiä, että aate ei ole ehdottomasti edellytyksetön, t.s. aate perustuu elämänprinsiippiin ja niihin voimiin (passioihin), jotka vaikuttavat orgaanisessa elämässä. Kaikki aatteet ovat siten todellisia metafyyysisessä mielessä, eikä mitään sovitusta »aatteen»

ja »todellisuuden» välillä tarvita, koska todellisuus, ts. aatteen perus on olemassa orgaanisessa elämässä. Kun itsekkäät passiot hallitsevat vapaa-ajattelijaa, on hänellä myös itsekkäitä aatteita, jotka ovat vain hänen itsekkäiden passioittensa tuotteita. Johdonmukaisesti ei vapaa-ajattelijan persoonallisuudessa tarvita sovitusta aatteen ja todellisuuden välillä, koska hänen itsekäs, ts. perkeleellinen passionsa, hänen aatteen on metafysisessä mielessä »todellinen», eikä sen tarvitse sen kummemmin todellistua ajatuksissa eikä muualla. Vapaa-ajattelijalla ei voi olla mitään aatetta sovituksesta elämänsä alkulähteen kanssa, koska hänellä ei ole mitään tuntoa eikä tietoisuutta rikollisuudestaan. Mutta toisinaan käy niin, että vapaa-ajattelijalla tarvitsee sovitusta itsensä kanssa, kun hän on rikkonut omaavanhurskautta vastaan, mikä vaatii tietyssä määrin tunnontarkkuutta elämässä ja oman, rakastettavan persoonallisuutensa huomioimista. Siinä tapauksessa hän päättää tästä lähtien vaeltaa hyveen tietä, ja sillä hän on sovitettu itsensä kanssa. Mutta jos tämä sovitus tapahtuu vain ajatuksissa ja kuvitteluissa eikä todellisuudessa, ts. jos hän ei vaellakaan hyveen tietä, silloin kai voidaan hänestä sanoa, ettei sovituksen aate ole todellistunut. Sovitus aatteen ja todellisuuden välillä on tapahtunut vain ajatuksissa ja kuvitelmissa, ei itse todellisuudessa, ts. vapaa-ajattelijalla on pelkkä kerskuri, niin kauan kuin sovitusta ei ole tapahtunut todellisuudessa vaan ainoastaan ajatuksissa, kuvitelmissa, mielikuvituksessa. Mutta tämä ei ole esteenä sovituksen todellisuudelle, kunhan vain aate, joka on todellinen, todellistuu päätöksen toteuttamisen kautta niin, että asianomainen alkaa vaeltaa hyveen tietä. Ja niin hän voi sanoa, niinkuin pappi, joka kaatui päissään: »Minä näytän Jumalalle päin naamaa, että pystyn seisomaan tolpillani ja elämään hyveellisesti». Mistään muusta sovituksesta vapaa-ajattelijalla ei voi olla mitään aatetta, kun hänellä ei ole mitään tuntoa tai tietoisuutta syntisyydestään.

1248. Oppineilla on kaikkein vähiten sovituksen tarvetta, mikä selittyy aivan luonnollisesti. Sovitus on näet sydämen tarve. Se ei kuulu ymmärrykseen eikä järkeen eikä tahtoon. Mutta mitä enemmän filosofi

harjoittaa ymmärryksen ja järjen elimiä, sitä tunteettomammaksi hän tulee. Filosofin sydän on jääkellari, jonne ei yksikään säde armon valosta tunge. Hänen sydämensä on kaikilta jaloilta tunteilta suljettu. Hän on siten suljettu todellisesti ilmoituksen korkeimman aatteen, sovituksen ulkopuolelle. Osaltaan hän luulee saavuttaneensa hyveen korkean ihanteen eli siveellisyyden aatteen, osaksi hän on liian ylpeä nöyryäksensä jonkun korkeamman voiman alle, sillä hän haluaa itse olla tuo korkeampi voima. Osaksi hän hylkää kaikki pappien valheet, jotka ovat peräisin ilmoituksesta. Tästä syystä kaikki filosofit, aivan muutamien poikkeuksin, joko suoraan kieltävät sovituksen välttämättömyyden tai tulkitsevat sen väärin.

1249. Nämä ylpeät ukot ovat joko mitä hyveellisimpiä ihmisiä maailmassa, niin etteivät he tarvitse sovitusta, tai he ovat ylpeydessään mitä surkuteltavimpia, koska he sulkevat itsensä ulos taivasten valtakunnasta. Yksinkertainen ihminen koettaa ainakin silloin tulla sovitetuksi Jumalan kanssa, kun hän tuntee elämän langan tutkaimen soluvan käteensä. Mutta ylpeä ja hyveellinen filosofi on niin jäykkäselkäinen, ettei hän koskaan taivu rukoilemaan Jumalalta anteeksiäntoa eikä kerjäämään armoa. Ei ikinä! Käyköön, kuinka käy, mutta Minän (itsekkyyden) on elettävä. Hän tekee oikein oikean itsensä tähden katsomatta minkäänlaiseen palkkaan. Tässä nähdään farisealaisuuden ja stoalaisuuden keskittyvän yhteen ainoaan kohtaan. Opetuslapset ja vaimot itkevät ja vaikeroivat, mutta fariseukset tuntevat tappavaa vihaa suurta lukijaissaarnaajaa kohtaan. Tuon ajan mallihyveelliset Joosef ja Nikodemus laskevat hänen ruumiinsa kuolleen uskon hautaan, siksi sanotaan, että Jumala on salannut tämän viisailta ja ymmärtäväisiltä ja ilmoittanut sen lapsenmielisille.

1250. Teologit ovat varsinkin Lutherin kuoleman jälkeen sekoittaneet ja sotkeneet sovitusoppia niin, että rationalistit ovat saaneet aiheen selittää sen kaiken juutalaisen uhriopin mukailuksi. Muutamat kirkkoisät kuvittelivat, että Jumala petti perkeleen antamalla Poikansa kuolemaan.

Kun ihminen ei voinut puolustaa vapauttaan, hänet myytiin synnin alle, hänestä tuli synnin orja. Hän joutui synnin kautta kuoleman ja perkeleen valtaan, suunnilleen niinkuin sotavanki myydään orjaksi. Jumala halusi nyt lunastaa nämä vangit, mutta perkele ei antanut myöten kuvittelemastaan oikeudesta, ennenkuin Jumala antoi oman Poikansa kuoleman ja perkeleen valtaan pantiksi tai lunnaaksi vangeista, niinkuin kuningas antaa poikansa pantiksi voittajalle saadakseen vangit takaisin. Kun perkele sai niin arvokkaan pantin tai lunnaan vangeista, hän luopui kuvittelemastaan oikeudesta.

1251. Mutta perkele ei voinutkaan pitää Jumalan Poikaa helvetissä. Hänen oli päästettävä tämä kolmantena päivänä pois. Mutta tänä aikana Vanhan testamentin uskovaiset oli jo ehditty päästää vapauteen ja muuttaa Haadexesta paratiisiin. (Vertaa Nikodemuksen evankeliumia, jonka luullaan olevan kolmannella vuosisadalla sepitetty teos.) Nikodemuksen evankeliumin mukaan taivaassa oli Vapahtajan kuoleman aikaan vain kolme ihmistä, Enok, Elias ja katuva ryöväri. Mutta kun Vapahtaja tuli Haadexeseen, Vanhan testamentin uskovat päästettiin vapauteen lunastettuina ja vapautettuina. Näin olisi perkele tullut petetyksi, kun hän ei voinut aavistaa, että Jumalan Pojan käynti helvetissä tulisi sille itselleen sietämättömäksi vaivaksi.

1252. Yleisemmin teologit ovat ottaneet vastaan Anselmin ja Grotiuksen sovitusteorian. Siinä on lunastusta tarkasteltu juriidisena tapahtumana, joka voidaan selittää seuraavalla tavalla: Jumalaa pidetään kuninkaana, joka on säätänyt lain kaikkien noudatettavaksi. Mutta ihmisraukka ei pystynyt elämään sen lain mukaan. Silloin tulee nimismies tai viskaali (perkele, jota Ilmestyskirjassa kutsutaan syyttäjäksi) ja vaatii rangaistusta lainrikkajalle. Tämä tulee myös omassatunnossaan vakuuttuneeksi rikoksestaan. Kuningas tuomitsee hänet kärsimään elinkautista vankeutta. Muutamat rationalistit kuitenkin väittävät, että tämä elinkautisvankeus (iankaikkinen rangaistus) olisi aivan liian kova, koska rikos oli ajallinen ja tapahtui kädenkäänteessä ja tämä nyt pitäisi

muka sovittaa iankaikkisella rangaistuksella. Tämä ei rationalistin mukaan käy yksiin Jumalan oikeudenmukaisuuden kanssa.

1253. Mutta nyt kuninkaan poika tulee sovittajana väliin ja sanoo: »Minä otan kantaakseni sen rangaistuksen, jonka syntinen on ansainnut. Minä otan täyttääkseni sen toimenpiteen, mitä tuomari vaati rikolliselle.» Toisin sanoen Kristus on kärsinyt rangaistuksen ihmisen sijasta. Kristus on täyttänyt lain ihmisen sijasta. Ja tähän qui pro quo tuomari ilmoittaa olevansa tyytyväinen. Hänelle on samantekevää, kuka maksaa velvoituksen, kunhan velvoitus tulee täytetyksi.

1254. Tätä sovitusteoriaa vastaan on rationalisteilla monta väitettä käsillä. Ensiksi he sanovat: Jos Jumala on antanut Poikansa kärsiä ihmisten sijasta, hän on epäoikeudenmukainen Isä, hän on epäoikeudenmukainen omaa Poikaansa kohtaan. Ei koko maailmassa ole sellaista isää, joka piiskaisi omaa viatonta lastaan varkaan tai huoran takia. Ja jos olisi niin julma ja epäoikeudenmukainen isä, kaikki ihmiset tuomitsisivat sellaisen toiminnan, vaikkakin poika vapaaehtoisesti antaisi piiskata itseään rikollisen sijasta.

1255. Tältä pohjalta rationalistit hylkäävät Kristuksen ylimmäispapillisen viran ja väittävät, ettei Kristus kuolemallaan ansainnut mitään ihmiselle, vaan että Kristuksen ansio olisi siinä, että hän on opillaan ja pyhällä vaelluksellaan osoittanut ihmiselle, miten tämä voi tulla sovitetuksi Jumalan kanssa totisella parannuksella (omalla parannuksella). Se joka parantaa elämänsä — he luulevat — tulee sovitetuksi Jumalan kanssa sen takia, että on käynyt läpi mielenmuutoksen, hän on syntynyt uudesti, kuitenkin ilman katumusta, ilman kipua ja ahdistusta. Jumalan on siten unohdettava vanhat asiat ja tunnustettava hyveen ansiot. Sellaisesta kääntymisestä ja parannuksesta on monta esimerkkiä niiden keskuudessa, jotka nuoruudessaan ovat olleet irstaita, ja varsinkin juomareiden parissa, jotka kuolemanpelosta tai köyhyyden ja maallisen kurjuuden pelosta äkkiä lopettavat entisen menon.

1256. Rationalistit eli sen lajin vapaa-ajattelijat, jotka ottavat huomioon sovituksen, väittävät sovituksen olevan parannuksen eli mielenmuutoksen seurausta. He sanovat, ettei Jumala vaadi mitään muuta sovituserustetta ihmisen taholta kuin totisen ja rehellisen mielenmuutoksen, pyhän aikomuksen tahdossa, ymmärryksen lujan päätöksen parantaa elämänsä ja vaeltaa tästä lähtien hyveen tietä. Mutta parannuksella he eivät suinkaan tarkoita syvää synnin katumusta, vaan heidän parannuksensa on mielenmuutos, joka alkaa järjestä ja tahdosta, ihmisen ei tarvitse hävetä alennustansa eikä tuntea itseään syyppääksi ikuiseen tuomioon, hänellä tarvitsee olla vain luja aikomus elää pyhää elämää hyveen tiellä, ja tämän aikomuksensa hän luulee kykenevänsä täyttämään, kun hän ottaa Vapahtajan opin ja pyhän vaelluksen esikuvakseen ja ojennusnuorakseen vaellukselleen.

1257. Tässä pidetään sovituksen perustana mielenmuutosta, jonka ihminen oikein hyvin saa aikaan omin voiminensa omanvanhurskauden avulla. Kristuksen ansioon ja täyttämiseen ei tarvitse sellaisessa mielenmuutoksessa uskoa, koska syntien anteeksisaaminen perustuu ihmisen omaan ansioon. Kristus oli suuri moralisti tai lainopettaja, hänen moraaliaan ei voi moittia, mutta hänen kärsimistään ja kuolemaansa ei ihminen voi laskea ansiokseen, vaan ihmisen tulee tässäkin seurata hänen esimerkkiään: hänen on uhrattava itsensä vakaumuksensa puolesta.

1258. Tämä sovitusteoria on sociniaaninen, ja Ruotsissa Ignell on sen hyväksynyt. Oppi kuulostaa epäilemättä sivistyneen maailman korvissa erinomaiselta, ja monet papit ovat samaa mieltä, että Vapahtaja oli vain hyveen malliesimerkki, jota kannattaa seurata, mutta joka ei oikeastaan ollut mikään sovitushuri maailman syntien edestä. Jumala olisi näet ollut epäoikeudenmukainen omaa Poikaansa kohtaan, jos hän olisi vaatinut, että Pojan on kärsittävä ihmisten synnit. Mikään muu sovitus tai vanhurskautus ei siis ole välttämätön kuin se, minkä ihminen voi saada aikaan omalla parannuksellaan.

1259. Sen lajin vapaa-ajattelijat, joita kutsutaan naturalisteiksi, eivät tarvitse mitään sovitusta. Heidän oppinsa on suunnilleen tällainen: Jos ihminen seuraa järjen ohjeita ja jalostaa tahtoaan sekä täyttää velvollisuutensa vertaisiaan ja eläimiä kohtaan, hän voi täyttää moraalisen tehtävänsä tuntematta sovitustyötä (A.A.). Tässä ei tietenkään ole kysymys katumuksesta, parannuksesta, kääntymisestä, uudestasynntymisestä, sovituksesta eikä vanhurskauttamisesta vieraan ansion avulla. Oikeuden vaatimukset järjessä ovat täysin ristiriidassa vieraan ansion hyväksymisen kanssa, sillä omavanhurskaus haluaa mieluummin kiittää itseään autuudestaan.

1260. Kun Ignell haluaa vetää uskonnon pois tunteiden mystiseltä alueelta järkeen ja tahtoon, on selvää, että hänellä on samat kuvitelmat sielunkykyjen keskinäisistä suhteista kuin muillakin filosofeilla. Tahdon valinnanvapaus hyväksytään ei vain negatiivisessa, vaan myös positiivisessa mielessä. Siitä seuraa, että hänen vaatimansa moraalisen jalostuksen on alettava järjestä ja tahdosta, sillä Ignell pitää järkeä ihmistä hallitsevana prinsiippinä. Ei siis voi tulla kysymykseenkään sydäntä koskeva sovitus. Ignellin sovitusteoriaa voidaan kutsua moraaliseksi aktiksi, koska moraalisen aineksen katsotaan filosofisten mielipiteiden mukaan kuuluvan järjessä asuvaan moraaliseen tahtoon.

1261. Anselmin ja Grotiuksen sovitusteoriaa kutsutaan nimellä satisfactio vicaria, jonka yhteenveto on seuraava: Kristus on kärsinyt rangaistuksen ihmisen sijasta ja täyttänyt lain ihmisen puolesta. Kristus on tullut sovintouhriksi meidän syntiemme edestä. Kaikkea, mitä Kristus on kärsinyt ja tehnyt ihmisen puolesta, kutsutaan Kristuksen ansioksi, mutta Kristuksen ansion Jumalan puolelta tapahtuvaa lukemista varten Luther vaati ihmiseltä totista katumusta, parannusta ja elävää uskoa. Kuitenkin Luther kiinnitti siihen nimenomaisen ehdon, että katumuksen, parannuksen ja uskon tuli olla Pyhän Hengen vaikuttamaa. Siten suljettiin kaikki omavanhurskaus pois sovitustyöstä. Mutta uusimpien käsitysten mukaan Isä ei ole pars laesa, ts. ihminen ei voi rikkoa

persoonallisesti Jumalaa kohtaan, koska hänen katsotaan olevan kaiken herjauksen ja ylistyksen yläpuolella. Ihmistä ei siis voida syyttää majesteettirikoksesta henkilökohtaisesti Jumalaa vastaan, sillä ihminen ei voi tehdä Jumalalle mitään väärää. Jumalaa ei siis tarvitse sovittaa, mutta ihmisen tarvitsee sopia Jumalan kanssa.

1262. Mutta kun ihminen on rikkonut lakia vastaan, ei Jumala voi jättää lain rikkojaa rankaisematta. Jumalan oli kuninkaana ja lainsäätäjänä pidettävä lakinsa voimassa ja seurattava oikeudenmukaisuuden vaatimuksia eikä jätettävä lain rikkojaa rankaisematta. Mutta kun Poika ottaa maksaakseen rikoksen, Isä on siihen tyytyväinen. Ei kai filosofi ole tässä vain tehnyt johtopäätöstä omasta rakastettavasta persoonastaan Jumalaan? Filosofi itse on niin paljon korkeammalla yleistä ihmisjoukkoa, ettei hän välitä katupojista, jotka heittävät lokaan hänen päälleen. Suuri valtaistuimella istuva luonne on niin paljon muuta joukkoa korkeammalla, etteivät väkijoukon vihellykset tai haukkumasanat häntä tavoita. Häntä ei haavoita älyttömän tunturisopulin järjetön haukunna. Siten filosofi on sitä mieltä, ettei Jumalaa haavoita täällä maan päällä tapahtuva tunturisopulin haukunna. Mutta oikeudenmukaisuuden tähden hänen täytyy rangaista lainrikkoojaa. Ettei vain koko oikeudenistunnon tarkoitus olisikin tyydyttää korkean persoonan kunnianhimoa?

1263. Lutherin käsitys Jumalan persoonallisista ominaisuuksista ei käynyt yksiin sen tiedon kanssa, mikä filosofilla on samasta korkeasta persoonasta. Luther tunsi, että syntinen oli rikkonut henkilökohtaisesti Isää vastaan eikä vain lakia vastaan. Luther aavisti, että Jumala oli ankara, mutta oikeamielinen Isä, jonka oikeudentuntoa jumalattomien lasten pilkka saattoi haavoittaa. Siksi Luther pelkäsi kovin Jumalan vihaa, josta raamatussa niin paljon puhutaan. Mutta näiden Jumalan korkeiden ominaisuuksien on myöhemmin aikoina havaittu olleen vähemmän sopivia. Jumaluudelle ei voi omistaa antropopaattisia kärsimyksiä. Mutta sanokaa maailmassa, eivätkö myös tahto ja ymmärrys ole antropopaattisia? Kuinka tiedetään, että Jumalalla on tahto ja ymmärrys,

jotka kuitenkin ovat puhtaasti inhimillisiä ominaisuuksia? Vai luullaanko, että Luther oli niin tyhmä, ettei hän osannut erottaa kiivastuneen isän vihaa oikeudentunnon vaatimuksesta? Mutta jos Jumalalla ei ole yhtään ominaisuutta, joka vastaisi ihmisen oikeudentuntoa (omaatuntoa), meidän olisi rehellisesti myönnettävä, ettei filosofin Jumala ole suinkaan persona moralis, vaan ainoastaan persona metafysica.

1264. Käsitettä on vielä enemmän sekoittanut teologien väite, että vain Kristuksessa oleva inhimillinen luonto on kärsinyt, Divina natura addit pretium. Tämä oppi on saanut nimen alloiosis. Kun filosofi on niin kylmä ja tunteeton, ettei hän koe mitään moraalista kärsimystä lastensa siveellisen alennustilan tähden, hän luulee Jumalan olevan samanlaisen. Mutta Luther ei hyväksynyt alloiosisista, sillä hänestä tuntui, että Luoja itse oli kärsinyt hänen edestään. Teologit ovat vapauttaneet maailman myös isän murhasta taikka Luojan murhasta, kun he selittävät asian niin, ettei maailma, vaan Isä Jumala pani synnin rangaistuksen Pojan päälle. Jumalattomat lapset eivät siis aiheuttaneet Vapahtajalle tätä kärsimystä. Ihmiskuntaa ei voi siis syyttää isänmurhasta. Kuinkapa maailmaa voitaisiinkaan syyttää isänmurhasta, kun ei sitä voi syyttää majesteettirikoksestakaan.

1265. Kun teologit toisaalta väheksyvät ihmisen rikollista suhtautumista Luojaan ja toisaalta vapauttavat jumaluuden antropopaattisista kärsimyksistä, on luterilainen sovitusoppi latistunut jumaluudelle arvottomaksi kahden osapuolen tasapainottamiseksi, josta kuitenkin ei kummallekaan osapuolelle ole hyötyä. Kun ihmistä ei voida syyttää majesteettirikoksesta henkilökohtaisesti Jumalaa vastaan, en käsitä, miksi ihmisen tarvitsee pyytää Jumalalta anteeksi tai miksi hänen pitää joka pyhä tehdä julkinen synnintunnustus henkilölle, jota kohtaan hän ei itse asiassa ole rikkonut. Kun Jumala on niin korkealla kaiken herjauksen ja ylistyksen yläpuolella, ettei häntä jumalattomien lasten pilkka haavoita eikä hän voi kokea heidän moraalisen alennustilansa johdosta mitään moraalista kärsimystä, en tiedä, mikä merkitys on sillä, että Jumala

sovitetaan ihmisen kanssa ja ihminen sovitetaan Jumalan kanssa. Hehän tuntuvat olevan yhtä hyviä ystäviä ilman sovitustakin. Jos Jumala rankaisee lainrikkoojaa vain oikeudenmukaisuuden takia, hän on maallisen monarkin kaltainen, jolla ei ole mitään tekemistä itse henkilön kanssa, mutta joka julistaa tuomion rikollisesta pitääkseen yllä lakia ja oikeutta valtakunnassaan. Onko ihminen todellakin Luojaansa sellaisessa suhteessa kuin alamainen hallitsijaansa?

1266. Lutherin aikana Isä oli ainakin pars laesa. Ihmistä voitiin silloin syyttää majesteettirikoksesta, joka oli tehty henkilökohtaisesti Jumalaa vastaan. Siksi Augsburgin tunnustuksessa sanotaan: — »Ut reconciliaret nobis Patrem.» Isän viha voi lauhtua, hänen ankara vanhurskautensa voi tulla tyydytetyksi sillä, että Poika tuli sovitusuhriksi maailman syntien edestä, mutta ruotsalaisessa käännöksessä sanotaan näin: »Han skulle förlika oss med Gud»* [* Latinalaisen käännöksen mukaan sovituksen kohteena on Jumala, ruotsalaisen mukaan me. Alkuperäinen saksalainen teksti kuuluu: — — dass er . . Gottes Zorn versöhnete, sovittaakseen Jumalan vihan. L:n suositttelema latinalainen käännös vastaa parhaiten alkutekstiä. (— Suom. huom.)] Mahtoikohan filosofinen käsitys Jumalan persoonasta tehdä tässä kääntäjälle kepposen? Emme ole nähneet saksalaista alkuperäistekstiä, mutta oletamme kuitenkin, että Lutherin ja Melanchthonin koettelema latinalainen käännös ilmaisee oikean lukutavan. Alkuunhan kuulostaa siltä, että latinalainen ja ruotsalainen käännös ilmaisevat saman suhteen jumalan ja ihmisen välillä.

1267. Lähemmin tarkastellen tulee merkitysten välille valtavan suuri ero. Latinalainen ajatus näet merkitsee, — että hän sovittaisi Isän meidän kanssamme, ts. hän lepyttäisi Isän. Hän lauhduttaisi Isän vihan. Tämä pitää täysin yhtä Lutherin Jumalan vihan pelon kanssa, ei niin ymmärtäen, että Isä Jumala olisi kiihtynyt ihmistä kohtaan, vaan Jumalan ankara vanhurskaus oli tyydytettävä, lain kirous oli otettava pois, omantunnon vaatimus oli rauhoitettava ja poistettava, oikeudenmukaisuuden vaatimukset oli täytettävä Pojan kärsimisellä.

Onko filosofi nyt niin tyhmä, ettei tätä käsitä? Jumalan viha, raamatun tekijäin sillä tavoin antropopaattisesti nimittäminen, on sama kuin Jumalan ankara oikeudenmukaisuus, jonka vaatimukset yleisten oikeusperiaatteiden mukaan on täytettävä, ennen kuin rikollinen voidaan vapauttaa. Mutta juuri tämä oikeudenmukaisuus, jonka filosofi oikein omistaa Jumalalle, sisältää Jumalan puolelta vaatimuksen, jota ei voida millään sofismilla hävittää, ja tämä vaatimus on, että oikeudenmukaisuuden on saatava tapahtua, rikosta on seurattava rangaistuksen, rikollisen on kärsittävä rangaistuksensa, ennen kuin hänet voidaan päästää vapaalle jalalle. Tästä oikeudenmukaisuuden vaatimuksesta ei yksikään tuomari, filosofi, ei yksikään keisari eikä kuningas voi päästä.

1268. Mutta se, että lyönti osui Poikaan rikollisen sijasta, perustuu psyykkiseen eksistenssisuhteeseen persoonien kesken, jota filosofi ei ole ottanut lukuun sovitusopissaan, vaikka hän usein hapuilee jotakin, jota hän kutsuu sovituksiksi itsensä kanssa. Yllä esitetystä oikeuskäsitteestä selviää, että kun oikeudenmukaisuuden vaatimus oli täytettävä, mistä uskonpuhdistajalla oli hämärä aavistus — sanajärjestys *Ut reconciliaret Patrem nobis* on edellämainitussa merkityksessä yhtäpitävä oikeudenmukaisuuden yleisen lain kanssa. Tarkoitusta olisi voinut kyllä selventää pienellä selityksellä, esim. *ut iustitiae divinae satisficeret*, että Jumalan ankara oikeudenmukaisuus olisi tullut täytetyksi. Sanonta, että Isän viha lauhtuu, että hän leppyi, merkitsee siis sitä, että omantunnon vaatimus tulee tyydytetyksi, Jumalan ankara vanhurskauden vaatimus tulee täytetyksi, oikeudenmukaisuuden vaatimukset tulevat täytetyiksi, rikos tulee rangaistuksi.

1269. Kääntääkseen rangaistuksen rikollisesta Kristus kärsi kaiken tämän *ut reconciliaret Patrem nobis*, sovittaakseen tällä tavoin Isän meidän kanssamme, kääntääkseen Isän vihan — oikeudenmukaisuuden vaatimukset — meistä itseensä. Tämä pitää yhtä jopa luonnollisen oikeudenmukaisuuden vaatimustenkin kanssa, että rikollisen on

alistuttava rangaistukseensa, ennenkuin hän pääsee vapaalle jalalle. Ellei viekas syyttäjä olisi ollut niin ankara vaatiessaan rangaistusta lainrikkajalle, voisi ajatella, että Isä olisi ehkä voinut armahtaa katuvaista ja antaa hänelle hänen rikoksensa anteeksi ilman sovitusuhriakin. Mutta mitäpä tuomari voi nyt tehdä muuta kuin antaa oikeuden tapahtua, kun syyttäjä vaatii rangaistusta lainrikkajalle ja sanoo: »Ellet rankaise rikollista, olet epäoikeudenmukainen. Minä syytän sinua epäoikeudenmukaisuudesta, jos vapautat hänet.» Nyt täytyy tuomarin, joka jo luonnostaan on kiivas Jumala, joka kostaa isien pahat teot lapsille kolmanteen ja neljanteen polveen, ts. substantisena persoonallisuutena olla pakotettu toimimaan olemuksensa luonnon mukaisesti, oikeudenmukaisesti, hän ei voi luopua oikeudenmukaisuudesta, koska oikeudenmukaisuus on hänellä moraalinen välttämättömyys, ja vielä vähemmän, kun vihollinen on syyttäjänä, hän voi panna alttiiksi moraalista mainettaan rikollisen takia, vaan hänen täytyy antaa oikeuden tapahtua. Hänen on rangaistava lainrikkajaa.

1270. On senvuoksi merkillistä, ettei Tunnustuskirjojen ruotsintaja Brookman voinut käsittää, että oikeudenmukaisuuden vaatimukset on täytettävä ja että johdonmukaisesti Jumalan vihaa ei voida lauhduttaa muulla tavoin kuin sovitusuhrilla, joten Luther on kokenut oikein, kun hän tunsi, että Jumala piti sovittaa ihmisen kanssa. Kuitenkin useimmat teologit Martensenia lukuunottamatta ovat väittäneet, ettei Jumalaa tarvitse sovittaa ihmisen kanssa, vaan ainoastaan ihminen tarvitsee sovittaa Jumalan kanssa. Tämä on suuri dogmaattinen virhe, jonka sarvea ei voida katkaista, ennenkuin teologeista on tullut aitoja luterilaisia totisen heräämisen, parannuksen, uudensyntymisen ja koettavan sovituksen kautta.

1271. Piispa Martensen sanoo Kristillisessä Dogmatiikassaan § 157, ettei vain ihminen, vaan myöskin Jumala on sovitettava. Lainaamme tämän pykälän Martensenilta, koska oletamme, että rationalistisilla teologeillamme on suurempi luottamus Martenseniin kuin Lutheriin.

Luther on näet vapaampi ja karkeampi ilmaisuissaan, ja sitä ei hieno omavanhurskaus voi sietää. Vielä kerran sanoo hieno omavanhurskaus, jota tunturisopulien haukunta ei voi haavoittaa: »Jumala ei voi olla vihainen. Hän ei voi olla loukattu. Ei saa kuvitella, että Jumala vihastuu niin kuin ihminen. Häntä ei siis tarvitse lepyttää.» Mutta kysymme vielä kerran, mitä tehdään Jumalan ankaralle vanhurskaudelle. Eikö sitä tarvitse tyydyttää? Mitä tehdään omantunnon vaatimukselle? Voidaanko sen vanhurskaudennälkä tyydyttää ilman sovitusta? Mitä tehdään haavoitetulle oikeudentunnolle? Voidaanko omantunnon haavat lääkitä ilman sovitusta? Voidaanko Jumalan tuomio omaltatunnon tai lain kirous ottaa pois ilman sovitusuhria?

1272. Filosofien väärät kuvitelmat Jumalan korkeista ominaisuuksista ovat sekoittaneet sovitusopin niin, että lopulta Jumala kiihottaa lapsiaan vihaan. Jumala on paaduttanut heitä kovilla rangaistuksilla, vihan maljoilla, joita hän on antanut enkeliensä vuodattaa kirokun maan päälle. Kun rationalistit ottavat perkeleen oikeusavustajakseen, heidän on helppo todistaa, että Jumala on väärä, jos hän tuomitsee jonkun ihmisen helvettiin. Ja silloin luullakseni on Luojan vuoro pyytää ihmiseltä anteeksi tätä epäoikeudenmukaisuutta. Ignell todistaa raamatunlauseilla, että Jumala on epäoikeudenmukainen, ellei hän anna anteeksi syntejä. »Jos joku olisi niin onneton, että hän (ilmeisesti vahingossa) tipahtaisi helvettiin, ei Jumala olisi kaikkivaltias, ellei hän kykenisi tätä vetämään sieltä takaisin pois.» Kas vanhaa käärmettä, millaisia kiemuroita pystyy tekemään.

1273. Lutherin aikana Isä oli pars laesa. Bruhnin teologiassa on jo osoitettu, ettei mitään syntiä Pyhää Henkeä vastaan enää nykyisin pystytä tekemään. Sillä tavoin pääsee myös helpommin asiasta. Kun ihminen ei voi tehdä mitään syntiä Jumalaa vastaan henkilökohtaisesti, ei hän tarvitse myöskään mitään armoa. Hänen tarvitsee vain parantaa elämänsä, ja silloin Jumala on velvollinen unohtamaan vanhat asiat. Rationalisti tuntuu olevan sitä mieltä, että paha teko voidaan hyvittää

hyvällä teolla. Jos esim. ihminen on ollut nuoruudessaan irstas, hän voi hyvittää sen olemalla pidättyväinen vanhuudessa. Eiköhän tämä satisfaktio riitä? Aivan varmasti moni luulee, että tämä hyvitys on riittävä. Mutta niin ei luullut Daavid eikä syntinen nainen Jeesuksen jalkojen juuressa.

1274. Lutherin aikana satisfactio vicaria perustui armon järjestyksen todellisiin kokemuksiin. Mutta psykologia oli silloin tupattu täyteen metafysiikkaa, heillä ei ollut mitään selvää käsitystä sielunkykyjen keskinäisestä suhteesta. Vaikka uskonpuhdistajien tieto sielunkykyjen todellisesta kyvystä hengellisissä asioissa oli oikea, he eivät kuitenkaan käsittäneet syytä järjen pimeyteen ja tahdon sidonnaisuuteen. Sydämen suhde tahtoon ei vielä ollut selvitetty, siksi sydämen ja tahdon ominaisuudet usein sekoittuivat. Ei voida varmuudella sanoa, millä elimellä he katsoivat olevan korkeimman vallan persoonallisuuden alueella. Kuitenkin syy ja seuraus pantiin oikeaan järjestykseen. Rationalistit panevat näet aina armoituksen tapahtuman nurinkuriseen järjestykseen. Heidän moraalisen sovitusteoriansa mukaan olisi pyhityksen käytävä ennen sovitusta.

1275. Rationalistien sielunkykyjen keskinäisten suhteiden käsityksen mukaan moraalinen jalostuminen alkaisi järjestä, sen aatteena, miten pitäisi olla; järjestä jalostus siirtyisi ymmärrykseen, joka määrittelemättömästä »pitämisestä» valikoi ja muovaa oikean käsitteen todelliseksi sidonnaisuudeksi, velvollisuudeksi, joka sitoo tahtoa, ja kun tahto on siten ottanut vastaan moraalisen aineksen järjestä (ymmärryksestä), silloin tahdon vapaus tulee toteutetuksi ja tahto itse moralisoituu moraaliseksi tahdoksi, josta on seurauksena rauhoittunut omatunto. Rationalistin määrittelemä järjestys ilmaistaisiin teologisessa terminologiassa näin: Sanctificatio antecedit iustificationem, et sanctitas voluntatis est causa iustificationis.

1276. Mutta uskonpuhdistajien järjestys kuuluu näin: Iustificatio antecedit sanctificationem, et meritum Christi est fundamentum

iustificationis. Kun rationalistin moraalinen jalostus alkaa järjestä aatteena siitä, miten pitää olla, uskonpuhdistajien moraalinen jalostus alkaa omassatunnossa heräämisenä, josta se siirtyy sydämeen synninsuruna ja sieltä vaikuttaa tahtoon synnin inhona ja armon ikävänä, vanhurskauden nälkänä ja janona. Uskolle ei uskonpuhdistajilla ole ollut mitään tiettyä paikkaa persoonallisuuden alueella, kun he eivät tunteneet eroa uskon objektiivisten ja subjektiivisten perusteiden välillä. Mutta kun Völdike väittää, että 2/3 uskosta on ymmärryksessä ja 1/3 tahdossa, se on pelkkää hölynpölyä, vaikka teologit todella kuvittelevat, että valistus (notitia), joka on dogmatiikasta päntätty päähän, on oikeaa valistusta.

Huomautus: Katolilainen Möhler panee likoon kaiken terävyytensä todistaakseen, että uskonpuhdistajat sekoittivat objektiivisen ja subjektiivisen vanhurskauttamisen. Ensiksi hän tekeytyy pieneksi kuin kirppu ja riistää ihmiseltä kaikki kyvyt hengellisessä suhteessa ja tekee hänet kokonaan passiiviseksi. Mutta tämä sivuhyppäys paavillisuudesta luterilaisuuteen on vain temppu, jolla hän luulee voivansa osoittaa, että uskonpuhdistajat vaihtoivat vanhurskauttamisessa objektiivisen ja subjektiivisen, sillä tehtyään itsensä surkeaksi, kurjaksi ja voimattomaksi niin, että hän voi olla vain passiivinen vanhurskauttamisessa, hän tekee taas hurjan hypyn, salto mortalen väittäessään, että kyky ottaa vastaan tarjottu armo on korkeinta aktiviteettia, mihin ihminen yleensä pystyy. »Juuri vapaa tunnustautuminen siihen, että mainitussa suhteessa voi käyttäytyä vain passiivisesti, vastaanottavana, on suurinta aktiviteettia» jne. Ettei vain kirjoittaja ole vaarassa tukehtua omaanvanhurskauteen. Ensiksikin ajattelija osoittaa mitä korkeinta aktiviteettia liittäessään vastakkaiset käsitteet ykseydeksi tajunnassa. Aktiviteetti ja passiviteetti ovat käsitteitä, jotka kumoavat toisensa. Jos ihminen näet suhtautuu kääntymiseensä pure passive, ei hän samalla kertaa voi olla aktiivinen, kaikkein vähimmin armon vastaanottamisessa. Mutta monet ajattelijat nykyaikana väittävät, että armon vastaanottaminen on tai sisältää aktiviteettia, tahdon aktiivista vapautta; näin vielä enemmän, kun armon hylkäämisen katsotaan olevan vapaa tahdon ilmaus. Jos tahdon vapaus

edellytetään hylkäämisessä, edellytetään se myös vastaanottamisessa. Mutta koko tämä sofismi perustuu tahdon passioiden suhteen väärään tuntemiseen. Kun uskonpuhdistajat puhuvat tahdosta, he tarkoittavat objektiivista tahtoa, jota Martensen kutsuu järkeväksi tahdoksi ja joka hänen mukaansa tahtoo aina hyvää ja järkevää. Mutta tässä tutkielmassa on monin paikoin osoitettu, että tämä tahto on aina passiivisessa suhteessa sekä armon vastaanottamiseen että sen hylkäämiseen, ja siitä seuraa, että sekä armon vastaanottaminen että sen hylkääminen riippuu vallitsevasta passiosta. Ihmisen tahto on siis passiivinen sekä armon vastaanottamisessa että sen hylkäämisessä. Tätä suhdetta ei Möhler ole pystynyt käsittämään. Nyt tulee sitten se vastaväite, jota tavallisesti on käytetty kuoliniskuna Lutheria vastaan. Jos tahdon vapaus hengellisissä asioissa kokonaan hävitetään, kuinka ihminen voi olla vastuussa teoistaan? Vastaa! Vastuu ulottuu ihmisen persoonallisuuden koko alueelle, ei vain siihen osaan ihmisen persoonallisuutta, joka riippuu objektiivisesta eli järkevistä tahdosta, hermoelämän alalle, vaan myös siihen osaan ihmisen persoonallisuutta, joka on subjektiivisesta tahdosta riippuva ja joka on paha, mutta jota Martensen ei haluaisi tunnustaa omaksi oleelliseksi tahdokseen, koska hän ei tahdo olla vastuussa sellaisesta tahdosta, joka on paha. Möhlerin, Martensenin ja kaikkien muiden vapaa-ajattelijoiden eksytys on siinä, etteivät he tahdo ottaa pahaa tahtoaan vastuulleen. Objektiivinen tahto, jota Möhlerkin pitää tajunnassaan omana oleellisena tahtona, on kuitenkin kaikessa passiivinen eikä voi missään tapauksessa olla aktiivinen, ja sitäpaitsi on suuri looginen virhe yhdistää tajunnassa yhteen kontrastisia käsitteitä, vaikkakin hegeliläisessä filosofiassa pidetään luomakunnan hyveenä tehdä ajatuksissaan valkeasta musta, pahasta hyvä, ei mistään jotakin, mutta tämä väärä, monien viime aikojen ajattelijoiden omaksuma järjen logiikka on suoranaudessa ristiriidassa ajatuslakien kanssa, sillä terveessä ihmisymmärryksessä valkea on valkeaa ja musta on mustaa, hyvä on hyvää ja paha on pahaa, eikä siis yhtä voi panna toisen tilalle. Ei voida ilman mitä suurinta käsitteiden sekaannusta sanoa, että korkein paha on

alhaisinta hyvää. On siis logiikan epätoivoinen hyppy väittää, että tahdon passiivisuus on mitä suurinta aktiivisuutta. Uskonpuhdistajat eivät uskaltaneet tehdä mitään »salto mortalea» logiikassaan. Käsitteitä essentia ja substantia ei saa vaihtaa eikä pitää identtisinä. Edellä olemme osoittaneet, että elämänpirinsiippi vastaa filosofien substantiaa, mutta persoonallisuus vastaa filosofien essentiaa, jota vastoin aatteet, itsetajunta, vastaa filosofien eksistentiaa. On selvää, että se, mitä edellä on sanottu perisyynnistä, ei kuulu elämänprinsiippiin, vaan persoonallisuuteen, de essentia hominis. Mutta kun Möhler ei voi käsittää eroa essentian ja substantian välillä, hän pitää Lutherin oppia perisyynnistä kerettiläisyytenä. Meidän on myös myönnettävä, etteivät uskonpuhdistajat olleet niin harjaantuneita metafysiikan hienoihin erotteluihin kuin myöhempien aikojen älyniekat.

1277. Meillä on niin monta esimerkkiä siitä, miten teologinen oppi ja hengellinen sokeus voivat yhtyä yhdessä ja samassa persoonassa, esim. Paavali ennen kääntymistään, Nikodeemus ym., ettemme voi käsittää, miten oppineet miehet voivat vastoin Lutherin omaa kokemusta uskoa niin uskomattomia asioita kuin esim. että teologinen oppi ja Pyhän Hengen valistus ovat vaihtokäsitteitä. Kuitenkin sielunkykyjen keskinäisestä suhteesta seuraa, että omantunnon pitää ensiksi herätä ja sydämen liikkua, ennenkuin oikea valistus näistä hengellisistä asioista pystyy tulemaan ymmärrykseen; siten on selvää, että kokematon teologinen oppi suhtautuu todelliseen valkeuteen niinkuin naisvihaajan tieto rakkauden vaikutuksista suhtautuu rakastajan tietoon rakkaudesta.

1278. Täytyy olla kokemusta rakkauden asioista, ennenkuin voi kirjoittaa aitoja romaaneja, täytyy olla kokemusta armon järjestyksestä, ennenkuin voi kirjoittaa oikeaoppisia teologian oppikirjoja, ts. sellaisia oppikirjoja, jotka totiset kristityt voivat hyväksyä. Perkeleellä on väärä kristinuskon tieto, sillä sovitus on salaisuus, johon enkelitkin halajaisivat katsahtaa. Tätä eivät kuolleen uskon kannattajat myönnä, sillä he sanovat, että kyllä perkele tietää, miten luodun olennon olisi oltava, mutta se ei elä

sen mukaan, se toimii vastoin parempaa tietoaan. Mutta tämä perkeleen parempi tieto ei ulotu pitemmälle kuin iustitia originalikseen eli siveellisyyden ihanteeseen, josta kaikilla filosofeilla on hämärä käsitys. Mutta sovitus on ja pysyy hänelle salaisuutena.

1279. Totinen valistus ei tule, niinkuin rationalistit luulevat, järjestä tahtoon ja tahdosta sydämeen, vaan se lähtee sydäimestä tahtoon, tahdosta ymmärrykseen, mutta rationalistit väittävät päinvastoin, että moraalinen jalostuminen alkaa järjessä aatteena, ymmärryksessä sen käsitteenä, miten pitäisi olla, se olisi sitten valistus, illuminaatio. Ymmärryksestä moraalinen jalostuminen tulisi tahtoon, jolla on riittävästi voimaa tehdä itsensä hyväksi toteuttamalla vapauttaan, mihin moraalinen välttämättömyys — omavanhurskaus — tai sitoutuminen täyttämään velvollisuutensa häntä kehottaa. Tuo moraalinen välttämättömyys, joka kehottaa minää toteuttamaan vapauttaan, vastaa sisäistä kutsumusta, *vocatio interna vel specialis*. Kun sitten tahdosta on tullut moraalinen tahto, seuraa *iustificatio*, joka muodostuu väärästä omantunnon rauhasta, luonnollisen ihmisen omatunto hyväksyy hyvän meidän teoissamme eikä syytä sillä tavoin kääntynyttä ja uudestisyntyntä (?) ihmistä hänen menneistä nuoruudenvioistaan.

1280. Kaikki hänen irstailunsa on nyt haudattu unohduksen virtaan ja annettu anteeksi. Kenen toimesta? Sen korkeamman voiman, joka on minä. Siten on rationalisti, Jumalan edustajana maan päällä, sovitettu myös itsensä kanssa. Eikö olekin mestarillisesti, oikein ajateltu, herra maisteri? Sovitus tässä armon järjestyksessä tulisi pyhityksen jälkeen. *Sanctificatio est antecedens, iustificatio est consequens taikka sanctificatio est causa iustificationis taikka propter sanctificationem voluntatis iustificamur.** [* Pyhitys on edeltävä, vanhurskautus sen seuraus, eli pyhitys on vanhurskauttamisen syy eli tahdon pyhityksen kautta tulemme vanhurskaiksi.] Mutta oikea järjestys on tämä: *iustificatio est antecedens et sanctificatio est consequens eli iustificatio est causa sanctificationis taikka iustificamur, non propter sanctitatem*

voluntatis, sed propter meritum Christi.* [* Vanhurskautus käy edellä, pyhitys on seuraus eli vanhurskautus on pyhityksen syy taikka tulemme vanhurskaiksi Kristuksen ansion tähden, emme tahdon pyhyiden vuoksi.]

1281. Tämä armon järjestys on seuraus sielunkykyjen keskinäisestä suhteesta, joka ei ollut aivan selvä uskonpuhdistajillekaan. Voi oikein hyvin käsittää, että jos järki olisi korkein voima persoonallisuuden alueella, moraalisen jalostumisen olisi alettava järjessä; ts. aatteen siitä, miten pitäisi olla, olisi toteuduttava tahdossa; mutta jos sydän on korkein voima persoonallisuuden alueella, olisi moraalisen jalostumisen sydämessä alettava tunteen muodossa ja siitä moraalisen aineksen olisi levittävä omaantuntoon, tahtoon, järkeen ja ymmärrykseen. Silloin päästään moraalista ja juriidisesta sovituksista psyykkiseen, jota yritämme Jumalan armon ja Pyhän Hengen valistuksen avulla tehdä havainolliseksi.

HHH. Sovitus, fyysisenä tapahtumana tarkasteltuna

1282. Tahdomme tässä esittää sovitusoppia psykologiselta näkökannalta perustuen ihmiselämän todellisiin tapahtumiin. Tässä tutkielmassa on jo useaan kertaan mainittu, että lasten rikokset painavat raskaina vanhempain sydäntä. Vanhempain täytyy vastoin tahtoaan alistua tähän moraaliseen kärsimykseen lastensa syntien tähden. Kun vanhemmat eivät saa mitään iloa lastensa taholta, on heidän maistettava Jumalan vihan maljan sakkaa. Vanha Israel sanoi jumalattomille lapsilleen: Te saatatte minun harmaat hapseni murheella hautaan. On tullut sananparreksi, mitä monen onnettoman vanhimman on täytynyt toistaa jumalattomille lapsilleen: Sinä lyöt ensimmäisen naulan minun ruumisarkkuuni. Sellaiset lapset siis ovat syyllisiä vanhimman murhaan.

1283. Jos tutkimme syytä siihen, miksi lasten rikokset painavat niin raskaina vanhempain omillatunnoilla, on siihen ensi aihe sillä likeisellä

yhteydellä, mikä vallitsee vanhempain ja lasten välillä. Ellei mitään verisukulaisuutta heidän välillään olisi, ei lasten moraalinen alennustila niin haavoittaisi vanhimman sydämen hellimpiä tunteita. Mutta verisukulaisuus vaikuttaa, etteivät vanhemmat voi välttää moraalista kärsimystä. Ensimmäinen sääntö tässä psyykkisessä sovitusopissa on: Mitä suurempi sukulaisuus, sitä suurempi suru. Mutta sukulaisuus voi olla joko psyykkistä, verisukulaisuus, tai moraalista, ystävyys, tai seksuaalista, aito rakkaus. Kaikissa näissä sukulaisuussuhteissa syntyy moraalista kärsimystä, jota viaton ei voi välttää, kun lapsi, veli, sisar, ystävä tai puoliso ryvettää itsensä paheissa ja rikoksissa.

1284. Kun vanhemmat joutuvat siihen asemaan, että he kärsivät lasten rikosten takia, muodostuu kärsimys niiden passioiden välisestä ristiriidasta, jotka vanhemmilla ovat hallitsevia. Riippuu siitä, millaiset passiot ovat sillä kertaa hallitsevia. Otamme tässä esille äidin sydämen, koska äidin sydän on hellempi kuin isän sydän. Jos kuvittelemme ylpeän ja korkeamielisen äidin, jonka nuorin lapsi on vietelty, murehtii äiti lapsensa moraalisen alennuksen takia, koska hänen korkea kunniansa on yleisessä mielipiteessä loukattu lapsen lankeemuksen takia. Se häpeä ja kunnianttomuus, joka ympäröi lasta, kohtaa vanhemmat.

1285. Ylpeät vanhemmat vannovat nyt ikuista kosta viettelijälle, he syyttävät uhkauksia ja kirouksia onnettomalle lapselle, joka ei pystynyt säilyttämään kunniansa. Kun sellaista tapahtuu kuuluisissa taloissa, menettää onneton lapsi lapsen oikeutensa, hänet ajetaan pois talosta ja tehdään perinnöttömäksi. Vanhempain viha kohdistuu vieteltyyn vielä raskaampana, jos viettelijä kuuluu alempaan säätyyn. Jos tämä olisi kreivi tai prinssi, olisi häpeä pienempi.

1286. Tässä näemme kunnianhimon vaikutuksia. Äidin sydämessä, jossa kunnianhimo hallitsee, ei ole armoa, vaikka onneton lapsi katuisikin rikostaan. Mistä onneton lapsi saisi armon, kun itse äidin sydän, joka on hellin, pyhin ja rakastavin maan päällä, sulkeutuu kaikilta katuvan lapsen huokauksilta ja kyyneleiltä. Kunnianhimo, tuo infernaalinen passio, on

voimallinen hävittämään kaikki jalot tunteet, se voi muuttaa hellän äidin sydämen tiikerin sydämeksi. Jos taivaallista Isää hallitsisi kunnianhimo, ei olisi odotettavissa mitään armoa.

1287. Mutta Jumalan olkoon iankaikkisesti kunnia ja ylistys! Hänen kunnianaan on alistua kaikkiin kauhistuttaviin kärsimyksiin pelastaakseen lapsen kunniaan. Kun jumalattomilla lapsilla ei ole älyä hävetä alennustilaansa, täytyi Luojan itsensä hävetä heidän puolestaan, hänen täytyi kärsiä ivaa ja pilkkaa heidän tähtensä. Hänen täytyy kärsiä pahimpien vihamiestensä sylkevän häntä vasten kasvoja. Linnunpoikien äidit heittäytyvät hengenvaaraan pelastaakseen hennot, puolustuskyvyttömät poikasensa. Kana kokoaa poikasensa siipiensä alle. Mutta ihmisestä tulee julmin kaikista petoeläimistä, kun infernaalinen passio tukahduttaa äidin tunteen, joka on jaloin kaikista luonnollisista tunteista. Silloin ei äidin sydämessä ole mitään armoa. Voi kauhistus!

1288. Moni isä ja äiti heittäytyy hengenvaaraan pelastaakseen pienokaisensa, kun nämä vielä ovat viattomia, mutta tässä on kyse siitä, voiko isä tai äiti uhrata itseään jumalattomien lasten puolesta, varkaiden, huorien ja juopporattien puolesta, jotka kohtelevat vanhimman sydämen hellimpiä tunteita ja kyyneleitä ivalla. Tarkoitan, että useimmat vanhimmat inhoavat sellaisia lapsia ja ajavat heidät pois talosta. Mutta Daavid oli valmis menemään kuolemaan isän ja veljenmurhaajan edestä. Hän sai sydäntäsärkevän murheen jumalattoman poikansa kuoleman takia, hän olisi mielellään mennyt kuolemaan tuon epäsikiön edestä. Miksi? Koska onneton poika kuoli katumattomana, tämä joutui kadotetuksi iankaikkisesti. Mutta kuka maallinen isä nyt tekee samoin?

1289. Moni mahtava ruhtinas on tuominnut poikansa kuolemaan paljon pienemmistä virheistä, mutta he eivät ole ottaneet huomioon iankaikkisia seurauksia. Kun kaikki inhimilliset suhteet tulevat oikeaan valoon, joutunevat lapset voivottelemaan ja kiroamaan kaikkia lapsensurmaajia, niinkuin vanhemmat huutavat kirousta isänsurmaajille. Ikuisen oikeudenmukaisuuden laki vaatii rangaistusta jokaiselle pahantekijälle,

ellei väliin tule totista parannusta, katumusta, uuttasyntymistä ja sovitusta.

1290. Mainitsimme, että kuuluisilla ja korkea-arvoisilla henkilöillä kunnianhimo voittaa itse äidin tunteenkin, joka on voimakkain ja jaloin kaikista luonnollisista tunteista. Kunnianhimon valtaamassa äidin sydämessä ei siis ole mitään armoa. Ylpeiden vanhempien korkea kunnia on julkisessa mielipiteessä tullut loukatuksi lapsen alennustilan takia. He kohtelevat alentunutta lastaan kovuudella ja kirouksilla. Millaisen mielen sellainen kovuus vaikuttanee lapsessa? Lapsen kunnia on ikuisesti mennyt, sitä ei saa takaisin kirouksilla. Vanhempain kovuus aiheuttaa sen, että onneton lapsi ei pääse sopimaan vanhempainsa kanssa, koska näiden kovuus herättää lapsen sydämessä mielipahalla sekoitettua häpeän tunnetta.

1291. Tässä näemme lain kirouksen, se herättää vain pelkoa ja vihaa. Kun Luther oli lain alla, hän oli oikein vihainen Jumalalle. Hän tunsi hengellistä vihaa, vihamielisyyttä Jumalaa kohtaan, joka jyrisi Siinain vuorella. (Mutta armon varas tuntee vain rakkautta.) Lutherin kokemuksen kanssa täsmää myös Paavalin kokemus, kun hän sanoo, että laki saa aikaan vihaa. Niinkuin vanhempien kovuus ja uhkailut saavat lapsen pelokkaaksi ja epäluuloiseksi ja herättävät halun paeta talosta, niin myös Jumalan ankara vanhurskaus, joka jyrisee Siinain vuorella, herättää ihmisen sydämessä orjamaisen pelon ja vihamielisyyden Jumalaa kohtaan. Siksi apostoli sanoo, ettei laki voi tehdä eläväksi. Se ei voi herättää rakkautta eikä sovitusta, se ei saa aikaan omantunnon rauhaa.

1292. Mutta kuinka sitten hyveellinen armon varas saa omantunnon rauhan? Se johtuu siitä, että he polkevat lain maahan. Ilman lakia synti oli kuollut. Heidän väärä omantunnon rauhansa johtuu siitä, että he eivät tunne syvää synninturmelustaan. He eivät tunne hengellistä vihaansa Luojaan kohtaan, he eivät tunne syvää alennustansa, sillä heidän omantuntonsa nukkuu. Paavali luuli olevansa Jumalan paras ystävä ja

kuitenkin vainosi kristittyjä, kunnes ukkosen ääni kaikui taivaasta: Minä olen Jeesus, jota sinä vainoat. Silloin hän sai kuulla, että hän oli Jumalan vihollinen. Samoin on vielä nyt kaikkien niiden laita, jotka panevat toimeen uskonvainoja, he ovat täynnä vihaa Jumalaa kohtaan, koska heidän pahuutensa tekee heidät sokeiksi, niin etteivät he tiedä vihaavansa Jumalaa.

1293. Kuvitelkaamme nyt uskovaa äitiä, jonka oikeudentunne on noussut. Kuvitelkaamme, että hän on samassa tilanteessa kuin tuo ylpeä ja kunnianhimon paisuttama äiti, mutta sillä erolla, että uskovan äidin kunnianhimon on herätys vaientanut. Hänenkin täytyy kokea syvä tuska sydämessään, langenneen lapsen rikos painaa raskaana hänen omallatunnollaan, mutta hänen moraalinen kärsimyksensä on kokonaan erilaatuista kuin ylpeän äidin kärsimys. Ylpeällä äidillä on ristiriita kunnianhimon ja äidin tunteen välillä, se on kunnianhimolla sekoitettua katkeruutta. Hän ei sure lapsen alentumista Jumalan edessä, vaan tämän alentumista yleisessä mielipiteessä, ts. maailman edessä.

1294. Uskova äiti ei voi tulla onnetonta lastansa vastaan uhkauksin ja kirouksin. Mikä kaivelee eniten äidin sydäntä? Ylpeällä äidillä kunnianhimo eli loukattu kunnia herätti pahaan verta. Mutta heränneellä on vaikuttavimpana oikeudentunto. Hän ei sure niinkään paljon sitä, että on menettänyt kunnian, vaan hän suree sitä, että lapsi on menettänyt viattomuutensa, tämä on langennut syntiin ja tehnyt itsensä ikuisesti onnettomaksi. Lapsen rikos painaa raskaana hänen omaatuntoaan.

1295. Jos taas äiti itse on huora, silloin ei tarvitse muuta kuin salata rikos. Jos lapsen rikos voidaan pitää salassa, ei ole kevytmielisille vanhemmille mikään häpeä pitää alentunutta lasta. Mutta jos rikos tulee julki, silloin loukattu kunnia vaatii viettelijän verta ja lapsen ajamista pois talosta. Mainitsimme, että kunnianhimo vaatii viettelijän verta. Mahtaisiko Jumalan korkea kunnia vaatia samaa veristä uhria? Ehkäpä häntä hallitsikin kunnianhimo, joka vaatii viettelijän verta. Kun viettelijällä ei ollut verta suonissaan, Jumalan korkea kunnia oli

sovitettava Pojan verellä, koska rakkaus ei sallinut hänen ajaa pois nuorinta lastaan eikä tehdä tätä perinnöttömäksi.

1296. Jos Jumalaa hallitsisivat samat alhaiset passiot kuin maailman tyranneja, voitaisiin sovitustyötä pitää Jumalan kunnianhimon vaikutuksena, mitä mikään muu kuin veri ei voisi tyydyttää. Mutta Jumalan kiitos! Sovitustyö ei lähde Jumalan kunnianhimon tyydyttämisestä, vaan vanhimman sydämen vaatimuksen tyydyttämisestä, nimittäin omantunnon ja rakkauden vaatimuksesta. Jumalan ankaran vanhurskauden ja äärettömän rakkauden tyydyttää sovitus.

1297. Tarkastelkaamme nyt, mikä oikeastaan herättää itse kärsimisen. Ylpeällä äidillä on ristiriita kunnianhimon ja äidintunteen välillä. Mutta hänen sydämessään alhainen passio saa yliotteen, niin että kunnianhimo tukahduttaa äidin sydämen hellyyden. Seurauksena on, ettei synny mitään sovitusta: koska vanhempain korkea kunnia on loukattu, on onneton lapsi hylättävä. Kunnianhimo ei anna periksi tunnustaa huoraa lapsekseen. Mutta uskovan äidin sydämessä on ristiriita kahden jalon passion välillä, jotka vaikuttavat ihmisessä. Se on ristiriita oikeudentunnon ja äidintunteen välillä. Äiti inhoaa rikosta, mutta rakastaa henkilöä. Vanhimman sydämen hellin kohta on haavoitettu. Oikeudenmukaisuus vaatii, että rikos on rangaistava, ja mikä olisi lapselle suurempi rangaistus kuin menettää lapsen oikeutensa. Mutta oikeudentunto ei voi tukahduttaa äidintunnetta eikä äidintunne oikeudentuntoa, ts. kun oikeudentunto ja rakkaus joutuvat ristiriitaan, kumpi silloin väistyy? Jos kävisi aivan järjen vaatimusten mukaisesti, olisi rikollista ensin rangaistava ja sitten päästettävä vapaaksi, suunnilleen niinkuin äiti tekee pikku ilkimysten kanssa: hän antaa ensin piiskaa ja sitten antaa rintaa.

1298. Mutta tässä ei käy päinsä ensin rangaista ja sitten armahtaa, sillä rangaistus ei tunnu olevan kohtuullisessa suhteessa rikokseen. Rikos saattoi tapahtua minuutissa, mutta rangaistus on ikuinen. Juuri siinä on

vaiva, ettei kumpaakaan passiota voida tyydyttää. Meillä on jokapäiväisessä elämässä aivan liian monta todistetta siitä, että kahden passion välinen ristiriita saa aikaan tuskaa ja tekee elämän sietämättömäksi, esim. mustasukkaisuus, joka on ristiriitaa rakkauden ja vihan välillä. Tässä ei siis ole mitään muuta keskitietä kuin kärsiminen. Hellän äidin täytyy kokea helvetin vaivaa alentuneen lapsensa tähden.

1299. Mutta mikä on pannut lapsen synnin rangaistuksen vanhempain päälle? Ei voida oikeutetusti sanoa, että Jumala olisi pannut tämän synnin rangaistuksen vanhempain päälle, sillä juuri lapset aiheuttavat jumalattomalla elämällään vanhemmilleen sydäntä raatelevan surun, jonka takia moni vanhin joutuu ennenaikaiseen hautaan. Jumalattomat lapset siis tappavat vanhimpansa. Tämä on totuus, josta ei käy tinkiminen, ei hiuskarvan vertaa, sillä se on jokapäiväinen kokemus, jonka vuoksi myös sananparsii: Sinä lyöt ensimmäisen naulan minun ruumisarkkuuni, on monessa tapauksessa murheellinen, vaikka inhottava totuus ja siitä on jääväämättömänä todistuksena vanhan Israelin sana: Te saatatte minun harmaat hapseni murheella hautaan. Olisikohan tässä moraalinen välttämättömyys, jota ei kukaan muu kuin lapseton perkele voi kiistää.

1300. Mutta, sanoo nyt hyveellinen filosofi, joka huomaa, mihin ollaan kallistumassa, Jumala ei ole samassa suhteessa ihmiseen kuin äiti lapseensa. Toisekseen, filosofi jatkaa — hänellä on sydän raudasta ja teräksestä, kun tämän maailman jumala on terästännyt hänen rintansa —, Jumalalle ei saa omistaa antropopaattisia kärsimyksiä, koska sellainen olisi aivan liian matalasti ajateltu Jumalallisesta Majesteetista, sillä Jumala on korotettu kaiken herjauksen ja ylistyksen yläpuolelle. Jumala on ens liberrimum, hänen absoluuttista vapauttaan ei mikään moraalinen välttämättömyys voi rajoittaa. Jumala on ens perfectissimum, hän ei tunnustaudu mihinkään inhimillisiin heikkouksiin. Hän on ens beatissimum, antaa moraalisen kärsimyksen vaivata Jumalaa olisi samaa kuin kieltää hänen absoluuttinen autuutensa. Ja kolmanneksi, filosofi

sanoo, koko ihmiskunta ei ole niin alhainen, niinkuin varas tai huora; merkitsisi kaiken ihmisarvon riistämistä järkevältä ja Jumalan kuvaksi luodulta ihmiseltä, jos joku väittäisi, että koko ihmiskunta on moraalinen epäsikiö. Jos ihmisluonnossa on paljon paha — on siellä paljon hyvääkin, Aftonbladet. Ihmisen oleellinen tahto tahtoo aina hyvää ja järkevää, Martensen. Ihminen on positiivisesti hyvä, Petrelli. Jumala olisi siis epäoikeudenmukainen, ellei hän ottaisi huomioon ihmisen hyvää ja rehtiä suhdetta kaltaisiinsa ja eläimiin, A. A.

1301. Nämä vastaväitteet sovitusoppia vastaan ovat puhtaita kuin kulta, ja itse perkele on valmis vannomaan kolme sormea kirjan päällä, että nämä vastaväitteet ovat järjenmukaisia. Mutta huomaahan, lukija, ne on haettu sameasta lähteestä, jonka vettä lihavat lampaat ovat hämmentäneet maailman alusta asti, Hes. 34. Monissa paikoin raamatussa puhutaan siitä, että Jumala on samassa suhteessa ihmiseen kuin äiti lapseensa. Siellä on profeetallinen sana siitä, että Jumalan rakkaus ihmiseen on suurempi kuin äidin rakkaus. Ellei jumalattomien lasten iva haavoita Jumalan oikeudentuntoa, se merkitsee, ettei Jumala inhoa syntiä. Jo 1. Moos. 6: 6 kumoo sen, ettei Jumala voisi tuntea mitään moraalista kärsimystä langenneista lapsistaan. Yleensä pidetään korkeimpana ja kauneimpaa piirteenä täydellisessä vanhimman hyveessä itsensä uhraamista lastensa hyväksi. Puuttuisiko Luojalta sen ihanteen jaloimpia piirteitä, joita tapaamme toteutuneina koppelolla ja muilla linnuilla? Ei, silloin hän ei olisi täydellinen hyvässä, jos häneltä puuttuisivat ne ihanteen jaloimmat piirteet, jotka herättävät ihastusta, ihmettelyä ja ihailua äidin sydämen ihmeellisissä rakkauden liikkeissä. Ei, silloin hän ei olisi Jumala, ellei hän voisi uhrata itseään pelastaakseen onnettomia »jälkeläisiään». Te olette Jumalan sukua, Paavali sanoi Ateenassa pakanoille. Mutta jos olemme Jumalan sukua, olemme varmaan hänen kanssaan fyysisesti sukulaisia, vaikka me hengellisessä eli moraalisisessa mielessä muistutamme enemmän perkelettä kuin Jumalaa.

1303. Filosofi ei huomaa, kuinka hän tyrkyttää Korkeimmalle Olenolle omia luonteenpiirteitään, kun hän omistaa Jumalalle korkeimmat täydellisyydet suurissa puitteissa, joita hän huomaa itsessään pienissä puitteissa. Kun filosofi on tunteeton, hänen Jumalansakin on tunteeton, filosofi kuvittelee olevansa riippumaton kaikista fyysisistä, metafysisistä, psyykkisistä ja moraalisisista välttämättömyyksistä, ja kaikkea tätä hänen Jumalansa on suuressa mittakaavassa. Jos vanhimman sydämen täydellisyyteen kuuluu itsekkyyden negaatio, itsensä uhraaminen, jos äidin suurin autuus on kärsiminen lapsen pelastumiseksi, niin itsekkyyttä ja itserakkautta täynnä oleva filosofi sanoo, ettei Jumalan täydellisyyteen kuulu itsensä uhraaminen eikä moraalinen kärsimys lapsen vapahduksen takia. Kuitenkin äiti on silloin autuain, kun hän kivulla ja tuskalla on synnyttänyt ihmisen maailmaan tai kun hän kivulla ja tuskalla on tullut sovitetuksi elämänsä alkusyyntä kanssa tai kun hänen kyöneleensä ja kärsimyksensä on vaikuttanut katumusta langenneessa lapsessa. Kas kaikki se, itsensäuhraaminen ja kärsimys onnettoman lapsen pelastuksen takia ja ilo siitä, että ihminen on tuskalla ja kivulla syntynyt ja uudestisyntynyt, kuuluu itse asiassa vanhimman sydämen täydellisyyteen ja vaikuttaa sen korkeimman autuuden; tämän moraalisen luonteen korkeimmat ja jaloimmat piirteet ovat juuri itsensä uhraamisen ja kärsimisen autuus.

1304. Juuri näitä piirteitä ei ole filosofin luonteessa. Sieltä etsii turhaan jumalallista paatosta, jota on kanalla. Eikö ole käsittämätöntä, että järjettömällä oliolla on jumalallisia piirteitä, jotka filosofilta puuttuvat tyystin? Itse kuninkaan ja keisarin täytyy pysähtyä ihastuksesta nähdessään tuon halveksitun olion uhraavan henkensä pelastaakseen poikasensa. Siinä näemme jumalallisen luonteen piirteitä kuvastuvan elävässä luonnossa, me näemme ne, ihailemme ja kunnioitamme jaloa itsensä uhraamista, mutta meillä ei ole rohkeutta seurata esimerkkiä. Descuret kertoo, että venakko heittäytyi mereen pelastaakseen sylikoiransa, mutta voi, kuinka paljon enemmän arvoinen ihmiselämä on sylikoiran henkeen verrattuna.

1305. 1.Moos. 6: 6 johdosta filosofi kysyy, mikä Jumala sellainen on, jonka täytyy katua omaa tekoansa. Vastaus: juuri Jumala joutuikin katumaan omaa tekoaan, mutta perkele ei koskaan kadu omaa tekoaan. Kuningas Antiokus katui tai oli kovin pahoillaan siitä, että ei pystynyt hävittämään Jumalan kansaa, ja samanlaatuista katumusta on havaittu tietyissä tyranneissa; he ovat katuneet omaa laupeuttaan ja lempeyttään, kun eivät kiusanneet uhriaan vielä enemmän. Mutta Jumalan katumus on todellista paatosta.* [* Paatos johtuu kreikankielisestä sanasta pathein = kärsiä, L:n kielessä paatokseen kuuluu juuri kärsiminen. (— Suom. huom.)] Kun siittäminen eli luominen oli korkeimman Persoonallisuuden psyykkinen ja moraalinen velvollisuus — Pitäisikö minun avata äidin kohtu, eikä itse synnyttää, sanoo Herra — täytyi myös katumuksen nuorimman ja rakkaimman lapsen onnettomuudesta olla jumalallista katumusta, jonka tapaamme uudelleen Getsemanessa.

Syntiinlankeemuksen historiasta havaitaan, että Jumalan sydän vuoti verta, kun nuorin ja rakkain lapsi joutui piintyneen konnan kavaluuden uhriksi. Niinkuin hellät vanhemmat hävittävät elottomat kapineet, joilla lapsi voisi vahingoittaa itseään pahasti, niin Luoja näyttää kohdistaneen harminsa elottomaan asiaan, kun hän kirosi maan.

1306. Filosofi syöttäköön vasikoille sen, ettei ihminen ole langennut yhtä syvälle kuin varas ja huora. Perkele kyllä pitää huolen siitä, että maailman viattomuus selvitetään järjen tuomioistuimen edessä sillä, että ihminen ei tunnusta, kuinka syvälle hän on langennut omasta, ts. vapautensa aatteesta. Jos joku, joka on maailman silmissä rikollinen, niin niitä ovat varmasti kristityt, jotka häiritsevät suruttoman joukon rauhaa. Siksi nuo kerettiläiset, hurmahenget ja villiläiset on tuomittava röyhkeydestään haluta tuomita maailmaa. Herodias ei saa omantunnon rauhaa, ennenkuin Kastajan pää tuodaan vadilla.

1307. Tarkastelkaamme edelleen vanhimman sydämässä vallitsevaa ristiriitaa. Passio-opissa edellä jo huomautimme, että jokainen passio, jota ei voi tyydyttää, aiheuttaa vaivaa. Kun kaksi passiota joutuu

ristiriitaan, syntyy vaiva, kun kumpikaan passioista ei voi tyydyttyä. Oikeudentunne ja äidintunne eivät ole ristiriitaisia passioita, sillä ne voivat olla hyvin toistensa rinnalla, koska ne perustuvat eri elimiin. Mutta edellä esitetyn tapaisissa ei ristiriitaa voi välttää. Vanhempain on kärsittävä jumalattomien lasten syntien takia. Ihmisen tahdosta ei riipu vanhimman surun pois heittäminen. Jopa ylpeä äitikään, jonka infernaalinen passio riistää oman elämänsä enkeleistä, äidintunteesta, ei voi kokea infernaalista julmuutta ilman kirvelevää sydäntä. Äidin sydämelle käy lapsensa hylkääminen.

1308. Oikeudentunto, Jumalan ankara vanhurskaus vaatii, että jumalattomia lapsia on rangaistava. Vanhempain täytyy inhota rikosta, mutta he eivät voi vihata henkilöä. Kohonneen oikeudentunnon vaatimus on inho rikosta kohtaan, mutta äidin rakkauden vaatimus on rakkaus henkilöä kohtaan. Oikeudentunnon vaatimuksesta olisi rikos rangaistava, mutta äidin tunne vaatii, että henkilöä olisi säästettävä. Jos langennut lapsi olisi »syytön», ts. ellei vanhimman sydämessä olisi mitään rakkautta, olisi langennut lapsi oikeudentunnon tai oikeudenmukaisuuden vaatimusten vuoksi hyljättävä tai tämän menetettävä lapsenoikeutensa. Mutta hellä äidin sydän ei kykene siihen. Kun kumpikaan passio ei anna periksi, täytyy hellän äidin sydämen kärsiä helvetin tuskaa.

1309. Ylpeän äidin rinnassa kunnianhimo saattoi tappa äidin tunteen, se saattoi tukahduttaa äidin sydämen, se saattoi muuttaa äidin hellän sydämen tiikerin sydämeksi. Siksi tuossa sydämessä ei ollut mitään laupeutta eikä mitään armoa. Miksi? Koska kunnianhimo on yksi niistä seitsemästä perkeleestä, jotka hallitsevat ihmistä hänen luonnollisessa tilassaan. Mutta uskovan äidin rinnassa on vielä armoa. Miksi? Koska oikeudentunne ei pysty tukahduttamaan äidintunnetta. Hänen täytyy siis kärsiä helvetin vaivaa onnettoman lapsensa takia.

1310. Eikö tämä ole kauheata ajatella? Luonnollisen järjen oikeudellisten mielipiteiden mukaan on taivaaseen huutava vääräys, että viattoman täytyy kärsiä viallisen puolesta. Mutta kenessä on syy tähän

epäoikeudenmukaisuuteen? Onko se Luojassa, joka on tehnyt ihmisluonnon sellaiseksi, että lasten rikokset painavat raskaina vanhempain omiatuntoja? Vai onko se perkeleessä, joka vietteli lapsen? Tosin Eeva heitti syyn syntiinlankeemuksestaan käärmeen päälle, mutta tämä ei ole koskaan halunnut ottaa syytä päälleen, vaan kieltää jatkuvasti ja vaatii sitäpaitsi, että lainrikkojaa on rangaistava ansion mukaan. Perkeleellä on sitä paitsi monta syytä syyttää Jumalaa epäoikeudenmukaisuudesta, kun tämä on syössyt niin kunniallisen, hyveellisen ja oikeudenmukaisen miehen kadotukseen. Se osaa myös lainata raamatun sanaa, esim.: Älkää tuomitko, ettei teitä tuomittaisi.

1311. Kun perkele ei ole aikeissa ottaa syytä ihmisen turmiosta, on ihmisen onnettomuudekseen kannettava koko syy. Langenneen lapsen täytyy tunnustaa, (jos hän herää,) että hän on tuottanut vanhimman sydämelle suuren surun, että hän on haavoittanut vanhimman sydämen hellintä kohtaa, että hän on tehnyt itsensä syypääksi vanhimman murhaan, että ihmiskunta on syössyt oman luojansa kadotukseen, sillä kuka muu kuin onneton lapsi olisi aiheuttanut vanhimman sydämelle sydäntä särkevää surua, ja sen sydäntä särkevää tuskasta ei vanhimman sydän voi irroittautua. Siinä juuri on helvetin vaiva, ettei oikeudenmukaisuus väisty rakkauden tieltä eikä rakkaus oikeudenmukaisuuden tieltä. Ne ovat molemmat moraalisia välttämättömyyksiä.

1312. Mutta tutkikaamme, millainen vaikutus äidin surulla ja omantunnon tuskalla voi olla lapseen. Ellei hän ole paatunut, hänen täytyy tuntea tuskansa syvyys. Hän ei tunne vain sitä, että hän on tehnyt onnettomaksi itsensä, vaan myös sen, että hän on aiheuttanut vanhimman sydämelle suuren surun. Tämä lapsen moraalinen kärsimys lopulta pakottaa hänet kostuttamaan äidin rintaa katumuksen kyynelillä, hän selittää olevansa arvoton olemaan hyvän äidin lapsi, hänen elämänsä tulee sietämättömäksi taakaksi, ellei hän saa ottaa vastaan anteeksiantoa, ja niin on tie avoin äidin sydämelle. Tätä moraalista

kärsimystä vanhimman sydän juuri vaatii tullakseen sovitetuksi. Sellaista kärsimystä kutsumme katumukseksi, katumuksen vaivaksi, synnin suruksi, omantunnon tuskaksi ja sydämen ahdistukseksi.

1313. Ilman rikollisen puolelta tulevaa katumusta ei tapahdu sovituksia vanhimman ja lapsen välillä. Vanhimman sydän ei tule sovitetuksi, ellei rikollinen todella kadu ja tee parannusta. Tämä moraalinen kärsimys on väistämätön, jos langennut lapsi haluaa tulla sovitetuksi elämänsä alkusyyntä vastaan. Mutta tuo moraalinen kärsimys ei riipu ihmisen omasta tahdosta. Ihminen ei pysty omalla voimallaan herättämään katumusta sydämessään, siihen tarvitaan voima, jota ihmisessä itsessään ei ole. Mutta jos sellainen kärsimys on herännyt, ei ihminen voi tahtonsa voimalla hävittää sellaista kärsimystä.

1314. Luonnollinen ihminen voi vastustaa Jumalan hengen vaikutuksia ensiksikin moraalisen sokeuden takia, joka on siinä, että röyhkeä huora ei voi käsittää, miten vanhimman sydän kärsii hänen rakkaudestaan kauniiseen kosijaan, vielä vähemmän hän käsittää, miten hänen kunnioitukseensa olisi loukkaus vanhempain kunniaa vastaan tai miksi synti, jota hän ei ole suoranaisesti tehnyt vanhempiaan kohtaan, saattaa niin raskaana painaa heidän omiatuntojaan. Jos hän olisi lyönyt vanhempiaan tai jotenkin muuten ollut epäoikeudenmukainen heitä kohtaan, silloin hänen mielestään olisi hänen velvollisuutensa pyytää anteeksi ja hyvittää vikansa. Mutta nyt hän on ollut kuullainen, ahkera ja palvellut uskollisesti vanhempiaan työssä, millä tavoin hän sitten olisi loukannut lapsioikeuttaan?

1315. Siksi röyhkeä huora sanoo sureville vanhemmille, ettei näitä koske se, miten hän elää, hän vastaa itse teoistaan. Jos hän tietäisi, että tällainen omanvanhurskauden ilmaus käy veitsen pistona vanhimman sydämen läpi, ei hän sanoisi niin. Mutta hän on nyt hengellisesti sokea eikä ymmärrä; mitä on synti isää ja äitiä vastaan. Siksi eivät vanhempain kyynelkäärä pure hänen kovaa sydäntään. Hän kohtelee vanhempain hellimpiä tunteita ivalla ja pilkkaa heidän kyynelkääräänsä.

Kuinka usein ilmeneekään sellaisia tapauksia vanhempain ja lasten välillä. Kuitenkin luonnollinen ihminen sanoo, ettei hän ole sokea tai niinkuin fariseukset: Olemmeko mekin sokeita. Röyhkeä huora on todella sokea, sillä hän ei käsitä, että hän lankeemuksellaan on haavoittanut mitä hellintä vanhimman sydäntä; hän on jopa niin lyhytnäköinen, ettei hän voi käsittää tuhonneensa lankeemuksellaan ajallista onneaan, kuinka hän sitten näkisi iankaikkisen onnettomuutensa.

1316. Yhtä vähän kuin luonnollinen huora voi käsittää, miksi hän on menettänyt lapsenoikeutensa, yhtä vähän hengellinen huora (armon varas) käsittää, miksi hän on syvällä lankeemuksellaan menettänyt lapsenoikeutensa. Siksi sanomme oikeutetusti, ettei luonnollinen ihminen ymmärrä, mitä Jumalan hengelle kuuluu. Juutalaiset pitivät kristillisyyttä eksytyksenä tai luopumisena moosekselaisesta opista, ja pakanat pitivät kristinuskkoa kauhistuttavana hurmauksena, mira superstitia. Vaikka melkein kaikki oppineet ja oppimattomat väittävät, että luonnollinen ihminen tietää aivan hyvin, kuinka hänen pitää olla ja ettei vika ole käsitteessä, vaan tahdossa, huomaamme kuitenkin, ettei luonnollinen ihminen pääse pitemmälle tiedossaan kuin siveelliseen aatteeseen eli hyveeseen, koska ei kellään muinaisajan viisaista ollut aatetta sovituksen välttämättömyydestä.

1317. Luonnollinen ihminen voi myös tukahduttaa omantuntonsa ja vastustaa Pyhän Hengen työtä. Vai niin, filosofi sanoo, voiko ihminen tukahduttaa omantuntonsa? Sitten hän varmasti voi sen myös herättää, ihmisellä on siis vapaa tahto hengellisissä asioissa. Huomaa, lukija: tällaisia vastaväitteitä Augsburgin tunnustuksen 18 §:ää vastaan saa usein kuulla oppineiden keskuudessa, mutta on valtavan suuri ero tahdon positiivisella ja negatiivisella vapaudella. Kun ihmisellä on hermoelämän alalla positiivinen vapaus, hän voi jättäytyä irstauteen ja aistillisiin huveihin, jotka välillisesti tukahduttavat omantunnon, mutta omantunnon heräämiseen tarvitaan välttämättömästi tahdon positiivista vapautta, sillä vaikka ihminen voisikin antautua katumusharjoitukseen ja

hartaudenharjoituksiin, niin kuin paavikunnassa, ei siitä seuraa heräämistä, vaan ainoastaan omaa parannusta eli omanvanhurskauden nousemista. Siitä on kirkkohistoriassa niin monta todistetta, että vapauden puolustajat ovat aivan sokeita, elleivät he usko historian jäävitöntä todistusta.

1318. Omantunnon heräämiseen vaaditaan ehdottomasti positiivista vapautta orgaanisen elämän alalla, ei voida esittää ainuttakaan vastakkaista esimerkkiä. Omallatunnolla tarkoitamme itse oikeudentuntoa, joka on olemassa ennen aatetta ja käsitettä. Aate ja käsite eivät voi herättää omaatuntoa. Aate ei voi herättää surua, rakkautta eikä vihaa, siihen tarvitaan joko välitön havainto tai tapahtuma, joka koskee sydäntä; tämä on niin selvää ja yleisen kokemuksen vahvistamaa, että herättää hymyilyä, jos joku väittää voivansa tehdä itsensä rakastuneeksi. Sama on heräämisen laita. Se edellyttää aina jotain sydämeen käyvää tapahtumaa, niinkuin esim. kun juopporatti herää omantunnon syytöksiin. Tässä ei ole kyse vain pahan liiallisuudesta, joka saa aikaan reaktion orgaanisessa elämässä ja veltostumista hermoelämässä, vaan Jumalan omasta äänestä omassatunnossa, joka kehottaa parannukseen. Tämä Jumalan ääni vaivaavassa omassatunnossa ei ole lähtöisin minästä eikä minä-tahdosta, vaan korkeampi voima, moraalinen välttämättömyys herättää tahdossa pelastumisen kaipuun, ja jopa järjen herääminenkin, josta filosofi puhuu, ei ole minä-tahdon omaa työtä, koska moraalinen välttämättömyys vaatii ihmistä, minää, toteuttamaan vapauttaan.

1319. Mutta nyt sanotaan: kun moraalinen välttämättömyys kehottaa minää toteuttamaan vapauttaan, vapaus on juuri siinä, että pystyy seuraamaan kehotusta tai olemaan seuraamatta sitä. Tämä myönnetään hermoelämän alalla, missä tahto on järjen yläpuolella, ts. ymmärrys ja järki ovat fyysisessä ja metafysisessä suhteessa tahdosta riippuvia sikäli, että tahto panee ajatukset liikkeelle, mutta itse ajatuslakeja ei tahto pysty muuttamaan. Siten ihminen voi hermoelämän alalla olevan

positiivisen vapauden perusteella toteuttaa siveellisyyden aatetta niin pitkälle, kuin tahdon kyky ulottuu, ts. hän voi omanvanhurskauden painostuksesta tehdä omaa parannusta, hän voi hylätä paheitten tien ja tulla hyveelliseksi, tällä tavoin hän voi tulla sovitetuksi itsensä kanssa, sillä omanvanhurskauden vaatimukset eivät ulotu pitemmälle hermoelämän alalle negatiiviseen hyveeseen. Mutta heränneessä tilassa omanvanhurskauden vaatimukset ulottuvat sydämen puhtauteen asti.

1320. Omaatuntoa minä ei voi herättää, sillä omatunto on tahdon yläpuolella. Tahto toimii kääntymisessä pure passive. Kun omatunto on herännyt, se vaikuttaa suoraan tahtoon moraalisenä välttämättömytenä, korkeampana voimana, joka ei vain kehota minää toteuttamaan vapauttaan, vaan pakottaa minää alistumaan tämän korkeamman voiman alaisuuteen. Jumalan ääni omassatunnossa vaatii ehdotonta kuuliaisuutta, ei vain järjen tai ymmärryksen velvollisuutena, joka sanoo: »Sinun tulee», vaan ukkosen jylinänä Siinain vuorella, joka sanoo: »Sinun on pakko». Siinä juuri on ero järjen heräämisen ja omantunnon heräämisen välillä, että järjen herääminen voi perustua omanvanhurskauden vaatimukseen järjessä, mutta omantunnon herääminen tulee Pyhästä Hengestä eikä siis ole ihmisen omaa työtä. Monen on herättänyt liiallinen irstaileminen, jolloin omatunto ja omavanhurskaus yhdessä esiintyvät syyttäjinä ja moni on tästä heräämisestä siirtynyt omaan parannukseen ja pysähtynyt siihen. Toiset ovat heränneet äkkiarvaamattoman tapahtuman takia, kuten esim. Luther. Useimmat on herättänyt sana, jonka herännyt ihminen on puhunut hengellä ja voimalla.

1321. Jos palaamme röyhkeään huoraan, joka kohtelee vanhempain hellimpiä tunteita ivalla ja tekee pilkkaa heidän kyyneleistään, silloin jokainen oivaltaa, ettei sovitus vanhempain ja lapsen välillä ole mahdollinen niin kauan kuin huora on häpeämättömässä tilassa. Vanhemmat eivät voi suoda anteeksiantoaan häpeämättömälle huoralle. Mutta jos hän katu rikostaan, jos hän herää synnin unestaan, jos hän

tuntee olevansa onneton, armosta osaton tai vanhempainsa rakkauden pettänyt sekä arvoton olemaan vanhempain kodissa, silloin on sovituksen hetki lähellä, jos hän vain voi nöyrytyä kostuttamaan heidän rintaansa katumuksen kyynelillä. Silloin isänsä koti avautuu hänelle, ellei kunnianhimo hallitse vanhempia. Vanhemmat tuntevat sydämensä sovitetuksi samalla hetkellä, kun he tulevat vakuuttuneiksi lapsen rehellisestä katumuksesta.

1322. Sellainen sovinto vanhempain ja lasten välillä on tapahtunut liian usein, että sitä enää voitaisiin asettaa epäilyksen alaiseksi. Mutta juuri siinä on vaikeus, ettei järki voi käsittää, mistä sellainen sovitus oikeastaan muodostuu, ei edes se, joka on kokenut sellaisen sovituksen, voi ymmärryksellään tarkkailla niitä korkeita tunteita, jotka olivat sellaisen sovituksen aikana tunnettavissa; vaikka näet romaanin kirjoittajat usein kuvaavat sovitusta, joka tapahtuu puolisoitten välillä, on kuitenkin jo sekin sovitus tapahtuma niin salainen tai mystinen, että vain se, joka tämän asian on kokenut, voi sen tuntea voimatta silti sitä käsittää. Sen verran asian luonnosta selkenee, että sovitus vanhempain ja lapsen välillä ei ole juridinen *actus forensis*, jossa tuomarille on samantekevää, kuka maksaa sakot, kunhan vain sakot tulevat maksetuiksi. Juridisessa aktissa ei syntiä katsota sakoilla sovittamattomaksi asiaksi. Onko synti sitten sellainen rikos, jonka kolmas osapuoli voi hyvittää?

1323. Ennenkuin sovitus vanhempain ja lapsen välillä voi tapahtua, täytyy sitä edeltää molemminpuolisen moraalisen kärsimisen. Ei siinä kyllin, että vanhemmat kärsivät lapsen syntien takia, vaan myös lapsella tulee olla rehellinen synninsuru, ennenkuin sovitus voi tapahtua. Sovitus on seuraus Sovittajan fyysisestä ja moraalisesta kärsimyksestä sovittajan puolelta ja moraalisesta kärsimyksestä sen puolelta, joka ottaa vastaan armon. Uskova äiti on myös kärsinyt ruumiillista tuskaa lapsensa takia tämän syntyessä, jonka takia äidin sydäimestä on tullut hellempi kuin isän sydän. Jos syntyminen sujuisi yhtä helposti kuin siittäminen, ei olisi

mitään asiallista perustetta sille, miksi äidin sydän olisi isän sydäntä hellempi. Kipu ja tuska lisää äidin tunnetta. Sitäpaitsi on yleinen kokemus, että se, minkä on hankkinut työllä ja vaivalla, on arvokkaampaa kuin se, minkä on saanut ilmaiseksi. Emme voi varsinaisesti sanoa siihen syytä, mutta niin asia vain on, ja kun äiti on saanut lapsensa kivulla ja tuskalla, on tämä sitäkin rakkaampi, kun äidinrakkauden elin on kohdussa; isällä taas ei ole kohtua ja siksi hänellä ei ole äidinsydäntäkään.

1324. Nainen iloitsee siis siitä, että ihminen on syntynyt maailmaan, ja kaiken kivun ja vaivan suloisimpana palkkana hän pitää pelkkää äidin nimeä. Mutta kun fyysinen kärsimys kohottaa äidin sydämen hellyyttä, tulee siitäkin eräs sovituksen syy, sillä mitä suurempi on sukulaisuus, sitä raskaampi on moraalinen kärsimys, ts. mitä enemmän rakastaa henkilöä, sitä suurempi murhe on hänen lankeemuksestaan. Äiti on todellisuudessa kokenut kaksinkertaisen kärsimyksen langenneesta lapsestaan, nimittäin ensiksi ruumiillisen kärsimyksen tämän syntyessä ja sitten moraalisen kärsimyksen lapsen rikoksen takia. Mutta lapsi ei ole kärsinyt mitään äitinsä takia, sitä vastoin lapsi on aiheuttanut äidilleen raskaita kärsimyksiä. Äiti on siten pars laesa, ja tätä kärsimystä seuraava sovitus on siten äidin (sovittajan) ansio, ei lapsen. Ansio on siinä, että hän on kärsinyt langenneen lapsensa takia.

1325. Sovituksessa tulevat sekä oikeudentunnon että äidintunteen vaatimukset tyydytetyiksi. Oikeudentunnon vaatimus oli rikoksen inho. Äidintunteen vaatimus oli rakkaus henkilöön. Mutta inho rikosta kohtaan ei voinut lakata niin kauan kuin syntinen oli paatuneena suruttomuudessaan. Oikeudentunnon vaatimuksella organisisessa elämässä on vastaavuutensa hermoelämässä, nimittäin oikeudenmukaisuus, joka vaatii rikolliselle rangaistusta. Paatunut rikollinen ei herätä sääliä oikeudenmukaisessa tuomarissa, jota vastoin katuva syntinen herättää sympaattista sääliä toisissa. Miksi hän herättää sääliä? Epäilemättä siksi, että hän kärsii. Sääli ottaa osaa

toisten kärsimykseen, on selvää, että tämä sääli, sympatia on yleistä useitten eläinten keskuudessa. Ei vain tietyillä linnuilla, vaan myös koirilla ja sioilla on sympatiata, ja siinä onkin kaikki, mitä tästä tunteesta voimme sanoa, sillä emme tunne tämän sympatian perusteita, tiedämme vain, että on olemassa sympatiaksi kutsuttu tunne.

1326. Jos katuvaimeen syntinen herättää sympatiata jäävittömässä tuomarissa, jolla ei ole muuta sukulaisuutta rikolliseen kuin yleinen sukulaisuus, kuinka paljon enemmän sympatiata herättääkään kärsivä rikollinen äidin sydämessä. Vaikka Areiopagin tuomarit pelkäsivät, että sympatia voisi heissä häiritä oikeuden oikeaa jakamista, ei hellän äidin tarvitse pelätä, että tämä sympatia häiritsisi hänessä oikeudenmukaisuuden harjoittamista, sillä me näemme yleisessä sympaattisessa tunteessa uuden piirteen Luojan luonteesta; siinä on moraalinen välttämättömyys, jonka filosofi ja tiikeri tai tyranni kaikkein vähimmin tuntevat.

1327. Katuvaisen on hyvä tietää, että vanhimman sydämessä on sääliä ja armahtavaisuutta, sillä juuri tuo tunne neutralisoi oikeudentunnon vaatimukset ja häiritsee oikeudenmukaisuuden ankaria vaateita, niin ettei tämä voi tuomita eikä rangaista. Ignell tosin väittää, että Jumala olisi väärä, ellei hän antaisi anteeksi ja olisi armollinen. Emme voi mennä niin pitkälle vaatimuksissamme, vaan väitämme vain, että äiti olisi laupeudeton, ellei hän antaisi anteeksi katuvaiselle lapselleen.

1327. Rikkoneen lapsen katumuksen takia tulee oikeudentunnon vaatimus — Jumalan ankara vanhurskaus — tyydytetyksi, ei niin ymmärtäen, että rikollinen katumuksellaan maksaisi sakkonsa tai kärsisi hyvin ansaitun rangaistuksensa, niin että hänet nyt olisi päästettävä vapaalle jalalle, vaan siksi, että rikollisen kärsimys herätti sääliä, lauhdutti sorretun vihan ja teki oikeudenmukaisuuden voimattomaksi. Sääli vaikutti tuomariin niin, ettei hän kyennyt tuomitsemaan syyllistä. Suunnilleen sillä tavoin käy sovituksessa.

1328. Synninkatumus, vaikutti myös rikollisen sydämessä, niin että hän tuli kypsäksi ottamaan vastaan armoa, sillä katumaton ei voi ottaa vastaan armoa eikä tulla sovitetuksi. Vihollisuus ei ole sovitettavissa, sillä vaikka apostoli sanookin: Kun vielä olimme hänen vihollisiaan, hän sovitti meidät, on se ymmärrettävä niin, että me olimme sovitettuja Jumalan puolelta, mutta emme omalta puoleltamme. Jumala oli sovitettu maailman kanssa sillä hetkellä, kun Kristus huusi: Se on täytetty. Sillä hetkellä Jumalan viha tyyntyi, mutta ihmisen tuli omalta puoleltaan valmistua ottamaan vastaan armoa Jumalan mielen mukaisen murheen kautta. Ihminen ei voi sanoa olevansa sovitettu, ennen kuin hän tuntee olevansa sovitettu. Tämä on tärkeä kohta sovitusopissa, jonka yli armon varas haluaa hypätä. Armon varas näet tuntee vieläkin vihaa Jumalaa kohtaan, vaikka luulee olevansa sovitettu Jumalan kanssa.

Itsetuntemuksen puutteen vuoksi hän luulee olevansa Jumalan paras ystävä, vaikka on Jumalan pahin vihollinen. Juutalaiset sanoivat: Me olemme Jumalasta syntyneet, mutta Kristus sanoi: Te olette isästä perkeleestä.

1329. Vanhempain ja lapsen välisessä sovituksessa käy siten, että oikeudentunto neutralisoituu, tasaantuu katuvan lapsen vanhimman sydämessä herättämän säälin takia. Oikeudenmukaisuuden vaatimukset ovat silloin voimattomia, kun laupeus astuu voimaan. Mutta myös äidintunteen vaatimus — rakkaus — tyydyttyy siitä, että oikeudentunnon ja äidintunteen eli oikeudenmukaisuuden ja rakkauden välinen ristiriita lakkaa kohta, kun sääli — laupeus — tukahduttaa oikeudentunnon — oikeudenmukaisuuden — vaatimukset, jonka johdosta hellä äidintunne — rakkaus — tulee vallitsevaksi. Äidintunteen, rakkauden, vaatimus näet oli saada painaa lasta sydäntään vastaan. Mutta kuinka hän voisi painaa röyhkeää huoraa — paatunutta — sydäntään vastaan? Sehän olisi mahdotonta.

1330. Mutta kohta kun katumus oli särkenyt kovettuneen ja tehnyt hänen sydämensä taipuvaiseksi äidin sydämen hellyyteen, silloin tämä saattoi

autuudesta ihastuksissaan ilon kyynelin painaa katuvaisten lapsensa rintaansa vasten. Nyt oli molemmin puolin autuaallisia tunteita, ja autuus on siinä, että näiden passioiden välinen ristiriita lakkasi. Oikeudentunnon vaatimus oli sen autuaallisen vakaumuksen tyydyttämä, että hän on kyllin kärsinyt onnettoman lapsensa tähden. Hän saattoi sanoa: Se on täytetty, katkera malja on tyhjennetty. Tässä ei auta, että syyttäjä — omavanhurs-kaus — syyttää tuomaria — Sovittajaa — epäoikeudenmukaisuudesta ja sanoo, että oikeudenmukaisuus vaatii rikollisen tuomittavaksi ja kärsimään rangaistuksensa. Tuomari näet on itse kärsinyt rangaistuksen rikollisen puolesta. Sen osan sakoista, joka kuului syyttäjälle, tuomari on täysin suorittanut, ja oman osuutensa hän on antanut anteeksi. Tätä qui pro quo ei syyttäjällä ole sijaa valittaa, vaikka hän menettikin vahingonilonsa. Siksi hän myös näyttää lohikäärmeenhampaitaan armoitetulle syntiselle joka kerran kun hän tämän tapaa.

1331. Sovituksen salaisuus on siis siinä, ettei viettelijä tunne vanhimman sydämen syvyyttä. Perkele on itse pohjaton huora, siitä ei näin ollen tule synnyttäjää, äitiä. Huoran turmeltuneeseen luontoon myös kuuluu, ettei hän halua saada lapsia, hän ei halua tulla äidiksi. Hän haluaa vain tyydyttää määrätöntä aistillisen nautinnon himoan. Kun nyt perkele itse on lapseton, hän ei tunne vanhemman sydämen salaisuuksia. Se kuvittelee, että kaikki murhamiehet, varkaat ja huorat ajetaan pois vanhimman kotoa ja tehdään perinnöttömiksi, sillä niin tapahtuu suuressa maailmassa. Omanvanhurskauden perkeleellä on myös se käsitys Jumalan muuttumattomasta luonteesta, ettei tämä voi antautua alttiiksi vääryydelle. Kun rikollinen lapsi on todella menettänyt lapsioikeutensa (katso vertausta tuhlaajapojasta), pitäisi oikeuden tapahtua. Taivaallisen isän oikeudenkäyttöä ei saisi häiritä mikään sympatia, ei mikään antropopaattinen kärsimys, vielä vähemmän, kun Jumalan korkea kunnia ja moraalinen maine eivät toki salli hänen tunnustaa varasta tai huoraa lapsekseen.

1332. Viekas roisto tuli siinä hiukan petetyksi, että se ei tuntenut vanhimman sydämen salaisuuksia. Se tunsu vain Jumalan ankaran vanhurskauden, mutta ei Jumalan laupeutta eikä mittaamatonta rakkautta. Sovitus oli siten suuri salaisuus, johon enkelitkin halajaisivat katsahtaa, perkeleeltä täysin salattu, käsittämätön suurimmalle ymmärrykselle ja tästä syystä maailman viisaat sen hylkäävät luullen sovituksen itsensä kanssa olevan samaa kuin sovitus Jumalan kanssa. Maailman viisaat puhuvat kyllä usein ihmisen sovittamisesta itsensä kanssa, mutta sovituksesta Jumalan kanssa he eivät puhu. (Ihmisen sovituksesta itsensä kanssa katso §§ 1279 ja 1280.) Turtuneella tunnolla olevalle ihmiselle on hyvin helppoa sovittaa itse itsensä kanssa, mutta heränneellä tunnolla olevalle ihmiselle se ei käy niin helposti kuin rationalisti ja armon varas kuvittelevat.

1333. Sovitus vanhempain ja lapsen välillä sisältää rikollisen vapauttamisen syystä ja rangaistuksesta, vapautuksen juridisesta ja moraalisesta vastuusta. Armoitettu on absolutus et culpa et poena, inculpatus non vero innocens. Sanonta iustus declaratus, vanhurskaaksi selitetty, sisältää miltei liian vähän ja sanonta iustificatus, vanhurskautettu, sisältää miltei liian paljon, koska armoitettu on syytön muttei synnitön. Asovainen synti (perisynti, kiusaukset, tahdon himot, ymmärryksen pahat ajatukset) saadaan anteeksi päivittäisen katumuksen ja parannuksen kautta armosta ja Kristuksen ansion tähden. Voidaan sanoa, että armossa oleva on samalla kertaa rikollinen ja syytön. Hän on samalla kertaa culpatus et inculpatus, hän on noxius et innoxius, oikeudenmukaisuuden lain mukaan hän on aina rikollinen, mutta laupeuden lain mukaan hän on aina syytön.

1334. On järjelle käsittämätön vastakohta olla samalla kertaa rikollinen ja syytön. Filosofi saa käyttää mitä logiikkaa tahansa, ja arvoitus jää ratkaisematta. Vain se voi ratkaista arvoituksen, joka itse on kokenut, mitä merkitsee olla samalla kertaa rikollinen ja syytön. Omavanhurskaus on näet se järjessä oleva ankara oikeudenmukaisuus, joka vaatii

pyhyyttä, synnittömyyttä ja syyttömyyttä vanhurskauttamisen tai syyttömyyden perustaksi. Juuri tätä kohtaa sovitusopissa ei luonnollinen ymmärrys pysty käsittämään, miten synnin syyksi lukeminen, imputatio, voi hävitä vieraan ansion takia. Kaikki maan päällä tapahtuva armon anto hävittää vain juridisen vastuun. Ei voida väittää, että armahdettu murhamies olisi Jumalan armahtama kohta, kun on saanut kuninkaalta armahduksen; hän on murhamies siitä huolimatta, että kuningas on hänet armahtanut. Mutta sovitus ei hävitä vain juridista, vaan myös moraalisen vastuun. Syyllinen on syytön.

1335. Tämä sotii täysin luonnollista järkeä vastaan, koska se sisältää vastakohtan. Asialla on kuitenkin pätevä peruste, kun ajattelee, että Sovittaja on ottanut kantaakseen moraalisen vastuun. Mutta perkele on taitava juristi, se tahtoo todistella, että armoitettu on syyllinen eikä siis syytön. Tämä perkeleen asianajotaito näkyy usein sovitetun tajunnassa epäilyinä siitä, kuinka on mahdollista, että niin suuri syntinen voi olla syytön. Omavanhurskaus muuttuu valkeuden enkeliksi ja esiintyy totuuden tulkkina järjen ja ymmärryksen välityksellä, joka ei voi yhdistää näitä moraalisia (ja loogisia) vastakohtia yhteen tajunnassa. Omavanhurskaus väittää, että se, joka on rikollinen, on rikollinen eikä voi muuksi tulla.

1336. Omavanhurskaus väittää edelleen järjen avulla, että rikolliselle on mahdotonta kestää pyhän ja vanhurskaan Jumalan edessä. Sinun on siis tehtävä työtä parannuksesi ja pyhityksesi eteen, sinun on tultava synnittömäksi, ennenkuin uskallat lähestyä sovittajan persoonaa. Jos Jumalan sana nyt osoittaa, että katuvaisen on lähestyttävä sovittajaa katuvaisena perkeleenä mutta ei katuvaisena enkelinä, omavanhurskaus sanoo järjessä, ettei Vapahtaja ota mitään perkeleitä vastaan, ihmisen perkeleellisen luonnon on muututtava, ennenkuin hän voi lähestyä Sovittajaa. Jos raamattu sanoo, että sinä olet syytön, Vapahtaja on maksanut sinun syntivelkasi, omavanhurskaus sanoo järjessä, ettei Vapahtaja voi tehdä rikollista syyttömäksi. Minä tunnen olevani rikollinen,

mutta en tunne olevani syytön. — Epäilevä ei pysty uskomaan, ennenkuin hänellä on Pyhän Hengen todistus, mutta armon varas kyllä uskoo ilman sitä todistusta.

1337. Kun perkele on erinomainen moralisti ja samalla taitava juristi, se on syöttänyt kaikille rationalisteille, että ihmisellä on vapaa tahto. Se sanoo näet, että synnin lukeminen synniksi lakkaisi eli moraalinen vastuu kumoutuisi, ellei tahto olisi vapaa. Kuitenkaan hän ei ota moraalista vastuuta koko persoonallisuudestaan, Martensen, tai hän ottaa vastuun sillä rohkealla edellytyksellä, että hän on kokonaan positiivisesti hyvä. Vapaalla tahdollaan filosofi voi vapauttaa itsensä moraalisesta vastuusta. Lopulta hän tulee tahtonsa voimalla niin hyveelliseksi ja synnittömäksi, ettei hänen tarvitse pelätä mitään vastuuta eikä selvittelyä toisessa maailmassa. Hän voi sanoa niin kuin kruununvouti, kun vene kaatui koskessa: »Minä en pelkää kruununkeikausta»[sv. kronbalans], tai niinkuin pappi, joka kaatui päissään ja löi nenänsä kuraan: »Minä näytän Jumalalle päin naamaa, että osaan seista tolpillani ja olla hyveellinen». Sellaiselle viisaalle ja hyveelliselle miehelle ei ole konstikaan tulla autuaaksi. Vapahtaja on hänelle erinomainen moralisti, joka ansaitsee kaiken kunnioituksen ja on esikuvana. Tämä kunnia hänelle suodaan mielellään, kun filosofilla on kunnia olla järjestyksessä toinen.

1338. Sovinto vanhempain ja lapsen välillä tapahtuu hetkessä ja on tunnettava. Mikäli sovitus koskee sydäntä, on puhetapa »tunnen sydämeni sovitetuksi» elävään tunteeseen perustuva. Ei ole vain uskottava, vaan myös tunnettava sydämensä sovitetuksi. Elävä tunne on uskon eli vakaumuksen subjektiivinen pohja, fides subjektiva, ei sen tähden, että se riippuisi ihmisen tahdosta, vaan sentähden, että se kuuluu subjektiiviseen elämään, subjektiiviseen tajuntaan. Elävä tunne on Pyhän Hengen todistus, joka puuttuu kuolleelta uskolta täysin. Kuolleelta uskolta puuttuu vakaumuksensa subjektiivinen peruste ja siksi se on horjuva elämän tärkeimmällä hetkellä. Joka ei koskaan ole tuntenut sydäntään sovitetuksi, ei voi olla varma siitä, että hän on sovitettu.

1339. Tunnettavaa sovitusta kutsutaan armonmerkiksi, joka muodostuu nopeasti yllättävästä taivaallisen suloisesta, autuaallisesta tunteesta, joka voi kestää tunnista kolmeen vuorokauteen sen mukaan, onko herännyt ollut kovemmin vai lievemmin lain alla. Tämä taivaallisen ilon esimaku objektivoituu tunteellisemmilla Vapahtajan persoonan katselemisena joko ristillä tai ylösnousemuksen jälkeen, niinkuin opetuslapset näkivät hänet, kun he saivat esimakua taivaallisesta ilosta. Tavallinen armon merkki muodostuu nopeasta tunteesta, joka herättää kuvaamattoman ilon, ja tämän tunteen herättää joku lohdullinen evankeliumin sana, joka kiittää kuin salama sydämeen ja tulee eläväksi (Sana tuli lihaksi). Kiitävä aate tulee todellisuudeksi sydämessä, samalla kun ennen niin kova, mutta moraalisesti kärsinyt sydän kerralla murtuu ja taivaallinen tuli liekehtii niinkuin kuumeenhehku, joka on tunnettava. — Eikö meidän sydämemme ollut palava?

1340. Kun sanomme, että tunteet objektivoituvat elävissä havainnoissa (fysiologit saavat sen selittää), olemme siinä ilmaisseet vakaumuksemme, että näkijä näkee vain omia tunteitaan, hän näkee Vapahtajan ja taivasten valtakunnan omassa sydämessään. Mutta kun Vapahtaja sanoo, että taivasten valtakunta on sisällisesti teissä, osoittakoon filosofi, ettei taivasten valtakunta ole sisäisesti ihmisessä, vaan jossakin hänen ulkopuolellaan auringossa, kuussa tai tähdissä. Filosofi uskoo kovin vähän tai ei ollenkaan niitä todellisia kokeita, joita fysiologilla on esitettävänään unissakäymisestä [sv. somnambulism], hypnoosista [sv. animala magnetismen], painajaisista [sv. maran], näyistä [sv. visioner], unista ja muista fyysis-psykkisistä ilmiöistä, joiden todellista olemassaoloa hän ei voi kieltää, mutta joista hän ei kuitenkaan usko enempää kuin haluaa, koska se käy yli hänen ymmärryksensä. Moni filosofi on niin epäilevä, ettei usko omia tunteitaan vain siksi, ettei hän voi niitä käsittää. Kuitenkin hän väittää tietävänsä hengellisistä asioista enemmän kuin toiset, vaikkei hän käsitä vähintäkään elämästä ja sen vaikutuksista, jotka kuitenkin ovat silmien edessä. Kuinka paljon filosofi ymmärtää omista unistaan? Kuinka paljon

hän ymmärtää surusta, ilosta, mustasukkaisuudesta, vihasta ja muista passioista, joiden vaikutuksia hän näkee joka päivä silmiensä edessä?

1341. Jos lääkäri vakuuttaa hänelle, että hänellä on orgaaninen vika maksassa, pernassa, vatsassa tai sydämessä, hän ei sitä usko, vaan luottaa vain ajatusvoimaansa, joka ei kuitenkaan voi häntä pelastaa kuolemasta. Kuinka hän sitten voi uskoa sitä, mitä fysiologilla on häneen nähden sanottavana niistä fyysis-psykkisistä ilmiöistä, jotka voidaan todistaa anatomisella veitsellä. Tiedämme, että filosofi irvistelee kaikelle sellaiselle, mitä lääkäri pitää totena. Kun puhumme sovitusta seuraavista psykkisistä ilmiöistä, filosofi irvistää yhtä pahasti kuin perkelekin itse asialle, jota se ei usko olemassa olevankaan, vaikkei se voi kieltää joutuneensa lähtemään riivatusta ulos kysyessään, saisiko mennä sikolaumaan.

1342. Jätämme filosofin objektiivisen spekulatiivisen pimeyteen ja palaamme armonmerkkeihin, jotka voivat uusiutua, jos armossa oleva valvoo, sillä monta kertaa tapahtuu, että armossa oleva uinahtaa tai jopa nukkuu, niinkuin Daavid, kun hän meni Batseban tykö, viisi ymmärtäväistä neitsyttä ym. Silloin perkele tulee nukkuvan päälle — katso vertausta pahasta hengestä, joka lähti pois ihmisestä — ja tekee hänet sekä sokeaksi että kuuroksi uudelleen, niin että hän ei näe vaaraa, johon on joutumassa — katso vertausta velallisesta, joka on velkaa 10.000 leiviskää —. Silloin armonmerkit loppuvat, ja kuollut usko tulee tilalle. Se luottaa entisiin, ilman että kuolleen uskon tunnustaja sitä huomaa. Hän elää silloin siinä miellyttävässä kuvitelmassa, että hänellä on vielä elävä usko. Hän ei huolehdi silloin pelolla ja vavistuksella autuaaksi tulemisestaan. Taistelu perkelettä ja maailmaa vastaan lakkaa. Hän ei tunne niitä saatanan ahdistuksia, joita Luther usein valitti. Ja kuinkapa perkele ahdistaisi ihmistä, joka palvelee sitä ajatuksilla, sanoilla ja töillä. Juuri silloin kun taistelu loppuu, loppuu myös vanhurskauden nälkä ja jano. Tilalle tulee välinpitämättömyys ja kaikki hengellisen kuoleman merkit. Armon merkit ovat ohi.

1343. Ihminen, joka sovituksen jälkeen lankeaa armostaan tietämättä sitä itse, on huoran kaltainen, joka sovittuaan vanhempiensa kanssa tulee vähitellen kevytmieliseksi ja antaa puristella rintojaan vanhempainsa nähden. Kuinka kauan luulette tuon huoran pystyvän vastustamaan kiusaajan hyökkäyksiä? Kuinka kauan luulette vanhempain sietävän sellaista elämää? Ei koskaan, ei minuuttiakaan kauempaa, vaan joko ulos talosta tai uusi nöyryytys, uusi katumus, uudet pyhät lupaukset, uudet vakuutukset kestävydestä ja uskollisuudesta kuolemaan asti. Sitä vanhimman sydän vaatii sovitetulta lapselta.

1344. Eivätkö jumalallisen armon ja rakkauden vaatimukset olisi yhtä ankaria kuin maallisten vanhempien? Ole varma, ettei Jumala anna pilkata itseään. Mutta jos armoitettu on alituudessa taistelussa viettelijää vastaan, eivät armon merkit jää pois. Sydän pysyy silloin herkkänä, särjettynä ja vaikkakin usko tuntuu välistä heikolta, jopa epäilyksetkin pyrkivät mieleen, evankeliumin sana tulee kuitenkin äkkiä saarna kuunnellessa tai Jumalan sanaa tutkiessa tai jonkun tapauksen kautta, se kiittää kuin salama sydämeen ja herättää entiset taivaalliset tunteet ja sielu saavuttaa jälleen sen autuaallisen rauhan, jonka Jumalan armon tunteminen ja todellinen omantunnon rauha tuo mukanaan.

1345. Kuitenkaan kristitty ei saa aina uskoa omiin tunteisiinsa, sillä tunteet voivat olla vääriä, jos ne eivät täsmää kirjoitetun sanan kanssa, ja siksi on välttämätöntä verrata kokemuksiaan Jumalan sanaan, ts. niiden tunteisiin, jotka ovat kirjoittaneet raamatun, jonka inspiratio on kaiken epäilyn ulkopuolella. Kun kristityn kokemukset pitävät yhtä Pietarin, Paavalin ja muiden totisten kristittyjen kokemusten kanssa, silloin vasta hän voi olla varma armon tilastaan.

1346. Samalla hetkellä kun sovitus tapahtuu, syntyy kokonaan uusi suhde sovittajan ja sovitetun lapsen välille. Sovitettu lapsi tuntee itsensä autuaaksi uskonvarmuudessa, että on jälleen saavuttanut vanhimman sydämen hellyyden ja luottamuksen. Sovittaja tuntee itsensä autuaaksi saadessaan painaa sovitetun lapsen sydäntään vasten. Mutta psyykkiseen

ja moraaliseen sukulaisuuteen perustuva sovitus on jotain aivan muuta kuin kahden riitelevän osapuolen sovittaminen oikeuden edessä, jossa tuomari kolmantena osapuolena toimii välittäjänä. Sellaisessa juridisessa toimituksessa, *actus forensis*, ei ole mitään likeisempää psyykkistä sukulaisuutta, sillä voidaan sanoa, että verisiteet ovat katkenneet silloin, kun vanhemmat ja lapset taikka sisarukset riitelevät perinnöstä. Ns. *actus forensis*-tapahtumassa on rikollinen tosin syytetty rikoksesta, mutta ei henkilökohtaisesti tuomaria vastaan, vaan lakia vastaan (Katso Bruhnin *Kompendiumia*). Tuomari ei ole rikollisen isä eikä äiti eikä lähisukulainen, hän on syytettyyn melkein samassa asemassa kuin filosofi katupoikaan. Hänellä ei siis ole koko ihmisen kanssa muuta tekemistä kuin tuomita hänet lain mukaan. Missä silloin on vanhimman sydän, joka on täynnä rakkautta ja armoa? Sitä ei ole. On vain oikeudenmukaisuus, joka ei tiedä mistään muusta laista kuin rankaisemisesta ja palkitsemisesta ansion mukaan.

1347. Välittäjäkään ei ole lähemmin sukulainen rikollisen, vaan ainoastaan tuomarin kanssa. Tosin ylistetään rakkautta, joka uhrautuu syyttömänä, mutta tässä tuleekin kyse siitä, onko sovittaja syytön. Joh. 1 sanotaan, että hänen kauttaan on kaikki tehty, ihminenkin siis on tehty hänen kauttaan, tämä on saanut siis elämän häneltä. Mutta onko se syytön, joka antoi meille elämän? Kuitenkin *actus forensiksessa* välittäjää pidetään syyttömänä, joka pelkästään motivoimattomasta rakkaudesta rikollista kohtaan uhraa itsensä tämän puolesta. Onko nyt suhde välittäjän ja rikollisen välillä oikea? Emme usko.

1348. *Actus forensiksessa* pidetään sovittajaa ei-kärsivänä osapuolena, *pars non laesa*; jos muutamien mielestä isäkään ei ole *pars laesa* eikä poikakaan, kuka sitten oikeastaan pitäisi sovittaa? Tai jos hyväksymme lauseen, että ihminen on sovitettava Jumalan kanssa, kuka näistä kolmesta persoonasta oikein vaatii korjausta? Keltä näistä kolmesta ihmisen pitäisi pyytää anteeksi? Matt. 12: 32 mukaan näyttäisi siltä, että ihminen voi rikkoa jokaista kolmea vastaan erikseen, mutta onko suhde

näiden kolmen välillä nyt sellainen, että joka rikkoo yhtä vastaan, ei ole rikkonut muita vastaan? Tavallisissa ihmissuhteissa on siten, että kaikki läheiset sukulaiset katsovat itsensä loukatuiksi, jos perheen yhtä jäsentä on loukattu. Silloin koko perhe on pars laesa. Eikö sen mukaan koko kolminaisuus ole pars laesa? Tämä suhde ei ehkä ollut niin selkeä uskonpuhdistajien mielipiteissä, kun yksin Isää pidettiin kärsivänä osapuolena, pars laesa, joka Pojan tuli sovittaa ihmisen kanssa. Luther pelkäsi kovasti Jumalan vihaa, mutta oikeastaan hän pelkäsi Isän vihaa.

1349. Kaikista ihmissuhteista näyttäisi selvältä, ettei actus forensis kelpaisi tekemään sovitusta kirkkaaksi ja käsitettäväksi. Sovitus ei ole juridinen akti, vaan psyykinen akti. Kutsumme sitä psyykkiseksi, koska se koskee psyykeä, se koskee sydäntä tunteen todistuksen mukaisesti: tunnen sydämeni sovitetuksi. Sovitus ei koske järkeä, ymmärrystä eikä tahtoa, jopa omaatuntoakaan ei voida sovittaa, vaan rauhoittaa sovitukselle, joka tapahtuu sydämessä. On ristiriidassa itse tunteen kanssa sanoa: Minä tunnen järkeni sovitetuksi, tunnen ymmärrykseni sovitetuksi, tunnen tahtoni sovitetuksi, tunnen omantuntoni sovitetuksi. Sellaisia sanontoja ei esiinny koskaan, ei edes rationalistien kirjoituksissa. On näet mahdotonta ajatella sellaista, mitä ei koskaan ole tuntenut.

III. Tunnen sydämeni sovitetuksi (Fides subjektiva)

1350. Tulemme nyt totuuteen, jota ei voida todistaa. Mutta kuinka paljon voidaan hengellisissä asioissa todistaa? Tunnemme rakkautta, surua, iloa, vihaa ym. passioita, mutta mitään niistä ei voida todistaa. Vain näiden passioiden ilmenemismuotoja voidaan nähdä, siksi naisvihaajankin on uskottava, että on olemassa rakkautta, mutta tuo passio tuntuu hänestä hulluudelta. Niin myös sitä, joka tuntee armon vaikutuksia, pidetään hurmahenkenä, koska sellaista ei järki käsitä. Se on täysin käsittämätön sydämen salaisuus, sitä ei voida järjellä tajuta. Järki on niin köyhä

sovituksen välttämättömyyden aatteista, ettemme ole löytäneet vanhojen emmekä uusien filosofien kirjoituksista tätä aatetta kehitettynä käsitteeksi muutoin kuin aatteenä ihmisen sovittamisesta itsensä kanssa, ts. perkeleen kanssa. Itsensä kanssa sovittuminen on näet samaa kuin itsekkyyden kanssa sopiminen, ja itsekkyyks on Jumalaa vastaan, se on Jumalan vannoutunut vihollinen, saatana.

1351. Kokonaan toista on tulla sovitetuksi elämän alkusyyyn kanssa, minkä olemme tahtoneet tehdä havainnolliseksi muutamalla esimerkillä, jotka osoittavat, miten sovitus tapahtuu vanhempain ja lapsen välillä, jossa meidän on otettava huomioon äidinsydän, koska se on pyhin luonteenpiirre, mitä tunnemme koko luomakunnassa, se on Luojan persoonallisuuden luonteenpiirre, joka heijastuu elävässä luonnossa, ei vain ihmisessä, jonka infernaaliset passiot ovat turmelleet.

1352. Mutta sellaiseen sovitukseen eivät kaikki lapset ole taipuisia. Kuvitelkaamme, että uskovalla äidillä on neljä, viisi lasta, joista yksi on murhamies, toinen varas, kolmas huora, neljäs juopporatti jne. Vanhimman sydämen täytyy olla tuskaa täynnä, kun hän ei saa mitään iloa lapsistaan. Äidin sydän kärsii kuvaamattomasti niistä rikkiraastavista tunteista, jotka risteilevät vanhimman sydämessä. Hänen sydämensä on saanut aivan liian syviä haavoja lasten moraalisesta alennustilasta, ja lasten rikokset painavat raskaina hänen omallatunnollaan.

1353. Mutta nyt on yksi näistä lapsista jo paatunut. Hän pilkkaa äitinsä hellimpiä tunteita ja tekee pilaa hänen kyöneleistään. Hän sanoo surevalle äidilleen, ettei tätä koske, miten hän elää, hän kyllä vastaa teoistaan. Nuo sanat käyvät puukon pistona hellän äidinsydämen lävitse, mutta naturalistin suussa nämä sanat kuulostavat suunnilleen tällaisilta: Se, mitä on tapahtunut, ei voi koskea juuri ketään muuta kuin itseäni. Kun täytän kaikki velvollisuuteni vertaisiani ja eläimiä kohtaan, uskon täyttäneeni kaikki velvollisuuteni Jumalaa kohtaan, sillä korkeinta tuomaria emme voi muulla tavoin kunnioittaa tai palvoa kuin rehdillä suhtautumisellamme vertaisiamme kohtaan, A. A. Uskon kestäväni

Jumalan ja ihmisten edessä, kun parhaan kykyni ja vakaumukseni mukaan toimin rehellisesti ja kunniallisesti, *sensus communis* rationalistorum.

1354. Mutta naturalisti ei ota huomioon, että hänen vakaumuksensa voi olla väärä, että itsekkyyks, voitonhimo ja kunnianhimo ovat voineet turruttaa hänen omantuntonsa ja että hän vaikka kuinkakin kunniallisena ja rehellisenä voi tuntea kuolettavaa vihaa kristittyjä kohtaan, kuten esim. Saulus, että hän siis voi olla Kristuksen ristin vihollinen. Varmasti oli monia hyveellisiä, rehellisiä ja kunniallisia pakanoita, jotka vainosivat kristittyjä, esim. Trajanus ja Antoninus Pius, joita heidän aikalaisensa pitivät hyveen malliesimerkkeinä ja joiden hyveitä jälkimaailma ylistää. Miksi he sitten vainosivat kristittyjä? Tästä nähdään, miten mittamaton kuilu avautuu kristillisyyden ja luonnollisen hyveen välillä. Se on kuilu, jonka yli ei kukaan voi hypätä pulahtamatta pohjattomaan kadotukseen.

1355. Eikö suurella osalla aikamme oppineita ole sama vakaumus kuin ensimmäisellä näistä lapsista? He ovat epäilemättä uskonnon vapaaajattelijoita, koska he luottavat tieteellisiin ja poliittisiin ansioihinsa, he uskovat voivansa täyttää moraalisen tehtävänsä mietiskelemättä uskon asioita. Ja papit varmasti ylistävät heidät autuaiksi heidän kuolleen tomunsa äärellä, kunhan nuo vapaa-ajattelijat eivät ole olleet liian rohkeita, vaan ovat jättäneet valtion uskonnon koskemattomaksi. Itse asiassa rationalistiset pappimme tulevat erinomaisen hyvin toimeen filosofien kanssa uskonasioissa, sillä heillä on todellisuudessa sama autuuden perustus. Heitä ei erota mikään muu kuin luokkaintressi.

1356. Toinen näistä lapsista sanoo surevalle äidilleen: »Olen tosin rikkonut monessa kohdin, mutta lupaan pyhästi tästä lähin parantaa itseni ja vaeltaa hyveen tietä. Toivon, ettei hyvällä äidilläni tästä lähtien ole mitään aihetta olla minuun nähden tyytymätön.» Nämä sanat soivat erinomaisina sen laatuksen vapaa-ajattelijan korvissa, joka on viettänyt nuoruudessaan irstasta elämää, mutta keski-iässä ja vanhuudessa tullut vakaantuneemmaksi. He perustavat toivonsa tulevaisuudessa

tapahuvaan omaan parannukseen, mutta eivät voi alentaa omaa korkeaa ihmisarvoaan niin paljoa, että tulisivat kristittyjen (lukijain) seuroihin tai että ryhtyisivät mietiskelemään uskonasioita, niinkuin Luther mietiskeli.

1357. Muutamat rationalistit väittävät, ettei Jumala voi vaatia ihmiseltä enempää, kuin tämä pystyy suorittamaan. Kun ihminen tekee kaikkensa parannukseen, on Jumala vastuussa hänen sielustaan, jos hän joutuisi kadotetuksi. Mutta voitteko todistaa tehneenne kaiken voitavanne, kun on ollut ihmisiä, jotka olisivat tahtoneet teidät päästää tietyistä epäilyksistä eräissä kristinuskon kohdissa, joiden huomasi olevan ristiriidassa vakaumuksenne kanssa, mutta te halveksitte noita ihmisiä ja ehkä piditte heitä hurmahenkisinä tai haaveksijoina.

1358. Oma parannus on kyllä hyvä ja tarpeellinen, ja moni todella luulee olevansa hyvä kristitty, kun hän parantaa elämänsä, mutta suosiollinen lukija, koska olette tullut sovitetuksi elämänne alkusyyn kanssa? Missä on synnin suru, missä Jumalan mielen mukainen murhe? Missä katuvainen, parannukseen altis ja särjetty sydän, jota Jumala sanassaan vaatii? Milloin olette käyntyä ahtaan portin lävitse? Milloin olette kääntynyt ja uudestisyntynyt? Omalla parannuksellaan ihminen on samalla paikalla kuin Nikodeemus.

1359. Kolmas näistä lapsista sanoo surevalle äidilleen: »Älä itke minun takiani! Tosin olen rikkonut ja aiheuttanut teille suurta surua, mutta toivon, että se on annettu anteeksi, ja ellei se ole anteeksi, niin antakaa te anteeksi minulle minun monet puutteeni ja nuoruuden vikani.» Näin puhuu armon varas, joka omistaa itselleen anteeksiantamuksen ennenkuin on sen saanut. Sanat »toivon, että se on anteeksi» tuntuvat enemmän haavoittavan kuin tyynnyttävän [sv. tillfrids ställa] vanhimman sydäntä. Kuinka sureva äiti voi antaa anteeksi röyhkeälle ja häpeämättömälle huoralle, jolla ei ole tajua hävetä alennustilaansa. Sellainen ihminen on samalla paikalla kuin ne juutalaiset, jotka uskoivat Kristukseen, Joh. 8. He luulivat olevansa Jumalan lapsia, kun heidät ympärileikkauksella oli otettu Jumalan armoliittoon. Me emme ole

aviorikoksesta syntyneitä, meillä on yksi Isä, Jumala. Mutta kuitenkin he olivat tappamassa Jumalan Poikaa, jota he eivät pitäneet muuna kuin lukijaissaarnaajana tai vääränä profeettana. Voidaanko sellaista ihmistä kuvitella todellisessa synnin katumuksessa, joka ei tunne Jumalan Poikaa hänen puheistaan, vaikkei mitään ihmeitä olisikaan tapahtunut? Naisen, joka itki pitaalisen Simonin huoneessa Jeesuksen jaloissa, ei tarvinnut kysellä: Oletko sinä luvattu Messias? Kananealaisen hädässä olevan vaimon ei tarvinnut kysyä: Kuka sinä olet? Ei myöskään sadanpäämiehen, joka sanoi, ettei hän ole sen arvoinen, että Jeesus tulisi hänen kattonsa alle jne. Sakkeus, samarialainen nainen ym. eivät epäilleet, että Jeesus oli Jumalan Poika.

1360. Mistä heillä oli vakaumus siitä, että Jeesus oli Jumalan Poika? Armon varkaat sanovat tavallisesti, etteivät juutalaiset olleet niin lapsuudesta opetettuja kuin me, ja siksi he uskoivat enemmän Moosekseen kuin Kristukseen. Mistä sitten oli vakaumus niillä, jotka todella uskoivat Kristukseen? Häätä, syvällinen tunne opetti heitä. Meidän tarvitsee kysyä vain tunteelta huomataksemme, että uskova äiti ei voi olla tyytyväinen vastaukseen: Toivon, että se on anteeksi, ja jos ei ole, niin annettaneen se vielä anteeksi. Ei tarvitse olla isä eikä äiti tunteakseen jo itsestään, että sellainen armon omistaminen herättää vanhimman sydämessä vain sääliä ja sen hengellisen sokeuden valittelua, joka ilman katumusta ja parannusta omistaa itselleen syntienanteeksiantamuksen, jota ei vielä ole saanutkaan kun ihmiselämässä todella on tapauksia, että kevytmieliset lapset ottavat ennakoita armon ja anteeksiantamuksen, mitä silloin olisi ajateltavakaan luterilaisesta kirkosta, joka on täynnä armon varkaita? Onko ajateltava, että ihmiset, joilla ei ole ollut katumusta ja jotka eivät ole tehneet parannusta, olisivat saaneet syntinsä anteeksi ja olisivat nyt armossa?

1361. Ei, niin totta kuin Jumala ei anna itseään pilkata, niin totisesti ihmisen — tarkoitan täysikasvuisen ihmisen — on läpikäytävä tunnettava muutos sydämessään ja mielessään, ennenkuin hän voi omistaa itselleen

armoa. Jos Jumala olisi kevytmielinen äiti, joka ei ole niin turhantarkka lapsensa heikkouden synneistä, silloin voisi olla ajateltavissa, että hän voisi antaa synnit anteeksi ilman katumusta ja parannusta. Mutta nyt on isiä ja äitejä, jotka osoittavat paljon suurempaa vakavuutta lastensa kanssa kuin luterilaisen kirkon prelaatit, jotka ottavat kirkkokuriin tuomittuja varkaita ja huoria kristillisen seurakunnan yhteyteen ilman katumusta, ilman aiottua parannusta rikollisen puolelta. Meillä on pappi Ekströmin kertomus (kuvauksessa Mörk'ön pitäjästä) kreivitär Sturen tyttärestä, jonka hänen serkkunsa ryösti herttua Kaarlen avustuksella ja jotka muuan tanskalainen pappi vihki vastoin äidin tahtoa. Tuo nainen, joka oli rikkonut äitiään vastaan, ei voinut tukahduttaa omantunnon nuhteitaan, jotka hän jälkeinpäin sai, vaan hänen piti lähteä hakemaan anteeksiantamusta ja sovitusta äidiltään, ennenkuin joutuisi lapsivuoteeseen, mutta hän joutui viettämään maatilalla monta päivää, ennenkuin sai luvan tulla äitinsä silmien eteen. Tässä meillä on esimerkki äidin ankaruudesta, ja toinen esimerkki meillä on Daavidissa, joka ei kahteen vuoteen saattanut nähdä silmissään veljesmurhaaja Absalomia. Olisiko meidän uskottava, että Jumala, joka Mooseksen aikana oli niin ankara, että uhkasi tuhota koko kansan, olisi nyt niin muuttunut, että hän tunnustaisi kaikki katumattomat varkaat ja huorat lapsikseen?

1362. Sellainen tilanne nyt kuitenkin on luterilaisessa kirkossa, ettei pappi kysy katumusta eikä parannusta katekumeeneilta eikä ehtoolliselle tulijoilta. Hän ei tee myöskään mitään eroa suruttomien, heränneiden ja armossa olevien välillä, vaan suuntaa puheensa umpimähkään koko seurakunnalle, ikäänkuin he kaikki olisivat armoitettuja kristittyjä. Jos joku kristitty tahtoo tutkia armon varkaan sieluntilaa, tämä vastaa röyhkeästi, ettei hänen tarvitse tehdä tälle rippiä. Hän ei usko, että ketään muuta kuin häntä itseään liikuttaa, miten hän on tullut kristityksi jne. Jokapäiväisessä elämässä armon varas on maailman kaltainen, hän ryyppää, pelaa korttia, tanssii, harjoittaa haureutta ja kiroilee, on ahne ja saita. Tai jos hän ei ryyppää eikä huoraa, hän kuitenkin seuraa maailman muotia ja tapoja ruoassa ja juomassa, vaatetuksessa ja loistossa jne; hän

pitää ristiäisiä ja hautajaisia, käy nättien tyttöjen tykönä jne. Kaikkea tätä armon varas pitää luvallisena ja soveliaana.

1363. Muutoin armon varas on ahkera käymään kirkossa ja ehtoollisella. Hänen on helppo itkeä, kun pappi saarnaa kauniisti armosta ja rakkaudesta. Hän voi itkeä kirkossa ja nauraa kirkon takana. Hän voi olla jumalinen kirkossa ja jumalaton krouvissa. Hän voi väliin siunata ja väliin kirotta, aina sen mukaan kuin parhaiten sopii. Jos joku moittii häntä hänen jumalattomasta elämästään, hän vastaa: tahto minulla on hyvän tekemiseen, mutta voimaa ei. Eikä Jumala voi olla niin ankara, että kieltäisi viattomat hovit jne. Katso uudesta virsikirjasta huvituksen oikeasta käytöstä.

1364. Mutta kokemus osoittaa, että vakavat vanhemmat eivät voi sietää kevytmielisyyttä, turhamaisuutta, ylpeyttä eivätkä riehumista lapsissaan, sillä he tietävät hyvin, että nuoruuden hulluus vie ihmisen lankeemukseen. Miksi n.s. viattomat hovit niinkuin korttipeli, pallopeti, tanssi, kevytmielisyys, vaatetuksen ylellisyys ym. ovat niin vastenmielisiä vakavien vanhempien silmissä? Onko Jumala sitten narri, että hän sietää tällaista pilantekoa: Kansa asettui [sv. satte sig ner] syömään ja nousi leikkimään. Mutta on aivan mahdotonta, että vakava äiti antaisi anteeksi huoralle, jonka ei ole tarvis hävetä alennustansa. Kevytmielinen olio kyllä ajattelee, että vanhimman sydämessä on niin paljon armoa ja rakkautta, että ihminen saa elää niinkuin tahtoo ja kuitenkin luottaa armoon ilman katumusta, ilman parannusta, ilman elävää uskoa. Ei vainkaan. [sv Nej platt intet] Vanhimman sydämen rakkaudella on rajansa, ja mitä vakavat vanhemmat eivät siedä, sitä ei Taivaallinen Isäkään siedä. Kuinka kävi niille, jotka uteliaisuudesta ja kevytmielisyydestä kurkistivat arkkiin? Ei, Jumala ei anna itseään pilkata.

1365. Ne, joilla Jumala on Isänä, ts. kuolleen uskon kannattajat ovat kaikkina aikoina näyttäneet lohikäärmeen hampaitaan elävälle kristillisyydelle. Juutalaiset kiristelivät hampaitaan Stefanukselle; ortodoksinen sappi teroitti inkvisition miekan: he luulivat tekevänsä sillä

palveluksen Jumalalle, mutta historia osoittaa, että he tekivät sillä palveluksen perkeleelle. Infernaalinen passio muuttui pyhäksi velvollisuudeksi tuhota kerettiläiset. He luulivat olevansa puhdistettuja Jeesuksen veressä, mutta olivatkin puhdistettuja mustimmassa lohikäärmeen veressä, sillä käärmeen myrkky kuohuu heidän kaikkien suonissa. Sellaisia ovat kuolleen uskon aikaansaannokset, tämä on kuva häpeämättömästä huorasta, joka sanoo murehtivalle äidilleen: »Toivon, että se on anteeksi annettu, mutta jos se ei ole anteeksi, niin kai se annettaneen anteeksi».

1366. Kuinka suuri onkaan moraalinen pimeys, kun infernaalinen passio voi muuttua pyhäksi velvollisuudeksi oppineimpien miesten tajunnassa. Mikään julmuus ei ole ollut inkvisition julmuutta suurempi. Hengellinen viha tukahdutti kaikki inhimilliset tunteet inkvisiittorien sydämistä. Vanha käärme muuttui valkeuden enkeliksi ja siinä oli syy sokeuteen, etteivät he tunteneet toimintansa oikeaa motiivia. Tähän kuuluvat Vapahtajan sanat: Jos se valkeus, mikä sinulla on, on pimeyttä, kuinka suuri onkaan pimeys. Puhdas Mooseksen oppi oli ihmissäännöillä sekoitettu, niinkuin uudet kirjatkin, mutta voi sitä ihmistä, joka uskaltaa koskea järjen tuomiin opin lisäykseen, häntä pidetään heti kerettiläisenä ja villihenkenä niinkuin Lutheria.

1367. Kuitenkin opetuslapsillakin oli kuollut usko aina Kristuksen kuolemaan asti, mutta itsepetos oli niin suuri, että he luulivat voivansa kuolla Kristuksen kanssa vakaumuksensa puolesta. Kuinkas kävi? Pietari tuli vasta kieltämisensä jälkeen oikeaan synnintuntoon, ja Jeesuksen kuollessa tuli päivänvaloon se suuri epäusko, joka oli ollut kätkeytynä kuolleeseen uskoon. Kuolleen uskon tunnustajat eivät näet koskaan epäile autuuttaan, mutta koettelemuksen hetkenä kaikki pettää. Sitä vastoin elävän uskon tunnustaja elää pelolla ja vavistuksella ja suuressa arkuudessa, mutta tarpeen tullen heikko usko tulee vahvaksi, järkkymättömäksi ja jäykkäniskaiseksi kaikkea perkeleen mahtia vastaan. Niin historia todistaa.

1368. Neljäs jumalattomista lapsista sanoo, ettei hän ole arvollinen olemaan lapsena kodissa. En ole sen arvoinen, että minua kutsuttaisiin sinun pojaksesi, tee minut yhdeksi palkkalaisistasi. Tässä tilassa oli jo Kain, kun Jumalan ankaran vanhurskauden tuomio herätti hänen omantuntonsa:

Syällisyyteni on suurempi, kuin että sen kantaa voisin ja: Minun täytyy lymytä sinun kasvojesi edestä. Absalom pakeni veljesmurhan jälkeen. Tuhlaajapoika ei palannut heti isänsä luo, vaan meni kauppamiehen luo. Hän oli herännyt ja oli lain alla, mutta omavanhurskaus (kauppamies) pani hänet vartioimaan sikoja, ts. niitä sikamaisia ajatuksia, jotka vaivaavat herännyttä. Silloin ihminen vasta on oikein herännyt, kun hän alkaa pelätä ja vihata Jumalaa ja pakenee hänen kasvojensa edestä. Mutta armon varas ei tunne vihollisuuttaan Jumalaa kohtaan, vaan kuvittelee rakastavansa Jumalaa.

1369. Mutta vanhimman sydämen vaatimus ei tule sillä tyydytetyksi, että rikollinen pakenee talosta, karkaa metsään. Sellaista kyllä maailmassa tapahtuu, että lapset karkaavat metsään selkäsaunan pelosta. Mutta silloin täytyy isän tai äidin etsiä käsiinsä kadonnut lammas, sillä he eivät saa mitään rauhaa niin kauan kuin pikkuinen on eksyttävässä metsässä. Moni kyllä ottaa vitsan mukaansa mennessään, mutta hän heittää vitsan pois alkaessaan pelätä, että pikku raukka on ehkä eksynyt, ja kun hän lopulta löytää eksyneen, hän iloitsee siitä, ja kuritus, jonka tottelematon olisi ansainnut, unohdetaan sillä kertaa. Toiset kotona olevat lapset saattavat saada selkäänsä, mutta paennut pääsee siitä, vaikka hän ei ainoastaan ollut yhtä tottelematon kuin toisetkin, vaan myös aiheutti vanhemmille mitä suurinta vaivaa. Mistä tämä johtuu?

1370. Tästä näemme jälleen erään jumalallisen luonteen piirteen. Hänjättää ne 99, jotka eivät tarvitse parannusta ja etsii kadonnutta. Minua ei ole lähetetty muiden kuin Israelin kadonneiden lammasten tykö. Isä etsii kadonnutta lasta, ja löydettyään tämän hän iloitsee siitä. On kyllä totta, että Jumalan vihan pelko ei ole täysin riittävä, mutta on se

kuitenkin tyhjää parempi hengellisissä asioissa, sillä se, joka pelkää Jumalaa, on kuitenkin lähempänä taivasten valtakuntaa kuin se, joka ei pelkää mitään. Jumalan pelko oli Vanhan testamentin uskovilla vallitseva passio, mutta ihmisen toiminnan oikeana motiivina ei pelkoa pidetä, eikä se sitä olekaan, koska pelko liittyy pikemmin vihaan kuin rakkauteen. Luther pelkäsi Jumalaa ja vihasi Jumalan ankaraa vanhurskautta silloin, kun hän oli lain alla. Pelko ja viha yhtyvät usein, koska ne eivät kuulu samaan elimeen (katso passio-oppia). Mutta pelko ja rakkaus kuuluvat samaan elimeen eivätkä voi olla toistensa rinnalla. Ihminen ei siis voi samalla kertaa peljätä ja rakastaa Jumalaa, koska rakkaus karkoittaa pois pelon.

1371. Mutta pelko ja viha voivat hyvin olla toistensa rinnalla, sen vahvistaa latinalainen sananlasku: Oderint quem metuunt. Siten pelko on huono motiivi ihmisen toiminnalle. Mutta vielä huonommin on sen laita, joka ei tunne mitään Jumalan vihan pelkoa, sillä sellainen ihminen ivaa vanhimman sydämen hellimpiä tunteita ja tekee pilkkaa tämän kyöneleistä. Tämä koskee kuitenkin vain surutonta ihmistä, sillä niinkuin Jumalan vihan pelko on merkki heräämisestä, niin on myös perkeleen pelko armontilan tuntomerkki. Ihmisellä on pelättävänään vain kaksi mahtavaa voimaa, ja nämä voimat ovat sellaisia, ettei hän pysty väistämään molempia. On neljä eri pelon lajia, joilla kullakin on syvä merkityksensä armon järjestyksessä. Yksi laji ei pelkää Jumalaa eikä perkelettä. Toinen pelkää Jumalaa, mutta ei pelkää perkelettä. Kolmas pelkää kumpaakin, eikä siis uskalla lähestyä kumpaakaan. Neljäs pelkää perkelettä, mutta ei pelkää Jumalaa. Sano nyt, suosiollinen lukija, missä sieluntilassa kukin näistä neljästä nyt on.

1372. Raamatun tulkitsijat selittävät yleensä Vapahtajan sanat Matt. 10 ja Luuk. 12 peljätäkää häntä, joka voi sekä sielun että ruumiin hukuttaa helvettiin tarkoittavan Jumalaa, mutta muuan jänis on antanut minulle sen valkeuden, että kristityn on enimmänsä pelättävä sielunvihollista. Ei vain sanajärjestys, vaan itse ajatus osoittaa, että perkele on se, jolla

tapettuaan on valta syöstä helvettiin. Ei Jumala toki tapa ihmisiä, vaan perkele, joka tappaa useimmat ihmiset ennen aikojaan. Synnin kautta on kuolema tullut maailmaan. Jumalalla on tosin elämä ja kuolema hallussaan, hän voi siis pidentää elämää (Hiskias), mutta perkele lyhentää elämää, sillä se on murhamies, mutta jos se on murhamies, se tappaa sekä ruumiin että sielun. Jos kristityn pitäisi pelätä Jumalaa sinä, joka heittää sekä ruumiin että sielun helvettiin, silloin ei Vanhan testamentin orjamainen pelko koskaan lakkaisi.

1373. Ei, Jumala ei heitä sekä ruumista että sielua helvettiin, vaan sen tekee murhamies perkele. Ja tätä sielunvihollista on kristityn pelättävä kaikkein eniten. Tämän valkeuden olen saanut jänikseltä, jolla eläinten keskuudessa on suurin pelko ja joka siis on pätevä todistamaan tässä pimeässä asiassa.* [* II § 1588: "Jag kan säga af egen erfarenhet, att haren hoppar i menniskans famn när han är förföljd af arga hundar; och detta har verkligen händt, att haren hoppat i min famn. Och detta haraskutt har förvissat mig derom, att den som kan förgöra både kropp och själ är fienden, den svarta hunden, som aldrig gifver nåd eller pardon."] Jänis pelkää sekä ihmistä että koiraa, joka sitä ajaa. Mutta kun se joutuu tilanteeseen, missä se ei voi väistää kumpaakaan, se pakenee silloin, huomaa hyvin, lukija! vahvemman tykö, sillä vaisto sanoo sille, ettei sillä ole mitään armoa odotettavana sitä vainoavalta viholliselta, mutta jos vahvempi sitä armahtaa ja säästää sen, se on pelastunut. Kas sellainen on jäniksen kokemus ja sanohan, suosiollinen lukija, onko se väärä kokemus. Väärä tunneko ajaa jänistä pakenemaan vahvemman turviin, kun sielunvihollinen sitä ahdistaa. Ei, siinä on Luojan viittaus, Luojan, joka on antanut jänikselle tuon vaistonomaisen arvostelun vaaran hetkenä.

1374. Arvelemme, että sielunvihollisen ahdistama ja pelottama sielu pian huomaa, jos hän kysyy omalta vaistoltaan, että jänis on oikeassa, mutta jos hän uskoo enemmän raamatun selittäjiä, kuinka silloin käy? Jumala on silloin se, joka heittää sekä ruumiin että sielun helvettiin ja häntä on

siis pelättävä enemmän kuin sielunvihollista. Silloin pelko suuntautuu hullulle taholle, nimittäin sille taholle, josta apu tulee. Kun pelko Jumalaa kohtaan on voimakkaampi kuin pelko perkelettä kohtaan, sielun täytyy Jumalan pelosta kääntyä sielunvihollista päin, jonka kanssa heränneet joskus joutuvat käymään epätoivoista kamppailua elämästä ja kuolemasta; kun he eivät uskalla paeta vahvemman tykö, he tekevät työtä kauheasti omin käsin omatekoisen parannuksen hyväksi, mutta tulevat vain pahemmiksi ja vihaisemmiksi, mitä enemmän he sitä tietä pyrkivät. Lopuksi omavanhurskaus tekee heidät lopen uupuneiksi ja he nääntyvät kiusauksiin. Jos he olisivat ottaneet oppia jänikseltä ja hypänneet vahvemman syliin, ei heidän olisi tarvinnut kestää tuota omin voimin suoritettua hedelmätöntä taistelua. Mutta on tuskin yhtään herännyttä, joka ei astelisi tuhlaajapojan jalanjalkia alusta loppuun saakka.

1375. Mutta lapsen kunnioitus ei saa koskaan hävitä. Jos Luther tarkoitti pelolla lapsen kunnioitusta, on asia täysin oikea. Mutta pelko ja rakkaus kuuluvat ihmisen kääntymisen eri vaiheisiin. Pelkää ensin, kun tunnet olevasi Kristuksen ristin vihollinen; rakasta sitten, kun olet tullut sovitetuksi Jumalan kanssa. Silloin kun ihminen on lain kirousten alla, hän voi kyllä pelätä, muttei rakastaa Jumalaa. Se on kaikkien kristittyjen kokemus. Kun ihminen on päässyt niin pitkälle kääntymisessään, että on saanut armon, silloin rakkaus karkottaa pois pelon, mutta ei lapsen kunnioitusta.

1376. Armonvargaat ovat niin vähän perillä omista tunteistaan, että he ensiksikin väittävät, etteivät ole koskaan vihanneet Jumalaa, vaikka apostoli sanoo: Kun vielä olimme hänen vihollisiaan, Jumala sovitti meidät, ts. sovitus oli valmistettu ja Jumalan puolelta valmis. Ja Luther tunsu omasta kokemuksestaan, että hän yhteen aikaan oli oikein vihainen Jumalalle. Toiseksi he väittävät, että ihminen voi rakastaa — jos tahtoo — Jumalaa yli kaiken ja samalla pelätä Jumalaa pahemmin kuin

saatanaa. Ihminen voi silloin pelätä ja rakastaa Jumalaa yli kaiken samalla kertaa. Kuinka tämä lyö yksiin?

Kristityn täytyy pelätä perkelettä, koska hän ei saa mitään rauhaa saatanan hyökkäyksiltä, Luther. Jumalaa ei armoitettu kristitty voi pelätä, koska hänellä on tässä sovitettu Isä. Mutta armon varkailla ei ole mitään tekemistä saatanan kanssa, siksi he eivät voi tätä pelätä. Ihmeellisempää on, että he luulevat rakastavansa Jumalaa yli kaiken ja kuitenkin pelkäävät häntä niinkuin sitä, joka voi heittää sekä ruumiin että sielun helvettiin. Onkohan tässä suuri koira haudattuna? Kun ihminen on Luojaansa samassa suhteessa kuin lapset vanhempiansa, täytyy sydämen sisimmätkin sopukat ja nurkat tarkastaa ja niin paljon kuin mahdollista panna hänen nähtäväkseen. Pelko, usko ja rakkaus ovat luterilaisen opinkäsityksen mukaan kristillisyyden ydin, mutta kuinka erilaisia ovatkaan näiden asioiden käsitteet.

1377. Tiedämme varmasti, että Jumalan pelko kuuluu heränneeseen sieluntilaan — vertaa, mitä Luther kirjoittaa itsestään — mutta perkeleen pelko kuuluu armon tilaan ja siksi on oltava hiukan tarkalla siitä, kumpaa henkilöä lainatussa sanassa tarkoitetaan. Muutamat sanovat, että ihminen on itse itsensä pahin vihollinen. Tämä on kyllä totta, jos itsellä tarkoitetaan itsekkyyttä, joka on ihmisen pahin vihollinen. Siinä mielessä sanoimme yllä, että joka on sovitettu itsensä kanssa, on sovitettu saatanan kanssa. Tämä on kovaa puhetta ja kova pähkinä purtavaksi, sillä itse on kovin monimerkityksinen. Jos on totta että ihminen itse on itsensä pahin vihollinen, on hänen eniten pelättävä itseään, ts. itsekkyyttä.

1378. Mutta vaikka kuinkakin likeisesti minän kanssa yhdistetty itsekkyyks ei voi olla sama kuin elämä psyykkisessä tai sielu metafysisessä persoonallisuudessa; on aina ero itsen ja elämän välillä ja itsen ja sielun välillä, niinkuin hengellisessä mielessä on suuri ero vanhan ja uuden ihmisen välillä kohta, kun uusi ihminen on syntynyt. Jos minä olen uusi ihminen, en ole saatana, jos olen vanha ihminen, olen saatana. Tässä on

kyse asian omistamisesta. Asian luonnosta selkiää, että jos uusi ihminen ei ole syntynyt, en voi olla uusi ihminen, mutta jos uusi ihminen on syntynyt, silloin asia riippuu sen omistamisesta. Mutta niinkuin rationalistilla ei ole oikeutta työntää pois luotaan pahaa tahtoaan, niin ei myöskään psyykkisellä minällä, elämällä ole oikeutta työntää luotaan vanhaa ihmistä, vaan minä käsittää sekä uuden että vanhan ihmisen, minä on siis armoitettu perkele, ja tällä armoitetulla henkilöllä on kaikki syy pelätä perkelettä, sillä armoitettu on se poikalapsi, josta puhutaan Ilmestyskirjan 12. luvussa.

1379. Vaikka armoitetun eli uuden ihmisen on pelättävä vanhan ihmisen itsekkyyttä, joka on uuden ihmisen pahin vihollinen, raamatun selittäjät kuitenkin väittävät, että ihmisen pitää kaikkein eniten pelätä Jumalaa. Kuitenkin raamatussa on monta sanaa, jotka ilmaisevat, ettei Jumala tahdo heittää ketään helvettiin. Mutta perkele haluaa. Yleensä onkin raamatussa mainittu Jumalan pelko ymmärrettävä lapsen kunnioituksena, silloin kun on kyse armosta olevasta ihmisestä. Mutta kaikilla heränneillä on orjamainen pelko, kun he ovat lain alla; suruttomalla joukolla sitä vastoin ei ole minkäänlaista pelkoa, ei Jumalan eikä perkeleen pelkoa.

1380. Joka tapauksessa orjamainen pelkokin on parempi kuin ei mitään. Siten ei Jumalan ankaran vanhurskauden pelossa ole mitään pahaa. Mutta tuo pelko ei auta ketään taivasten valtakuntaan, ellei siihen tule lisäksi rakkaus, joka karkottaa pois pelon. Ei ole totisesti hauskaa olla metsässä yötä uskaltamatta tulla kotiin vanhempain luo selkäsaunan pelosta. On kauheata nähdä millä rakkaudella ja kieltäytyksellä vanhemmat etsivät kadonnutta, joka ei edes vastaa heidän huutoihinsa. Mutta niin pitkälle omavanhurskaus vie ihmisen, joka on totisesti herännyt rikollisuutensa tuntoon. Hän pakenee Jumalan kasvoista ja piiloutuu puiden taakse paratiisissa.

1381. Joka on sovittanut itsensä itsensä kanssa, ts. perkeleen kanssa, hän ei pelkää Jumalaa eikä perkelettä, koska hän luulee olevansa Jumalan likeisin ystävä ja lähin rintaperillinen. Mutta kun kuolema tulee,

hän tuntee olevansa aivan valmistumaton. Silloin tulee kuoleman pelko enimmin yksinkertaisen ihmisen sydämeen, joka ei osaa hävittää pois kaikkia laskujaan. Kuitenkin on melko monta, joilla on niin vahva kuollut usko, ettei yksikään synti nouse omaantuntoon, vaikka he tuntevat kuoleman lähestyvän. Oppineilla omavanhurskaus on niin vahva, etteivät he pelkää mitään jälkiselvityksiä, ja rikkaalla on suurin huoli aarteistaan, miten ne käytettäisiin ja jaettaisiin hänen kuolemansa jälkeen.

1382. Kaikki tämä näkyy pienessä mitassa jo lapsella. Metsään rangaistuksen pelosta pakenevilla lapsilla on jo tietoisuus rikollisuudestaan. He tietävät tehneensä pahaa. Mutta tuo tuskallinen tila herättää vanhimman sydämessä sääliä. Hellä äiti ei saa unta silmäänsä, kun lapsi on metsässä pimeänä yönä. Etsinnän kuluessa murhe vain kasvaa ja vitsa putoaa kädestä. Hän pitäisi itseään onnellisena jo siitä, että löytäisi kadonneen lapsen. Toinen passio, suru, voittaa hänen vihansa (Jumalan vihan) sen pahan tähden, jota lapsi oli tehnyt. Siksi hän oli ottanut vitsan mukaansa, mutta etsittäessä hän heitti vitsan menemään, koska sääli oli masentanut oikeudenmukaisuuden vaatimukset. Monissa kohdin raamatussa sanotaan, että Jumala katui uhkauksiaan Israelin lapsia kohtaan.

1383. Mutta eivätkö kaikki nämä ole antropopaattisia kärsimyksiä? Ei kai Jumala voi katua. Kaikilla filosofeilla ja papeilla on se usko, ettei Jumalalla ole minkäänlaista tuntoa vanhimman sydämen jaloimmasta luonteenpiirteestä. Kuitenkin itsensä Martenseninkin on myönnettävä, että Jumalan persoonallisuudessa on todella niitä ominaisuuksia, jotka me hänelle omistamme. Jos uskoisimme, että Jumala on laupias, eikä hän olisikaan laupias, me haparoisimme pimeässä ja tietämättöminä Jumalan oikeasta luonteesta. Ja kun teemme omasta luonteestamme rohkean päätelmän jumaluuteen, meille pitäisi ensin oma luontemme olla kunnolla tuttu. Antropologiamme pitäisi ensin vastata täydellisen ihmisyyden todellista ihannetta, ennen kuin voimme kiiruhtaa teologiaan. Mutta kuka voi todistaa, että filosofi on täydellisen ihmisyyden täydellisin

ihanne? Itserakkaus hallitsee häntä siinä määrin, että hän kuvittelee olevansa tuo ihanne, mutta siitä ei seuraa, että hän todellisuudessa olisi tuo ihanne. Kuvittelemme, että hellämielinen äiti tulee tuota ihannetta lähemmä kuin filosofi, jota itsekkyyys hallitsee kiireestä kantapähän. Jumala varjelkoon meitä sellaiselta Jumalalta, joka on suuri filosofi.

1384. Tämä on iankaikkinen elämä, että he tuntevat sinut, joka yksin olet totinen Jumala, ja sen, jonka olet lähettänyt, Jeesuksen Kristuksen. Ensimmäinen suuri sana antropologiassa on to gnoti seauton, tuntea itsensä, ja toinen suuri sana teologiassa on to gnoti Christon, tuntea Kristus. Jos meillä on vino ja yksipuolinen tieto omasta luonnostamme, tulee siitä Jumalan persoonaan tekemämme johtopäätös myöskin vääräksi. Tämä on selvä asia, jossa kenelläkään ei ole vastaansanomista. Mutta ei kukaan ole tehnyt niin rohkeita johtopäätöksiä antropologiasta teologiaan kuin profeetat, jotka eivät omistaneet Jumalalle vain ihmisen tavallisia sielun kykyjä kuten tahto, ymmärrys, sydän ym., vaan myös sellaisia kuin korva, silmä, suu, nenä, kädet, jalat, hiukset jne., mitä nykyaikana katsottaisiin pelkäksi alkukantaiseksi antropomorfismiksi; mutta olisiko meidän sen takia sanottava, että profeetoilla on ollut väärä tieto Jumalan todellisesta luonnosta tai että Jumala ihmisen takia olisi ottanut sellaisen hahmon, jota hänellä ei ole. Tämä tietäisi ilmoituksen totuuden väheksymistä ja Jumalan tekemistä persona imaginataksi, joka esiintyy eri luonteisena kuin todellisuudessa on. Luulemme Jumalan olevan liian totisen leikkiäkseen sokkopukkia [sv. leka blindbock] lastensa kanssa, vaikka hän joskus laskeutuukin yksinkertaisten käsitystasolle tehdäkseen itsensä heille tunnetuksi ja käsitettäväksi.

1385. Olemme tähän asti puhuneet lapsista, jotka pakenevat metsään selkäsaunan pelosta. Nämä herättävät välittömästi vanhempain sääliä. Mutta miten vanhempain olisi meneteltävä sellaisten lasten kanssa, jotka eivät pelkää mitään, vaikka ovat tehneet pahaa? Kun mikään kuritus ei auta, on vanhempain annettava heidän elää pahojen taipumustensa mukaan. Mutta vanhimman sydän vuotaa verta ja kärsii, kärsii

uskomattomasti sellaisten lasten takia, jotka esteettömästi juoksevat eteenpäin turmion polkua. Elleivät vanhempain rukoukset ja kyyneleet vaikuta paatuneeseen, täytyy vanhimman sydämen lopulta tulla kylmäksi ja kovaksi jäykkäniskaisia kohtaan. Ja kohta kun vanhempain hellyys lakkaa, lakkaa myös lapsenoikeus. Vanhempain on mahdoton rakastaa sellaisia lapsia, jotka eivät välitä vanhempain rukouksista eivätkä kyynelistä eivätkä anna kurittaa itseään tai ota vastaan kuritusta, vaan elävät pahojen taipumustensa mukaan ja seuraavat pahan ilkimyksen mielijohteita.

1386. Juuri näin on ihmiskunnan laita ja sen suhde Luojaan. Mutta maailman viisaat kieltävät juuri tämän rikollisen ja alhaisen suhtautumisen Luojaan väittäen, ettei ihmisen laita ole niin pahasti, kuin uskonpuhdistajien sairaalloinen mielikuvitus on sen kuvitellut. Kun uskonpuhdistajat väittävät, että ihminen on positiivisesti paha, filosofi väittää, että ihminen on positiivisesti hyvä. Ihmisellä on jalo luonne ja hyvä tahto. Muutamia harvoja poikkeuksia lukuunottamatta ihmiskunta ylipäänsä pystyy paremmin täyttämään moraalisen tehtävänsä kuin ennen. Mistä filosofi on saanut sellaisen vakaumuksen? Omalta rakastettavalta persoonaltaan, joka on niin jumalallinen järjessään, niin jalomielinen tahdossaan, niin enkelinpuhdas sydämessään, ettei omallatunnolla ole ainutta tahraa, joka voisi himmentää armon auringon paistetta tuomion päivänä. Filosofi on niin kaiken herjauksen ja ylistyksen yläpuolella, että hän muistuttaa enemmän Jumalaa kuin ihmistä. Hän ei voi tehdä majesteettirikosta Jumalaa kohtaan persoonallisesti, tai tehdä mitään pahaa, mitä hän ei olisi tuhatkertaisesti hyveillään hyvittänyt. Mutta saammehan nähdä, kuinka hänen kanssaan lopulta käy.

1387. Tulemme nyt viidenteen näistä lapsista, joka tuntee moraalisen alennuksensa ja alhaisen suhteen elämänsä alkusyyhyn; lapseen, joka tuntee olevansa syyllinen vanhimman murhaan sen sydäntä jäytävän murheen takia, jonka hän on aiheuttanut. Tämän lapsen on lopulta tultava kotiin pimeästä metsästä ja itkettävä oven takana. Tuhlaajapojan

on palattava takaisin isän tykö. Sellaisen rikollisen on kostutettava äitinsä käsiä katumuksen kuumilla kyynelillä ja sanottava: »En saa rauhaa, ellen saa teiltä anteeksiantamusta. Muitten syntien joukossa, jotka tuntoani painavat, on minulla myös se raskas synti omallatunnolla, että olen aiheuttanut teille niin paljon murhetta ja harmia ja tämä painaa kuin tuli omallatunnollani.» — Herännyt Luther tunsikin, että evankeliumi Kristuksen kärsimisestä vaivasi häntä vielä enemmän kuin lain kirous. — Nyt kysytään, kuka näistä lapsista tulee sovitetuksi elämänsä alkusyyn kanssa? Asia selviää itsestään.

1388. Vaikka terve arvostelu sanoo, että vanhimman sydän vaatii rehellistä katumusta, ennen kuin sovitus vanhempien ja lasten välillä voi tapahtua, tuntuu kaikki tämä kuitenkin inhottavalta hurmahenkisyydeltä heti, kun itse asia tulee suruttomalle joukolle selväksi. Jäykänsokea järki tuijottaa silmät suurina, mutta ei voi löytää mitään muuta kuin hurmahenkisyyttä jokaisessa uskonnollisessa tai hengellisessä herätyksessä. Luterilainen kirkko värisee pelkkien sellaisten ilmiöiden näkemisestä, mitkä ilmaisisivat jotain siitä pyhästä tulesta, jota Vapahtaja tuli sytyttämään maan päälle. Ruotsin kirkossa niin kuuluisaksi tullut suvaitsemattomuus ei perustu sen hellyyteen, laupeuteen eikä uskossa heikkojen sääliin, joiden omantunnonrauhaa lukijat häiritsevät, niinkuin vuoden 1854 Cleri Comitialis Circulär antaisi ymmärtää, jossa kirjoittaja vuodattaa herkimpiä tunteitaan (siv. 10) seuraavaan sentimentaaliseen tapaan: »Jos nyt olemme vakuuttuneita siitä, että evankelisluterilainen oppi on yhtäpitävä Jumalan oman ilmoitussanan kanssa, joka meille opettaa oikeata tietä autuuteen, eikö meidän olisi toivottava sen ylläpitämistä keskuudessamme? Eikö silloin ole rikos, julmuus heikkoja, yksinkertaisia, vähemmän valistuneita kohtaan jättää heidät rajoittamattoman uskonvapauden nimissä alttiiksi kaikille mahdollisille eksytyksille hengellisessä suhteessa? Voiko koskaan olla väärin olla sallimatta julistaa ja levittää sitä, minkä tietää ja uskoo olevan harhaan johtavaa ja turmiollista?» Tässä kirjoittaja on vaarassa tukehtua

omaan-vanhurskauteen. Omavanhurskaus on kirjoittajan tajunnassa muuttunut valkeuden enkeliksi.

1389. Yllämainittu todistelu sisältää ylitodistelun, joka todistaa liian paljon; lisäksi siinä on psyykinen virhe, joka aina tulee näkyviin inkvisiittorien julmuudessa, kun he eivät tunne toimintansa oikeata motiivia, koska hengellinen viha elävää kristillisyyttä kohtaan ilmenee heidän tajunnassaan pyhänä velvollisuutena hävittää kerettiläiset, vaikka tämä pyhä velvollisuus on infernaalista julmuutta, joka perustuu puhdasoppisen saven vaikutukseen aivoissa. Eihän voida kieltää, että paavikunnassa inkvisitio on samoin uskossa heikkojen sääliin perustuvaa, joiden omantunnon rauhaa luterilaiset kerettiläiset häiritsevät. Samoin ei myöskään voida epäillä, etteikö paavikunnan vakaumus paaviudesta olisi Jumalan oman ilmoitussanan mukainen ja etteikö paavikunnan erehtymättömyys ja autuaaksitekevä voima olisi yhtä järkkymätön ja vankka huolimatta jonkun aidon luterilaisen mielipiteestä: voimmeko epäillä sitäkään, etteikö rationalistin vakaumus olisi yhtä vuorenvarma kuin paavilaisen tai luterilaisen. Katso vain pientä A. A.:n kirjoittamaa kirjasta.

1390. Erityisesti loistaa edellä mainitusta todistelusta sen suuri epäusko. He ovat sitä mieltä, että Jumalan oma kunnia on lukijain harhaoppien takia vaarassa. Heillä on käsitys, että he ovat Jumalan asialla taistellessaan lukijoita, hurmahenkiä ja villihenkiä vastaan, mutta he eivät usko, että Jumala itse pystyisi puolustamaan asiaansa totuuden omalla voimalla, joka vaikuttaa vakaumukseen. He luottavat enemmän nimismieheen ja viskaaliin kuin Jumalaan. Missä on silloin Lutherin usko? Kun Luther oli vakuuttunut siitä, että hän puolusti Jumalan asiaa, oli hänellä se vakaumus, että Jumala itse pystyy ajamaan asiaansa totuuden omalla voimalla; Ruotsin papit taas eivät usko, että Jumala voi puolustaa omaa asiaansa, siksi he luottavat nimismieheen ja viskaaliin puolustaessaan heikkouskoisia lukijain tuomioita vastaan. Niinkuin nuo heikkouskoiset eivät saisi tarpeeksi turvaa papeista.

1391. He puhuvat sairaan äitinsä puolesta puhuessaan laupeudesta ja säälistä heikkouskoisia kohtaan, sillä on vaivalloista papille, jos hänellä on seurakunnassaan herännyttä kansaa. Hän ei saa pelata lukijoilta rauhassa tammea sunnuntai-iltapäivisin, hän ei saa juoda totilasia rauhassa lukijoilta, hän ei saa lukijoilta käydä tansseissa ja kutsuissa, ja jos papeilla on vakaumus, että luterilainen oppi on yhdenmukainen Jumalan ilmoitussanan kanssa, lukijoilla on vakaumus, että papit eivät saarnaa puhdasta evankelistä oppia puhtaasti ja selkeästi, koska he ovat esitelmöineet saarnoissaankin ihmissääntöjä ja onttoa järjen viisautta, josta ei mitään herätystä lähde eikä mitään terveellistä sielunravintoa jaeta nälkäisille sieluille. Jos näet pappien saarnat olisivat vaikuttaneet jotakin kansan sydämeen, jos vankilat eivät olisi täynnä rikollisia, jos ei ulvontaa ja kirouksia kuultaisi kaduilla ja kujilla, jos kansa osoittaisi jonkinlaista vakavuutta kristillisessä uskossaan, silloin voisi uskoa, että pappien saarnat ovat vaikuttaneet kansan vakaumukseen. Mutta nyt kansan yleinen jumalattomuus todistaa, että papit eivät ole vaikuttaneet mitään kansan yleiseen vakaumukseen, vaikka he lohduttavat itseään sillä, että kristinusko Ruotsin kirkossa on enemmän salaista. (Cl. C. V. siv. 9). He ovat siis panneet kynttilänsä vakan alle, mutta Kristus sanoo: Ei kukaan ota kynttilää ja pane vakan alle. Jos he ovat ihmisiä, joiden asema edellyttää heidän olevan totisia kristityitä, joukkojen katseilta salassa, ei heidän kristillisyytensä ole paljon arvoista, Tegnér.

1392. Eikö pappissääty huomaa, että Venäjän keisarilla on sama hellyys heikkouskoisia kohtaan kuin Ruotsin papeilla. Hänhän on tahtonut pakottaa turkkilaista tulella ja miekalla olemaan häiritsemättä alamaistensa omantunnon rauhaa. Niinkuin Ruotsin papit haluavat lain miekalla pakottaa lukijaisia olemaan häiritsemättä heikkouskoisten omantunnon rauhaa, niin Venäjän keisari pakottaa turkkilaista tulella ja miekalla olemaan häiritsemättä alamaistensa omantunnonrauhaa. Mutta jos Venäjän keisari eräänä kauniina päivänä pakottaisi Ruotsin valtiokirkon luopumaan luterilaisesta opista ja ottamaan kreikkalaisen, kuinka Ruotsin papit silloin menettelisivät? Uhraisivatko he itsensä

vakaumuksensa puolesta? Vai luopuisivatko he luterilaisesta opista? Pelkään, että he tekisivät niinkuin Ranskan papit järjen valtakunnassa, he luopuisivat luterilaisesta opista suurimpana hulluutena, mikä ihmisen mieleen voi juolahtaa. Edellyttämässämme tapauksessa olisi korkea aika Ruotsin kirkon ja sen papiston mieltä useammin kuin kerran, ennenkuin he hetken (keisarin) mielijohteesta jättävät alttiiksi lukemattomien harhaoppien joukolle sen uskon tunnustajat, jonka puolesta heidän suurimmat kuninkaansa ovat eläneet, vaikuttaneet ja uhranneet henkensä jne.» Cl.CC. siv. 10.

1393. Olemme ottaneet esille vanhimman sydämen hellimmät tunteet osoittaaksemme, olisiko vanhempain ja lasten välillä tapahtuva sovitus jotain muuta kuin kuninkaan ja hänen kapinallisten alamaistensa välinen sovitus. Sellaisessa sovituksessa voi tapahtua sovittelu ilman sovitusta, niinkuin riitapuolten kesken juridisessa toimituksessa. Mutta vanhempain ja lasten välisessä sovituksessa ei voi tapahtua mitään itsepetosta, sillä vanhemmilla on tarkka katse, nimittäin sellaisilla vanhemmilla, jotka itse ovat sovitettuja Jumalan kanssa. Turhaan tottelemattomat lapset yrittävät pistää vanhempiaan silmään, turhaan he koettavat pettää heitä heittäytymällä viattomiksi, lasten rikollinen käyttäytyminen tulee ennemmin tai myöhemmin ilmi.

1394. Jos vanhimman sydän vaatii joko verta tai kyyneleitä, ennen kuin tulee sovitetuksi, kuinka Jumalan isän sydän tulisi tyydytetyksi ilman sovitushuria? Kunnainhimon hallitsemia vanhempia ei voida sovittaa, he vaativat viettelijän verta ja vietellyn karkottamista kotoa, mutta jumalaapelkäävien vanhempien on itsensä kestettävä helvetin vaivaa jumalattomien lastensa takia. Viettelijälle onnistui haavoittaa vanhimman sydämen arinta kohtaa, mutta sille ei onnistunut pitää uhriaan, se ei voinut estää sovitusta. Se ei tuntenut vanhimman sydämen syvyyttä, koska itse oli lapseton. Viettelijä tunsi oikeudenmukaisuuden vaatimukset, mutta rakkauden vaatimuksia se ei tuntenut. Tämä käsitys sovituksesta on tosin puhtaasti inhimillinen. Mutta puhtaasti inhimillinen

pitäisi sovituksen myös olla, että ihmiset sen voisivat käsittää. Silloin Luoja itse on alentunut meidän lapsellisten käsitystemme tasolle samalla tavoin kuin hellät vanhemmat osallistuvat lastensa viattomiin leikkeihin. Niin voimme tehdä erään johtopäätöksen inhimillisistä vanhimman sydämen ominaisuuksista jumaluuteen.

KKK. Sovituksen oikea perusta

1395. Sovittaja yhdistää persoonassaan kaksinkertaisen äidinsydämen, ensiksi Luojana, koska hänen kauttaan on kaikki tehty, Joh. 1, ja toiseksi verisukulaisena, lihaksi ja vereksi tulleen, kuitenkin ilman syntiä. Pane nyt eteesi selkeänä kuva jumalamadosta, joka ryömii tomussa ja hikoilee verta yrttitarhassa! Kuoleman pelkoko hänen päälleen silloin laskeutui? Niin moni rationalisti on kuvitellut. Vai tunsiko hän tuona hetkenä jumalallisen luonnon hänet hyljänneen? Niin on viime aikoma tahdottu selittää Vapahtajan hengellinen kärsiminen sen johdosta, että hän huusi ristillä: Jumalani, Jumalani, miksi minut hylkäsit? Mutta tämä näkemys perustuu oppineiden väärään käsitykseen Jumalan korkeista ominaisuuksista. He kuvittelevat, ettei Jumalalla voi olla moraalista kärsimystä. Jumalalta siis puuttuisi vanhimman sydämen ihanimmat ominaisuudet. Mutta Luther ei voinut uskoa olevansa täydellisesti lunastettu, ellei hänellä olisi ollut sitä käsitystä, että Luoja oli kärsinyt helvetin vaivan.

1396. Mikäli Vapahtajan persoona ei ollut vain persona idealis, vaan todellinen psyykkinen persoonallisuus, joka ei ollut vain inhimillisen luontonsa puolesta (*secundum humanum naturam*) vaan myös jumalallisen luontonsa puolesta (*secundum divinam naturam*) moraalisen välttämättömyyden alainen, hänellä täytyi 1. Moos. 6:6 mukaan olla todellinen murhe lastensa onnettomuudesta jo kauan ennen kuin hän otti päälleen inhimillisen luonnon. Mutta tämä moraalinen kärsiminen ei voinut tulla maailmalle selväksi ennenkuin sana tuli lihaksi, hänen

kärsimyksensä Getsemanessa oli moraalinen välttämättömyys. Sovittajan oli kestettävä sanomatonta vaivaa jumalattomien lastensa takia, joiden rikokset painoivat raskaasti hänen tuntoaansa. Hänen oli kestettävä helvetin tuskaa ihmiskunnan puolesta ei vain verisukulaisena, vaan myös synnyttäjän ominaisuudessa, koska hän oli antanut kaikille olennoille elämän. Tässä on otettava huomioon, mitä edellä on sanottu korkeimmasta persoonallisuudesta. Jos Jumala näet on persona idealis, ovat kaikki hänen ominaisuutensa hänen tahdostaan riippuvia ja silloin ei hänen persoonallisuudessaan ole mitään moraalista välttämättömyyttä. Mutta jos hän on, niinkuin tavallisesti edellytetään, persona substantialis, on hänen toimittava oman olemuksensa luonnon mukaisesti eivätkä hänen ominaisuutensa ole silloin hänen tahdostaan riippuvia.

1397. Kun Vapahtaja yhdellä kertaa yhdisti tajuntaansa miljoona kertaa biljoonan, ts. koko ihmiskunnan, joka yhden ainoan, kädenkäänteessä tapahtuneen lankeemuksen kautta menetti luomisessa saamansa ihanuuden ja oli nyt häpeän ja kunniattomuuden peittämänä syvimmissä moraalisisessa alennustilassaan, mitä inhottavimpien paheiden ja verenvikojen vallassa, rynnäten eteenpäin villissä huumassa iankaikkista kadotusta kohden, eikö silloin jumalallinen isän sydän vuotanut verta kuolemaan asti säälistä ja surusta tuon moraalisen epäsikiön takia, jolla ei edes ollut älyä hävetä alennustilaansa. Ellei tuo epäsikiö olisi saanut häneltä elämää, ellei se olisi ollut hänen nuorin ja rakkain lapsensa, olisi hän voinut riistäytyä irti tuosta epäsikiöstä ja ajatella niinkuin Herra sanoi Moosekselle: Anna minun olla, että vihani leimahtaisi heitä vastaan, hukuttaakseni heidät, mutta sinusta minä teen suuren kansan, 2. Moos. 32: 10. Herra ei halunnut tulla maailmassa aivan lapsettomaksi, mutta tarvitsiko hän Israelin lapsia? Tarvitseeko hänen säästää tuota epäsikiötä, saavuttaakseen luomisen päämäärän? Ei vainkaan, järki sanoo. Mutta kun kysytään vanhimman sydämeltä, se ei voikaan erottautua heistä.

1398. Mutta opetuslapset, joiden oli oltava hänen kauhean ahdistuksensa todistajia, eivät voineet uneliaisuudessaan oikein käsittää syytä tähän omantunnontuskaan, joka puristi esiin verihikeä, siksi he eivät pystyneet myöskään selvästi käsittämään tämän moraalisen sovituserusteen merkitystä, sillä kaikissa kirjoituksissaan he ovat pitäneet fyysistä kärsimystä eli ristin kuolemaa ainoana sovituserustana. Koko ajatuskulusta heidän sovituserustaan käy ilmi, että Vapahtajan kuolemalla ristinpuulla oli ollut syvin vaikutus heidän sydämiinsä, jonka takia myös ruumiillinen kuolema oli heidän käsityksessään ainoa sovituserustana. Teologitkaan eivät ole pystyneet käsittämään, että Vapahtajan eli Jumalan Pojan moraalinen kärsimys oli sovituserustana meidän syntiemme edestä, vaikka siitä, mitä tässä on sanottu fyysisestä sukulaisuudesta, selviää, miten moraalinen kärsimys on yhtä välttämätön kuin fyysinen kärsiminen vanhempain ja lasten välisen sovituksen aikaansaamiseksi.

1399. Käsitys, ettei Jumala voi moraalisesti kärsiä, johtuu filosofisesta itsekkyydestä. Filosofit pitävät itseään täydellisen ihmisyyden ihanteena. Kun hän ei tunne mitään moraalista kärsimystä, hän tekee siitä johtopäätöksen, ettei Jumalallakaan voi olla sitä. Omavanhurskaus on terästännyt hänen rintansa, niin ettei hän tunne mitään surua lastensa alennustilasta ja nyt hän kuvittelee, että Jumalalla on sama raudankova luonto kuin filosofillakin, joka ajattelee suunnilleen näin: On arvotonta, että Luoja kärsisi minun takiani. Olen tosin pienikasvuinen, mutta niin kirokunviheliäinen, alhainen tai häpeämätön en ole, että Luojan pitäisi ryömiä polvillaan ja hikoilla verta minun takiani. Ei koskaan maailmassa käy päinsä käsittää ihmistä niin alhaiseksi, sehän olisi hänen ihmisarvonsa ryöstämistä, hänen pitämistä järjettömiä olentoja pahempina. Katsopas saatanaa, kun makaa ruohikossa ja nostaa jäykkää niskaansa.

1400. Niin vain kuitenkin on käynyt, että Luoja on polvillaan ja hikoilee verta sinun takiasi. On vain kysymys nyt siitä, vaikuttaako verihiki sinun

omalletunnollesi. Hän on hikoillut verta kaikkien puolesta, mutta verihiki ei vaikuta mitään niissä jäykkäniskaisissa lurjuksissa, jotka kohtelevat vanhimman sydämen herkimpiä tunteita ivaten ja pitävät hänen kyöneleitään pilkkanaan. Jos jokukaan pisara verta tipahtaa heidän omalletunnolleen, he kuivaavat sen heti pois omanvanhurskauden rääsillä ja sanovat Pilatuksen tavoin: Viaton minä olen tämän miehen vereen. Ihminen ei voi syöstä omaa Luojaansa kadotukseen, hän ei voi tehdä luojan murhaa. Vain ne, jotka osallistuivat tuohon murhatekoon, katsokoot eteensä. On vain fanaattisten lukijain keskuudessa ilmenevää pelästyneen mielikuvituksen tuotetta, kun he sanovat ristiinnaulinneensa Vapahtajan.

1401. On tosin kovaa puhetta haluta panna koko ihmissuvun kannettavaksi synti, jonka vain lukijat tunnustavat tehneensä. On ikuinen totuus, että ihmissuku ylipäänsä ei ole tehnyt itseään syylliseksi vain hengellisessä mielessä vanhimman murhaan, vaan myös ruumiillisessa suhteessa ihmiset olisivat minä aikakautena tahansa tehneet saman kuin juutalaiset ja vielä kristikunnassakin, jopa itse luterilaisessa kirkossakin olisi tehty sama murha, jos sellainen henkilö kuin Jeesus Nasaretilainen esiintyisi sellaisin korkein vaatimuksin kuin hän esiintyi Juudean maalla. Häntä pidettäisiin pettäjänä, sillä ei kukaan voi kuvitella sellaisia hullutuksia, että Jumala ilmestyy ihmisten keskuudessa sen luontoisena, ts. niinkuin lukijaissaarnaaja, hänen ihmeitä aikaansaavia lahjojaan pidettäisiin aivan yksinkertaisesti huijauksena.

1402. Vaikka moraalinen kärsiminen on vaikeinta ja myös tärkeintä sovituspöydässä, emme silti tahdo väheksyä Kristuksen ruumiillista kärsimystä emmekä kieltää hänen välittäjänasemaansa inhimillisen luonnon puolesta, secundum humanam naturam. Tiedämme näet, että äidin kärsimys kohottaa äidintunnetta, joka fyysisesti katsottuna on tuskan tyyssijan, kohdun reaktio, sillä äidintunne ei ole tunnettavissa ennenkuin sikiö on saanut elämää, se ei ole mitenkään erityisen voimakas, ennen kuin sikiö on syntynyt maailmaan; mutta äidintunne

kohoa, kun veri tunkee kohdusta rintaan. Tämä on yleinen kokemus kaikilla lapsen synnyttäjillä ja erityisesti tämä tunne herää imettäessä, joka tavallaan on äidin *actus gratiae*, armon tapahtuma.

1403. Mitä suurempi on äidin rakkaus, sitä vaikeammaksi tulee moraalinen kärsiminen tämän alentuneen lapsen takia. Fyysinen kärsimys aiheuttaa siis moraalisen kärsimisen nousun. Olemme ottaneet äidin sydämen esimerkiksi, koska se on hellempi kuin isän sydän. Kun Luojalle oli moraalinen välttämättömyys kestää moraalista kärsimystä alentuneen lapsensa, ihmisen takia, oli myös äidille fyysinen välttämättömyys kärsiä kipua ja ahdistusta lapsen syntymän takia; lapsen synnyttäjän osaksi tuli *theiopathos*, jumalallinen kärsimys inhimillisen luonnon puolesta, *secundum humanam naturam* ja luomisen analogian puolesta, *secundum analogiam creationis*. Luoja on hengen synnyttäjä, äiti ruumiin synnyttäjä, jonka kipu ja ahdistus vastaa Kristuksen ruumiillista kärsimistä. Kipua ja ahdistusta on pidetty Eevan synnin rangaistuksena, ja sitä se onkin, mutta se on Kristuksen kärsimisen tavoin synnin rangaistus uuden ihmisen syntymiseksi. Tämä ei ole mikään tyhjä kuvitelma eikä vertaus, jolla ei olisi vastaavuutta todellisuudessa.

1404. Jokainen vertaus, jonka Kristus on puhunut, on näet todellistunut aate, todellinen totuus. Niinkuin lapsella on tiettyä yhtäläisyyttä vanhempain kanssa fyysisen sukulaisuuden perusteella, *secundum analogiam creationis*, samoin on psyykkisellä lapsella, ihmisellä tiettyä yhtäläisyyttä Luojan kanssa psyykkisessä ja metafysisessä suhteessa *secundum analogiam creationis*, ts. ihminen muistuttaa psyykkisessä suhteessa Luojaansa siinä määrin, että ihmisen sielunkyvyillä on jotain vastaavuutta Jumalan olemuksessa. Mutta niinkuin lapset usein moraalisessa suhteessa huononevat suvustaan, esim. Israelin lapset, niin ihminenkin on suvustaan huonontunut, hän ei siinä tapauksessa muistuta Luojaansa. Näiden fyysisten lakien mukaan voidaan Vapahtajan fyysisen kärsimyksen katsoa olevan *causa mediata et remota*, mutta moraalisen

kärsimyksen causa immediata et proxima sovituksen suhteen. Tämän määrittelyn mukaisesti on sovitusopissa katsottava Vapahtajan välitystä inhimillisen luonnon puolesta, secundum humanam naturam.

1405. Tästä määrittelystä johtuu myös, että sovitusopissa koko Kolminaisuus on pars laesa. Ihminen ei ole rikkonut vain Jumaluuden ensimmäistä persoonaa vastaan, vaan myös toista ja kolmatta. Meillä ei kyllä voi olla mitään selvää käsitystä kolmen persoonan keskinäisistä suhteista, kuitenkin emme missään nimessä usko, että Kolminaisuus olisi syntynyt vain Isän spekulatiivien avulla, niinkuin Martensen sen näyttää selittävän. Jos Jumala olisi persona idealis, saattaisi minä abstrahoida itsensä itsestään ja tarkata toista minäänsä toisena persoonana. Mutta tämä filosofinen abstraktio on vain ajatusmuoto, koska abstraktista aatetta ei voi olla ilman subjektia, johon aate perustuu, itsetajunta ei voi olla substanssi, jonka vuoksi myös abstraktinen tajunta, sellaisena kuin se esiintyy filosofin kallossa, voi olla idea realis, koska se on todellinen tajunta. Mutta se ei voi olla idea substantialis, koska se on abstrahoitu substanssista. Kuitenkin substanssi on aina tiedostamattomana abstraktisen aatteen alla, koska aate itsessään ei voi olla olemassa ilman subjektia, johon aate liittyy niinkuin seuraus perusteeseen tai niinkuin vaikutus syyhyn.

1406. Martensen sanoo Kristillisen Dogmatiikan 55. §:ssä: »Kysymme, onko mahdollista ei vain kuvitella, vaan myös ajatella Jumalaa, joka ikuisuudesta on ollut tietoinen itsestään Isänä, ellei hän ikuisuudesta olisi erottanut itseään itsestään Pojasta ja yhtä ikuisesti ollut yhtä Pojan kanssa Hengen yhteydessä eli toisin sanoen: onko mahdollista ajatella Jumalaa ikuisena itsetajuntana ajattelematta häntä ikuisena itseobjektivointina?» Tähän liitämme huomautuksen, että jos itsellä tarkoitetaan substanssia, se ei koskaan voi todellisuudessa tulla omaksi objektikseen hävittämättä samalla substanssin ykseyttä. Jos itsellä tarkoitetaan vain tajuntaa eli aatetta, se voi kyllä tulla omaksi objektikseen siten, että aate synnyttää muita aatteita ja tarkkaa niitä

objekteinaan. Mutta nyt Jumaluuden toinen persoona ei ole vain persona idealis tai imaginata, vaan persona realis, mutta emme ole kaukana luomiskäsityksestä, jos edellytämme, että Isä itseobjektivoinnillaan on synnyttänyt Pojan, sillä itseobjektivointi on kaukana Pojalle omistetusta syntymisestä.

1407. Sitäpaitsi tiedämme, että itseobjektivointi on siinä, että filosofi abstrahoi itsensä olemuksestaan ja tarkkailee sielua objektinaan. Mutta tämä sielu, jota hän abstraktisessa olemuksessaan ja olemisessaan pitää toisena ininänään, on varsinaisimmin orgaanista elämää, joka on realiter non vero substantialiter tai essentialiter erillään hermoelämästä, jonka ajatus- ja tahtokyvystä hän pitää tiedostamattomasti kiinni abstraktisessa tajunnassaankin. Luomiskäsitteestä emme suinkaan pääse sillä todistamattomalla hypoteettisella väitteellä, että Jumalassa on ajattelu ja oleminen yhtä ja että toiminto, jossa Jumala täyttää itsetajuntaansa ei ole vain jumalallisen subjektin, aatteen toimintaa, vaan myös jumalallisen substanssin toimintaa. Tässä huomautamme, että ajattelu on olemista, eksistenssiä tai idea realis myös ihmisessä, mutta ihmisen ajatus ja substanssi eivät ole vaihtokäsitteitä, emme voi sanoa, että ajatus on substanssi emmekä myöskään, että substanssi (sielu) on ajatus. Mutta Martensenin käsitys näyttää olevan, että Jumalassa aate ja substanssi ovat vaihtokäsitteitä. Siinä tapauksessa tulemme vielä lähemmä luomiskäsitettä, sillä Poika on tässä tapauksessa todellistunut aate. Isä synnytti Pojan ajattelemalla Poikaa, ja tämä oli tahdon ja ymmärryksen toimintaa. Kuinka tämä täsmää syntymisen käsitteen kanssa, joka on psyykkinen akti ja tavallaan psyykkinen välttämättömyys? Jos näet Pojankin syntyä oli jumalallisen substanssin eikä vain subjektin toimintaa, Martensenin mukaan kuitenkin tämä persoona (Poika) on ajattelun tulos ja ajattelu merkitsee Jumalassa samaa kuin oleminen, ts. Poika on Isän idea realis realisata. Mutta samaa, idea realisata, voidaan sanoa koko luomakunnasta.

1408. Toinen luonnollisempi suhde syntyy jumaluuden kolmen persoonan välille, jos jätämme idealismin omaan arvoonsa ja tarkastelemme ihmisen omassa persoonallisuudessa olevaa kolminaisuutta. Siellä on todellisia hypostaseja eli realiteetteja yhdessä ainoassa substanssissa, nimittäin 1) elämänprinsiippi eli abstraktinen elämä, joka voi subsistoida ilman orgaanista tai hermoelämää ja 2) orgaaninen elämä, joka perustuu elämän prinsiippiin. Ei voida sanoa, että orgaaninen elämä olisi ehdottoman välttämätön elämänprinsiipin olemassaololle, mutta elämän prinsiippi on ehdottoman välttämätön orgaanisen elämän syntymiselle, elämän prinsiippi suhtautuu orgaaniseen elämään niinkuin peruste seuraukseen tai niinkuin toiminta syyhyn. Jos siis halutaan pitää kiinni raamatullisesta käsitteestä Pojan syntymisestä, on orgaanisen elämän syntymisessä elämän prinsiipistä luonnollinen aihe verrata tätä vaikutusta syntymiseen, sillä ei voida sanoa, että elämänprinsiippi olisi luonut orgaanisen elämän, mutta orgaanisesta elämästä tiedetään varmuudella, että se luo elimiä.

1409. Edelleen tiedetään täsmälleen, että hermoelämä on lähtenyt orgaanisesta elämästä ja perustuu siihen. Mutta hermoelämästä ei voida sanoa, että se syntyisi orgaanisesta elämästä, koska hermoelämä syntyy välittömämmin ja niinkuin filosofit sanovat in instanti. Tästä elämästä sanotaan, että se syttyy, ja kun se häviää, sanotaan, että elämä sammuu. Meillä on siis ihmisessä kolminaisuus, joka ei ole itsetehty, vaan riippuu psyykkisestä välttämättömyydestä. Ja mitä itsetajuntaan tulee, tiedämme sen olevan samanaikaista hermoelämän kanssa ihmisessä. Nyt on vain yksi arvoitus ratkaistavana, onko aate samanaikainen elämänprinsiipin kanssa. Tiedämme näet, että elämänprinsiippi ilman aatetta on sokea luonnon voima. Mutta on myös todistettu, että aatetta ei voi olla olemassa ilman elämän prinsiippiä. Tämä todiste perustuu etupäässä filosofin omiin metafysiikan peruslauseisiin, joissa he edellyttävät sielun substantisuuden melkein aksiomana, he eivät pääse irtautumaan substanssista, vaikka heillä on kyky abstrahoida itsensä omasta substanssistaan ja omasta

olemuksestaan abstraktisella aatteella, joka on idea realis non substantialis, mistä luonnollisesti seuraa, että aate ja substanssi eivät ole identtisiä; siitä seuraa myös, etteivät aate ja elämänprinsiippi ole vaihtokäsitteitä. Mutta kumpi on toisen peruste? Onko aate lähtenyt elämänprinsiipistä vai elämänprinsiippi aatteesta? Siihen kysymykseen vastatkoot tämän maailman viisaat, jos osaavat.

1410. Sovitusopissa ei voida välttää kysymystä kolmen persoonan keskinäisestä suhteesta. Jos näet vain Isä on pars laesa, tarvitsee ihmisen tulla sovitetuksi vain hänen kanssaan, mutta jos koko kolminaisuus on pars laesa, on ihmisen tultava sovitetuksi koko Kolminaisuuden kanssa. Tämä riippuu siitä, onko Isällä eri moraalinen luonne kuin Pojalla ja Pyhällä Hengellä. Ei voida myöskään kieltää, etteikö se johtuisi kolmen persoonan välisestä psyykkisestä suhteesta. Ihmisellä on aina psyykkinen momentti moraalisen luonteensa perustana. Meille ei ole muuta ilmoitettu, kuin että synti Ihmisen Poikaa vastaan annetaan anteeksi, mutta syntiä Pyhää Henkeä vastaan ei anneta anteeksi ei tässä eikä tulevassa elämässä.

1411. Tämä ero ei perustu vain persoonien keskinäiseen suhteeseen, vaan myös ihmisen sielunkykyjen keskinäiseen suhteeseen. Juridisessa mielessä tehdään ero rikosten suhteen, jotka tehdään vahingossa, pikaistuksissa, harkitusti tai vakain tuumin. Tämä ihmisen kovettumisen aste on otettava huomioon, kun halutaan määritellä, voidaanko syntiä Pyhää Henkeä vastaan vielä tehdä. Piispa Bruhn on Dogmatiikassaan väittänyt, että syntiä Pyhää Henkeä vastaan voitiin tehdä Kristuksen aikana, mutta ei enää nyt. Myönnämme mielellämme, ettei joku piispa voi tehdä syntiä Pyhää Henkeä vastaan, kun hän ei ole koskaan tuntenut Pyhän Hengen vaikutuksia. Mutta siitä ei seuraa, että Pyhän Hengen vaikutuksia kokenut ihminen ei voisi tehdä syntiä Pyhää Henkeä vastaan.

1412. Joka haparoi hengellisessä pimeydessä, toimii sisäisen vakaumuksensa mukaisesti, kun hän pitää kristillisyyttä inhottavana hurmahenkisyytenä, kuten esim. Paavali ennen kääntymistään. Paavali ei

tehnyt syntiä Pyhää Henkeä vastaan, koska hän ei toiminut vastoin vakaumustaan. Mutta ihminen, joka toimii vastoin vakaumustaan, hän tekee jo synnin Pyhää Henkeä vastaan, esim. fariseukset vallan hyvin tiesivät, ettei Kristus voinut ajaa ulos perkeleitä Belsebubin avulla, heillä ei ollut sellaista vakaumusta, eivätkä he uskoneet, että tilanne oli sellainen, mutta kun he eivät halunneet myöntää, että se olisi tapahtunut Pyhän Hengen välityksellä, he toimivat vastoin parempaa vakaumustaan, ja tämä on ensi aste synnissä Pyhää Henkeä vastaan, mikäli Pyhä Henki on tämän sisäisen vakaumuksen vaikuttanut. Mutta jos sisäinen vakaumus on pahan hengen työtä, silloin voi se, joka toimii vastoin perkeleellistä vakaumustaan, tehdä synnin paha henkeä vastaan; kuitenkin tapahtuu aniharvoin, että luonnollinen ihminen toimisi perkeleellistä vakaumustaan vastaan lukuunottamatta tapauksia, jolloin joku joutuu tekemisiin kristittyjen kanssa. Silloin käy niinkin, että moni puhuu vastoin sisäistä vakaumustaan ja on pitävinään yhtä heränneiden kanssa, vaikka hänellä on se vakaumus, että nämä olivat hurmahenkisiä ja villiläisiä. Sellaista sanotaan ulkokullatuksi.

1413. Mainitsimme, että synti Pyhää Henkeä vastaan perustuu persoonien keskinäiseen suhtautumiseen, jota ei voida havainnollistaa muulla kuin luonnosta otetulla esimerkillä. Hautomattomaan munaan sisältyy elämän prinssiippi, mutta tuo elämä on tajutonta ja tunnotonta elämää. Jos joku keittää sen munan, ei hän katso haavoittaneensa sympaattista tunnetta, joka on osa oikeudentunnosta. Haudottu muna sisältää jo orgaanista elämää, ja sen, joka keittää tieteen tahtoen jo haudotun munan, katsotaan haavoittaneen yleistä sympaattista tunnetta, joka tuomitsee sellaisen teon, mutta jos joku tieteen tahtoen keittää elävän kananpojan munassa, häntä kaikki katsovat inholla, koska hän on loukannut yleistä sympaattista tunnetta, joka ei voi antaa anteeksi barbaarista tekoa. Miksei yleinen sympaattinen tunne voi antaa anteeksi sellaista julmuutta? Koska se, joka saa huvinsa viattomien elävien olentojen kiusaamisesta, on kiusanhenki, joka tulee kovuudessa lähimmäs perkelettä.

1414. Suunnilleen näin on Pyhää Henkeä vastaan tehdyn synnin laita. Elämän prinssiippi munassa on abstraktista elämää, joka vastaa ensimmäistä persoonaa, orgaaninen elämä haudotussa munassa on luovaa, geneettistä ja tuottavaa elämää, joka vastaa toista persoonaa, hermoelämä on korkein elämän aste, johon yhdistyy tunne ja tajunta, se vastaa kolmatta persoonaa. Tässä ei ole kolmea erilaista moraalista luonnetta, vaan ainoastaan kolme elämän astetta, joilla ei ole vastaavaisuutta ainoastaan Kolminaisuudessa, vaan myös ihmisen hengellisen elämän eri asteissa, nimittäin 1) luonnollisessa tilassa, jolloin hengellisen elämän prinssiippi on omassatunnossa, 2) heränneessä tilassa jolloin hengellinen elämä on alkamassa ja 3) armon tilassa, jolloin hengellinen elämä on täysin kehittynyt. Joka toimii omaatuntoaan vastaan ennen heräämistä, hän tekee ensi asteen synnin Pyhää Henkeä vastaan.

1415. Emme voi näet kuvitella, että fariseukset olisivat olleet heränneitä, mutta he toimivat vastoin parempaa vakaumustaan, ja tämä parempi vakaumus oli heihin painunut ulkoisten ja sisäisten aistien kautta Jeesuksen ihmetekojen näkemisestä. Osaltaan ei heidän todellinen vakaumuksensa ollut, että Belsebubilla olisi sellainen voima, osaltaan heistä oli mahdotonta ajatella, että nämä ihmeteot olisivat tapahtuneet luonnollisin välinein; heillä oli siis toinen vakaumus kuin se, mistä he puhuivat, ja jos joku toimii vastoin parempaa tietoaan ja vakaumustaan, hän kovettuu. Mutta paatumisen korkein aste seuraa synnistä Pyhää Henkeä vastaan, kun ihminen, joka on kokenut Pyhän Hengen vaikutuksia ja ollut myös armoitettu, lankeaa armon tilastaan ja alkaa vastoin sisintä vakaumustaan nimittää Pyhän Hengen vaikutuksia pahan hengen vaikutuksiksi, ei tyhmyydestä ja tietämättömyydestä, vaan ilkeydestä. Sellainen ei voi saada anteeksi ei tässä eikä tulevassa elämässä, koska omavanhurskaus saa hänessä sellaisen vallan, että hänen on mahdoton uskoa, että hän saisi armon.

1416. Huomaamme siitä, mitä on sanottu elämän kolmesta asteesta, että Kolminaisuudessa on psyykkinen asteitus, joka tekee persoonien välillä olevan eron käsitettäväksi ja tunnettavaksi. Jos näet tulee kyse siitä, mitä persoonaa vastaan ihminen on rikkonut, yleinen kokemus elämästä antaisi meille sen valkeuden, että ihminen on rikkonut eniten sitä persoonaa kohtaan, joka on hänelle osoittanut suurimman hyvän työn. Kaikilla langenneilla lapsilla on suurimmat omantunnon tuskat kiittämättömyydestä ja tottelemattomuudesta äitejään kohtaan, jotka eivät vain ole tehneet heille suurimpia hyviä töitä, vaan ovat myös kärsineet heidän takiansa suurimman tuskan ja nähneet enemmän vaivan lapsistaan. Ja kuitenkin äidin pitää olla välittäjänä lapsen ja loukatun isän välillä. Usein elämässä tapahtuu niin, että lapsi tulee ensiksi äidin luo etsimään anteeksiantoa vanhemmiltaan, vaikka hän tuntee loukkaaneensa hellää äidin sydäntä mitä herkimmästä kohdin, taikka lapsi tuntee raskaimmat omantunnon syytökset kiittämättömyydestä sitä henkilöä kohtaan, joka on eniten häntä rakastanut ja joka on hänen onnensa ja menestymisensä takia kaikkein enemmän kärsinyt.

1417. Tämä tunto on niin syväälle juurtunut ihmisluntoon, että yksinpä suurvaras Lasse Maijankin — muiden paatuneiden luonteiden kanssa — oli tunnustettava omantunnon syytökset kiittämättömyydestä hellää äitiään kohtaan. Tämän vihjeen jälkeen ei ole vaikeaa määritellä, ketä vastaan jumaluuden kolmesta persoonasta ihminen on eniten rikkonut. Minä olen ristiinnaulinnut Vapahtajan, eräs herännyt nainen huusi Ångermanlannissa, ja tämän omantunnon todistuksen pappi kertoi sanomalehdessä todisteena lukijain suunniltaan pois olevasta mielentilasta. Voi sinua, sokea saatana ja sinua kurja helvetin kone! Kuinka voit ymmärtää väärin ja ivata ihmisyyden syvimpiä tunteita! Sellaisen papin on sitten oltava sokeain taluttaja iankaikkisuuteen. Te olette kirkkauden Herran ristiinnaulinneet, oli Pietarin helluntaisaarnan terävin ilmaus. Mutta ei siellä silloin kokoontunut joukko ollut varsinaisesti eikä ruumiillisesti ristiinnaulinnut Kristusta, vaikka jotkut heidän joukostaan olivatkin huutaneet: ristiinnaulitse. Mutta hengellinen

ristiinnaulitseminen, hengellinen Luojan murha on koko ihmiskunnan syytä, ja joka ei sitä tajua, on sekä kuuro että sokea, hän ei tunne omaa syvää alennustaan eikä myöskään voi tulla niin pitkälle synnintunnossa, että tulisi soveliaaksi sielunsa pelastukseen armon kautta.

1418. Lutherin mielikuvassa kolmen persoonan ominaisuuksista Isä esiintyi hyvin ankarana ja oikeudenmukaisena miehenä, joka ei lepy muusta kuin verestä; ja vielä nyt Isä esiintyy heränneiden mielessä ankarana ja oikeudenmukaisena Isänä, jota katuva ei uskalla lähestyä ilman välittäjää; Poika sen sijaan on kuin turvaton lammas, jonka tykö katuva sielu saattaa kääntyä toivossa ja luottamuksessa. Mahtaneeko tämä muutos perustua vain ihmisluontoon, vai johtuuko se siitä, että Poika on tullut meille havainnollisemmaksi, kun taas Isä tuntuu olevan enemmän käsittämätön. Me kuvittelemme, että tämä katuvaiselle tunteena ilmenevä ero perustuu itse jumaluuden persoonaan. Kun langennut lapsi tulee heräykseen ja mietiskelee, hän tuntee tehneensä suurimman synnin äitiä kohtaan, jonka hellää sydäntä hän on arimpaan kohtaan haavoittanut. Mutta vaikka lapsella on suurin syytös tottelemattomuudesta äitiään kohtaan, hän ei silti uskalla ensin kääntyä isän puoleen, jota hän on vähemmän haavoittanut, vaan kääntyy ensiksi äidin puoleen, jolla on hellempi sydän ja suurempi rakkauden, laupeuden ja säälin määrä. Jos hän saa äidiltä anteeksi, hän toivoo äidin tulevan välittäjäksi hänen ja isän välille. Onkohan tämä väärä tunto lapsella? Ei varmaankaan, äidin sydän on todella hellempi kuin isän sydän.

1419. Miksi se on hellempi? Ei vain sen tähden, että lapsi on ollut lähellä äidin sydäntä itse luomiskaudella, mihin hellät äidit usein vetoavat (he ottavat äidinsydämen todistajaksi), vaan myös sen takia, että äiti on synnyttänyt lapsen kivulla ja ahdistuksella, on antanut tämän imeä nisiään, hänellä on ollut suurin huoli tästä lapsesta jne. Kaikki tämä on tehnyt äidin sydämen isän sydäntä hellemmäksi, mutta juuri tämä suhde sopii parhaiten toiseen persoonaan. Kun näet sanotaan, että Isä on luonut ihmisen Pojan kautta, voidaan samoin sanoa vanhemmista: isä on luonut

lapsen äidin kautta, luomisen alku on tullut isältä, mutta luomisen jatko kuuluu äidille. Eiköhän tämä suhde ole yhtä käyttökelpoinen luomishistoriassa kuin ne monet hypoteesit ja arvailut, joita viime aikojen oppineet luonnontieteilijät ovat heittäneet herkkäuskaiselle joukolle houkutusruoaksi. Jos jollakin olisi tuoda esille vastasyntynyt lapsi luonnontutkijalle, joka olisi täysin tietämätön luonnollisesta syntymisestä, ja kysyisi, uskooko tämä sellaisen organismin voivan muodostua 9 kuukaudessa, tämä pudistaisi päätään ja sanoisi: Ei vainkaan.

1420. Samoin Isä on luonut maailman Pojan kautta. Niin on elämänprinsiippi luonut orgaanisen olennon orgaanisen elämän kautta. Elämänprinsiippi on kyllä hämärä ja käsittämätön, mutta se on silti läheisempi silmillemme kuin abstraktinen aate, jota filosofi yrittää esittää maailmalle kaiken luomisen ensimmäisenä alkuna. Kuitenkaan ei ole ajateltavissa aatetta ilman elämää, mutta elämänprinsiippi ilman itsetajuntaa meillä on luonnossa silmiemme edessä. Tästä elämänprinsiipistä lähtee luova orgaaninen elämä. Se elämä on meitä lähinnä. Tullaksemme sovitetuiksi Isän kanssa on meidän mentävä Pojan luo, joka samalla on Luoja eli se henkilö, joka meille on antanut elämän, mutta nyt emme voi tulla Pojan luo muutoin kuin Pyhän Hengen kautta. Meidän on tultava itsemme tuntoon, ennenkuin voimme tulla sovintoon sydämemme kanssa. Mutta tämä itsemme tunto ei ole sitä abstraktista tajuntaa, joka itseensä kokoaa koko persoonallisuutensa alueen. Jos orgaaniseen elämään sisältyy universaalinen tajunta, joka ei käsitä vain persoonallisuutta, vaan myös yksilöllisyyden, yhdistyy hermoelämään tajunta, joka sisällyttää itseensä persoonallisuuden, joka ei ole persona idealis, vaan persona substantialis, joka on kaikkien olemassaolon ehtojensa sitoma ja jonka on toimittava olemuksensa luonnon mukaisesti, mutta juuri tässä tuo korkeasti ylistetty vapaus joutuu pinteeseen. Sillä jos ihmisen on toimittava olemuksensa luonnon mukaisesti, siitä seuraa, että mikäli hänen luontonsa on paha, hänen on toimittava sen luonnon mukaan.

1421. Juuri tämän pahan luonnon paljastaa Pyhä Henki, joka rankaisee maailmaa synnin, vanhurskauden ja tuomion tähden. Jos Pyhä Henki on maailmalle rankaiseva henki, hän on kuitenkin virvoittaja katuvaisille ja murheellisille, jotka huokaavat ja kaipaavat lunastustaan. Kun siten olemme löytäneet kolminaisuuden ihmisestä itsestään, voimme helpommin käsittää jumalallisen Kolminaisuuden ja persoonien keskinäisen suhteen. Jumala ei ole persona idealis, joka ehkä voisi olla realis olematta sidottu mihinkään olemassaolonsa ehtoihin, vaan Jumala on todella persona substantialis; mutta tässä emme substanssilla tarkoita metafyyisistä olemusta, joka spiritualisteilla on aivoissaan, vaan käsitämme olemuksella elämää, jota yksikään filosofi ei ole voinut käsittää substanssina, mutta kun se eksistoi, on meidän uskottava, että elämä on existentia sine essentia et sine substantia. Tätä käsitettä voimme sitä varmemmin soveltaa Jumalaan, kun elämä on todella luova voima, mihin järkisielu ei kelpaa; filosofin järkisielu ei pysty luomaan muuta kuin aatteita.

1422. Kun persoonien erolla on psyykkinen peruste, riippuu niiden keskinäinen suhde jostakin muusta kuin tahdosta, jota filosofi pitää korkeimpana persoonallisuuden alueella. Jumala ei ole persona idealis, joka voi olla ehdottoman vapaa ja riippumaton kaikista välttämättömyyksistä ja ehdoista ja toimisi mielivaltaisesti, vaan Jumalan on toimittava ja oltava oman olemuksensa mukaisesti, hänen tahtonsa ei voi leijua kaikkien motiivien yläpuolella, hänen on persona substantialiksena oltava riippuvainen olemuksestaan tai psyykkisestä eksistenssisuhteesta, joka ilmenee elämän perusedellytyksinä, ja vaikka emme tietämättömyydessämme voi ratkaista kysymystä, ovatko elämä ja aate samanaikaisia (hermoelämässä ne ovat), voimme kuitenkin sanoa varmasti, että ihmisen kolme elämänmuotoa ovat psyykkisessä suhteessa toisiinsa, niinkuin kolme jumaluuden persoonaa.

1423. Emme voi siis sanoa, että Poika olisi tullut itseobjektivoinnin kautta, joka edellyttäisi tahdon ilmausta, mikä sisältää luomisen — sillä

kaikki todellinen, mikä tapahtuu Jumalan tahdosta, on luomista — vaan Pojan syntymistä on pidettävä psyykkisenä aktina, joka on riippuva elämän perusehdoista eikä tahdosta. Siksi ovat myös kolme persoonan luonnetta psyykkisestä välttämättömyydestä riippuvia. Mutta edellä olemme osoittaneet psyykkisen välttämättömyyden olevan perustana moraaliselle välttämättömyydelle, joka määrää moraalisen luonteen, ihmisten tavoin sanottuna: sydän määrää moraalisen luonteen. Jolla on hyvä sydän, hänellä on hyvä luonne. Mutta filosofi väittää, että tahto määrää luonteen. Tämä väite on omanvanhurskauden tuote, joka panee filosofin irtautumaan pahasta sydämestään ja työntämään luotaan subjektiivisen tahdon, joka on paha. Mutta olemme useissa kohdin osoittaneet, että tämä persoonallisuuden jakaminen on psykologinen erehdys. Ihmisen tahto on vain yksi, niin on koko Kolminaisuuden tahto vain yksi. Isällä ei ole eri luonnetta kuin Pojalla, mistä seuraa, että se, joka on rikkonut Isää vastaan, on rikkonut myös Poikaa vastaan.

1424. Kuinka on sitten selitettävissä se seikka, että evankeliumi Kristuksen kärsimyksestä vaivasi herännyttä Lutheria kaikkein ensin, että heränneet ovat ristiinnaulinneet Vapahtajan, josta seuraisi, että Poika ei ole vain pars laesa, vaan hän on myös persoona, jota vastaan ihminen on kaikkein enimmäkseen rikkonut. Emme voi selittää tätä muutoin kuin esimerkillä isästä sekä äidistä, jonka on monesti pitänyt tulla välittäjäksi isän ja langenneen lapsen välille. Tämä lapsi on rikkonut molempia persoonia vastaan, mutta äitiään vastaan lapsi tuntee rikkoneensa kaikkein ensin, hänen pahimmat omantunnonsyytöksensä tulevat tottelemattomuudesta äitiä kohtaan, hän tuntee haavoittaneensa kaikkein eniten hellää äidin sydäntä. Onko tämä lapsella väärä tunto? Vai onko lapsi todella tehnyt suuremman synnin isää vastaan? Jos tätä rikosta katsellaan juridisesta näkökulmasta, ei aikomuksilla ole mitään eroa, motiivi on sama, olipa kyse isästä tai äidistä. Jos samaa rikosta tarkastellaan moraaliselta näkökannalta, oikeus vaatii rikollista rangaistavaksi rikollisuutensa asteen mukaan katsomatta henkilöön, jota vastaan rikos on suunnattu. Muuttumattoman oikeudenmukaisuuden

vaatimusten mukaan on aivan oikein, minkä heränneiden kokemus vahvistaa, että pienin synti ansaitsee helvetin. Tämä on rationalistienkin tunnustettava, joilla on tunto järjessä olevasta moraalisesta välttämättömyydestä. Mutta he eivät tahdo tunnustaa, että ajallinen rikos ansaitsisi ikuisen rangaistuksen.

1425. Kuitenkin juridisessa lainsäädännössä on otettu huomioon persoona, jota vastaan rikos on tehty. On säädetty samasta rikoksesta eri rangaistuksia sen mukaan, ketä vastaan rikos on suunnattu. Siten syyttömälle annettu korvapuusti voidaan sovittaa sakoilla, mutta samasta korvapuustista ei pääse sakoilla, kun on kyse rikoksesta vanhempiaan vastaan. Tässä oikeuspohja on hiukan järkkynyt. Tavallisten oikeusperusteiden mukaan näet toiminnan motiivi määrää sen moraalisen sisällön, motiivi määrää rikollisuusasteen. Mutta tässä tapauksessa ei rikosastetta määrää motiivi, vaan persoona. Jos otamme tämän yleispätevän juridisen totuuden arvosteluperusteeksemme tarkastellessamme rikollisuuden eri asteita henkilöitä kohtaan, jotka ovat likemmässä tai kaukaisemmassa sukulaisuussuhteessa, voimme siitä päätellä, että langenneen lapsen tunto ei ole varsin väärä, kun hän tuntee rikkoneensa eniten äitiään vastaan, vaikka rikos lain edessä olisikin moraalisessa mielessä yhtä suuri, olipa se sitten kohdistettu isään, äitiin, sisaruksiin tai vallan vieraisiin.

1426. Miksi varas tai huora on rikkonut eniten äitiään vastaan? Sen tähden, että äiti on luomiskaudella kantanut tätä lasta sydämensä alla, äiti on synnyttänyt hänet kivulla ja vaivalla, hän on antanut tämän lapsen imeä nisiään, hänellä on ollut suurin vaiva tästä lapsesta, ja kaikesta kivusta ja vaivasta, hellyydestä ja rakkaudesta huolimatta hän ei saa mitään iloa tästä, vaan hänen täytyy lopuksi kestää helvetin tuskaa langenneen lapsensa takia, joka hetken teon takia joutui kadotetuksi sekä ajassa että ikuisuudessa. Eikö hänellä silloin ole syytä huutaa hädässänään: Jumalani, Jumalani, miksi minut hylkäsit? On siis totta, kun heränneet tuntevat ristiinnaulinneensa Vapahtajan. On ikuinen totuus,

että koko ihmiskunta on tehnyt itsensä syylliseksi hengelliseen vanhimman murhaan. Te olette kirkkauden Herran ristiinnaulinneet. Mutta suruton joukko ei ota päälleen syytä tähän vanhimman murhaan, kaikkein vähimmän filosofi, joka sanoo: Minä itse vastaan teoistani. Toinen sanoo: Lupaen tehdä parannusta ja tästä lähin vaeltaa hyveen tietä. Siitä on ihminen, joka tahtoo hyvittää nuoruuden vikansa olemalla pidättyvä keski-iässä ja vanhuudessa ja luulee sen olevan kylliksi siitä irstailusta, jota oli harjoittanut nuoruuden hulluudessa. Ja kolmas sanoo: Tosin olen tehnyt väärin, mutta toivon, että se on annettu anteeksi. Mistäs sen tiedät? Luuletko, että Jumala antaa pilkata itseään. Jos et tiedä aikaa, hetkeä ja silmänräpäystä, jolloin tulit sovitetuksi, on sinulla koko syntitaakka vielä omallatunnollasi. Luther tiesi sen, mutta nykyajan armon varkaat eivät tiedä mitään tunnettavasta sovituksesta. Neljäs sanoo: En ole sen arvoinen, että minua kutsuttaisiin sinun pojaksesi, minun täytyy paeta sinun kasvojesi edestä. Tässä omatunto on herännyt, mutta sydän ei ole vielä särkynyt. Tarvitaan vielä sen vasaran lyönti, joka iski naulat Synnyttäjän (Luojan) käsien ja jalkojen läpi. Tuo vasaran lyönti porautui Lutherin sydämen läpi. Kristuksen kärsiminen ja kuolema vaivasi häntä kaikkein eniten.

1427. Ei ole suinkaan mikään kiihtyneen mielikuvituksen tuote, kun lukijat valittavat ristiinnaulinneensa Vapahtajan, vaan tässä tunteessa on syvä psykologinen totuus, jolla on vastaava kohteensa Kolminaisuudessa. Eivät he sano: Minä olen ristiinnaulinnut Isän, vaan rikos, vanhimman murha on tapahtunut nimenomaan toista persoonaa vastaan, joka ei ole vain kantanut tätä epäsikiötä sydämensä alla luomiskautena, vaan myös ottanut mitä likimmin osaa sen kohtaloihin Vanhan testamentin kasvun aikana. Hän on kantanut heitä kotkan siivin ja antanut heidän imeä virvoituksen rinnoista, ja valvonut heitä. Niinkuin hellä vanhin ensin kurittaa lapsiaan ja sitten antaa hänelle rintaa, niin on Jumalan talouden hoito Israelin kanssa myös tapahtunut. Niinkuin vanhemmat ensiksi pauhaavat lapsilleen ja nuhtelevat heitä ja lopulta lankeavat itkien heidän kaulaansa, niin taivaallinen Isä on ensin jyrissyt ja pauhannut Siinain

vuorella, mutta lopulta hänen on pitänyt itkeä ja joutua omantunnon tuskiin heidän tähtensä.

1428. Mutta tästä persoonien keskinäisestä suhteesta johtuu edelleen, että ihminen on rikkonut kaikkia kolmea persoonaa vastaan (generaliter). Mutta specialiter, erityisimmin on tämä rikos langennut raskaimpana toisen persoonan omalletunnolle, hänen, joka luomiskautena on kantanut tätä epäsiikiötä sydämensä alla, ts. Poika, joka vastaa orgaanista elämää, on varsinainen Luoja tai oikea synnyttäjä. Isä on luonut Pojan kautta, niinkuin inhimillinen isä luo äidin kautta, mutta tämä luominen on jotakin muuta kuin taideteos, jonka taiteilija luo jostakin käsillä olevasta aineesta, joko savesta tai aatteista. Sellainen luomus on riippuvainen Luojan tahdosta, mutta Pojan syntyminen on enemmän riippuva psyykkisestä välttämättömyydestä kuin Luojan tahdosta, se riippuu tietyistä perusedellytyksistä, jotka on edellytettävä välttämättöminä elämää varten eivätkä nämä perusedellytykset riipu Luojan tahdosta, vaan hänen olemuksestaan. Kun sanotaan, että Jumalassa on oleminen ja ajattelu yhtä, se on oikein silloin, kun on kysymys hänen tahdostaan riippuvasta luomisesta, mutta Pojan synnyttäminen ei riipu suoraan tahdosta vaan olemuksesta, elämän perusehdosta. Ihmisellä se on generatio fysica, mutta Jumalassa generatio psychica.

1429. Isän ja Pojan luonne riippuu tästä, se ei ole suinkaan itsetehty, niinkuin filosofin luonne, vaan niinkuin äidin hellä sydän ei ole hänen oma tekonsa, vaan riippuu hänen olemuksestaan, niin Pojan hellempi sydän on psyykkinen välttämättömyys. Tämä on ristiriidassa tavallisen filosofisen tahdonvapauden käsitteen kanssa, niin että filosofi on valmis huutamaan hämmästyksestä, kun psyykkinen ja moraalinen välttämättömyys siirretään ihmisestä korkeimpaan persoonallisuuteen. Mutta kas siinä vasta tapaus, kun filosofi ensiksi väittää, että ihminen antaa itselleen oman luonteensa, ts. että hänen moraalinen luonteensa on omatekoinen, ja siirtää sitten tämän itsekkään käsitteen korkeimpaan persoonallisuuteen. Ei, hyvä herra! Ei ihmisen moraalinen luonne ole

itsetehty, vaan se riippuu fyysisestä välttämättömyydestä. Hänen on oltava ja toimittava oman olemuksensa luonnon mukaisesti, koska hän on persona substantialis, mutta jos hän olisi persona idealis, silloin hänen luonteensa olisi itsetehty. Mutta jos Jumala on persona substantialis, silloin hänen on oltava ja toimittava olemuksensa luonnon mukaisesti, hän ei voi toimia toisin kuin toimii.

1430. Tämä metafysiikan lause tunkee mitä syvimmälle sovitusoppiin, sillä jos on ikuinen totuus, että ihminen ei ole persona idealis, vaan persona substantialis, on hänen toimittava olemuksensa luonnon mukaisesti, eikä hän voi toimia toisin. Tässä emme toiminnalla tarkoita tahdonilmausta emmekä minä-tahdosta lähtevää liikettä, sillä sellainen toiminta voi olla ristiriidassa hänen subjektiivisen tahtonsa kanssa, joka määrää hänen todellista luonnettaan, vaan tarkoitamme toiminnalla sitä, mitä tapahtuu ihmisen sydämessä, hänen subjektiivisessa tahdossaan, sillä Jumala katsoo sydämeen ja arvostelee ihmisen moraalisen luonteen hänen sydämensä tilan perusteella, eikä tämä luonne ole suinkaan omatekoinen. Mutta toisaalta usein mainituista psykologian peruslauseista seuraa, että sovitus ei ole minkään spekulatiivisen tulos tai mitään Itsetehtyä, mikä riippuisi ihmisen tahdosta, vaan sovituksen aate on toteutuva orgaanisessa elämässä, ihmisen olemuksessa, ei siis vain järkiselussa, joka on orgaanisen elämän tuote. Ihmisen on tunnettava sydämensä sovitetuksi, ei vain kuviteltava olevansa sovitettu. Kuollut usko on nimittäin mielikuvitusta, jonka ihminen voi aikaansaada itse, mutta elävä usko on elävä tunne, todellistunut aate, ts. ei vain pelkkä aate, vaan todellistunut aate. Kun sovituksen aate on todellistunut ihmisen olemuksessa (orgaanisessa elämässä), silloin hän on sovitettu, mutta ei muutoin.

1431. Persoonien keskinäisestä suhteesta johtuu myös se kuvitelma, että herännyt pitää Isää loukattuna osapuolena, pars laesa, vaikka Poika on vielä suuremmassa määrin pars laesa, mikä käy selville siitä, että herännyttä Lutheria vaivasivat lain kiroukset, mutta Kristuksen

kärsiminen vaivasi häntä vielä enemmän, sillä omavanhurskaus ei voinut sietää, että viaton Jumalan Poika joutui kärsimään hänen edestään. Mutta Lutherin piti yhdellä lailla käydä sen persoonan tykö, jolla luonnostaan oli hellempi sydän, suurempi sääli, suurempi määrä laupeutta ja armoa, niinkuin langennut lapsi menee ensiksi äidin tykö, jolla on hellempi sydän, vaikka tämä on saanut kärsiä kaikkein enimmän langenneen lapsensa tähden. Miksei herännyt Luther mene suoraan Isän tykö, jota vastaan hän itse asiassa on rikkonut vähemmän, sillä hänhän ei ole ristiinnaulinnut Isää synneillään, vaan Vapahtajan hän on ristiinnaulinnut, hänen kärsimyksensä häntä vaivaa kaikkein enimmän. Siksi katuva ja kaipaava syntinen menee Pojan tykö, koska hänellä on tästä se käsitys, että tämä on armollisempi ja laupiaampi kuin Isä. Isästä hänellä on se käsitys, että tämä on ankara ja oikeudenmukainen, että hän tuomitsee ankaran oikeudenmukaisuuden vaatimusten mukaan ja ettei hän lauhdu muusta kuin verestä. Onkohan tämä mielikuva Isästä väärä? Lieko Isä vähemmän laupias kuin Poika? Niin katuvaisesta tuntuu. Ehkä niin onkin. Ehkä on niin, ettei Isän viha laannu ilman verta. Mutta onko Isä silloin ilman rakkautta, ilman laupeutta, ilman sääliä? Ei varmasti, sillä niin on Jumala maailmaa rakastanut, että hän antoi ainokaisen Poikansa jne.

1432. Oliko siis Pojan luonteessa vähemmän ankaruutta, oliko hän vähemmän riippuvainen oikeudenmukaisuuden vaatimuksista? Vai oliko hän enemmän riippuvainen sisimmässään moraalisen välttämättömyyden vaatimuksista, niinkuin äiti, joka on synnyttäjä? Niin heränneistä tuntuu. Mahtaneeko se käsitys olla niin väärä? Jos on niin, että Pojan luonteessa on enemmän rakkautta, enemmän lempeyttä, enemmän sääliä, suurempaa laupeutta jne., ei se riipu hänen tahdostaan, vaan se on psyykkinen välttämättömyys, se lähtee hänen sisimmästä sydämestään. Sellainen käsitys Lutherilla ja apostoleilla oli Isän luonteesta, että tämä oli ankara ja oikeudenmukainen, että hänen vihansa saattoi laata, hänen vanhurskautensa tulla tyydytetyksi, hänen oikeudenmukaisuuden vaatimuksensa täytetyksi eikä tämä voinut tapahtua ilman verta. Kenen

veri nyt oli uhrattava? Viattoman Pojan veri. Tämä on jokseenkin kovaa puhetta järjen korville, joka vaatii oikeudenmukaisuutta kaikkia kohtaan, siis myös Poikaa kohtaan.

1433. Järjen korvissa kuulostaa ehkä yhtä kovalta, jos sanomme, että tuo moraalinen epäsikiö, ihminen, vaati veriuhria. Kuulostaa niinkuin Isä olisi pannut ihmisen synnin rangaistuksen Pojan päälle. Kuulostaapa siltäkin, että Isä jo iankaikkisuudessa olisi päättänyt antaa Poikansa sovittaa ihmisen rikokset. Mutta jos katsomme näiden ennustusten sanamuotoa ja yhteyttä, emme ole ollenkaan niin varmoja, että ne olisi ymmärrettävä ikäänkuin Isä olisi vaatinut tätä veriuhria omalta Pojaltaan tyydyttääkseen kostonhaluaan. Jes 53: 6 sanotaan kyllä, että Herra heitti hänen päällensä kaikkien meidän syntivelkamme, mutta 5. jakeessa sanotaan, että hän on haavoitettu meidän rikkomustemme tähden, runneltu meidän pahain tekojemme tähden jne.

1434. Jos 6. jae otettaisiin lähtökohdaksi, olisi 5. jaekin ymmärrettävä niin, että Isä on häntä haavoittanut jne. Mutta jos taas katsomme jaetta 4, huomaamme murhamiesten uskoneen näin: Me pidimme häntä rangaistuna, Jumalan lyömänä ja vaivaamana. Profeetta on siis puhunut ihmiskunnan nimissä, hän on ajatuskulussaan noudattanut yleistä kansan uskoa, joka vieläkin on lujasti kiinni teologiain aivoissa, että Jumala vaivasi Poikaansa meidän syntiemme tähden. Sillä tavoin tuo moraalinen epäsikiö, ihminen, vapautuu suurimmasta viasta, raskaimmasta synnistä, joka ilmenee heränneiden huudossa: »Olen ristiinnaulinnut Vapahtajan», olen syyllinen Luojan murhaan. Jos katsomme itse tapausta ja ensimmäistä syytä tähän Luojan murhaan, meidän on kai tunnustettava, että tuo epäsikiö on vastuussa tästä murhasta, mutta että Isä Jumala on profeettainsa kautta ennustanut tämän murhan. Jos tarkastelemme sovitusta sen oikeasta näkökulmasta, huomaamme, että Isän Jumalan oli annettava kallis uhri tämän maailman jumalalle ja tuolle moraaliselle epäsikiölle, ihmiselle. Hänen piti antaa perkeleen ja maailman kohdella omaa Poikaansa kuin murhamiestä tyydyttääkseen perkeleen ja

maailman eli tuon epäsiikiön veren janoa. Vain saatuaan sammuttaa vihansa Luojaa kohtaan Luojan veressä tuo epäsiikiö voi mahdollisesti perkeleellisen rikoksensa ylenpalttisuuden takia tulla katumukseen ja mielenmuutokseen.

1435. Tämä on niin kauhean kovaa puhetta, että järkeä hirvittää ja siunailuttaa ihmetyksestä. Perkele ja maailmako tämän verisen uhrin vaati? Sehän on aivan kauheaa. Ei, niin julma ja sydämetön ei ihminen voi olla, että hän vaatisi tätä veristä uhria. Mutta kuinka voitte kuvitella, että Isä Jumala on niin julma, että vaatisi tätä veristä uhria? Eikö hän voisi tulla sovitetuksi ilman verta? Sellaisia luonteita esiintyy toisinaan maailman korkeiden herrojen joukossa, jotka vaativat verisiä uhreja, heitä ei voi sovittaa muuta kuin verellä, esim. Herodes Suuri, Espanjan Filip II ym. Voitteko kuvitella, että Jumalallinen Majesteetti vaatisi samaa veristä sovitushria kuin nuo julmat tyrannit? Ei varmasti.

1436. Mutta meillä on useita esimerkkejä siitä, että jumalattomat lapset ovat vaatineet vanhempiensa verta sovitushriksi. Yleisesti otettuna vanhempain murhaajia on enemmän kuin lasten murhaajia, kun jätetään pois laskuista ne lasten surmaajat, jotka vain häpeän takia tyydyttääkseen kunnianhimon infernaalista passiota tappavat vastasyntyneen lapsen, joka ei ole tehnyt mitään paha vanhemmilleen. Vanhimman murhan motiivi on välistä itsekkyydessä, välistä kunnianhimossa, useimmiten ahneudessa, harvemmin huoruuden vietissä, mistä esimerkkinä espanjalainen nainen, joka ei vain tappanut isäänsä, vaan paistoi ja söi isänsä sydämen, kun tämä oli asettunut hänen naimiskauppaansa vastaan. Tästä näkyy, että huoruuden perkele on julmempi kuin tiikeri.

1437. Vapahtajan murhan motiivi oli hengellinen viha, jonka omavanhurskaus herätti ja joka on myös kaikkien uskonvainojen oikea motiivi. Katsohan Kainia, ensimmäistä suurta inkvisiittoria, kuinka hänen omavanhurskautensa herätti hengellisen vihan Aabelia kohtaan. Jos Jumala näet olisi tyydyttänyt Kainin omanvanhurskauden, ei mitään

veljesmurhaa olisi tapahtunut. Mutta juuri nämä ihmiskunnan esimerkit osoittavat meille tietä oikeaan sovituksen tietoon. Ei Isä Jumala vaatinut tätä uhria, vaan perkele ja maailma vaati tämän uhrin Isältä. Ei Isä ollut pannut ihmisten synnin rangaistusta Pojan päälle, vaan tuo moraalinen epäsikiö, ihminen, vaati tämän verisen uhrin voidakseen tulla sovitetuksi Jumalan kanssa. Kun Pietari soimasi surutonta joukkoa Luojan murhasta, saivat muutamat piston sydämeensä ja tulivat soveliaiksi pelastukseen. Tämän Pietarin soimauksen pitäisi saada koko ihmiskunta vakuuttuneeksi sen osallisuudesta tähän kauheaan vanhimman murhaan. Mutta kas! Omavanhurskaus pitää kyllä huolta suuren joukon syyttömyydestä, niin ettei tuo veri vaivaa heidän omiatuntojaan. Omastavanhurskaudesta näet tuntuu aivan käsittämättömältä, että ihminen voi mennä niin pitkälle julmuudessa ja paatumuksessa, että hän voisi vihata Jumalaa ja syöstä elämänsä alkusyyntä kadotukseen. Mutta niin vain on käynyt, että perkele ja maailma on vaatinut tämän verisen uhrin, eikä Isä. On ainakin yhtä varmaa ja totta kuin Jumalan isän ja äidin sydän, että jumalattomat lapset aiheuttavat vanhemmilleen hengellistä surua ja vanhempien on annettava itsensä sovitusuhriksi jumalattomien lastensa syntien edestä, ennenkuin mitään sovitusta voi tapahtua vanhempain ja lasten välillä.

1438. Tämä nyt riittääköön psyykkiseen momenttiin nähden eli siihen nähden, miten synnin aste kutakin persoonaa kohtaan perustuu salaiseen psyykkiseen sukulaissuhteeseen persoonien välillä. Mutta millainen suhde persoonien välillä psyykkisessä mielessä lieneekin, emme voi kuitenkaan kuvitella, että Isällä olisi erilainen moraalinen luonne kuin Pojalla ja Pyhällä Hengellä. Esimerkki munassa olevasta kolmesta elämän asteesta antaa meille aiheen olettamukseen, että koko Kolminaisuus on pars laesa, mutta että Isä on samassa suhteessa Poikaan kuin elämänprinsiippi orgaaniseen elämään ja että vastaavasti Isä on pars laesa, mutta Poika vielä enemmän. Mutta Pojan on oltava silti välittäjä ihmisen ja Isän välillä samasta syystä kuin äidin on oltava välittäjänä lapsen ja isän välillä, vaikka äiti on pars laesa vielä suuremmassa määrin

kuin isä, ts. äidin hellempi sydän kärsii lapsen alennustilasta enemmän kuin isän sydän.

1439. Sovitus koskee varsinaisesti moraalista luonnetta, sydäntä. Jos kolmen persoonan moraalinen luonne on sama, on koko Kolminaisuus eikä vain Isä pars laesa; jos hän on rikkonut yhtä vastaan, hän on rikkonut kaikkia kolmea vastaan. Mutta jos hän on sovitettu yhden kanssa, hän on sovitettu kaikkien kolmen kanssa. Mitään kolmatta osapuolta, joka olisi puolueeton välittäjä Isän ja ihmisen välillä, ei ole sovitustapahtumassa. Kuitenkinvoidaan raamatun Kristuksen välittäjäankutsumusta koskevien kohtien perusteella pitää Kristusta välittäjänä, ei juridisessa mielessä kolmantena osapuolena, jonka olisi oltava pars non laesa, vaan niinkuin äiti on välittäjänä lapsen ja isän välillä. Sellaisessa suhteessa äiti itse on pars laesa ja juuri se henkilö, joka on saanut kärsiä kaikkein eniten.

1440. Usein todella tapahtuu, että äiti, jonka hellä sydän saa eniten kärsiä, joutuu kuitenkin esiintymään välittäjänä isän ja lapsen välillä. Äidin — syyttömän — esirukouksilla on silloin lepyttävä vaikutus isän loukattuun sydämeen, niinkuin Daavid lopulta leppyi rikolliselle Absalomille niiden viattomien esirukouksen tähden, jotka tämän puolesta esitettiin. Tämä mielikuva on tosin puhtaasti inhimillinen mutta puhtaasti inhimillinen, melkeinpä lapsellinen onkin sen mielikuvan oltava, joka jossakin määrin vastaisi sovituksen aatetta. Kun Jumala heltyi Mooseksen esirukouksista, voidaan kysyä, mikä on sellainen Jumala, joka antaa syntisen ihmisen hellyttää itsensä. Sehän merkitsee aivan liian alhaisten, antropopaattisten käsitysten soveltamista Jumalan korkeisiin ominaisuuksiin. Mutta monista kohden raamattua saamme kuvan, että Jumalallinen Majesteetti laskeutuu kurjan syntisen olennon käsitystasolle niinkuin vanhemmat alentuvat lapsen tasolle ymmärtääkseen tämän jokellusta. Filosofien käsityksen mukaan ihmisten jumalattomalla elämällä on sama vaikutus Jumalaan kuin tunturisopulin haukunnalla filosofiaan. Hän ei välitä jumalattomien lasten ivasta, hän ei välitä siitä,

että katupojat heittävät lokaa hänen päälleen. Niin suuri filosofi ajattelee. Mutta pelkäämme, että perkeleellä on sellainen luonne kuin filosofin Jumalalla, joka on kauhean suuri filosofi ja yhtä tunnoton kuin filosofi, häntä ei voida häpäistä eikä ylistää, häntä ei jumalattomien lasten pilkka voi haavoittaa.

1441. Kun heprealaiskirjeen kirjoittaja tahtoo selvittää Kristuksen välittäjäankutsumusta, hän ottaa vertauskohdan Vanhan testamentin ylimmäisestä papista, joka sovittaa kansan synnit esirukouksilla ja verisillä uhreilla. Kristus oli kuitenkin enemmän kuin ylimmäinen pappi. Hän sanoo näet: Jumala oli Kristuksessa ja sovitti maailman itsensä kanssa. Tässä esiintyy nyt suhde Jumalan ja Kristuksen välillä, jolla suhteella ei ole vastaavuutta ihmiskunnassa. Jumala Kristuksessa onkin Luoja, elämämme alkusyy, joka on sovittanut maailman itsensä kanssa, ei mikään kolmas osapuoli, *pars non laesa*, vaan *pars laesa*, joka on sovittanut toisen osapuolen sanomattomalla kärsimisellä eli antamalla toisen osapuolen tyydyttää kostonhimoaan. Hän antoi toisen osapuolen kiusata häntä loppuun saakka saadakseen hänet sen kautta taivutetuksi sovintoon. Vapahtaja on kärsinyt jumalattomien lastensa puolesta helvetin vaivaa, ja jumalattomat lapset ovat ahdistaneet hänet kuoliaaksi. Saa nähdä, tuleeko tämä vanhimman murha heidän omalletunnonleen. Te olette ristiinnaulinneet kirkkauden Herran. Ei siis Isä Jumala ole pannut ihmisen synnin rangaistusta Pojan päälle, vaan isän murhaaja vaati tätä veristä uhria voidakseen tulla sovitetuksi.

1442. Tämän esityksen tähden omavanhuskas filosofi menettää kaiken ihmisarvonsa. Hänen on mahdotonta kuvitella, että ihminen olisi niin perkeleellinen, että Luojan on oltava polvillaan ja hikoiltava verta hänen tähtensä. Sitäpaitsi hän väittää, että Jumala on *impassibel*, joka ei voi kärsiä, siksi teologit ovat esittäneet *alloiosis*-opin, jonka mukaan *humana natura passa est, et divina natura addit pretium*. Muutamien mukaan Kristus on erinomainen moralisti, mutta kuolemallaan hän ei ole mitään ansainnut ihmisille. *Satisfactio vicaria* on sikäli järjen vastainen, että

kaikki inhimilliset oikeudenmukaisuuden vaatimukset hajoavat. Ei ole koko ihmiskunnassa isää, joka kiusaisi syytöntä lastaan varkaan tai huoran takia ja jos joku isä niin tekisi, kaikki tuomitsisivat sellaisen teon. Suunnilleen tällaiselta järjestä tuntuu *satisfactio vicaria*, sellaisena kuin teologit sen esittävät. Mutta minun ajatukseni eivät ole teidän ajatuksianne, sanoo Herra. Aivan toisenlaiseksi tulee kuitenkin suhde Isän ja Pojan välillä, jos koko Kolminaisuus katsotaan kärsiväksi osapuoleksi, *pars laesa*, ja samalla kärsiväksi isäksi tai äidiksi, joiden on kärsittävä Jumalattomien lastensa takia. Silloin Isä ei voi olla epäoikeudenmukainen Poikaa kohtaan, koska Isä Jumala oli Kristuksessa ja sovitti maailman itsensä kanssa, ts. kun koko Kolminaisuus on *pars laesa*, on koko Kolminaisuus eikä vain Isä se *pars laesa*, joka on sovittettava. Kun teologit myöntävät, että Jumalan Henki voi tulla murhe eiliseksi (katso Fjellstedtin selitystä 1. Moos. 6: 6), se selittää tyydyttävästi sen suhteen, joka vallitsee Jumalan ja Jumalan hengen välillä, tehdäkseen uskottavaksi, että Isä Jumala, samoinkuin Kristuksen jumalallinen luonto on *impassibel*, ts. niillä ei ole mitään tuntoa Jumalan hengen moraalisesta kärsimyksestä. Mahtaakohan metafysiikka tässä joutua pinteeseen?

1443. Olisiko uskottava, että persoonien eksistentiaalisuhde on sen laatuinen, että toinen ei tunne mitään toisen murheista? Jo sana: Niin on Jumala maailmaa rakastanut jne. sisältää Isän taholta suuren uhrauksen, joka kaikkien inhimillisten kokemusten mukaan saa aikaan suurta tuskaa, tai sitten Jumalassa ei ole mitään niistä jaloimmista tunteista, jotka siellä täällä tulevat ilmi vanhimman sydämessä. Miksi Aabrahamin usko pantiin niin kovalle koetukselle? Eikö siksi, että Herra tahtoi osoittaa, kuinka raskasta oli isän sydämelle ainokaisen poikansa uhraaminen. Kuitenkin muudan pappi Ruotsissa (Ignell) on keksinyt ylevän aatteen, että Aabraham ei ollut kaukana Moolokin palveluksesta aikoessaan uhrata poikansa. Se, mikä oli suurin todiste Aabrahamin uskosta ja sokeasta kuuliaisuudesta Jumalan tahdolle, näyttää rationalistin järjestä mitä karkeimman epäuskon ja taikauskon osoitukselta. Ei, hyvä herra! Pyhien

asioiden kanssa ei käy tekeminen pilaa. Jumalalla on isänsydän niin kuin Aabrahamillakin, ja tämän isänsydämen hän on tahtonut osoittaa maailmalle Aabrahaminkin esimerkin avulla. Mutta rationalistilla on tiikerin sydän, ja siksi hän ei pysty tuntemaanvanhimman sydämen syvyyttä. Tietäkää, hyvä herra, että vanhimman sydän vuotaa verta, kun ainoa poika uhrataan.

1444. Miksi ei ihmistä voitu sovittaa Jumalan kanssa ilman jumaluuden ihmiseksi tuloa? Maahan on vain piste luomakunnassa ja ihminen vain monadi, tomuhiukkanen suuressa kokonaisuudessa. Eikö Luoja voinut kaikkivallallaan tehdä ihmistä onnelliseksi alentamatta Jumalallista Majesteettiaan ja muuttumatta kurjaksi maan madoksi vain kärsiäkseen häväistystä maan päällä ja kuollakseen pahantekijänä? Vapaa-ajattelija Euber on todella heittänyt nämä kysymykset esiin. Mutta meille ei kuulu peukaloida syntisillä kynsillämme pyhää kirjaa; järki on luotu kaivamaan maata ja katselemaan tähtiä, mutta ei peukaloimaan sinetöityä kirjaa. Vain Juudaan jalopeura on voimallinen avaamaan kirjan ja sen sinetit. Mitä me heikkoudessamme ja lyhytnäköisyydessämme pystymme käsittämään, on siinä, että vanhimman sydämen haavat eli Luojan moraaliset kärsimykset tulisivat havainnollisiksi. Luojan oli avattava sylinsä ja näytettävä haavansa jumalattomalle joukolle. Syntiinlankeemuksessa vanhimman sydän oli saanut aivan liian syviä haavoja, mutta nuo haavat vuotaisivat verta ikuisesti, jollei isän murhaaja saisi nähdä vanhimman sydämen vuotavan verta ja tämän näkemisestä heräisi katumaan rikostaan.

1445. Ihminen ei kuitenkaan voi käsittää tämän tuskan intensiteettiä eli syvyyttä. Helvetin tuskan oli tultava näkyväksi verihieissä. Jumalan viha purkautui kuvaamattomaan tuskaan. Jos joku haluaa nähdä, millainen Jumala on ollessaan vihainen, hän voi sen nähdä jumal-madossa, joka ryömii tomussa ja hikoilee verta jumalattoman joukon takia. Sellaisel-ta Jumala näyttää ollessaan vihainen.

Huomautus: Vihaa seuraa sydämen tuska, varsinkin kun passiota ei saada tai voida tyydyttää. Se on yleinen kokemus. Mutta tuska aiheutuu säikeiden repeämistä, aneurisma, niinkuin vihan fyysinen vaikutus on säikeiden ärsyyntyminen, irritabilitas. Mutta vihan metafyyminen vaikutus on cardialgia eli omantunnon vaiva ja sydämen ahdistus. Jumalan viha eli Jumalan ankara vanhurskaus on jumalallista paatosta eli passio, jolla on Jumalan sydämeen sama vaikutus kuin vihalla ihmisen sydämeen, kun passiota ei voida tyydyttää. Me emme näet voi käsittää vähääkään Vapahtajan moraalista kärsimyksistä, ellemme saa lainata inhimillisiä aatteita ja verrata niitä fyysisen ja metafyyminen analogian mukaisesti toisiinsa.

1446. Katsokaamme nyt, voidaanko Jumalaa syyttää vääryydestä, kun Vapahtajan itsensä täytyy kestää helvetin tuskaa jumalattomien lastensa takia. Jos rationalisti ottaa perkeleen oikeusavustajakseen, hän voi tosin tehdä sen vastaväitteen, että Jumala oli puolueellinen, kun hän ei osoittanut samaa suosiota perkeleelle. Mutta jos verihiki ei käy ollenkaan rationalistin sydämelle, perkele liikuttunee siitä vielä vähemmän katumukseen. Rationalisti voi myös huomata, että Jumala on ollut epäoikeudenmukainen itseään kohtaan uhratessaan itsensä jumalattomien lastensa puolesta. Mutta siitä rationalisti riidelkään kanan ja muiden helläsydämisten äitien kanssa, jotka uhraavat henkensä poikasiensa puolesta. Meistä raukoista on suuri ja ihana näky nähdä, miten Luojan herkkä sydän kuvastuu koppelossa, joka uhraa itsensä poikasiensa tähden.

1447. Mutta miksei Jumala voinut kääntää ihmisen tahtoa heti syntiinlankeemuksen jälkeen? Onhan hän kaikkivaltias. Vastaus: yksi sielunkyky ei Jumalassa voi hävittää toista. Kaikkivaltius ei hävitä oikeudenmukaisuutta eikä oikeudenmukaisuus tee tyhjäksi rakkautta. Jumala ei voi olla väärä, sillä hänellä on vihollinen, joka ei jätä huomaamatta pienintäkään vääryyttä, jos sellaista voisi havaita Jumalassa. Jos Jumala olisi näet kääntänyt ihmisen tahdon heti

lankeemuksen jälkeen, olisi Jumalan lasten syyttäjä tullut syytöksin: tuon kurjan sinä olet uudistanut, minut olet jättänyt kurjuuteen. Ei se ollut oikein tehty. Käännä minunkin tahtoni, ja minusta tulee heti enkeli.

1448. Rationalistit ovat jo halunneet syyttää Jumalaa vääryydestä, kun hän ilmoituksen avulla on saanut tietyn otteen ihmisen tahtoon. On tavallaan ihmisen vapauden loukkaus taivuttaa joillakin erinomaisilla keinoilla ihmisen tahtoa hyvään, koskapa ihmisen luonnolliset voimat eli järjessä oleva jumalallinen säde ovat riittäviä valistamaan ja jalostamaan ihmisen tahtoa. Jumalan ei tarvitse taivuttaa ihmisen tahtoa hyvään muutoin kuin järjen avulla. Jos Jumala näet olisi uudistanut ihmisen tahdon heti lankeemuksen jälkeen, ei hyvän harjoittaminen olisi ollut mikään hyve siitä yksinkertaisesta syystä, että paha olisi ollut mahdoton panna toimeen. Näitä rationalistisia argumentteja ei teräväpäinen juristi olisi jättänyt käyttämättä Luojaa vastaan, jos tämä kaikkivallallaan olisi kajonnut ihmisen vapauteen. »Vääräyttä!» suuri rationalisti olisi huutanut. »Olet antanut ihmiselle vapaan tahdon ja nyt käännät sen väkivalloin. Onko se oikein? Käännä minunkin tahtoni, niin minusta tulee kohta enkeli!» Niin suuri juristi puhuu.

1449. Mutta sen sijaan että kääntäisi ihmisen tahdon väkivalloin, Luoja avaa sylinsä ja osoittaa haavojaan, jotka hän on saanut rakkautensa tähden, ja sanoo perkeleelliselle joukolle: Katso tänne, onneton! Nämä haavat minä olen saanut teidän tähtenne. Minun sydämeeni teki niin kipeää se, että te olisitte syöksyneet ikuiseen turmioonne. Eivätkö nämä haavat liikuta teidän kovia sydämiänne katumukseen ja sovitukseen? Ja sinä perkele! Jos sinulla on vapaa tahto, niin anna näiden haavojen käydä sydämeesi! Ei, perkele sanoo, ei minun takiani! Minä en ole koskaan haavoittanut sinun sydäntäsi. Nuo haavat olet kyllä tehnyt itse voidaksesi sitten syyttää minua murhamieheksi. Toisekseen, ei teille kuulu, miten minä elän, minä kyllä vastaan teoistani.

1450. Naturalisti seuraa suuren juristin esimerkkiä ja sanoo: Täytän velvollisuuteni vertaisiani ja eläimiä kohtaan tuntematta muita lakeja

kuin sen, minkä Luoja on järkeen antanut ja tuntematta sovitustyötä, A. A. Rationalisti, joka hyväksyy kyllä moraalisen sovituksen, muttei psyykkistä, sanoo: Tosin olen monissa kohdin viallinen, mutta niin kirotnun kurja en voi olla, että Luojan pitäisi olla polvillaan minun takiani ja hikoilla verta. Ei, se ei käy ikämaailmassa. Niin, tee niinkuin haluat, sinullahan on vapaa tahto, käytä nyt sitä vain oikein.

1451. Kovin kaukana tästä ei ole kevytmielinen portto eli armon varas, joka sanoo: Minä lepään Jeesuksen sylissä. Minä uskon, että hän on saanut nämä haavat minun tähteni, minä uskon olevani puhtaaksi pesty Jeesuksen veressä. Niin, sinä uskot olevasi pesty Jeesuksen veressä, mutta sinun elämäsi todistaa, että sinä olet pesty puhtaaksi lohikäärmeen veressä. Sinä ryyppäät ja uskot, sinä kiroat ja uskot, sinä tappelet ja uskot, sinä huoraat ja uskot, että Jumala on armollinen. Sinä teet tahallisia syntejä joka päivä ja kuitenkin sinä uskot lepääväsi Jeesuksen sylissä. Turhaan on vanhimman sydän vuotanut verta sinun takiasi, sinä kuollut ja sokea usko.

Huomautus: Kutsumme kuolleeksi sellaista uskoa, joka lepää pelkästään objektiivisella pohjalla (fides objektiva). Sellainen usko on myös sokea, koska siltä puuttuvat kaikki kokemukset eli Pyhän Hengen valistus. Mutta subjektiivinen usko eli autuaaksitekevä usko on kokonaan muuta kuin katolisten fides formata, joka on saatanan tuote ja joka perustuu hienoon, rakkauden perustalle rakentuvaan omaanvanhurskauteen.

1452. Tekijä on sattumoisin tullut lukeneeksi paavillisen opettajan tri J. A. Möhlerin Dogmaattisia vastakohtia. Siitä saa paavin opin vääriä perusteita koskevia hyvin tärkeitä tietoja, jotka Ruotsin kirkossa ovat yleensä vähemmän tunnettuja, kuin niiden pitäisi olla. Katolisessa kirkossa edellytetään, niin kuin on tunnettua, että on liberum arbitrium, vapaa tahto, joka edellyttää tahdon aktiivista ja positiivista vapautta. Perisyntiopissa katolilaiset edellyttävät, että ihmisellä on jäljellä Jumalan kuva: non imaginem, sed similitudinem amisit Adamus. Mutta Martensenilla on sama oletus. Tästä tahdon positiivisesta vapaudesta

näet seuraa, että ihminen on positiivisesti hyvä (Petrelli) tai että hän armon avulla voi tulla positiivisesti hyväksi. Tässä jälleen tavataan tavalliset rationalistiset perusajatukset, jotka kaikki perustuvat omaanvanhurskauteen. Niinkuin on tunnettua, uskonpuhdistajat olettivat, että ihminen luonnollisessa tilassaan on positiivisesti paha ja ettei hän koskaan täällä maailmassa voi tulla positiivisesti hyväksi. Näistä perisyntiopin vastakohdista seuraavat itsestään dogmaattiset vastakohtat vanhurskauttamisopissa. Katolilaiset sanovat: *iustus factus*, vanhurskaaksi tehty, uskonpuhdistajat sanovat: *iustus declaratus*, julistettu vanhurskaaksi. Katolisilla on *fides formata caritate*, ts. usko, joka ei perustu Kristuksen ansioon, vaan ihmisen rakkauteen Jumalaa kohtaan suunnilleen niinkuin voimme kuvitella Aadamin uskon olleen paratiisissa. Mutta luterilaisen opinkäsityksen mukaan usko ei ole *fides formata caritate*, vaan *caritas formata fide*, ts. rakkauden kautta vaikuttava usko. Oikea syy siihen, miksi katoliset ottavat rakkauden uskon subjektiiviseksi perusteeksi, on omassavanhurskaudessa joka paavillisuudessa on pohjimmaisena. Luther tunsikin vihaa Jumalaa kohtaan silloin kun hän oli ankarimmin lain alla. Mutta tätä vihaa Jumalaa kohtaan ei kukaan koko paavikunnassa ole tuntenut, eivätkä nykyajan teologian tohtoritkaan ole koskaan tunteneet vihaa Jumalaa kohtaan. — Tohtori Nordlander pappeinkokouksen toimituksissa Piitimessä nimenomaan vapautti ihmisen tästä vihasta. — Siksi heidän on mahdotonta kuvitella, että ihminen, joka tuntee vihaa Luojaansa kohtaan, voi vain uskon kautta vapautua tästä hengellisestä vihasta. Vasta silloin kaikki rakkauden kautta saavutettavan pelastuksen toivo loppuu ihmiseltä, kun ihminen on tullut niin pitkälle itsensä tunnossa, että hän tuntee heränneen Lutherin tavoin hengellistä vihaa Jumalaa kohtaan. Silloin hänen on otettava armo vastaan ilmaiseksi, ja se koskee omaanvanhurskauteen aivan kauheasti. Mutta juuri silloin hänen uskonsa perustuu kalliolle eli sille lujalle perustalle, joka ei järky. Muutoin katolilaisten *fides formata caritate* on vain mielikuvitusta, itsepetosta ja

perustuu pohjimmiltaan omaanvanhurskauteen. Inkvisitio on puhtain vastakohta uskolle, joka on fides formata caritate.

Huomautus: Tri Möhlerin tutkielma dogmaattisista vastakohtista on käännetty ruotsiksi ja painettu Norrköpingissä 1843.

LLL. Elävä usko

1453. Sovitus on se suuri salaisuus, jota enkelitkin halajaisivat katsoa ja josta apostoli sanoo: Ei niin, että olisin sen jo käsittänyt, mutta minä pyrin sitä kohden, että minä sen käsittäisin. Mutta ei ole niin helppo käsittää sydämen salaisuuksia. Ensiksi nousee kysymys, millä elimellä ihminen käsittää sovituksen. Heinrothin mielestä usko on kehittymätöntä järkeä. Völdike väittää, että notitia ja assensus ovat ymmärryksessä, mutta fiducia tahdossa. Meidän on tässä viitattava edelliseen, missä on osoitettu, missä määrin ymmärrys on tahdosta riippuva (Kpl W ja FFF § 1172), joka puolestaan on passioista riippuva (Kpl Ä). Vertaa myös kpl DD Uskon perusteista.

1454. Mitä järjessä olevaan uskoon tulee, saamme havaita, että järjen uskon pitäisi olla välitöntä tietoa tai Luojan antama synnynnäinen hyvän, oikean, kauniin ja täydellisen aate, jonka vuoksi vakaumus näistä yliaistillisista asioista ei ole ollenkaan matemaattisista eikä loogisista päättelyistä riippuva. Vakaumus järjen moraalisesta sisällöstä on olemassa heti, kun ihminen on tullut siitä tietoiseksi, ts. ei tarvitse vakuuttautua niiden moraalisten ainesten olemassaolosta, jotka filosofin väitteen mukaan sisältyvät järkeen. Tarvitsee vain herätä tajuamaan ne korkeat aatteet, jotka ovat järjessä, mutta minkäänlaisia todisteita siitä, että sellaisia aatteita on olemassa, ei tarvita. Vakaumus hyvän, oikean, kauniin ja täydellisen olemassaolosta ei riipu mistään matemaattisista eikä loogisista päättelyistä, koska näiden järjen aatteiden katsotaan ihmisellä olevan synnynnäisiä, siis Luojan välittömästi antamia.

Vakaumus näistä totuuksista ei riipu myöskään tunteista, jälleen filosofin oman väitteen mukaan. Järjen usko on siis tietämistä, johon nähden ei voi olla mitään epäilyä. Jätämme tämän järkevän uskon omaan arvoonsa ja olkoon rationalistilla vapaus pitää järjenuskonsa koskemattomana, jos hän tuntee, että se usko on autuaaksitekevä.

1455. Mitä ymmärrykseen tulee, tiedämme nyt sen vaativan joko objektiivisia tai subjektiivisia perusteita vakaumukselleen, kpl DD. Ymmärrys voi vakuuttua matemaattisista näytöistä tai loogisista todisteluista, mutta vaikka teologit 18. vuosisadalla yrittivät todistella ilmoituksen totuutta loogisilla päättelyillä, eivät vapaa-ajattelijat kuitenkaan vakuuttuneet siitä, että ilmoitus sillä tavoin ymmärrettynä ja käsitettynä, kuin teologit sen käsittivät, olisi sisältänyt mitään jumalallista totuutta. Tosin epäilevä voi tällä tavoin saada vakaumuksen eli ymmärryksen uskon, joka on päntätty päähän lapsuudesta asti, mutta tuo vakaumus ei voi jalostaa tahtoa, koska tahto hallitsee ymmärrystä eikä päinvastoin. Kun Völdike nyt väittää, että 2/3 uskosta nimittäin notitia ja assensus on ymmärryksessä ja 1/3, nimittäin fiducia, on tahdossa, on selvää, että sellainen usko on omatekoista, sillä se, minkä ihminen voi järjellään saada aikaan, on ihmisen omaa tekoa.

1456. Mutta jos olisi niin, että autuaaksitekevä usko riippuisi ihmisen tahdosta, ei olisi kummakaan tulla autuaaksi. Mutta jos mikä maailmassa tarvitsee riittävän perusteen, niin varmasti elävä usko, josta heprealaiskirjeessä sanotaan, että se on luja luottamus siihen, mitä toivotaan, ojentautuminen sen mukaan, mikä ei näy, Hepr. 11:1. Tästä määritelmästä kuollut uskokin voi omistaa paljon. Mutta jos mennään syvemmä uskon subjektiivisiin perusteisiin, huomataan tahdosta riippuvan vakaumuksen voivan tulla toimeen ilman tahdon ulkopuolella olevaa perustetta. Sellaisen omatekoisen vakaumuksen saamista varten ei tarvitse mietiskellä. Kuitenkin täällä maailmassa on paljon sellaista, jota ihmisen on uskottava vastoin tahtoaan, vaikka ihminen mieluummin uskoo sellaista, mitä toivoo. Ihminen toivoo esim. tulevansa täällä maan

päällä rikkaaksi ja onnelliseksi, ja siksi moni köyhä uskoo tulevansa rikkaaksi. Mutta niin on ihmisen myös vastoin tahtoaan uskottava, että hänen on kuoltava. Köyhän vakaumus tulevasta rikkaudesta on luonnollisesti riippuu hänen tahdostaan. Mutta peruste ihmisen vakaumukselle kuolevaisuudesta ei ole tahdossa, vaan siinä murheellisessa kokemuksessa, että kaikki ihmiset ovat kuolevaisia.

1457. Tässä näemme kokemuksen olevan pettämätön peruste ihmisen vakaumukselle. Mutta mikä kokemus on kuolleen uskon perustana? Kuolleen uskon kannattaja luulee tulevansa autuaaksi, vaikkei ole täyttänyt niitä väistämättömiä ehtoja, jotka autuuden saavuttamisella on. Raamattu vaatii ehdottomasti totista katumusta ja parannusta, se vaatii kääntymistä, uuttasyntymistä ja sovitusta Jumalan ja lähimmäisen kanssa. Tämä kaikki puuttuu kuolleelta uskolta, ja kuitenkin hän uskoo tulevansa autuaaksi. Häneltä puuttuu ennen muuta Pyhän Hengen todistus armon tilastaan, ja kuitenkin hän uskoo tulevansa autuaaksi. Mikä perusta hänellä on vakaumukselleen? Jo vain, siinä väärässä kuvitelmassa, että Jumala on armollinen kaikille, sekä katuvalle että katumattomille, sekä parannukseen taipuville että siihen taipumattomille. Hänellä on usko, että Jumala on armollinen parannukseen taipumattomille. Mutta kuka hänelle on antanut sellaisen uskon? Sen on perkele hänelle uskotellut.

1458. Kuolleella uskolla ei siis ole mitään subjektiivista perustetta iankaikkisen autuuden toivolleen (§ 507), mutta kpl DD on jo osoitettu, että hengellisissä asioissa tarvitaan vakaumukselle ehdottomasti subjektiivinen peruste. Kuolleella uskolla on pelkästään objektiivinen peruste, armolupaukset, jotka hän käsittää ja omistaa itselleen, mikäli hänellä on hämärä aavistus rikollisuudesta, mutta jos hänellä on omavanhurskaus autuuden perustuksena, ei hänen tarvitse omistaa armoa suurena syntisenä eli kaikesta hyvästä riisuttuna, paheellisena ihmisenä, vaan hyveellisenä, hurskaana, jalona, omantunnon tarkkana, kunniallisena ja oikeudenmukaisena ihmisenä, joka ei ole vain täyttänyt

velvollisuuttaan Jumalaa ja lähimmäistään kohtaan, vaan myös rakastanut Jumalaa yli kaiken ja lähimmäistä niinkuin itseään. Sellaista hyveellistä ja oikeamielistä ihmistä Jumala ei voi tuomita. Ja ellei tuomiota siitä huolimatta voitaisi poistaa hyveelliseltä, Jumala olisi epäoikeudenmukainen tuomari. Jos ihminen tekee kaiken voitavansa parannukseksi ja kuitenkin tulee tuomituksi, on Jumala vastuussa hänen sielustaan, rationalistin sana.

1459. Kun tätä vastaan asetamme heränneen, lain alla olevan Lutherin, jolla ei kyllä ollut mitään tunnettavia, tahallisia syntejä omallatunnollaan, mutta joka tuns selvästi vihaavansa Jumalan ankaraa vanhurskautta, huomaamme selvästi, ettei hänellä tässä tilassa ollut mitään omaavanhurskautta autuuden perusteenaan. Kun hän tuns selvästi vihaavansa Jumalaa, hän ei voinut uskotella itselleen rakastavansa Jumalaa. Mistä hän oli saanut vakaumuksen, että hän vihasi Jumalan ankaraa vanhurskautta, kun ei yksikään katolilainen, ei yksikään rationalisti, ei yksikään protestantti, ei yksikään reformoitu, ei turkkilainen eikä pakana ollut saanut sellaista vakaumusta. Vain Lutherko nyt vihasi Jumalaa? Vai oliko se hänellä väärä tunne, mielikuvitusta? Luulemme tulevamme lähimmä totuutta olettaessamme, ettei kukaan ollut tullut niin pitkälle synnintunnossaan kuin Luther tai ettei kenelläkään ollut ollut niin syvää synnintuntoa tai niin perusteellista heräämistä, että olisi voinut tuntea vihollisuuttaan Jumalaa kohtaan, mikä on kuitenkin tiedostamatta juurtunut kaikkien kääntymättömien ja uudestisyntymättömien sydämiin ja joka ilmenee kaikissa nykyisissä uskontunnustuksissa hengellisenä vihana kaikkia kastajia ja pietistejä vastaan pyhän innon muodossa hävittää kerettiläiset ja pietistit tai puolustaa valtiokirkon ihmissääntöjä maallisen lain voimalla.

1460. Luther sai tuntea juuri tätä hengellistä vihaa Jumalaa kohtaan, jota Paavali tuns kristittyjä kohtaan ennen kääntymistään ja joka on kaikkien uskonvainojen oikea motiivi, tätä saatanan kuvaa ihmissydämessä, koska hän oli niin syvästi ja perusteellisesti herännyt kuin ihminen voi olla, ja

juuri sen takia, että hän tunsi olevansa Jumalan vihollinen, hänen oli otettava vastaan armo ilmaiseksi, ts. uskottava, että Jumala Kristuksen tähden on armollinen myös niille, jotka häntä vihaavat, eikä vain niille, jotka häntä rakastavat. Sovitus Jumalan kanssa ei sisällä muuta kuin syntien anteeksiantamuksen Jumalan puolelta ja pelkän uskon ihmisen puolelta, ja tämä usko ilman rakkautta on vanhurskauttava, kun sillä on subjektiivinen peruste sydämessä, ja myös autuaaksitekevä, kun sitä tunnustetaan suulla maailman dessä. Sydämen uskolla tullaan vanhurskaaksi ja suun tunnustuksella pelastutaan, Room. 10:10.

1461. Jos ihminen, joka tuntee vihaavansa Jumalaa, yrittää itse tehdä itselleen uskon, että Jumala armosta ja Kristuksen tähden antaa anteeksi myös tämän vihan, jonka Jumalan laki omassa tunnossa tuomitsee, nousee omavanhurskaus peruukkiin ja sanoo: Se, joka rakastaa Jumalaa, voi toivoa, että Jumala antaa synnit anteeksi. Jeesus sanoi katuvaiselle naiselle: Tämä rakasti paljon, sen tähden hänelle paljon anteeksiannetaan, Luuk. 7: 36— 50* [*Suomalaisessa raamatunkäännöksessä: Tämän paljot synnit ovat anteeksiannetut: hänhän näet rakasti paljon. - Suom. huom.] Tässä kuulostaa siltä, niinkuin rakkaus kävisi uskon edellä, mutta jos Gerlachin kanssa oletamme, että Jeesus oli jo ennen puhunut naisen kanssa ja vakuuttanut hänelle syntien anteeksiantamusta, tulee rakkaus tällä naisella uskon seuraukseksi, eikä Lutherkaan sitä kiellä; mutta mitään muuta todistetta katolilaisen käsityksen fides formata caritate ei liene raamatun kansien sisällä, ellei halua ottaa lain summaa samassa merkityksessä kuin vuoden 1811 Uusi Käsikirja, jossa pidetään selvänä, että Vapahtajan todellinen tarkoitus oli, että ihminen voi täyttää rakkauden käskyn ja että ihmisen olisi myös se täytettävä päästäkseen sisälle elämään.

1462. Tässä omavanhurskaus on rakentanut muurin valtiokirkon ja pietismin välille. Valtio Kirkko näyttää lohikäärmeen hampaita niille, jotka ajattelevat uskon asioista eri tavalla, mutta alaisiltaan se vaatii rakkauden lupausta, jota kukaan ei syntiinlankeemuksen jälkeen pysty

täyttämään. Olisikohan Lutherkin pystynyt lupaamaan rakastavansa Jumalaa yli kaiken, kun hän tunsu vihollisuutensa Jumalaa kohtaan? Luulen, ettei Luther siinä mielentilassa olisi voinut luvata mitään, ei uskoa eikä rakastaa, mutta kun Pyhä Henki sittemmin vaikutti Paavalin vanhurskauttamisopin kautta yksin uskosta hänessä uskon, jota hänen oli mahdoton itse saada aikaan, ei hän koskaan voinut yhtyä siihen, että hänen uskostaan voisi tulla fides formata caritate eli että hän rakkauden kautta — joka on uskon seuraus — voisi täyttää lain ja tulla tällä lain täyttämällä Jumalalle mieluisaksi, mikä on katolisen kirkon ilmeinen tarkoitus käsitteellä fides formata caritate.

1463. Luther sanoo: »Paavilaisemme ja sofistamme ovat myös opettaneet sillä tavoin, nimittäin, että tulee uskoa Kristukseen ja että usko on autuuden perusta. Mutta kuitenkin tuo usko ei kykene tekemään ketään vanhurskaaksi, ellei se ole fides formata, ts. ellei se ennemmin ole saanut rakkaudesta oikeata muotoaan. Tämä ei nyt ole totta, vaan tyhjää kuviteltua tekopyhyyttä ja evankeliumin pettävää vääristelyä. Siksi on ennenkuulumatonta, hyödytöntä lörpötystä, mitä vanhat sofistat ovat opettaneet fides formata'sta, so. siitä uskosta, joka rakkaudesta saa oikean lajinsa ja muotonsa. Sillä vain sen usko tekee vanhurskaaksi, joka sanassa käsittää ristuksen, eikä se usko, joka sisällyttää itseensä rakkauden.- - - Omantunnon hädässä näet se ei voi rakentaa millekään muulle perustalle kuin tuolle ainoalle jalolle helmelle.»

1464. Meidän on myönnettävä, että oppi fides formata sisältää mitä hienointa myrkkyä uskonopille, mutta missä valtiokirkkomme erottuu nyt tästä paavilaisuudesta? Vuoden 1811 Käsikirjassa on kastettavan annettava rakkauden lupaus, jonka jokainen kuolleeseen uskoon nukkunut armon varas luulee voivansa täyttää, mutta se, jolla on herännyt omatunto, tuntee olevan mahdotonta pitää tällaista lupausta ja hänen on senvuoksi joka sunnuntai julkisesti tunnustettava rikkoneensa Jumalaa ja lähimmäistä vastaan. Ei ole totisesti vaikeata oivaltaa, missä

valtiokirkkomme oppi uskosta ilman töitä eroaa paavilaisten opista fides formata caritate. Omanvanhurskaus on niin syvälle juurtunut langenneeseen ihmiseen, että kysyipä keltä tahansa kuolleen uskon kannattajalta, onko se kristitty, joka tuntee rakastavansa maailmaa enemmän kuin Jumalaa, tämä vastaa ehdottomasti ei. Mutta jos samalta henkilöltä kysyy, voiko tämä rakastaa Jumalaa yli kaiken, hän epäröi vastata myöntävästi. Miksi hän epäröi? Siksi, että hänellä on synnintunnustus vastassaan. Jos synnintunnustus näet sopisi yhteen omanvanhurskauden mietteiden kanssa, ei hän epäilisi antaa vakuutusta, että hän rakastaa Jumalaa yli kaiken ja lähimmäistään niinkuin itseään.

1465. Muutoin on kyllä merkillistä, miten katolilaiset voivat syyttää protestantteja ei vain rakkaudettomuudesta vaan myös loogisen johdonmukaisuuden virheistä, kun Luther näet yhdessä kohdin esittää uskon ilman tekoja vanhurskauttavana ja autuaaksitekevänä ja toisessa kohdin antaa rakkauden olla yhdistettynä uskon kanssa ja johtaa siitä samasta hyvät työt. Esim.: »Usko on Jumalan työ meissä, joka uudistaa meitä, uudestisyntyyttää meitä Jumalassa, kuolettaa vanhaa aatamia ja muovaa meidät sydämässämme, mielessämme ja kaikissa voimissamme toiseksi ihmisiksi sekä jakaa meille Pyhän Hengen. Tämä usko on jotakin elävää, vaikuttavaa, niin että on mahdotonta, ettei se aina vaikuttaisi hyvää. Usko ei myöskään kysy ensiksi, pitäisikö hyviä töitä tehdä, vaan ennenkuin se on ehtinyt siitä ottaa selvää, se on jo suorittanut monta hyvää työtä ja on alituisesti toimimassa.» — Esipuhe Roomalaiskirjeeseen. Katolinen Möhler sanoo, että tämä on mitä rakastettavin vastakohta sille, mitä aiemmin oli sanottu uskon vanhurskauttavasta voimasta ilman tekoja.

1466. Mutta looginen epäjohdonmukaisuus on katolilaisen omissa aivoissa, kun hän ensiksi hyväksyy Kristuksen ansion, satisfactio vicaria, syntien anteeksisaamisen pelkästään armosta ilman mitään omaa ansiota ja kuitenkin vaatii ihmisen puolelta rakkauden muovaamaa uskoa, fides formata caritate, ts. omanvanhurskauden lisäämää liitettä, jota

todellisuudessa ei ole muualla kuin mielikuvituksessa. Ilman tätä omanvanhurskauden liitettä ei katolilainen tule toimeen, tarkoitan sitä kuviteltua rakkautta, jota ei kuitenkaan ole hänen sydämessään, vaan ainoastaan peruukissa, sillä rakkaus ja inkvisitio eivät pysty yhtymään yhteen tajunnassa, ja siitä on historiassa kylliksi todisteita. Katolisen kirkon rakkaus lapsiinsa muistuttaa paljon äidin rakkautta, joka uhraa lapsensa pelastaakseen heidät tämän maailman kurjuudesta ja viettelyksistä.

1467. Mikäli olen huomannut, katolinen kirkko pitää sovitusta osaksi forenssisena aktina, osaksi moraalisen aktina. Jos ottaa tarkasteltavaksi ensimmäisen vertauskohdan, syntyy suhde kuninkaan ja armahdetun rikollisen välillä, joka ei suinkaan anna mitään aihetta fides formataan. Rikollinen on nimittäin vihasta kuningasta kohtaan haavoittanut tätä sangen tuskallisella tavalla. Jos murhamies katuu rikostaan ja kuningas tämän rehellisen katumuksen liikuttamana antaa rikolliselle armon, rikollinen ottaa tämän ansaitsemattoman armon ilmaiseksi ja tulee sisäisesti iloiseksi, jos hän uskoo, että se oli totta. Mutta jos hän ei usko saaneensa armoa, hän ei tunne mitään iloa. Tässä on meillä ensimmäinen esimerkki siitä, että uskoa seuraa ilo ja autuus. Tätä iloa kutsutaan armonmerkiksi eli Jumalan Hengen todistukseksi armon tilasta. Kun Luther perusteli Paavalin oppia vanhurskauttamisesta ilman tekoja uskon kautta, taivasten valtakunta avautui hänelle, ja tämä tapahtui tiettyinä päivinä ja hetkenä. Milloin Tridentin isät tai Möhler, joka puolustaa Tridentin kokouksen päätöstä fides formata-opista, ovat kokeneet sellaista? Eivät koskaan tässä maailmassa eivätkä edes kiirastulessa.

1468. Päästäkseen nauttimaan sellaisesta armosta on rikollisen ehdottomasti tunnettava, tunnustettava ja kaduttava rikostaan, sillä jos hän on mielestään syytön, ei hänellä ole mitään iloa armon saamisestaan; pikemminkin hän tuntee harmia siitä, että häntä on saatettu epäillä ja syyttää niin karkeasta rikoksesta. Omanvanhurskauden

päälle autuudentoivonsa rakentaneella rationalistilla ei ole koskaan hengellistä iloa. Hänellä ei koskaan ole armon merkkejä, koska hän luottaa hyveeseen ja poliittisiin ja tieteellisiin ansioihinsa. Jos Jumala tuomitsee sellaisen kunniallisen ja rehellisen kunnan miehen, hän on varmasti epäoikeudenmukainen tuomari. Rationalistin täytyy todistaa syyttömyyttään ja lopulta mennä iankaikkisuuteen stoaalaisella rauhallisuudella ja siinä käsittämättömässä vakaumuksessa, että hyve palkitsee itsensä ja tulee vieläkin palkituksi.

1469. Toisenlaiseen tilanteeseen joutuu rikollinen, joka osittain tai puoliksi tunnustaa olevansa syyllinen, mutta väittää jo hyvittäneensä vikansa hyveillään. Hän siis väittää, ettei kaikkea, mitä hän tekee, saa leimata rikokseksi, vaan jos ihmisluonnossa on paljon pahaa, on siellä sen lisäksi myös paljon hyvää. Tässä tapauksessa on moraali kuitattu tasoiksi eli yhtä kuin nolla. Kuinka tuomari menettelee sellaisen puoliksi hyvän ja puoliksi pahan olennon kanssa? Antaako hän hänelle armon vai tuomitseeko hän tämän? Mielestäni sellainen ei oikeastaan tarvitse mitään armoa. Sellainen kaksimielinen olio on katolilainen, joka perisyntiopissa edellyttää tahdon aktiivisen vapauden, mutta ei positiivista, ja väittää vastoin Augustinusta ja Lutheria, etteivät kaikki kääntymättömän ihmisen teot ole pahoja.

1470. Eiköhän katolilainen joudu itse kärsimään loogisesta epäjohdonmukaisuudesta, josta hän syyttää uskonpuhdistajia, kun hän edellyttää, ettei kääntymättömällä ihmisellä ole autuaaksitekevää uskoa, ja samalla myöntää, että kaikki, mikä ei lähde uskosta, on syntiä. Viimemainittu seuraa Möhlerin koko systeemistä. Eikö epäjohdonmukaisuus ole silloin ilmeistä, kun hän väittää, etteivät kaikki kääntymättömän ihmisen teot ole pahoja. Mutta tässä ei olekaan kyse siitä johdonmukaisuudesta, jossa pakana voi olla katolilaista ja protestanttia selkeämpi, vaan tässä on kyse siitä, voiko katolilainen tulla todelliseen katumukseen ja elävään uskoon niiltä perusteilta, mitkä hänellä on perisyynnistä.

1471. Tosin on nähty, että katolilainen vastoin Tridentin kirkolliskokouksen päätöstä on väittänyt, että ihminen kaikkine töineen on velkapää Jumalalle, Anselm. Mutta koskaan ei ole kuultu, että kukaan katolilainen olisi valittanut vihaansa Jumalaa kohtaan, mitä Luther ja monet heränneet hänen kanssaan — myös allekirjoittanut — ovat tunteneet. Tämä vihamielisyys ei ollut aivan vieras Paavalillekaan, kun hän kirjoittaa: Kun me vielä olimme hänen vihollisiaan, sovitti Jumala meidät. Juuri tämän tunnettavan vihollisuuden piti tulla ihmiselle todelliseksi, ennenkuin hän voi tulla samaan suhteeseen Jumalaan kuin edellämainitussa esimerkissä mainittu murhamies, joka oli haavoittanut kuningasta. Sellaisella murhamiehellä ei ole toivottavana eikä odotettavana mitään armoa, vaan hänen täytyy pitää itseään kadotettuna, ts. joutua epätoivoon, mutta jos hän aivan odottamatta saa kuulla kuninkaan antaneen hänelle armon, hän joutuu myös ilon valtaan. Hän saa tuntea armon merkkejä, taivaallisen ilon esimakua.

1472. Mutta mikä on armon merkki, kysyy uskon mysterioihin vihkiytymätön. Se on pelkkää hepreaa sille, joka on armon ahtaan portin ulkopuolella. Armon merkki on kuitenkin samaa kuin Pyhän Hengen todistus lapseudesta. Se vastaa kolmen apostolin kokemusta Taaborilla. Mutta tämä armon merkki ei ole samaa kuin uusisyntyminen. Opetuslapset temmattiin vain hetkeksi maailmasta tuon autuaallisen kokemuksen aikana, mutta ei kestänyt kauan, ennenkuin maailma mielitekoineen otti entisen paikkansa heidän sydämissään. Kuitenkin Pietari pani paljon painoa tälle armon merkille ja oikeutetusti. Toisen ja vielä vaikuttavamman armon merkin opetuslapset saivat pääsiäisenä, mutta silloin Jumalan mielen mukainen murhe olikin valmistanut heidän sydämensä. Vapahtajan kuolema oli vajottanut heidät mitä syvimpään epätoivoon. Kaikki heidän maalliset laskelmansa olivat haihtuneet savuna ilmaan, maailma oli heidät hylännyt, eivätkä he löytäneet lohtua maailmasta. Juuri silloin ihmisen sydän on enimmänsä avoin uskolle, noina epätoivon hetkinä heille avautui uusi näköala pelastukseen ristiinnaulitun ja orjantappuroilla kruunatun kuninkaan katselemisessa. Tämä oli nyt

armon merkki, joka sai heissä aikaan hengellistä iloa, mutta vielä heidän sydämensä ei ollut irtaantunut maailmasta, vielä ylösnousemuksenkin jälkeen he kysyivät: Herra, tällä ajallako sinä valmistat Israelille valtakunnan. Vasta helluntaipäivän jälkeen heidän sydämensä irtautuivat maailmasta. Messiaanisen valtakunnan maallinen ihanuus hävisi heidän mielestään ja he alkoivat vähitellen oivaltaa, että Kristus tarkoitti hengellistä hallitusta. Nyt vasta heistä oli tullut todellisia kristittyjä.

1473. Voidaanko ihmisen sanoa olevan uudestisyntynyt ennen kuin hän on tullut osalliseksi Pyhästä Hengestä? Taaborin armon merkin jälkeen oli opetuslasten sydämissä vielä vahva kuollut usko. He jättivät kaiken ja seurasivat Kristusta vain niiden maallisten etujen takia, joita he luulivat saavuttavansa Kristuksen tähden. Ennustetuista vainoista he eivät uskoneet mitään. Kun Kristus kuoli ristillä, he joutuivat mitä syvimpään epätoivoon. Ennen heidän uskonsa oli ollut vuoren luja, mutta vasta nyt ilmeni epäusko, joka oli piilossa kuolleen uskon alla. Nyt he joutuivat niin suureen epätoivoon, etteivät voineet uskoa vähintäkään siitä, mitä heille puhuttiin Kristuksen ylösnousemisesta. Eiköhän liene elävään uskoon välttämätöntä jokaiselle joutua ensin epätoivoon eli jäädä kokonaan vaille uskoa, että kuollut usko lähtisi peruukista ja elävä usko tulisi tilalle. Se ei voi tapahtua ilman syvää hengellistä murhetta, jolla sydän valmistetaan ottamaan vastaan pelastus.

1474. Väitämme siis, että totisen katumuksen on käytävä elävän uskon edellä, surun, joka on Jumalan mielen mukaista, ts. kivun ja ahdistuksen on edelletävä uuttasyntymistä. Sellaisen kivun ja ahdistuksen Luther koki ollessaan lain alla. Mutta milloin Tridentin isillä on ollut sellainen kipu ja ahdistus? Ehkä yhtä paljon kuin hengellisillä isillämme Ruotsissa. Kipu ja ahdistus valmisti etukäteen uuden ihmisen syntymistä. Kun Pyhän Hengen armotyö synnytti elävän uskon, silloin uusi ihminen syntyi ja naine kokemuksineen Lutherilla oli mahdoton olla samaa uskon käsitystä kuin paavilaisilla. Hänen oli tehtävä oleellinen ero uskon ja pyhityksen välillä. Kuningaskaan ei vaadi kuolemaan tuomitulta

rikolliselta, että hänen olisi ensin annettava takuut tulevasta vaelluksestaan, vaan rikollinen armoitetaan vain sen takia, että hänen rikoskertomuksessaan on tiettyjä lieventäviä asianhaaroja, niinkuin esim. että toiset ovat häntä johtaneet harhaan, että hän on osoittanut katumusta, että hän pyytää armoa tai että hän lupaa parannusta, huom. ulkonaisessa mielessä, mutta jos hän lupaa rakastaa kuningasta, hän lupaa sellaista, mikä ei ole hänen vallassaan. Siinä juuri on katolisen kirkon ja hengellisten isiemme erehdys, että he alistavat sydämen ominaisuudet tahdon alaisiksi ja kuvittelevat tahdon voivan pakottaa sydämen rakastamaan. Kas siinä juuri on antropologian ja teologian suuri virhe.

1475. Ensimmäinen kysymys suurella rikollisella on aina tämä: voinko toivoa armoa, voinko toivoa entisten anteeksisaamista? Kun nyt armoa julistetaan evankeliumin armolupauksilla, syntyy toinen kysymys, onko mahdollista, että näin suuri syntinen saa armon. Ja kuinka voin uskoa saaneeni armon? Minähän en ole ansainnut muuta kuin rangaistuksen. En kai ole arvollinen vastaanottamaan mitään armoa. Pelkään, ettei katumukseni ole rehellinen eikä parannukseni totinen. Olen vielä niin täynnä syntiä, että vihaan Jumalaa, tunnen häpäiseviä ajatuksia Vapahtajaa kohtaan. Minulla ei ole ollut niin kovaa omantunnon tuskaa kuin toisilla heränneillä. Tunnen voimakasta halua huoruuteen, murhaan, varkauteen, juopotteluun, epäsideellisuuteen, pilkkaan ja valheeseen sekä vihaa, ylpeyttä ja halveksuntaa toisia kohtaan. Tunnen selvästi tulevani pahemmaksi ja vihaisemmaksi päivä päivältä, kuinka voin uskoa, että Jumala on armollinen. Ei, minusta pitäisi tulla aivan eri ihminen ennenkuin voisin uskoa, että Jumala on armollinen. Minun kaltaistani pieksämätöntä konnana ei Vapahtaja voi ottaa vastaan, sillä Jumala vihaa vääryyttä, eikä uudessa Jerusalemissa saa olla mitään saastaista.

1476. Tämä on heränneiden tavallinen laulu. Omavanhurskaus salaisena kurittajana herättää tämän kauhistuttavan uskon. Mutta nyt tulee

korkeudesta säde, salama, evankeliumin sana kiittää salamana sydämeen, ja hetkessä — in instanti — sydän murtuu, heltyy ja vapautuu.

Taivaallinen ilo virtaa koko elimistön läpi ja synnit, perkeleet ja kiusanhenget tuhoutuvat kuin faraon sotajoukko Punaisen meren aaltoihin. Oliko tämä käsittämätön, autuas ja ylimaallinen muutos ihmisen omaa työtä? Oliko se kuvitelmaa, sairaalloista mielikuvitusta, saatanan hämäystä vai itsetehtyä uskoa? Maailma ajattelee, että kaikki tyynni on sairaalloisen mielikuvituksen oikkuja. Mutta mitä mieltä Jumala on? Usein tapahtuu, että tämän korkean ilon jälkeen tulee epäily. Armoitettu alkaa epäillä, oliko se, mitä hän koki, armonmerkki vai saatanan oikku. Hänen täytyy kysyä toisilta kristityiltä, oliko se, mitä hän tunsi, armon merkki, ja vasta sitten, kun toiset kristityt vakuuttavat sen olleen Jumalasta, hän voi uskoa, että hänen syntinsä ovat anteeksi, että hänen syntivelkansa on poistettu, että hän on puhdistettu Jeesuksen veressä, että hänestä on tullut Jumalan lapsi. Tällä tavoin syntyy elävä usko.

1477. Elävän uskon tuntomerkki on siis tunnettava sovitus Jumalan kanssa eli Pyhän Hengen todistus armon tilasta, jonka Luther ja kaikki totiset kristityt ovat kokeneet. Mutta näitä kokemuksia ei kellään suruttomalla ihmisellä ole, jonka vuoksi se, joka ei tiedä, milloin hän on herännyt, ei ole herännyt ollenkaan. Kuitenkin on tehtävä muutamia huomautuksia totisen heräämisen ja totisen armoituksen suhteen. Pyhän Hengen armotyön ihmisessä vaikuttama totinen heräys ei ole siinä, että juopporatista tulee raitis voitonhimon tai kunnian takia taikka kuoleman pelosta, todellinen heräys ei ole myöskään siinä, että nuoruudessaan irstaasti elänyt tulee pidättyvämmäksi vanhemmiten, sillä sellaista parannusta ihminen voi tehdä omasta voimastaan, vaan totinen heräys on siinä, etteivät vain hänen ulkonaiset syntinsä, vaan myös hänen sisäiset syntinsä tulevat hänelle nähtäviksi, kuten omavanhurskaus, voitonhimo, viha, kateus, siveettömyys, himot, sanalla sanoen kaikki passiot, jotka kuitenkin eri ihmisillä voivat olla erilaisia, kaikki perkeleelliset vietit ja vaistot, jotka ovat olleet kätkössä ihmisen lihassa

ja veressä ja jotka herätyksessä ilmaantuvat ihmisen tahtoon pahoina haluina ja ymmärrykseen pahojen ajatusten muodossa. Vertaa Room. 7.

1478. Sellainen perusteellinen heräys tarvitaan, ennenkuin ihminen tulee vakuuttuneeksi siitä, että hän on positiivisesti paha, että hän on Kristuksen ristin vihollinen, että hän vihaa Jumalan ankaraa vanhurskautta, Luther. Sellainen perusteellinen heräys on välttämätön, että hän tulisi vakuuttuneeksi siitä, että kaikki hänen tekonsa ovat pahoja — vastoin katolisten väitteitä —, ettei ihmisellä ole mitään vapaata tahtoa hengellisissä asioissa — vastoin rationalistien väitteitä —, että ihminen on tyystin kadottanut Jumalan kuvan — myöskin vastoin katolilaisten ja rationalistien mielipiteitä — ja että ihminen siten saa tuntea Jumalan vihaa ja lain kirouksia omallatunnollaan. Silloin vasta hän on kadottanut kaikki mahdollisuudet pelastua omin voimin, ja silloin vasta ihminen on siinä tilassa, että hän voi ottaa armon ilmaiseksi.

Huomautus: Moraalisessa suhteessa ihminen on kokonaan menettänyt Jumalan kuvan, mutta metafysisessä mielessä hänellä on jäljellä Jumalan kaltaisuutta esim. tahto ja ymmärrys, sikäli kuin voidaan todistaa, että Jumalalla on tahto ja ymmärrys, ellei näitäkin ominaisuuksia omisteta jumaluudelle antropopaattisesti.

1479. Totisen armoituksen suhteen on otettava huomioon, ettei joitakin ohimeneviä armontunteita saa pitää todisteina laupeudesta, sillä moni on kuvitellut läpikäyneensä uudensyntymisen, kun hän puoliheränneenä ja unenpöpperössä on saanut tuntea joitakin ohimeneviä armontunteita, jotka vastaavat kolmen opetuslapsen kokemuksia Taaborin vuorella. Niinkuin sanottu, se oli armonmerkki, mutta se ei ollut uudensyntymisen armoa, eikä se toinenkaan ollut armonmerkki, minkä he saivat kokea, nimittäin hengellinen ilo, jonka he saivat tuntea Vapahtajan ylösnousemuksesta. Voimme olettaa, että elävän uskon kipinä syttyi sen katselemisesta, mutta vielä he eivät olleet uudestisyntyneitä. Vielä tarvittiin monta Herran ilmestystä, ennenkuin he voivat ottaa vastaan Pyhän Hengen, vielä pääsiäispäivän ilon jälkeen he olivat kiinni vanhaan

ihmiseen napanuoralla, josta puhutaan Hes. 16:4. Kuitenkin vanhan ihmisen kipu ja ahdistus (suru ja epätoivo) oli loppunut pääsiäispäivänä, niin että voitiin kysyä, eikö opetuslasten uusisyntyminen sittenkin ollut tapahtunut pääsiäispäivänä, kun elävän uskon kipinä syttyi.

1480. Kuitenkaan ei ollut katkaistu napanuoraa, jolla uusi ihminen on kiinni vanhassa, eivätkä he olleet kastettuja Pyhällä Hengellä ja tulella ennen kuin helluntaipäivänä. Tämä kaikki oli koettava ja sen oli tapahduttava, ennenkuin voi sanoa olevansa uudestisyntynyt. Mutta sellaista armon järjestystä vastaan filosofin koirankarvat nousevat sianharjaksena, sillä filosofi kyllä olettaa uudensyntymisen, mutta mikä sen muodostaa? Tahdon vapaus itsemääräämisessä hyvään. Filosofi voi uudestisyntyyttää itsensä, kun hän ottaa omanvanhurskauden avuksi. Katolilainenkin edellyttää uudensyntymisen, mutta mistä se muodostuu? Uskosta, jonka Jumalan Henki ja ihminen itse ovat kumpikin puoliksi tehneet. Tämä on luonnollinen seuraus vääristä premisseistä psykologiassa; kun edellytetään liberum arbitrium, ts. tahdon aktiivinen vapaus, ei tarvita muuta kuin ilmoituksen aiheuttama sysäys, joka määrää tahdon rakastamaan Jumalaa ja tämän subjektiivisen vakaumuksen — rakkauden — perusteella uskomaan, että Jumala Kristuksen tähden ei ole vain armollinen ja anna anteeksi syntejä, vaan myös tekee ihmisen vanhurskaaksi, ts. synnittömäksi ja pyhäksi. Iustus factus katolisena terminä ei sisällä vain syyttömyyttä, vaan myös synnittömyyttä, jota vastoin protestanttien termi iustus declaratus merkitsee vain syyttömyyttä, ei synnittömyyttä eli tarkemmin määriteltynä: ab solutus culpa et poena et tamen semper reus, koska uudestisyntynytkin tekee joka päivä syntiä ajatuksilla, himoilla ja tunteilla (passioilla).

1481. Juuri näitä saatanan ahdistuksia, joista Luther valitti, ei saa olla katolilaisilla, jos he muutoin haluavat olla johdonmukaisia ja pysyä uskollisina hyväksymilleen opin peruslauseille. Olla vanhurskas ja epävanhurskas, pyhä ja epäpyhä, syntinen ja synnitön, tuntea vihaa ja

rakkautta ovat näet sellaisia vastakohtia, joista toinen kumoaa toisen. Katolisten *iustus factus* ei sovi yksiin iniustuksen kanssa, ja mikäli termillä *iustus factus* tarkoitetaan tahdon pyhyyttä ja sydämen rakkautta sekä ymmärryksen kirkkautta tai tiedon kykyä hengellisissä asioissa, siitä seuraa, että tämä samalla rationalistinen ja järjen vaatimuksia vastaava oppi johtaa ihmisen omanvanhurskauden alueelle — jos näet Jumala ei yksin vaikuta tätä kaikkea, tahdon pyhyyttä ja sydämen rakkautta, vaan ihminen itse vaikuttaa samalla kertaa aktiivisella tahdonvapaudella. Siten ei siis kaikki, mitä kuuluu kristillisyyteen, niinkuin kutsuminen, herääminen, katumus, usko ja rakkaus, ole yksin Jumalan työtä, vaan ihmisen työtä.

1482. Tämän väärän opin tiedostamaton virhe on sisimmältään omassavanhurskaudessa, joka vaikuttaa järjessä vääriä aatteita ja ymmärryksessä vääriä käsitteitä sielunkykyjen keskinäisistä suhteista. Niinkuin rationalistin on hienon omanvanhurskauden vaikutusten takia oletettava tahdon positiivinen vapaus, samoin katolilaisten eli Tridentin isien on »puolustettava myös langenneen ihmisen vapautta, vaikka he esittävät sen heikennettynä opettaen, etteivät kaikki hänen uskonnollissiveelliset tekonsa ole syntiä.» Möhler, siv. 27. Ihminen muistuttaa siten moraalisisessa suhteessa amfibia, sfinksiä tai seireeniä, joka on puoliksi hyvä, puoliksi paha. Tämä kuulostaisi joltakin, jos persoonallisuuden molemmat alueet olisivat saman arvoisia, niin että ihmisen hermoelämän hyvä tahto vastaisi orgaanisen elämän pahaa sydäntä. Mutta rationalisti ei voi tyytyä nollaan moraalissa, siksi hänen täytyy omin luvuin erottaa subjektiivinen tahto minä-tahdosta ja siten päästä pahasta luonnostaan ja pitää kiinni omatekoisesta hyvästä luonnostaan, jotavastoin katolilainen antaa omatekoisen hyvän luontonsa riippua puoliksi Pyhän Hengen armoaikutuksista, ts. kääntymisen alun Jumala vaikuttaa ilmoituksen kautta aina syntienanteeksiäntämiseen saakka, mutta sen omistaminen, usko ja uskon subjektiivinen peruste, nim. rakkaus, hyvät teot ym. ovat ihmisen omaa työtä.

1483. Tätä teologian ja antropologian väärää oppia vastaan uskonpuhdistajat esittävät seuraavat perusaatteet: 1. Tahto toimii kääntymisessä pure passive ja siltä puuttuu liberum arbitrium. 2. Vanhurskauttaminen yksin uskosta ilman tekoja, ts. ihminen saa syntien anteeksiantamuksen ilmaiseksi, ja tämä ansioton armo perustuu kokonaan yksin Kristuksen ansioon eikä puoliksi itsetehtyyn tahdon pyhyyteen ja sydämen rakkauteen. Tämän satisfactio vicarian perusteella, jonka mukaan ihminen on sekä ennen vanhurskauttamista että sen jälkeen yhtä rikollinen kuin hän oli ennen, vain sillä erolla, että hän on Pyhän Hengen armon vaikutusten (moraalisen passion) avulla saanut takaisin kadottamansa tahdon aktiivisen vapauden, Room. 7:6, 18, hän on vapautunut synnin herruudesta hermoelämän alalla.

Huomautus: Tässä lukijan on verrattava sitä, mitä aiemmin on sanottu tahdon vapauden eri asteista.

1484. Katolilaisten tunnustuskirjojen horjuvista sanoista emme voi tarkoin määritellä sitä vapauden astetta, jota he puolustavat myös langenneelle ihmiselle. Mutta liberum arbitrium vaatii jo sen asteista vapautta, jonka olemme määritelleet aktiiviseksi vapaudeksi, § 376. Niinikään hyväksytty peruslause, että kaikki, mitä luonnollinen ihminen tekee uskonnollis-siveellisessä suhteessa, ei ole syntiä, edellyttää myös tahdon voimaa, jota ei voida liittää yksin negatiiviseen vapauteen. Mutta kun ei kukaan rationalisti, katolilainen sen paremmin kuin protestanttikaan pysty todistamaan tahdon erilaisia voimia, riippuu arvostelu tahdon vapaudesta itse kunkin subjektiivisesta kokemuksesta. Nämä kokemukset eivät kuitenkaan päde fysiologin vastaansanomattomia tosiasioita vastaan, mitkä voidaan todistaa anatomicin veitsellä, eivätkä sellaisia kokeita vastaan, joita kukaan ei pysty kumoamaan. Olemme monissa kohdin tätä tutkielmaamme osoittaneet, että tähän asti tunnetut fysiologiset kokeet täsmäävät heränneen Lutherin kokemusten kanssa, ja voimme siten oman ja kaikkien heränneiden kokemuksen perusteella väittää, että ihminen on sekä ennen heräämistään että sen jälkeen

positiivisesti paha, ettei hänellä ennen heräämistään voi olla mitään selvää käsitystä positiivisesta pahasta, mutta että hän vasta heräyksen kautta voi tulla omasta kokemuksestaan siitä vakuuttuneeksi. Luther sai tuntea vihamielisyyttä Jumalaa kohtaan heräyksensä aikana.

1485. Näiden kokemusten perusteella ei ihminen voi koskaan tässä maailmassa tulla positiivisesti hyväksi, ei omilla voimillaan eikä armon avulla, sillä armo eli anteeksiantamus sisältää ainoastaan rikollisen vapautumisen velasta ja rangaistuksesta eli vapautuksen moraaliseen ja juridiseen vastuusta. Jos ihminen on rikollinen sekä ennen syntianteeksisaamista että sen jälkeen, ei katolilaisten oletama tahdon pyhyys ja sydämen rakkaus ole muuta kuin psykologinen erehdys, looginen epäjohdonmukaisuus tai sofismi, joka huomaamatta on hiipinyt systeemiin. Se on psykologinen erehdys, koska he rationalistien tavoin erottavat hermoelämän orgaanisesta elämästä ja pitävät ensinmainittua yksinään koko persoonallisuutena, mikä ei kuitenkaan liene todistettavissa. Toisekseen se on epäjohdonmukaisuutta, koska tahdon oletettu vapaus ei sovi yksin tahdon pajojen himojen eikä ymmärryksen syntisten ajatusten kanssa.

1486. On kyllä merkillistä, miten Möhler uskonopissa katolisen käsityksen mukaisesti iskee keskelle protestanttien aluetta jesuiittojen piilukirveellä, joka on kuitenkin liiaksi ruostunut protestanttien syyttömästä verestä, että sitä voitaisiin käyttää enää lyömäaseena heitä vastaan. Kaikkein vähimmin tuo ase kelpaa ajatuksen alueella, koska järki haluaa ajatella vapaasti, sitä ei voida vangita uskon kuuliaisuuteen. Paavikunnassa usko on sekä sokea että kuollut, koska se ei nojaudu elettyihin kokemuksiin. Sokean ja kuolleen uskon kannattajilla ei ole vakaumukselleen muuta subjektiivista perustusta kuin hieno omavanhurskaus, joka muuttuu järjessä valkeuden enkeliksi ja esiintyy ymmärryksessä totuuden tulkkina. Omavanhurskaus on hienointa myrkkyä vanhurskauttamiselle, koska se näyttää sokerilta ja maistuu sokerilta ei vain niiden suussa, joilla omavanhurskaus on heidän tietämättään autuuden perustuksena,

vaan myös heränneiden on hyvin vaikea erottaa omanvarhurskauden hienoja töitä armosta. Omavanhurskaus on niin syvälle iskostunut ihmisluontoon, että ihmisillä on hyvin suuri taipumus sekoittaa omavanhurskautensa Kristuksen vanhurskauteen.

1487. Kun Möhler ei pysty käsittämään uskonpuhdistajien vanhurskauttamisopin varsinaista perustusta, hän yrittää kumota heidän oppiansa logiikalla todistaessaan, että heidän kirjoituksensa ovat täynnä epäjohdonmukaisuuksia, ts. sisäisiä vastakohtia. Tämä vastakohtaisuus olisi siinä, että uskonpuhdistajat yhdessä kohdin olettavat ja todistavat, että yksin usko ilman tekoja on vanhurskauttava ja autuaaksitekevä. Mutta toisessa kohdin he vaativat uskoa, joka vaikuttaa hyvissä teoissa. Tämä näennäinen vastakohta perustuu katolilaisten omaan erehdykseen uskon sisällön ja alan suhteen. Logiikka osoittaa, ettei käsitteen sisältö ole sama kuin sen laajuus. Elävän uskon sisältö on tunne, passio, joka sisältää autuaaksitekevän voiman, välittömän armon tunteen, joka tuo ilon uskovaan sydämeen, se on esimakua taivaan autuudesta. Tässä korkeassa mielialassa eivät Tridentin isät olleet koskaan olleet, ja jos joku sellainen hurmoksellinen ilmiö esiintyy jonkun kerran katolisen kirkon seurakunnissa, eivät korkeasti oppineet isät kuitenkaan pysty tietämään, mistä sellainen autuus tulee.

1488. Juuri sellaisen uskon Luther oli kokenut, ja siksi hänen piti mitä tarkimmin erottaa sydämen usko kuolleesta uskosta, joka on peruukissa. Kaikki Uudessa testamentissa esiintyvät elävän uskon tuntomerkit sisältävät taivaallisen passion, joka tekee ihmisen autuaaksi jo täällä elämässä. Esim.: hän pelasti* [*L:n raamatunkäännöksessä: hän teki meidät autuaiksi. — Suom. huom.] meidät uudestisyntymisen peson ja Pyhän Hengen uudistuksen kautta. Me olemme toivossa iloiset. Jumalan henki todistaa meidän henkemme kanssa, että olemme Jumalan lapsia. Sydämen uskolla tullaan autuaiksi ja suun tunnustuksella pelastutaan. Tähän on verrattavissa opetuslasten kokemus kirkastusvuorella, heidän pääsiäisilonsa, heidän korkea mielialansa helluntaipäivänä, kristittyjen

sankarillinen mieliala heidän kiduttajainsa ruoskan alla, valdolaisten kärsivällisyys, Lutherin järkkymättömyys Wormsissa. Kaikki tämä osoittaa meille, että elävä usko on jotakin kokonaan muuta kuin väärä nöyryys, kerskaava tekopyhyys ja kuviteltu rakkaus, jonka Möhler kuvittelee elävän uskon sisällöksi. Siksi Luther myös kirjoittaa:

1489. »Usko on ja sen tulee olla sydämen perustus, joka ei horju, ei notku, ei vapise, ei tärise eikä epäile, vaan seisoo lujana ja on varma asiastaan.» Lutherin muistutus 2. Sam. 23: 1. Kaikki nämä korkeat ja taivaalliset tunteet ovat Pyhän Hengen työtä, ne muodostavat uskon sisällön. Mutta rationalistimme, katolilaisemme ja modernit teologimme eivät voi käsittää, miksi uskolla on oltava elimensä sydämessä, koska he ovat tottuneet luomaan itselleen vakaumuksen, heidän uskonsa on itsetehtyä, mikä heidän oppineillaan perustuu läpiajateltuun systeemiin. Kuka on antanut heille sellaisen vakaumuksen, että ihmisellä on vapaa tahto ja hyvä tahto, että hän pystyy toteuttamaan siveellisyyden ihannetta? Tämän vakaumuksen he ovat saaneet omalta vanhurskaudelta, joka ei ollenkaan halua olla katuva perkele eikä sellaisena ottaa vastaan armoa ilmaiseksi, vaan enkeli, joka on syntynyt tahdossa toteutetun vapauden avulla, katolisten opin mukaan armon avulla, joka on tehnyt heidät synnittömiksi. Rationalisti on tullut synnittömäksi vapaalla tahdolla, katolilainen armolla.

1490. Miksikä hyväksi sitten liberum arbitrium olisi, jos sillä tarkoitetaan tahdon kykyä ottaa vastaan Kristuksessa tarjottu armo? Tämä vastaanottokyky sisältää kuitenkin aktiivisen (omatekoisen) minä-tahdosta lähtevän kyvyn, joka sisältää jotakin, mitä ihminen ei itse voi tehdä, ja tämä jokin — nimittäin luonnollinen tahdon voima — on vapaaehtoinen toiminto, joka tapahtuu toisen vahvistamiseksi. Sellainen vapaaehtoinen toiminto on fides formata, joka on kokonaan ihmisen omaa työtä, niin kauan kuin liberum arbitrium on paikoillaan. Mutta luterilainen usko on kokonaan Pyhän Hengen työtä ja ihmisen puolelta ei-vapaaehtoista, ja tämä on sikäli selvää, että usko kuuluu elimeen, joka

on täysin tahdosta riippumaton. Luterilainen johdonmukaisuus on tässä ilmeistä, tahdon sidonnaisuudesta seuraa sidottu toiminto. Niin myös rationalisti on systeemissään johdonmukainen sanoessaan: Tahdon vapaudesta seuraa toiminnon vapaus. Rationalistin usko on omatekoista. Mutta paavikunnassa looginen johdonmukaisuus on kyseenalaista, kun oletetaan liberum arbitrium, eikä kuitenkaan myönnetä, että usko on itse tehtyä, vaan ainoastaan vapaaehtoista, Kristuksen vaikuttamaa. Uskovien korkeampi elämä, sikäli kuin se on Jumalalle mieluista, vuotaa yksinomaan siitä lähteestä, jonka nimi on Kristus, Möhler siv. 115.

1491. Edellämämainitussa lauseessa Kristus esitetään toimivaksi ja ihminen toimintaa vastaanottavaksi. Ihminen suhtautuu Kristukseen pure passive eikä vaikuta itse mitään. Mitä merkitsee silloin liberum arbitrium? Siitä ei ole mihinkään, koska se ei voi omin voimin vaikuttaa uskoa eikä rakkautta, vaan ainoastaan vaikuttaa Kristuksen antamalla voimalla. Tästä on epäjohdonmukaista, että edellytetään voima, joka ei ole itsevaikuttava, vaan itsestään vaikuttamaton voima, jonka toiminta perustuu täysin vieraaseen voimaan. Tämä on juuri oman voiman puutetta, jonka Luther pitää tahdolle ominaisena hengellisissä asioissa. Ihmiseltä ei puutu ainoastaan tahdon positiivista tai aktiivista voimaa Jumalan pelkäämiseen ja rakastamiseen ja häneen turvautumiseen, vaan hänellä päinvastoin on positiivinen voima haluta paha, vaikka sitäkään halua ei tahdossa itsessään ole, vaan subjektiivisessa tahdossa, passioissa, jotka tulvivat tahtoon, niinkuin edellä on osoitettu. Ihminen on siis väkivalloin tavallaan vedettävä hyvään, niinkuin vanhempain täytyy tehdä pahantapaisten lastensa kanssa. Juuri siinä on elävän uskon salaisuus, että Pyhä Henki ikäänkuin pakottaa ihmistä katumukseen, parannukseen, uskoon, rakkauteen ja pyhitykseen. Usko ei siis ole ihmisen oma teko eikä rakkauskaan. Uskossa, jolla katuva ja kaipaava syntinen ottaa vastaan anteeksiantamuksen, ei voi olla mitään rakkautta sitä vähemmän, kun uskon on ensin sytyttävä, ennenkuin rakkaus voi tulla esiin. Jos usko käy ennen rakkautta, on uskoa pidettävä perusteena

ja rakkautta seurauksena. Uskon on siis oltava sekä vanhurskauttava että autuaaksi tekevä, ennenkuin mitään rakkautta voi olla olemassa.

1492. Tämän uskon ja rakkauden välisen eron Luther otti huomioon välittömän tunteen todistuksella. Mutta miksi katolilaiset eivät voineet ottaa huomioon samaa eroa? Epäilemättä siksi, ettei heillä ollut mitään välitöntä kokemusta uskosta eikä rakkaudesta. He eivät olleet tunteneet kummankaan vaikutusta sydämessä, vaan niinkuin usko oli heidän omaa tekoansa, niin myös rakkaus oli heillä omatekoista, ja kumpikin oli olemassa vain mielikuvituksessa. Katolilaisten usko ja rakkaus oli samanlaatuista kuin Pietarin usko ja rakkaus ennen lankeemusta.

Maailma ja sen maallinen elämä oli hänelle rakkainta, mutta hän ei ollut siitä tietoinen niin kauan kuin hän oli itsepetoksen usvassa.

Samanlaatuinen on myös rationalismin ja kuolleen uskon rakkaus, se on vain peruukissa, mutta sydämessä hallitsee itsekkyyys, kunnianhimo, voitonhimo, turhamaisuus, kateus, viha, kostonhimo, siveettömyys, maailmanrakkaus ym.

1493. Nykyaikaiset teologimme pitävät elävän uskon ilmenemistä hurmahenkisyytenä ja fanaattisuutena, ja siksi heidän täytyy paavikunnan tavoin järjestää vainoja kristittyjä vastaan; he kerskuvat uskostaan, rakkaudestaan, sääliväisyydestään jne., mutta osoittavat teoillaan, että he tuntevat hengellistä vihaa kaikkea elävää kristillisyyttä kohtaan. Tästä salatusta vihastaan he johtuvat luterilaisuuden kanssa ristiriitaisiin oppilauseelmiin, kuten esim.: *In effectis vero fidei criteriis numerandae sunt sensationes internae*. Tässä juuri syrjäytetään elävän uskon tuntomerkit (elävät tunteet). Onko ihme, että Ruotsissa vihataan ja vainotaan kristittyjä, kun kovimmilla teologeillamme on noin nurinkuriset käsitykset kristinuskosta. Onko ihme, että epäusko, tapainturmelus ja uskonnon halveksunta voittavat, että vankilat täyttyvät rikollisilla, kun opettajiemme laita on niin huonosti, että he toimivat siellä täällä kansan keskuudessa ilmeneviä hengellisiä liikkeitä vastaan.

1494. 1487 §:ssä mainittiin, että katolilaiset eivät tee eroa usko sisällön ja laajuuden välillä. Olemme yllä osoittaneet, että elävän uskon sisältö muodostuu autuaallisista tunteista, jotka puuttuvat kuolleelta uskolta. Tämä uskon sisältö kuuluu kokonaan sydämeen, mutta uskon laajuus kuuluu koko persoonallisuudelle. Jos näet olemme oikein loogisia, ei käy päinsä panna käsitteen sisältöä laajuuden tilalle eikä päinvastoin, ei käy päinsä vaihtaa perustetta ja seurausta eikä syytä ja vaikutusta. Nämä loogiset säännöt Möhler on kokonaan jättänyt huomioimatta, vaikka hän on käyvinään johdonmukaisesta ajattelijasta. Kun uskon sisältö on passio ja rakkaus samoin on passio, ei hän ole selvittänyt sitä, onko usko peruste ja rakkaus seuraus vai päinvastoin. Me tiedämme nimittäin, että viattomuuden tilassa rakkaus oli subjektiivinen autuuden peruste eli ihmisen toimintojen motiivi, siksi Vanhassa testamentissa rakkautta pidetään lain summana, ja jos rakkaus syntiinlankeemuksen jälkeen olisi kääntynyt Jumalaan päin, se olisi vieläkin kaikkien toimintojemme oikea motiivi. Mutta nyt ei luonnollisen ihmisen toiminnan oikea motiivi ole rakkaus Jumalaan, vaan rakkaus maailmaan. Jos etsimme motiivia luonnollisen ihmisen toimintoihin toisista passioista, itsekkyydestä, voitonhimosta, kunnianhimosta, vihasta, kateudesta, sukupuolivietistä jne., ne johtavat kuitenkin tähän yhteen pääpassioon, joka on toisten juuri, ja sitä passiota sanotaan itserakkaudeksi, mikä on samaa kuin sydämessä asuva itsekkyyys. Tämä passio on juurtunut syvään koko luontoon, se herää itsetajunnan kanssa ja jatkuu elämän loppuun asti.

1495. Eläimillä emme havaitse mitään uskoa korkeampaan voimaan. Mutta tapaamme kyllä rakkauden merkkejä, esim. kasvattajan rakkautta, vanhimman rakkautta, rakkautta kaltaisiaan kohtaan, rakkautta hyväntekijöihinsä, itserakkautta, mihin kaikki muu rakkaus liittyy. Rakkaus näyttää siis olevan alkupassio, ensimmäinen tunne, joka herää kaikessa elollisessa, ja tämä tunne on siis ensimmäisellä ihmisellä ollut myös uskon peruste. Rakastavilla rakkaus käy aina ennen uskoa, ts. mies rakastaa aikoja ennen kuin hän uskoo saavansa sitä, jota hän rakastaa. Mutta kuinka nyt on rakkauden laita? Käykö rakkaus nytkin ennen uskoa?

Onko nytkin rakkaus Jumalaan se lähde, josta usko ja kaikki hyvät työt kumpuavat? Niin pitäisi olla, rakkauden Jumalaan pitäisi nytkin olla kaikkien toimintojemme oikea motiivi. Mutta sitten kun rakkaus Jumalaan ja lähimmäiseen muuttui itserakkaudeksi, meidän täytyy synnintunnustuksessa kieltää rakkaus ja tunnustaa, ettemme ole rakastaneet Jumalaa yli kaiken emmekä lähimmäistämme niinkuin itseämme.

1496. Eivätkö Möhler ja teologimme ole havainneet mitään loogista epäjohdonmukaisuutta siinä, että asetetaan rakkaus uskon seuraukseksi ja kuitenkin sama kielletään synnintunnustuksessa? Kuvittelemme, että katolisessa kirkossakin on synnintunnustus ja että siinäkin kielletään rakkaus. Mihin silloin kelpaa fides formata caritate? Ja mihin kelpaa rakkauden lupaus ruotsalaisessa käsikirjassa? Tässäkin on salaa pohjalla se omavanhurskas kuvitelma, että ihmisen ei vain pidä, vaan hän myös osaa täyttää rakkaudenkäskyn, jos mielii päästä sisälle elämään. Lukijamme sitä vastoin ovat havainneet mahdottomaksi rakastaa Jumalaa yli kaiken ja sitä tietä saavuttaa iankaikkinen elämä. Kaikki, mitä langennut ihminen nyt voi tehdä, on ottaa vastaan armo rikollisena, jopa Jumalan vihollisena ilmaiseksi. Se maksaa omalle vanhurskaudelle vallan mahdottomia heti, kun ihminen on tullut tietoiseksi rikollisuudestaan, mutta sille, joka elää ikäänkuin viattomuuden tilassa, ei ole kummakaan uskoa ja rakastaa. Sellaisessa pimeydessä nyt eletään sekä paavikunnassa että luterikunnassa, niin että perkele saa hallita sydämessä, mutta usko ja rakkaus ovat peruukissa.

1497. Möhlerin dogmihistoriasta minun on mahdotonta saada selvää, missä suhteessa usko ja rakkaus ovat toisiinsa, kumpi on kumman syy vai ovatko ne toisistaan riippumattomia. Sanoista: rakkaus syttyy uskosta, niinkuin tuli syttyy rikistä, voisi luulla, että usko on peruste ja rakkaus seuraus. Kuitenkin samalla sivulla (siv. 101) sanotaan: »Sentähden keskiajan koulutkin tunsivat uskon, josta he sanoivat, että se yksin tekee vanhurskaaksi; se on tunnettu nimellä fides formata, jolla

skolastikot ymmärsivät uskoa, jolla on rakkaus elävänä, luovana
prinsiippinä (forma), mistä johtuu nimitys: fides caritate formata,
animata, fides viva, vivida.» Tämän tarkoituksesta ei voi tehdä muuta
johtopäätöstä kuin, että rakkaus on uskon peruste. Huomataan, että
katolilaisten käsitteet uskosta ja rakkaudesta ovat hämäriä.

1499. Protestanttisessa kirkossa katsotaan rakkauden olevan uskon
seuraus, ja todellakaan kukaan ei voi rakastaa Jumalaa, ennenkuin on
kääntynyt ja uudestisyntynyt. Mutta silloinkin rakkaus on niin vaivainen,
ettei Luther uskaltanut sitä panna kristityn toiminnan motiiviksi. Miksi?
Siksi, että jokainen heränneellä tunnolla oleva tietää, kuinka heikko
rakkaus on, kuinka lyhyen aikaa se kestää. Jos se joskus näyttääkin
liekehtivältä revontulelta armon taivaalla, se sammuu pian, ja silloin
tulee maailmanrakkaus hohteineen, kaikenlaiset kiusaukset ja
ahdistukset käyvät heikon uskon kimppuun, pahat ajatukset tulevat usein
esiin, pahat himot nousevat tahtoon, kaikki perkeleen mahti yhtyy
sammuttaakseen heikkoa toivoa ja silloin kristityn täytyy huutaa Paavalin
kanssa: Minä viheliäinen ihminen, kuka pelastaa minut tästä kuoleman
ruumiista?

1500. Mutta kuinka ymmärtää Paavalin oppia vanhurskauttavasta uskosta
ilman lain töitä, kun hän kuitenkin esittää uskoa, jonka on oltava
yhdistettynä rakkauteen? Jos minulla olisi usko, niin että voisin vuoria
siirtää, mutta minulla ei olisi rakkautta, en minä mitään olisi. Tässä
logiikkamme joutuu pinteeseen. Ensiksi sanotaan, että rakkaus on lain
täyttymys; jolla siis on rakkaus, hänen pitäisi pystyä täyttämään laki,
hänen pitäisi olla synnitön. Mutta sitten tulee toinen sana: Laki on
hengellinen, mutta minä olen lihallinen, synnin alle myyty. Sitä pahaa,
mitä minä en tahdo, minä teen. Sama mies, jonka pitäisi rakkauden
kautta olla synnitön, onkin synnin alle myyty. Hän täyttää lain
rakkaudella, eikä sillä pahalla, mitä hän vastoin tahtoaan tekee. Hän on
siis rakkauden kautta lain täyttävä, mutta sen pahan kautta, jota hän
tekee, hän on lainrikkoja. Hän on siis toisaalta positiivisesti hyvä,

toisaalta positiivisesti paha. Nämä vastakkaisuudet orgaanisen elämän alalla eivät häviä sofismeilla.

1501. Jos tässä olisi kyse orgaanisen elämän ja hermoelämän keskinäisistä suhteista, voitaisiin Martensenin tavoin pitää kiinni hyvästä tahdosta tajunnassa ja työntää luotaan paha tahto väittäen, ettei paha omatahto ole ihmisen oma tahto, vaan jonkun muun, esim. perkeleen tahto. Silloin voitaisiin tuumiskella näin: Paha, jota kristitty sisimmässään tuntee, ei kuulu hänen persoonallisuuteensa, mutta hyvä on ihmisen omaa tekoa; usko, rakkaus ja kaikki muu hyvä, mitä ihmisluonnossa on, kuuluvat järkisieluun ja riippuvat ihmisen vapaasta tahdosta, mutta paha ei kuulu hänen persoonallisuuteensa. Näillä ja muilla samankaltaisilla ajatuksen tempuilla filosofi pääsee hyvin kätevästi irti kaikesta vastuusta. Mutta niin ei ole sen laita, joka joutuu omistamaan omakseen sekä pahan että hyvän tai joka joutuu pitämään pahaa perkeleen työnä ja hyvää Jumalan työnä. Molemmat viimeksimainitut näkökannat saavat tukea raamatusta, nimittäin sellaisista kohdista, joista voi vetää johtopäätöksen, että ihmisellä on tietty tahdon kyky valita moraalisisista vastakohtista; kuitenkin olemme jo useissa kohdin tätä tutkielmaa osoittaneet, että valinnan vapaus hyvän ja pahan välillä ulottuu vain hermoelämän alueelle eikä käsitä sitäkään kokonaan, koska paha tunkee niin syväälle hermoelämän alueelle pahojen ajatusten ja pahojen himojen välityksellä.

1502. Toisaalta on sellaisia raamatun kohtia, jotka viittaavat siihen, ettei ihmisellä olisi mitään valinnan vapautta, esim. Jumala vaikuttaa teissä sekä tahtomisen että tekemisen oman mielisuosionsa mukaan. Tämä kuulostaa siltä, että Jumala vaikuttaisi kaiken eikä ihminen mitään. Uskonpuhdistajilla on aina ollut se näkemys oppilauseidensa perustana, ettei ihmisellä ole kykyä järjellään eikä ymmärryksellään tai tahdollaan aikaansaada vähintäkään siitä, mitä todelliseen kristillisyyteen kuuluu, niinkuin heräämistä, katumusta, uskoa tai rakkautta, koska sellaiset asiat kuuluvat elimeen, joka ei ole tahdon vaikutuspiirissä. Siksi on suuri

psykologinen erehdys, jos joku kuvittelee tahdonvoimallaan pystyvänsä aikaansaamaan vähintäkään tästä. Toisaalta on tyhjää mielikuvitusta kuvitella, että katumus, usko tai rakkaus sijaitsisivat tahdossa. Tästä on nyt kylliksi puhuttu tässä tutkielmassa, kpl X, Y, Z, Ä ja Ö.

1503. Sitä vaikeampaa on ymmärryksen käsittää, että sekä hyvä että paha voivat lähteä yhdestä ja samasta elimestä. Kaikki minä-tahdosta lähtevä on ihmisen omaa tekoa, eikä sillä sellaisena ole Jumalan edessä mitään arvoa, koska Jumala katsoo sydämeen eikä tahtoon; näin ei ihmisen itsensä tekemä usko voi olla autuaaksitekevää uskoa, eikä minä-tahdon aikaansaama rakkaus ole Jumalan edessä kelpaavaa rakkautta, sillä ei kukaan voi tehdä itseään rakkaaksi eikä pakottaa rakastamaan henkilöä, jota hän ei rakasta, vaikka vanhemmat sanovatkin: Sitä sinun on rakastettava. Tämä on ihmiselämän kokemus, jota kukaan ei voi tehdä tyhjäksi. Kuinka silloin rakkaus Jumalaan voisi syntyä minä-tahdon voimin? Ei ensinkään, siihen tarvitaan korkeampi voima. Yhtä vähän ihminen voi herättää vihaa sydämessään, ellei sitä ole siellä entuudestaan. Kuitenkin ihminen voi tuntea sekä rakkautta että vihaa yhtä ja samaa henkilöä kohtaan. Luther tunsu vihollisuutta Jumalaa kohtaan ollessaan epäuskossa, mutta kun hän tuli uskoon, vihan musta henki pakeni hänestä. Kuitenkaan hän ei voinut sydämessään nähdä niin paljon rakkautta, että olisi voinut sen varaan rakentaa autuudentoivoaan.

1504. uuri se kristittyjen kokemus, että rakkaus Jumalaan on niin vähäistä, kestämatöntä ja kelvotonta, ettei sille voi mitään rakentaa, on saanut Ruotsin lukijat pitämään rakkauden lupausta mahdottomana täyttää, vaikka useimmat papit väittävät, ettei se ole mikään kristitty, joka ei pysty täyttämään rakkauden lupausta. Tämän kuvitelman omavanhurskaus on herättänyt heidän sydämässään. He kuvittelevat todella rakastavansa Jumalaa, vaikka heidän vihansa lukijoita ja pietistejä kohtaan osoittaa päinvastaista. Sama on rakkauden laita paavikunnassa, sitä on vain mielikuvituksissa. Mutta kaiken elävän kristillisyyden vihaa on sydämessä, ja sieltä johtuvat kaikki uskon vainot

sekä paavikunnassa että luterikunnassa. Totinen kristitty tuntee rakkauden liekkien leimahtavan vain silloin tällöin, ja noina autuaallisina hetkinä hän tuntee olevansa valmis kuolemaan Kristuksen nimen tähden. Mutta sillä välin hän tuntee olevansa lujasti kiinni maailmassa, vaikkei maailman rakkaus puhkeakaan tekoihin niin kauan kuin omatunto valvoo. Mutta jos se nukahtaa, silloin hänen kristillisyytensä on mennyttä. Kuitenkin hänen uskonsa ja rakkautensa liekki leimahtaa uudelleen, kun häntä vainotaan hänen kristillisyytensä tähden.

1505. Ne ristiriidat, jotka kristitty tuntee sydämessään (§§ 1497, 1500), johtuvat siitä, että jäsenissä oleva laki, kiusaukset eli saatanan hyökkäykset, ts. pahoja ajatuksia ja himoja herättävät alhaiset passiot sotivat hengen lakia vastaan, mikä on Pyhän Hengen aikaansaama. Tämä muodostuu korkeista ja elävistä tunteista tai moraalisisista passioista, jotka herättävät hyviä ajatuksia ymmärryksessä ja pyhiä haluja tahdossa. Mutta kun paha on aina voimakkaampaa ja kestävämpää kuin hyvä, ei kristitty voi rakentaa näiden hengellisten liikkeiden varaan eikä pitää niitä oikeana autuuden perustuksena, koska ne ovat yhtä hetkellisiä kuin temperamentin vaihtelut. Kuitenkin kristityn on pidettävä näitä hengen viettejä, jotka tunteikkaimmilla puhkeavat äänekkäiksi ilonilmaisuuksi ja vähemmän tunteikkailla muodostavat vain sisäisiä tunteita, armonmerkkeinä tai hengen todistuksena armon tilasta, mitä ei kristityltä tule puuttua, ja juuri sen vuoksi ne muodostavat elävän uskon subjektiivisen perustan.

1506. Nämä hengelliset vastakohtat pahan ja hyvän hengen viettien välillä saavat ratkaisunsa uskossa, joka käsittää yksin Kristuksen autuutensa perustukseksi, sillä ei vain Jumalan Henki omassatunnossa todista, että ihminen on rikollinen, syntinen ja tuomittu, jos hänet tuomittaisiin ansionsa mukaan, vaan myös omavanhurskaus esiintyy Jumalan lasten syyttäjänä yötä päivää tuomitsevalla voimallaan; se muuttuu epäilevän sielun tajunnassa valkeuden enkeliksi ja esiintyy totuuden tulkkina kovine syytöksineen: Sinä olet kadotettu, olet

tuomittu, olet täynnä syntiä, sydämessäsi, tahdossasi, ymmärryksessäsi, mielikuvituksessasi ja kaikissa lihallisissa jäsenissäsi tunnet joka ainoa päivä pahoja ajatuksia, himoja, kärsimättömyyttä, siveettömyyttä, kostonhimoa, varastamishimoa, maailman rakkautta, ahneutta, kateutta, maailman kunniaa jne. Kuinka sellainen voi olla kristitty, joka tuntee olevansa synnin alle myyty. Ei sitten millään. Ei kristitty voi olla sen luontoinen. Kristityn täytyy olla armon kautta pyhä ja synnitön, mikään paha himo, mikään paha ajatus ei saa tulla hänen sieluunsa, sillä uuteen Jerusalemiin ei saa tulla mitään saastaista, niin omavanhurskaus puhuu.

1507. Todellakin, jos omavanhurskaus saisi olla tuomarina, ei yksikään Daavid, ei Paavali, ei Luther, ei Spener, ei yksikään lukija eikä pietisti saisi tulla taivasten valtakuntaan. Vain omanvanhurskauden palvelijat ja armon varkaat saisivat omanvanhurskauden tuomion mukaan omistaa itselleen Jumalan armon ja syntien anteeksiantamuksen. Mutta Jumalan olkoon kiitos ja ylistys! Paavalin kokemus täsmää pilkulleen kristityn kokemuksen kanssa. Missä synti on suureksi tullut, siellä armo on ylenpalttiseksi tullut. Kun kristitty saa kauheassa taistelussa lihaa, perkelettä ja maailmaa vastaan tuntea armon merkin eli Pyhän Hengen todistuksen armontilastaan, on hänet taas nostettu uskon siivillä kolmanteen taivaaseen, hän on saanut uutta voimaa sotimaan hengellisiä vihollisiaan vastaan, ja silloin hän tuntee itsensä maailmasta irroitetuksi ja autuaaksi toivossa, silloin hänen epäilyksensä hälvenevät, samoin sisäiset ristiriidat; hengen rauha, ilo ja usko ovat ainoat, jotka hävittävät ne vastakohtat, jotka vallitsevat hyvän ja pahan viettien välillä. Uskon kautta ihminen voi tuntea olevansa positiivisesti paha ja kuitenkin syytön armon kautta. Tämä on salaisuus, johon enkelitkin halajaisivat katsahtaa.

1508. Olen mitä tarkimmin lukenut ja tutkistellut katolisten opin uskosta, mutta en ole siitä löytänyt muuta kuin mitä hienointa omaavanhurskautta armolla sekoitettuna. Kun katolilaisten mukaan vanhurskauttaminen merkitsee koko sisäisen ihmisen täydellistä muutosta, on ymmärrettävää, miksi he mitä korostetuimmin teroittavat mieliin, ettei usko yksin tee

vanhurskaaksi Jumalan edessä. Näin Möhler kirjoittaa (siv. 100): »Mutta kun usko älykkyuden ja sen herättämien tunteiden avulla vaikuttaa tahtoon ja tunkee sen läpi, elävöittää ja hedelmöittää sen ja siten saa aikaan uuden, Jumalan mukaisesti luodun ihmisen, tai kun rakkaus syttyy uskosta niinkuin tuli rikistä, vasta silloin on uusi syntyminen ja vanhurskauttaminen päättynyt.»

1509. Tässä oletetaan ensiksikin, että usko syntyy älykkyudesta, ts. Jumalan sanasta saadusta tiedosta, toiseksi oletetaan, että älykkyys herättää tunteet, kolmanneksi oletetaan, että tiedosta ja heränneistä tunteista syntynyt usko vaikuttaa tahtoon ja läpäisee sen jne. Tässä yhteydessä on huomautettava, että tiedosta lähtevä usko on historiallista uskoa, järjen ja ymmärryksen uskoa, jolla ei ole mitään subjektiivista pohjaa. Tieto ei herätä mitään tunteita. Pikemminkin välitön havainto voi herättää tunteita. Kokemus osoittaa, että oppineimmat teologian tohtorit eivät voi olla vain tunteettomia vaan jopa kiukkuisia tunteikkaita kohtaan, joita sana saa katuvaisiksi, minkä vuoksi perkeleelläkin voi olla suurempi teologinen oppi kuin kaikilla piispoilla ja paaveilla yhteensä sen silti omaamatta mitään uskonnollista tunnetta. Mutta jos joku, joka itse on uskonnollisten tunteiden elähdyttämä, esittää sanan elävästi havainnolliseksi, voi kuulijoissa herätä vastaavanlaisia tunteita. On totta, että tunteet vaikuttavat tahtoon, mutta epämoraaliset tunteetkin, passiot, vaikuttavat samoin tahtoon, ja mikäli synti, epämoraalinen passio on kristityllä suurempi kuin moraalinen, ei kellään heränneellä voi olla positiivista tahdon kykyä hyvään, mutta kylläkin pahaan. Se mitä apostoli sanoo Room. 7.: Tahto minulla on, mutta voimaa hyvän tekemiseen ei, sisältää tämän voimattoman tahdon, jolla ei ole mitään positiivista voimaa orgaanisen elämän alalla.

1510. Mutta armon varas, jonka tahdossa laki ei ole herättänyt kaikkinaista himoa, elää itsepetoksen usvassa niinkuin Paavali ennen kääntymistään ja kuvittelee omistavansa hyvän tahdon, joka häneltä kuitenkin on salattu niin kauan kuin ne seitsemän perkelettä ovat

kuurupiiloo hänen sydänkuopassaan. Ellei sydän olisi korkein voima ihmisen persoonallisuudessa eikä ihmisen moraalista luonnetta määräävä elin, voisimme antaa kaikkien perkeleiden olla rauhassa emmekä herättäisi niitä raukeasta unestaan emmekä tekisi niitä rauhattomiksi; mutta kun Jumala katsoo sydämeen eikä tahtoon tai järkeen, on aivan välttämätöntä, että laki saa herättää kaikkinaisen himon, niin että syntinen saa oppia tuntemaan todellisen tilansa ja todellisen suhteensa Jumalaan. Paavali luuli tekevänsä Jumalalle palveluksen tappamalla Kristuksen opetuslapsia, hänelle oli omantunnon asia hävittää kerettiläiset ja puhtaasta Mooseksen opista luopuneet. Varmasti hänellä oli silloin luja vakaumus siitä, että hänellä oli oikea usko ja oikea rakkaus Jumalaan.

1511. Sama usko on paavikunnassakin, luullaan omistettavan fides formata caritate, kun pannaan toimeen totisten kristittyjen vainoja. Tridentin isät eivät olisi arvelleet polttaa Lutheria elävältä samana päivänä kun he päättivät, ettei ihminen tule vanhurskaaksi pelkästään uskosta, jos he vain olisivat tämän saaneet kynsiinsä. Perkeleen mahti maailmassa ei näet olisi kauhea, ellei se olisi sokaissut oppineimpia miehiä siinä määrin, että hengellinen viha Jumalaa vastaan ilmenee heidän tajunnassaan pyhänä velvollisuutena hävittää kerettiläiset. Tämä hengellinen viha oli salattu Tridentin isiltä, kun he tekivät päätöksen, ettei usko yksin, vaan myös teot vanhurskauttavat. Sama hengellinen viha ilmenee Möhlerillä, kun hän kirjoittaa Lutheria vastaan, vaikka kuka tahansa voi huomata, miten huonosti tuo viha on salattu. Viha sydämessä hän kirjoittaa niin kauniisti rakkaudesta, että moni aito luterilainen aikanamme voisi yhtyä häneen opissa rakkaudesta ja hyvistä töistä. Tiedetään, että lukijoita ja pietistejä syytetään rakkaudettomuudesta ja katkeruudesta. Kuka heitä syyttää? Juuri ne, jotka näyttävät lukijoille lohikäärmeenhamppaitaan. Ruotsin papit väittävät yleisesti, että se, joka ei pysty täyttämään rakkauden käskyä, ei ole mikään kristitty, ja tämän he sanovat juuri silloin, kun he osoittavat hengellistä vihaansa totisia kristittyjä kohtaan panemalla toimeen uskon vainoja. He eivät huomaa

sen olevan ristiriidassa heidän oman rakkaudenoppinsa kanssa. Sama vastakohtaisuus on paavikunnassa.

1512. Paavikunnassa kuolleen uskon herättämät tunteet ovat epäilemättä samanlaisia, joita välistä esiintyy luterikunnassa, kun puhuja — pappi — pehmittää luonnollisia tunteita ja panee vanhan aatamin haaleaan kylpyyn. Näistä tunteista on puhuttu riittävästi tässä tutkielmassa, §§ 1058 ja seur. Mutta on myös osoitettu (§ 1059), että saarnamiehen pyrkimys saada tunteikkaiden myötätuntoa ei vaikuta mitään mielenmuutosta kuulijoissa, koska luonnollisissa, vaikka kuinkakin viattoman näköisissä tunteissa ei ole mitään Pyhän Hengen työtä, ja siksi niitä voivat kokea sulat pakanatkin. Tahtoon vaikuttavien tunteiden pitäisi olla moraalisia passioita, heräystä, katumusta, parannusta, uuttasyntymistä, elävää uskoa, rakkautta ym. Sellaiset passiot eli tunteet ovat kuitenkin enimmäkseen vieraita paavikunnassa ja luterikunnassakin sellaisissa seurakunnissa, missä ei ole heränneitä. Ei ole taitokaan olla hempeä ja itkuinen, kun saarnaaja vain pystyy pehmittämään luonnollisia tunteita, mutta niinkuin sanottu, näillä ohimenevillä tunneilla ei ole mitään pysyvää vaikutusta tahtoon: vain vallitseva passio määrää tahdon pyrkimyksen, esim. rakkaus tai viha, itsekkyyden, voitonhimo, kunnianhimo ym.

1513. Maailma voi sietää vain näiden luonnollisten tunteiden ilmenemistä, nehan esiintyvät myös teatterissa. Mutta jos maailma joutuu joskus tekemisiin moraalisiin passioihin perustuvien tunteenilmausten kanssa, se aivan äimistyy. Suuri järki tuntee väreitä ja puistatuksia joutuessaan tekemisiin hengen viettien kanssa. Tässä esimerkki, joka osoittaa, miten suuri ero on Lehmuskuumeen* [* Lindenfeber, eräs tuona aikana esitetty tunteisiin vetoava näytelmä.] ja hengen vaikutusten välillä. Geijer oli aikoinaan arvostettu, ja maailma arvostaa häntä vieläkin suurena valkeutena hengellisessä pimeydessä, jonka rationalistitkin huomaavat siellä, missä he ovat, nimittäin järjen valkeudessa. Niille, jotka vihaavat hengellistä valkeutta, on tietysti

jumalallista totuutta se, mitä Geijer on lausunut lukijaisuudesta ja pietismistä. Aftonbladetissa on 12. p:nä kesäkuuta 1856 muutamia otteita Geijerin luennoista ihmissuvun historiasta, jotka osoittavat, miten rationalisti arvostelee uskonnollisia liikkeitä; mainitun kirjoituksen sanat kuuluvat näin:

1514. »Pietismi oli uskonpuhdistuksen jälkeen tehnyt kääntein siinä, että se pelkän historiallisen dogmaattisen tiedon tilalle, joksi teologia oli harhautunut, palautti käytännöllisen kristillisen mielenlaadun korkeimmaksi. Mutta tämä tapahtui aikana, jolloin tunne ei ollut vielä ristiriidassa ajatuksen kanssa, minkä vuoksi vanhempi pietismi aina oletti, että tunteen kohteet olisivat aina myös ajatuksen kohteita, mikä ilmaistiin teologisessa mielipiteessä siten, että dogmit ovat ylijärjellisiä, mutta eivät järjen vastaisia.» Meille on tuntematonta, miten Spenerin johtama pietismi käsitti psykologisissa tutkimuksissaan tunteen ja ajatuksen välisen suhteen. Mutta sen tiedämme varmuudella, että järki joutuu ristiriitaan tunteiden kanssa, kun niitä hallitsevat itsekkyyt, voitonhimo ja kunnianhimo, tässä tarkoitetaan tunteilla ennen muuta sydämen tunteita, esim. rakkautta, surua ym. Kuinka usein vanha järki joutuukaan ristiriitaan rakkauden kanssa! Jos nyt joku kysyisi, ovatko suloisten tunteiden kohteet rakkaudessa myös ajatusten kohteita, vastattaisiin siihen myöntävästi, jos rakkaus on niin voimakas, että se herättäisi halun omistaa rakastettu henkilö. Mutta jos rakkaus on häipyvä ja nopeasti haihtuva tunne, se ei voi tulla ajatuksen kohteeksi; silloin ajatus työskentelee kokonaan eri kohteiden kanssa, jotka enimmäkseen kiinnostavat. Niin on myös uskonnollisten tunteiden laita; elleivät ne ole päässeet passioiksi, ne eivät tule ajatusten kohteiksi. Miten on järjen ja ilmoituksen välisen ristiriidan laita, siitä on jo puhuttu kappaleessa FF.

1515. Geijer sanoo: »Tästä ei järki siis ollut poissa, vaan sillä oli vapaa puhevalta» — ehkä siinä riidassa, joka aiheutti konventikkeliplakaatin julkaisemisen — »ja vanhempi pietismi oli siis enemmän substantiivinen.» — Tässä tarkoitettaneen vanhemmalla pietismillä

Spenerin kannattajia, mutta oikea syy siihen, miksi Geijerillä on jonkin verran myönteisempi asenne vanhempaan pietismiin, on siinä, ettei hänellä ole ollut tämän kanssa mitään elävää kosketusta. Historian tutkijalle on vanha totuus uskonvainojen synnystä, että juutalaiset rakensivat profeettojen hautoja, mutta vainosivat Kristusta. Profeettojen aikalaiset vihasivat heitä, mutta heidän jälkeläisensä pitivät heidän kirjoituksiaan jumalallisena totuutena. Niin on käynyt Spenerinkin, hänen aikalaisensa pitivät häntä kerettiläisenä, mutta nyt jopa rationalistitkin pitävät häntä puhtasoppisena. Niin paljon mielikuvitus pystyy vaikuttamaan oppineimmissa miehissä.

1516. Geijer sanoo edelleen: »Uudempi pietismi julistautui taas järjen vastustajaksi, julisti filosofian vararikoon ja tunteen ainoaksi oikeaksi, niin että ajatus ei pystyisi pääsemään pitemmälle tunteen julistamatta suvereenisuuttaan.» Vaikka tekijä ei missään ole osoittanut, missä suhteessa ajatus ja tunne olisivat toisiinsa, hän on pitänyt ratkaistuna, että ajatus on määräävässä asemassa, mutta todisteet puuttuvat. Meidän väitteemme on, että lause: ajatus ei ole riippuvainen tunteesta olisi todistettava. Me olemme todistaneet, että ajatus ei ole itsenäinen, vaan tunteesta riippuva, ts. että ymmärrys, järki ja tahto ovat alistettuja sielunkykyjä ja niiden toiminta riippuu vallitsevasta passiosta. Rationalistilla tämä passio on omavanhurskaus, joka on hänen pietismistä antamansa kieron arvostelunkin pohjana. Nämä psykologiset peruslauseet perustuvat niihin todisteisiin, jotka on aiemmin tässä tutkielmassa esitetty. Muutoin pietismi ei ole koskaan väittänyt muuta kuin sitä, mitä Luther jo aikoinaan sanoi, että vanha järki mulkoilee arvokkaasti muistossa, mutta ei kelpaa tuomariksi hengellisissä asioissa, luonnollinen järki on infernaalisten passioiden pimentämä, sokaisema ja perkeleellistä-mä, kpl FF, § 538.

1517. Geijer sanoo: »Tarkoin otettuna tämä on vain nerokkaan minän esiintymistä». — Niinkös? Voimme sanoa samaa järjestä, että se on nerokkaan minän esiintymistä, koska se on minä-tahdon tuote,

jotavastoin tunne ei ole minä-tahdon komennon alla. Geijer sanoo: »— tunteella ei näet ole mitään yleispätevyyttä». Voimme sanoa samaa järjestä, ettei sillä ole mitään yleispätevyyttä, minkä kumoutuneet filosofiset järjestelmät osoittavat, jota vastoin tunne, esim. rakkaus, suru, pelko, mustasukkaisuus, viha, itsekkyyks, voitonhimo, kunnianhimo ym. ovat vielä nyt samanluonteisia kuin ihmissuvun alussa. Jos järjellä tarkoitetaan tässä ajatuslakeja, myönnämme tosin ajatuksen — järjen — yleispätevyyden yhtä hyvin kuin tunteenkin, mutta se ei todista tässä riidassa mitään, sillä tässä oli kysymys siitä, onko ajatus vai tunne psyykkisessä tai metafysisessä suhteessa ihmistä hallitseva periaate.

1518. Geijer: »Jos jollakin on jumalanpelko tunteena, on sitä pidettävä moraalisessa mielessä hänen erikoisuutenaan, ei ole kaikille suotu päästä niin pitkälle, eivät kaikki ole saaneet meidän Herraltamme tätä erinomaista tunnetta.» — Luoja on siis vastuussa siitä, ettei kaikilla ole tätä erinomaista tunnetta; mutta eikö tämä ole fatalismia? Kaikki filosofithan ovat täydellä todella väittäneet, että ihmisellä on hengellisissä asioissa vapaa tahto, pitäisi siis riippua ihmisestä itsestään, herättääkö hän näitä erinomaisia tunteita sydämessään, jos ne välttämättä kuuluvat uskontoon. Jos taas on niin, että nämä tunteet ovat Jumalan lahjaa, joko myötäsyttyisiä armolahjoja tai ilmoituksen herättämiä, on Luoja vastuussa niistä sieluista, joille hän ei ole antanut näitä erinomaisia tunteita. Tämän kalvinistisen opin olisi kirjoittaja voinut välttää, jos hän Ignellin tavoin olisi sulkenut uskonnon pois tunteen mystiseltä alueelta ja väittänyt, ettei kristinusko muodostu noista erinomaisista tunteista, vaan erinomaisista ajatuksista, jotka Luoja on antanut järkeen. Silloin pietismi olisi tullut kirotuksi ja totinen järjen uskonto olisi tullut riippumattomaksi kaikesta korkeammasta voimasta paitsi siitä, joka on ihmisen omassa persoonallisuudessa, so. minä-tahdosta. Sellainen oppi olisi lähinnä vastannut Geijerin uskontunnustusta: »En ole kirkkokristitty enkä raamattukristitty; lyhyesti: olen kristitty omin käsin.»

1519. Edelleen lainaamassani kirjoituksessa sanotaan: »Mikä — tunne — torjui kaikki ajatuksen yritykset tunkeutua sen alueelle. Ajatus ei enää uskaltaudu sellaiseen yritykseen.» Huom! Jos ajatus uskaltautuu tunteiden alueelle, se joutuu ymmälle, koska ymmärrys ei voi tarkkailla tunteita, kpl BB. Paavali yritti käsittää sovituksen suurta salaisuutta, mutta hänen oli tunnustettava: Ei niin, että olisin sen jo käsittänyt, mutta minä pyrin sitä kohden, että sen käsittäisin. »Nykyaikainen pietismi julisti Jumalan kunnioittamiseksi sellaisen kaiken ajattelun ja tutkimuksen vaivan torjumisen.» Emme tiedä, mistä kirjoittaja on saanut nämä pietismin peruslauseet, mutta sen tiedämme, että Lutherilla oli sama ajatus uskon salaisuuksista kuin ensimmäisillä kristityillä: Älä mietiskele, vaan usko. »Mutta on selvää, että tämä ei ole kunnioituksen osoitus meidän Herrallemme, vaan nerokkaalle minälle, jonka rinnalla ne, joilla ei ole sellaisia korkeita ja jumalallisia tunteita, ovat alemman tason olioita; siitä se röyhkeys, joka sen näennäisestä nöyryydestä huolimatta on tässä näkökannassa.» Tässä päättelyssä tekijä on osoittanut hengellistä vihaansa pietismia kohtaan, mille hän ei mitään voi, koska hänen uskottomassa sydämessään hallitsee fatalistinen mahti, omavanhurskaus.

1520. Mutta looginen johdonmukaisuus ei ole myöskään päättelyssä erityisen luotettava. Ensiksi hän myöntää, ettei kaikille ihmisille ole suotu erinomaista tunnetta. Jos joku tältä tunteen pohjalta pitää infernaalisen tunteen saaneita alemman tasoisina oliona, kirjoittaja katsoo sellaista tuomitsevaksi röyhkeydeksi. Eikö se sitten ole röyhkeyttä, kun järjen viisauden paisuttama filosofi tuomitsee pietismin ja antaa sillä tavoin pietismin joutua inkvisition kauheuden alaiseksi. Kun pietismin on ollut luovuttava turhasta vaivasta tarkkailla tunteita ja saada ne selvyyteen ymmärryksessä, kirjoittaja väittää, että pietismin tunnustaessa siinä kykenemättömyytensä, tämä tunnustaminen ei olisi Jumalan kunnioittamista, vaan nerokkaan minän kunnioittamista. Missä määrin spekulatio on sitten Jumalan kunnioittamista, kun on päivän selvää, että filosofia on ihmisen omaa työtä ja minä-tahdon tuotetta, mikä siihen

rajoitetaan, eikä totuuden rakkauden, vaan infernaalisten viettien tuotetta, mitkä omavanhurskaus on herättänyt filosofin itsepäisessä kallossa. Spekulaatiosta johtuva vakaumus on omatekoinen va-kaumus, pietismin korkeat ja autuaalliset tunteet eivät ole omatekoisia, jota vastoin ajatus on minä-tahdosta riippuvainen ja siis omatekoinen. Tästä järjen viisaudesta filosofi pöyhkeilee ja paisuu ja halveksii pietistejä; tämä filosofin korkea ajatus omasta rakastettavasta persoonastaan on oikeata röyhkeyttä. Rationalisti juuri haluaa olla kristitty omin käsin, hän ei halua olla armon kerjäläinen, hän ei halua saada niitä erinomaisia tunteita, joiden kirjoittaja sanoo olevan Jumalan lahjaa. Hän haluaa mieluiten kiittää itseään kaikista Hengen lahjoista.

[1521. puuttuu myös ruotsalaisesta teoksesta]

1522. Geijer sanoo edelleen: »Tässä on tehtävä ero vanhan ja uudemman pietismin välillä. Edellinen oli paljon enemmän arvonantoa herättävä kuin jälkimmäinen, (katso § 1515). Kun se näet pani suuren arvon uskolle, se käsitti sen kyllä, vaikkei vastoin järkeä (FF), siis vakaumuksena, vaikkakaan ei vielä oivallettuna totuutena. Totuus on näet eri asia kuin usko. (Pitäisi kai olla sama.) Mutta samalla kun erotetaan usko totuudesta, järjen päämäärästä, on se erotettu myös kaikesta arvostaan.» — Eiköhän usko ollut se totuus, josta Kristus tuli todistamaan, ja järki ainoastaan elin, joka käsittäisi totuuden, jos se voisi käsittää totuuden. Mutta edellä on osoitettu että järki on sekä totuuden että valheen elin, se on huono totuuden tulkki, kun se ei osaa erottaa totuutta valheesta. Historia osoittaa, että väärää uskontoa on käsitetty väärin ja pidetty todellisena uskontona, esim. juutalaisuutta Kristuksen aikana ja nyt viimeksi kuollutta uskoa pietismin aikana tai rationalismia pietismin vastustamisessaan.

1523. Geijer sanoo: »Viime aikojen pietismi on enemmän vain tunne-kristillisyyttä» — Mitä kristillisyyttä sitten alussa oli? Oliko se järjen viisautta? Ei alkuunkaan. Katsohan syntistä naista Simonin huoneessa, Maria Magdaleenaa Jeesuksen haudalla, apostoleja suljettujen ovien

takana. »— joka luulee, ettei uskolla ole mitään tekemistä järjen kanssa, vaan sijoittaa sen vain sovituksen makeuden tunteeseen.» — On kyllä merkillistä, että Geijer on saanut tämän tiedon pietismin sisimmästä olemuksesta, mutta kas juuri tämän oleellisen kristinuskosta Geijer tuomitsee, ja miksi hän tuomitsee nämä armon merkit» Kas tässä syy: »Koska se johtaa helposti vaaralliselle harhatielle, panemaan aivan suurta painoa jollekin niin vaihtelevalle ja epäoleelliselle kuin tunteelle.» — Huomaa, hyvä herra! Rakkaus avioliitossa on häälyvä kuin lounatuuli, mutta olisiko silti vaarallinen harhatie rakentaa maallista onneaan tuon häälyvän tunteen varaan. Luulen, että vaarallisempi on toinen harhatie, nimittäin rakentaa toivoaan onnellisesta avioliitosta epävarmoihin rikkauksiin taikka älyn, syntyperän tai lahjakkuuden varaan. Rakkautta henkilöön voidaan näet pitää yllä arvonannolla, valvovaisuudella ja keskinäisellä luottamuksella, kun kaikki muut aistilliset nautinnot puuttuvat. Mutta arvonanto ei ole suinkaan perusteeton ajatus, vaan tunne, passio siellä, missä sitä on. Moni tunnustaa henkilön arvonantoa ansaitsevaksi ja rakastettavaksi, ja kuitenkin se, joka tämän tunnustaa, voi olla kaukana itse asiasta. Siinä tapauksessa aate ei ole todellistunut, koska hallitsevia ovat toiset sekä arvonantoa että rakkautta hävittävät passiot.

1524. Samoin on uskonnollisten tunteiden laita. Niitä pidetään yllä ja virkistetään opettamalla, saarnaamalla, lukemalla, keskustelemalla, pitämällä seuroja, laulamalla, käyttämällä sakramenttia. Geijerhän on itse hylännyt kuolleen, peruukissa olevan auktoriteettiuskon. Mistä hän sitten löytää järjellä etsimänsä totuuden todellistuneena, Jo vain, järjestä, so. ajattelusta, spekulatiosta. Lopulta hän lankeaa samaan paheeseen, josta hän syytti pietismiä, nimittäin itsejumalointiin. »Palvoa itseään, vaikkakin ulkonaisella nöyrällä käyttäytymisellä, tänä erinomaisena subjektina, jossa nämä aatteet (Geijer: tunteet) ovat olemassa, ja erottaa se kaikista muista tunteikkaista (kylmistä) olioista, jotka eivät nauti sellaisista riutuvista tunteista (terävistä ajatuksista), se on omatekoista (todellista) kristillisyyttä.» Lukija huomaa, että tämä

sanajärjestys [sv. ordställning] sopii sekä rationalismiin että pietismiin vain sillä erolla, että pietismin korkeat ja autuaalliset tuntemiset eivät ole omatekoisia, mutta rationalismin korkeat ajatukset omasta rakastettavasta persoonastaan ovat omatekoisia, koska ne ovat tahdon tuotetta.

1525. Välittömästi sen perästä Geijerin kirjoituksessa sanotaan: »Subjekttiivisen tunnekristillisyyden esiintymisestä, mihin kuuluu epävarmuus ja ylpeys, on protestanttisuudella ollut katkerimmat ja opettavimmat kokemuksensa.» Tämäkin kaksimielinen ajatus voidaan soveltaa rationalismiin vain sillä erolla, että protestantismilla, ts. valtiokirkolla on aina ollut suurempi kunnioitus rationalismia kuin pietismiä kohtaan. Vaikka Geijeriä ahdistettiin kolminaisuusoppia vastustavan oppinsa takia kirjoituksessaan Thorild, jury kuitenkin vapautti hänet ja ylioppilaat saattoivat hänet laulaen kotiin. Mutta lukijat on tuomittu ilman armoa ja laupeutta barbaarisen lain perusteella, jonka valtiokirkko sääti hävittääkseen vanhempaa pietismiä, jonka hautaa Geijer nyt rakentaa tuomitessaan nuorempaa pietismiä.

1526. Lopuksi Geijer sanoo: »Mainitut molemmat yksipuolisuudet, pelkkä dogmaattisuus ja pelkkä tunne ovat paljastuneet epäiltäviksi,» — totinen pietismi osoittaa yhtä paljon epäilyä kuin Room. 7. osoittaa, mutta kuoleman lähestyminen on hälventänyt tuon epäilyn, mikä hetkessä on muuttunut varmuudeksi ja iankaikkisen autuuden esimauksi, jota vastoin rationalismin uskonsankarit ovat haudan partaalla lannistuneet niinkuin kuollut uskokin, jonka tunnustajia ovat kuoleman lähestyessä jäytäneet synkät aavistukset. »Kun nämä kristinuskon muodot eivät ole halunneet järkeä ystäväkseen, ovat ne saaneet sen vihollisekseen.» — Aivan oikein, mutta miksi järki, ts. rationalistien järki sisältää niin paljon sappea? Puhtaan järjen ei pitäisi sisältää hiventäkään vihaa ketään kohtaan iskiessään pietismin alueelle. » — joka tarttuu heitä niskasta ja heittää heidät nurin perusteiltaan,» — Ei vielä, mutta ennustus voi toteutua järjen valtakunnassa, kun se suuri lohikäärme päästetään vapaaksi. Juuri

järjen avulla se pudistaa päältäään kaikki uskonnon siteet ja järkevänsä lainsäädännön varjolla nousee erotuomariksi hengellisissä asioissa, se hävittää viimeisenkin uskonnon kipinän sivistyneiden ja puolisivistyneiden sydämistä, joilla ei ole kykyä tuntea sitä hienoa käärmeen myrkkyä, jota se vuodattaa kansan sydämeen kapinallisilla lehdillään ja lentolehtisillään, jumalattomilla romaaneillaan ja kaksimielisillä teatteriesityksillään ym. Lopuksi se kiihottaa aseenkantajiensa avulla massojen passiot vallankumoukseen. Silloin tosin voi tapahtua, että Geijerin ennustus toteutuu, kun järjen urotyöt Ranskassa ovat niin hyvin tunnettuja.

1527. Geijer sanoo: »Tästä johtuu sairaalloinen epäily, joka käy läpi aikakautemme ja josta monet loukkaantuvat, mutta jonka toivomme koi-tuvan todelliseksi puhdistukseksi», — alkuun rationalismin lohikäärmeen veressä — »sillä juuri näiden epäilysten ja tämän skeptisismien myrskyisessä yössä, mikä hävittää ihmisen vakaumuksen kaikki tuet, on kuin Sovittajan jumalallinen kuva oikeassa totuudessaan kävisi ilmi kristilliselle mielelle, sellaisena kuin sen oikeassa muodossaan ja todellisessa ihmisyydessään esitti se opetuslapsi, josta sanotaan, että Kristus rakasti häntä ja josta tunnemme kokevamme kaikki läpituokevan rakkauden säteen.» Ketkä kaikki läpituokevat? Ehkä rationalistit? Rationalistit ovat kyllä rakkaudesta rikkaita puheissa, mutta vähän teoissa. Sitävastoin heissä on havaittu huonosti salattua vihaa ilmoitettua uskontoa kohtaan, ilmetköön se missä muodossa tahansa, ja tässäkin kirjoituksessaan Geijer on näyttänyt lohikäärmeenhampaitaan pietismiä vastaan. Meillä on sen vuoksi tiettyjä epäilyksiä sen puhdistuksen suhteen, jonka kirjoittaja esittää tulevan aikakauden skeptisismien seuraukseksi, mikä itse asiassa on rationalismin pyrkimystä perustaa järjen uskonto, joka ei ole mitään muuta kuin omanvanhurskauden epäsikiö.

MMM. Uudestisyntymisestä

1528. Nykyaikaiset teologimme eivät uskalla vaitiololla sivuuttaa uutta syntymistä, koska tuo sana esiintyy raamatussa, mutta he väittävät sen yleensä tapahtuneen kasteessa. Sillä tavoin päästään asiasta yksinkertaisimmin. Kuitenkin Völdike olettaa, että lapsi syntyy uudesti kasteessa, mutta täysikasvuinen sanan kautta. Samoin Völdike edellyttää, että uuden syntymisen armo voidaan kadottaa, että ihminen, joka oli kerran uudestisyntynyt, voi taas olla uudestisyntymätön, kun hän on langennut armon tilasta. Sama kirjoittaja olettaa edelleen, että uusi syntyminen voidaan uudistaa eli muuttaa, regeneratio potest iterari. Nämä lauseet voimme panna niitä vastaan, jotka väittävät, että kerran kasteessa uudestisyntyneen ei tarvitse enää uudestisyntyä, vaan ainoastaan uusia kasteensa liitto. Ensi näkemältä kyllä näyttäisi kuin tämä armon varkaiden väite olisi aivan viaton, mutta se ei ole sen vähemmän vanhan käärmeen kiemuroita, joiden avulla armonvaras livahtaa koko asiasta saadakseen säilyttää ulkonäkönsä.

1529. Siinä on juoni, että armon varas kuvittelee olevansa uudestisyntynyt kasteessa kerta kaikkiaan, hän luulee, ettei hän tarvitse enää muuta uutta syntymistä, vaikka Völdike, joka halusi olla oikein puhdasoppinen, katsoi uuden syntymisen olevan välttämätöntä myöskin kasteen jälkeen, kun ihminen on langennut armosta. Mutta aikamme armon varkaat haluavat livahtaa uudensyntymisen ohi, ja huomaahan hyvin, lukija, Martensenilla ei ole enää sanaakaan uudestisyntymisestä. Itse sana uusi syntyminen on nykyteologien kirjoituksissa niin häälyvä, ettei vain armon varas, vaan myös rationalisti voi omistaa itselleen sen, mikä on tarkoitettu vain kristityille. Kun lukijat Lutheriin ja omiin kokemuksiinsa nojautuen harjoittavat kaikin voimin oppia uudestisyntymisestä ja vaativat, että papinkin pitäisi olla uudestisyntynyt, alkavat tämän korvat kuumottaa, ja hän ajaa lukijaissaarnaajat ulos korvapuustilla tai vielä vaikuttavammin potkulla ja sanoo: »Minä näytän sinulle, lukijaisjoukkio, että olen uudestisyntynyt

paljon ennen kuin näinkään sinua, hurmahenki. Minä olen uudestisyntynyt kasteessa. Minun ei tarvitse syntyä monta kertaa.» Tällä tavoin suruton joukko vahvistuu sokeassa ja kuolleessa uskossaan.

1530. Jos uusi syntyminen olisi sellainen työ, joka voisi tapahtua ihmisen tietämättä, ei olisi kummakaan päästä taivaaseen. Mutta nyt uusi syntyminen on sellainen teko, joka vaatii mitä selvimmät, tunnettavimmat kokemukset. Kun papeiltamme ja teologeiltamme yleensä nämä kokemukset puuttuvat, ei ole niinkään ihmeellistä, että he pitävät uuttasyntymistä tehtynä tekona, opus operatum, joka on tapahtunut kasteessa ihmisen tietämättä, vaikka heillä on Lutherin selvät kokemukset silmiensä edessä. He tietävät kyllä, että Luther on ollut lain alla tietyn ajan. He tietävät myöskin, että Luther on tullut tietystä elämänsä ajankohdassa uskoon, mutta he eivät halua tietää mitään näistä kahdesta Lutherin kääntymisen historian hetkestä. Jos joku lukija tulee kysymään: »Oletteko uudestisyntynyt?», pappi vastaa tavallisesti: »Se asia ei koske teitä.» Tai sitten hän sanoo: »Olen uudestisyntynyt kasteessa».

1531. Lutherin kokemus osoittaa, että uuden syntymisen on oltava jotain tunnettavaa ja koettavaa, ei vain pelkkä aate, vaan toteutunut aate, sydämen muutos, joka kouraisee syvälle ihmisen hengelliseen organismiin. Tosin jo herääminen on sydämessä tunnettava Jumalan hengen armotyö, niin myös katumus, vaiva ja synnin suru ovat sydämessä tunnettavia, jos niitä mieli kutsua totiseksi katumukseksi. Mutta näitä valmistavia armon vaikutuksia ei saa sekoittaa uudestisyntymiseen, jota seuraa tunnettava ilo ja rauha Pyhässä Hengessä. Kuitenkaan ei saa kiirehtiä uuden syntymisen arvostelemisessa, koskapa rationalistillakin on uusi syntyminen, joka ei suinkaan ole oikea. Rationalisti pitää uutena syntymisenä mielenmuutosta, jonka ihminen itse saa aikaan, esim. kun juopporatista tulee raitis, tai kun ihmisestä, joka on nuoruudessaan ollut irstas, vanhemmiten tulee pidättyväinen. Sellainen elintavan muutos riippuu

kokonaan ihmisen vapaasta tahdosta, mutta se ei ole sitä mielenmuutosta, jota kristityt kutsuvat uudestisyntymiseksi.

1532. Oikeaan uudestisyntymiseen vaaditaan ehdottomasti Pyhän Hengen tunnettavat armonvaikutukset, joita nykyaikaiset teologit nimittävät hurmahenkisyydeksi. (In falsis vero fidei criteriis numerandae sunt sen-sationes internae.) Kuitenkin Melanchthon on Apologiassaan puhunut sellaisia lauseita, jotka edellyttävät todellisia kokemuksia. Broocmanin ruotsalaisessa käännöksessä siv. 48 sanotaan mm.: »Tämä usko, joka sellaisissa peljästyksissä sovittaa ja lohduttaa, ottaa vastaan syntien anteeksiantamuksen, tekee meidät vanhurskaiksi ja uudelleen eläviksi. Sama lohdutus ja virvoitus on näet uutta ja hengellistä elämää. Tämä on selvää ja kirkasta, ja jumalaapelkäävät voivat sen ymmärtää, ja sillä on samalla seurakunnan todistus. Vastapuolet eivät pysty missään sanomaan, kuinka Pyhä Henki annetaan. He runoilevat ja uneksivat, että sakramentti (kaste ja ehtoollinen) antaa Pyhän Hengen pelkkänä tekona ilman uskoa ja ilman mitään hyvää liikettä sen käyttäjässä.» Tästä havaitaan, että Melanchthon teki tietyn eron tavallisen kuolleen järjen uskon eli ymmärryksen uskon, joka varmistaa vakaumuksen subjektiivisen perustan, ja tunteiden, liikkeiden eli sensationes internaen välillä, jotka muodostavat kristityn kokemukset ja sydämen uskon, mikä on elävä tunne, passio.

1533. Tästä seuraa, että niillä, joilta puuttuvat korkeat ja autuaalliset tunteet, ei ole mitään subjektiivista perustaa vakaumukselleen. Kuinka hän silloin voi olla uudestisyntynyt, kun hän ei ole saanut Pyhää Henkeä! Mutta rationalisti ja kuollut usko väittävät vastaan: eikö vasta kastettu lapsi ole saanut Pyhää Henkeä? Vastamme tähän: Kyllä. Vaikka näet lapsella näyttävät olevan samat tunteet ennen kastetta ja sen jälkeen, emme voi kuitenkaan häneltä kieltää Pyhää Henkeä, kun hänellä Herramme ja Vapahtajamme oman lausuman mukaan on usko Kristukseen. Tämän Vapahtajan lausuman Luther on ottanut aivan sananmukaisesti, vaikka ruotsalaisen käsikirjan (1811) tekijällä näyttää

olleen toinen käsitys lapsen uskosta, koska kastettavalle tehtävä kysymys koskee tulevaisuutta: Lapsi, tahdotko tulla tähän uskoon kastettavaksi? Ei siis ole voitu uskoa, että lapsella olisi uskoa jo ennen kastetta, sillä jos käsikirjan tekijä olisi asettanut kysymyksen: Lapsi, tahdotko tulla tämän uskon päälle kastetuksi, olisi voinut kuvitella, että käsikirjan tekijällä olisi ollut lapsen uskosta sama käsiys kuin Lutherilla, nimittäin että lapsella on todellinen, vaikkakin tiedostamaton usko. Mutta tämä sotii vanhaa järkeä vastaan, joka vaatii tajuista vakaumusta, pettämättömälle pohjalle perustettua.

1534. Mutta mitkä ovat niitä horjumattomia perusteita, joille rationalisti panee vakaumuksensa hengellisissä asioissa? Voimme aiheellisesti väittää, että hänen uskonnolliset tunteensa ovat yhtä hämäriä kuin lapsen tunteet äidin kohdussa; siksi hän ei uskallakaan rakentaa vakaumustaan tunteille, Geijer, Ignell. Mutta mille hän sitten perustaa vakaumuksensa? Järjelle, ymmärrykselle, aikaisemmin käsittämiinsä aatteisiin ja spekulatioon. Huomaa, lukija: rationalisti perustaa vakaumuksensa spekulatioon. Mitä hän suurella järjellään voi käsittää, sen hän uskoo, muuta ei. Kun hän suurella järjellään on spekuloinut niin kauan, että hän on saanut vakaumuksen vapaasta tahdosta, joka hänellä on hengellisissä asioissa, silloin hän jo on uudestisyntynyt, silloin hän on pelastunut ja vapautunut perkeleen vallasta. Silloin hän näet pystyy tekemään myös sen johtopäätöksen, että ihmisen omatahto ei ole ihmisen oma tahto, Martensen. Huomaa, lukija! Rationalistin uusi syntyminen tapahtuu niin, että hän vapauttaa itse itsensä pahasta tahdostaan, ts. perkeleen vallasta spekulatiion avulla omistamalla itselleen omatekoisen hyvän tahtonsa ansion ja lopuksi väittäen, että Jumala olisi väärä tuomari, jos hän tuomitsisi kadotukseen sellaisen ihmisen, joka on pystynyt tekemään itsensä hyväksi spekulatiolla. Tähän omaan työhön on tosin kätkeyty spekulatiion vaiva; mutta jos tämä uudestisyntyminen olisi oikea, olisi Lutherin vaiva ollut turhaa, kun hän mietiskeli kaksi vuotta ainoaa tarpeellista, kuinka hän pelastuisi

perkeleen vallasta; silloin olisi myös yksinkertainen ihminen hukassa, kun hänellä ei ole kykyä spekuloida itseään taivasten valtakuntaan.

1535. Mutta kiitos ja ylistys Jumalalle, joka on antanut meille voiton Herramme Jeesuksen Kristuksen kautta. Yksinkertainen ei osaa spekuloida, mutta mietiskellä hänen täytyy voidakseen tulla uudestisyntyneeksi, ei niin ymmärtäen, että hän miettimisellään mitään ansaitsisi, vaan sen vuoksi, että jokaisen todella heränneen täytyy mietiskellä siksi, kunnes hänen epäilyksensä laukeavat varmuudeksi elävän ja autuaaksi tekevän uskon kautta, jonka Pyhä Henki synnyttää; ja tämä voi tapahtua käden käänteessä, silmänräpäyksessä, jos sydän on hyvin muokattu, kuritettu ja särjetty Jumalan mielen mukaisen murheen avulla. Mutta ei muutoin, sillä ilman kipua ja ahdistusta ei uusi ihminen voi syntyä. Tämä on opetuslasten oman kokemuksen vahvistama ikuinen totuus. Vapahtaja sanoo: Kun nainen synnyttää, on hänellä kipu. Siksi on välttämätöntä puhua katumuksesta, vaivasta ja synninsurusta ennenkuin voi tulla kysymystä uudestisyntymisestä. Armon varas eli kuolleen uskon kannattaja ei halua alistua oikean uuden syntymisen vaivaan, hän haluaa tulla uudestisyntyneeksi ilman katumusta, ilman omantunnon tuskaa ja sydämen ahdistusta. Hän vetoaa vain Kristuksen ansioon. Mutta aivan nurinkurisessa järjestyksessä. Ilman kipua ja ahdistusta, ilman Jumalan mielen mukaista murhetta eivät näet Kristuksen opetuslapsetkaan voineet uudestisyntyä.

1536. Jumala varjelkoon meitä siltä ajatukselta, että ihminen omantunnontuskallaan ja sydämen ahdistuksellaan ansaitsisi iankaikkista autuutta. Mutta niinkuin luonnollinen syntyminen ei käy päinsä ilman kipua ja ahdistusta, ei myöskään hengellinen uudestisyntyminen voi tapahtua ilman kipua ja ahdistusta. Ja yhtä vähän kuin lapsen synnyttäjää käsittää, miksi kipu ja ahdistus ovat välttämättömiä ennen luonnollista syntymistä, yhtä vähän kristitty voi käsittää, niiksi hengellisen kivun ja ahdistuksen on edellettävä uutta syntymistä. Se on psyykkinen ilmiö, jota järki turhaan pohdiskelee. Meidän on uskottava, että asia on todella näin,

mutta syytä siihen emme voi käsittää. Siis: kun nainen synnyttää, hänellä on kipu. Huomaa hyvin, lukija: hänellä on kipu, mutta hän haluaisi mielellään synnyttää ilman sitä, jos se vain olisi mahdollista. Mutta yksikään lääkäri ei pysty sitä asiaa auttamaan. Lääkäri sanoo vain: sinun on kärsittävä, sinun on kestettävä, sinun on siedettävä, jos haluat päästä vapaaksi, sillä kipu ja ahdistus kuuluvat luonnon tervehdyttäviin vaikutuksiin. Oikein, ystäväni! Ole kärsivällinen ja toivo tulevasi Jumalan avulla päästetyksi ja palaa uuden ihmisen keralla, joka muistuttaa isäänsä.

1537. Sanoimme äsken, että vanhan ihmisen on koettava kipua ja ahdistusta, ennen kuin uusi ihminen voi syntyä. Tässä pitäisi kuitenkin koulunkäyneen kättilön eli ristin koulua kulkeneen kristityn tehdä ero todellisten ja väärin kipujen välillä. Jumalan mielen mukainen murhe on näet kokonaan jotain muuta kuin tämän maailman murhe, joka saa aikaan kuoleman. Tosin ihmismieli on enimmänsä avoin ja vastaanottavainen korkeille vaikutuksille silloin, kun maallinen murhe on tehnyt sydämen herkäksi tai kun kaikki pelastuksen toivo on mennyt, silloin usein tapahtuu, että ihmisen on pakko etsiä korkeampaa voimaa, jota onnen päivinä on väheksynyt ja halveksinut. Mutta tämän maailman murhe ei silti ole oikeaa synnin surua, päin vastoin kokemus osoittaa monen heränneen sairastuoteellaan tai tilapäisen ajallisen onnettomuuden kohdatessa todelliseen huoleen sielustaan, mutta niin pian kuin onnettomuus on kestänyt, on unohdettu pyhät lupaukset, pyhimmät aikomukset ja päätökset alkaa tästälähin uutta ja Jumalalle pyhitettyä elämää. Sellainen maallinen suru on siis väärää kipuja, joista ei voi seurata mitään uutta syntymistä.

1538. Välistä tapahtuu, että joku erityinen Jumalan johdatus tarttuu ihmiseen kesken synnin juoksun, esim. Luther heräsi siitä, että hänen ystävänsä salaman lyömänä kaatui kuolleena hänen rinnaltaan. Ne, jotka eivät usko Jumalan ihmeelliseen kaitselmukseen, vaan luulevat, että jokainen on oman onnensa seppä, kysynevät, miksi ystävänsä piti kuolla,

että Luther tämän äkillisen kuoleman kautta tulisi herätyksi. Voi julkeutta! Etkö tiedä, että Jumalan tiet ovat ihmeellisiä. Ne, jotka uskovat sokeaan kohtaloon, sanovat: »Ei Jumala mahda sille mitään, että salama löi Lutherin ystävän, koska hänen kohtalonsa oli saada sellainen kohtalo. Mutta sattuma vaikutti sen, että tämä kuolemantapaus pani Lutherin siitä päivästä alkaen mietiskelemään.» Niin, sattuma! Mutta jos tarkkaamme Jumalan välitöntä johdatusta, huomaamme, ettei ollut sattuma, että Mooses pelastettiin vedestä, että Daavid voideltiin kuninkaaksi kauan ennen kuin kukaan aavisti sellaista suuruutta, ei ollut sattuma, että Vapahtaja syntyi neitsyestä, että Paavali otettiin kiinni Damaskon tiellä, voisimmeko sitten ajatella Lutherin tapaisesta Jumalan valitusta aseesta, että sattuma ratkaisi hänen kohtalonsa, päin vastoin meidän on ajateltava, että Jumalan sormi oli mukana pelissä.

1539. Kun ihminen on herätetty todelliseen sielun huoleen, joko hengessä saarnatun sanan tai jonkun Jumalan lähettämän tapauksen kautta, silloin nousee jälleen kysymys, kuinka suuressa määrin hänen kääntymisensä riippuu Jumalan hengestä ja kuinka paljon hän voi tehdä itse. Muutamat teologit olettavat, ettei ihminen voi vastustaa Jumalan hengen ensi vaikutuksia. Mutta sitten seuraa teologista hiustenhalkomista ennakoivan armon, vaikuttavan ja kanssavaikuttavan armon, *gratia proveniens*, *operans*, *cooperans*, välisessä selvittelyssä. Nämä erot eivät kuitenkaan perustu teologiensa omaan kokemukseen, vaan niiden kristittyjen kokemuksiin, jotka ovat kirjoittaneet raamatun, joka voidaan — niinkuin tiedetään — jauhaa ja seuloa kuin vehnä järjen tuulimyllyssä, ilman että hiukkakaan siitä kelpaa totiselle kristitylle sielun ruoaksi. Kaikki, mitä tiedämme ihmisen kyvystä Jumalan tahtoon parannuksessa, kääntymisessä ja uudestisyntyemisessä, rajoittuu siihen, että ihminen kääntymisensä aikana voi vastustaa ei vain ensimmäisiä vaan vielä viimeisiäkin armon vaikutuksia, mutta tämä vastustusvoima ei oikeastaan ole hänen tahdosta riippuvassa persoonallisuutensa osassa, siis hermoelämän alueella, vaan orgaanisessa elämässä hallitsevassa positiivisessa pahassa, mikä on syy järjen ja ymmärryksen moraaliseen

sokeutumiseen, vastustuksen lähimpään motiiviin, niinkuin uskon vainojen historia sen osoittaa; mutta tämän vastustuksen vastuu koskee ihmistä itseään ja perkelettä, joka häntä siihen kiihottaa. Se taas johtuu edellisistä fyysisistä, psyykkisistä, metafysisistä ja moraalista todisteista, jotka on esitetty kappaleessa DDD, ja näiden todisteiden mukaan ihminen on vastuullinen koko persoonallisuudestaan huolimatta siitä, että orgaaninen elämä ei ole sen tahdon alainen, jonka filosofi tunnustaa todelliseksi ja oleelliseksi tahdokseen.

1540. Ota ensin vastuu koko persoonallisuudestasi, niin tulet kyllä huomaamaan, ettet voi olla vastuullinen vain puolesta tai kolmasosasta persoonallisuuttasi. Ota päällesi koko vastuu koko persoonallisuudestasi, niin saat ajoissa havaita, ettet pysty vastaamaan ainoastaan pahasta ajatuksesta, et ainoastakaan pahasta taipumuksesta etkä ainoastakaan huonosta, epämoraalisesta tunteesta, vaan sinun on sinua vastaamaan vaativan omanvanhurskautesi kanssa joko mentävä helvettiin väittelemään perkeleen kanssa siitä, kumpi teistä kahdesta on vastuussa iankaikkisesta onnettomuudestasi, taikka sinun on jäätävä Jumalan tahdon valtaan kävi kuinka kävi ja otettava vastaan armo ilmaiseksi ja heitettävä vastuu Vapahtajan päälle. Samalla hetkellä kun sinä uskot elävällä uskolla, että viaton on saanut kärsiä viallisen tähden, niin sopimatonta kuin se onkin, hän todella ottaa vastatakseen kaikista sinun jumalattomista ajatuksistasi, pahoista himoistasi, huonoista tunteistasi, syntisistä taipumuksistasi, alhaisista toiveistasi, perkeleellisistä vieteistäsi ja infernaalisista vaistoistasi. Juuri sellaisen vastuun lain vanhurskauttaminen näet sisältää, minkä mukaan syntinen vapautuu vastuustaan, mutta vastuu kohtaa Sovittajaa. Mutta vastuun-ottamiseen ensiksi koko persoonallisuudestaan ja sitten kaiken vastuun heittämiseen Sovittajan päälle vaaditaan enemmän kuin mitä ihminen pystyy omin voimin aikaansaamaan.

1541. Ensiksikin omavanhurskaus sotii sitä oppia vastaan, että ihminen on alun perin vastuussa koko persoonallisuudestaan, se huomataan Mar-

tensenista, joka tahtoo työntää luotaan pahan omantahdon, ja Petrellistä ym. huomataan, että kaikilla rationalisteilla on sama käsitys omastatahdosta. Ne, joilla ei ole mitään tajua pahasta omastatahdosta, ottavat luonnollisesti vastuulleen koko persoonallisuutensa eikä heidän tarvitse vaivata aivojaan ajattelemalla, miten he siitä selviäisivät. Heidän ei tarvitse Lutherin tavoin mietiskellä, kuinka he menettelisivät vapautuakseen perkeleen vallasta, vaan he sanovat hyvin yksinkertaisesti: »Minulla ei ole mitään tekemistä perkeleen kanssa.» Ja joka tahtoo olla oikein varma asiastaan, hän nauraa Lutherin opille perkeleestä ja sanoo: »Voitteko todistaa, että joku perkele on olemassa?»

1542. Omanvanhurskauden korvissa särähtää vallan kauheasti oppi, että Kristus saisi vastata kaikesta siitä pahasta, mitä ihminen tekee ajatuksilla, himoilla, taipumuksilla, tunteilla, vaistoilla, vieteillä ja temperamentilla. Omavanhurskaus näet vaatii, että kristityn on oltava synnitön. Kristityn ymmärrykseen ei saa hiipiä yhtään paha ajatusta. Kristityn tahdossa ei saa olla yhtään paha halua. Hänen sydämessään ei saa yksikään paha tunne eli passio hallita. Kristityn ymmärryksessä pitää vain jumalisten ajatusten olla vallitsevia, hänen tahtoaan pitää pyhien halujen hallita, hänen sydämessään saa olla vain jaloja tunteita, esim. rakkautta, laupeutta, lempeyttä, kärsivällisyyttä, jalomielisyyttä, nöyryyttä, siveyttä ym., sanalla sanoen: kristityllä on oltava jalo sydän, pyhä tahto ja jumaliset ajatukset. Sitä omavanhurskaus vaatii. Ja todellakin, jos kristitty tuomittaisiin omanvanhurskauden vaatimusten mukaan, ei yksikään sielu pelastuisi. Tosin raamatussa esiintyy sellaisia kohtia, jotka ilman vertailua toisiin raamatun kohtiin voisivat viitata siihen, että kristityn on oltava pyhä ja synnitön, niin kuin paavikunnassa, jossa oppi uudestisyntyneen ihmisen pyhydestä ja synnittömyydestä on tullut uskonkappaleeksi.

1543. Mutta jos pyhitystä katsotaan luterilaiselta näkökannalta, on selvää, ettei sovitusta eikä vanhurskauttaminen sisällä suinkaan synnittömyyttä, vaan syyttömyyden; se on vapautumista synnin velasta

ja rangaistuksesta; se on myös vapautusta synnin vallasta hermoelämän alalla eli niin pitkälle kuin tahdon positiivinen vapaus ulottuu, kpl. Y. Pyhitys ei ole rakkaudessa Jumalaa ja lähimmäisiä kohtaan, mikä rakkaus kristityssä on kovin vajavaista. Lutherin taistelusta paavilaisten kanssa saa havaita, että hän ei voinut hyväksyä rakkautta autuuden perustaksi ihmisen puolelta, koska syntiinlankeemuksen jälkeen on mahdotonta saavuttaa sitä rakkauden astetta, mitä Jumala vaatii. Siksi oli suuri antropologinen virhe, että Uuden käsikirjan tekijä (1811) vaati kastettavilta rakkauden lupautusta, mikä oli mahdoton täyttää. Se merkitsi hyppyä keskelle paavikuntaa, missä rakkautta (*fides formata caritate*) pidetään autuuden perustana. Rakkaus on saanut kernaasti olla autuuden perustana ennen syntiinlankeemusta, mutta syntiinlankeemuksen jälkeen se ei kelpaa autuuden perustukseksi, koska ihminen ei voi saada aikaan sellaista rakkautta, jota Jumala vaatii.

1544. Rakkaus on nimittäin lain täyttymys, Paavali. Mutta lain täyttämiseen vaaditaan synnittömyyttä, ja sellaista pyhyyttä kristitty ei pysty aikaansaamaan. Olemme edellä useissa kohdin osoittaneet, ettei synnittömyyttä voi olla orgaanisen elämän alalla, ei myöskään hermoelämän alalla, ei sydämessä eikä tahdossa, jossa kristitty tuntee pahoja himoja ja haluja, ei myöskään ymmärryksessä, jossa kristitty tuntee pahoja ajatuksia ja aikomuksia eikä myöskään järjessä, joka on pimentynyt ja sokaistunut ja sisältää vääriä aatteita hyvästä, oikeasta, kauniista ja täydellisestä. Tosin tätä oppia vastaan voidaan tavata muutamia raamatun kohtia, jotka väärin tulkittuina näyttäisivät vaativan täydellistä rakkautta Jumalaa ja lähimmäistä kohtaan, täydellistä tahdon pyhyyttä, täydellistä ymmärryksen synnittömyyttä ja täydellistä järjen hengellistä valkeutta, esim.: Olkaa täydelliset, niinkuin teidän taivaallinen isänne on täydellinen. Ilman pyhitystä ei kukaan näe Jumalaa. Olkaa pyhät, niinkuin Jumala on pyhä, ja itse rakkauden käsky eli lain summa: Rakasta Herraa sinun Jumalaasi kaikesta sydäimestäsi jne. sisältää jo itsessään niin suuria pyhyyden vaatimuksia, että jos nämä ja samanlaiset raamatun kohdat selitettäisiin niin kuin ne paavikunnassa

selitetään, että ihmisen on täytettävä laki täydellisellä sydämen rakkaudella ja täydellisellä tahdon pyhyydellä ja oltava siten Jumalalle otollinen kaikkien sielunkykyjen synnittömyydellä, silloin Luther on mennyt perusteellisesti harhaan väittäessään, että yksin usko ilman tekoja tekee ihmisen vanhurskaaksi ja autuaaksi.

1545. Tässä on kuitenkin tehtävä ero lainmukaisuuden ja lain täyttämisen välillä, ulkonaisten ja sisäisten toimintojen välillä, positiivisen ja negatiivisen, aktiivisen ja passiivisen tahdonvapauden välillä. Langennut ihminen ei koskaan pääse pyhityksessään lainmukaisuutta pitemmälle hermoelämässä (*conformitas legalis*), ei koskaan laintäyttämiseen, niin kauan kuin laki on hengellinen ja vaatii sydämen täydellistä puhtautta ja kuuliaisuutta, mutta ihminen on lihallinen, synnin alle myyty. Kun apostoli sanoo, että hänellä on sisällisen ihmisen puolesta kalu Jumalan lakiin, ei se minä voi koskaan olla muu minä kuin se, joka on synnin alle myyty. Tosin tietyt raamatun tulkitsijat koettavat selittää tätä vastakohtaisuutta sillä tavalla, että synnin alle myyty minä oli lain alla, mutta Jumalan lakiin mieltynyt minä oli armon alla. Mutta tällä omavanhurskaalla ja paavillisella Room. 7 tulkinnalla joudumme toisaalta rationalismiin, mikä olettaa pahan subjektiivisen tahdon ja oleellisen aina hyvää ja järkevää haluavan tahdon, mikä on todistamattomissa olevaa sofismia, ja toisaalta joudumme paavillisuuteen, joka olettaa, että Jumalan lakiin mielistynyt minä on armoitettu ihminen, jonka Jumalalle otollisuus ja lain täyttymys on juuri seuraus tästä halusta Jumalan lakiin sisällisen ihmisen puolesta eli hyvästä tahdosta, mihin rationalisti voi sanoa niin ja aamen, koska mikään ei ole hyvää, paitsi hyvä tahto.

1546. Mutta juuri tämä väite on suuri psykologinen ja looginen virhe. Väite sisältää psykologisen vastakohtan, koska tässä mielessä tahto muodostaisi koko minän eli koko persoonallisuuden. Jos mikään muu ei ole hyvää kuin hyvä tahto, voitaisiin toisaalta väittää, ettei mikään muu ole paha koko persoonallisuudessa kuin paha tahto. Mutta hyvää ja

pahaa tahtoa ei voi olla olemassa samassa persoonassa, koska ne ovat kontrastisia käsitteitä ja kumoavat toisensa. Persoonan moraalinen arvo alentuu nolaksi ja tyhjän veroiseksi, jos taipumus pahaan on yhtä suuri kuin taipumus hyvään. Silloin on tehtävä looginen jäniksen loikka ja omistettava itselleen hyvä tahto ja suljettava pois persoonallisuuden alueelta ts. minästä paha tahto ja sanottava: Minulla on hyvä tahto, minulla ei ole mitään pahaa tahtoa. Paha tahto ei ole minun. Niin, todistahan se, hyvä herra.

1547. Martensenin, joka olettaa pahan tahdon, täytyy väittämällä, ettei mikään muu ole hyvää kuin hyvä tahto, sulkea persoonallisuudesta kaikki sielunkyvyt, joissa pahaa tahtoa on, ollakseen johdonmukainen loogisessa päättelyssään. Kun hän sulkee pois persoonallisuudesta pahan tahdon, hänen pitäisi sulkea pois myös paha ymmärrys, joka sisältää pahoja ajatuksia. Hänen olisi suljettava omatuntokin persoonallisuuden alueelta, koska sekään ei sisällä mitään hyvää, koska ei mikään muu ole hyvää kuin hyvä tahto. Sanalla sanoen: hänen olisi persoonallisuudestaan suljettava 1. sydän, joka on paha nuoruudesta asti, 2. omatahto eli subjektiivinen tahto, jossa ovat pahat himot, halut ja taipumukset, 3. omatunto, jossa ei ole mitään hyvää, koska vain hyvä tahto on hyvä, 4. järki, joka ei sisällä mitään hyvää, koska kaikki hyvä on tahdossa ja 5. ymmärrys, joka sisältää sekä hyviä että pahoja ajatuksia. Sellaiseen tulokseen Martensenin olisi tultava psykologiassaan, jos hän haluaisi olla johdonmukainen loogisessa päättelyssään.

1548. Jos filosofit väittäessään, että ihminen on positiivisesti hyvä — mikä edellyttää tahdon positiivista vapautta —, haluavat olla johdonmukaisia, heidän on joko liitettävä kaikki hyvä pelkästään tahtoon ja pidettävä sitä koko persoonallisuutena tai heidän on todistettava, että tahto hallitsee koko persoonallisuutta ts. kaikkia sielunkykyjä ja että tahdon voimalla voitetaan, hävitetään ja tuhotaan kaikki paha ihmisluonnosta. Tämä olisi todella johdonmukaista ajattelua, kunhan se vain voitaisiin toteuttaa. Silloin ihmisen sisäisestä pyhityksestä tulisi

täydellistä. Kun eivät edes katolilaisetkaan uskalla edellyttää hyvää tahtoa autuuden perustukseen, jää rationalistien omaksi tehtäväksi todistaa, että ihminen on positiivisesti hyvä, niin että hän pystyy sen mukaisesti täyttämään moraalisen tehtävänsä ja täyttämään lain sekä olemaan pyhä ja synnitön tuon hyvän tahtonsa avulla. Jos Jumala kaikesta huolimatta tuomitsisi niin pyhän ja hyveellisen henkilön vain sen vuoksi, ettei tämä uskonut »tapettuun juutalaiseen», Jumalan täytyisi vastata sellaisen ihmisen sielusta.

1549. Katolisten autuuden perusteena oleva rakkaus ei todellakaan olisi halveksittava, jos se vain olisi toteutettavissa. Mutta jos rationalistien hyvä tahto ei ollut toteutettavissa — tahto minulla on mutta voimaa hyvän tekemiseen ei, Paavali —, rakkaus on vielä vähemmän toteutettavissa, koska se kuuluu elimeen, joka ei ole minä-tahdon käskyvallassa. Rationalis-tin hyvä tahto ei ole toteutettavissa edes itse tahdon elimessä, josta pahat taipumukset, halut ja himot nousevat esiin. Vaikkakaan nämä halut ja himot eivät ole tahdossa syntyneet tai heränneet, yhtä vähän kuin tahto on saanut aikaan hyviä taipumuksiakaan, hyvän tahdon pitäisi kuitenkin — mikäli sillä on mitään positiivista vapautta — kyetä sulkemaan pois omalta alueeltaan kaikki paha, sikäli kuin haluiksi, himoiksi ja taipumuksiksi kutsutut aistimukset ovat tahdossa eivätkä ymmärryksessä tai jossakin muussa sielunkyvvyssä. Tahdon voisi sanoa tietystä määrin toteuttaneen vapauttaan, jos ihminen pystyisi puhdistamaan itsensä kaikista pahoista haluista ja himoista, niin ettei niitä enää olisi tajuisesti tunnettavissa eikä koettavissa. Mutta rationalistikaan ei voi kieltää, etteikö hänen tajunnassaan olisi pahoja himoja ja haluja.

1550. Jos järkeisoppinut kokemuksensa perusteella väittäisi, etteivät tällaiset halut ja himot kuulu hänen tahtoonsa, hänen olisi todistettava tämä väitteensä, koskapa enimmäkseen ihmiset kokevat näitä haluja ja himoja tahdossa, eivät ymmärryksessä, järjessä eivätkä omassatunnossa. Nämä metafysiset kiistat eivät oikeastaan kuulu pyhitykseen, mutta kun

rationalistit puolustavat tahdon positiivista vapautta ja kuvittelevat olevansa hyvän tahtonsa takia pyhiä ja synnittömiä, vaikkeivät pysty tuota vapautta toteuttamaan hermoelämän sen paremmin kuin orgaanisen elämänsä alueella, meidän on näytettävä, mihin epäjohdonmukaisuuksiin sellaiset väitteet johtavat; samoin kuin katolistenkin väärä pyhitysoppi osoittaa itsensä tunteen puutetta, harkinnan puutetta ja loogisen johdonmukaisuuden puutetta. Kun hyvä tahto ei pysty toteutumaan itse tahdon elimissäkään herättämällä pyhiä haluja tai pysyttämällä saastaiset halut pois tahdosta, kuinka silloin rakkaus voisi toteutua sydämessä, kun luonnollinenkaan rakkaus ei pysty toteutumaan hyvän tahdon avulla. Et voi rakastaa henkilöä, jota et voi rakastaa, vaikka käyttäisit kaikki tahdonkykysi herättämään rakkautta sydämessä, sillä rakkaus ei ole tahdon alainen.

1551. Tämä riittää sisäisestä pyhityksestä, ts. siitä, mikä koskee hyvää tahtoa ja rakkautta. Emme kiellä, etteikö heränneillä ja armossa olevilla olisi hyvää tahtoa, mutta hyvää tahtoa ei voi toteuttaa hermoelämän alalla (ts. filosofien järkiselussa) eikä senkään vertaa orgaanisessa elämässä, missä passiot hallitsevat. Tahdon voimin ei rakkautta voi toteuttaa sydämessä, sillä vaikka kristityllä olisikin hyvä halu rakastaa Jumalaa, hänellä ei kuitenkaan ole kykyä herättää mitään rakkautta sydämessään. Siksi rakkauden lupaus ei sovellu kastettavalle, koska ihmisellä ei syntiinlankeemuksen jälkeen ole mahdollisuutta sitä täyttää. Tässä tutkielmassa on jo aiemmin osoitettu, kuinka Vapahtajan esitys lainoppineelle on oikein ymmärrettävä, Luuk. 10:28 ja Matt. 22:37 s.

1552. Katolilaisilla, v. 1811 käsikirjan tekijöillä sekä useimmilla luterikunnan teologeilla ja papeilla on se järkkymätön vakaumus, että se, joka ei pysty täyttämään rakkauden käskyä, ei ole mikään kristitty. Gerlachilla näyttää olevan sellainen käsitys lainoppineesta Matt. 22:37—, ettei evankelistan sanaa »kiusaten» ole otettava sananmukaisesti, ikäänkuin lainoppinut olisi tehnyt kysymyksen pahassa tarkoituksessa

saadakse Vapahtajan solmituksi sanoista, vaan saadakse selvyuden epäilyihinsä. Samoin Gerlach selityksessään Luuk. 10:28— esittää, että lainoppinut mietiskeli ja etsi Jeesukselta valaisua ja neuvoa. Todellinen huoli sielun pelastumisesta olisi siis aiheuttanut lainoppineen Luuk. 10:33 esittämän kysymyksen: Mitä minun on tekeminen, että saisin iankaikkisen elämän? Mutta kun evankelistat käsittivät asian niin, että tämä kiusasi, raamatun selittäjän ei tarvitse painaa lainoppineen pahaan aikomusta villasella. Lainoppineella ei ollut mitään epäilyä autuudestaan, se selviää Luuk. 10. sanoista, että hän halusi tehdä itsensä vanhurskaammaksi.

1553. Kysymyksen tarkoitus evankelistojen arvostelun mukaan oli siis solmia Jeesus saadakse sitten syyttää häntä Jerusalemin kirkkoraadin edessä, jos vastaus olisi toisenlainen kuin vallitseva raamatuntulkinta sen esitti. Juuri tästä selkenee lauseen oikea tarkoitus, kun ensin on saatu selkeä käsitys kysymyksen tarkoituksesta. Vapahtaja, joka alinomaan julisti oppia uskosta häneen ainoana väistämättömänä ehtona iankaikkisen elämän saavuttamiselle, ei olisi viitannut lainoppineelle lain päävaatimukseen, ellei tätä — ja ylipäänsä juutalaisia — olisi sokaissut väärä kuvitelma siitä, että he voivat täyttää lain ja tällä täyttämisellään ansaita itselleen iankaikkisen elämän. Koska lainoppinut itse ilmaisi uskonsa lukemalla lain päävaatimuksen, oli luonnollista, että Vapahtaja osoitti hänelle sen autuuden perustukseksi, mikä sinänsä oli aivan oikein, jos vain lain päävaatimus voitaisiin täyttää. Siten ihminen voisi saavuttaa iankaikkisen elämän.

1554. Tohtori P. Fjellstedt on nykyisten raamatuntulkitsijain joukossa ainoa, joka on oivaltanut, että Vapahtaja sanoilla »tee se, niin saat elää» oli halunnut panna lainoppineen koetteelle osoittaakseen hänelle, miten mahdotonta hänelle olisi täyttää rakkauden käskyä ja sillä tiellä saavuttaa iankaikkista elämää. Tri Fjellstedt sanoo selityksessään Luuk. 10:20, että Jeesuksen käsky olisi osoittanut lainoppineelle, että lain kautta oli mahdotonta pelastua jne. Kuinka sitten papit ja uuden

käsikirjan tekijät ovat voineet saada sen paavilaisen käsityksen Vapahtajan tarkoituksesta, että kristityn tulee täyttää rakkauden käsky ja että hän myös pystyy siihen. Ei ole epäilystäkään siitä, etteikö kristityn pitä rakastaa Jumalaa yli kaiken, mutta sitä on jokaisen kristityn aiheellista epäillä, pystyykö hän rakastamaan Jumalaa niinkuin lain vaatimus on, vaikka kaikilla armon varkailla on se itsekylläinen kuvitelma itsestään, että he pystyvät rakastamaan Jumalaa yli kaiken.

1555. Ovatkohan uusimman käsikirjan tekijät saaneet sen vakaumuksen, ettei lain päävaatimus ole v. 1811 käsikirjassa oikealla paikallaan, vai ovatko he ottaneet rakkaudenlupauksen pois kastekaavasta vain voittaakseen separatisteja, jotka väittävät, että v. 1811 käsikirjan mukaan kastetaan Moosekseen eikä Kristukseen. On vaikeata arvata, mistä syystä uusimman käsikirjaehdotuksen tekijät ovat poistaneet kastekaavasta rakkaudenlupauksen, mutta varmaa on, että kaikilla kristityillä on kokemus siitä, että rakkaudenlupaus on mahdoton täyttää. Ihminen saa tämän näkemyksen armon järjestyksestä kohta tultuaan herätetyksi, mutta armon varkaat kuvittelevat pystyneensä täyttämään rakkauden lupauksen. Heidän rakkautensa on enimmäkseen peruukissa ja on tahdosta riippuvainen, niinkuin uskokin heidän mielestään on tahdosta riippuvainen. Jos asian todellinen laita olisi tällainen, ei olisi hätäkään tulla autuaaksi. Edellä kappaleissa 1497 ja sitä seuraavissa on kehitelty uskon ja rakkauden keskinäistä suhdetta, ja nyt viitataan lukijaa vain noihin kappaleisiin.

1556. Nyt joku kysynee, mitä on uusi syntyminen ja mistä ihminen voi tietää olevansa uudestisyntynyt. Vastaus: sille, joka on todella uudestisyntynyt, ei ole vaikeaa tietää, että hän on todella uudestisyntynyt. Luther tiesi päivän ja hetken, milloin hän oli uudestisyntynyt. Mutta sille, joka ei ole uudestisyntynyt, on mahdotonta tietää, onko hän uudestisyntynyt. Suruton ihminen ei tiedä mitään uudestisyntymisestä. Sillä, joka on aikansa ollut herännyt ja on seissyt ahtaan portin takana, ei ole kokemusta uudestisyntymisestä. Joka on

tuntenut armonmerkin, ei voi sanoa varmuudella, onko hän uudestisyntynyt vai ei, sellainen ei tiedä mitään enempää kuin on todellisuudessa kokenut. Ensimmäiset armonmerkit ovat kuitenkin pettäneet monen luulemaan niitä todisteiksi uudestisyntymisestä. Opetuslapset eivät uudestisyntyneet pääsiäispäivänä, vaikka he saivat Vapahtajan ylösnousemisen takia kokea taivaallisen ilon esimakua, sillä vielä jälkepäin maailma oli heillä mielessä ja messiaanisen valtakunnan maallinen ihanuus heräsi taas heidän sydämissään, kun he kysyivät: Herra, tälläkö ajalla sinä rakennat Israelille valtakunnan. Vasta helluntaipäivän jälkeen heidät irrotettiin maailmasta.

1557. Siitä näet, miten hirvittävän vaikeata on ihmiselle erota maailmasta. Älä koskaan kuvittele olevasi uudestisyntynyt ennen kuin tunnet olevasi irrotettu maailmasta. Olkoon sinulla mitä kokemuksia tahansa, jos tunnet olevasi kiinni maailmassa etkä edes ajoittain tunne olevasi irrotettu maailmasta, on sinun epäiltävä autuuttasi. Armonmerkkien ja Pyhän Hengen todistuksen lapseudesta on uusiuduttava, muutoin elävä usko muuttuu kuolleeksi uskoksi, mikä kohtaa silloin, kun omatunto ei ole valvova. Elävä usko koostuu korkeista taivaallisista tunteista, jotka tunnetaan sydämessä, eikä näitä tunteita voida sanoilla kuvata, niitä ei voida määritellä, koska ymmärrys ei voi tarkata tunteita eikä saattaa niitä käsitteelliseen selkeyteen. Katso lukua BB. Näin ollen uskontoa ei voi määritellä, vaikka apostoli Paavali on yrittänyt määritellä uskoa samoin kuin useimmat teologit ovat yrittäneet määritellä uskontoa sen heille kuitenkin onnistumatta, koska heidän määrittelynsä ovat hyvin erilaisia. Teologitkin ovat näin yrittäneet määritellä uskoa, mutta heidän määrittelynsä ovat hyvin erilaisia. Kuinka olisikaan mahdollista määritellä uskoa, joka on elävä tunne, passio, kun ei edes luonnollista rakkautta ole pystytty määrittelemään, ei myöskään surua tai pelkoa, joista passioista ei voida sanoa muuta kuin että ne ovat tunteita. Näin ollen kaikkeen rakkauden toimintaan sisältyy mystiikkaa, jota vain rakastuneet kykenevät käsittämään ja hekin sydämellään, eivät ymmärryksellä. Luku DD.

1558. Sama on uskonnon ja kaiken siihen kuuluvan laita, jumalanpelon, rakkauden, synninsurun, uskon uudestisyntymisen jne. Niitä ei voida määritellä eikä tehdä käsitteellisesti selväksi sellaiselle, joka ei ole itse niitä kokenut. Jos siis kysyt minulta, mitä on usko, mitä rakkaus on, minun on tunnustettava tietämättömyyteni ja sanottava, etten tiedä. Sinun on itse se koettava. Kaikki, mitä kutsumme kristinopin tiedoksi, on vain tyhjää ulkoläksyä ilman sisältöä, niin kauan kuin aate itse ei ole tullut todellisuudeksi sydämessä. Vain sillä on todellista kristillisyyden tietoa, jolla on todellisia kokemuksia tietonsa perusteena. Siksi lukijat valittavat uusissa kirjoissa olevan väärää oppia, koska niissä on monta heidän kokemustensa kanssa ristiriidassa olevaa lausetta. Kun perkelekin pystyy käyttämään raamatunlauseita todistaakseen oppiaan, Matt. 4:6, myös rationalistit nykyisin todistavat oppiansa raamatunlauseilla samoin kuin paavilaisetkin tekevät. Mikä siis estäisi uusien kirjojen tekijöitä todistamasta oppiaan raamatunlauseilla, vaikka nuo lauseet eivät aina osoittaisikaan totuutta raamatunkohdan sisällöstä.

1559. Nykyaikaiset raamatun selittäjät eivät ole yhtä mieltä Lutherin kanssa eivätkä keskenäänkään raamatun selityksissään; Augustinus ja Luther esim. väittävät, että Room. 7 sisältää kristityn kokemuksia alusta loppuun saakka; Fjellstedt väittää Room. 7:ssä kuvattavan lain alaisen ihmisen tilaa aina 16. jakeeseen saakka; Gerlach taas väittää lainalaista tilaa kuvattavan aina 24. jakeeseen asti. Kuka sitten on oikeassa? Miksi Lutherin mielipide ei kelvannut? Siksi, että noilla toisilla herroilla oli kuollut usko, he eivät olleet kokeneet samaa kuin Paavali eivätkä samaa kuin Luther. On totta, ettei kristitty saa perustua auktoriteettiuskon varaan, ts. uskoa vain sitä, mitä toiset ovat uskoneet, vaan kristityllä tulee itsellään olla usko. Hän ei saa vain luottaa toisten uskoon, vaan hänellä tulee itsellään olla autuaaksitekevä usko. Mutta mitä tulee Jumalan sanan oikeaan ymmärrykseen, katson Augustinuksella ja Lutherilla olleen selkeämmän armon järjestyksen näkemyksen kuin kenelläkään uusista raamatun selittäjistä ja siksi minun on ymmärrettävä Room. 7 samalla tavoin kuin Augustinus ja Luther sen ymmärsivät, ja

tämä nimenomaan siksi, että olin ymmärtänyt Room. 7 tällä tavoin jo ennen kuin tunsin Augustinuksen tai Lutherin selityksiä.

NNN. Armonvälineistä

1560. Jos uskonto ja kaikki siihen kuuluva on suuri salaisuus, ovat myöskin armonvälineet hyvin mystisiä. Väitetään, että ympärileikkaus olisi edistänyt hedelmällisyyttä ja että se olisi ollut oikea syy Israelin lasten nopeaan lisääntymiseen Egyptissä. Tosin voitaisiin kuvitella, että esinahka estäisi siemenen esteetöntä kulkua. Hengellisessä mielessä kuitenkin ulkonainen ympärileikkaus kuvaa sydämen ympärileikkausta eli sydänten lihatauluihin kirjoitettua lakia, ts. tuskaa ja ahdistusta taikka totista katumusta, jota vastasi opetuslasten hengellinen murhe Kristuksen kuoleman jälkeen, minkä murheen tarkoituksena oli valmistaa heidän sydämiään ottamaan vastaan hengellinen ilo. Niin kuin luonnollinen ympärileikkaus edistäisi aistillista rakkautta, niin hengellinen ympärileikkaus edistäisi rakkautta Jumalaan, 5. Moos. 30: 6.

1561. Ympärileikkattu otettiin Jumalan armoliitossa Jumalan seurakunnan jäseneksi sillä ehdolla, että sydämen ympärileikkauskin tapahtuisi. Ympärileikkaus ei näin ollen ole mikään opus operatum eli sellainen Jumalan teko, joka tekisi ihmisen autuaaksi ilman ihmisen puolelta tapahtuvaa vastinetta. Ilman sydämen ympärileikkausta ts. ilman totista katumusta ja elävää uskoa ei kukaan voi saada syntien anteeksisaamista eikä tulla sovitetuksi Jumalan kanssa. Kuolleen uskon kannattajat taas perustivat autuutensa ulkonaiseen ympärileikkaukseen ja niihin armolupauksiin, joita Jumala oli antanut Aabrahamille: Meillä on isänä Aabraham. He luottivat Aabrahamin kristillisyyteen, mutta nyt sanottiin: Jos te olisitte Aabrahamin lapsia, niin te tekisitte Aabrahamin tekoja. Apostoli Paavali osoittaa Room. 3:9, ettei juutalaisilla ole muuta etuutta pakanoihin nähden kuin parempi tieto Jumalasta (2. jae), jonka ilmoitus oli heille antanut. Tuo tieto Jumalasta vaikutti kuitenkin vain

omaavanhurskautta. Ympärileikkaus vaikutti vain väärää Jumalan armoon turvautumista.

1562. Pääsiäislammas oli muiden Vanhan testamentin uhrien tavoin tulevaisen kuva. Kuitenkin juuri se on selittämätöntä, että Jumala vaatii veriuhreja. Kun Vanhan testamentin pääasiallinen jumalanpalvelus oli kansan syntien sovittamiseksi tarkoitettuja esikuvallisia uhreja, voitaisiin tietysti vähätellen kysyä, onko Jumala sellainen tyranni, ettei häntä voida sovittaa muulla kuin verellä. Vapaa-ajattelijat väittäessään, ettei Kristuksen kärsiminen ja kuolema voinut olla mikään sovitushri meidän syntiemme edestä, vaan että se oli vain hänen oppinsa totuuden vahvistus, pitävät sovitushria yleensä sovellutuksena juutalaisesta uhriopista, minkä nämä taas olivat lainanneet pakanoilta, jotka kuvittelivat, ettei Jumalaa voi lepyttää muulla kuin verisillä uhreilla. Koko tämä uhrioppi, joka on kristinuskon ydin, on suuri salaisuus järjelle, joka ei voi kuvitella Jumalaa verenhimoiseksi tyranniksi, joka leppyisi vain verestä. Olemme kuitenkin jo edellä osoittaneet (HHH.), että sovitus on psyykkinen tapahtuma.

1563. Kaste ei ole niin mystinen kuin ehtoollinen. Ainakin elävässä luonnossa on esimerkkejä siitä, miten vastasyntyneen puhdistaminen on yleinen luonnonlaki. Koirat, naudat, lampaat, porot, hirvet, kauriit ym. nuolevat vastasyntyneitä perillisiään, ja tämä puhdistus lisää äitiyden tunnetta siinä määrin, että ellei äiti saa nuolla vasikkaansa, tämä jää sille vieraaksi eikä se hoida tätä, ei osoita tälle hellyyttä jne. Tällä eläinten tarpeella puhdistaa sikiöitään on syvä psyykkinen merkitys. Ihmisäiti ei ota lasta mielellään rinnalleen, ennenkuin lapsi on pesty. Miksei hän halua ottaa pesemätöntä lasta rinnalleen? Siksi, että hänellä on tunne lapsen selittämättömästä puhdistuksen tarpeesta ennenkuin tämä saa tulla äitinsä tykö.

1564. Tämä puhdistus on luonteeltaan psyykkinen, siihen sisältyy vanhimman puolelta sydämen tarve. Kun ihminen on samassa suhteessa Luojaansa kuin lapsi vanhempiinsa, kasteessa tapahtuva hengellinen

puhdistus sisältää Jumalan puolelta vaatimuksen, psyykkisen tarpeen puhdistaa eli pestä lastaan uuden syntymisen pesossa. Mutta kaikki lapset ovat haluttomia pestäviksi, koska se on heille vastenmielistä. Pietari ei halunnut tulla pestäväksi, kun hän tunsi itsensä arvottomaksi. Kuinka moni täysikasvuinen ihminen mahtaisi nyt antaa Johanneksen kastaa itsensä tai Vapahtajan pestä jalkansa? Ehkä sitten, jos siihen liittyisi ajallisia etuja. Vain uudestikastajat antavat kastaa itsensä täysikasvuisina. Mutta sellainen uudestikastaminen ei ketään auta, ellei ihminen tule kastetuksi Pyhällä Hengellä ja tulella.

1565. Kaikki apostolit vaativat kastettavilta uskoa. Vuoden 1811 käsikirjan tekijät ovat kuitenkin käsittäneet, ettei lapsella ole mitään uskoa, koska he kohdistavat kysymyksen tulevaisuuteen. Lapsi, haluatko tulla tähän uskoon kastetuksi? Mutta kun Vapahtajamme opin mukaan lapsilla on todellinen usko, kysymyksen pitäisi kuulua: lapsi, tahdotko tässä uskossasi tulla kastetuksi? Tähän ei kuulu rakkauden lupaus.

1566. Moni on väittänyt, että perkeleestä luopuminen ja rakkauden lupaus päätyvät samaan, ts. että on yhtä mahdotonta täyttää kumpi tahansa. Se ei kuitenkaan ole totta. Rakkauden lupaus näet edellyttää tahdon positiivista vapautta persoonallisuuden molemmilla alueilla — orgaanisen elämän ja hermoelämän —, mutta perkeleestä luopuminen — jos se käsitetään niinkuin kolmella ensi vuosisadalla käsitettiin — edellyttää vain orgaanisen elämän alalla olevaa negatiivista vapautta. Kristitty ei voi sanoa, ettei hänellä ole mitään tekemistä perkeleen kanssa. Vain omanvanhurskauden palvelija ja armonvaras voi sanoa, ettei hänellä ole mitään tekemistä perkeleen kanssa. Luther, joka usein tunsi kiusauksia ja saatanan hyökkäyksiä, ei voinut sanoa niin. Niin kauan näet kuin kristityllä on valvova omatunto ja itsensä tunto, hänen on oltava päivittäisessä taistelussa perkelettä, maailmaa ja omaa lihaa vastaan.

1567. Eksorkismi ei voi siis sisältää sellaista perkeleestä luopumista, että kristitty voisi sanoa, ettei hänellä ole enää mitään tekemistä perkeleen

kanssa. Alkuajan kristillisyyden aikana kastettavan tuli luvata pidättäytyvänsä epäjumalain palveluksesta ja kaikista pakanallisista paheista, jotka silloin olivat tavallisia pakanoiden keskuudessa. Tämän lupauksen pitäisi nyt kuulua: lupaatko Jumalan armon avulla pidättyä kaikista tahallisista synneistä? Vastaus: tahdon. Tämän lupauksen pitäminen edellyttää positiivista vapautta vain hermoelämän alalla, mikä vapaus ihmisellä vielä on; mutta jos hän lupaa rakastaa Jumalaa yli kaiken, hän lupaa enemmän kuin voi pitää, sillä sellaisen lupauksen pitäminen edellyttää positiivista vapautta orgaanisen elämän alalla. Ihminen ei pysty tahtonsa voimalla herättämään mitään rakkautta sydämessään, ei edes luonnollinen rakkaus ole tahdosta riippuvainen.

1568. Näin ollen oli suuri psykologian virhe panna eksorkismin tilalle kastekaavaan (v. 1811) rakkauden lupaus. Ei aivan aiheetta sanota, että tämän käsikirjan mukaan ihminen kastetaan Moosekseen eli lain täydelliseen pitämiseen, mikä kuitenkin sekä vanhan että uuden katekismuksen mukaan on mahdotonta. Viattomuuden tilassa lienee rakkaus ollut ihmisen subjektiivinen autuuden perustus, mutta nykyisessä ihmisen turmeluksen tilassa on ihmiselle täysin mahdotonta täyttää rakkauden käskyä. Rakkauden lupaus ei näet tule pidetyksi vain hyvällä tahdolla. Jumala ei näet katso tahtoon, vaan sydämeen, vaikka muutamat kirjoittajat väittävät, että Jumala katsoo hyvään tahtoon. Siitä tulee vain valhetta. Vaikka sinulla olisi enkelin tahto, on sinun tiedettävä, ettei tahdossa ole rakkautta, vaan rakkaus on sydämessä, ja sydämeesi sinulla ei ole mitään valtaa. Siksi apostoli sanoo: tahto minulla on, mutta voimaa hyvän tekemiseen ei.

1569. Miksi sitten kaikki profeetat ja apostolit vaativat rakkautta? Siksi, että rakkaus on lain täyttämys. Mutta luterilaisessa kirkossa on jo kauan sitten osoitettu, ettei ihminen pysty täyttämään lakia täydelleen, koska laki on hengellinen, mutta minä olen lihallinen, synnin alle myyty. Jumalan laki vaatii sydämen täydellistä kuuliaisuutta ja puhtautta. Onhan selvää, että jos ihminen pystyisi täyttämään lain summan, hän pystyisi

myös täyttämään koko lain. Se on kuitenkin nyt mahdotonta. Sitä paitsi on ristiriitaista ensiksi olettaa rakkauden käsky mahdolliseksi täyttää, mikä on samaa kuin lain täyttäminen, ja sitten väittää, ettei ihminen pysty täyttämään lakia. Tässä mielessä olisi oletettava jompikumpi, joko kyky täyttää laki rakkauden kautta tai kyvyttömyys täyttää laki rakkauden kautta. Muuten rakkaus kielletään synnintunnuksessakin, kun sanotaan: en ole rakastanut sinua yli kaiken.

1570. Kysymys lapsikasteesta ei tulisi minkään erimielisyyden tai skisman kohteeksi kristillisessä kirkossa, jos tämän kirkon helmassa olisi pelkästään totisia kristittyjä. Mutta kun tässä kirkossa holhotaan ei vain armonvarkaita ja omavanhurskaita, vaan myös kastettuja pakanoita, vapaa-ajatteliijoita ja rationalisteja, ei ole ihme, että sivuseikasta tehdään pääasia. Baptistit ja kirkon prelaatit ovat tehneet pääasiaksi sen, mikä ei kuulu autuuden perustukseen. En epäile, etteikö baptistien joukossa olisi enemmän totisia kristittyjä kuin valtiokirkossa, sillä valtiokirkon kristillisuus asuu enimmäkseen peruukissa, jota vastoin baptisteilla on todellista armon järjestyksen kokemusta, ja he tarkoittavat kristillisyydellään täyttä totta.

1571. Kun ei ole todistettavissa, että lapsia olisi kastettu ensimmäisessä kristityssä seurakunnassa, on selvää, etteivät ensimmäiset kristityt panneet lapsikasteelle niin paljoa painoa kuin nykyaikana pannaan. Pidän puolestani kuitenkin viisaimpana, että ne, jotka epäilevät kastamattomien lasten autuutta, tekevät viisaimmin antaessaan kastaa lapsensa ja tällä tavoin hälventävät epäilyksensä. Siitä lähtien kun Augustinus esitti opin, etteivät kastamattomat lapset tule autuaiksi, on kristillisessä kirkossa ollut epäilyä heidän autuudestaan. Kasteessa tämä epäily saadaan väistymään. Juuri äidin sydän tuntee tämän puhdistuksen tarpeen. Äidit, jotka toivat lapsiaan Jeesuksen luo, tunsivat tämän siunauksen tarvetta lapsilleen; he olivat saaneet Vapahtajan opista ja ihmeistä sen vakaumuksen, että Jeesus oli Jumalan Poika. He uskoivat täysin ja vakaasti, että jos Jumalan Poika siunaa heidän lapsensa, nämä

ovat siunattuja. Juuri tätä äidin sydämen hengellistä tarvetta on kasteessa tyydytettävä. On näet tapahtunut, että äidit, joiden laiminlyöntien takia lapsi on kuollut kastamatta, ovat saaneet siitä omantunnon vaivoja.

1572. Jokaisen, joka tuntee turmeltuneen luontonsa, on tunnustettava Daavidin kanssa, että hän on synnissä siinnyt ja syntynyt syntisestä siemenestä. Tämä syntinen siemen ei suinkaan ole synnitöntä pyhän edessä, vaikka syntinen taipumus ei ole vielä ehtinyt kehittyä. Kaikki lapset ovat siten luonnostaan vihan lapsia. Ei auta, että järki tässä riitelee luonnon yleistä lakia vastaan. Jos kastamattomat lapset siis tulevat autuaiksi, eivät he tule autuaiksi viattomuutensa tähden, vaan sen tähden, että he uskovat Kristukseen. Joka löytää suden pesän, hän ei tapa vain emosutta vaan myös sokeat sudenpentut. Miksi hän rankaisee suden pentuja, jotka ovat vielä syyttömiä? Siksi, että ne ovat vahingollista siementä, julman petoeläimen sukua, joka on hävitettävä.

Huomautus: Kun lapsikastekysymystä käsiteltiin pappissäädystä valtiopäivillä 1850-luvulla, muutamat papit olivat väittäneet kasteen syyksi sen, että lapsetkin ovat luonnon yleisen lain, syntisyyden alaisia. Muuan tietty herrasmies, joka luki pappien mietinnön sanomalehdestä, katseli väliin vastasyntynyttä, vielä kastamatonta lastaan ja lausui: »Mahdotonta, että tämä lapsi olisi syntinen». Tässä ymmärrys joutui kiipeliin, sillä mies ei tuntenut sitä korkeampaa näkökohtaa, josta koko ihmissukua on katseltava yhtenä ainoana syntisenä massana, missä ei ole ainutta poikkeusta. Syntistä taipumusta, jota varsinaisessa mielessä kutsutaan perisyntiksi, ei puutu kohdussa olevalta lapselta, vielä vähemmän vastasyntyneiltä. Sen tunnustavat jopa rationalistitkin, esim. Martensen. Sanomme lasten olevan viattomia, ei sen tähden, että he olisivat synnittömiä, vaan siksi, että he eivät ole vielä tehneet mitään tahallista syntiä.

1573. Vaikeampaa on järjen käsittää, miten pikku lapset voivat uskoa Kristukseen. Täysikasvuisenkin ihmisen usko on jo suuri salaisuus. On

kyllä helposti ymmärrettävissä, miten kuollut usko syntyy, olipa sen perusteena sitten omavanhurskaus, joka sanoo: »En ole mitään pahaa tehnyt, minulla ei ole mitään syntiä omallatunnollani. Minulla ei ole perkeleen kanssa mitään tekemistä. Kun teen kaikille oikein, ei Jumala voi minua tuomita, minun omatuntoni ei syytä minua, siksi Jumala ei voi minua tuomita» — tai olipa kuolleen uskon perustana luottamus armolupauksiin, jotka suruton joukko omistaa itselleen ilman katumusta, ilman parannusta, ilman sydämen havaittavaa muutosta, ilman tietoa uudesta syntymisestä, sovituksista ja vanhurskauttamisesta, josta armon varkaalla ei ole mitään sanomista, kun hän ei ole kokenut mitään havaittavaa mielenmuutosta eikä kokenut mitään vastaavaa sydämen muutosta. Tätä kutsutaan vääräksi luottamukseksi Jumalan armoon, kuolleeksi, ilman subjektiivista pohjaa olevaksi uskoksi.

1574. Elävä usko, joka muodostuu elävistä tunteista, on aivan käsittämätön sille, joka ei ole mitään sellaista tuntenut, kokenut eikä havainnut. Sellainen henkilökohtainen usko, fides subjektiva, on itsessään käsittämätön, kun järki ei pysty määräämään tunteita eikä saa niitä käsitteelliseen selvyyteen, kpl BB. Voidaan kyllä käsittää, että lapsilla on luonnollisia tunteita kuten nälkää, janoa, kivun tunnetta, lämmön ja kylmän tunnetta. Mutta onko heillä myös jonkinlaisia hengellisiä tunteita? Se tuntuu aivan käsittämättömältä. Voimme aavistaa heillä olevan viattomia tunteita, varmuudella voimme väittää, ettei heillä ole epäjaloja eikä epämoraalisia tunteita, niinkuin vihaa, kateutta, kunnianhimoa tms. Mutta heillä on tähän taipumus, ja tämä taipumus on itse perisynti. Kun lapsetkin ovat siis luonnostaan vihan lapsia, eivät he tule autuaiksi omasta ansiostaan. Mutta kun heillä on usko Kristukseen, vaikkakin meille käsittämättömällä tavalla, eivät he ole tuomion alaisia, ja kun seurakunnalla on valta antaa syntejä anteeksi, on heidät kasteessa otettava seurakunnan yhteyteen ja näin nimenomaan van-hempien, kummien ja seurakunnan itsensä tähden, kun nämä epäilevät kastamattoman lapsen autuutta. Mutta jos he eivät epäilisi, he voisivat pitää lapsensa kastamatta siihen asti kun he alkaisivat epäillä,

tuleeko kuuden, seitsemän vuoden vanha lapsi autuaaksi kastamattomana.

1575. Ruotsin n.s. separatistit tahtovat kastaa lapsensa vanhan käsikirjan mukaan, mutta papisto ei millään voi siihen myöntyä. Mikä mahtanee olla syy tähän tunnettomaan vastustukseen? Tämä itsepäinen vastustus ei voine perustua epäilyyn niiden lasten autuudesta, jotka kastetaan vanhan käsikirjan mukaan. Ei, papiston itsepäinen vastustus ei voi perustua mihinkään epäilyyn lapsen autuudesta, vaan valtiokirkon jesuiittamaiseen pakko-oppiin, jonka mukaan kaikkien omattunnot on pakotettava ottamaan käyttöön sama järjestys, minkä valtiokirkko hyväksyi 1811. Mitään järkevää perustaa ei ole tällä pakkojärjestelmällä, millä Ruotsin valtiokirkko on vetänyt päälleen ja koko maan ylle kaikkien ulkomaisten uskonpuutien paheksumisen, katsottiinpa suvaitsemattomuutta sitten poliittiselta tai uskonnolliselta näkökannalta. Historia on täysin vääjäämättömästi osoittanut suvaitsemattomuuden olleen vahingollista valtiolle. Kristillisyyttä ei ole koskaan edistetty väkivalloin eikä omantunnon pakolla, vaan ainoastaan vakaumuksen tietä. Valtio-kirkko ei ole koskaan voinut osoittaa vanhojen kirjojen sisältäneen väärää oppia. Päinvastoin uusimman käsikirjan tekijät ovat huomanneet olevan aiheellista oikaista muutamia dogmaattisia erehdyksiä vuoden 1811, käsikirjassa.

1576. Ovatko uusimman käsikirjan tekijät sitten todella havainneet, että v. 1811 käsikirja sisältää ei ainoastaan järjestelmän epäjohdonmukaisuutta vaan myös dogmaattisia erehdyksiä? Vai ovatko he tehneet nämä muutokset vain lukijaisten takia? Tämän toimenpiteen vaikuttimia on vaikea arvata. Mutta separatisteja ei voiteta valtiokirkon eräänlaisella ulkokullailulla, vaan separatistit vaativat, että pappien pitäisi kääntyä ja tulla uudestisyntyneiksi. Onko tuo vaatimus aiheeton? Uudestisyntyminen merkitsee paljon enemmän kuin vain käsikirjan uudistamista. Erään kirkon prelaatin on kuultu sanovan valtiopäivillä, että kirkollakin, ts. papeilla on omatunto, jota lukijat eivät saa painostaa.

Mutta tällainen sofismi ei päde historian tuomioistuimen edessä, sillä koskaan ei ole voitu todistaa lukijain tahtovan painostaa pappien omiatuntoja maallisella lailla, mutta historia kyllä todistaa, että sekä konventikkeliplakaatti että uudet kirjat ovat syntyneet pappissäädyn taholta ja että suvaitsemattomuuden sisin juuri on pappien fanaattisuudessa, sen historia kyllä todistaa. Historian puolueeton tuomio tulee poltinmerkillä merkitsemään tuon fanaattisen lahkon, joka alituisesti näyttää lohikäärmeenhampaitaan kaikille uskonnollisille liikkeille ja historian puolueeton tuomio tulee heidän omaksi omantunnontuomiokseen, kun silmät kerran avautuvat iankaikkisuudessa.

1577. Meidän on kerta kaikkiaan sanottava, ettei kaste ole eikä ole koskaan ollut opus operatum, sellainen toimitus, joka vaikuttaisi kastettavan mielentilasta riippumatta jotain autuutta. Apostolit eivät kastaneet ketään, kellä ei jo etukäteen olisi ollut autuaaksitekevää uskoa. »Jos uskot kaikesta sydäimestäsi», Filippus sanoi kamaripalvelijalle* [* Jae puuttuu uudesta raamatun käännöksestä. — Suom. huom.] Miksi Ruotsin papit sitten tahtovat kastaa väkisin lapset, vaikka heillä yleensä on se käsitys, ettei lapsella ole mitään uskoa ennen kastetta, vaan vasta sen jälkeen. Niinkuin koko maailma lukee ihmetellen, että suvaitsemattomuus on Ruotsissa suurempi kuin paavikunnassa, ei vähemmän huomiota herätä se tieto, että Ruotsissa kastetaan pakanoita väkiväkällä. Tämä tapa käännättää pakanoita kristinuskoon oli vallalla kuningas Eerikki Pyhän aikana, jolloin paavikunta oli kukoistuksessaan, mutta 19. vuosisadan valistuneena aikana ei sellaista pitäisi tapahtua luterilaisuudessa. Ettei vain tämän käännättämisen ja käännännäisten tekemisen takana olisi valtiokirkon käsitys siitä, että kaste sellaisenaan vaikuttaa autuutta.

1578. Kaiken sen summa, mitä nyt on sanottu kasteesta, voidaan sisällyttää seuraaviin lauseisiin: 1. Kaikki lapset ovat luonnostaan vihan lapsia. 2. Lapsilla on usko Kristukseen. 3. Kastetta ei voida siis heiltä

kieltää. 4. Jos lapset kuolevat kastamattomina heidän vanhempiansa laiminlyönnin vuoksi, ei lapsia sentakia tuomita. Mutta vastuu kohtaa vanhempia, kun he halveksivat armonvälineitä, johtuipa tämä halveksunta sitten armonvälineiden oikean käyttämisen tietämättömyydestä tai vihasta kastajaa kohtaan. 5. Sillä, että papit tahi valtiokirkko eivät tahdo sallia lukijain kastavan lapsiaan vanhan käsikirjan mukaan, ei ole mitään pätevää perustetta Jumalan sanassa eikä järjessä. 6. Kaste sen paremmin kuin ehtoollinenkaan ei ole opus operatum, ts. autuaaksitekevä ilman kastettavan uskoa.

Huomautus: Schmid sanoo ruotsalaisen käännöksen sivulla 356, että kaste on pätevä uskoipa kastettava tai ei. Tämä pätevyys ei voi kuitenkaan merkitä muuta kuin että kaste on tapahtunut Jumalan hengen ohjeiden mukaan.

Huomautus 2: Jolla on ollut usko ennen kastetta, hän on saanut syntien anteeksiantamuksen. Kaste on vain sen vahvistus.

Huomautus 3: Kaste pelastaa synnistä ja (iankaikkisesta) kuolemasta, mutta sillä ehdolla, että vanha ihminen jokapäiväisessä parannuksessa ja katumuksessa kuoletetaan, Luther. Epäuskoisilta puuttuu juuri tämä ehto.

Huomautus 4: On aivan käsittämätöntä, että Schmid vastoin Vapahtajan nimenomaista sanaa väittää, ettei lapsilla ole uskoa, vaikka Lutherkin on edellyttänyt, että lapsilla on usko. Kuitenkin Schmid edellyttää, että lapsilla on Pyhä Henki. Miten lapsilla voi olla Pyhä Henki, ellei heillä ole uskoa? Huomaa opin lapsen uskosta sotivan teologien järkeä vastaan, koska se käy yli heidän ymmärryksensä. Ettei vain sama oppi sotisi myös baptistien järkeä vastaan.

1579. Kuuluissa sakramenttiriita perustuu myös teologien järkeen, koska sen pohjana ovat pelkät metafysiset viisastelut. Jos näet teologit olisivat vanginneet järjen uskon kuuliaisuuteen, Lutherin tavoin, ei mitään

sakramenttiriitaa olisi syntynyt. Sakramenttiriidassa selviteltiin kysymystä esse ja non esse mitä perusteellisimmin saamatta siihen kuitenkaan ratkaisua. Siihen aikaan metafysiikka oli ontologiaa, mikä teki kysymyksen yhä monimutkaisemmaksi, koska siinä esiintyivät hienot määritelmät eksistentia, essentia ja substantia, joita määreitä sovitettiin ei vain Kristuksen ruumiiseen vaan myös jumaluuteen. Luther ei ollut niin suuri ajattelija, että hän olisi ajattelun tietä pystynyt todistamaan, että siunattu leipä oli Kristuksen ruumis, ja se lieneekin mahdotonta todistaa ajattelun avulla. Mutta jos tarkastelemme kysymystä psyykkisestä näkökulmasta, se näyttää kokonaan toiselta.

1580. Materialistit väittävät, ettei materia ole ens contingens, joka voi olla ja olla olematta. Materialistien opin mukaan materian pitäisi olla substantista. Spiritualistit taas väittävät, että materia on ens contingens, jolla ei ole mitään tiettyä substanssia, mutta sen sijaan luonnon voimat olisivat materian substanssi ja tämän opin mukaan ihmisruumis ei olisi substanssi vaan akkidenssi, jota vastoin ruumiin voimat muodostaisivat oikean substanssin. Nämä voimat eivät ole vain kaikelle materiaalille kuuluvia voimia, kuten painovoima tms., vaan myös elinvoima, joka on yhdistetty elävään ruumiiseen ja vaikuttaa siinä. Jos tämä panteismiin johtava oppi olisi oikea, saisi kysymys Kristuksen ruumiista ja verestä kokonaan toisen luonteen. Kristuksen ruumiin todellisen olemuksen muodostaisivat silloin ne voimat, jotka ovat Kristuksen ruumiissa ja veressä, ts. Kristuksen ruumiin jumalallinen elinvoima muodostaisi tämän ruumiin todellisen olemuksen.

1581. Nyt ei kumpikaan näistä hypoteeseista ole todistettavissa. Ei voida todistaa, että materia olisi todellinen olemus, ei myöskään, että materian voimat muodostaisivat todellisen olemuksen. Sen täytyy näin ollen riippua itsekunkin subjektiivisesta vakaumuksesta. Meidän on kuitenkin pantava merkille, ettei kumpikaan näistä katsantokannoista ollut johdonmukaisesti edustettuna sakramenttiriidassa. Oli vain käyty kiinni metafysiikkaan tai ontologiaan, pidettiin selvänä, että ei vain materia

ollut olemus, vaan myös henki oli olemus. Kun sitten oli kyse Kristuksen ruumiin läsnäolosta ehtoollisessa, ei ruumiiseen yhtynyt vain eloton materia, vaan myös ruumiiseen yhtynyt henki eli elävä ruumis. Historia ei kerro, oliko se ruumis, joka Kristuksella oli ennen kuolemaansa, ts. hänen kuolevainen ruumiinsa, vai oliko se hänen kuolematon ruumiinsa sellaisena kuin se oli hänen ylösnousemuksensa jälkeen.

1582. Jos jätämme metafysiikan, jonka rikkiviisaudella ei kukaan voi mitään todistaa, ei jää jäljelle mitään muuta kuin usko, jolla ihminen ottaa vastaan sakramentin. Olemme tämän tutkielman alussa osoittaneet, että ihmisellä on sekä objektiivinen että subjektiivinen tajunta ja että nämä tajunnat eivät riipu abstraktiosta niinkuin älyniekan abstraktinen tajunta, vaan objektiivinen ja subjektiivinen tajunta riippuvat eri elimistä. Subjektiivinen tajunta käsittää sydämen tunteet. Elävän uskon elin on sydämessä. Mitä ihminen käsittää uskolla, on todellista, koska se todellistuu (realisoituu) uskon kautta. Kun siis Kristuksen ruumiin ja veren aate realisoituu sydämessä, on aate realisoitunut, ts. kohde ei ole vain pelkkä aate, kuvitelma eikä tyhjä käsite, vaan todellisuutta sydämessä. Tässä ei ole kyse substanssista tai olemuksesta, joka voisi tulla objektiivisen tajunnan kohteeksi. Järjellä käsitämme Kristuksen ruumiin sellaisena, joka on ei vain hengellinen vaan myös ruumiillisesti materiaalinen olemus, jota voi tunnustella sormin. Tosin hän sanoi opetuslapsilleen, ettei hengellä ole lihaa ja luita, niinkuin hänellä; hänellä siis oli lihaa ja luita ylösnousemuksenkin jälkeen. Saattaa olla. Saataisiinko ehtoollisessa sitten tätä ruumiillista lihaa ja verta? Sitä ei kukaan ole uskonut, koska siitä tuli manducatio capernaitica, aistimille karkea kuvitelma.

1583. Mitä sitten on ajateltava Kristuksen ruumiista ja verestä? Onko se lihaa ja luita? Vaiko hengellinen ruumis, josta apostoli puhuu? Teologit väittävät, ettei Kristus tarkoittanut ehtoollista puhuessaan ensi kertaa lihansa syömisestä. Mutta kuinka se on todistettavissa? Kristus itse selittää Joh. 6: 63, että liha ei mitään hyödytä, Henki tekee eläväksi.

Olisiko hän ehtoollista asettaessaan puhunut ruumiistaan eri merkityksessä kuin Joh. 6, jossa hän itse on selittänyt, miten nämä sanat on ymmärrettävä. Hänen uhriksi annettava ruumiinsa on sovitusuhri. Ei tarvitse sanoa, että leipä ja viini merkitsevät sovitusuhria eikä että ne muuttuvat sovitusuhriksi, vaan leipä ja viini ovat ruumiilliselle elämälle samaa kuin Kristuksen antama ruumis ja hänen vuodattamansa veri hengelliselle elämälle. Leipä ja viini siis ovat objektiiviselle tajunnalle samaa kuin Kristuksen ruumis ja veri subjektiiviselle tajunnalle.

1584. Kun tähän lisätään, että Kristuksen ruumiin ja veren aate realisoituu uskovan sydämessä, ei ole tarvis turvautua kuviin eikä vertauksiin, vaan Kristuksen ruumis ja veri on todella läsnä sydämessä. Sillä, jolla ei ole elävää uskoa, Kristuksen ruumis ja veri on peruukissa, se on pelkkä tyhjä käsite ilman vastaavaa tunnetta. Pääasia ehtoollisessa on siis tämä psyykkinen ilmiö, että Kristuksen ruumis ja veri ovat todellisesti läsnä kohta kun niiden aate on realisoitunut uskon kautta sydämessä. Jos näet kuvittelen ottavani vastaan Kristuksen ruumiin ja veren täysin ja lujasti uskoen, mutta en tunne mitään sydämessäni, on kysymys vain kuolleesta uskosta, josta ei mitään iankaikkista elämää seuraa. Mutta jos tunnen ehtoollista nauttiessani tahi heti sen jälkeen iankaikkisen elämän esimakua tahi hengellistä iloa, sovitusuhri on realisoitunut, tullut todellisuudeksi minun sydämessäni. Tässä ei tarvita silloin mitään ontologiaa eikä metafysiikkaa, mikä tekee ehtoollisen aivan käsittämättömäksi. Bezalla oli metafysiikka peruukissa väittäessään, että Kristuksen ruumis oli yhtä kaukana leivästä kuin taivas on maasta. Ontologia erotti nämä ainekset toisistaan.

1585. Leipä on olemus. Kristuksen ruumis toinen olemus, molemmat materiaalisia olemuksia. Kuinka kaksi järjen hyvin erottamaa olemusta voivat olla vain yksi olemus? Vaikka kuviteltaisiinkin, että Kristuksen ruumis on hengellinen olemus, mikä ei kuitenkaan annettujen premissien mukaan ole mahdollista, olisi silti mahdotonta yhdistää näitä molempia substansseja ja sanoa leivän ja Kristuksen ruumiin olevan yhtä ainoaa

olemusta. Yhtä mahdotonta on panna toista toisen tilalle sanoen, että leipä on Kristuksen ruumis ja viini Kristuksen veri. Jos edellytetään sekä materian että hengen substantisuus, asia pysyy yhtä käsittämättömänä. Kristuksen ruumis on silloin materiaallinen substanssi, Kristuksen inhimillinen sielu hengellinen substanssi, hänen jumaluutensa jumalallinen substanssi; Kristuksen persoonassa olisi siis yhdistyneenä kolme eri olemusta. Tullaanko ehtoollisessa osallisiksi kaikista näistä olemuksista? Vai saadaanko ehtoollisessa ottaa vastaan vain Kristuksen ruumiillinen olemus? Kaikki nämä kysymykset voidaan tehdä ontologian avulla eli niin kauan kuin pidetään kiinni vanhasta metafysisestä substanssin käsitteestä. Tarvitsee katsoa vain Petrellin psykologiaa havaitakseen, miten järki kietoutuu vastakohtaisuuksiin ja joutuu lopulta aivan neuvottomaksi, kun on kyse kolmesta eri elämästä, jotka on oltu löytävinään ihmisestä. Petrelli ei ole voinut ratkaista kysymystä kolmesta elämästä, orgaanisesta elämästä, hermoelämästä ja järkiselusta, ovatko ne kolme eri olemusta vai muodostavatko ne yhden olemuksen. Sellaisia mahdottomuuksia seuraa metafysiikasta.

1586 b. Asia muuttuu kokonaan toiseksi, jos jätetään ontologia ja metafysiikka syrjään ja tarkastellaan asiaa psykologian näkökulmasta. Kristuksesta tulee silloin yksi ainoa persoonallisuus, joka on uhrannut itsensä sovitusuhriksi syntiemme edestä. Tätä sovitusuhria ihmisen tulee syödä, ts. omistaa omakseen, tulla siitä osalliseksi, aivan niinkuin pääsiäislammas, joka syötiin, tuli heidän elämäkseen. Niinkuin ruumiillinen pääsiäislammas oli ruumiillisen elämän ravintoa, niin myös hengellinen pääsiäislammas Kristus on uhrattu meidän edestämme ja on oikeana sovitusuhrina ravintoa hengelliselle elämälle. Samoin leipä ja viini ovat ravintoa ruumiilliselle elämälle, mutta elämän leipä (Joh. 6) ja totisen viinipuun hedelmä ovat ravintoa hengelliselle elämälle. Koko raamattu osoittaa, että ruumiillisella on jotain vastaavuutta henkimaailmassa. Paavali puhuu sisäisestä ihmisestä, hengellisestä ruumiista. Johannes puhuu uudesta Jerusalemissa. Tässä ei voida sanoa, että ruumiillinen olisi vain hengellisen kuva. Silloin jouduttaisiin pian

doketismiin, jonka mielestä Kristus on vain näkymättömän Jumalan kuva eikä näkyvä Kristus ole mitään todellisuutta. Meidän on kuitenkin pidettävä aineellisia asioita realisoituneina aatteina; aineelliset asiat ovat todellisia, eivät vain hengellisen kuvia. Ei voida siten sanoa, että ruumis olisi vain sielun kuva tai että Kristuksen inhimillinen luonto olisi vain hänen jumalallisen luontonsa kuva. Ei voida myöskään sanoa, että sielu olisi vain ruumiin kuva, koska sekä sielu että ruumis ovat todellisia. Tämän yleisen lain mukaan dokeettisuus joutuu häviämään sekä ehtoollisesta että Kristuksen persoonasta. Ruumiillinen Kristus ei ole vain hengellisen kuva; ihmisen ruumis ei ole vain hengen kuva, niin ei aineellinen leipäkään ole pelkästään taivaallisen leivän kuva.

1587. Yhtä vähän transsubstantiaatio voi olla oikeaa ehtoollisoppia. Aineellinen leipä ja viini muuttuvat ruumiillisen elämän ravinnoksi, ja kun ne ovat muuttuneet lihaksi ja vereksi ihmisruumiissa, ne eivät enää ole leipää ja viiniä, vaan lihaa ja verta. Tämä on ainoa transsubstantiaatio, muuttuminen, mikä voi tapahtua. Mutta Kristuksen ruumiiksi ja vereksi ne eivät muutu. Järjellä ei voi käsittää, miten leipä ja viini muuttuvat lihaksi ja vereksi ihmisruumiissa. Mutta kun ne muuttuvat ihmisruumiissa lihaksi ja vereksi, eivät ne voi muuttua Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Meidän on siten pidettävä kiinni siitä luterilaisesta näkemyksestä, että siunattu leipä on ruumiilliselle elämälle samaa kuin Kristuksen ruumis hengelliselle elämälle ja että siunattu viini on ruumiilliselle elämälle samaa kuin Kristuksen veri hengelliselle elämälle. Tämä näkemys perustuu siihen, että sekä ruumiillinen että hengellinen ovat todellisia, ne ovat, niinkuin on osoitettu, realisoituja aatteita, jotka ovat olemassa toistensa rinnalla. Leipä ja viini eivät ole ontologisessa eivätkä metafysisessä mielessä Kristuksen ruumista ja verta, mutta psyykkisessä mielessä ne ovat identtisiä, ts. leipä ja viini ovat ruumiillisen elämän ravintoa, Kristuksen ruumis ja veri hengellisen elämän ravintoa. Jos haluttaisiin mennä niin pitkälle metafysiikkaan, että voitaisiin määritellä, ovatko Kristuksen ruumis ja veri materiaalisia vai hengellisiä substansseja, olisi ryömittävä niin syvälle metafysiikan

onkaloihin, ettei sieltä kukaan ehjin nahoin pääse pois. Kohta kun tulee kyse sellaisista asioista, joihin järjen kynnet eivät pysty, järki menettää konseptinsa ja tulee neuvottomaksi jopa luonnollisten asioiden selittämisessäkin. Järki ei ole voinut selittää sikiämistä, elinvoimaa, painovoimaa, sähköisyyttä, ja kun kysymykseen tulee esse ja non esse, esim. onko elämä olemus vaiko ei, järki ei pysty sanomaan siihen niin eikä näin.

1588. Edellä olevissa kappaleissa olemme lähteneet olettamuksesta, ettei elämä ole substanssi, ja näin sen vuoksi, että substanssin ja olemuksen käsite on materiasta abstrahoitu, eikä yksikään fysiologi eikä yksikään filosofi ole pystynyt käsittämään ymmärryksellään, että elämä oli substantiaallinen olemus. Jos nyt ehtoollisessa olisi kyse substanssista ja olemuksesta, ehtoollisoppi tulisi vielä mystisemmäksi kuin se itsessään onkaan. Mutta kuvitelkaamme, että Luther ei ruumiin ja veren nimityksellään tarkoittanut luonnollista lihaa ja verta, jotka kuuluvat materiaan ja ovat ainakin ennen Kristuksen kuolemaa olleet luonnonlakien alaisia. Sananmukaisesti ei ehtoollisessa jaeta Kristuksen kirkastettua ruumista, vaan ruumis, joka teidän edestänne annetaan, ts. hänen kuolevainen ruumiinsa, joka on sovitusuhri maailman syntien edestä. Tämä sovitusuhri on ehtoollisen varsinainen aines. Veri, joka vuodatetaan syntien anteeksiantamiseksi, sisältää itse elämän. Herra uhrasi elämänsä syntisen maailman edestä. Se oli suurin uhri, minkä hän saattoi antaa maailman syntien edestä. Kun tähän vertaa hänen selitystään Joh. 6:63, voi hyvin käsittää, että vuodatetulla verellä tarkoitetaan elämää, jonka hän uhrasi, eikä tämä elämä ole mikään materiaallinen substanssi, mutta silti se ei ole epätodellinen vaan todellinen sovitusuhri maailman syntien edestä. Tämä uhratun elämän aate realisoituu todellisesti uskovain sydämissä, se tunnetaan jollakin tavoin todellisuutena sydämessä. Se ei ole pelkkää kuvittelua, joka asustaa omanvanhurskauden palvelijan ja armonvarkaan peruukissa.

1589. Kaikki vapaa-ajattelijat kieltävät tämän sovitusuhrin. Mitä hyötyä olisi siitä, että ihminen omistaisi itselleen vieraan ansion; jos hän ei pysty täyttämään tarkoitustaan järkevänä ja vapaana oliona, kuinka hän voisi kerskata vieraasta ansiosta, joka ei hänelle kuulu. Jumala ei ole mikään tyranni, joka vaatisi verisiä uhreja. Jos Kristus on kuolemallaan ansainnut jotain ihmiskunnan hyväksi, se on tapahtunut hänen oppinsa vahvistamiseksi, että hän sen avulla voisi vaikuttaa ihmisen vakaumukseen. Kristuksen kuolema ei ole mikään sovitusuhri, vaan esimerkki, joka ansaitsee tulla seuratuksi. Historia kertoo monista pakanoista, jotka ovat uhranneet henkensä vakaumuksensa taikka yhteisen hyvän vuoksi. Näin puhuu rationalisti, jonka autuuden perustuksena on omavanhurskaus. Mutta nämä omanvanhurskauden vastaväitteet sovitusoppia vastaan on jo aiemmin kumottu.

000. Luomisesta ja kaitselmuksesta

1590. Jos luomista tarkastellaan ulkonaisena tapahtumana, saadaan Luoja merkittäviä käsityksiä. Luoja kuvitellaan silloin ruukuntekijäksi, joka tekee savesta erilaisia muotoja. Mutta näin ei varmastikaan ole tapahtunut. Kaikki luominen, mitä luonnossa havaitaan, tapahtuu sisältäpäin, ja sen alku on hyvin huomaamaton. Kaikella nykyään tapahtuvalla luomisella on elämänprisiippinsä, joka on meille käsittämätön metafyyminen voima, alunalkaen istutettu niihin yksilöihin, jotka lähtivät ensimmäisinä Luojan kädestä. Silloin tulee ensimmäiseksi kysymys siitä, millä tavoin ensimmäiset yksilöt syntyivät. Tai millä tavoin syntyivät ensimmäiset monadit. Filosofit, jotka kieltävät materian substantisuuden, väittävät, että sisällä asuva voima on substanssi ja että materia on vain voimankäyry ja johdin. Tämä käsitys täsmää paremmin Jumalan sanan kanssa kuin materialistinen näkemys, joka tekee materiasta substanssin ja materiassa olevasta voimasta akkidenssin. Tämän käsityksen kannattajat kieltävät sielun kuolemattomuuden ja edellyttävät sen sijaan materian ikuisiksi. Tämän näkökannan mukaan

luominen on tapahtunut luonnonvoimien sattumoisen yhteisvaikutuksen tuloksena. Luoja oli sokea luonnonvoima, joka lopulta ihmisessä tuli tajuiseksi. Mutta tällä näkemyksellä Luojusta ei ole riittävää perustaa. Siltä puuttuu täysin principium rationis sufficientis.

1591. Toinen näkökanta olettaa, että aineessa asustava voima muodostaa substanssin. Sitä vastaan on huomautettavaa vain se, että elämällä ei ole substantisuutta siinä mielessä kuin aineella. Jos näin ollen materialle tunnustetaan substantisuus, ei elämällä voi olla substantisuutta. Jos materia on substanssi, elämä ei voi olla substanssi. Mutta jos materia ei ole substanssi, vaan akkidenssi, on elämän tai sisäisen voiman oltava tosi substanssi. Tämä voima on myös ns. elottomassa materiassa, vaikka luonnon yleisiä voimia ei voida kutsua elämäksi sanan varsinaisessa merkityksessä. Painovoima ei ole mitään luovaa voimaa. Mutta voidaan panna kyseenalaiseksi, olisiko mitään painovoimaa olemassa, jos koko aineellinen maailma hävitettäisiin. Tämän kysymyksen ratkaisusta riippuisi, voidaanko ainetta pitää substanssina vaiko aineessa olevaa voimaa.

1592. Sen vain tiedämme, että elinvoima hävittää osittain painovoimaa. Elävä ruumis on aina keveämpi kuin kuollut ruumis. Luomishistoriasta tiedämme, että elinvoima on Luojan antama, mutta ihmisen aineellinen osa on maasta. Luonnonfilosofit taas eivät hyväksy sitä, mitä Mooses kertoo luomisesta, ne tahtovat tehdä Mooseksesta valehtelijan. Ensiksikin he edellyttävät, että maailma on paljon vanhempi kuin mitä Mooses mainitsee. Mutta pitäessään Jumalaa kaikkivaltiaana he eivät kuitenkaan voi todistaa, että Jumala olisi tarvinnut niin pitkän työajan maailman luomisessa. Jumalan kaikkivaltiudesta näet seuraa, että hän olisi voinut tehdä maailman silmänräpäyksessä, kuitenkin hän käytti siihen varmuudella kuusi päivää, joiden luonnonfilosofit sanovat merkitsevän vuosituhansia. Luonnonfilosofit ovat tehneet liian rohkeita johtopäätöksiä niistä jäänteistä, mitä he ovat maasta löytäneet. Jollei anatomi tietäisi etukäteen, kuinka kauan ihminen on tarvinnut aikaa täysin

kehittyäkseen, voisikohan hän määritellä, kuinka pitkässä ajassa sellainen organismi on kehittynyt? Olen sitä mieltä, että anatomi olisi erehtynyt ajan suhteen. Samalla tavoin luonnontutkijat tekevät liian rohkeita päätelmiä luomiskehityksen vaatiman ajan suhteen. Mitä tulee Moosekseen, muutamat vapaa-ajatteliijoista ovat ihmetelleet, mistä Mooses on saanut luomiskertomuksensa.

1593. Niiden, jotka eivät usko Jumalan ilmoitusta, olisi ainakin pitänyt ottaa selvää vanhimpien aikojen traditioista. Ei ole tunnettua, että kirjoitustaitoa olisi ollut Israelin lasten keskuudessa. Ei ole siis luultavaa, että Mooseksella olisi ollut jokin vanha käsikirjoitus. Mutta vanhinten kertomukset taikka vanha traditio oli ollut pohjana Mooseksen vanhimmalle historialle. Aabraham oli kahdeksannessa sukupolvessa Nooasta lähtien. Sen korkean iän ansiosta, mikä ihmisillä vielä silloin oli, perimätieto saattoi siirtyä suhteellisen muuttumattomana Nooalta Aabrahamille. Aabrahamin välityksellä perimätieto saattoi siirtyä Israelin lapsille, varsinkin kun nämä olivat paimentolaiskansaa, joiden historia vielä nykyäänkin koostuu perimätiedosta. Lyhyellä kertomuksella ajasta ennen vedenpaisumusta on niin selvät tradition merkit, ettei sitä voi epäillä. Mutta meidän ei tarvitse luottaa vain traditioon, kun meillä on Jumalan ilmoitus. Itse luomisen historiaa ei voi kutsua traditioksi, koska ensimmäisillä ihmisillä ei voinut olla tietoa siitä, mitä oli tapahtunut ennen heidän luomistaan. Kaikilla kansanheimoilla, jopa lappalaisillakin on perimätieto suuresta tulvasta, joka kävi yli koko maan. Mutta luomisesta ei ole mitään kertomuksia, joilla olisi perimätiedon leima. Mitä muutamilla kansoilla on ollut kerrottavana luomisesta, on mielikuvituksen tuotetta tai järkeilyä. On kuviteltu, miten luomisen olisi pitänyt tapahtua, mutta mikään siitä ei ole todistettavissa.

1594. Kaikki, mitä luonnontutkijat ja muut vapaa-ajattelijat esittävät Moosesta vastaan, on enimmäkseen hölynpölyä. Mitä todistaa, jos nykyään löytää maasta erilaisia jäänteitä, joiden kehittymisen kuvittelee vaatineen vuosituhansia. Joskin planeetat olisivat alkuun olleet kaasua,

joskin maan massa olisi ollut tulipallo, niinkuin sen sisustaa pidetään vieläkin suurena tulivuorena, mitä se todistaisi, kun itse luominen on suuri ihme, joka aivan taittaa niskat järjeltä. Ei ole ainutta kemistiä, joka olisi pystynyt jäljittämään tätä ihmettä pienessäkään mittakaavassa. Egyptin noidat eivät pystyneet luomaan täitäkään, vielä vähemmän he pystyvät luomaan tyhjästä monadia taikka atomia. Onko maailma syntynyt minuutissa tai sadassatuhannessa vuodessa, ei merkitse itse asiassa mitään. Itse ihme on kuitenkin aina jäljellä, ja se on ihmisen matalalta näkökannalta aivan käsittämätöntä. Meidän on uskottava, että maailma on luotu tyhjästä. Mutta kuinka? Kas se pysyy salaisuutena. Syvällisimmätäkään ajattelijat eivät voi käsittää vähintäkään tästä ihmeestä.

1595. Niillä vapaa-ajattelijoiden, jotka väittävät maailman syntyneen sokean luonnonvoiman vaikutuksesta, ei ole väitteelleen mitään järkevää perustetta. On näet aksioma, ettei tyhjästä voi nyhjästä. Mutta toisaalta on myös yleinen ajatuslaki, aksioma, että kaikella on oltava syynsä. Mistä sokea luonnonvoima sitten on tullut? Onko se tullut itsestään? Jos luonnonvoima on jotakin, täytyy sillä olla syynsä. Mutta jos luonnonvoima ei ole mitään, ei se voi myöskään mitään aikaansaada, sillä tyhjästä ei synny mitään. Mutta jos luonnonvoima on jotakin, on sillä oltava syynsä. Tämä on ihmisen näkökannalta katsoen välttämätön ajatuslaki, ettei tyhjästä synny mitään, ja kuitenkin luominen sisältää sen, että tyhjästä syntyy jotakin, ja siinä ihme juuri onkin, että tyhjästä on jotakin syntynyt. Järkeä ei voi päästä sen pitemmälle kuin »ei mitään», ja kuitenkin sofisti voi väittää, että »ei mitään» on kuitenkin jotakin, koska sitä voi ainakin ajatella. Mutta sellainen sofismi johtaa materian ikuisuuteen, sillä jos »ei mitään» on jotakin, täytyy »jonkin» olla ollut ikuisesti ilman alkua ja ilman loppua. Tämä »jokin» oli juuri »ei minkään» vastakohta, kaiken alkusyy. Loogisessa suhteessa ovat »jokin» ja »ei mikään» vastakäsitteitä, joista toinen kumoaa toisen. Metafysiikassa ovat »esse» ja »non esse» vastakäsitteitä, joista toinen kumoaa toisen. Samoin fysiikassa olemus ja ei-olemus ovat

vastakäsitteitä, joista toinen kumoaa toisen. Lause, että tyhjästä ei tule mitään, on aksioma, joka perustuu kaikkien ihmisten kokemukseen.

1596. Luomisen käsitteeseen kuuluu kuitenkin, että Jumala loi taivaan ja maan »ei mistään». On tapahtunut juuri se suuri ihme, jota järki ei voinut pitää mahdollisena. Tämä oli se suurin ihme, mitä koskaan on tapahtunut. Mene nyt tekemään samoin, jos voit. Jos saat aikaan yhden ainoan atomin tyhjästä, olet Jumalaa lähinnä viisaudessa ja voimassa. Mutta kas, etpä voi, ja siksi olet suuri raukka; sinun olisi opittava ottamaan lakki päästäsi Luojaasi edessä ja tunnustettava, ettet pysty mihinkään etkä tiedä mitään. Mitä auttaa mietiskellä luomista, hajoittaa atomeja, monadeja, molekyyliä, entelekeioja jne. voidaksesi näyttää maailmalle verratonta nerouttasi. Ennen pitkää on sinun mentävä iankaikkisuuteen ja sinne sinä joudut kuin sokea pukki, ellet ajoissa hanki itsellesi silmävoidetta. Perkeleellä on paljon enemmän ymmärrystä kuin sinulla, mutta se ei silti pysty luomaan täitäkään, vielä vähemmän ihmistä. On tosin totta, että sokea luonnonvoima luo muotoja ja tulee lopulta tajuiseksi, mutta ei luonnonvoima voi luoda mitään tyhjästä. Mutta luonnonvoima ei ole luonut itseään. Sitäpaitsi sokea luonnonvoimakin on suuri salaisuus, luonnon ihme, jonka näemme joka päivä silmiemme edessä voimatta sanoa, mitä se on.

1597. Luomisen päämäärä on meille yhtä hämärä kuin luominenkin. Tosin oivallamme, että maa on luotu asuttavaksi; kasvit ja eläimet ja metallit on luotu ihmistä varten. Ne täyttävätkin tehtävänsä paremmin kuin ihminen. Mutta mitä varten ihminen luotiin? Mitä hyötyä Luojaalla voi olla ihmisestä? Ihminen ei ole voinut täyttää tarkoitustaan olemassaolollaan: hän on aiheuttanut Luojaalleen murhetta ja häpeää. Luullaanko, ettei Luoja olisi tullut toimeen ilman seuraa vai tarvitseeko hän ihmisten ylistystä? Moni väittää Luojan olevan niin paljon kaiken pilkan ja ylistyksen yläpuolella, ettei hän kärsi kunnian menetystä, ei voiman, kunnian eikä autuuden menetystä, vaikka koko maailma häntä pilkkaisi. Toiset väittävät, ettei Luojaalla voi olla mitään surua lastensa

alennustilasta ja ettei hänen kunniaansa koske lasten yleisessä mielipiteessä tapahtunut alennustila. Jos tämä on totta, jää ihmisen luomisen päämäärä vielä hämärämmäksi, sillä mitä hyötyä olisi luoda olio, joka on hänelle itselleen vieras ja josta hän ei millään tavalla ole kiinnostunut. Ja kun hän on kaiken pilkan ja ylistyksen yläpuolella, ei hän ole voinut luoda häntä kunniakseenkaan. Ylpeä filosofi ei välitä, vaikka katupojat heittävätkin lokaa hänen päälleen. Ihminen ei välitä, vaikka tunturisopulit häntä haukkuvat. Yhdellälailla filosofin mielestä Luoja asettuu kaksijalkaisten tunturisopulien haukun yläpuolelle. Ettei vain tässä ole suuri koira haudattuna? Niin siinäkin väitteessä, ettei lasten alennustila loukkaa Luojan kunniaa. Ettei vain kaikki sellainen johdukin sen fixi idean väärästä tiedosta, että Jumalan viha oli hänen päällään ja että Vapahtaja tuli häntä lepyttämään taikka lauhduttamaan Isän vihaa. Oliko tämä tunne Lutherilla väärä? Luulemme pikemminkin, että filosofien käsitys Jumalasta on väärä. Ja teologit seuraavat heitä.

1598. Emme tiedä, voivatko toisten planeettojen ihmiset paremmin täyttää olemassaolon tarkoitustaan, mutta sen tiedämme varmuudella, että ihminen ei pysty tarkoitustaan täyttämään. Voimme kuvitella, että Luoja haluaisi tehdä ihmisen osalliseksi autuudestaan ja että tämä oli eräs hänen luomisensa tarkoitus. Voimme myös kuvitella, että Luoja haluaa lapsiltaan rakkautta; jos päättelemme inhimillisestä vanhimman sydäimestä Jumalan sydämen vaatimukseen, tiedämme miten pienten lasten viaton rakkaus herättää vanhimman sydämessä suloisen tunteen. Mutta teologit väittävät yleensä, ettei Jumalalle saa omistaa inhimillisiä intohimoja. Kuitenkin ne ominaisuudet, jotka me omistamme Jumalalle, eivät ole muuta kuin inhimillisiä intohimoja, ts. inhimillisiä ominaisuuksia, esim. rakkaus, laupeus, tahto, ymmärrys: mitä tahto ja ymmärrys ovat muuta kuin inhimillisiä ominaisuuksia? Vanhassa Testamentissa puhutaan yleisesti Jumalan vihasta. 1. Moos. 6: 6 puhutaan Jumalan murheelliseksi tulemisesta. Nyt teologit haluavat ottaa häneltä nämä inhimilliset intohimot. Mistä sitten tiedetään, ettei Jumala

voi olla vihainen? Ja mistä tiedetään, ettei Jumala voi tulla murheelliseksi?

1599. Mistä tiedetään, että Jumala on arka kunniastaan? Sekin on inhimillinen ominaisuus, jota vapaa-ajattelija ei voi omistaa jumaluudelle. On todella murheellista, että tietomme Jumalan moraalisesta luonteesta on niin vajavaista, ettemme vielääkään pysty häntä oikein tuntemaan. Siitä kuitenkin riippuu suhteemme häneen. Sillä tämä on iankaikkinen elämä, että he tuntevat Sinut, joka yksin olet totinen Jumala, ja hänet, jonka olet lähettänyt, Jeesuksen Kristuksen.

Jos tahdomme tuntea ihmisen luomisen tarkoituksen, on meidän opittava tuntemaan Jumalan korkeita ominaisuuksia, hänen moraalista luonnettaan. Se näet, että Jumala on ikuinen, kaikkivaltias, kaikkitietävä, kaikkialla oleva merkitsee sellaisia ominaisuuksia, jotka eivät määrittele hänen moraalista luonnettaan. Mutta Jumalan rakkaus, laupeus, vanhurskaus (viha), murhe, pyhyys, hänen inhonsa pahaa kohtaan ovat kaikki sellaisia ominaisuuksia, jotka kuuluvat moraaliseen luonteeseen.

1600. Opilta, että luonto on syntynyt sokean luonnonvoiman vaikutuksesta, mikä ihmisessä on tullut tajuiiseksi, puuttuu kokonaan principium rationis sufficientis, sillä luonnonvoima ei ole ehdottomasti ilman edellytyksiä. Voidaan näet syystä kysyä, mistä luonnonvoima on tullut. Onko se syntynyt itsestään? Järki vaatii, että päättelyssä olisi saavutettava prima causa, jotakin, joka on ehdottomasti edellytyksetön. Luonnonfilosofit eivät ole pystyneet todistamaan, että luonnonvoimat olisivat edellytyksettömiä. Terävimpien ajattelijoiden on täytynyt oivaltaa ja tunnustaa, että luonnon järjestys edellyttää sekä tahtoa että ymmärrystä, sen edellytyksenä on aate, joka on realisoitunut. Platonin anima mundi ei ollut tajuton luonnonvoima.

1601. Muutoin oppi luonnonvoimista johtaa johdonmukaisesti panteismiin, naturalismiin, dualismiin ja fatalismiin. Olemme tosin edelläolevassa tutkielmassa pitäneet panpsykeismia ihmisen aineelliseen

osaan kuuluvana, mutta emme ole hyväksyneet panpneumaattisuutta, joka johtaisi luonnon panteismiin. Olemme myös edellyttäneet materian substantisuuden. Elämän substantisuutta taas ei kukaan ole voinut hyväksyä, koska substanssi ja olemus ovat materialistisia käsitteitä. Mutta kun monet terävät ajattelijat ovat katsoneet, että materia on ens contingens eli jotakin, joka voi olla ja olla olematta, mistä luonnollisesti seuraa, että materiaalilla ei ole substanssia vaan akkidenssi, se tosin hävittää materialismin pimeimmät loukot. Sitä vastoin monet suuret ajattelijat olettavat sekä ruumiin että sielun, ts. materian ja elämän substantisuuden. Myös idealismi pitää aatetta oikeana substanssina, näin ollen emme voi pitää mitään näistä monista todistamattomista hypoteeseista absoluuttisesti tosina. Sitä vastoin meidän on substanssin ja ei-substanssin kysymyksessä seurattava raamatun ilmoitusta, joka ilmaisee meille, että maailma tuhoutuu ja häviää ja että ihmisen ruumis tulee ylösnousemuksessa kuolemattomaksi, elinvoima voi nousta siinä määrin, että se hävittää painovoiman ja muut materian ominaisuudet, niinkuin voi päätellä Kristuksen kirkastetusta ruumiista. Tästä voi myös tehdä sen johtopäätöksen, että materian voimat (ominaisuudet) voivat muuttua.

1602. Mitä tulee kaitsemukseen, tunnustamme Jumalan pitävän huolta luomisteoistaan luomakunnassa sillä tavoin, että hän on pannut materiaan sellaisia voimia, jotka vaikuttavat tiettyjen lakien mukaan. Sellainen luova voima on ihmisessä elinvoima, joka luomisen tapahduttua vaikuttaa ylläpitävänä voimana, niin että ihminen elää hänelle määrätyn ajan tämän hänelle luomisessa uskotun elinvoiman turvin, ellei ihminen itse lyhentäisi elämänsä luonnon järjestyksen vastaisella elämällä, niin että tuskin yhden tuhannesta voi sanoa saavuttaneen täyden ikänsä määrän. Lapsuusvuosien sairaudet aiheutuvat joko äidin kohdussa (perinnölliset viat) tai ovat ymmärtämättömän lastenhoidon seurausta lukuunottamatta tarttuvia tauteja, joita ei voi välttää. Useimmat ihmiset kuolevat yhden ja viiden ikävuoden välillä. 10 ja 20 vuoden välillä useimmat sairaudet aiheutuvat sopimattomasta vaatetuksesta,

vilustumisesta, ylläsituksesta, nainen haluaa pukeutua muodin mukaisesti, väärä kunnianhimo ajaa nuorukaista näyttämään voimaansa ja notkeuttansa. Hän hiostuu ja kylmettyy sen jälkeen. Monesta on tullut vaivainen siksi, että on nuoruusvuosinaan tehnyt liian paljon työtä. Moni nainen on vilustunut tansseissa, ihmisen oma ymmärtämättömyys vie hänet ennenaikaiseen kuolemaan.

1603. Jumalan kaitselmus ei ulotu sellaiseen, vaikka moni kuvittelee, että Jumala pitää huolta kaikesta. Kun ihminen ymmärtämättömyydessään tai himojaan tyydyttääkseen antaa jäsenensä saatanan palvelukseen, sanotaan: »Jumala sen salli, se oli minun kohtaloni.» Sellaisen olisit kuitenkin voinut välttää, jos olisit Jumalan hengen antanut johdattaa itseäsi nuoresta pitäen. Ellet olisi turmellut terveyttäsi luonnottomalla ja nurinkurisella elämällä, olisit voinut pysyä terveenä. Voidaan sanoa, että kovin harvat ihmiset antavat Jumalan hengen itseään johtaa ja siksi myös kovin harvat ihmiset voivat luottaa Jumalan sallimukseen.

1604. Mikä sitten johtaa ja hallitsee maailmaa? Kaikki köyhät sanovat: »Jumala ei ole tehnyt kaikkia ihmisiä rikkaiksi.» Mistä sen tiedät? Kun Jumala on antanut sinulle terveen järjen ja terveen ruumiin, on siinä rikkautta kylliksi. Jos käytät oikein ruumiin ja sielun voimiasi nuoruudesta pitäen, et tule köyhäksi. Jumala ei ole tehnyt toisista ihmisistä köyhiä ja toisista rikkaita, vaan pikemminkin voi sanoa, että perkele on tehnyt toisista ihmisistä köyhiä juopottelun ja siveettömyyden avulla. Tyydyttääkseen huoruuden haluaan naivat useimmat rahvaasta tyhjämpäiten [sv. på ingenting], ja siitä on köyhyys seurauksena. Toisia mammonan palvoja perkele on tehnyt rikkaiksi krouvin pidolla, koronkiskomisella ja häpeällisellä voitolla. Tämän jokainen voi käsittää pelkällä järjellään.

1605. Mikä hallitsee maailmaa keisarien, kuninkaiden, ruhtinaiden ja tämän maailman maallisten mahtien avulla? Jumalan henkikö heidän sydämiään hallitsee? Ei, maailmaa hallitsee ja johtaa vallanhimo,

kunnianhimo ja voiton pyynti, ts. ne tämän maailman ruhtinaat, joilla on tuulissa valta. Profeetan silmissä nämä poliittiset voimat näkyvät pukkeina, oinaina, kuparisina kuvina, hirviöinä, jotka nousevat merestä ja kadotuksesta. Historia osoittaa, että Jumalan henki on hallinnut aniharvoja valtiaita. Eipä edes terve järki, tuo Kantin »puhdas järki» ole ohjannut hallitsijoita, vaan passiot, ts. itsekkyyys, kunnianhimo, voitonhimo, kateus, viha, valheen henki ja huoruuden perkele ovat ne seitsemän maailmaa hallitsevaa perkelettä.

1606. Monen mielestä Juudas oli iankaikkisuudessa määrätty kavaltajaksi ja Pilatus edeltä määrätty langettamaan väärän tuomion. Mutta tämä sotii täysin Jumalan vanhurskaudesta saamaamme käsitystä vastaan. Jos Pilatus oli vain ase Jumalan kädessä, ei häntä voi tuomita vääryydestä. Ja jos Juudas oli pelkästään ase Jumalan kädessä, ei hänen oma tahtonsa ollut hallitseva, ja siten Jumala on vastuussa hänen sielustaan.

Martensen väittää, että absoluuttinen edeltätietäminen hävittää ihmisen vapauden. Mutta kun emme tiedä, missä suhteessa ihmisen tahto on hänen ymmärrykseensä, kuinka voisimme tietää, missä suhteessa Jumalan tahto on hänen ymmärrykseensä, kuinka voisimme tietää, riippuuko ennaltatietäminen hänen tahdostaan. Ihmisen kohdalla ei hänen ennaltatietämisensä riipu hänen tahdostaan. Hän voi edeltäpäin tietää paljon, mitä hän ei tahtonsa voimalla pysty aikaansaamaan.

Juudaan petos oli tosin ennustettu jo 1000 vuotta aikaisemmin, mutta voidaanko tästä ennaltatietämisestä päätellä, että Jumalan totinen tahto oli, että Juudaksen oli kavallettava Kristus. Siinä tapauksessa perkelekin on Jumalan kaitselmuksen alainen eikä siis syyllinen sokeana aseena Jumalan kädessä. [sv. I sådant fall kan äfven djefvulen stå under Guds försyn och blifva urskuldad såsom varande ett blindt verktyg i Guds hand.]

1607. Sellaisen järjen päätelmän alla on kuitenkin suuri koira haudattuna. Meidän on ajateltava, että Jumala sallii pahan tapahtua hyvän päämäärän voittamiseksi ja siinä on perkeleenkin vasten tahtiaan

oltava hänellä apuna. Mutta sillä ei tehdä syyttömäksi perkelettä, joka toimii täysin tahallisesti Jumalan todellista tahtoa vastaan. Jumala johtaa kuitenkin tapahtumia niin, että se koituu perkeleelle ikuisiksi vaivaksi, eikä sillä perkeleen vapaata tahtoa ole hävitetty, päinvastoin sillä on vapaus pahan harjoittamiseen niin, että sen vaiva tulee vielä paljon sietämättömämmäksi. Kun Jumala näet tahtoo kostaa, hän tekee sen perusteellisesti. Mitä nyt on sanottu perkeleestä, sama koskee myös sen renkejä. Jumala ei tee mitään väkivaltaa heidän vapaalle tahdolleen. Mutta kun lopulta tapahtuu vastoin heidän laskelmiaan, on heidän tuskansa sitä suurempi. Niin kävi Juudakselle vastoin hänen laskelmiaan. Niin kävi Architofelille [sv. Architophel, se manus], niin kävi juutalaisille. Hän antoi näiden täyttää syntien mittaa, että hän olisi tuomitessaan vanhurskas.

1608. Samalla tavoin Herra on johtanut jumalattomien valtioiden kohtaloita, kun ne ovat olleet vihamielisiä kristillisyyttä kohtaan. Hän antoi niiden vuodattaa kristittyjen verta, hän antoi niiden täyttää syntien mittaa ja sitten hän antoi niiden tuhoutua. Kas sillä tavalla Jumala rankaisee vihollisiaan! Turhaan jumalaton turvautuu Jumalan kaitselmukseen. Turhaan hän uskoo, että Jumala on ikuisuudesta määrännyt hänen kohtalonsa. Juutalaiset uskoivat viimeiseen silmänräpäykseen asti, että Messias tulisi ja vapahtaisi heidät roomalaisten ylivallassa. Mistä juutalaiset olivat saaneet sellaisen väkevän uskon Jumalan kaitselmukseen?

1609. Eri asia on, miten Jumalan viholliset pystyvät kuvittelemaan, että Jumala varjelee heitä ja pelastaa heidät ruumiin hädästä ja vaarasta, johon he ovat oman tyhmyytensä takia joutuneet. Jos juutalaiset olisivat ottaneet kristinuskon vastaan, he eivät varmastikaan olisi asettuneet roomalaista ylivaltaa vastaan. Juutalaisten valtio olisi voinut säilyä Rooman yliherruudessa useita vuosisatoja. Oli epäilemättä Jumalan sallimusta, että tätä kansaa rangaistiin sen rikkomusten, uskonnon halveksumisen ja uskottomuuden tähden. Mutta tätä Jumalan

kaitselmusta eivät juutalaiset pysty käyttämään hyväkseen, sillä he vaeltavat yhä epäuskossaan ja odottavat maallista Messiastaan.

1610. Apostoli Paavali ei löytänyt mitään puolusteluja tyhmälle vihollisuudelleen kristittyjä kohtaan. Kaikilla uskon vainojen toimeenpanijoilla on ollut se käsittämätön vakaumus, että he ovat tehneet Jumalalle palveluksen ja että heidän pyhä velvollisuutensa on ollut hävittää kerettiläisiä, hurmahenkiä ja villitsijöitä. Kysymys on siitä, voivatko nämä verenimijät puolustaa millään tyhmyyttään. Voivatko he puolustautua sillä, että he ovat tehneet sen ymmärtämättöminä, epäuskossa. Vai voiko Jumala rangaista ihmistä siitä, mitä tämä on tehnyt tyhmyydestä ja ymmärtämättömyydestä? Omavanhurskaus varmasti hakee puolustelua omasta tyhmyydestään. Paavalin sanat voidaan selittää siten, että hän etsi puolusteluja itselleen tyhmyydestään, mutta ei sitä löytänyt. Hänen täytyi nimittäin myöntää, ettei hän ollut sen arvoinen, että häntä kutsuttaisiin Herran apostoliksi, koska hän oli vainonnut Jumalan seurakuntaa.

1611. Apostoli katsoo pakanoidenkin olevan ilman puolusteluja Room. 1:20, koska he olisivat voineet Jumalan tekoja katselemalla saada paremman tiedon Jumalasta. Tosin sanotaan, että Sodomian ja Gomorran on oleva helpompi tuomiopäivänä kuin sen sukupolven, joka olisi voinut, mutta ei tahtonut ottaa oppia Jumalan tahdosta. Muutamin paikoin raamattua sanotaan, että Herra löi heidät sokeudella. Mutta Salomo sanoo, että heidän pahuutensa on tehnyt heidät sokeiksi. Ja Paavali sanoo Room. 1, että Jumala on hyljännyt heidät heidän väärän mielensä valtaan. Siten sanat: »Herra on lyönyt heidät sokeudella» merkitsevät, että Herra on hyljännyt heidät heidän väärän mielensä valtaan. Jos Jumala löi heitä sokeudella, se oli heidän tottelemattomuutensa rangaistusta. Eikä sellainen sokeus ole heille puolustukseksi. Jos heidän pahuutensa on tehnyt heidät sokeiksi, on heillä vielä vähemmän puolustelemista.

1612. Jumalan kaitselmuksen kysymyksessä on hyvin tärkeätä tietää, määrääkö Jumala ihmisen kohtalon vai määrääkö perkele sekä valtioiden että yksilöiden kohtalot. Siihen kysymykseen emme voi antaa muuta vastausta kuin että perkele määrää kaikkien ihmisten kohtalon, jotka ovat pahan hengen johdatuksessa, mutta Jumala määrää niiden harvojen ihmisten kohtalon, jotka ovat Jumalan hengen johdatuksen alla. Jumala antaa vapauden perkeleelle ja sen joukkokunnalle, hän antaa näiden täyttää syntien mittaa, että hän olisi vanhurskas tuomitessaan, että jumalaton tunnustaisi olevansa oikeudenmukaisesti tuomittu. Mutta maailma ei halua tunnustaa sellaista Jumalan kaitselmusta, joka antaa maailman joutua Jumalan vihan ja koston alaiseksi. Kumpi on sitten parempi, sekö, että Jumala määrää valtioiden kohtalot niin, että ne saavat rangaistuksen vihollisuudestaan Jumalaa kohtaan, vaiko se usko, että Jumala on jättänyt heidät väärän mielensä valtaan palvelemaan tämän maailman jumalaa, ts. saatanaa, joka siinä tapauksessa määrää heidän kohtalonsa. Historian kulku osoittaa, että voimakkaimpia valtakuntia on rangaistu häviöllä. Varsinkin niitä valtakuntia, jotka ovat uskonvainoin osoittaneet vihollisuuttaan Jumalaa kohtaan. Rangaistustuomioidensa toteuttamiseksi hän on käyttänyt pakanoita, joilla ei ole ollut tietoa Jumalan tahdosta; nämä ovat olleet tavallaan sokeita työaseita Kaitselmuksen kädessä.

1613. Hän kutsuu niitä sotajoukoikseen, joiden on tuhottava murhaajien kaupunki. Hän käyttää pakanoita rankaisemaan niskurikansaa, ja nämä pakanat eivät kristillisen käsityksen mukaan ole kuitenkaan Jumalan kansaa vaan saatanan joukkoa. Toisten pakanain tehtävänä on taas vuorollaan rangaista näitä joukkoja. Sellaista on historian kiertokulku. Mutta nyt eivät omanvanhurskauden palvelijat eivätkä kuolleen uskon saarnaajat tunne eivätkä tunnusta, että he palvelisivat tämän maailman jumalaa, kuinka he sitten uskoisivat, että perkele hallitsee maailmaa ja määrää sekä valtakuntien että yksilöiden kohtaloista? He eivät myöskään voi uskoa, että Jumala määrää heidän kohtalonsa rangaisten, tuhoten ja iankaikkisesti kadottaen. Jumala antaa perkeleen ja sen joukkokunnan

pitää vapaan tahtonsa, kunnes syntien mitta on täysi, että Jumala olisi tuomitessaan oikeudenmukainen, vaikka perkele ei voi koskaan tunnustaa tulleen oikeudenmukaisesti tuomituksi. Ja sen joukkokunnasta on kirjoitettu, että he kiroavat Luojaansa, mutta parannusta he eivät tee.

1614. Kun toisessa kohden sanotaan, että Herra paadutti faraon sydämen, että Herra löi heitä sokeudella, ja toisessa kohden taas esiintyy puhetapa, että heidän pahuutensa tekee heidät sokeiksi, ja vielä toisessa kohdassa, että ihmisellä on valinnan vapaus, joudutaan neuvottomiksi siitä, määrääkö ihmisen kohtalon Jumala vai perkele vai ihminen itse. Kova puhe siitä, että Jumala paaduttaa tiettyjen ihmisten sydämet, on ymmärrettävä siten kuin Paavali kirjoittaa: »Jumala on hyljännyt heidät heidän väärän mielensä valtaan». Vastoin sanontaa, että Herra on lyönyt heidät sokeudella, on asetettava toinen: heidän pahuutensa on tehnyt heidät sokeiksi. Siten saavutetaan keskitie, joka osoittaa, että Jumalan tahdon valaisua eivät voi ottaa vastaan ne, jotka heidän pahuutensa on tehnyt sokeiksi. Jos ottaisimme sananmukaisesti sanonnan: »Jumala on lyönyt heidät sokeudella», joutuisimme yhteiseen eksytykseen kalvinilaisten kanssa, joitten oppi armonvalinnasta hävittää kokonaan valinnan vapauden. Olemme näet selvittäneet, että Lutherin liberum arbitrium-oppi ei voi hävittää hermoelämän alalla vallitsevaa positiivista vapautta, ts. ettei ihmisen ole pakko antaa jäseniään saatanan palvelukseen so. että hänellä on hermoelämän alalla vielä jäljellä positiivinen vapaus.

1615. Moraalisen sokeuden syyt ovat passioissa. Perkele tekee fariseukset sokeiksi, vaikka he katsovat olevansa näkeviä. He luulevat, että heillä on todellista tietoa Jumalasta ja hengellisistä asioista. He luulevat tuntevansa totisen kristillisyyden. Siksi totinen kristillisuus on heistä kerettiläisyyttä, hurmahenkisyyttä ja fanaattisuutta, joka on vaarallista sekä kirkolle että valtiolle. Jos me annamme hänen olla, uskovat kaikki häneen ja roomalaiset tulevat ja ottavat meiltä sekä maan

että kansan, ts. kristillinen hurmahenkisyys on äärimmäisen vaarallista sekä kirkolle että valtiolle, siksi se on hävitettävä tulella ja miekalla, maallisen lain voimalla. Tämä hengellinen sokeus on vieläkin syynä kaikkiin uskonvainoihin. Mikä vihaa elävää kristillisyyttä kaikkein eniten? Kirkkohistoria osoittaa, että oppineimmat miehet ja erityisesti papit ovat olleet panemassa toimeen uskonvainoja. Libertiinien synagoogan jäsenet, aleksandrialaiset yms. krouvarit, huorat, juoppolallit, tappelupukarit, kiroilijat, pettäjät ja muut sellaiset tuntevat kyllä hengellistä vihaa Stefanusta kohtaan, mutta he eivät pysty Stefanusta kivittämään, koska he eivät tunne lakia. Sen täytyy tapahtua suuressa kirkkoraadissa, joka on lain tuntija. Vaino saa oikeudenmukaisuuden hohdetta, kun se tapahtuu ylimmäisten pappien, kirjanoppineiden ja fariseusten kautta.

1616. Niin on ollut kaikkina aikoina. Vielä nytkin vainot tapahtuvat piispojen, konsistorien ja pappien avulla, minkä lisäksi kruunun virkamiehet ovat valmisteluissa apuna. Useinkin pappi ilmiantaa lukijan kruununpalvelijalle, ja kruununpalvelijan on viran puolesta hoidettava asiaa eteenpäin. Eikä tämä vaino kohtaa niitä, jotka kiipeävät muurin yli tai tulevat katon läpi lammashuoneeseen. Sellaiset kristityt, jotka pitävät seuroja ja jumalisuuden harjoituksia häiritsemättä valtiokirkon väärää omantunnon rauhaa, sellaiset pietistit saavat levätä rauhassa valtiokirkon muurien suojissa, vaikka heitä katsotaankin epäluuloisin silmin, koska nämäkin ovat oivaltaneet, ettei kaikki ole valtiokirkossa kohdallansa, vaikka eivät ole uskaltaneet sanoa totuutta pelosta joutua vainon kohteeksi.

1617. Kuitenkin Luther oli sitä mieltä, ettei Kristusta ja Belialia voi sovittaa yhteen, kun hänen kannattajansa olisivat tahtoneet tehdä sopimuksia paavin kanssa ja myönnytyksiä tietyissä ulkonaisesti samantekevissä asioissa. Mutta totiselle kristitylle eivät omantunnon asiat ole samantekeviä, kaikkein vähiten vakaumuksensa esittäminen. On tosin totta, etteivät apostolit paljon väitelleet ylimmäisten pappien kanssa, koska heidän mielestään ei kannattanut tuhlata ruutia harakoille.

Heille oli kylliksi saarnata kansalle, koska he oivalsivat, että kaikki vaiva oli hukkaanheitettyä, jos heidän olisi pitänyt tehdä työtä pappien käännättämiseksi. Vapahtaja ei voinut muuta kuin mitä ankarimmin sanoin rangaista heitä ja siten julistaa heille totuutta.

1618. Nykyiset raamatun tulkitsijat väittävät, että »kaita teuraslampaita», Sak. 11: 4 tarkoittaa Vapahtajaa, joka kaitsi teuraslampaita, lampaista kurjimpia, * [* L:n ajatus liittyy vanhan käännöksen ilmaisumuotoon, joka silloisessa suomalaisessa raamatunkäännöksessä on käännetty: Ja minä kaitsen teuraslampaita, raadollisten lammasten tähden: — Suom. huom.] Sak. 11:7, nimittäin sillä tavoin, että hän kumosi heidän väärän oppinsa, etteivät raadolliset tulisi vietellyiksi. Konventikkelien historiasta kuitenkin tiedämme, että herätyksen puhjetessa seurakunnassa, jossa ei entuudestaan yhtään kristittyjä ollut, ei vasta heränneillä ollut muuta neuvoa kuin kääntyä sielunhoitajan puoleen, jota he neuvottomuudessaan pitivät »teuraslampaina», niin kauan kuin tuo opettaja ei ollut ajanut heitä ulos ja nimittänyt hurmahengiksi ja villiläisiksi. Kun he nyt havaitsevat opettajassaan suden lammasten vaatteissa, he luonnollisesti pettyvät ja etsivät sielunravintoa Lutherin kirjoituksista tai kääntyvät jonkun lukijaissaarnaajan puoleen, tavallisesti sen puoleen, joka on ensin herännyt, joka heräyksensä alkaessa kohotti herätyshuudon ja oli oikealla tiellä. On mahdollista, että hän aikaa myöten käy katkerasti pappeja vastaan, jotka puolestaan vihaavat ja vainoavat kaikkein eniten epäiltyä hurmahenkisyyden alkuunpanijaa.

1619. Jospa pappi puolestaan voisi ottaa järjen vangiksi uskon kuuliaisuuteen! Jos hän herätyksen alkaessa voisi asettua heränneiden rinnalle tai ottaa heitä puolustaakseen suuren joukon hyökkäyksiä vastaan, hän voisi helposti hallita uskonnollista liikettä ja tulla sen johtajaksi. Mutta puhdasoppisen sapsen vaikutus aivoihin, infernaalinen passio, ts. perkele ei anna omantunnon rauhaa. Hän pitää nyt heränneitä »teuraslampaina». Sen sijaan että hän saarnaisi lakia krouvareille,

juoppolalleille, huorille, pettäjille, kiroilijoille, tappelupukareille ja muille tahallisissa synneissä eläville, hän käy katkerasti lukijoita vastaan, joita hän pitää hurmahenkinä, kerettiläisinä ja villihenkinä. Samalla [sv. Derigenom] hän vahvistaa jumalattomassa joukossa sitä uskoa, että lukijat ovat saatanan joukkio, joka on hävitettävä tulella ja miekalla. Juuri niin on lukijain käynyt Ruotsissa lukijaisuuden ensi alusta alkaen.

1620. Ei siinä kyllin, että pappi julkisessa puheessaan syyttää sappea lukijain päälle ja ajaa heidät ulos, jos he tulevat hänen tykönsä, vielä hän kiihottaa nimismiehenkin syyttämään heitä rikoksesta konventikkeliplakaattia vastaan tai sakramenttilakia vastaan, hän valittaa surkeasti lukijaisuuden leviämistä ja pyytää piispantarkastusta puhdistautuakseen lohikäärmeen veressä. Hengellinen viha, joka on näiden inkvisiittoritoimenpiteiden oikea vaikutin, muuttuu hänen omassatunnossaan pyhäksi vihaksi hävittää kerettiläisyys. Hän luulee tekevänsä sillä palveluksen Jumalalle. Ja niin hänen omatuntonsa tulee puhdistetuksi — lohikäärmeen veressä.

1621. Kuinka historia tuomitsee nämä inkvisiittorin toimenpiteet? Voiko puolueeton historia puolustaa uskonvainoja katsoen niiden olevan 19. vuosisadan barbarian seurausta? Mutta inkvisiittorit välittävät vähän historian tuomiosta, josta kuitenkin on tuleva heidän oma omantunnontuomionsa. Mistä saadaan todisteet lauseelle, että on oikein ulkonaisella väkivallalla pakottaa toisten omiatuntoja mukautumaan valtiokirkon omantunnonvaatimukseen? Raamatussa ei ole yhtään todistetta väkivallan käyttämiselle toisin ajattelevia kohtaan. Luther ei ole sanoilla eikä teoilla antanut pienintäkään aihetta siihen. Jopa järkikin tuomitsee sen. Joku ehkä sanonee: Joosua ja Saul saivat käskyn hävittää pakanat, sehän tiesi uskonvainoa. Vastaus: Tiedetään, että nämä hävityssodat eivät tarkoittaneet kenenkään käännyttämistä juutalaisuuteen, vaan ne johtuivat siitä, että juutalaiset itse olivat taipuvaisia pakanauteen ja pakanat oli heidän lähistöltään hävitettävä, etteivät nämä olisi vietelleet Israelin lapsia epäjumalanpalvelukseen.

1622. Onko vainoajien mielipide, että lukijat johtavat harhaan aitoja luterilaisia saadakseen heitä luopumaan puhtaasta evankeliumin opista ja että heidät pitää sen takia hävittää? Tosin papit ovat valtiopäivillä käynnissä olleiden ankarien uskonnonvapautta koskevien taisteluiden yhteydessä esittäneet verukkeen, että katolilaiset johtaisivat aitoja luterilaisia harhaan puhtaasta evankeliumin opista, jos yleinen uskonnonvapaus tulisi voimaan. Mutta se on pelkkä tekosyy, joka osoittaa, että valtiokirkko on täynnä tekopyhyyttä. Ei kukaan usko, että papit nykyaikana pelkäisivät paavilaisuutta, vaan he pelkäävät kokonaan muuta, nimittäin lukijaisuutta. Juuri lukijaisuuden takia he vihaavat uskonnonvapautta. Mutta mitä tulee todisteisiin, olisi pikemminkin todistettavissa, että valtiokirkko on monessa kohdin luopunut puhtaasta evankelisesta opista. Siksi he vihaavat lukijoita, jotka pitävät kiinni luterilaisesta puhdasoppisuudesta, koska heillä on Lutherin kanssa samat kokemukset. Kaikissa pappien kanssa käymissään väittelyissä lukijat nojautuvat Lutherin kirjoituksiin.

1623. Miten on maassamme sitten siveellisyysden laita? Voivatko papit näyttää kirkonkirjoistaan, että siveettömyys on suurinta lukijain keskuudessa? On kyllä totta, että kristitty langetessaan armon tilasta tulee seitsemän kertaa pahemmaksi kuin mitä hän oli ennen. Tämä valitettava asiantila on selitetty Luuk. 11:24 ja seur. Siksi tapahtuu, että lukijasta voi tulla krouvari. Mutta kuinka suuri on lukijain siveettömyys ei-lukijoihin verrattuna? Jos pappien olisi tehtävä vertailu lukijain ja ei-lukijain välillä, olen varma siitä, että se tulisi lukijoille edulliseksi. Mikä saa aikaan kaikki aviottomat lapset, jotka useimmiten äiteineen joutuvat köyhäinhoidon niskoille? Mikä täyttää vankilat rikollisilla, jotka maksavat valtiolle miljoonia? Lukijat vai ei-lukijat? Missä ovat enimmäkseen krouvarit, juoppolallit, kiroajat ja tappelupukarit? Lukijain vai ei-lukijain joukossa? Olen vakuuttunut siitä, että numerot todistavat enemmän kuin pappien puhe lukijain siveettömyydestä.

1624. Valtio vaatii oikeutetusti, että uskonnon ja siveellisyyden huoltajiksi asetetut papit toimisivat valtion todelliseksi parhaaksi. Heidän on valvottava joukkojen siveellisyyttä. Missä määrin papit täyttävät tätä velvollisuuttaan? Jo vain! Kun joku varas tai huora tuomitaan julkiseen tai salaiseen kirkkorangaistukseen, he tekevät merkin kirkonkirjaan ja päästävät rikollisen synnistä annetun rituaalin mukaan. Mutta muutoin he eivät kysy, katuuko rikollinen rikostaan, vaikka kirkkolaissa sanotaan: »Jos rikollinen osoittaa katumusta». Mikä ratkaisee asian? Tavallinen menettely on, että neljännesmies panee rikollisen sakkopallille ja pappi julistaa hänelle synninpäästön, jos rikollinen tunnustaa rikoksensa. Mutta rikollisen sieluntilasta ei pappi tiedä mitään.

1625. Olen varma, että pakanallisen Rooman sensori valvoi ankarammin kansan tapoja kuin Ruotsin suruton pappi. Onko kukaan kuullut yhdenkään papin pääkaupungissa rankaisevan yleistä irstautta? Onko kuultu jonkun papin rankaisevan juoppouden paheesta, joka irstauden rinnalla on kansan kurjuuden ja köyhyyden lähde? Onko kenenkään papin yksityisessä keskustelussa kuultu puhuvan kuulijainsa kanssa hengellisistä asioista, parannuksesta, kääntymisestä, uudesta syntymisestä ja pyhityksestä? Tavallisesti on yksityisen sielunhoidon laita se, että kun joku suruttomista kuulijoista tulee papin luo, hän puhuu yhdentekevästä asioista, ilmasta, pelloista, karjasta, kalastuksesta jne. Kun ehtoollisvieraat kirjoittautuvat ripille, se tapahtuu lukkarin välityksellä, eikä pappi ole edes paikalla. Kaikki kirkkolain kylläkin määräämät rippikuulustelut ovat joutuneet pois muodista.

1626. Mikä merkitys on rippikuulusteluista siellä, missä niitä pidetään, kun pappi vaatii vain ulkoläksyä? Varas tai huora pystyy latelemaan ja lukemaan niin lujaa, ettei pappi pysy perässä. Eikö sielunhoitajan siinä tapauksessa olisi tarkemmin tutkittava kunkin sieluntilaa? Kysyttävä niiltä, jotka hän henkilökohtaisesti tuntee ja tietää elävän julkisissa synneissä, missä tarkoituksessa he menevät ehtoolliselle, onko heillä oikeata katumusta, onko heillä oikeata uskoa, ovatko he sopineet

lähimmäistensä kanssa jne. Voi kyllä tapahtua, että omavanhurskaus nousee monen kunniallisen maailmankansalaisen peruukkiin ja sanoo: »Se ei Teihin kuulu, miten minä elän, minä itse vastaan teoistani. Minä menen ripille omalla vastuullani. Minun ei tarvitse ripittäytyä kenellekään.»

1627. Pappi saa myös varoa konsistorin nuhteita, jos hän käyttää kirkkolain sallimaa hengellistä valtaa. Eräässä hiippakunnassa sattui, että pappi sulki juopporatin ehtoolliselta, kun ei tiennyt tämän kristinopintiedosta mitään, koskapa tämä ei ollut koskaan ollut kinkereillä. Mies tulee sunnuntaiaamuna ilmoittautumaan. Pappi vastasi, ettei hän tiedä, osaako mies lukea ainutta Jumalan sanan paikkaa ja pyysi häntä tulemaan toiste, kun hänellä olisi aikaa tutkia hänen kristinopin tietoaan. Mutta mitä tapahtui? Mies meni kirjurin luo, joka vihasi kaikkea lukijaisuutta, myöskin kirkkolaissa säädettyä, ja valitti tuomiokapituliin siitä, että hänet oli syyttä suljettu pois ehtoolliselta. Pappi sai konsistorilta muistutuksen siitä, että hän oli kuvitellut hänellä olevan kyvyn ratkaista, kuka on arvollinen ja kuka arvoton. Ja tuossa tuomiokapitulissa on piispan lisäksi vain yksi papiksi vihitty jäsen.

1628. Tämä muistutus on kaikille papeille muistutuksena siitä, ettei heidän pidä tutkia ehtoollisvieraiden kristinopin taitoa, vielä vähemmän heidän sieluntilaansa. Kun tilanne on tämä, ei ole ihme, että myös rippikuulustelu on jäänyt pois käytöstä. Kuitenkin tiedetään kuningas Kaarle XI:sta, jota pidetään voimassaolevan kirkkolain tekijänä, että hän tarkoitti täyttä totta määräyksillään alistuen itse kirkkolain mitä tarkimpaan noudattamiseen osallistumalla sekä katekismuskuulusteluihin että rippikuulusteluihin. Hän jopa vaati, että sielunhoitajan oli tutkittava hänen sieluntilaansa. Hän piti vaarin mitä tarkimmin pyhäpäivän pyhittämisestä. Hän ei koskaan matkustanut kirkon ohi, kun siellä pidettiin jumalanpalvelusta.

1629. Kuningas Kaarle XI:lla oli ihmistuntemus, joka pitäisi olla kaikilla hallitsijoilla. Hän tiesi, mitä esimerkki vaikutti kansaan. Hän oli

järjestyksen mies sanan kauneimmassa merkityksessä. Kuitenkin pane merkille, lukija, se vastakohta, mikä ilmenee Kaarle XI :n kristillisyyden innossa ja hänen kuuluisassa suvaitsemattomuudessaan vanhempaa pietismiä kohtaan, jota historioitsija Geijer ylistää kunnioitettavaksi, vaikka sama historian nero paheksuu ja tuomitsee uudemman pietismin. Onkohan tässä suuri koira haudattuna? Kaarle XI, uskonnollinen ja suvaitsematon! Geijer ylistää vanhempaa pietismiä ja tuomitsee uudemman! Puolueeton historia on nyt lausunut tuomionsa Kaarle XI :n suvaitsemattomuudesta. (Katso »Konventikkeliplakaatin synnystä», Litteraturbladet 1852.) Sata vuotta tämän perästä puolueeton historiantutkimus osoittaa, että vanhemmalla ja uudemmalla pietismillä on sama peruspiirre.

1630. Maailman tapahtumat ovat ihmeellisiä. Maailman paras hallitsija Trajanus vainoaa kristittyjä! Erinomainen hallitsija Kaarle XI vainoaa pietistejä! Jos maailman hallitsijain silmät koskaan aukenevat, he saavat itse huomata suvaitsemattomuuden hulluuden. Silloin he eivät enää ole verenhimoisen inkvisition sokeita työaseita.